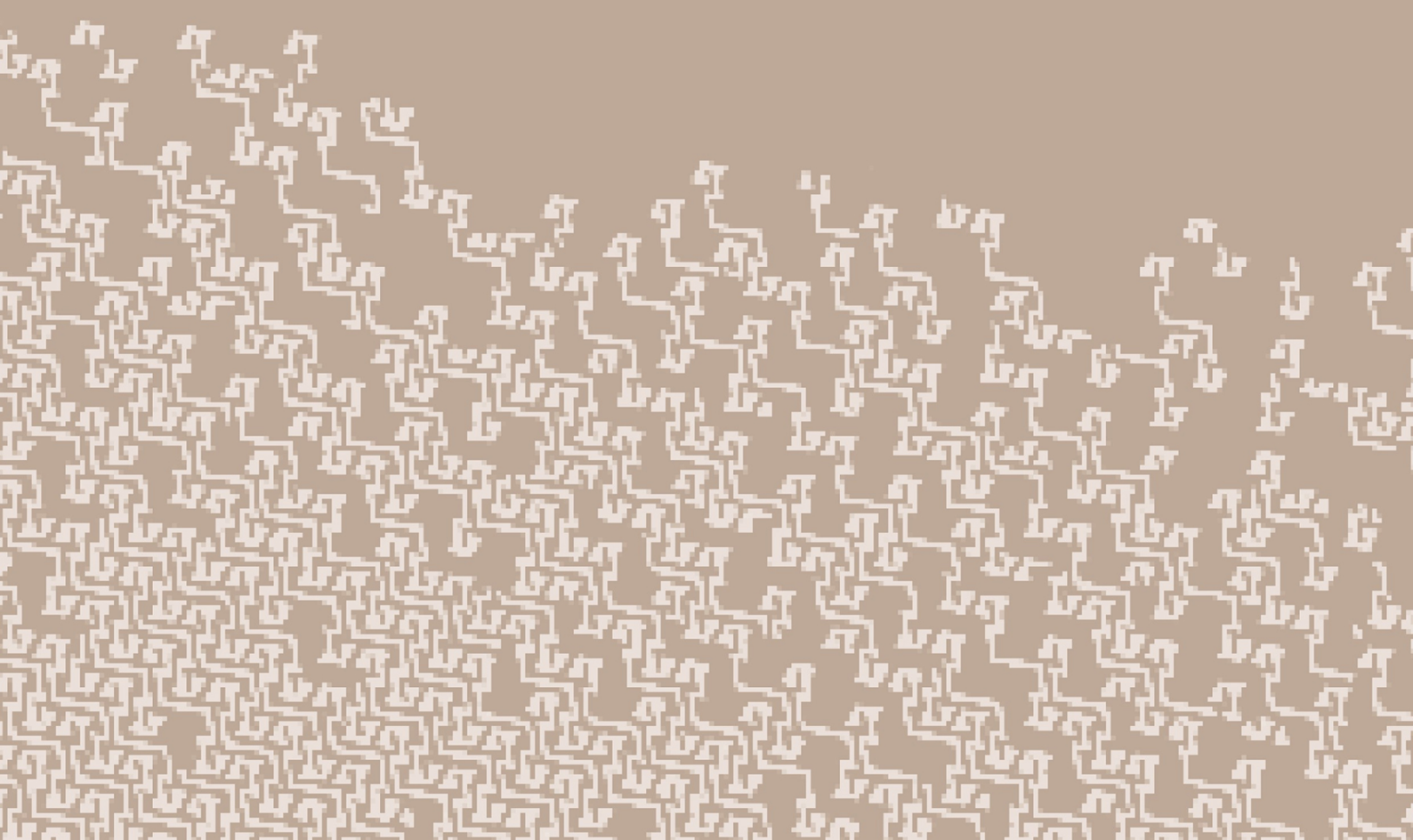

MAILÁTH GYÖRGY TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT 2018

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

**MAILÁTH GYÖRGY
TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT
2018
DÍJAZOTT DOLGOZATOK**

1055 BUDAPEST, SZALAY U. 16.

TELEFONSZÁM: +36 1 354 4100

A KIADVÁNYT

AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL SZERKESZTI ÉS ADJA KI.

A KIADÁSÉRT FELELŐS:

DR. HANDÓ TÜNDE

AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL ELNÖKE

WWW.BIROSAG.HU

ISBN 978-615-80486-8-2

KÖSZÖNTŐ

„A tudomány izgalmas kaland. Ajtókat nyitogatunk, keressük az igazságot, s egyszerre ott van előttünk, mint mesebeli kincs, a maga kézzelfogható, tündöklő valóságában.”

Kosztolányi Dezső

A 2018. év mérföldkő volt a bíróságok életében. Január 1-jén lépett hatályba az új polgári perrendtartás és az önálló közigazgatási perrendtartás, július 1-jén pedig az új büntetőeljárás kódex. Ez a Mailáth György Tudományos Pályázat 2018. évi kiírása során meghatározó szempont volt. Fontosnak tartottuk, hogy a meghirdetett témák a megújult perjogi rendelkezésekkel kapcsolatos tudományos kutatás lehetőségét biztosítsák, valamennyi szakági – a polgári jogi, a büntetőjogi, valamint a munka-, közigazgatási- és EU-jogi – szekcióban.

Az általános igazgatási szekcióban a kiírás ugyancsak aktuális, a bírósági ügyfelek és a dolgozók mindennapjait leginkább érintő igazgatási kérdésekre fókuszált. Például az Európai Unió megújult adatvédelmi szabályozására, az Országos Bírósági Hivatal országos programjaira, az ügyfélszolgálat (korábbi nevén panasznap) jogintézményére, az ügyintézés elektronizálásának folyamatára, illetve az igazságügyi alkalmazottak teljesítményértékelésére.

Valamennyi értékelt dolgozat közös érdeme, hogy szerzőik önálló kutatómunkát végeztek, amely alapján tudományos értékű következtetéseket vontak le. A pályázók munkáikkal bizonyították, hogy képesek a elméleti megalapozottságú, de a jogalkalmazás mindennapi tapasztalataira is reflektáló pályamunkákat készíteni.

Az Országos Bírósági Hivatal a díjazott dolgozatokat 2015 óta folyamatosan – immár negyedik alkalommal – jelenteti meg e-book formájában, bízva abban, hogy azok tartalmát minél többen megismerik. Ajánlom e kötetet mindazok figyelmébe, akik érdeklőnek a jogtudományi kutatások, s azok eredményei gyakorlati hasznosíthatósága iránt.

Dr. Handó Tünde
az Országos Bírósági Hivatal
elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

Polgári jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Török Dániel Viktor

Az új Polgár Perrendtartás a bírósághoz fordulás jogának tükrében.....7

dr. Lukácsi Krisztina Irén

Változás a felek személyében a végrehajtási eljárásban..... 48

dr. Vígh Edina

A gyermektartásdíj megállapításának és végrehajtásának egyes kérdései..... 95

Tatárné dr. Gyöngyösi Johanna

„Állandóság? Változás?” A pszichiátriai betegek sürgősségi és kötelező
gyógykezelésével kapcsolatos bírói eljárások gyakorlata, figyelemmel az Alapvető
Jogok Biztosának e tárgyban készített jelentésére..... 124

Polgári jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Balogh Norbert

Új irányok A bíróság közrehatási kötelezettsége és anyagi pervezetése
az új Pp.-ben 168

Kovács Andrea

A közösségi média jogi minősítésének lehetőségei 197

Lénárd Erika

Változás a felek személyében a végrehajtási eljárásban..... 221

Büntető jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Bagossy Mária

Kártalanítás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt..... 252

dr. Molnár Dalma

Az Európai Unió pénzügyi érdekei büntetőjogi védelmének aktuális kérdései .. 294

dr. Pintér Andrea

Embercsempészség..... 334

Büntető jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Kriván Norbert

A terhelti együttműködés formái és szerepe az új Be.-ben 377

Salya Fruzsina

A migrációs válság hatása az embercsempészetre 422

Csáti Veronika

A gyermek tanú a büntetőeljárásban 461

Munkajogi, közigazgatási és európai jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Dánielné dr. Kiss Ildikó

A közigazgatási bíráskodás szervezeti rendszerének továbbfejlesztése 510

dr. Vígh Edina

A munkaköri alkalmasság..... 556

dr. Sárosi Veronika

A "sharing economy" munkajogi kérdései Magyarországon és az Európai Unióban 584

Munkajogi, közigazgatási és európai jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Szabó Ádám

A közigazgatási per és közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti per összefüggései - a jelen és a jövő az önálló közigazgatási perrendtartás fényében 627

Bírósági igazgatási szekció- Bírósági tagozat

dr. Boda Zoltán

Teljesítménymenedzsment és munkateher mérés a bíróságokon..... 670

dr. Baji Dóra Antónia

Vezetői kompetenciák a bírósági szervezetben 728

dr. Balázs Péter

A bírósági ügyintézés elektronizálásának lehetséges útjai 803

POLGÁRI JOGI SZEKCIÓ

BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. TÖRÖK DÁNIEL VIKTOR

AZ ÚJ POLGÁR PERRENDTARTÁS A BÍRÓSÁGHOZ FORDULÁS JOGÁNAK TÜKRÉBEN

1. BEVEZETÉS

2018. január 1-jén lépett hatályba a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: új Pp.), ezzel hatvanöt évi szolgálat után felváltva a korábbi Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (a továbbiakban: régi Pp.). De ezzel nem csak az évente 200-230 ezer polgári per szabályozásának kereteit adó, és évi több mint egymillió nemperes eljárás háttérjogszabályául szolgáló jogszabály, a jogrendszer vezető jogforrása¹ változott meg, hanem ezzel párhuzamosan több, a polgári eljáráshoz kapcsolódó jogintézmény jogszabályát is módosították vagy azokat újabakkal váltották fel.² Ebből is látszik, hogy a jogalkotó nem a már számtalanszor módosított régi Pp. rendelkezéseit „csomagolta újra”, hanem a korábbi jogszabály bizonyos elemeitől lényegesen eltérő jogi megoldásokat felvonultató régi-új³ polgári eljárásjogi rendszert hozott létre.

Már egy eljárásjogi törvény módosításakor is figyelemmel kell lenni arra, hogy az adott változtatás érinti-e, és ha igen, akkor mennyiben érinti a jogkereső személyek jogát a tisztességes eljáráshoz. Így egy új eljárási törvény megalkotásakor különös gondot kell fordítani a tisztességes eljáráshoz való jog, mint alapjog hatékony érvényesülésére. Jelen tanulmányban kizárólag a – törvény által is kiemelten biztosítani kívánt⁴ – bírósághoz fordulás jogának az új Pp. és a vele párhuzamosan megalkotott jogszabályok által teremtett eljárásjogi környezetben való érvényesülését tettem a vizsgálat tárgyává.

2. A BÍRÓSÁGHOZ FORDULÁS JOGA

Ahhoz, hogy vizsgálni lehessen az új Pp. rendelkezéseinek a bírósághoz fordulás jogának való megfeleltethetőségét első lépésben a bírósághoz való jog

¹ A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény indokolása (továbbiakban Pp. Indokolás) Általános indokolás I.

² Új Pp.: sok jogszabály változik Forrás: <https://jogaszvilag.hu/napi/uj-pp-sok-jogszabaly-valtozik/> (megtekintés: 2018. 08. 05.)

³ Lásd erről bővebben: KIRÁLY LILLA: Az új magyar polgári perrendtartás megszületése és legújabb szabályai (Kodifikáció vagy reform?) 2. pont In: Jura 2017. 2. szám 91-108.o.

⁴ „A kormányhatározat szerint a felülvizsgálat célja egy korszerű, nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő polgári perjogi törvénykönyv megalkotása, amely biztosítja az anyagi jogok hatékony érvényesítését, (...)” In: Pp, Indokolás, Általános indokolás I.

alkotmányjogi jellemzőit, alapjogi rendszerbeli elhelyezkedését szükséges ismertetni. Ennek vizsgálatához az emberi jogokat deklaráló nemzetközi és magyar dokumentumokat és az ezeket értelmező szervek gyakorlatát veszem alapul. Ennek körében kiemelt figyelmet kell szentelni a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) esetjogának. Nem csak azért, mert a Bíróság a Rómában 1950. november 4-én kelt és Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) és a hozzá csatolt nyolc kiegészítő jegyzőkönyv által garantált jogok megsértése megállapítására és értelmezésére kizárólagosan jogosult nemzetközi szerv, hanem azért is, mert a magyar Alkotmánybíróság (a továbbiakban: Alkotmánybíróság) a gyakorlatában is kiemelt jelentőséget tulajdonít egyes alapvető jogok értelmezése kapcsán a Bíróság által kialakított elvekre. Ezt általános jelleggel, az azóta többször hivatkozott és megerősített 61/2011. (VII. 13.) AB határozatban állapította meg, mikor kimondta, hogy *„Egyes alapjogok esetében az Alkotmány ugyanúgy fogalmazza meg az alapjog lényegi tartalmát, mint valamely nemzetközi szerződés (például a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Európai Egyezménye). Ezekben az esetekben az Alkotmánybíróság által nyújtott alapjogvédelem szintje semmiképpen sem lehet alacsonyabb, mint a nemzetközi (jellemzően a strasbourgi Emberi Jogok Bírósága által kibontott) jogvédelem szintje.”*⁵

2.1. A bírósághoz fordulás joga az alapjogi rendszerben

A bírósághoz fordulás jogát *expressis verbis* nem tartalmazza egyik nemzetközi szerződés sem, és az Alaptörvény sem, ugyanakkor mind az Egyezmény, mind az Alaptörvény szövegéből le lehet vezetni a bírósághoz fordulás jogát. Az Egyezmény úgy fogalmaz, hogy *„Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét [...] bíróság [...] tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában [...]”*⁶ Az Alaptörvény is hasonlóan rendelkezik, miszerint *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy [...] valamely perben a jogait és kötelezettségeit [...] bíróság [...] bírálja el.”*⁷ Látható, hogy mind a két alapjogi dokumentumban a tisztességes eljáráshoz való jog szabályai között találunk utalást a bírósághoz fordulás jogára. Éppen ezért szükséges a bírósághoz fordulás jogát elhelyezni az alapjogi rendszerben és tisztázni a kapcsolatát a tisztességes eljáráshoz való joggal, illetve azok részjogosítványjaival.

⁵ 61/2011. (VII. 13.) AB határozat V. 2.2. pont

⁶ Egyezmény 6. cikk (1) bekezdés 1. mondat

⁷ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

2.1.1. A bírósághoz fordulás jogának kapcsolata a tisztességes eljáráshoz való joggal

Wopera Zsuzsa az ideiglenes intézkedések kapcsolatban mondja ki, hogy „Az ideiglenes intézkedés kérelmezésének biztosítása a polgári eljárásjogban, a nemzetközi jog által deklarált alapelvek közül, a legszűkebb értelemben – megítélésem szerint – az ésszerű időn belül való tárgyalás és határozathozatalhoz való jog, tágabban a tisztességes tárgyaláshoz való jog, ill. ezen jogokat inkorporáló bírósághoz fordulást garantáló emberi jogok kategóriáján belül ragadható meg.”⁸ E megfogalmazásból olyan értelmezésre lehet következtetni, hogy a tisztességes tárgyaláshoz való jog és a bírósághoz fordulás joga egymás mellett létező alapjogok. Ezen értelmezési lehetőség tekintetében később sem merül kétely, mikor úgy fogalmaz, hogy „[...]az Egyezmények szerint meghatározott értelemben és tartalommal biztosítani kellett Magyarországnak is a bírósághoz fordulás és a tisztességes tárgyaláshoz való jogot.”⁹

Kengyel Miklós a bírósághoz fordulás jogát az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó alapvető emberi jogok egyikeként¹⁰ nevezi meg, ugyanakkor nem tisztázza a viszonyát a tisztességes eljáráshoz való joggal. Másrészt úgy véli, hogy „a bírósághoz fordulás joga a nyilvános tárgyalásra és a független bíróság ésszerű időn belüli méltányos döntésére vonatkozó igényt is magában foglalja.”¹¹ Ez arra engedhet következtetni, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog, illetve a bírósághoz fordulás joga egymás szinonimái, mivel mindkét jog azonos rendelkezésekből vezethető le mind az Egyezmény, mind az Alaptörvény (illetve az akkor hatályos Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény, továbbiakban: Alkotmány) szövegéből, illetve azonos részjogosítványokat foglalnak magukban.

Én a fenti lehetséges rendszertani elhelyezéssel nem értek egyet és az Alkotmánybíróság illetve a Bíróság általi elfogadott megközelítéssel tudok azonosulni. Eszerint „A bírósághoz fordulás joga az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből ered, a tisztességes eljárás egyik részeleme.”¹² Talán még egyértelműbben kifejezésre jut ez a felfogás az Alkotmánybíróság másik határozatában, hogy „Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesíthetők a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok. Ezek különösen: a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás igazságossága (amely nem

⁸ WOPERA ZSUZSA: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban PhD értekezés 17.o. http://phd.lib.uni-miskolc.hu/.../document_5755_section_1038.pdf (megtekintés: 2018. 08. 07.)

⁹ Wopera i.m. 17.o.

¹⁰ KENGYEL MIKLÓS: Magyar Polgári Eljárásjog Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 31.o.

¹¹ Kengyel i.m. 224.o.

¹² 3215/2014. (IX.22.) AB határozat, Indokolás [11]-[13] idézi: 3212/2015 (XI.10.) AB határozat Indokolás [16]

garantálja a döntés igazságosságát), a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének követelménye, törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma, továbbá az ésszerű időn belüli elbírálás.”¹³ Tehát az Alkotmánybíróság nem a tisztességes eljáráshoz való jog mellett létező emberi jogként tekint a bírósághoz fordulás jogára, hanem az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése által garantált tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványaként. Már az Alkotmánybíróságot megelőzően a Bíróság is erre az álláspontra helyezkedett egy korai, tisztességes eljárást érintő ügy kapcsán, mely gyakorlatot azóta is töretlenül alkalmazza.¹⁴ Ugyanakkor szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy a bírósághoz fordulás joga a tisztességes eljáráshoz való jog bizonyos elemeihez képest (mint például, a bíróság törvény által létrehozottsága, függetlensége, pártatlansága, az ésszerű időn belüli és nyilvános tárgyalás követelménye), nem szerepel nevesítve sem az Alaptörvény, sem az Egyezmény szövegében, így az a Bíróság, illetve az Alkotmánybíróság gyakorlatában kimunkálódott, implicit jogosítványnak tekintendő.¹⁵

2.1.2. A bírósághoz fordulás joga és a jogorvoslati jogosultág összefüggései

A bírósághoz fordulás jogának alkotmányossági kérdése gyakran a jogorvoslati joghoz való joggal együtt merül fel. Hiszen az érintett személy a jogait ért (valóságos vagy vélt) sérelem esetén jogvédelemért, ha úgy tetszik, a sérelem orvoslása érdekében fordul a bírósághoz. Ezért a jogorvoslat kifejezés e kontextusban jogérvényesítést jelent¹⁶, azaz tulajdonképpen a bírósághoz fordulás jogának szinonimájaként lehetne használni. Azonban az Alkotmánybíróság ezt az értelmezést nem fogadta el, és a gyakorlatában élesen elválasztja egymástól az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése által garantált bírósághoz fordulás jogát, valamint ugyanezen cikk (7)

¹³ 22/2014. (VII. 15.) AB határozat Indokolás [49] idézi: 3081/2015 (V.8.) AB határozat Indokolás [49]

¹⁴ „Ezen a módon ez a cikk magában foglalja a „bírósághoz való jogot”, amelynek egy aspektusa a hozzáférés joga, vagyis a jog ahhoz, hogy polgári ügyeken bíróságok előtt eljárást lehessen kezdeményezni. Ehhez hozzáadódnak a 6. cikk 1. bekezdésében foglalt garanciák a bíróságok szervezete és összetétele, valamint az eljárás lefolytatása tekintetében. Összességében ez alkotja a „tisztességes eljáráshoz” való jogot.” In.: Case of Golder v. United Kingdom 4451/70 – Judgement (Plenary) 21 February 1975. §36 idézi: European Court of Human Rights Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (civil limb) (a továbbiakban. Útmutató) 67. bekezdés https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf (letöltés:2018.05.14.)

¹⁵ ABH 1998, 91, 98-99. idézi: 3081/2015 (V.8.) AB határozat Indokolás [50], valamint Útmutató 68. bekezdés

¹⁶ HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk): Emberi Jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 715.o. idézi: Nagy Anita: Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Bíbor kiadó, Miskolc 2008. 113.o.

bekezdésében foglalt jogorvoslathoz való jogot, ami utóbbi „*kifejezetten a bírósági, hatósági vagy más közigazgatási döntések ellen benyújtható jogorvoslatról rendelkezik; ebbe a körbe értelemszerűen nem tartozik bele egy magánjogi szerződés bíróság előtti megtámadásának a lehetősége (illetve annak korlátozottsága).*”¹⁷

Ennek még az a Bíróság gyakorlatában megjelenő megállapítás sem mond ellent, miszerint „*A 6. cikk keretében megkövetelt tisztességes eljáráshoz fűződő jog ugyanis a bírósági úthoz való jog deklarálásával lényegében a jogorvoslathoz fűződő jogot is magába foglalja, sőt a 13. cikkhez képest szigorúbb követelményeket támaszt.*”¹⁸ Ennek oka pedig, hogy az Egyezmény 13. cikke az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértése esetére garantálja a nemzeti hatóságok előtti hatékony orvoslás jogát – tulajdonképpen jogalapot teremtve az Egyezményben foglalt jogok érvényesítése végett akár bírósági eljárások megindítására -, és nem pedig a többfokú bírósági vagy hatósági eljárás követelményét fogalmazza meg. „*Az érintetteknek a 6. cikk alapján nincsen tehát alanyi joga többfokozatú bírósági út igénybevételéhez.*”¹⁹

Bár jelen tanulmánynak nem tárgya sem az Általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban Ákr.), sem pedig a Közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (továbbiakban: Kp.) rendelkezései, érdemes kiemelni, hogy – különösen a polgári jogokat érintő – közigazgatási határozatok tekintetében a bírósághoz fordulás joga, illetve a jogorvoslathoz való jog speciálisabb kapcsolatban állnak. Különösen az Ákr. 113.§ (1) bekezdése alapján, miszerint „*Kérelemre induló jogorvoslati eljárások a) a közigazgatási per, b) a fellebbezési eljárás.*” E sorrendből az következik, hogy „*az elsődleges jogorvoslati forma a közigazgatási per.*”²⁰ Így tulajdonképpen a közigazgatási határozatok elleni hatékony jogorvoslatot elsősorban a bírósághoz fordulás jogának biztosításával oldotta meg a jogalkotó. Az pedig, hogy egyazon jogi megoldás több alapjog egyidejű érvényesülését is szolgálja nem jelent alkotmányellenes állapotot, melyet az Alkotmánybíróság is már több határozatában megállapított. Eszerint „*a jogorvoslathoz való jog nem azonos a bírósághoz fordulás jogával. Ez önmagában nézve kétségtelen, az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a jogorvoslathoz való jog nem jelenti szükségképpen a bírósághoz fordulás jogának biztosítását, azaz nem feltétlenül kell biztosítani a bírói utat. Azonban ebből nem következik az indítványozó azon állítása, miszerint a közigazgatási eljárásban biztosított jogorvoslatot nem pótolhatja a bírósági felülvizsgálat. A bírósági felülvizsgálat*

¹⁷ 3235/2017. (X. 3.) AB végzés [21]

¹⁸ GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNICA: A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2011. 622.o.

¹⁹ GRÁD – WELLER: i.m.: 289.o.

²⁰ PETRIK FERENC (szerk): A közigazgatási eljárás szabályai I. kötet. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2017. 260. o.

lehetősége valóban szűkebb körű a fellebbezéshez képest és főszabályként halasztó hatálya sincsen, azonban ez még nem zárja ki a hatékonyságát. A jogorvoslat szükségképpen eleme ugyanis annak hatékonysága, ez következik az Alkotmánybíróság több évtizedes – az Alaptörvény változatlan szabályozására tekintettel továbbra is irányadó – gyakorlatából és a nemzetközi egyezmények (különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Egyezménye 13. cikkére) által felállított követelményekből egyaránt.”²¹ Tehát abból fakadóan, hogy e két jog nem szükségszerűen kapcsolódik össze, a jogalkotó teljes diszkréciót élvezett azon szabályok megalkotása tekintetében, hogy a közigazgatási határozatok elleni hatékony jogorvoslatot a közigazgatási szervezetrendszeren belüli fellebbezés útján, vagy azon kívülre mutató bírósági felülvizsgálat útján kívánja biztosítani. Mondhatnánk, hogy minden közigazgatási döntés elleni bírósági felülvizsgálat lehet hatékony jogorvoslat, de nem minden hatékony jogorvoslat követeli meg a bírósági felülvizsgálatot. És az Alkotmánybíróság a fenti kijelentést még a régi Pp. keretében szabályozott közigazgatási perekkel kapcsolatban tette meg. Az új, Ákr. és Kp. által biztosított szabályozási környezetben, ahol a „*legfontosabb változás a bírói út kiszélesítése, a közigazgatási per normakontroll dominanciájának megszüntetése*”²² volt nagyobb hangsúllyal érvényesülhet a hatékony jogorvoslathoz való jog.

E kis kitérő után a bírósághoz fordulás jogának és a jogorvoslathoz való jognak egy érdekes kapcsolódására hívnám fel a figyelmet. Az Alkotmánybíróság a 8/2011. (II.18.) AB határozatban a kormánytisztviselő indokolás nélküli felmentésével kapcsolatban az alkotmányossági problémákat felvető indítványokat bírálta el és állapította meg a szabályok alkotmányellenességét, egyrészt az Alkotmány 57.§ (1) bekezdésében foglalt bírósághoz való jog korlátozására tekintettel. A fenti határozathoz Dr. Bihari Mihály alkotmánybíró párhuzamos indokolást fűzött, mely szerint „*A kormánytisztviselők munkáltató által történő, indokolás nélküli felmentését lehetővé tevő törvényi szabályozás a felmentéshez kapcsolódó indokolási kötelezettség elmaradásából következően tehát egyaránt kiüresíti az Alkotmány 57.§ (1) és (5)bekezdésében foglalt alkotmányos jogokat.*” Ugyan a párhuzamos indokolás későbbi részében világossá válik, hogy az eljárás kapcsán az akkori Alkotmány 57.§ (5) bekezdése által garantált jogorvoslathoz való jog alatt nem a tulajdonképpeni döntés-felülvizsgálatot érti, hanem a tágabb értelmű jogérvényesítést²³, de tovább gondolva a kérdést eljuthatunk ahhoz a felvetéshez is, hogy a bírósághoz fordulás jogának kiüresítésével tulajdonképpen a jogorvoslathoz való jog is

²¹ 3150/2017. (VI. 14.) AB határozat Indokolás [14]

²² Petrik i.m.: 259.o.

²³ „*Álláspontom szerint tehát a vizsgált esetben az alkotmányos jogsérelem a hatékony jogorvoslat (bírói út), illetve a bekövetkezett jogsérelem orvosolhatóságának a hiányában ölt testet.*” Dr. Bihari Mihály alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 8/2011. (II.18.) határozathoz.

értelmezhetetlenné válik. Hiszen, amikor valaki el van zárva a bírósági eljárástól, vagy a bíróságnak nincs lehetősége érdemi döntést hozni az adott ügyben, akkor a bírósági szervezetrendszerben maradó döntés-felülvizsgálat sem tud hatékony jogorvoslatot biztosítani. Amennyiben a másodfokú bíróság már hatékony jogorvoslatot tudna nyújtani, akkor az érdemi elbírálás is lehetővé válik, így a bírósághoz való jog sem sérül. Ebből fakadóan a két jog közötti szoros összefüggés egyértelműen megállapítható, azonban ennek a kapcsolatnak a pontos körülírása már vita tárgyát képezheti. Véleményem szerint azok a felfogások, melyek szerint az egyik alapjog magában foglalja a másikat tévesek, mert ebben az esetben minden olyan ügyben meg kellene állapítani a tágabb jog sérelmét is, ha a benne foglalt jogot alkotmányellenesen korlátozzák. Az én meglátásom, hogy a bírósághoz fordulás joga a hatékony jogorvoslathoz való jog egyfajta nélkülözhetetlen előfeltétele, mert előbbi érvényesülése nélkül utóbbi érvényesülése értelmetlen.

2.2. A bírósághoz fordulás jogának alkotmányjogi jellemzői

A bírósághoz fordulás joga olyan emberi jog, amire bárki hivatkozhat, aki úgy ítéli meg, hogy a polgári jogaiba jogellenes beavatkozás történt, és nem volt lehetősége e jogellenes beavatkozás ellen – a tisztességes eljáráshoz való jog garanciarendszerének megfelelő – bírósághoz igényt előterjeszteni.²⁴ Az alapjogok – így a tisztességes eljáráshoz való jog részét képező bírósághoz fordulás jogának – biztosítása érdekében az államnak nem csak az a kötelezettsége, hogy tartózkodjon ezen alapjogok megsértésétől, hanem gondoskodnia kell mindazon feltételekről, amelyek az érvényesülésükhöz szükségesek.²⁵ Ebből fakadóan a „*bírósághoz fordulás joga azt a kötelezettséget rója az államra, hogy a jogviták elbírálására bírói utat biztosítson.*”²⁶ Ez egyrészt egy bírósági szervezetrendszer működtetését követeli meg az állam részéről, másrészt pedig olyan szervezeti, eljárásjogi és anyagi jogi jogszabályok meghozatalát, amely a tisztességes eljáráshoz való jognak megfelelő működést tesz lehetővé.

2.2.1. A bírósághoz fordulás joga, mint hatékony jogvédelem

Annak biztosítása, hogy valaki a jogait ért valós vagy vélt sérelem esetén bíróság előtt keresetet nyújthat be csupán a bírósághoz fordulás jogának formális biztosítása. Maga az Egyezmény szövege is a „hozzon határozatot” kifejezést használja, de talán a vizsgált jog materiális oldalának megragadására az

²⁴ Útmutató 70. bekezdés

²⁵ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 297, 300-302 idézi: Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea (szerk.): Magyar Alkotmányjog III. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2010. 27.o.

²⁶ 3153/2016. (VII. 22.) AB határozat Indokolás [35]

Alaptörvény "bírája el" kifejezése az alkalmasabb. E körben „*az Alkotmánybíróság nyomatékka mutat rá, hogy az eljárási garanciák teljesedéséhez önmagában a bírói út megléte nem elegendő; az Alkotmány által megkövetelt hatékony jogvédelem megléte attól függ, hogy a bíróság mit vizsgálhat felül.*”²⁷ Mindenképpen érdemes kérdésként felvetni, hogy a „hatékony jogvédelem” követelménye a bírósághoz fordulás jogának materiális oldalát jelenti-e, vagy esetleg a tisztességes eljáráshoz való jog egy másik implicit eleme került a fentiek alapján megfogalmazásra. „Az eljárási garanciák teljesedéséhez” szükséges „hatékony jogvédelem” követelménye, éppen a megfogalmazás szerinti előfeltétel jellegéből adódóan inkább a bírósághoz fordulás jogának materiális oldalát jelentő felfogásra enged következtetni, azonban ennek megválaszolása terén a későbbi alkotmánybírói határozatok sem kényeztetnek el egyértelmű válasszal. Az Alkotmánybíróság újabb határozataiban megjelenő „hatékony jogvédelem” meghatározás²⁸ szerinti bírói út formális biztosításának elégtelensége még inkább a „hatékony jogvédelem” materiális követelményként való felfogását tükrözi. De ebbe az irányba mutat az is, hogy az érdemi döntés meghozatalának kötelezettsége, mint hatékony bírói jogvédelem és a bírósági út biztosítása más Alkotmánybírói határozatban szinonimaként szerepelnek együtt.²⁹

A Bíróság is a gyakorlatában az Egyezményben foglalt jogokkal kapcsolatban a hatékonyságot és a gyakorlati jelleget hangsúlyozza, és „*ahhoz, hogy a bírósághoz való hozzáférés joga hatékony legyen, az egyénnek »egyértelmű, gyakorlati lehetőséggel kell rendelkeznie, hogy egy jogaiba való beavatkozást megvalósító valamely aktust kifogásoljon«*”³⁰

Tehát a bírósághoz fordulás jogának van egy formális oldala, amely abban áll, hogy az érintett személynek az igénye érvényesítésére van-e lehetősége, biztosítottak-e azok a jogszabályok, ami alapján keresettel tud fordulni a bírósághoz. Ez azonban a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése szempontjából nem elegendő, hanem mellette kell érvényesülni egy materiális oldalnak is, miszerint a bíróságnak

²⁷ 39/1997. (VII. 1.) AB határozat Indokolás III. 2. pont 5. bekezdés

²⁸ „*Önmagában a bírói út igénybevétele formális biztosítása ugyanis nem elegendő az eljárási garanciák teljesedéséhez, hiszen az alkotmányos szabályban előírt garanciák éppen azt a célt szolgálják, hogy azok megtartásával a bíróság a véglegesség igényével hozhasson érdemi döntést. A tisztességes eljárás követelménye tehát magában foglalja a hatékony bírói jogvédelem igényét is. A tisztességes eljárás alkotmányos követelményrendszerét kielégítő hatékony bírói jogvédelem pedig attól függ, hogy az eljárási szabályok értelmében a bíróság mit vizsgálhat felül.*” 8/2011. AB határozat, ABH 2011, 49, 80-81. idézi: 7/2013. (III. 1.) AB határozat Indokolás [24]

²⁹ „*Az Alkotmánybíróság szerint ugyanis a bírósági úthoz, a bíróság általi döntéshez való jognak szerves része az eljárás minősége: ez adja a bírósághoz fordulás értelmét.*” 35/2002. (VII. 19.) AB határozat ABH 2002. 199, 211. idézi: 26//2015. (VII. 21.) AB határozat Indokolás [62]

³⁰ Case of Bellet v. France 23805/94 – Judgement (Chamber) 04 December 1995. §36 Idézi: Útmutató 75. bekezdés

a hozzá benyújtott kereset érdemi elbírálására lehetősége van-e. Tehát a továbbiakban a bírói út, bírósághoz fordulás joga, a bírósághoz való hozzáférés joga, valamint a hatékony bírói jogvédelem fogalmát szinonimnak tekintem, ahol véleményem szerint utóbbi fogalom fogja át a legteljesebb mértékben – formális és materiális oldalról is – az érintett jog alkotmányjogi jellegét. A hatékony jogvédelmi jelleget hangsúlyozza az a tény is, hogy a Bíróság gyakorlata szerint a bírósághoz fordulás joga a végrehajtási eljárásra is kiterjed.³¹ Hiszen az érintett személynek nem jelent jogvédelmet, ha ugyan a bíróság kimondta a jogsértés tényét és kötelezte a másik felet annak orvoslására, azonban ehhez nem társul hatékony állami végrehajtás, amivel azt a jogsértő fél önkéntes teljesítésére bízna.

A tisztességes eljáráshoz való jognak a többi nevesített elemének, így az eljárás ésszerű időtartamának, illetve a tárgyalás nyilvánosságának alkotmányossági vizsgálata is csak akkor végezhető el, amennyiben a bírósághoz fordulás jogának materiális oldala is érvényesül. Ez utóbbi hiányában sem ésszerű időn belüli, sem nyilvános tárgyaláson történő elbírálásról nem lehet beszélni, mert hiányzik az érdemi elbírálás lehetősége. Ilyen módon ezen részjogosítványok érvényesülése tekintetében is a bírósághoz fordulás jogának – materiális értelemben felfogott – érvényesülése előfeltételként szerepel. A tisztességes eljáráshoz való jog szervezeti elemeivel – a törvényes bíróhoz való jog, függetlenség, pártatlanság – kapcsolatban akár elképzelhető lenne a bírósághoz fordulás jogának és a szervezeti elemeknek az elkülönült alkotmányossági vizsgálata, azaz egymástól függetlenül megítélhető lenne, hogy az adott jogvitában eljáró szerv szervezetileg és működésileg is megfelel-e a tisztességes eljárás követelményeinek, valamint, hogy biztosított-e az érdemi elbírálás lehetősége. Én azonban úgy gondolom, hogy itt is a bírósághoz fordulás jogának érvényesülésének vizsgálata megelőzi a szervezeti elemek vizsgálatát, és előbbi korlátozása esetén már nem kell a többi elem vizsgálatát elvégezni. Azonban nem lenne példa nélküli, ha egy adott szabályozást mind a bírósághoz fordulás joga, mind pedig valamely szervezeti elem megsértésének egyidejű megállapítása mellett találnának alkotmányellenesnek. Ilyen eset pedig akkor állhat fenn, amikor a bírósághoz való jog jogszerű korlátozása tekintetében valamely külső, nem az adott ügyben eljáró bíróságnak vagy szervnek a döntése lenne a kötelező a bíróság számára, ami alapján a fél eszik a jogérvényesítés lehetőségétől. Ilyen esetben mind a bíróság függetlenségét érő korlátozás, mind pedig a hatékony jogvédelem hiánya miatt is sérül a tisztességes eljáráshoz való jog.³²

³¹ Apostol kontra Grúzia-ügy idézi: Grád-Weller i.m.: 274.o.

³² Lásd bővebben: 36/2014. (XII. 18.) AB határozat

2.2.2. A bírósághoz való jog korlátozása

A Bíróság már igen korán kimondta, hogy a bírósághoz fordulás joga nem abszolút jog, hanem jogszerű korlátozásoknak vethető alá.³³ Később azt is megfogalmazta, hogy a korlátozás akkor egyeztethető össze az Egyezmény rendelkezéseivel, ha a korlátozásnak „legitim célja van” és „ésszerű arányosság van az alkalmazott eszköz és az elérni kívánt cél között”.³⁴ Abszolút korlát viszont, hogy nem szabad olyan mértékben szűkíteni a jog gyakorlását, amely már a jog lényegét vonná el.³⁵ Az Alkotmánybíróság is ezt követi, mikor azt mondta ki, hogy „A bírósághoz fordulás joga nem korlátozhatatlan alapjog, a szükségesség és arányosság Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt tesztje szerint korlátozható.”³⁶ Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt teszt, pedig tartalmilag a Bíróság által kimondottakkal egyezik meg, mikor azt mondja ki, hogy „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

2.2.3. Jogszerű korlátozása a bírósághoz fordulás jogának

Annak megítélése, hogy érvényesül-e a hatékony bírói jogvédelem mindig az adott ügy konkrét körülményeitől függ, azonban mind a Bíróság, mind az Alkotmánybíróság gyakorlatára figyelemmel meghatározhatóak olyan helyzetek, amelyek a bírósághoz való hozzáférés sérül ugyan, azonban megengedett korlátozásnak minősül. Ezek a körülmények fakadhatnak mind eljárásjogi, mind anyagi jogi jogszabályokból, éppen ezért a bírósághoz fordulás jogának érvényesülésének megítélése kapcsán soha nem kizárólag az eljárási törvényekre kell figyelemmel lenni.

a) Ügy tárgya alapján történő korlátozás

A bírósághoz való hozzáférés joga nem azt jelenti, hogy mindenkinek alanyi joga lenne arra, hogy bármilyen alapon pert indíthatna a bíróság előtt.³⁷ Ezen esetkörre kiváló példa a már a római jogban is ismert naturalis obligatio-k köre. Ez a jelenleg hatályos anyagi jogszabályban, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V.

³³ Case of Golder v. United Kingdom 4451/70 – Judgement (Plenary) 21 February 1975. §38 idézi: Útmutató 82. bekezdés

³⁴ Útmutató 83. bekezdés.

³⁵ Útmutató 83. bekezdés

³⁶ 3124/2015. (VII. 9.) AB határozat Indokolás [39]

³⁷ Grád-Weller i.m. 280.o.

törvény (a továbbiakban Ptk.) 6:121.§ (1) bekezdésében található meg. A naturalis obligatio-k köre nem zárt, tekintettel a fenti jogszabályhely c) pontjára, amely minden olyan követelés tekintetében megvonja a bírósági utat, ha ezt törvény kifejezetten előírja. E szabályban visszatükröződik az alapjog-korlátozás egyik garanciális eleme, miszerint csak törvényben (és nem alacsonyabb jogforrási szinten álló jogszabályban) lehet a bírósági úttól megfosztani valakit. Azonban ilyenkor is az alapjog-korlátozás szükségességi-arányossági tesztjének meg kell felelnie.

b) Időkorlátok

A jogbiztonság elve megköveteli, hogy egyes megváltozott helyzeteket bizonyos idő elteltével ne háborgassanak tovább. A fél az ugyan jogszerűtlenül szerzett jogait a továbbiakban úgy gyakorolja, hogy ne kelljen attól tartania, hogy az eredeti jogosult azt visszakövetelné. A másik oldalról pedig az eredeti jogosult felelőssége, hogy a jogait ért sérelmet minél előbb bírósági útra terelje, ennek hiányában pedig tulajdonképpen a saját mulasztásával legalizálja a fennálló, eredetileg jogszerűtlen állapotot. A jogalkotó az idő múlásával a megváltozott viszonyok stabilitásához fűződő társadalmi érdeket erősebbnek tartja, mint magát a jogsértő helyzet visszaállításának jogosulti érdekét, amire különböző határidőket vezetett be.

c) Perben szereplő személyi kör

A jogalkotó meghatározhatja az egyes személyeket, vagy személyek körét, akik az egyes eljárásokban részt vehetnek. Ezért ennél a kérdésnél érdemes kitérni a polgári eljárásjogban használt keresetjog, kereseti jog, a kereshetőségi jog, valamint a perbeli legitimáció fogalmakra és azok kapcsolataira.

A korábbi jogirodalomban Plósz Sándor absztrakt és konkrét keresetjogot különböztetett meg, ahol *„az absztrakt keresetjog lehetőség, amely mindenkit megillet, a konkrét keresetjog viszont jogosultság, amely csak azt illeti meg, akinek ténylegesen megsértett magánjoga vagy a kereset alapjául szolgáló valamely magánjogi jogviszonya fennáll.”*³⁸ Később a konkrét kereseti jog már nem csak az ítélet meghozatalára vonatkozott, hanem abba már a „kedvező ítélet

³⁸ Plósz Sándor: A keresetjogról: két közlemény In: Magyar Igazságügy V. kötet, 1876. március és április havában kiadott III. és IV. füzet 30. o. idézi: Lugosi József: Keresetjog és kereseti jog In.: Jog, Állam, Politika 8. évf. 4. szám, 167-184.o. (a továbbiakban: Lugosi 1.)
http://epa.oszk.hu/03000/03010/00004/pdf/EPA03010_jap_2016-04_167-184.pdf (letöltve: 2018.08.24.) 172.o.

meghozatalára való jogot” is beleértették.³⁹ Újabb kori jogirodalmunkban „*a keresettel érvényesített jog, a kereseti jog, amely majdnem mindig magánjog, a keresetjog pedig a bírósággal szemben fennálló (közjog) jogvédelmi igénynek az egyik faja.*”⁴⁰ Jelenleg a gyakorlatban a kereseti jog azt takarja, hogy a félnek megvan-e a képessége ahhoz, hogy a bíróság előtt eljárást indítson, aminek csupán a perbeli jogképesség a feltétele, míg a kereshetőségi jog és perbeli legitimáció már az ügy érdemi részére helyezik a fókuszot és a fél, valamint az eljárás tárgya közötti anyagi jogi kapcsolatra vonatkoznak.⁴¹ Tehát míg a kereseti jog hiánya esetén az ügy érdemi vizsgálatára nem is kerül sor, addig a kereshetőségi jog és a perbeli legitimáció főszabályként anyagi jogi kérdések, az ügy érdemében hozott (ítéleti) döntést követelnek meg.⁴² Ugyanakkor amennyiben valamely jogszabály pontosan meghatározza azon személyek körét, akik az adott keresetet benyújthatják, illetve akik ellen benyújtható, akkor a perbeli legitimáció eljárásjogi kérdés lesz, aminek hiánya a kereset érdemi vizsgálat nélküli elutasítását vonja maga után.⁴³ E második esetben tulajdonképpen a jogszabály által meghatározott körön kívül eső személyek kereseti joga hiányzik, arra tekintettel, hogy a jogalkotó az általános perbeli jogképességnél szigorúbb feltételeket támaszt a fél perbeli pozíciójának megszerzéséhez. Így ebben az esetben a kereseti jog és az eljárásjogi kérdésként felmerülő perbeli legitimáció lesz szinonimaként használható.

A fentiek alapján a jogirodalomban, ugyan a megértést nehezítő változó fogalmak mellett, de régóta különbséget tesznek egy magánjogon alapuló, a jogvita érdekét érintő kapcsolat, valamint egy közjogias jellegű, a bírósági szervezetrendszer működését mozgásba hozó, a jogvita érdekéhez nem kapcsolódó képesség között. A fenti áttekintő után azonban meg kell határozni, hogy ezen fogalmak közül melyek használhatóak a bírósághoz fordulás jogának vizsgálatában. Kengyel Miklós szerint a bírósághoz fordulás joga a Plósz-féle keresetjog modellben az általa garantált jogokat tekintve a keresetindítási lehetőséget jelentő absztrakt- és a bíróság kedvező ítéletére vonatkozó konkrét-keresetjog között helyezkedik el.⁴⁴ Jelenlegi fogalmainkat használva úgy vélem, hogy mivel a bírósághoz fordulás joga

³⁹ Bíró Balázs: Perjogi elméletek az 1911. évi I. t-cikkre tekintettel In:Az Erdélyi Múzeum Egyesület jog-és Társadalomtudományi Szakosztályának Kiadványai 3. füzet 1910/12. évi szakosztályi előadások (szerk.: Bochkor Mihály) Kolozsvár, 1912. 74-92.o. Idézi: Lugosi 1. 172.o.

⁴⁰ Sárffy Andor: Magyar polgári eljárásjog Grill Károly Könyv-kiadóvállalata, Budapest, 1946. 181.o. idézi: Lugosi 1. 168.o.

⁴¹ BDT2005. 1145. idézi:Lugosi 1.

⁴² BH.1989.13. idézi: Lugosi József: Kereshetőségi jog és perbeli legitimáció <http://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2014/3/lugosi.pdf> (letöltve:2018.07.19.) (a továbbiakban: Lugosi 2.)

⁴³ BH.2005.358.I. idézi Lugosi 2.

⁴⁴ KENGYEL MIKLÓS: A keresettől a bírósághoz fordulás jogáig Studio Iuridica 118. Pécs 137-149.o. idézi: Lugosi 1. 179.o.

hatékony jogvédelmet jelent és a perbe vitt jogokról a bíróságnak döntenie kell, ez tulajdonképpen a keresetőségi jogról való döntést jelenti.

A bírósághoz fordulás jogának személyi kört érintő korlátozásának további differenciálásra ad lehetőséget, hogy a felperesi vagy az alperesi oldalt vizsgáljuk. Felperesi oldalnál az egyes törvények meghatározhatják, hogy az adott perben ki lehet felperesi pozícióban, ki lehet az, aki a pert elindítja. Tehát a kereseti jogot szűkítő rendelkezések körében probléma akkor merülhet fel, ha a kereset benyújtására feljogosított személyek köréből kihagynak olyat, akinek az ügy érinti polgári jogait, azaz a fenti korlátozás hiányában – általános kereseti jog esetén – keresetőségi joga lenne.

Alperesi oldalnál a perbeli legitimáció úgyszintén megjelenik, amikor a jogalkotó csak bizonyos személyek ellen teszi lehetővé az eljárás megindítását. Azonban alperesi oldalon találkozhatunk olyan jogszabályi (törvényi) megoldásokkal, amely konkrétan megjelölt személyek elleni perelés lehetőségét zárja ki. Ilyen törvényi rendelkezés például a származási perek kizárása azzal a személlyel szemben, aki az eljárás lefolytatásához ivarsejtet vagy embriót adományozott, ha a származás reprodukciós eljárás következménye.⁴⁵ Ez utóbbi esetkörhöz tartozik még jellemzően az államok és nemzetközi szervezetek egyes nemzeti joghatóságok alóli mentessége.⁴⁶ Ugyanakkor az Alkotmánybíróság azt is kiemelte, hogy bár ezen szervezetek és államok immunitása szükséges korlátja a bírósághoz fordulás jogának, azonban ez csak akkor fogadható el alkotmányos korlátozásnak, ha ez a fél jogi igényének érvényesítését nem teszi teljesen kizárttá.⁴⁷

2.2.4. A bírósághoz fordulást nem jogszerűen korlátozó tipikus körülmények

A legitim korlátozásokat követően érdemes áttekinteni azokat a Bíróság és az Alkotmánybíróság gyakorlatában megtalálható eseteket is, amelyek jellemzően a bírósághoz fordulás jogának az alkotmányellenes korlátozását eredményezték. A következő csoportosítás azonban nem azt jelenti, hogy minden bírósághoz fordulást korlátozó intézkedésnek az alábbi csoportok körébe vonhatónak kellene lennie, hanem a gyakorlatban eddig megjelent esetekből a közös tulajdonságokat kiemelve megragadhatóak olyan ismérvek, amelyek jellemzően a bírósághoz fordulás jogának csorbításához vezetnek.

⁴⁵ Ptk. 4:103.§ (5) bekezdés és 4:118.§ (2) bekezdés

⁴⁶ Az államok és nemzetközi szervezetek immunitásáról lásd bővebben: 36/2014. (XII.18.) AB határozat Indokolás IV. és V.

⁴⁷ 36/2014. (XII. 18.) AB határozat Indokolás [72]-[73]

a) Eljárási költségek

Az első olyan csoport, amely a bírósághoz való hozzáférést csorbíthatja az eljárás miatt és során fizetendő díjakkal kapcsolatos. Ennek során a Bíróság rendszeresen megállapította az Egyezmény megsértését, ha olyan eltúlzott mértékű eljárási díjakat róttak ki, amelyet a fél képtelen volt teljesíteni. Ebbe minden olyan eljárási illeték beletartozott, amely akár az elsőfokú bírósági eljárás előtt, akár az eljárás későbbi szakaszában került kivetésre, és amely mértékénél fogva akadályozta a bírósághoz fordulást.⁴⁸ De az egyezményesértés megállapításának az sem volt akadálya, hogy a jelentős mértékű eljárási illetéket az eljárás végén rótták ki.⁴⁹ Mindenképpen szükséges kiemelni, hogy önmagában az tény, hogy a bírósági eljárásért valamilyen díjat kell fizetni nem egyezményesértő. Ilyen helyzet akkor áll fenn, amikor a kivetett díjnak az összege olyan magas, hogy a fél képtelen azt kifizetni, így el lesz zárva a bíróság eljárástól. Itt azonban nem csak a tényleges díjfizetési képtelenséget kell figyelembe venni, hanem magának a díj összegének a pereskedési hajlamra való távoltartó hatását is. Hiszen az eljárás végén kirótt illeték nem zárja el a bíróságtól a feleket, azonban előfordulhat, hogy egy személy mérlegelve pereskedésének lehetséges kimeneteleit, így akár pervesztésének lehetőségét és annak következményeként fellépő jelentős mértékű eljárási díj viselését meg sem indítja az eljárást. Így elméletileg a követelésének bírósági érvényesítésére lehetősége van, azonban a jelentősebb mértékű eljárási díj viselése kockázatának nem vállalása ténylegesen elzárja előle a bírósági utat. Ennek a kockázatnak a viselését nem lehet teljes egészében a jogkereső személyekre telepíteni. Azonban ennek megvalósításában egyrészt az egyes államok nagy diszkréciót élveznek, például az eljárási díjakat csökkenthetik, vagy esetleg költségkedvezményeket alkalmazhatnak. Másrészt pedig ismét utalnék arra, hogy minden ügyet az egyedi körülményei alapján kell megítélni, azaz az eljárási díj eltúlzott mértéke függ a per tárgyától, illetve a jogkereső személy vagyoni viszonyaitól is.

Érdemes azonban kiemelni, hogy nem csak az eljárás megindításával, illetve magával az eljárással összefüggésben keletkezett költségek tartozhatnak olyan díjfizetési kötelezettséghez, amely sérti a bírósághoz való hozzáférhetőséget. Ennek szemléltetéséhez a 3124/2015. (VII. 9.) AB határozatban foglalt jogesetet hozom fel. Ebben az ügyben a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) versenyfelügyeleti eljárásban jelentős mértékű bírságot szabott ki, melyet a fél meg is fizetett, azonban a bírságot kiszabó határozatot bíróság előtt megtámadta, ahol első és másodfokon is helyt adtak a keresetének, minek következtében a GVH a bírság összegét kamataival növelve visszafizette a félnek. A GVH ezzel

⁴⁸ Útmutató 79. bekezdés 1. francia bekezdés 2. pont

⁴⁹ Útmutató 79. bekezdés 1. francia bekezdés 2. pont

párhuzamosan felülvizsgálati indítványt nyújtott be a Kúriához, aki az elsőfokú ítélet megváltoztatva a keresetet elutasította. A fél a bírság összegét ismételten megfizette. Az ügy érdekessége onnan fakad, hogy a GVH ezt követően a jogerős másodfokú ítélet alapján történő visszafizetés és a felülvizsgálat eredményeként történő ismételt befizetés közötti időre késedelmi pótlék megfizetésére kötelezte a felet. Ezzel kapcsolatban mondta ki az Alkotmánybíróság, hogy ez jelen esetben korlátozta a bírósághoz fordulás jogát. *„A jogszerű magatartás ellenére előre ki nem védhető módon, utólag elkerülhetetlenül előírt késedelmi pótlék ugyanis tulajdonképpen a keresetindítás szankciójává válik, és a bírósághoz forduláshoz való jog gyakorlásától visszatartó hatással bír, hisz a pótlék csak a keresetindítástól való tartózkodással hárítható el. [...] A bírósághoz fordulás jogának korlátját képezi a pótlék annál is inkább, mivel annak mértéke a kúriai eljárás időtartamának függvényében tulajdonképpen kiszámíthatatlan mértékű. A pótlék utólagos felszámítása [...] más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelmét ugyanakkor nem szolgálja. Emiatt pedig az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szempontjából szükségtelen korlátozásnak minősül.”*⁵⁰ Tehát ebből fakadóan minden olyan állami díjkivetés is alkotmányellenes lehet, amely ugyan elsődlegesen nem a kereset benyújtásához, vagy a bírósági eljáráshoz kapcsolódik, de hatását tekintve hasonló a jelentős mértékű eljárási illeték kivetéséhez és tulajdonképpen szankciós jelleget kölcsönöz a keresetindításnak.

b) Határidők

Mint korábban írtam, az igényérvényesítésre előírt határidők bevezetése önmagában nem vezet a bírósághoz fordulás jogának a megsértéséhez, azonban adódhatnak olyan helyzetek, ahol a bevezetett határidők valamilyen ok vagy mulasztás folytán mégis teljes egészében megakadályozza a bíróság előtti igényérvényesítést. A Bíróság gyakorlatában található ezekre az esetekre példákat, mint abban az ügyben, amikor a büntetőeljárás felfüggesztése folytán bíróság mulasztása miatt elévült a bűncselekmény, és ezáltal a büntetőeljárásban bejelentett polgári jogi igényt sem tudta a fél érvényesíteni.⁵¹ Vagy például azokban a fellebbezéseket elutasító ügyekben, amikor a fellebbezés benyújtásának határidejét nem a határozat tudomására jutásától, kézbesítésétől számítják, hanem annak elkészültétől, és így a határidő a fél hátrányára értékelt elmulasztását a fél ellenőrzési körén kívül eső körülmények okozták.⁵² Ez utóbbi megállapítás azért is érdekes, mert a bírósághoz való jognak minden korábban

⁵⁰ 3124/2015. (VII. 9) AB határozat Indokolás [40]

⁵¹ Case of Atanasova v. Bulgaria 72001/01 – Judgement (Court) 02 October 2008. § 35-47, idézi: Útmutató 79. bekezdés 2. francia bekezdés 2. pont.

⁵² Case of Ivanova and Ivashova v. Russia 797/14, 67755/14 – Judgement (Court) 26 January 2017., idézi: Útmutató 79. bekezdés 2. francia bekezdés 1. pont.

felsorolt kritériuma alapvetően megvalósult, hiszen az elsőfokú bíróság vizsgálta az ügyet, illetve döntést is hozott benne és csak a fellebbezés fél önhibáján kívüli elkésettsége miatti elutasítását találták egyezményértőnek. A Bíróság kialakult álláspontja szerint az Egyezmény nem kötelezi a tagállamokat többfokú bírósági fórumrendszer létrehozására és működtetésére, de ha ilyen az adott tagállamban van, akkor mindegyik szint tekintetében a tisztességes eljáráshoz való jog követelményrendszerének érvényesülnie kell.⁵³ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy minden szinten ugyanúgy kell az összes jogosítványnak megjelennie, például a fellebbezés elfogadhatósága kapcsán szigorúbb követelményeket lehet támasztani, de ez nem vezethet a bírósághoz való jog lényegének korlátozására.⁵⁴ A bírósághoz fordulás jogával kapcsolatban tehát a hatékony jogvédelem elve megköveteli, hogy amennyiben az adott tagállam többfokú bírósági rendszert működtet, akkor a félnek reális lehetősége legyen a számára biztosított mindegyik szintet igénybe venni és kizárólag ő dönthesse el, hogy e lehetőséggel kíván-e élni és ne teremtse olyan jogi környezetet számára, amely a hatóságok önkényére bízta, hogy a fél teljesíteni tudja-e az igénybevétel követelményeit. Tehát mind a kereset, mind valamely jogorvoslat benyújtására vonatkozó határidők meghatározásánál is figyelemmel kell arra lenni, hogy annak mértéke, illetve számításának módja, kezdő időpontja, illetve az alatta az elfogadáshoz teljesítendő követelmények ne zárják el a felet a tényleges igényérvényesítéstől.

c) Túlzott formalizmus

A Bíróság több ügyben kimondta, hogy a nemzeti bíróságoknak a túlzottan merev eljárásjogi jogértelmezése a bírósághoz fordulás jogát csorbíthatja.⁵⁵ Azonban a Bíróság nem határozta meg absztrakt módon, hogy mit ért túlzottan szigorú eljárásjogi jogértelmezés alatt, azt mindig esetről esetre kell vizsgálni. Egyrészt akkor került ezen okból sor egyezményértés megállapítására, ha valamely érdemi vizsgálat nélküli elutasítási ok a felek tevékenységén kívüli okból, különösen valamely állami hatóság tevékenysége közeztében merült fel és a bíróság ezt a tényt nem értékelte kellően, hanem kizárólag az ok fennállásának rögzítése mellett utasította el a keresetet érdemi vizsgálat nélkül.⁵⁶ Másrészt akkor is a túlzott formalizmus szerepel az egyezményértés megállapításának okaként, amikor maga a bíróság egy nem kellően egyértelmű eljárási szabályt értelmezett a felek

⁵³ Grád – Weller i.m. 289.o.

⁵⁴ Case of Ivanova and Ivashova v. Russia 797/14, 67755/14 – Judgement (Court) 26 January 2017. § 42

⁵⁵ Útmutató 79. bekezdés 5. francia bekezdés 1. pont

⁵⁶ Lásd: Case of Sotiris and Nikos Koutras ATTEE v. Spain 39442/98 – Judgement (Court) 16 November 2000. és Case of Miessen v. Belgium 31517/12 – Judgement (Court) 18 October 2016.

hátránya úgy, hogy azzal a felek elestek az igényérvényesítés lehetőségétől.⁵⁷ Ezekből az esetekből azt a következtetést lehet levonni, hogy a túlzottan merev eljárásjogi jogértelmezés esetén – megnevezéséből is láthatóan – elsődlegesen nem a jogszabályi környezetben, hanem a bírósági gyakorlatban keresendő az ok, amely a bírósághoz fordulás jogának korlátozását eredményezi. Azonban ahogy az előző pontban is utaltam rá, a jogorvoslatok elfogadhatósági kritériumai a kereset benyújtásához képest lehetnek szigorúbbak – jogszerűen csorbítva a bírósághoz fordulás jogát –, különösen, ha az érintett jogorvoslati fórum kizárólag jogkérdésekben járhat el a tényállást teljes körűen vizsgálható egy vagy két fórum eljárását követően.⁵⁸ Ezen utóbbi szabályok nem csak a joggyakorlat értelmezési tevékenységéből fakadhatnak, hanem maga az eljárási jogszabály is meghatározhatja ezeket a szigorúbb feltételeket.

2.2.5. Jogról való lemondás

A polgári jogok érvényesítése területén gyakran találkozhatunk az eljárást a „rendes” bírósági úttól elterelő, legalábbis ennek lehetőségét biztosító jogintézményekkel. Az alternatív vitarendezési módszerekben különbséget tehetünk aszerint, hogy a vitában érdekelt felek maguk rendezik egymás között a jogvitát, vagy esetleg egy tőlük független, harmadik személyt vagy szervezetet vonnak be a köztük lévő jogvita feloldásában.⁵⁹ Előbbi körbe tartozik az egyeztetés, utóbbihoz pedig például a békéltetés, közvetítés, és a döntőbíráskodás.⁶⁰ A fenti jogintézmények részletesebb, a bírósághoz való hozzáférés jogával való kapcsolatukra fókuszáló ismertetésére a tanulmány későbbi, hazai jogszabályi környezetet vizsgáló részében térek ki. Itt csak annyit kívánok rögzíteni, hogy a Bíróság a választottbírói eljárással kapcsolatban foglalt állást, hogy *„Egyének a választottbírói út választásával lemondhatnak a bírósághoz való jogukról, amennyiben ez a lemondás megengedhető és szabad akaratukból és egyértelmű módon történt.”*⁶¹ A Bíróság ugyanakkor különbséget tesz önkéntes és kötelező választottbírói eljárás között, ahol az önkéntességet a fenti idézet alapján vizsgálják. A kötelező választottbírói útnál, ahol a félnek nincs lehetősége a választottbírói út alól elvonni az ügyet, meg kell engedni a tisztességes

⁵⁷ Lásd: *Miragall Escolano and Others v. Spain* 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 and 41509/98 – Judgement (Court) 25 January 2000, és *Beles and Others v. The Czech Republic* 47273/99 – Judgement (Court) 12 November 2002.

⁵⁸ Útmutató 79. bekezdés 5. francia bekezdés

⁵⁹ DR. RÁCZ ZOLTÁN: Az alternatív vitarendezés (AVR) helyzete Magyarországon http://www.unimiskolc.hu/~microcad/publikaciok/2015/E7_Racz_Zoltan.pdf (2018.08.29.) 2.o.

⁶⁰ Rác: i.m. 2.o.

⁶¹ *Case of Suda v. The Czech Republic* 1643/06 – Judgement (Court) 28. October 2010, §48-49 idézi: Útmutató 98. bekezdés

eljáráshoz való jog teljes garanciarendszerének az érvényesülését.⁶² Az Alkotmánybíróság is az – önkéntes – választottbíróági eljárással kapcsolatban is azonos álláspontot képvisel a Bírósággal, miszerint „Nem sértheti a bírósághoz fordulás jogát, ha maga a fél – törvényadta kereteken belül – a rendes bírósági út kizárását kívánva választottbíróáságnak veti alá magát, s az állami bíróság a kereset tárgyalása során ezt a körülményt észlelve saját hatáskörének hiányát állapítja meg.”⁶³ Későbbi határozatában ennek az indokát is megjelölte, amikor a választottbíróági út kikötését és ebből fakadóan a bírósághoz való jogról történő lemondást a felek szerződési szabadságának érvényesüléseként határozta meg.⁶⁴

2.3. A bírósághoz való jog alkotmányjogi jellegének összefoglalása

A bírósághoz fordulás joga tehát olyan emberi jog, amely a tisztességes eljáráshoz való jog Egyezményben és az Alaptörvényben külön nem nevesített részelemének tekintendő, azonban azon belül egyfajta kiemelt jogosítvány is, mert bizonyos további részelemek érvényesülésének előfeltételének minősül. Formális oldalról megközelítve a bírósági eljárások kezdeményezésének a jogát takarja, míg materiális oldalról hatékony jogvédelmet követel meg, ami a benyújtott kereset érdemi elbírálásának követelményét támasztja az eljáró bírósággal szemben. Ugyanakkor arra is figyelemmel kell lenni, hogy nem korlátozhatatlan alapjog és kizárólag törvényben, az alapjogkorlátozás általános (szükségességi-arányossági) tesztje alapján korlátozható, amennyiben a korlátozás nem üresíti ki a bírósághoz fordulást. A legális korlátozásra lehetőség van az ügy tárgya alapján, az igényérvényesítés időkorlátok közé szorítására, illetve a perben részt vehető személyi kör szűkítése alapján is. A bírósághoz való jog kizárólag jogosultságkénti felfogását igazolja, hogy a jogsérelmet szenvedett fél igényérvényesítése körében maga dönti el, hogy az állam által erre a célra létrehozott szervezetrendszerét igénybe kívánja-e venni, vagy ettől tartózkodik, akár úgy, hogy a jogsérelmet nem kéri orvosolni, vagy azt az állami rendszeren kívül kívánja megvalósítani. Az mindenestre kijelenthető, hogy az állam a polgári peres igényérvényesítés rendszerének alapját képező eljárási jogszabályt újraszabályozta, azonban a bírósághoz fordulás jogának érvényesülésének vizsgálatához mindenképpen szükséges az új Pp. rendelkezéseinek vizsgálata is.

⁶² Case of Tabbane v. Switzerland 41069/12 – Decision (Court) 1. March 2016, §26-27 idézi:
Útmutató 99. bekezdés

⁶³ 3212/2015. (XI.10.) AB határozat Indokolás [17]

⁶⁴ „[...]a választottbíróági eljárás kikötésével a felek – élve szerződési szabadságukkal – lemondanak az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról, a jogvitát elvonják az állami bíróságoktól és magánbíróági útra terelik annak elbírálását.” 3265/2017. (X.19.) AB határozat Indokolás [32]

3. A BÍRÓSÁGHOZ FORDULÁS JOGÁNAK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A bírósághoz való jognak alkotmányjogi ismertetését követően az új szabályozás által teremtett jogi környezet alkotmányjogi megfelelőségének vizsgálatával folytatom. Ennek során az új Pp. rendszerétől néhol eltérő, elsődlegesen nem az érintett jogintézmények – amelyek akár több szempontból is érinthetik a bírósághoz fordulás jogát – elkülönült vizsgálatát végzem el, hanem az előző részben bemutatott, és az új Pp szabályaival előálló lehetséges korlátozásokat helyezem a vizsgálat középpontjába.

3.1. A formális értelemben felfogott bírósághoz fordulás jogához

Első lépésben azt kell megvizsgálni, hogy a jogkereső állampolgárok van-e lehetőségük az őket ért valós vagy vélt jogsérelmük miatt bírósághoz keresetet előterjeszteni. Ez a formális értelemben felfogott bírósághoz fordulás jogát jelenti, amelynek vizsgálatát mindig az adott ügyben alkalmazandó anyagi jogi jogszabályra – pontosabban az alapjogkorlátozás szabályai szerint csak törvényre – is figyelemmel lehet meghatározni, amely adott esetben kizárhatja a bírósági jogérvényesítést. Az egyes ügyekben jellemzően más anyagi jogszabály mellett a polgári jogokat érintő eljárásokban legtöbbször alkalmazandó eljárási jogszabály, az új Pp. is határoz meg szabályokat arra vonatkozóan, hogy milyen jogvita kerülhet bírósági elbírálás alá. Ebben a körben érdemes a bíróságok hatáskörére vonatkozó szabályokat megvizsgálni. Az új Pp. a bíróságok hatásköri szabályainál változtatott a régi Pp. hatásköri szabályain és az új Pp. által megvalósítani kívánt professzionális pervitel⁶⁵ szerint általános hatáskörű elsőfokú bíróságként immáron a törvényszékeket jelöli meg, míg taxatív felsorolással, ügycsoport megjelölésével határozza meg a járásbíróság előtt elsőfokon elindítható ügyeket.⁶⁶ E szabályozással a jogalkotó nem hagyott maga mögött „hatásköri űrt”, mivel amennyiben valamely eljárásnak a tárgya nem kategorizálható be a járásbírósági hatáskört megalapozó ügycsoportok valamelyikébe, akkor arra az eljárásra a törvényszék hatásköre fog kiterjedni.

Ugyanakkor a bírósághoz való jog érvényesülésével kapcsolatban érdemes még kitérni az új Pp. hatályára, amely meghatározza, hogy mely esetekben kell jelen eljárási törvényt alkalmazni a jogvita elbírálása során. E szerint *„E törvényt kell alkalmazni a bíróság eljárására, ha jogszabály biztosítja a bírói utat és törvény nem rendel el eltérő szabályok alkalmazását.”*⁶⁷ Az e szakaszhoz fűzött indoklás szerint a törvény a korábbi szabályozásokhoz hasonlóan nem határozza meg, hogy ki és

⁶⁵ Pp. Indokolás, Részletes indokolás a 20.§-hoz

⁶⁶ Pp. 20.§ (1) és (3) bekezdés

⁶⁷ Pp. 1.§ (1) bekezdés

milyen esetben képes polgári pert indítani, mivel ez a jog nem a perjog szabályaiból következik, hanem alkotmányjogi és anyagi jogi alapokkal rendelkezik. Kiemeli továbbá, hogy e megoldással, tartalmi körülírás híján egyrészt elkerülhető az anyagi jog fennállása és az érvényesített jog jellegének megítélése során felmerülő kettős értékelés feladata, másrészt pedig megelőzhető az olyan jogszabályütközés, amikor az alkotmányjogi vagy anyagi jogi szabályból következne a bírói út fennállása, azonban az eljárási jogszabály tartalmi körülírása nem fedi le az adott jogviszonyt, elzárva a jogérvényesítés lehetőségétől a felet.⁶⁸ A fenti szabályozás a törvényhez fűzött indokolásra tekintettel általános jelleggel biztosítja a bírói utat a polgári jogi jogviták elbírálására, és a bíróság eljárására irányadó joggá az új Pp-t teszi főszabály szerint. Azonban a fenti megfogalmazás alkotmányjogilag pontatlan és a bírósághoz fordulás jogának érvényesülése tekintetében kizárólag a jogszabályszöveget vizsgálva kételyeket ébreszthet. Ugyanis a „[...] ha jogszabály biztosítja a bírói utat [...]” mondatrészt nyelvtanilag elemezzük arra a megállapításra juthatunk, hogy jelen, polgári jogokat érintő peres eljárások alapját képező eljárásjogi törvényt csak abban az esetben lehetne alkalmazni, amennyiben bármilyen szintű jogszabály azt lehetővé teszi. Ez megfordítaná az alapjogi jelleget és a bírósághoz fordulás joga nem egy általános jogosultság lenne, amit korlátozni lehet, hanem egy olyan jogosultság, aminek gyakorlása kizárólag a jogalkotó diszkrecionális döntési körén múlik. Ugyan jelen szabályozási környezetben a polgári jogviszonyok anyagi jogi hátterét adó Ptk. 1:6.§ biztosítja általános jelleggel a polgári jogi utat a benne szabályozott jogviszonyokat érintően. Azt azonban látni kell, hogy a bírói út biztosítása alkotmányi szinten történt meg és nem opt-in módszerrel kell szabályozni azon jogviszonyokat, amelyek esetében a bírósághoz fordulás lehetősége biztosított, hanem éppen az opt-out módszerrel, azaz kifejezetten meg kell jelölni azon jogviszonyokat, amelyek esetében a fél elől valamilyen ok folytán a bíróság előtti jogérvényesítés kizárt. Ez ugyan előreláthatóan nem fog gondot okozni a jogalkalmazásban, azonban alkotmányjogi szempontból e megfogalmazás mindenképpen pontosításra szorul.

Végül a formális megközelítésű bírósághoz való hozzáférhetőség vizsgálatánál érdemes még kitérni azokra az esetekre, amikor nem a bírósági igényérvényesítéstől van a fél elzárva, hanem csak egy bírói fórum eljárástól. Az új Pp. szabályai között ilyen rendelkezések találhatók, amikor megnevezi azokat az elsőfokú bírósági határozatokat, amelyek ellen helye van fellebbezésnek⁶⁹, illetve amikor a felülvizsgálati eljárásból kizárt határozatok nevesíti.⁷⁰ A fellebbezéssel

⁶⁸ Pp. Indokolás, Részletes indokolás az 1.§-hoz

⁶⁹ új Pp. 365.§ (2) és (3) bekezdései

⁷⁰ új Pp. 407-408.§

kapcsolatban látható, hogy a törvény engedi az ítélet elleni fellebbezést⁷¹, és mivel a bíróság az ügy érdemében legtöbbször ítélettel határoz⁷², így a félnek az anyagi jogai felőli bírósági döntésre két fórum előtt is lehetősége van. A felülvizsgálattal kapcsolatban pedig megjegyzendő, hogy a Bíróság gyakorlatában is már kimunkálódott, hogy a kizárólag jogkérdésekben eljáró bírói fórum eljárásának igénybevétele kivételes jellegű – különösen ha előtte már két fórumon is megtörtént a ténykérdések vizsgálata –, és nem sérti a bírósághoz való hozzáférést, ha a kérelem előterjesztését szigorúbb formai követelményekhez kötik vagy az eljárási jogszabály bizonyos ügyeket kizár az ilyen jogorvoslással megtámadható határozatok köréből.

3.2. Döntés a kereshetőségi jog felől

Az előző részben bemutatam, hogy a kereshetőségi jog felőli döntés adja tulajdonképpen a bírósághoz való jog materiális oldalát, így a következő vizsgálati lépcsőfok arra terjed ki, hogy a bíróságnak mennyire van lehetősége az adott jogvitában érdemi döntést hozva hatékony jogvédelmet biztosítani. Azaz azt kell megvizsgálni, hogy a bíróság mit és mennyiben vizsgálhat felül, amely kérdés megválaszolásához az adott jogviszonyt rendező anyagi jogi szabályok adhatnak elsődlegesen útmutatást. Azonban az új Pp-ben is találhatunk olyan rendelkezéseket, amelyek a polgári jogvitában eljáró bíróságnak az érdemi döntési korlátját jelenti, nevezetesen a más hatóság határozatához való kötöttség. Ezzel kapcsolatban az előző részben utaltam az Alkotmánybíróság által mondottakra, hogy a bírósághoz való fordulás jogát – és a bíróság függetlenségét is – sérti, ha a bíróság az eljárása során egy külső szerv döntése kizárva a bírói jogértelmezés és mérlegelés lehetőségét lesz a meghatározó és ezáltal ténylegesen nem a bíróság, hanem a külső szerv fog döntést hozni az ügyben.⁷³ Ezt az Alkotmánybíróság ugyan a bíróság hatáskörét vagy éppen annak hiányát megalapozó nemzetközi szerv immunitásával kapcsolatos kötelező miniszteri döntésével összefüggésben mondta ki, de nem csak perelőfeltételként, hanem az ügy érdemében is elképzelhetőek olyan esetek, amikor a bíróságnak egy külső szervnek a döntését kötelező elfogadnia. Ilyen az új Pp. 264.§ (1) és (2) bekezdésében szabályozott büntető- illetve közigazgatási bírósági határozatok tekintetében áll fenn. A büntetőeljárást követő polgári eljárások vonatkozásában a polgári eljárásjogi törvény csupán azt a kötelezettséget állítja az eljáró bíróság elé, hogy nem a *„jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményeiről polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte*

⁷¹ új Pp. 365.§ (2) bekezdés a) pont

⁷² új Pp. 340.§ b) pont

⁷³ 36/2014. (XII. 18.) AB határozat Indokolás [97]

*el a terhére rótt bűncselekményt.*⁷⁴ Ez valamelyest tényálláshoz kötöttséget is jelent, azonban a büntetőjogi és polgári jogi felelősség eltéréseiből adódóan a tényállás alapján annak polgári jogi jogkövetkezményei tárgyában a polgári bíróság szabadon, a büntető bíróság döntésétől szinte függetlenül dönthet. A polgári bíróságnak a közigazgatási eljárások tekintetében fennálló kötelezettsége, miszerint *„A közigazgatási ügyben eljáró bíróság közigazgatási tevékenység jogszerűségének kérdésében hozott jogerős döntése az e törvény hatálya alá tartozó ügyben eljáró bíróságot köti”*⁷⁵ E találkozás a leggyakrabban akkor képzelhető el, amikor a közigazgatási tevékenységgel okozott károk vonatkozásában kell a polgári bíróságnak a közigazgatási tevékenység jogszerűségének megítélését követően döntenie. Azt lehet mondani, hogy a kártérítés megítélése kérdésében a jogalap és összecszerűség megítélése mind időben, mind pedig eljáró szervileg is elkülönül, azaz olyan, mintha a jogalap tekintetében a közbelső ítéletet egy másik szerv hozta volna. Ez pedig alapvetően befolyásolja a polgári per kimenetelét, ami már a bírósághoz fordulás jogának a sérelmét vetheti fel, azonban azt is látni kell, hogy a jogalap kérdésében is a tisztességes eljáráshoz való jog követelményeinek megfelelő garanciarendszerrel rendelkező bírói szerv hoz döntést. Így véleményem szerint – még ha a jogalap kérdésben való ilyen hatáskörmegosztás nem is szerencsés – nem sérti a bírósághoz fordulás jogát.

A korábbi eljárásjogi törvényhez képest, ami szembetűnő változás még az a végrehajtás megszüntetése iránti pereknél lelhető fel, amikor a végrehajtási záradékkal ellátott okiratok végrehajtása körében a kereset benyújtásának jogalapjai közül kivette azt az esetet, hogy *„a végrehajtani kívánt követelés érvényesen nem jött létre”*⁷⁶. Ez a bírósághoz való jog korlátozását jelentheti, hiszen a jogalkotó megfosztotta egy jogérvényesítési jogcímtől a felperest. Azonban ez csak látszólagos, mert a félnek fennáll a lehetősége bíróság előtt a végrehajtás alapjául szolgáló jogviszony vizsgálata körében az érvénytelenségre hivatkozni, és a bíróságnak abban a perben lehetősége van a jogviszony anyagi jogi rendezésére.⁷⁷

Az új Pp. által bevezetett professzionális pervitelt megvalósító új szabályok e részen belül több magyarázatot igényelnek, egyrészt mert ide nem csak egy jogszabályi rendelkezés tartozik, másrészt pedig a peres felekkel szemben, különösen a felperessel szemben szigorúbb követelményeket támaszt, mint a régi Pp. Ennek alapvető megfogalmazását a hatályos eljárásjogi törvény 4.§-ának rendelkezései között találjuk, *„a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége”* cím alatt. Az e szakaszhoz fűzött indokolás szerint *„Az eljárás-*

⁷⁴ új Pp. 264.§ (1) bekezdés

⁷⁵ új Pp. 264.§ (2) bekezdés

⁷⁶ régi Pp. 369.§ a) pont és új Pp. 528.§ (2) bekezdés

⁷⁷ Pp. Indokolás Részletes indokolás az 528.§-hoz.

támogatási kötelezettség ugyanakkor hangsúlyosan jeleníti meg a jogérvényesítési út közjogi jellegének félre háruló következményeit is.” Tehát míg az önrendelkezési jogból fakadó, az új Pp-ben is megjelenő rendelkezési elv alapján a fél az anyagi és eljárási jogaival szabadon rendelkezik, amely magában foglalja annak szabadságát is, hogy e jogának gyakorlásától tartózkodjon⁷⁸, addig az eljárás-támogatási kötelezettség alapján fokozott felelőssége van a félnek a per előre vitelében.⁷⁹ A két elv együttes értelmezése folytán megállapítható, hogy akinek az anyagi jogait megsértették, akkor ennek esetére rendelkezésre álló bírósági eljárás igénybevétele nem kötelező, azonban amennyiben azt igénybe veszi, akkor a peres felek között anyagi jogi jogviszony mellé létrejön egy bírósággal szembeni közjogi jellegű eljárásjogi jogviszony, amely sajátos eljárási jogokat és kötelezettségeket teremt. Ez a közjogi jogviszony már akkor is létrejön, amikor még a perindítás hatálya nem állt be, azaz a törvény ezért támaszt szigorúbb feltételeket a felperes keresetével szemben is.⁸⁰ A beadványok és ebből fakadóan a keresetlevéllel szembeni szigorúbb feltételek értékelése körében azt is érdemes vizsgálni, hogy ezek olyan feltételeket támasztanak-e, amelyek ténylegesen korlátozhatják a bírósághoz való hozzáférést. Ennek megítéléséhez az új Pp. által megkövetelt keresetlevél kötelező tartalmi elemeit kell vizsgálat alá vonni. Az új Pp. célja a keresetlevél tartalmi követelményeinek pontosabb és tágabb előírásával, hogy a bíróságnak és az alpereseknek is minden anyagi jogi és eljárásjogi adat rendelkezésre álljon, így az eljárás minél hamarabb befejezhető legyen.⁸¹ Ez egyébként a pert kezdeményező félnek is az érdekében áll, hiszen a bíróság a hatékony és időszerű jogvédelmet csak abban az esetben tudja biztosítani, amennyiben a bíróságnak a rendelkezésére áll a jogvita elbírálásához szükséges megalapozott tényállás és a hozzá kapcsolódó adekvát jogi minősítés. A keresetlevél három részét nevesíti a törvény. A bevezető résznek az eljáró bíróság megnevezésén kívül a peres felek személyének beazonosításához szükséges adatokat kell tartalmaznia. A keresetlevél érdemi része már a kereshetőségi jogra vonatkozik, azaz az eljárást kezdeményező félnek elő kell adnia pontosan milyen jogvédelmet kér a bíróságtól, ennek anyagi jogi alapjait, az alperessel szembeni jogvitájának ténybeli lényegét, a jogalap és tényállás közötti kapcsolatot megteremtő jogi érvelést, valamint a felperes tényállításait alátámasztó bizonyítékokat is elő terjesztenie. A keresetlevél záró részében pedig tulajdonképpen a per lefolytatásának az eljárásjogi alapjait kell lefektetni, azaz megjelölni az eljárni kívánt bíróság joghatóságát, hatáskörét, illetékességét, a pertárgyértéket, a lerótt eljárási illetéket, illetve valamely költségkedvezmény igénybevétele esetén annak jogszabályi alapjait. Ez a rendkívül pontos és alapos

⁷⁸ Pp. Indokolás, Részletes indokolás a 2.§-hoz

⁷⁹ Pp. Indokolás, Részletes indokolás a 4.§-hoz

⁸⁰ Pp. Indokolás, Részletes Indokolás a 4.§-hoz

⁸¹ Pp. Indokolás, Részletes Indokolás a 170.§-hoz

keresetlevél fenti feltételeknek megfelelő hiánytalan megfogalmazása jelentős körültekintést követel meg a keresetet indító féltől, hiszen nemcsak tényállásilag és az ahhoz kapcsolódó bizonyítékok felajánlásával, hanem a tényállással adekvát anyagi jogilag alátámasztott jogvédelmi igényt kell a megfelelő bírósághoz előterjeszteni. A fenti követelmények teljes körű teljesítése – különösen az anyagi jogi megalapozottság körében – egyetlen állampolgártól sem várható el, azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy az eljárás alapvetően a törvényszék előtti professzionális perrendre lett modellezve, ahol a jogi képviselő kötelező⁸², ami útján a keresetlevél anyagi jogi megalapozottsága biztosítható. Másrésztől pedig nincs a keresetet indító félnél jobb személy, aki az őt ért jogsérelem ténybeli körülményeiről autentikusabban nyilatkozni tudna és ő a legalkalmasabb személy arra is, hogy az általa elmondott körülményeket alátámasztó bizonyítékokat felajánlja. Ugyanakkor azokban az esetekben, amikor a jogi képviselő nem kötelező a fél jelentősen nehezebb helyzetben van, ami a keresete anyagi és eljárásjogi alapjait illeti. Éppen ezért az új Pp. szerint ilyen esetekben nem kell jogi érvelést és jogszabályhelyet megjelölni, illetve a jogalapnak csak olyan megjelölése szükséges, hogy az beazonosítható legyen.⁸³ A keresettel szembeni fokozottabb elvárások teljesítéséhez való segítség még a jogi képviselő nélkül eljáró feleknek, hogy keresetüket erre a célra rendszeresített formanyomtatványon adhatják be, amelynek kitöltéséhez szükséges tájékoztatást is kap a nyomtatványt kitöltő fél⁸⁴, illetve a régi Pp.-hez hasonlóan rendelkezésre áll a fél számára, hogy keresetét a bíróságon, az erre a célra meghatározott ügyfélfogadási időben szóban is előadhassa.⁸⁵ A korábbi szabályhoz képest annyi különbség tapasztalható, hogy csak meghatározott bíróságok ügyfélfogadása vehető igénybe, ami gyakorlatilag nem jelent módosulást, hiszen a gyakorlatban legtöbbször ugyanezen bíróságok⁸⁶ rögzítették a fél által elmondottakat.

A szóbeli kereset e célra létrehozott ügyfélfogadási időben történő rögzítését a köznyelvben „panasznapként” ismert jogintézmény keretében látja el a bíróság. Ennek körében a keresetlevelet, viszontkeresetet, beszámítási kifogást, ellenkérelmet tartalmazó nyilatkozatokat a bíróság erre rendszeresített formanyomtatványon rögzíti, míg a folyamatban lévő perekben tett egyéb kérelmekről és nyilatkozatokról jegyzőkönyvet készít.⁸⁷ Az e szakaszhoz fűzött részletes indokolás meglehetősen kevés, hiszen csak annyit tartalmaz, hogy „a jogérvényesítést segíti a járásbíróság tájékoztató irodáján biztosított szóbeli

⁸² Pp. 72.§ (1) – (2) bekezdései

⁸³ Pp. 247.§ (1) és (2) bekezdése

⁸⁴ Pp. Indokolás, Részletes Indokolás a 246.§-hoz

⁸⁵ Pp. 246.§ (1) és (2) bekezdése

⁸⁶ Nevezetesen felperes lakóhelye, munkahelye szerinti vagy az illetékes bíróságon lehet a beadványt szóban előadni.

⁸⁷ új Pp. 246.§ (2), (3) és (5) bekezdései

*előterjesztés lehetősége, amely a folyamatban lévő per egyéb beadványaira is kiterjed.*⁸⁸ Az indokolás láthatóan egyszerűbben megfogalmazza a jogszabályban található rendelkezéseket, de e jogintézmény gyakorlati működéséről nem beszél, ami azt a következtetést engedi, hogy a korábbi gyakorlatot a továbbiakban is alkalmazhatónak tartja. A régi Pp. hatálya alatt azonban foglalkoztak a panasznapi alkotmányjogi megítélésével, amelynek keretében az Alkotmánybíróság is véleményt nyilvánított. E körben az indítványozók a panasznapon eljáró bíró függetlenségével kapcsolatban felmerült panaszait utasította el az Alkotmánybíróság arra hivatkozással, hogy a panasznapi akkor hatályos – és a mostani Pp-bel többnyire egyező – szabályai „az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében foglalt alapvető jognak, a bírósághoz való fordulás jogának tényleges megvalósulását segíti és ezért éppenséggel alkotmányos követelményt elégít ki. [...] A kifogásolt szabályok az ítékezésben testet öltő bírói függetlenséggel nem hozhatók közvetlen kapcsolatba. Alkotmányossági kérdést ebből a szempontból csak az vetne fel, ha jogszabály nem tenné lehetővé, hogy valamely ügyben a féllel szemben elfogult bíró ne ítélkezzen.”⁸⁹ Az Alkotmánybíróság éppen a bírósághoz fordulás jogának elősegítése miatt tartotta fenn a jogintézmény létjogosultságát, amelyet az új Pp. is fenntartott. Az új eljárásjogi törvény hatályba lépésével azonban a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (továbbiakban: BÜsz) panasznapot érintő rendelkezései is megváltoztak és éppen az korábbi alkotmánybírósági eljárással alapját képező problémát oldották fel azzal, hogy nyilvános ügyfélfogadási napon a bíróság tárgyaláson kívül előadott kérelmek rögzítésével kapcsolatos feladatait bírósági titkár, bírósági fogalmazó vagy bírósági ügyintéző látja el.⁹⁰ Azaz továbbiakban bíró nem vesz – vehet – részt a panasznapon történő kérelmek rögzítésében. Az pedig már más kérdés, hogy ezt szervezetileg adott bíróság hogyan oldja meg olyan kisebb bíróságokon, ahol mondjuk nincs fogalmazó, titkár vagy bírósági ügyintéző. Személyi oldalról a jogalkotó megoldotta az alkotmányossági kérdést felvető problémát, azonban tartalmi oldalról erre már kevésbé volt figyelemmel. A tartalmi kérdést az új Pp. 246.§ (4) bekezdése veti fel, miszerint a felet a panasznapon perbeli eljárásjogi jogairól és kötelezettségeiről fel kell világosítani és az esetleges hiányok pótlására fel kell hívni, amelyeket ha nem teljesít, akkor hiányos tartalommal kell a nyilatkozatot a formanyomtatványon rögzíteni, és amely esetben külön jegyzőkönyvet is fel kell venni. Mint korábban mondtam e szakaszhoz nem tartozik minőségi részletes indokolás, így ennek okairól, terjedelméről, gyakorlati megvalósításáról sem mond semmit, és a BÜsz sem tartalmaz e körben iránymutatást, így a törvényszékek az illetékességi területükön működő panasznapi működésével kapcsolatban magukra vannak hagyva, annak

⁸⁸ Pp. Indokolás, Részletes Indokolás a 246.§-hoz

⁸⁹ 1482/B/1992. AB határozat

⁹⁰ BÜsz. 7.§ (1) bekezdés

működését saját maguknak kell kialakítani. Ami egyrészt előny, hiszen a különböző területek sajátos körülményihez igazodóan tudnak hatékonyan működni, másrészt viszont hátrány is, hiszen például azonos tényállású ügyben adott esetben másfajta tájékoztatást és segítséget kap az ügyfél Pécsen, Budapesten, vagy éppen Szeghalmon. A tájékoztatás terjedelme és a hiánypótlás állítja a legnagyobb kihívás elé a panasznapon közreműködőket, hiszen a túl kevés információ átadása következtében a bíróság nem látja el a jogszabályban rögzített feladatát e körben, ami a bírósághoz fordulás jogának a megsértését vonhatja maga után, míg a túlzottan sok információ átadása oda vezethet, hogy a panasznapon ügyintéző szinte a fél jogi képviselőjévé válik, ami a bíróság pártatlanságának látszatát sérti. Mind az eljárási jogokról való tájékoztatás, mind pedig a hiánypótlás körében felmerülhet ez a lehetőség, ami a keresetlevél szigorúbb követelményeivel csak még hatványozottabban jelenik meg. Például egy közös tulajdon megszüntetése, vagy szerződés érvénytelenségének, munkajogviszony jogellenes megszüntetésének a megállapítása és jogkövetkezményei alkalmazásának a körében az ügyfelek gyakran nem tudják, hogy milyen lehetőségeik vannak. Vajon ilyenkor az ügyintéző tájékoztathatja-e az előtte megjelent felet ezekről vagy e körben más jogi szakember, főleg ügyvéd igénybevitelét kell ajánlani? Az új Pp. szabályai szerint mivel eljárásjogi jogokról és kötelezettségekről való tájékoztatás a megengedett és kötelező, ezért ezen, tulajdonképpen anyagi jogokat érintő tájékoztatást nem lehet megadni. Ugyanakkor az igényének az érvényesítéséhez – a bírósághoz fordulás jogának gyakorlásához – ezen anyagi jogi ismeretek nélkülözhetetlenek és esetleg más jogi szakember igénybevitelét mondjuk a munkajogviszony jogellenes megszüntetésének megállapítására nyitva álló 30 napos keresetindítási határidő⁹¹ lehetetlenné teszi. Ekkor erre kiterjedően is lehet tájékoztatást adni olyan módon, hogy csupán objektíve elmondja az ügyintéző az anyagi jogszabály által biztosított lehetőségeket, de nem orientálja egyik irányába sem vagy ez már meghaladja a Pp. szerinti bírósághoz fordulás jogának a biztosítását? De gyakorlatibb példa erre, hogy a bizonyítás előterjesztése körében az ügyfelek nem értik miért szükséges ez, és nem jelölnek meg bizonyítékot. Ennek az eredménye, hogy tényállásait nem fogja tudni alátámasztani, így a jogvédelemi igényérvényesítés sikertelen lesz. Amennyiben az ügyintéző a kereset felvételekor észleli, hogy az ügyfél nem terjeszt elő bizonyítási indítványt, nem jelöl meg bizonyítékot, akkor ennek pótlására fel kell-e hívni? Hiszen keresetlevél tartalmi elemeinek hiánya esetén az új Pp. kötelezővé teszi a hiánypótlási felhívást már az ügyintéző részéről és a Bűsz szerint is a panasznapon felvett jegyzőkönyv minden olyan adatot tartalmaz, amely az ügy alapos és gyors elintézését tartalmazza. De ebbe a körbe lehet vonni a fél által előadott tényállás hiányosságát is, hogy akkor az ügyintéző irányított kérdésekkel

⁹¹ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban Mt.) 287.§ (1) bekezdés b) pontja

a tényállást felderítheti-e, amennyiben az általa is világos érvényesíteni kívánt igényhez nem megfelelő a fél által előadott tényállás? Ezek mind olyan gyakorlati kérdések, amik egyik irányadó jogszabályból sem deríthetők ki, azonban a bírósághoz való fordulás jogának megítélése szempontjából különösen fontos lenne. Véleményem szerint a bírósági panasznapon történő ügyintézői aktivitásának kérdését az egyes törvényszékek különbözően ítélik meg, ami ahhoz vezet, hogy az egyes törvényszékek illetékességi területén működő járásbíróságok eltérő minőséget képviselnek a bírósághoz való jog biztosítása tekintetében. Azon bíróságok vonatkozásában, ahol az ügyintézők csupán eljárásjogi kérdésekről tájékoztatják a feleket és nincsenek sem a tényállással kapcsolatban, sem a bizonyítékokkal kapcsolatban irányított kérdések, ott a bíróságok pártatlanságának látszata jobban megőrződik a bírósághoz fordulás jogának csupán formális biztosítása mellett, mint ahol a bírósághoz való jog materiális oldala is megjelenik és az anyagi jog kellő mértékű előterjesztése történik meg a függetlenség pártatlanságának hátrányára. Ugyanakkor megtalálható a kellő egyensúly aközött, hogy a panasznapot igénybe vevő fél anyagi jogilag is megfelelően körülírt, illetve bizonyítékokkal alátámasztott keresetlevelet terjeszthessen elő, ami a bírósághoz fordulás jogának nemcsak a formális, hanem bizonyos szinten még a materiális oldalát is érvényre juttatja, ugyanakkor nem megy át azon a határon, ami az ellenérdekű félben azt az érzést keltheti, hogy a bíróság az igényérvényesítő felet részesíti előnyben. Ez azonban megfelelő jogi szabályozás nélkül csupán az egyes törvényszékeken kialakult gyakorlat következtében, illetve az adott ügyintéző talpraesettségén, jogérzékén, illetve tapasztalatán múlik.

Érdemes még kitérni a jogi képviselő nélkül eljáró felek esetén kötelezően alkalmazandó formanyomtatványokra. Ezek a 21/2017. (XII. 22.) IM rendelet mellékletei tartalmazzák, de a bíróságok központi honlapján, a birosag.hu-n is – akár szerkeszthető formában is – elérhető. A formanyomtatványokat vizsgálva látható, hogy az általános keresetlevéli formanyomtatvány mellett elérhető a házassági, gondoksági, munkaügyi, jegyző birtokvédelmi határozata elleni, és három végrehajtási keretlevéli, illetve a fizetési meghagyásos eljárásból perré alakuló eljárásban alkalmazandó keresetet tartalmazó irat formanyomtatvány is. Ez mindenképpen segíti a tájékozódást, amikor a fél tudja, hogy milyen igényt szeretne érvényesíteni a bíróságon, így a megfelelő formanyomtatványt tudja kitölteni. Nem kívánok részletesen kitérni az egyes formanyomtatványokra, így csak az általános keresetlevél formanyomtatvánnyal kapcsolatos problémáimat foglalmazom meg. Az első kritikai észrevételem mindenképpen a formanyomtatvány terjedelme, mely 25 oldalból áll. A 2018. január 1. előtti jegyzőkönyvi keresetlevelek 2-3 oldalban megfogalmazhatóak voltak, ehhez képest ez jelentős bővülés, amit nem feltétlenül indokol a jogszabály által az új keresetlevelekkel szemben megkövetelt adatok mennyisége. Ugyan lehet azzal

érvelni, hogy ezek az adatok a per lefolytatásához illetve mielőbbi befejezéséhez is elengedhetetlenek és az eljárás során csak egyszer kell ezekkel az adatokkal foglalkozni, ráadásul az eljárás elején, amikor még ezen adatok az eljárást kezdeményezőnél frissen fellelhetőek, másrészt pedig az eljárást kezdeményező fél fokozott felelőssége is megjelenik, hogy elvárható vele szemben a teljes nyomtatvány elolvasása, és megfelelő kitöltése, ha a bíróságtól jogvédelmet szeretne igényelni. Tartalmilag a formanyomtatvány a jogszabály rendszerét veszi alapul, és rendkívül pontos, alapos, minden részletre kiterjedő, még nyelvezetében is a jogszabály szövegét követi. Éppen ezért a jogász nyelv alkalmazásával az ügyben eljáró bíróság számára könnyen adaptálható a keresetlevél, azonban a jogi képviselővel nem rendelkező, jogi ismeretekkel szinte egyáltalán nem rendelkező fél esetében rendkívül bonyolulttá, érthetlenné teszi a formanyomtatvány szövegét. Ezen még az sem segít, hogy a formanyomtatvány lábjegyzeteiben a jogi szaknyelv szavait megmagyarázza, olykor példákkal mutatja meg, hogy az adott pontban mire várja a választ a bíróság, illetve a jogalkotó. Ez a formanyomtatvány kitöltését körülményessé teszi, az eljárást kezdeményező fél túlzottan bürokratikusnak tarthatja az eljárást, ami következtében lehet, hogy nem vállalja a bírósági eljárás további viszontagságait és nem nyújtja be a keresetet. A másik lehetőséget pedig a formanyomtatvány már az első lábjegyzetben is tartalmazza, miszerint igénybe veheti a jogszabályban meghatározott bíróságok panasznapjait, ahol a szóban előadott keresetlevelét rögzítik. Ez a panasznapok ügyfélforgalmát azonban jelentősen megnöveli, ami azzal együtt, hogy az új Pp. szerinti keresetlevél formanyomtatvány kitöltési ideje jelentősebb időráfordítást igényel a korábbi jegyzőkönyvi keresethez képest, megemeli a panasznapon történő várakozás idejét is. Ha ehhez még hozzászámítjuk, hogy az esetleges hiányok pótlására az ügyintéző felszólítja az ügyfelet, akinek ismételten meg kell jelennie a bíróság előtt kivárva a sorát, a bíróságokkal szembeni bizalmat csökkentheti.

A keresetlevelekkel szembeni szigorúbb követelményeknek és a felperes ezzel kapcsolatos fokozott felelősségének az egész perre kihatással lehet, attól függően, hogy keresetlevelében előadottakhoz mennyire lesz az eljárás későbbi szakaszában is kötve. Az új Pp. által bevezetett osztott perszerkezet első része a keresetlevél benyújtásától a perfelvétel lezárásáig tart. A perfelvételi szakasz célja a jogvita kereteinek meghatározása, melyet *„a felek perfelvételi iratban feltüntetett vagy perfelvételi tárgyaláson előadott tényre és jogra vonatkozó állítással, tagadással, be- vagy elismeréssel, ezekből következő kérelemmel, a tények megállapításához szükséges bizonyítási indítvánnyal, a bizonyítékok értékelésére vonatkozó nyilatkozattal, valamint bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátásával (továbbiakban együtt: perfelvételi nyilatkozat”⁹² tudnak megtenni. Tehát perfelvételi nyilatkozatnak*

⁹² új Pp. 183.§ (1) bekezdés

nemcsak meghatározott tartalommal kell rendelkeznie, hanem a jogszabály által megkövetelt forrásból is kell származnia. A következő új fogalom, amit meg kell ismerni e körben az a perfelvételi irat fogalma, ami az írásbeli ellenkérelem, a válaszirat, a viszontválasz, az előkészítő irat, a viszontkereset-levél, a beszámítást tartalmazó irat.⁹³ Ebből fakadóan a keresetlevél nem minősül perfelvételi iratnak, azonban hiba lenne olyan következtetést levonni ebből, hogy a keresetlevél nem számít olyan nyilatkozatnak, ami a jogvita kereteit ne határozná meg. Hiszen a felperes e körben tényállítást, és jogállítást is tesz, bizonyítási indítványa lehet és bizonyítékot is rendelkezésre bocsáthat, másrészt pedig a már perfelvételi iratnak számító írásbeli ellenkérelem a keresetlevélben foglaltakra reflektál. Ami a keresetlevél kiemelését indokolja a perfelvételi iratok közül éppen a keresetlevél perben elfoglalt kiemelt szerepe, hiszen a perfelvétel lezárásáig a perfelvételi nyilatkozatok – a törvény keretei között – az ellenfél hozzájárulása nélkül is megváltoztathatók⁹⁴, addig a kereset csak akkor változtatható meg, ha ugyanazon vagy összefüggő jogviszonyból ered, mint a korábbi kereset.⁹⁵ A kereset illetve a perfelvételi nyilatkozatoknak a változtatásának eltérőek a jogkövetkezményei is, miszerint a keresetváltoztatást a bíróság vizsgálni köteles és amennyiben nem állnak fenn a feltételek, akkor elutasítja azt, míg a perfelvételi nyilatkozatoknál nincs ilyen, azonban amennyiben a perfelvételi nyilatkozat változtatást már az eljárás korábbi szakaszában is lehetősége lett volna előterjeszteni, akkor kötelező pénzbírságot alkalmazni vele szemben. Ezek a szabályok mindenképpen fokozott felelősséget követelnek meg a felektől a keresetük előterjesztése illetve perfelvételi nyilatkozataik megtétele során. Ugyanis azt látni kell, hogy amennyiben a fél jogállításának alátámasztására a fél által a keresetlevélben előadott tények nem elegendőek, vagy a fél által felajánlott bizonyítás nem alkalmas a tények bizonyítására, akkor a félnek kell döntenie a felől, hogy a perfelvételi nyilatkozatát módosítja és vállalja a pénzbírság megfizetését, vagy pedig nem módosítja azt, amivel a keresete elutasítását kockáztatja. Ugyanakkor nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy ez a felelősség növekedés a bírósághoz való jogot korlátozza, hiszen a felperesnek objektíve lehetősége van igényét bíróság előtt érvényesíteni, amelynek keretében a bíróság nincs elzárva a valós vagy vélt jogsérelem tárgyában a döntéshozattól, csak ehhez a felperesnek kell megfelelő mennyiségű és minőségű adatot szolgáltatnia.

3.3. Perben szereplő személyi kör korlátozása

Mint korábban, az bírósághoz való hozzáférhetőség alkotmányjogi elemzésénél említettem, a bírósághoz való jog jogszerű korlátozásának minősülhet, ha a

⁹³ új Pp. 7.§ (1) bekezdés 16. pont

⁹⁴ új Pp. 183.§ (4) bekezdés

⁹⁵ új Pp. 185.§ (1) bekezdés

jogszabály a perben szereplő személyi kör tekintetében korlátozásokat állít fel. Azonban itt is érvényesülnie kell az alapvető jogok korlátozásának az általános korlátjával, hogy nem vezethet odáig, hogy valakitől teljes egészében elvonja az igényérvényesítés lehetőségét. Figyelemmel kell lenni, hogy ilyen korlátozást nem csak az eljárásjogi jogszabály, hanem az anyagi jogi jogszabály is rendezheti. A személyi kör mind negatív, mind pozitív oldalról korlátozás alá eshet, azaz jogszabály meghatározhatja, hogy ki ellen nem lehet keresetet indítani, illetve meghatározhatja, hogy adott keresetknél ki ellen kell megindítani a keresetet. Ez utóbbi esethez tartozik az is, amikor meghatározott személyek perben állását valamely jogszabály kötelezővé teszi. Ilyen kötelező perben állást tartalmazó szabály az új Pp-ben is fellelhető, amikor a félként való részvétel eltérést nem engedő szabályát mondja ki a más jogszabály által meghatározott kötelező perben állás esetében, illetve olyan ügyekben is, amikor a per tárgya olyan közös jog vagy kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el.⁹⁶ Ilyen kötelező perben állási esetnek tekinti a bírói gyakorlat például a közös tulajdon megszüntetése iránti perekben az összes tulajdonostárs, illetve az ingatlant terhelő valamilyen jogosultság alanyának a részvételét, kivéve ha „jogközösségen belüli jogközösség” megszüntetése a cél⁹⁷, de például bizonyos gyermektartási ügyekben a korábban megállapított gyermektartásdíjak jogosultjainak részvételét⁹⁸ is. A kötelező perben állás esete első ránézésre nem érinti a bírósághoz fordulás jogát, hiszen a jogszabály rendelkezése nem vonja el a perlési jogosultságot, csak a fél önrendelkezési jogát korlátozza, hogy nem (csak) az általa meghatározott személyek ellen indíthatja meg a pert. Ugyanakkor közelebbről vizsgálva a bírósághoz fordulás jogát is érinti a kötelező perben állás esetköre. A keresetet indító fél anyagi joga felől a bíróság kizárólag akkor tud döntést hozni, amennyiben ezek a személyek mind perben állnak. Ezért éppen a materiális értelemben felfogott bírósághoz való jog érvényesülése érdekében nélkülözhetetlen a kötelező perben állás intézménye és a felperesnek nyújt segítséget a jogérvényesítésben meghatározva azon személyek körét, akiknek az eljárásban való jelenléte nélkül a fél anyagi joga nem bírálható el érdemben.

A korlátozás másik esete, amikor a jogszabály meghatározza azon személyek körét, akik keresetet indíthatnak, illetve akik ellen kereset nyújtható be. Ezt az új Pp. csak bizonyos eljárások esetében teszi meg, a keresetindítási jogosultság szabályozását az adott jogviszonyt érintő anyagi jog körében meghagyva. Az aktív és passzív perbeli legitimáció kérdését az előzetes jognyilatkozat felülvizsgálata

⁹⁶ új Pp. 36.§

⁹⁷ 1/2017. (IX.11.) PK vélemény 10. és 11. pontjai

⁹⁸ PK. 142. szám

iránt indított perben⁹⁹, a kiskorú gyermek tartása iránt indított perben¹⁰⁰, illetve a végrehajtási perekben¹⁰¹ határozza meg az eljárási jogszabály. A többi személyállapotot érintő per esetében pedig a Ptk-ra bízta a perbeli legitimáció meghatározását.¹⁰² A személyállapotú perekkel kapcsolatban érdemes mindenképpen arra kitérni, hogy ezeknek az eljárásoknak a célja a perrel érintett személyek családi jogállásának, személyi státusának a rendezése¹⁰³, ezért ezekben az eljárásokban legtöbbször hiányzik az igényérvényesítés mögül az alanyi magánjog.¹⁰⁴ Így amennyiben a keresetösségi jogot úgy fogjuk fel, hogy valamely személy egy másik személlyel szemben a megsértett anyagi joga miatt jogvédelmi igényt érvényesít, akkor a személyállapotú perekkel kapcsolatban ez a fogalom nem alkalmazható az igényérvényesítés mögül hiányzó anyagi jogi jogosultság miatt. Így az igényérvényesítési jogosultság kizárólag a jogszabály engedélyéből fakad. Ezen esetekben a gyámhivatalnak és az ügyésznek is van keresetindítási joga, így még nyilvánvalóbbá válik, hogy ezen eljárások mögött nem húzódik olyan anyagi jog, amelynek a megsértése alapozná meg a bírósághoz fordulást. Azt azonban látni kell, hogy a személyállapotú perekben felperesi és alperesi oldalon szerepeltethető természetes személyek egymással szoros családi kapcsolatban állnak, így nekik ugyan megsérthető anyagi joguk nincs, azonban a családi jogállás, illetve személyi státus rendezéséhez fűződő jogi érdek fennáll a vonatkozásukban. Egyetlen kivétel, hogy az apaság vélelmének megdöntése iránti per kezdeményezésére jogosultak körében a vérszerinti apa nem szerepel. A törvény indokolása¹⁰⁵ is csak annyit rögzít, hogy a korábbi anyagi jogi jogszabályhoz hasonlóan nincs perlési jogosultsága annak a férfinak, aki a gyermek apja kíván lenni, azonban ennek indokát nem adja. Ez mindenféleképpen a bírósághoz fűződő jog korlátozását jelenti, azonban ennek a korlátozásnak is kell lennie olyan indokának, ami a korlátozást szükségessé teszi.

A perbeli legitimációs eseteket vizsgálva megállapítható, hogy a felmerülő legitimációs kérdésekre az eljárásjogi törvény eltérő válaszokat ad. Amennyiben a felperesnek hiányzik a perbeli legitimációja, azaz nem jogszabályban erre feljogosított személy, abban az esetben a keresetlevelet hiánypótlási felhívás

⁹⁹ új Pp. 451.§ (1) bekezdés

¹⁰⁰ új Pp. 491.§ (1) bekezdés

¹⁰¹ új Pp. 531.§ (1) bekezdés, 542.§ (1) bekezdés, és 557.§ (1) bekezdés

¹⁰² Lásd például: Ptk. 4:6.§ () bekezdés a házasság létezése, nem létezése tekintetében; Ptk. 4:15.-19.§§ a házasság érvénytelenítése tekintetében; 4:21.§ (1) bekezdés a házasság felbontása tekintetében; Ptk. 4:109.§, 4:112.§, és 4:114.§ az apaság vélelmének megdöntésével kapcsolatban; 4:171.§ (1) bekezdés a szülői felügyeleti jog gyakorlása körében; 4:193.§ a szülői felügyelet megszüntetése és visszaállítása körében;

¹⁰³ Lugosi 2. 123.o.

¹⁰⁴ Lugosi 2. 122. o.

¹⁰⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása, Részletes indokolás a 4:109.§-hoz.

kiadását mellőzve vissza kell utasítani.¹⁰⁶ Amennyiben viszont alperesi oldalon merül fel legitimációs probléma – akár úgy, hogy nem az ellen indította a keresetet, aki ellen kellett volna, akár úgy, hogy nem mindenki ellen indította meg, akinek a perben állása kötelező –, akkor ebben az esetben indokolatlan lenne a felperes keresetét visszautasítani. Ekkor a bíróságnak kötelező hiánypótlási felhívást kiadnia, és lehetőséget biztosítania a felperesnek, hogy a megfelelő alperesek perbe vonásával az igénye érdemi elbírálását akadályozó hiányokat pótolja. De amennyiben ennek a hiánypótlási felhívásnak nem tesz eleget, akkor a keresete – a fentiekre tekintettel is – érdemileg elbíráhatatlan lesz. Azonban ehhez nem azt a jogkövetkezményt fűzi a jogalkotó, hogy ítélettel el kell utasítani a keresetlevelet, hanem itt is a keresetlevelet vissza kell utasítania a bíróságnak.¹⁰⁷ Ez utóbbi esetről lett leválasztva azok az, amikor az eljárást olyan személyiségi jogot sértő tevékenység vagy károkozás miatt indították a közigazgatási, bírósági vagy ügyészségi jogkörben eljáró személy ellen, ami a munkáltató helytállási jogkörébe tartozik. Ekkor nem a ténylegesen kárt okozó vagy személyiségi jogsérelmet okozó ellen kell a keresetet előterjeszteni, hanem Ptk. 2:51.§ (2) bekezdése, illetve a 6:548.§ (2) bekezdés és 6:549.§ (1) bekezdés rendelkezései alapján a közhatalmat gyakorló jogi személyiséggel rendelkező munkáltató ellen. Amennyiben a keresetet indító fél mégis előbbi személyek ellen nyújtja be a keresetet, akkor nem a rossz alperesi perbeli legitimáció esetére alkotott szabályokat rendeli alkalmazni a jogalkotó, hanem a keresetlevél hiánypótlási felhívás kiadása nélkül történő visszautasításáról kell rendelkezni.¹⁰⁸ Ennek indoka pedig *„nem kívánatos állítandó munkáltató mellett az eljáró hivatalos személy perben maradása.”*¹⁰⁹ E megoldás abból a szempontból érdemel kiemelt figyelmet, hogy itt tulajdonképpen a felperes kereshetőségi jogáról születik döntés, azaz a bíróság azt állapítaná meg, hogy a Ptk. szabályai folytán a felperesnek perbe állított – helytelen – alperessel szemben nincs kereshetőségi joga, ami ítéleti döntést követelne meg. Azonban az eljárásjogi törvény szabályai szerint ennek az anyagi jogi jogkövetkezménynek a levonása nem ítélettel, hanem az eljárás során hozott ügydöntő – keresetlevél visszautasításával – történik meg. Az Alkotmánybíróság a régi Pp. 130.§-ban foglaltakkal kapcsolatban mondta ki, hogy az ott szabályozott esetekben többségében arról van szó, *„hogy meghatározott félnek meghatározott bíróság előtt a konkrét ügyben hiányzik a keresetindítási joga – akár azért, mert ilyen nem is volt, akár azért mert még nincs illetve már elveszett -, vagy hiányzik valamilyen más, szükségszerű és tételesen meghatározott előfeltétel.”*¹¹⁰ Ott állapította meg továbbá, hogy a régi Pp. 130.§ (1) bekezdés i) pontjában rögzített feltétel, hogy a kereset

¹⁰⁶ új Pp. 176.§ (1) bekezdés g) pont

¹⁰⁷ új Pp. 176.§ (2) bekezdés b) pont

¹⁰⁸ új Pp. 176.§ (1) bekezdés h) pont

¹⁰⁹ Pp Kommentár, Részletes Indokolás a 176.§-hoz.

¹¹⁰ 59/1993. (XI.29.) AB határozat Indokolás III./2. pont

nyilvánvalóan alaptalan, nem minősül a fentiekhez hasonló perelőfeltételről való döntésnek, hanem már a kereset érdeméről dönt. A munkáltatói felelősség körébe eső kereset visszautasítási ok is hasonló ehhez, mert ott is a fél keresetének érdeméről dönt a bíróság, amikor azért utasítja vissza a keresetlevelet, mert nem az adott alperessel szemben illeti meg a jogvédelem. Azonban az Alkotmánybíróság erről a kérdéstről is véleményt nyilvánított, amelyben utalva a korábban idézett határozatra kimondja, hogy „nem sérti a bírósághoz fordulás jogát egy olyan perakadály megfogalmazása, amely alapján a bíróság a kereset teljesítésének konkrét eljárásjogi és anyagi jogi előfeltételeiről, az érvényesíthetőség elvi lehetősége felől dönt. A támadott rendelkezés ebbe a körbe tartozik.”¹¹¹ Ebben az esetben az Alkotmánybíróság határozata szerint a munkavállaló ellen indított kereset már elvi szinten sem lehet alapos, így tulajdonképpen egy, a felperes számára biztosan eredménytelenül végződő eljárás kibontakozását kívánja megakadályozni azzal, hogy egy érdemi kérdést bevon a perakadályok közé.

3.4. Eljárási költségek

A bírósághoz fordulást jogszerűtlen korlátozását megvalósító körülmények között talán első helyen az eljárási költségek szerepelhetnek, de mint azt korábban említettem, a bírósági eljárásért való díj fizetése önmagában nem minősül a bírósághoz való jog sérelmének, azt mindig az adott ügy egyedi körülményeik döntenek el. Az viszont mindenképpen vizsgálat tárgyát képezi, hogy mekkora az eljárásért fizetendő díj mértéke. Erre a kérdésre nem csak az új Pp. ad választ, hanem elsődlegesen az illethekekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Itv.) szabályai határozzák azt meg. A peres eljárásért fizetendő díj mértékének az alapját az Itv. az adott ügy tárgyának értékétől teszi függővé¹¹², amit egyrészt az új Pp. határoz meg¹¹³, másrészt ennek hiányában az Itv. határoz meg összegeket az eljáró fórum szintjétől és eljárásától függően.¹¹⁴ A pertárgyértéket a félnek a keresetlevelében is fel kell tüntetnie.¹¹⁵ Az így kiszámított összegből számítandó ki az ott meghatározott százalék-kulcs alapján, a legkisebb és legnagyobb összeg mellett a fél által előlegezendő illeték mértéke.¹¹⁶ Ez a szabályozás lényegében nem változott meg az új Pp. hatálybalépésével, sem az illeték alapjára vonatkozó számítás, sem pedig a százalék-kulcs, sem a minimum, sem a maximum összeg. Tehát a fél által előlegezendő költség mértékét az általa igényelték, annak is a pénzbeli ellenértéke, ennek hiányában pedig az eljárni jogosult fórum bírósági

¹¹¹ 3238/2015. (XII.8.) AB határozat Indokolás [29]

¹¹² Itv. 39.§ (1) bekezdés

¹¹³ Itv. 39.§ (2) bekezdés és új Pp. 21.§ (1) – (3) bekezdései

¹¹⁴ Itv. 39.§ (3) bekezdés

¹¹⁵ Pp. 170.§ (3) bekezdés

¹¹⁶ Itv. 42.§ (1) bekezdés a) – g) pontok

szervezeti szintjétől, illetve az eljárásától függ. Ez egy relatív objektív rendszert hoz létre, amely azonban az eltérő vagyoni viszonyokkal rendelkező felpereseket eltérő mértékben érint. Így adott esetben mind tényállásilag, mind jogalapilag azonos kereset esetében előlegezendő illeték mértéke egy vagyonosabb felperes esetében alkotmányosnak minősül, míg egy szegényebb körülmények között élő felperes esetén megállapítható a bírósághoz fordulás jogának a megsértése. Korábban említettem a fizetendő illeték mértékének alkotmányossá tételének lehetséges módjait. Egyik lehetséges megoldás az illeték mértékének csökkentése, amely több személy számára teszi elérhetővé a bíróság eljárását. Ez lehetséges mind az illeték alapjának egy kedvezőbb számítási módja alapján, vagy a százalékulcs csökkentésével. A másik lehetséges megoldás pedig, amelyet az új Pp. is alkalmaz, hogy a jogszabály a különböző felperesek közötti vagyoni egyenlőtlenségekre alapítottan, ezt kiegyenlítendő, egy egyedi vizsgálat alapján engedélyezhető költségkedvezményi rendszert alakít ki. Az új Pp. rögzíti, hogy a – nem csak az eljárást kezdeményező – fél milyen költségkedvezményeket vehet igénybe. Erre tekintettel nevesíti a tárgyi és személyes költségmentesség, a tárgyi és személyes költségfeljegyzési jog, a tárgyi és személyes illetékmentesség, a tárgyi illetékfeljegyzési jog, mérsékelt illeték illetve a pártfogó ügyvédi díj előlegezése vagy megfizetése alóli mentességet.¹¹⁷ Ez taxatív felsorolásának tekintendő, a bíróság csak ezeket a költségkedvezményeket alkalmazhatja. A személyes költségkedvezmények a felet jövedelmi- és vagyoni viszonyai alapján kérelemre, a tárgyi költségkedvezmények az eljárás tárgya alapján hivatalból illetik meg, míg mérsékelt illeték kedvezményét a bíróság bizonyos perbeli események bekövetkezésekor hivatalból alkalmazhatja.¹¹⁸ Ebből a költségmentesség adja a legtágabb költségkedvezményt, ami nemcsak az illeték, hanem az eljárási költségek előlegezése és megfizetése alól biztosít mentességet¹¹⁹, míg a legkevesebb az illetékfeljegyzési jog adja, amely csak az illeték előzetes megfizetése alól mentesít. Ami módosulás a 2018. január 1. előtti szabályokhoz képest, hogy az Itv. módosításra került és a 60.§-ban rögzített személyi illetékfeljegyzési jogra vonatkozó rendelkezéseket hatályon kívül helyezték. A költségkedvezményekről szóló részletes szabályok is módosultak, hiszen a korábbi a bírósági eljárásban a költségmentesség alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet (a továbbiakban: Kmr.) helyett 2018. január 1. napjától kezdődően a költségmentesség és költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény (a továbbiakban: Kmt.) alkalmazandó. A Kmr. 6.§ (1) és a Kmt. 5.§ (1) bekezdésének összehasonlítva megállapítható, hogy a kötelezően alkalmazandó személyes költségmentesség engedélyezésének körét a jogalkotó kibővítette, míg a

¹¹⁷ új Pp. 94.§ (1) bekezdés a) – f) pontok

¹¹⁸ új Pp. 94.§ (2) bekezdés

¹¹⁹ új Pp. 95.§ (1) bekezdés

méltányosságból adható személyes költségmentesség szabálya nem változott. A Kmt. immáron szabályozza a költségfeljegyzési jog kötelező és bíróság mérlegelési jogkörébe tartozó engedélyezésének feltételeit is.¹²⁰ Ugyan a Kmt. az 5.§ (2) és a 6.§ (2) bekezdésében is „*kell engedélyezni*” kifejezést használja, azonban ez ettől függetlenül a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozó esetkör tekintettel arra, hogy az ügy összes körülménye alapján a bíróság dönti el, hogy a fél létfenntartása veszélyeztetett-e, vagy hogy a per várható kiadásainak előlegezése a fél anyagi viszonyaihoz mérten aránytalan megterhelést jelentene.

Fontos ismételten kiemelni, hogy amennyiben a fél által indított eljárás nem esik tárgyi költségkedvezmények alá, akkor a bíróság csak a fél kezdeményezésére engedélyezheti valamely költségkedvezményt. A kérelem előterjesztése mellé csatolni kell a **költségmentesség és a költségfeljegyzési jog engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 26/2017. (XII.27.) IM rendelet mellékletét képező, kitöltött formanyomtatványt, amely a korábbi, 2/1968. (I.24.) IM rendelet melléklete szerinti formanyomtatványnál részletesebb adatokat követel meg. Ez az egyik oldalról egyrészt azért szükséges, mert így a bíróság a fél jövedelmi és vagyoni viszonyaival jobban tisztába kerül, és ezért alaposabb döntést tud hozni a költségkedvezmény igénybevételének jogossága felől. Másfelől a részletesebb szabályozással párhuzamosan jobban tud differenciálni az igénybe vehető költségkedvezmények között, hogy az adott ügyben várhatóan felmerülő költségek alapján, a fél jövedelmi és vagyoni viszonyaihoz mérten melyik költségkedvezmény tudja garantálni a bírósághoz fordulás jogának az érvényesülését. A másik oldalról viszont azt is látni kell, hogy ez ismételten egy formanyomtatvány alapos kitöltésével jár, amit egy jogi képviselő nélkül járó félnek a keresetlevéllel párhuzamosan kell elvégeznie, így ez a korábban mondottak alapján a bírósággal szembeni bizalmat csökkentheti. A bíróságnak a költségmentesség engedélyezése körében vizsgálnia kell, hogy a több magába foglalja a kevesebbet elve alapján, amennyiben a fél személyes költségmentesség engedélyezése iránt terjesztett elő kérelmet, és az általa szolgáltatott adatok alapján erre nincs lehetőség, akkor a költségfeljegyzési jog engedélyezésére lehetősége van-e. Véleményem szerint csak ez fogja kellően szolgálni a bírósághoz való hozzáférhetőség jogának érvényesülését.**

3.5. Perelterelés

Jelen tanulmány jogról való lemondás című részében (2.2.5.) már utaltam rá, hogy a különböző alternatív vitarendezési módok a bírósághoz való hozzáférés jogának legális korlátozásának tekinthetőek, amennyiben bizonyos feltételek teljesülnek,

¹²⁰ Kmt. 6.§ (1)-(2) bekezdés

például ha bírósági eljárásról a fél az önrendelkezési jogának gyakorlásával önként mondott le. Nem minden alternatív vitarendezési mód minősül perelaterelésnek, csak azok, amelynek igénybevétele a bírósági eljárás kiváltására kötelező a jogszabály által. Például ha a felek közötti egyeztetés sikeres, akkor az permegelőző hatású, azonban mivel nem társult az egyeztetés igénybevételéhez állami kényszer, ezért nem tartom perelaterelésnek. Az egyeztetés kizárólag a vitában álló két fél közreműködésével történő alternatív vitarendezési mód, amely korábban valódi perelaterelésnek számított. Az egyeztetés igénybevétele a régi Pp. 121/A.§ szerint kötelező volt a pert megelőzően a gazdasági társaságok számára, és elmulasztása a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását eredményezte. Ezt a szabályt az új Pp. nem vette át, azonban hasonló jogkövetkezmények nélkül az egyeztetés megmaradt alternatív vitarendezési módnak például az Mt. 291.§-a szerint a kollektív munkaügyi viták egyik lehetséges megoldási módjaként.

A közvetítésnél, szemben az egyeztetéssel, már jelen van egy harmadik fél is, aki megpróbálja a felek között megállapodás létrehozását, azonban a közvetítő nem döntheti el a vitát, nem javasolhat megoldási módokat, csupán a felek közötti kommunikációt segítheti elő részletesen meghallgatva a feleket. A közvetítői eljárásban való részvétel önkéntes, a felek közös kezdeményezésére indulhat el az eljárás¹²¹, és bármelyik fél kijelentheti, hogy az közvetítést befejezettnek tekinti.¹²² A közvetítői eljárásban részvételnek ezek a szabályai nem minősülnek perelaterelésnek, mivel igénybevétele nem kötelező, és a közvetítői eljárás nem zárja el a feleket attól, hogy a közvetítés során létrejött megállapodás ellenére igényüket bírósági úton érvényesítsék.¹²³ Ennek ellenére az új Pp. is próbálja arra sarkallni a feleket, hogy vegyék igénybe a közvetítői eljárást, erre tekintettel szabályozza a közvetítői eljáráshoz kapcsolódó és anélküli egyezségi kísérlet jogintézményét. A közvetítői eljárásban született megállapodás mögé a felek közös akaratukból állami kényszert tehetnek, azáltal, hogy a megállapodásukat bíróság által jóváhagyott egyezségként fogadtatják el¹²⁴, amelynek ugyanaz a hatálya, mint az ítéletnek.¹²⁵ Emellett a jogalkotó költségkedvezményeket is ad a közvetítői eljárásban született megállapodásokra, hiszen amennyiben a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően kötnek egyezséget, akkor az illeték 50%-ának a közvetítő díjának, maximum 50.000,- Ft-tal csökkentett részét, de legalább az illeték 30%-t kell megfizetni.¹²⁶ Azonban „a bíróság indokolt esetben kötelezheti a

¹²¹ A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény (a továbbiakban: Kvtv.) 23.§ (1) bekezdés

¹²² Kvtv. 35.§ (1) bekezdés b) pont

¹²³ Kvtv. 36.§ (1) bekezdés

¹²⁴ új Pp. 167.§

¹²⁵ új Pp. 239.§ (3) bekezdés

¹²⁶ Itv. 58.§ (4) bekezdés

szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében - ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást is - közvetítői eljárást vegyenek igénybe.”¹²⁷ Ehhez kapcsolódik az Új Pp. 124.§-a, hogy a bíróságnak ilyenkor az eljárását fel kell függesztenie. Ez már perelaterelésnek minősülhetne, azonban a kötelező közvetítői eljárás során csupán a közös kérelmezés, illetve az első eljáráson való megjelenés a kötelező, a közvetítői eljárás eredményes befejezése nem.¹²⁸

A békéltetésre, mint alternatív vitarendezési módra a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvényben (továbbiakban: Fvtv.) szabályozott békéltető testület eljárását lehet felhozni. „A békéltető testület feladata, hogy megkísérelje a fogyasztói jogvita rendezése céljából egyezség létrehozását a felek között, ennek eredménytelensége esetén az ügyben döntést hoz a fogyasztói jogok egyszerű, gyors, hatékony és költségkímélő érvényesítésének biztosítása érdekében.”¹²⁹ Tehát a fogyasztóvédelmi békéltető testület egyezség hiányában már a felekre kötelező határozatot is hozhat, azonban ennek feltétele, hogy a vállalkozás előre alávesse magát a békéltető testület döntésének.¹³⁰ Azonban látható, hogy az alávetés önkéntességéből fakadóan ez sem minősül perelaterelésnek, ráadásul a békéltető testület határozata ellenére a fogyasztó bírósági úton is érvényesítheti a követelését.

Az új Pp. azonban ismer olyan alternatív vitarendezési módokat is, amelyeknek az igénybevétele kötelező, ellenkező esetben a fél nem tudja az igényét bírósági úton érvényesíteni. Az egyik ilyen megoldás a fizetési meghagyásos eljárások. A félnek kizárólag hárommillió forintot meg nem haladó lejárt követelése érvényesítése kizárólag fizetési meghagyás útján érvényesíthető¹³¹, amely esetében a bíróságnak a keresetlevelet vissza kell utasítania.¹³² A másik ilyen eljárás a sajtóhelyreigazítás iránt indított pert megelőző eljárás, amelyben a félnek a sajtószervtől kell kérnie a helyreigazítást első körben és csak ennek eredménytelensége esetén lehet a bírósághoz fordulni.¹³³ Az előzetes eljárás elmaradása a keresetlevél visszautasításával jár.¹³⁴ A harmadik ilyen peren kívüli kötelező eljárás a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti pereknél van, amikor csak akkor van helye az eljárás megindításának, ha a végrehajtás megszüntetésére vagy korlátozására peren kívüli eljárásban a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII.

¹²⁷ Ptk. 4:172.§

¹²⁸ Kvtv. 38/C.§

¹²⁹ Fvtv. 18.§ (1) bekezdés

¹³⁰ Fvtv. 32.§ a) pont

¹³¹ új Pp. 254.§ (1) bekezdés

¹³² új Pp. 254.§ (2) bekezdés

¹³³ új Pp. 495.§ (1) bekezdés

¹³⁴ új Pp. 496.§ 1) bekezdés

törvény szerint nincs lehetőség.¹³⁵ A fenti három eset korlátozza a bírósághoz fordulás jogát, azonban azt is látni kell, hogy mindezt csak időlegesen teszi meg és a féltől egy hatékonyabb jogérvényesítési mód megkísérlését követeli meg, amelynek sikertelensége esetén rendelkezésére áll számára a bírósági eljárás teljes garanciarendszere.

4. ÖSSZEGRZÉS

Az új Pp. hatálybalépésével egy olyan eljárásjogi törvényt kell alkalmazni, amely a perek koncentráltabbá tételét, minél gyorsabb befejezését tartja szem előtt. Ennek keretében hangsúlyozottan jelenik meg a fél eljárásjogi kötelezettségei, illetve a felelőssége. Véleményem szerint az új Pp. rendelkezései közül leginkább a keresetlevelekkel szemben támasztott követelmények megnövekedése eredményezheti a legtöbb összeütközést a bírósághoz való hozzáférhetőséggel, különösen a jogi képviselő nélkül eljáró felek számára okozhat gondot a jelentős terjedelmű formanyomtatvány értelmezése, kitöltése. Ez pedig a bírósághoz jogvédelemért folyamadók számára elrettentő hatással járhat. *„A formalizált és merev eljárási szabályok esetében az eljárás jelentősen elhúzódhat és az anyagi igazság is a formák mögött elveszhet. Amikor ugyanis a szabályoktól való legkisebb eltérés is végzetes eredménnyel jár a felperes keresetére, vagy az alperes védekezésére, akkor a polgári per eljárási kérdésekről való hadakozássá válik ahelyett, hogy az ügy érdeméről szólna.”*¹³⁶ A formanyomtatvány által megkövetelt adatok a per megfelelő előkészítéséhez szükségesek, azonban ez ilyen terjedelmű, megfogalmazású és szerkesztésű formanyomtatvány egyértelműen visszatartó hatást vált ki a bírósághoz fordulás tekintetében. Nem jogszabályi, hanem gyakorlati ötletként merülhet fel, hogy a nyomtatványt elektronikus úton is ki lehetne tölteni, ahol a megfelelő adatokra közérthető módon kérdez rá, aminek a megválaszolása esetén a program összeállítja a keresetlevelet, amit a fél ki tud nyomtatni. Amennyiben pedig valamilyen kötelező adat maradna el, hogy a fél nem tölti ki, akkor a kitöltő program visszajelezne és addig nem engedné a befejezést és a nyomtatást. Ugyanakkor üdvözlendő a költségkedvezmények rendszerének módosítása, mivel ezáltal a felek jövedelmi és vagyoni viszonyainak pontosabb vizsgálata, illetve a részükre juttatható költségkedvezmények pontosabb körülírása differenciáltabb elbírálást tesz lehetővé.

¹³⁵ új Pp. 529.§

¹³⁶ dr. Czoboly Gergely: A perlevezés megakadályozásának eljárási eszközei

<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (megtekintve: 2018.08. 23.) 135.o.

IRODALOMJEGYZÉK:

- CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA (szerk.): Magyar Alkotmányjog III. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2010.
- DR. CZOBOLY GERGELY: A perlevezés megakadályozásának eljárási eszközei <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (megtekintve: 2018.08. 23.)
- European Court of Human Rights Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (civil limb)
- https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf (letöltés:2018.05.14.)
- GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNKA: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2011.
- KENGYEL MIKLÓS: Magyar Polgári Eljárásjog Osiris Kiadó, Budapest, 2010.
- KIRÁLY LILLA: Az új magyar polgári perrendtartás megszületése és legújabb szabályai (Kodifikáció vagy reform?) 2. pont In: Jura 2017. 2. szám 91-108.o.
- LUGOSI JÓZSEF: Keresetjog és kereseti jog In.: Jog, Állam, Politika 8. évf. 4. szám, 167-184.o.
- LUGOSI JÓZSEF: Kereshetőségi jog és perbeli legitimáció <http://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2014/3/lugosi.pdf> (letöltve:2018.07.19.)
- PETRIK FERENC (szerk): A közigazgatási eljárás szabályai I. kötet. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2017.
- DR. RÁCZ ZOLTÁN: Az alternatív vitarendezés (AVR) helyzete Magyarországon http://www.unimiskolc.hu/~microcad/publikaciok/2015/E7_Racz_Zoltan.pdf (2018.08.29.)
- NAGY ANITA: Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Bíbor kiadó, Miskolc 2008.
- WOPERA ZSUZSA: Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban PhD értekezés 17.o. http://phd.lib.unimiskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5755_section_1038.pdf (megtekintés: 2018. 08. 07.)

- A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény indokolása
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása

Felhasznált jogszabályok:

- A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
- A Polgári perrendtartásról szóló 2017. évi CXXX. törvény
- A Közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény
- Az Általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény
- A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény
- A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény
- A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvényben
- A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény
- Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény
- A költségmentesség és költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény
- A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet
- A bírósági eljárásban a költségmentesség alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet
- A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 26/2017. (XII.27.) IM rendelet

Felhasznált alkotmánybírósági határozatok:

- 1482/B/1992. AB határozat
- 59/1993. (XI.29.) AB határozat
- 39/1997. (VII. 1.) AB határozat
- 61/2011. (VII. 13.) AB határozat

- 7/2013. (III.1.) AB határozat
- 36/2014. (XII. 18.) AB határozat
- 26//2015. (VII. 21.) AB határozat
- 3081/2015 (V.8.) AB határozat
- 3124/2015. (VII. 9.) AB határozat
- 3212/2015 (XI.10.) AB határozat
- 3238/2015. (XII.8.) AB határozat
- 3153/2016. (VII. 22.) AB határozat
- 3150/2017. (VI. 14.) AB határozat
- 3235/2017. (X. 3.) AB végzés
- 3265/2017. (X.19.) AB határozat

Felhasznált Emberi Jogok Európai Bíróságának határozatai:

- Case of Ivanova and Ivashova v. Russia 797/14, 67755/14 – Judgement (Court) 26 January 2017.
- Case of Sotiris and Nikos Koutras ATTEE v. Spain 39442/98 – Judgement (Court) 16 November 2000.
- Case of Miessen v. Belgium 31517/12 – Judgement (Court) 18 October 2016.
- Case of Miragall Escolano and Others v. Spain 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 and 41509/98 – Judgement (Court) 25 January 2000,
- Case of Beles and Others v. The Czech Republic 47273/99 – Judgement (Court) 12 November 2002.

DR. LUKÁCSI KRISZTINA IRÉN

VÁLTOZÁS A FELEK SZEMÉLYÉBEN A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSBAN

„Hiában volna törvényszéket tartani, ha az ítélet végrehajtása nem következne”

Frank Ignác

1. BEVEZETÉS. A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS, MINT ÁLLAMI KÉNYSZER LÉTJOGOSULTSÁGA

Az egyedi ügyekben hozott bírósági és hatósági határozatok végrehajtása kiemelt fontosságú. Az állami kényszer, a végrehajtás eszközrendszere nélkül az önkéntes teljesítés elmaradása esetén a jogosult nem juthatna hozzá megítélt követeléséhez. A közvélekedésben a végrehajtás szükséges rossz, méltánytalan az adóssal szemben, azonban jogszerű és indokolt, ha az érintett hitelezői, végrehajtást kérői pozícióban van.

Mindig volt és lesz végrehajtás, mégis, a végrehajtási jog irodalma meglehetősen szűk, a jogtudomány hanyagolja, talán nem is elég tudományos. Bár a bíróságon a végrehajtási ügyekben változatos és egyedi ügyek kerülnek az eljáró bírók, titkárok elé, a jogalkalmazást néhány eseti döntéstől eltekintve a bírói gyakorlat is kevésbé segíti, mint más jogágak esetében. Éppen ebben rejlik szépsége. Azt hisszük, hogy egyszerű és mégis néha különösen bonyolult és szerteágazó, széles körű ismeretét igényli a háttér jogszabályoknak.

A bíróságon a végrehajtási ügyek jelentős részét a felek személyében történt változás következtében benyújtott, a jogutódlás megállapítására irányuló, mondhatni tömegesen előforduló kérelmek elbírálása teszi ki.

Tanulmányom célja a végrehajtási eljárásban történő jogutódlási kérelmek gyakorlati szempontból történő bemutatása. Próbálom dióhéjban összefoglalni a mögöttes jogszabályok előírásait, elemezni hatásukat a végrehajtási eljárásra, mindezt gyakorlati szempontból. Támaszkodom a bírói gyakorlatra általában, illetve a saját, bírósági titkárként megszerzett tapasztalatomat ismertetem.

2. JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK. VÉGREHAJTÁS A RÉGI MAGYAR JOGBAN.

A végrehajtási eljárásban történő jogutódlás jogintézményét már a régi magyar jogunk is ismerte, e körben a végrehajtást kérő és az adós halálára, valamint a követelés engedményezésére és a tartozásátvállalásra is kitért.

2.1. A közigazság törvénye magyarhonban

„A hitelező, mennyire szabad intézkedése vagon, maga követelését átengedheti, rendszerint akárkinék; csak hogy mint másutt említettük, az idegenek magyar hazafi adósleveleit be nem vásárolhatták. a) nem is szükséges, hogy az átengedett adós (cessius debitor) megegygyezzen; mert az ő terhe semmivel sem nevedik. De midőn az átengedés tudtára nem esett, ő magának az átengedőnek fizetve, vagy ezzel megegyezve tellyesen menekedik; és ekkor az átvevő (cessionarius) maga követelését már csak az átengedő ellen intézhetné. Tanácsos tehát az adósnak a történt átengedést hírül adni; és ezt ugyan az átengedő barátságosan is megteheti; de az átvevő részéről bírői felszólítás kívántatna, mert idegennek az adós hinni nem tartozik...Az adós a maga helyébe néha más adóst állít, ki helyette fizessen (delegatio s. assignatio); és feltéve, hogy a felek törvény rendgye szerint megegygyeztek, új kötelezés támad, melly az előbbit megszünteti”¹

„Nincs jutalmasabb jószág-nyerés az öröklésnél, melly által a meghalt ember jószága, vagyona másra, t.i. előre száll.

De az öröklésnek külömbféle nemei vannak.Mert 1) Az örökség bizonyos egygy jószágbul állhat, vagy a meghalt egész vagonából. (Successio in res singulares,vel in universonum patrimonium defuncti, másképpen: titulo singulari et titulo universalis). Ez nagy külöbséget tesz, kivált adósságokra, vagy más terhekre nézve; mert némelly terhek csak bizonyos jószágokhoz vannak kötve, vagy bizonyos jószágot terhelni nem lehet, úgy, hogy a' megholtnak minden személyes adóssága csak a többi vagonára háramlik.”²

2.2 A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikk

A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikk jogutódlásról való döntés során alkalmazandó szabályokat a maihoz hasonlóan, ha nem részletesebben tartalmazta, bizonyos eljárásjogi szabályokkal együtt.

“13. § A végrehajtás rendszerint a végrehajtható okirat szerint jogosított javára, és az abban kötelezett ellen rendelendő el.

Ha engedmény folytán a jogosított személyében változás történt és e változás közokirattal vagy hitelesített magánokirattal igazoltatik, a végrehajtás az uj jogosított javára rendelendő el.

¹ FRANK IGNÁCZ: A közigazság törvénye magyarhonban 1845. 309.§-310.§

² FRANK IGNÁCZ: A közigazság törvénye magyarhonban 1845. 230. §

Ha a változás közokirattal, vagy hitelesített magánokirattal nem igazoltatik, a bíróság, - mielőtt a végrehajtás megrendelése felett határozná, - az engedményezőt és az engedményest sommás, illetőleg jegyzőkönyvi uton meghallgatja.

Váltóköveteléseknél, a mennyiben az eredeti váltó a végrehajtási kérvény mellett mutattatik be, a végrehajtás meghallgatás nélkül rendelendő el akkor is, a mikor az engedményezés teljes bizonyító erejű magánokirattal (1868:LIV. tc. 167. és 168. §) van igazolva.

14. § Ha a marasztalt fél időközben meghalt, s a jogositott a végrehajtást csupán azon vagyonokra kívánja vezetetni, melyek a végrehajtást szenvedő fél hagyatékában találtak, vagy róla az örökösökre szállottak, a végrehajtás az ismert vagy igazolt, esetleg az ismeretlen örökösök ellen rendelendő el. A végrehajtás elrendelésével egyidejűleg, ha az örökösök ismeretlenek, ezek részére, - ha pedig nincs szabályszerűen igazolva, hogy a végrehajtási kérvényben megnevezett örökösöket a kizárólagos örökösödési jog illeti, a netalán még létező örökösök részére és költségére ügygondnok rendelendő. A végrehajtást rendelő végzés, úgy az ismert örökösök mindenikének, mint az ügygondnoknak kézbesítendő, s ennek alapján csakis azon vagyonra vezethető a végrehajtás, mely a végrehajtást szenvedőnek hagyatékában találtak, vagy róla szállott át az örökösökre. (92. §)

15. § Ha a végrehajtható nem a végrehajtást szenvedő hagyatékában talált, vagy róla az örökösökre átszállott tárgyakra, hanem közvetlenül az örökösök ellen kívánja a végrehajtást intéztetni, kérelme felett sommás, illetőleg jegyzőkönyvi tárgyalás tartatik, és szükség esetében bizonyítási eljárás után, végzés által hozatik határozat. Azon kérdés, hogy a végrehajtás az örökösök ellen elrendelhető-e, a fennálló anyagi jogszabályok szerint döntendő el.

16. § Ha a jogositott halt el időközben, az örökösök a végrehajtás elrendelését kérhetik, ha szabályszerűen igazolják azt, hogy az örökösödési jog őket illeti. Ha az örökösödési jog nem igazolható, annak kérelmére, a ki örökösödési jogát valószínűvé teszi, a végrehajtás elrendeltetik ugyan, egyidejűleg azonban a követelés érvényesítésére ügygondnok neveztetik, ki a végrehajtás útján behajtott pénzt vagy értéket - ha időközben az örökösödési kérdés el nem döntetik - a hagyatéki bíróságnak átszolgáltatja.

A perben megbízott ügyvéd mindaddig, míg a jogositott elhalálózása tudomására nem jut, a jogositott nevében, ha pedig az elhalálózás tudomására jut, mindaddig, míg az örökösök a fentebbiek szerint fel nem lépnek, az ismeretlen örökösök nevében a szükséges végrehajtási lépéseket megteheti, köteles azonban a behajtott pénzt vagy értéket, ha időközben az örökösödési kérdés el nem döntetik, a hagyatéki bíróságnak átszolgáltatni.

17. § Ha a jogosított személyében a végrehajtás folyamán történik változás: a végrehajtás folytatásának az új jogosított javára való elrendelése azon bíróságnál kérendő, mely a végrehajtást elrendelte.

A kiküldött azonban addig is, míg a végrehajtást elrendelő bíróság határoz, foganatosítani köteles mindazon végrehajtási cselekményeket, melyek szükségesek a végből, hogy a követelés biztosítva legyen.

Ha a végrehajtás foganatosítása alkalmával tűnik ki, hogy a végrehajtást szenvedő fél elhalt, vagy halála a végrehajtás elrendelése után következik be, a végrehajtás az azt elrendelő bíróságnak újabb határozata nélkül a hagyatékban talált, vagy a marasztaltról az örökösökre szállt vagyona a 14. § szerint foganatosítandó. Ezen esetben a 14. § rendelkezése szerint szükséges ügygondnokot a kiküldött nevezi ki.

13. § A végrehajtás rendszerint a végrehajtható okirat szerint jogosított javára, és az abban kötelezett ellen rendelő el.

Ha engedmény folytán a jogosított személyében változás történt és e változás közokirattal vagy hitelesített magánokirattal igazoltatik, a végrehajtás az új jogosított javára rendelő el.

Ha a változás közokirattal, vagy hitelesített magánokirattal nem igazoltatik, a bíróság, - mielőtt a végrehajtás megrendelése felett határozna, - az engedményezőt és az engedményest sommás, illetőleg jegyzőkönyvi uton meghallgatja.

Váltóköveteléseknél, a mennyiben az eredeti váltó a végrehajtási kérvény mellett mutattatik be, a végrehajtás meghallgatás nélkül rendelő el akkor is, a mikor az engedményezés teljes bizonyító erejű magánokirattal (1868:LIV. tc. 167. és 168. §) van igazolva.

14. § Ha a marasztalt fél időközben meghalt, s a jogosított a végrehajtást csupán azon vagyonokra kívánja vezetetni, melyek a végrehajtást szenvedő fél hagyatékában talátnak, vagy róla az örökösökre szállottak, a végrehajtás az ismert vagy igazolt, esetleg az ismeretlen örökösök ellen rendelő el. A végrehajtás elrendelésével egyidejűleg, ha az örökösök ismeretlenek, ezek részére, - ha pedig nincs szabályszerűen igazolva, hogy a végrehajtási kérvényben megnevezett örökösöket a kizárólagos örökösödési jog illeti, a netalán még létező örökösök részére és költségére ügygondnok rendelő. A végrehajtást rendelő végzés, úgy az ismert örökösök mindenikének, mint az ügygondnoknak kézbesítendő, s ennek alapján csakis azon vagyona vezethető a végrehajtás, mely a végrehajtást szenvedőnek hagyatékában talátnak, vagy róla szállott át az örökösökre. (92. §)

15. § Ha a végrehajtható nem a végrehajtást szenvedő hagyatékában talált, vagy róla az örökösökre átszállott tárgyakra, hanem közvetlenül az örökösök ellen kívánja a végrehajtást intézteni, kérelme felett sommás, illetőleg jegyzőkönyvi tárgyalás tartatik, és szükség esetében bizonyítási eljárás után, végzés által hozatik határozat. Azon kérdés, hogy a végrehajtás az örökösök ellen elrendelhető-e, a fennálló anyagi jogszabályok szerint döntendő el.

16. § Ha a jogosított halt el időközben, az örökösök a végrehajtás elrendelését kérhetik, ha szabályszerűen igazolják azt, hogy az örökösödési jog őket illeti. Ha az örökösödési jog nem igazolható, annak kérelmére, a ki örökösödési jogát valószínűvé teszi, a végrehajtás elrendeltetik ugyan, egyidejűleg azonban a követelés érvényesítésére ügygondnok neveztetik, ki a végrehajtás útján behajtott pénzt vagy értéket - ha időközben az örökösödési kérdés el nem döntetik - a hagyatéki bíróságnak átszolgáltatja.

A perben megbízott ügyvéd mindaddig, míg a jogosított elhalálózása tudomására nem jut, a jogosított nevében, ha pedig az elhalálózás tudomására jut, mindaddig, míg az örökösök a fentebbiek szerint fel nem lépnek, az ismeretlen örökösök nevében a szükséges végrehajtási lépéseket megteheti, köteles azonban a behajtott pénzt vagy értéket, ha időközben az örökösödési kérdés el nem döntetett, a hagyatéki bíróságnak átszolgáltatni.

17. § Ha a jogosított személyében a végrehajtás folyamán történik változás: a végrehajtás folytatásának az új jogosított javára való elrendelése azon bíróságnál kérendő, mely a végrehajtást elrendelte.

A kiküldött azonban addig is, míg a végrehajtást elrendelő bíróság határoz, foganatosítani köteles mindazon végrehajtási cselekményeket, melyek szükségesek a végből, hogy a követelés biztosítva legyen.

Ha a végrehajtás foganatosítása alkalmával tűnik ki, hogy a végrehajtást szenvedő fél elhalt, vagy halála a végrehajtás elrendelése után következik be, a végrehajtás az azt elrendelő bíróságnak újabb határozata nélkül a hagyatékban talált, vagy a marasztaltról az örökösökre szállt vagyona a 14. § szerint foganatosítandó. Ezen esetben a 14. § rendelkezése szerint szükséges ügygondnokot a kiküldött nevezi ki.³

3. A JOGUTÓDLÁSRÓL VALÓ DÖNTÉS ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS SORÁN. A KÉRELEM. RÉGI PP. VAGY ÚJ PP.?

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény⁴ „Változás a felek személyében” cím alatt tárgyalja a jogutódlás végrehajtási eljárással összefüggő szabályait, meglehetősen szűkszavúan. A jogutódlási kérelmek elbírálása során a bíróságnak a gyakorlati tapasztalatra és a korábbi döntésekre kell támaszkodnia.

A felek személyében bekövetkezett változás, a jogutódlás elsősorban anyagi jogi kérdés, az eljárásjogi jogutódlás az anyagi jogi jogutódláshoz kapcsolódik, annak következménye.

³ 1881. évi LX. törvénycikk a végrehajtási eljárásról

⁴ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 39.§

A jogutódlás során a jogutód fő szabály szerint a jogelőd helyzetébe kerül, megilletik mindazok a jogok, amelyek a jogelődöt megillették és terhelik azok a kötelezettségek, amelyek a jogelődöt terheltek.

A végrehajtási eljárásban a felek személyében történő változás beállhat a végrehajtás elrendelése előtt, vagy a végrehajtás foganatosítása alatt. Bekövetkezhet végrehajtást kérő vagy az adós oldalán, alapulhat élők közötti jogügyleten, ekkor a jogelőd jogalanyisága nem szűnik meg, de beszélhetünk halál (jogi személy megszűnése) esetére szóló jogutódlásról is, ahol a jogelőd, mint jogalany megszűnik. A jogutódlásról való döntés során az anyagi jogi szabályok tekintetében a bíróságnak a Polgári Törvénykönyvhöz és a mögöttes jogszabályokhoz^{5 6 7 8} kell nyúlnia. Jogügylet folytán a végrehajtást kérő személyében történő változás a követelés engedményezése esetén, míg adós oldalán a tartozás átvállalásakor következik be, ekkor az engedményezésre és a tartozásátvállalásra vonatkozó szabályok ismerete szükséges, míg a természetes személy halála esetére szóló anyagi jogi szabályokat az öröklési jog, a jogi személy átalakulásának, megszűnésének eseteire a társasági jogi szabályokat kell segítségül hívni.

A jogutódlás kérdésében mindig a bíróság dönt, a felek kérelmére. Az eljárás illetékmentes, a fellebbezési eljárásra a tételes illeték irányadó.⁹ A kérelem elbírálásánál a Vht.¹⁰ a és a polgári eljárás szabályai alkalmazandók. Amennyiben a végrehajtás elrendelésére a Pp. hatályba lépése után, azaz 2018. január 1. napját követően kerül, vagy került sor a Pp. szabályait, míg az ezt megelőzően elrendelt végrehajtások esetében az rPp. szabályait kell alkalmazni.

A közjegyző által elrendelt végrehajtás esetében a közjegyző eljárási kötelezettségeire a bíróságra vonatkozó szabályok alkalmazandók.¹¹

Tapasztalatom szerint a gyakorlatban ritka, hogy a jogutódlás a régi Ptk.-n alapul, tekintettel arra, hogy a benyújtott kérelmeket megalapozó jogesemény, a természetes személy halála, a jogi személy megszűnése, átalakulása, vagy az

⁵ Az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény 18. §

⁶ A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény

⁷ A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 26.§ (1)

⁸ A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Cstv.) 38. § (1)

⁹ Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 46.§ (3)

¹⁰ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény

¹¹ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 32/E. § (1)

engedményezés már az új Ptk. hatálya alatt történt. Erre tekintettel a régi Ptk és az új Ptk. összehasonlítását mellőzöm, arra csak egyes esetekben térek ki.

A bíróságnak a jogutódlásról végzést kell hoznia abban az esetben is, ha a jogutódlás tényét közokirat (engedményezést, tartozásátvállalást tartalmazó közjegyzői okirat, közjegyző hagyatékátadó végzése vagy öröklési bizonyítvány, jogi személy átalakulása, megszűnése esetén bírósági határozat) tartalmazza.¹²

A végrehajtási eljárásban a jogutódlás anyagi jogi hátterét minden esetben vizsgálni kell. A gyakorlatban a felek gyakran élnek jogorvoslattal arra hivatkozással, hogy a tartozásért ők nem felelősek, illetve már a jogelőd esetében sem állt fenn a tartozás, vagy azt már kiegyenlítették, vagy az összeg nem ennyi volt, avagy éppen az alapul szolgáló szerződés az érvénytelen. A végrehajtási eljárással összefüggésben, a jogutódlás körében a bíróság kizárólag a felek változására, a jogutódlásra, annak bizonyítottságára, szabályszerűségére nézve vesz fel bizonyítást, kizárólag a jogutódlás tényéről dönt. A bíróság nem vizsgálhatja, hogy a végrehajtási eljárás tárgyát képező tartozás fennáll-e avagy megszűnt e már, és a jogutód személyének megállapítása sem azonos az örökös, mint jogutód tartozásért fennálló felelősségének megállapításával.¹³

A jogutódlási kérelem elbírálása során a bíróságnak vizsgálnia kell a követelés beazonosíthatóságát, a jogügylet megtörténtét. Ha szükséges, meg kell hallgatnia a feleket és a jogutódokat. Csak akkor hozhat a jogutódlást megállapító döntést, amennyiben bizonyítást vesz fel.¹⁴ A meghallgatásra és a bizonyítás felvételre a Pp. szabályai megfelelően alkalmazandóak. Az eljárás polgári nemperes eljárás, az eljárásban hozott végzés ellen ugyancsak a Pp. szabályai szerint terjeszthető elő jogorvoslat.

Amennyiben állami szervek, hatóságok hatáskörét jogszabály megváltoztatja, törvényen alapuló jogutódlásról beszélünk. Álláspontom szerint a jogutódlásról ebben az esetben is döntenie kell.

Ha a végrehajtást kérő vagy az adós személyében a végrehajtható okirat kiállítása előtt áll be változás a végrehajtható okirat kiállítására jogosult bíróságnak kell döntenie a jogutódlás kérdésében. Amennyiben a változás a végrehajtható okirat kiállítása után derült ki, a végrehajtást foganatosító bíróság határoz. Kivétel, ha letiltó végzés teljesítési ideje alatt kell jogutódlásról döntenie, mivel ebben az

¹² BDT2000. 259.

¹³ BDT2000. 156.

¹⁴ BH2003. 200.

esetben foganatosító bíróságról nem beszélhetünk, hiszen nincs folyamatban a végrehajtó előtt eljárás, ekkor az eljáró bíróság a foganatosító bíróság.

A végrehajtás foganatosítása alatt, ha az adós vagy a végrehajtást kérő meghal, a végrehajtónak az ügyet be kell terjeszteni a végrehajtást foganatosító bírósághoz, a végrehajtás irataival együtt.

Korábban a Legfelsőbb Bíróság döntött úgy, ha a végrehajtási eljárásban a végrehajtó a felek személyében történt változás miatt beterjeszti az iratokat a végrehajtást foganatosító bírósághoz, az iratok beterjesztése és visszaérkezése között a végrehajtás nem szakad meg, a végrehajtási ügy folyamatban marad, azonban nem a végrehajtó, hanem a végrehajtást foganatosító bíróság előtt folyik. Ilyen esetekben az iratok beterjesztését követően a végrehajtási eljárás következő cselekménye a jogutódlás megállapítása, amelyről nem a végrehajtó, hanem a foganatosító bíróság jogosult és köteles dönteni, majd a végzés jogerőre emelkedését követően az ügy ismét a végrehajtónál folytatódik. A végrehajtó a két időpont között nem az iratok hiánya miatt nem járhat el, vagy azért, mert az eljárás megszakadása akadályozza, hanem azért, mert a soron következő végrehajtási cselekmény elvégzésére - a jogutódlás megállapítására - nem a végrehajtó jogosult.

A Legfelsőbb Bíróság megjegyezte, hogy a felek személyében bekövetkezett változás esetén a végrehajtást foganatosító bíróság hivatalból nem intézkedhet a végrehajtás felfüggesztéséről, kizárólag kérelemre. Kimondta továbbá, ha a felek személyében jogügylet folytán következik be változás, a jogutódlás joghatásai az e tárgyban hozott végzés jogerőre emelkedésével állnak be; így a végzés jogerőre emelkedését megelőzően a jogelőd, azt követően a jogutód tehet az ügyre vonatkozó joghatályos jognyilatkozatot.^{15 16}

Jogi személy adós megszűnése esetén a végrehajtást kérőtől függ, kér-e döntést a jogutódlás kérdésében. Amennyiben a végrehajtást kérő nem kéri a végrehajtási ügy bírósághoz történő előterjesztését, a végrehajtási eljárás szünetel.¹⁷

A végrehajtás foganatosítása során előfordul, ha a végrehajtást kérő jogi személy a felszámolás következtében jogutód nélkül szűnt meg, az adós a végrehajtást kérő jogutód nélküli megszűnésére hivatkozással kéri a végrehajtás megszüntetését, mondván, nincs kinek behajtani a követelést. Ilyen esetben a zárómérleg adatai, vagy a felszámoló közlése alapján lehet az esetleges jogutód

¹⁵ Legf. Bír. Pfv. I. 20.095/2010., BH2011.106.

¹⁶ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

¹⁷ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 52. § b)

személyét megállapítani, akinek kérelmére a bíróság dönthet a jogutódlásról. Nem jogutódlás viszont a névváltozás, így amennyiben a jogi személy, vagy a gazdasági társaság neve megváltozott, a jogutódlást nem kell megállapítani. A gazdasági társaságok átalakulása során több jogutód is létrejöhet, ezért a kérelem elbírálása során vizsgálni kell a jogutódi minőséget az adott követelés esetében.

Megoszlanak a vélemények arról, hogy szünetelő eljárásban meg lehet-e állapítani a jogutódlást.¹⁸ Én magam azzal az állásponttal értek egyet, hogy meg lehet állapítani, de az elévülést megszakítja.¹⁹

Ha a végrehajtás időközben megszűnt (pl. mert a jogelőd végrehajtást kérő a költségeket nem előlegezte meg) de a tartozás még fennáll, a jogutódnak a jogutódlási kérelmet és végrehajtható okirat kibocsátása iránti kérelmet kell újra benyújtani a bíróságra.²⁰

4. A VÉGREHAJTÁST KÉRŐ SZEMÉLYÉBEN TÖRTÉNŐ VÁLTOZÁS JOGÜGYLET FOLYTÁN. AZ ENGEDMÉNYEZÉS.

Az engedményezés során az egyes követelések átruházása történik, míg a tartozásátvállalás megteremti annak lehetőségét, hogy a követelésért való helytállás oldalán lépjen be új alany. Az eredeti kötelelem mindkét esetben az eredeti felek között marad fenn, csak a kötelemből fakadó egyes követelésekben, illetve tartozásokban kerül sor alanyváltásra.

4.1. Az engedményezés fogalma

Az engedményezés során a jogosult, mint engedményező követelését másra (az engedményesre) ruházza át. Az eredeti jogosult jogalanyiséga nem szűnik meg, csupán a követelés jogosultja változik.

4.2. A jogcím

A követelés átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és a követelés engedményezése szükséges. Az engedményezés az engedményező és az engedményes szerződése, amellyel az engedményes az

¹⁸ Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához 67. o. Szerkesztette dr. Wopera Zsuzsa/dr. Gyovai Márk

¹⁹ BH2009.113

²⁰ Domjánné dr. Hajszel Krisztina A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjesztett, a végrehajtást kérő oldalán bekövetkezett jogutódlás megállapítása iránti kérelmek egyes esetei, www.jogiforum.hu 2016. augusztus 31

engedményező helyébe lép.²¹ Ilyen jogcím az adásvétel és az ajándékozás, valamint a faktoring.

Követelések adásvétele esetén a felek célja ellenérték fejében véglegesen átruházni a követelést, viszont faktoring esetén az átruházás célja pénzkölcsön nyújtása a követelések biztosítékként történő megszerzésével, azzal, hogy a kölcsön törlesztése az ügylet sikeres lebonyolítása esetén úgy megy végbe, hogy nem az adóstól, hanem a faktorált követelés kötelezettjétől folyik be a hitelező követelése.^{22 23}

A jogszabályi feltételek megléte esetén az engedményes a végrehajtást kérő jogutódjává válik, jogosulti pozícióba lép.²⁴

Ha a követelés jogszabály rendelkezése alapján száll át másra, az engedményezés szabályait kell megfelelően alkalmazni. ²⁵ A régi Ptk. több törvényi engedményről is rendelkezett, ahol a jogosultat kielégítő kezest, zálogjogosultat, biztosítót megillették a jogosultat megillető jogok, így a végrehajtási jog is.

4.3. A joghatás beállta. Létező és nem létező követelések.

Az engedményezés az engedményező és az engedményes közti jogügylet. Az engedményezés joghatása az engedményező és az engedményes kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatával áll be. A Ptk. lehetővé teszi a már fennálló jogviszonyból származó, de még nem létező követelés engedményezését,²⁶ azonban értelemszerűen ilyen követelésre nem folyhat végrehajtás. A végrehajtási eljárással összefüggésben engedményezett követelések már létező követelések, hiszen végrehajtható okiratot akkor lehet kiállítani, ha van végrehajtandó határozat, az kötelezést (marasztalást) tartalmaz, jogerős, végleges vagy előzetesen végrehajtható, (az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság határozata további jogorvoslattal nem támadható) és a teljesítési határidő letelt.²⁷

²¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:193. §.

²² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:405. §.

²³ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

²⁴ BDT2010. 2255.

²⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:201. §

²⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:194. §.

²⁷ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 13. §.

4.4. A kérelem. A bíróság eljárása engedményezés folytán beálló jogutódlás esetén. Mire figyeljen a bíró és a titkár? Az eljáró bíróság. Az elévült követelés és a semmis szerződés.

4.4.1. Az eljáró bíróság.

A végrehajtás elrendelése előtti engedményezés esetén a végrehajtást elrendelő bíróságnak kell döntést hoznia a jogutódlásról az végrehajtás elrendelését megelőzően. Amennyiben a felek az engedményezésről a végrehajtás elrendelése után, annak fogatosítása alatt állapodtak meg, a jogutódlás kérdésében a végrehajtást fogatosító bíróság dönt. A gyakorlatban nem kizárt, hogy a követelésre a végrehajtást az eredeti jogosult kérelmére már a bíróság elrendelte, azonban utóbb, az engedményezésről szóló megállapodás birtokában az engedményes a fogatosítás során jelentkezik, és az engedményezés megtörténtére hivatkozással kéri a végrehajtás elrendelését. Ekkor a kérelemről már a fogatosító bíróságnak kell döntenie, mivel a felek személyében beállott változás a végrehajtható okirat kiállítása után derült ki és ebben az esetben nem az okirat kelte, hanem a benyújtás időpontja az irányadó, mert ugyanazon követelésre egy végrehajtási eljárás már folyamatban van. Álláspontom szerint a jogutódlás megállapítására irányuló kérelmet a bíróságnak ebben az esetben el kell utasítania és az engedményesnek jogait egyéb jogi úton kell érvényesítenie.

A végrehajtást kérő személyében történő jogutódlásról a bíróság kérelemre dönt. A kérelem származhat az engedményezőtől (mint végrehajtást kérő) és az engedményestől (mint egyéb érdekelt) is. A gyakorlatban a kérelem a végrehajtóhoz érkezik, aki azt elbírálás végett beterjeszti a végrehajtói iratokkal együtt a bírósághoz.²⁸ Amennyiben a kérelem a bírósághoz érkezik, a végrehajtói iratokat be kell szerezni.

4.4.2. Okirat vagy a felek nyilatkozata? A bizonyítás.

Engedményezés esetében a rendelkező ügyletre a Ptk. kifejezetten nem határoz meg alakszerűségi követelményt (az 1959-es Ptk. sem), azonban van olyan álláspont, amely szerint írásbeli forma alkalmazandó, tekintettel a követelés meghatározásának Ptk.6:193.§ (2) bekezdésében foglalt követelményére.²⁹ Az engedményező köteles az engedményes választásának megfelelően a kötelezettet az engedményezésről az engedményezés tényét és az engedményezett követelést

²⁸ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 39. §. (2)

²⁹ DOMJÁNNÉ DR. HAJZSEL KRISZTINA: A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjesztett, a végrehajtást kérő oldalán bekövetkezett jogutódlás megállapítása iránti kérelmek egyes esetei, www.jogiforum.hu 2016. augusztus 31.

megjelölve írásban értesíteni, vagy az engedményes személyét is meghatározó engedményezési okiratot az engedményesnek átadni.³⁰

Álláspontom szerint a felektől a jogügylet alakszerűsége nem kérhető számon, azonban ha a felek által benyújtott bizonyítékok a jogutódlás megtörténtét nem támasztják alá, akkor a bíróságnak a kérelmet el kell utasítania. Tekintettel arra, hogy az írásba foglalás a legtöbb esetben valamilyen okirati formában megtörténik és az engedményező a kötelezettnek szóló az engedményezés tényéről való értesítést köteles írásba foglalni, így az a bizonyítási eljárás során rendelkezésre áll, a jogutódlási kérelem elbírálásakor a bíróság elsősorban okirati bizonyítást folytat le.

A követelés akkor engedményezhető, ha az engedményezéskor már létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad. Az engedményezett követelést a kötelezett, a jogcím, az összeg és az esedékesség megjelölésével vagy egyéb olyan módon kell meghatározni, amely az engedményezés időpontjában, jövőbeli követelések esetén legkésőbb a követelés létrejöttékor az engedményezett követelést azonosíthatóvá teszi.³¹

4.4.3. Valóban jogutód-e a kérelmező, avagy amit a bíróság vizsgál a jogutódlási kérelem elbírálása során.

A jogutódlási kérelem elbírálása során a bíróságnak vizsgálnia kell azt, hogy az engedményes a követelést megszerezte-e és a kérelmező jogutódlásává vált-e. Ennek során vizsgálnia kell az engedményezett követelés beazonosíthatóságát, a jogügylet megtörténtét, valódiságát. Vizsgálni kell, hogy a végrehajtható okiratban foglalt követelés megegyezik-e az engedményezett követeléssel. Ebben a tekintetben a követelés összege nem vehető alapul, hiszen az időközben a kiegyenlítésre, vagy a felhalmozódott kamatokra tekintettel változik. Segítségünkre lehet viszont a hitelintézet kölcsönszerződésének száma, a végrehajtási ügyszám, vagy a végrehajtható okirat száma. Természetesen figyelemmel kell lenni a felek személyes adataira is, azonban ez önmagában nem elegendő, hiszen azonos felek közt több követelés tárgyában is folyhat végrehajtási eljárás. A gyakorlatban a mindkét fél által aláírt engedményezési szerződés, vagy jogutódlási nyilatkozat az elbíráláshoz szükséges adatokat tartalmazza. A bíróság, ha indokolt a felek meghallgatása után dönt, azonban az adós meghallgatása általában nem indokolt, mivel az engedményezési szerződés érvénytelenségének megállapítása, a jogutódlás bekövetkeztenek eldöntése

³⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:197. §

³¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:194. §.

végzett perbeli legitimációja nincs.³² A gyakorlatban a bíróság a kérelmet az adós részére előzetes nyilatkozattétel céljából nem küldi meg, azonban a jogutódlást megállapító végzés ellen jogorvoslással élhet.

A Fővárosi Ítéltáblán 2013-ban történt szakmai egyeztetésen az az álláspont született, hogy nem feltétele a jogutódlás megállapításának a kötelezett az engedményezés tényéről való értesítése, figyelemmel arra, hogy az értesítésre csak avégett van szükség, hogy a kötelezett a kétszeres teljesítés veszélyének ne tegye ki magát. Ugyanígy foglaltak állást a civilisztikai kollégiumvezetők a 2013. május 8-10. tanácskozáson.

Ugyanitt közös álláspont alakult ki arról, hogy a döntést az engedményezőnek, az engedményesnek és a kötelezettnek is kézbesíteni kell. Miután a végrehajtandó határozat az engedményező javára szól, a végzés rá is kihat, tehát a végzés ellen neki is van fellebbezési joga.

4.4.4. A semmis szerződés

A Ptk. szerint semmis a jogosult személyéhez kötött követelések engedményezése. A semmis szerződés megkötésének időpontjától érvénytelen. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli.³³ ³⁴A bírói gyakorlat néhány esetben foglalkozott azzal, hogy mely esetben minősül a követelés személyhez kötöttnek. „A fél a vele szemben lefolytatott büntetőeljárással kapcsolatos kárigényét nem engedményezheti. Ilyen jogügylet engedményese nem válik jogutóddá, és a perbe félként nem léphet be.”³⁵ „A kötelesrész, mint kötelmi jellegű pénzkövetelés engedményezhető.”³⁶ „Személyhez fűződő jogok megsértése miatt indított perben nincs helye engedményezésnek. A személyhez fűződő jogok megsértése miatt támasztott igény vonatkozásában az engedményezésen alapuló jogutódlás kizárt.”³⁷

Mivel az engedményezési szerződés semmisségét a bíróságnak hivatalból észlelnie kell, fokozott gondossággal kell eljárni, ha a jogutódlási kérelem

³² EBH2005.

³³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:88. §.

³⁴ EBH2003. 868.

³⁵ BH2000. 197.

³⁶ BH1994. 367.

³⁷ BDT2006.

elbírálása során felmerül, hogy a felek a jogosult személyéhez kötött követelést engedményeztek. Véleményem szerint ebben az esetben a kötelezett (adós) meghallgatása indokolt.

4.4.5. Az elévült követelés engedményezése.

Nem kizárt az elévült követelés engedményezése. Az elévülést a bíróság néhány esetet kivéve, mint a tartásdíjra, életjáradékra, baleseti járadékra és bűnügyi követelésre vonatkozó végrehajtási jog elévülése, munkajogi követelések, hivatalból nem veszi figyelembe, arra a felek hivatkozhatnak. Nem vizsgálja a bíróság a jogutódlási kérelem elbírálásakor sem. Ha végrehajtási eljárásban a végrehajtási jog elévülésére kíván az adós hivatkozni, akkor ezt az eljáró végrehajtónál kell bejelentenie, és okirattal valószínűsítítenie. Ha a végrehajtó felhívására a végrehajtást kérő úgy nyilatkozik, hogy az elévülést vitatja, akkor az adós pert indíthat a végrehajtás megszüntetése iránt.

4.4.6. Követelésrészek engedményezése, azaz a többes jogutódlás esete

Nem rendelkezik külön a Ptk. arról, hogy követelések részeit lehet-e engedményezni, ez ugyanis az általános szabályokból következik: osztható szolgáltatás esetén lehetséges a részleges engedményezés, míg oszthatatlan követelés esetén erre nincs lehetőség.³⁸ A gyakorlatban gyakran előfordul az, hogy a követelésrészek jogosultja más-más személy lesz, tipikusan ilyen a korábban perben érvényesített főkövetelés és a perköltség engedményezéssel történő megosztása, amelyről látunk példát a végrehajtás elrendelése előtt és a foganatosítás során is.

4.4.7. A többszöri engedményezés.

Ha az engedményező azonos követelést többször engedményez, a kötelezett akkor szabadul, ha az elsőként kapott teljesítési utasításnak megfelelően teljesít.³⁹

A gyakorlatban előfordul, hogy a végrehajtást kérő a követelést többször engedményezi. A végrehajtási eljárással összefüggésben értelemszerűen nem merül fel a teljesítési utasítás elsőbbsége, ekkor a bíróság jogutódlásról szóló végzésének jogerőre emelkedése után van lehetőség a végrehajtható okirat az

³⁸ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

³⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:199. §. (1)

engedményes, mint végrehajtást kérő javára történő kiállítására, illetve a végrehajtás foganatosítása során a követelés számára történő behajtására.

A bíróság a többszörös engedményezés tényét nem mindig észleli, hiszen a kérelmek nem feltétlenül egyidejűleg kerülnek a bíróságra. Amennyiben a végrehajtást kérő ugyanazon követelést több engedményesre engedményezte és a bíróság előtt ez a tény a jogutódlási kérelem benyújtásakor ismert, a Ptk. szabályainak analóg alkalmazásával a korábban kötött megállapodásban foglalt engedményes tekintetében kell végrehajtást kérői oldalon jogutódlást megállapítani, a későbbi engedményes jogutódlásának megállapítását el kell utasítani. Álláspontom szerint, ha a többszörös jogutódlás ténye a bíróság előtt nem ismert, és valamelyik engedményes jogutódlási kérelmet nyújt be, a jogszabályi feltételek fennállása esetén a jogutódi minőségét meg kell állapítani, azonban ha a későbbiekben másik engedményes a korábban kelt megállapodásra hivatkozással kéri jogutódlás megállapítását, azt el kell utasítani.

4.4.8. Az utólagos engedményezés

Ha az engedményes a követelést továbbengedményezi, a kötelezett akkor szabadul, ha az utolsó teljesítési utasításnak megfelelően teljesít.⁴⁰

A többszörös engedményezéstől dologi jogi szempontból eltér az utólagos engedményezés esete. Többszörös engedményezés esetén ugyanaz az engedményező többször átruházza ugyanazt a követelést, utólagos engedményezés esetén ugyanazt a követelést az engedményezést követően jogosulttá váló engedményes engedményezi tovább. A jogutódlási kérelmek elbírálása során utólagos engedményezéssel a bíróság gyakran találkozik. Sokszor előfordul az is, hogy a kérelem és a mellékelt iratok alapján látszik, hogy utólagos engedményezésről van szó, azonban a közbeeső engedményesek nem kérték jogutódlás megállapítását. Ilyen esetben a jogszabályi feltételek megléte esetén közbeeső jogutódlás megállapításával dönt a kérelemről a bíróság.

4.4.9. A törvényi engedmény

Ha a követelés jogszabály rendelkezése alapján száll át másra, az engedményezés szabályait kell megfelelően alkalmazni.⁴¹ A régi Ptk. több törvényi engedményről

⁴⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:199. §. (2)

⁴¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:201. §

is rendelkezett,^{42 43 44} ahol a jogosultat kielégítő kezest, zálogjogosultat, biztosítót megillették a jogosultat megillető jogok, így a végrehajtási jog is. Az új Ptk. mindössze a megtérítési igényt rögzíti, mint a kötelezett helyett teljesítőt megillető jogosultságot.⁴⁵

Ennek az a jelentősége, hogy a régi Ptk. szabályai alapján a kötelezett helyett helytálló jogutódi minősége a végrehajtási eljárás elrendelése előtt az eredeti kötelezett marasztalását tartalmazó határozat alapján, a kezes, a zálogjogosult, a biztosító helytállása esetén megállapítható, de az új Ptk. alapján már csak külön eljárásban, a javára megállapított kötelezés alapján lehet szó a végrehajtási lap kiállításáról, nem mint jogutód, hanem végrehajtást kérői minőségben.

A gyakorlatban előforduló jogeset, hogy a bűncselekménnyel okozott kár miatt az elkövetőt a sértett, mint magánfél részére a bíróság pénzösszeg kifizetésére kötelezte. A sértett biztosítója a sértett részére kifizetést teljesített. A biztosító végrehajtási lap kibocsátása iránt a bíróságra kérelmet nyújtott be, arra hivatkozással, hogy törvényi engedménnyel van szó, így a bíróság állapítsa meg a jogutódi minőségét és javára a végrehajtási lapot állítsa ki. A bíróság az eljárás során vizsgálta, hogy a biztosító helytállási kötelezettsége mikor keletkezett, ugyanis a Ptk. biztosítási szerződésekre vonatkozó rendelkezéseit a Ptk. hatálybalépését megelőzően tett ajánlat esetében az ajánlatnak megfelelően létrejött biztosítási szerződésre is alkalmazni kell, ha az a Ptk. rendelkezéseinek megfelel, és annak alapján a biztosító kockázatviselése a Ptk. hatálybalépését követően kezdődik. Ebben az esetben a kockázatviselés az új Ptk. hatálybalépése előtt kezdődött, ezért az volt az álláspontom, hogy a jogszabály alapján a törvényi engedmény fennáll, és a biztosító jogutódi minősége megállapítható. Más lett volna a helyzet, ha a kockázatviselés kezdete az új Ptk. hatálybalépése után kezdődik, ebben az esetben a jogutódlás megállapítását el kellene utasítani és a végrehajtási lap kibocsátását visszautasítani. Egyebekben a jogi véleményem az, hogy a törvényi engedmény szabályainak alkalmazása esetén is kizárólag az ítéletben foglalt összeg esetében állhat fenn a törvényi engedmény (hiszen erről van a végrehajtható okirat kiállításának alapjául szolgáló jogerős, végrehajtható,

⁴² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 276. § (1) Amennyiben a kezes a jogosultat kielégíti, a követelés az azt biztosító és a kezességvállalást megelőzően keletkezett jogokkal, valamint a végrehajtási joggal együtt reá száll.

⁴³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 558. § (1) Amennyiben a biztosító a kárt megtérítette, őt illetik meg azok a jogok, amelyek a biztosítottat illették meg a kárért felelős személlyel szemben, kivéve, ha ez a biztosítóval közös háztartásban élő hozzátartozó.

⁴⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 259. § (1) Ha a zálogtárgy tulajdonosa, valamint a követelés kötelezettje (személyes kötelezett) különböző személy és a jogosult a zálogtárgyból kielégítést kapott, a zálogjog megszűnik, a követelés pedig egyéb biztosítékaival együtt a kielégítés erejéig a tulajdonosra száll át.

⁴⁵ Ettől eltérő álláspont: Polgári jog Kötelmi jog Első és Második rész szerkesztette Wellmann György HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Budapest, 2013. ^{355. oldal}

kötelezést tartalmazó határozat), amennyiben a biztosító a magánfélnek, mint vele szerződő félnek a biztosítási szerződés alapján többet fizetett, a különözetre a régi Ptk. alapján is csak megtérítési igénye van. A biztosítás körében a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló törvény jelenleg hatályos szabályai⁴⁶ viszont kifejezetten törvényi engedményről rendelkeznek. Ugyanígy tartalmazza a törvényi engedmény szabályait a jelzálog-hitelintézettről és a jelzáloglevélről szóló törvény⁴⁷

4.5. Az üzleti titok tiszteletben tartása

Pénzintézetek egymást közti engedményezése során az engedményezési szerződés gyakran tartalmaz olyan adatot, amely az üzleti titok körébe esik.

Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos - egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető -, ennél fogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja.⁴⁸

Okiratok esetében, ha az okiratot rendelkezésre bocsátó vagy megküldő nyilatkozata szerint az okirat üzleti titkot tartalmaz, a felek és azok képviselői, és az egyéb személyek

iratbetekintési joga korlátozott.⁴⁹Az ilyen iratok üzleti titokra vonatkozó része a meghallgatáson nem ismertethető és kérelemre a bíróság az adatok zárt kezelését rendeli el.

4.6. A jogutódlás joghatása

A végrehajtási eljárás foganatosítása során történt engedményezés esetében a jogutódlásról való döntést tartalmazó végzés jogerőre emelkedése után a végrehajtó a követelés behajtását az engedményes, a jogutód végrehajtást kérő részére foganatosítja, a jogutód végrehajtást kérő a jogelőd végrehajtást kérő helyébe lép. Ha az egyetemleges jogosultak egyike a teljes követelést engedményezi, ez nem érinti a másik jogosult hitelezői helyzetét. Bármelyikük az egész szolgáltatást követelheti, de egymás között a követelés - ha jogviszonyukból

⁴⁶ 2009. évi LXII. törvény a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról Gfvt. 33. §

⁴⁷ 1997. évi XXX. törvény a jelzálog-hitelintézettről és a jelzáloglevélről Jht. 8. § (6) bek.

⁴⁸ Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. §.

⁴⁹ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 163.§ (2)

más nem következik - egyenlő arányban illeti meg őket.⁵⁰ Ilyen esetben a végrehajtó a jogutódlásról szóló végzés jogerőre emelkedése után az engedményes, mint végrehajtást kérő számára és az egyetemleges jogosult végrehajtást kérő számára folytatja tovább a követelés behajtását.

5. VÁLTOZÁS AZ ADÓS SZEMÉLYÉBEN JOGÜGYLET FOLYTÁN. A TARTOZÁSÁTVÁLLALÁS, MINT HÁROMOLDALÚ JOGÜGYLET.

5.1. A tartozásátvállalás fogalma

Míg az engedményezés a jogosulti pozícióban eredményez jogutódlást, a tartozásátvállalás a kötelezetti pozícióban vezet alanyváltozáshoz. Ha a kötelezett és a jogosult megállapodik egy harmadik személlyel abban, hogy az a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló kötelezettségét átvállalja, a jogosult a szolgáltatást kizárólag az átvállalótól követelheti.⁵¹

A hatályos Ptk. szövegéből láthatóan a tartozásátvállalás háromoldalú jogügylet, a kötelezett és a jogosult állapodik meg egy harmadik személlyel abban, hogy a harmadik személy a kötelezett helyett teljesít, tehát a tartozásátvállalás kizárólag a három érintett fél konszenzusával lehetséges.

A végrehajtás foganatosítása alatt a tartozásátvállalás ritka, de a felek megállapodása esetén nem kizárt. A gyakorlatban inkább kerül arra sor, hogy a hitelező pénzintézet a követelést az adós hozzátartozójára engedményezi adásvétel jogcímén, majd a jogutód (a hozzátartozó) végrehajtást kérő a végrehajtás megszüntetését kéri. Ekkor a bíróságnak a Vht. szabályai alapján a végrehajtást meg kell szüntetnie. A tartozás ilyenkor ki lett egyenlítve, azonban nem a tartozásátvállalás szabályai szerint történik a helytállás.

5.2 A jognyilatkozat formája

Ahogy az engedményezésre, a tartozásátvállalásra sem tartalmaz a Ptk. külön rendelkezést alakiségére vonatkozóan. A jognyilatkozatokra vonatkozó általános szabályok alapján a jognyilatkozat szóban, írásban és akár ráutaló magatartással⁵² is megtehető.⁵³

⁵⁰ BH2008. 246.

⁵¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:203. §

⁵² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:4. § (2) bek.

⁵³ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

A hatályos Ptk.-t megelőző bírói gyakorlatban vitatott volt, hogy a tartozásátvállalás elfogadásának minősül-e, ha a jogosult a tartozás teljesítését harmadik személytől elfogadja.⁵⁴

Rámutatott a bíróság, hogy a jogosult hozzájárulását akár ráutaló magatartással is kifejezésre juttathatja, az alakszerűséghez nincsen kötve, de a hozzájárulásnak egyértelműnek, kifejezettnek, félreérthetetlennek kell lennie. A jogosult hozzájárulásának hiányában tartozásátvállaló megállapodás, anyagi jogi jogutódlás nem következik be.

A hatályos Ptk. már nem a jogosult hozzájárulását követeli meg a tartozásátvállaláshoz, hanem magát a tartozásátvállalást szabályozza háromoldalú jogügyletként, mivel a hallgatás vagy valamilyen magatartástól tartózkodás csak a felek kifejezett rendelkezése alapján

minősül jognyilatkozatnak,⁵⁵ ezért ha a felek jogviszonyából más nem következik, akkor a teljesítés elfogadása nem minősül tartozásátvállalásnak.⁵⁶

A tartozásátvállalás joghatása, hogy a jogosult a szolgáltatást kizárólag az átvállalótól követelheti és az átvállalót mindazon jogok megilletik, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették.⁵⁷

A tartozásátvállalás csupán a kötelemből fakadó tartozás tekintetében eredményez alanyváltozást az új kötelezett csak a tartozással összefüggésben hivatkozhat a régi kötelezettet megillető jogokra, például a végrehajtással összefüggésben a tartozás elévülésére.

Az új kötelezett a korábbi kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló követelését nem számíthatja be. Ha a jogosult követelésével szemben a régi kötelezettnek volt ellenkövetelése, akkor ezek a tartozásátvállalással nem szállnak át az új kötelezetre, így azokat az új kötelezett a jogosulttal szemben nem érvényesítheti, csak abban az esetben, ha a követelés engedményezése a régi kötelezetről az új kötelezetre megtörténik.

A szerződést biztosító mellékkötelezettségek a tartozásátvállalással megszűnnek. A biztosítékot a biztosíték kötelezettje az eredeti adós személyére tekintettel nyújtja. Ha az adós személye megváltozik, lehetőséget kell teremteni a biztosíték kötelezettjének a szabadulására. A Ptk. ezért fenntartja azt a szabályt, amely

⁵⁴ BH2003. 212., BDT2000. 123., BH1993. 111.

⁵⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:4. § (4)

⁵⁶ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez - Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

⁵⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:203. §

szerint a biztosíték kötelezettjének hozzájárulása hiányában a biztosíték kötelezettje a tartozásátvállalással mentesül a kötelezettsége alól. A szabály a biztosíték kötelezettjének hozzájárulása esetén változatlan pozíciót biztosít: a zálogjog az alanyváltozásra tekintet nélkül az eredeti ranghelyen marad fenn.⁵⁸

5.3. A teljesítésátvállalás.

A teljesítésátvállalás nem valódi tartozásátvállalás, hanem a régi kötelezett és az átvállaló - a jogosult hozzájárulása nélkül kötött - szerződése, amelyben az átvállaló arra vállal kötelezettséget, hogy esedékességkor a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló tartozását az átvállaló fogja teljesíteni, vagy a kötelezettet olyan helyzetbe fogja hozni, hogy az lejáratkor teljesíthessen.⁵⁹

A megállapodás kizárólag a felek között hatályos, a jogosult és az átvállaló között nem hoz létre jogviszonyt, így a jogosult nem követelheti a tartozás teljesítését az átvállalótól. Álláspontom szerint a teljesítésátvállalás a végrehajtási eljárásban az adós személyét illetően jogutódlást nem eredményezhet.

5.4. A tartozáselvállalás.

A Ptk. a tartozáselvállalás jogintézményét újonnan szabályozza. A régi adós mellett új adós jelenik meg a kötelemben, a régi adós nem szabadul a kötelezettsége alól. A hitelező az eredeti kötelezett mellett az átvállalótól is jogosult követelni a tartozás teljesítését, a tartozáselvállalás eredményeként a régi adós és az új adós egyetemlegesen kötelezett. A végrehajtási eljárással összefüggésben a felek változását nem eredményezi, jelentősége a végrehajtható okirat kibocsátásánál van, a jogszabályi feltételek megléte esetén a tartozáselvállaló, mint egyetemleges kötelezett ellen is kibocsátható.

5.5 A szerződésátruházás.

A szerződésátruházás eredményeként a régi szerződő fél kilép a jogviszonyból, és helyére új szerződő fél lép be oly módon, hogy a jogviszony változatlan tartalommal fennmarad.

⁵⁸ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

⁵⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:205. §

A szerződésátruházás szabályait a teremtette meg, a régi Ptk.-val összefüggésben kialakult bírói gyakorlatot adaptálva.^{60 61 62 63}

A végrehajtási eljárással összefüggésben ekkor az alanyváltozást már a végrehajtás elrendelése feltételül előírt, marasztalást tartalmazó jogerős és végrehajtandó okiratnak is tartalmaznia kell, azaz abban az átvállalónak kell kötelezve lennie. Kérdés, ha a szerződés jellegénél fogva átruházható végrehajtási szakban is, önmagában a szerződésátruházás jogutódlásról való pozitív döntés alapjául szolgálhat-e, vagy a végrehajtandó követelésre nézve külön engedményezés, illetve tartozásátvállalás szükséges. Álláspontom szerint nem, hiszen a jogintézmény célja éppen a szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek teljes körű átruházása.

6. A FELEK VÁLTOZÁSA A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSBAN A HITELEZŐ VAGY AZ ADÓS HALÁLA ESETÉN. AZ ÖRÖKLÉSI SZABÁLYOKRÓL ÉS A HAGYATÉKI ELJÁRÁSRÓL.

Ha a végrehajtást kérő vagy az adós meghal, az örökösök, mint jogutódok kérelmére a bíróságnak döntenie kell a jogutódlásról. Erre a teljes hatályú hagyatékátadó végzés, vagy az öröklési bizonyítvány alapján kerülhet sor. Ez azonban nem áll minden esetben rendelkezésre, amennyiben igen, az eljáró bíró, titkár életét akkor is bonyolíthatják az osztályos egyezségek, vagy a különféle hagyományok, meghagyások és a kötelelésrész.

A választ az öröklési jog anyagi jogi szabályaiban kell keresni, de nem árt tisztában lenni a hagyatéki törvénnyel sem, hiszen az öröklés maga is egy egyetemleges jogutódlás, ami feltétele a végrehajtási eljárásban bekövetkező jogutódlásnak.

Az öröklés az örökhagyó vagyonában bekövetkező egyetemleges jogutódlás (universalis successio), aminek keretében az örökös az örökhagyó vagyonát: a hagyatékot vagy annak egy meghatározott hányadát mint egészet szerzi meg. A jogutódlás kiterjed a hagyatéki aktív vagyona és - annak erejéig - az örökhagyó tartozásaira is

Az örökhagyó vagyonában sor kerülhet más jogutódlásra is, ilyen a dologi hagyomány, vagy a halál esetére szóló ajándékozás. Ezekben az esetekben azonban egyedi (singularis) jogutódlásról van beszélünk.

⁶⁰ BDT2012. 2751.

⁶¹ BDT2012. 2707.

⁶² BDT2008. 1883.

⁶³ BDT2008. 1760.

A magyar öröklési jogban az ipso iure öröklési elve érvényesül, azaz az öröklés az örökhagyó halálával a törvény erejénél fogva azonnal bekövetkezik, nem szükséges az örökös elfogadó nyilatkozata, vagy az, hogy részére a hagyatékot valamilyen jogi aktus kíséretében átadják.⁶⁴ A hagyatékátadó végzés deklaratív hatályú, az öröklés közhitelű tanúsítására szolgál.

Az örökhagyó vagyona, az adott hagyatéki tárgy az örökhagyó halála pillanatában átszáll az örökösre, illetve a dologi hagyományosra, ők ettől az időponttól kezdve tulajdonosává válnak a vagyontárgynak: gyakorolhatják a tulajdonos jogait, és terhelik őket a tulajdonos kötelességei.⁶⁵ A magyar öröklési jogban nincs nyugvó hagyaték, szemben az addicionális öröklési rendszerekkel, ahol külön eljárással, külön nyilatkozattal száll át a hagyaték az örökösre. A halállal azonos következménye van a halál ténye bírói megállapításának és a holtak nyilvánításnak.⁶⁶ Ha a holtak nyilvánítás vélelme megdől, az öröklés sem következik be.

6.1. A hagyaték fogalma

Az örökhagyó egész vagyona és valamennyi tartozása a hagyaték része, és az örökös mindebben jogutódnak számít. A hagyatékhoz tartoznak az örökhagyó életében a tulajdonában lévő dolgok, társasági vagyoni részesedések. A hagyaték részét képezik az örökhagyó tartozásai is.

6.2. Az öröklés jogcíme

Az öröklés jogcíme lehet végintézkedés vagy törvényes öröklés. Történhet az öröklés öröklési szerződéssel vagy halál esetére szóló ajándékozással is.

6.3. A végintézkedés

A végintézkedés gyűjtőfogalom, ami magában foglalja a végrendeletet, az öröklési szerződést és a halál esetére szóló ajándékozást. Ha az örökhagyó nem akarja, hogy halála esetén a törvényes öröklés érvényesüljön, vagyonáról halála esetére végintézkedéssel rendelkezhet, mivel ha az örökhagyó után végintézkedés maradt, az öröklés rendjét ez határozza meg.

⁶⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Ptk.7:87. §.

⁶⁵ BH2016. 26.

⁶⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:5. §

6.3.1. A végrendelet

Végrendelet az örökgyó olyan egyoldalú jognyilatkozata, amelyben vagyónáról vagy annak egy részéről halála esetére rendelkezik. A végrendelet tipikus tartalma az örökösnevezés de az a. mai magyar jogban nem törvényi kelléke a végrendeletnek. Végrendelet az olyan okirat is, amely csak hagyományt rendel vagy csak az örökgyó vagyónára vonatkozó negatív rendelkezést: kizárást vagy kitagadást tartalmaz.

6.3.2. Hagyományrendelés, utóhagyomány, meghagyás

Hagyomány az örökgyó végrendelete alapján bekövetkező különös (singularis) jogutódlás, amelynek jogosultja, a hagyományos a hagyatékban meglevő konkrét vagyontárgy tulajdonosa lesz anélkül, hogy a hagyatéki terhek többségének viselésében is osztoznia kellene.

Ha a hagyományos az örökgyó által a végrendeletben neki rendelt, a hagyatékhoz tartozó egy vagy több meghatározott vagyontárgyat az örökgyó közvetlen jogutódlaként szerzi meg, dologi hagyományról beszélünk. Dologi hagyomány tárgya csak a hagyatékban meglevő, egyedileg meghatározott vagyontárgy lehet, amely halál esetére átruházható. Ha a hagyományos a végrendeletben neki rendelt vagyontárgyat vagy vagyoni szolgáltatást nem a hagyatékból hanem az örököstől követelheti, kötelmi hagyományról van szó. Mint kötelmi jogi igény a kötelmi hagyomány az általános elévülési idő, azaz öt év alatt elévül.

Az örökgyó olyan végrendeleti intézkedését, amely szerint a hagyományban valamely meghatározott eseménytől vagy időponttól az addigi jogosultat más váltsa fel, utóhagyománynak nevezzük.

Meghagyással az örökgyó végrendeletében valamely hagyatékban részesülő személyt (örököst vagy dologi hagyományost) kötelezettséggel terhel (szellemi hagyatékának ápolása, sírgondozás, stb.).

6.3.3. Az öröklési szerződés

Az öröklési szerződés esetén az örökgyó élők közti jogügylet során meghatározott - egy vagy több - vagyontárgyra jelöli ki az örököst ellenszolgáltatás (gondozás, tartás) fejében. Nem kizárt a teljes vagyónra kötött öröklési szerződés sem, de ha a szerződéses örökös részesedése a hagyatékot nem meríti ki, a fennmaradó örökrészre végrendeleti, ennek hiányában a törvényes öröklés rendje vonatkozik. Nagyon fontos, hogy mint minden szerződés, úgy az öröklési

szerződés is kétoldalú jogügylet, tehát a vagyontárgyért cserébe az örökös az örökgyó életében ellenszolgáltatást nyújt.

6.3.4. A halál esetére szóló ajándékozás

A halál esetére szóló ajándékozás esetén singularis jogutódlás érvényesül, tárgya egyedi vagyontárgy. A tulajdonjog átszállására az ajándékozó (az örökgyó) halálakor kerül sor. Felelőssége csak a kötelesrésyre terjed ki dologi hagyományos módjára, a hagyatéki terhekben nem osztozik, azaz nem felel az örökgyó tartozásaiért sem.

6.4. Az örökös minőség

Az örökös minőség megalapozza a jogutódlást a végrehajtási eljárásban is. Örökös természetes személy és jogi személy egyaránt lehet. Az öröklési képesség a polgári jogi jogképességgel esik egybe, azaz a születéstől a halálig tart. Az örökgyó szabadon nevezhet meg akár több örököst, bárkit, aki jogképes. A méhmagzat - az élve születés feltételétől függően - jogképes, tehát öröklési képességgel is rendelkezik, és így örökösül is nevezhető. Következésképpen érvénytelen viszont annak örökössé nevezése, aki az örökgyó halálakor, azaz az öröklés megnyílásakor még meg sem fogant.⁶⁷ Megkülönböztetjük az úgynevezett szerzőképességet, amely meghatározott vagyontárgyak – pl. mindenekelőtt a mező- és erdőgazdasági földek - tekintetében további jogszabályi feltételekhez köthető.⁶⁸

Örökös az, akinek az örökgyó hagyatékát, annak meghatározott hányadát vagy részét juttatja. Kétség esetén örökös az is, akinek az örökgyó egy vagy több meghatározott vagyontárgyat juttat, ha ezek az egész hagyatéék értékének jelentős részét teszik ki, és az örökgyó feltehető akarata szerint a részesített személynek a hagyatéki terhek viselésében is osztoznia kell.

⁶⁷ BH1987. 129.

⁶⁸ A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény 34. § (3)

6.4. A kieső örökösök: Az örökhagyó előtt elhunyt, az érdeemtelen, az örökségről az örökhagyó halála előtt lemondó, vagy az örökséget az öröklés megnyíltja után visszautasító személyek.

Kiesik az öröklésből, aki nem éli túl az örökhagyót. Kiesik az öröklésből az is, aki az öröklésre érdeemtelen, akit az örökhagyó az öröklésből kizárt vagy kitagadott, aki lemondott az öröklésről, aki az örökséget visszautasította.⁶⁹

Nem lehet az örökhagyó jogutódja, aki valamilyen oknál fogva végül nem került örökös pozícióba.

Ilyen a kieső személy, akit öröklési jogi szempontból-jogcímtől függetlenül- úgy kell tekinteni, mintha nem is létezne. Ilyen az a személy, aki az örökhagyó előtt meghal, de túlélés esetén örökös lenne. Már a római jogban is megvolt a „közös veszélyben elhunytak vélelme”, amikor az öröklés megnyílása végett úgy kellett tekinteni, hogy a serdületlen gyermek az apa előtt halt meg, míg a serdült gyermek az apa után. Az 1959-es Ptk. ezt a helyzetet nem

kezelte, de a Ptk.- bár nem állít fel vélelmet az elhalálozás sorrendjére vonatkozóan- úgy rendelkezik, hogy a közös veszélyben elhunytak az egymás után történő öröklés tekintetében a halál beálltának sorrendjétől függetlenül kiesettnek tekintendők.

Nem válik örökössé, aki lemond az öröklésről, vagy az örökséget visszautasítja. A lemondás a Ptk. szerint is az öröklésre jogosult és az örökhagyó között létrejött szerződés, szemben a visszautasítással, amely az örökösnek az örökség megnyílása után tett egyoldalú jognyilatkozata.

A lemondás létrejöttére az élők közötti szerződési szabályok vonatkoznak azzal, hogy a lemondási szerződést csak írásban lehet érvényesen megkötni.⁷⁰

A lemondás főszabály szerint csak a lemondó örökösre hat ki, kivéve, ha a megállapodás így szolt, vagy ha az a kötelesrészt elérő kielégítés fejében történt. Az örökhagyó leszármazójának lemondása - a lemondási szerződésbe foglalt eltérő megállapodás hiányában - valamennyi többi leszármazó javára szolgál, tehát a lemondó leszármazó leszármazóinak javára is. A lemondás - eltérő megállapodás hiányában - a lemondó örökös teljes hagyatéki részesedésére vonatkozik, azaz a kötelesrészt is. A kötelesrésztől történő lemondás viszont nem terjed ki arra a hagyatéki részre, amely más öröklési jogcímen, például hagyomány formájában hárul a lemondó örökösre.

⁶⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:4. §

⁷⁰ BDT2012. 2710.

A visszautasítás az öröklés megnyílása után tett olyan egyoldalú jognyilatkozat, amelyben az örökös kinyilvánítja, hogy nem kíván örökölni. Elhatárolandó a visszautasítás nem csak a lemondástól, hanem az osztályos egyezségtől is.

Az örökrészt visszautasító örökös nem jelölheti meg a kiesése esetén öröklő személyt,⁷¹ az örökös más személyre csak osztályos egyezés keretében vagy erre irányuló szerződéssel (pl. ajándékozással) ruházhatja át örökrészt. A visszautasítás az egész örökrészből történő kiesést vonja maga után. A Ptk. tehát nem engedi, hogy az örökös örökrészeinek bizonyos vagyontárgyait megtartsa, másokat pedig visszautasítson. Kivételesen külön is visszautasítható s a mezőgazdasági termelés célját szolgáló föld, a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyak, állatállomány és munkaeszközök öröklése, ha az örökös nem foglalkozik hivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel. Ha az örökös törvényes öröklés és végintézkedés jogcímén is örököl, jogcímenként önállóan is visszautasíthatja, de csak az adott jogcím alapján rá háramló teljes örökséget.

Az örökös a visszautasítás jogát elveszti, ha arról az öröklés megnyílása után kifejezetten vagy hallgatólagosan lemond. A visszautasítás jogáról való lemondásnak kell tekinteni az örökség olyan birtokbavételét vagy a hagyatékra vonatkozó egyéb olyan cselekményt, amelyből az örökösnek az örökség elfogadására irányuló kétségtelen akarata tűnik ki.⁷² A bírói gyakorlat a póthagyatékra vonatkozó visszautasítás jogáról történő lemondásnak tekintette az alaphagyaték elfogadását.⁷³ A visszautasítás joga nincs határidőhöz kötve. A közjegyző azonban - bármely érdekelt kérelmére - határidőt tűzhet a visszautasító nyilatkozat megtételére; ha az örökös e határidő alatt a visszautasító nyilatkozatot nem teszi meg, e jogáról lemondottnak kell tekinteni.

6.5.1. A kizárás

Az örökgyógyó azt, aki törvényes örököse vagy azzá válhat, más személynek örökössé nevezésével vagy végrendeletben tett kifejezett nyilatkozattal kizárhatja a törvényes öröklésből. A kizárást nem kell indokolni. A kötelesrészt meghaladó törvényes örökrészből a kötelesrészt jogosult kizárható.⁷⁴

⁷¹ BH1984. 404.

⁷² BH1991. 348

⁷³ BH1981. 151.

⁷⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:29. §

6.5.2. A kötelesrész

Kötelesrész illeti meg az örökgyó leszarmazóját, házastársát, továbbá szülőjét, ha ez a személy az öröklés megnyíltakor az örökgyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne.

6.5.3. Kitagadás

Az örökgyónak azt a jogát, amellyel örökösét a kötelesrésztől is megfoszthatja, kitagadási jognak nevezzük. A kitagadás akkor érvényes, ha a végintézkedés annak okát- valamely törvényben szabályozott okban- kifejezetten megjelöli. A Ptk. szerint ezért az örökgyó csak végintézkedésében és csak a törvényben meghatározott okok kifejezett megjelölésével tagadhatja ki kötelesrésze jogosult örökösét. A kitagadás relatív hatású, csak a kitagadott személyt érinti, az ő leszarmazóira nem hat ki. Ha az örökgyó a kitagadott személy leszarmazóját kötelesrészétől meg kívánja fosztani, úgy a leszarmazót is érvényesen ki kell tagadnia. Külön kitagadás hiányában a kitagadott személy leszarmazója elvben nem is csupán a kötelesrésze, hanem törvényes örökrészére tarthat igényt. Ha az örökgyó a kitagadott személy leszarmazóját nem tagadja ki, de kötelesrésze kívánja szorítani, úgy a leszarmazót - kifejezett nyilatkozattal vagy mellőzéssel - ki kell zárnia az öröklésből.

6.6. Az örökrész meghatározása

A végintézkedés szabadságából eredően több örökös nevezése esetében az örökgyó meghatározhatja az örökösök öröklési hányadát. Ha az örökgyó - és pedig akár az egész hagyatékra, akár annak egy részére vagy valamely hagyatéki tárgyra - több örökösöt nevezett, és részesedésük mértékét nem határozta meg, a nevezett örökösök - megdönthető vélelem alapján - egyenlő arányban örökölnék.

6.7. A törvényes öröklés rendje; a leszarmazó, a házastárs, a felmenők öröklése. A parentéláris öröklés. Az ági öröklés szabályai. Az állam, mint szükségképpen törvényes örökös.

Végintézkedés hiányában az örökgyó örököse a törvényes örökös. A régi és az új Ptk. időbeli hatálya szempontjából a törvényes öröklés körében az öröklés megnyílásának, vagyis az örökgyó elhunytának időpontja tekintendő a releváns

időpontnak. A 2014. március 15-e előtt megnyílt hagyatékokra vonatkozó törvényes öröklési kérdésekre még az 1959-es Ptk. szabályait kell alkalmazni.⁷⁵

Törvényes örökös első sorban az örökhagyó gyermeke. A gyermeki kapcsolatot a családjogi szabályok állapítják meg.⁷⁶

Több gyermek fejenként egyenlő részben örököl.

Az öröklésből kiesett gyermek vagy távolabbi leszármazó helyén egymás közt egyenlő részekben a kiesett gyermekei örökölnék.⁷⁷ Az örökhagyó házastársát leszármazó örökös mellett megilleti a holtig tartó hasznélvezeti jog az örökhagyóval közösen lakott lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon; és egy gyermekrész a hagyatéknak többi részéből. Osztályos egyezségben a házastársnak a gyermekrész helyett az egész hagyatékra kiterjedő holtig tartó hasznélvezeti jog biztosítható.⁷⁸

6.7.1. A házastárs öröklése szülő mellett

Az 1959-es Ptk. szerint leszármazók hiányában az egész hagyatékat a túlélő házastárs örökölte, állagörökségként. A Ptk. ezt a törvényes öröklési státuszt csak az örökhagyóval közösen lakott lakásra és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakra adja meg. A hagyatéknak többi részén vele egy sorban örökölnék az örökhagyó szülei a hagyatéknak az örökhagyóval közösen lakott lakást és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakat meghaladó fele részére. A szülők egymás között fejenként egyenlő arányban örökölnék. A Ptk. szerint a kiesett szülő részét egyenlő arányban örökli a túlélő házastárs és a másik szülő. A szülő kiesése esetén nem örökölnék az ő leszármazói.⁷⁹ A házastárs az életközösség megszakadása után a törvényes öröklésből kiesik.⁸⁰ A túlélő házastárs csak leszármazó és szülő hiányában vagy kiesése esetén lesz egyedül törvényes állagörökös az egész hagyatékon.

6.7.2. A parentéláris öröklés

Leszármazók és házastárs hiányában örökölnék az örökhagyó felmenői és oldalági rokonai. Az 1959-es kódex csak a szülői és a nagyszülői parentélát ismerte el, a dédszülőit nem. A Ptk. viszont elismeri a dédszülői parentélát is. A dédszülőkön

⁷⁵ Ptké. 57. § (1)

⁷⁶ BH1988. 274.

⁷⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:55. § (1)

⁷⁸ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:58. §

⁷⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:60. §

⁸⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:62.§

túli felmenők leszármazói a Ptk. szerint sem törvényes örökösök. A dédszülőkön túl minden felmenő egyszerre és fejenként egyenlő arányban örököl. (Csonka parentéla)

A szülők esetében a törvényes öröklési kapcsolatot az örökjeggyóval fennálló rokoni kapcsolat és nem az egymáshoz fűződő hozzátartozói viszony alapozza meg; a szülőknek tehát nem kell házastársi kapcsolatban élniük az örökjeggyó halálakor, de adott esetben azt megelőzően sem.

6.7.3. Az ági öröklés

A sajátos háramlási rend szerint öröklődő vagyont nevezzük ági vagyonnak; szembeállítva a hagyaték többi - a törvényes öröklés általános rendje szerint öröklődő - részével, az ún. szerzeményi vagyonnal. Az ági vagyon ebben az értelemben alvagyon a hagyatékon belül, a hagyaték többi részéhez, a szerzeményi vagyonhoz képest. Az ági vagyont azon felmenői ágon lévő rokonok, illetve az ő leszármazói öröklik, amely felmenői ágról az illető vagyontárgy az örökjeggyó hagyatékába került. Az ági öröklés szabályai nem terjednek ki arra a vagyontárgyra, amely az örökjeggyó halálakor már nincs meg.⁸¹

6.7.4. Az állam szükségképpeni törvényes öröklése

A magyar jog az államot hagyományosan törvényes örökösnek tekinti. Az állam más - végintézkedésen alapuló vagy törvényes - örökös hiányában válik törvényes örökössé. Az állam úgy, mint a többi örökös az örökjeggyó halálának pillanatában, azaz az öröklés megnyílásával a hagyatékot elfogadás vagy bármely más jogcselekmény nélkül megszerzi, de egyben - a hagyaték tárgyaival, illetve öröksége erejéig - felel a hagyatéki tartozásokért is.⁸²

Az állam - törvényes örökösként - a Ptk. szerint is szükségképpeni örökös: a hagyatékot nem utasíthatja vissza. Ha az államot az örökjeggyó végintézkedésben nevezi meg örökösnek; ilyenkor az államot is megilleti a visszautasítás joga.

⁸¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:70. §

⁸² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:96. §

6.8. Az öröklés rendje, az örökösök jogállása. Az osztályrabocsátási kötelezettség és az osztályos egyezség.

6.8.1. Az öröklés rendje

Az öröklés rendjét elsősorban az örökhagyó végintézkedése határozza meg. Ha az örökhagyó általános örökösöt nevezett, a törvényes örökösök a törvényes öröklés jogcímén a végrendeletben fel nem sorolt vagyontárgyakra sem tarthatnak igényt. Az örökhagyó a kieső nevezett örökös helyére helyettes örökösöt is nevezhet. Végintézkedés hiányában vagy a végintézkedéssel ki nem merített hagyatéki részre a törvényes öröklés rendje érvényesül.⁸³

6.8.2. Az örökösök jogállása

Az örökös az örökhagyó egyetemes jogutódja: Az örökléssel a hagyatékok mint egész száll az örökösre.⁸⁴ Az örökség tehát - az örökrész arányában - az örökhagyó jogait és kötelezettségeit magában foglalja. Kivételt képeznek az örökhagyó személyéhez kapcsolódó kötelezettségek, mint a családjogi tartási kötelezettség vagy bizonyos polgári jogi szerződéses, személyhez kötött (pl. megbízási) kötelezettségvállalások.

Az állagörökös társakat a hagyatéki osztályig együttes jogosultaknak kell tekinteni,⁸⁵ hagyatéki követelés csak valamennyi örökös nevében és részére érvényesíthető, és az adós csak valamennyi örökös kezéhez (esetleg bírósági, közjegyzői letéttel) teljesíthet. Az együttes jogosultság a hagyatékok felosztásával, a hagyatéki osztállyal szűnik meg. A hagyatéki osztály során kell megállapítani az örökösök örökrészeinek arányát és ekkor kerül sor osztályra bocsátásra, osztályos egyezsége is.

Ha több leszármazó közösen örököl, mindegyik örökösök köteles a hagyatékok értékéhez hozzászámítani annak az ingyenes adománynak az értékét, amelyben őt az örökhagyó életében részesítette, feltéve, hogy a hozzászámítást az örökhagyó kikötötte, vagy a körülményekből arra lehet következtetni, hogy a juttatást a hozzászámítás kötelezettségével adta. Az osztályrabocsátási kötelezettség csak a leszármazókat terheli és kizárólag egymással szemben, a gyermekrészt öröklő házastársat nem.

Az örökösök a hagyatékokot - kizárólag a hagyatékok tárgyaira vonatkozóan - a hagyatéki eljárásban kötött egyezséggel feloszthatják egymás között. Osztályos

⁸³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:30. §

⁸⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:1. §

⁸⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:32. §

egyezség esetén a hagyatékot öröklés jogcímén az egyezség szerint kell átadni. Ha a hagyatéki osztály módját az örökhagyó végintézkedéssel nem rendezte, és abban az örökösök osztályos egyezséget sem kötnek, a jogvita teljes rendezése, vagyis a tulajdonközösség megszüntetése végső soron a bíróság feladata. A közös tulajdonban maradó vagyontárgyak megosztására a közös tulajdon megosztására vonatkozó szabályok vonatkoznak.

6.9. A hagyatéki tartozások. Felelősség az örökhagyó tartozásaiért. Jogutódlás a végrehajtási eljárásban.

6.9.1. A hagyatéki tartozások

Hagyatéki tartozások sorrendben az örökhagyó illő eltemettetésének költségei, a hagyatéki költségek (a hagyaték birtokbavételével, őrzésével, továbbá a hagyaték kezelésével kapcsolatban felmerülő minden költség, továbbá a közjegyző munkadíja), az örökhagyó tartozásai, (az örökhagyó minden - nem személyéhez kötött - teljesítetlen kötelezettségvállalása, ami lehet esedékes, vagy lejárt, ezért ide tartoznak azok is, amelyek behajtására a végrehajtási eljárás már folyamatban van), a kötelesrész, végül a hagyományon és a meghagyáson alapuló kötelezettségek.

A hagyatéki tartozások felsorolásának sorrendje a teljesítés rangsorát is jelenti: az előbb álló csoportba eső tartozások a kielégítés alkalmával megelőzik a hátrább álló csoportba soroltakat. Abban a csoportban, amelyben az összes tartozások teljes kielégítésére lehetőség már nincs, kielégítésnek a követelések arányában van helye.

6.9.2. Felelősség a hagyatéki tartozásokért. Az örökösök és a hagyományos felelőssége, a hitelezők felhívása és a hagyatéki tartozások kielégítésének rangsora

Az örökös a hagyatéki tartozásokért a hitelezőkkel szemben elsősorban a hagyaték tárgyaival és annak hasznaival felel (cum viribus felelősség). Ha a követelés érvényesítésekor a hagyaték tárgyai vagy hasznai nincsenek az örökös birtokában, az örökös öröksége erejéig saját vagyonával is felel (pro viribus felelősség), feltéve, hogy neki felrőhatóan kikerült a birtokából, vagy neki felrőhatóan nem jutott hozzá (pl. tudomása volt arról, hogy örökösétársra már a hagyatéki osztály előtt elidegenítette és ehhez-akár ráutaló magatartással-hozzájárult).

Az örökös felelősségének megállapításánál az örökös birtokába nem került vagyontárgyakat, továbbá az érvényesíthetetlen követeléseket és egyéb jogokat, valamint az átvett vagyontárgyak meg nem lévő hasznait csak annyiban lehet

számításba venni, amennyiben az örökös ezektől neki felróható okból esett el. Pro viribus felelősség alkalmazása esetén az örökség értékét (és ezzel a felelősség felső határát) az elidegenítés időpontja szerint kell meghatározni.

A házastárs, ha állagot nem örököl, a haszonélvezettel terhelt vagyomból túrni köteles a hitelezők követeléseinek kielégítését, a hagyományon és a meghagyáson alapuló követelések kivételével, de a vagyontárgyat csak a haszonélvezeti jog megszűnése után kell kiadni.⁸⁶ Ha viszont a haszonélvezeti jogot megváltják, a házastárs állagot örököl, és ezért felelőssége is olyan, mint az állagörökösöké.

Előfordul, hogy az örökös maga az örökgyó tartozásának jogosultja. Ez azt jelenti, hogy az örökös hagyatéki hitelező is egyben. Ekkor a hagyatéki hitelező örökös követelése örökrésze arányában megszűnik, a hagyatékkal szemben fennálló követelésének még fennmaradó részét pedig örököstársaitól követelheti.⁸⁷

A kötelesrészre jogosult örököstárs a kötelesrészével az örököstársa javára fennálló hagyatéki hitelezői igényért nem felel.

6.9.3. Az örököstársak felelőssége

Az örököstársak felelőssége - a hagyatéki osztály előtt és azt követően is egyetemleges. A hagyatéki hitelezők tehát bármelyik örököstől követelhetik az egész tartozás kielégítését.⁸⁸ A hagyatéki osztály előtt a felelősség az egész hagyaték erejéig terheli az egyetemlegesen helytállni tartozó örököstársakat, a hagyatéki osztály után az egyetemleges felelősség terjedelmét minden örökös vonatkozásában saját örökrésze határozza meg.

Az örökösök egyetemleges felelőssége alól a törvény két kivételt állapít meg. A kötelesrészért az örökösök juttatásaik figyelembe vehető értéke alapján állnak helyt,⁸⁹ illetve nem egyetemlegesen felel a hagyatéki tartozásokért az, akinek az örökgyó a hagyatékából a szokásos mértékű ajándéknál nem nagyobb értékű meghatározott dolgot vagy jogot juttatott; az ilyen örökös csak akkor felel, ha a hagyatéki hitelezők követelése a többi örököstárstól nem hajtható be.⁹⁰

⁸⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:88. §

⁸⁷ BH1990. 338.

⁸⁸ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:29. §

⁸⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:84. § (2)

⁹⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:97. § (2) bek

6.9.4. A hagyatéki hitelezők felhívása

Az örökös kérheti az illetékes közjegyzőt, hogy hívja fel a hagyatéki hitelezőket követeléseik bejelentésére. A közjegyző ilyenkor hirdetményt bocsát ki és abban határidőt tűz a hitelezők számára. Az a hitelező, aki követelését a közjegyzői felhívásban megszabott határidő alatt nem jelentette be, a jelentkezésig történt kielégítéseket a sorrend megtartása és a csoportjához tartozók kielégítésének aránya szempontjából nem kifogásolhatja. Ha a hagyatéki osztály már megtörtént, az örököstársaktól az örökrészeikhez igazodó arányos kielégítést igényelhet, kivéve mindkét esetben, ha az örökösnek a követelésről a bejelentés nélkül is tudomása volt.

6.9.5. A hagyatéki hitelezők kielégítésének rangsora

A hagyatéki hitelezőket követeléseik rangsorában⁹¹ kell kielégíteni. A hagyatéki tartozások összértékének megállapításánál az örökös figyelmen kívül hagyhatja az örökagyó által élők között ingyenesen vállalt, továbbá a hagyományon és meghagyáson alapuló kötelezettségeket. Az örökös csak addig térhet el tehát a kielégítési sorrendtől, amíg feltehető, hogy a hagyaték teljesen fedezi a hagyatéki tartozásokat. Az örökös egész saját vagyonával felel a ki nem elégített hagyatéki hitelezőkkel szemben, ha a kielégítés sorrendjére vonatkozó rendelkezéseket felróhatóan megszegte.

Kielégítési elsőbbsége van annak a hagyatéki hitelezőnek, akinek a hagyatékhoz tartozó valamely vagyontárgyon zálogjoga van. Az ilyen hitelező a biztosíték erejéig - a hagyatéki tartozások sorrendjében elfoglalt helyére tekintet nélkül - teljes kielégítést kereshet.

6.9.6. A hagyományos felelőssége

A dologi hagyományos a Ptk. felfogásában hagyatéki hitelező, akinek követelése a hagyatéki tartozások sorrendjében az utolsó helyen áll. A hagyományos csak akkor felel a hagyatéki hitelezővel szemben, ha a hagyományát a többi hitelező sérelmével elégítették ki, és a hitelező az örököstől nem szerezhetett kielégítést. Felelőssége ilyenkor is csak a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint áll fenn.

⁹¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:95. §

6.9.6. A hagyatéki eljárás

A hagyatéki eljárás akkor indul, amikor a jegyző a halottvizsgálati bizonyítvány alapján, a holtnak nyilvánító vagy a halál tényét megállapító végzés alapján, vagy olyan személynek a bejelentése alapján, akinek a hagyatéki eljárás megindításához jogi érdeke fűződik, az örökhagyó haláláról értesül.

Leltározni kell a hagyatékban lévő belföldön fekvő ingatlant, belföldi cégjegyzékbe bejegyzett gazdasági társaságban, illetve szövetkezetben fennálló tagi (részvényesi) részesedést, lajstromozott vagyontárgyat, valamint az ingó vagyont, ha értéke a törvényben megállapított öröklési illetékmentes értéket meghaladja.

A hagyatékot leltározni kell, ha a jegyző vagy a közjegyző rendelkezésére álló adatok alapján valószínű, hogy a bejelentett hagyatéki tartozások meghaladják a hagyaték értékét, illetve az öröklésben érdekelt kérelmére is.

A hagyatékot leltározni kell akkor is, ha az örökösként érdekelt öröklési érdeke veszélyeztetve van és méhmagzat, kiskorú, cselekvőképességet érintő gondnokság alatt álló nagykorú, ismeretlen helyen lévő személy, ügyeinek vitelében akadályozott természetes személy, vagy a Magyar Állam, illetve ha az örökhagyó végintézkedésével alapítvány létesítését rendelte, vagy bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt alapított.

A leltározást főszabály szerint a jegyző végzi, törvényben meghatározott esetben a közjegyző. A jegyző a hagyatéki leltárt megküldi a közjegyzőnek, aki indokolt esetben tárgyalást tarthat. A közjegyző a hagyatékot ideiglenes vagy teljes hatállyal átadja, esetleg öröklési bizonyítványt állít ki.

Annak kérelmére, aki valószínűsíti, hogy jogainak érvényesítéséhez vagy megóvásához az örökhagyó utáni öröklési rend igazolása szükséges, hagyatékban vagy annak egy részében érvényesülő öröklési rendet (az örökös személyét, a hagyatékban való részesülése jogcímét és a hagyatékban való részesülése arányát) külön végzésbe foglalt öröklési bizonyítvánnyal megállapítja, amennyiben az örökhagyó után hagyatéki vagyon nem maradt vagy a hagyaték tárgya kizárólag külföldi ingatlan vagy olyan külföldön lévő ingóság.

6.10. A végrehajtást kérő vagy az adós halála. Döntés a jogutódlásról.

Az adós vagy a végrehajtást kérő halála esetén a bíróság a teljes hatályú hagyatékátadó végzés, vagy az öröklési bizonyítvány alapján dönt a jogutódlásról. Ha ez nem áll rendelkezésre, vagy az a kérelmező azt nem szerezte be, a jogutódlásról döntenem nem lehet.

A gyakorlatban gyakran előfordul, hogy az adós, vagy a végrehajtást kérő jogutódja ismeretlen. Ez a helyzet azért állhat elő, mert a hagyatéki eljárás lefolytatását (öröklési bizonyítvány kiadását) arra jogosult nem kérelmezte.

Az adós halála esetén, ha a végrehajtást kérő nem kérte jogutódlás megállapítását, a végrehajtási eljárás szünetel.⁹² Ezt a végrehajtást kérő abban az esetben sem tudja kérelmezni, ha az adós jogutódja- hagyatéki eljárás lefolytatása vagy öröklési bizonyítvány hiányában- ismeretlen.

A végrehajtást kérő halála esetére a Vht. kevés szabályt rögzít, így nem tartalmazza azt sem, ha a végrehajtást kérő jogutódja nem ismert, mi a végrehajtási eljárás sorsa. Álláspontom szerint erre az esetre kért megoldás kínálkozik, vagy a Vht. szabályainak analóg alkalmazásával a végrehajtási eljárás szünetelését állapítja meg a bíróság, vagy a Vht. 9. §-a alkalmazásával a polgári perrendtartás az eljárás félbeszakadására vonatkozó szabályait hívjuk segítségül. Egyik sem tökéletes megoldás, ezért a végrehajtási törvény itt kiegészítésre szorulna azzal, ha a végrehajtást kérő jogutódja ismeretlen, a végrehajtási eljárás szünetel.

6.10.1. A végrehajtást kérő halála.

Ha a végrehajtást kérő hal meg, a bíróság a jogutódlásról a végrehajtást kérő örökösének kérelmére dönt. Ha a végrehajtást kérő jogutódja ismeretlen, a végrehajtónak a behajtott összeget bírósági letétbe kell helyeznie.

Törvényes öröklés esetén, ha több örökös van, a bíróság a jogszabályi feltételek megléte esetén minden örökös jogutódi minőségét megállapítja, a több örökös egyetemleges jogosult. Álláspontom szerint, ha végrendeleti (szerződéses) és törvényes örökös is van és a végrendelet nem tartalmazza a követelést, a jogutód a törvényes örökös, ellenkező esetben a végrendeleti (szerződéses) örökös.

Értelemszerűen nem lehet jogutód a végrehajtási eljárásban végrehajtást kérői oldalon a dologi hagyományos, a kötelesrészre jogosult és az özvegyi jog jogosultja, ha állagot nem örökölt.

Érdekes az ági örökös helyzete (hacsak nem törvényes örökös is) a végrehajtást kérői oldalon való jogutódlásnál, álláspontom szerint abban az esetben lehet a végrehajtást kérő jogutódja, ha a behajtás alatt lévő követelés az ági vagyonhoz kapcsolódik.

⁹² A végrehajtási eljárásról szóló 1994. évi LIII. törvény 52.§ b)

6.10.2. Az adós halála

Ha a végrehajtó a végrehajtás foganatosításakor szerez tudomást az adós haláláról és van az adós hagyatékában végrehajtás alá vonható vagyon, a végrehajtó a végrehajtást ügygondnok kirendelésével foganatosítja. Amikor az örökös ismert, a végrehajtónak folytatnia kell a foglalást, az iratokat be kell terjesztenie a bíróságra, ekkor azonban ügygondnok kirendelésére nem kerül sor.

Az ügygondnok kirendelése a Vht. alapján történik, jogállására a Pp. szabályai irányadók, azaz a meghatalmazott jogállása illeti meg azzal, hogy a bíróság külön felhatalmazása nélkül a peres pénzt vagy dolgot nem vehet át, továbbá egyezséget csak akkor köthet, s a vitás jogot csak akkor ismerheti el, illetőleg arról csak akkor mondhat le, ha ez által az általa képviselt felet nyilvánvaló károsodástól óvja meg. Díját nem a pertárgyérték, hanem a ténylegesen végzett munka mértéke határozza meg.^{93 94 95}

Az adós jogutódja a végrehajtási eljárásban a teljes hatályú hagyatékátadó végzésben vagy öröklési bizonyítványban feltüntetett örököse. A bíróság az örökösök jogutódlását egyetemlegesen állapítja meg, azzal, hogy minden örökös a hagyaték tárgyaival és hasznaival felel, azaz a végrehajtó a behajtást kizárólag a hagyaték tárgyaira és hasznaira foganatosíthatja, arra a vagyonra, amit végrendeleti, vagy szerződéses öröklés jogcímén az örökhagyó neki juttatott, vagy a törvényes öröklés rendje szerint rá háramlott. A jogutód személyének megállapítása sem azonos az örökös, mint jogutód tartozásért fennálló felelősségének megállapításával.⁹⁶

A végrehajtást kérőhöz hasonlóan nem állapítható meg a hagyományos jogutódlása az adós oldalán sem, hiszen a hagyományon, meghagyáson alapuló követelés a hagyatéki tartozások rangsorában az utolsó helyen helyezkedik el, a hagyományos maga is hagyatéki hitelező.⁹⁷ Hagyományt az örökös javára is lehet rendelni, ekkor a hagyomány tekintetében az örökös felelőssége a hagyományhoz igazodik, míg örökrésze tekintetében az általános szabályok szerint jogutód a végrehajtási eljárásban. Nem jogutód a végrehajtási eljárásban sem az, aki halál esetére szóló ajándékot kapott, továbbá a szerződéses örökös sem, hiszen nem ingyenesen szerzett, az örökölt vagyoneért még az örökhagyó életében

⁹³ 32/2003. (VII. 22.) IM rendelet

⁹⁴ Legfelsőbb Bíróság PK 149.

⁹⁵ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 77. § (4)

⁹⁶ BDT2000. 156.

⁹⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:99. §

ellenszolgáltatást nyújtott, így a hagyatéki tartozásokért nem felel, kivéve bizonyos korlátozásokkal a kötelesrészt.⁹⁸

Felmerül a kérdés, hogy a hagyatéki terhekért való felelősség szabályai alapján a végrehajtási eljárás során saját vagyonával felel-e az az örökös, akit osztályrabocsátási kötelezettség terhel. Erre semmiképpen nem kerülhet sor, mivel az osztályrabocsátás viszonylagos egyenlősítés, az esetleges többlettjuttatás visszaadásának kötelezettsége sem terheli az ilyen örököst, ezért nem terhelheti a saját vagyonával történő helytállás kötelezettsége sem.⁹⁹

Megoszlik a vélemény arról, ha az örökös a hagyatéki osztály alkalmával örökrészét örököstársára ruházza, jogutód-e a végrehajtási eljárásban. Álláspontom szerint igen, hiszen a hagyatékra való jogosultság és az örökhagyó tartozásaiért való egyetemleges felelősség a hagyaték megnyílásakor keletkezik. Felelőssége az átruházott vagyontárgy után nem áll fenn, viszont ha felróható okból esett el olyan vagyontárgytól, ami nem került a birtokába, az általános szabályok szerint felel.

Nem jogutódja az adósnak az özvegyi jog jogosultja. A Vht. szabályai alapján sikeres ingatlanárverés esetén a haszonélvezeti jog fennmarad, a haszonélvezeti joggal bíró házastársnak tűrési kötelezettsége van a végrehajtási eljárás során, azonban a haszonélvezeti jog számára tulajdonos változás esetén is biztosított.

A kötelesrész kötelmi jogi igény, a hagyatékából részesedő személyekkel szemben fennálló követelés.¹⁰⁰ A kötelesrészre jogosult nem válik az örökhagyó jogutódjává, hanem hagyatéki hitelező,¹⁰¹ tehát az örökhagyó tartozásaiért nem felel, a végrehajtási eljárásban jogutódlásáról nem dönthet a bíróság.

Amennyiben a bíróság a jogutódlást megállapítja, a végrehajtás foganatosítása során a végrehajtó felelőssége, hogy a végrehajtást kizárólag a hagyaték tárgyaival és hasznaira folytassa.

Amennyiben az örökhagyó tartozása miatt az örökös köteles helytállni, de még nem indult meg a végrehajtás, a végrehajtás elrendelése, a végrehajtható okirat kiállítása - amennyiben a hagyatékátadó végzés, mint jogerős, kötelezést tartalmazó határozat rendelkezésre áll, tartalmazza az elismert követelést és a teljesítési határidő letelt - az örökös ellen történik. Ebben az esetben ő nem adósi jogutód, hanem adós, hiszen ő felel a hagyaték tárgyaival és hasznáival a

⁹⁸ Vékás Lajos: Magyar polgári jog Öröklési jog Eötvös József könyvkiadó, Budapest, 2014. 134.o., 152. o.

⁹⁹ BH1980. 212.

¹⁰⁰A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:84. § (1)

¹⁰¹A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 7:94. § (1) bek. d)

végrehajtást kérő felé. Ugyanez a helyzet a kötelesrész, hagyomány, halál esetére szóló ajándék kiadásáért indított végrehajtás esetén is.

Amennyiben az örökös az öröknyagyó tartozásáért való felelősséget nem ismerte el, a hitelező jogosultságát egyéb jogi úton érvényesítheti. Ebben az esetben a kötelezést tartalmazó határozat nem a közjegyző hagyatékátadó végzése, hanem egyéb jogerős bírósági határozat.

7. JOGUTÓDLÁS A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSBAN JOGI SZEMÉLY MEGSZŰNÉSE, ÁTALAKULÁSA ESETÉN

Jogi személy megszűnése, átalakulása esetén a jogutódlási kérelmet elbíráló bíróság döntése során a cégnyilvántartási adatokra, a cégbírósági végzésekre, esetleg a felszámoló közléseire támaszkodik.

7.1. A végrehajtást kérő jogi személy megszűnése

A végrehajtás foganatosítása során előfordul, ha a végrehajtást kérő jogi személy a felszámolás következtében jogutód nélkül szűnt meg, az adós a végrehajtást kérő jogutód nélküli megszűnésére hivatkozással kéri a végrehajtás megszüntetését a bíróságtól, mondván, nincs kinek behajtani a követelést. Ilyen esetben a zárómérleg adatai, vagy a felszámoló közlése alapján lehet az esetleges jogutód személyét megállapítani, akinek kérelmére a bíróság dönthet a jogutódlásról.

A behajtás alatt lévő követelés engedményezésére gyakran a felszámolási eljárás alatt kerül sor. Amennyiben a felszámoló a zárómérlegben szereplő jogerős határozaton alapuló be nem hajtott követelést a hitelezőre engedményezi, a hitelező - mint végrehajtást kérő - által ezen összegre a kért végrehajtási lap kiállítása nem tagadható meg. A bíróságnak meg kell állapítania a jogutódlást, és a végrehajtási kérelem egyéb jogszabályi feltételeit kell vizsgálnia a végrehajtás elrendeléséhez.¹⁰²

A bírói gyakorlat szerint a kölcsönszerződésből eredő követelést az adós gazdálkodó szervezet felszámolása nem szünteti meg, ezért annak a jogosult részéről való engedményezése nem irányul lehetetlen szolgáltatásra.¹⁰³

¹⁰²BDT2008. 1752.

¹⁰³BH2006. 121.

7.2. A jogi személy adós megszűnése

A cégjegyzékben valamennyi cég esetében fel kell tüntetni a közhiteles nyilvántartás, illetve a hitelezők védelme szempontjából jelentős adatot, így a cég elleni végrehajtás elrendelését és megszüntetését is.¹⁰⁴ Ha az adós ellen felszámolás indul, a felszámolás kezdő időpontjában folyamatban lévő – a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos – végrehajtási eljárásokat a végrehajtást foganatosító bíróságnak haladéktalanul meg kell szüntetni, a lefoglalt vagyontárgyakat és a befolyt, a végrehajtás költségeinek levonása után fennmaradó, de még ki nem fizetett pénzeszközöket a kijelölt felszámolónak kell átadni.¹⁰⁵

A felszámolás mint az adós vagyonára folyó átfogó végrehajtás kizárja, hogy egyidejűleg egyes tartozásokat érintő egyedi végrehajtás is folyamatban legyen, ezért a felszámolás kezdő időpontjától az adós felszámolás körébe tartozó vagyonával kapcsolatban végrehajtás nem indítható és a már folyamatban lévő végrehajtásokat is meg kell szüntetnie a végrehajtást foganatosító bíróságnak (hatóságnak).

A felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos pénzkövetelést csak a felszámolási eljárás keretében lehet érvényesíteni. A bíróság a felszámolást elrendelő jogerős végzést megküldi a foganatosító bíróságnak, aki a végrehajtást megszünteti.¹⁰⁶

Ebből következően a felszámolás ideje alatt a bíróság az adós esetében jogutódlásról már nem dönthet.

Gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése esetén a megszűnő társaságot terhelő kötelezettségből származó követelés a társaság nyilvántartásból való törlésétől számított ötéves jogvesztő határidőn belül érvényesíthető a társaság volt tagjaival szemben.¹⁰⁷

A gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése esetén a megszűnő társaságot terhelő kötelezettségből származó követelés a társaság nyilvántartásból való törlésétől számított ötéves jogvesztő határidőn belül érvényesíthető a társaság volt tagjaival szemben.¹⁰⁸

¹⁰⁴A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 26.§ (1)

¹⁰⁵A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Cstv.) 38. § (1)

¹⁰⁶A végrehajtási eljárásról szóló 1994. évi LIII. törvény 55.§ (1) b)

¹⁰⁷A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 3:137. § (1)

¹⁰⁸A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 3:137. § (1)

Ha a társaság fennállása alatt a tagot nem terhelte helytállási kötelezettség a társasági tartozásokért, akkor nyilván a társaság jogutód nélküli megszűnése sem keletkeztet ilyen kötelezettséget. Ha azonban a társaság megszűnését követően az ismert hitelezői igények kielégítése után fennmaradó vagyont felosztották a tagok között, akkor - a jogi személyek jogutód nélküli megszűnésére vonatkozó általános szabályok szerint - az utóbb felmerülő hitelezői igényekért azoknak - a társasági tartozásokért egyébként nem felelős - tagoknak is helyt kell állniuk, akik részesedtek a társasági vagyomból. Helytállási kötelezettségük a részesedésük erejéig áll fenn, vagyis lényegében a hitelezők részére azt a vagyont kell biztosítaniuk, amely társasági vagyonként is helytállt volna a hitelezői igénnyel szemben.

Ha a tag helytállási kötelezettsége a társaság kötelezettségeiért a társaság fennállása alatt korlátlan volt, helytállási kötelezettsége a megszűnt társaság kötelezettségeiért korlátlan és a többi korlátlan helytállásra köteles taggal egyetemleges. A tagok egymás közti viszonyukban a tartozást a felosztott társasági vagyomból való részesedésük arányában viselik.¹⁰⁹ A mögöttes felelősök a végrehajtási eljárásban nem jogutódok, velük szemben a követelést közvetlenül kell érvényesíteni és jogerős, kötelezést tartalmazó határozat birtokában kérhető majd a végrehajtható okirat kiállítása, a mögöttes felelős, mint adós ellen.

7.3. A jogi személyek átalakulása, egyesülés, beolvadás, szétválás

A jogi személyek átalakulása esetén jogutódlás vizsgálata szempontjából körültekintést igényel a jogi személyek szétválása. Az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény rendelkezik arról, hogy az átalakulás az átalakuló jogi személlyel szemben fennálló követeléseket nem teszi lejárttá.¹¹⁰

A döntéshozó szerv a vagyonmérleg-tervezet adatai és a vezető tisztségviselők előterjesztése alapján határozza meg a jogutód jogi személy tagjait, a tervezett jegyzett tőkéből megillető hányadot, a jogutód jogi személyben tagként részt venni nem kívánó személyeket megillető vagyonyhányadot és ennek kiadási módját. A jogutód jogi személy a létesítő okirata aláírását követő nyolc napon belül köteles a Céglétesítőben közlemény közzétételét kezdeményezni, amelyet két egymást követő lapszámban kell közzétenni. A közlemény tartalmazza a hitelezőknek szóló felhívást is.

¹⁰⁹A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 3:137. § (2)

¹¹⁰Az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény 10. §

Az átalakuláshoz fűződő joghatások beállta nem lehet korábbi, mint a jogutód nyilvántartásba vételének napja. A szétválás során készített szétválási terv része a szétválási szerződés is. Ebben meg kell határozni az egyes jogok és kötelezettségek, valamint a folyamatban lévő peres és nemperes ügyek és hatósági eljárások tekintetében a jogutód nevesítését, így a folyamatban lévő végrehajtási eljárások tekintetében a kötelezettet, illetve amennyiben végrehajtást kérő a jogi személy, a jogosultságot is. Ha utóbb kiderül, hogy valamelyik kötelezettségről a szétválási szerződésben nem rendelkeztek vagy az csak utóbb vált ismertté, a jogutód jogi személyek felelőssége egyetemleges.¹¹¹

A bíróság a jogutódlást a cégbírósági végzés és a cégnyilvántartás adatai alapján állapítja meg mind végrehajtást kérői, mind adósi oldalon. Ha az egyes végrehajtások (kötelezettségek) tekintetében a jogutód ismert, akkor annak megfelelően, ellenkező esetben egyetemlegesen.

A jogutódok egymás közötti viszonyában az elszámolás alapja a szétválási szerződésben írt vagyonmegosztási rendelkezés, ilyen rendelkezés hiányában pedig a vagyonmegosztás aránya lesz. Ennek érvényesítése, meghatározása külön eljárás tárgya.

8. ÖSSZEGRZÉS

Céлом az volt, hogy tanulmányomban bemutassam, bár a jogutódlási kérelem elbírálása egyesek számára talán rutin munkának tűnhet, de az eljárás nagy körültekintést igényel. A bíróságnak az engedményezésen és a tartozásátvállaláson alapuló kérelem elbírálásakor azt kell vizsgálnia, hogy a behajtás alatt lévő követelés a felek közti jogügylet következtében, az új jogosultra átszállt-e, vagy terheli-e az új kötelezettet, a természetes személy halála esetében pedig bizonyítottan kell lenni az örökös minőségnek és annak, hogy felelőssége fennáll-e és milyen mértékben az örökhagyó tartozásaiért. A eljárás során fontos a pontosság, különös tekintettel a felek személyes adataira, a követelés összegére nézve. Igyekeztem a jogutódlásról való döntés során a bíróság által alkalmazott anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat bemutatni. A bírói gyakorlat jogalkalmazást segítő szerepe ezen a jogterületen is fontos, ezért szükség lenne a felsőbb bíróságok tevékeny közreműködése az egyedi határozatok összegyűjtésében, a Kúria részéről pedig joggyakorlat elemző munkacsoportok, elvi bírósági döntések, elvi bírósági határozatok, indokolt esetben akár jogegységi határozatok által az egységes jogalkalmazás biztosítása.

¹¹¹Az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény 18. §

Összegzésként elmondható, hogy a végrehajtási törvény néhány helyen korrekcióra szorul, így a 39. § tekintetében is. Mögöttes jogszabályként a Pp.-t alkalmazzuk ugyan, azonban az nem minden esetben alkalmazható a végrehajtási eljárásra.

Korrekcióra lenne szükség a végrehajtás felfüggesztése, a végrehajtási kifogás visszautasítása, az áttétel szabályai tekintetében. Megfontolandó lenne a kodifikátorok számára egy új, részletesebb anyagi és eljárásjogi szabályokat tartalmazó végrehajtási törvény megalkotása, amely kitér a becsérték megállapításának, közlésének részletesebb szabályozására, illetve a végrehajtó által kiadott díjjegyzékkel kapcsolatos követelmények részletesebb szabályozása.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált jogszabályok

A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikk

1952. évi III. törvény a polgári eljárásról

1959. évi IV. törvény a polgári törvénykönyvről

1990. évi XCIII. törvény az illetékekről

1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló

1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról

1997. évi XXX. törvény a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről Jht. 8. § (6) bek.

2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról

2009. évi LXII. törvény a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról Gfbt. 33. §

2010. évi XXXVIII. törvény a hagyatéki eljárásról

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról

2013. évi CLXXVI. törvény az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről

Felhasznált bírósági döntések

EBH2003. 868. I. Engedményezési szerződés esetleges érvénytelensége az engedményezési szerződés alanyainak jogviszonyára hat ki, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a közöttük fennálló jogviszonyban kell levonni. Az érvénytelenség az adós fizetési kötelezettségét nem befolyásolja.

EBH2005. 1227.

I. A perbeli jogképesség, perbeli cselekvőképesség és a perbeli legitimáció elhatárolásának szempontjai [1952. évi III. törvény 48. §, 49. §, 2. §].

II. Az adósnak az engedményezési szerződés érvénytelenségének megállapítása, a jogutódlás bekövetkeztének eldöntése végett keresetindításra perbeli legitimációja nincsen. Az engedményezés az adós vonatkozásában absztrakt jogügylet, annak hiányosságaira hivatkozással a teljesítést nem tagadhatja meg [1952. évi III. törvény 2. § (1) bek., 329. § (1) bek.].

III. A jogutódlás kérdésében az a bíróság határoz, amely előtt az adós ellen folyó per során az annak alapjául szolgáló jogviszonyban a jogutódlás bekövetkezett [1952. évi III. törvény 61. §, 62. § (2) bek.].

PK 149. számú állásfoglalás Az ügygondnok díjának megállapításánál általában nem az eljárás tárgyának értéke a döntő, hanem e díjat elsősorban az ügygondnok által kifejtett munkával arányban állónak kell megállapítani

BDT2000. 123. Önmagában az a körülmény, hogy a kötelezett helyett egy harmadik jogi személy egyenlíti ki a tartozás egy részét, és ezt a jogosult elfogadja, a teljes tartozás átvállalására nézve a jogosult hozzájárulását nem jelenti.

BDT2000. 156. A jogutód személyének megállapítása körében a bíróság nem vizsgálhatja, hogy a végrehajtási eljárás tárgyát képező tartozás fennáll-e, ugyanakkor a jogutód személyének megállapítása nem azonos az örökös, mint jogutódnak a tartozásért fennálló felelősségének megállapításával.

BDT2000. 259. Önmagában az a körülmény, hogy a jogutódlás tényét közokirat (pl. közjegyzői okirat, bírósági vagy hatósági határozat) tartalmazza, a Vht. 39. § (1) bekezdése szerinti végzés meghozatalát nem teszi szükségtelenné, minden esetben az szükséges, hogy a jogutódlás tényét a bíróság megállapítsa.

BDT2001. 547. A gazdasági társaságok szétválása során az átalakulásra vonatkozó közös szabályokat alkalmazni kell, az átalakulás pedig a jogalanyiságot nem érinti, így az átalakuló (szétváló) cég perbeli jogképességgel is rendelkezik. Amennyiben a szétválásról (átalakulásról) a per időtartama alatt már határoztak, a jogerős cégbírósági bejegyzés azonban csak az ítélet jogerőre emelkedése után történik

meg, a végrehajtási eljárásban kell a bíróságnak a jogutódok megállapításáról határoznia.

BDT2006. 1463. Személyhez fűződő jogok megsértése miatt indított perben nincs helye engedményezésnek. A személyhez fűződő jogok megsértése miatt támasztott igény vonatkozásában az engedményezésen alapuló jogutódlás kizárt, ezért a felperes jogi személy megszűnése esetén az eljárás félbeszakadásának megállapítása helyett a pert meg kell szüntetni.

BDT2008. 1752. Amennyiben a felszámoló a zárómérlegben szereplő, jogerős határozaton alapuló, be nem hajtott követelést a hitelezőre engedményezi, a hitelező, mint végrehajtást kérő által ezen összegre kért végrehajtási lap kiállítása nem tagadható meg. A bíróságnak ilyenkor a jogutódlást meg kell állapítania, és a végrehajtási kérelem egyéb jogszabályi feltételeit kell vizsgálnia.

BDT2008. 1760. Nincs jogi akadálya annak, hogy az engedményezésre és a tartozásátvállalásra vonatkozó szabályok együttes alkalmazásával a szerződés alanya az egész szerződéses pozícióját átengedje harmadik személy részére, ehhez azonban a szerződés eredeti alanyainak és a harmadik személynek az együttes, tehát háromoldalú megállapodására van szükség.

BDT2008. 1883. A közreműködői szerződés alanyi pozíciója - az abból eredő jogosultságokkal és kötelezettségekkel együtt - a szerződési szabadság folytán szabadon átruházható, az engedményezéssel a szerződésben alanyváltozás következik be. A Ptk.-nak az engedményezésre és tartozásátvállalásra vonatkozó szabályai ugyan nem a szerződési pozíció átruházására vonatkoznak, hanem a szerződésből eredő egyes követelésekre és tartozásokra, de a Ptk. nem tiltja a szerződésből eredő valamennyi követelés és tartozás átruházását, illetve átvállalását sem, ezért az ún. szerződésengedményezés érvényes.

BDT2010. 2255. Az engedményezési szerződés alanyai az engedményes és az engedményező. A kötelezett a szerződésnek nem alanya még akkor sem, ha az írásba foglalt engedményezési szerződést aláírta.

BDT2012. 2707. A szerződésátruházás (szerződésengedményezés) esetén háromoldalú megállapodás jön létre, amelynek eredményeként a szerződésbe belépő új felet a kilépő féllel azonos jogok illetik és kötelezettségek terhelik. A jogviszonyból kilépő és a kötelemben maradó fél közötti jogviszony megszűnik, és a korábbival azonos tartalommal jön létre a szerződés a jogviszonyba belépő és a kötelemben maradó fél között.

BDT2012. 2751. A szerződésengedményezés - külön törvényi szabályozás hiányában is - érvényes megállapodás, ehhez azonban a szerződés eredeti

alanyainak és a szerződésbe belépő harmadik személynek kölcsönös, egyértelmű, határozott megállapodására van szükség.

BH1980. 212. Az örökgyó életében ingyenes juttatásban részesített törvényes örökös csak arra kötelezhető, hogy osztályrabocsátása a részére ingyenesen juttatott vagyont, vagyis a hagyatékhoz azt hozzászámítsák és a hagyatéki vagyon felszámolásánál azt már mint részére kiadott „hagyatékot” elszámolják. Arra azonban nem kötelezhető, hogy az előzetes juttatás egy részét örököstársának kifizesse vagy visszaadja

BH1981. 151. Nincs helye a póthagyaték visszautalásának, ha az örökös a korábbi hagyatéki eljárásban a hagyatékot a maga részére kérte átadni. A visszautasításra irányuló nyilatkozatot azonban annak lényeges tartalma szerint kell elbírálni, a személyesen eljáró örököst szükség esetén nyilatkozatának pontosítására kell felhívni

BH1984. 404. Ha a szerződéses örökös nem volt egyben az örökgyónak törvényes örököse is, a hagyatéki eljárás keretében a hagyatékot nem ruházhatja át leszármazójára. A hagyaték visszautasítása folytán ugyanis a kiesett szerződéses örökös helyébe az örökgyó törvényes örökösei lépnek be

BH1987. 129. I. A tárgyalás nélkül hozott hagyatékátadó végzés jogerőre emelkedése előtt az örökség visszautasítható. Ennek bejelentését a tárgyalás kitűzése iránti kérelemnek kell tekinteni II. Kiesés esetén az öröklés csak azokra a törvényes örökösökre nézve nyílik meg, akik az örökgyó halálakor életben vannak. Az öröklés megnyílásakor még meg sem fogant személy az örökgyó után nem örökölhet

BH1988. 274. I. A törvényes öröklési kapcsolat szempontjából közömbös, hogy a leszármazó házasságból vagy házasságon kívül született-e. A gyermek abban az esetben is örököl a törvény alapján az örökgyó után, ha az apaság bírói megállapításra az örökgyó halálát követően kerül sor II. A hagyatéki eljárásban a közjegyző köteles az örökgyótól való származását állító és öröklési igényt érvényesítő, a Csjt. hatálybalépése előtt született, 1974. június 1. napján nagykorúságot el nem ért érdekeltet is a törvényes öröklési minőséget megalapozó apaság megállapítási per megindításának lehetőségéről tájékoztatni

BH1990. 338. A hagyatéki tartozásokért az örökösök felelőssége egymás közti viszonyukban a hagyatékban való részesedés mértékéhez igazodik, s ezen nem változtat az sem, ha az egyik örököstárs egyben hagyatéki hitelező is

BH1991. 348. Az örökség visszautasításának elhatárolása az örököstársak között az örökségre vonatkozóan létrejött megállapodástól

BH1993. 111. II. Nem jelent tartozásátvállalást egy gazdálkodó szervezet harmadik (jogi) személlyel szembeni tartozásának kiegyenlítése, ha a felek erre nézve előzetesen nem állapodtak meg. Ez a magatartás megbízás nélküli ügyvitelnek minősül, s ennek figyelembevételével kell azt elbírálni.

BH1994. 367. A kötelesrész, mint kötelmi jellegű pénzkövetelés engedményezhető.

BH1996. 422. Tartozásátvállalás hiányában az engedményes az engedményező tartozásáért csak az engedményezett összeg erejéig tehető felelőssé.

BH2000. 197. A fél a vele szemben lefolytatott büntetőeljárással kapcsolatos kárigényét nem engedményezheti. Ilyen jogügylet engedményese nem válik jogutóddá, és a perbe félként nem léphet be.

BH2002. 272. I. Az örökös a hagyaték tárgyaival és annak hasznaival felel a gyermektartásdíj előlegezése folytán a kötelezettet az állammal szemben terhelő tartozásért.

BH2003. 200. A felek és a jogutódok meghallgatása a végrehajtási eljárásban a jogutódlás megállapítása során

BH2003. 212. A régi és az új kötelezett tartozásának átvállalására nem ír elő írásbeli alakot, arra szóban vagy ráutaló magatartással is sor kerülhet, így ha a balesetet szenvedett munkavállaló volt munkáltatójának baleseti járadékfizetési kötelezettségét a gyáregységet működtető új munkáltató - vállalt kötelezettségeként - huzamosabb időn át teljesítette, a munkavállaló pedig a teljesítést elfogadta, az eredeti kötelezett helyébe a tartozásátvállalás alapján az új munkáltató lép.

BH2006. 121. A kölcsönszerződésből eredő követelést az adós gazdálkodó szervezet felszámolása nem szünteti meg, ezért annak a jogosult részéről való engedményezése nem irányul lehetetlen szolgáltatásra

BH2006. 286. A követelés engedményezésére vonatkozó megállapodás - eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában - nincs alakszerűséghez kötve. Következésképpen az engedményezési megállapodás alakszerűsége nem kell, hogy megfeleljen a végrehajtási eljárásban beszámítani kért követelést tartalmazó okirat alakosságának, tehát nem szükséges azt közokiratba foglalni.

BH2008. 246. Ha az egyetemleges jogosultak egyike a teljes követelést engedményezi, ez nem érinti a másik jogosult hitelezői helyzetét. Bármelyikük az egész szolgáltatást követelheti, de egymás között a követelés - ha jogviszonyukból más nem következik - egyenlő arányban illeti meg őket.

BH2009. 113. A végrehajtást kérőnek a jogutódlás megállapítása iránti kérelme, valamint a jogutódlás kérdésében meghozott végzés végrehajtási cselekmény, amely megszakítja a végrehajtási jog elévülését [1994. évi LIII. törvény 57. §].

BH2010. 330. A követelés engedményezésének érvénytelensége nem ad alapot a végrehajtás megszüntetésére [1952. évi III. törvény 369. § a) pont

BH2011. 106. Ha a végrehajtási eljárásban a végrehajtó a felek személyében történt változás miatt beterjeszti az iratokat a végrehajtást foganatosító bírósághoz, az iratok beterjesztése és visszaérkezése között a végrehajtási ügy folyamatban marad, azonban nem a végrehajtó, hanem a végrehajtást foganatosító bíróság előtt.

Felhasznált irodalom

DR.BALOGH OLGA, DR.B.KOREK ILONA, DR. CSÁSZTI FERENC, DR. JUHÁSZ EDIT: A bírósági végrehajtás HVG Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2009.

DOMJÁNNÉ DR. HAJZSEL KRISZTINA: A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjesztett, a végrehajtást kérő oldalán bekövetkezett jogutódlás megállapítása iránti kérelmek egyes esetei

www.jogiforum.hu/publikaciok, 2016. augusztus 31.

FRANK IGNÁC: A közigazság törvénye Magyarhonban 1845.

Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához 67. o. Szerkesztette dr. Wopera Zsuzsa/dr.Gyovai Márk

Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez
Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

Polgári jog Kötelmi jog Első és Második rész szerkesztette Wellmann György HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Budapest, 2013.

VÉKÁS LAJOS: Magyar polgári jog Öröklési jog Eötvös József könyvkiadó, Budapest, 2014.

DR. VÍGH EDINA

A GYERMEKTARTÁSDÍJ MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK ÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI

1. BEVEZETÉS

A gyermektartás szabályait a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) hatályba lépését megelőzően a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) VII. fejezete rendezte. A Csjt. rendszere lényegesen egyszerűbbnek mondható tekintettel arra, hogy nem differenciált a kiskorú és nagykorú, tartásra rászoruló gyermek tartása között. Az új Ptk. CSJ:K XIII. cím alatt szabályozza a rokонтartás általános rendelkezéseit, ehhez képest speciális szabályokat állapít meg a kiskorú gyermek tartására (XXI. fejezet) vonatkozóan, továbbá mindezekhez képest részben eltérő rendelkezéseket tartalmaz a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásával (XXII. fejezet) kapcsolatosan.

A Polgári Törvénykönyhöz fűzött Kommentár szerint a gyermektartás, különösen a kiskorúé, azért igényel sajátos megfontolást, mert különösen védett és a tartásra sajátos módon rászoruló jogosultról van szó. Emellett a külön fejezetben történő szabályozást a kiskorú gyermek tartásának gyakorisága is indokolja. Noha számos kérdésben részletesebb és mindenképpen speciális szabályozást tartalmaz ebben a körben a Ptk., a szülőknek a kiskorú gyermekükkel szemben fennálló tartási kötelezettségére mögöttesen a rokонтartás közös szabályai is irányadók. Ez a rendelkezés komoly hiányt pótol, tekintve, hogy a Csjt. a különös gyermektartási rendelkezések mellett nem tartalmazott arra történő utalást, hogy miként alakul a rokонтartás és a kiskorú gyermek tartásának viszonya.¹ A XXI. fejezet visszautal a rokонтartás általános szabályaira, míg a továbbtanuló nagykorú gyermek háttérrendelkezéseiként mind a rokонтartásra vonatkozó általános szabályokat, mind a kiskorú gyermek tartására vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell. A továbbtanuló nagykorú gyermek a tartás szempontjából egyfajta köztes állapotban van, hiszen koránál fogva ugyan nagykorú, ugyanakkor annak érdekében rászorul a tartásra, hogy tanulmányokat folytathasson.

Dolgozatomban a gyermektartás megállapításával kapcsolatosan felmerülő jogalkalmazási kérdéseket vizsgálom meg annak a Ptk-ban foglalt szempontrendszerén keresztül, majd pedig a tartás megváltozása, illetve

¹ DR. VÉKÁS LAJOS – DR. GÁRDOS PÉTER (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 2.)

megszüntetése iránti perekben felmerülő kérdéseket fogom áttekinteni. A tanulmány második részében a tartásdíj végrehajtását értelmezem, végül pedig a téma szempontjából felmerülő jövőbeli jogalkalmazási problémákat fogom megvizsgálni.

2. A GYERMEK MINDENK FELETT ÁLLÓ ÉRDEKE

Az 1991. évi LXIV. törvénnyel a magyar jogrendbe iktatott, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) 3. cikke értelmében „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”. A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvtv.) 2. § (1) bekezdése – a Gyermekvédelmi Egyezményben foglaltakkal összhangban – kimondja, hogy a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhatóság, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelői szolgálatként eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal, más szervezetek és személyek e törvény alkalmazása során a gyermek mindenek felett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el. A Ptk. 4:2. § (1) bekezdése pedig akként rendelkezik, hogy a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek. Maga a Gyermekjogi Egyezmény számos további olyan elvet megfogalmaz, amelyek a Ptk. 4:2. § (1) bekezdésében, illetve az Egyezmény 3. cikkének 1. pontjában rögzített alapvető elvet részletezik, és ezek az elvek csak egymással összefüggésben értelmezhetők. Ez az alapelv kifejezésre juttatja, hogy valamennyi, a gyermekkel összefüggő jogviszony elsődleges rendezési szempontja a gyermek érdeke.² A jogalkalmazás feladata a gyermek érdekének felismerése, értékelése, mérlegelése. A gyermek érdekeinek védelmét juttatja érvényre a tartása való jogosultság sorrendjét meghatározó jogszabályi rendelkezés is. A Ptk.4:202. § a)–b) pontjai értelmében, ha valaki több jogosult eltartására köteles és mindegyiket nem képes eltartani, a jogosultság sorrendjében a kiskorú gyermek a nagykorú gyermeket; a gyermek a házastársat, a volt házastársat és a volt élettársat megelőzi.

3. A TARTÁSRA VALÓ JOGOSULTÁG

A Ptk. 4:194. § (1) bekezdése a rokонтartása való jogosultság általános definíciójaként rögzíti, hogy rokonaival szemben az jogosult tartásra, aki magát

² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. augusztus 31.)

önhibáján kívül nem képes eltartani, és akinek tartásra kötelezhető házastársa, volt házastársa vagy volt élettársa nincs. A törvényi feltételek közül a rászorultság fennállása a tartásra jogosultság objektív feltétele, amely a következetes bírói gyakorlat szerint akkor állapítható meg, ha a tartást igénylő jogosult nem rendelkezik olyan jövedelemmel vagy vagyontárggyal, amelyből saját megélhetését – a mindennapi indokolt szükségleteit, lakhatása, élelmezése, a ruházkodása költségeit, betegsége esetén a gyógykezelésére fordított kiadásait – teljesen vagy részben biztosítani képes. Az önhiba, mint szubjektív elem a jogosult magatartásának értékelését jelenti.³ További feltétel, hogy a jogosult nem lehet érdemtelen a tartásra. Ezek a feltételek vagy egyáltalán nem, vagy az általános rokontartási szabályoktól eltérően érvényesülnek a kiskorú gyermek esetében.

Rászorultság

A fenti szabályozáshoz képest a Ptk. 4:214. §-a értelmében a kiskorú gyermek tartásra való rászorultságát vélelmezni kell, tehát a kiskorú tartásra való jogosultságának törvényi vélelmét rögzíti a jogszabály, amely a legjelentősebb eltérésnek tekinthető a rokontartás általános szabályaihoz képest. A gyermek rászorultsága a nemzetközi dokumentumokból és az Alaptörvény rendelkezéseiből is következik; életkoránál, helyzeténél fogva a kötelezett nem követelheti annak bizonyítását, hogy a gyermek rászorul a tartásra. A vélelem alkalmazásának lehetőségét a Ptk. nem korlátozza a gyermek kiskorúságának idejére, a nagykorúság betöltése után is – legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig – érvényesül, ha a gyermek középfokú iskolai tanulmányokat folytat.⁴ A jogalkotó elsősorban arra van ebben a körben tekintettel, hogy a középiskolai tanulmányokat folytató gyermekek jelentős része nem feltétlenül fejezi be tanulmányait kiskorúsága idején, jellemző az, hogy a középfokú oktatási intézmények 11. és 12. évfolyamain lényegében nagykorú gyermekek tanulnak. Ennek lehet oka az, hogy a gyermekek hétéves korban kezdik az általános iskolát, betegség vagy évismétlés miatt csúsznak el a tanulmányaikkal, ugyanakkor számos oktatási intézmény „nulladik”, nyelvi előkészítő osztállyal indul.

A fenti vélelem nem megdönthetetlen, ezért a Ptk. megengedi annak bizonyítását, hogy a kiskorú nem szorul rá a tartásra. A tartásra való rászorultság vélelme annak bizonyításával dönthető meg, hogy a gyermek képes a saját eltartásáról egészben vagy részben gondoskodni, mivel középfokú tanulmányokat nem folytat, és a Ptk. 4:215. § (1) bekezdéséből következően indokolt szükségleteit a munkával szerzett keresménye vagy vagyonának jövedelme sem fedezi.⁵ Alkalmas továbbá a vélelem

³ Kúria Pfv. II. 20.405/2016.

⁴ Ptk. 4: 214.§ második mondata

⁵ BH2017. 227.

megdöntésére, ha a gyermeknek tartásra kötelezhető más egyenesági rokona van. Az, hogy a gyermek keresményének, vagyona jövedelmének igénybe vétele megelőzi-e a távolabbi egyenes ági rokonok tartási kötelezettségét, az ítélkezési gyakorlatban mérlegelési kérdés⁶.

A Ptk. 4:219. §-a előírja, hogy a nagykorú gyermek tartására a rokontartás közös szabályait és a kiskorú gyermek tartására vonatkozó rendelkezéseket a XXII. fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ennek megfelelően a felek továbbtanuló nagykorú gyermeke tartásra jogosultságának törvényi feltételei az általános és a különös szabályok alapján az alábbiak: 1. Az életpályára való indokolt és folyamatos felkészülés miatt a tartásra rászorul [Ptk. 4:220. § (1)-(2) bekezdés]; 2. A tartásra nem érdemtelen [Ptk. 4:194. § (2) bekezdés, 4:220. § (3) bekezdés a) pontja, (4) bekezdés]; 3. Nincs tartásra képes házastársa, volt házastársa és élettársa [4:194. § (1) bekezdés]; 4. A tartásra kötelezett szülő teljesítőképessége, a jogosult tartása a szülő saját szükséges tartását vagy kiskorú gyermekének tartását nem veszélyezteti [Ptk. 4:220. § (3) bekezdés c) pont].

A Ptk. 4:220. § (1) bekezdése szerint a továbbtanuló nagykorú, munkaképes gyermek a rászorultsági vélelem esetén kívül is jogosult a tartásra, ha szükséges tanulmányai indokolt időn belüli folytatása érdekében arra rászorul. A rászorultság a továbbtanuló nagykorú gyermek esetében az életpályára való felkészülés indokoltságából következik, ugyanakkor a rászorultságot a Ptk. nem vélelmezi.

A szükséges tanulmányok körét a Ptk. 4:220. § (2) bekezdése határozza meg. A jogszabályhely értelmében szükséges tanulmánynak minősül az életpályára előkészítő szakképzettség megszerzéséhez szükséges képzés vagy tanfolyam, a felsőfokú végzettségi szintet biztosító alap- és mesterképzésben, valamint a felsőfokú szakképzésben folytatott tanulmányok folyamatos végzése. A tartási kötelezettség szempontjából annak van jelentősége, hogy a továbbtanuló gyermek melyik tanulmányokkal szerez olyan képesítést, amely önálló életpályájának megkezdését – választott szakmájának, hivatásának megfelelően – lehetővé teszi.⁷ Idetartozhat a szakmunkásképző után az érettségi vizsga letételével járó szakközépiskolai tanulmányok folyamatos végzése⁸, azonban a szakmunkásképzésben való részvétel szükséges tanulmánynak általában csak akkor tekinthető, ha annak folytatására az első szakma megszerzése érdekében kerül sor, hiszen az azonos vagy alacsonyabb szintű szakma megszerzése a már

⁶ DR. KŐRÖS ANDRÁS (szerk.): Az új Ptk. Magyarázata. III/VI. Polgári jog. Családjog. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 322. o.

⁷ DR. VÉKÁS LAJOS (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013.. 353.o.

⁸ 211/2000. számú polgári elvi határozat

megszerzett képzettség mellett általában nem tekinthető olyan szükséges tanulmánynak, amelynek terhe a szülőre önkéntes vállalás hiányában is áthárítható. Szükséges tanulmányként értelmezte a Legfelsőbb Bíróság a második szakma megszerzését abban az esetben, amikor a nagykorú gyermeknek rajta kívülálló okból nincs módja arra, hogy eredeti szakmájában elhelyezkedjen⁹, ideértve, ha az első szakma gyakorlása egészségügyi szempontból veszéllyel jár.¹⁰ A heti hatórás elfoglaltságot jelentő külföldi nyelvtanfolyam – amely szakképzettséget nem biztosít – a nagykorú gyermek rászorultságának megállapítására kellő alapot nem teremt.¹¹

A gyermeknek a szülőt a továbbtanulási szándékáról késedelem nélkül tájékoztatnia kell.¹² A nagykorú gyermektől elvárható, hogy elősegítse a szülő tartási kötelezettségre való felkészülését. A szülő megfelelő tájékoztatásának elmaradása vita esetében jelentőséghez juthat.¹³ A főiskolai, egyetemi tanulmányok folytatásához fűződő egyéni és társadalmi érdek a gyermekre is kötelezettséget ró, nevezetesen a tanulmányait köteles a tőle elvárható legjobb eredménnyel végezni annak érdekében is, hogy a jogszabályban biztosított kedvezményeket (tandíjkedvezmény, ösztöndíj stb.) kiérdemelje, s ezzel a szülő tartási terheit enyhítse. Megfelelően együtt kell működnie a gyermeknek és szülőjének abban is, hogy a továbbtanuló gyermek a társadalmi ösztöndíj lehetőségét igénybe vegye.¹⁴

A rászorultságnak fogalmi eleme a szükséges tanulmányok folytatása mellett az is, hogy ezeknek a tanulmányoknak a folytatására indokolt, azaz ésszerűen elvárható időn belül kerüljön sor. A tanulmányok végzésének folyamatosnak kell lennie, ugyanakkor megfelelően kell azt is értékelni, hogy miért szakadt meg a folyamatosság. A Ptk. 4:220. § (2) bekezdés második mondata rögzíti, hogy nem érinti a tanulmányok folyamatosságát az a megszakítás, amely a jogosultnak nem róható fel. Jelentősége van tehát annak, hogy milyen okból került sor a tanulmányok megszakítására, illetve milyen hosszú ideig szüneteltek a gyermek tanulmányai. Az egészségügyi okból történő, rövidebb ideig tartó megszakítás kevésbé értékelhető a továbbtanuló nagykorú terhére. Ha középfokú tanulmányok befejezését követően a további tanulmányok megkezdésére csak hosszabb idő eltelte után kerül sor, a tartásra való jogosultság kérdésében való döntésnél jelentősége van annak, hogy ezt mi indokolja.¹⁵ A többszörös

⁹ 108/1999. számú polgári elvi határozat

¹⁰ BH1999. 24.

¹¹ BH2001. 70.

¹² Ptk. 4:220. § (1) bekezdés második mondata

¹³ Vékás-Gárdos (szerk.): i.m.

¹⁴ XLI. számú Polgári Elvi Döntés

¹⁵ Vékás-Gárdos (szerk.): i.m.

iskolaváltoztatás, évisméltés a tanulmányok folyamatosságát megszakítja, így ilyen esetben a nagykorú gyermek tartásdíjra nem jogosult.¹⁶ Egységes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a tanulmányok többéves megszakítása után a szülőktől már csak önkéntes vállalás esetén, vagy kivételes esetben várható el az, hogy a nagykorú gyermeke után újból tartásdíjat fizessen.¹⁷

A gyermeknek a továbbtanulásra való alkalmatlanságát lehet megállapítani, ha főiskolai, egyetemi tanulmányait szellemi vagy testi adottságainál fogva tartósan nem képes eredményesen folytatni. Ugyanilyen elbírálás alá esik, ha a továbbtanulás ideje neki felróható okból tartósan elhúzódik. A magatartás okait, a gyermek körülményeit, a szülőknek vele szemben tanúsított magatartását természetesen igen behatóan vizsgálni kell. E vizsgálódás során a főiskola, egyetem véleményének a beszerzése is szükséges, mert csak valamennyi ok kellő ismeretében bírálható el, hogy a gyermek továbbtaníttatásának anyagi támogatása a társadalmi felfogás szerint a szülőktől elvárható-e.¹⁸

A szülő tartási kötelezettsége

A rokонтartás általános szabályaként rögzíti a Ptk. 4:195. § -a, hogy ha e törvény eltérően nem rendelkezik, nem köteles mást eltartani, aki ezáltal saját szükséges tartását vagy a tartás sorrendjében a jogosultat megelőző személy tartását veszélyeztetné [A tartási képesség]. A Gyermekjogi Egyezmény cikk 1. és 2. pontja kimondja, hogy az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését. Elsősorban a szülők, vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket. A Gyermekjogi Egyezményben foglaltakkal összhangban a kiskorú gyermek tartása vonatkozásában a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 10. §-a kimondja, hogy a szülő külön törvényben meghatározott módon és kivételekkel, kiskorú gyermek esetén a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles a gyermek tartására.

A Ptk. a gyermektartásdíj kapcsán külön nevesíti a szülőt, mint tartásra kötelezett személyt. A Ptk. 4:215. §-a szabályozza a szülő tartási kötelezettségére vonatkozó általános rendelkezéseket. A jogszabályhely (1) bekezdése szerint a kiskorú gyermek tartására a szülő a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles. A gyermektartás a szülők közös felelőssége, és nincs jelentősége annak, hogy a

¹⁶ BH2003. 416.

¹⁷ 1031/2004. számú polgári elvi határozat

¹⁸ XLI. számú Polgári Elvi Döntés

szülők házasságban vagy élettársi kapcsolatban élnek, illetve egyáltalán nem élnek együtt. Ha az apai, illetve az anyai jogállás megállapításra került, a szülői státusz létrejön és ebből többek között szigorúan szabályozott tartási kötelezettség is fakad. Az ítélkezési gyakorlat szerint alapvető szülői felelősség az, hogy a szülő a körülményeinek alakításakor a kiskorú gyermekeivel szemben fennálló tartási kötelezettségével számoljon. Az alperesnek tehát szülői felelőssége körében a jövedelmi viszonyait úgy kell kialakítania, hogy a gyermekek szükségleteinek megfelelő mértékű tartásdíj megfizetésére képes legyen.¹⁹

A Ptk. 4:195. §-ában foglalt teljesítőképesség – a kiskorú tartásának kivételével – a családjogi tartás általános feltétele a kötelezett oldalán. A tartásra kötelezését a teljesítőképességének hiánya kizárja, amely akkor állapítható meg, ha a tartás a kötelezett saját, illetőleg a tartásra jogosultak sorrendjében a jogosultat megelőző személy tartását veszélyezteti. Ezt a sorrendet állítja fel a Ptk. 4:202. §-a, amely szerint az első helyen a kiskorú gyermek áll, őt követi a tanulmányait folytató nagykorú gyermek.²⁰

A kiskorú gyermek szülője teljesítőképességének hiányát alapozza meg, ha a gyermek indokolt szükségleteit munkával szerzett keresménye vagy vagyonának jövedelme fedezi, vagy a gyermeknek tartásra kötelezhető más egyenesági rokona van.²¹ Ezeknek a lehetőségeknek azonban akkor van jelentősége, ha a szülő, illetve szülők saját tartásuk nagymértékű korlátozásával tudnának csak a gyermek számára tartást nyújtani, illetve egyáltalán nem lennének képesek a gyermek tartására. Azt az eljáró bíróság mérlegeli, hogy a gyermek keresményének, vagyona jövedelmének igénybevétele megelőzi-e a távolabbi egyenesági rokonok tartási kötelezettségét.²²

A nagykorú gyermek tartásával kapcsolatos szülői teljesítőképesség vonatkozásában a Ptk. 4:195. §-ában foglalt általános szabályt kell alkalmazni, tehát a nagykorú személyek tartása esetén a kötelezettől a Ptk. nem várja azt el, hogy saját tartását veszélyeztesse. Emellett a 4:220. § (3) bekezdése felsorolja azokat a további eseteket, amikor a szülőt nem terheli a nagykorú gyermek tartásának kötelezettsége. A Ptk. 4:220. § (3) bekezdés b)-c) pontjai szerint a szülő nem köteles nagykorú, továbbtanuló gyermekét eltartani, ha a gyermek tanulmányi és vizsgakötelezettségének rendszeresen, önhibájából nem tesz eleget; vagy ezáltal a szülő saját szükséges tartását vagy kiskorú gyermekének tartását veszélyeztetné.

¹⁹ Kúria Pfv.II.22.045/2016/3.

²⁰ Kúria Pfv.II.21.811/2016/4.

²¹ Ptk. 4:215. § (1) bekezdés második mondata

²² Vékás-Gárdos (szerk.): i.m.

Érdemtelenység, mint kizáró ok

A rokontartás általános – a Ptk. 4:194. § (2) bekezdésében foglalt – szabályai szerint érdemtelen a tartásra az a nagykorú, aki a tartásra kötelezettel vagy vele együtt élő hozzátartozójával szemben olyan súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít vagy olyan életvitelt folytat, amely miatt tartása a kötelezettől – figyelemmel a jogosult és a kötelezett kapcsolatának jellegére és a kötelezett magatartására is – nem várható el. A jogszabályhely alapján egyértelműen megállapítható, hogy érdemtelenység kiskorú gyermek esetén fogalmilag kizárt. A Ptk. tekintettel van arra, hogy napjainkban számos 18. évét betöltött gyermek még középfokú oktatási tanulmányokat folytat, ezzel kapcsolatosan a BH2017. 227. számú döntésben a Kúria kimondta, hogy a tartásra szoruló középfokú tanulmányokat folytató, a 18. életévét betöltött, de a 20. életévét el nem érő gyermek esetleges érdemtelenége a rokontartás általános szabálya szerint, a nagykorú személyek tartásra érdemteleniségének fogalmát meghatározó Ptk. 4:194. § (2) bekezdése alapján bírálható el.

Az ítélkezési gyakorlat szerint az érdemtelenység körébe sorolhatóak a társadalmilag általánosan elfogadott erkölcsi normákat és szokásokat sértő mindazon cselekmények, amelyek az érintettnek súlyosan felróhatóak.²³

A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása vonatkozásában külön is kiemeli a Ptk. 4:220. § (3) bekezdés a) pontjában foglaltak szerint, hogy a szülő nem köteles nagykorú, továbbtanuló gyermekét eltartani, ha a gyermek a tartásra érdemtelen. E fenti szabályozás háttérében az a megfontolás áll, hogy a belátási képességgel rendelkező nagykorú gyermektől elvárható, hogy ne tanúsítson olyan, súlyosan felróható magatartást, amely miatt a kötelezettől a tartása nem várható el.²⁴ A nagykorú gyermektől fokozottabban elvárható, hogy a tartásdíjat fizető szülőjével szemben ne csak követelést támasszon, hanem a tartás alapjául szolgáló családi kapcsolatnak megfelelő magatartást tanúsítson, mert e tekintetben már van olyan belátása, amellyel magatartásának helyes vagy helytelen voltát és annak következményeit kellően értékelni tudja. A törvényen alapuló tartásra ezért nem méltó a főiskolai, egyetemi tanulmányait folytató munkaképes nagykorú gyermek, ha neki felróhatóan a tartásra kötelezett szülőjével vagy vele együtt élő közeli hozzátartozójával szemben súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít. Gondosan vizsgálni kell azonban, hogy a magatartást milyen ok és körülmény

²³ DR. OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja II. fejezet Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014. 369. o.

²⁴ KÖRÖS ANDRÁS (szerk.): i.m. 222.o.

váltotta ki, különösen azt, hogy a kötelezett magatartása idézte-e elő, végül, hogy az a gyermeknek a társadalmi felfogás szerint valóban súlyosan felróható-e.²⁵

A Ptk. szabályozásában a nagykorú, továbbtanuló gyermek érdemtelenységének nevesített esete – Ptk. 4:220. § (4) bekezdés – szerint a nagykorú gyermek érdemtelen a tartásra akkor is, ha a tartásra kötelezettel kellő indok nélkül nem tart kapcsolatot. Az érdemtelenység vizsgálata során kizárólag a gyermek nagykorúsága idején tanúsított magatartása vehető figyelembe még akkor is, ha a szülő és gyermeke közötti kapcsolat évekkorábban, már a gyermek kiskorúsága idején megszűnt. A Legfelsőbb Bíróság számos eseti döntésében²⁶ állapította meg a nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységét, amely a különélő szülővel való kapcsolattartástól kellő indok nélkül elzárkózó, passzív magatartással valósult meg. Egy viszonylag friss, Pfv.II.21.954/2017/7. számú perben hozott ítélet tényállása szerint a gyermek a számára fontos színházi bemutatóra édesapját nem hívta meg, valamint a születésnapján sem köszöntötte fel. Fenti magatartásával a családi kapcsolatra tekintettel és az általános erkölcsi értékrend szerint a szülővel szemben elvárt gyermeki tiszteletet nem tanúsította a felperessel szemben. A Kúria ítéletében megállapította, hogy a társadalom erkölcsi értékrendjét egyértelműen sérti, hogy a belátási képességgel rendelkező, a tartásra rászorult helyzetével tisztában lévő nagykorú gyermeknek pénzügyi tartási igénye van azzal a szülőjével szemben, akitől a formális, az esetenkénti írásbeli üzenetekben megvalósuló kapcsolatot meghaladóan, a személyes kapcsolattartás bármely formájától mereven elzárkózik.

4. A GYERMEKTARTÁSDÍJ MÉRTÉKE ÉS MÓDJA

A gyermektartás módja vonatkozásában a Ptk. 4:216. § (1) – (2) bekezdései kimondják, hogy a gyermeket gondozó szülő a tartást természetben, a különélő szülő elsősorban pénzben teljesíti. A szülő akkor is kötelezhető gyermektartásdíj fizetésére, ha a gyermek az ő háztartásában él, de tartásáról nem gondoskodik. Ebben a körben is jelentős eltérés mutatkozik a rokонтartás általános szabályaiban foglaltakhoz képest tekintettel arra, hogy a Ptk. 4:206. § (1) bekezdése a tartás módja körében azt rögzíti, hogy a tartást a kötelezett elsősorban pénzben szolgáltatja.

A Ptk. 4:201. § (3) bekezdése kimondja, hogy annak a tartásra kötelezettnek a javára, aki a tartásra jogosultat személyesen gondozza, az ezzel járó tevékenységet és egyéb terhet a tartási kötelezettség meghatározásánál figyelembe kell venni. Ezzel kapcsolatosan a Kúria BH2017. 368. számú döntésében kimondta, hogy a

²⁵ XLI. számú Polgári Elvi Döntés

²⁶ 1609/2007. számú polgári elvi határozat, BH2007. 411.

gyermeket természetben gondozó szülőnek a törvényen alapuló kötelezettsége, hogy a háztartásában élő gyermeket gondozza, élelmezését, ruházatát, iskoláztatását és lakhatását biztosítsa. A gyermek természetbeni tartását biztosító szülő oldalán kell értékelni a gondozással együtt járó időbeli elfoglaltságot, betegség esetén a gyermek gyógykezelésével kapcsolatos rendkívüli kiadásokat, a lakhatás biztosításával összefüggő költségeket és a gyermek ellátásával felmerülő valamennyi többletmunkát. A következetes ítélkezési gyakorlat alapján a természetbeni tartás (mely magában foglalja a gondozást, nevelést, ápolást is) nem forintosítható.²⁷ A gyermeket természetben gondozó szülőnél tehát a pénzbeli tartást ellensúlyozza a gyermek mindennapi gondozásával együtt járó időbeli elfoglaltság, a vele való foglalkozás, betegsége esetén a gyermekek ápolása, a gyógykezeléssel felmerülő rendkívüli kiadások, továbbá minden olyan többletmunka, amely a gyermek ellátásával szükségszerűen felmerül. A gyermekekkel kapcsolatos anyagi jellegű kiadásokat a szülőknél tehát nem a jövedelmek arányában, és nem is egyenlő arányban kell viselniük. A következetes bírói gyakorlat a tartásdíjat növelő tényezőként értékeli a gyermek állapotára tekintettel a gyermeket természetben tartó szülőre háruló gondozásnak és ellátásnak az átlagos mértéket messze meghaladó fizikális és mentális terhét.²⁸

A szülők megállapodása

A Ptk. 4:217. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a gyermektartásdíj mértéke és megfizetésének módja tekintetében elsősorban a szülők megállapodása irányadó. A szülők megállapodásukban nem zárhatják ki a tartásdíjat, azaz a gyermek érdeke nem szenvedhet sérelmet, tekintettel arra, hogy a tartásdíj jogosultja nem a szülő, akinek kezéhez a teljesítés történik, hanem a gyermek. Ha a felek megegyezését perbeli egyezségbe foglalják, a bíróság köteles tekintettel lenni a gyermek érdekeire, így a megállapodás bírói kontroll alatt áll.²⁹

A Ptk. 4:217. § (2) – (3) bekezdései szerint a szülők megállapodhatnak abban is, hogy a gyermekétől különálló szülő a tartási kötelezettségének megfelelő vagyontárgy vagy pénzösszeg egyszeri juttatásával tesz eleget. A megállapodás akkor érvényes, ha abban meghatározzák azt az időszakot, amelynek tartamára a juttatás a tartást fedezi, és azt a gyámhatóság vagy perbeli egyezség esetén a bíróság jóváhagyja. A megállapodás ellenére a bíróság akkor ítélt meg tartásdíjat, ha az a körülmények előre nem látható, lényeges változása miatt a gyermek érdekében vagy valamelyik fél súlyos érdeksérelmének elhárítása miatt indokolt. Ilyen kedvezőtlen változás lehet, ha a gyermeket gondozó szülő

²⁷ Kúria Pfv.II.22.045/2016/3., Pfv.II.20.795/2016/6., Pfv.II.21.292/2016/4.

²⁸ Kúria Pfv.II.20.231/2017/5.

²⁹ KÖRÖS ANDRÁS (szerk.): i.m. 325.o.

munkaképtelenné válik. Nem hivatkozhat arra azonban a gyermeket természetben gondozó szülő, hogy a gyermek ellátása a koránál fogva költségesebbé vált, mert ezzel a megállapodás időpontjában számolnia kell, illetve a tartás ellenértékeként adott vagyontárgy (többnyire ingatlan) értéke is arányosan emelkedhet. Nem kötelezheti azonban a bíróság a különélő szülőt tartásdíj fizetésére azon az alapon, hogy a gazdasági megszorító intézkedések miatt a megélhetési költségek növekedtek.³⁰

A törvény nem zárja ki, hogy a különélő szülő a gyermek természetben történő tartásához járuljon hozzá, azonban erre csak akkor van lehetősége, ha a szülők ebben kifejezetten megállapodtak. Ellenkező esetben ugyanis a különélő szülő önkényes döntései folytán a gondozó szülő számára éppen a gyermek mindennapi életviteléhez szükséges költségek finanszírozása kerülhet veszélybe. Amennyiben a különélő szülő egyoldalúan dönt a gyermek természetben történő tartásáról és fizeti a gyermek aktuálisan felmerülő költségeit, ezzel még akkor sem teljesíti tartási kötelezettségét, ha egyébként ténylegesen hozzá is járul a gyermekkel kapcsolatos kiadásokhoz. A szülőknek a gyermek megélhetési költségeit teljes körűen fedezniük kell, s ez jelenti a hétköznapi kiadásokat is. Így az, hogy az egyik szülő fizeti például a gyermek által igényelt árucikkeket, koncertjegyeket, nyári utazást, a gyermek internetköltségét, és zsebpénzt ad neki, nem minősül a tartási kötelezettség teljes körű teljesítésének, mivel ez egyrészt nem feltétlenül jelenti a gyermek alapszükségleteihez való hozzájárulást, másrészt pedig nem biztosít kiszámíthatóságot a gyermeket gondozó szülő számára. A gyermek igényei szerinti vásárlások nem járulnak hozzá a gyermek megélhetési költségeihez.³¹ Azt, hogy ily módon meddig és milyen mértékben tett eleget a különélő szülő a tartási kötelezettségének, vita esetén, neki kell bizonyítania.³²

A bírói megállapítása

A Ptk. 4:218. § (1) bekezdése szerint a gyermektartásdíjról a szülők megegyezésének hiányában a bíróság dönt. A tartásdíj megállapításának módjára és mértékére alapvetően a rokontartás általános szabályai vonatkoznak, amely szerint a leszármazó eltartásának az indokolt szükségleteket kell fedeznie, és ebbe beletartoznak a nevelés és szükséges taníttatás költségei is [4:205. § (3) bekezdés]. A törvényi feltételek fennállása esetén a tartásdíjról a Ptk. 4:218. § (1) bekezdése szerint, a 4:218. § (2)-(4) bekezdésében foglalt tényezők vizsgálata alapján a bíróság mérlegeléssel dönt. A tartásdíj megállapítására irányuló perben hivatalbóli bizonyításra csak a kiskorú gyermeket illető tartásdíj megállapítása körében van

³⁰ 1774/2008. számú polgári elvi határozat

³¹ BH2016. 36.

³² BH2011. 105. II.

lehetőség, ez a szabály a nagykorú gyermek tartási igénye esetén nem alkalmazható.³³ A Ptk. 4:207. §-a általános jelleggel rögzíti, hogy a tartásdíjat határozott összegben kell meghatározni. A bíróság ítéletében úgy rendelkezhet, hogy a tartásdíj évente, a következő év január 1. napjától a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett éves fogyasztói árindex növekedésének mértékével – külön intézkedés nélkül – módosul. A Ptk. 4:206. § (3) bekezdése alapján a tartásdíjat időszakonként előre kell fizetni.

A Ptk. 4:218. § (2) bekezdése konkrétan meghatározza azokat a tényezőket, amelyeket a bíróságnak a gyermektartásdíj meghatározása (megváltoztatása) során értékelnie kell. A jogszabályhely értelmében a gyermektartásdíj meghatározása során figyelembe kell venni:

- a) a gyermek indokolt szükségleteit;
- b) mindkét szülő jövedelmi viszonyait és vagyoni helyzetét;
- c) a szülők háztartásában eltartott más - saját, mostoha vagy nevelt - gyermeket és azokat a gyermekeket, akikkel szemben a szülőket tartási kötelezettség terheli;
- d) a gyermek saját jövedelmét; és
- e) a gyermeknek és rá tekintettel az őt nevelő szülőnek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátásokat.

A gyermek indokolt szükségletei

A Ptk. 4:218. § (3) bekezdése értelmében a gyermek indokolt szükségletei körébe tartoznak a megélhetéséhez, egészségügyi ellátásához, neveléséhez és taníttatásához szükséges rendszeres kiadások. Ha a gyermek érdekében olyan rendkívüli kiadás szükséges, amelynek fedezését a tartásdíj kellő előrelátás mellett sem biztosítja, a tartásra kötelezett e rendkívüli kiadás arányos részét is köteles megtéríteni.

A gyermek nevelésével kapcsolatos szükségletek magukba foglalják mindazokat a tevékenységeket, amelyek a gyermek harmonikus személyiségfejlődéséhez szükségesek.³⁴ Egységes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a szülő a törvényes tartási kötelezettsége körében a gyermek – korából, egészségi állapotából, neveltetéséből és egyéni körülményeitől függő – ún. alapszükségleteit köteles biztosítani, önkéntes kötelezettségvállalás hiányában viszont nem terjed ki a

³³ Kúria Pfv.II.21.811/2016/4.

³⁴ Kúria Pfv.II.22.045/2016/3., Pfv.II.22.069/2015/6.

tartási kötelezettsége a luxusigények fedezetének a biztosítására. Az alapszükségletek körébe azonban nem csupán a lakhatás, az egészséges ételmezés, ruházkodás, valamint a kiskorú gyermek taníttatásával kapcsolatos kiadások, hanem a kulturális, sportolási és bizonyos rendkívüli képzésben való részvétel szokásos költségei is beletartoznak.³⁵ A következetes ítélkezési gyakorlat szerint a gyermekek alapszükségleteinek, az étkezési, iskolai és megélhetési költségének számlákkal alátámasztott bizonyítására nincs szükség.³⁶

Az indokolt költségek meghatározása során figyelembe kell venni a Ptk. 4:205. § (4) bekezdésének általános szabályát is, miszerint a betegsége, fogyatékossága miatt gondozásra szoruló gyermek tartásának kötelezettsége a gondozásának költségeire, továbbá az azokkal kapcsolatos más szükséges szolgáltatásokra is kiterjed. A Legfelsőbb Bíróság az EBH2010. 2138. számú polgári elvi határozatban elvi éllel mondta ki, hogy a 15 éves életkorú fiúgyermek betegsége folytán felmerülő étkezési többletköltség, továbbá – a két tannyelvű iskolájával összefüggésben – az angol különóra díja, valamint versenyszerű sportolásából eredő kiadások az alapszükségletek körébe tartozó olyan többletkiadásnak minősülnek, amelyek viselése a szülőktől – a jövedelmi viszonyaiktól és életkörülményeiktől függően – általában elvárható.

Mindkét szülő jövedelmi viszonyai és vagyoni helyzete

Egységes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a teljesítőképesség vizsgálatánál a bíróságoknak nem a kötelezett havi jövedelmének mértékét kell meghatározni, hanem azt, hogy az indokolt szükségleteket biztosító tartás megfizetésére teljesítőképességgel rendelkezik-e.³⁷ Az EBH2000. 318. számú polgári elvi határozatban a Legfelsőbb Bíróság elvi jelleggel mondta ki, hogy az alperes tartás alapjául szolgáló jövedelmének a meghatározása során a kereseti kimutatások által igazolt jövedelmen felül az alperes lakás- és életkörülményeit, valamint a vagyoni viszonyait és életmódját is értékelni kell. A Ptk. 4:218. § (4) bekezdése értelmében a tartásdíj összegét gyermekenként általában a kötelezett átlagos jövedelmének tizenöt-huszonöt százalékában kell meghatározni. Az átlagos jövedelem megállapításánál rendszerint a kötelezettnek a kereset megindítását megelőző egy évi összes jövedelmére figyelemmel kell lenni. Emellett szintén egységes a bírói gyakorlat abban, hogy a kötelezettől elvárható olyan

³⁵ 2138/2010. számú polgári elvi határozat

³⁶ Kúria Pfv.II.22.139/2016/11.

³⁷ Kúria Pfv.II.22.045/2016/3.

jövedelemszerző tevékenység folytatása, amelyből a minimális mértékű gyermektartásdíjat fizetni tudja.³⁸

A gyermektartásdíj alapjaként a kötelezett külföldi jövedelme is figyelembe vehető, ha az azonos időszakra belföldön megállapított munkabér és egyéb juttatás a gyermek indokolt szükségleteit nem fedezi. Erre nem kerülhet sor azonban abban az esetben, ha a többletmunkával vagy a magasabb jövedelem elérése érdekében nehezebb munkafeltételek vállalása mellett elért többletjövedelem folytán előnyösebb anyagi helyzetbe került szülőre az arányosnál nagyobb teherviselési kötelezettséget hárítson, ha azt a gyermek indokolt szükségletei nem követelik meg.³⁹

A végzett munka anyagi elismerését szolgáló rendszeres személyi juttatás a gyermektartásdíj alapjához tartozik akkor is, ha a munkáltató azt költségtérítésnek tünteti fel. A Legfelsőbb Bíróság, valamint a Kúria több döntésében rámutatott arra, hogy a munkavállaló részére kifizetett juttatás jogcímét illetően nem a juttatás elnevezésének, hanem a rendeltetésének van elsősorban jelentősége. Ezért, bár a költségtérítésként kapott összeg nem vehető munkabérként figyelembe, ha az e címen feltüntetett és kifizetett összegről megállapítható, hogy annak rendeltetése nem a felmerült költségek megtérítése, hanem az a munkaviszonyon alapuló személyes közreműködést, a végzett munka anyagi elismerését szolgálja, ténylegesen a munkabérrel vonható egy kategóriába.⁴⁰ Az alperest terhelő tartozásokkal kapcsolatosan pedig a Kúria Pfv.II.21.430/2016/3. számú ítéletében arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem ütközött a Ptk. 4:218. § (2) bekezdés b) pontjába, hogy eljáró bíróságok a tartásdíj meghatározása során nem vették figyelembe az alperesnek a pénzügyi kisebb mértékű, továbbá az adóhatóság felé fennálló jelentős összegű tartozását. Az alperes saját döntésének, illetőleg eljárásának következményei, a tőle elvárható felelős szülői magatartásra tekintettel a felperes gondozásában élő kiskorú gyermekeire a kereset elutasításával nem háríthatók át.

A szülők háztartásában eltartott más – saját, mostoha vagy nevelt – gyermek és azok a gyermekek, akikkel szemben a szülőket tartási kötelezettség terheli

A Ptk. 4:198. §-a a családjogi tartási kötelezettséggel összefüggésben definiálja a mostohagyermek fogalmát, továbbá a mostohaszülő tartási kötelezettségét. A törvényhely (1) bekezdése szerint a házastárs köteles háztartásában eltartani a

³⁸ Kúria Pfv. 22.098/2011/6.

³⁹ EBH2000. 318.

⁴⁰ BH1993. 772., EBH1999. 54., EBH2005. 1214.

vele együtt élő házastársának olyan, tartásra szoruló kiskorú gyermekét, akit házastársa az ő beleegyezésével hozott a közös háztartásba. A 4:198. § (2) bekezdése értelmében a mostohaszülő tartási kötelezettsége nem érinti a vér szerinti szülő tartásdíj-fizetési kötelezettségét. A szabályozásból következően mostohagyermek a házastárs gyermeke, akit a házastársak megállapodásuk alapján közös háztartásukban nevelnek. A mostohagyermek iránti tartási kötelezettség a kiskorú gyermek tartásától jelentősen eltér. A mostohagyermek tartása csak természetben történő tartást jelent, amelynek kötelezettsége a mostohaszülőt a kiskorú gyermek szüleit követően, és csak akkor terheli, ha a mostohagyermek a tartásra rászorul. Ezért a vér szerinti gyermekek tartása a mostohagyermekre tekintettel csak akkor csökkenthető, ha az utóbbiak tartása a saját vér szerinti szüleinek jövedelméből megfelelően nem fedezhető.⁴¹

A gyermek saját jövedelme

A gyermek jövedelme származhat munkavégzésből, valamint meglévő vagyona hasznosításából is. A kiskorú munkavégzésére vonatkozóan a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 34. §-a akként rendelkezik, hogy munkavállaló lehet az, aki a tizenhatodik életévét betöltötte, valamint az iskolai szünet alatt az a tizenötödik életévét betöltött tanuló, aki nappali rendszerű képzés keretében tanulmányokat folytat. A Gyámhatóság engedélye alapján a jogszabályban meghatározott kulturális, művészeti, sport-, hirdetési tevékenység keretében tizenhatodik életévét be nem töltött személy is foglalkoztatható.

A Ptk. 2:11. §-a értelmében korlátozottan cselekvőképes az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét nem töltötte be. A Ptk. 2:12. § (2) bekezdés c) pontja szerint a korlátozottan cselekvőképes kiskorú a törvényes képviselőjének közreműködése nélkül rendelkezhet a munkával szerzett jövedelmével, ezért azt csak akkor köteles megfelelő mértékben a szülei rendelkezésére bocsátani, ha velük közös háztartásban él. A Ptk. 4:157. § (3) bekezdése kötelezettséget ír elő a gyermek részére, hogy a háztartás költségeihez – ha van jövedelme – megfelelő mértékben járuljon hozzá. Ezáltal a munkaviszonyban álló kiskorú keresete a szülő tartási terhét olyan mértékben csökkentheti, melyből a gyermek szükséges tartása biztosítható.⁴²

⁴¹ Kúria Pfv.II.21.430/2016/3.

⁴² OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): i.m.416-417.o.

A gyermeknek és rá tekintettel az őt nevelő szülőnek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátások

Ide tartozhatnak mindazon állami, önkormányzati, tanulmányi juttatási formák, amelyek nem minősülnek jövedelemnek. Ebbe a körbe tartozik például az árvaellátás, az iskoláztatási támogatás, a családi pótlék vagy a gyermekgondozási segély.⁴³

Eltérő szabályok nagykorú gyermek esetében

A továbbtanuló nagykorú gyermek vonatkozásában a tartásdíj mértékének megállapításánál – részben eltérően – a Ptk. 4:221. §-a értelmében a továbbtanuló gyermek indokolt szükségleteit, saját jövedelmét, vagyoni helyzetét, a tanulmányai folytatásához jogszabály által biztosított kedvezményeket, támogatásokat és a szülők teherbíró képességét kell figyelembe venni. Nagykorú gyermek esetén az indokolt költségek vonatkozásában figyelemmel kell lenni a gyermeknek a továbbtanulással szükségképpen együtt járó kiadásaira, de számításba kell venni mindazt a támogatást is, amelyet az állam, a társadalom nyújt (állami, társadalmi ösztöndíj, szociális segély, tandíjkedvezmény, az elhelyezés, az étkezés terén nyújtott kedvezmény), a gyermek esetleges rendszeres jövedelmét (korrepetálásból eredő rendszeres jövedelmét stb.) és vagyonát.⁴⁴

5. A TARTÁS IDŐTARTAMA

A tartás időtartama tekintetében a Ptk. 4:209. § (1) bekezdésében általános jelleggel rögzíti, hogy a tartás teljesítését a bíróság határozatlan időre rendeli el. A jogszabályhely (2) bekezdése kivételes jelleggel lehetővé teszi, hogy a tartás határozott időtartamra vagy meghatározott feltétel bekövetkeztéig is meghatározható, ha feltehető, hogy a jogosult rászorultsága meghatározott idő elteltével vagy a feltétel bekövetkeztével megszűnik. A kiskorú gyermek tartása életkorhoz kötött, továbbá a jogszabály meghatározza a nagykorú gyermek tartásának végső határidejét is. Eszerint a Ptk. 4:220. § (5) bekezdése értelmében a szülő a huszonötödik életévét betöltött, továbbtanuló gyermekének tartására rendkívül indokolt esetben kötelezhető. Emellett a nagykorú korú gyermek tartásra való jogosultsága bizonyos esetekben szintén határozott időre vagy meghatározott feltételhez kötött. A BH2001. 228. számú, valamint EBH2000. 317. számú döntéseiben kimondta a Legfelsőbb Bíróság, hogy a nagykorú gyermek tartásdíja határozott időre is megállapítható, ha a gyermektől elvárható, hogy

⁴³ Kúria BH2017. 227.

⁴⁴ XLI. számú Polgári Elvi Döntés

szükséges tanulmányait a megadott időn belül befejezze. Hasonló álláspontra jutott a Legfelsőbb Bíróság a BH2011. 338. számú döntésében, amelyben megállapította, hogy a nagykorú gyermektől elvárható a felsőfokú tanulmányok lehető legrövidebb időn belüli befejezése, ezért a bíróság a tartásdíjat az újabb tanulmányok befejezéséhez szükséges meghatározott időtartamra is megállapíthatja. A fenti ítélkezési gyakorlattal összefüggésben és a szülők védelme érdekében a Ptk. 4:222. §-a rögzíti, hogy a továbbtanuló gyermek képzését, tanulmányait biztosító intézmény a tartásdíj fizetésére kötelezett szülőt – kérelmére – köteles tájékoztatni a tanulmányok végzésének fennállásáról vagy megszűnéséről.

6. CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS

A gyermektartás teljesítése tartós jogviszonyt hoz létre a jogosult és a kötelezett között, ezért a Ptk. kifejezetten lehetővé teszi a tartás mértékének vagy a szolgáltatás módjának a megváltoztatását, ha ez indokolt. A Ptk. 4:210. § (1) bekezdése szerint, ha a felek megállapodásán vagy a bíróság ítéletén alapuló tartás meghatározásának alapjául szolgáló körülményekben olyan változás következett be, hogy a tartás változatlan teljesítése valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, a tartás mértékének vagy szolgáltatása módjának a megváltoztatását lehet kérni. A tartás megváltoztatásának konjunktív törvényi feltételei tehát a tartás megállapításának alapjául szolgáló körülmények változása, és ennek következményeként a tartásra jogosult vagy a kötelezett lényeges jogi érdekséreleme.⁴⁵

A megállapodás megkötésének idején a szerződő felektől elvárt gondosság hangsúlyozása érdekében a Ptk. 4:210. § második mondata eltérően kezeli azt a tartást, amelyet a bíróság állapított meg és azt, amelyet a felek megállapodása hozott létre. Az a fél ugyanis, akinek a körülmények megváltozásának lehetőségével a megállapodás időpontjában számolnia kellett, vagy akinek a körülmények megváltozása felróható, a tartás mértékének, módjának megváltoztatását nem kérheti.⁴⁶ A szülői felelősség alapján – a polgári jog általános elvárhatósági zsinórmértékének megfelelően – a szülőkkel szemben az a követelmény, hogy a megállapodás tartalmának (a tartásdíj mértékének) meghatározásakor a gyermekük érdekében felelősségteljesen, kellő gondossággal és körültekintéssel járjanak el. A gyermek érdekében fokozott védelme alapelveivel [Ptk. 4:2. § (1) bekezdés] összhangban tehát elvárható a szülőktől az az előrelátás, hogy számoljanak azzal: egyrészt a megállapodás szerinti tartásdíj kiszámíthatóan, hosszabb időtartamon keresztül is teljesíthető mértékű legyen, másrészt, hogy az

⁴⁵ Kúria Pfv.II.20.231/2017/5.

⁴⁶ VÉKÁS - GÁRDOS (szerk.): i.m.

a gyermek indokolt – a harmonikus személyiségfejlődéséhez szükséges – szükségleteit folyamatosan, megfelelően biztosítsa. Ebből következően a kötelezett szülőtől általában elvárható, hogy a szerződéses rendezés esetén az általa vállalt (a kimutatott jövedelmével esetlegesen összhangban nem álló) tartás teljesítését kellő gondosság mellett azzal a felelősséggel vállalja, hogy annak hosszú távú megfizetéséhez a teljesítőképességét biztosítani kell.⁴⁷ A Ptk. 4:210. § (1) bekezdésének második fordulata azt a sajátos helyzetet értékeli, amikor a kötelezett szülő – a felelőtlenül, illetve bármely mögöttes szándék folytán – kiszámítható, stabil anyagi háttér nélkül vállalt tartásdíj fizetési kötelezettsége mértékének a megváltoztatása iránti kérelmét a teljesítőképessége vélt vagy valós csökkenésére alapítja, noha az általa vállalt tartásra igazolt teljesítőképességgel az egyezség megkötésekor sem rendelkezett.⁴⁸

A bíróság ítéletén alapuló tartás megváltoztatása iránti perekben a kereset jogalapja a tartásdíj megállapításánál értékelendő körülményekben bekövetkezett, a jogosult gyermek (gyermek) szükségleteivel kapcsolatos, illetőleg a kötelezett teljesítőképességére kiható lényeges és tartós változás bizonyítottsága esetén áll fenn. A jogvitában a bíróság a jogerős ítélet meghozataláig bekövetkezett és a szükséghez képest bizonyított tények, körülmények, továbbá a perben feltárt egyéb adatok alapján határoz. A perben a körülményváltozást állító felet terheli a lényeges jogi érdeksérelem bizonyítása.⁴⁹ A jogosult oldalán ilyen változás lehet a körülmények lényeges javulása, vagy a gyermekek szükségletei költségében mutatkozó csökkenés, míg a kötelezett oldalán a teljesítőképesség negatív változása, amelyre tekintettel a korábban megállapított tartásdíjat nem képes teljesíteni.⁵⁰

A tartásdíj összegének leszállítása

Következetes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a tartás mértékének leszállítását önmagában nem alapozza az meg, ha a kötelezett szülő később az egyezségben rögzített tartás mértékét arra hivatkozással kéri mérsékelni, hogy azt a gyermek szükséglete eredetileg sem indokolta. A szülői felelősség alapján elvárható, hogy a tartás mértékének kialakításakor a szülők annak összegét megfontoltan, a gyermek hosszú távú érdekének megfelelően, illetve a kötelezetti szülő tartós teljesítőképessége figyelembe vételével határozzák meg.⁵¹ Ezzel összhangban a Kúria BH2017. 58. számú döntésében kimondta, hogy a gyermektartásdíj

⁴⁷ BH2017. 58.

⁴⁸ Kúria Pfv.II.21.430/2016/3., BH 2015.58.

⁴⁹ Kúria Pfv.II.22.139/2016/11., Pfv.II.22.045/2016/3., Pfv.II.21.392/2016/7.

⁵⁰ BH2017. 337.

⁵¹ Kúria Pfv.II.21.216/2016/6.

fizetésének egyezséggel történő vállalása rendszerint hosszú távú elkötelezettséget jelent. Nincs helye a tartásdíj leszállításának arra történő hivatkozással, hogy a magas összegű gyermektartásdíjat a kötelezett már eleve külső segítség igénybevételével vállalta, különösen abban az esetben, ha a tényleges jövedelmi-vagyoni viszonyait sem az egyezségkötés során, sem az újabb perben nem igazolta.

A BH2017. 337. számú döntésben megállapította a Kúria, hogy nem jár a gyermektartásdíj automatikus leszállításával az a körülmény, hogy a kötelezett öt kiskorú gyermek eltartásáról köteles gondoskodni, három gyermek esetében tartásdíj fizetésével. A per tényállása szerint a felperes öt gyermek tartására volt köteles, akik közül két gyermeket saját háztartásában természetben tart. A Kúria kimondta, hogy az öt gyermek szükségletei életkorukból adódóan eltérőek lehetnek, a gyermekek szükségleteit egyéniesítve, a szülők életnívójától, jövedelmeik arányától és gyermekeik adottságaitól, tehát az eset egyedi sajátosságaitól függően kell meghatározni. A perbeli gyermekek esetében az iskoláztatásból adódó költségek jelentenek jelentős kiadást, míg a felperes háztartásában eltartott gyermekek esetében ilyen jellegű kiadások még nem merülnek fel. A felperes az élettársával együtt gondoskodik a gyermekekről, a kiadásokra tehát az élettárs jövedelme is forrásul szolgál, a háztartás költségei is megoszlanak közöttük, emellett az általuk nevelt két kiskorú gyermek után családi pótlékban is részesülnek. Ezzel szemben az alperes egyedül gondoskodik a gyermekekről, a felperessel közös lakást egyedül tartja fenn és az ingatlant terhelő hiteltartozást is kizárólag ő fizeti. A gyermekeknél az iskoláztatási költségek, az utazási költségek, a felszerelés, a kötelező és fakultatív iskolai programok költségeivel is számolni kell, illetve a kamaszkorú gyermekek élelmezése is nagyobb kiadást jelent. A gyermekek eltérő életkorából adódó szükségleteik miatt a tartásra való rászorultságuk mértéke sem azonos, ez pedig indokolja közöttük a tartásdíj differenciálását. A felperes a keresetében körülményváltozásként nem hivatkozott az alperes által gondozott gyermekek szükségleteinek csökkenésére. Egy másik perben hozott ítéletében rögzítette a Kúria, hogy az újabb gyermek születését a következetes ítélkezési gyakorlat lényeges és tartós körülményváltozásnak tekinti, amely azonban automatikusan nem minden esetben befolyásolja a kötelezetti teljesítőképességet. Nincs helye a gyermektartásdíj leszállításának, ha a kötelezettnek ugyan újabb gyermeke született, azonban a teljesítőképessége emellett is fennáll a két középiskolás gyermek változatlan mértékű eltartására.⁵²

⁵² Kúria Pfv.II.21.182/2017/3.

A tartásdíj összegének felemelése

A gyermekek szükségleteinek jövőbeni tényleges mértékével a megállapodás megkötésekor előre számolni nem lehet, mindig az adott konkrét körülményektől függően dönthető el, hogy milyen mértékű tartás felel meg a gyermekek indokolt szükségleteinek. Ugyanakkor köztudott, hogy a gyermekek életkorának emelkedésével, az alapfokú, majd a középfokú tanulmányaik megkezdésével a gyermekek tartási, tanítási költségei megnövekednek. Önmagában azonban az indokolt szükségletek emelkedésének ténye automatikusan nem eredményezi a tartás mértékének felemelését, mivel erre csak a gyermekek szükségleteiben bekövetkezett olyan lényeges változás ad alapot, amire a felek kellő előrelátással sem számítottak, és amely miatt a tartás változatlan teljesítése a felperes lényeges és jogos érdekét sértené.⁵³ A Pfv.II.22.157/2016/5. számú döntésben a Kúria kimondta, hogy a gyermek életkorának emelkedésével változó szükségletek több évre való előrelátása, a gyermek személyiségének változása, érdeklődési köre, igényeinek jövőbeli felmérése nem kalkulálható, a gondozó szülővel szemben ilyen követelmény – különösen 8 év távlatában – a legnagyobb gondosság és körültekintés esetén sem várható el.

A Pfv.II.22.045/2016/3. számú döntésben a Kúria megalapozottnak látta a tartásdíj felemelése iránti keresetet. Az ügy tényállása szerint a tartásra jogosult csecsemő volt, amikor a felperes a tartás megállapítása iránt keresetet nyújtott be. A Kúria kimondta, hogy a következetes ítélkezési gyakorlat alapján a 11 év időmúlás lényeges körülményváltozásnak minősül és önmagában is megalapozza a jogi érdek sérelmét, arra tehát külön bizonyítás lefolytatása szükségtelen. A három hónapos gyermek szükségletei ugyanis nyilvánvalóan alacsonyabbak a 11 éves iskolás, kiskamasz gyermek indokolt szükségleteinél, ezért a gyermektartásdíj felemelésének jogalapját a felperes bizonyította. A Pfv.II.20.231/2017/5. számú ügyben a Kúria szintén alaposnak találta a felperes tartásdíj felemelése iránti keresetét. A perbeli esetben a felek közös gyermeke az egyezségkötéskor csecsemőkorú, 13 hónapos, míg a jogerős ítélet meghozatalakor óvodáskorú, az iskolakezdésre készülő közel 6 éves gyermek volt, a gyermek szükséges kiadásainak kielégítését biztosító kiadások mértéke jelentősen emelkedett. Az egyezségkötés után diagnosztizált figyelemhiányos, hiperaktivitási zavar, továbbá az expresszív és receptív beszédzavar miatt a jogosult sajátos nevelési igényű, és többirányú, részben önköltséges fejlesztést, gyógyszeres kezelést igénylő gyermek. Az életkorából eredő szükségleteinek emelkedése, diagnózisa és ennek tünetei, továbbá a gyermek későbbi életminőségét meghatározó fejlesztésének igénye és költsége olyan lényeges körülményváltozásnak minősül, amely a Ptk.

⁵³ Kúria Pfv.II.22.139/2016/11.

4:210. § (1) bekezdése szerint alapot ad a felek megállapodásán alapuló tartásdíj összegének felülvizsgálatára.

7. TARTÁSI KÖTELEZETTSÉG MEGSZÜNTETÉSE

A korábban irányadó Csjt. 69. §-a a tartás megszüntetését a tartás mértékének megváltoztatásával együtt szabályozta és a körülmények lényeges változására – beleértve a rászorultság (a jogalap) megszűnését is – alapította. A Ptk. a tartással kapcsolatos jogviszonyt differenciáltabban szabályozza: a tartás mértékének, a szolgáltatás módjának megváltoztatását, a tartás megszüntetését és a tartás megszűnését önálló jogi normaként határozza meg.

A tartáshoz való jog megszüntetésének eseteit a Ptk. 4:211. §-a tartalmazza. A jogszabályhely (1) bekezdése szerint az a személy, akinek a kezéhez a tartásdíjat folyósítják, köteles – a kötelezett egyidejű értesítése mellett – a bíróságnak bejelenteni, ha a jogosult tartásra való rászorultsága megszűnt. A bejelentést követően a bíróság a tartási kötelezettséget peres eljárás lefolytatása nélkül szünteti meg. Ezt a rendelkezést azok az esetek teszik szükségessé, amikor a rászorultság megszűnt (például a nagykorú gyermek megszerezte a diplomáját), de nem jelentik be és a tartásdíjat fizető kötelezett (rendszerint különélő szülő) fordul bírósághoz azzal, hogy a tartásdíjat jogalap nélkül fizeti. Ha megállapításra kerül, hogy a jogosult valóban nem jogosult a tartásra, a bíróság megszünteti a tartási kötelezettséget. A helyzet rendezése érdekében vezet be a Ptk. azt a szabályt, hogy ha a tartást kézhez vevő személy elmulasztja annak bejelentését, hogy a jogosult már nem szorul rá a tartásra, az ebből keletkező károkért a deliktuális kártérítési felelősség szabályai szerint felel.⁵⁴ A felhasznált tartásdíj tehát nem követelhető vissza, azonban a kötelezett kára megtérítését (utazási költségeinek, kiesett jövedelmének megtérítését) követelheti a kárfelelősség általános szabályai szerint.⁵⁵

Míg a Csjt. alapján – függetlenül attól, hogy azt a jogosult, vagy a kötelezett kérte – a tartás megszüntetésére csak peres eljárás keretében kerülhetett sor, a Ptk. 4:211. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy a bejelentést követően a bíróság a tartási kötelezettséget peres eljárás lefolytatása nélkül szünteti meg. A fenti rendelkezés a Kúria álláspontja szerint nem értelmezhető kiterjesztően.⁵⁶

A tartás megszüntetését kérheti a kötelezett a Ptk. 4:211. § (2) bekezdésében meghatározottak szerint, ha a körülmények megváltozása folytán a tartási

⁵⁴ Ptk. 4:211. § 2. mondat

⁵⁵ VÉKÁS LAJOS: Polgári Törvénykönyv Magyarázatokkal 349.o.

⁵⁶ BH2016. 334.

kötelezettségének alapjául szolgáló feltételek nem állnak fenn, vagy a jogosult elmulasztotta az (1) bekezdés szerinti bejelentési kötelezettségét. Ilyen körülményváltozás lehet a felperes súlyosan megromlott egészségi állapota, daganatos és egyéb krónikus betegségei miatti jelentős egészségkárosodása, az 50%-os letiltás után megmaradó rokkantsági ellátásának, továbbá a maradék munkaereje rendkívüli igénybevételével elért keresetének mértéke, élettársa rendszeres jövedelmének hiánya, valamint amennyiben nagyfokú eladósodottsága miatt olyan, halmozottan hátrányos életkörülmények között él, hogy a nagykorú gyermek szükségleteihez képest jelképesnek tekinthető tartásdíj megfizetésére sem képes.⁵⁷

A BH2016. 334. szám alatt közzétett ítéletének indokolásában a Kúria rámutatott arra, hogy a Ptk. 4:211. § (1) és (2) bekezdése a két külön félre (a jogosultra és a kötelezettre) vonatkozóan a tartás megszüntetésének elkülönült szabályozását írja elő, a jogosulti oldalon kötelezettségként, a kötelezetti oldalon lehetőségként. A két önálló jogi normában megfogalmazottak nem cserélhetők fel, illetve nem alkalmazhatóak „összevegyítve” (a kötelezettnek nincs bejelentési kötelezettsége és kárfelelősség sem terheli, a jogosultnak pedig a rászorultság megszűnésekor a bejelentés nem lehetőség, hanem kötelezettség). Ebből következően a bíróság kizárólag az (1) bekezdésben meghatározott esetben, azaz csak a jogosult bejelentésekor rendelkezhet a peres eljárás lefolytatása nélkül a tartás megszüntetéséről, figyelemmel arra, hogy ebben az esetben a bejelentés a kötelezett érdekét (is) szolgálja. A kötelezett bejelentésekor – a (2) bekezdés erre vonatkozó külön előírása hiányában – a peres eljárás lefolytatása nem mellőzhető. A Kúria rámutat arra is, hogy a Ptk. 4:211. § (1) bekezdésében rögzített, a peres eljárás lefolytatása nélküli tartás megszüntetés nem a jogosult, vagy a kötelezett joga, hanem a jogszabály által a bíróság részére biztosított eljárási mód. A fenti döntésben kimondta a Kúria, hogy a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett, gyermeke nagykorúvá válására tekintettel, abban az esetben is csak keresetlevél benyújtásával, peres eljárás keretében kérheti a tartási kötelezettségének megszüntetését, ha a jogosult a bejelentési kötelezettségének nem tett eleget és erre tekintettel a megszüntetésre peres eljárás lefolytatása nélkül nem került sor.

8. A TARTÁSHOZ VALÓ JOG ÉS A TARTÁSI KÖTELEZETTSÉG MEGSZŪNÉSE

A Ptk. 4:212. § (1) – (2) bekezdései azokat az esetköröket tartalmazzák, amikor a tartáshoz való jog, valamint a tartási kötelezettség ex lege megszűnik. A tartáshoz való jog megszűnik a jogosult halálával, a határozott idő elteltével vagy a feltétel bekövetkeztével. A tartási kötelezettség megszűnik a kötelezett halálával, a tartási kötelezettség az apasági vélelem megdöntését kimondó ítélet jogerőre

⁵⁷ BH2017. 267.

emelkedésével⁵⁸, valamint a Ptk. 4:133. § (1) bekezdés értelmében a gyermek örökbefogadásával, kivéve, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe.

9. A TARTÁSSAL KAPCSOLATOS PEREK

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: új Pp.) XXXVII. fejezetben a kiskorú gyermek tartása iránt indított per speciális szabályait tartalmazza. A törvény 488. §-ában foglalt definíció szerint kiskorú gyermek tartása iránt indított peren a kiskorú gyermekkel szemben fennálló tartási kötelezettség megállapítása, megváltoztatása, valamint megszüntetése iránt indított pert kell érteni. Kiskorú gyermek tartása iránti per fogalma alá tartozik mind a tartási kötelezettség (tipikusan tartásdíj-fizetési kötelezettség) megállapítása, mind a tartási kötelezettség tartalmának megváltoztatása (pl. tartásdíj felemelése, leszállítása) iránti igényérvényesítés, de ide sorolandó a tartási kötelezettség megszüntetése iránt indított per is, amely a szükséges feltételek fennállásának időközbeni megváltozásán alapulhat.⁵⁹

A Ptk. 4:208. § (1) bekezdése értelmében a kiskorút illető tartás iránt a kiskorú érdekében a gyámhatóság, a szülőt illető tartás iránt a szülő érdekében - egyetértésével - a járási hivatal is indíthat pert. Főszabály szerint tartásdíj iránti követelés 6 hónapra visszamenően lehet érvényesíteni. A Ptk. egyértelműen hangsúlyozza, hogy a tartás alimentációs jellegű szolgáltatás, amelynek célja a jogosult életfenntartása, szükségleteinek fedezésével járó kiadásai biztosítása. Miután a tartás nem célozhatja a tartás címén fizetett összegek felhalmozódását, a tartás iránti követelést hat hónapnál régebbi időre visszamenőlegesen csak kivételesen, abban az esetben lehet érvényesíteni, ha a jogosult a követelés érvényesítésével alapos ok miatt késlekedett. Három évnél régebbi időre tartási követelést nem lehet bírósági úton érvényesíteni.⁶⁰ A 3 éves elévülési idő pedig megerősíti a tartás alimentációs jellegét.⁶¹

Az új Pp. 489. § (2) bekezdése szerint e fejezet alkalmazásában kiskorú gyermeknek - legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig - azt a tartásra jogosult nagykorú gyermeket is érteni kell, aki középiskolai tanulmányokat folytat.

A kiskorú gyermek tartása iránt indított pert a kiskorú gyermek lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt is meg lehet indítani⁶², azonban

⁵⁸ BH2007. 339.

⁵⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása

⁶⁰ Ptk. 4:208. § (3) bekezdés

⁶¹ KÖRÖS ANDRÁS (szerk.): i.m. 314.o.

⁶² új Pp. 490. §

ha a felek között házassági per van folyamatban, kizárólag annak bírósága előtt indítható a szülők közös kiskorú gyermekének tartása iránti per.⁶³ A 491. § (1) bekezdése szerint a pert a különélő szülők bármelyike megindíthatja a másik szülő ellen.

A kiskorú gyermek érdekének védelmét szolgálják az alábbi, új Pp. 492. § (1)-(2) bekezdésében foglalt, speciális eljárási szabályok. A bíróság - szükség esetén - bármely fél erre irányuló kérelme hiányában is határozhat ideiglenes intézkedéssel tartás megállapításáról. A bíróság az általa szükségesnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti.

10. VÉGREHAJTÁS

Amennyiben bírósági ítéleten vagy végrehajtható határozaton alapuló tartásdíj fizetési kötelezettségének a kötelezett nem tesz eleget, abban az esetben a tartásra jogosult kezdeményezheti a gyermektartásdíj végrehajtását.

Joghatóság, alkalmazandó jog kérdése

A Gyermekjogi Egyezmény 27. cikkének 4. pontja a részes államokat arra kötelezi, hogy minden intézkedést megtegyenek a gyermektartásdíj behajtása érdekében, akkor is, ha a másik szülő belföldön, és akkor is, ha külföldön él. A gyermektartásdíj végrehajtása iránti eljárás esetében manapság nem ritka, hogy valamelyik fél külföldi vagy pedig külföldön él. Ezekben az ügyekben az elsődleges kérdés annak eldöntése, hogy melyik bíróság rendelkezik joghatósággal és melyik állam joga szerint kell az ügyet elbírálni.

Az Európai Unió tagállamainak egymás közötti viszonyában a tartási kötelezettségekkel összefüggő ügyekben a joghatóság, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása körében a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet (a továbbiakban: tartási rendelet) az irányadó.

A tartási rendelet általános célja: a tartásra jogosultak számára lehetővé tegye, hogy ügyekben az egyes tagállamokban nehézség nélkül kerüljön sor határozathozatalra és e határozat a többi tagállamban további alaki követelmény nélkül automatikusan legyen végrehajtható. A tartási rendelet 15. cikke tartalmazza. Hogy a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot a 2007. évi hágai jegyzőkönyvvel összhangban kell meghatározni azokban a tagállamokban,

⁶³ új Pp. 491. § (3) bekezdés

amelyekben ez a jogi eszköz kötelező erővel bír. A tartási rendelet 8. preambulum bekezdése szerint a tartási rendelet alkalmazása során a tartási rendelet keretében figyelembe kell venni az alkalmazandó jog körében a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia 21. ülészakán 2007. november 23-án elfogadott 2007. évi hágai jegyzőkönyvet, valamint a gyermektartás és a családi tartások egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i hágai egyezményt.

A 2007. évi hágai jegyzőkönyv célja, hogy a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogra vonatkozó közös előírások megalkotása révén javítsa a jogbiztonságot és a kiszámíthatóságot. Az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok összehangolásának legfőbb rendeltetése, hogy lehetővé tegye a jogosult számára, hogy a helyzet teljes ismeretében járjon el anélkül, hogy számolnia kellene az eltérő nemzeti jogrendszerekkel. A hágai jegyzőkönyv rendelkezései univerzális hatályúak: azokat valamennyi határon átnyúló tartási ügyben alkalmazni kell (nemcsak más EU tagállamot érintő ügyekben, hanem EU-n kívüli államokat érintő tartási ügyekben is).

A tartási rendelet 41. cikk (1) bekezdésében foglaltak értelmében a más tagállamban hozott határozatok végrehajtására irányuló eljárásra a végrehajtás helye szerinti tagállam joga irányadó. A tartásdíj tárgyában hozott bírósági határozat végrehajtására a 2007. évi hágai jegyzőkönyv 3. cikkében foglaltaknak megfelelően a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga irányadó, ezzel szemben azonban nem hagyható figyelmen kívül a tartási rendelet 69. cikke, amely rendezi a közösségi norma kapcsolatát az egyes szerződésekkel, amely cikk (2) bekezdésében foglaltak szerint az (1) bekezdése ellenére és a (3) bekezdés sérelme nélkül ez a rendelet a tagállamok közötti kapcsolatokban elsőbbséget élvez azon egyezményekkel és megállapodásokkal szemben, amelyek az e rendelet által szabályozott területre vonatkoznak, és amelyeknek a tagállamok részesei. Ezzel összefüggésben a Kúria BH2018. 120. számú döntésében kimondta, hogy más EU-tagállamban hozott, gyermektartásdíj megfizetéséről rendelkező határozat végrehajtására irányuló eljárásra a végrehajtás helye szerinti tagállam joga az irányadó.

A tartási rendelet 3. cikk a)-b) pontjai értelmében a tartási kötelezettségekkel kapcsolatban határozathozatalra az a bíróság rendelkezik joghatósággal, amelynek illetékességi területén az alperes vagy a jogosult szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik.

A tartási rendelet kiemelkedő vívmánya az ún. exequatur eltörlése. A 17. cikk (1)-(2) bekezdései értelmében a 2007. évi hágai jegyzőkönyv hatálya alá tartozó tagállamokban meghozott határozatokat a többi tagállamban külön eljárás alkalmazásának szükségessége és az elismerés megtámadásának lehetősége nélkül el kell ismerni, továbbá a hágai jegyzőkönyv hatálya alá tartozó

tagállamokban meghozott, az adott államban végrehajtható határozatok a többi tagállamban ugyanígy végrehajthatók a végrehajthatóvá nyilvánításuk szükségessége nélkül. A tartási igények határon átnyúló érvényesítésének központi hatóság segítségével történő ügyintézésnek részletes szabályait a határon átnyúló tartási ügyekben a központi hatósági feladatok ellátásáról szóló 2011. évi LXVII. törvény tartalmazza.

Belföldi végrehajtás szabályai

Amennyiben az ügyben a magyar bíróság vagy más hatóság rendelkezik joghatósággal és a magyar jogot kell alkalmazni, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 10. §-ban foglalt végrehajtható okirat kiállításával kell elrendelni a bírósági végrehajtást.

Tartási követelés érvényesíthetősége

A tartási követelés általában 6 hónapra visszamenőleg érvényesíthető. A Vht. 14. §-a akként rendelkezik, hogy tartásdíj, szüléssel járó költség és tartásra irányuló járadékszerű szolgáltatás (a továbbiakban: tartásdíj) behajtására elrendelt végrehajtás esetén a végrehajtható okiratot a lejárt, 6 hónapnál régebbi tartásdíjrészletekre nézve akkor lehet kiállítani, ha a végrehajtást kérő valószínűsítette, hogy a tartásdíjhátralék az adós rosszhiszemű magatartására vezethető vissza, vagy annak érvényesítését alapos okból mulasztotta el. A bírósági gyakorlat azt a tényt, hogy az adós önként nem fizet, nem tekinti önmagában rosszhiszemű magatartásnak, tehát egyértelműen a tartásdíj jogosultjának a hibája az, ha a 6 hónapos határidő eltelte után indít végrehajtási eljárást, ez a mulasztása a kötelezett terhére nem szolgálhat (kivéve természetesen, ha az érvényesítést a jogosult alapos okból mulasztotta el). Amennyiben a bíróság mégis elrendeli a végrehajtást a 6 hónapnál régebbi tartásdíj részletek behajtása iránt, akkor az adós a végrehajtás korlátozása, vagy megszüntetése iránt pert indíthat.⁶⁴

A Vht. 17. § (1) bekezdése szerint tartásdíj behajtása érdekében a végrehajtási lapot a jövőben lejárt tartásdíjrészletekre nézve is ki lehet állítani. Ilyenkor csak a végrehajtási eljárás befejezéséig lejárt tartásdíjrészleteknek megfelelő összeget lehet behajtani és a végrehajtást kérőnek kifizetni. Részben eltérően szabályozza a Vht. azt az esetet, amikor a kötelezett egy meghatározott összeg megfizetésére vállal kötelezettséget. Egy összegben előre vállalt tartásdíj behajtása esetén a végrehajtási lapon - naptári nap szerinti megjelöléssel - meg kell határozni azt,

⁶⁴ DR. VARGA ISTVÁN (szerk.): A polgári nemperes eljárások joga. ELTE Eötvös Kiadó Kft., Budapest, 2014. 131.o.

hogy mely időszakra történt kötelezettségvállalás alapján fizetendő tartásdíj végrehajtására kerül sor.⁶⁵

Kielégítési sorrendbeli elsőbbség

A gyermekek mindenképp felett álló érdeke érvényesítését valósítja meg a Vht. 165. § (1) bekezdésében foglalt, a kielégítési sorrendre vonatkozó rendelkezése. A jogszabályhely arra az esetre, ha a befolyt összeg nem fedezi a végrehajtás során behajtani kívánt valamennyi követelést, – a követelések jogcímét alapul véve – a kielégítési sorrend első helyén a gyermektartásdíjat határozza meg. A tartásdíjak kielégítési elsőbbségének jogpolitikai indoka az, hogy a tartásra jogosultak mindennapi ellátásához szükséges minimális összegek akkor is rendelkezésre álljanak, ha a tartásra kötelezett ellen más végrehajtást kérők is érvényesítenek követeléseket.⁶⁶

A végrehajtás módjai

A végrehajtás módja tekintetében a Vht. – a tartásdíj végrehajtása kapcsán – kiemelten kezeli a közvetlen letiltás és közvetlen bírósági felhívás jogintézményét. Mindkét mód a gyors behajtást célozza, amelynek oka a tartáshoz fűződő méltányosság. A tartásdíj a tartásra jogosult életfeltételeit biztosítja, ezért a jogosult tartásdíjhoz juttatása nem tűr semmilyen késedelmet.⁶⁷

A közvetlen bírói letiltás

A törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén a végrehajtást elrendelő bíróság – végrehajtási lap vagy végrehajtási záradék kiállítása helyett – maga intézkedik az adós munkáltatójánál, hogy a behajtandó összeget az adós munkabéréből vonja le, és haladéktalanul fizesse ki a végrehajtást kérőnek. Közvetlen bírósági letiltásnak akkor lehet helye, ha kizárólag az adós munkabéréből kell behajtani a követelést. A Vht. 26. § b) pontja akként rendelkezik, hogy kizárólag közvetlen letiltással kell behajtani a követelést, ha a végrehajtás tartásdíj vagy más, részletekben fizetendő összeg iránt folyik, és a munkabér végrehajtás alá vonható része az esedékes összeget fedezi.

⁶⁵ Vht. 17. § (2) bekezdés

⁶⁶ 1994. évi LIII. törvény indokolása a bírósági végrehajtásról

⁶⁷ DR. GYEKICZKY TAMÁS (szerk.): Nagykomentár a bírósági végrehajtásról szóló törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 2.)

A közvetlen bírói felhívás

A Vht. 28. § (1) – (2) bekezdései szerint a bíróság az olyan határozatában, amellyel a munkabérben részesülő személyt tartásdíj fizetésére kötelezte, a munkáltatót egyúttal közvetlenül felhívja arra, hogy a határozatban megállapított összeget vonja le, és fizesse ki a jogosultnak. A bíróság a tartásdíj fizetésére kötelező határozat rendelkező részét a határozat meghozatalától számított 3 napon belül megküldi a munkáltatónak. Közvetlen bíróság felhívásnak akkor van helye, ha azt a jogosult kérte. E kérelem lehetőségéről a bíróság köteles a jogosultat tájékoztatni.⁶⁸ Erre figyelemmel a kötelezett kérelmére a bíróság méltányosságból nem mellőzheti a közvetlen bírósági felhívás kibocsátását, ha a jogosult azt kéri.⁶⁹ A közvetlen bírósági felhívást az elsőfokú perbíróság bocsátja ki és ezzel azonnal elrendeli a végrehajtást.

A tartásdíj előlegezése

Abban az esetben, ha a végrehajtás eredménytelenül zárul, a Gyvtv. rendelkezései értelmében a gyámhatóság dönt a tartásdíj megelőlegezéséről. A Gyvtv. 22. § (1) bekezdése szerint a gyermektartásdíj megelőlegezésének akkor van helye, ha a bíróság a tartásdíjat jogerős határozatában már megállapította vagy van olyan külföldi bíróság, vagy más hatóság által hozott jogerős határozat, amelyet a Magyarországon élő gyermek javára nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján kell végrehajtani, és a gyermektartásdíj összegének behajtása átmenetileg lehetetlen, továbbá a gyermeket gondozó szülő vagy más törvényes képviselő nem képes a gyermek részére a szükséges tartást nyújtani, feltéve, hogy a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi átlagjövedelem nem éri el az öregségi nyugdíj legkisebb összegének kétszeresét.

Büntetőjogi szankció

A tartási kötelezettség nem teljesítésének súlyosabb szankciója a büntetőeljárásban kiszabott büntetés tekintettel arra, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 212. § (1) bekezdése értelmében, aki jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt gyermektartási kötelezettségét önhibájából nem teljesíti, elköveti a tartási kötelezettség elmulasztása vétségét, aki pedig ezzel a magatartással a jogosultat súlyos nélkülözésnek teszi ki, a bűncselekmény büntetési alakzatát valósítja meg.

⁶⁸ Vht. 28. § (4) bekezdése

⁶⁹ Fővárosi Törvényszék Pf. 633.979/2015/6.

11. KONKLÚZIÓ

Az új Ptk. hatálybalépését követően számos kúriai ítélet született, amelyek alapján alapvetően az ítélkezési gyakorlat egységessége figyelhető meg. Ez természetesen köszönhető annak, hogy az új Ptk. rendelkezései megerősítették és egyúttal törvényi szintre emelték a több évtizedes joggyakorlatot. A jövőre nézve a bírói jogalkalmazás kihívásaként jelenhet meg, hogy milyen esetben áll fenn – a szülő helyett – a nagyszülő tartási kötelezettsége. Emellett pedig álláspontom szerint szintén a jövőbeli jogalkalmazás feladata a joggyakorlat kidolgozása a tartást kézhez vevő személlyel szemben fennálló kártérítési igény érvényesítése körében, amennyiben elmulasztja annak bejelentését, hogy a jogosult már nem szorul rá a tartásra.

IRODALOMJEGYZÉK

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. augusztus 31.)

A bírósági végrehajtásról 1994. évi LIII. törvény indokolása (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 4.)

DR. GYEKICZKY TAMÁS (szerk.): Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 2.)

DR. KŐRÖS ANDRÁS (szerk.): Az új Ptk. Magyarázata. III/VI. Polgári jog. Családjog. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.

DR. OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja II. kötet. Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.

DR. VARGA ISTVÁN (szerk.): A polgári nemperes eljárások joga. ELTE Eötvös Kiadó Kft., Budapest, 2011.

DR. VÉKÁS LAJOS (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013.

DR. VÉKÁS LAJOS – DR. GÁRDOS PÉTER (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 2.)

TATÁRNÉ DR. GYÖNGYÖSI JOHANNA

„ÁLLANDÓSÁG? VÁLTOZÁS?”

**A PSZICHIÁTRIAI BETEGEK SÜRGŐSSÉGI ÉS KÖTELEZŐ
GYÓGYKEZELÉSÉVEL KAPCSOLATOS BÍRÓI ELJÁRÁSOK**

**GYAKORLATA, FIGYELEMEL AZ ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSÁNAK E
TÁRGYBAN KÉSZÍTETT JELENTÉSÉRE**

1. BEVEZETŐ

2017. augusztus 22. – ezen a napon kaptam kézhez a kinevezési okiratomat és tettem le hivatalos eskümet, amely alapján titkári kinevezést nyertem egy vidéki törvényszékre. Akkor még nem sejthettem, hogy hamarosan közelebbi bepillantást nyerhetek egy olyan világba, amelynek létezéséről addig szinte semmit sem tudtam. Az azóta eltelt több, mint egy évben rendszeres látogatója lettem a törvényszék illetékességi területén található, pszichiátriai ellátást nyújtó egészségügyi intézményeknek és személyes benyomásaim és tapasztalataim alapján pontosan érzem a pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésének elrendelésével és felülvizsgálatával kapcsolatos bírósági eljárások nehézségét, életidegenségét és az eljárás alanyainak, a betegeknek a végletes kiszolgáltatottságát.

Első látogatásom alkalmával zavarban voltam, talán félttem is attól, hogy a pszichiátriai intézet komor falain belül milyen embereket és sorsokat találok. Nem tudtam, pontosan mire számítsak, mivel azelőtt nem találkoztam pszichés betegekkel, így a róluk való információim is csak felületesek voltak. Azok, akiknek nincs lehetősége közelebről megtapasztalni a pszichiátriai intézeti gondozottak helyzetét, egyszerű előítéllettel, vagy hozzám hasonlóan még inkább félelemmel tekinthetnek az egészségügyi intézmények pszichiátriai osztályaira és az ott gondozott betegekre. Sokak fejében a hollywoodi filmekben megismert felszínes kép jelenhet meg az ottani mindennapokról és szárnyalni kezd a képzeletük, amikor a kényszerzubbonyra, ágyukhoz kötözött betegekre, gumiszobára, vagy a benyugtatózott, magukról mit sem tudó, szinte élőhalott állapotban tengődő betegekre gondolnak. Az általam megtapasztalt valóság azonban sajnos nincs olyan messze ettől a képtől.

A hátam mögött levő egy évben megközelítőleg 200, sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelésbe vett beteg kötelező intézeti gyógykezelésének elrendelésével kapcsolatosan jártam el bíróság titkárként. Az általam lefolytatott bírósági szemlék nagyon változatos képet mutattak: a hétvégi átbulizott éjszaka után az addiktológiai osztályon ébredő tinédzsertől, a kórházak gerontológiai osztályán sokszor évek óta fekvő, állapotuktól már javulás nem váró idős

emberekig, az egzisztenciális helyzete miatt szorongó és ezért nyugtatót túladagoló betegen át, egészen addig a súlyosan értelmi fogyatékos betegig, akinek az őt körülvevő valóságról semmilyen tudomása sincs. Sokféle élethelyzet, sokféle sors, amelyben a jogszabály által megkövetelt „közvetlen veszélyeztető magatartás” megvalósulhat. A kép nagyon változó, számos, különböző élethelyzetben levő kérelmezetről beszélhetünk, de mindannyiuk kötelező intézeti gyógykezelését ugyanolyan eljárási szabályok szerint lefolytatott bírósági szemlét követően rendelték el, bízva abban, hogy az igazságügyi szakértő véleményében megfogalmazott, a saját egészségüket és társadalmat is *közvetlenül veszélyeztető egészségi állapot* és ennek esetleges káros következményei a leghatékonyabban az intézeti gyógykezelésbe vétellel háríthatóak el.

Jelen tanulmány elsődleges célja az alapvető jogok biztosának AJB-344/2018.számú jelentése¹ nyomán feltárt, pszichiátriai betegeket érintő, az azonnali intézeti gyógykezelést szükségessé tevő közvetlen veszélyeztető magatartás esetén, az azt észlelő orvos intézkedése alapján elrendelt, *sürgősségi gyógykezeléssel*, valamint a bíróság *kötelező intézeti gyógykezelést* elrendelő határozatával összefüggő alapjogi visszásságok mentén az eljárás gyakorlati tapasztalatainak felvázolása.

A pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelése nem feltétlenül áll a társadalmi közérdeklődés középpontjában. A többségi társadalom zömmel akkor jut némi információhoz ezen eljárásokról és a betegek helyzetéről, amikor egy-egy botrány révén a média kiemelten foglalkozik a témával. Az elemzés tárgyául szolgáló, az alapvető jogok biztosa jelentésének megszületésére is egy civil jogvédő szervezet kezdeményezése nyomán került sor, mely során a jogvédő szervezet rámutatott a pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésével összefüggésben felmerülő alapjogi visszásságokra. Az alapvető jogok biztosa által lefolytatott vizsgálat tárgyát elsődlegesen az képezte, hogy a pszichoszociális fogyatékossgal élő személyek jogorvoslathoz való joga hogyan érvényesül a gyakorlatban a hatályos szabályozás mellett, de ahogy az a jelentés első pár oldalának átolvasása után azonnal kiderül az olvasó számára, a vizsgálat nyomán a rendszer több szintjén is megjelenő alapvető hiányosságokra és a rendszer egészének diszfunkcionalitására is fény derült.

2. A SÜRGŐSSÉGI ÉS A KÖTELEZŐ GYÓGYKEZELÉS ELRENDELÉSÉNEK JOGSZABÁLYI KÖRNYEZETE

A pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésének elrendelésével kapcsolatos alapvető szabályokat az *egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény* (a továbbiakban:

¹ a továbbiakban: a Jelentés

az Eütv.) X. fejezete tartalmazza. A törvény egyértelműen meghatározza, hogy kit tekinthetünk pszichiátriai betegnek, amikor kimondja, hogy pszichiátriai betegnek azon személyek minősülnek, akiknél a Betegségek Nemzetközi Osztályozása X. Revíziója szerint Mentális és Viselkedészavar (F00-F99), illetve szándékos önártalom (X60-X84) diagnózisát állítja fel az orvosszakértő.²

Az Eütv. a pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésbe vételével kapcsolatban a következő alapfogalmakat³ határozza meg:

• *pszichiátriai intézet*: minden olyan egészségügyi szolgáltatást vagy azt is nyújtó ellátóhely, amely pszichiátriai betegek pszichiátriai betegségükből eredő ellátását, továbbá felügyeletét, gondozását napi 24 órán át biztosítja, függetlenül az intézmény által nyújtott egyéb szolgáltatásoktól, fenntartójától és elnevezésétől, ideértve a külön jogszabály szerinti közösségi pszichiátriai ellátást nyújtó intézetet is. A 189-195. § tekintetében pszichiátriai intézetnek minősül a pszichiátriai betegek járóbeteg-szakellátását végző pszichiátriai intézmény, a pszichiátriai betegek otthona, valamint rehabilitációs intézete, ideértve az átmeneti intézményt is. A pszichiátriai betegek otthonára és rehabilitációs intézetére vonatkozó eltérő szabályokat külön jogszabály állapítja meg. Külön jogszabály tartalmazza a kényszergyógykezelést, előzetes kényszergyógykezelést és a büntetőeljárás során az elmeállapot megfigyelést végző szervre vonatkozó eltérő szabályokat.

• *veszélyeztető magatartás*: a beteg - mentális zavara következtében - saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére *jelentős veszélyt* jelenthet, és a kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, amely a 196. § c) pontja szerinti gyógykezeléssel hárítható el, de a megbetegedés jellegére tekintettel a sürgős intézeti gyógykezelésbe vétel nem indokolt.

• *közvetlen veszélyeztető magatartás*: a beteg - akut mentális zavara következtében - saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére *közvetlen és súlyos veszélyt* jelent, és az azonnali kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, amely a 196. § b) pontja szerinti azonnali intézeti gyógykezeléssel hárítható el.

Az elemzés szempontjából elsődleges fontosságú a *veszélyeztető és a közvetlenül veszélyeztető magatartás* egymástól való elhatárolása, mivel a két magatartásforma eltérő jogi megközelítést igényel. Amíg a *veszélyeztető magatartás* a pszichés állapot zavara következtében kialakuló, saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére *jelentős, de nem közvetlen veszélyt* jelentő cselekedet vagy ennek lehetősége, addig a *közvetlen veszélyeztető magatartás* szintén a pszichés állapot akut zavara következtében alakul ki, de itt a *potenciális vagy megvalósuló veszély*

2 Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: az Eütv.) 188.§ d) pontja

3 Eütv. 188.§ a)- c) pontok

közvetlen és súlyos. Míg a veszélyeztető magatartás olyan fokú, amely sürgősségi intézeti gyógykezelés elrendelését nem indokolja, addig a közvetlen veszélyeztető magatartás esetén a sürgősségi gyógykezelés elrendelése elengedhetetlen.

Ahogy arra *dr. Kövesné dr. Kósa Zsuzsa* is rámutat tanulmányában⁴ a veszélyeztető és a közvetlen veszélyeztető magatartás elhatárolása és megalapozottságának bizonyítása a kulcskérdés a bíróság nemperes eljárásában. A konkrét beteg vonatkozásban elkészített, az adott esetre vonatkozó szakorvosi vélemény szerinti kategorizálás ugyanis az eljárás egész menetét meghatározza, mivel közvetlen veszélyeztető magatartás esetén pszichiátriai intézetbe szállítással kezdeményezett *sürgősségi gyógykezelésről*, míg nem közvetlen veszélyeztető magatartás tanúsítása esetén, csak az értesítéstől számított 15 napon belül, bírósági döntéssel elrendelt *kötelező gyógykezelésről* beszélhetünk.

A pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésbe vételének a fentieket is figyelembe véve *három lehetséges esetét* különíthetjük el. Az intézeti gyógykezelésbe vételre sor kerülhet

a) a beteg beleegyezésével vagy az Eütv. 16.§ (1) – (2) bekezdés szerinti személy kérelmére, azaz *önkéntes gyógykezeléssel*, vagy

b) azonnali intézeti gyógykezelést szükségessé tevő közvetlen veszélyeztető magatartás esetén, az azt észlelő orvos intézkedése alapján, azaz *sürgősségi gyógykezeléssel* vagy pedig

c) a bíróság kötelező intézeti gyógykezelést elrendelő határozata alapján, *kötelező gyógykezelés* elrendelésével.⁵

Önkéntes gyógykezelés esetén a cselekvőképes beteg a pszichiátriai intézeti felvételhez maga adja a beleegyezését, míg *sürgősségi gyógykezelés* esetén a kezelés feltétele, hogy a beteg közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsítson, amely csak azonnali pszichiátriai intézeti kezelésbe vétellel hárítható el. Ebben az esetben az állapotot észlelő orvos közvetlenül intézkedik a beteg megfelelő pszichiátriai intézetbe szállításáról, majd a bíróság 24 órán belüli értesítését követően, a kezelés kezdetétől számított 96 órán belül bírósági határozat születik arról, hogy a kezelés indokolt volt-e avagy sem, illetőleg a sürgősségi állapot elmúltával szükséges-e a kezelés fenntartása kötelező gyógykezelés formájában. A *kötelező gyógykezelés* feltétele a beteg veszélyeztető magatartása, amely azonban

⁴ DR. KÖVESNÉ DR. KÓSA ZSUZSANNA: A sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésének gyakorlata - http://www.lb.hu/sites/default/files/fsc_tanulmany/2018_1_kovesne.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

⁵ Eütv. 196.§

már nem éri el azt az intenzitást, ami miatt sürgősségi gyógykezelés elrendelése volna indokolt.

Az intézeti elhelyezéshez és pszichiátriai ellátáshoz *való önkéntes hozzájárulásról* a fentiek alapján sem a sürgősségi, sem a kötelező gyógykezelés esetén nem beszélhetünk. Mindkét esetben az észlelő orvos azonnali beavatkozása, illetőleg a bíróság kötelező erejű döntése az, amely meggátolja a beteget az egészségügyi intézményből való önkéntes távozásban, mivel gyógykezelése elrendelését követően az ellátást nyújtó intézményt csak az orvos hozzájárulásával és a bíróság értesítése mellett hagyhatja el.

A pszichés betegek sürgősségi és kötelező intézeti elhelyezésének szabályozásakor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az eljárás alapvető célja az egyén pszichés állapotát figyelembe véve, az egyén érdekében szükséges terápia megvalósítása. A gyógyító szándék ellenére azonban az is egyértelmű, hogy a pszichoszociális fogyatékosokban és különböző mentális betegségekben szenvedők pszichiátriai intézetben való elhelyezése a szabadságkorlátozás egy sajátos formája. Sajátosságát az adja, hogy a betegek személyes szabadságától való megfosztására nem valamilyen cselekedet szolgál alapul, hanem egy speciális, pszichés állapot, a mentális működésük olyan zavara, amely önmagában is elégséges ahhoz, hogy a beteget *a társadalom védelme érdekében* - akárcsak átmenetileg is -, de megfosszák személyes szabadságától.

Az Alkotmánybíróság a 61/1991. (XII.21.) számú határozatában kimondta, hogy az alkotmány csak akkor teszi lehetővé a törvényhozó számára a szabadságelvonás okainak és az azzal kapcsolatos eljárásának a szabályozását, ha ez a szabályozás nem korlátozza szükségtelenül vagy az elérni kívánt alkotmányos célhoz képest aránytalan mértékben a személyes szabadsághoz való jogot. A személyi szabadságtól való megfosztásnak, mint a személyi szabadsághoz való jog legjelentősebb korlátozásának *három átfogó feltétele* van:

- 1.) A szabadságtól való megfosztásnak *az alkotmányban meghatározott formai követelményeknek, megfelelő jogi szabályozáson* kell alapulnia.
- 2.) A szabadságtól való megfosztásról rendelkező jogi szabályozásnak meg kell felelnie a *szükségességi és arányossági kritériumoknak*.
- 3.) Szabadságtól való megfosztás esetén *érvényesülnie kell a további alkotmányi többletkövetelményeknek* (pl. bíró elé állítás és szükséges részgaranciák.)

A hazai jogi szabályozás igyekszik mindenben megfelelni az Alkotmánybíróság által is felvázolt feltételeknek.

A személyes szabadsághoz való jog a legrégebbi és legfontosabb alapjogok közé tartozik. A pszichiátriai betegek sürgősségi és kötelező intézeti gyógykezelése a személyi szabadsághoz való jog korlátozásának egyik legsúlyosabb esete, mivel mind a sürgősségi, mint a kötelező gyógykezelés elrendelésekor a beteget akarata ellenére zárják el a külvilágtól és vetik alá a gyógykezelésnek, amely során kockázatos terápiákat és kényszerítő eszközöket is alkalmazhatnak vele szemben. Ezen szabadságkorlátozó „beavatkozások” elrendelésének alkotmányos feltétele a pszichiátriai betegség meglétén túl az, hogy a beteg *valódi veszélyt jelentsen magára vagy másokra* és a szükséges belátási képessége hiánya miatt nem tud saját gyógykezeléséről rendelkezni.

A valódi veszély fogalmának tisztázásakor fontos megemlítenünk a bírói gyakorlat köréből a **BH. 2015. 39. számú esetet** is, amelyben a bíróság kimondta, hogy nem minősül a pszichiátriai beteg saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelentő magatartásnak, ha *a megállapított betegség általában járhat ilyen következményekkel*, de a szakértői vélemény a kérelmezett közvetlen vizsgálatára, megfigyelésére vonatkozóan nem tartalmaz ezzel összefüggő, konkrét adatot, és azt egyéb bizonyítékok sem támasztják alá. *Ilyen esetben a kérelmezettel szemben a kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelése sérti az egészségügyi önrendelkezéshez fűződő szabadságot.*

A hivatkozott esetben a kérelmezettet korábban már kezelték egy megyei kórház pszichiátriai osztályán, a gyógyszereit ezt követően is rendszeresen szedte és az esedékes kontrollvizsgálatokon is megjelent. A későbbiekben a kérelmezett fia jelezte a pszichiátriai szakrendelőnek, hogy a kérelmezett állapota folyamatosan romlik, téveszmék jelentek meg nála. A kérelmezett fia szerint a korábbi gyógykezelését szükségessé tevő tünetek újból jelentkeztek, de a kérelmezett az újabb orvosi vizsgálatoktól elzárkózik, betegségtudata nincs.

A pszichiátriai osztály a kérelmezettet vizsgálatra hívta be, melyen azonban a kérelmezett nem jelent meg. A pszichiátriai osztály vezetője ezt követően fordult bírósághoz és kezdeményezte a kérelmezett kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelésének elrendelését.

Az első fokú bíróság a kérelmezettet és a kérelmezőt is meghallgatta. A kérelmezett meghallgatásakor tagadta a fia által előadottakat, álláspontja szerint tévesek a fia információi. A kérelmezett hivatkozott arra is, hogy nem érzi szükségesnek a kórházi kezelést, mivel panaszai nincsenek, jó az étvágya, jól alszik és nem érez feszültséget. A kérelmező képviselője előadta, hogy bizonyos betegségek esetén a beteg rövid ideig kompenzátságot mutat, de ennek ellenére a háttérben még zajlik a betegség.

Az első fokú bíróság által kirendelt független igazságügyi elmeorvos szakértő skizofrénia diagnózist állapított meg a kérelmezettnél és szakvéleményében kitért arra, hogy a betegség be nem látása ezen betegség szerves tünete. A szakértő a szakvéleményében azt állapította meg, hogy fennáll az intézeti gyógykezelés szükségessége, mivel a veszélyeztető állapotot jelen lelki státusz jellemzi. A szakértő kitért arra is, hogy a közvetlen veszélyeztető állapot a vizsgálattal nem igazolható, *de a betegség jellegéből adódóan* bekövetkezhet.

Az első fokú bíróság végzésével elrendelte a kérelmezett kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelését, mely végzést a kérelmezett fellebbezése nyomán eljáró másodfokú bíróság helybenhagyott.

A jogerős végzés ellen a kérelmezett nyújtott be felülvizsgálati kérelmet. Kérelmében arra hivatkozott, hogy az Eütv. 200.§ (1) bekezdése szerint csak akkor rendelhető el a kényszergyógykezelés, ha a beteg veszélyeztető magatartást tanúsít. Ez azt jelenti, hogy *önmagában semmilyen betegség fennállta nem lehet indok* a kötelező kényszergyógykezelésre, ezenkívül veszélyeztető magatartás is szükséges. A jogszabály nem a betegség veszélyét, hanem a magatartás veszélyességét értékeli.

A felülvizsgálati kérelem nyomán eljáró Kúria döntésében rámutatott arra, hogy a kellő pontossággal nem definiált „veszélyeztető magatartás” megítélése az esetek többségében jelentős gondot okoz, különös tekintettel arra, hogy a kötelező gyógykezelés elrendelése minden esetben az érintett személyi szabadságának korlátozását jelenti. Ennek ellenére a bíróságok számos esetben a veszélyeztető magatartás körében értékelik már az esetleges egészségromlás távolabbi kockázatát is, és a kötelező gyógykezelés elrendelésére sor kerül eleve a közvetlen veszélyt előidéző állapot bekövetkezésének elkerülése céljából is.

A Kúria a kérdéses esetben kellő nyomatékkal említette meg azt a tényt is, hogy a jelen esetben a szakértői vélemény és az ennek nyomán született határozat alapvetően általában a skizofrénia betegség lefolyásának, a szükséges kezelés elmaradásának a beteg tüneteit felerősítő lehetséges következményeit taglalja, és ezt vetíti ki a kérelmezetre. Így jelen esetben kevéssé tekinthető meggyőzőnek a szakértői véleménynek az a megállapítása, mely szerint a betegség jellegéből adódóan a közvetlen veszélyeztető állapot bekövetkezhet.

A Kúria döntésében leszögezte, hogy jelen esetben a rendelkezésre álló iratokból megállapítható, hogy bár a kérelmezett pszichiátriai betegségének fennállása nem kérdőjelezhető meg, azonban jelenleg *a magatartása nem minősül olyannak*, ami saját vagy mások életére, testi épségére, vagy egészségére jelentős veszélyt jelentene. A kérdéses esetben tehát *a ténylegesen veszélyeztető vagy közvetlenül*

veszélyeztető magatartás hiányában elrendelt kötelező gyógykezelés aránytalanul súlyos beavatkozást jelent a kérelmezett egészségügyi önrendelkezési jogába.

A törvényi szabályozást és joggyakorlatot vizsgálva egyértelmű, hogy a közvetlen és veszélyeztető magatartás pusztán *egy potenciális lehetőség* arra, hogy a beteg aktuális pszichés állapota alapján másokat vagy akár önmagát károsító cselekedetet hajthat végre, nem kell, hogy azt meg is kísérelje vagy megtegye. A sürgősségi gyógykezelése elrendeléséhez elegendő, ha a szakértői vélemény elkészültének időpontjában fennálló, aktuális pszichés *állapota ténylegesen magában hordozza a közvetlen és veszélyeztető magatartás lehetőségét.*

2.1. A sürgősségi és a kötelező gyógykezelés egymástól való elhatárolása

Az Eütv. 199.§-a tartalmazza *sürgősségi gyógykezelés* elrendelésével, míg a 200.§-a a *kötelező gyógykezelés* elrendelésére vonatkozó rendelkezéseket. Közvetlen veszélyeztető magatartás tanúsítása esetén, amennyiben az észlelő orvos megítélése szerint a magatartás csak azonnal pszichiátriai intézeti gyógykezelésbe vétellel hárítható el, a kezelőorvos intézkedik a beteg megfelelő pszichiátriai intézetbe szállításáról.

A bíróság az Eütv. 199.§ (5) bekezdése értelmében a sürgősséggel felvett beteg esetében akkor rendeli el a kötelező gyógykezelést, ha a beteg

- 1.) pszichiátriai beteg,
- 2.) aki veszélyeztető magatartást tanúsít és
- 3.) fennáll az intézeti gyógykezelés szükségessége.

Ezen három feltételnek *együttesen kell fennállnia és egymással össze kell függnie.*

Amennyiben tehát a közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsító beteg nem minősül az Eütv. 188.§ d) pontja szerinti pszichiátriai betegnek, vagy nem állapítható meg a beszállítás indokoltsága, akkor nem rendelhető el a kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelés sem. Akkor sem kerülhet sor a kötelező gyógykezelés elrendelésére, ha a pszichiátriai beteg nem tanúsított az Eütv. 188.§ b) pontja szerinti veszélyeztető magatartást. Ez a szabály még akkor is irányadó, ha a beteg állapota egyébként súlyos és indokolt lenne a pszichiátriai intézeti gyógykezelése.

Az elrendelés további feltétele, hogy a pszichiátriai beteg által tanúsított veszélyeztető magatartás oka a pszichés állapotának zavara kell, hogy összefüggjön. Fontos leszögezni, hogy annak eldöntése, hogy a beteg pszichiátriai beteg-e, illetőleg az általa tanúsított magatartás pszichés állapota valamilyen

zavarával összefüggésben van-e, mindig orvosszakértői kérdés, annak megítélésére a bíróság nem rendelkezik megfelelő háttértudással. Ezzel szemben viszont annak eldöntése, hogy a magatartása veszélyeztető, illetőleg közvetlenül veszélyeztető magatartás-e, nem tekinthető kizárólag szakkérdésnek, így ebben a vonatkozásban a bíróság által lefolytatott bizonyítási eljárásnak komoly szerepe lehet.

A beteg intézeti felvételét követően a pszichiátriai intézet vezetője 24 órán belül a bíróság értesítésével kezdeményezi a beszállítás indokoltságának megállapítását és a kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelését. A bíróság az értesítés kézhezvételét követően haladéktalanul kirendel egy független, a beteg gyógykezelésében részt nem vevő igazságügyi elmeorvos szakértőt, aki szakvéleményét írásban, vagy a bírósági szemle alkalmával, a meghallgatáson szóban terjeszti elő.

A bíróság határozatának meghozataláig az intézet elsősorban a veszélyeztető vagy közvetlen veszélyeztető magatartás megszüntetésére törekszik.⁶ A törvény kifejezetten előírja, hogy a pszichiátriai intézetnek *kifejezetten kerülnie kell* minden olyan beavatkozást, amely lehetetlenné teszi, hogy a bíróság a későbbi személyes meghallgatás során a beteg aktuális pszichés állapotát megítélje. A szakmailag lehetséges mértékben és módon kerülni kell az olyan beavatkozások elvégzését, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a bíróság a személyes meghallgatás során a beteg aktuális pszichés állapotát megítélje. Amennyiben erre mégis sor kerül, azt részletesen dokumentálni és indokolni kell.

A bíróság határozata meghozatala előtt meghallgatja a beteget, az intézet vezetőjét vagy az általa kijelölt orvost, illetőleg áttanulmányozza a szakvéleményt. A bíróság az intézet értesítésének kézhezvételétől számított 72 órán belül, *utólag* hozza meg határozatát, mely határozat meghozataláig a beteg ideiglenesen az intézetben tartható.

Itt említhetjük meg a **BH. 2011.226. számú eseti döntést** is, amely értelmében *nem sért jogszabályt a pszichiátriai intézet*, ha a bíróság által történő személyes meghallgatásig, *a törvényi határidők korlátai között a közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsító beteg intézeti felvételéről és bent tartásáról intézkedik*, de a bíróság a sürgősségi gyógykezelést – a beteg aktuális pszichés állapota alapján – nem rendeli el.

A kérdéses esetben a pszichiátriai intézet a kérelmezettet - pszichózisára tekintettel - sürgősségi gyógykezelésbe vette. A kérelmezett később felülvizsgálati kérelmében előadta, hogy a pszichiátriai intézetbe történő szállítását megelőző

⁶ Eütv. 199.§ (4) bekezdése

napon az esti órákban ismeretlen üldözői elől menekült az autópályáról letérve, ahol egy földúton az üldözői utolérték és pszichoaktív szer bevitelére kényszerítették. Ezt követően elaludt, majd a reggeli órákban bement egy kórházba, ahol a kezelőorvosa a kérelmezett által előadottakra tekintettel pszichiáter szakértő bevonását szorgalmazta. Ennek a kérelmezett hevesen ellenállt, és el akarta hagyni a kórházat. Ezt azonban a kórházi ápolók megakadályozták, és a kérelmezettet a kórház pszichiátriai osztályán helyezték el. A kérelmezett ezt követően semmilyen kezelésben nem részesült és a kórlapján is szerepelt, hogy az általa előadottaknak valóságtartalma is van, melyre tekintettel a kérelmezett sérelmére tekintettel elkövetett bűncselekmény miatt büntetőeljárás megindítására került sor.

A kérdéses esetben az első fokú bíróság végzésében megállapította, hogy bár a kérelmezett felvétele, a kórházi felvételének időpontjában tanúsított közvetlen és veszélyeztető magatartására tekintettel indokolt volt, de kötelező intézeti gyógykezelése aktuális pszichés állapota alapján már nem szükséges.

A bíróság végzésével szemben a kérelmezett terjesztett elő fellebbezést, amelyben kérte annak megállapítását, hogy *már a sürgősségi intézeti felvétele sem volt indokolt, mivel felvételének és az intézetben tartásának semmilyen tényleges oka nem állt fenn*, mivel a közvetlen és veszélyeztető állapota fennállását a kórházi iratok sem támasztották alá.

A fellebbezés folytán eljáró másodfokú bíróság az első fokú bíróság végzését helybenhagyta, hivatkozva arra, hogy a rendelkezésre álló iratokból a kérelmezett sürgősségi gyógykezelésbe vételének az indokoltsága további bizonyítás nélkül is, elsősorban a kérelmezett önmagát veszélyeztető pszichés állapota miatt megállapítható volt.

A felülvizsgálati kérelem alapján eljáró Legfelsőbb Bíróság döntésében többek között rámutatott arra, hogy a sürgősségi és kötelező gyógykezelés elrendelésekor a bíróságnak az a feladata, hogy *a beteg aktuális pszichés állapotát a gyógykezelés szükségessége szempontjából megítélje*. A beteg intézetbe történő felvételét megelőzően történt eseményeknek a sürgősségi gyógykezelés elrendelésének szempontjából nincs jelentősége, sokkal inkább mérvadó a betegfelvétel indokoltsága tekintetében *a kérelmezett felvételkori pszichés státusa*. A kérdéses esetben a betegfelvételkor a kérelmezett közvetlen és veszélyeztető magatartást tanúsított, melyre tekintettel került sor az intézetbe történő felvitelére, de tekintettel arra, hogy állapotának közvetlen és veszélyeztető jellege a bírósági meghallgatáskor már nem állt fenn, így a bíróság nem rendelte el kötelező intézeti gyógykezelését. Az eljárásban a törvényben előírt határidők – így a bíróság 24 órán belüli értesítése és a határozat 72 órán belüli meghozatala – maradéktalanul betartásra kerültek, vagyis a pszichiátriai intézet *nem sértette meg* a vonatkozó

jogszabályi rendelkezéseket, *amikor a kérelmezettet a bíróság meghallgatásáig az intézetben tartotta.*

A bíróság a sürgősséggel felvett beteg esetében akkor rendeli el a kötelező gyógykezelést, ha a beteg veszélyeztető magatartást tanúsít és fennáll az intézeti gyógykezelés szükségessége. A bíróság a határozatot, annak meghozatalától számított legkésőbb öt napon belül írásba foglalja és az írásba foglalást követő kettő napon belül elrendeli annak kézbesítését. Az elrendelt gyógykezelés szükségességét, pedig harmincnaponként felülvizsgálja.

A bíróság annak a pszichiátriai betegnek rendeli el a *kötelező intézeti gyógykezelését*, aki bár veszélyeztető magatartást tanúsít, de sürgősségi gyógykezelése nem indokolt, mivel magatartása *nem hordozza magában* a sürgősségi intézeti gyógykezelés elrendelésének feltételül támasztott *közvetlen és súlyos veszély* lehetőségét.

Az Eütv. indokolása szerint a jogalkotó fontosnak tartotta, hogy azon pszichiátriai betegeknél, akik veszélyeztető állapotuk miatt intézeti gyógykezelésre szorulnak, de a kezelésnek önként nem vetik alá magukat, ne a sürgősséggel történő beszállítás legyen az egyetlen eszköz arra, hogy a beteg a megfelelő gyógyintézetbe kerülhessen. Ezért lehetőség van arra, hogy a bíróság először elrendelje a beteg intézeti gyógykezelését és kényszerintézkedésre csak abban az esetben kerüljön sor, ha a beteg a bíróság határozatának önként nem tesz eleget. Erre azonban csak abban az esetben van lehetőség, ha a beteg veszélyeztető magatartást tanúsít, de megbetegedése természetére tekintettel nem indokolt a sürgősségi gyógykezelésbe vétele. Az eljárás a pszichiátriai intézet szakorvosának bejelentésére vagy bizonyos feltételek esetén az ügyész kezdeményezésére indult, és a kérelemben nem elég a kötelező intézeti gyógykezelés elrendelését kérelmezni, hanem javaslatot kell tenni a gyógykezelést végző pszichiátriai intézetre is.

Elsősorban olyan esetekről beszélhetünk tehát, ahol a sürgősségi beszállítás ugyan nem indokolt, de a beteg kritikus állapotban van, mert például képtelen ellátni önmagát, vagy kezelésre szorulna, és a kezelés elmaradása esetén egészsége súlyosan károsodhat. Tipikus példaként említhetjük meg a kórházak addiktológiai, vagy gerontopszichiátriai osztályán elhelyezett betegeket. Ebbe a körbe elsősorban olyan betegek tartoznak, akik veszélyeztető magatartást tanúsítanak és/vagy önmagukról képtelenek gondoskodni, így róluk a kezelés és terápia révén az államnak kell gondoskodnia. Természetesen itt is vezérlő elvként jelenik meg, hogy az eljárást csak akkor szabad megindítani, ha egyrészt a beteg önkéntesen nem veti alá magát a gyógykezelésnek, másrészt a kezelés hiányában egészségét, testi épségét súlyos veszély fenyegeti. A bíróság az értesítés kézhezvételétől számított 15 napon belül határoz a kötelező intézeti gyógykezelés

elrendeléséről azt követően, hogy meghallgatta a beteget, a független igazságügyi elmeorvos szakértőt, valamint az eljárást kezdeményező orvost.⁷

A törvény rendelkezik a mindkét eljárásra irányadó *közös eljárási szabályokról*⁸ is, melyek értelmében az eljárás során a beteg lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes járásbíróság, a hatáskörébe tartozó polgári nemperes eljárásban jár el, a döntően az eljárásra kijelölt bírósági titkárok⁹ által lefolytatott bírósági szemlék során. Ha a beteg az eljárás kezdeményezésekor a pszichiátriai intézetben tartózkodik, a kötelező pszichiátriai gyógykezelés *elrendelésére* a pszichiátriai intézet székhelye szerinti járásbíróság illetékes, és az intézeti gyógykezelés *felülvizsgálatára* a pszichiátriai intézet székhelye szerinti járásbíróság illetékes.

A törvény előírja, hogy a bírósági eljárásban biztosítani kell a beteg megfelelő képviselőjét, így ha a betegnek az eljárás során nincs törvényes vagy meghatalmazott képviselője, részére a bíróság ügygondnokot rendel ki. Saját eljárásomban mindösszesen egy ízben volt lehetőségem arra, hogy a beteg törvényes képviselőjével a helyszínen találkozva őt is tájékoztassam a bírósági szemle eljárásrendjéről és a bíróságnak az intézeti elhelyezés elrendelésében való szerepéről, így azt mondhatom, hogy az ügygondnokok szerepvállalása gyakorlatilag kizárólagosnak tekinthető.

A meghallgatás megtartására a törvény szerint a bíróság a hivatalos helyiségén kívül is sor kerülhet, de ez a törvényi lehetőség a gyakorlatban kizárólagosságot jelöl, mivel a meghallgatásokra a gyógykezelést nyújtó pszichiátriai intézetben, vagy a kórházak pszichiátriai osztályain kerül sor.

A meghallgatásról készült jegyzőkönyv tartalmi elemeit egyértelműen meghatározza a törvény. A bírósági jegyzőkönyvben részletesen fel kell tüntetni az eljárás menetét, vagyis abban szerepelnie kell a gyógykezelést kezdeményező intézmény képviselője nyilatkozatának, a beteget képviselő ügygondnok vagy törvényes képviselő álláspontjának, a betegnek feltett kérdéseknek és válaszoknak, amennyiben *a beteg állapota erre lehetőséget biztosít*. A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell továbbá a beteg által önállóan előadottak összefoglalását, a szóban előterjesztett szakvélemény teljes tartalmát, illetve utalást arra, hogy az írásban előterjesztett szakvélemény ismertetése megtörténtét, valamint az elhangzott észrevételeket.

A betegek jogorvoslati jogával kapcsolatosan előírja a jogszabály, hogy a határozattal szemben a közléstől számított 8 napon belül lehet fellebbezni, de a

⁷ Eütv. 200.§ (3) bekezdése

⁸ Eütv. 201-201/b.§

⁹ Isd. 21/2010. (II.25.) Alkotmánybírósági határozat

határozat ellen benyújtott jogorvoslati kérelemnek a határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya. A másodfokú eljárásban a bíróság soron kívül jár el.

A bíróság az intézeti gyógykezelés szükségességét a törvényben rögzített időszakonként egyébként is felülvizsgálja, amely felülvizsgálatra pszichiátriai fekvőbeteg-gyógyintézetben harmincnaponként, pszichiátriai betegek rehabilitációs intézetében pedig hatvannaponként kerül sor.

A törvényben eljárási szabályok és alapjogi garanciák egy olyan eljárásrendet vázolnak fel, amelyet több, az alapvető jogok biztosának jelentésében is részletezett okból is egyre nehezebb a gyakorlatban megvalósítani.

2.2. Az általános és a speciális betegjogi szabályok érvényesülése

A sürgősségi és a kötelező intézeti gyógykezelés bíróság általi elrendelésének jelentőségét növeli az a tény, hogy a pszichiátriai intézeti gyógykezelés – a pszichés betegeket övező társadalmi előítéletek miatt – hátrányos megkülönböztetéshez vezethet a betegek magánéletében, munkahelyi és társas kapcsolataiban egyaránt. Számos olyan negatív hatás éri a beteget, amely a kórházi kezelések mellékhatásain túl, hosszú távon, döntő befolyással bír az életében. A jogalkotó is tisztában van azzal, hogy ezen hátrányos helyzetű, mentális állapotuknál és körülményeiknél fogva kiszolgáltatott helyzetben levő betegek jogai fokozott védelemre szorulnak és gyógykezelésük valamennyi elrendelhető formájára vonatkozóan különös eljárási és alapvető jogi garanciák érvényesítése szükséges. Az Eütv. a fentiekben már kifejtett pontos meghatározását adja mind annak, hogy kit tekinthetünk pszichiátriai betegnek, pszichiátriai intézménynek és pontosan meghatározza a közvetlen veszélyeztető magatartás fogalmát, valamint alapjogi és eljárási garanciák lefektetésével szabja meg a bírósági eljárás kereteit.

Az Eütv. a II. fejezetében a valamennyi beteget megillető jogok között sorolja fel az egészségügyi ellátáshoz való jogot, az emberi méltósághoz való jogot, a kapcsolattartáshoz való jogot, a gyógyintézet elhagyásának jogát, a tájékoztatáshoz való jogot, az önrendelkezéshez való jogot, az ellátás visszautasításának jogát, az egészségügyi dokumentáció megismerésének a jogát, valamint az orvosi titoktartáshoz való jogot. Nyilvánvaló, hogy a pszichés betegek esetében egyes itt említett jogok speciális tartalommal jelennek meg, illetőleg többlet garanciák eljárásba építése is szükséges, amely kimondottan a pszichés megbetegedésben szenvedőkre vonatkozik és speciális állapotukhoz megfelelően idomul.

A kimondottan a pszichiátriai betegek jogaira irányadó, speciális szabályokat az Eütv. „*A pszichiátriai betegek gyógykezelése és gondozása*” címet viselő X. fejezete tartalmazza, amely iránymutató szabályként rögzíti, hogy a pszichiátriai beteg

személyiségi jogait egészségügyi ellátása során - a helyzetére való tekintettel - fokozott védelemben kell részesíteni. A törvényben felsorolt jogok az egészségügyi ellátás során *csak a törvényben foglaltak szerint, a feltétlenül szükséges mértékben és ideig*, továbbá - az Eütv 193. §-ában foglalt kivétellel - *abban az esetben korlátozhatók, ha a beteg veszélyeztető vagy közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsít*. A pszichés betegek emberi méltóságához való joga azonban ebben az esetben sem korlátozható.

A pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII.6.) ESzCsM rendelet határozza meg, hogy milyen korlátozások alkalmazhatóak a betegekkel szemben. A korlátozás lehet:

1.*pszichikai korlátozás*, amelybe beletartozik a beteg felszólítása a veszélyeztető, illetőleg a közvetlen veszélyeztető magatartástól való tartózkodásra, illetőleg az ilyen magatartások abbahagyására és az együttműködésre való felszólításra, valamint az előzőek eredménytelensége esetén az arra való figyelmeztetés, hogy egyéb korlátozó intézkedés alkalmazása következik;

2.*fizikai korlátozás*, amely jelöli a pszichiátriai beteg szabad mozgásának megtagadását, illetőleg mozgási szabadságának testi kényszerrel, fizikai és mechanikai eszközökkel, berendezésekkel való korlátozását. Itt említhetjük meg különösen az osztály, a részleg és az intézet elhagyásának megtagadását és megakadályozását, az intézet területén történő mozgás korlátozását, az elkülönítés, a testi kényszer, a rögzítés, valamint a lekötés alkalmazását;

3.*kémiai vagy biológiai korlátozást* jelöl a veszélyeztető, illetve a közvetlenül veszélyeztető magatartás elhárításához szükséges mennyiségű gyógyszer belegezés nélkül történő alkalmazása;

4.*egyéb korlátozó intézkedés* alkalmazása, amely jelöli a fenti pontokban felsorolt fizikai, kémiai vagy biológiai korlátozás, illetve ezek komplex alkalmazásával megvalósuló korlátozás alkalmazását.¹⁰

Korlátozó módszerek vagy eljárások alkalmazását főszabályként a beteg kezelőorvosa rendeli el. A korlátozás ideje alatt a beteg állapotát folyamatosan ellenőrizni kell, amely magában foglalja a fizikai, higiénés és egyéb szükségletek felmérését és ezeknek a beteg állapotának megfelelő kielégítését is.¹¹

¹⁰ 60/2004. (VII.6.) ESzCsM rendelet a pszichiátriai intézeti betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól (a továbbiakban: a Rendelet) - 1.§

¹¹ Rendelet: 5.§

A jogszabály értelmében a sürgősségi és a kötelező intézeti gyógykezelés alatt álló beteg esetében a gyógykezeléshez való beleegyezéstől egészen addig el lehet tekinteni, ameddig a beteg veszélyeztető vagy közvetlenül veszélyeztető magatartást tanúsít, mivel ezen esetekben az ellátás célja éppen a közvetlen veszélyeztető magatartás elhárítása, amely érdekében a törvényben szabályozott korlátozások is alkalmazhatóak. A beteg *csak a veszélyeztető vagy a közvetlen veszélyeztető magatartás fennállása esetén korlátozható bármely módon a személyes szabadságában azzal a feltétellel, hogy a korlátozás csak addig tarthat és csak olyan mértékű és jellegű lehet, amely a veszély elhárításához feltétlenül szükséges.* A leggyakoribb esetben a korlátozás elsődleges célja, hogy a sürgősségi, illetőleg a kötelező gyógykezelés elrendelése alatt álló beteg engedély nélküli eltávovása megelőzhető legyen.

Különös fontosságot tulajdonít a törvény a *betegek egyéniesített tájékoztatásának* is¹², mely szerint a pszichiátriai intézetbe felvett beteget a törvényben általánosan is előírt tájékoztatáson túlmenően szóban és írásban tájékoztatni kell jogairól, különös tekintettel a bírósági eljárás lényegére, a betegnek azzal kapcsolatos jogaira. Ennek gyakorlati megvalósulása azonban, tekintettel a betegek speciális pszichés állapotára, álláspontom szerint igen kétséges.

2.3. Az 1/2012. polgári elvi határozat

Az eljárási garanciák nem formális, hanem valós érvényesülésének és a közvetlen veszélyeztető magatartás bizonyítottságának fontosságát hangsúlyozza az 1/2012. polgári elvi határozat.¹³

A határozat alapjául szolgáló tényállás szerint a kérelmezett suicid magatartását követően került sor pszichiátriai intézetbe történő beszállítására, tekintettel arra, hogy önmagára súlyosan veszélyeztető magatartást tanúsított. A kérelmezett kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelésének elrendelése iránti eljárás során mindvégig tagadta öngyilkossági szándékát és pszichés problémáit. A pszichiátriai osztályon készült igazságügyi elmeorvoszakértői vélemény megállapításai alapján az első fokú bíróság az Eütv. 199.§ (5) bekezdése alapján elrendelte a kérelmezett kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelését. Az első fokú végzés ellen mind a kérelmezett, mind a kirendelt ügygondnoka fellebbezést nyújtott be, arra hivatkozva, hogy a kötelező pszichiátriai gyógykezelés indokoltsága jelen esetben nem áll fenn.

¹² Eütv. 191.§ (2) bekezdése

¹³ <http://kuria-birosag.hu/hu/elvhat/12012-szamu-polgari-elvi-hatarozat> - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

A másodfokú bíróság végzésével az elsőfokú bíróság végzését helybenhagyta, majd a jogerős végzés ellen a kérelmezett és ügygondnoka nyújtott be felülvizsgálati kérelmet.

Felülvizsgálati indítványában az ügygondnok kérte a jogerős határozat hatályon kívül helyezését és a másodfokú bíróság új eljárásra és új határozat hozatalára történő utasítását, míg a kérelmezett az elsőfokú végzés megváltoztatásával, a jogszabályoknak megfelelő új határozat hozatalát kérte.

A kérelmezett felülvizsgálati kérelmében előadta, hogy 2011. május 31.napján vágta fel a csuklóját a munkahelye előtt, pusztán demonstratív célból. Az ezt követően kiérkező mentősök beszállították a J. Kórház Traumatológiájára, ahol a sérüléseit teljes körűen ellátták, majd az öngyilkossági kísérletre tekintettel – amit a kérelmezett ott is mindvégig tagadott – pszichiátriai konzíliumot kértek. A kérelmezett ezt követően órákig várakozott a folyóson felügyelet nélkül, majd ismerőseivel távozott a kórházból.

Hat nappal később, 2011. június 6.napján 22 órakor a rendőrség az édesanyja lakásán kereste fel, mint állítólagos öngyilkossági kísérletére tekintettel „szökött elmebeteg”. A kérelmezett felülvizsgálati indítványában rámutatott arra, hogy amennyiben valóban öngyilkossági késztetése lett volna, azt nyilvánvalóan megkísérelte volna a május 31. és június 6. közötti időszakban.

A kérelmezett előadta továbbá, hogy a pszichiátriai osztályra történő beszállítását követő reggelen került sor a bírói szemlére, azonban a kérelmezett sérelmezte, hogy sem az ezzel összefüggő jogairól nem tájékoztatták, sem a kirendelt ügygondnoka nem kereste fel a meghallgatást megelőzően. Bár a kérelmezett a bírói szemlén tiltakozott a behozatala ellen, azonban az első fokú bíróság, a szakértői vizsgálat nélküli igazságügyi elmeorvoszakértői vélemény alapján rendelte el kötelező gyógykezelését.

A felülvizsgálati kérelem nyomán eljáró Kúria döntésében hivatkozott az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt és Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Egyezmény 5. cikkének 1. pontjára, az Eütv. 2.§ (1) bekezdésében, a 188.§ c) pontjára, a 196.§ b) pontjában foglalt rendelkezésekre. A Kúria döntésében rámutatott arra is, hogy noha a kötelező gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos eljárásban az Eütv. 201. §-ának megfelelően a bíróság a kérelmezett számára ügygondnokot rendelt ki, valamint igazságügyi elmeorvoszakértői vélemény is készült (bár a vizsgálatot végző orvosszakértő személye az iratokból nem volt megállapítható), és a kérelmezett személyes meghallgatására is sor került, azonban ezen *garanciális előírások formális betartása önmagában nem volt elengedő annak eldöntéséhez, hogy a kérelmezett olyan közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsított-e, amely indokoltá,*

illetve szükségessé tette a pszichiátriai intézetbe történő szállítását, majd kötelező gyógykezelésének elrendelését.

A Kúria döntésében arra is rámutatott, hogy az első fokú bíróság a tényállást nem tárta fel kellő részletességgel, így nem állnak így rendelkezésre adatok arra vonatkozóan, hogy a kérelmezett a csuklóját a pszichiátriai intézetbe történő beszállításának napján, tehát 2011. június 6.napján metszette-e fel, vagy - ahogyan azt a kérelmezett állította - 6 nappal korábban, május 31.napján. Amennyiben a korábbi időpont a valós, vizsgálni kellett volna a köztes időszak eseményeit, tehát, hogy sor került-e újabb öngyilkossági kísérletre, vagy a kérelmezett valóban letette-e az általa hivatkozott „demonstratív csuklófelmetszésről”.

A csatolt elme-orvosszakértői véleményből pedig nem állapítható meg, hogy az orvosszakértő által diagnosztizált paranoia miatt tette szükségessé a kérelmezett sürgősségi gyógykezelését a kérelmezett által vitatott öngyilkossági kísérleten túlmenően.

A Kúria mindezekre hivatkozva döntésében rámutatott arra, hogy a felülvizsgálati eljárásban nem áll rendelkezésre elegendő adat annak eldöntéséhez, hogy a *kérelmezett ténylegesen olyan, közvetlenül veszélyeztető magatartást tanúsított-e,* amely valóban indokoltá tette pszichiátriai intézetbe szállítását, illetve sürgősségi gyógykezelésének elrendelését. A hiányos tényállás ellenére az eljáró bíróságok a *kérelmezett önrendelkezési jogát korlátozó döntést hoztak, noha a bizonyítékok nem álltak teljes körűen rendelkezésre,* így nem kerülhetett sor a bizonyítékok teljes körének egybevetésében, azok összességében való értékelésére. A fentiekre tekintettel a Kúria jogerős végzést hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasította.

3. Az Alapvető Jogok Biztosának AJB-344/2018. számú jelentésének összefoglaló megállapításai és a gyakorlati jogalkalmazási kihívások

Az alapvető jogok biztosa több ízben is vizsgálta a pszichiátriai betegek sürgősségi és kötelező gyógykezelésének elrendelésével kapcsolatos bírósági eljárásokban a pszichiátriai betegek helyzetét, különös tekintettel a sürgősségi gyógykezelés alá vont személyeket megillető jogorvoslati jog természetére és érvényesülésére. Legfrissebb megállapításait az AJB-344/2018.számú jelentésében foglalta össze, amelyek előzményei az AJB-243/2016 és az AJB 3756/2015.számú jelentések, amelyek az eljárás során, a gyakorlatban megjelenő nehézségekre világítottak rá.

A bírósági szemle *ideáltipikus* esetében a kórházban a meghallgatásra érkező bírósági titkárt, akinek már a meghallgatást megelőzően rendelkezésére áll az igazságügyi pszichiáter szakértő szakvéleménye, egy speciálisan a meghallgatás céljára kialakított helyiségbe kísérik. Az adott beteg vonatkozásában elkészített

szakvélemény alapján a titkárnak kellő idő állt rendelkezésére, hogy a meghallgatásra megfelelően felkészüljön.

A meghallgatást megelőzően az ügygondnok az intézetben már felkereste a beteget, akit tájékoztatott a bírósági eljárás lényegéről, okairól, valamint az egészségügyi dokumentációt és a szakvéleményt áttanulmányozva pontosan tájékozódott a kérelmezett állapotáról. A szemlén megjelenik a kérelmezett kezelőorvosa, valamint a szakvéleményt adó igazságügyi pszichiáter szakértő.

A bírósági szemlére kijelölt helyiségbe az erre kijelölt egészségügyi alkalmazott személyesen és egyenként vezeti be a kérelmezetteket, ahol a bíróság diszkrét légkörben folytathatja le a meghallgatást, amely során a kérelmezett egészségügyi állapotához mérten részletesen tájékoztatja az eljárás okairól, céljáról, felolvasva a független igazságügyi elmeorvos szakértő véleményét, melyre a kérelmezett, az ügygondnokkal való tanácskozást követően részletesen kifejtve előadhatja az észrevételeit. A bíróság a meghallgatást követően megszövegezi és kihirdeti az ügyben hozott egyedi döntését. *Ideáltipikus eset*, azaz jó lenne, ha a valóságban is így lenne. Sajnos azonban az előbbieken felvázoltak gyakorlati megvalósulását számtalan tényező akadályozza.

3.1.A kérelem tartalmi elemei, a beteg megjelenése a rendszerben

Az Eütv. 199.§-a értelmében, ha a pszichiátriai beteg közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsít, és ez csak azonnali pszichiátriai intézeti gyógykezelésbe vétellel hárítható el, az észlelő orvos közvetlenül intézkedik a beteg megfelelő pszichiátriai intézetbe szállításáról. A beteg felvételét követően a pszichiátriai intézet vezetője 24 órán belül a bíróság értesítésével kezdeményezi a beszállítás indokoltságának megállapítását és a kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelését.

Az eljárás tehát egy *kérelemmel* indul, amelynek konkrét tartalmát azonban sem az Eütv. sem egyéb jogszabály nem részletezi. A Jelentés megállapításai szerint az eljárást megindító kérelem tartalma és formája kórházanként eltérő. A bíróságon az igazságügyi alkalmazotthoz érkező bejelentés legtöbbször csak egy BNO kódot tartalmaz, amelyből laikus számára nehéz megítélni a kérelmezett valós egészségügyi állapotát. A jogalkalmazás számára megfogalmazódott elsődleges igény *egy egységes elvárások mentén megfogalmazott tartalmú bejelentő lap kidolgozása*, amely a specifikumokon túl tartalmazhatná azt a minimum tartalmat, amely minden bejelentésre vonatkozóan irányadó lehetne.

A kérelem minimum tartalmi elemei magukban foglalhatnák a kérelmezett sürgősségi gyógykezelésbe vételét megalapozó körülmények részletes dokumentálását. A bíróságot, megalapozott első fokú döntése meghozatalában

segíthetné, ha a kérelmezett intézetbe történő beszállításához kapcsolódó dokumentumok is rendelkezésére állnának. Így például csatolt beutaló vagy mentőszolgálat által kiállított beszállítási jegyzőkönyv, vagy a rendőrségi intézkedésről készült jegyzőkönyv a beszállítás okának körülményeit pontosan feltárhatná. A bejelentésnek emellett tartalmaznia kellene a kezelőorvos részletesen kifejtett szakmai álláspontját a kérelmezett aktuális – (beszállítási-kori) állapotáról, valamint annak a konkrét meghatározását, hogy a sürgősségi intézeti gyógykezelés elrendelésének alapjául szolgáló közvetlen és veszélyeztető magatartás *pontosan hogyan és milyen magatartással* valósult meg.

A kérelemmel szemben támasztott alapvető elvárás, hogy *az laikusok számára is értelmezhető információkat* tartalmazzon, hiszen a kérelem alapján indult bírósági eljárásban nem csak orvosok vesznek részt, így elengedhetetlen, hogy a kérelem és csatolt dokumentumai mindenki számára érthető és értelmezhető információkat tartalmazzanak.

A kérelem bírósághoz történő technikai érkeztetésével kapcsolatosan fontos lenne szorgalmazni az *elektronikus kapcsolattartásban* rejlő lehetőségeket, amely jelentősen hozzájárulhatna az egész eljárás egyszerűsítéséhez, illetőleg gyorsításához. A kórház részéről elektronikus úton megküldött, a bírósághoz – az előzőek szerinti - kiterjesztett tartalmi elemekkel betervezett kérelmet a bíróság azonnal, szintén elektronikus úton kézbesíthetné mind a független igazságügyi elmeorvos szakértő, mind az ügygondnok, vagy a kérelmezett ügygondnoka, illetőleg törvényes képviselője részére. Az elektronikus út igénybevételénél az eljárás ezen szereplőinek is lenne lehetőségük arra, hogy a bejelentés, majd az elkészült és szintén elektronikus úton továbbított szakvélemény birtokában a kérelmezett egészségi állapotából „felkészülve”, a konkrét egyedi eset jellemzőire vonatkozó ismeret birtokában készüljenek fel a bíróság eljárására.

Az elektronikus kapcsolattartás azonban gyakorlati problémákhoz is vezet. Személyes eljárásom során több ízben is előfordult az a különleges helyzet, hogy a kérelmezettet pénteken délután vették fel a pszichiátriai intézet osztályára. A kezelőorvos jelzését követően, még aznap este 20 órakor elektronikus úton bejelentették a bíróságra a felvételét. A bíróságon az igazságügyi alkalmazott csak hétfő reggel 8 órakor volt abban a helyzetben, hogy megnyissa a bejelentést tartalmazó elektronikus üzenetet. Így a bíróság hivatalosan csak a beteg intézeti gyógykezelésbe vételétől számított több, mint 48 óra elteltével értesült a kérelmezett felvételéről akkor, amikor kevesebb, mint 24 óra állt már csak rendelkezésére ahhoz, hogy kirendeljen egy független igazságügyi elmeorvos szakértőt, a szakértő előterjeszthesse a szakvéleményét, a bírósági szemle idejéről az érintettek megfelelően értesítésre kerüljenek és a bírósági szemle a törvényben rögzített határidőkön belül megtartható legyen és azon a bíróság határozatot is hozhasson. A kérdéses esetben csak a szakértő rugalmasságának volt köszönhető,

hogy szabadságát feláldozva megvizsgálta a beteget és elkészítette a szakvéleményét, amely alapján már megalapozott döntést hozhattam az adott kérelmezett sürgősségi pszichiátriai intézeti elhelyezése indokoltságáról.

Saját eljárásomban többször is tapasztaltam azt a jelenséget, hogy olyan betegek is feküdtek pszichiátriai osztályokon, akik nem feltétlenül pszichés betegségük miatt jelentek meg a rendszerben. A leggyakoribb esetben a megváltozott munkaképességük miatt esedékes felülvizsgálathoz kapcsolódóan kezdtek "gyűjtögető" életmódba, amelybe egy pszichiátriai osztályon eltöltött egy hét, valamint az arról kiállított orvosi igazolás is beleszámított. Az emberi leleményesség határtalan.

Talán különös, hogy miért éppen itt, de a fentiek kapcsán úgy érzem, pár szót kell ejtenünk az egészségügyi intézmények finanszírozásának kérdéséről, illetőleg átalakításának szükségességéről. A jelenlegi rendszerben arra vannak rászorítva a kórházak, hogy sokszor olyan betegeket is felvegyenek az osztályra, akiknek kezelését esetlegesen más módon is meg lehetne oldani, vagy ad absurdum nem is szorulnak pszichiátriai intézeti kezelésre, de a kórház finanszírozásának hosszú távú biztosítása érdekében szükséges az osztályos felvételük és elhelyezésük. A betegforgalom megnyirbálása egyértelmű bevételkiesést jelentene a kórházak oldalán, de hozzájárulhatna ahhoz, hogy tényleg csak a valódi mentális gondokkal szenvedők kerüljenek be betegként a pszichiátriai osztályokra, így enyhítve valamennyi, jelen eljárásban részt vevő szereplő leterheltségét.

3.2. A szakértő szerepe az eljárásban

A szakvélemény a bíróság eljárásban kulcsfontosságú szerepet tölt be, mivel a kérelmezett aktuális, azaz beszállítása-kori egészségi és mentális állapotának orvosi meghatározását tartalmazza. Csak a szakvélemény birtokában tud a bíróság megalapozottan állást foglalni abban a kérdésben, hogy a beteg pszichés állapota indokolta-e önrendelkezési jogának a sürgősségi intézeti gyógykezelésbe vétellel történő korlátozását. Fontos azt leszögezni, hogy a bíróságnak nem tiszte a független elmeorvos szakértő szakvéleményének felülbírálata. A bíróság elsődleges feladata a szakvéleménnyel összefüggésben az, hogy annak tartalmát megvizsgálva azt ellenőrizze, hogy a szakértő kellő részletezettséggel, egyértelműen megindokolta-e, hogy a beteg mivel valósítja meg a veszélyeztető, illetőleg a közvetlenül veszélyeztető magatartást, mivel a bíróságnak a sürgősségi intézeti gyógykezelés elrendelésére csak ebben az esetben van lehetősége.

A szakvélemény más szempontból is fontos dokumentum az eljárásban, mivel ez tartalmazza a beszállítási körülményeinek részletes feltárását, amely alapján megközelítőleg rekonstruálhatóak a beszállítási körülményei, a kérelmezett pszichés állapota és az annak alapján elrendelt orvosi gyógykezelés indokoltsága.

A szakvéleményekkel szemben támasztott tartalmi követelményeket az *Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 2005. május 31.napján kiadott 14.számú módszertani levele*¹⁴ tartalmazza. Az iránymutatás értelmében a független igazságügyi elmeorvosi szakértő, a szokványos pszichiátriai vizsgálatokkal általában megegyezően lefolytatott szakértői vizsgálat útján, a beteg aktuális pszichés állapota és kórelőzménye ismeretében készíti el szakvéleményét.

A szakvélemény nem tekinthető megalapozottnak, amennyiben az nem tartalmazza pontosan, egyértelműen és érthetően a közvetlen veszélyeztető, illetve veszélyeztető magatartás megvalósulásának indokolását az Eütv. 188.§ b) és c) pontjában foglaltak szerint. A törvény vonatkozó szakaszai szerint ugyanis csak az tekinthető veszélyeztető, illetőleg közvetlenül veszélyeztető magatartásnak, amit a jogszabály egyértelműen ennek minősít. Ebből az következik, hogy nincs olyan pszichés betegség vagy tünet, amely jogi értelemben, *konkrét indoklás nélkül* közvetlen veszélyeztető vagy veszélyeztető magatartás megállapítását alapozza meg. Fontos leszögezni, hogy *önmagában* a pszichés megbetegedés ténye jogilag nem alapoz meg kötelező pszichiátriai kezelést, a pszichiátriai beteg kórházi kezelésének orvosi indokoltsága *nem alapozza meg automatikusan* a kötelező pszichiátriai kezelés elrendelését.¹⁵ A sürgősségi intézeti gyógykezelés indokoltságához ugyanis a pszichés állapot olyan akut zavara szükséges, amellyel összefüggésben a saját, valamint a mások életét, testi épségét, egészségét közvetlenül és súlyosan fenyegető veszély, vagy konkrét és indokolt veszélyhelyzet fennállása jár együtt.

A szakvéleménnyel szemben támasztott további fontos követelmény, hogy az pontosan tartalmazza a kérelmezett vizsgálatára vonatkozó megállapításokat, valamint a beteg beszállításával kapcsolatos rendelkezésre álló adatokat.

A szakértő a bírósági kirendelését követően, de még a bírósági szemlét megelőzően kell, hogy megvizsgálja a beteget, elkészítse és előterjessze a szakvéleményét. A törvény lehetőséget ad arra is, hogy a szakvélemény előterjesztésére legkésőbb a bíróság meghallgatáson kerüljön sor. Az ideális esetben a szakvéleményt készítő pszichiáternek kellő idő állna rendelkezésére ahhoz, hogy megfelelő körülmények között, bensőséges környezetben beszélhessen a kérelmezettel, amely során alaposan feltárhatná annak személyiségét, valamint az intézeti beszállításához vezető okokat. A személyiség megismerését célozhatnák a biográfiai adatok, az életvezetés egyes jellemzőinek feltárása és elemzése is, amelyek különösen bizonyos személyiségzavarok, kóros személyiségállapotok esetén juthatnak igen fontos szerephez. Fontos lehet az

¹⁴ http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/14_mszlev.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

¹⁵ lásd: 1/2012. polgári elvi határozat

aktuális pszichés állapot elemzése mellett a személyiségzavar súlyosságának és tartósságának feltárása is, azaz az, hogy a zavar a személyiség egészében vagy csak egyes összetevőiben jelenik-e meg a kérelmezettnél, illetve hogy az általánosan elfogadott társadalmi normáktól mennyiben és miként tér el viselkedése, a betegsége a szociális alkalmazkodást nehezíti-e vagy sem.

Ne legyenek illúzióink. Ezek megvalósulásának és bevett gyakorlattá válásának semmi realitása nincs. Személyes tapasztalataim szerint az igazságügyi pszichiáter szakértő a bírósági szemle napját megelőzően megvizsgálja a kérelmezettet, szakvéleményét írásbeli formában terjeszti elő, amelyet azonban az intézetben, csak a meghallgatást közvetlenül megelőzően kap kézhez mind az eljárást folytató bírósági titkár, mind az ügygondnok. Praktikus lenne az eljárás ezen szakaszában is az elektronikus kapcsolattartás előnyeinek kihasználása. A szakértő elektronikus formátumban is megküldhetné szakvéleményét a bíróságnak, ahol az igazságügyi alkalmazott két kattintással továbbíthatná azt a beteg gondnokának vagy a kirendelt ügygondnoknak, akik a bírósági szemlére érkezve a konkrét szakvélemény ismeretében tehetnék fel célzott kérdéseiket a kérelmezettnek.

Az általam látott szakértői vélemények kapcsán fogalmazódott meg bennem az a felvetés, hogy szükséges lenne az egy darab A/4-es oldalon előterjesztett, csupán összefoglaló megállapításokat tartalmazó szakértői vélemények tartalmának kiterjesztése. A szakértői véleményekben a legtöbb esetben csak általánosságban történik utalás a beteg beszállítása-kori pszichés állapotára „zavart”, „beszűkült gondolkodás”, „suicid téveszmék” vagy „nem kommunikál” jelzőkkel. Ezekkel szemben mindenképp szükséges lenne egy, a szakértő meglátásait bővebben kifejező tartalmi elemekkel rendelkező *szakvélemény - séma kidolgozása*, amelynél mindenképp bővebb kifejtést érdemelne a kérelmezett beszállítása-kori pszichés állapotának részletesebb felvázolása, a beszállításkor esetlegesen rendelkezésre álló orvosi beutaló, rendőrségi jelentés vagy mentőszolgálat jegyzőkönyvének csatolásával kiegészítve, amely a beszállítás kiváltó okát kellő részletességgel írhatná körül.

Az esetleges anamnézisre vonatkozó adatok feltüntetésével mellett fontos lenne azt is rögzíteni, hogy a kérelmezett a beszállítása óta eltelt időben, az alkalmazott kezelés hatására mennyire működik együtt az ellátásában résztvevőkkel. Milyen a kérelmezett saját betegségéhez, illetőleg állapotához való viszonya, mivel a betegségbelátás hiánya nemcsak a gyógyítási folyamat eredményességét, hanem a bírósági szemle légkörét is nagyban befolyásolja.

A fenti problémák mellett fontos szót ejtenünk egy olyan kérdéstről is, amely szélesebb társadalmi vetületben is megjelenik: a munkaerőhiány kérdéséről. Nagy gondok mutatkoznak az emberi erőforrások területén, mivel egyre kevesebb az igazságügyi pszichiáter szakértő. A jelentés is tartalmazza azt a megállapítást, mely

szerint az igazságügyi pszichiáter szakértő szakma az utóbbi években hiányszakmának tekinthető. Vidéken jóval közelebről érezni ennek az állapotnak a hátulütőit: egyre nehezebb megoldani, hogy a bíróság a szemléhez olyan igazságügyi szakértőt rendeljen ki, aki azon túlmenően, hogy független, még számlaképes, kellően mobilis és hosszú távon is el tudja látni a szakértői feladatokat. Az általam ismert, szakvéleményt adó, még praktizáló igazságügyi szakértők zömmel közelebb állnak a nyugdíjazáshoz. Az utódlásuk pedig nem megoldott.

3.3. Az ügygondnok szerepe

A pszichiátriai intézeti kezelésbe vett betegek kiszolgáltatott helyzetét igyekszik enyhíteni a törvény, amikor előírja, hogy a kötelező pszichiátriai gyógykezelés elrendelésére irányuló eljárásban, valamint a pszichiátriai intézeti gyógykezelés felülvizsgálatára vonatkozó bírósági nemperes eljárásban biztosítani kell a betegek megfelelő képviselését. A beteg képviselését elsődlegesen saját gondnoka, illetőleg törvényes képviselője láthatja el, de a beteg vagy törvényes képviselője meghatalmazása alapján a betegjogi képviselő is jogosult ezen szerep ellátására. Ha viszont a betegnek az eljárás során nincs törvényes vagy meghatalmazott képviselője, részére a bíróság ügygondnokot rendel ki.

A bírósági szemléken jelen levő ügygondnok, a betegek érdekében részt vevő eljárási szereplő. A leggyakoribb esetben a bírósági szemle alkalmával nem tartózkodik a kérelmezett mellett hozzátartozó vagy gondnok, így az eljárás szükségzerű és állandó közreműködőjeként jelenik meg az ügygondnok.

Az Eütv. alapján a kérelmezett képviselésére akkor rendel ki ügygondnokot a bíróság, ha egyébként törvényes vagy meghatalmazotti képviselővel nem rendelkezik.¹⁶ Az ügygondnok eljárásának garanciális a jelentősége: *köteles* a kérelmezettet a bírósági *meghallgatás előtt felkeresni, tájékozódni* a beszállítás körülményeiről, valamint *tájékoztatni* az eljárással kapcsolatos jogairól. Az ügygondnok *előzetes tájékoztatósi és tájékoztatási kötelezettsége* azt követelné meg, hogy az ügygondnok már a kirendelését követően, de még a meghallgatás időpontja előtt felkeresse a kérelmezettet a kórházban, annak érdekében, hogy lehetősége legyen információkat beszerezni a kérelmezett egészségi állapotáról az egészségügyi intézménytől.

A valóságban erre az ügygondnoknak sincs lehetősége. A bírósági szemle napján kap értesítést a bíróságtól arra vonatkozóan, hogy melyik pszichiátriai intézmény, pontosan melyik osztályán és hány beteg vonatkozásában kell az ügygondnoki

¹⁶ Eütv. 201.§ (4) bekezdés

teendőket ellátnia. A meghallgatás megkezdésekor veszi kézbe a kirendelésével kapcsolatos dokumentumokat, és a bírósági szemlét lefolytató titkárral egy időben látja első ízben a kérelmezetről készült szakvéleményt. Előzetes tájékozódásra sem ideje, sem lehetősége.

Fontos azonban leszögeznünk, hogy az ügygondnok szerepe még a törvény értelmezésében is mögöttes szerep, mivel csak akkor kerülhet sor az eljárásban való jelenlétére, ha a kérelmezettnek nincs gondnoka, vagy a szemle alkalmával a meghallgatáson jelen levő törvényes képviselője. Ezen mögöttes szerep ellenére az ügygondnok jelenléte gyakorlatilag kizárólagosnak tekinthető, mivel a bíróságnak a kórháztól érkező bejelentéstől számított 72 óra rövidsége miatt nincs lehetősége arra, hogy a kérelmezett vonatkozásában ellenőrizze annak esetleges gondnokság alatt állását, értesülést szerezzen a hivatásos gondnok elérhetőségéről, őt megfelelően értesítse a bírósági szemle idejéről, az értesítés a gondnok részére szabályszerűen kézbesítésre kerüljön, mely alapján a gondnok a meghallgatás napján meg is tud jelenni a pszichiátriai intézetben. A bírósági szemle lefolytatásához rendelkezésre álló 72 órás időtartam sokszor arra is alig elegendő, hogy a független igazságügyi elmeorvos szakértő szakvéleménye rendelkezésre álljon, nemhogy arra, hogy egyéb eljárási cselekmények foganatosítására is sor kerülhessen.

Az eljárás gyorsításához nagyban hozzájárulna, ha lenne *egy egységesen elérhető online felület*, ahol a kérelmezett személyes adatai, vagy TAJ – száma alapján a bírósági szemle időpontját megelőzően tájékozódhatna mind a kórház, mind a bíróság a kérelmezett esetleges gondnokának személyéről és elérhetőségeiről. Az adatbázis alapján már a kórháznak lehetősége lenne arra, hogy a kérelmezett beszállítását követően a bíróság felé megtett bejelentéssel egyidejűleg, a kérelmezett gondnokát is értesítse. Addig azonban, amíg ez a rendszer *valósan* működőképes nem lesz, az ügygondnok szerepe nem mellőzhető.

Az ügygondnok szerepe meglátásom szerint teljesen formális az egész eljárásban. A bírósági szemlét megelőzően a pszichiátriai intézetnél találkozik a szemlét lefolytató bírósági titkárral és csak az osztályon személyesen átvett szakértői véleményekből tájékozódik a kérelmezettek állapotáról. Nincs alkalom arra, hogy a szemlét megelőzően már előzetesen felmérje a beteg állapotát és tudakozódjon beszállítása körülményeiről.

Személyes tapasztalataim szerint a kérelmezetteket egytől egyig megzavarja az ügygondnok jelenléte. Sok esetben panaszkodnak arra, hogy egyfajta „mini tárgyaláson” érzik magukat és az egészségi állapotuk helyett azonnal szabadkozni kezdenek, hogy „nem követtek-e el semmi rosszat.” Ha magunk elé képzeljük azt a helyzetet, amikor valakit a nyugtatók indukálta legmélyebb álmából keltenek fel az ápolók a bírósági szemle idejére és rögtön egy bíró és egy ügyvéd áll az ágyuk

lábánál, teljesen érthető, hogy az amúgy is törékeny pszichés állapotban levő kérelmezetteket inkább csak megzavarja az egész bírósági szemle, semmint, hogy a jogaik megfelelő védelme érdekében megvalósuló eljárásként tekintenek rá.

Ahhoz, hogy az ügygondnok megfelelően betölthesse az eljárásbeli szerepét mindenféleképp szükséges lenne, hogy a betegből „megfelelően felkészülve” jelenjen meg a bírósági szemlén és személyes észlelései és a kapott információk alapján állapíthassa meg a kérelmezett állapotával kapcsolatos álláspontját. Ehhez természetesen arra is szükség van, hogy a szemlét megelőzően az előzetes látogatásakor érdemi segítséget kapjon a kórház munkatársaitól a tájékoztatás, a beteghez kísérés, a beteg tájékoztatásra alkalmas állapotának biztosítása, továbbá a fizikai biztonságának megteremtése körében. A fentiek megvalósítására sajnos nem áll rendelkezésre megfelelő humán erőforrás a pszichiátriai intézetekben sem.

A heti két alkalommal megtartandó bírósági szemlék alkalmával is sok osztályon jelent nehézséget, hogy egy ott tartózkodó egészségügyi dolgozó a munkája helyett a bírósági szemle feltételeit biztosítsa és a betegekhez kísérje az ügygondnokot és a szemlét lefolytató titkárt. Több esetben tapasztaltam azt, hogy az egészségügyi alkalmazott az osztályos leterheltségére hivatkozva nem tudta elkísérni a szemle résztvevőit a kérelmezetthez, helyette egy, a zárt osztályt nyitó kulcsot átadva jelölte meg a kérelmezett aktuális tartózkodási helyét. A pszichés betegekkel nem mindennap érintkező eljárási szereplők számára nem biztos, hogy bölcs gondolat szakápoló kísérete nélkül bemenni egy pszichiátriai intézet csak kulccsal nyitható zárt osztályára.

Hasznos lenne megfontolni a „házon belüli” képviselő lehetőségét is. A kérelmezett képviselőt elláthatná a betegjogi képviselő is az ügygondnok helyett, akinek valós lehetősége lenne a meghallgatást megelőzően felkeresni a kérelmezettet és megfelelően tájékozódni a pszichés és mentális állapotáról és mivel tevékenységét a kórházakban látja el, másfajta hozzáállással közelíthetne a kérelmezettekhez, ismerve egészségügyi állapotuk sajátos voltát.

A betegjogi képviselő¹⁷ független az egészségügyi intézménytől és annak fenntartójától is. A betegjogi képviselő nem állhat azzal az egészségügyi szolgáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban, amely az általa képviselendő betegek részére egészségügyi szolgáltatást nyújt. A pszichiátriai intézménytől való függetlenségét így nem lehetne megkérdőjelezni.

A betegjogi képviselő tevékenysége kiterjed arra, hogy segíti a betegeket az egészségügyi dokumentációhoz való hozzáférésben, kezdeményezi az

¹⁷ Eütv. 30.-33/B.§

egészségügyi szolgáltatóval szembeni panaszaik kivizsgálását, és a beteg írásbeli meghatalmazása alapján panaszt is tehet a szolgáltató vezetőjénél, fenntartójánál és a kapcsolódó eljárásban képviseli a beteget. A betegjogi képviselő – az ellátás zavartalanságát nem veszélyeztetve – jogosult az egészségügyi szolgáltató működési területére belépni, a vonatkozó iratokba betekinteni és az egészségügyi dolgozókhoz kérdéseket intézni. A betegjogi képviselő a törvény rendelkezései szerint, a betegre vonatkozó orvosi titok megtartására köteles és személyes adatait a vonatkozó jogszabályi rendelkezések szem előtt tartásával kezeli. A betegjogi képviselő eljárásban való részvétele egészen más megítélés alá esne mind a kérelmező, mind a kérelmezett részéről.

3.4. Az intézményi feltételek, humánerőforrás gondok

Korunk felgyorsult életritmusú társadalmában a szív- és érrendszeri megbetegedése után a mentális problémák is igen előkelő helyen szerepelnek a munkaképességet csökkentő betegségek sorában. Egy 2011-en készült ÁSZ jelentés¹⁸ szerint az Európai Unió lakosságának 38,2%-a, azaz közel 164 millió ember küzd valamilyen mentális zavarral, a magyar lakosság mentális állapota pedig az európai átlagtól is rosszabb. Egyes megállapítások szerint a pszichiátriai zavarok gyakorisága pedig már elérte a népbetegség szintjét. A leggyakoribb problémát a szorongásos betegségek, az alvászavar és a depresszió jelentik. A betegek pedig sokszor a társadalmi megbélyegződéstől tartva vonakodnak segítséget kérni.

A haza egészségügyi politika azonban mintha nem akarna erről a negatív irányú tendenciáról tudomást venni, pedig az egészségügyi ellátórendszer problémái senki előtt nem ismeretlenek. Az országos pszichiátriai intézmények bezárása, a férőhelyek számának csökkentése az egészségügyi és a szociális hálózat összehangolt fellépésének hiánya mind hozzájárult ahhoz, hogy hazánkban a lakosság körében ilyen nagy mértékű öltsenek a különféle pszichés zavarok, amelyek növelik a pszichiátriai intézményekben, osztályokon megjelenő betegek számát.

Ha a megelőzés fontosságát hangsúlyozzuk, abban ezen a területen is fontos szerephez juthatna az alapellátás fejlesztése, amely segíthetne abban, hogy a gyakori pszichiátriai betegségeket már kezdeti szakaszukban felismerjék és már az alapellátásban kezeljék. Így különösen a háziorvosi praxisok és a pszichiátriai osztályok aktív kapcsolattartása lenne szorgalmazandó. A háziorvosoknak nincs

¹⁸<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2012/1286j000.pdf?ctid=728> – 13.oldal - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

megfelelő kapacitásuk és kompetenciájuk ahhoz, hogy a mentális problémával élő betegekre megfelelő figyelmet fordítsanak.

Az alapellátás mellett megfontolandó a főként civil kezdeményezés mentén szerveződő közösségi ellátó-centrumok szerepének növelése. Ezek a civil kezdeményezések a társadalmi szerepvállalás iránti elkötelezett szociális munkásokat foglalkoztatnak, de sajnos hosszú távú tervek megvalósítására jelenleg kevésbé alkalmasak, elsősorban az anyagi erőforrásaik szűkössége miatt. Fontos lenne ezen centrumok szerepvállalását és fenntarthatóságát központilag is támogatni.

A különböző ellátási formák ezen változatossága kielégíthetné a páciensek szükségleteit is, lehetővé téve az állapotromlás megelőzése érdekében a betegségek korai felismerését és az állapotrosszabbodás megelőzését, akár a beteghez közelebb eső környezetben, orvosi jelenlét nélkül is.

A közösségi szolgáltatásokhoz azonban limitált a hozzáférés: a kapacitás az anyagi lehetőségek miatt kicsi és földrajzilag is egyenetlen eloszlású, gyakorlatilag bizonyos határmenti településeken élők számára teljesen elérhetetlen. Komoly gond az is, hogy a pszichiátriai betegségeknek továbbra is van egyfajta társadalmilag stigmatikus jellege, a betegek vonakodnak segítségért fordulni és nem akarnak pszichiátriai ellátásban részesülni, főleg úgy, hogy a szomszédok, ismerősök erről tudjanak. Így kérdéses, hogy a prevenció mennyire tekinthető valós lehetőségnek.

Fontos lenne, hogy az egészségügyi ellátórendszer is felismerje, hogy nem minden pszichés problémával kell feltétlenül a pszichiátriai intézetekben megjelennie a betegnek. A legtöbb esetben a betegeket ért különféle traumák feldolgozásában való segítségnyújtás, közösségi programok, stressz-oldás, depressziós élethelyzetek közösségben való kibeszélése/átbeszélése megelőzhetné azt, hogy a modern korban egymástól elidegenedett és egymással szót nem értő emberek olyan élethelyzetekben is a pszichiátriai intézetekbe kerüljenek, amelyek esetleg egyszerűbb, a beteg számára nem vagy csak kevésbé stigmatizáló módszerekkel is kezelhetők lennének.

Az utóbbi években népszerűvé vált a pszichológus - képzés hazánkban. A nagyszámú, hazai egyetemeken képzett pszichológusok a beteggel állandó kapcsolatot tartva, változatos terápiás lehetőségeket alkalmazva beszélgetnék át a beteggel állapota mögöttes okát, így járulva hozzá ahhoz, hogy ténylegesen csak a legkomolyabb pszichés problémával élők esetében kerüljön sor a pszichiátriai intézeti osztályokon történő sürgősségi vagy kötelező gyógykezelés elrendelésére.

Különösen fontos lehet ezen felül a betegek számára, ha kezelése számára komfortos környezetben történik, ahol esetleg a családtagoktól, barátoktól és

ismerősöktől is támogatást kaphatna. Az Eütv. is a pszichiátriai betegeket megillető jogok között említi, hogy minden pszichiátriai beteg jogosult arra, hogy pszichiátriai gyógykezelésére lehetőség szerint családi, illetőleg lakókörnyezetében, az állapotának megfelelő és a többi beteg fizikai biztonságát védő, a lehető legkevésbé hátrányos és kellemetlen módszerrel kerüljön sor.¹⁹ Tekintve azonban a pszichiátriai ellátást nyújtó intézmények számának, utóbbi évtizedben megvalósult drasztikus csökkentését, ezen jog érvényesülésének napjainkban nem sok realitása van.

Elsődleges cél az lenne, hogy a pszichiátriai osztályokon csak a valóban pszichés, krónikus betegek jelenjenek meg, akik valóban súlyos és tartós pszichiátriai betegségekkel és azok kockázatával élnek. Az életvezetési képesség hiányából fakadó alkoholistá életmód és az annak nyomán fellépő ön- és közveszélyes állapot nem említhető egy napon egy mániás depresszióban vagy skizofréniában szenvedő beteggel. Ehhez hasonlóan a kórházak gerontopszichiátriai osztályain elhelyezett, zömmel demenciában szenvedő betegek is egészen másfajta, az idős korukból fakadó mentális problémákban szenvednek. Köztudott, hogy esetükben az állapotuktól érdemi javulás már nem várható, az intézeti elhelyezés legtöbbjük esetében csak átmeneti állapot, amíg valamely idősek otthonában előbbre kerülnek a várólistán, vagy éppen búcsút vesznek a földi léttől. Feltétlenül szükséges valamennyi, a fentiekben említett, eltérő pszichés állapotban levő kérelmezettel szemben, azonos szabályok mentén lefolytatni a bírósági eljárást?

A humánerőforrás hiányai az egészségügyben mindenki előtt ismertek. Hiába a kiváló szakmai oktatás, ha az ágazat nem tud kellő kapacitást fektetni abba, hogy hosszú távon meg is tartsa a kiválóan képzett szakembereket. Az egészségügyi ellátórendszer minden tagja, mind az alapellátás, mind a közösségi szolgáltatások és a kórházak területén nagy igénybevételnek van kitéve.

A köztudomású szakápoló és szakorvos hiány a pszichiátriai intézményekben is jelentkezik. Saját eljárásomban több esetben tapasztaltam azt, hogy egy zárt részlegesen mindösszesen két női, illetőleg férfi ápoló tartózkodott, akik egyedül nem képesek a nagyszámú betegállomány megfelelő ellátására, és arra sem, hogy munkaidejükben a bírósági szemle lefolytatásában segítsenek.

A tárgyi feltételek tekintetében a Jelentés hosszasan elemzi, hogy szükséges a pszichiátriai "zárt részlegekre" vonatkozó jogi szabályozási környezet kialakítása is, mivel jelenleg a jogszabályok nem értelmezik a pszichiátriai zárt osztály és a nyílt részleg elhatárolását. Fontos lenne a differenciált ellátásra alkalmas kórtermek kialakítása, ahol a pszichiátriai betegeket, aktuális pszichés állapotuknak megfelelően, elkülönített módon, külön kórtermekben tudnák elhelyezni. A

¹⁹ Eütv. 190.§

bírósági szemle kapcsán az egészségügyi ellátórendszer mind személyi, mind tárgyi feltételeinek hiányossága egyértelműen megmutatkozik.

A jelenlegi infrastrukturális feltételek egyáltalán nem teszik lehetővé a korszerű, minőségi szakmai munkát. Az általam felkeresett pszichiátriai osztályokon a kórházakból már jól megszokott kép fogadja az embert: legalább hat, de inkább több beteg egy kórteremben, akik között a lehető legváltozatosabb pszichés kórképekkel találkozunk az ember. Nincs arra lehetősége a pszichiátriai osztályoknak, hogy a veszélyeztető vagy közvetlenül veszélyeztető állapotú, vagy különösen zavart betegeket, állapotuk függvényében megfelelően elkülönítsék egymástól, mivel zömmel 50-100 évvel ezelőtt, egészen más célra épült, és többnyire műemléki védetség alatt álló épületekben működnek.

Bár a bírósági szemlék lefolytatására az egészségügyi intézményekben kerül sor, de a kórházak nagy részében nincs különálló helyiség biztosítva a meghallgatás céljára, így azt az eljárás szereplői kénytelenek a kórtermekben levő betegágyaknál lefolytatni. Talán nem igényel bővebb kifejtést, hogy a személyes meghallgatás ilyen körülmények közötti lefolytatása mennyiben ad, vagy sokkal inkább nem ad lehetőséget a kérelmezettek szenzitív adatainak megfelelő védelmére.

A Jelentés rámutat arra, hogy a sürgősségi gyógykezelés alá vont személyek tájékoztatási gyakorlata sem megfelelő, mivel jelenleg szinte egyáltalán nincsenek használatban az állapotukhoz igazodó *egyéni* *információs anyagok*. Ha vannak is, azok csak jogszabályhelyeket tartalmazó, hosszú, pszichés betegek számára érthetetlen szövegekkel nem töltik be a valós tájékoztató szerepüket, mivel abból a betegek semmilyen általuk érthető információhoz nem jutnak. Kérdés ugyanakkor, hogy milyen nyelvezetű tájékoztató anyagot lehet elkészíteni, amely minden egyes, különböző mentális állapotban levő beteg esetében alkalmas arra, hogy a megfelelő tájékoztatás szerepét betöltse. A valóságban ilyen általános tájékoztató anyag elkészítése kivitelezhetetlen.

A pszichés megbetegedések és kezelésre szorulóknak számának csökkentésében több fronton megvalósuló társadalmi összefogásra lenne szükség, mellyel kapcsolatosan álláspontom szerint sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a megelőzésre, semmint a kezelésre.

3.5. A bíróság eljárása, a személyes meghallgatás körülményei

Az Eütv. 201.§-a határozza meg a sürgősségi és kötelező gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos közös eljárási szabályokat, melyek értelmében járásbíró hatáskörébe tartozó polgári nemperes eljárásban jár el, mely eljárásra a polgári perrendtartásról szóló törvény szabályait és a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági

nemperes eljárásokról szóló törvénynek a bírósági polgári nemperes eljárásokra vonatkozó általános rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. A törvény szabályai értelmében a bírósági szemlék során bírósági titkár is eljárhat, de ezt az elvben megjelenő lehetőség a valójában kizárólagosságot jelent, mivel ezen eljárásokban kizárólag kijelölt bírósági titkárok járnak el.

A törvény értelmében kötelező pszichiátriai gyógykezelés elrendelésére irányuló eljárásra a beteg lakóhelye vagy tartózkodási helye szerinti járásbíróság illetékes, illetve ha a beteg az eljárás kezdeményezésekor a pszichiátriai intézetben tartózkodik, a kötelező pszichiátriai gyógykezelés elrendelésére a pszichiátriai intézet székhelye szerinti járásbíróság illetékes. A pszichiátriai intézeti gyógykezelés felülvizsgálatára irányuló eljárásra pedig a pszichiátriai intézet székhelye szerinti járásbíróság illetékes.

A törvény a bírósági szemle előfeltételei között említi meg az elkészült igazságügyi szakértői véleményt, amelynek a meghallgatáson a bíróság rendelkezésére kell állnia, valamint a kérelmezett megfelelő képviselőjét, amelynek szintén garanciális jelentősége van az eljárásban.

A törvény értelmében a meghallgatás menetét a jegyzőkönyvnek részletesen tartalmaznia kell, valamint meghatározza, hogy melyek a bírósági meghallgatásról szóló jegyzőkönyv kötelező tartalmi elemei²⁰. Így kötelező feltüntetni a jegyzőkönyvben:

a) a gyógykezelést kezdeményező képviselőjének nyilatkozatát,

b) a beteget képviselő ügygondnok álláspontját,

c) a betegnek feltett kérdéseket és válaszokat, amennyiben a beteg állapota erre lehetőséget biztosít,

d) a beteg által önállóan előadottak összefoglalását,

e) a szóban előterjesztett szakvélemény teljes tartalmát, illetve az írásban előterjesztett szakvélemény ismertetésének megtörténtét, valamint

f) a meghallgatáson tett észrevételeket.

Az Eütv. 201.§ (7) bekezdésében szabályozott tartalmi elemek olyan minimum követelmények, amelyhez a bíróságnak tartania kell magát. Így a jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell a betegnek feltett kérdéseket és a válaszokat, *valamint a beteg által önállóan előadottak összefoglalását*. Mindezek hiányában az első fokú bíróság

²⁰ Eütv. 201.§ (7a) bekezdés

döntése nem lehet kellően megalapozott. A Jelentés hangsúlyozza, hogy ezen követelmények alól nem ad felmentést a meghallgatási napra kitűzött ügyek esetleges nagy száma, sem a jegyzőkönyvvezetés nehézségei sem.

Kérdés, hogy ezen, határozattal szemben támasztott követelmények a valóságban megvalósíthatók-e. Azon alapvető szintű elvárás, mely szerint minden beteg meghallgatásáról egyediesített jegyzőkönyvet kell készíteni, amely az adott ügyre vonatkozó konkrét, speciális indokolást, tényállást és jogi indokolást kell tartalmazzon, a gyakorlatban teljességgel kivitelezhetetlen. Reális elvárás azonban, hogy minden bírósági határozatnak konkrétan és pontosan tartalmaznia kell, hogy a kérelmezett részéről pontosan mi valósította meg a közvetlen veszélyeztető, illetve veszélyeztető magatartást. Ezen indokolás nélkül a határozat valóban nem felel meg a törvényi előírásoknak.

Garanciális szempontból mindenképp hasznos, hogy a jogalkotó meghatározta a meghallgatásról készülő jegyzőkönyvek kötelező tartalmi elemeit. Az Eütv. 201.§ (7) bekezdése d) pontjában meghatározott tartalmi eleme esetén azonban elgondolkodhatunk, hogy mi a helyzet akkor, ha a kérelmezett sok esetben szétesett, inkoherens gondolkodása és nyilatkozata, a bíróság által összefoglalva koherens, adekvát összefüggő egészként jelenik majd meg a jegyzőkönyvben. Az esetleges másodfokú eljárásban pedig a törvényszék azzal szembesülhet, hogy az írásban előterjesztett szakvélemény, mely szerint a beteg gondolkodása követhetetlen, téveszmékkal tűzdelt, viszont a meghallgatásról készített jegyzőkönyv összeszedetten tartalmazza a kérelmezett által előadottak összefoglalását, akkor joggal merülhet fel az, hogy a szakvélemény és az első fokú bíróság határozata nincs egymással összhangban. A másodfokú bíróság megállapíthatja, hogy az első fokú bíróság ezt az ellentmondás eljárásában nem oldotta fel, így döntése ellentétes az iratokkal és megalapozatlan.

Nem tudom pontosan megmondani, az elmúlt egy évben összesen hányszor találok olyan kérelmezettel, aki a bírósági szemle során valóban értelmezhető, koherens, érthető és a magyar nyelv szabályainak megfelelően jegyzőkönyvvezető nyilatkozatot tett, de tíztől nem lehetett több a számuk. Vajon amikor a többi kérelmezett esetében megpróbáltam kihámozni mondanivalójukból a lényegét, és ezt a saját szóhasználatommal jegyzőkönyvvezetem, akkor betartottam ezen törvényi szabály rendelkezéseit, vagy sem? Az általam elkészített jegyzőkönyv vajon milyen megítélés alá esne?

Megoldás lehet ebben a helyzetben a bírósági szemle alkalmával történő digitális hangfelvétel készítése, amelyet az irathoz csatolva egy esetleges másodfokú eljárásban a törvényszék is megbizonyosodhatna arról, hogy valójában milyen légkörben zajlott a meghallgatás és a kérelmezett azon pontosan milyen értékelhető nyilatkozatot tett, avagy sokkal inkább nem tett.

A Jelentés megállapításai szerint függetlenül attól, hogy a szakértő a szakvéleményét előzetesen írásban előterjeszti-e vagy sem, a bírósági szemlén történő személyes jelenléte nem nélkülözhető. Szükséges lehet ugyanis, hogy a bíróság a döntése meghozatala előtt kérdést intézzen a szakértőhöz. Saját eljárásomban szerzett tapasztalatom alapján azt mondhatom, hogy a hátam mögött levő több, mint egy évben egy alkalommal sem találkoztam a bírósági szemlén a szakvéleményt készítő igazságügyi elmeorvos szakértővel, de még előtte sem. Az egészségügyben tapasztalható nagyfokú leterheltség nem teszi lehetővé a szakértőnek, hogy az előre rögzített bírósági szemlék alkalmával jelen legyen.

A bírósági szemle alkalmával csak a bírósági titkár, az ügygondnok és jobb esetben az adott osztályon ápolási feladatokat teljesítő ápoló személyzet egy tagja vesz részt. Az ápolók osztályos munkából való, akárcsak időleges kivonása is gyakran szül feszültséget a meghallgatáson.

A bíróság a kérelmezett személyes meghallgatását követően, a szakértői véleményben foglaltak tanulmányozása alapján hozza meg határozatát. Komoly gondnak érzem azt is, hogy az ügygondnok is csak a helyszínen, a bírósági szemlét közvetlenül megelőzően kapja kézhez az igazságügyi szakértői véleményt, így nincs lehetősége arra, hogy előzetesen tájékozódjon a kérelmezett állapotáról és speciális körülményeiről. Az ügygondnok mögöttes szerepből főszereplővé válását segíti elő az a hiányosság is, hogy a kórházaknak jelenleg nincs lehetősége hozzáférni olyan nyilvántartásokhoz, amelyek révén a kérelmezett beszállításakor tájékozódhatnának a törvényes képviselő, illetőleg gondnok személyéről és megfelelően értesíthetnék a bíróság meghallgatásának időpontjáról. A kérelmezett pedig a legtöbb esetben nincs olyan egészségi állapotban, hogy tájékoztatást adhasson esetleges gondnokság alatt állásáról, illetőleg gondnokának személyéről, elérhetőségéről.

A következő probléma, hogy amennyiben fény derülne a gondnok vagy törvényes képviselő személyére, értesíthető-e egyáltalán a meghallgatásig hátralevő 72 órában avagy sem. A hagyományos postai kézbesítés formái ebben a helyzetben nem alkalmazhatóak. A gyakorlati szempontokat tekintve fontos lenne a gondnokoltakról készített nyilvántartásban a gondnok elektronikus elérhetőségnek rögzítése. Az elektronikus kapcsolattartás esetén a kórház a kérelmezett bírósághoz történő bejelentését követően azonnal értesíthetné a kérelmezett gondnokát. Persze még ebben az esetben is kétséges, hogy például az adott esetben a szegény szabolcsi, borsodi vagy zalai településen élő, idős gondnok, vagy szülő hogyan tudná kivitelezni, hogy 72 órán belül a nagyváros pszichiátriai osztályán teremjen. Ahogy arra már korábban is utaltam, érdemes lenne megfontolni a betegjogi képviselő szerepének megreformálását és jelen eljárásban való szerepvállalásának kidolgozását.

A bíróságok eltérő gyakorlatot követnek a szemlék lebonyolításával kapcsolatban. Saját eljárásunkban az igazságügyi alkalmazott fogadja a kérelmezettekre vonatkozó bejelentéseket, majd gondoskodik a szakértő kirendeléséről. A bíróság előre rögzített hétfő, szerda és pénteki napokon – egy héten háromszor – az intézettel előzetesen egyeztetett délutáni időpontokban tart bírósági szemléket a pszichiátriai osztályokon. Ez a rendszer jól bevált és lehetőséget ad arra, hogy több idő jusson egy kérelmezett meghallgatására, így járulva hozzá az egyediesített döntés meghozatalához.

A határozat közlésére a meghallgatás végén, a kérelmezett állapotára tekintettel, számára érthető módon szóbeli közléssel kerül sor, tekintettel arra, hogy ez a legcélszerűbb, és így valósul meg a legkönnyebben az eljárás soronkívülisége. A kérelmezettnek a meghallgatása során lehetősége nyílik arra, hogy összefüggően előadja közlendőjét, nyilatkozzon jogorvoslati jogáról és észrevételeket tegyen a bíróság határozatára.

Szeretném hangsúlyozni az empátia szerepét ezen eljárásokban. Fontosnak tartanám, hogy valamennyi érintett titkár, illetőleg ügygondnoki feladatokat ellátó ügyvéd időről időre speciális képzésen vegyen részt, amely segíthetne a pszichés betegekkel történő speciális kommunikációra való felkészülésben. Hozzáteszem, hogy az esetleges képzések ellenére, a legmagasabb szintű empátia mellett is nyomatékos kétségem van egy 40-es IQ szintű, süket-néma kérelmezettel megvalósuló kommunikáció minőségében.

3.6. A határozat utóélete, jogorvoslati kérdések

A bírósági szemlén az eljáró titkár a szakértői véleményben foglaltak áttanulmányozását és a kérelmezett meghallgatását követően hozza meg határozatát, amelyre még a meghallgatás helyszínén tehetnek észrevételt a felek és előterjeszthetik esetleges jogorvoslati nyilatkozataikat.

A Jelentés alapján az egész eljárás során a legalapvetőbb problémát a gyógykezelést elrendelő bírósági határozattal szembeni jogorvoslati jog korlátozottsága jelenti. Ha az egész eljárást vizsgáljuk, a sürgősségi gyógykezelés elrendelésének lehetősége esetén az intézet 24 órán belül értesíti a bíróságot, majd 72 órán belül kerül sor a kérelmezett bíróság általi meghallgatására. A 2018. szeptember 1.napján hatályos szabályozás szerint a bíróságnak a meghallgatástól számított 5 napon belül írásba foglalja döntését, és mind a kérelmező, mind a kérelmezett részére az írásba foglalást követő 2 napon belül elrendeli annak kézbesítését.

A Jelentésben is említett korábban hatályos szabályok szerint a bírósági szemlék követően a bíróságnak 15 napja volt arra, hogy a határozatát írásba foglalja és 8

napja arra, hogy azt a kérelmezettel közöljék. Ezen szabályok mellett az is előfordulhatott, hogy a kérelmezett pszichiátriai intézetbe történő szállításától számított 27.napon kapja csak kézhez az intézeti gyógykezelése jogszerűségét vagy jogszerűtlenségét megállapító bírósági határozatot. A korábban hatályos szabályok is arra vonatkoztak, hogy a bíróság a törvény szerint az elhelyezés jogszerűségét egyébként is felülvizsgálná 30 naponként, amely azt eredményezi, hogy az elrendelő határozattal szembeni fellebbezés joga gyakorlatilag kiüresedik.

A korábban hatályos szabályozás mellett valóban felmerülhetett az a vád, hogy a jogorvoslathoz való jog a fellebbezésre nyitva álló időtartam kiterjesztésével sérülhet. A jelenleg hatályos szabályok szerint a felvételtől számított 24 órán belül van helye a bejelentésnek, melyet követő 72 órán belül a bíróság számos eljárási cselekményt teljesít, így az intézet bejelentését követően haladéktalanul kirendel egy független, a beteg gyógykezelésében részt nem vevő igazságügyi elmeorvos szakértőt, aki szakvéleményét írásban vagy legkésőbb a meghallgatáson szóban terjeszti elő, majd a kérelmezett személyes meghallgatására is sor kerül. A döntés meghozatalára biztosított határidő a Jelentés szerint is összhangban van az ésszerű időn belül történő döntéshozatal követelményével. Álláspontom szerint ennél rövidebb határidő meghatározása és betartása a bíróság eljárásával kapcsolatosan nem lehetséges. A kérelmezett a közléstől számított 8 napon belül terjesztheti elő esetleges fellebbezését, mellyel kapcsolatban a másodfokú bíróság soron kívül jár el. A törvény ugyanakkor egyértelműen rögzíti, hogy az előterjesztett fellebbezésnek a határozat végrehajtására nincsen halasztó hatálya. Véleményem szerint a hatályos jogszabályi rendelkezések megfelelően biztosítják a hatékony jogorvoslati jog lehetőségét az eljárásban.

Fontos megemlítenünk **a BH. 2011.226.számú eseti döntést**, amely szerint nem sért jogszabályt a pszichiátriai intézet, ha a bíróság által történő személyes meghallgatásig, a törvényi határidők korlátai között a közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsító beteg intézeti felvételéről és bent tartásáról intézkedik, de a bíróság a sürgősségi gyógykezelést – a beteg aktuális pszichés állapota alapján – végül nem rendeli el.

A kérdéses esetben a kérelmezett személyes meghallgatását követően a bíróság megállapította, hogy bár a kérelmezett beszállítása és felvétele indokolt volt, azonban az intézeti gyógykezelése a továbbiakban nem szükséges. Az elsőfokú bíróság a végzésének indokolásában kifejtette, hogy a kérelmezett kórházi felvételének az időpontjában megállapítható volt a közvetlen veszélyeztető magatartás és állapot, az elbíráláskor viszont („jelenleg”) ez az állapot már nem áll fenn.

A végzés ellen - a meghatalmazott jogi képviselője által - a kérelmezett terjesztett elő fellebbezést, melyben az elsőfokú bíróság végzésének a megváltoztatását, és

annak a megállapítását kérte, hogy már az Állami Egészségügyi Központ Pszichiátriai Osztályára történő felvétele és 2010. július 3. napjától július 5. napjáig való ott tartása sem volt indokolt, tekintettel arra, hogy a felvételének és a benttartásának semmilyen tényleges oka nem állt fenn, mivel semmifajta közvetlen veszélyeztető magatartást nem tanúsított. A másodfokú bíróság az első fokú bíróság végzését helybenhagyta.

A kérelmezett felülvizsgálati kérelme alapján eljáró Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a kérelmezett intézeti felvételére vonatkozó törvényi rendelkezések alapján is megállapítható, hogy a bíróság - adott esetben eltérő - döntéséig a kérelmezettnek az intézetből való *önkéntes eltávozásának a megakadályozása nem jogszerűtlen*. Az Eütv. 199. § (3) bekezdése alapján ugyanis a bíróság határozatának a meghozataláig a beteg ideiglenesen az intézetben tartható.

A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy a sürgősségi gyógykezelés körében a betegfelvétel indokoltsága tekintetében nem a kérelmezett felvételét megelőző történéseknek, hanem a *kérelmezett felvételtől pszichés státusának* van ügydöntő jelentősége. Márpedig a rendelkezésre álló orvosi adatokhoz (szakorvosi vélemény, igazságügyi szakértői vélemény) képest a kérelmező által a felülvizsgálati kérelmében megismételt előzményekből az orvosi adatokkal ellentétes olyan következtetés, hogy maga a felvétel is indokolatlan volt, nem rekonstruálható.

A Legfelsőbb Bíróság utalt az *Alkotmánybíróság 36/2000. (X. 27.) AB határozatára*, amelynek nyomán az egészségügyi törvény differenciálja a pszichiátriai betegekre vonatkozó korlátozó intézkedéseket. A garanciális jellegű szabályok szerint a pszichiátriai betegekkel szemben korlátozó intézkedés a beteg különösen veszélyeztető, támadó magatartásán túl akkor is elrendelhető, *ha a beteg engedély nélküli távozását másként nem lehet megakadályozni*. Azt pedig, amivel a kérelmezett a felülvizsgálati kérelmében a fellebbezésével egyezően érvelt, hogy a sürgősségi gyógykezelés elrendelésének a törvényi feltételei nem valósultak meg, a kérelmezett azért hangsúlyozza tévesen, mert az eljáró bíróságok - a már idézettek szerint - a sürgősségi intézeti gyógykezelést el sem rendelték.

A határozat megszületése után felmerülhet a kérdés, hogy a bíróság *kinek kézbesítse azt és mikor* kerüljön sor a kézbesítésre. Személyes eljárásomban azt tapasztaltam, hogy a meghallgatáson a kérelmezettek nincsenek olyan pszichés állapotban, amelyet egy - a kötelező intézeti gyógykezelésüket elrendelő határozat ne negatív irányban befolyásolna. Nem szabad megfelekedni arról, hogy bár az azonnali kézbesítés a kérelmezettet védő jogi garanciák és alapjogi biztosítékok legszékesebb körű érvényesülését jelentené, de a kérelmezett pszichés állapota miatt került sor a kötelező intézeti gyógykezelés elrendelésére. A meghallgatáson,

vagy az azt követően való személyes és azonnali kézbesítés hátráltathatja a gyógyítása érdekében folytatott terápia hatékonyságát.

A másik megoldási lehetőség, hogy a terápiát követően a kérelmezettek jellemzően már hetekkel a pszichiátriai intézetből történő elbocsátásukat követően az otthonukban kapják meg a bíróság határozatát, amelyet labilis pszichés állapotuk miatt ijedtséggel és értetlenül fogadhatnak. A jogban járatlan, pszichés beteg számára egy több oldalas hivatalos dokumentum, amelyben elrendelik kötelező intézeti gyógykezelését, vitathatatlanul zavart kelhet és az intézeti terápiát követően visszanyert törékeny pszichés egyensúlyukat könnyen megbonthatja.

A Jelentésben is felvázolt lehetőség, mely szerint a határozatokat el kellene látni egy záradékkal, amelyben pontosan feltüntetésre kerülhetne, hogy a bíróság kötelező intézeti gyógykezelést elrendelő végzése pontosan a beteg év/hó/napján az X/Y intézet Pszichiátriai osztályára történő felvételével kapcsolatosan született, és amelyben egyértelműen rögzítésre kerülne, hogy a határozat alapján a betegnek nem kell újra megjelennie a kórházban, álláspontom szerint elegendő lehetne ahhoz, hogy a különböző pszichoszociális fogyatékkal élő kérelmezettek gyógyulását a határozat kézbesítésével járó stressz ne rontsa tovább. Ennek a záradéknak viszont mindenképp a határozat fejrészében vagy bevezető rendelkezései között kellene szerepelnie.

A határozat kézbesítése kapcsán bevált módszerként említhetem meg azt a Törvényszékünkön alkalmazott gyakorlatot, amely szerint a személyes meghallgatás napján a bírósági titkárral együtt egy igazságügyi alkalmazott is részt vesz a szemlén, aki a meghallgatásokat követően közvetlenül a helyszínen készíti el a határozatokat, melyek még a meghallgatás napján, kézbesítési ív segítségével, egyenként és névre szólóan, zárt borítékban kerülnek kézbesítésre a kérelmező képviselőjének. Arról a bíróságnak nincs a továbbiakban információja, hogy a kérelmezett pontosan mikor kapja meg, vagy megkapja-e egyáltalán a bíróság végzését. Tekintettel azonban arra, hogy a bíróság a meghallgatáson szóban is közli a döntését, így az már a meghallgatás helyszínén és időpontjában hatályosul, vagyis a kérelmezettnek akár azonnal is lehetősége van arra, hogy fellebbezését előterjessze. A kérelmezett mellett a határozat az ügygondnoknak is, valamint a kérelmezőnek is kézbesítésre kerül, mellyel szemben önállóan is jogosultak jogorvoslati nyilatkozatuk előterjesztésére.

4. ZÁRÓ GONDOLATOK A TÁRSADALOM VÉDELME ÉRDEKÉBEN

A lelki egészségnek, egy társadalom mentális állapotának mind ösztársadalmi szinten, mind a családokban és a munkahelyen is elsőrangú fontossággal kell bírnia. A nemzetközi és a hazai megbetegedési statisztikák alapján tényként

állapíthatjuk meg, hogy a különböző pszichés megbetegedések gyakorisága elérte a népbetegség szintjét. Hazánkban a krónikus pszichiátriai betegségek, mint például a depresszió, demencia vagy a skizofrénia sok százezer embert érintenek, akik a pszichiátriai ellátórendszer jelenlegi állapota mellett teljes gyógyulásra nem számíthatnak, a rendszer vissza-visszatérő elemei maradnak betegségük megállapításától fogva.

Általános megállapítás, hogy amíg egy problémának nem ismerjük az okát, esélyünk sincs annak eredményes kezelésére sem. A pszichiátriai osztályokon *kezelés* címén begyógyszerezett betegek esetében a gyógyszer mindössze a tünetek elnyomására szolgál, de a valódi probléma kezelésére nem. Legtöbbször pedig a gyógyszeres kezelés nemhogy segít a betegeknek, hanem éppen ellenkezőleg, csak ront a mentális állapotukon. Kialakulhat ugyanis a gyógyszerektől való pszichés függőség, amely miatt – hatékony és hosszú távú segítség híján – a betegek újra és újra visszakerülnek a pszichiátriai ellátórendszerbe.

A Jelentésben is említett „*forgóajtó-effektus*” révén a beteg éveken vagy akár hosszú évtizedeken keresztül, éppen aktuális egészségügyi állapota függvényében jelenik meg újra és újra a pszichiátriai ellátást nyújtó intézményekben, mellyel jelentősen megnöveli az egészségügyi ellátórendszer költségeit is. Sok beteg esetében az életvezetés problémái is hozzájárulnak ahhoz, hogy idő előtt leszázalékolva kiesnek a munkaerő-piacról, így az egészségbiztosítás mellett a nyugdíjbiztosítási kiadások növekedésével tovább terheli a költségvetést.

Az Állami Számvevőszék 2012 júniusában tette közzé jelentését²¹ a pszichiátriai betegellátás átalakításának ellenőrzéséről, amely említést tesz az Európai Neuropszichofarmakológiai Kollégium Kollégium (ECNP) 2011 szeptemberében elkészült jelentéséről, amely 30 európai országban vizsgálta az európai lakosság mentális állapotát. A kutatás egy 12 hónapos intervallumra vonatkoztatva vizsgálta a megbetegedések gyakoriságát. A kutatás eredményeként megállapítható, hogy az európai lakosság több, mint egyharmada, azaz 38,2%-a, vagyis közel 164 millió ember szenved a vizsgált 27 féle mentális zavar legalább egyikében.

Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization) 2014 márciusában tette közzé „*A magyar mentális egészségügyi ellátás értékelése*”²² című összefoglaló jelentését. 2014 márciusában egy WHO szakértőkből álló csoport látogatott Magyarországra annak érdekében, hogy a WHO Akciótervek elveire támaszkodva

²¹<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2012/1286j000.pdf?ctid=728> – utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

²²http://www.mptpszichiatra.hu/upload/pszichiatra/document/Vezetoi_osszefoglalo_WHO2014_20150831.pdf?web_id – utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

vizsgálja és értékeli a hazai mentális egészségügyi szolgáltatásokat és a készülő, kormány szintű Kopp Mária Nemzeti Lelki Egészség Stratégiában (NLES)²³ lefektetett terveket.

A WHO jelentése is rámutat arra a fontos megállapításra, hogy a mentális betegségekkel küzdők hatékony kezelése érdekében a közösségi alapú és kórházi szolgáltatások kölcsönösen függenek egymástól, integráltan dolgoznak az elérhetőség, hatásosság és hatékonyság érdekében. Fontos, hogy a betegek gyógyítása érdekében rendelkezésre álljon elegendő eszköz és információ az önségítéshez és a családok támogatásához, valamint a mentális problémákat okozó háttér feltérképezését követően a gondok forrásánál próbáljuk meg azokat kezelni.

Mi lenne a megoldás? Hazánkban mind az egészségügyi, mind a szociális ágazat végez feladatokat a pszichiátriai betegek ellátásában, illetőleg gondozásában, de mégsem beszélhetünk összehangolt, egységesen működő rendszerről. Kivételes példaként említhetjük meg a Jelentésben említett „*Veszprémi modell*”-t, amely a pszichés állapotukból kifolyólag kiszolgáltatott helyzetben levő betegek részére, az elérhető legkorszerűbb ellátást valósítja meg azzal, hogy az egészségügyi és a szociális rendszer összehangolt működése révén járul hozzá a betegek mentális állapotának javulásához.

A modellt kialakító szakemberek felismerték, hogy a pszichés, mentális problémák csak legvégső esetben igényelnek egészségügyi intézeti ellátást, sokkal fontosabb lenne olyan szociális ellátórendszer működtetése, mely megelőzné a stigmatizációval járó állapot bekövetkezését. Ennek a szemléletnek a térnyerését tapasztalhatjuk a „*veszprémi modell*” esetében, ahol a pszichiátriai intézet a szociális szakemberekkel együttműködve, a közösségi ellátás elve mentén szervezi meg a pszichiátriai betegek gondozását. A helyi pszichiátriai gondozó vezető főorvosa dr. Balczár Lajos kezdeményezésére jött létre 2006-ban a „Horgony” Pszichiátriai Betegekért Kiemelten Közhasznú Alapítvány, amely a közösségi pszichiátriai szemlélet meghonosításához vezető első lépcsőfoknak tekinthető. A modell működése során hamar beigazolódott, hogy a közösségi ellátás módszere látványos javulást eredményez a betegek állapotában.²⁴

A modell lényege szerint a páciensek, akiket tudatosan nem betegnek neveznek, az egészségügyi ellátás mellett a közösségi ellátás során, közösségi gondozónők segítségével a konkrét lakókörnyezetükben részesülnek megfelelő ellátásban, ami

²³http://www.pef.hu/pef/resources/documents/nemzeti_lelki_egeszseg_strategia_tervezet_pef_kiegeszitesekkel.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

²⁴ <https://vehir.hu/cikk/28045-veszpremi-modell-az-ellatasban> - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

mellett rendszeresen vesznek részt önismereti tréningeken és változatos közösségi programokon. A hosszú távú célokat tekintve a munka világába való visszatérést célzó oktatásban is részesülhetnek, hogy ismét a társadalom teljes jogú tagjainak érezhessék magukat. A „Veszprémi modell” működését és szélesebb elterjedését csak két tényező hátráltatja: a többségi társadalomban jelenlevő előítéletesség és az anyagi feltételek hiánya.

A társadalom védelme érdekében fontos megjegyeznünk, hogy ezek a betegek, betegségükből kifolyólag egészen máshogy viselkednek. Pszichés állapotukból fakadó kiszámíthatatlan reakciókban manifesztálódó magatartásuk miatt veszélyt jelentenek a társadalomra.

Az Eütv. rendelkezései szerint a sürgősségi és kötelező gyógykezelés elrendelésekor a kérelmezettek alkotmányos jogai is korlátozhatóak, a szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával. Különösen jelentős a törvényi garanciák szerepe annak érdekében, hogy a pszicho-szociális fogyatékossgal élő *emberek alapvető jogai csak a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartása mellett legyenek korlátozhatóak.* A beteg ember emberi méltósága, önrendelkezésre és személyes szabadságra kerül mérlegre a társadalom, a többi állampolgár jogainak védelmével szemben.

A fentiekben is felvázolt személyes tapasztalataim alapján azt mondhatom, hogy a bírósági szemle hatályos jogi szabályozása és a gyakorlati szintű megvalósítása a legtöbb esetben nincs összhangban egymással. Jelen formájában ez az eljárásrend nem segíti a kérelmezettek egészségi állapotának pozitív irányú változását, hanem pusztán konzerválja a rendszerbe bekerülő betegek helyzetét és további sorsát. Tapasztalataim szerint a Jelentésben is említett „*forgóajtó-effektus*”²⁵ valóban létező probléma: sajnos sok beteg újra és újra felbukkan a rendszerben, így esetükben semmiképp sem mondható eredményesnek a bíróság határozata alapján elrendelt intézeti gyógykezelés és az alkalmazott terápia. Személyes tapasztalataim szerint is az osztályról való távozásukat követően ott folytatódik minden az életükben, mint ahol a beszállításukat megelőzően abbamaradt.

Az eljárás gyakorlatban megjelenő hiányosságai mellett olyan infrastrukturális hiányosságok is tapasztalhatók, amelyek az egész egészségügyi ellátórendszert érintve jelentős hatással vannak a bíróság eljárására is. A legjelentősebbek a hiányosságok az elektronikus kapcsolattartás, a eljárási szereplők közötti koordináció és a munkamegosztás, az ésszerű betegfelvétel és a humán erőforrások területén. Ahhoz, hogy a törvényi részletszabályok a bíróság

²⁵ Jelentés: 21. oldal

eljárásában maradéktalanul érvényesülhessenek, először a rendszer-szintű hiányosságok orvoslására van szükség. Az alapvető jogok biztosának jelentésében megfogalmazott észrevételek mind megoldásra váró, sarkalatos kérdései ezen jogintézmény jövőbeni funkcionális működésének.

„Tempora mutantur et nos mutamur in illis – Változnak az idők és mi is változunk velük.”

- így szól a 2018.évi Mailáth György Tudományos Pályázat mottója. Jelen tanulmány megpróbálta felvázolni azokat a hiányosságokat, amelyek a sürgősségi és kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos bírósági eljárásokban, a gyakorlatban felmerülnek. A törvényi háttérszabályok és az eljárási szereplők szerepeinek újragondolása, az elektronikus eljárásban rejlő lehetőségek kiaknázása, a szükséges humánerőforrás és a tárgyi feltételek biztosítása mind-mind olyan kérdések, amelyek rámutatnak, hogy jelen bírósági eljárásban a változás szükségessége tagadhatatlan. Alapvető célként fogalmazható meg a „Veszprémi modell”-hez hasonló közösségi - pszichológiai tér kialakítása és a kapcsolódó szociális kiegészítő ellátórendszer fejlesztése, a magasabb szakdolgozói létszám elérésének ösztönzése, az intézményi tárgyi és személyi feltételek fejlesztése, amelyek mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a pszichoszociális fogyatékossgal élő személyek csak *a betegségük által valóban indokolt terápia lefolytatásához szükséges és arányos mértékű korlátozást* szenvedjék el alapvető jogaik tekintetében.

*

5. IRODALOMJEGYZÉK

5.1. Felhasznált irodalom jegyzéke

A pszichiátriai kezelések alternatívái - <http://emberijogok.hu/alternativak/a-pszichiatricai-kezelesek-alternativai-> utolsó letöltés dátuma: 2018. szeptember 12.

Az Állami Számvevőszék 2010. évi jelentése a pszichiátriai betegellátás átalakításának ellenőrzéséről

(<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2012/1286j000.pdf?ctid=728> – utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.)

dr. Barth Ákos: A pszichiátriai betegségek kezelése

(http://www.barth.hu/pszichiatricai_maganrendeles/kezeles.php - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.)

Az Egészségügyi Világszervezet jelentése A magyar mentális egészségügyi ellátás értékeléséről - [www.lefnet.hu/resources/userfiles/WHOösszefoglalóHJST\(2\).doc](http://www.lefnet.hu/resources/userfiles/WHOösszefoglalóHJST(2).doc) – utolsó hozzáférés dátuma: 2018. augusztus 22.

Emberi Erőforrások Minisztériumának szakmai ajánlása: Közösségi ellátás pszichiátriai betegek részére (http://kozossegiellatasok.hu/doc/Pszichiatriai_Betegek_Kozossegi_Ellatanak_Ajanlasi.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.)

FRIDLI JUDIT: A pszichiátriai betegek jogairól (in: Fundamentum, 1997. 1. évf. 1. szám) - http://epa.oszk.hu/02300/02334/00050/pdf/EPA02334_Fundamentum_1997_01_113-123.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 23.

GERŐCS KATALIN: A pszichiátriai betegek jogvédelme - http://www.ijasz.hu/UserFiles/17b__gerocs_katalin_eloadasa_2.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 28.

KÖVESNÉ DR. KÓSA ZSUZSA: A sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésének gyakorlata - http://www.lb.hu/sites/default/files/fsc_tanulmany/2018_1_kovesne.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018.09.11.

LÉGMÁN ANNA: Az örület és az örültek helye a társadalomban - <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14758/legman-anna-phd-2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y> – utolsó letöltés dátuma: 2018.szeptember 12.

Nemzeti lelki egészség stratégia (http://www.pef.hu/pef/resources/documents/nemzeti_lelki_egeszseg_strategia_tervezet_pef_kiegeszitesekkel.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.)

Nincs egészség lelki egészség nélkül (in: Statisztikai tükrök, 4. évf. 112.szám) - <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel310082.pdf> - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.

SÁNDOR JUDIT: A betegek jogainak kodifikálásáról (in: Fundamentum, 1997. 1. évf. 1. szám) - http://epa.oszk.hu/02300/02334/00050/pdf/EPA02334_Fundamentum_1997_01_087-100.pdf - utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.

DR. SZUROMI BÁLINT: Sürgősségi ellátás a pszichiátriában - <http://semmelweis.hu/pszichiatria/files/2016/10/S%C3%BCrg%C5%91ss%C3%A9g>

[gi-ell%C3%A1t%C3%A1s-a-pszichi%C3%A1tri%C3%A1ban-2016.pdf](#) – utolsó letöltés dátuma: 2018. augusztus 22.

5.2. Felhasznált jogszabályok jegyzéke

- Magyarország Alaptörvénye
- 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
- 2007. évi XCII. törvény a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről (a továbbiakban: a CRPD)
- 2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól
- 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
- 2016. évi CXXX. törvény a Polgári perrendtartásról
- 2017. évi CXVIII. törvény a polgári nemperes eljárásokról
- 60/2004. (VII.6.) EszCsM rendelet a pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól
- 77/1999. (XII.29.) EüM rendelet a betegjogi képviselő jogállásáról és az eljárására vonatkozó szabályokról

5.3. Egyéb források és bírósági döntések jegyzéke

- az Alkotmánybíróság 61/1991. (XII.21.) számú határozata
- az Alkotmánybíróság 21/2010. (II.25.) számú határozata
- az Alapvető Jogok Biztosának AJB-344/2018. számú jelentése
- az Alapvető Jogok Biztosának AJB-305-2017. számú jelentése
- az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 14. számú módszertani levele
- 1/2012. számú polgári elvi határozat
- BH.2011.226.
- BH.2015.39.

POLGÁRI JOGI SZEKCIÓ
JOGHALLGATÓI TAGOZAT

BALOGH NORBERT

ÚJ IRÁNYOK

**A BÍRÓSÁG KÖZREHATÁSI KÖTELEZETTSÉGE ÉS ANYAGI
PERVEZETÉSE AZ ÚJ PP.-BEN**

„Non quid iuris, sed quid consilii.”

BEVEZETÉS

Az új polgári eljárásjogi kódex – azaz a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) – megalkotási folyamatának nyomon követése során, gyakorta találkozhattunk olyan eszmefuttatásokkal, miszerint a törvénykönyv – amely egyrészt perjogi hagyományokra, másrészt a nemzetközi gyakorlatra, harmadrészt pedig a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeire támaszkodva épül fel – legfőbb célkitűzése a perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása, azaz a hatékony és koncentrált per minden jogkereső számára történő biztosítása.

A célkitűzéshez kapcsolódó mélyreható reformok sorából kiemelendő a bíróság közrehatási kötelezettsége mentén megvalósított tevékenysége – ergo anyagi pervezetése –, amely az új Pp. már-már frázisként emlegetett „jellegadó sajátossága”.¹

De miként is kapcsolódik a Pp. ezen nívója a kitűzött célokhoz, illetőleg miért tekinthetjük a törvény normarendszere által felvázolt polgári peres eljárás alapjait meghatározó jogintézménynek az anyagi pervezetést? Jelen tanulmány többek között erre keresi a választ. Mindemellett arra is fény derül, hogy miért telepít az új Pp. több felelősséget a felekre és a jogi képviselőkre, illetőleg miben vár el nagyobb fokú körültekintést, mint a korábbi kódex.

Tisztázni szükségeltetik ezenkívül a munka módszertanát is. Az írás felépítése egy olyan szisztémát követ, amely véleményem szerint e témakör koherens bemutatására leginkább alkalmasnak mutatkozik. Mintegy felvezetve az adott témát, ismertetem a pervezetésre vonatkozó alapvető kiindulópontokat, ezt követően ezen ismeretek előzetes kontextusba helyezését valósítom meg, méghozzá hazánk jogtörténeti hagyományainak szabályrendszereit felhasználva. Ennek indoka, hogy a hatályos kódex megoldásainak pontos értelmezéséhez ez

¹ További jellegadó sajátosságként jelenik meg az osztott tárgyalási rendszer, az általános hatáskör törvényszékre történő telepítése, a kötelező jogi képviselet főszabálya, illetve a törvényszékre modellezett egységes perrend.

elengedhetetlen, a vonatkozó tanulságokat mindenképp le kell vonni. Mindezeket az új Pp. összefüggéseinek feltárásával folytatom, kezdve az alapelvei szint bemutatásával, folytatva az azokat megtestesítő részletszabályokkal. A hatályos szabályozás neuralgikusnak titulálható tárgyköreit külön pont alatt elemzem, kitérve többek között az anyagi pervezetés azon aspektusára, amelynek kapcsán a bíróság felelőssége a jogintézmény általános alkalmazásán is túlmutat, illetve a meglepetés-ítéletek kérdésköréről is számot adok.

A munka elkészítésének folyamán Szászy-Schwarz Gusztáv következő mondata lebegett a szemem előtt: „Minden tudomány célja, hogy világot gyűjtsen a homályban. Ezért nem tudományos írás az olyan, amely a maga homályos előadása által a világot is homályba borítja.”² Lectori salutem!

1. ALAPVETÉSEK

1.1. Pervezetés

Mindenekelőtt azt kell meghatároznunk, hogy mit is értünk pontosan a bíróság által kifejtett pervezetési tevékenységen. Messziről szemlélve a kérdést, általánosságban kijelenthető, hogy a pervezetés egyike a bíróság eljárási cselekményeinek – azaz a polgári per egy adott láncolata –, amely eljárási cselekményt a törvény aprólékos részletességgel szabályozza.^{3 4} A pervezetés tehát a bírósági per cselekmények olyan összessége, amely által biztosítható a peres eljárás egészének törvényessége, célszerű menete, folyamatossága és gyorsasága.⁵ A vonatkozó bírói intézkedések ezáltal az eljárás irányítását, kvázi a per megfelelő mederben tartását célozzák.⁶ „A bírónak azon tevékenysége, azon joga és kötelessége, melyet a jogsérelem valósága és mérvének megállapítása körül kifejt: a pervezetés.”⁷ Szemléletesen példázza az eljárási cselekmények által megvalósuló folyamat-jellegét a pernek, miszerint a felek és a bíróság per cselekményei folyamatosan zajlanak, egyik a másikat követve, egymásból

² SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: Parerga, in Jura, 3. évfolyam, 1-2. szám (1996), 35. o.

³ KENGYEL MIKLÓS: Magyar polgári eljárásjog. Budapest, Osiris Kiadó, 2014, 193-194. o.

⁴ Magyary a bíróság eljárási cselekményeinek differenciálása vonatkozásában különbséget tett a határozás, az észlelés és a következtetés között. A pervezetést külön nem említette, az annak körében hozott döntéseket a határozás fogalmába tartozóként elemezte. Lásd bővebben: Magyary Géza: A magyar polgári peres eljárás aaptanai. Budapest, Franklin-Társulat, 1898, 33-34. o.

⁵ FARKAS JÓZSEF – NÉMETH JÁNOS – NÉVAI LÁSZLÓ – SZILBEREKY JENŐ – VARGA GYULA – VIDA ISTVÁN: Polgári eljárásjog I. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1978, 280. o.

⁶ PÁKOZDI ZITA: Új intézmények a Pp. koncepciójában - az anyagi pervezetés jogösszehasonlító megközelítésben, in Acta Universitatis Szegediensis, 4. évfolyam, 2. szám (2014), 145. o.

⁷ FÖVENEYESSY LAJOS: A pervezetés, in Jogtudományi közlöny, 25. évfolyam, 32. szám (1890), 237. o.

következve.⁸ Megjegyezném még, hogy a bíróság pervezető döntései ölthetik külön végzés formáját, ugyanakkor megjelenhetnek külön végzés nélkül is.⁹

Közelebbről vizsgálva témánkat, az anyagi pervezetés és alaki pervezetés közötti distinkció megvonása válik szükségessé. Az anyagi pervezetésről előjáróban pusztán csak annyit jegyzek meg – a részletes elemzést lásd a munka vonatkozó pontja alatt –, hogy az ennek keretében elvégezhető bírói cselekmények a jogvita érdemére, az érvényesíteni kívánt jogra vonatkoznak¹⁰, amellyel a bíróság a jogvita érdemi módon való eldönthetőségéhez járul hozzá.¹¹ Az alaki pervezetés ezzel szemben a per ütemezésére, folyamatosságának biztosítására irányuló eljárási cselekményeket takarja.¹² A Pp. az alaki pervezetést illetően rögzíti többek között a tárgyalás vezetésére vonatkozó alapvető szabályokat, illetve a rendfenntartással kapcsolatos bírósági eljárási cselekményeket, utóbbi kapcsán differenciálva az arra vonatkozó általános rendelkezések, a hallgatóságot érintő intézkedések, illetve a feleket és egyéb perbeli személyeket érintő intézkedések között.¹³ A korábbi vonatkozó szabályokat a Pp. kiterjeszti, hiszen a rendfenntartás követelményének biztosítását a tárgyaláson tanúsított magatartáson túlmenően is elvárja, azaz a tárgyaláson kívüli perbeli cselekmények tekintetében. Itt leginkább a felek és egyéb perbeli személyek tárgyaláson kívül előterjesztett beadványai nyerhetnek relevanciát, amelyekben az eljárás zavartalanságát sértő magatartás megnyilvánulhat például az azokban jelentkező tiszteletlen, sértő gúnyolódás, becsmélés formájában.¹⁴

Fontos kiemelni továbbá azt a tényt, miszerint a pervezetés terjedelmét és intenzitását adott jogrendszerben, adott ország politikai-gazdasági berendezkedése nagymértékben determinálja, hiszen a jogalkotás alapvetően ez alapján határozza meg, hogy milyen alapelveken nyugvó perjogi szabályrendszert alkot meg.¹⁵ E téren a feleknek és a bíróságnak a per tárgyához – a polgári jogvitához, polgári ügyhöz, ezen keresztül pedig a peres felek közötti jogvitából eredő anyagi jogviszonyhoz és az érvényesített alanyi joghoz – való viszonya a döntő. Adott viszonyrendszer normái, illetve az ahhoz kapcsolódó gyakorlat pedig pontos képet tárhat elénk a vizsgált jogrendszer polgári peres eljárásának hatami struktúrájáról. Ezeknek a hatalmi struktúráknak a mibenléte kellőképpen

⁸ KISS DAISY: A polgári per titkai - Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből. Budapest, HVG-ORAC, 2014, 345. o.

⁹ NAGY ADRIENN – WOPERA ZSUZSA: Polgári eljárásjog I. Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 179. o.

¹⁰ Pákozdi (2014), 146. o.

¹¹ WOPERA ZSUZSA: Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017, 430. o.

¹² Pákozdi (2014), 146. o.

¹³ Pp. 233. § – 236. §

¹⁴ Wopera (2017), 428. o.

¹⁵ Pákozdi (2014), 146. o.

érzékelhető az azok fundamentumát jelentő alapelvek mentén történő levezetés által. Nincs másról szó ugyanis, mint a rendelkezési elv és peranyag-szolgáltatási (tárgyalási) elv szembenállásáról a hivatalból való eljárással és a nyomozati elvvel. Ez a szembenállás határozta és határozza meg a modern polgári perjog tudományát, amelynek fejlődéstörténete három modell köré csoportosítható: (1) a 18-19. századi liberális polgári per, amely a korlátlan féluralmat valósította meg; (2) a 19. század végén megjelenő szociális polgári per, megteremtve az egyensúlyozó bírói hatalmat, egyfajta aranyközépútra törekedve; (3) végezetül a 20. század elhozta a túlméretezett bírói hatalomhoz vezető szocialista polgári pert.¹⁶ Napjainkban a modellek közötti konvergencia a jellemző, ily módon több modell eszköztárának felhasználásával történik válaszkérés a jogterületet érintő aktuális kihívásokra.

A továbbiakban a fenti három alapmodellt megjelenítő pervezetési szabályozást – annak is anyagi perspektíváját – hazánk jogtörténeti hagyományainak ismertetésével kívánom részletezni.

1.2. Jogtörténeti előzményeink

1.2.1. Plósz-féle Pp.

A „hosszú évtizedekig tartó előkészítés nagy értékű gyümölcse”¹⁷, „figyelemreméltó, rendkívül értékes törvényhozási alkotás”¹⁸ – olvashatjuk Sárffy Andor és Magyary Géza értékelését az 1911. évi kódexről. De miben is rejlik korabeli polgári perrendtartásunk – amely német minta alapján, teljes egészében Plósz Sándor munkája – differentia specificája? Egyrészt tény, hogy maradéktalanul érvényre juttatta a 19. századi jogfejlődés által kimunkált alapelveket (szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, stb.), ugyanakkor másrészt – és nézetem szerint ez a meghatározó – megteremtette a bíróság és a felek modern együttműködését,¹⁹ magyarán az egyensúlyozó bírói hatalmat realizáló polgári pert.

A bíróság pervezetésre vonatkozó széleskörű hatalmát a törvény a következőképpen taglalta: „Az elnök gondoskodni köteles arról, hogy az ügy kimerítő tárgyalásban részesüljön, mindazonáltal a tárgyalás hosszadalmassággal és az ügyre nem tartozó kitérésekkel ne zavartassék, és megszakítás nélkül

¹⁶ Lásd bővebben: Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

¹⁷ SÁRFFY ANDOR: Magyar polgári perjog. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1946, 24. o.

¹⁸ MAGYARY GÉZA: Magyar polgári perjog. Budapest, Franklin-Társulat, 1940, 29. o.

¹⁹ Kengyel (2014), 60. o.

lehetőleg ugyanabban az ülésben befejeztessék.”²⁰ „Az elnök gondoskodni köteles arról, hogy a felek homályos kérelmeiket, tényelőadásaikat és nyilatkozataikat magyarázzák meg, hiányos tényelőadásaikat és bizonyítékaikat egészítsék ki, s általában a szükséges kérelmeket és nyilatkozatokat tegyék meg. Köteles továbbá a hivatalból figyelembe veendő körülmények felderítésére ügyelni.”²¹ Sarkalatos részét képezte az anyagi pervezetésnek emellett a járásbírói eljárásban ügyvéd által nem képviselt fél tekintetében a bíróság kitanítási kötelezettsége.²² Ennek értelmében a kereset szóbeli előadása esetén a bíróság a szükséges mértékben köteles a felet útbaigazítással ellátni és az előadás hiányaira figyelmeztetni.²³ ²⁴ A bíróság továbbá – szintén a szükséges mértékben – köteles figyelmeztetni a felet cselekményeinek és mulasztásainak következményére, illetve a kihirdetett határozatok ellen használható fellebbevitel határidejére és a képviselet szabályaira.²⁵ Kiemelendő azonban az a tény, miszerint ha a fél a figyelmeztetés után is kívánja a jegyzőkönyvbe vételt, az nem tagadható meg. Ezáltal meggátolható az a helyzet, hogy a bíró egyéni felfogása a jogkeresés útját elzárhassa.²⁶

A magas fokú bírói hatalom természetesen csak addig fokozható, amíg ellentétbe nem kerül a felek perbeli autonómiáját garantáló rendelkezési és tárgyalási elvekkel. Annak ellenére, hogy a hivatalból való bizonyítás lehetősége viszonylag tágran lett megvonva – lásd például: 288. §, 326. §, 328. §, 340. § és 368. § –, konstatálható, hogy a bírói aktivizmus ennek ellenére nem érte el azokat a dimenziókat, amelyeket már negatívnak bélyegezhetnénk. Ennek oka, hogy a bíróság csak kivételként végzett valódi nyomozást a perben, mert magát a bizonyítást csak olyan tényekre és körülményekre nézve rendelhette el, amelyekről a per adataiból már tudomást szerzett.²⁷ A magyar jogirodalom éppen ebből kifolyólag nem is aggódott a nyomozati elv esetleges túlsúlya miatt, Meszlény például az új kódex lényeges vívmányának nevezte azt²⁸, míg Magyary a nyomozás helyett a bíróság adatszolgáltató tevékenysége szófordulatot

²⁰ Plósz-féle Pp. 224. §

²¹ Plósz-féle Pp. 225. §

²² A törvényszéki eljárásban, illetőleg az ítéeltábla és a Kúria előtti eljárásokban ügyvédkényszer érvényesült, így e téren erre nem volt szükség. „A törvényszék, a kir. ítéltábla és a kir. Kuria előtt a félnek ügyvéddel kell magát képviseltetnie.” (Plósz-féle Pp. 96.§)

²³ Plósz-féle Pp. 135. §

²⁴ A fellebbezés kapcsán ugyancsak érvényesült ez a kötelezettség. Lásd: Plósz-féle Pp. 482. §

²⁵ Plósz-féle Pp. 225. §

²⁶ Az 1911. évi I. törvénycikk Részletes indokolása

²⁷ Kengyel (2003), 187. o.

²⁸ MESZLÉNY ARTÚR: Bevezető a polgári perrendtartáshoz. Budapest, Athenaeum, 1911, 7. o.

használta²⁹, sikerként elkönyvelve, hogy a felek rendelkezését sikerült kellő határok közé szorítani.³⁰

„A bíró tehát igazítsa helyre a fél esetleges téves jogi felfogását, adjon neki bepillantást a jogi helyzetbe s világosítsa fel őt magatartásának jogi következményei tekintetében”³¹ – fogalmaz Kovács Marcel egykori bíró és kommentáríró. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy: „a magánjog uralmat biztosít a jogosított alanynak a jogtárgy felett s ezt az uralmat az alany megtartja akkor is, amidőn a jog a bíró előtt vitává tétetett”³².

1.2.2. Régi Pp. – szocialista időszak

A Plósz-féle Pp. túlélve a Trianon utáni Magyarországot és a 2. világháborút, mindaddig hatályban maradt, amíg régi Pp. 1953. január 1-jén hatályba nem lépett.³³ A politikai és közjogi változások mentén merült fel az igazságszolgáltatási rendszer totális átalakítása, amely átalakítás egy szocialista szellemű új polgári perrendtartásban öltött testet. A célt a szovjet mintára szervezett bíróságok, ügyészségek megteremtése, illetőleg a „szovjet szocialista jogalkotás és jogtudomány tapasztalatain alapuló” anyagi és eljárási törvények elfogadása jelentette.³⁴ ³⁵ Fémjelzi a „szovjet szocialista tapasztalatokat”, hogy míg a Plósz-féle Pp. megszületését egy emberöltőt meghaladó bíbelődés előzte meg, a régi Pp. ezen formája alig néhány hónap leforgása alatt készült el.³⁶ Ugyancsak szót érdemel az a „jogfejlődési időparadoxon”, miszerint az igazságügyi szervezetre és eljárásra vonatkozó joganyag megalkotása megelőzte a gazdasági viszonyokat tükröző anyagi jog kodifikálását.³⁷

A túlméretezett bírói hatalom és ezáltal a felek magánautonómiájának háttérbe szorítása szinte kézzel foghatóvá válik, ha a vonatkozó szabályokra tekintünk. A

²⁹ Magyary (1940), 232-234. o.

³⁰ Lásd bővebben: Magyary Géza: Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi, in Magyar Jogászegyleti Értekezések, 7. kötet, 52. füzet (1913)

³¹ KOVÁCS MARCEL: A polgári perrendtartás magyarázata. I. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1927, 596. o.

³² FALCSIK DEZSŐ: A polgári perjog tankönyve. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1910, 16. o.

³³ Nagy – Wopera (2017), 31. o.

³⁴ Kengyel (2003), 257. o.

³⁵ Lásd bővebben: Névai László: Fejezetek a törvénykezési szervezet és a polgári eljárás történetéből. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1979, 184-192. o.

³⁶ KENGYEL MIKLÓS: 50 éves a Polgári Perrendtartás – Tanulmánykötet. Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2003, 96. o.

³⁷ NÉVAI LÁSZLÓ: A polgári eljárás szerepe és jelentősége az igazságszolgáltatásban és a jogászképzésben, in Magyar jog, 15. évfolyam (1968), 712. o.

jogalkotás szinte szó szerinti fordításban emelte át a szovjet kódex alapelveit, továbbá a felmerült jogviták eldöntését az anyagi igazság alapján kellett biztosítani.³⁸ A bíróság feladatává ezáltal az anyagi igazság kiderítésére való törekedés vált – hogy ez mit is jelent, lásd a munka későbbi pontja alatt –, aminek értelmében a bíróság hivatalból gondoskodni köteles arról, hogy a felek a perben jogukat helyesen gyakorolják és perbeli kötelességeiknek eleget tegyenek, illetőleg köteles a feleket a szükséges tájékoztatással ellátni és figyelmeztetni őket a jogaikra, kötelességeikre.³⁹ A kérelemre történő eljárás és a rendelkezés elvét relativizálva rögzíti a törvény az ügyész széleskörű általános perindítási és fellépési jogát, amelyet az „állam és az egyes dolgozók érdekében”⁴⁰ foganatosíthat. „A szovjet polgári per rendelkezési elvének semmiféle közössége nincs a burzsoá polgári per hasonló nevű elvével. (...) Ennek az elvnek az értelmében engedett jogokat a jogalany csupán a szocializmus érdekeinek megfelelően gyakorolhatja, ellenkező esetben a szocialista állam beavatkozik a polgári jogvitába, ezeket a jogvitákat a szocializmus érdekeivel összhangba hozza.”⁴¹ Ékes példája ennek, miszerint a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz a bíróság pusztán általában volt kötve. Ez azt jelentette, hogy a jogról való lemondás, a jogelismerés és az egyezségkötés – azaz anyagi rendelkező cselekmények – vonatkozásában a bíróság nem köteles ezeket figyelembe venni, ha az a fél méltányos érdekeivel nyilvánvalóan ellentétben áll.⁴² A paternalizmus jegyében természetesen azt, hogy mi minősül a fél méltányos érdekének, egyedül a bíróság volt hivatott eldönteni. Ezen a téren is elmondható tehát, hogy a fél jogos és méltányos magánérdeke egybeolvadt a társadalmi érdekekkel.⁴³ A jogalkotás pedig mindezt az anyagi igazság érvényesülésének biztosítása mantrával indokolta.⁴⁴

Mindazonáltal a teljes összkép kialakításának érdekében két dolgot itt még említenem kell. Egyrészt a törvény a szovjet szabályozással szemben megőrizte a „ne eat judex ultra petita partium” elvet, hiszen a bíróságnak csak figyelmeztetésre és magyarázat kérésére volt lehetősége, ha a felperes – a bíróság megítélése szerint – nem merítette ki az őt megillető jogokat a kereseti kérelmében.⁴⁵ ⁴⁶ Másrészt a peranyag-szolgáltatási elv kapcsán azt a következtetést vonhatjuk le, hogy annak szocialista változata hazánkban nem honosodott meg, így a Plósz-féle

³⁸ Nagy – Wopera (2017), 32. o.

³⁹ Régi Pp. (Hatálybalépéskori állapot) 3. § (1)

⁴⁰ Régi Pp. (Hatálybalépéskori állapot) 2. § (1)

⁴¹ Sz. N. ABRAMOV: Szovjetszkij gtazdanszkij processz. Moszkva, Állami jogirodalmi Kiadó, 1952, 58-59. o. és 66. o.

⁴² Régi Pp. (Hatálybalépéskori állapot) 4. §

⁴³ Kengyel (2003), 278. o.

⁴⁴ Az 1952. évi III. törvény Általános indokolása

⁴⁵ Kengyel (2014), 62. o.

⁴⁶ Régi Pp. (Hatálybalépéskori állapot) 146. § (3)

kódex szelleme még az ötvenes években is kifejtette hatását, megóvva polgári eljárásunkat a nyomozati elv erőteljes alkalmazásától.⁴⁷

1.2.3. Régi Pp. – a rendszerváltozást követő időszak

A régi Pp. korai hiányosságait pontosan megvilágítja a tény, miszerint alig telt el másfél év a hatályba lépésétől számítva, máris sor került az első reformjára. Ezt számos további novelláris átalakítás követte, a rendszerváltozás után pedig több mint száz alkalommal módosították a kódexet.⁴⁸ Jelen pont alatt a régi Pp. hatályban létének végső stádiumát boncolgatom.

A túlméretezett bírói hatalom csökkentésének kívánalma véget a régi Pp. immáron kellőképpen rögzítette a jóhiszemű joggyakorlás kereti között funkcionáló rendelkezési elvet⁴⁹, illetve főszabályként mondta ki, hogy a jogvita elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a feleket terheli.⁵⁰

Számunka ugyanakkor a törvény következő mondata bír középponti jelentőséggel: „A bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni.”⁵¹ Itt ugyanis kvázi anyagi pervezetésről van szó, ami a tárgyalási elv érvényesülését szolgálja.⁵² A kitanítási kötelezettségen⁵³ túl tehát egy különálló tájékoztatási kötelezettség előírásáról beszélhetünk.⁵⁴ A tájékoztatás lényege, hogy az anyagi jogszabályokból fakadó igények érvényesítését ne gátolhassa esetlegesen az eljárási szabályok ismeretének hiánya, ergo a tájékoztatás tartalma így mindenkor az érvényesíteni kívánt joghoz kapcsolódóan határozható meg.⁵⁵ A tájékoztatást az eljárás azon szakaszában kell

⁴⁷ Kengyel (2014), 63. o.

⁴⁸ Nagy – Wopera (2017), 32. o.

⁴⁹ Régi Pp. 3. § (1) – (2)

⁵⁰ Régi Pp. 3. § (3)

⁵¹ Régi Pp. 3. § (3)

⁵² Kengyel (2014), 75. o.

⁵³ Ezt a régi Pp. a 7. § (2)-ben helyezte el, a perbeli esélyegyenlőség elvéhez kapcsolódóan. A kötelezettség a jogi képviselő nélkül eljáró fél tekintetében bírt relevanciával, ekkor ugyanis a bíróságnak tájékoztatnia kellett a felet a perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, a támogató perben való részvételéről, illetve a pártfogó ügyvédi képviselő engedélyezésének lehetőségéről. Így véleményem szerint itt nincs szó klasszikus anyagi pervezetésről, csupán a bíróság részéről megvalósuló, az igényérvényesítés terén a félnek nyújtott segítségről.

⁵⁴ NÉMETH JÁNOS – KISS DAISY: A polgári perrendtartás magyarázata I. Budapest, Complex Kiadó, 2010, 77. o.

⁵⁵ Lásd bővebben: EBH. 2011/2351.

eszközölni, amikor a bizonyítandó tények már ismertek és megállapítható, hogy a fél nincs kellőképpen tisztában bizonyítási kötelezettségének tartalmával.⁵⁶

Ebből adódóan annak megállapítása, hogy az adott fél a rá háruló bizonyítási tehernek nem tett eleget, csak abban az esetben válik lehetségessé, ha a bíróság őt a bizonyítási teherről teljeskörűen és megfelelően tájékoztatta.⁵⁷ Megfordítva: nem állapítható meg a bíróság oldalán eme kötelezettségének megsértése, ha a tájékoztatás az adott tényálláshoz kapcsolódóan, a felek előadásának megfelelően egyediesítve és teljeskörűen megtörtént.⁵⁸

Hangsúlyos tudnivaló ennek ellenére, hogy a kötelezettség elmulasztása lényeges eljárási szabálysértésnek minősülhet, mindazonáltal a Kúria kiemelte, hogy ez a sérelem önmagában nem szolgálhat alapul hatályon kívül helyezésre, ugyanis az alapelvek érvényesülése a részletszabályokon keresztül valósul meg, így okszerűen azok megsértése is csak közvetett módon, a részletszabályok megsértése által történhet meg, figyelembe véve a konkrét ügy egyedi tényállását.⁵⁹

Összegezve a fentieket, arra lehetünk figyelmesek, hogy az ismertetésre kerülő időszakoknak, perrendtartásunkat érintő szabályozási tendenciái könnyedén vázolhatók egy metaforikus inga lengésének mozgásával. Az inga két oldalán helyezkedik el a régi Pp. két különböző megoldása, míg a nyugalmi állapotban való függés a Plósz-féle Pp. aranyközépútra törekvő pervezetését szimbolizálja. A két szélső érték viszonyára vonatkozóan indokolt megemlékezni arról, hogy a rendszerváltozást követő időszak a szocialista korszak antitéziseként egy bírói passzivitást hirdető szemléletet realizál.⁶⁰ Természetesen szó sincs in concreto az angolszász adverzariális eljárásról, magyarán a klasszikus, inaktív és be nem avatkozó bíraskodást piedesztálra emelő liberális per alapmodelljéről⁶¹, azonban tény, hogy a lezajló folyamat nem tudta megteremtteni a bíróság és a felek közötti kívánatos egyensúlyi állapotot.

Mindezek tükrében ideje górcső alá vennünk az új Pp. pertechnikai megoldásait.

⁵⁶ 1/2009. (VI. 24.) PK vélemény

⁵⁷ Németh – Kiss (2010), 77. o.

⁵⁸ BH. 2011/312.

⁵⁹ 1/2014. (VI. 30.) PK vélemény

⁶⁰ Kengyel (2003), 322. o.

⁶¹ Lásd bővebben például: Sir Jack I.H. Jacob: *The Fabric of English Civil Justice*. London, Stevens & Sons, 1987. vagy Badó Attila: *Bevezetés az USA jogrendszerébe*, in *Acta Universitatis Szegediensis*, 52. tom., 1. fasc., (1997), 3-29. o.

2. A HATÁLYOS SZABÁLYRENDSZER ÖSSZEFÜGGÉSEINEK FELTÁRÁSA

2.1. A bíróság közrehatási tevékenysége – 6. §

Az új eljárásjogi kódex Első Részének I. Fejezete tartalmazza perjogi azon sajátos alapelveit⁶², amelyek a per teljes életciklusa alatt érvényesülnek, azaz az egész perrendtartáson átsugárzó hatással bírnak, áthatva a részletszabályokat.⁶³ Az Pp. immáron koncentráltan, tételszerűen fogalmazza meg az alapelveket, ezáltal is törekedve a minél magasabb absztrakciós szint elérésére. Ennek indokára az alapelvek funkciójának aspektusából érdemes rávilágítani, ugyanis olyan normatív formában megjelenő általános elvi tételekről van itt szó, amelyek rendeltetése az iránymutatás a jogalkotás és a jogalkalmazás számára, amely iránymutatás abban tud megmutatkozni, hogy a részletszabályok megalkotása és alkalmazása során megtörténik az alapelvek érvényre juttatása.⁶⁴ ⁶⁵ Az alapelvek ily módon kijelölik többek között az eljárás érvényesülő rendjét és célját, e cél megvalósításának módszereit, az eljárás alanyainak tevékenységének mozgásterét és annak a per tárgyához való viszonyát.⁶⁶ Ennek mentén ezek az általános elvi tételek fontos jogértelmezést elősegítő és jogegységesítő feladatot látnak el, ráadásul szabályozási hiátus esetén hézagpótló szerepet is betöltenek, zsinórmértékül szolgálnak.⁶⁷

Az alapelvek lényegbeli tulajdonsága továbbá, hogy mindig a polgári per legfontosabb problémái körül kristályosodnak ki, olyan kérdésekre próbálva választ adni, amelyek nem magyarázhatók meg egyetlen jogszabály vagy jogintézmény alapján.⁶⁸ Nincs ez másként a témánkat jelentő alapelv tekintetében sem, hiszen az a bíróság és a felek viszonyrendszerében tapasztalható szembenállásra kíván reflektálni. „A bíróság a perkoncentráció érvényesülése érdekében az e törvényben meghatározott módon és eszközökkel hozzájárul ahhoz, hogy a felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék.”⁶⁹ A „meghatározott

⁶² Azon igazságszolgáltatási alapelvek, amelyek megjelennek nemzetközi jogi dokumentumokban, az Alaptörvényben, különböző törvényekben (Bszí., Bjt.) a Pp.-ben nem kerülnek megismétlésre. A jogalkotás feladata e téren ezeknek az alapelveknek a tartalommal történő felruházása, vagyis az azokat kitöltő részletszabályok megalkotása.

⁶³ A 2016. évi CXXX. törvény Általános indokolása

⁶⁴ 1/2014. (VI. 30.) PK vélemény

⁶⁵ Létezik ugyanakkor egy másik felfogás, amely az alapelvek tartalmában bekövetkezett gyakori változások miatt vitatja azok normatív jellegét, magyarán csak a jogértelmező szerepüket ismeri el. Lásd például: Petrik Ferenc: Polgári eljárásjog - Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, HVG-ORAC, 1994, 1-2. o.

⁶⁶ Nagy – Wopera (2017), 33. o.

⁶⁷ Nagy – Wopera (2017), 33. o.

⁶⁸ Kengyel (2014), 70. o.

⁶⁹ Pp. 6. §

módon és eszközökkel” szófordulat valójában az anyagi pervezetés részletszabályaira való utalást jelenti, azaz a bíróság ezen alapelvi kötelezettségét az anyagi pervezető tevékenysége által abszolválja. Emellett az általános megfogalmazás sejteti, hogy a bíróság közrehatását bizonyos korlátok övezik, azaz szükséges a bírói mozgástér határainak kijelölése. Ez alapelvi szinten a feleket megillető rendelkezési jog és tárgyalási elv tiszteletben tartását jelenti. Pontosabban szólva: a közrehatási tevékenység esszenciája, hogy a felek ezen jogosultságainak érvényesülését, kiteljesítését kell hatékonyan elősegítenie. A bíróság feladata tehát a feleket olyan helyzetbe hozni, hogy a perbe vitt jogaikkal való szabad rendelkezés egyben felelős döntésen is alapulhasson.

A bíróság-felek viszonyrendszer magától értetődően az utóbbi oldalról szintén behatárolásra kerül, így az anyagi jogi szabad rendelkezés nem transzformálódik automatikusan eljárásjogi szabad rendelkezéssé, mert a per közjogi jogviszonyának közhatalmat képviselő oldalaként, a bíróság olyan közérdekű szempontokat érvényesít, amelyek a felek rendelkezési jogának korlátozását olykor szükségessé teszik.⁷⁰ Ezenkívül a Pp. megemlíkezik a jóhiszeműség elvéről⁷¹, illetve a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettségéről⁷². Utóbbi immanens részét képezi a tárgyalási elv. A kialakított keretrendszer érezhetően korrelál a Pp. preambulumban kijelöltekkel, amely szerint a szabályozás a felek felelős pervitelén és a bíróság aktív pervezetésén alapul.

Lényeges, hogy mindez a koncentrált permenetet – mint kiemelt jogalkotói célkitűzést – kívánja elősegíteni, azaz „hogy a felek közötti jogvita mibenléte minél korábban tisztázódjon, és a bíróság számára az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték a lehető legkorábban rendelkezésre álljon, azaz a jogvita anyagi jogi és eljárásjogi keretei minél korábban rögzüljenek.”⁷³ A perkonzentráció ezért ugyancsak alapelvi megerősítést nyert: „A bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen.”⁷⁴

Az említett alapelvek között nem véletlenül fedezhetünk fel egyfajta átfedést, ugyanis a jogalkotói szemlélet szerint több alapelv kereti között indokolt azt

⁷⁰ Wopera (2017), 25. o.

⁷¹ Pp. 5. §

⁷² Pp. 4. §

⁷³ A 2016. évi CXXX. törvény Részletes indokolása – A 3.§-hoz

⁷⁴ Pp. 3. §

kifejezni, hogy a koncentrált per érdekében milyen magatartás tanúsítása szükséges a bíróságtól, a felektől, illetve a per más résztvevőitől.⁷⁵

2.2. Anyagi pervezetés – 237. §

Az anyagi pervezetés a bíróság olyan szervező, irányító tevékenységét jelenti, amely a per érdemével áll kapcsolatban, azaz a tevékenységet az alkalmazandó anyagi jog befolyásolja.⁷⁶ Ez magában foglalja egyrészt a felek által szolgáltatott peranyag anyagi jogi szempontú értékelését, másrészt a bíróság azon hozzájárulását a jogvita kereteinek tisztázásához, hogy a törvényben meghatározott tájékoztatást ad a felek számára.⁷⁷ A megvalósítandó eredmény az ügy kimerítő tárgyalása, ehhez kapcsolódóan pedig annak gyors és szakszerű eldöntése.⁷⁸ Az ügy kimerítő tárgyalása, a jogvita érdemi módon való eldöntésének lehetősége egy olyan ideális helyzetre utal, ahol a felek minden olyan kérdésben előadást tettek, ami a bíróság szerint releváns lehet a per megítélésében, illetőleg minden érdekükben álló tény bizonyítását megtették.⁷⁹ Nem hagyható figyelmen kívül így annak ténye sem, hogy a kellő időben adott útmutatás révén a felek és jogi képviselőik is erőteljesebb aktivitásra ösztönözhetőek.⁸⁰ A bíróság aktív közrehatása ennek megfelelően hozzájárul ahhoz, hogy a felek tisztában legyenek azzal: mit is kell tenniük a mielőbbi érdemi döntés érdekében, ami eo ipso az ő érdekükben is áll. Külön kiemelés érdemel erre rímelve, hogy a kisebb értékű vagy egyszerűnek tűnő ügyekben – azaz ahol a felek vélhetően maguk fognak eljárni – a felektől való elvárhatóság szintje és a bíróság anyagi pervezetésének intenzitása okszerűen eltérést kell hogy mutasson a törvényszéki eljárásokhoz képest.⁸¹ A bíró ebben a konstellációban kvázi katalizátorként funkcionál. Előmozdítja, hogy a felek a percelemekényeiket szándékaiknak megfelelően teljesíthessék, mindazonáltal nem vehet át a felektől olyan feladatokat, amelyek elvégzésére képesek, illetve nem avatkozhat be olyan kérdésekbe sem, amelyek már a felek magánautonómiája alá tartoznak, ergo az alkotmányos önrendelkezési jogot érintené.^{82 83}

⁷⁵ A 2016. évi CXXX. törvény Részletes indokolása – A 3.§-hoz

⁷⁶ Nagy – Wopera (2017), 277. o.

⁷⁷ Nagy – Wopera (2017), 49. o.

⁷⁸ Sakkari Laukkanen: Die Entwicklung des finnischen Zivilprozessrechts und die Veränderung der Rolle des Richters, in ZZPInt (1997), 238. o.

⁷⁹ Nagy – Wopera (2017), 277. o.

⁸⁰ Kengyel (2003), 146. o.

⁸¹ Általános vita a polgári perrendtartásról szóló T/11900. törvényjavaslatról

⁸² Wopera (2017), 32. o.

⁸³ Erről lásd bővebben: 9/1992. (I. 30.) AB. határozat vagy 1/1994. (I. 7.) AB. határozat

Az elméleti jellegű megközelítés és annak gyakorlatban való megvalósítása között röviden ki kell térnem azon megállapítás alátámasztására, hogy napjainkban a fentiek érdekében tanúsított, aktív bírói pervezetés már evidenciaként kezelendő. Broeckx már az ezredfordulón megírta, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkének (Tisztességes tárgyaláshoz való jog) teljesítéséhez el kell mozdulni az anyagi pervezetés jogintézményének irányába.⁸⁴ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása szerint: „A bírónak legalább az előkészítő tárgyaláson, de ha ez lehetséges, az eljárás egésze során aktív szerepet kell játszania az eljárás gyors lefolytatásának biztosítása érdekében, a felek jogainak és egyenlőségük tiszteletben tartása mellett.”⁸⁵ Ugyancsak az Európa Tanács, pontosabban annak az igazságszolgáltatás hatékonysága biztosításáért felállított bizottságának (CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice) égisze alatt született 2006. évi ajánlás⁸⁶ szerint a bírónak kifejezetten aktív, ügyet menedzselő szerepet kell betöltenie, proaktív szerepe által biztosítható a per ésszerű időn belüli befejezése. Ennek köszönhetően a bírói aktivitás fokozódásának tendenciája ma már valamennyi újrakodifikált európai perrendben megfigyelhető. A francia polgári eljárásban ez a folyamat például már 1975-ben megkezdődött, ahol a kódex - Nouveau Code de procédure civile (NCPC) kifejezett deklarált célja volt, hogy a felek uralmát megtörje, mert a jogalkotás az eljárás nehézségének és lassúságának okát erre vezette vissza.⁸⁷ Németországban a deutsche Zivilprozessordnung (dZPO) 2001. évi novellája állapította meg anyagi pervezetésre vonatkozó szabályokat, „útmutatási és közrehatási kötelezettség” (Hinwirkungs- und Hinweispflicht) kulcsszó alatt.⁸⁸ Az osztrák Pp. (öZPO) 182. §-a szerint pedig: „az elnöknek a tárgyaláson a kérdéseivel vagy más módon kell hatnia, hogy a felek a döntés szempontjából lényeges ténybeli közléseiket megtegyék, vagy hiányzó adatokat pótoljanak, vagy a bizonyítási eszközeiket megjelöljék, a felajánlott bizonyítékaikat kiegészítsék, és általában minden olyan felvilágosítást megadjanak, amelyek a valós tényállás megállapításához szükségesek.”⁸⁹ A svájci törvény pedig a bíróság feltárási, tisztázási kötelezettségeként nevesíti az anyagi pervezetést.⁹⁰

⁸⁴ KAREN BROECKX: The discretionary power of the judge. Regional Report, Belgium, France, Italy, Netherlands, in A procedural law for all seasons – From Charles V to the third millenium. General and Regional Reports. Gent, 2000, 13-14. o.

⁸⁵ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 5. ajánlása – az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi alapelvekről (1984)

⁸⁶ CEPEJ ajánlás (2006) 13 – Compendium of „best practices” on time management of judicial proceedings.

⁸⁷ Kengyel (2003), 313. o.

⁸⁸ Kengyel (2003), 146. o.

⁸⁹ Nagy – Wopera (2017), 51. o.

⁹⁰ Nagy – Wopera (2017), 51. o.

Helyezzük most tekintetünket a Pp.-ben található anyagi pervezetés részletszabályaira. A 237. § (1)-(3) bekezdése annak eseteit, míg a (4) bekezdés annak eszközeit taglalja. Az (5) bekezdés végül a vonatkozó korlátokról rendelkezik.

Az esetköröket illetően négy különböző célt szolgáló tevékenység között differenciálhatunk. Az első ezek közül az a helyzet, amikor a fél keresetlevelében feltüntetett nyilatkozatai vagy perfelvételi nyilatkozat hiányos, nem kellően részletezett, esetleg ellentmondó. Ekkor a bíróság közrehat abban, hogy a fél az adott nyilatkozatot teljeskörűen előadja, annak hibáit kijavítsa.⁹¹ Ennek mércéje nyilvánvalóan az, hogy az adott bíró mit gondol az előtte lévő adott ügyről – vagyis nem a fél nyilatkozata önmagában, önmagához képest –, ezt az említett mércét a bíró pedig az alapján állítja fel, hogy a vonatkozó anyagi jogról miként vélekedik.⁹² Az anyagi pervezetés tehát itt a fél tényelőadási kötelezettségének kapcsán aktivizálható.

A második esetkör olyan körülmények megoldására szolgál, amikor az adott perfelvételi nyilatkozat nem terjed ki valamely lényeges tény vonatkozásában a bizonyításra, vagy a felek között vita van abban, hogy az adott tény bizonyítása melyik felet terheli. Ekkor a bíróság az első esetkörön túlmenően tájékoztatja a feleket: a bizonyíték rendelkezésre bocsátásáról, továbbá a bizonyítás indítványozása elmulasztásának és a bizonyítás esetleges sikertelenségének következményeiről.⁹³

A harmadik esetkör lényegében figyelmeztetés a felek számára arról, ha a bíróság: egyrészt olyan tény észlel a rendelkezésre álló adatok alapján, amelyet hivatalból figyelembe kell vennie, másrészt az alkalmazandó jogszabály szerint a kérelemhez nincs kötve.⁹⁴ Előbbi szegmensre példaként hozható fel a szerződés semmisségének⁹⁵ vagy a bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés⁹⁶ – naturalis obligatio – tényének hivatalból való figyelembe vétele. Míg utóbbi tekintetében azt említeném exemplifikatív jelleggel, hogy a bíróság a kártérítés módjának meghatározásánál nincs kötve a károsult kérelméhez⁹⁷, illetve a szerződés érvénytelenségéhez fűződő jogkövetkezmények esetén a fél kérelmétől eltérő módon is történhet az azokról való rendelkezés.⁹⁸ Ezen esetkör így arra

⁹¹ Pp. 237. § (1)

⁹² Nagy – Wopera (2017), 279. o.

⁹³ Pp. 237. § (2)

⁹⁴ Pp. 237. § (3) b)-c)

⁹⁵ a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:88. § (1)

⁹⁶ Ptk. 6:121. § (2)

⁹⁷ Ptk. 6:527. § (3)

⁹⁸ Ptk. 6:108. § (3)

szolgál, hogy a bíróság megadja a felek számára azt a tájékoztatást, aminek következtében felismerhetővé válik számukra egyes nyilatkozatok esetleges relevanciája.

Az anyagi pervezetés utolsó, negyedik esetköre szerint: a bíróság hozzájárul a jogvita kereteinek tisztázásához azzal, hogy a felek tudomására hozza, ha az általuk hivatkozott jogszabályi rendelkezést eltérően értelmezi.⁹⁹ Ez részben az első esetkörhöz kapcsolódik, ugyanakkor attól el is válik, a jogértelmezés önmagában is képes jelentős funkciót betölteni, ebből adódik, hogy *expressis verbis* külön pont alatt való rögzítése indokolt. A következő körülményekhez kapcsolódhat e negyedik esetkörön belül az anyagi pervezetés: (1) a felek között vita van a jogértelmezésben az előadandó tények vonatkozásában, a bíróság pedig valamelyik fél álláspontját osztja; (2) a bíróság a felektől eltérő, harmadik álláspontot vall; (3) a felek között nem is jelentkezik ezzel kapcsolatos vita, de a bíróság másként látja a helyzetet, mint a felek.¹⁰⁰ „Hiába nem vitatná tehát alperes azt a felperesi álláspontot, hogy kártérítés megítéléséhez nem kell kárt előadni, a bíróság az anyagi jogszabályt alkalmazni köteles részletes védekezés nélkül is, és nem ítéli meg a kártérítést kár előadás anélkül.”¹⁰¹ Érdekes helyzet, ha az adott norma értelmezése képezi a vita egyedüli tárgyát. Ekkor a bíróság részéről elegendő, ha csak az ítéletben fejt ki jogértelmezési álláspontját.¹⁰²

⁹⁹ Pp. 237. § (3) a)

¹⁰⁰ Nagy – Wopera (2017), 280. o.

¹⁰¹ Nagy – Wopera (2017), 280. o.

¹⁰² Nagy – Wopera (2017), 280. o.

Plósz-féle Pp.	Régi Pp.	Új Pp.
<ul style="list-style-type: none"> • A felek homályos kérelmeiket, tényelőadásaikat, nyilatkozataikat magyarázzák meg. • Hiányos tényelőadásaikat, bizonyítékaikat egészítsék ki. • A szükséges nyilatkozatokat és kérelmeket tegyék meg. • Hivatalból figyelembe veendő körülmények felderítése. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Felek előzetes tájékoztatása:</u> <p>(1) A bizonyításra szoruló tényekről.</p> <p>(2) A bizonyítási teherről.</p> <p>(3) A bizonyítás sikertelenségének következményeiről.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Közrehatás</u> => hogy a fél a nyilatkozatot teljeskörűen előadja, annak hibáit kijavítsa. • <u>Tájékoztatás</u> => bizonyíték rendelkezésre bocsátásáról, a bizonyítás indítványozása elmulasztásának és a bizonyítás esetleges sikertelenségének következményeiről. • <u>Figyelmeztetés</u> => ha a kérelemhez nincs kötve, hivatalból figyelembe veendő tény esetén. • <u>Felek tudomására hozatala annak</u> => ha jogszabályt eltérően értelmez.

1. ábra: Az anyagi pervezetés esetköreinek komparatív megjelenítése

Levonhatjuk mindezek után annak konzekvenciáját, miszerint immáron az új Pp.-ben is fellelhető a német eljárásjog anyagi pervezetésére vonatkozó három alapvető funkciója: (1) az ún. tisztázó funkció, amely által a fél nyilatkozatainak pontos jelentése és tartalma meghatározható; (2) az ún. értelmezési-megértési funkció, aminek értelmében a bíróság köteles a jogvitát a felekkel tényállásbeli és jogértelmezési szempontból is érdemlegesen megvitatni; (3) az ún. transzformációs funkció végett a fél eshetőlegesen laikus nyilatkozatait a bíróság átvezeti az eljárás szakszerű világába.¹⁰³

Az anyagi pervezetés eszközeinek ismertetése az esetkörök viszonylatában egyszerű feladatnak mutatkozik. Az eszközök a következők: félhet intézett kérdés, nyilatkozattételre felhívás, tájékoztatás. A bíróság az adott esetkör és az ügy

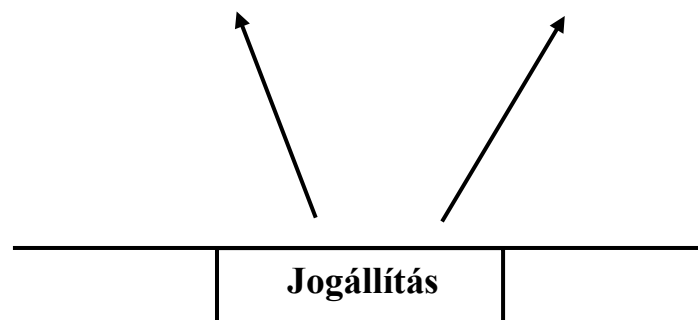
¹⁰³ Lásd bővebben: ÉBNER VILMOS: Az anyagi pervezetés és az eljárási alapelvek kapcsolata. Székesfehérvár, Kézirat, 2015, 9-10. o.

körülményeinek függvényében választja ki azt az eszközt, ami által leginkább hozzá tud járulni ahhoz, hogy a felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék¹⁰⁴, ezáltal megteremtve a felek nyilatkozattételi jogának kiteljesítését. Az eszközökkel jellemzően szóban él a bíróság a perfelvételi tárgyaláson, ugyanakkor ez öltheti pervezető végzés alakját is az írásbeli előkészítés során.¹⁰⁵

Végezetül az érvényesülő korlátokról kell megemlékeznünk. Ez két komponensből tevődik össze. Az első értelmezése viszonylag egyszerű, a törvény akként rendelkezik, hogy a felek az anyagi pervezetést perbeli cselekményeik megtételekor szabadon felhasználhatják.¹⁰⁶ Ergo a felek nem kötelesek igazodni a bíróság anyagi pervezetéséhez, így saját kockázatukra figyelmen kívül hagyhatják azt. A második komponens ennél már komplexebb kérdésekhez vezet el bennünket. „A bíróság a felek kérelmének és jogállításának korlátain belül gyakorolja az anyagi pervezetést.”¹⁰⁷ A törvény így kijelöli azt az egyetlen iránytűt, talpkövet, amelyhez képest viszonyítva a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy az érdemi döntés feltételei rendelkezésre állnak-e.¹⁰⁸ A jogállítás tehát egy olyan fix ponttá avanzsálódik, melyhez az anyagi pervezetést hozzá lehet igazítani, következésképp a bíróság fordított irányban nem gondolkodhat: az, hogy milyen más jog érvényesítése lenne lehetséges az előadott – vagy még csak elő sem adott, más tényekkel együttesen – tények tükrében, itt teljesen irreleváns összefüggésként értékelendő.¹⁰⁹

Tényállítás és hozzá kapcsolódó bizonyítás

Jogértelmezés és szubszumció

2. ábra: Az anyagi pervezetés lehetséges irányai

¹⁰⁴ Pp. 237. § (4)

¹⁰⁵ Nagy – Wopera (2017), 280. o.

¹⁰⁶ Pp. 237. § (5)

¹⁰⁷ Pp. 237. § (5)

¹⁰⁸ Nagy – Wopera (2017), 278. o.

¹⁰⁹ Nagy – Wopera (2017), 278. o.

Ettől nem elválasztható kérdés a felek felelősségének megemelt szintjét megjelenítő, külföldi megoldások mentén bevezetett háromtagú pertárgyfogalom és annak szigorú szabályai.¹¹⁰ Ennek értelmében a jogi képviselővel eljáró felperesnek: (1) konkrétan meg kell jelölnie az érvényesíteni kívánt jog anyagi jogi jogalapját¹¹¹; (2) konkrét tényelőadási kötelezettsége van, azaz az érvényesített igény szempontjából releváns tényállási elemeket fel kell tárnia; (3) konkrét kereseti kérelmet kell előterjesztenie, benne annak a magatartásnak a leírásával, amire az alperest kéri kötelezni.¹¹²

A következő pont alatt visszatérek az anyagi pervezetés korlátainak második komponenséhez, ugyanis ezt érintően a vizsgálat tárgyává kell tennünk olyan további fejtegetésekhez vezető kérdéseket, amelyekre egyértelmű válasz talán még nem is adható.

¹¹⁰ WOPERA ZSUZSA: Az új polgári perrendtartás karakterét adó egyes megoldások európai összehasonlításban, in *Advocat* – különszám (2017), 6. o.

¹¹¹ A Pp. értelmező rendelkezései (7. §) szerint a jogalap: az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít, míg az érvényesített jog: az az alanyi jog, amelynek érvényesítését anyagi jogi jogszabály biztosítja.

¹¹² Pp. 170. § (2)

3. NEURALGIKUS PONTOK

3.1. De lege ferenda helyett

Nos: kiindulópontunk változatlan, az anyagi pervezetési szabályok jelenleg 4 esetkörről rendelkeznek, a bírói aktivitás legfőbb korlátját ezek kapcsán pedig a felek jogállítása jelenti, azon a bíróság nem terjeszkedhet túl, ennek keretében mozoghat. A vonatkozó normarendszer alkotóelemeinek áttekintését követően elméleti síkon tisztázottnak tekinthetjük a Pp. újdonsült jogintézményét érintő ismereteinket. A gyakorlat azonban közbeszól: adódnak ugyanis olyan határesetek, amelyeknek az eldöntése továbbra is dilemmaként jelentkezik.

Mi történik vajon a következő esetben: a fél precízen felhívja az adott jogszabályhelyet a jogalap megjelölésével, ennek ellenére ez egy olyan új jogszabályhely alkalmazását indukálja, ami realizálódhat egyrészt a megjelölthöz kapcsolódó többlettényállási elemként, másrészt egy attól teljesen független jogszabályhelyként. Az első esetben például a fél előadja, hogy általános szerződési feltételek alkalmazásával kötöttek szerződést, a bíróban pedig az az álláspont alakul ki, hogy a vitatott kikötés atipikus, ergo a Ptk. vonatkozó szabályát – miszerint az atipikus feltétel külön tájékoztatást és kifejezett elfogadást kíván¹¹³ – alkalmazandónak véli.¹¹⁴ A második eset tipikus példája lehet, ha a bíró az előadott – és bizonyított – tények fényében a szerződést „átminősíteni” ahhoz a szerződéstípushoz képest, amit a fél eredetileg megjelölt.¹¹⁵ A kérdés tehát adott: mennyire strict, illetve mennyire rugalmas a szabályozás? Lefordítva: a bíró felvetheti-e a kikötés atipikusságát vagy más szerződéstípus szabályainak alkalmazását, ha a fél jogállítása ezek viszonylatában csak indirekt módon valósult meg.

A magam részéről a helyzetet úgy látom, hogy az anyagi pervezetés – annak alapvető rendeltetéséből és perttechnikai logikájából kiindulva – nem lehet ilyen szinten rugalmatlan. Normatív szinten vélhetően nem is indokolt a jogintézmény határmezsgyéjeként felbukkanó problémáról való rendelkezés, itt a bírói gyakorlat terrénuma lesz a meghatározó, fel-fellazítva a Pp. előírásait. Ennek oka, hogy a fenti kérdésre adandó válasz csak esetről esetre ítélni lehet meg, azaz a bírói gyakorlat általi szelekció hivatott eldönteni, hogy az adott esetben – akár peren belül differenciálva – lehetséges és szükséges-e az alapvetően strict szabályok fellazítása.

¹¹³ Ptk. 6:78. § (3)

¹¹⁴ Wopera (2017), 434. o.

¹¹⁵ Wopera (2017), 435. o.

Ennek alátámasztásául szolgál azon megállapítás, miszerint a két oldal nem egymástól hermetikusan elzárva létezik, sem a normatív dimenzióban, sem a per lefolyása során. A két oldal tevékenységének megemelt aktivitása és felelőssége éppen akként nyeri el az értelmét, hogy azok egymásra támaszkodnak, egymást egészítik ki, egymás vonatkozásában semlegesítik az esetleges visszasságokat.

Az alábbiakat azonban mindenképp le kell szögeznünk: ha a bíróság a fellazítás mellett is dönt, akkor is minden esetben előre tájékoztatnia kell erről a feleket, elkerülendő a meglepetés-ítéleteket.¹¹⁶ Ennek okán végső soron még mindig az alapvető játékszabályokon belül mozgunk, hiszen ilyen módon a felek alapvető jogosultságai, a magánautonómiájuk, önrendelkezéshez való joguk nem szenved sérelmet. Ennek tetejébe – ahogyan fent már szó esett róla – a feleknek nem kell feltétlenül követniük a bíróság anyagi pervezetését.

A törvény szövege alapján ugyanakkor az a megoldás sem vitatható, ha a bírói gyakorlat teljes mértékben a szigorúbb út mellett teszi le a voksát. Azt azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a tárgyalat kérdéskör valójában visszavezethető – és érdemes is ezt megtenni – a polgári eljárásjog örök dilemmájához, nevezetesen ahhoz a kérdéshez, hogy a bíróságnak mennyiben kell és lehet a valóság minden releváns szeletét becsatornázni és az azokhoz kapcsolódó normákat is figyelembe vennie. Magyarán „igazságos” döntést hoznia. Az mára már vitán felül áll, miszerint az anyagi igazság kiderítésére nincs garancia, így erre vonatkozó alanyi jogosultság nem biztosítható.¹¹⁷ „A legtökéletesebb perrendtartás sem teszi csalhatatlanná a bírót. Emberi fogyatékoságunk egyik legnagyobb akadályja az anyagi igazság feltétlen győzelmének”¹¹⁸ Ehelyett az eljárásjoggal szemben csakis az erre való törekvés fogalmazható meg követelmény gyanánt, amely törekvés módja az eljárási, processzuális-igazság, pontosabban szólva: az eljárási rend egyes garanciális szabályai.¹¹⁹ Itt klasszikusan a törvény előtti egyenlőséget, a független és pártatlan bírósághoz való jogot, a fegyver- és esélyegyenlőség biztosítását, stb. szokás említeni. Visszakanyarodva és lezárva a korábbi gondolatmenetet: nézetem szerint az anyagi pervezetés korábban meghatározott módon való strict területének adott esetben való fellazítása szintén értékelhető egyfajta garanciális intézkedésként, hiszen az igazságos döntésre való törekvés szerves részét képezi. Ennek eredményeként a bíróság felelőssége tovább

¹¹⁶ Wopera (2017), 436. o.

¹¹⁷ Lásd például: 9/1992. (I. 30.) AB. határozat

¹¹⁸ FODOR ÁRMIN: Az anyagi igazság a polgári perben, in Jogtudományi közlöny, 34. évfolyam, 1. szám (1899), 7. o.

¹¹⁹ MOLNÁR AMBRUS: A polgári per konstrukciós sajátosságai és a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei, in Összefoglaló vélemény - Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. Budapest, Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoportja, 2017, 51. o.

emelkedik a határterületet érintő ügyek tekintetében, a helyes út szignifikáns jogalkalmazói képességek árán található csak meg.

3.2. Az eljárás szakaszainak vonatkozó analízise

A perindítási szak – mint a per előszobája – a kereset alperessel való közlésétől az alperes írásbeli ellenkérelmének előterjesztéséig tartó időintervallumot fedi le. Az uralkodó nézet szerint tehát ekkor maga a per még létre sem jön.¹²⁰ „Ha per alatt csak azt az eljárást értjük, amelynek célja a jogállítás valóságát vagy valótlanágát érdemleges vizsgálat alapján bíróilag eldönteni, azaz ha a teljesen létrejött per alatt a rómaiakkal a iudiciumot értjük, akkor bizonyos, hogy az új magyar per csak a jogállítással és az alperes ellentmondásával jön létre és addig csak alakulófélben van, hasonlóan miként a szerződés létrejöttéről is csak akkor beszélünk, ha már mind a két fél megegyező akarat-nyilatkozatot tett.”¹²¹ Ennek ellenére ezen szak vonatkozásában is helye van anyagi pervezetésnek felperes keresetlevének – mint perindítási irat –, pontosabban az abban feltüntetett nyilatkozatok tekintetében. Itt példának okáért az az eset jöhet szóba, amikor a felperes az eshetőleges viszonyban álló több keresetet rossz sorrendben terjeszti elő és a helyes sorrend megjelölése érdekében a Pp. szabályai szerint a bíróságnak nincsen lehetősége hiánypótlást elrendelni. Ekkor tehát az anyagi pervezetés által lehet felhívni a felperest a megfelelő sorrend megjelölésére.¹²²

A perfelvételi szak képezi az anyagi pervezetés legfontosabb terepét. Itt tudja a bíróság tehát a jogintézményt a maga teljességében és főszabály szerint aktivizálni. Így messzemenő részletezésbe itt nem szükséges bonyolódni, csupán két dologok jegyzek meg. Az első a lehetséges perfelvételi útvonalakkal kapcsolatos, ez ugyanis meghatározza az anyagi pervezetés formáját. A bíróság három irányba indulhat el: (1) a perfelvételi tárgyalás kitűzését megelőzően további írásbeli perfelvételt rendelhet el; (2) kitűzi a perfelvételi tárgyalást és idézi a feleket; (3) mellőzve a perfelvételi tárgyalást, le is zárja a perfelvételi szakot.¹²³ A perfelvételi tárgyalás kezdetén a bíróság összegzi a jogvita szempontjából lényeges nyilatkozatokat, amire a felek észrevételt tehetnek.¹²⁴ Másodszor a kereset- és ellenkérelem változtatásáról – amin a kérelem, a jogállítás, a jogi érvelés vagy a tényállítás megváltoztatását értjük¹²⁵ – kell szót ejteni, ugyanis az anyagi

¹²⁰ FÖVENEYESSY LAJOS: A szóbeli tárgyalás az új polgári perrendtartás szerint, in Jogtudományi Közlöny, 48. évfolyam, 19. szám (1913), 164. o.

¹²¹ PLÓSZ SÁNDOR: Összegyűjtött dolgozatai. Budapest, MTA, 1927, 129. o.

¹²² Lásd bővebben: 4. számú Kúriai állásfoglalás - Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület ülésén elfogadva (2017)

¹²³ Pp. 187. §

¹²⁴ Pp. 191. § (1)

¹²⁵ Pp. 7. § 12. pont

pervezetés kicsúcsosodhat ebben is. „A perfelvétel során keresetváltogatásnak akkor van helye, ha a megváltoztatott kereset ugyanabból vagy - ténybeli és jogi alapon - összefüggő jogviszonyból ered, mint a korábbi kereset.”¹²⁶ A szabály mutatis mutandis alkalmazandó a viszontkereset és a beszámítás nyilatkozat, illetve az azokkal szembeni ellenkérelmek vonatkozásában is.

A perfelvételt lezáró végzés meghozatalával megtörténik a percezúra és átlépünk az érdemi tárgyalási szakba. Főszabály szerint a bíróság itt már csakis bizonyítást folytathat le, majd eldönti a pert. A szakok szétválása azonban nem lehet teljesen merev, szükséges a kivételekkel való feloldása a korlátozásnak. E kivételek tekintetében merülhet fel leginkább anyagi pervezetés az érdemi tárgyalási szak keretei között. Az első ilyen kivétel a perfelvétel kiegészítése, ami az engedélyezett kereset-, illetve ellenkérelme-változtatás, továbbá a keresetkiterjesztés esetén jön szóba. Ekkor a per kvázi visszalép a perfelvételi szakba, azonban ez a visszalépés részleges, mert eközben az érdemi tárgyalási szak is folyamatban marad, azaz a kettő gyakorlatilag párhuzamosan folyik.¹²⁷ A keresetváltogatás megengedése itt már beszűkül, szigorúbb szabályok adottak.¹²⁸ A második kivétel az utólagos bizonyítás jogintézménye: azaz, ha a fél ekkor terjeszt elő további bizonyítási indítványt, illetve bocsát rendelkezésre további bizonyítékot.¹²⁹ A feltételrendszerek részletes rögzítése meglátásom szerint a tanulmány keretein belül indokolatlan, azonban az megállapítható, hogy a jogalkotás azt a körülményt értékeli – és teszi lehetővé az adott jogintézmény igénybe vételét –, amikor a percezúra utáni történés ad alapot az alkalmazás szükségességére.

A másodfokú eljárásban nem beszélhetünk külön perfelvételi és érdemi tárgyalási szakról. Így itt az anyagi pervezetés ekként alakul: „A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletének, illetve eljárásának az anyagi pervezetéssel összefüggő részét csak az anyagi jogi felülbírálat részeként vizsgálhatja és minősítheti, úgy, hogy egyúttal elvégzi a saját anyagi jogi álláspontja szerint helyes anyagi pervezetést.”¹³⁰ Ennek során a bíróság egyrészt lehetőséget biztosíthat a feleknek perfelvételi és szakértői bizonyítással kapcsolatos nyilatkozat előterjesztésére amikhez kapcsolódóan bizonyítást folytathat. Másrészt a bíróság a felek tudomására hozza: az általa hivatalból észlelt tényt, vagy a felektől és az elsőfokú bíróságtól is eltérő jogértelmezést, a kérelemtől jogszabály alapján való eltérés szükségességét. Mindezek kapcsán ugyancsak lehetőséget biztosít a felek számára, hogy megtegyék nyilatkozataikat, illetve bizonyítás is folytatható. Fontos még, hogy: „Ha a másodfokú bíróság az ügyvel kapcsolatos, az elsőfokú

¹²⁶ Pp. 185. § (1)

¹²⁷ Nagy – Wopera (2017), 283. o.

¹²⁸ Lásd: Pp. 215. § - 219. §

¹²⁹ Pp. 220. §

¹³⁰ Pp. 369. § (4)

bíróságétól eltérő anyagi jogi álláspontjának következményeként azt állapítja meg, hogy az elsőfokú bíróság által végzett anyagi pervezetés az érintett kérdéshez kapcsolódóan nem volt megfelelő, ezt a felek tudomására hozza és a fellebbező fél kérelmére veszi figyelembe.”¹³¹ A korábban idézett szakasz tehát a másodfokú bíróság számunkra releváns felülbírálati jogkörét jelöli ki, míg utóbbi idézett szakasz a jogkör korlátját képezi. Következésképpen az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésnek hibája önmagában nem hatályon kívül helyezési ok. A fentiekhez kapcsolódik végül a következő rendelkezés: „Ha a másodfokú bíróság közöl a felekkel általa hivatalból észlelt tényt vagy a felektől és az elsőfokú bíróságtól is eltérő jogértelmezést, illetve a kérelemtől jogszabály alapján való eltérés szükségességét, a fél ezzel összefüggő kereset-, illetve ellenkérelem-változtatással élhet, utólagos bizonyítást ajánlhat fel.”¹³²

3.3. A meglepetés-ítéletek kérdésköre

Az új Pp. kodifikációs folyamata során gyakran hangoztatott meglepetés-ítéletek problémája valójában egy abból kiinduló anomáliát takar, miszerint a bíróság az ilyen ítéleteknél olyan indokolást tár a felek elé – legyen az ténybeli vagy jogi –, amelyre a felek a per során nem tudtak érdemi észrevételt előadni. A bíróság számára ezen meglepetés-ítéletek realizálását a jogcímhez kötöttség kérdése körül kialakult polémia tette lehetővé. Ha ugyanis a bíróságot nem köti a fél által megjelölt jogcím, akkor attól függetlenül, teljesen szabadon minősítheti a felek közötti jogviszonyt, illetőleg a jogvitát is tetszése szerinti jogszabály alkalmazásával döntheti el.

Konstatálható, hogy a Pp. pontot tesz a jogcímhez kötöttség kérdése terén kialakult több évtizedes vita végére.¹³³ Ezt pedig három körben valósítja meg: (1) a felek konkrét jogalap-megjelölési kötelezettségének előírásával; (2) az anyagi pervezetés jogállításból való kiindulásának meghatározásával; (3)¹³⁴ az érdemi döntés korlátai között annak taglalása, miszerint az nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.¹³⁵

¹³¹ Pp. 370. § (4)

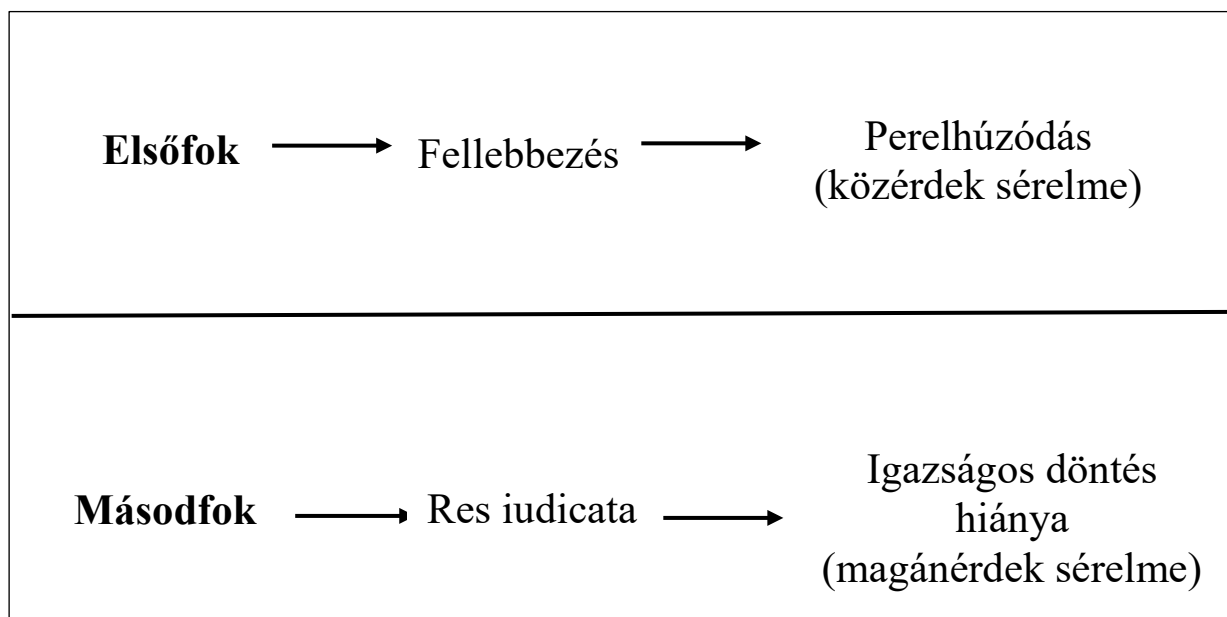
¹³² Pp. 373. § (5)

¹³³ Lásd bővebben: Németh – Kiss (2010), 74-75. o.

¹³⁴ Pp. 342. § (3)

¹³⁵ A harmadik szegmensre tekintettel az el nem bírált jogok köre tehát kibővül, ezzel egyenes arányban pedig az azonos tényalapra alapított keresetek előterjeszhetőségének köre ugyancsak. Lásd bővebben: Balog Balázs: Az új Pp. és a jogállításhoz kötöttség. (2017), www.linkedin.com/pulse/Az-új-Pp.-és-a-jogállításhoz-kötöttség-balazs-balog (Letöltve: 2018.09.25.)

Ezen kiindulópontok mellett maga az anyagi pervezetési tevékenység külön kiemelését érdemel, hiszen a jogintézmény célja magában a kimerítő, feltáró tárgyalásban ragadható meg. A három körben való kötöttség technikai jellegű szabályozása mellé tehát a jogalkotó egy olyan eszközt kíván a bíróság kezébe adni, amely által ez a kvázi korlátozás kompenzálhatóvá válik, azaz a meglepetés-ítéletek feloldása és a bíróság lehetségszférájának viszonylag tág mértékben való megvonása együttesen válik lehetővé. Tagadhatatlan, hogy egy perökonómiailag sokkal precízebb megoldással állunk immáron szemben.

3. ábra: A meglepetés-ítéletek visszáságainak jelentősége

4. BEFEJZÉS, ZÁRÓ GONDOLATOK

„Minden perjogi codificatio legnehezebb része a bíró és a felek közötti viszonyt szabályozni.”

Magyary Géza¹³⁶

A munka végére érve úgy gondolom, hogy Magyary ezen megállapítása örökérvényű. A fentiek tükrében vitathatatlan, hogy az anyagi pervezetés nívója

¹³⁶ MAGYARY GÉZA: Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből, I. kötet. Budapest, MTA, 1942, 16. o.

milyen kardinális mértékben határozza meg az egész eljárást, körbeölelve annak kereteit, áthatva eljárásjogi kódexünk normarendszerét.

Ha a jogtörténeti elemzésnél felvázolt ingát ismét magunk elé képzeljük, próbálva elhelyezni rajta az új Pp.-t, akkor arra lehetünk figyelmesek, hogy e tekintetben a Plósz-féle törvényművel válik analóggá, azaz a szabályozás egyensúlyozik a felek uralma és a bíróság aktivizmusa között. Ebből arra következtethetünk, hogy ingánk korábban tapasztalt túllengését követően – ami alatt a régi Pp. rendszerváltozást követő időszakának megoldását értem –, jelenleg a helyes aranyközéput irányába történik konszolidáció.

Az utóbbi évtizedekben már naivnak tekinthető az az elképzelés a bírói döntési folyamatról, miszerint a bírúk az egyedi esetben pusztán kikeresik a tényállásra illő jogi normákat, ezáltal eldöntve a jogvitát. A valóság ezzel szemben az, hogy az adott tényekből egy sor jogi irányba el lehet indulni, a kiválasztott jogi irány pedig relevánssá teszi a tények további csoportját, és így tovább.¹³⁷ Meglátásom szerint ez egyrészt sebészi kés pontossággal tapint rá a bíróság jogalkalmazó folyamatának kvintesszenciájára, másrészt tökéletesen egybevágnak az anyagi pervezetés jogintézmények logikájával.

A régi Pp. több évtizedes gyakorlatától való elszakadásra magától értetődően idő kell. A jogalkalmazás egy teljes újfajta, de jogtörténetünk ismeretében mégsem idegen gondolkodásmódot kell magáévá tgyen. Az optimális anyagi pervezetés során a felek és a bíróság szoros együttműködésének eredményeként rögzülnek a per anyagi jogi alapjai, ezek pedig meghatározzák a bizonyításra szoruló tényeket és az azok megállapításához szükséges bizonyítékokat. Ezáltal a jogalkalmazás egy olyan eszközt tart jelenleg már a kezében, aminek mentén párhuzamosan válik érvényesíthetővé a magánérdek és a közérdek.

Az esztétikum tehát funkcionalitással találkozik.

IRODALOMJEGYZÉK

- BADÓ ATTILA: *Bevezetés az USA jogrendszerébe*, in *Acta Universitatis Szegediensis*, 52. tom., 1. fasc., (1997)
- BALOG BALÁZS: *Az új Pp. és a jogállításhoz kötöttség*. (2017), [www.linkedin.com/pulse/Az új Pp. és a jogállításhoz kötöttség - balazs-balog](http://www.linkedin.com/pulse/Az-új-Pp.-és-a-jogállításhoz-kötöttség-balazs-balog) (Letöltve: 2018.09.25.)

¹³⁷ Lásd bővebben: Pokol Béla: A bírói döntési folyamat elemzése, in *Jogelméleti Szemle*, 4. szám (2002)

- ÉBNER VILMOS: *Az anyagi pervezetés és az eljárási alapelvek kapcsolata*. Székesfehérvár, Kézirat, 2015.
- FALCSIK DEZSŐ: *A polgári perjog tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1910.
- FARKAS JÓZSEF – NÉMETH JÁNOS – NÉVAI LÁSZLÓ – SZILBEREKY JENŐ – VARGA GYULA – VIDA ISTVÁN: *Polgári eljárásjog I*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1978.
- FODOR ÁRMIN: *Az anyagi igazság a polgári perben*, in *Jogtudományi közlöny*, 34. évfolyam, 1 szám (1899)
- FÖVENYESSY LAJOS: *A pervezetés*, in *Jogtudományi közlöny*, 25. évfolyam, 32. szám (1890)
- FÖVENYESSY LAJOS: *A szóbeli tárgyalás az új polgári perrendtartás szerint*, in *Jogtudományi Közölny*, 48. évfolyam, 19. szám (1913)
- KAREN BROECKX: *The discretionary power of the judge. Regional Report, Belgium, France, Italy, Netherlands*, in *A procedural law for all seasons – From Charles V to the third millenium. General and Regional Reports*. Gent, 2000.
- KENGYEL MIKLÓS: *50 éves a Polgári Perrendtartás – Tanulmánykötet*. Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2003.
- KENGYEL MIKLÓS: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- KENGYEL MIKLÓS: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014.
- KISS DAISY: *A polgári per titkai - Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből*. Budapest, HVG-ORAC, 2014.
- KOVÁCS MARCEL: *A polgári perrendtartás magyarázata. I*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1927.
- MAGYARY GÉZA: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai*. Budapest, Franklin-Társulat, 1898.
- MAGYARY GÉZA: *Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi*, in *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 7. kötet, 52. füzet (1913)
- MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. Budapest, Franklin-Társulat, 1940
- MAGYARY GÉZA: *Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből, I. kötet*. Budapest, MTA, 1942.

- MESZLÉNY ARTÚR: *Bevezető a polgári perrendtartáshoz*. Budapest, Athenaeum, 1911
- MOLNÁR AMBRUS: *A polgári per konstrukciós sajátosságai és a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei*, in *Összefoglaló vélemény - Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest, Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoportja, 2017.
- NAGY ADRIENN – WOPERA ZSUZSA: *Polgári eljárásjog I.* Budapest, Wolters Kluwer, 2017.
- NÉMETH JÁNOS – KISS DAISY: *A polgári perrendtartás magyarázata I.* Budapest, CompLex Kiadó, 2010.
- NÉVAI LÁSZLÓ: *A polgári eljárás szerepe és jelentősége az igazságszolgáltatásban és a jogászképzésben*, in *Magyar jog*, 15. évfolyam (1968)
- NÉVAI LÁSZLÓ: *Fejezetek a törvénykezési szervezet és a polgári eljárás történetéből*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1979.
- PÁKOZDI ZITA: *Új intézmények a Pp. koncepciójában - az anyagi pervezetés jogösszehasonlító megközelítésben*, in *Acta Universitatis Szegediensis*, 4. évfolyam, 2. szám (2014)
- PETRIK FERENC: *Polgári eljárásjog - Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, HVG-ORAC, 1994.
- PLÓSZ SÁNDOR: *Összegyűjtött dolgozatai*. Budapest, MTA, 1927.
- POKOL BÉLA: *A bírói döntési folyamat elemzése*, in *Jogelméleti Szemle*, 4. szám (2002)
- SAKKARI LAUKKANEN: *Die Entwicklung des finnischen Zivilprozessrechts und die Veränderung der Rolle des Richters*, in *ZZPInt* (1997)
- SÁRFFY ANDOR: *Magyar polgári perjog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1946
- SIR JACK I.H. JACOB: *The Fabric of English Civil Justice*. London, Stevens & Sons, 1987.
- SZ. N. ABRAMOV: *Szovjetszkij gtazdanszkij processz*. Moszkva, Állami jogirodalmi Kiadó, 1952.
- SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: *Parerga*, in *Jura*, 3. évfolyam, 1-2. szám (1996)

- WOPERA ZSUZSA: *Az új polgári perrendtartás karakterét adó egyes megoldások európai összehasonlításban*, in *Advocat* – különszám (2017)
- WOPERA ZSUZSA: *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017.

Jogforrások

- A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk
- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- Nouveau Code de procédure civile (NCPC)
- deutsche Zivilprozessordnung (dZPO)
- Zivilprozessordnung (öZPO)
- Schweizerische Zivilprozessordnung (schZPO)
- Az 1911. évi I. törvénycikk Részletes indokolása
- Az 1952. évi III. törvény Általános indokolása
- A 2016. évi CXXX. törvény Általános indokolása
- A 2016. évi CXXX. törvény Részletes indokolása
- Általános vita a polgári perrendtartásról szóló T/11900. törvényjavaslatról
- 9/1992. (I. 30.) AB. határozat
- 1/1994. (I. 7.) AB. határozat
- 4. számú Kúriai állásfoglalás - Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület ülésén elfogadva (2017)
- 1/2009. (VI. 24.) PK vélemény
- 1/2014. (VI. 30.) PK vélemény
- EBH. 2011/2351.

- BH. 2011/312.
- Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 5. ajánlása – az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi alapelvekről (1984)
- CEPEJ ajánlás (2006) 13 – Compendium of „best practices” on time management of judicial proceedings.

KOVÁCS ANDREA

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA JOGI MINŐSÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

1. BEVEZETÉS

A közösségi média jelenség mára elképesztő méreteket öltött. 2018. januárjában különböző, e kategóriába sorolt oldalak felhasználóinak száma elérte a 3,196 milliárd főt,¹ a legnagyobb közösségi médiumnak tartott Facebook (havi rendszerességgel aktív) felhasználóbázisa 2018. június 30-ára pedig elérte a 2.23 milliárdot.² Az internetet használók száma 2017. december 31-én 4.156.932.140³, tehát az internetezők körülbelül 76,88%-a használ valamilyen közösségi média platformot. Ez az arány a világ teljes becsült népességéhez viszonyítva 41,86%, Facebook felhasználók tekintetében pedig 29.21%.

Amiért fontos meghatározni, hogy jogilag mi is a közösségi média, az a közösségi média szolgáltatójának felelőssége, ugyanis a sértett fél szempontjából fontos lehet, hogy egy ilyen felület tulajdonosa kötelezhető-e kártérítés vagy sérelemdíj megfizetésére, illetve erkölcsi elégtétel adására egy felhasználó által közzétett tartalommal okozott sérelmekért.

Szintén a jogi megítéléshez kapcsolódik a tartalom szabályozásának lehetősége vagy kötelezettsége, illetve annak jogszabályi háttere, ugyanis ettől függ, hogy a weboldal üzemeltetője kötelezhető-e a felületén megjelenő, felhasználók által készített tartalom szerkesztésére, eltávolítására vagy éppen ellenkezőleg, nem lehet semmilyen hatással a tartalomra.

E tanulmány célja, hogy bemutasson néhány, a szakirodalomban és a bírói gyakorlatban megjelenő megközelítést utalva a hozzá kapcsolódó lehetséges felelősségi formákra és a tartalomszabályozás problémájára.

¹ KEMP, S. (2018. január 30.). World's Internet Users Pass the 4 Billion Mark. We Are Social. forrás: <https://wearesocial.com/uk/blog/2018/01/global-digital-report-2018>, Letöltés dátuma: 2018. augusztus 10.

² Company Info., forrás: Facebook Newsroom: <https://newsroom.fb.com/company-info/> Letöltés dátuma: 2018. augusztus 10.

³ Internet Usage Statistics, The Internet Big Picture, World Internet Users and 2018 Population Stats., forrás: Internet World Stats, Usage and Population Statistics: <https://internetworldstats.com/stats.htm> Letöltés dátuma: 2018. szeptember 8.

2. A KÖZÖSSÉGI MÉDIA FOGALMA

A közösségi média kifejezésre több meghatározás is született. Ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk arról, mit is kell jogi szempontból megítélnünk, szükséges egy viszonylag tág, de nem parttalan definíciót találnunk. Ehhez először is el kell határolnunk a közösségi médiát (social media) a közösségi médiától (community media), ezt követően pedig a legismertebb és a magyar irodalomban használt definíciókkal foglalkozom.

2.1 Fogalmi elkülönítés: közösségi média és közösségi média

Mint látható, a problémát jelen esetben az azonos magyar nyelvű kifejezés jelenti. Az egyértelműség érdekében ebben a fejezetben az angol nyelvű kifejezéseket fogom használni, a későbbiekben pedig a „közöségi média” kifejezés alatt a social media-t fogom érteni.

A community media alatt azokat a médiumokat értjük, amelyek:

- *„a(z akár nemzeteken átnyúló) társadalmi, állampolgári részvétel lehetőségének biztosítása, ezáltal a társadalmi kohézió és az interkulturális párbeszéd erősítése,*
- *a tömegkommunikáció demisztifikálása,*
- *a közszolgálati és a kereskedelmi médiumok által nem preferált vagy figyelmen kívül hagyott, marginalizált társadalmi csoportok megsegítése („give voice to the voiceless”),*
- *olyan hozzáadott értékek (hozzáférés és nyitottság) biztosítása, amelyeket a médiapaletta többi szereplője nem akar vagy nem képes ellátni,*
- *a lokalitás, a helybeliség kiemelt szerepe,*
- *alapvetően nem-nyereségérdekelt jelleg, amely azonban nem zárja ki a működésbe visszaforgatott esetleges nyereséget,*
- *belső felépítésükben horizontális, demokratikus szervezeti struktúrák, amelyeket többségében önkéntesek működtetnek,*
- *ezáltal egy kísérleti, kritikus és független, szabad és alternatív hang*
- *és egy alternatív nyilvános tér, egy alternatív nyilvánosság létrehozása.”⁴*

⁴ GOSZTONYI, G. (2012). Alternatív (?) Média - A közösségi média jogi szabályozásának vetületei. Budapest, 20. o.

Ezek alapján tehát elmondható, hogy a social media és a community media két egymást metsző halmaz, a social mediában megjelenhet a community media, de ugyanúgy helyet kap benne a kereskedelmi média is.

2.2 A social media fogalma

A social media jelenséget nehéz definiálni az online felületek különbözősége, változatossága miatt, holott nem egy teljesen ismeretlen jelenségről beszélünk.⁵

Egyes szerzők a social mediára jellemző szolgáltatások felsorolásával határozzák meg, mely weboldalak tartoznak a fogalom alá, mások egy átfogó definíciót használnak⁶, és vannak olyanok is, akiegy fogalommeghatározással és a jellemző szolgáltatások felsorolásával húzzák meg a fogalom határait.

Tágabb értelemben a social media alá sorolják a legtöbb web2.0-es alkalmazást⁷, így nem csak a „klasszikus” social media felületnek számító Facebook, Twitter, Instagram stb. veendők figyelembe, hanem minden olyan szolgáltatás is, amely lehetőséget biztosít a felhasználók számára bármilyen tartalom közzétételére.⁸ Erre példa a későbbiekben még említendő komment szekció a *Delfi v. Észtország* (a továbbiakban: *Delfi-ügy*)⁹ és a *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu Zrt. v. Magyarország* (a továbbiakban *Index-ügy*)¹⁰ ügyekből, vagy a Google által biztosított blogszolgáltatás a *Tamiz v. Egyesült Királyság* (a továbbiakban: *Tamiz-ügy*)¹¹ ügyben.¹²

⁵ STANDAGE, T. (2014). *Writing On Walls, Social Media- The First 2,000 Years*. New York: Bloomsbury.

⁶ NAGY, T. (2010). *Vélemény 2.0 - közösségi média könyv.*, forrás:

<http://mek.oszk.hu/10300/10353/10353.pdf> 19. o. Letöltés dátuma: 2018. július 30.

⁷ Article 19. (2013). *Internet Intermediaries: Dilemma of Liability*. London: Free World Centre., forrás: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/02/Intermediaries_ENGLISH.pdf 6. o. Letöltés dátuma: 2018. augusztus 14.; A social media kifejezés meghatározásának sokféleségéért lásd: Fuchs, C. (2017). *Social Media: A Critical Introduction* (2nd. kiad.). London: Sage. p 38-39

⁸ SCOTT, D. M. (2008. április 7.). *What the heck is Web2.0/social media/social networking and how do these concepts relate to the new rules of marketing & pr?*, WeblinkNow. forrás: <https://www.webinknow.com/2008/04/what-the-heck-i.html>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

⁹ *Delfi AS v. Estonia* Application no. 64569/09, Judgement of 16 June 2015

¹⁰ *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary* Application no. 22947/13, Judgement of 2 February 2016

¹¹ *Tamiz v. United Kingdom* Application no. 3877/14, Decision of 12 October 2017

¹² Az ügyben felmerül, hogy ez a fajta blogszolgáltatás példa a Delfi-ügy 116.§-ában kivételként megjelenő közösségi médiumra, amely esetében a platform szolgáltatója nem készít tartalmat és a tartalomszolgáltató magánszemélyként hobbiából működteti a weboldat vagy a blogot.

A tágabb értelmezésnél maradva a közösségi média az, amit tartalom-megosztásra terveztek, megosztás alatt értve az új tartalom létrehozását, kommentálását, másokhoz eljuttatását és bonyolultabb beruházás nélküli fogyasztását, ide sorolva többek között a közösségi oldalakat, blogokat, és wikiket is.¹³

Szűkebb értelemben véve nem minden Web 2.0-es szolgáltatás social media, csak azok, amelyek meghatározott jellemzőkkel rendelkeznek. Boyd és Ellison szerint ezen jellemzők: (i) egy (fél) nyilvános profil felépítése egy olyan rendszerben, amelynek felhasználói tartósan össze vannak kapcsolva, (ii) az információcsere rengeteg felhasználó között lehetséges és a rendszer lehetővé teszi ezen felhasználók kommunikációját, valamint (iii) a felhasználók kontaktlistája látható és megosztható a rendszeren belül.¹⁴

A Telecommunications Policy egy, a social médiával foglalkozó különszámához¹⁵ a következő kritériumokat adták meg a meghatározáshoz más definíciók kivonataként: (i) Web 2.0-es alkalmazáson alapulnak, (ii) életetője a felhasználók által generált tartalom, (iii) egyének és csoportok felhasználó-specifikus profilokat készítenek az oldalra vagy az alkalmazásra, amelyeket a közösségi média szolgáltató tervez és tart fenn, (iv) a közösségi média szolgáltató megkönnyíti az online közösségi hálózatok kialakítását azáltal, hogy összekapcsolja a profilt más egyénekével és/vagy csoportokéval.¹⁶

E jellemzők lefedik a köznapi értelemben vett közösségi médiát, vagyis kizárólag a közösségi oldalak értendők a social media meghatározása alatt. A tanulmány célját a tágabb értelemben vett social media fogalom szolgálja, azonban a felhasznált irodalom egy része kizárólag a közösségi oldalakra tesz megállapításokat. Mivel azonban ezen megállapítások viszonylag általánosak (lásd például e tanulmány 2.1 alpontját), ezeket vonatkoztatom más, a közösségi média tágabb értelemben vett

¹³ Eszes, I. (2013). Digitális marketing., forrás: www.tankonyvtar.hu/a_kozossegi_media_fogalma
Letöltés dátuma: 2018. július 31.

¹⁴ Boyd definícióját lásd például itt: Martins, G. M., & Longhi, V. R. (2014). Internet Service Providers' Liability for Personal Damages on Social Networking Websites. *US-China Law Review*, 297. o. (30. lábjegyzet)

¹⁵ Obar, J. A., & Wildman, S. (szerk.). (2015). Special Issue on The Governance of Social Media, 39(9), 745-810. Forrás: <https://www.sciencedirect.com/journal/telecommunications-policy/vol/39/issue/9>

¹⁶ Obar, J., & Wildman, S. (2015). Social Media Definition and the Governance Challenge; An introduction to the special issue. *Telecommunications policy*, 39(9). 2.o. Jelenleg ez a meghatározás található meg a Wikipedián is: Social Media. forrás: Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_media Letöltés dátuma: 2018. augusztus 15.

fogalma alá eső web2.0-es szolgáltatásra (például a hírportálok komment szekciójára, illetve a „bulletin board”-okra is).

Ugyanakkor itt említem meg, hogy a *Delfi-ügyben* ügyben hozott nagykamarai ítélet 116.§-ában az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) szerint ez az ítélet nem érint más internetes fórumokat, mint például vitafórumokat vagy „bulletin boardokat”, ahol a felhasználók szabadon terjeszthetik ötleteiket bármilyen témáról anélkül, hogy a fórum üzemeltetője beavatkozna. Ezen meghatározás alapján azonban nem világos, hogy az EJEB mit ért pontosan közösségi média alatt.

3. A KÖZÖSSÉGI MÉDIA SZABÁLYOZÁSA

3.1. Eltérő szabályozási megközelítések

A közösségi média szabályozását többféleképpen lehet megközelíteni. Éles különbség nem tehető az egyes megoldások között, sőt, megállapítható, hogy régióként sincs még egységes szemlélet. Alapvetően két nagy megközelítésmód különböztethető meg: elsősorban amerikai szerzők szinte kizárólag a véleménynyilvánítás szabadságának védelmében vázolnak fel lehetséges megoldásokat, illetve analógiákat azzal, hogy a „skála” másik végén a platform üzemeltetőjének tulajdonosi jogosítványai helyezkednek el. Európában ezzel szemben az emberi jogok ütközése és kiegyensúlyozása került előtérbe, így nem kizárólag a véleménynyilvánítás szabadságát veszik figyelembe, viszont nem merülnek fel a tulajdonosi jogosítványok mint lehetséges szempontok.

Ezek alapján tárgyalja e tanulmány először a szólásszabadságot védő és előnyben részesítő megoldásokat, majd azokat a megközelítéseket, amelyek a szolgáltatóra kötelezettséget rónak tartalomszűrés és -eltávolítás szempontjából, végül pedig a tulajdonjogi érvelés kerül ismertetésre.

3.2 A közösségi média mint nyilvános fórum

Az amerikai Benjamin F. Jackson¹⁷ érvel amellett, hogy a közösségi média tulajdonképpen a modern kori köztér, amely átvette a helyét azon fizikailag létező területeknek, amelyeken a politikai diszkurzus korábban zajlott.¹⁸ Mivel a nyilvános

¹⁷JACKSON, B. F. (2014). Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook. *New Mexico Law Review*(44), 150. o.

¹⁸A „public forum doctrine” arra szolgál, hogy az állami tulajdonban lévő fizikai terek esetében azok jellegétől függően a véleménynyilvánítás milyen mértékű korlátozása megengedett. Lásd: Hudson, D. L. (2017). Public Forum Doctrine. forrás: *The First Amendment Encyclopedia*:

fórumok korábban hagyományosan és kizárólagosan az állam által nyújtott szolgáltatásnak minősültek, a közösségi médiafelületek biztosítása állami tevékenységnek minősül¹⁹, tehát alá kell vetni az Első Kiegészítésnek²⁰ és ennek megfelelően a bírói kontrollnak is.

Jackson hivatkozott cikke azonban kizárólag a felület üzemeltetője általi cenzúrázással kapcsolatos aggodalmakat fogalmazza meg, így nem világos, hogy a véleménynyilvánítás szabadságával szembekerülő érdekek, értékek – különösen nem védett beszéd – esetén is alkalmazandó-e ez a doktrína.

Felelősség szempontjából Jackson a felhasználók Első Kiegészítésben foglalt jogainak érvényesítését emeli ki, így a jogvédelmet lehetővé tévő szabályozást javasolja.²¹ Meglátásom szerint ez ellentétben áll a Communications Decency Act of 1996 (a továbbiakban: CDA) 230.§ c) pontjának (1) bekezdésével, amely felmenti a szolgáltatót a „jó szamaritánus blokkolás és szűrésér” esetén.²²

3.3 A közösségi média mint új jelenség a common carrier és a műsorszolgáltató/kábeltelevízió-szolgáltató között

E nézetnek nincs alapja az Egyesült Államok bírói gyakorlatában, de Kevin Park²³ felveti, hogy a közösségi média tulajdonképpen egy új jelenség egy, a common

<https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/824/public-forum-doctrine>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.; Ezen elv alkalmazhatósága a kibertérben vitatott, mivel a virtuális terek magántulajdonban vannak. Lásd például: Park, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. N.Y.U Annual Survey of American Law, 900-901. oldal

¹⁹ Az úgynevezett „state action doctrine” annak megállapítására szolgál, hogy egy-egy tevékenység betudható-e az államnak. A témával kapcsolatban lásd: Jackson, B. F. (2014). Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook. New Mexico Law Review(44), 142. o.

²⁰ Az Egyesült Államok Alkotmányának Első Kiegészítése: „A Kongresszus nem alkot törvényt vallás hivatalossá tétele vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem korlátozza a szólás- vagy a sajtószabadságot; sem az embereknek a békés gyülekezéshez való jogát, sem azt, hogy petícióval a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”

²¹ Példaként többek között a californiai polgári törvénykönyv ún. „Strategic Lawsuit Against Public Participation”-t (SLAPPs-t) hozza fel, amely lehetővé teszi a véleménynyilvánítás és kérelmezés jogának peresítését függetlenül attól, hogy köz- vagy magántulajdonban van a nyilvános fórum. (lásd: Jackson, B. F. (2014). Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook. New Mexico Law Review(44), 159-160. o.)

²² 47 U.S.C. §230. (c)(1) „No provider or user of an interactive computer service shall be treated as a publisher or speaker of any information provided by another information content provider.”

²³ Park, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. N.Y.U Annual Survey of American Law, II. D.

carrier²⁴ szolgáltató és a műsorszolgáltató/kábeltelevízió-szolgáltató felelőssége közötti felelősségi formával. Érvelése szerint a közösségi oldalak jellemzői alapján common carriernek minősülnének: mindenki számára elérhető a szolgáltatás egy e-mail cím birtokában és abban a pillanatban továbbítják (közvetítik) a tartalmat, amikor azt a felhasználó „beküldi”.²⁵ A skála másik végpontjaként az újságot jelöli meg, amelyhez hasonlóan – és a common carriertől eltérően – a platform üzemeltetője rendelkezik szerkesztői jogokkal, cenzúrázhatja a felületén megjelenő tartalmakat. Az újság esetében azonban tradicionálisan széleskörű a szerkesztői diszkréció és ehhez idomul a szerkesztői felelősség is.

Park szerint tehát a közösségi média szolgáltatójának felelőssége nagyjából megegyezik a műsorszolgáltatóéval, illetve a kábeltelevízió szolgáltatóéval a tartalomszerkesztés és cenzúrázás szempontjából azzal a különbséggel, hogy nincs mögötte legitimáció. A műsorszolgáltató esetében a frekvenciák száma véges, így a szolgáltató köteles műsoridőt biztosítani különböző nézőpontok közvetítésére a kiegyensúlyozott tájékoztatáshoz, ezzel a szolgáltató jogai elé helyezve a nézőkét/hallgatókét. Kábeltelevízió-szolgáltató esetében pedig hálózatos iparágról beszélünk, amelynek sajátossága, hogy egy adott területen nem éri meg több hálózatot kiépíteni, így a szolgáltató kötelezése bizonyos tartalmak – elsősorban helyi érdekeltségű csatornák – közvetítésére nem alkotmányellenes.²⁶

A közösségi oldalak esetében természetes monopóliumokról beszélhetünk a locked-in hatás²⁷ miatt. Kiegészítve azzal, hogy a közösségi médiának ma már meghatározó szerepe van az információszerzésben és -közvetítésben, logikusnak tűnik Park érvelése, hogy a felület üzemeltetője köteles bizonyos információkat a felületén tartani függetlenül attól, hogy egyetért-e vele és hogy ezen információt közzé tévő felhasználót védeni kell a cenzúrázástól. Mivel Park vitatja, hogy a közösségi média nyilvános fórumnak, az üzemeltető pedig állami tevékenységet végzőnek minősülne, így az Első Kiegészítést nem tartja közvetlenül alkalmazhatónak. Alternatív jogvédelmi lehetőségként a fogyasztóvédelmi

²⁴ A common law szerinti common carrier tipikusan a telefon.

²⁵ Ez vonatkoztatható más közösségi médiaplatformokra is, sőt, egyes weboldalakon anonim módon is közzé tehető tartalom.

²⁶ A telefonhálózatok esetében a szolgáltatók számát Park szerint mesterségesen tartják alacsonyan.

²⁷ A locked-in hatás a közösségi oldalak esetében azt jelenti, hogy a felhasználó, miután kiépítette a saját „közösségét”, nehezen vált át más közösségi oldalra, ugyanis nem valószínű, hogy megtalálja ugyanazokat a felhasználókat, és fel tudja építeni ugyanazt a közösséget, valamint a szolgáltatások is eltérők, így akkor is az adott oldal felhasználója marad, ha a szolgáltató megsértette a jogait. (lásd: Park, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. N.Y.U Annual Survey of American Law, 932. o.)

keretrendszert javasolja tekintettel az üzemeltető és a felhasználó közötti szerződéses viszonyra, amellyel e tanulmány 2.5 címe alatt foglalkozom bővebben.

A harmadik személy által közzétett tartalomért való felelősség kérdéséhez a műsorszolgáltatók élő adásban elhangzó/látható tartalomért való felelősségét emelem ki tekintve, hogy ez a közvetítési forma szinte teljesen megegyezik a közösségi médiafelületek általi azonnali közzététellel. Élő közvetítés esetén a felelősség elkerülése végett a közvetítők rendelkezésére áll késleltető technológia, amely néhány másodperctől néhány percig tartó időt biztosít a közvetítőnek, hogy a kérdéses tartalmat jogszabályoknak megfelelőre „szerkessze”. A felelősség elkerülése érdekében tehát az élő közvetítést is szerkeszteni kell, az azonban vitatott, hogy akkor is kötelező-e a késleltetés használata, ha a közvetítő nem számít problémás tartalomra.²⁸ A problémás tartalom meghatározása is nehézséget okozhat a műsorszolgáltatóknak, ugyanis ez esetben rá hárul a feladat, hogy meghúzza a határt az Első Kiegészítés által védett vélemény és például a becsületsértés között.²⁹

A közösségi médiára ez a késleltetés-szerkesztés módszer úgy fordítható le, hogy egyes szolgáltatók algoritmusokat alkalmaznak a tartalom szűrésére a közzététel pillanatában. Ilyen szűrőket alkalmazhatnak a csatornatulajdonosok az élő YouTube és Twitch adások alatt elérhető chat-szolgáltatás mellett bizonyos szavak esetén³⁰, vagy a Facebook és az Instagram meztelen képek esetén³¹.

²⁸ Lásd például a Federal Communications Commission, et al., *Petitioners v. CBS Corporation et al.*, No. 11-1240 (2012), (a továbbiakban: FCC v. CBS). Az ügy tárgya a 2004-es Super Bowl félidői műsorának vége, azaz az Amerikában ún. nipplegate-ként elhíresült jelenet, amelynek során Justin Timberlake elszakította Janet Jackson ruháját, így az énekesnő mellbimbója élő adásban látszott. A Federal Communications Commission (a továbbiakban: FCC) döntésében megbírságot a CBS csatornát az illetlen tartalomért tekintettel a Super Bowl kiskorú nézőire. (lásd: *Complaints Against Various Television Licensees Concerning Their February 1, 2004, Broadcast of the Super Bowl XXXVIII Halftime Show*, File No. EB-04-IH-0011, NAL/acct. No. 200432080212. (közzétéve: 2004. szeptember 22.). Az ügyben végül 2012-ben a bíróság a CBS javára döntött az FCC azon bírságolási irányelvére alapozva, amely szerint nem büntetik a futólag közvetített illetlen tartalmat (elsősorban káromkodást, de a bíróság kiterjesztette a képi anyagokra is).

²⁹ A témában bővebben lásd: Bunker, M. D., & Calvert, C. (2016). "Defamation Live": The Confusing Legal Landscape of Republication in Live Broadcasting and a Call for a "Breaking News Doctrine". *Columbia Journal of Law & the Arts*, 497-512.

³⁰ What Is Nightbot?, forrás: Nightbot: <https://docs.nightbot.tv/what-is-nightbot>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

³¹ Dodkin, C. Instagram are censoring your posts using AI. forrás: Digital Photography Review: <https://www.dpreview.com/forums/thread/4265480>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.; Gibbs, S. (2016. szeptember 9.). Nudity and Facebook's censors have a long history. forrás: The

A különbség a kettő között egyrészt az azonnaliság, másrészt pedig az emberi döntés hiánya. Az algoritmus automatikus döntéssé teszi a publikáció megtagadását, ami egyrészt így cenzúrázhat az Első Kiegészítés által védett beszédet, másrészt pedig egyes esetekben hibás döntést hoz.³² Emberi döntés esetén sem biztosítható a hibátlanság, különös tekintettel a késleltetés által biztosított idő rövidségére.³³ Lényeges kiemelni azonban, hogy amennyiben a műsorszolgáltató nem „szerkeszti ki” a nemkívánatos tartalmat, az adásba kerül és az élő közvetítést követőkhöz eljut, azonban egy esetleges későbbi ismétlés alkalmával lehetősége van az utószerkesztésre. A közösségi média esetén a tartalom változatlan formában a közzététel pillanatától folyamatosan elérhető egészen addig, amíg a felület üzemeltetőjének látókörébe nem kerül. Ekkor azonban lehetősége van a tartalom ideiglenes elérhetetlenné tételére és – akár hosszabb időt igénybe vevő – felülvizsgálatára.³⁴

3.3.1 A közösségi média mint common carrier

Kevin Park ír a már hivatkozott cikkében arról, hogy hogyan lehetne a cenzúrázást a fogyasztóvédelmi keretrendszeren belül megakadályozni. Ennek egyik – és legradikálisabb – módjának a common carrierként való kezelést tartja. A hálózatsemlegesség³⁵ analógiájával élve ez nála lényegében azt jelenti, hogy diszkrimináció-mentesen jutna el minden tartalom a felhasználóhoz. Tehát a felület üzemeltetője nem távolíthat el semmilyen, felhasználó által feltöltött tartalmat, de nem is lenne érte felelősségre vonható.

Guardian: <https://www.theguardian.com/technology/2016/sep/09/facebook-history-censoring-nudity-automated-human-means>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

³² GRAYER, A. (2018. július 5.). Facebook apologizes after labeling part of Declaration of Independence 'hate speech'. CNN Politics. forrás: [https://edition.cnn.com/2018/07/05/politics/facebook-post-hate-speech-delete-declaration-of-independence-](https://edition.cnn.com/2018/07/05/politics/facebook-post-hate-speech-delete-declaration-of-independence-mistake/index.html?utm_medium=social&utm_source=twCNN&utm_content=2018-07-05T21%3A23%3A56&utm_term=image)

[mistake/index.html?utm_medium=social&utm_source=twCNN&utm_content=2018-07-05T21%3A23%3A56&utm_term=image](https://edition.cnn.com/2018/07/05/politics/facebook-post-hate-speech-delete-declaration-of-independence-mistake/index.html?utm_medium=social&utm_source=twCNN&utm_content=2018-07-05T21%3A23%3A56&utm_term=image), Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.; Törölte a koncentrációs táborban készült fotót a Facebook, mert meztelenek rajta a gyerekek (2018. szeptember 1.).HVG. forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20180901_facebook_holokauszt_foto_cenzura_anna Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

³³ lásd: BUNKER, M. D., & CALVERT, C. (2016). "Defamation Live": The Confusing Legal Landscape of Republication in Live Broadcasting and a Call for a "Breaking News Doctrine". Columbia Journal of Law & the Arts, 505. o. A késleltetés ideje általában 5 másodperc, de a feljebb hivatkozott FCC v. CBS ügy 5.§-ában a FCC döntésében az 5 perces késleltetés lehetősége is szerepel.

³⁴ A korábban már említett YouTube élő-chat szolgáltatás esetén csak valós idejű moderálásra van lehetőség.

³⁵ A hálózatsemlegességről lásd például: Net Neutrality. Electronic Frontier Foundation. forrás: <https://www EFF.org/issues/net-neutrality>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 23.

A harmadik személyeknek okozott sérelem esetében ez a nézet összecseng CDA korábban már hivatkozott 230.§ c) pontjának (1) bekezdésével, amely mentesíti a szolgáltatót a felelősség alól minden esetben, akár szerkeszti vagy eltávolítja a tartalmat, akár nem. Ugyanakkor Park kiemeli, hogy amíg a CDA 230.§-a a jelenlegi szövegével hatályban van, addig a cenzúrázás nem törölhető el teljesen, pontosan azért, mert a szolgáltató az adott tartalom eltávolítása esetén sem vonható felelősségre még akkor sem, ha az az Első Kiegészítés által védett közlésnek minősül.

E megközelítés ellenzői szerint a közösségi médiát üzemeltetők üzleti érdeke megkívánja, hogy a felhasználók többségének feleljenek meg, hogy növeljék a forgalmukat – és így bevételeiket is. Továbbá kiemelik a cenzúrázás értékét is, amely adott esetben fizikai sérelmeket akadályozhat meg.³⁶

3.4 A közösségi média mint közvetítő szolgáltató

A közösségi média mint a közvetítő szolgáltatók³⁷ egyik típusa jelenik meg az Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (a továbbiakban PPJNE) 19. cikkéhez kiadott, a közvetítő szolgáltatók felelősségét tárgyaló dokumentumban is.³⁸ A dokumentum érdekessége, hogy a „közösségi média” kifejezés szinonimájaként a „web2.0-ás alkalmazás”-t adja meg azzal, hogy külön kategóriaként kezeli a tárhelyszolgáltatásokat.³⁹

Az EJEB esetében egyértelműnek tűnik, hogy a közösségi médiát közvetítő szolgáltatónak minősíti, ezen belül merül fel a kiadónak minősülés⁴⁰ – és az ahhoz kapcsolódó felelősség kérdése,⁴¹ amellyel e tanulmány következő pontjában

³⁶ PARK, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. N.Y.U Annual Survey of American Law, 906. o. valamint 954. o. (278. lábjegyzet)

³⁷ A közvetítő szolgáltatók négy kategóriáját különíti el a dokumentum, így közvetítő szolgáltatónak minősül még a közösségi média platform mellett az internetszolgáltató, a tárhelyszolgáltató, valamint a keresőmotor is.

³⁸ Article 19. (2013). Internet Intermediaries: Dilemma of Liability. London: Free World Centre
forrás: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/02/Intermediaries_ENGLISH.pdf 6. o. Letöltés dátuma: 2018. augusztus 14.

³⁹ Tárhelyszolgáltatók alatt azok értendők, akik szerverkapacitást bérelnek azzal a céllal, hogy ügyfeleik ezen tárhelyen üzemeltessék weboldalaikat. Ugyanakkor a dokumentum felhívja a figyelmet arra, hogy általános értelemben véve tárhelyszolgáltatónak minősülnek a közösségi médiaoldalak is. A közösségi média platform meghatározásánál pedig megemlíti, hogy az oldal üzemeltetőjének felelőssége attól függ, hogy tárhelyszolgáltatónak minősül-e vagy hozzáférési szolgáltatónak.

⁴⁰ Delfi-ügy, Tamiz-ügy)

⁴¹ lásd: e tanulmány 2.5 pontja

foglalkozom. A kettő nem választható el élesen egymástól, ugyanis az EJEB csak azt vizsgálhatja, hogy nem ütközik-e az Emberi Jogok Európai Egyezményébe az adott megítélés.⁴²

A közvetítő szolgáltatói felelősséggel kapcsolatban az EJEB eddig négy ügyben hozott döntést: a Delfi-ügyben az Index-ügyben a Pihl v. Svédország ügyben (a továbbiakban: Pihl-ügy)⁴³ és a Tamiz-ügyben ügyekben, ez utóbbi kettőben az ügy nem volt befogadható, ennek ellenére a bíróság lényeges megállapításokat tett a közvetítő szolgáltatói felelősség tekintetében.

A vezető és leghíresebb ügy ezek közül a *Delfi-ügy*, amely eljutott a Nagy Kamaráig is. Ebben az ügyben az EJEB különbséget tett a közvetítő szolgáltatók között oly módon, hogy amely tartalmat is szolgáltat és közvetítő tevékenysége abban áll, hogy ezen tartalommal kapcsolatosan komment szekciót biztosít, az aktív közvetítő szolgáltatónak minősül⁴⁴, tehát professzionális tevékenységi körébe tartozik e fórum üzemeltetése, így az ott megjelenő tartalmakért egyes esetekben felelősségre vonható⁴⁵, akár kiadóként is⁴⁶.

Az ítélet azonban megfogalmaz egy kivételt is: [...] e döntés nem alkalmazható azon közösségi médiumok esetében, amelyen a felhasználó magánszemély és hobbiból blogot vezet [...] ⁴⁷. A kérdést az veti fel, hogy amennyiben a bíróság elé kerül egy köznapi értelemben vett közösségi média ügye, hogy mi számít majd blogszolgáltatásnak. A Google által üzemeltetett Blogger.com ide tartozik, de

⁴² Delfi AS v. Estonia Application no. 64569/09, Judgement of 10 October 2013, 74.§; Az ügyet végül a Nagy Kamarára döntötte el, így ezen szakaszon kívül – mint ahogy a tanulmány előző részeiben – minden esetben a nagy kamarai döntésre utalok a „Delfi-ügy” kifejezéssel.

⁴³ Pihl v. Sweden Application no. 74742/14, Decision of 9 March 2017 (a továbbiakban: Pihl-ügy)

⁴⁴ A kifejezés Sajó és Tsotsoria bírók különvéleményéből származik, lásd: Delfi-ügy Joint Dissenting Opinion of Judges Sajó and Tsotsoria I. 1., lényegét tekintve a Delfi tevékenysége nem pusztán passzív, technikai jellegű (Delfi-ügy 146.§); Az EJEB hasonló következtetésre jutott a Tamiz-ügyben a passzív közvetítő szolgáltatók tekintetében.

⁴⁵ A felelősség megállapításánál figyelembe vették, hogy a hozzászólók anonimak maradtak, így a sértett nem érvényesíthette jogait velük szemben (151.§), a hozzászólásokat közzétételük után csak a Delfi szerkeszthette (145.§), valamint azok tartalma már gyűlöletbeszédnek minősült (15.§ és 117.§). Az ügy vitatottságának és a többi, említett EJEB ügygel való összehasonlítása túlmutat e tanulmány keretein.

⁴⁶ A kiadókénti minősülésről bővebben lásd: e tanulmány 2.5 pontja

⁴⁷ Az eredeti angol szöveg: „Accordingly, the case does not concern other fora on the Internet where third-party comments can be disseminated[...] social media platform where the platform provider does not offer any content and where the content provider may be a private person running the website or a blog as a hobby...”

kérdéses, hogy például a Twitter úgynevezett mikroblogszolgáltatása szintén e kivétel alá eső blogszolgáltatás-e.⁴⁸

A Tamiz-ügyben valódi, passzív közvetítő szolgáltatóról beszélhetünk, ugyanis a Google a Blogger.com esetében nem készít tartalmat (ellentétben a Delfivel, az MTE-vel, az Index-szel és a *Pihl-ügyben* szereplő bloggal).⁴⁹ Az EJEB elfogadta az angol bíróság azon megállapítását, hogy ez esetben a Google csak a legnagyobbvonalúbb értékelés esetén vonható felelősségre a blogon megjelenő kommentekért, ha a tartalom jelentésétől számítva ésszerű idő eltelt, és nem gondoskodott a tartalom levételéről vagy elérhetetlenné tételéről, amikor felismerte a tartalom törvénytelen voltát.⁵⁰

Ebből következően tehát a közvetítő szolgáltatónak semmilyen monitorozási és ellenőrzési kötelezettsége nincsen, pusztán a jelentett tartalmakat kell eltávolítania a platformról (notice-and-takedown system), ha azok törvénytelen voltának tudatában van. Ezt követően azonban a 2000/31/EK irányelv 14. cikknek értelmében a közvetítő szolgáltató köteles haladéktalanul eltávolítani a tartalmat, ha el kívánja kerülni a felelősségre vonást.⁵¹

A *Pihl-üggyel* kapcsolatban merült fel, hogy milyen mélységig szükséges vizsgálnia a szolgáltatónak a felhasználó által közzétett tartalmat. Jelen esetben a felperesnek elegendő volt egyetlen, egyet nem értő kommentet közzé tennie, hogy szerinte a tartalom hamis, és mivel a portál eltávolította a sérelmezett bejegyzést és a hozzá kapcsolódó kommentet, így nem keletkezett a szolgáltatónak kártérítési

⁴⁸ A mikroblog jelenségről lásd például: Nations, D. (2018. június 22.). Lifewire. What is Microblogging? A Definition of Microblogging with Examples forrás: <https://www.lifewire.com/what-is-microblogging-3486200>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 18.

⁴⁹ Tamiz-ügy 4.§

⁵⁰ Tamiz-ügy 83-84.§

⁵¹ Az Európai Parlament és a Tanács a belső piacon és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól szóló 2000/31/EK irányelv; Az EJEB által tárgyalt ügyek mindegyikében az Európai Unió tagállamai vettek részt, ezért minden esetben felmerült az irányelv alkalmazásának kérdése. A *Pihl-ügyben* 24 óra megfelelőnek bizonyult a hamis hír és a jóhírnevet sértő komment eltávolítására. Az IT szolgáltatók által elfogadott, gyűlöletbeszédéről szóló magatartási kódex szintén 24 órát tartalmaz a jelentéstől kezdődően (lásd: Countering illegal hate speech online #NoPlace4Hate. (2018. július 11.) 2. o. forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300), Letöltés dátuma: 2018. szeptember 18., azonban terrorista tartalom esetén ezt az időt a Bizottság 1 órára szeretné csökkenteni. (State of the Union 2018: Commission proposes new rules to get terrorist content off the web. (2018. szeptember 12). forrás: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5561_en.htm) Letöltés dátuma: 2018. szeptember 18.

kötelezettsége⁵². Mindennek ellentétéként a *Delfi-ügyben* a hírportált felelősségre vonták a gyűlöletbeszédet tartalmazó kommentekért annak ellenére, hogy nem jelentették azokat a portál felületén elérhető, erre szolgáló funkcióval.⁵³

A teljes jogi zavarhoz hozzájárul, hogy az EJEB többször is kimondta, hogy a közvetítő szolgáltatóknak nincs általános monitorozási kötelezettsége, de úgy tűnik, hogy például gyűlöletbeszéd esetén előírható, így a felelősség és cenzúrázási kötelezettség tartalomfüggővé válik.⁵⁴

3.5 A közösségi média mint kiadó

Mint a fentiekben is látható, problémákat vet fel a közösségi média valamely korábbi technológiához vagy médiumhoz történő hasonlítása, illetve a vonatkozó jogszabályok és gyakorlat analóg módon történő alkalmazása. Amiben azonban hasonlít az amerikai és az európai joggyakorlat, az az, hogy mindkettő elfogadja lehetőségként a szolgáltató kiadónak történő minősítését.

Az Egyesült Államokban a *Zeran v. America Online*⁵⁵ ügyben a United States Court of Appeal for the Fourth Circuit *expressis verbis* kimondta, hogy az AOL mint online hirdetőtábla (bulletin board) szolgáltatója kiadónak minősül, hivatkozva a Posser and Keaton on the Law of Torts című mű 113.§-ára⁵⁶, azonban a CDA 230.§-a értelmében nem vonható felelősségre.⁵⁷

Az EJEB szerint nem ütközik az Emberi Jogok Európai Egyezményébe (a továbbiakban EJE) az, hogy egy weboldal kiadónak minősüljön a harmadik fél által közzétett tartalomért, azonban felhívja a figyelmet arra, hogy nem kezelhető az online felület – és annak üzemeltetője – ugyanúgy, mint egy tradicionális médium.⁵⁸

A *Delfi-ügyben* merült fel elsőként, hogy a Delfi, mint Észtország egyik legnagyobb híroldala az észt legfelsőbb bíróság szerint kiadónak minősül a hírek alatt

⁵² Pihl-ügy 4-6.§, 37.§

⁵³ Ugyanakkor az észt törvényekkel összhangban az EJEB megállapította, hogy amennyiben a komment más természetű, súlyosabb tartalmú lett volna, akkor a blog felelősségre vonható lett volna. (Pihl-ügy 36.§)

⁵⁴ Kérdéses azonban, hogy a Pihl-ügy esetén értesítésnek számít-e, hogy az üzemeltető minden közzétett kommentről e-mailben értesítést kap. (Pihl-ügy 32.§) Még ennél is tovább árnyalja a helyzetet, hogy a felelősség megállapításánál az EJEB figyelembe veszi, hogy az adott aktív közvetítő szolgáltató kereskedelmi alapon működik-e vagy non-profit szervezet. (Delfi-ügy 144.§, Index-ügy 64.§, Pihl-ügy 37.§)

⁵⁵ Kenneth M. Zerán v. America Online, Inc. No. 97-1523. Decided: November 12. 1997, II.B pont

⁵⁶ Keeton, W. P. (1984). Posser and Keeton on the Law of Torts (5. kiad.).

⁵⁷ Lásd: Zerán v. AOL II. B pont

⁵⁸ Delfi-ügy 112.§

megjelenő hozzászólások tekintetében is.⁵⁹ Bár ezt a megállapítást az EJB explicite nem vette át⁶⁰, azonban megállapította, hogy a felelősség megállapítása nem ütközik az EJEE 10. cikkébe, mivel az eset körülményei alapján úgy értelmezhető, hogy amennyiben a Delfi saját kezdeményezésre eltávolítja a jogsértő kommenteket, akkor nem vonható felelősségre.⁶¹

A Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu Zrt. esetében az EJB megállapította, hogy hírportál esetén a kommentelési lehetőség megteremtése nem járhat objektív felelősséggel, mert az előzetes cenzúrázást kötelezettséget feltételezne, az pedig nem egyeztethető össze az EJEE-vel.⁶² A magyar bíróságok a kommenteket az olvasói levelekkel sorolták egy kategóriába, amelyek így szerkesztett tartalomnak minősülnek.⁶³

A *Tamiz v. Egyesült Királyság* ügyben a *Tamiz v. Google* ügyben hozott ítéletet vizsgálta az EJB. Az eredeti ítéletben a bíróság megállapította, hogy a Google minősülhet kiadónak a felületén megjelenő blogbejegyzés és kommentek tekintetében, de csak akkor, ha bizonyos idő elteltével nem távolítja el az olvasó/érintett által problémásnak minősített tartalmat.⁶⁴

3.6 A közösségi média mint szolgáltatás

Ez a megközelítés a tartalomszabályozásra koncentrálna a fogyasztóvédelem szempontjából. E megközelítés támogatói, Guilherme Myalhaes Martins és Joao Victor Rozatti Longhi⁶⁵ azzal érvelnek, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy ne legyen károkozás elszenvedője. Ennek egyik fontos lépése a sértő tartalom eltávolítása, amely a szolgáltató mint alkotó és irányító feladata a brazil jogban. Legjobb megoldásnak 2000/31/EK irányelv 14. cikkben foglalt megoldását tartják,

⁵⁹ Delfi-ügy 112.§, 126.§

⁶⁰ Delfi-ügy 61.§, mivel a felek között nem képezte vitát tárgyát a Delfi szerepe, így erre nem tett megállapítást.

⁶¹ Delfi-ügy 153.§

⁶² Az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye 13 cikkének 2. pontja pedig egyenesen tiltja előzetes cenzúra előírását, míg az Európa Tanács tagországaiiban csak szigorú feltételeknek megfelelően írható elő előzetes cenzúra (lásd például: *Gaweda v. Poland* Application no. 26229/95, Judgement of 14 March 2002), internetes felület esetében pedig egyáltalán nem (lásd: Delfi-ügy 112.§)

⁶³ Index-ügy 17.§, a témával kapcsolatban bővebben lásd: Nádori, P. (2012). Kommentek a magyar interneten: a polgári jogi gyakorlat. In *Medias Res*(2), 319-333. [A 2012 előtti bírói gyakorlatban kommentek esetén a komment írójával együtt a kiadó is felelősségre vonható.]

⁶⁴ Tamiz-ügy 37.§, 83-84.§, *Tamiz v. Google* [2013] EWCA Civ 68 [44]

⁶⁵ MARTINS, G. M., & Longhi, V. R. (2014). Internet Service Providers' Liability for Personal Damages on Social Networking Websites. *US-China Law Review*, 286-309.

ugyanis a tömegszolgáltatások esetén helyeselhető a kártérítési kötelezettség megosztása a szereplők között, különös tekintettel a reklámbevételekre.

Park arra hívja fel a figyelmet, hogy a felhasználó és a közösségi médiaoldal között egy fogyasztói szerződés van érvényben, amelyre a felhasználó nem lehet hatással, így a döntése kimerül annyiban, hogy elfogadja a szerződést, ahogy van, vagy nem.⁶⁶ A másik oka a fogyasztóvédelmi szabályok alkalmazhatóságának a piaci kudarc, jelen esetben szereplők közötti aszimmetria: a szolgáltató általában nagyvállalat, komoly anyagi háttérrel, pozícióját pedig tovább erősíti a locked-in hatás szemben az általában magánszemély fogyasztóval; továbbá információs aszimmetria is jelen van, ugyanis a fogyasztók számára nem teljesen világos, hogy az adott tartalom megfelel-e a felület közösségi alapelveinek, illetve azok megsértése esetén pontosan milyen következményekre számíthat.⁶⁷

Mindkét megközelítés tehát elfogadhatónak tartja a szolgáltató felelősségre vonását, ám míg az első álláspont a felhasználók által generált tartalom miatt, addig a másik a véleménynyilvánítás szabadsága által védett beszéd eltávolítás (esetleg más módon történő szankcionálása) miatt.

3.7 Az én falam, az én szabályaim – a közösségi médiafelületek mint magántulajdon tárgyai

A jelen tanulmányban hivatkozott művek szerzőinek többsége egyetért abban, hogy a közösségi médiát alá kell vetni a hatályos jogszabályoknak. De míg a szerzők jelentős része a véleménynyilvánítás szabadságát félti és elsősorban az Egyesült Államok alkotmányának Első Kiegészítését jelöli meg jogalapként, addig mások minden, a véleménynyilvánítással kapcsolatos, illetve azzal szembekerülő

⁶⁶ PARK, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. N.Y.U Annual Survey of American Law, 891-956. 927. oldal, azonban Martin és Popov vitatják, hogy valóban fogyasztókról lenne szó a szerződés ingyenessége miatt (Marin, M. D., & Popov, C. V. (2007-2008). Doe v. MySpace, Inc.: Liability for Third Party Content on Social Networking Sites. Communications Lawyer, 25(Spring 2007), 5. oldal)

⁶⁷ PARK, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. N.Y.U Annual Survey of American Law, 891-956. II. C.; Erdelyip. (2018. augusztus 9.). "Szóltak a Facebook központból, hogy mostantól Lázár János és az Origo posztjait nem moderálhatjuk". 444.hu. forrás: <https://tldr.444.hu/2018/08/09/szoltak-a-facebook-kozpontbol-hogy-mostantol-lazar-janos-es-az-origo-posztjait-nem-moderalhatjuk>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

szabályozásnak alávetnék a felületet, példaként említve a gyermekvédelmi szabályokat.⁶⁸

Ezzel lényegében ellentétes az az álláspont, miszerint a közösségi média platformokat az üzemeltető (vállalat) magántulajdonának tekintjük, és akként is kezeljük. Ez esetben ugyanis a tartalomszabályozás alkotmányjogi szempontú vizsgálata mindenképpen korlátozná a tulajdonosi jogokat.⁶⁹ Sőt, adott esetben még jobb is lenne, ha ezen üzemeltetők maguk döntenének arról, hogy mi a felületükön a megengedhető kommunikáció, ugyanis a közösségi alapelveik nyilvánosak és érthetőek – szemben a bíróságok bizonytalan mérlegelésével.⁷⁰ Ugyanakkor ez biztosítaná, hogy egyedi érdekeiket is figyelembe véve az üzemeltetők megóvhassák tulajdonukat, emellett biztosítva a profitot oly módon, hogy a tartalmat a lehető legszélesebb közönség számára elfogadhatóvá tegyék.⁷¹ Természetesen úgy is dönthetnek, hogy egyáltalán nem távolítanak el tartalmat az oldalról, így a vitatott vagy a bíróság által eltávolítandónak minősített tartalmat sem teszik elérhetetlenné.⁷²

⁶⁸ A viták egyik csomópontja, hogy mennyiben a szolgáltató feladata a gyermekvédelem és mennyiben a szülőé. Bővebben lásd: Marin, M. D., & Popov, C. V. (2007-2008). Doe v. MySpace, Inc.: Liability for Third Party Content on Social Networking Sites. *Communications Lawyer*, 25(Spring 2007), 3-8. és d'Udekem-Gevers, M., & Pouillet, Y. (2001). Concerns from a European User-Empowerment Perspective relating to Internet Content. *Communications & Strategies*, no. 43(3rd quarter), 143-190.

⁶⁹ JACKSON, B. F. (2014). *Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook*. *New Mexico Law Review*(44), 141. oldal

⁷⁰ JACKSON, B. F. (2014). *Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook*. *New Mexico Law Review*(44), 141. oldal; Ugyanakkor felmerülnek vitás esetek, amelyeknél ez az álláspont könnyen cáfolható. Például ilyen volt Lázár János, akkori Miniszterelnökséget vezető miniszter „bécsi videója”, amelyet a Facebook egyik moderátora eltávolított, később mégis elérhetővé vált a közösségi oldalon. Az esetről és a Facebook moderálási gyakorlatáról lásd bővebben: Mégis megszólalt a Facebook: így dolgoznak a bejegyzéseinket átnéző moderátorok. HVG. (2018. július 29.). forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20180728_facebook_moderator_bejegyzesek_ellenorzese, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.; Erdelyip. (2018. augusztus 9.). "Szóltak a Facebook központból, hogy mostantól Lázár János és az Origo posztjait nem moderálhatjuk". 444.hu. forrás:

<https://tldr.444.hu/2018/08/09/szoltak-a-facebook-kozpontbol-hogy-mostantol-lazar-janos-es-az-origo-posztjait-nem-moderalhatjuk>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

⁷¹ PARK, K. (2012-2013). *Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites*. *N.Y.U Annual Survey of American Law*, 906. oldal

⁷² Lásd például: CZINKÓCZI, S. (2018. augusztus 4.). Összevesztek kommentelés közben, majd az egyik úgy döntött, pokollá teszi a másik életét. 444.hu., forrás:

<https://444.hu/2018/08/04/osszevesztek-kommenteles-kozben-majd-az-egyikuk-ugy-dontott-pokolla-teszi-a-masik-eletet>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.; Removal Policy. forrás: Badbizreport: <http://www.badbizreport.is/removal-policy/>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

Ehhez kapcsolódóan a felelősség kérdése is a tulajdonosi felelősséghez kapcsolódik. A *Tamiz v. Google* ügyben a bíróság a *Bryne v. Deane* vonalat követte, amellyel a tanulmány előző részeiben már foglalkoztam, így az alábbiakban más megközelítéseket taglalok.

A Google a *Tamiz*-ügyben azzal érvelt, hogy szerepe a Blogger.com esetén ugyanolyan, mint annak a fálnak a tulajdonosáé, amelyet éjszaka becsületsértő kifejezésekkel fújtak össze⁷³, így aránytalan lenne a felelősségre vonás. Ugyanezen megközelítés híve Marin és Popov, akik kijelentik, hogy egy tulajdonosnak nincs kötelezettsége megvédeni a vendégeit, így egy közösségi médiaoldal üzemeltetőjétől sem várható el ugyanez.⁷⁴

A tulajdonosi felelősség másik formáját, az objektív felelősséget tartaná helyes megoldásnak Luiz Felipe Salomao bíró, aki az *Orkut*-ügyben⁷⁵ azon a véleményen volt, hogyha a Google létrehozott egy kontrollálhatatlan szörnyet, akkor a következményeket is viselnie kell.⁷⁶ Ugyanakkor itt hívom fel a figyelmet arra, hogy pontosan ez az a felelősségi forma, amelyet az EJB nem tart elfogadhatónak, mert lényegében az ilyen platformok megszüntetéséhez vezetne és végső soron a felhasználók véleménynyilvánításának szabadsága sérülne.⁷⁷

4. ÖSSZEFOGLALÁS

E tanulmányban áttekintettem a közösségi média jogi megítélésének egyes felmerült aspektusait, kitértem a megközelítésekhez tartozó felelősségi formákra és a cenzúrázás lehetőségére, illetve kötelezettségére. A könnyebb áttekinthetőség érdekében készült az alább látható összefoglaló táblázat, amely tartalmazza a megközelítéseket, a véleménynyilvánítás szabadságát védő kereteket, illetve a felelősségre vonatkozó megállapításokat.

Rész	Minősítés	Véleménynyilvánítás védelme	Felelősség tartalomért	felhasználói
------	-----------	-----------------------------	------------------------	--------------

⁷³ *Tamiz v. Google* [16]; [33]

⁷⁴ MARIN, M. D., & POPOV, C. V. (2007-2008). *Doe v. MySpace, Inc.: Liability for Third Party Content on Social Networking Sites*. *Communications Lawyer*, 25(Spring 2007), 5. oldal

⁷⁵ Special Appeal No. 1117633-RO, 2a t, j.09.03.2010,

⁷⁶ Az idézetet lásd: Martins, G. M., & Longhi, V. R. (2014). *Internet Service Providers' Liability for Personal Damages on Social Networking Websites*. *US-China Law Review*,. 307-308. oldal

⁷⁷ Index-ügy 86.5

2.2	nyilvános fórum	Első Kiegészítés a State Action doktrínával, felel a jogtalan eltávolításért	nincs információ
2.3	új jelenség	Első Kiegészítés közvetve a fogyasztóvédelmen keresztül	felelős
2.3.1	common carrier	közvetlenül az Első kiegészítés, nem távolíthat el tartalmat	nem felelős
2.4	közvetítő szolgáltató	nincs információ	felelős, amennyiben bűncselekményt valósít meg vagy törvénytelenként jelentett tartalmat nem távolítja el
2.5	kiadó	nincs információ	felelős, amennyiben bűncselekményt valósít meg vagy törvénytelenként jelentett tartalmat nem távolítja el
2.6	szolgáltatás	a fogyasztóvédelmi keretrendszerben, a szerződésnek és a törvényeknek megfelelően	felelős, a fogyasztóvédelmi keretrendszerben, a szerződésnek és a törvényeknek megfelelően
2.7	magántulajdon	nincs védelem	nem felelős/objektív felelősség

A fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy a legcélravezetőbb lenne a közösségi médiát közvetítő szolgáltatóként szabályozni Európában – és így Magyarországon is.

Felelősségét tekintve egy módosított kiadói felelősséget tartok elfogadhatónak, amely összhangban van a 2000/31/EK irányelv 14. cikkében megfogalmazott

ügynevezett safe harbour szabállyal, tehát a szolgáltató egészen addig nem vonható felelősségre, amíg nem tudott a felületén közzétett tartalom jogsértő voltáról, illetve a tudomásszerzést követően nem távolította el haladéktalanul. A tudomásszerzést követően jónak tartom, hogy a jelentett tartalom súlyosságától függően eltérő időtartam áll a szolgáltató rendelkezésére az eltávolításhoz, illetve az elérhetetlenné tételhez.

Ugyanakkor nem értek egyet az EJOB joggyakorlatának azon részével, hogy a szolgáltató méretétől és működési formájától is függ a felelősségre vonhatóság és a kártérítési kötelezettség, mert így a jogában sértett fél nem jut megfelelő elégtételhez – és így az esetlegesen más platformok által történő átvétel kockázatát és következményeit is maga viseli – pusztán azért, mert a platformot, amelyen a jogellenes tartalom eredetileg megjelent, alacsony látogatottságú, vagy egy non-profit cég működteti.

Azzal sem értek egyet, hogy különbséget lehetne tenni aktív és passzív közvetítő szolgáltató között tekintve, hogy a 2000/31/EK irányelv csak egyféle közvetítő szolgáltatói kategóriát ismer.

Amennyiben megmarad a fentebb kritizált gyakorlat, úgy könnyedén előfordulhat, hogy a szabályzás és a joggyakorlat nem lesz platform-semleges, így minden egyes közösségi médiafelület esetében a bíróság mérlegelésétől függhet az ügy kimenetele, amely jogbizonytalansághoz vezet és szembe megy az EJOB által megkövetelt előreláthatóság elvével.

A cenzúrázást tekintve azt az álláspontot támogatom, hogy nem írható elő előzetes cenzúrázási, illetve folyamatos monitorozási kötelezettség – ismételten összhangban a 2000/31/EK irányelvvvel – a büntető törvényekbe ütköző tartalom esetén sem, mert egy ilyen előírás lényegében paradoxont hozna létre: a szolgáltató nem köteles monitorozni a felületén megjelenő tartalmakat, de ki kell szűrnie a büntető törvényekbe ütközőket, ahhoz pedig minden tartalmat ellenőriznie kell, így nem érvényesülne az általam javasolt módosított kiadói felelősség, hanem lényegében tradicionális médium kiadójaként felelne, ami az EJOB szerint nem egyeztethető össze az EJE-vel.

A nem jogsértő tartalmak eltávolításával kapcsolatos ügy még nem került az EJOB elé, így a fentiek alapján azt az álláspontot képviselem, hogy a szolgáltató legyen felelősségre vonható, amennyiben nem jogsértő tartalmat távolít el a felületéről, ezzel megsértve a felhasználó véleménynyilvánításhoz való jogát.

Összességében a fenti álláspontok áttekintése után az EJOB megoldását tartom a legjobbnak, azonban a jövőben módosításokat szükséges eszközölni, hogy ne sérüljön a felhasználók szólásszabadsága, ugyanakkor bármilyen jogsértés esetén kerüljön sor felelősségre vonásra.

HIVATKOZÁSOK

Könyvek

ESZES, I. (2013). *Digitális marketing*. forrás: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_e4_digitalis_marketing_scorm/a_kozossegi_media_fogalma_w0NOGk1cQOiR2A0n.html Letöltés dátuma: 2018. július 31.

FUCHS, C. (2017). *Social Media: A Critical Introduction* (2nd. kiad.). London: Sage.

GOSZTONYI, G. (2012). *Alternatív (?) Média - A közösségi média jogi szabályozásának vetületei*. Budapest.

KEETON, W. P. (1984). *Posser and Keeton on the Law of Torts* (5. kiad.).

NAGY, T. (2010). *Vélemény 2.0 - közösségi média könyv*. forrás: <http://mek.oszk.hu/10300/10353/10353.pdf>, Letöltés dátuma: 2018. július 30.

STANDAGE, T. (2014). *Writing On Walls, Social Media- The First 2,000 Years*. New York: Bloomsbury.

Cikkek, folyóiratok

BUNKER, M. D., & CALVERT, C. (2016). "Defamation Live": The Confusing Legal Landscape of Republication in Live Broadcasting and a Call for a "Breaking News Doctrine". *Columbia Journal of Law & the Arts*, 497-512.

CZINKÓCZI, S. (2018. augusztus 4.). Összevesztek kommentelés közben, majd az egyik úgy döntött, pokollá teszi a másik életét. 444.hu., forrás: <https://444.hu/2018/08/04/osszevesztek-kommenteles-kozben-majd-az-egyikuk-ugy-dontott-pokolla-teszi-a-masik-eletet>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

DODKIN, C. *Instagram are censoring your posts using AI*. forrás: Digital Photography Review: <https://www.dpreview.com/forums/thread/4265480>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

D'UDEKEM-GEVERS, M., & POULLET, Y. (2001). Concerns from a European User-Empowerment Perspective relating to Internet Content. *Communications & Strategies*, no. 43(3rd quarter), 143-190.

ERDELYIP. (2018. augusztus 9.). "Szóltak a Facebook központból, hogy mostantól Lázár János és az Origo posztjait nem moderálhatjuk". 444.hu. forrás: <https://tldr.444.hu/2018/08/09/szoltak-a-facebook-kozpontbol-hogy-mostantol->

lazar-janos-es-az-origo-posztjait-nem-moderalhatjuk, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

GIBBS, S. (2016. szeptember 9.). *Nudity and Facebook's censors have a long history.* forrás: The Guardian: <https://www.theguardian.com/technology/2016/sep/09/facebook-history-censoring-nudity-automated-human-means>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

GRAYER, A. (2018. július 5.). *Facebook apologizes after labeling part of Declaration of Independence 'hate speech'.* CNN Politics. forrás: https://edition.cnn.com/2018/07/05/politics/facebook-post-hate-speech-delete-declaration-of-independence-mistake/index.html?utm_medium=social&utm_source=twCNN&utm_content=2018-07-05T21%3A23%3A56&utm_term=image, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

Mégis megszólalt a Facebook: így dolgoznak a bejegyzéseinket átnéző moderátorok. HVG. (2018. július 29.). forrás: https://hvg.hu/tudomany/20180728_facebook_moderator_bejegyzesek_ellenorzes, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

Törölte a koncentrációs táborban készült fotót a Facebook, mert meztelenek rajta a gyerekek (2018. szeptember 1.)..HVG. forrás: https://hvg.hu/tudomany/20180901_facebook_holokauszto_foto_cenzura_anna Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

JACKSON, B. F. (2014). *Censorship and Freedom of Expression in the Age of Facebook.* *New Mexico Law Review*(44), 121-167.

MARIN, M. D., & POPOV, C. V. (2007-2008). *Doe v. MySpace, Inc.: Liability for Third Party Content on Social Networking Sites.* *Communications Lawyer*, 25(Spring 2007), 3-8.

MARTINS, G. M., & LONGHI, V. R. (2014). *Internet Service Providers' Liability for Personal Damages on Social Networking Websites.* *US-China Law Review*, 286-309.

NÁDORI, P. (2012). *Komentek a magyar interneten: a polgári jogi gyakorlat.* *In Medias Res*(2), 319-333.

OBAR, J. A., & WILDMAN, S. (szerk.). (2015). *Special Issue on The Governance of Social Media*, 39(9), 745-810. Forrás: <https://www.sciencedirect.com/journal/telecommunications-policy/vol/39/issue/9>

OBAR, J., & WILDMAN, S. (2015). Social Media Definition and the Governance Challenge; An introduction to the special issue. *Telecommunications policy*, 39(9), 745-750.

PARK, K. (2012-2013). Facebook Used Takedown And It Was Super Effective! Finding a Framework for Protecting User Rights of Expression on Social Networking Sites. *N.Y.U Annual Survey of American Law*, 891-956.

Weboldalak

Company Info. Facebook Newsroom forrás: <https://newsroom.fb.com/company-info/> Letöltés dátuma: 2018. augusztus 10.

Hudson, D. L. (2017). *Public Forum Doctrine*. forrás: The First Amendment Encyclopedia: <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/824/public-forum-doctrine>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

Internet Usage Statistics, The Internet Big Picture, World Internet Users and 2018 Population Stats. forrás: Internet World Stats, Usage and Population Statistics: <https://internetworldstats.com/stats.htm>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 8.

Kemp, S. (2018. január 30.). *World's Internet Users Pass the 4 Billion Mark*. We Are Social. forrás: <https://wearesocial.com/uk/blog/2018/01/global-digital-report-2018>, Letöltés dátuma: 2018. augusztus 10.

Nations, D. (2018. június 22.). *Lifewire*. What is Microblogging? A Definition of Microblogging with Examples forrás: <https://www.lifewire.com/what-is-microblogging-3486200>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 18.

Net Neutrality. Electronic Frontier Foundation. forrás: <https://www.eff.org/issues/net-neutrality>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 23.

Removal Policy. Badbizreport forrás: <http://www.badbizreport.is/removal-policy/>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

Scott, D. M. (2008. április 7.). *What the heck is Web2.0/social media/social networking and how do these concepts relate to the new rules of marketing & pr?*, WebInkNow. forrás: <https://www.webinknow.com/2008/04/what-the-heck-i.html>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 20.

Social Media. forrás: Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_media, Letöltés dátuma: 2018. augusztus 15.

What Is Nightbot?, forrás: Nightbot: <https://docs.nightbot.tv/what-is-nightbot>, Letöltés dátuma: 2018. szeptember 5.

Jogesetek

Complaints Against Various Television Licensees Concerning Their February 1, 2004, Broadcast of the Super Bowl XXXVIII Halftime Show, File No. EB-04-IH-0011, NAL/acct. No. 200432080212.

Delfi AS v. Estonia, Application no. 64569/09 (Emberi Jogok Európai Bírósága 2013. Október 10).

Delfi AS v. Estonia, Application no. 6469/09 (Emberi Jogok Európai Bírósága 2015. Június 16).

Gaweda v. Poland Application no. 26229/95, Judgement of 14 March 2002

Kenneth M. Zeran v. America Online, Inc., No. 97-1523 (United States Court of Appeal for the Fourth Circuit 1997. November 12).

Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary, Application no. 22947/13 (Emberi Jogok Európai Bírósága 2016. Február 2).

Pihl v. Sweden, Application no. 74742/14 (Emberi Jogok Európai Bírósága 2017. Március 9).

Tamiz v. Egyesült Királyság, Application no. 3877/14 (Emberi Jogok Európai Bírósága 2017. Október 12).

Tamiz v. Google, Civ 48 (EWCA 2013).

Jogszabályok, Egyezmények

Az Európai Parlament és a Tanács a belső piacon és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól szóló 2000/31/EK irányelv

Emberi Jogok Amerikai Egyezménye (American Convention on Human Rights, adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights, San José, Costa Rica, 22 November 1969)

1950. évi római egyezmény, kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolckiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

Egyéb dokumentumok

Article 19. (2013). *Internet Intermediaries: Dilemma of Liability*. London: Free World Centre. forrás: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/02/Intermediaries_ENGLISH.pdf, Letöltés dátuma: 2018. augusztus 14.

Countering illegal hate speech online #NoPlace4Hate. (2018. Július 11). forrás: http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300 Letöltés dátuma: 2018. szeptember 18.

State of the Union 2018: Commission proposes new rules to get terrorist content off the web. (2018. Szeptember 12). forrás: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5561_en.htm Letöltés dátuma: 2018. szeptember 18.

LÉNÁRD ERIKA

VÁLTOZÁS A FELEK SZEMÉLYÉBEN A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSBAN

„Mors omnia solvit”

1. BEVEZETÉS

Hétköznapi értelemben a halál az elhunyt földi létében véglegességet eredményez, bizonyos dolgokat lezár, megszüntet. Jogi szempontból nézve azonban nem hozhat nyugvó pontot, hisz mint jogi tény, számos joghatást vált ki. Akár ha csak az örökgyógyó hagyatékának átadására gondolunk, vagy az azzal felmerülő tartozások érvényesítését vesszük alapul.

Láthatjuk, hogy a jog világában a halál nem „végső állapot”, és nem mentesíthet a tartozások terhe alól. Ha nem így történne, úgy e logika mentén nem lenne értelme az igényérvényesítés útjára vinni a jogosultságok érvényesítését, mivel a halál rizikófaktorával számolva bármikor véget érhetnének az eljárások érdemi eredmény nélkül. Ezért alkalmazza a jogalkotó a jogutódlás intézményét, melynek egyértelmű célja az eljárás szakadatlan tovább vitele a felek személyében bekövetkező változás ellenére. Nyilván nem minden esetben lehetséges a jogutódlással áthidalni a személyi változásokat, hisz vannak úgynevezett személyhez tapadó jogviszonyok, melyek természetüknél fogva kizárják az alanycsere lehetőségét, azonban az eljárások zöme nem tartozik e körbe.

Témaválasztásom során nyomós érvként szolgált az a tény, hogy a jogutódlást „Janus-arcú” jogintézménynek tartom a végrehajtási eljáráson belül. A jogalkalmazónak bravúros módon kell értelmeznie a bírósági végrehajtásról szóló törvény¹ vonatkozó szakaszainak szűkszavú szövegét, mely sok esetben nem tud megnyugtató támpontot nyújtani a felmerülő jogi problémákra. Ebből pedig az következik, hogy gyakran a háttérjogszabály rendelkezéseihez kell visszanyúlni, így például a polgári perrendtartás² szakaszaihoz, amik eljárásjogi szempontból nem feltétlenül „csereszabatosak” a nemperekes eljárásokra nézve.

¹ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény továbbiakban: Vht.

² A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény továbbiakban Pp.

Tanulmányomban megkísérlem bemutatni, a jelenlegi szabályok mentén kialakult végrehajtási eljárás jogutódlási rendszerét, annak gyakorlatban megmutatkozó hiányosságait és az azokra reflektáló lehetséges megoldási lehetőségeket.

2. VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS, MINT A POLGÁRI JOG ZÁRKÖVE

Mielőtt a témám feltárásába belekezdenék, fontosnak tartom, hogy a végrehajtást, mint nemperes eljárást röviden bemutassam, mivel a procedúra ismerete nélkül nehézkes lenne annak egy konkrét szakaszát ismertetni. Mindezt a polgári jogágon belüli elhelyezkedésén, a kapcsolódó jogforrási rendszer összetételén, valamint az alanyi kör vizsgálatán keresztül teszem meg, mivel meglátásom szerint ezek mind-mind olyan tényezők, melyek a ma ismert eljárás kialakulását nagymértékben befolyásolták.

A jogrendszeren belüli elhelyezkedését tekintve megállapíthatjuk, hogy a polgári jogviszony két nagy területre, az anyagi jog és a perjog párosára bontható, melyeket tulajdonképpen a végrehajtási jog - mint a tényleges igényérvényesítési eljárás - fog össze és zár le. A három jogterület egymáshoz való viszonya felettébb érdekes és izgalmas, hisz míg az anyagi jog és az alaki jog szabályai a magánjog területén belül foglalnak helyet, így ezzel szabadabb mozgásteret engednek a feleknek a jogviszonyuk kialakításában, addig a végrehajtási jog – mint a perjog egy sajátos önállósult területe - a közjogon belül helyezkedik el. Ezáltal e nemperes eljárásban a felek magánautonómiája némiképp háttérbe szorul, átalakul és ezzel párhuzamosan az állami befolyás jelentősége is megnő (közhatalom gyakorlása).

Amennyiben külön-külön szeretnénk vizsgálni a jogterületeket, úgy azt mondhatjuk, hogy az anyagi jog deklarálja a jogi norma címzettjeinek jogosultságait, kötelezettségeit, más szóval tartalommal tölti meg a felek jogviszonyát. A perjog mint „második szakasz”, az anyagi jogsértések esetén lép életbe és dinamikus szabályain keresztül meghatározza az igényérvényesítés kereteit, eszközeit, valamint pontosan kijelöli az eljárás megindítására jogosult fórumot. Tehát a bírósági úton történő igényérvényesítés terepét biztosító szabályrendszer.

Az igényérvényesítési folyamaton belül "utolsó lépésként" történik meg végrehajtási szakasz megindítása, ami talán a három közül a legjelentősebb. Fogalmát tekintve a végrehajtás egy „olyan önálló, törvényileg szabályozott eljárás, melyben állami vagy meghatározott szempontból azzal azonosnak minősülő szerv, elsősorban vagyoni kényszer alkalmazása révén juttatja érvényre az állam által, a konkrét egyedi ügyben fennállónak elismert és kikényszeríthető alanyi

jogot...”³ A jogterület fontosságát Frank Ignác szavaival tudnám a leginkább megragadni, aki azt mondta, hogy „*Hiában volna törvényszéket tartani, ha az ítélet végrehajtása nem következne.*”⁴ Magunk is beláthatjuk a józanész érveire támaszkodva, hogy a végrehajtási jog a bíróság, vagy az azzal egy tekintet alá eső más hatóság döntését segíti érvényre juttatni a kötelezett önkéntes teljesítésének elmaradása esetén, mellyel így megakadályozza, hogy parttalan legyen a polgári eljárás és a jogosult elessen az (anyagi) elégtételtől. Ezzel a funkciójával a végrehajtási jog tulajdonképpen a polgári igényérvényesítés garanciális elemeként

”

Nyilván az előző két etaphoz képest ez egy addiktív szakasz lesz, ugyanis nem szükségesképpen kell, hogy meginduljon a kötelezést/marasztalást tartalmazó döntés meghozatalát követően. Megindítását kizárhatja a kötelezett önkéntes teljesítése, valamint a jogosult rendelkezési jogának gyakorlásából eredően az a tény is, hogy ha ő az erre irányuló kifejezett kérelmét nem terjeszti elő, ugyanis hivatalból nem lehet érvényesíteni a végrehajtható határozatban foglaltakat.

3. KAPCSOLÓDÓ JOGFORRÁSI RENDSZER FELÉPÍTÉSE

A jogforrási rendszer azért bír kiemelkedő jelentőséggel egy jogterület vizsgálatakor, mert kijelöli az alkalmazandó és irányadó szabályok körét. Jelen esetben a jogutódlás kérdésének vizsgálatakor kiemelten jelentősek lesznek az érintőleges szabályok is, hisz a primer joganyag elég szűkszavúan kezeli a górcső alá vett kérdéskört.

Az elsődleges joganyag, mely minden esetben kiindulópontként kell, hogy szolgáljon, a hatályos bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény. Azonban nem lehet egy szerteágazó jogterület szabályozását csupán egy jogszabály alkalmazására korlátozni. Ezt tükrözi a Vht. 9. §-a is mely kimondja, hogy „*azokra az eljárási kérdésekre, amelyeket e törvény eltérően nem szabályoz, elsődlegesen a Pp. szabályait kell alapul venni, míg a nemperes eljárás sajátosságaiból eredő eltérésekkel és a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló törvénynek a bírósági polgári nemperes eljárásokra vonatkozó általános rendelkezéseit is kell alkalmazni.*”

Mindezeken túl kiemelkedő fontossággal bír a jogutódlás kapcsán a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban; Ptk.), öröklési jogi része, mely a természetes személyek jogutódlása kapcsán tartalmaz szabályokat és elvi korlátokat a követelések érvényesítésére, továbbá a harmadik könyv, mely a jogi

³ KAPA MÁTYÁS: Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban. Budapest, 2006 30-31. o.

⁴ FRANK IGNÁC: A közigazság törvénye Magyarhonban. Második Rész I.darab. Buda, 1986., 277.

személy jogutódlással és az anélkül történő megszűnésének eseteit rendezi, valamint az általános és különös kötelmi jogi rész is fontos, mely az élők között jogügyletek szabályait fogja tartalmazni.

A jogi személyek vonatkozásában felmerülő speciális alanyváltozás esetére a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény, valamint a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény tartalmaz iránymutató rendelkezéseket, melyek elemzésére később fogok részletesen kitérni.

4. A VÉGREHAJTÁS ALANYI KÖRE

A végrehajtási eljárás megindításához legalább két ellenérdekű személy szükséges, azonban az anyagi és az alaki jog rendszeréhez igazodva a végrehajtási eljárásban is előfordulhat a többalanyúság (pl.; öröklés esetén).

A kötelezetti többalanyúság végrehajtáson belül érvényesülő felelősségi rendszerénél szintén kiemelt jelentőséggel bírnak az anyagi jogi szabályok, ugyanis azok határozzák meg az adósi helytállás mértékét, mely lehet a jogviszony természetéből adódóan egyetemleges, meghatározott hányadra irányuló (jogutód adós az örökrésze erejéig), vagy konkrét vagyontárgyra koncentrálódó (zálogkötelezett).

Az alanyi kört vizsgálva megállapítható, hogy a végrehajtást kérő az eljárás során a jogrendszer által már korábban elismert, igazolt és elbírált követelését érvényesíti. Az eljáró önálló bírósági végrehajtó e követelést a jogosult rendelkezései mentén, a törvény által kijelölt határok között érvényesíti. Itt azonban fontos kiemelni, hogy a végrehajtást kérő nem az eljárás felett álló „quasi” kívülálló személy, hanem annak szerves alanya. Ezt erősíti az is, hogy a jogalkotó széleskörű rendelkezési jogot biztosít számára, ami által, mint „az ügy ura” teljes egészében irányítani tudja az eljárás kimenetelét. Pozíciójából adódón ugyan többlet jogosultságokat élvez az adóshoz képest, de ugyan úgy kötelezettségek is terhelné fogják az eljárás során. E kötelezettségek közül talán a legfontosabbak a tájékoztatási - amely az eljárás során felmerülő bármely releváns változás tekintetében (így a felek személyében bekövetkező változásra is) értendő -, valamint az aktív együttműködés a végrehajtóval.

A behajtási folyamat másik szükségképpen alanya az adós, aki mulasztásának következményeként kerül az eljárás hatálya alá. Az igényérvényesítési rendszer fontos sajátossága, hogy a jogalkotó a végrehajtást kérővel ellentétben az adóstól

nem vár el aktív közreműködő magatartást⁵, ő csupán tűrésre köteles a jogszerű eljárás cselekmények fogantatása során.

Az alanyi kör vizsgálatánál említést érdemel még a feleken kívül a (fogantató) bíróság is. Eljárásbeli szerepét tekintve, mint közbenső hatóság kizárólagos döntési kompetenciával fog rendelkezni a végrehajtásban felmerülő kérdések, így a felek személyében bekövetkező változások elbírálásában is. Továbbá az érdemi döntések meghozatala mellett a törvényesség őreként is eljárva a felmerülő visszasságokat vizsgálja ki. Az eljárásbeli szerepét a későbbi pontokban fogom részletesen kifejteni.

5. VÁLTOZÁS A FELEK SZEMÉLYÉBEN

Az alanyi kör vizsgálata során azt is meg kell nézni, hogy pontosan ki kerülhet a végrehajtási eljárás során az adós és végrehajtást kérő pozíciójába. Természetéből adódóan a végrehajtási eljárás egy kapcsolódó, önálló eljárás, amit szükségszerűen mindig megelőz egy jogosultságot megállapító, követelést megalapozó folyamat (lásd; peres eljárás, fizetési meghagyásos eljárás). Ebből adódóan főszabály szerint az alanyok e megelőző eljárásból átszármaztatott személyek lesznek, akik a hatóság döntésétől függően válnak a végrehajtási eljárásban jogosulttá vagy kötelezetté.

5.1. Természetes személy – jogi személy jogutódlása

Mivel a végrehajtási eljárás teljes egészében az anyagi szabályok mintáját követi, így abban természetes és jogi személy egyaránt részt vehet. Ennek ellenére az irányadó jogszabályhely szövegének vizsgálatakor megállapítható, hogy a jogalkotó a „*Változás a felek személyében*” fejezetben kifejezetten nem rendelkezik a jogi személyekről. Valamennyi bekezdésben a természetes személy halála esetén bekövetkező jogutódlásra tér csak ki. Ez a szabályozási rendszer egyrészt ellentmondásos az irányadó anyagi jog rendszerével, hisz szövegezésével szűkíti az érintettek körét, másrészt ezzel jogi anomáliát idéz elő, ugyanis a jogalkotó a törvény egy későbbi szakaszában a szünetelés eseteinek kifejtésénél már utalást tesz; a „*nem természetes személy adós megszűnésének*”⁶ lehetőségéről, azonban annak hivatkozási alapját egyértelműen nem teremti meg a kódexen belül. Természetesen a gyakorlatban kiterjesztő módon kerül alkalmazásra a jogszabály, így a jogi személyek és jogi személynek nem minősülő egyéb gazdálkodók

⁵ Kitévelt képez ez alól, a rendbíróság (Vht. 45/A§) mint a közreműködést előmozdító jogi eszköz, azonban azt a végrehajtó az adóssal szemben csak is a szándékos hátráltató magatartás tanúsítása esetén alkalmazhatja.

⁶ Vht. 52.§ b) pont

tekintetében is érvényesülnek a jogutódlás szabályai, mégis aggályosnak tartom, hogy a vizsgált fejezeten belül a rendelkezések analóg módon kerülnek alkalmazásra a gyakorlatban, nem pedig kifejezett jogszabályi hivatkozások mentén.

A természetes személyeket érintő változásokon belül – melyet a Vht. 39.§-a viszonylag átfogóan rendez - különbséget kell tenni az élők közötti, valamint a halál esetén felmerülő jogutódlás között. Mindkét esetről a Ptk. szabályai lesznek az irányadóak. Az élők közötti ügyletek kapcsán a hatodik könyv (kötelmi jog) bír relevanciával, míg a halál esetén bekövetkező jogutódlás esetén a hetedik könyv (öröklésjogi rész) tartalmaz részletszabályokat.

A végrehajtási eljárásban az engedményezés egy többalanyú eljárási cselekmény lesz, ugyanis abba az „alapügyletben” érintett feleken túl - mint közbenső hatóság –érintett lesz a végrehajtó és a foganatosító bíróság is. Erre való tekintettel külön-külön az érintett személyek nézőpontjából is szeretném megvizsgálni ezen alanycsere folyamatát.

A végrehajtást kérőnek a Ptk. 6:193. § (1) bekezdése biztosítja az engedményezés lehetőséget, mely kimondja, hogy „*a jogosult a kötelezettel szembeni követelését másra átruházhatja.*” Az engedményezés során tehát egy már korábban fennálló, létező jogviszonyból fakadó követelés átruházására kerül sor, amelynek eredményeként a követelés jogosultjának személyében jogutódlás fog bekövetkezni. Az engedményezés egy származékos jogszerzés, amely átruházás keretében, ügyleti úton valósul meg. A követelés megszerzéséhez szükség van az átruházásra irányuló szerződésre, vagy más jogcímre, valamint a követelés engedményezésére. Az engedményezési szerződésre az új Ptk. nem ír elő kötelező alakszerűségi követelményt, azaz azt szóban, írásban, vagy akár ráutaló magatartás útján is meg lehet kötni. Nyilván a gyakorlatban inkább az írásba foglalt ügyletek a gyakoriak, mivel így a későbbi bizonyításnál, egyszerűbb igazolni az engedményezett követelés összegét, vagy éppen a felek (engedményező-engedményes) személyét.⁷ Fontos, hogy az engedményezett követelésnek egyértelműen beazonosíthatónak kell lennie, valamint meg kell jelölni a kötelezett személyét, továbbá a követelés jogcímét, összegét és az esedékesség időpontját⁸.

Kiemelném, hogy ezen kötelező tartalmi elemeket az eljáró végrehajtó nem vizsgálhatja, arra csak a foganatosító bíróságnak van kompetenciája. A végrehajtó csupán továbbító szervként működik közre a folyamatban, így nem mérlegelheti az ügylet jogszerűségét. Ezt a szerepét erősíti meg a Vht. 39.§ (2) bekezdése is,

⁷ Fazekas Judit, Menyhárt Ádám, Kőhidi Ákos Kötelmi jog Általános rész; Gondolat Kiadó Budapest, 2017 XIII. fejezet 204-205. old.

⁸ Ptk. 6:194. § (2)

mely kimondja, hogy „*ha a végrehajtó tudomást szerzett a felek személyében történt változásról, a végrehajtási ügyet beterjeszti a végrehajtást foganatosító bírósághoz.*”

A foganatosító bíróság talán a legfontosabb alany a folyamatban, hisz az érdemi döntés meghozatala az ő kezében van. Mivel sem a Vht. sem a Pp. nem határoz meg konkrét ügyintézési határidőt, így a bíróság az általános ügyintézési határidőn belül (30 nap) kell, hogy döntést hozzon. Amíg a bíróság nem hoz érdemi döntést, addig a végrehajtási eljárás áll, de fontos, hogy nem szünetel és nem szakad félbe. Az átmeneti „nyugvó állapot” csupán addig tart, amíg a soron következő eljárási cselekmény - azaz az új jogosult személyének megállapítása - nem történik meg, ugyanis addig a végrehajtó nem tud további lépéseket tenni.

A követelés átruházás tekintetében az adósi oldal szempontjából kiemelném a teljesítési utasítás fontosságát. Ugyanis, amíg nem tisztázott a jogosult személye az eljárásban, addig az adós főszabály szerint csak és kizárólag a jogelőd (engedményező) jogosultnak kell, hogy teljesítsen. Amennyiben ebben változás áll be, úgy azt az engedményező fogja a teljesítési utasításon keresztül közölni az adóssal. A Ptk. 6:198. § (1) bekezdése is kimondja, hogy a kötelezett mindaddig az engedményezőnek köteles teljesíteni, amíg nem kap olyan teljesítési utasítást, amely nem jelöli meg pontosan az új jogosult nevét és számlaszámát. Főszabály szerint az utasítás az engedményezőtől kell, hogy származzon. Az engedményes utasítását csak akkor köteles elfogadni az adós, hogy ha a leendő jogosult a pozícióját, hitelt érdemlően okirattal igazolja. Ezek a szabályok a kötelezetti védelem érdekében a kétszeres teljesítés esetét hivatottak kizárni. A végrehajtási eljárásban ennek ellenőrzése úgy történik meg, hogy a végrehajtó a jogerős jogutódlás megállapítása után általában bekér egy aktuális tartozás kimutatást a végrehajtást kérőtől, melyen keresztül le lehet követni, hogy történt-e teljesítés vagy pénzmozgás a engedményezést megelőzőn vagy azt követően, illetve a végrehajtási laphoz képest történt-e változás a tőke és kamatkövetelésben.

Míg az engedményezés a felek akaratából beálló alanyváltozás lesz, addig a halál esetén bekövetkező jogutódlás a természetes személyes - ember - sajátos alanycseréje, mely a felek akaratától függetlenül áll be. Az öröklés szabályrendszerét szintén a polgári törvénykönyv határozza meg. A Ptk. 7:1. §-a kimondja, hogy az ember halálával hagyaték mint egész száll az örökösre. Az öröklési jogunkban az *ipso iure* öröklés elve érvényesül, mely alapján az öröklés a törvény erejénél fogva, minden további jogcselekmény nélkül következik be, az örökhagyó halálával. Az öröklés mint a vagyonszállás folyamata, mindenféle közbenső időszak nélkül - az örökhagyó halálának pillanatában - végbemegy. Fontos kiemelni, hogy a magyar öröklésjogi rendszer nem ismeri az uratlan hagyaték fogalmát, azaz minden személynek van egyetemleges jogutódja, azaz örököse (szükségképpen a magyar állam). Csak az minősül örökösnek, akire az örökhagyó hagyatéka mint egész száll át. A „*hagyaték mint egész*” kifejezés

használatával a törvény azt mondja ki, hogy az öröklési jog szempontjából az átszálló vagyon – hagyaték – nem azonos az örökhagyó vagyonával. A hagyaték az örökhagyót a halálakor megillető polgári jogi jellegű jogok és kötelezettségek egésze. A hagyaték fogalma a jogutódlás teljességét fejezi ki, amely szerint az örökös egyfelől megszerzi a hagyatékhoz tartozó jogokat, másfelől vállalni kell a hagyatékhoz tartozó kötelezettségeket is. Ezzel lesz az örökös az örökhagyó vagyonjogi személyiségének folytatója. Tehát az öröklés az örökhagyó hagyatékában bekövetkező egyetemes jogutódlás folytán a tulajdonos személyében bekövetkező alanyváltozás.⁹

Miután a természetes személyek jogutódlási lehetőségeit áttekintettük, át szeretnénk térni a jogi személyek alanyváltozásaira. E személyi körre a Ptk. harmadik könyve fog rendelkezéseket tartalmazni. Amennyiben ezt az alanyi kört szeretnénk némiképp definiálni, úgy azt mondhatnánk, hogy a jogi személy olyan társadalmi szervezet, amely jogképes, azaz a saját nevében jogokat szerezhets és kötelezettségeket vállalhat és jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán az emberhez fűződhet. Vagyon helytállását tekintve a jogi személy kötelezettségeiért saját vagyonával köteles helytállni, így tagja vagy alapítója – amennyiben nem élt vissza korlátolt felelősségével - a tartozásokért nem felel.¹⁰

Az új Ptk. tovább bővítette a jogi személy kategóriáját, mellyel egyidejűleg megszüntette a nem jogi személyiségű társaságok fogalmát. A hatályos szabályok értelmében a jogi személyek köre jelenleg az egyesületből, gazdasági társaságokból (közkereseti társaság, betéti társaság, korlátolt felelősségű társaság, részvénytársaság), szövetkezetből, egyesületekből, valamint az alapítványokból áll.

Mivel a jogi személy polgári jogi jogalany, így lehetősége van saját nevében és érdekében kötelezettségeket vállalni, amelyeknek ha nem tesz eleget, úgy a helytállási felelőssége feléled, ami végső soron a végrehajtási eljárás keretein belül realizálódik.

A Vht. rendelkezései rájuk nézve speciális eltérésekkel érvényesülnek. Erre való tekintettel a jogutódlás szabályozása is sajátosan fog végbemenni, ugyanis míg a

⁹ KECSKÉS LÁSZLÓ, KÖRÖS ANDRÁS, MAKAI KATALIN, OROSZ ÁRPÁD, OSZTOVITS ANDRÁS, PETRIK FERENC: Polgári Jog Bevezető és záró rendelkezések Az ember mint jogalany Öröklés jog második átdolgozott bővített kiadás HGV ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. XVI. Cím Hagyatéki tartozások és kielégítésük 215-216. o.

¹⁰ Ptk. 3:2. § (2) Ha a jogi személy tagja vagy alapítója korlátolt felelősségével visszaélt, és emiatt a jogi személy jogutód nélküli megszűnésekor kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokért a tag vagy az alapító korlátlanul köteles helytállni.

természetes személyek esetén lehetetlen a jogutódlás nélküli megszűnés, addig a jogi személyek esetén van rá mód és lehetőség.

Elsőként a jogutódlással történő megszűnés eseteit szeretném érintőlegesen bemutatni, melyeket szintén a Polgári törvénykönyv foglal össze.

Az első jogutódlási lehetőség az átalakulás (Ptk. 3:39-43.§). Abban az esetben, amikor a jogi személy egy más típusú jogi személlyé alakul át, az átalakuló jogi személy mindenképp meg fog szűnni. A megszűnő jogi személy jogai és kötelezettségei az átalakulással keletkező jogi személyre fognak átszállni mint általános jogutódra. A törvény meghatároz négy észszerűségi korlátot az átalakulás tekintetében, melyek fennállása esetén nem jöhet létre új az új jogi személy. Nem történhet átalakulás abban az esetben, ha jogutód nélküli megszűnése iránti eljárás vagy csődeljárás van folyamatban (hitelező érdekek védelme), ha vele szemben jogi személy elleni büntetőjogi intézkedés iránti eljárás van folyamatban, vagy ha a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedés hatálya áll már fenn, illetve ha a tagok vagy az alapítók a létesítő okirat szerinti vagyoni hozzájárulásukat nem teljesítették. A jogi személy átalakulásának kezdeményezéséről az átalakulás módjának és a jogutód jogi személynek a meghatározásával a jogi személy tagjai, illetve alapítói döntenek. A jogi személy ügyvezetése köteles az átalakulási vagyonmérleg-tervezetet is tartalmazó átalakulási tervet elkészíteni és azt a tagokkal, illetve az alapítókkal közölni. Az átalakulás lényegében ezen terv elfogadásával – melyhez döntéshozó szerv legalább háromnegyedes szótöbbsége kell – fog megtörténni.

Az is lényeges, hogy törvény nem kényszeríti arra a tagokat, hogy az új jogi személyben is tagok maradjanak. Az átalakulási terv közlésétől számított harminc napon belül nyilatkozhatnak arról, hogy nem kívánnak az átalakulással létrejövő jogi személy tagjaivá válni. Ebben az esetben az átalakulás pillanatában a tagsági jogviszonyuk megszűnik, és vagyoni igényüket – a korábbi tagi részesedésük erejéig – érvényesíthetik az átalakult jogi személlyel szemben.

Az átalakulással létrejövő jogi személy nyilvántartásba vételével egyidejűleg, az átalakulással megszűnő jogi személyt törölni kell a nyilvántartásból. Abban az esetben, ha a nyilvántartó bíróság az átalakulás bejegyzését elutasítja, a jogi személy korábbi formájában működik tovább.

A hitelezői védelem további lényeges szabályozása, hogy az elfogadott átalakulási tervet az átalakulásról hozott döntéssel együtt közzé kell tenni. Az a hitelező, akinek követelése a közzététel előtt keletkezett, a közzétételtől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül az átalakuló jogi személytől megfelelő biztosítékot követelhet, ha az átalakulás követelésének kielégítését veszélyezteti.

Az egyesülés (Ptk.3:44. §) során a jogi személy más jogi személyekkel összeolvadhat vagy másik jogi személybe beolvadhat. Összeolvadásnál az összeolvadó jogi személyek megszűnnek, és egy új jogi személy jön létre általános jogutódlás mellett.

Beolvadásnál a beolvadó jogi személy szűnik meg, általános jogutódja az egyesülésben részt vevő másik jogi személy lesz. Amennyiben az egyesülésben részt vevő jogi személyek mindegyike az egyesülés kezdeményezéséről dönt, úgy az ügyvezetések kötelesek lesznek az átalakulási tervnek megfelelő tartalommal egy közös egyesülési tervet elkészíteni. A tervezetnek tartalmaznia kell valamennyi részt vevő jogi személy vagyonmérleg-tervezetét, valamint az egyesüléssel létrejövő jogi személy nyitó vagyonmérleg-tervezetét. Az egyesülésben részt vevő jogi személyek az egyesülési terv elfogadásáról külön-külön döntenek és az egyesülési terv akkor kerül elfogadásra, ha azt az egyesülésben részt vevő valamennyi jogi személy akceptálta.

Szétválás (Ptk. 3:45. §) egy olyan sajátos jogutódlási forma lesz, melynek során a jogi személy különválás vagy kiválás útján több jogi személlyé alakulhat át. Különválás esetén a jogi személy megszűnik, és vagyona a különválással létrejövő több jogi személyre, mint jogutódra fog átszállni. Kiválás esetén a jogi személy fennmarad, és vagyonának egy része a kiválással létrejövő jogi személyre mint jogutódra fog átszállni.

A jogi személy kiválással vagy különválással úgy is szétválhat, hogy a kiváló tag a jogi személy vagyonának egy részével már működő jogi személyhez mint jogutódhoz csatlakozik (beolvadásos kiválás); vagy a különváló tagok a jogi személy vagyonának rájuk eső részével különböző, már működő jogi személyekhez mint jogutódokhoz csatlakoznak (beolvadásos különválás).

A beolvadásos kiválás és beolvadásos különválás esetén a döntéshozó szerv szétválásról szóló döntéséhez annak a jogi személynek a hozzájárulása is szükséges, amelybe a kiváló vagy különváló tagok beolvadnak. A szétváló jogi személy jogutódjai - ideértve kiválás esetén a megmaradó jogi személyt is - a szétváló jogi személynek a szétválás előtt keletkezett kötelezettségeiért a szétválási terv rendelkezései szerint kötelesek helytállni. Ha az adott kötelezettséget a szétválási tervben nevesített jogutód nem teljesíti, azért valamennyi jogutód egyetemlegesen köteles helytállni. Amennyiben egy kötelezettségről a szétválási tervben nem rendelkeznek, azért a jogutódok egyetemlegesen kötelesek helytállni. A szétváló jogi személy vagyonmegosztás előtt szerzett jogainak érvényesítésére a szétválás után az a jogutód jogosult, amelynek az adott jogot a szétválási terv juttatta.

5.1.2. A természetes személy – jogi személy határmezsgyéje; az egyéni vállalkozó jogutódlása

A természetes személy és jogi személy mellett húzódik meg a sajátos köztes gazdálkodó, az egyéni vállalkozó. Az egyéni vállalkozó definícióját a 2009. évi CXV. törvény határozza meg. A 2. § értelmében egyéni vállalkozó az a természetes személy, aki üzletszerűen, rendszeresen, nyereség- és vagyonszerzés céljából, saját gazdasági kockázatvállalás mellett folytatott gazdasági tevékenységet. A végrehajtási eljárás szempontjából az egyéni vállalkozó a tevékenységével felmerülő tartozásokért a teljes vagyonával felel, azaz korlátlan felelőssége van. Ennek értelmében a végrehajtó a követelés erejéig, valamennyi vagyontárgyára nézve lefolytathatja a megkereséseket és a foganatosíthatja a foglalást. Amennyiben az egyéni vállalkozó az eljárás alatt meghal, úgy főszabály szerint a halálának napján megszűnik a tevékenysége, azonban a törvény lehetőséget ad arra, hogy a vállalkozó özvegye, vagy annak beleegyezésével örököse, folytassa az üzletszerű gazdasági tevékenységet. Továbbá mivel természetes személyről beszélünk - akinek mindenképpen kell, hogy legyen örököse - az öröklésjogi szabályok értelmében a tevékenység folytatása nélkül is lesznek jogutódai, akik a tartozásokért helytállási kötelezettséggel fognak tartozni. Tehát a jogutódlás lehetősége e személyi kör esetén is biztosított, bár a természetes személyekhez képest sajátosan fognak érvényesülni az öröklési jogi szabályok.¹¹

Amennyiben az örökösök tovább kívánják vinni a gazdasági tevékenységet, úgy a hagyatéki tárgyaláson ajándékozás útján, vagy osztályos egyezség keretein belül kell tisztázni, hogy ki lesz az a személy, aki a továbbiakban folytatni fogja az üzletszerű gazdálkodást. Ebben az esetben az örökösök az örökrészük erejéig egyetemlegesen fognak felelni a tartozásokért, míg a „jogutód egyéni vállalkozó” a teljes vagyonával kell, hogy helytálljon, amennyiben a hagyatéki vagyon nem fedezi a hitelezői követeléseket. A halál beálltát követően a jogutódnak 90 napon belül kell bejelenteni a nyilvántartó hatóság irányába az alanycserét és pótlólag kell majd becsatolnia a hagyatékátadó végzést. A helytállás kezdete a nyilvántartásba történő bejegyzéssel fog létrejönni, tehát konstitutív hatályú a nyilvántartásba vétel.

¹¹ Az egyéni vállalkozói tevékenységéből eredő minden jövedelme, egyéni vállalkozóként tulajdonul megszerzett vagyontárgya és egyéni vállalkozóként megkötött jogügylete, továbbá az őt megillető kötelmi jellegű követelése is magánvagyonának részévé vált és nem tartozott az egyéni vállalkozás mint ettől elkülönülő gazdálkodó szervezet vagyonához. Ennek megfelelően az „egyéni vállalkozói vagyon”, mint az elhunyt egyéni vállalkozó hagyatékához tartozó vagyonszám a Ptk. szabályai szerint örökölhető. BDT2008. 1833.

Ha az örökösök nem kívánják folytatni az örökgyó gazdasági tevékenységét, úgy az általános öröklésjogi szabályok szerint fognak helytállni.

5.1.2. Végelszámolás, felszámolás, csődeljárás, kényszertörlés rendszere és hatása a végrehajtási eljárása

Meglátásom szerint a jogi személyek kapcsán a jogutód nélküli megszűnés esetei okozzák a legtöbb problémát, ugyanis ilyenkor az eljárás egyik lényeges alanya esik ki a folyamatból és így egy csonka procedúra alakul ki. Nyilván ez a rendhagyó körülmény csak akkor alakulhat ki, ha valahol „kisiklik” valamelyik nemperes eljárás. Példának okáért mondjuk késedelmesen jelentik be a végelszámolás tényét és így a végrehajtási eljárás nem kerül időben megszüntetésre. Ezekre a speciális körülményekre majd a joggyakorlat elemzésénél szeretnék részletesebben kitérni, hisz e tényezők miatt korántsem lesz egyszerű az eljárást érdemben lezárni. További fennakadást okozhat a párhuzamos igényérvényesítés tilalmának a megszegése is, mely akkor alakul ki, ha a félle szemben a folyamatban lévő végrehajtási eljárás mellett felszámolási- vagy csődeljárást indítanak meg. Ilyen esetekben főszabály szerint a jogalkotó egyértelműen a végrehajtási eljárás megszüntetését mondja ki, tekintettel arra, hogy a felszámolási- illetve a csődeljárás az elsődleges igényérvényesítési folyamat a jogi személyekkel szemben. Ezen szabályok alól azonban van kivétel. A csődeljárás esetén a csődegyezség teljesítésének időtartama alatt a Cstv. kivételesen engedélyezi a végrehajtási eljárás létét, azzal kikötéssel, hogy a végrehajtási eljárás ebben az esetben a Vht. 52. § g) pontja szerint szünetel.¹²

A jogutódlás nélküli megszűnést a végrehajtási eljárás „fekete lovának” tartom, ugyanis az információáramlás, valamint a megfelelő jogszabályi háttér hiánya miatt olyan jogi helyzetek születnek, melyekből a jogalkalmazóknak, a végrehajtóknak, valamint az eljárásban maradt másik félnek csak kivételes jogszabály értelmezések révén sikerül kijutnia. Fontosnak tartom, hogy – ahogy a jogutódlással történő megszűnésnél is tettem – érintőlegesen pár gondolat erejéig bemutassam e nemperes eljárásokat is, hisz így könnyebb lesz majd a jogesetek bemutatása és értelmezése.

A jogutód nélküli megszűnés eseteit két csoportba tudjuk bontani. Az általános feltételeket a Ptk. 3:48.§-ának a)-c) pontjai rögzítik¹³, míg a speciális eljárások révén

¹² Cstv. 21/A. § (4) bek.

¹³ (1) A jogi személy jogutód nélkül megszűnik, ha

- a) határozott időre jött létre és a meghatározott időtartam eltelt;
- b) megszűnése meghatározott feltétel bekövetkezéséhez kötött és e feltétel bekövetkezett;
- c) a tagok vagy alapítók kimondják megszűnését; vagy
- d) az arra jogosult szerv megszünteti feltéve mindegyik esetben, hogy a jogi személy vagyoni

történő megszűnések eseteit a d) pont foglalja össze és azokat a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény, valamint a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény fejt ki.

Végelszámolásra, felszámolásra, csődeljárásra, vagy kényszertörlésre általában akkor kerülhet sor, ha a jogi személy működésében olyan zavar merül fel, mely már nem orvosolható és így a gazdasági egyensúly fenntartása érdekében szükségesválik annak megszüntetése. Az eljárások tekintetében az egyik elhatárolási szempont, hogy ki jogosult kezdeményezi azokat, ugyanisnem feltétlenül szükséges, hogy hivatalból történjen meg a megszüntetési-igényérvényesítési folyamat megindítása. Maga a jogi személy is kezdeményezhet a nyilvántartó hatóságnál bizonyos működésére kiható nemperes eljárásokat. További különbség, hogy a végelszámolás és a kényszertörlés a jogi személyek működésében felmerülő problémák miatt indul meg, míg a felszámolás-és csődeljárás a likviditási problémákból eredő eladósodás miatt indul meg.

A végelszámolási eljárás során lényegében a cég saját maga megszüntetéséről dönt. A végelszámoláson belül megkülönböztetünk általános és egyszerűsített procedúrát. A kettő közötti különbség az időtartamban keresendő, ugyanis míg az általános eljárás legfeljebb három évig tarthat, addig az egyszerűsített eljárás legfeljebb 150 napig. A megszűnést a cég legfőbb szerve kell, hogy kimondja és elfogadja, melyet majd a cégbíróság - az erre irányuló kifejezett kérelem alapján - fog elrendelni. Az eljárásnak akadálya lehet az, hogy ha a céggel szemben fizetésektelenség eljárás indul meg, ugyanis ebben az esetben a hitelezői érdekek védelmének érdekében a törvény a felszámolási eljárás lefolytatását rendeli el a végelszámolással szemben. A cég belső vezetői struktúrájábanis átalakulások fognak történni, ugyanis a végelszámolás kezdő időpontjában a cégvezető tisztségviselőjének megbízatása meg fog szűnni, továbbá a cég önálló képviseleti joggal rendelkező vezető tisztségviselőjének a megbízatása is megszűnik és a társaság legfőbb szervének döntése alapján - valamint a megbízatás elfogadása esetén - a továbbiakban ő lesz a cég végelszámolója. A végelszámolónak kiemelt szerepe van az eljárás során, ugyanis megbízatása során felméri a cég vagyoni helyzetét, behajtja követeléseit, kiegyenlíti tartozásait, jogait érvényesíti és kötelezettségeit teljesíti, vagyoni eszközeit pedig szükség esetén értékesíti. Továbbá a hitelezők kielégítése után fennmaradó vagyont a cég tagjai között pénzben vagy természetben felosztja és végül a cég működését megszünteti. Az eljárása során fokozott gondosságot kell tanúsítani, továbbá a hitelezők érdekeit mindenképp szem előtt kell tartania. Amennyiben ezen

viszonyainak lezárására irányuló megfelelő eljárás lefolytatását követően a bíróság a jogi személyt a nyilvántartásból törli.

kötelezettségének nem tesz eleget, úgy azok megszegésével okozott károkért a polgári jogi felelősség általános szabályai szerint felel. A végrehajtási eljárás szempontjából az is lényeges, hogy a végelszámolónak értesítenie kell a végelszámolás közzétételétől számított tizenöt napon belül a cég által vagy ellen indított és folyamatban lévő hatósági és bírósági eljárásokban az érintett hatóságokat. A gyakorlatban azonban ezek a tájékoztatások ritkán szoktak megtörténni. A végrehajtó általában a cégnyilvántartás adatai alapján szerez tudomást a változásról, ugyanis a cégkivonaton a végelszámolás alatt álló cégek esetén a „v.a.” megjelölésnek szerepelni kell. Az eljárás befejezésekor a végelszámoló előterjeszti a cég még működő felügyelő bizottságának a vagyonfelosztási javaslatot, az adóbevallásokat, továbbá a végelszámoláshoz szükséges dokumentumokat.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a végelszámolás egy olyan sajátos nemperes eljárás lesz, melyet a kérelmező cég, bármikor megszüntethet. Tehát ha a legfőbb szerv a folyamata megindítását követően - a cég törlésére irányuló kérelem cégbírósághoz történő benyújtásáig - elhatározza a végelszámolás megszüntetését és a cég továbbműködését kimondja, akkor a végelszámolónak járó díjazásáról, valamint az új vezető tisztségviselő megválasztásáról kell rendelkeznie.

Az adós cég felszámolását a bíróság hivatalból, illetve kérelemre rendeli el. Hivatalból rendeli el a bíróság az adós felszámolását, amennyiben az adós csődeljárásában tett csődegyezsége nem jött létre, vagy az a jogszabályokban foglaltaknak nem felelt meg, továbbá a cégbíróság vagy a büntetőügyben eljáró bíróság Cstv. 22. § (1) bek. c)-d) pontjaiban megjelölt értesítése alapján. A felszámolási eljárás elrendelhető továbbá az adós, a hitelező vagy az adós végelszámolójának kérelmére.

Ha a felszámolási eljárás lefolytatását az adós, a hitelező, vagy a végelszámoló kéri, a kérelem benyújtása tekintetében a jogi képviselő kötelező. Ha a felszámolási eljárás lefolytatását az adós kéri, kérelmét a Cstv. 8. § (1) - (2) bekezdésében foglalt tartalommal és mellékletekkel kell előterjesztenie. Az adós a felszámolási eljárását akkor kérheti, ha a csődeljárás lehetőségével a Cstv. 7. § (3) bekezdésében meghatározott okok miatt nem tud, vagy pedig nem kíván élni. Ha a felszámolási eljárás megindítását a hitelező kéri, kérelmében meg kell neveznie az adós tartozásának jogcímét, lejáratának (esedékességének) időpontját és annak rövid ismertetését, hogy az adóst miért tartja fizetésképtelennek. A kérelemhez csatolnia kell azokat az iratokat, melyek a kérelemben foglaltakat alátámasztják. Amennyiben a kérelmező a Cstv. 27. § (2) bekezdés a) pontjára alapítja kérelmét, az adós írásbeli fizetési felszólítását és annak adós általi átvételét is igazolnia kell. A fizetési felszólításban meg kell jelölni az adós tartozásának jogcímét, összegét és a teljesítési határidőt, meg kell határozni továbbá azt a végső határidőt is,

amelynek eredménytelen elteltét követően a hitelező meg kívánja indítani a felszámolási eljárást, vagy egyéb jogi úton kívánja érvényesíteni követelését.

Az eljárás gyorsítását szolgálja az a szabályozás, hogy a tértivevényes küldeményt a feladástól számított tizenötödik munkanapon akkor is a címzett által kézhezvettnek kell tekinteni, ha a postai kézbesítési szabályok szerint a kézbesítés akadályozott, vagy a küldemény átvételét a címzett megtagadta, vagy a postai szolgáltató által rendelkezésére tartott küldeményért a címzett nem jelentkezett. Ezzel tulajdonképpen megakadályozza a jogalkotó, a kötelezett esetleges rosszhiszemű magatartásának a tanúsítását, mely az eljárás elhúzódását eredményezné.

Amennyiben a bíróság a kérelmet nem utasítja vissza (Cstv. 25. § (1) bekezdés), értesíti az adóst a felszámolás kérelem benyújtásáról. Az adós köteles az értesítés kézhezvételétől számított 8 napon belül a bíróságnak nyilatkozni arról, hogy a kérelemben foglaltakat elismeri-e. Ha az adós a fenti határidőn belül a bíróságnak nem nyilatkozik, a fizetése képtelensége tényét vélelmezni kell. A bíróság az adós kérelmére a tartozás kiegyenlítésére legfeljebb 45 napos határidőt engedélyezhet (kivéve, ha a felszámolási eljárás megindítását a Cstv. 21/B. § szerint csődeljárás előzte meg). Ha az adós a tartozását kiegyenlíti, és a hitelező a kérelmétől eláll, a bíróság a felszámolási eljárást megszünteti. Ha az adós a kérelemben foglaltakat vitatja, a bíróság a Cstv. 27. § (2) bek. rendelkezései alapján megvizsgálja az adós fizetése képtelenségének fennállását. Ha az adós nem fizetése képtelen, a bíróság az eljárást soron kívül megszünteti, ellenkező esetben a fizetése képtelenségét megállapítja és felszámolását elrendeli.

A bíróság az adós fizetése képtelenséget akkor állapítja meg, ha

- az adós szerződésen alapuló nem vitatott vagy elismert tartozását a teljesítési idő lejártát követő 20 napon belül sem egyenlítette ki vagy nem vitatta, és az ezt követő hitelezői írásbeli fizetési felszólításra sem teljesítette, vagy
- az adós a jogerős bírósági határozatban, fizetési meghagyásban megállapított teljesítési határidőn belül tartozását nem egyenlítette ki, vagy
- az adóssal szemben lefolytatott végrehajtás eredménytelen volt, vagy
- az adós a fizetési kötelezettségét csődeljárásban vagy felszámolási eljárásban kötött egyezség ellenére nem teljesítette, vagy
- a bíróság az adós korábbi csődeljárását megszüntette [Cstv. 18. § (3) bekezdés, 18. § (10) bekezdés vagy 21/B. §], vagy

• az adós, illetve a végelszámoló által indított eljárásban az adós tartozásai meghaladják a vagyont, illetőleg az adós a tartozását (tartozásait) az esedékességkor nem tudta vagy előreláthatóan nem tudja kielégíteni, és a végelszámoló által indított eljárásban az adós gazdálkodó szervezet tagjai (tulajdonosai) felhívás ellenére sem nyilatkoznak arról, hogy kötelezettséget vállalnak a tartozások esedékességkor történő kifizetéséhez szükséges források biztosítására. Amennyiben a kérelem a Cstv. 27. § (2) a) és b) pontján alapszik, az adóssal szemben fennálló tőkekövetelésnek meg kell haladnia a 200.000,- forintot.

A fizetéseképtelenséget megállapító végzés jogerőre emelkedését követően a bíróság haladéktalanul – elektronikus, véletlenszerű kiválasztással - kirendeli a felszámolót, és elrendeli a felszámolást elrendelő és a felszámolót kijelölő végzés kivonatának a Céglönyben való közzétételét. A felszámoló eljárását, kötelezettségeit a Cstv. részletesen meghatározza.

A hitelezőknek az adóssal szemben fennálló követeléseiket a felszámolást elrendelő végzés közzétételét követő 40 napon belül be kell jelenteniük a felszámolónak, aki azokat nyilvántartásba veszi és besorolja. Azon követeléseket, amelyeket a hitelezők a felszámolás közzétételétől számított 40 napon túl, de 180 napon belül jelentettek be, a felszámoló nyilvántartásba veszi, de csak akkor elégíti ki, ha a Cstv. 57. § (1) bekezdése figyelembevételével kiegyenlített – 40 napos határidőben bejelentett – tartozások után ezekre a követelésekre még van vagyoni fedezet. A 180 napos határidő elmulasztása jogvesztéssel jár. Ha a felszámolási eljárás során a hitelezők igényeinek kielégítéséhez elegendő pénzeszköz folyt be, a felszámoló a követelések bejelentésére megadott határidő letelte után közbenső felszámolási mérleget készíthet. A felszámolás kezdő időpontjától évente a közbenső mérleg elkészítése kötelező. A közbenső mérleget és a hitelezők részbeni kielégítésének sorrendjét és összegét tartalmazó részleges vagyonfelosztási javaslatot a felszámoló köteles a hitelezőknek megküldeni, akik arra 15 napon belül észrevételt tehetnek. A közbenső mérleget és a hitelezők észrevételeit a felszámoló a bíróság részére jóváhagyás végett bemutatja. A bíróság a közbenső mérleget és a részleges vagyonfelosztási javaslatot 30 napon belül végzéssel jóváhagyja, vagy elutasítja.

A felszámolást elrendelő végzés közzétételét követő 40 nap eltelté után, a felszámolási zárómérleg benyújtásáig az adós és a hitelezők között bármikor helye van egyezségnek. Az egyezség megkötésének feltételeit a Cstv. 44. §-a tartalmazza. Ha az egyezség megfelel a jogszabályoknak és az egyezség folytán a gazdálkodó szervezet fizetéseképtelensége megszűnik, a bíróság az egyezséget jóváhagyja, ellenkező esetben azt megtagadó végzést hoz. Ha az adós valamennyi nyilvántartásba vett, elismert vagy nem vitatott tartozását megfizeti, a vitatott követelésekre, továbbá a felszámoló díjának megfizetésére pedig biztosítékot nyújt, a bíróság a felszámolási eljárást megszünteti. Az erre irányuló kérelem

beadásának határidejét és annak tartalmi elemeit a Cstv. 45/A. § (2) bekezdése tartalmazza.

Ha a felszámolási eljárás során az adós és a hitelezők között nem jön létre egyezség és a hitelezők követeléseinek a Cstv. 45/A. § szerinti kielégítésére sem került sor, a bíróság a felszámoló kérelmére az általa benyújtott felszámolási zárómérleg és vagyonfelosztási javaslat alapján végzéssel határoz a felszámolási eljárás befejezéséről, az adós megszüntetéséről, a költségek viseléséről, a felszámoló díjazásáról és a hitelezői követelések kielégítéséről. Ha a könyvvezetés és a nyilvántartások hiányai miatt a felszámolási eljárást az általános szabályok szerint nem lehet lebonyolítani, vagy az adós vagyona a felszámolási költségek fedezetére sem elegendő, a bíróság a Cstv. 63/B. §-a alapján a felszámolási eljárást egyszerűsített módon fejezi be és elrendeli az adós vagyonának, illetve be nem hajtott követeléseinek a hitelezők közötti felosztását.

A felszámoló jogszabálysértő intézkedése vagy mulasztása ellen a sérelmet szenvedett fél, a hitelezői választmány, valamint a hitelezői képviselő, továbbá az a harmadik személy, akinek jogát, jogos érdekét a felszámoló tevékenysége vagy mulasztása érinti, a Cstv. 51. § (1)-(4) bekezdéseinek értelmében a sérelemtől való tudomásszerzéstől számított 15 napon belül kifogást terjeszthet elő. Ha a bíróság a kifogást megalapozottnak találja, a felszámoló intézkedését megsemmisíti, és az eredeti állapotot helyreállítja, vagy a felszámoló részére új intézkedés megtételét írja elő; ellenkező esetben a kifogást elutasítja. A fentiekől eltérő intézmény a felszámolási zárómérleg és a vagyonfelosztási javaslat elleni kifogás. A Cstv. 52. § (1)-(5) bekezdése szerint a felszámoló a felszámolás befejezésekor felszámolási zárómérleget, zárójelentést, a bevételek és költségek alakulásáról kimutatást, záró adóbevallást és vagyonfelosztási javaslatot készít. A felszámoló ezeket az iratokat megküldi a bíróságnak, aki a felszámolási zárómérleget, a zárójelentést és a vagyonfelosztási javaslatot a kézhezvételtől számított 30 napon belül megküldi a hitelezőknek. Bármelyik hitelező a kézbesítéstől számított 30 napos, jogvesztő határidőn belül a zárómérlegben, a zárójelentésben és a vagyonfelosztási javaslatban foglaltakat írásban kifogásolhatja. A bíróság a kifogásról tárgyaláson határoz, megalapozottsága esetén a kifogásnak helyt ad, ellenkező esetben azt elutasítja.

A csődeljárás lényege, hogy az az adós gazdálkodó szervezet, amely tartozását az esedékességkor nem tudta vagy előre láthatóan nem tudja kiegyenlíteni, kérelmére fizetési haladékot kap annak érdekében, hogy annak időtartama alatt hitelezőivel egyezséget kössön adósságának rendezéséről. A csődeljárás szabályozásának célja, hogy a tevékenységük újjászervezésére (reorganizációra), a hitelezőkkel való egyezségkötésre képes és arra felkészült adós, valamint hitelezői a kedvezőbb gazdasági eredménnyel járó csődeljárás megindítását válasszák, az

adós tevékenységének teljes leépítésével, megszüntetésével járó felszámolási eljárás helyett.

Csődeljárásban az adós gazdálkodó szervezet részéről a csődeljárás lefolytatása iránti kérelme benyújtása során a jogi képviselő kötelező.

A csődeljárásban a kérelmet a Cstv. 8. § (1) - (4) bekezdésében foglaltak szerinti tartalommal és mellékletekkel kell benyújtani. A kérelem benyújtását kizáró okokat a Cstv. 7. § (2) és (3) és bekezdése tartalmazza.

Ha a csődeljárás iránti kérelem benyújtásával egyidejűleg vagy azt követően az adós ellen felszámolási eljárás megindítására irányuló kérelem érkezik, vagy ha a csődeljárás iránti kérelem benyújtását megelőzően felszámolás iránti kérelmet nyújtottak be, de a fizetéseképtelenség megállapításáról és a felszámolás elrendeléséről még nem hoztak elsőfokú végzést, a bíróság a felszámolás iránti kérelem elbírálását a csődeljárás elrendeléséig, illetve a csődeljárás iránti kérelem elutasításáig felfüggeszti.

A bíróság - ha a kérelem azonnali visszautasítására nem kerül sor, valamint a közzétételi költségtérítés megfizetése igazolt - egy munkanapon belül intézkedik a kérelem és az azonnali, ideiglenes fizetési haladék Céggközlönyben történő közzétételéről, majd legkésőbb 5 munkanapon belül megvizsgálja, hogy a kérelem megfelel-e a Cstv. 7. § és a 8. § (1)-(3) bekezdésben foglaltaknak. Ha a kérelem nem kerül elutasításra, a bíróság végzéssel elrendeli a csődeljárást, intézkedik az erről szóló végzés közzétételéről, és vagyonfelügyelőt rendel ki. Az adóst a csődeljárásban fizetési haladék illeti meg, amely a csődeljárás elrendelésének közzétételét követő 120. napot követő második munkanap 0 óráig tart, azonban a hitelezők egyetértésével meghosszabbítható oly módon, hogy annak teljes időtartama a meghosszabbítással együtt sem haladhatja meg a csődeljárás kezdő időpontjától számított 365 napot. A fizetési haladék időtartama alatt az adós megkísérel csődegyezsége kötni a hitelezőivel, ennek érdekében csődegyezségi tárgyalást tart, amelyen a hitelezők szavaznak az adós egyezségi javaslatának és reorganizációs tervének elfogadásáról.

A hitelezőknek az adóssal szemben fennálló követeléseiket a csődeljárás elrendeléséről szóló végzés közzétételétől számított 30 napon belül - a csődeljárás kezdő időpontját követően keletkező követeléseiket pedig 8 munkanapon belül - kell bejelenteniük az adósnak és a vagyonfelügyelőnek, egyidejűleg be kell fizetniük a követelés nyilvántartásba vételéért fizetendő díjat a vagyonfelügyelő pénzforgalmi bankszámlájára. A vagyonfelügyelő az adós bevonásával nyilvántartásba veszi és besorolja a bejelentett követeléseket. A hitelezőket minden 50.000,- forint elismert vagy nem vitatott követelésként nyilvántartásba vett követelés után egy egész szavazat illeti meg. Egyezés akkor köthető, ha az

adós az egyezséghez a szavazati joggal rendelkező hitelezőktől - a biztosított és a nem biztosított hitelezői osztályokban egyaránt – a szavazatok többségét külön-külön megkapta.

Az egyezség keretében az adós megállapodik a hitelezőkkel az adósság rendezésének feltételeiről. Az egyezség megkötésének feltételeit a Cstv. 19-21. §-ai tartalmazzák. Az egyezséget írásba kell foglalni és be kell nyújtani a bíróságra. A bíróság dönt az egyezség jóváhagyásáról vagy elutasításáról.

A csődeljárás befejeződhet akként, hogy a bíróság az adós és a hitelezők között létrejött egyezséget - amennyiben az megfelel a jogszabályban foglaltaknak - végzéssel jóváhagyja és a csődeljárást befejezetté nyilvánítja. Ha az egyezség nem jött létre, vagy nem felel meg a jogszabályoknak, a csődeljárást a bíróság megszünteti, az adós fizetéseképtelenségét hivatalból megállapítja és elrendeli az adós felszámolását.

A Cstv. 12. § (5) bek. rendelkezései alapján a hitelezők kifogást terjeszthetnek elő a csődeljárásban bejelentett követelésük vagyonfelügyelő általi nyilvántartásba vétele és besorolása ellen, az arról történt tudomásszerzéstől számított 5 munkanapon belül. A bíróság a kifogás elbírálása tárgyában soron kívül, de legfeljebb 8 munkanapon belül határoz. A Cstv. 15. § (3) bek. rendelkezései alapján a vagyonfelügyelő jogszabálysértő vagy a hitelezők, illetve más személy jogos érdekét sértő tevékenysége vagy mulasztása ellen a sérelmet szenvedett személy vagy szervezet, továbbá a hitelezői választmány, hitelezői képviselő - a tudomásszerzéstől számított 8 munkanapon belül – terjeszthet elő kifogást a csődeljárást lefolytató bíróságnál. A bíróság a kifogás elbírálásáról soron kívül, de legfeljebb 8 munkanapon belül dönt.¹⁴

A kényszertörlési eljárás, hivatalból és kérelemre is megindulhat. A cégbíróság akkor rendeli el a kényszertörlési eljárást a jogi személlyel szemben, ha a céget megszüntnek nyilvánítja, vagy a cég a végelszámolási eljárást nem fejezte be határidőn belül és nem kérte a törlését, vagy a cég jogutód nélküli megszűnését előidéző egyéb ok merült fel. Hasonlóan a többi jogi személyeket érintő nemperes eljáráshoz, itt is érvényesül az a szabály, hogy párhuzamosan igényérvényesítési eljárás (végrehajtás) nem folyhat a céggel szemben. A procedúra a cégbíróságnak a kényszertörlési eljárás megindításáról szóló jogerős végzésének a Cégbírósághoz történő közzétételével indul meg. A cégbíróság e végzésével arra törekszik, hogy minden lényeges körülményt felderítsen, mely az eljárás lefolytatásához szükséges lehet, így például, hogy van-e bárkinek hitelezői igénye,

¹⁴ <https://birosag.hu/allampolgaroknak/csod-es-felszamolasi-eljarasok/tajekoztato-csod-es-felszamolasi-eljarasok-meneterol%20let%C3%B6lt%C3%A9s> (letöltés 2018.09.12. megtekintés 2018.09.12.)

vagy tud-e arról, hogy a céggel szemben közjegyzői, vagy más hatóság előtt folyamatban lévő eljárás van. Amennyiben a cégbíróság azt állapítja meg, hogy a céggel szemben követelést nem jelentettek be, úgy azt törli a cégjegyzékből.

Ha a céggel szemben követelést jelentettek be, úgy a cégbíróság felméri a cég vagyonát és mérlegeli, hogy a rendelkezésre álló vagyontömeg fedezi-e a hitelezői igényeket. Amennyiben arra a megállapításra jut, hogy a cég vagyontalan, úgy elrendeli a cég törlését, azonban ha arra a döntésre jut, hogy a cég vagyona vélhetően fedezi a követeléseket és a felszámolási eljárás költségeit, úgy hivatalból elrendeli a felszámolási eljárás megindítását.

Láthatjuk, hogy jelen esetben is van átmenet a nemperes eljárások között, azokat a jogalkotó nem különíti el élesen egymástól. Erre példa az is, hogy a cégbíróság megszünteti a kényszertörlési eljárást és kezdeményezi a cég ellen a felszámolási eljárás megindítását, ha a cégbírósági peres vagy nemperes eljárásban félként vesz részt, feltéve hogy az eljárás a kényszertörlés elrendelését megelőzően indult. A kényszertörlési eljárás (is) azzal fejeződik be, hogy a cégbíróság törli a céget a cégnyilvántartásból.

Ezen eljárások tekintetében mind az elrendelő hatóságnak (bíróság, közjegyző) mind pedig az eljáró végrehajtónak kötelessége, hogy hivatalból vizsgálja a végrehajtás elrendelésének, foganatosításának akadályait. Ehhez a közhiteles cégnyilvántartást veszik igénybe, melyben minden esetben fel kell tüntetni, ha a jogi személlyel szemben bármilyen hatósági eljárás folyamatban van. Amennyiben a végrehajtó észleli bármely fentebb megjelölt eljárás létét, úgy kötelessége az iratokat betervezni a foganatosító bírósághoz a végrehajtás megszüntetése érdekében.¹⁵ A feltétlen betervezés alól kivételt képez a csődeljárás, melyben csődegyességet kötött a cég a hitelezőkkel. Ekkor a végrehajtási eljárás a Cstv. 11. § (1) bekezdés c) pontjával összhangban a Vht. 52.§ g) pontja alapján szünetelni fog.

5.2. Adós - végrehajtást kérő pozíciójában bekövetkező változás

A Vht. mint speciális eljárásjogi kódex elméleti síkon mind a végrehajtást kérő, mind pedig az adós személyében bekövetkező változást rendez. A gyakorlatban azonban a felek alanyváltozását rendező jogszabályhely, az adósi oldal jelentőségére tekintettel a kötelezetti oldalt hangsúlyozza. A végrehajtást kérőre nézve csupán egy bekezdés erejéig tér ki a jogalkotó.

¹⁵ Cstv. 38.§ (1) bek.

Az adós vonatkozásában az alanycsere legfontosabb joghatása a korlátozott helyállási felelősség létrejötte lesz, melyet a Ptk. hetedik könyve mond ki. A Ptk. 7:96. § szerint az örökös *„cum viribus”* vagy *„pro viribus”* felelősség terheli. A megkülönböztetés alapja az, hogy ha az örökös csak a hagyaték tárgyainak, illetőleg hasznainak birtokában van, azokra lehet – a végrehajtás terhével is – marasztalni; ha viszont nincs birtokban az örökös, az egész vagyonával felel, de csak az örökség értékéig. Eszerint ha az örökös a *cum viribus* felelősség szabályai szerint tartozik helyállással, a marasztaló ítélet rendelkező részében meg kell jelölni azokat a vagyontárgyakat, amelyekből és/vagy amelyeknek hasznaiból a hagyatéki hitelező kielégítést kereshet; míg a *pro viribus* felelősség esetén az örökös egy meghatározott összeg fizetésére kell kötelezni azzal, hogy a marasztalás összege nem haladhatja meg az örökség értékét.

Amennyiben több örökös van, akkor ők a közös hagyatéki tartozásokért egyetemleges felelnek.¹⁶A hagyatéki hitelező tehát a követelés teljesítését mindegyik örököstől, vagy közülük bármelyiktől követelheti, és egyik örökös sem követelheti mentesítését a tartozás alól. Az más kérdés, hogy mindegyik örököstárs csak korlátozottan, a reá szállott hagyatéki tárgyakkal, illetőleg annak hasznával, ha pedig e tárgyak már nincsenek a birtokában, azok értéke erejéig felelős. Mindez úgy foglalható össze, hogy az egyetemleges felelősség itt az egyetemleges adósok korlátozott felelősségi szabályaival együtt érvényesül.¹⁷

A végrehajtást kérő személyét tekintve a Vht. 39.§ (6) bekezdése azt mondja ki, hogy *„ha a végrehajtó a végrehajtást kérő haláláról szerzett tudomást, és a jogutódja ismeretlen, a behajtott összeget bírósági letétbe helyezi.”* Tehát főszabály szerint a jogosulti oldalon bekövetkező alanycsere nem fogja megakasztani a végrehajtást, ugyanis amíg van értékesíthető vagyon addig a végrehajtó köteles folytatni a procedúrát. Csupán annyi fennakadás lesz a folyamatban, hogy a kifizetés addig nem történik meg, míg a jogutód személye nem kerül kétséget kizáróan megállapításra. A behajtott pénzüsszeget a végrehajtó bírósági letétbe kell, hogy helyezze. A követelés tekintetében is a folytonosság lesz a jellemző, tehát a jogutód végrehajtást kérő ugyanazon jogcímen fennálló követelést tudja majd érvényesíteni az adóssal szemben.¹⁸

¹⁶ Ptk. 7:97. §(1)-(2)

¹⁷ KECSKÉS LÁSZLÓ, KÖRÖS ANDRÁS, MAKAI KATALIN, ÓROSZ ÁRPÁD, OSZTOVITS ANDRÁS, PETRIK FERENC; Polgári Jog Bevezető és záró rendelkezések Az ember mint jogalany Öröklés jog második átdolgozott bővített kiadás HGV ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. XVI. Cím Hagyatéki tartozások és kielégítésük 309-311. o.

¹⁸ DR. KISS-KONDÁS ESZTER, DR. KORMOS GYOVAI MÁRK; Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához, III fejezet Jogutódlás a végrehajtási eljárásban Wolters Kluwer kiadó 2016. 63. o. – 72. o.

6. A VHT. 39. §-ÁNAK ELEMZÉSE

Ahogy azt már a tanulmány elején is említettem az anyagi jog szabályai rendezik a jogutódlás folyamatát, míg az eljárásjogi szabályok keretet biztosítanak azok érvényesüléséhez. Jelen esetben a végrehajtási kódex – mint nemperes eljárásjogi törvény - biztosítja a jogutódláshoz szükséges speciális szabályokat, így a végrehajtás során a Pp. rendelkezési csupán szubszidiárius jelleggel érvényesülnek (*lex special derogat legi generali*).

A Vht. a felek személyében bekövetkező változás szabályozását időrendi logikához köti. A rendszer kiindulópontja az, hogy az adós személyében bekövetkező változás mikor következett be. Amennyiben a végrehajtható okirat kiállítása előtt, úgy a kiállításra (elrendelésre) jogosult bíróság/hatóság jogosult eljárni, míg ha a változás a végrehajtható okirat kiállítása után következett be, úgy a végrehajtást fogyanatosító bíróság jogosult dönten. A jogutódlás kérdésében szükség esetén a felek és a jogutódok meghallgatásának, illetve bizonyítás fogyanatosításának van helye, ugyanis a jogutódlás anyagi jogi feltételének vizsgálata nem mellőzhető. A meghallgatásra és a bizonyítás lefolytatására a Pp. szabályait kell alkalmazni.

A folyamatban lévő végrehajtási eljárásban a jogutódlás megállapítására a végrehajtást kérő kérelmére és az eljáró végrehajtó jelzése alapján is sor kerülhet. Amennyiben a végrehajtó észleli a változást, úgy haladéktalanul intézkednie kell az ügyiratok betérjesztése iránt. A végrehajtónak figyelemmel kell lennie az esetleges szünetelési okokra (Vht. 52. §) is, hisz főszabály szerint szünetelő ügy esetén nincs helye jogutódlás megállapításának. Nyilván abban az esetben, ha részletfizetés miatt szünetelt az eljárás azonban az adós a részletek teljesítésében késedelembe esett, vagy éppen végrehajtás alá vonható vagyontárgy híján rekedt meg az igényérvényesítés, azonban az idő múlására tekintettel vélhetően az adós vagyoni viszonyai változtak, úgy a végrehajtó e tények megléte esetén betérjesztheti az iratokat. A bíróság a jogutódlás tárgyában végzéssel kell döntsön, mely ellene bármely fél fellebbezhet. Erre való tekintettel kézbesíteni kell azt a végrehajtást kérőnek, az adósnak és a jogelődnek. A jogelőd fellebbezési jogának biztosítása azért fontos, mert ezzel ki lehet küszöbölni az esetleges hamis engedményezés lehetőségét.

A Vht. 39. § (3) bekezdése értelmében ha a végrehajtó a végrehajtás elrendelése után, de a végrehajtás fogyanatosításnak megkezdése előtt szerez tudomást az adós haláláról, erről a végrehajtást kérőt kell tájékoztatnia. Ennek oka abban keresendő, hogy a végrehajtást kérőnek maga a végrehajtási eljárás jelentős anyagi vonzattal jár, így egy esetleges halál ténye és az abból fakadó öröklés lehetősége kockázatot hordoz magában, hisz nem lehet tudni, hogy mi kerül be a hagyatéki vagyon körébe, illetve, hogy ki lesz az örökös. Amennyiben a

végrehajtást kérő nem terjeszt elő ilyen tartalmú kérelmet, úgy az eljárás a Vht. 52. § b) pontja alapján szünetel.

A Vht. 39. § (4) bekezdése a jogutódlás speciális eseteként szabályozza azt a helyzetet, amikor a végrehajtó a végrehajtás foganatosításakor szerez tudomást az adós haláláról, akinek a hagyatékában van végrehajtás alá vonható vagyon. A végrehajtó kötelezettsége ez esetben, hogy az adós ismeretlen jogutóda részére ügygondnokot rendeljen és folytassa a végrehajtás foganatosítását és ezzel egyidejűleg az iratokat be kell terjesztenie a foganatosító bírósághoz. Korlátozó szabályként fogalmazza meg a Vht. ebben az esetben azt, hogy a lefoglalt vagyontárgyat csak a bíróság döntése után, a határozatban foglaltak szerint lehet értékesíteni. E szabály alól kivételt képez a romlandó dolog, melyet mindenképpen értékesíteni kell.

Meglátásom szerint az ügygondnok szerepe ebben az esetben némiképp felesleges, hisz a végrehajtó csak is a bíróság határozatának meghozatala után, az abban foglaltak megfelelően foganatosíthat. Tehát az esetleges a foglalásnál tud csak „segédkezni”, de a kiüresedett adósi pozíciót nem tudja és nem is töltheti ki. A gyakorlat tükrén keresztül nézve életszerűtlennek tartom, hogy utólag merül fel olyan vagyontárgy, aminek az eljárásbeli léte bizonytalanná válhat azáltal, hogy a végrehajtó azt még nem foglalta le, ugyanis az öröklési jogi szabályok egyértelmű garanciát biztosítanak az azokért való utólagos helytállás tekintetében is.

További nehezítő körülmény, hogy a bíróság miként tud eljárni az örökösök felderítése érdekében. Ugyanis, a betérjesztést követően a jogutódlást illetően egyetlen információval rendelkezik; mégpedig azzal, hogy az adós meghalt és a jogutódai ismeretlenek. Tehát eljárásjogilag a bíróságnak el kell indulnia valamerre. Az egyik kialakult eljárási rend szerint megkeresi az illetékes közjegyzőt a hagyatékátadó végzés beszerzése iránt. Ez azonban ellentétes a Pp. tárgyalási elvével, melynek értelmében a bíróság hivatalból csak a törvény kifejezett felhatalmazása alapján foganatosíthat bizonyítást, és a Vht. erre nem hatalmazza fel. A másik kialakult eljárási rend szerint a bíróság közvetlenül a végrehajtást kérőt hívja fel nyilatkozattételre, hogy kéri-e a jogutódlás megállapítását. Amennyiben kéri, úgy be kell csatolnia az örökösi kör és a hagyatéki vagyon igazolására alkalmas jogerős hagyatékátadó végzést. Ha a végrehajtást kérő nem tesz eleget a bizonyítási kötelezettségének, úgy azt a bíróság jelzi az illetékes végrehajtónak, aki az ügyet a Vht. 52.§ b) pontja alapján szünetelteti. Ez azonban több szempontból sem nem megfelelő jogi megoldás. Tekintettel arra, hogy van végrehajtás alá vonható vagyontárgy, így a végrehajtó a Vht. rendelkezése alapján nem szüneteltetheti az eljárást, helyette ügygondnokot kirendelésére lesz köteles. Tehát e joggyakorlat problematikája az, hogy a bíróságnak nincs lehetősége hivatalból bizonyítási eljárást lefolytatni, ugyanis kötve van a jogosult kérelméhez. Amennyiben a végrehajtást kérő nem csatolt be kifejezett kérelmet a jogutódok

megállapítására, úgy a Pp. rendelkezései alapján bíróság csak félbeszakítani tudja az eljárást, melyről erről tájékoztatja a végrehajtót, aki viszont a végrehajtás alá vonható vagyontárgy léte miatt nem szüneteltetheti az ügyet a Vht. 52.§ b) pontja alapján. További kérdéses eleme ennek az esetnek, az ügygondnok kirendelése, ugyanis azt a végrehajtó magától nem rendeli ki.

Főszabály szerint az ügygondnok kirendelésének akkor van helye, ha annak törvényi feltétele fennállnak. Tehát azt a végrehajtást kérő kérte és annak költségeit is megelőlegezte. Azonban jelen esetben a végrehajtónak a költségek megfizetésének bevétele nélkül ki kellene kirendelnie az ügygondnokot, hisz ezzel a végrehajtást kérő érdekeit védi, mivel a lefoglalt vagyontárgy értékesítésének érdekében teszi mind ezt.¹⁹

7. BÍRÓSÁG – KÖZJEGYZŐ DÖNTÉSI KOMPETENCIÁJÁNAK HATÁRAI

Alapvetően a Vht. 39.§ (1) bekezdése a bíróság és közjegyző döntési jogosultságának határait, azaz a hatásköröket jelöli ki. A Kúria állásfoglalása alapján annak a hatóságnak van döntési kompetenciája a jogutódlás tárgyában, aki előtt ismertté vált a felek személyében bekövetkező változás. Erre való tekintettel nem bír relevanciával, hogy a halál ténye mikor állt be, helyette az arról való tudomásszerzés fogja az eljárási és döntési jogosultságot megalapozni. Ez az értelmezés teljesen logikus és gyakorlatorientált, azonban amit hiányolok belőle az a jogképesség kérdésnek a vizsgálata, melyet álláspontom szerint szintén vizsgálni kell, mind az elrendeléskor, mind a foganatosításkor. Ebből adódóan ez a jogszabályhely is konkretizálásra szorul, ugyanis ezt a kérdést súlytalanul hagyja és annak hiányát nem teszi eljárást megszüntető körülménnyé, holott valamennyi jogi folyamat alapja e tény megléte és vizsgálata.

Eltérő álláspontok uralkodnak a végrehajtók, a közjegyzők és bíróságok között a tekintetben, hogy ki mikor jogosult dönteni a jogutódlás kérdésében mikor van egyáltalán helye jogutódlásnak és mikor kell(ene) megszüntetni az egész eljárást (végrehajtási lap visszavonása). A jelenlegi markáns nézőpont szerint a jogképesség elvesztésének a ténye és időpontja a végrehajtási lap kibocsátásának és az eljárás lefolytatásának szempontjából irreleváns. Példának okáért, amennyiben a végrehajtási lap kiállítása után derül fény a végrehajtást kérő halálára, úgy a jogutódlás kérdésében a végrehajtást foganatosító bíróság fog határozni. Ekkor nincs helye a végrehajtási lap visszavonásának.²⁰ Amennyiben a

¹⁹ DR. KISS-KONDÁS ESZTER, DR. KORMOS GYOVAI MÁRK; Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához, III fejezet Jogutódlás a végrehajtási eljárásban Wolters Kluwer kiadó 2016. 69. o. – 70. o.

²⁰ BDT2015.3391.

jogosulti oldalon történik meg az alanycsere, úgy valóban nem szükséges a végrehajtási lap visszavonása, hisz az abban foglalt követelés változatlan tartalommal fog fennállni és átszállni a jogutódra. Azonban a kötelezetti oldal tekintetében már az öröklési jogi szabályok korlátozzák a helytállás mértékét. Továbbá az adóssal szemben történik meg az állami apparátus törvényes kényszerítő eszközeinek az alkalmazása, így a törvény széleskörű kifogásolási lehetőséget biztosít a számára, azonban ha a végrehajtási lap kibocsátása előtt már nem rendelkezik jogképességgel, úgy ezen jogával sem tud élni. Összegezve mindenféle különösebb akadály nélkül lehetőség van a végrehajtási lap kiállítására, egyedül a végrehajtható okirat megléte szükséges ehhez, az ellenérdekű fél tényleges léte már nem. A szabályozási hiányosságból eredő gyakorlattal kapcsolatos aggályaimat majd a 8. pontban fogom részletesebben kifejteni.

8. URALKODÓ JOGGYAKORLAT ELEMZÉSE

Most, hogy a számomra kérdéses jogi tényezőket ismerttettem, szeretném azokat a joggyakorlat tükrén keresztül is bemutatni, mivel így lehet igazán látni a kritikus és olykor ellentmondásos pontokat, melyek orvoslásra szorulnak. Az elemzéshez négy jogesetet választottam, melyek az alábbi témaköröket ölelik fel: végrehajtási lap visszavonása, ügygondnok kirendelésének problematikája, felszámolási eljárás késedelmes bejelentése, „csonka eljárás” lezárása.

- *Adós meghal a végrehajtási lap kibocsátása előtt, ki dönthet az eljárás további menetével kapcsolatban, bíróság vagy a közjegyző?*

Jelen példában az adós 2015.11.18. napján hunyt el, míg a végrehajtási lap 2017.10.26. napján került kibocsátásra. Tehát majdnem két évre a kötelezett halálát követően indult meg a végrehajtási eljárás. A halál tényéről a végrehajtó a foganatosítás során szerzett tudomást, így a hatásköri szabályok értelmében a foganatosító bírósághoz kell betérjeszteni az iratokat a jogutódlás elbírálása végett. Azonban jelen esetben álláspontom szerint a végrehajtási lap kibocsátásnak nem lett volna helye, hisz adós a végrehajtási lap kibocsátásakor már jogképességgel nem rendelkezett, így a közjegyző által kiadott végrehajtási lap visszavonásának van helye, hisz az a Vht. 211.§-a értelmében jogsértő módon került kiállításra. Ennek értelmében a foganatosító bíróságnak nincs lehetősége az elrendelő bíróság határozatát visszavonni, azt csak is az elrendelő hatóság (közjegyző) tudja megtenni. Ez a gondolatmenet azonban széles körben megosztja a közjegyzői réteget. Sokan a hatásköri szabályokhoz ragaszkodva az eljárás továbbvitele mellett döntenek. Jelen végrehajtási ügyben a közjegyző is megállapította hatáskörének hiányát és áttétet alkalmazva megküldte az iratokat a foganatosító bíróságnak. A foganatosító bíróság pedig a jogutódlás elrendelése

mellett döntve, az eljárásának félbeszakadását rendelte el a jogutódok bevonásáig. Ezzel párhuzamosan ugyanezen tényállásra épülő végrehajtási ügyben egy közjegyző-helyettes a végrehajtó észrevételét alapul véve a Vht. 31/E§-a alapján alkalmazandó Vht. 211.§ (1) bekezdése értelmében a visszavonta a végrehajtási lapot. Meglátásom szerint a fizetési meghagyáson alapuló végrehajtási ügyekben - függetlenül a halál tényéről való tudomásszerzés időpontjától - a jogképesség vizsgálata kell, hogy az elsődleges legyen. Az alkalmazandó háttérjogszabály (Pp.) is kimondja és kötelezővé teszi a bíróság /és az azzal egy tekintet alá eső más hatóság/ számára a jogképesség vizsgálatát. Amennyiben utólag derül ki, hogy a kötelezett már nem rendelkezett az eljárás elrendelésekor jogképességgel, arról érdemben a határozatot hozó hatóságnak van lehetősége dönteni. Ebből adódón a jogutódok eljárásba történő ilyen módú bevonásának meglátásom szerint nincs helye. Úgy vélem ilyenkor az egyetlen járható út, ha új végrehajtási lapot állít ki a közjegyző az örökgyógy jogutódaival szemben.

- *Adós meghal, valamint a végrehajtást kérő személyében is változás áll be, hogy járhat el a bíróság? Van-e helye ügygondnok kirendelésének?*

Adós a végrehajtási eljárás foganatosítása során elhunyt. A hagyatékban van végrehajtás alá vonható vagyontárgy melyre lehetne folytatni az igényérvényesítést. Mindeközben a végrehajtást kérői oldalon is jogutódlást kell megállapítani, ugyanis a vidéki takarékszövetkezetből beolvadás folytán egy új pénzintézet jött létre. A korábbi Vht. 39.§ (4) bekezdésben rögzítettekhez képest az ügygondnok jelentőségét kiterjesztő módon értelmezem.

Jelen esetben a végrehajtónak ügygondnokot kell kirendelnie adós ismeretlen jogutóda részére mivel a hagyatékban van végrehajtás alá vonható vagyontárgy. A jogeset szempontjából további bonyodalmat okoz, hogy a jogosulti oldal is változáson megy át. Jelen esetben a vagyontárgy ismerete és megléte miatt, ügygondnok kirendelése lesz szükséges (a korábbiakban kifejtettek szerint), aki jelen esetben nem csak mint biztosítéki elem, hanem mind szükségképpen kézbesítési alany is részese lesz az eljárásnak, hisz a bíróság a jogutódlást megállapító végzést neki tudja csak kézbesíteni.

A másik eset az lehet, ha az ügy összes körülményéből arra lehet következtetni, hogy adósnak nincs lefoglalható, értékesíthető vagyontárgya, és úgy áll be a teljes alanycsere. Ilyenkor meglátásom szerint, a végrehajtást kérői oldalon bekövetkező változást mindenképpen meg kell, hogy állapítsa a bíróság, már csak azért is, hogy tudjon érdemi nyilatkozatot tenni, hogy kívánja-e folytatni a végrehajtási eljárást, ami vélhetően szünetelni fog. Ilyenkor álláspontom szerint, ügygondnok kirendelésének van helye a Vht. 46.§ (1) bekezdés c) pontja alapján, akinek a bíróság szintén kézbesíteni tudja majd a végrehajtási ügy iratait. Ebben az esetben

a hirdetményi kézbesítés szintén egy alternatív megoldási lehetőség lehetne a „félpótlásra”, mely költségtakarékosabb a végrehajtást kérőre nézve.

- *Adós cég felszámolásra került és a felszámoló nem jelentette be ezt a tényt, így hogy lehet jogszerűen lezárni az ügyet?*

Ahogy azt a gazdálkodó szervezetek jogutód nélküli megszűnésének eseteinél is részleteztem, a jog az adós cégekkel szemben indított cégbírósi eljárások primátusát mondja a végrehajtási eljárással szemben. Erre való tekintettel az erre jogosulttól származó bejelentésétől – vagy hivatalbóli észlelés esetén a tudomásszerzéstől – számított rövid határidőn belül a végrehajtónak intézkednie kell az iratok betérjesztése iránt. Azonban a gyakorlatban sokszor fordul elő az, hogy a végelszámoló/felszámoló sőt a végrehajtást kérő nem tesz eleget a bejelentési kötelezettségének és nem jelzi a végrehajtónak a párhuzamos igényérvényesítési folyamat megindítását. A végrehajtást kérő tekintetében még inkább fajsúlyos a bejelentés elmulasztása, hisz azt számára a Vht. generális jelleggel a végrehajtóval való bejelentési és együttműködésre kötelezettség tekintetében is deklarálja. Minderre való tekintettel a végrehajtó az esetek zömében már késedelmesen észleli e kizáró tények létét, és csupán azt tudja megállapítani, hogy az adós cég törlésre került a közhiteles cégnyilvántartásból. Eljárásjogi szempontból ilyenkor egy szerencsétlen szituáció alakul ki, hisz a sorozatos mulasztások következtében nincs már adós cég, akivel szemben folytatni lehetne az eljárást. Meglátásom szerint a jogszerű befejezés érdekében a végrehajtónak két választási lehetősége van. Egyrészt tájékoztathatja a végrehajtást kérőt az eljárás továbbvitelének akadályáról. Ebben az esetben a jogosult belátására van bízva, hogy mit kíván tenni az ügyével, így többek között a Vht. 55.§ (1) bekezdése alapján kérheti az eljárás megszüntetését. A másik lehetőség az, hogy a végrehajtó a Vht. 39.§ (2) bekezdésére hivatkozással betérjeszti a végrehajtási iratokat a foganatosító bírósághoz, és tájékoztatja a felek személyében bekövetkező változás tényéről. A bíróság a Pp. 35.§ értelmében köteles lesz vizsgálni a felek jogképességét, és figyelemmel arra, hogy adós már nincs, és jogutódot nem lehet bevonni az eljárásba, így szükségképpen végrehajtási eljárás megszüntetése felől kell, hogy rendelkezzen. Nyilván a második eset a végrehajtási eljárás szempontjából kissé felemás megoldást takar, hisz a foganatosító bíróság a felek erre irányuló kifejezett és alapos kérelmére szüntetheti meg a végrehajtási eljárást, azonban jelen esetben meglátásom szerint az eljárás folytatása lehetetlen, szüneteltetésre nincs érvényes jogcím a Vht.-ban, továbbá az anyagi jog szabályai is kizárják a jogutódlást, így véleményem szerint az eljárás megszüntetésének van csak helye.

- *A végrehajtást kérő jogi személy, mely jogutódlás nélkül megszűnik és nem rendelkezett a folyamatban lévő végrehajtási eljárás megszüntetéséről. Mit tud tenni a végrehajtó a „csonka eljárással”?*

Az utolsó jogesetben a végrehajtást kérői oldalon merült fel a jogutódlás nélküli megszűnés esete. A cég legfőbb szerve saját magával szemben elrendelte a végelszámolást. Egyszerűsített végelszámolás révén, az rövid időn belül – az elrendeléstől számított 150 napon belül – lezárásra került. Azonban a végrehajtást kérő elmulasztott rendelkezni arról a követeléséről mely már végrehajtási szakban van. Azt nem engedményezte, nem engedte el, és azt behajtással nem lehetett ezen a rövid határidőn belül realizálni. A cégbíróság végzésével törölte a végrehajtást kérőt a cégnyilvántartásból, mellyel kiüresedett a végrehajtást kérői pozíció. Ebben az esetben a végrehajtó szintén nem tudja folytatni a végrehajtási eljárást, hisz az „ügy ura” a végrehajtást kérő jogutód nélkül megszűnt, a Vht. nem tartalmaz érvényes jogcímet a megszüntetésre, így parttalanná és okafogyottá vált az igényérvényesítési folyamat. Jelen esetben meglátásom szerint az egyetlen járható út az eljárás lezárása szempontjából, ha a végrehajtó a Vht. 39.§ (2) bekezdésére hivatkozással az ügy iratait beterjeszti a foganatosító bírósághoz az ügy megszüntetése érdekében. Álláspontomat egyrészt a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény 1.§ (9) bekezdésére alapozom, mely kimondja, ha a Pp. szerint szünetelésnek vagy félbeszakadásnak (jelen esetben Pp. 119.§ (1) bek. a) pontja) lenne helye, de törvény azt kizárja, az eljárás hivatalból történő megszüntetésének van helye. Másrészt az anyagi szabályok is kizárják a jogutódlást abban az esetben ha a jogi személyt az arra jogosult szerv megszüntette, így ezzel összhangban a BDT2008.1790 rendelkezési is irányadóak lehetnek, mivel azok is kimondják, hogy ha az anyagi jog szabályai szerint kizárt a jogutódlás, a bíróság hivatalból határoz az eljárás megszüntetéséről. Olyan esetben, amikor az anyagi jogi szabályok a jogutódlást kizárják, a bíróságnak a félbeszakadás megállapítása helyett az eljárás megszüntetéséről kell határoznia.

9. KONKLÚZIÓ

Tanulmányomban igyekeztem mind elméleti, mind pedig gyakorlati oldalról megvilágítani a jogutódlás kérdéskörét, mellyel egy átfogó képet szerettem volna bemutatni a jelenleg hatályos jogintézményről. Próbáltam kiemelni a számomra hiányosnak vélt és félreérthető fordulatokat, illetve igyekeztem azokra a jogrendszer által biztosított eszközökkel némi szemléletbeli és jogértelmezési javaslattal élni. Meglátásom szerint az egyik legkritikusabb pont a jogutódlás rendszerében a jogképesség vizsgálata és ezzel összefüggésben a végrehajtási lap kibocsátása és visszavonása. Ennek orvoslására szolgálhatna valamennyi jogalanyra kiterjedően a jogképesség vizsgálatát az elrendeléskor. Ugyanis a jelenlegi gyakorlat szerint a közjegyző a jogi személyek esetén vizsgálja, hogy van-e akadálya a végrehajtási eljárás elrendelésének, így ezt kibővítve a természetes személyek életben létének a vizsgálata is megtörténhetne. Továbbá szükségesnek

látom a jogértelmezés és a joggyakorlat egységesítését is a bíróságok és közjegyzők között. Erre való tekintettel egy Kúria által kibocsátott jogegységi határozat nagymértékben homogén jogértelmezést biztosítana a jogutódlás elbírálásához.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- 1. FRANK IGNÁC:** A közigazság törvénye Magyarhonban. Második Rész I.darab. Buda, 1986.
- 2. FAZEKAS JUDIT, MENYHÁRT ÁDÁM, KŐHIDI ÁKOS:** Kötelmi jog Általános rész
- 3. KECSKÉS LÁSZLÓ, KŐRÖS ANDRÁS, MAKAI KATALIN, OROSZ ÁRPÁD, OSZTOVITS ANDRÁS, PETRIK FERENC;** Polgári Jog Bevezető és záró rendelkezések Az ember mint jogalany Öröklés jog második átdolgozott bővített kiadás HGV ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft.
- 4. DR. KISS-KONDÁS ESZTER, DR. KORMOS GYOVAI MÁRK;** Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához, III fejezet Jogutódlás a végrehajtási eljárásban
- 5. KAPA MÁTYÁS:** Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban. Budapest, 2006 30-31. o.

Felhasznált jogforrások

- 1. A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény**
- 2. a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX.**
- 3. Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről 2009. évi CXV. törvény**
- 4. 2013. évi V. Polgári törvénykönyv**
- 5. A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény**
- 6. A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény**
- 7. Az egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény**
- 8. BDT2008.1790.**
- 9. BDT2015.3391.**

Internetes forrás

1. <https://birosag.hu/allampolgaroknak/csod-es-felszamolasi-eljarasok/tajekoztato-csod-es-felszamolasi-eljarasok-meneterol>

BÜNTETŐJOGI SZEKCIÓ

BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. BAGOSSY MÁRIA

KÁRTALANÍTÁS AZ ALAPVETŐ JOGOKAT SÉRTŐ ELHELYEZÉSI KÖRÜLMÉNYEK MIATT

I. BEVEZETÉS

„Forintosítják a szenvedést – Az elítélteknek januártól nem kell Strasbourgig menniük a kártalanításért”¹, „Kártalanítás címén százezreket pereltek ki elítéltek a magyar államtól”², „Kártalanítják a rabokat a rossz körülményekért”³. Ilyen és ehhez hasonló címek mutatják be az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt indítható, az elítélteket és az egyéb jogcímen fogvatartottakat megillető kártalanítási eljárást. A kártalanítás, valamint ahhoz kapcsolódóan az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz jogintézménye a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban Bv. tv.) 2017. január 1. napjától hatályos módosításával került bevezetésre a magyar jogrendszerbe. A jogalkotó ezzel az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban EJEB vagy ECtHR) *Varga és mások kontra Magyarország* pilot judgment eljárásban⁴ hozott marasztaló ítéletére kívánt reagálni, megteremtve a fogvatartottak számára az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban EJE) 13. cikkének megfelelő hatékony jogorvoslati lehetőséget.

Noha a közvélemény – az idézett címekből ítélve – kevésbé támogatja a hazai börtönkörülmények ily módon történő kompenzációját, a panasz- és kártalanítási eljárás már egy szempontból mindenképpen sikeresnek mondható: az EJEB a *Domján kontra Magyarország ügyben*⁵ 2017. november 14. napján kelt határozatával azt egyezmény-konformnak minősítette. Ebből következően a fogvatartottaknak immár kötelező kimeríteniük a magyar jogrendszerben

¹ <http://168ora.hu/itthon/forintositjak-a-szenvedest-az-elitelteknek-januartol-nem-kell-strasbourg-ig-menniuk-a-kartalanitasert-8185> (2018.09.20.)

² <https://www.nlcafe.hu/ezvan/20170731/kartalanitas-elitelt-borton-strasbourg-ig-birosag-magyar-allam/> (2018.09.20.)

³ https://index.hu/belfold/2017/05/04/kartalanitjak_a_rabokat_a_rossz_korulmenyekert/ (2018.09.20.)

⁴ *Varga és mások kontra Magyarország*, ECtHR, 2015. március 10-i ítélet (ügyszámok: 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 és 64586/13)

A pilot judgment-eljárásról lásd bővebben: Szemesi Sándor: Az emberi jogok európai örének új fegyvere: a pilot judgment eljárás a strasbourgi bíróság gyakorlatában, *Jog, állam, politika*, 2013/4., 47-63. oldal.

⁵ *Domján kontra Magyarország*, ECtHR, 2017. november 14-i határozat (ügyszám: 5433/17)

rendelkezésükre álló hatékony jogorvoslati lehetőségeket, melynek hiányában az EJEB az EJEE 35. cikk 1. pontja alapján kérelmüket elfogadhatatlannak tekinti.

Dolgozatomban először a téma hazai és nemzetközi jogi hátterét kívánom bemutatni, elsősorban arra fókuszálva, hogyan értelmezi az Emberi Jogok Európai Bírósága a hatékony jogorvoslati lehetőség fogalmát.⁶ Ezt követően az általam a Debreceni Törvényszék büntetés-végrehajtási csoportjánál végzett kutatás eredményeit tárgyalom, törekedve a jogalkalmazásban eddig kialakult gyakorlat feltárására. A téma aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Kúria elnöke 2017. évre a következő joggyakorlat-elemzési témakört hirdette meg: A büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat, különös tekintettel a reintegrációs őrizetre. A 2018. július 4. napján közzétett összefoglaló vélemény alapján a joggyakorlat-elemzésnek a kártalanítás nem képezte tárgyát, ugyanakkor az alapvető problémák felvetésére lehetőség volt.⁷ Úgy gondolom, jelen kutatás a büntetés-végrehajtási bírók határozatainak elemzése révén képet adhat a 2017. január 1. napjától mindezidáig a kártalanítási kérelmek vonatkozásában kiforrott vagy még formálódó bírói gyakorlatról.

II. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA KAPCSOLÓDÓ ÍTÉLETEI

A magyar büntetés-végrehajtási rendszer zsúfoltsága ugyan több évtizede fennálló probléma,⁸ megoldásának szükségessége főként az Emberi Jogok Európai

⁶ A dolgozatban a fő hangsúlyt az EJEE 13. cikke kapja, melyhez képest csak a szükséges mértékben szeretnék kitérni a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalmát kimondó 3. cikke, és az azzal kapcsolatos strasbourgi bírósági ítéletekre. Azokról lásd bővebben: Tallódi Zoltán: A börtönzsúfoltság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében, *Börtönügyi Szemle*, 2016/1., 43-56. oldal.

⁷ A büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat, különös tekintettel a reintegrációs őrizetre – Összefoglaló vélemény.
http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_8.pdf
(2018.09.20.) 43-44. oldal.

⁸ Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, továbbiakban CPT) hazánkban tett első, 1994-es látogatása alkalmával még csak a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet telítettségét állapította meg. A bizottság az 1999-es látogatásáról készült jelentésében már a magyarországi bv. rendszer egészére jellemző, általános problémaként hivatkozott a telítettségre, melynek megoldására több javaslatot is tett, inkább a büntetőpolitika enyhítését, semmint a börtönépítéseket támogatva.

Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 1 to 14 November 1994.

<https://rm.coe.int/16806969a9> (2018.09.20.) 37. oldal.

Bírósága 2011. évtől kezdődően meghozott marasztaló ítéletei folytán kapott nagyobb figyelmet.⁹ A *Varga-ügyet* megelőzően ezek az ítéletek kizárólag az embertelen és megalázó bánásmódot megvalósító, ezáltal pedig az EJEE 3. cikkébe¹⁰ ütköző elhelyezési körülmények miatt kötelezték kártérítés megfizetésére az államot, azonban már az első ilyen jellegű ügyben, a *Szél kontra Magyarország ügyben* vizsgálta az EJEB a belső jogban biztosított jogorvoslati lehetőségek milyenségét. A 2011. június 7. napján meghozott ítéletében rögzítette azt a Bíróság, hogy a fogvatartotti kérelem nem minősül az EJEE 35. cikk 1. pontja értelmében elfogadhatatlannak,¹¹ amennyiben a kérelmező nem élt a 6/1996. (VII. 12.) IM rendeletben foglalt panaszmechanizmussal.¹² Az ugyanis nem felelt meg az EJEE 13. cikkének, mivel a magyar bv. intézetek zsúfoltságát a kormányzat is elismerte, ekként a kérelmező a rendelkezésre álló jogorvoslatok kimerítése esetén sem remélhette az elhelyezési körülmények javítását, a megfelelő mozgástér biztosítását.¹³

A *Varga és mások kontra Magyarország ügyben* ezt egészítette ki az EJEB azzal, hogy a nemvagyoni kártérítés iránti polgári jogi kereset úgyszintén nem tekinthető megfelelő jogorvoslati eszköznek.¹⁴ A magyar állam ugyanis mindössze egy elsőfokú bírósági ítéletre tudott hivatkozni, mely a fogvatartotti keresetnek helyt adott, azonban ez ellentétben állt az irányadó bírói gyakorlattal, melynek értelmében a bv. intézetekkel szemben azok objektív befogadási kötelezettsége okán, felróható magatartás hiányában kárigény nem érvényesíthető.¹⁵ Mindezek alapján az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Varga-ügyben* nemcsak a 3. cikket illetően, hanem az EJEE 13. cikke vonatkozásában is rendszerszintű probléma fennálltát állapította meg, ugyanis a kormányzat nem bizonyította olyan

Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 16 December 1999.

<https://rm.coe.int/16806ed493> (2018.09.20.) 30-32. oldal.

⁹ *Szél kontra Magyarország*, ECtHR, 2011. június 7-i ítélet (ügyszám: 30221/06);

Kovács Gábor István kontra Magyarország, ECtHR, 2012. január 17-i ítélet (ügyszám: 15707/10);

Fehér kontra Magyarország, ECtHR, 2013. július 2-i ítélet (ügyszám: 69095/10)

¹⁰ "Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni."

¹¹ "Az ügyet csak akkor lehet a Bíróság elé terjeszteni, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget már kimerítették a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megfelelően, és pedig attól az időponttól számított hat hónapon belül amikor a hazai végleges határozatot meghozták."

¹² 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól, 6. §.

¹³ *Szél kontra Magyarország*, 13. pont.

¹⁴ *Varga és mások kontra Magyarország*, 51-59. pont.

¹⁵ BDT2011. 2404., BDT2013. 2969.

jogorvoslati lehetőség rendelkezésre állását, melynek igénybevételétől a kérelmezők a fogvatartási körülmények javulását remélhették.¹⁶

De mit tekint az Emberi Jogok Európai Bírósága hatékony jogorvoslati lehetőségnek? Az EJEE 13. cikke értelmében *"Bárkinak, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg."* E cikk olyan, a nemzeti jogban rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőséget kíván meg, amely az EJEE hatálya alá tartozó jogsérelem esetén képes megfelelő jóvátételt nyújtani. A jogorvoslati eszköz akkor tekinthető hatékornak, ha a létező jogszabályi rendelkezés a gyakorlatban is érvényesül, ugyanakkor a hatékonyság megítélése nem függ attól, a jogorvoslati lehetőség kimerítése biztosan a kérelmező számára kedvező döntés meghozatalát eredményezi-e.¹⁷ Amennyiben a cikkben foglaltaknak és a Bíróság ítélkezési gyakorlatának megfelelő jogorvoslati eszköz a belső jog által biztosított, azt a kérelmezőnek az EJEB-hez fordulást megelőzően ki kell mérítenie, mivel annak hiányában kérelme elfogadhatatlannak minősül a már idézett 35. cikk 1. pontjára figyelemmel. Ezen rendelkezés kifejezésre juttatja a Bíróság jogvédelmi mechanizmusának szubszidiárius jellegét, melynek értelmében az Egyezményben biztosított jogok megsértését elsődlegesen nemzeti szinten szükséges kezelni.¹⁸

A fogvatartás elhelyezési körülményei tekintetében a hatékonyság érvényesülése érdekében kétféle, egymást kiegészítő jogorvoslati eszköz megléte kívánatos. A megelőző, preventív jogorvoslat a fennálló jogsérelem orvoslását szolgálja azáltal, hogy az embertelen, megalázó bánásmódot megvalósító körülmények megszüntetését célozza. A fogvatartott szabadulását, a jogsértő körülmények megszüntét követően azonban már olyan jogorvoslati lehetőség fennállta szükséges, amely az elszenvedett sérelmek kompenzálására alkalmas.¹⁹ Önmagában ez utóbbi kompenzáció nem elégséges a 13. cikknek való megfeleléshez, mivel a preventív jogorvoslati lehetőségek hiánya gyengíti a részes

¹⁶ Varga és mások kontra Magyarország, 106. pont.

¹⁷ M.S.S. kontra Belgium és Görögország, ECtHR, 2011. január 21-i ítélet (ügyszám: 30696/09) 288-289. pont.

¹⁸ Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention.
<https://rm.coe.int/16800d380f> (2018.09.20.) 4. oldal.

¹⁹ Ananyev és mások kontra Oroszország, ECtHR, 2012. január 10-i ítélet (ügyszámok: 42525/07, 60800/08) 97. pont; Sergey Babushkin kontra Oroszország, ECtHR, 2013. november 28-i ítélet (ügyszám: 5993/08) 40. pont.

államok arra vonatkozó jogi kötelezettségét, hogy a fogvatartási körülményeiket az EJEB elvárásaihoz igazítsák.²⁰

Hogyan tettek eleget ezidáig az EJEB elvárásainak azok a tagállamok, melyek esetében a Bíróság – úgyszintén pilot judgment eljárás keretében – az EJEE 3. cikkével együttértelmezve a 13. cikk szisztematikus megsértését állapította meg?²¹

- A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalmával összefüggésben az Emberi Jogok Európai Bírósága első pilot judgment eljárását Lengyelországgal szemben folytatta le. Az *Orchowski- és a Norbert Sikorski-ügyekben*²² meghozott pilot-ítéletek korántsem érték váratlanul a lengyel államot, ugyanis már azok kihirdetését megelőzően, 2007. évtől kezdődően számos lépést tett a fogvatartotti populáció csökkentése, valamint a férőhelyek bővítése érdekében.²³ Ezek a határozatok az Egyezmény 13. cikke sérelmét nem állapították meg, ugyanis a lengyel legfelsőbb bíróság először 2007. február 26. napján ismerte el a fogvatartottakat a nem megfelelő elhelyezési körülmények folytán megillető kártérítési igényt. A lengyel bíróságok ennek nyomán kibontakozó gyakorlatára figyelemmel a Bíróság kizárólag arra hívta fel az államot, hogy teremtsen olyan preventív jogorvoslati eszközt is, amely a bírósági eljárásnál gyorsabban képes a fennálló sérelmeket ellensúlyozni.²⁴ Ez utóbbinak megfelelően 2009. december 6. napján lépett hatályba a lengyel büntetés-végrehajtási kódex módosítása, taxatív felsorolást adva azokról a feltételekről, melyek esetében 90 napra, illetőleg 14 napra 3 m²-nél kisebb mozgástér biztosítható a fogvatartottak számára. A bv. intézet parancsnokának

²⁰ Ananyev és mások kontra Oroszország, 98. pont; Yarashonen kontra Törökország, ECtHR, 2014. június 24-i ítélet (ügyszám: 72710/11) 61. pont.

²¹ Csupán a teljesség kedvéért szükséges azt megjegyezni, hogy Belgiummal szemben is sor került pilot judgment eljárás lefolytatására az Egyezmény 3. cikkével összefüggésben, azonban a W.D. kontra Belgium ügy tárgya korántsem a belga bv. rendszer zsúfoltsága volt, hanem az, hogy a mentális problémákkal küzdő fogvatartottak nem részesültek megfelelő egészségügyi ellátásban a börtönökben. Erre válaszul a jogalkotó ezen fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésének elősegítése érdekében jogszabályban rögzítette a részükre nyújtandó terápiás kezelések szükségességét. W.D. kontra Belgium, ECtHR, 2016. szeptember 6-i ítélet (ügyszám: 73548/13)

²² Norbert Sikorski kontra Lengyelország, ECtHR, 2009. október 22-i ítélet (ügyszám: 17599/05)

²³ Lengyelország arról számolt be a Bíróságnak, hogy 2006-2009. között 17.000 új férőhely megteremtését tűzte ki célul, valamint 2009. szeptember 1. napjától bevezetésre került a rövid tartamú szabadságvesztésre ítélt bv. intézeten kívüli, elektronikus nyomkövető rendszerrel való megfigyelése és büntetésük ily módon történő kitöltése. Orchowski kontra Lengyelország, ECtHR, 2009. október 22-i ítélet (ügyszám: 17885/04) 90-91. pont.

²⁴ Orchowski kontra Lengyelország, 154. pont.

döntésével szemben a fogvatartott panasszal élhet, melyet a bíróság 7 napon belül bírál el.²⁵

Figyelemreméltó, hogy – szemben Olaszország vagy Magyarország példájával – a Bíróság nem kívánta meg Lengyelországtól egy önálló, formalizált eljárás bevezetését a fogvatartottak kompenzálása tekintetében, hanem megelégedett a személyiségi jogok megsértésén alapuló polgári jogi kereset előterjesztésének lehetőségével.²⁶ E körben szükséges azonban arra is utalni, hogy egy hatékony kompenzációs jogorvoslati lehetőség rendelkezésre állása, illetve a belső jog alapján megítélt kártérítés esetén is sor kerülhet az állam elmarasztalására az EJEB előtt. Amennyiben a nemzeti bíróság által a fogvatartott részére megítélt összeg túl alacsony, emellett az eljárási költség viselése is a felperest terheli, áldozat státusza továbbra is fennmarad, ekként ügyét a strasbourgi bíróság elé terjesztheti.²⁷

- Olaszországban a *Torreggiani és mások-ügyben*²⁸ 2013. január 8. napján született ítéletet követően széleskörű jogi reformfolyamat kezdődött. Ez magában foglalta a zsúfoltságot csökkentő intézkedéseket – elektronikus nyomkövető eszköz alkalmazása, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kibővítése –, valamint a jogorvoslati lehetőségek egyezménykonform kialakítását is. Az olasz jog által biztosított preventív eszköz, hogy a fogvatartottak büntetés-végrehajtási szervezetet érintő panaszairól a bv. bírók hoznak kötelező erővel rendelkező határozatot, melynek

²⁵ Latak kontra Lengyelország, ECtHR, 2010. október 12-i határozat (ügyszám: 52070/08) 42-43. pont.

²⁶ Így mindazokban az ügyekben, melyekben a jogsértés 2008 júniusában vagy azt követően befejeződött – a fogvatartottat szabadon engedték vagy megfelelő zárkába helyezték át –, ki kell méríteni ezt a jogorvoslati lehetőséget. Azért minősíti ezt az EJEB hatékonynak, mert a lengyel legfelsőbb bíróság 2010. március 17. napján újabb, a fogvatartotti kérelmek elbírálása tekintetében irányadó ítéletet hozott. A nemzeti jog a személyiségi jogsértésből fakadó kártérítési keresetek elévülési idejét 3 évben állapítja meg. Ezáltal 2011 júniusáig a fogvatartottaknak rendelkezésére áll megfelelő idő keresetük előterjesztésére és annak kedvező elbírálásában is bízhatnak a legfelsőbb bíróság döntésére tekintettel. Latak kontra Lengyelország, 83-85. pont.

Ehhez hasonlóan a fogvatartotti kérelmek elfogadhatatlanságát mondta ki az EJEB a következő ügyekben: Lominski kontra Lengyelország, ECtHR, 2010. október 12-i határozat (ügyszám: 33502/09); Nocha kontra Lengyelország, ECtHR, 2011. szeptember 27-i határozat (ügyszám: 21116/09); Glowacki kontra Lengyelország, ECtHR, 2012. október 30-i ítélet (ügyszám: 1608/08)

²⁷ Janusz Wojciechowski kontra Lengyelország, ECtHR, 2016. június 28-i ítélet (ügyszám: 54511/11) 42-49. pont.

²⁸ Torreggiani és mások kontra Olaszország, ECtHR, 2013. január 8-i ítélet (ügyszámok: 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 és 37818/10)

Lásd még: Pázsit Veronika – Tallódi Zoltán: Börtönzsúfoltság kontra nemzetállamok, Belügyi Szemle, 2017/11-12., 128-132. oldal.

végrehajtására határidőt tűznek. Kompenzációval immár kétféle módon élhetnek a fogvatartottak: az elítéltek büntetésük leszállítását kérhetik akként, hogy tíz, embertelen körülmények között töltött napnak egy nap szabadságvesztés felel meg. A büntetésüket már kitöltött elítéltek, illetve azon fogvatartottak, akik esetében ez a beszámítás nem alkalmazható, minden egyes, nem megfelelő elhelyezési körülmények között töltött nap után 8 euró összegű kártalanítást igényelhetnek. Az így bevezetett jogorvoslati lehetőségeket az EJEB az Egyezményvel összhangban állónak ítélte.²⁹

- Bulgária felelősségét a Bíróság a *Neshkov és mások kontra Bulgária ügyben* állapította meg, melyből következően – hasonlóan a *Varga-ügyhöz* – a 3. és 13. cikk sérelme folytán a börtönkörülmények javítása mellett a megfelelő jogorvoslati lehetőségek megteremtésére is felhívta az államot, utóbbira 18 hónapos határidőt tűzve.³⁰ A *Neshkov-ítéletnek* való megfelelés érdekében Bulgária – többek mellett – módosította a büntetések és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról szóló törvényét. A 2017. február 7., valamint május 1. napján hatályba lépett módosítások értelmében az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak közigazgatási bírósághoz fordulhatnak az EJE 3. cikkét sértő cselekmények megelőzése vagy megszüntetése érdekében,³¹ valamint az államtól kártérítést követelhetnek az egyezményesértő körülmények miatt, ugyancsak a közigazgatási bíróságok előtt. A magyar és az olasz megoldástól eltérően Bulgária nem határozott meg olyan összeget, vagy skálát, melyhez igazodóan kell megítélni az egy napra járó összeget, a bíróságoknak ezt az általános kártérítési jogi szabályok alapján kell kimunkálniuk.³² A módosítás révén bevezetett eljárásokat az EJEB az *Atanasov és Apostolov kontra Bulgária ügyben* az Egyezmény 13. cikke értelmében hatékonynak minősítette "elméletben". Ez azt jelenti, hogy az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak kötelesek élni a nemzeti jog biztosította jogorvoslati lehetőségekkel, ha azonban azok a gyakorlatban nem érvényesülnek megfelelően – figyelemmel például a bírósági eljárások

²⁹ Stella és mások kontra Olaszország, ECtHR, 2014. szeptember 16-i határozat (ügyszámok: 49169/09, 54908/09, 55156/09, 61443/09, 61446/09, 61457/09, 7206/10, 15313/10, 37047/10, 56614/10 és 58616/10)

³⁰ Neshkov és mások kontra Bulgária, ECtHR, 2015. január 27-i ítélet (ügyszámok: 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 és 9717/13) 281-290. pont.

³¹ Fontosnak tartom felhívni a figyelmet ezen eljárás számos garanciális szabályára. Az eljáró bíró a kérelem beérkezésétől számított 14 napon belül meggyőződik a sérelmezett intézkedésről a rendőrség, az ügyészség, az ombudsman, egy szakértő vagy civil szervezet segítségével, vagy bármely egyéb módon. A kérelemről meghallgatás útján dönt, határozatával szemben 3 napon belül lehet jogorvoslattal élni ugyanazon bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsa előtt.

³² Atanasov és Apostolov kontra Bulgária, ECtHR, 2017. június 27-i határozat (ügyszámok: 65540/16 és 22368/17) 23-28. pont.

időtartamára, a megítélt kártérítési összegekre –, a Bíróság változtathat az említett ügyben kialakított álláspontján.³³

- A *Rezmives és mások kontra Románia ügy* a legutóbbi, a bv. rendszer zsúfoltságával és az Egyezmény 3. cikkével összefüggésben lefolytatott pilot judgment eljárása az EJEB-nek. Romániát érintően 2007 és 2012 között 93 marasztaló ítélet született a nem megfelelő börtönkörülmények miatt, melynek okán a Bíróság már a *Iacov Stanciu-ügyben*, 2012-ben iránymutatásokkal szolgált az állam számára.³⁴ A *Rezmives és mások-ügy* elbírálásának időpontjára a rendszerszintű probléma nem oldódott meg, amelyet jelzett, hogy a marasztaló ítéletek száma 150-re emelkedett. Pilot-ítéletében a Bíróság – nyilvánvalóan a börtönkörülmények javítása mellett – a kompenzációs jogorvoslati lehetőségek bevezetésére hívta fel a román államot, hivatkozva a szabadságvesztés időtartama csökkentésének Olaszország által alkalmazott megoldására, valamint a közelmúltban Magyarországon kialakított kártalanítási eljárásra.³⁵ Az EJEB az ítélet jogerőre emelkedését – 2017. július 25. napját – követő 6 hónapos határidőt szabott Románia részére, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságával együttműködve egy akciótervet dolgozzon ki a szükséges intézkedések implementálását tekintve. Románia 2018. január 25. napján nyújtotta be a 2018-2024. évekre vonatkozó tervet,³⁶ majd azt 2018. március 22. napján egészítette ki.³⁷ A román állam elsődlegesen azt a megoldást választotta, hogy 30, nem megfelelő körülmények között töltött nap – mely jogsértő

³³ Atanasov és Apostolov kontra Bulgária, 65-70. pont.

³⁴ Iacov Stanciu kontra Románia, ECtHR, 2012. július 24-i ítélet (ügyszám: 35972/05) 194-199. pont.

³⁵ A preventív jogorvoslatot illetően a Bíróság ajánlást nem tett, ugyanis a hatályos szabályozás hatékonyságát alátámasztandó, Románia több olyan határozatot csatolt, melyben a bv. bírúk a kérelmezők más bv. intézetbe történő átszállítását, az adott bv. intézeten belül másik zárkába történő áthelyezését, vagy akár a fürdőhelyiségek festését, a zárka-berendezés felújítását rendelték el. Ezzel szemben kompenzációként kizárólag – a korábbi magyar szabályozáshoz hasonlóan – a bv. intézetekkel szembeni kártérítési igény szolgált, azonban azt a bíróságok a bv. intézetek felróható magatartásának hiányában legtöbbször elutasították. *Rezmives és mások kontra Románia*, ECtHR, 2017. április 25-i ítélet (ügyszámok: 61467/12, 39516/13, 48231/13 és 68191/13) 96., 121-126. pont.

³⁶ Timetable for the Implementation of measures 2018 – 2024 to resolve the issue of prison overcrowding and conditions of detention with a view to executing the pilot-judgment *Rezmives*, and others against Romania delivered by the ECHR on 25 April 2017.

https://static1.squarespace.com/static/55815c4fe4b077ee5306577f/t/5b153e24758d46f98523468b/1528118864990/20180125_Action+plan_Communication+from+Romania+concerning+the+cases+of+REZMIVES.pdf (2018.09.20.)

³⁷ Amendments according to the Memorandum adopted by the Romanian Government on 17 March 2018.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016807970b2> (2018.09.20.)

állapotnak nem kell folyamatosan fennállnia – után a szabadságvesztés még hátralévő része 6 nappal csökken.³⁸ Azon fogvatartottak esetében, akik ezzel a lehetőséggel nem élhetnek – a letartóztatottak, illetve akik 30 napnál kevesebb időt töltöttek nem megfelelő körülmények között, vagy más okból nem tudják igénybe venni a büntetésük csökkentését –, Románia a pénzbeli kártalanítás biztosítását vállalta.³⁹ Mindezek Miniszteri Bizottság általi véleményezése még várat magára.

- Végezetül, mintegy ellenpéldaként utalnék Oroszországra, mely az *Ananyev és mások kontra Oroszország* pilot judgment eljárás után sem tett eleget az EJEB határozatában foglaltaknak, a túlszűfolttség enyhítését célzó intézkedések hiányában pedig az ítélet 2012-es kihirdetése óta is tömegével érkeznek a Bírósághoz az orosz börtönök körülményeit sérelmező kérelmek.⁴⁰

III. A MAGYAR JOGI SZABÁLYOZÁS

A *Varga és mások kontra Magyarország* pilot-ítélet nemcsak azzal a következménnyel járt, hogy a telítettség enyhítése céljából nagyszabású börtönépítési program kezdődött, hanem a jogalkotó lépéseket tett a jogszabályi környezet EJE 13. cikkének való megfeleltetése érdekében is.⁴¹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvény 2017. január 1-jei hatállyal bevezette azt a két jogintézményt, melyek a preventív és a kompenzációs jogorvoslati lehetőségeket hivatottak immár biztosítani.⁴²

³⁸ Timetable for the Implementation of measures 2018 – 2024 to resolve the issue of prison overcrowding and conditions of detention with a view to executing the pilot-judgment *Rezmives, and others against Romania* delivered by the ECHR on 25 April 2017, 17-19. oldal.

³⁹ Amendments according to the Memorandum adopted by the Romanian Government on 17 March 2018, 6-7. oldal.

⁴⁰ Ehhez és a *Torreggiani*-ítélethez kapcsolódóan lásd bővebben: Bocchi, Marco: The effectiveness of the pilot judgment procedure: A comparative case-study on inhuman and degrading treatment against detainees in Russia and Italy.

<https://blogs.uta.fi/ecthrworkshop/2016/02/08/bocchi/> (2018.09.20.)

⁴¹ Az EJE a *Varga*-ítélet jogerőre emelkedését követő 6 hónapos határidőt szabott Magyarország részére, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságával együttműködve állást foglaljon, milyen időtartamon belül tesz intézkedéseket a zsűfolttség csökkentése érdekében, illetve vezeti be a megfelelő jogorvoslati lehetőségeket. *Varga és mások kontra Magyarország*, 113. pont.

⁴² Ezzel párhuzamosan a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet is kiegészült a 10/A.-10/C. §-okkal, melyek a panasz- és kártalanítási eljárás további részletszabályait tartalmazzák. Az IM rendelet 8. számú mellékletében a kártalanítás iránti kérelem formanyomtatványa kapott helyet.

A 2016. évi CX. törvény preventív jogorvoslati lehetőségként létrehozta az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panaszt, melyet írásban nyújthat be a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokához az elítélt és a védője. Noha a Bv. tv. 144/B. § (1) bekezdése kizárólag az elítéltről rendelkezik, a 10/A. § (6) bekezdése egyértelművé teszi, hogy a panasz előterjesztése nemcsak az elítéltek, hanem – a kényszergyógykezelt és az előzetes kényszergyógykezelt kivételével – az egyéb jogcímen fogvatartottak⁴³ esetén is a kártalanítási igény érvényesítésének előfeltétele. A parancsnok a panaszt a benyújtásától számított 15 napon belül bírálja el, és az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények esetén, e körülmények javítása vagy a sérelem ellensúlyozása érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket.⁴⁴ A jogszabályban előírt élettér biztosítása érdekében a BVOP elhelyezésért felelős szakterületének vezetője – a bv. intézet parancsnokának megkeresése alapján – a fogvatartott más bv. intézetbe történő átszállításáról dönthet.⁴⁵ Ha azonban az előírt élettér sem az adott bv. intézetben belül, sem pedig más bv. intézetbe történő átszállítással nem biztosítható, a parancsnok a sérelem ellensúlyozása érdekében – ha még nem tette meg – intézkedik.⁴⁶ A büntetés-végrehajtási bíróhoz felülvizsgálati kérelemnek van helye a parancsnok intézkedésével vagy annak elmulasztásával szemben, illetve abban az esetben, ha az átszállítás az elítélt kapcsolattartási jogát sérti.⁴⁷ Ennek részletes szabályait a Bv. tv. 75/A. §-a tartalmazza.

Kompensációs jogorvoslati lehetőség 2017. január 1. napjától a Bv. tv. 10/A. §-ában írt kártalanítás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt. A Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdése értelmében kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A kártalanítás megfizetésére az állam köteles. Az

⁴³ Bv. tv. 3. § 4. pont: egyéb jogcímen fogvatartott: a kényszergyógykezelt, a kényszerintézkedés hatálya alatt álló személy, a rendbíróság helyébe lépő elzárásra kötelezett személy és a szabálysértési elzárásra kötelezett elkövető.

⁴⁴ Bv. tv. 144/B. § (2) bekezdés.

⁴⁵ Bv. tv. 144/B. § (3)-(4) bekezdés.

A BVOP elhelyezésért felelős szakterületének vezetője a bv. intézet kiválasztásánál figyelembe veszi az intézetek telítettségi mutatóit, a panaszos végrehajtási fokozatát, kapcsolattartási és foglalkoztatási lehetőségeit. Az átszállításról szóló döntés meghozatalára vonatkozó rendelkezéseket a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/B. §-a tartalmazza.

⁴⁶ Bv. tv. 144/B. § (5) bekezdés.

⁴⁷ Bv. tv. 144/B. § (6) bekezdés.

élettér – illetve 2017. január 1. napját megelőzően mozgástér – nagyságára vonatkozó szabályozást jelenleg a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet tartalmazza, míg az ehhez kapcsolódó más körülmények megfelelőségére vonatkozó kritériumok a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak ellátásának és elhelyezésének szabályairól szóló 26/2016. (VII. 5.) OP szakutasításában található. Mindezek, valamint a kártalanítási kérelem elutasítása okainak részletezésére a bv. bírák határozatai kapcsán kerül sor.

A büntetés-végrehajtási bíró kártalanítási kérelmekkel kapcsolatos eljárásának részletes szabályait a Bv. tv. 70/A.-70/B. §-ában találhatjuk, melyet kiegészítenek a Bv. tv. 50-51. §-ában foglalt általános eljárási szabályok. A büntetés-végrehajtási bíró az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelmek miatt az elítélt kártalanításáról az elítélt vagy a védő kérelmére dönt. A büntetés-végrehajtási bíró iratok alapján is meghozhatja a döntést, továbbá az ügyészség véleményének beszerzését mellőzheti.⁴⁸ Noha az eljárás egészének lefolytatására a Bv. tv. határidőt nem szab, szükséges arra a rendelkezésre utalni, miszerint a bv. bíró az elítélt vagy a védő kérelmére indult eljárásban beszerzi az ügyészség és a végrehajtásért felelős szerv véleményét, ezek beérkezésétől számított tizenöt napon belüli időpontra tűzi ki a meghallgatást; ha iratok alapján dönt, a kérelmet tizenöt napon belül bírálja el.⁴⁹

A büntetés-végrehajtási bíró illetékességét az általános szabályok szerint annak a végrehajtásért felelős szervnek, szervezeti egységnek vagy javítóintézetnek a székhelye alapozza meg, ahol az eljárás alapjául szolgáló büntetést vagy intézkedést végrehajtják.⁵⁰ A bv. bírói eljárás általános szabályainak alkalmazását támasztja alá a bírói gyakorlat is, mely alapján a büntetés-végrehajtási bíró illetékességét az alapozza meg, hogy a kártalanítási igény elbírálásakor melyik büntetés-végrehajtási intézet hajtja végre a büntetést (BH2017. 399.). Ha azonban az elítélt szabadult, az eljárást a szabadítást végző bv. intézet székhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíró folytatja le, de az elítélt vagy a védő ilyen irányú külön kérelmére az elítélt lakcíme vagy tényleges tartózkodási helye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíró jár el.⁵¹

Mivel az alább ismertetendő ügyek mindegyikében az iratok alapján hozta meg döntését a bv. bíró, különös jelentősége van a bv. intézet által a Bv. tv. 70/A. § (2) bekezdése alapján előterjesztett véleménynek és az elítélt által kifogásolt időszak elhelyezési körülményeire vonatkozó adatkivonatnak.⁵² Ezek, valamint a

⁴⁸ Bv. tv. 70/A. § (1) bekezdés.

⁴⁹ Bv. tv. 50. § (1) bekezdés d) pont.

⁵⁰ Bv. tv. 50. § (2) bekezdés.

⁵¹ Bv. tv. 70/A. § (6) bekezdés.

⁵² Ehhez kapcsolódóan lásd: 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/C. § (3)-(5) bekezdései.

kérelmező fogvatartása alapjául szolgáló jogerős ügydöntő határozatok másolati példányainak törvényes határidőn belüli, hiánytalan megküldése nagy mértékben hozzájárulhat a büntetés-végrehajtási bírók eljárásának egyszerűsítéséhez és gyorsításához.

A kártalanítás egy napra eső összege legalább ezerkettőszáz forint, de legfeljebb ezerhatszáz forint.⁵³ A büntetés-végrehajtási bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelem mértékének megfelelően határozza meg a kártalanítás napi tételének az összegét, majd ezt követően állapítja meg a kártalanítás összegét a kártalanítás napi tételének és az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között fogvatartásban töltött időnek a szorzataként.⁵⁴ A megítélt összegből történő kielégítésnek kizárólag azzal a bűncselekménnyel összefüggésben megítélt polgári jogi igény, illetve a polgári bíróság által jogerősen megítélt kártérítés vagy sérelemdíj erejéig van helye, amely miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtása tekintetében a kártalanítást megállapítják, illetve a gyermektartásdíj behajtása iránti végrehajtási eljárásban érvényesített követelés erejéig van helye.⁵⁵

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a 2017. november 14. napján, a *Domján kontra Magyarország ügyben* meghozott határozatában akként foglalt állást, hogy a bevezetett új jogorvoslati lehetőségek megfelelnek az EJEE 13. cikkének, az EJEB-hez fordulást megelőzően azokat a kérelmezőknek immár ki kell meríteniük. A Bíróság rámutatott, hogy a reintegrációs őrizetre jogosult elítéltek körének bővítése vagy az előzetes letartóztatások számának csökkenése, ezzel párhuzamosan pedig a házi őrizet gyakoribb alkalmazása révén valóban várható a zsúfoltság enyhülése, ezáltal pedig a panasz eljárás is reális lehetőséget nyújthat az EJEE 3. cikkének megfelelő körülmények biztosítására.⁵⁶ A kártalanítási eljárás vonatkozásában az EJEB talán legfontosabb megállapítása, hogy a napi tétel összegének 4-5 euró közötti meghatározása az ország gazdasági teherbíró képességéhez mérten – és összehasonlítva például Olaszországgal – megfelelőnek tekinthető. Az ügy tárgya azonban kizárólag a 2017. január 1. napján bevezetett jogintézmények Egyezményvel való összeegyeztethetőségének vizsgálata volt, ekként a későbbiekben újabb eljárások indulhatnak, amennyiben a kérelmezők a

⁵³ Bv. tv. 10/A. § (3) bekezdés.

⁵⁴ Bv. tv. 70/A. § (4) bekezdés.

⁵⁵ Bv. tv. 10/A. § (7) bekezdés. A bűncselekménnyel összefüggésben megítélt polgári jogi igény, kártérítés, sérelemdíj, illetve a gyermektartásdíj kielégítésére vonatkozó további rendelkezéseket ugyanezen szakasz (8) bekezdése, a Bv. tv. 10/B. §-a, valamint a 70/B. §-a állapítanak meg.

⁵⁶ Domján kontra Magyarország, 22-23. pont.

megítélt, túlzottan alacsony kártalanítási összegekre tekintettel továbbra is áldozatnak minősülnek.⁵⁷

IV. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A kutatás a Debreceni Törvényszék büntetés-végrehajtási csoportja által 2017. január 1. napjától 2018. június 30. napjáig lefolytatott és jogerősen kártalanítás megítélésével, vagy egyéb módon befejezett, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárásokra terjedt ki. 2017. évben összesen 88 kártalanítási ügy érkezett a bírósághoz,⁵⁸ melyek közül a vizsgált periódus végéig 22%, azaz 19 ügy nem fejeződött még be jogerősen. 2018. évben jelentősen megnőtt az érkezések száma, 2018. szeptember 1-jei adatok alapján mindezidáig 118,⁵⁹ azon belül pedig 2018. év I. félévében 79 bírósági eljárás megindítására került sor. Az érintett másfél év alatt tehát mindösszesen 167 ügy érkezett, melyek befejezésének módját az alábbi diagram mutatja:⁶⁰

⁵⁷ Ahogyan erre a Bíróság már az Atanasov és Apostolov kontra Bulgária ügyben is utalt, és ahogyan ez a Janusz Wojciechowski kontra Lengyelország ügyben meg is történt. Domján kontra Magyarország, 27-29. pont.

⁵⁸ 2017. évben összesen 1840 ügy érkezett a büntetés-végrehajtási csoporthoz.

⁵⁹ 2018. szeptember 1. napjáig összesen 637 ügy érkezett a büntetés-végrehajtási csoporthoz.

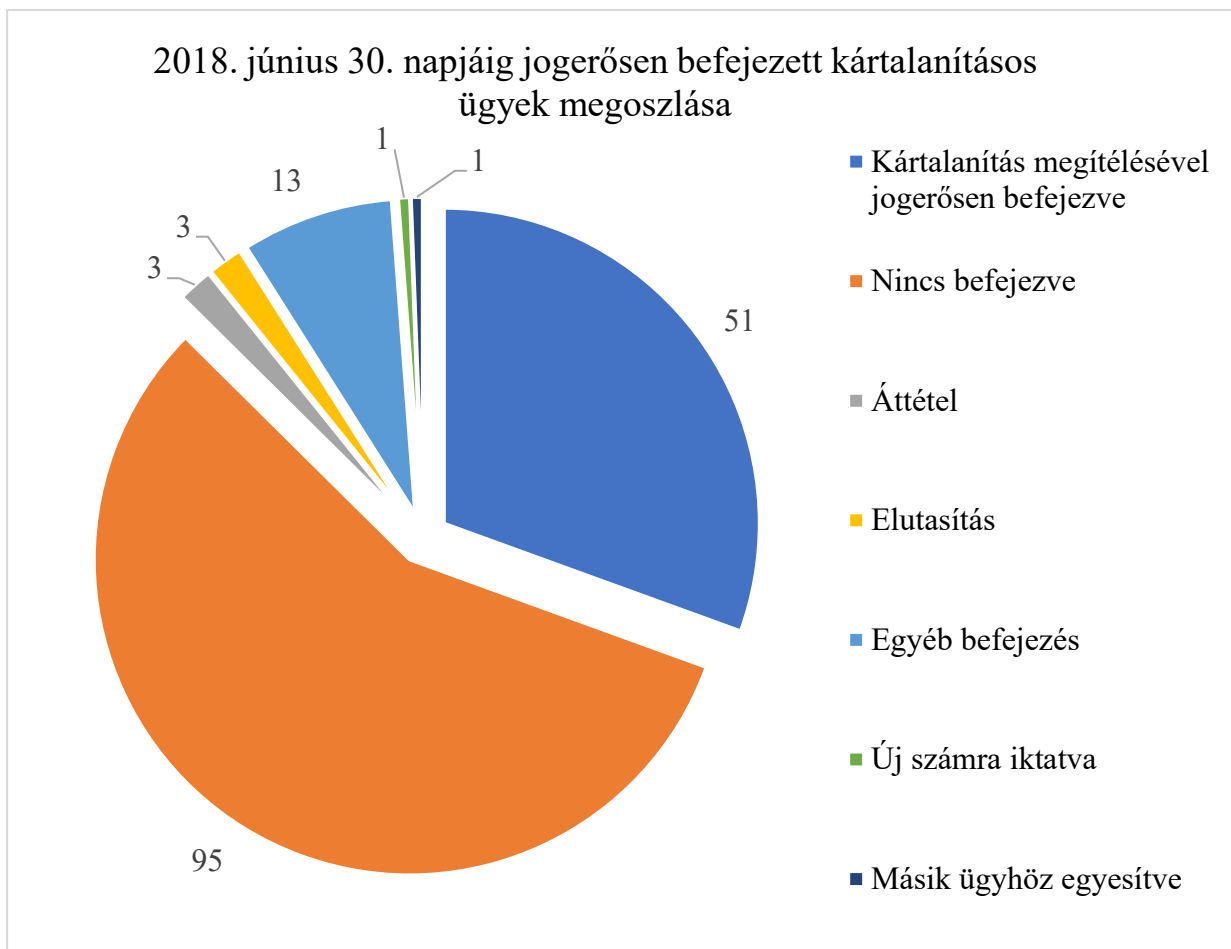
⁶⁰ Áttétel: Bv.538/2017., Bv.661/2017., Bv.823/2017.

Új számra iktatva: Bv.267/2017.

Egyesítve másik ügghöz: Bv.110/2017.

Egyéb befejezés (például téves érkezés vagy keresetlevélként átadva): Bv.675/2017., Bv.677/2017., Bv.765/2017., Bv.897/2017., Bv.898/2017., Bv.899/2017., Bv.901/2017., Bv.978/2017., Bv.999/2017., Bv.1000/2017., Bv.114/2018., Bv.434/2018., Bv.438/2018.

Ezek további részletezésére a dolgozatban nem kerül sor.

1. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz

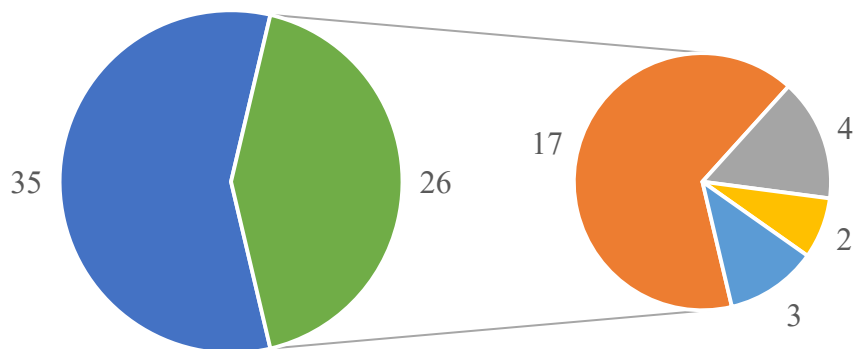
Az 51, kártalanítás megítélésével befejezett ügy közül 26 ügyben nyújtottak be a fogvatartottak az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panaszt. 17 esetben a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka a panasznak helyt adott,⁶¹ 4 esetben azt elutasította,⁶² míg 5 esetben a panasz előterjesztése nem volt előfeltétele a kártalanítási igény érvényesítésének, vagy annak elbírálására a panaszos szabadulása folytán már nem kerülhetett sor.⁶³

⁶¹ Bv.208/2017., Bv.292/2017., Bv.415/2017., Bv.595/2017., Bv.634/2017., Bv.692/2017., Bv.694/2017., Bv.695/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017., Bv.704/2017., Bv.68/2018., Bv.72/2018., Bv.141/2018., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018.

⁶² Bv.658/2017., Bv.697/2017., Bv.801/2017., Bv.60/2018.

⁶³ Bv.56/2017., Bv.314/2017., Bv.632/2017., Bv.788/2017., Bv.896/2017.

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz

- Nem került sor panasz benyújtására
- A panasznak helyt adott a bv. parancsnok
- A panaszt elutasította a bv. parancsnok
- A panasz előterjesztése nem volt előfeltétele a kártalanítási igénynek
- A panasz elbírálására a fogvatartott szabadulása folytán már nem került sor

a) Ahogyan arra korábban már utaltam, a Bv. tv. értelmében a bv. intézet parancsnoka a panasz alapján, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények esetén, e körülmények javítása vagy a sérelem ellensúlyozása érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket, melyről – meghatározott kivétellel – határozattal dönt. A 17 parancsnoki határozat mindegyike az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panaszok csupán részben helyt adó döntés: kizárólag a jogszabályban előírt élettér hiányát állapították meg, a fogvatartottak által sérelmezett további körülmények tekintetében mindössze annyit rögzítettek, hogy azokat az intézet biztosítani tudta.

Az élettér hiánya által okozott sérelem – amennyiben az az adott bv. intézetben belül nem oldható meg – a Bv. tv. 144/B. § (3) bekezdése alapján a fogvatartott más bv. intézetbe történő átszállítása révén orvosolható. A törvényhelyhez fűzött indoklás szerint a közeli jövőben megvalósuló nagyobb léptékű férőhelybővítések eredményeként már reálisan lehet számolni azzal, hogy lesznek olyan, a jogszabályban előírt élettér szerinti elhelyezést biztosító bv. intézetek, ahova a túltelített bv. intézetekből a fogvatartottak átszállíthatók. Noha általános

megállapítás ezzel kapcsolatban nem tehető,⁶⁴ azonban a férőhelyek hiányát és a bővítések eddigi elmaradását jelzi, hogy az átszállítás nem gyakran alkalmazott megoldás, arra a vizsgált ügyek közül 1 esetben került sor.⁶⁵ Bár a 144/B. § alapján az átszállításnak mindössze az képezheti akadályát, amennyiben a szükséges élettér más bv. intézetben sem biztosítható, azonban megjegyzendő, hogy a letartóztatottak esetében ahhoz szükséges a rendelkezési jogkör gyakorlójának hozzájárulása is.⁶⁶

Ha a fentiekben ismertetett módon az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények nem szüntethetők meg, a bv. parancsnok a sérelem ellensúlyozása érdekében intézkedik. A Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben ez a következő intézkedéseket foglalja magában:

- szabad levegőn tartózkodás időtartamának meghosszabbítása (maximum 1 órával)
- költségvetési munkában történő munkáltatás
- Adorján-Tex Kft.-ben történő munkáltatás
- sporttevékenységben történő részvétel
- kertész szakkörbe történő bevonás
- kézműves szakkörbe történő bevonás
- kreatív újságszerkesztésbe történő bevonás
- kutyaterápiás tevékenységbe történő bevonás
- időszakos pártfogói tréningeken való aktív részvétel
- könyvtárlátogatás gyakoriságának növelése

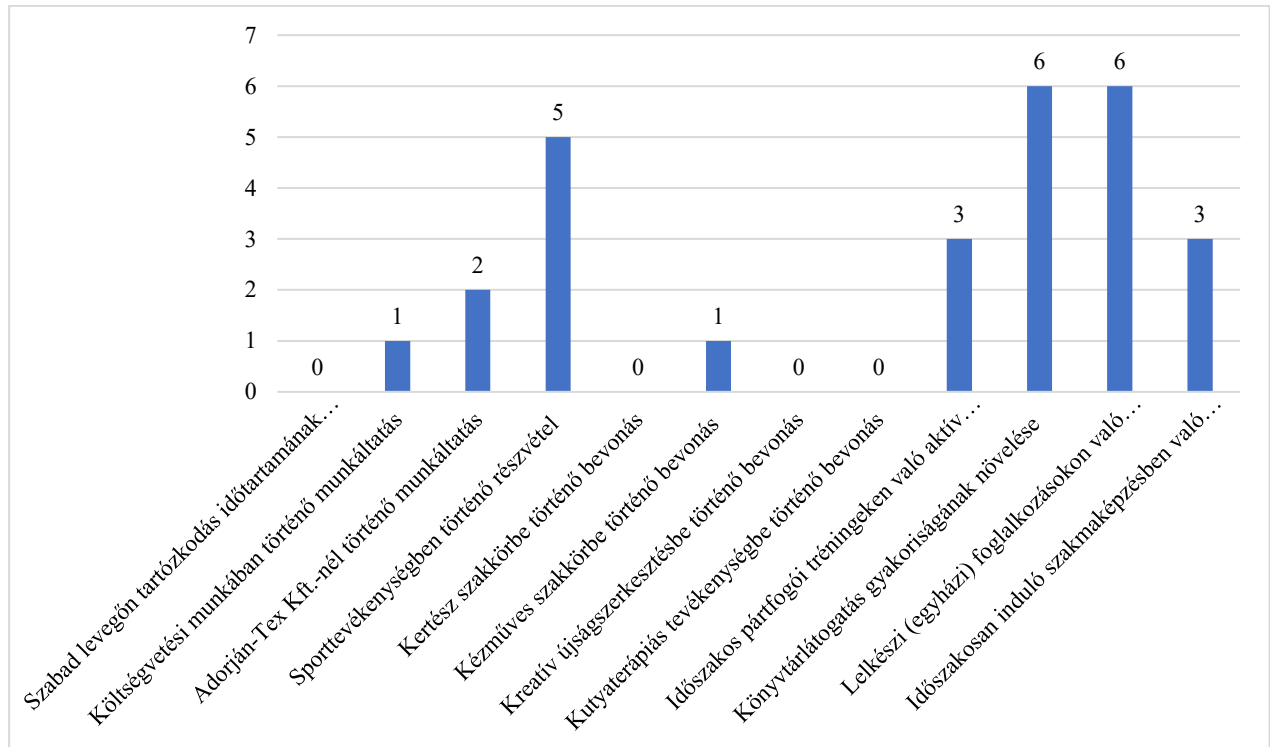
⁶⁴ A bv. bíró eljárásának korábban ismertetett illetékességi szabályai folytán előfordulhat, hogy a Debreceni Törvényszék illetékességéhez tartozó bv. intézetből a panaszos átszállítására került sor, melyet követően kártalanítási igényét már egy másik bv. csoport bírálta el, így arról iratok nem állhattak rendelkezésre. Ennek ellenére azonban úgy gondolom, védhető az a következtetés, hogy a büntetés-végrehajtási rendszer zsúfoltsága folytán jelenleg a fogvatartottak átszállítására – a megfelelő élettér biztosítása érdekében – még nincs minden esetben lehetőség.

⁶⁵ Bv.700/2017.

⁶⁶ Bv. tv. 390. § (1) bekezdés e) pont. Ennek hiányában nem került sor a fogvatartott átszállítására például a Bv.595/2017. és a Bv.704/2017. számú ügyekben.

- lelkészi (egyházi) foglalkozásokon való részvétel (emelt számban)
- időszakosan induló szakmaképzésben való részvétel

Ezek elrendelésének gyakoriságát az alábbi diagram mutatja:⁶⁷

Bármely ilyen intézkedés alkalmazásához szükséges, hogy ahhoz a fogvatartott, valamint a Befogadási és Fogvatartási Bizottság is hozzájáruljon.⁶⁸

b)A 26 panaszeljárásból 4 esetben került sor a kérelem elutasítására. Szükséges rámutatni arra, hogy az elutasító határozatok meghozatala is olyan ügyekben történt, melyekben a későbbiek folyamán a bv. bíró az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt kártalanítás megállapításáról rendelkezett. Egyes határozatok vagy indokát sem adták az elutasításnak,⁶⁹ vagy úgy rögzítették a megfelelő élettér biztosítását, hogy a bíróság végzése ezt követően annak ellenkezőjét állapította meg.⁷⁰ Ugyancsak elutasításra kerülhet sor abban az esetben, ha a parancsnok "kimeríti" a jogszabály által számára biztosított lehetőségeket: noha saját intézetében a szükséges élettér nem biztosítható, az átszállítást azonban a rendelkezési jogkör gyakorlója nem engedélyezi, emellett

⁶⁷ Az elrendelt intézkedések és a panaszoknak helyt adó határozatok száma azért nem egyezik, mert egyes elítéltek, illetve letartóztatottak esetén egymás mellett több intézkedés alkalmazására is sor került.

⁶⁸ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/A. § (2) bekezdés.

⁶⁹ Bv.801/2017.

⁷⁰ Bv.697/2017.

pedig a fogvatartott úgyszintén nem járul hozzá egyetlen, számára felajánlott zárkán kívüli tevékenységhez sem.⁷¹

c) A bv. kódex átmeneti rendelkezései körében tartalmazza, hogy a kártalanítási igény benyújtására az az elítélt és egyéb jogcímen fogvatartott is jogosult, akinek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelme a módosítás hatálybalépése előtt egy éven belül szűnt meg.⁷² Ebből következően a 2016. január 1. és 2017. január 1. napja között szabadultak esetén a kártalanítás érvényesítésének nem feltétele az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz előterjesztése, hiszen ezen jogintézményt ugyancsak 2017. január 1-jével vezette be a jogalkotó.⁷³ Amennyiben a fogvatartott 2017. január 1. napja után szabadult, panaszát akkor is elő kell terjesztenie, ha egyébként annak elbírálására a szabadulása folytán már nem kerülhet sor.⁷⁴

A Bv. tv. 144/B. § (6) bekezdése alapján a parancsnok által megtett intézkedés vagy annak elmulasztása miatt, továbbá ha az átszállítás az elítélt kapcsolattartási jogát sérti, az elítélt és a védője a határozattal szemben a büntetés-végrehajtási bíróhoz felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. Egyetlen vizsgált határozattal szemben sem került sor felülvizsgálati kérelem benyújtására, még azokban az esetekben sem, amikor a parancsnok elutasító határozata nyilvánvalóan ellentétes volt az intézetnek az élettérre, illetve az egyéb elhelyezési körülményekre vonatkozó kimutatásával.

Az EJB álláspontja szerint az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz képes hatékony jogorvoslati eszközt biztosítani a fogvatartottak részére annak érdekében, hogy az elhelyezési körülmények az EJE 3. cikkében foglaltaknak megfeleljenek.⁷⁵ Bár a panasz preventív jogorvoslati eszközként a sérelmezett körülmények megszüntetését szolgálná, úgy gondolom, ezen funkcióját jelenleg még nem képes teljes mértékben betölteni. A börtönépítési pályázatok sikertelensége és a férőhelybővítések elmaradása folytán a fogvatartottak más, az élettér biztosítására alkalmas bv. intézetbe történő átszállítása még nem valós opció. A büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokai által a sérelmek ellensúlyozása érdekében tett intézkedések egyértelműen arra szolgálnak, hogy a panaszos a részére biztosított programok, munkáltatás révén több időt tölthet a túlszűfolt zárkáján kívül.⁷⁶ A parancsnok további intézkedési

⁷¹ Bv.658/2017.

⁷² Bv. tv. 436. § (10) bekezdés a) pont.

⁷³ Bv.56/2017., Bv.314/2017.

⁷⁴ Bv.632/2017., Bv.788/2017., Bv.896/2017.

⁷⁵ Domján kontra Magyarország, 22. pont.

⁷⁶ Ez pedig a kártalanítási eljárásban is figyelembe vett tényező: például a Bv.1032/2017/13. számú végzés rögzítette, hogy az elítélt meghatározott időszakokban segédmunkás

lehetősége, az elhelyezési körülmények javítása pedig egyetlen ügyben sem alkalmazott megoldás: arra kizárólag a panaszeljárásoktól "függetlenül" kerül sor, tehát nem a parancsnok határozata által elrendelten, de történnek állagjavító munkálatok.⁷⁷ Az, hogy a fogvatartottak a határozatokkal szemben a bv. bírói felülvizsgálati eljárást már nem merítik ki, véleményem szerint alátámasztja, miszerint az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panaszra nem valódi jogorvoslatként, hanem kizárólag a kártalanítás előfeltételeként tekintenek.

2. Kártalanítás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt

a) Az elutasítás okai

A büntetés-végrehajtási bíró a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül az iratok alapján elutasítja, ha

a) a kérelem elkésett,

b) a kérelem nem az arra jogosulttól származik,

c) az elítélt a 144/B. §-ban meghatározott panaszt nem terjesztette elő vagy

d) a kérelemben megjelölt időszakra vonatkozóan az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt az EJEB az államot kártérítésre kötelezte, vagy a polgári bíróság kártérítést vagy sérelemdíjat ítélt meg.⁷⁸

3-ból 2 esetben a bíróság a kártalanítás iránti kérelmet a c) pont alapján utasította el, mivel a kérelmező az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt panasszal nem élt a fogvatartása során.⁷⁹ Ugyan a hivatkozott bekezdés nem tartalmazza, azonban elutasítási ok – a 436. § (10) bekezdés a) és b) pontjára figyelemmel – az is, ha a kérelmezőnek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelme 2016. január 1. napját megelőzően szűnt meg és az EJEB-hez sem fordult.⁸⁰

Megjegyzendő, hogy a kártalanítási igény érvényesítésének feltételei, azaz az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz előterjesztése és a

munkakörben foglalkoztatásban részesült, mely időpontok alatt a mozgásterre lényegesen nagyobb volt a zárkákban előírtaknál.

⁷⁷ Például a Bv.595/2017/5. sorszámú végzésben az áll, hogy az elhelyezési zárkában 2016 októberében került sor az illemhely leválasztására, így a bíróság az illemhely megfelelő elkülönítését 2016. november 1. napjától számításba vette.

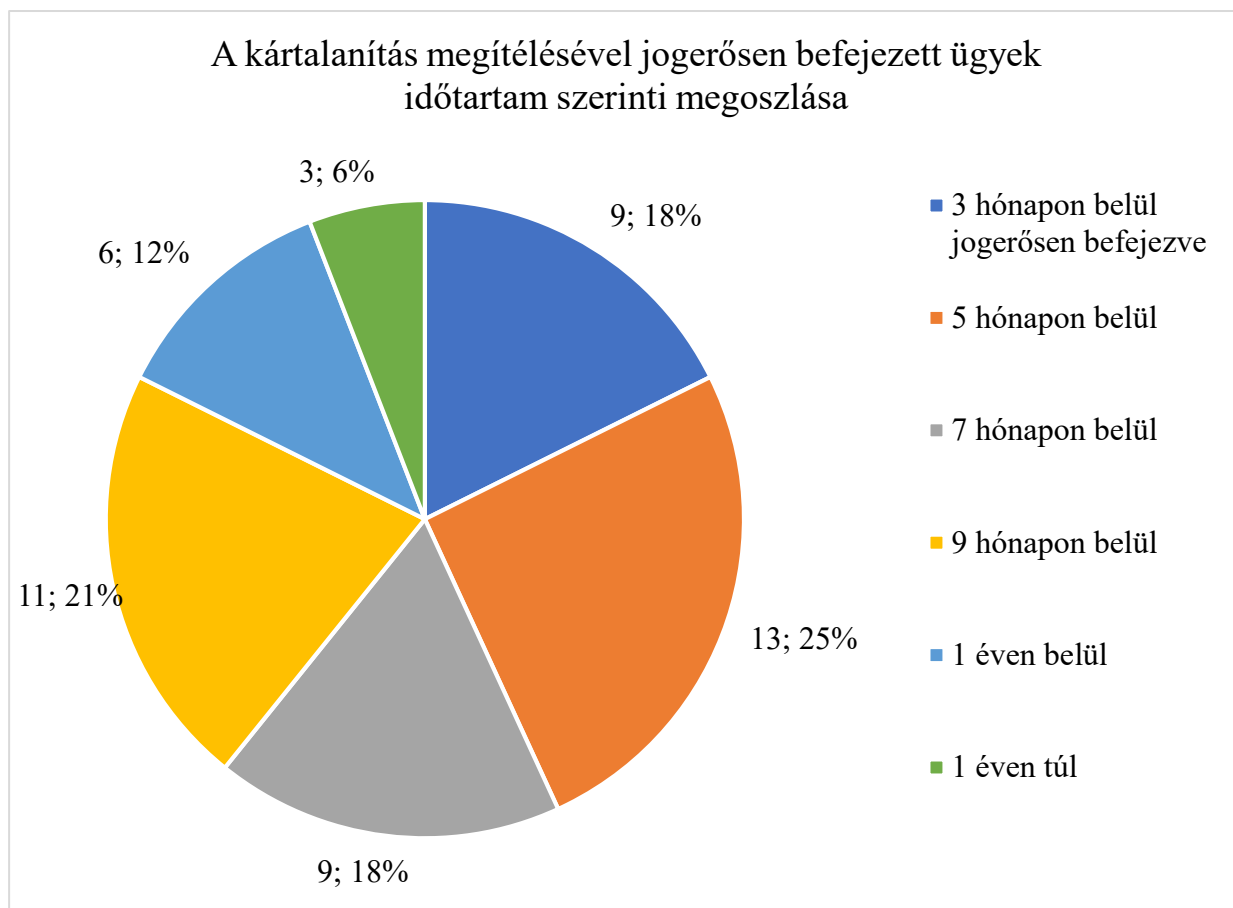
⁷⁸ Bv. tv. 70/A. § (5) bekezdés.

⁷⁹ Bv.789/2017., Bv.220/2018.

⁸⁰ Bv.1033/2017.

hathónapos jogvesztő határidő megtartása – melyek elmulasztása esetén az a) és a c) pontban írt elutasítási okok megállapításának van helye – az EJOB megítélése szerint nem jelentenek ésszerűtlen akadályt a jogorvoslathoz való hozzáférést illetően.⁸¹

b) A kártalanítás iránti eljárások időtartama

A kördiagram bemutatja az 51, kártalanítás megítélésével 2018. június 30. napjáig jogerősen befejezett ügy időtartam szerinti megoszlását, tehát azt, hogy az iratok bírósághoz érkezésétől a kártalanításról rendelkező végzés jogerőre emelkedéséig milyen hosszú időtartam telt el.

- 3 hónapon belül jogerősen befejeződött: Bv.692/2017., Bv.902/2017., Bv.68/2018., Bv.141/2018., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018., Bv.235/2018., Bv.279/2018.

⁸¹ Domján kontra Magyarország, 25. pont.

- 5 hónapon belül: Bv.57/2017., Bv.208/2017., Bv.622/2017., Bv.694/2017., Bv.695/2017., Bv.802/2017., Bv.896/2017., Bv.60/2018., Bv.63/2018., Bv.64/2018., Bv.72/2018., Bv.96/2018., Bv.139/2018.
- 7 hónapon belül: Bv.524/2017., Bv.527/2017., Bv.595/2017., Bv.596/2017., Bv.614/2017., Bv.621/2017., Bv.634/2017., Bv.801/2017.
- 9 hónapon belül: Bv.292/2017., Bv.415/2017., Bv.540/2017., Bv.618/2017., Bv.631/2017., Bv.682/2017., Bv.693/2017., Bv.697/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017., Bv.788/2017.
- 1 éven belül: Bv.59/2017., Bv.207/2017., Bv.525/2017., Bv.541/2017., Bv.632/2017., Bv.658/2017.
- 1 éven túl: Bv.56/2017., Bv.314/2017., Bv.319/2017.

Tényként állapítható meg, hogy az 1 éven túli befejezések kizárólag olyan ügyekben fordultak elő, melyekben a kártalanítás iránti kérelem több bv. intézetet is érintett. Az 51 ügyből 5 esetben volt szükséges több bv. intézet körülményeit vizsgálni: a Bv.56/2017., Bv.314/2017., Bv.319/2017. számú ügyek 1 éven túl, a Bv.540/2017. számú ügy 9 hónapon belül, míg a Bv.63/2018. számú ügy 5 hónapon belül fejeződött be.⁸² Ilyen esetekben a fogvatartottra vonatkozó adatkivonat vagy a kártalanítási kérelem hiányosságai a különböző bv. intézetek megkeresését teszik szükségessé, mely az eljárás elhúzódását eredményezheti.

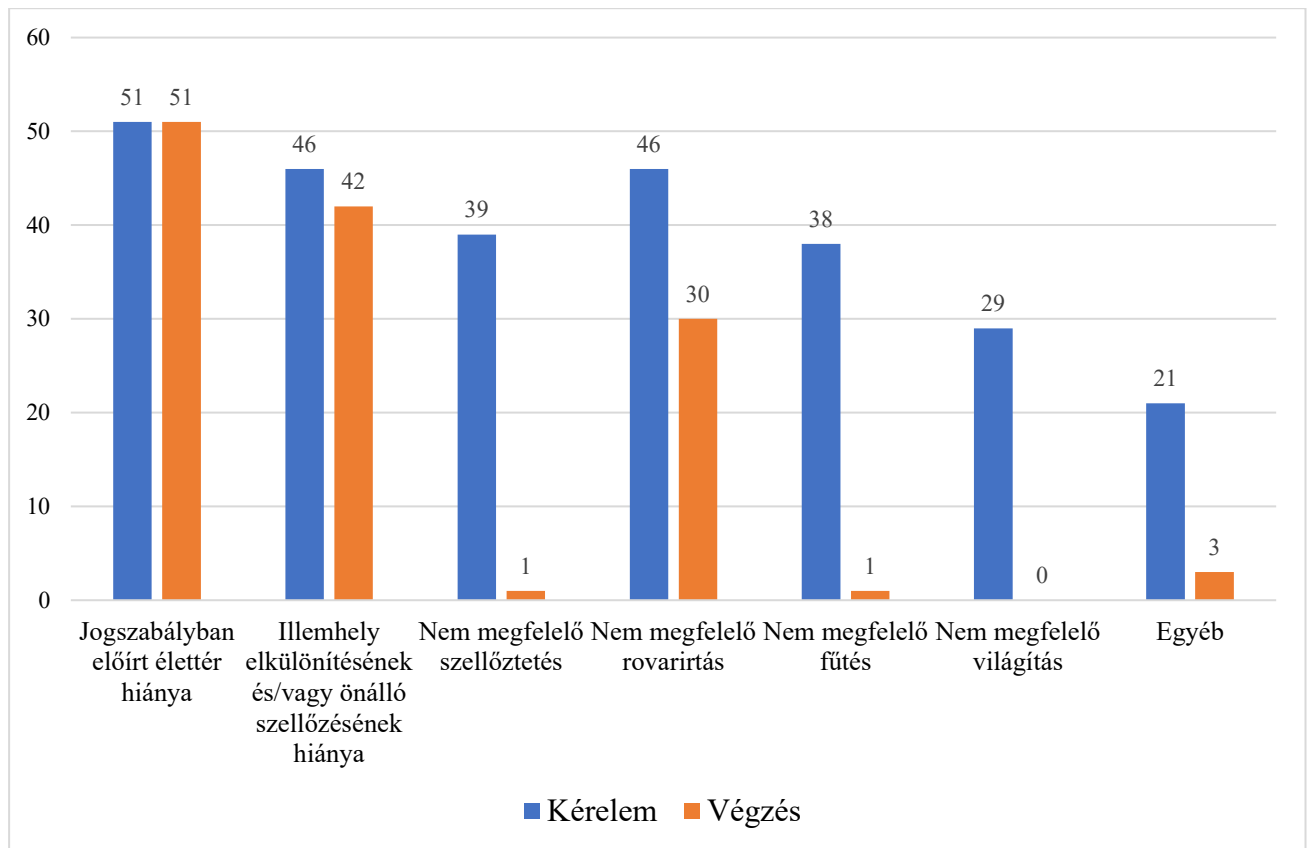
Visszautalnék a bv. intézeteket a Bv. tv. 70/A. § (2) bekezdése és a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/C. § (3)-(4) bekezdései alapján terhelő kötelezettség fontosságára. Ha ugyanis a bv. intézet a fogvatartás alapjául szolgáló valamennyi jogerős ügydöntő határozatot, illetve a fogvatartott által sérelmezett összes elhelyezési körülményre kiterjedő adatkivonatot továbbít, a bv. bírónak megkeresést, hiánypótlást foganatosítania nem kell, így gyorsabban határozhat a kártalanítás megítéléséről.

c) Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények

Az alábbi diagram bemutatja, hogy a Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdésében írt alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények közül az 51, kártalanítás megítélésével

⁸² Előfordulnak olyan esetek is, amikor a letartóztatás hatálya alatt álló fogvatartottat jogerős szabadságvesztés büntetése végrehajtása céljából másik bv. intézetbe szállítják át, azonban kártalanítási kérelmét kizárólag a letartóztatást végrehajtó bv. intézetben töltött időszakra terjeszti elő. Ezen ügyekben a bv. bírók feladata is egyszerűbb, mint a több bv. intézetet érintő kérelmek esetén. Például: Bv.658/2017., Bv.60/2018.

befejezett ügyben melyekre, hány esetben hivatkoztak a kérelmezők, és azoknak hány esetben adtak helyt a büntetés-végrehajtási bírók határozatai.

Az életér hiányára alapított sérelmek

A vizsgált 51 ügy mindegyikében megállapította az eljáró büntetés-végrehajtási bíró az életér hiányára alapított fogvatartotti kérelmeket. Ez persze korántsem azt jelenti, hogy a bíróság valamennyi esetben automatikusan megítéli a kártalanítást a túlzásfoltosság miatt a fogvatartott vagy a jogi képviselője által hivatkozott időtartamra. A kérelemben írt időtartam kezdetét, valamint az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények megszűnésének időpontját elítéltek esetében a jogerős ítéletek, míg letartóztatottak esetében a kényszerintézkedés elrendeléséről, meghosszabbításáról, illetve megszüntetéséről rendelkező határozatok révén "ellenőrzi" a bv. bíró.⁸³ A bv. intézet által rendelkezésre

⁸³ Nem mondható még egységesnek abban a bírói gyakorlat, hogy amennyiben a kártalanítás iránti igényt a kérelmező a folyamatban lévő fogvatartása során nyújtja be, a panasz vagy a kártalanítási kérelme keltének napjáig állapítja-e meg a bv. bíró a sérelmezett időszakot. Előbbire példaként szolgálnak a Bv.415/2017., Bv.595/2017., Bv.634/2017., Bv.694/2017., Bv.697/2017., Bv.801/2017., Bv.68/2018., Bv.141/2018. számú ügyek, míg utóbbira a Bv.208/2017., Bv.292/2017., Bv.632/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017. számú ügyek (Ez nem okoz problémát abban az esetben, ha a panasz és a kártalanítás iránti kérelem ugyanazon a

bocsátott kimutatás napokra lebontva tartalmazza, melyik zárkában, egyidejűleg hány további fogvatartottal elhelyezve, hány négyzetméter mozgás-, vagy élettér jutott a kérelmezőre. Ennek alapos vizsgálata ugyancsak elengedhetetlen a kártalanítás iránti kérelem elbírálása során, mivel a jogszabályi háttérrel illetően több fontosabb változás is történt az utóbbi években:

- 2015. január 1. napját megelőzően a fogvatartottak részére biztosítandó mozgástérre vonatkozó szabályokat a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet tartalmazta. A rendelet 137. § (1) bekezdése értelmében a zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélre lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése alapján a mozgástér meghatározása szempontjából a zárka (lakóhelyiség) alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kell hagyni. Az előzetesen letartóztatottak esetén a rendelet 239. § (1) bekezdés második mondata szerint a zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy személyenként lehetőség szerint tíz köbméter légtér és négy négyzetméter mozgástér jusson. Azért szükséges ezen jogszabályra is utalni, mivel egyes kérelmek akár 2015. január 1. napját megelőző időponttól kezdődő időszakot is sérelmeztek.⁸⁴
- Az IM rendelet 137. § (1) bekezdését az Alkotmánybíróság a 32/2014. (XI. 3.) számú határozatával megsemmisítette a lehetőleg kifejezés használatának Alaptörvény-ellenessége okán.⁸⁵ A jogalkotónak ugyanis az embertelen és megalázó bánásmód tilalmából következően kötelezettsége,⁸⁶ hogy kógens jelleggel szabályozza a fogvatartottak élet- és mozgásterének olyan minimális mértékét, amely még az emberi méltósághoz való joguk sérelme nélküli elhelyezésüket teszi lehetővé.⁸⁷

napon kelt: Bv.658/2017., Bv.692/2017., Bv.695/2017., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018. vagy pedig a fogvatartott maga határozza meg, milyen időszakra kéri a kártalanítás megállapítását: Bv.60/2018.)

⁸⁴ Például a Bv.56/2017. számú ügyben 2014. szeptember 13. napjától kezdődő időtartamra vonatkozóan terjesztette elő kérelmét az elítelt.

⁸⁵ A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet módosításáról szóló 12/2010. (XI. 9.) KIM rendelet vezette be 2010. november 24-i hatállyal az AB eljárásában sérelmezett rendelkezést.

⁸⁶ Magyarország Alaptörvénye III. cikk (1) bekezdés: "Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani."

⁸⁷ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat 54. pont.

- Noha az AB *pro futuro* jelleggel, 2015. március 31. napjával kívánta megsemmisíteni az érintett rendelkezést, a jogalkotó már ezt megelőzően, 2015. január 1. napján hatályon kívül helyezte az 1996-os IM rendeletet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet révén. Ennek 121. § (1) bekezdése már legalább három négyzetméter mozgástér biztosítását írta elő a férfi, három és fél négyzetméter mozgástér biztosítását pedig a női és fiatalkorú elítéltek esetében.⁸⁸ A 186. § (2) bekezdése az előzetesen letartóztatottak részére négy négyzetméter mozgástérrel írt elő. Az IM rendelet a korábbival egyezően rendezte a mozgástér számításának módját.⁸⁹
- 2017. január 1-jével a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. §-a a 24/2016. (XII. 23.) IM rendelettel akként módosult, hogy a közösen elhelyezett elítéltek részére személyenként immár négy négyzetméter életteret – nem pedig mozgástér – kell biztosítani. A (2) bekezdés alapján az életteret azonban úgy kell kiszámítani, miszerint a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet – függetlenül attól, hogy ezek leválasztása megtörtént-e – figyelmen kívül kell hagyni. Ezzel a jelenleg hatályos szabályozás tökéletesen megfelel a CPT standardjaiban rögzített elvárásoknak, amelyek értelmében többszemélyes elhelyezés esetén 4 m²/fő életter biztosítása szükséges, melyből a mosdóhelyiség által elfoglalt területet le kell vonni.⁹⁰

A Debreceni Törvényszék büntetés-végrehajtási bírái minden esetben az idézett jogszabályi rendelkezésekre tekintettel döntöttek a túlszűfolttság megállapíthatóságáról. Példaként hivatkoznék a Bv.208/2017/5. számú végzésre, mely rögzítette, hogy a büntetés-végrehajtási intézet elkészítette a zárkákban az egy főre jutó terület számítását, azonban a 2017. január 1. napját megelőző időre vonatkozóan azt tévesen határozta meg, mert nem vette figyelembe, hogy a mozgástér számítása eltér a 2017. január 1. napján hatályba lépett szabályozástól. A bv. intézet a hibát korigálta és az újabb kimutatás már a jogszabályoknak megfelelő számításokat tartalmazta.

⁸⁸ Megjegyzendő, hogy a hat köbméter légtér biztosítása kapcsán az újabb IM rendelet is a lehetőleg szót használta, azonban 2015. április 1-jei hatállyal a 6/2015. (III. 30.) IM rendelet e vonatkozásban is mellőzte a kifejezés alkalmazását.

⁸⁹ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (2) bekezdés.

⁹⁰ Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. <https://rm.coe.int/16806cc449> (2018.09.20.)

Az illemhely elkülönítésének és/vagy önálló szellőzésének hiánya

51 ügyből 46-ban terjesztettek elő a kérelmezők az illemhely elkülönítésének, illetve önálló szellőzésének hiányára alapított panaszt: ezeket 42 esetben találták alaposnak a büntetés-végrehajtási bírások. Ezen sérelmek jogalapját a 16/2014. (XII. 19.) IM rendeletben találhatjuk, melynek 120. § (2) bekezdése alapján a zárkában folyó vízzel ellátott mosdót és elkülönített, lehetőség szerint önálló szellőzésű WC-t kell kialakítani.

Az említett jogszabályi rendelkezésre figyelemmel a bv. intézet kimutatása zárkákra lebontva tartalmazza, hogy az illemhely függönnyel vagy fallal van-e leválasztva, esetleg a zárkán kívül található-e, valamint azt, hogy szellőzése önálló – ablakon keresztül vagy szellőzőberendezéssel megoldott – vagy pedig a zárka lakóterébe történik. A büntetés-végrehajtási bírók az adatkivonatban írtak alapján döntenek a kártalanítási igény alaposágáról.⁹¹ Alapvető jogokat sértő elhelyezési körülménynek minősül, ha az illemhely csupán függönnyel vagy könnyűszerkezetes módon van leválasztva, illetve a zárka légterébe szellőzik.⁹² Ezzel szemben alaptalan a kifogás, ha az intézeti kimutatás szerint az illemhely fallal van leválasztva és az önálló szellőzése is biztosított.⁹³

Nem megfelelő rovarirtás

A nem megfelelő rovarirtás folytán elszenvedett sérelmekre 46 esetben hivatkoztak a fogvatartottak, a bíróság pedig 30 ügyben ítélte meg erre figyelemmel kártalanítást a részükre. Kijelenthető, hogy a rovarirtás hiányára alapított kérelmek vonatkozásában alakult ki eddig a jogszabályi rendelkezéseken⁹⁴ és a bv. intézet által megküldött adatkivonatokon túlmutató bírói gyakorlat.

⁹¹ Szükségesnek tartom azonban felhívni arra a figyelmet, hogy ezek a kimutatások nem minden esetben pontosak. A Bv.415/2017. számú ügyben az ügyészi indítvány azt tartalmazta, hogy az egyik elhelyezési zárkában az intézeti adatok szerint az illemhely csak függönnyel volt elválasztva és a szellőzése sem volt megoldott, azonban – az ügyész tapasztalata szerint – ez az adat pontatlan volt, mert abban a zárkában az illemhely fallal történő leválasztása és a szellőzése szintén megoldott volt.

⁹² Bv.57/2017., Bv.59/2017., Bv.207/2017., Bv.208/2017., Bv.415/2017., Bv.525/2017., Bv.527/2017., Bv.541/2017., Bv.595/2017., Bv.596/2017., Bv.614/2017., Bv.618/2017., Bv.621/2017., Bv.622/2017., Bv.631/2017., Bv.632/2017., Bv.658/2017., Bv.682/2017., Bv.692/2017., Bv.693/2017., Bv.695/2017., Bv.697/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017., Bv.704/2017., Bv.788/2017., Bv.801/2017., Bv.802/2017., Bv.896/2017., Bv.902/2017., Bv.60/2018., Bv.63/2018., Bv.64/2018., Bv.68/2018., Bv.72/2018., Bv.139/2018., Bv.141/2018., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018., Bv.235/2018., Bv.279/2018.

⁹³ Bv.524/2017., Bv.540/2017., Bv.634/2017., Bv.694/2017.

⁹⁴ Ezzel kapcsolatban a 26/2016. (VII. 5.) OP szakutasítás 54. pontja kimondja, hogy a környezetvédelmi szabályok betartásával biztosítani kell a rovarok, a rágcsálók rendszeres

Tényként állapítható meg, hogy amennyiben az iratok között fellelhető olyan jelentés, melynek értelmében a fogvatartott poloskák, csótányok, más élősködők okozta csípések miatt a büntetés-végrehajtási intézet egészségügyi szolgálatánál jelentkezett, a bíróság az erre alapított kérelmének – a lábjegyzetben ismertetett kivétellel – helyt ad.⁹⁵

Ha orvosi dokumentáció nem áll rendelkezésre vagy az egészségügyi szolgálat jelentése alapján az elítélt, egyéb jogcímen fogvatartott a rovarcsípések miatt jelzéssel nem élt, a büntetés-végrehajtási bíró határozatát az intézeti kimutatás alapján hozza meg. Az ugyanis rögzíti, hogy az intézet egész területén évente milyen rendszerességgel végeztek rovarirtást, illetve azt is, hogy sor került-e a kérelmező elhelyezési zárkájában eseti jellegű rovarirtásra. Az érintett zárkában végzett soron kívüli rovarirtások az egészségügyi szolgálathoz jelzett panasz hiányában is rovarfertőzöttségre utalnak, mely úgyszintén a kártalanítás megállapításához vezet.⁹⁶ A bv. bírák arra is figyelmet fordítanak – ugyancsak a részletes, napokra lebontott intézeti kimutatás alapján –, hogy a soron kívül elvégzett rovarirtás időpontjában a fogvatartott az adott zárkában volt-e elhelyezve, ha ugyanis nem, az az igénye alaptalanságát támasztja alá.⁹⁷

A 2018-ban indult ügyekben már olyan határozatok is születtek, melyek sem a fogvatartott panaszát, sem pedig a rendkívül rovarirtások tényét nem támasztották feltételként ezen sérelem megállapíthatósága tekintetében. Ezeket a végzéseket a bv. bírók már azzal indokolták, hogy az általános tapasztalat szerint, a rendszeres irtások ellenére a kártevők tömegesen vannak jelen, azok kiirtása köztudottan lehetetlen a büntetés-végrehajtási intézetekben, ahol napi szinten több fogvatartott ki- és behelyezése történik.⁹⁸

irtását. A bv. intézetek ezen előírásnak megfelelően, szerződéses jogviszonyon keresztül gondoskodnak a rendszeres és a soron kívüli kártevő-irtásról.

⁹⁵ Bv.59/2017., Bv.72/2018., Bv.141/2018., Bv.234/2018.

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a Bv.801/2017. számú ügyben a bíróság arra tekintettel nem fogadta el a fogvatartott ezirányú igényét, miszerint kizárólag egy alkalommal jelent meg orvosi vizsgálaton rovarcsípés okozta bántalom miatt, sem azt megelőzően, sem azt követően hasonló problémát nem jelzett. A bv. intézet által csatolt kimutatás szerint az intézetben a rovarirtást rendszeresen, 3 havonta végezték, a kérelmező elhelyezésére szolgáló zárkában soron kívüli rovarirtás szükségessége nem merült fel.

⁹⁶ Bv.56/2017., Bv.207/2017., Bv.527/2017., Bv.540/2017., Bv.541/2017., Bv.595/2017., Bv.618/2017., Bv.622/2017., Bv.692/2017., Bv.693/2017., Bv.802/2017., Bv.788/2017., Bv.63/2018., Bv.64/2018., Bv.96/2018., Bv.279/2018.

⁹⁷ Bv.704/2017.

⁹⁸ Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.235/2018.

Nem megfelelő szellőztetés, fűtés és világítás

A címben foglalt, alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények együttes tárgyalását indokolja, hogy azokra ezidáig a kérelmezők kevés sikerrel hivatkoztak: 1 ügyben fogadta el a bíróság a szellőzés és a fűtés hiányosságaira alapított kifogást, míg a világítással kapcsolatos sérelmek egy esetben sem fogtak helyt. Ezen körülmények vonatkozásában a 26/2016. (VII. 5.) OP szakutasítás 44. pontja általános jelleggel rögzíti, hogy az intézetben gondoskodni kell

- a külön jogszabályban előírtak szerinti fűtésről;
- a zárkák és egyéb helyiségek, a körletek, valamint a biztonsági szempontból kiemelt területek megfelelő világításáról;
- az elítéltek által használt helyiségek megfelelő szellőztetéséről.

Ugyanezen szakutasítás a fűtés és a világítás tekintetében további részletszabályokat is tartalmaz.

A 45. pont értelmében a zárkában, lakóhelyiségben az olvasásra alkalmas természetes fényt vagy mesterséges világítást kell biztosítani. A zárka és lakóhelyiség világítását és áramellátását úgy kell kialakítani, hogy az olvasáshoz, íráshoz alkalmas legyen és az áramellátás kívülről kikapcsolható legyen. A fogvatartottak e vonatkozásban legtöbbször azt sérelmezték, hogy az ablakokra helyezett kilátás-gátlók folytán természetes fény a zárkákba egyáltalán nem jut be, ezért nappal is a szemre ártalmas neonvilágítást kénytelenek elviselni.⁹⁹ Emellett számos esetben a kérelmezők csak felsorolták a Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdésében írt alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeket, így pusztán általánosságban hivatkoztak arra, hogy a világítás a sérelmezett időszakban nem volt megfelelő.¹⁰⁰ Ezzel szemben – a már kialakult bírói gyakorlatra és a tapasztalatokra tekintettel – a büntetés-végrehajtási bírák határozatai alapján a bv. intézetekben használt, 2x18 wattos neoncsövek lehetővé teszik a megfelelő fényviszonyok közötti olvasást vagy munkavégzést.¹⁰¹ A világítás ily módon történő biztosítása azért sem

⁹⁹ Bv.207/2017., Bv.319/2017., Bv.415/2017., Bv.524/2017., Bv.540/2017., Bv.541/2017., Bv.596/2017., Bv.614/2017., Bv.618/2017., Bv.802/2017., Bv.896/2017., Bv.902/2017., Bv.64/2018., Bv.96/2018., Bv.141/2018., Bv.234/2018., Bv.279/2018.

Előfordult egy olyan kifogás is, mely az zárkában uralkodó sötétséget sérelmezte, mivel a lámpákat az intézet a fogvatartottak jelzése ellenére sem javította meg: Bv.631/2017.

¹⁰⁰ Bv.57/2017., Bv.527/2017., Bv.621/2017., Bv.622/2017., Bv.682/2017., Bv.693/2017., Bv.788/2017., Bv.60/2018., Bv.139/2018., Bv.222/2018., Bv.235/2018.

¹⁰¹ Bv.57/2017., Bv.618/2017., Bv.902/2017., Bv.96/2018.

valósíthatja meg az alapvető jogok sérelmét, mert a magyarországi közhivatalokban, iskolákban is hasonló fényforrásokat használnak.¹⁰²

Az OP szakutasítás 56. pontja alapján az intézetben, intézményben a fűtési idény október 15-étől április 15-éig tart. Ettől a parancsnok csak akkor térhet el, ha azt az időjárás indokolja. Az 57. pont a) pontja értelmében a lakóhelyiségben, zárkában legalább 20 C° hőmérsékletet kell biztosítani. A kártalanítási kérelmek a téli időszakot illetően az egyáltalán nem működő¹⁰³ vagy elégtelen fűtésre,¹⁰⁴ ebből következően pedig a túl alacsony hőmérsékletre (10,5-19 C° között változott a kérelmezők által állított hőmérséklet) hivatkoztak,¹⁰⁵ azonban a bv. intézetek öntöttvas radiátorai megfelelő fűtési módot jelentenek az OP szakutasítás előírásaira figyelemmel, így a fogvatartotti kifogások e tekintetben sem állhattak meg.¹⁰⁶ Kizárólag abban az esetben volt eredményes a fogvatartottnak a fűtés hiányosságával kapcsolatos kérelme, amikor sérelmeit a bv. intézet a hiánypótlásra történő felhívás ellenére sem cáfolta, arra vonatkozóan adatot sem a kérelem tartalma, sem a felhívás ellenére nem szolgáltatott. E körben tehát a bv. intézet az elítélt által hivatkozottakat nem cáfolta, ezért a bíróság a mulasztást a kérelmező javára értékelte.¹⁰⁷

Ez utóbbi ügyben a bv. intézet mulasztása folytán fogadta el a bíróság a szellőztetés hiányosságaira alapított kifogást is, ugyanakkor a nem megfelelő szellőztetésre vonatkozó kérelmek a többi ügyben nem fogtak helyt.¹⁰⁸ A szellőztetés milyenségére az OP szakutasítás a 44. pontban foglaltakon túl további előírást nem tartalmaz. A bv. bírói határozatok alapján, amennyiben az intézeti kimutatás szerint a zárka szellőzése szabványméretű, teljes és bukó nyithatóságú

¹⁰² Bv.57/2017., Bv.621/2017., Bv.96/2018., Bv.279/2018.

¹⁰³ Bv.631/2017., Bv.802/2017., Bv.64/2018.

¹⁰⁴ Bv.415/2017., Bv.540/2017., Bv.541/2017., Bv.896/2017.

¹⁰⁵ Bv.524/2017., Bv.596/2017., Bv.618/2017., Bv.902/2017., Bv.207/2017., Bv.60/2018., Bv.72/2018., Bv.96/2018., Bv.141/2018., Bv.234/2018., Bv.279/2018.

Ezen sérelmek vonatkozásában is előfordul a csupán általánosság szintjén megfogalmazott kifogás, miszerint nem megfelelő télen a fűtés: Bv.56/2017., Bv.57/2017., Bv.527/2017., Bv.614/2017., Bv.621/2017., Bv.622/2017., Bv.658/2017., Bv.682/2017., Bv.693/2017., Bv.694/2017., Bv.695/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017., Bv.788/2017., Bv.68/2018., Bv.139/2018., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.235/2018.

¹⁰⁶ Például: Bv.902/2017.

¹⁰⁷ Bv.697/2017.

¹⁰⁸ Bv.56/2017., Bv.57/2017., Bv.207/2017., Bv.415/2017., Bv.527/2017., Bv.540/2017., Bv.541/2017., Bv.595/2017., Bv.614/2017., Bv.618/2017., Bv.621/2017., Bv.622/2017., Bv.631/2017., Bv.634/2017., Bv.658/2017., Bv.682/2017., Bv.693/2017., Bv.694/2017., Bv.695/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017., Bv.704/2017., Bv.788/2017., Bv.801/2017., Bv.896/2017., Bv.902/2017., Bv.60/2018., Bv.64/2018., Bv.68/2018., Bv.72/2018., Bv.96/2018., Bv.139/2018., Bv.141/2018., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018., Bv.235/2018., Bv.279/2018.

ablakokon keresztül biztosított, a kártalanítási igény nem megalapozott. A túlzottan kicsi ablakok és a szellőzés megoldatlansága miatt az elviselhetetlen hőséget sérelmező igényekkel szemben a bíróság egyik végzésében részletesen kifejtett álláspontja az, hogy a nyári melegben nemcsak a bv. intézetekben, hanem a lakásokban és a munkahelyeken is meg kell birkózni a meleggel, melyen a szellőzés sem tud enyhíteni.¹⁰⁹

Egyéb körülmények

Kérelmeikben a fogvatartottak, valamint jogi képviselőik további, álláspontjuk szerint az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekre is hivatkoztak:

- a Bv. tv. 99. § (1) bekezdésében és a 391. § (1)-(3) bekezdéseiben írt elkülönítési szabályok megsértése,¹¹⁰
- nem megfelelő mennyiségű és minőségű élelmezés,¹¹¹
- tisztálkodási lehetőségek hiánya, azok nem megfelelőisége (például a zuhanyzási alkalmak alacsony számának, a zuhanyzók állapotának vagy annak sérelmezése, hogy a zárkában nem áll rendelkezésre melegvíz),¹¹²
- kapcsolattartási lehetőségek alacsony száma, a kapcsolattartás időtartamának be nem tartása,¹¹³ irreálisan magas telefonálási költségek,¹¹⁴
- a fogvatartottak rendelkezésére bocsátott pokrócokat, matracokat, ruhákat nem tisztították megfelelően,¹¹⁵
- az ablakpárkányon madárürülék és elhullott galambok tetemei heverték,¹¹⁶
- a zárka kis mérete miatt csak az ágyon ülve lehetett étkezni,¹¹⁷

¹⁰⁹ Bv.702/2017.

¹¹⁰ Bv.59/2017., Bv.415/2017., Bv.525/2017., Bv.596/2017.

¹¹¹ Bv.207/2017., Bv.319/2017., Bv.541/2017., Bv.596/2017., Bv.64/2018.

¹¹² Bv.56/2017., Bv.207/2017., Bv.415/2017., Bv.524/2017., Bv.541/2017., Bv.595/2017., Bv.596/2017., Bv.618/2017., Bv.682/2017., Bv.802/2017., Bv.139/2018.

¹¹³ Bv.525/2017., Bv.618/2017., Bv.631/2017., Bv.896/2017., Bv.60/2018.

¹¹⁴ Bv.207/2017., Bv.631/2017., Bv.63/2018.

¹¹⁵ Bv.540/2017.

¹¹⁶ Bv.56/2017., Bv.415/2017., Bv.540/2017., Bv.541/2017., Bv.596/2017., Bv.614/2017., Bv.896/2017., Bv.139/2018.

¹¹⁷ Bv.540/2017., Bv.631/2017., Bv.896/2017.

- a szabad levegőn tartózkodás időtartama nem érte el az 1 órát,¹¹⁸ illetve azt gyakran lehetetlen időjárási körülmények között biztosították a fogvatartottak részére,¹¹⁹
- a bv. intézet semmilyen program szervezésével nem járult hozzá a fogvatartottak reszocializációjához,¹²⁰
- kevés volt a rendelkezésre bocsátott tisztítószer mennyisége.¹²¹

Mindezek közül kizárólag az elkülönítésre vonatkozó rendelkezések megsértése miatt adott helyt a bíróság a kifogásnak. Azokban az ügyekben, melyekben a terhelt elkülönítését valamilyen objektív körülmény indokolta – ez mindkét ügyben a katonai minősége volt –, a bv. bíró a sérelmet megállapította azt alátámasztó bv. intézeti tájékoztatás hiányában is.¹²² Ezzel szemben a dohányzók nem dohányzóktól történő elkülönítésének megsértésére hivatkozás csak akkor vezetett eredményre, amennyiben ezt a bv. intézet kimutatása alátámasztotta, vagy arra vonatkozóan adatot nem tartalmazott, ekként pedig a hiányos volta a kérelmező terhére nem volt értékelhető.¹²³

Az egyéb sérelmek elbírálása során a bíróság a következőket vette figyelembe:

- Az intézet tisztántartásában való részvétel az elítéltek Bv. tv. 133. § (1) bekezdés e) pontjából következő kötelezettsége. A zárkák, zuhanyzók, egyéb helyiségek napi szintű takarítását az OP szakutasítás 47. pontja írja elő, mely alapján ezek megfelelő állapotának fenntartása a fogvatartottakat is terheli.¹²⁴

¹¹⁸ Bv.596/2017., Bv.618/2017., Bv.631/2017.

¹¹⁹ Bv.896/2017., Bv.63/2018.

¹²⁰ Bv.595/2017., Bv.896/2017.

¹²¹ Bv.541/2017., Bv.595/2017.

¹²² A Bv.59/2017. számú ügyben a bv. intézet által megküldött tájékoztatás rögzítette, hogy a túlszűfolttság folytán az elkülönítési szabályok megtartása nem volt lehetséges.

A Bv.596/2017. számú ügyben ezzel szemben az ügyészség indítványában utalt arra, hogy a katonának minősülő előzetes letartóztatott más fogvatartottaktól való elkülönítésére vonatkozó kifogásait semmilyen írásos bizonyíték nem támasztotta alá, ezért annak vonatkozásában az ügyész nyilatkozni nem tudott.

¹²³ Bv.525/2017.

Ezzel szemben sikertelenül hivatkozott a dohányzók nem dohányzóktól való elkülönítésének hiányára a fogvatartott a Bv.514/2017. számú ügyben.

¹²⁴ Például: Bv.56/2017., Bv.618/2017.

- A kapcsolattartás, a zárkaajtók zárva tartása, a bv. intézet által szervezett programokon történő részvétel a rezsimszabályokhoz igazodik, azok kifogásolására a kártalanítási eljárásban nincs törvényes alap.¹²⁵
- A felsorolt további körülmények pedig nem tartoznak a Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdésében meghatározott alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények körébe, azok kizárólag az elítélt vagy egyéb jogcímen fogvatartott szubjektív értékrendjén alapulnak,¹²⁶ a fogvatartottat terhelő bizonyítási kötelezettség mellett egyéb peres eljárás tárgyát képezhetik.¹²⁷

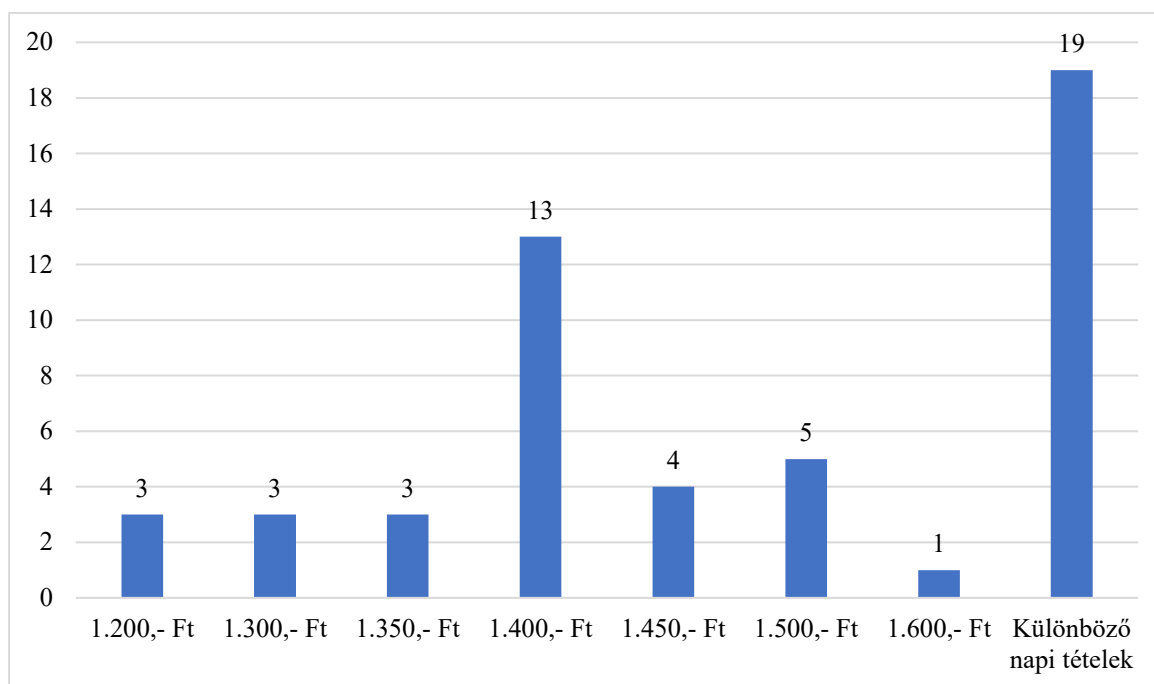
d) A napi tétel összege

Ahogy azt a Bv. tv. 70/A. § (4) bekezdése kimondja, a büntetés-végrehajtási bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelem mértékének megfelelően határozza meg a kártalanítás napi tételének összegét. Úgy gondolom, az ezerkettőszáz forinttól ezerhatszáz forintig terjedő skála nem kellően széles ahhoz, hogy azáltal a rendkívül sokféle fogvatartotti sérelem között érdemi különbséget lehetne tenni. Ennek ellenére azonban a jogerősen befejezett ügyek azt támasztják alá, hogy a bv. bírók a rendelkezésre álló skálát maximálisan kihasználva döntenek a napi tétel összegéről. Jól példázza ezen bírói értékelő tevékenységet az akár 1.350,- vagy 1.450,- Ft-ban meghatározott összeg, illetve az is, hogy az alapvető jogokat különböző mértékben sértő zárkákban eltöltött időtartamokra különböző napi tételeket határoznak meg a büntetés-végrehajtási bírók. Az alábbi diagramon látható, hogy ez utóbbi módszer érvényesült az ügyek 37%-ában. A többi ügyben ugyanakkor kimagaslik a napi tétel „középmértékének”, azaz az 1.400,- Ft-os összegnek az alkalmazása.

¹²⁵ Például: Bv.618/2017.

¹²⁶ Például: Bv.207/2017., Bv.319/2017., Bv.415/2017., Bv.60/2018., Bv.63/2018., Bv.64/2018., Bv.139/2018.

¹²⁷ Például: Bv.618/2017., Bv.631/2017.

A megállapított napi tételek összege a vizsgált ügyekben:

- 1.200,- Ft: Bv.292/2017., Bv.694/2017., Bv.801/2017.
- 1.300,- Ft: Bv.634/2017., Bv.682/2017., Bv.60/2018.
- 1.350,- Ft: Bv.693/2017., Bv.68/2018., Bv.235/2018.
- 1.400,- Ft: Bv.524/2017., Bv.525/2017., Bv.540/2017., Bv.614/2017., Bv.618/2017., Bv.658/2017., Bv.802/2017., Bv.896/2017., Bv.902/2017., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018., Bv.279/2018.
- 1.450,- Ft: Bv.319/2017., Bv.632/2017., Bv.697/2017., Bv.139/2018.
- 1.500,- Ft: Bv.596/2017., Bv.631/2017., Bv.63/2018., Bv.64/2018., Bv.141/2018.
- 1.600,- Ft: Bv.59/2017.
- Különböző napi tételek: Bv.56/2017., Bv.57/2017., Bv.207/2017., Bv.208/2017., Bv.314/2017., Bv.415/2017., Bv.527/2017., Bv.541/2017., Bv.595/2017., Bv.621/2017., Bv.622/2017., Bv.692/2017., Bv.695/2017., Bv.700/2017., Bv.702/2017., Bv.704/2017., Bv.788/2017., Bv.72/2018., Bv.96/2018.

Alacsonyabb összegű napi tétel meghatározására azokban az esetekben került sor, amikor vagy pusztán a mozgás-, illetve élettér hiányát állapította meg a bíróság, vagy ehhez kapcsolódóan kizárólag az illemhely elkülönítésének és/vagy

önálló szellőzésének sérelme állt fenn. A középértékhez közelítő összegben állapította meg a napi tétel összegét a bíróság azokban az ügyekben, amelyekben a túlzásfoltosság súlyosabb fokú volt,¹²⁸ az élettér hiánya az illemhely elkülönítésének és önálló szellőzésének¹²⁹ vagy a rovarirtásnak a hiányával párosult,¹³⁰ vagy pedig mindezen, a zsúfoltságra, az illemhelyre, valamint a rovarcsípésekre alapított kifogás is helytálló volt.¹³¹ A legmagasabb összegű napi tételek kiszabása azokban az ügyekben történt, melyekben a súlyos fokú zsúfoltság (akár 2 m²-nél kisebb mozgás-, illetve élettér rendelkezésre állása) a nem megfelelő illemhely-leválasztással, rovarirtással, illetve esetleg a jogszabályban előírt elkülönítési szabályok megsértésével egészült ki.

Amennyiben a sérelmezett időszakban a fogvatartottat több különböző zárkában is elhelyezték, azok eltérő körülményeit a bv. bírók a napi tételek differenciálásával is kifejezték. Ezzel kapcsolatban kiemelés érdemel, hogy előfordultak olyan ügyek is, melyekben egy adott zárkában ugyan a megfelelő élettér biztosított volt, azonban akár az illemhely nem volt fallal leválasztva, akár a rovarfertőzöttség volt igazolt. A Kúria és a Legfőbb Ügyészség álláspontja szerint, ha a jogszabályban előírt élettér biztosított, a kapcsolódó sérelmek önmagukban nem alapoznak meg kártalanítást, azok közömbösek.¹³² Ezzel szemben példaként hivatkoznék a Debreceni Törvényszék bv. csoportjának Bv.788/2017/7. számú végzésére, mely a következőket mondja ki: A fogvatartott részére 136 napon keresztül biztosítva volt a 4 m² mozgás- és élettér, azonban az illemhely leválasztása és szellőzése megoldatlan volt, valamint kismértékű rovarfertőzöttséget is meg kellett állapítani, ezért a napi tétel összege 1.200,- Ft. Figyelemmel kellett lenni arra is, hogy a kártalanítás elsősorban a mozgástér és élettér hiánya miatt állapítható meg, az egyéb elhelyezési körülmények csak járulékos körben vehetők figyelembe. Úgy gondolom, a megfelelő élettér biztosítása mellett esetleg fennálló, a fogvatartottak emberi méltóságát sértő elhelyezési körülményeket nem lehet közömbösnek tekinteni, ezért egyetérttek a bv. csoport azon döntéseivel, melyek alacsonyabb napi tétel megállapításával, de értékelés alá vonják ezeket is.

V. ÖSSZEGRÉS

Dolgozatomban azt kívántam bemutatni, hogyan működik a gyakorlatban a 2017. január 1. napján bevezetett, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények

¹²⁸ Bv.524/2017., Bv.658/2017.,

¹²⁹ Bv.614/2017., Bv.896/2017., Bv.902/2017., Bv.68/2018.,

¹³⁰ Bv.319/2017., Bv.540/2017.,

¹³¹ Bv.618/2017., Bv.632/2017., Bv.693/2017., Bv.802/2017., Bv.139/2018., Bv.143/2018., Bv.222/2018., Bv.234/2018., Bv.235/2018., Bv.279/2018.

¹³² A büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat, különös tekintettel a reintegrációs őrizetre – Összefoglaló vélemény, 44-45. oldal.

miatti panasz-, illetve kártalanítási eljárás. Véleményem szerint az ismertetett ügyek nem mindenben igazolják eddig a jogalkotó céljait. A Bv. tv. 70/A. §-ához fűzött indokolás alapján előnye az új jogintézménynek, hogy a bv. bíró egyszerű eljárás keretében, rövid határidővel képes a sérelem orvoslására. Ez azonban csak abban az esetben teljesül, ha a büntetés-végrehajtási intézet minden iratot hiánytalanul a bv. bíró rendelkezésére bocsát, különben a fogvatartott további nyilatkoztatása, újabb adatok beszerzése az eljárás elhúzódását eredményezheti. A Bv. tv. 10/A. §-ában írt alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények közül reálisan csak a túlzásúfoltságra, a nem megfelelő rovarirtásra és az illemhely elkülönítésének, önálló szellőzésének hiányára alapított kifogások vezethetnek eredményre. A részletesen megindokolt kártalanítási igények is "esélytelenek" abban az esetben, ha a bv. intézet által megküldött adatkivonat értelmében a sérelmezett elhelyezési körülmények megfelelőek voltak.

Mindezek megjegyzése mellett azonban rögzíthető, hogy a büntetés-végrehajtási bírók rendkívüli körültekintéssel végzik az intézeti kimutatások és a kártalanítási kérelmekben leírtak értékelését, a megítélt napi tételek összegében minden esetben kifejezésre juttatva az elszenvedett sérelmek mértékét. Ha a bejelentett fellebbezések mérceként szolgálnak a bv. bírók végzéseinek elfogadottságát, a kérelmezők elégedettségét illetően, a Debreceni Törvényszék bv. csoportja a vizsgált másfél évben kimagaslóan végezte a munkáját. Az 57 fellebbezhető végzéssel (kártalanítást megállapító, áttételről rendelkező és elutasító határozat) szemben összesen 8 ügyben éltek fellebbezéssel, melynek nyomán a Debreceni Törvényszék másodfokú tanácsa 4 esetben helybenhagyta,¹³³ 4 esetben pedig az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött napok számának pontosítása folytán megváltoztatta a támadott határozatokat.¹³⁴

Jelentősen gyorsíthatná a kártalanítási eljárásokat az elektronizáció, illetve egy olyan, a bv. bírók által hozzáférhető országos fogvatartotti nyilvántartás, mely a bv. intézetek zárkájának elhelyezési körülményeit tartalmazza. Ebben az esetben nem kellene papír alapon, postai úton megkeresést foganatosítani pusztán annak tisztázása érdekében, hogy az adott elhelyezési zárkában történt-e a sérelmezett időszakban rendkívüli rovarirtás vagy milyen módon van leválasztva a mosdóhelyiség.

Véleményem szerint meggondolandó az Olaszország és a Románia által alkalmazott megoldások átvétele is, hiszen a kártalanítás mellett az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények kompenzálására a szabadságvesztés büntetések csökkentését is lehetővé teszik. Ezzel az állam nemcsak "megspórolná"

¹³³ Beüf.679/2017., Beüf.685/2017., Beüf.32/2018., Beüf.232/2018.

¹³⁴ Beüf.272/2017., Beüf.287/2018., Beüf.319/2018., Beüf.367/2018.

a kártalanítást, valamint a beszámított időtartam tekintetében a fogvatartási költségeket, hanem egy ilyen rendelkezés a bv. intézetek telítettségét is enyhítené. Ez a kedvezmény korántsem azt jelentené, hogy valamennyi elítélt pár hónap letöltése után szabadulhat, hiszen a jogalkotó kompetenciája annak meghatározása, ki részesülhet az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött napok beszámításában, ki van abból kizárva, illetve a beszámított napok hány nap szabadságvesztésnek felelnek meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- Tallódi Zoltán: *A börtönzsúfoltság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében*, Börtönügyi Szemle, 2016/1., 43-56. oldal
- Pázsit Veronika - Tallódi Zoltán: *Börtönzsúfoltság kontra nemzetállamok*, Belügyi Szemle, 2017/11-12., 118-159. oldal
- Szemesi Sándor: *Az emberi jogok európai órének új fegyvere: a pilot judgment eljárás a strasbourgi bíróság gyakorlatában*, Jog, állam, politika, 2013/4., 47-63. oldal

Nemzetközi jogforrások

- Emberi Jogok Európai Egyezménye

Hazai jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye
- 2016. évi CX. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 6/2015. (III. 30.) IM rendelet az egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról
- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

- 12/2010. (XI. 9.) KIM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet módosításáról
- 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól
- 26/2006. (VII. 5.) OP szakutasítás a fogvatartottak ellátásának és elhelyezésének szabályairól

Emberi Jogok Európai Bírósága határozatai

- *Ananyev és mások kontra Oroszország*, ECtHR, 2012. január 10-i ítélet (ügyszámok: 42525/07, 60800/08)
- *Atanasov és Apostolov kontra Bulgária*, ECtHR, 2017. június 27-i határozat (ügyszámok: 65540/16 és 22368/17)
- *Domján kontra Magyarország*, ECtHR, 2017. november 14-i határozat (ügyszám: 5433/17)
- *Fehér kontra Magyarország*, ECtHR, 2013. július 2-i ítélet (ügyszám: 69095/10)
- *Glowacki kontra Lengyelország*, ECtHR, 2012. október 30- i ítélet (ügyszám: 1608/08)
- *Iacov Stanciu kontra Románia*, ECtHR, 2012. július 24-i ítélet (ügyszám: 35972/05)
- *Janusz Wojciechowski kontra Lengyelország*, ECtHR, 2016. június 28-i ítélet (ügyszám: 54511/11)
- *Kovács Gábor István kontra Magyarország*, ECtHR, 2012. január 17-i ítélet (ügyszám: 15707/10)
- *Latak kontra Lengyelország*, ECtHR, 2010. október 12-i határozat (ügyszám: 52070/08)
- *Lominski kontra Lengyelország*, ECHR, 2010. október 12-i határozat (ügyszám: 33502/09)
- *M.S.S. kontra Belgium és Görögország*, ECtHR, 2011. január 21-i ítélet (ügyszám: 30696/09)

- *Neshkov és mások kontra Bulgária*, ECtHR, 2015. január 27-i ítélet (ügyszámok: 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 és 9717/13)
- *Nocha kontra Lengyelország*, ECtHR, 2011. szeptember 27-i határozat (ügyszám: 21116/09)
- *Norbert Sikorski kontra Lengyelország*, ECtHR, 2009. október 22-i ítélet (ügyszám: 17599/05)
- *Orchowski kontra Lengyelország*, ECtHR, 2009. október 22-i ítélet (ügyszám: 17885/04)
- *Rezmives és mások kontra Románia*, ECtHR, 2017. április 25-i ítélet (ügyszámok: 61467/12, 39516/13, 48231/13 és 68191/13)
- *Sergey Babushkin kontra Oroszország*, ECtHR, 2013. november 28-i ítélet (ügyszám: 5993/08)
- *Stella és mások kontra Olaszország*, ECtHR, 2014. szeptember 16-i határozat (ügyszámok: 49169/09, 54908/09, 55156/09, 61443/09, 61446/09, 61457/09, 7206/10, 15313/10, 37047/10, 56614/10 és 58616/10)
- *Szél kontra Magyarország*, ECtHR, 2011. június 7-i ítélet (ügyszám: 30221/06)
- *Torreggiani és mások kontra Olaszország*, ECtHR, 2013. január 8-i ítélet (ügyszámok: 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 és 37818/10)
- *Yarashonen kontra Törökország*, ECtHR, 2014. június 24-i ítélet (ügyszám: 72710/11)
- *Varga és mások kontra Magyarország*, ECtHR, 2015. március 10-i ítélet (ügyszámok: 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 és 64586/13)
- *W.D. kontra Belgium*, ECtHR, 2016. szeptember 6-i ítélet (ügyszám: 73548/13)

Büntetés-végrehajtási ügyek

- Bv.438/2018.
- Bv.434/2018.
- Bv.279/2018.

- Bv.235/2018.
- Bv.234/2018.
- Bv.222/2018.
- Bv.220/2018.
- Bv.143/2018.
- Bv.141/2018.
- Bv.139/2018.
- Bv.114/2018.
- Bv.96/2018.
- Bv.72/2018.
- Bv.68/2018.
- Bv.64/2018.
- Bv.63/2018.
- Bv.60/2018.
- Bv.1000/2017.
- Bv.999/2017.
- Bv.978/2017.
- Bv.902/2017.
- Bv.901/2017.
- Bv.899/2017.
- Bv.898/2017.
- Bv.897/2017.
- Bv.896/2017.
- Bv.823/2017.

- Bv.802/2017.
- Bv.801/2017.
- Bv.789/2017.
- Bv.788/2017.
- Bv.765/2017.
- Bv.704/2017.
- Bv.702/2017.
- Bv.700/2017.
- Bv.697/2017.
- Bv.695/2017.
- Bv.694/2017.
- Bv.693/2017.
- Bv.692/2017.
- Bv.682/2017.
- Bv.677/2017.
- Bv.675/2017.
- Bv.661/2017.
- Bv.658/2017.
- Bv.634/2017.
- Bv.632/2017.
- Bv.631/2017.
- Bv.622/2017.
- Bv.621/2017.
- Bv.618/2017.

- Bv.614/2017.
- Bv.596/2017.
- Bv.595/2017.
- Bv.541/2017.
- Bv.540/2017.
- Bv.538/2017.
- Bv.527/2017.
- Bv.525/2017.
- Bv.524/2017.
- Bv.415/2017.
- Bv.319/2017.
- Bv.314/2017.
- Bv.292/2017.
- Bv.267/2017.
- Bv.208/2017.
- Bv.207/2017.
- Bv.110/2017.
- Bv.59/2017.
- Bv.57/2017.
- Bv.56/2017.

Másodfokú ügyek

- Beüf.367/2018.
- Beüf.319/2018.
- Beüf.287/2018.

- Beüf.232/2018.
- Beüf.32/2018.
- Beüf.685/2017.
- Beüf.679/2017.
- Beüf.272/2017.

Internetes források

- *A büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat, különös tekintettel a reintegrációs őrizetre – Összefoglaló vélemény* http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_8.pdf (2018.09.20.)
- *Amendments according to the Memorandum adopted by the Romanian Government on 17 March 2018*
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016807970b2> (2018.09.20.)
- Bocchi, Marco: *The effectiveness of the pilot judgment procedure: A comparative case-study on inhuman and degrading treatment against detainees in Russia and Italy*
<https://blogs.uta.fi/ecthrworkshop/2016/02/08/bocchi/> (2018.09.20.)
- *Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention*
<https://rm.coe.int/16800d380f> (2018.09.20.)
- *Forintosítják a szenvedést - Az elítélteknek januártól nem kell Strasbourgig menniük a kártalanításért*
<http://168ora.hu/itthon/forintositjak-a-szenvedest-az-elitelteknek-januartol-nem-kell-strasbourg-ig-menniuk-a-kartalanitasert-8185> (2018.09.20.)
- *Kártalanítás címén százezreket pereltek ki elítéltek a magyar államtól*
<https://www.nlcafe.hu/ezvan/20170731/kartalanitas-elitelt-borton-strasbourg-ig-birosag-magyar-allam/> (2018.09.20.)
- *Kártalanítják a rabokat a rossz körülményekért*
https://index.hu/belfold/2017/05/04/kartalanitjak_a_rabokat_a_rossz_korulmenyekert/ (2018.09.20.)

- *Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards*
<https://rm.coe.int/16806cc449> (2018.09.20.)
- *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 16 December 1999.*
<https://rm.coe.int/16806ed493> (2018.09.20.)
- *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 1 to 14 November 1994.*
<https://rm.coe.int/16806969a9> (2018.09.20.)
- *Timetable for the Implementation of measures 2018 – 2024 to resolve the issue of prison overcrowding and conditions of detention with a view to executing the pilot-judgment Rezmiveş and others against Romania delivered by the ECHR on 25 April 2017*
https://static1.squarespace.com/static/55815c4fe4b077ee5306577f/t/5b153e24758d46f98523468b/1528118864990/20180125_Action+plan_Communication+from+Romania+concerning+the+cases+of+REZMIVES.pdf
(2018.09.20.)

DR. MOLNÁR DALMA

AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZÜGYI ÉRDEKEI BÜNTETŐJOGI VÉDELMEINEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

„Az alapvető elképzelések azonossága összefér a hagyományok és hitek sokféleségével, az egyéni döntésekkel járó felelősséggel. A mai Európának olyan együttélés alapján kell létrejönnie, amely nem csupán egymással versengő - olykor ellenséges - nemzetek halmaza, hanem szabadon szerveződött, megegyezésen alapuló, működő közösség.”¹

AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZÜGYI ÉRDEKEINEK VÉDELMEINEK SZÜKSÉGESSÉGE

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek a védelme egy viszonylagosan újkeletű jelenség, ugyanis az integráció mélyítésével felmerült az igény az Unió költségvetését érintő pénzügyi bűncselekmények elleni védekezés megszervezésére, mely cél megvalósítására már a nemzetállami szinten történő fellépés nem bizonyult elegendőnek. Azonban a közös, uniós szinten történő fellépés nem kizárólag a pénzügyi bűncselekmények elleni harc alkalmával vált szükségessé, – egy speciális területről lévén szó – hanem más határokon átnyúló bűncselekményeknél szintén megvalósul. A pénzügyi bűncselekmények elleni fellépés azon okból kifolyólag igényel másfajta intézményi szervezettséget, mert a deliktumok jogi természete speciális szakértelmet kíván mind a nyomozás, mind a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban. Számos ügyben egyáltalán nem indul büntetőeljárás, de amennyiben mégis, jelentős aránytalanságok tapasztalhatók a tagállamok között az uniós költségvetés elleni bűncselekményekkel kapcsolatos elítélési rátát illetően. A pénzügyi bűncselekmények elleni fellépés azért is tekinthető nehézkesnek, mert az ilyen jellegű deliktumok minden esetben összetettek, gyakran kell az állam területén kívülről bizonyítékokat gyűjteni, és a nemzeti erőforrások sem elegendők ezen célokra. Az Unió pénzügyi érdekei nemzeti szinten nem minősül kiemelt célnak. A bűnüldözés terén a fő célokat nemzeti vagy regionális szinten határozzák meg, ahol a rendelkezésre álló rendvédelmi erőforrásokat, illetve szakértelmet más bűncselekménytípusokra koncentrálnak.²

Az uniós költségvetést károsító bűncselekményekkel kapcsolatos sikeres vádemelések arányát illetően az Európai Unión belül tagállamonként jelentős eltérések mutatkoznak, 19%-tól egészen 91%-os eredményességi mutatóig

¹ Schuman, Robert: Európáért. Pécs, Pannónia Kiadó 2004. 99.

² Javaslat a Tanács rendelete az Európai Unió Ügyészség létrehozásáról COM/2013/0534-2013/0255 (APP), (A javaslat/kezdeményezés indokolása c. fejezet) 44.o.

terjedően.³ Az elmúlt időkben a csalási jellegű deliktumok száma egyre növekszik, az 2015-ben 3.200 millió eurót érintő szabálytalanság mellett 640 millió az a csalással okozott kár, mely az uniós költségvetést érinti.⁴ A jelenség hátterében főként az áll, hogy a hatóságok az adott országra szorítkoznak, annak ellenére, hogy a költségvetést érintő csalás szinte kivétel nélkül határokon átnyúló dimenzióban történik, ezáltal több nemzeti joghatóságot érintve, számos elkövető vesz benne részt, bonyolult és szerteágazó deliktumokról lévén szó. A nemzetközi elem megléte egészen odáig elvezeti a hatóságokat, hogy a saját maguk eljárásában figyelmen kívül hagyják, és csupán azon elemekre szorítják további vizsgálódásaikat, melyek a nemzeti érdekeket sértő cselekmények. Ezeken túlmenően az eredményes együttműködést megnehezítik még a tagállamokban a büntetőjogi rendszerek eltérései, a joghatóság bizonytalansága, a nehézkes és időigényes jogsegély-eljárások, a nyelvi problémák, az erőforrások hiánya és az eltérő prioritások. A hatóságok egy ilyen eljárás folyamán hajlamosak abba a hibába esni, hogy vagy egyáltalán bele sem kezdenek a büntetőeljárás megindításába, vagy a már megindult eljárás első komolyabb nehézségeinél megtorpannak.

AZ EURÓPAI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI TÉRSÉG

Annak gondolata, hogy a tagállamok közös igazságszolgáltatási térséget alkossanak az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése szempontjából, korántsem új keletű. A Maastrichti Szerződés 209/a. cikke tartalmazott rendelkezéseket a közösség pénzügyi érdekeinek védelméről, és előírta a tagállamoknak, hogy belső jogukban ezt a védelmet a közösség vonatkozásában is biztosítani kell, mely rendelkezés kétségtől túlmutat a hagyományos bűnügyi együttműködés keretein és előrevetítette a pénzügyi érdekek közösségi szintű védelmét. Így a Maastrichti Szerződés ezen rendelkezése vetette fel az európai anyagi jogi büntetőjog harmonizációjának koncepcióját a közös pénzügyi érdekek védelme terén. A Közösség pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmére 1995-ben egy előkészítő munkacsoportot alakult az Európai Parlament megbízásából. A munkacsoport eredményét 1997-ben hozták nyilvánosságra, amely a Corpus Juris Europae nevet kapta, a dokumentumot több alkalommal módosították, végül a 2000-ben jelent meg a legutóbbi kiadás. A Corpus Juris Europae iránymutatást ad az európai büntetőjogi rendszer

³ Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, bizottsági éves jelentés – Csalás elleni küzdelem; COM (2012) 408.

⁴ Report from the Commission to the European Parliament and The Council Protection of the European Union's Financial Interests – Fight against fraud Brussels, 14.7.2016 (COM 2016) 472 final

reformjára, amely területi elven alapul.⁵ A tervezet az uniós szerv tetszését megnyerte, végül mégsem került elfogadásra, hiszen egy ilyen súlyú kérdésben nehéz egyezsége jutni olyan plénum előtt, ahol a tagállami kormányok is képviseltetik magukat. A tagállami bíróságok az eljárást a vádemelési szakasztól vennék át, így a dokumentumban felsorolt nyolc bűncselekmény⁶ nyomozása, üldözése, bírósági tárgyalása és az ítéletek végrehajtása szempontjából az Unió egységes jogi térségnek minősül. Ezzel összefüggésben jelenik meg az Európai Ügyészség, amelynek hatáskörébe sorolta e bűncselekmények nyomozását, a vádemelést, a vádképviselőt ellátását, valamint az ítéletek végrehajtását.⁷

1997-ben az Amszterdami Szerződés jelentősen módosította az uniós szerződés szerkezetét és tartalmát. Új célkitűzésként fogalmazta meg a szabadságon, biztonságon és a jog térségének érvényesülésén alapuló uniót, amely az első és harmadik pillér között megosztva kerül megvalósításra. Ennek érdekében még a szerződés hatálybalépése előtt lefektettek egy ötéves cselekvési tervet, amelyben megfogalmazták, hogy a terv lényege, hogy a személyek szabad mozgása és biztonságuk biztosítása egyszerre, egymás mellett valósulhasson meg. Definiálta a szabadság térsége, a biztonság térsége és a jog érvényesülésének térsége fogalmakat. Az első pillérbe átkerült a külső és belső határellenőrzés, a menekültügyi és bevándorlási politika, és az igazságügyi együttműködés polgári jogi ügyekben. A harmadik pillérben megmaradtak a rendőrségi és igazságügyi együttműködés területei. A célkitűzés eredményesebb elérése érdekében a rendőri erők, a vámhatóságok, az igazságszolgáltatási és egyéb hatóságok közötti együttműködést, tagállamok büntetőjogának közelítését jelölte ki különösképpen a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a csalás és a korrupció, az ember-és gyermekkereskedelem, a kábítószer-és fegyverkereskedelem elleni harc eszközeként. A harmadik pillérben új jogforrási rendet vezetett be; megmaradtak a közös álláspontok és az egyezmények, megszüntette az együttes fellépéseket, viszont új jogforrásként bevezette a kerethatározatot, melyben a megállapított céloknak megfelelően kellett módosítani a nemzeti jogot. Ennek a jogforrásnak a bevezetése az európai büntetőeljárás jog területén komoly előrelépésnek számított, mivel az EU jogalkotási tevékenysége inentől kezdve számottevően növekedett. A döntéshozatalban a Tanácsé maradt a főszerep, a Parlament konzultációs joga kibővült; a Tanács elnökségének már minden harmadik pilléres

⁵ Kuschbach, Erik: Nemzetközi és Európai Büntetőjog. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 355.

⁶ Az EK költségvetését károsító valamennyi csalás, a piac manipulálása (EK tendereztetés során) aktív és passzív vesztegetés, hivatali visszaélés, hűtlen kezelés, hivatali titok megsértése, a fenti hat bűncselekményekhez kapcsolódó pénzmosás és az gazdaság, bűnszervezet létrehozása.

⁷ M. Delmas Marty – J.A.E. Vervaele: The implementation Corpus Juris Member States, Intersentia, Antwerp-Groningen-Oxford Volume IV. 2001, v-vii.

kötelező erejű jogi aktust határidőre véleményeznie kell. A Bizottság bármely kérdésben kezdeményezési joggal bír a tagállamokkal megosztva. A Bíróság előzetes értelmezési jogosítvánnyal rendelkezett a születő jogi aktusoknál előzetes döntéshozatali eljárás keretében.⁸

A Nizzai Szerződés a megerősített együttműködés⁹ feltételeit egyszerűsítette, ennek a szabálynak pedig a jelen írás témájának szempontjából van kiemelt jelentősége.¹⁰

Az integráció fejlődésében, és az uniós büntetőjog formálódásában jelentős lépcsőfokot a Lisszaboni Szerződés jelentett. Az alábbiakban néhány olyan rendelkezést emelek ki, mely a büntetőjogi együttműködést a pénzügyi érdekek védelmét érintően elmélyítette, ezáltal is egyre inkább az állami büntető hatalom gyakorlását befolyásolva. Az Európai Unió előírhatja, hogy a tagállamok meghatározott magatartásokat nyilvánítsanak büntetendővé, az egyes bűncselekményekhez hozzárendelheti a kilátásba helyezett büntetési tételkeretet, valamint kötelezheti a tagállamokat, hogy a büntetőjog és a büntető eljárásjog egyes területein intézkedéseket fogadjanak el. A bűnügyi együttműködésben résztvevő hatóságok kiemelt céljuknak tekintik a pénzügyi érdekeket, különösen az uniós költségvetést sértő bűncselekmények üldözése esetén a közös fellépést, tekintettel arra, hogy az Unió pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 2010. évi bizottsági jelentés¹¹ szerint a feltételezett csalások összege bevételi és kiadási oldalon együttvéve megközelítették az évi 600 millió eurót. A soron következő bizottsági jelentés¹² szerint a tényleges összeg feltehetően még ennél is magasabb, mivel nem minden esetet lepleznek le, illetve jelentenek. A Lisszaboni Szerződés a fenti okokra figyelemmel beemelte rendelkezései közé az Európai Ügyészséget, mint az uniós pénzügyi érdekek védelmét szolgáló intézményt. Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban EUMSZ) 86. cikke rendelkezik az intézmény felállításának lehetőségéről. A rendelkezés alapszerződésbe emelésének jelentőségét az adja, hogy ezáltal megalapozott legitim bázis szolgál az intézmény háttérül. A szabályozásból következik, hogy az Európai Ügyészség csak egyhangú szavazás esetén valósítható meg. Ugyanis ha a Tanácsban bármelyik tagállam nemmel voksol, blokkolhatja a folyamatot. A

⁸ DR. KONDOROSI FERENC – DR. LIGETI KATALIN: Az Európai büntetőjog kézikönyve, Magyar Közlöny- és Lapkiadó, 2008, 42.

⁹ Legalább nyolc tagállam kezdeményezheti a többi tagállam minősített többségének támogatásával, az erre irányuló kérelmet a Bizottsághoz kell benyújtani, amely ajánlást fogalmaz meg, a Parlament véleményének kikérése után pedig a Tanács dönt.

¹⁰ HORVÁTH ZOLTÁN: Kézikönyv az Európai Unióról, HVG orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007, 522.

¹¹ (COM(2011)595)

¹² (COM(2012)0363)

szabadság, biztonság és jog térségének szabályozását illetően jellemző, hogy az uniós jogalkotó vészfék záradékot emel be a rendelkezések közé. A bekezdés ugyan ilyen klauzulát nem tartalmaz, viszont funkcióját tekintve mégis csak egy ilyen kikötésre emlékeztet, ugyanis a megkövetelt egyhangúság meglehetősen szűkre szabja a mozgásteret.¹³ Amennyiben a szükséges egyhangúság mégsem érhető el, dönthetnek úgy a tagállamok, hogy szűkebb körben, de az Európai Ügyészség joghatósága alá vonják magukat. A megerősített együttműködés általános szabályai szerint tehetik meg; ehhez legalább kilenc tagállam részvétele szükséges.

A Lisszaboni Szerződés tartalmaz továbbá számos olyan rendelkezést, amelyekben kimutatható a szuverenitás körbebástyázása, a kölcsönös bizalom hiánya, így megállapítható, hogy a tagállamok a kiemelt területeken sem készek még feladni a szuverenitásukat és ezeket a jogosítványokat a közösségi hatalomra ruházni. A nemzeti elem védelmét jelenti a szubszidiaritás elvének bevezetése¹⁴. Ennek értelmében az adott döntés meghozatalát mindig a lehető legalacsonyabb szintre kell levinni, minél közelebb az állampolgárokhoz.¹⁵ Ezen elv azt a célt szolgálja, hogy az állam kizárólagos döntési jogköre a tagállamoknak megmaradjon az ilyen területeken. A kizárólagosság természetesen itt is csupán idézőjelben értendő, ugyanis az Alapszerződések céljait és alapelveit mindvégig szem előtt kell tartaniuk a honatyáknak. In concreto az EUSz. meghatározza melyek azok a jogkörök, melyek a tagállamok döntési jogkörébe sorolandók.¹⁶ A Lisszaboni Szerződés annak ellenére, hogy nagy előre lépéseket tett a korábbi alapszerződésekben található szabályozáshoz képest, ide értve mindenekelőtt azt, hogy a bűnügyi kooperáció alapjává tette a kölcsönös elismerés elvét, mégis mindvégig szem előtt tartották, hogy az együttműködés akkor a leginkább kívánatos, amennyiben arra minden tagállam rábólintott. Ezért is iktatta be a rendelkezések közé a leginkább érzékenyebb kérdéseknél az egyhangúságot, ahogyan tette azt Európai Ügyészség szabályozása kapcsán¹⁷.

¹³ ZWIERS, MARTIJN WILLEM: The European Public Prosecutor's Office, Series Supranational Criminal Law: Capita Selecta, Volume 12. Intersentia Cambridge Antwerp Portland, 2011, 387.

¹⁴ A szubszidiaritás elvének értelmében az adott döntés meghozatalát mindig a lehető legalacsonyabb szintre kell levinni, minél közelebb az állampolgárokhoz. Az uniós szintű döntések meghozatalára csak akkor kerüljön sor, ha azt tagállami szinten nem lehet kellő eredményességi faktorral megoldani.

¹⁵ vö. EUSz. 5. cikk 2. bekezdés

¹⁶ FEKETE BALÁZS: Vertikális hatáskörmegosztás az Európai Unióban in: Vörös Imre, Horváth Balázs (szerk.): Az európai uniós jogfejlődés irányai a Lisszaboni Szerződés után Hvg orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 19-20.

¹⁷ Legfontosabb feladata az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése lesz. Hatáskörrel fog rendelkezni az ilyen bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozás lefolytatására, valamint a gyanúsítottak eljárás alá vonására és az uniós tagállamok illetékes bíróságai elé

A büntetőjoghoz kapcsolódó uniós szervek és intézmények fokozatos kiépítése jelzi egy európai igazságszolgáltatási térség formálódását. Ahogyan visszatekintünk az elmúlt ötven évre, az európai integrációt egy lineáris fejlődés jellemzi.¹⁸ Az integráció elmélyítésével a tagállamok egyre több, az állami lét alapjait érintő kérdést utalnak közös hatáskörbe, azonban a kirajzolódó európai igazságszolgáltatási térség alapvetően eltér a hagyományos értelemben vett büntető igazságszolgáltatási rendszerektől. A legszembetűnőbb különbség a büntetőjog eltérő szinten fejlődése, hiszen nem a tagállamok szintjén, hanem államközi szervezet szintjén megy végbe.¹⁹

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG, MINT AZ EURÓPAI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI TÉRSÉG EGYIK LEHETSÉGES ATTRIBÚTUMA

Az Európai Ügyészség felépítésére számos opció született, azonban ez idáig még nem kristályosodott ki egy olyan verzió, amellyel valamennyi tagállam egyetértene. Az intézmény felmerülésének szükségessége közel húsz évre tekint vissza.

1995-ben egy főként akadémikusokból álló csoport Mireille Delmas-Marty professzor vezetésével megszövegezett egy tervezetet, mely a pénzügyi bűncselekmények elleni fellépés során lenne alkalmazható. Alapvetően három sarkalatos pont köré épül a dokumentum, először a tagállamokban egyaránt érvényes bűncselekmény-definíciók, másodsorban az ezen bűncselekmények nyomozása, illetve a megindult vádeljárás során felmerülő eljárási jogok egy csoportja. Végül, de nem utolsósorban az Európai Ügyészség gondolata, mely irányítás alá vonja az említett nyomozásokat és vádeljárásokat. Napjainkból ezen történelmi távlatokba visszatekintve, levonhatjuk azt a konzekvenciát, hogy a szerzők víziója mily fantáziadús és nagyratörő volt. Ezt követően majdnem húsz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az Ügyészség jogi alapjai lefektetésre kerüljenek a Lisszaboni Szerződésben.²⁰ A Corpus Juris Europea-t követően a Bizottság Zöld

állítására. A tagállamok hatáskörrel rendelkező bíróságai előtt a vádhatósági feladatokat úgyszintén a szerv látná el. Az Európai Tanács kiterjesztheti az Európai Ügyészség hatáskörét több államra kiterjedő más súlyos bűncselekményekre is.

¹⁸ KLIP, ANDRÉ: *European Criminal Law, (An Integrative Approach)* Intersentia, Cambridge Antwerp Portland, *Ius Communitatis Series, Volume 2*, 2012, 479-481.

¹⁹ GRÖNING, LINDA: *A Criminal Justice System or a System Deficit? Notes on the System Structure of the EU Criminal Law* *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2010. 135-136.

²⁰ LIGETI KATALIN: *Toward a Prosecutor for the European Union*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2013. 1.o.

Könyvével,²¹ az Alkotmányos Szerződés tervezetével,²² és a Lisszaboni Szerződéssel lehet jelölni a főbb mérföldköveket, melyek megmaradtak a tervezetek szintjén. A Lisszaboni Szerződés nagy horderejű dokumentum az Európai Ügyészség szempontjából is, azonban ezt néhány év hallgatás követte az európai jogalkotók részéről.²³ Ezt követően az Európai Bizottság több jogalkotási instrumentumban is kifejezte a pénzügyi bűncselekmények elleni fellépés iránti elköteleződését. 2011. májusban elfogadta az Európai Unió pénzügyi érdekeinek a büntetőjog és igazgatási vizsgálatok által biztosított védelméről szóló közleményt, amely az EU pénzügyi érdekei védelmének fejlesztésére vonatkozó javaslatokat tartalmazott. 2012. júliusban javaslatot tett az uniós költségvetés sérelmére elkövetett csalás elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló irányelvre. Ezen dokumentum tartalmazta az uniós költségvetés sérelmére elkövetett bűncselekmények közös fogalom-meghatározásait, továbbá összehangolt minimum szankciókat és közös elévülési szabályokat is előírányzott, ezáltal is elősegítve a pénzügyi bűncselekmények elleni fellépés következetességét. Bár jogforrásbeli relevanciával nem bír, érdemes említést tenni azon eseményről, amikor 2013. március 20-i együttes nyilatkozatukban Franciaország és Németország igazságügyi minisztere kifejezte támogatását az Európai Ügyészség létrehozásával kapcsolatban, mely jelentős gesztusként értékelhető, Európa egyik két legnagyobb tagállama részéről. Majd a Bizottság elnöke, José Manuel Barroso 2012. szeptemberben, az Unió helyzetét értékelő legutóbbi beszédében emlékeztetett a Bizottság elköteleződésére e projekt előmozdításával kapcsolatban, és ennek megfelelően 2013. júliusban – az előírányzottaknak megfelelően – jelentős lépést tett az ügyészi szerv létrehozásának irányába, ugyanis az Európai Bizottság javaslatot nyújtott be rendelet megalkotására, mely az Európai Ügyészség létrehozásával és működésével kapcsolatos szabályokat tartalmaz.

Jelentős momentum az intézmény előkészítésének folyamatában, az Európai Unióról szóló Szerződés rendelkezési közé emelése, hiszen akik szkeptikusan fordulnak az Európai Ügyészség felállításának kérdéséhez, eddig okkal hivatkoztak

²¹ 2001. májusban irányelvjavaslatot terjesztett be a Bizottság és kiadta a Zöld Könyv az Európai Községek pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről és az Európai Ügyészség felállításáról elnevezésű dokumentumot. Alapjában véve a Corpus Jurisban előírányzottak mentén alakítaná ki az intézményt, csak még szélesebb kompetenciákkal ruházná fel.

²² 2005-ben az Alkotmányszerződés tartalmazott rendelkezéseket az Európai Ügyészséget illetően, mely a Tanács egyhangú döntését írta elő, és a hatáskört korlátozta a pénzügyi érdekeket érintő bűncselekményekre. Nem lépett hatályba és a szövegezés módosult is a Lisszaboni Szerződés jelenleg hatályos szabályozásához képest.

²³ HERLIN-KARNELL, ESTER: A Critical Analysis of Its Impact on EU Criminal Law Eucrim The European Criminal Law Association's Forum, Max Planck Society For the Advancement of Science 2/2010 61. o.

arra, hogy szignifikáns akadályt képez a jogi alapok lefektetése. Az érv pedig valóban elfogadható volt, hiszen kifejezetten nehéz feladat a konszenzus elérése e téren. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően azonban ez az akadály részben elhárult, és immáron egy kellően megalapozott legitimációs bázis lett megteremtve a jövőben létrehozandó intézménynek.²⁴

Az Európai Unió kizárólagos hatáskörébe tartozó kérdésekre nem alkalmazandó a szubszidiaritás elve,²⁵ EUMSz. 86. cikke szerinti, Európai Ügyészségre vonatkozó jogszabályhely azonban nem tartozik ezen kizárólagos hatáskörök közé. Figyelembe véve azt tényt, hogy az Európai Ügyészség létrehozása szerepel a Lisszaboni Szerződésben, mint Alapszerződés által deklarált cél, ezért nem kérdőjelezhető meg annak a szubszidiaritás elvével összeegyeztethető volta. Ezért a szubszidiaritás-ellenőrzési mechanizmus a rendelettervezet által lebontott egyes kérdésekre vonatkoztatható.²⁶

A Lisszaboni Szerződésben található, Európai Ügyészségre vonatkozó rendelkezés, kétség kívül az egyik legkényesebb cikkeket foglalja magában mind politikai, mind jogi szempontból tekintve az európai bűnügyi együttműködést érintően. Azonban a Szerződés meglehetősen kevés információt tartalmaz a működésre vonatkozólag. Ennek megfelelően, rendeleti szinten kell rendezni ezeket a kérdéseket. Az első ilyen dokumentum, a Bizottság 2013-ban megjelent javaslata volt, melyet az alábbiakban fogok bemutatni. Bár erre csak paradigmaként tekinthetünk, a javaslat alapján kirajzolódik az a koncepció, mely a Corpus Juristól az elfogadott rendeletig rögzös utat járt be. Amennyiben a Bizottság javaslatára az Európai Parlament és a Tanács támogatólag léptek volna fel, a szerv megvalósulása 2015. január 1-jére lett volna datálható.

Szervezeti struktúráját tekintve, a nemzeti ügyészi szervezetbe történő betagozódást irányozta elő a tervezet, az európai ügyészek munkájukat az érintett tagállam területén belül végzik, a nemzeti jogszabályok alapján, és amennyiben szükségeltetik, igénybe vehetik a tagállami hatóságok segítségét.

A tagállamok által a Bizottság részére megküldött vélemények és a tervezethez fűzött észrevételek alapján kiderült, hogy többségük teljesen nem utasítja el a javaslatot, sok mindennel egyetértenek, azonban vannak neuralgikus pontok. A negatív álláspontot megfogalmazó tagállamok többsége indokolt véleményt

²⁴ ZWIERS, MARTIJN WILLEM: *The European Public Prosecutor's Office*, Series Supranational Criminal Law: Capita Selecta, Volume 12. Intersentia Cambridge Antwerp Portland 387. o.

²⁵ EUSz. 5. cikk 3. bekezdés

²⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a nemzeti parlamenteknek az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslat (2.) jegyzőkönyv szerinti, a szubszidiaritás elvére tekintettel történő felülvizsgálatáról Brüsszel, 2013.11.27. COM (2013) 851. 2-4. old.

terjesztett elő döntése okáról, tizenhét tagállam módosítással ugyan, de hajlandóságát fejezte ki a csatlakozást illetően, míg tizenegy tagállam elszigetelődött az európai vádhatóság ilyenfajta formájától. Ciprus, Csehország, Franciaország, Magyarország, Írország, Málta, Hollandia, Románia, Szlovénia, az Egyesült Királyság, és Svédország zárkózott el az intézményhez való csatlakozástól, Dánia, az Egyesült Királyság és Írország opt-out jogukkal kívánnak élni, mind alkotmányossági, mind politikai okokra hivatkozással.²⁷ Azon tagállamok, akik kifogásolták a javaslatot, többnyire aziránt fejezték ki aggodalmukat, hogy a tervezet egy föderális felépítésű európai vádhatóság koncepcióját szabályozza, és kétség merül fel bennük arra nézve, hogy ezáltal nem sérülne-e a szubszidiaritás elve. Ugyanis a Bizottság egyértelműen arra az álláspontra helyezkedett, hogy hagyják el a „régii” kormányközi együttműködés hagyományos formáit, helyette a szövetségi szinthez hasonlatos megoldáshoz nyúljanak. Több tagállam, ide értve Magyarországot is, azzal érvelt, hogy a nyomozás és a vádemelés tradicionálisan a nemzeti jog tárgya, és egy szupranacionális ügyészség felállítása aránytalanul korlátozná azt. A tagállamok hivatkoztak azon körülményre, hogy a gyanúsítottak eljárási garanciái nincsenek kellőképpen körülbástyázva. Számos vélemény kifogásolta a „két kalapos” megoldást a szervezeti felépítésre nézve, ugyanis álláspontjuk szerint így könnyen megtörténhetne, hogy az európai ügyészi határozatok felülírnák a nemzeti prioritásokat.²⁸

A második kiegészítő jegyzőkönyv 7. cikk 2. bekezdése alapján a Bizottság előtt két út állt; a vélemények figyelembe vétele nélkül, átdolgozatlanul nyújtja be a rendelettervezetet, mely megoldás nem valószínű, hiszen csekély eséllyel kerülne elfogadásra, a másik opció, hogy megkísérlik beépíteni a javaslatokat a rendeletbe, azonban ez nem egyszerű feladat, tekintve az észrevételek sokszínűségét. A harmadik opcióra még a fentiek sikertelensége esetén is van lehetőség; a szervezet létrehozása a megerősített együttműködés keretében.

Azonban nem csupán a tagállamok részéről érkeztek hozzászólások, és észrevételek, hanem számos vélemény megjelent a tudomány művelői részéről, melyek közül a Meijers Bizottság²⁹ által megfogalmazottakat mutatom be a teljesség igénye nélkül. A Meijers Bizottság 2013. szeptember 25-én küldte meg beadványát az Európai Parlament állampolgári jogok, bel-és igazságügyekkel foglalkozó bizottságához. A testület beadványában legfőképpen azt szorgalmazza, hogy az alapvető jogokra vonatkozó biztosítékok részletesebb kimunkálásra kerüljenek, illetve további garanciákkal bővítsék ki ezeket. Ide sorolták a ne bis in

²⁷ <http://euobserver.com/justice/121945> (Letöltés dátuma: 2013. december 15.)

²⁸ <http://europeanlawblog.eu/?p=2025> (Letöltés dátuma: 2013. 12. 15.)

²⁹ A Meijers Bizottság olyan szakértők csoportja, akik bevándorlással, a menekültügygel és a büntetőjoggal foglalkoznak, székhelyük a hollandiai Utrechtben található.

idem elv szélesebb körű alkalmazását, a jogellenesen összegyűjtött bizonyítékok alkalmazhatóságának kérdését, az adatvédelem részletesebb szabályozását.

A svéd, az egyesült királyságbeli, és a ciprusi parlament azon álláspontot osztják, hogy a Bizottságnak csak az általa javasolt, az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló irányelv³⁰ elfogadását követően kellett volna újabb jogalkotást kezdeményeznie ugyanezen a területen. Az egyesült királyságbeli House of Commons kifejtette, hogy a Bizottság nem vizsgálta meg megfelelő alapossággal a csalás megelőzésére irányuló intézkedéseket.³¹ Ezen állítással szemben a Bizottság úgy véli, hogy az irányelvjavaslat és az Európai Ügyészség létrehozására irányuló javaslat céljai – bár egymást kiegészítik – eltérnek egymástól. Az irányelvjavaslat főbb céljai közé tartozik a hatálya alá tartozó bűncselekmények fogalommeghatározásainak harmonizálása, közös szankciók bevezetése, valamint az elévülési idők harmonizálása. A Bizottság közleményében kifejtette, hogy sürgősen lett volna addig várni az Európai Ügyészség létrehozására irányuló javaslat megtételével, amíg az irányelvjavaslat eredményei kielemezhetőek lettek volna. Ugyanis a Bizottság úgy véli, az irányelvjavaslat eredményei nem lesznek közvetlen hatással az Európai Ügyészség létrehozására irányuló javaslattal kapcsolatos szubszidiaritási tesztre, illetőleg a csalás megelőzését célzó javaslat integrált intézkedésekről rendelkezik a csalás megelőzésére, felderítésére és kivizsgálására. Azonban ez a kívánatos hatás is úgy érhető el, ha minél hatásosabb végrehajtási mechanizmus áll az igazságügyi hatóságok rendelkezésére, így ezért sem helytálló azon vélemény, hogy az Európai Ügyészségre vonatkozó javaslat idő előtti lenne. A Bizottság álláspontja szerint a két javaslat által megfogalmazott célkitűzések sem tagállami intézkedés, a meglévő mechanizmusok, illetve egyéb más jogalkotási javaslat révén nem valósíthatók meg kielégítően.³²

Több nemzeti parlament – a cseh, a magyar, a román, és a holland – megkérdőjelezi a javaslatból eredő többletértéket, miközben egyesek feltételezik, hogy vélhetően előnyökkel járna az Európai Ügyészség létrehozása, például többek között így vélekedik a máltai Kamra tad-Deputati. Az egyesült királyságbeli House of Commons azon okból kifolyólag nem osztja a fenti véleményt, mert

³⁰ COM(2012) 363., 2012. július 11.

³¹ A Bizottság javaslatot terjesztett elő az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló irányelvre vonatkozóan

³² A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a nemzeti parlamenteknek az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslat (2.) jegyzőkönyv szerinti, a szubszidiaritás elvére tekintettel történő felülvizsgálatáról Brüsszel, 2013.11.27. COM (2013) 851. 8-9. old.

szerinte a Bizottság nem érvelt megfelelően amellet, hogy uniós szintű intézkedéssel jobb eredményeket lehetne elérni. A Bizottság közleményében előadta, hogy a jövőbeni jobb eredmények elérése, így az Európai Ügyészség létrehozása mellett számos érv szól. Az egyik ilyen nívum várhatóan az uniós szintű, közös bűnüldözési politikából ered majd. Ezáltal elkerülhető lesz, hogy az elkövetők a számukra legkedvezőbb igazságszolgáltatási fórumot „válasszák ki”, és nagyobb visszatartó ereje lesz azon ténynek, hogy a felderítés, a nyomozás és a vádemelés kockázata jelentősen megnő Unió szerte. További pozitívumként említhető, hogy a nyomozás lefolytatása során az Európai Ügyészség – központi szerve útján – jobban átlátná azt, az olyan határokon átnyúló kapcsolatokat, melyekre a nemzeti szintű nyomozásnak nincs ráhatása, hogy mely tagállam delegált ügyészei lássák el a nyomozási tevékenységet. További előny várható a bizonyításvétel újonnan bevezetett rendjétől, ugyanis a rendelettervezet tartalmaz szabályokat a nyomozási szakaszban alkalmazásra kerülő nyomozási cselekményekre, a bizonyítékok összegyűjtésére és felhasználására vonatkozóan is.³³

Az Európai Parlament 2014. márciusban megerősítette, hogy támogatja az Európai Ügyészség létrehozását. A képviselők közül 487-en igennel, 161-en nemmel szavaztak, és 30 képviselő tartózkodott. Az Európai Parlament Szabadságjogokkal, igazságügygel és belügyekkel foglalkozó csoportjában szintén hasonló eredménnyel zárult a szavazás.³⁴ Az Európai Parlament jogi ügyekkel foglalkozó bizottsága (JURI) 2014. február 11-én bocsátotta ki véleményét az Európai Ügyészségről, a szavazatok eredménye 19 szavazat érkezett az intézmény létrehozása mellett, és 4 voksolt ellene. Alapvetően a bizottság egyetért a Bizottság által tett javaslattal, a tervezet alábbi sarokpontjain: támogatja az Európai Ügyészség decentralizált felépítését, a nemzeti igazságügyi rendszerekbe ágyazottan, a nemzeti jogot alkalmazzák. Szintén egyetértenek azzal, hogy a terhelteknek a jogok szélesebb spektrumát biztosítja, illetőleg azzal, hogy a nemzeti bíróságok lefolytathatják az igazságügyi ellenőrzést.³⁵

A Bizottság közleményében akként érvelt a felépítés eredeti koncepciója mellett, hogy az Európai Ügyészség az Unió egyik hivatala lenne, felépítése pedig a testületi jelleg miatt nem válik centralizálttá, pusztán az Európai Ügyészség eltérő módon történő megszervezéséről van szó, az az uniós szintű intézkedés két lehetséges módjának összehasonlítását jelenti. A Bizottság álláspontj szerint ez nem függ

³³ European Commission: Proposal for a Council, Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office COM (2013) 534 final Brussels, 2013. 17-36.o.

³⁴ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-183_en.htm (letöltés ideje: 2014. augusztus 21.)

³⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-102_en.htm (letöltés ideje: 2014. augusztus 23.)

össze a szubszidiaritás elvével. Az Európai Ügyészség olyan szempontból lehet releváns a szubszidiaritás elve szempontjából, hogy az Ügyészség felépítése, szervezete és hatáskörei befolyással lehetnek arra, hogy a javasolt intézkedés jobban megvalósítható-e uniós szinten, ez a kérdés pedig egyértelműen kapcsolódik a szubszidiaritás elvéhez. A Bizottság úgy véli, hogy egy teljes egészében testületi jellegű Európai Ügyészség létrehozása nehezítené a döntéshozatalt, ezáltal az Ügyészség hatékonyságát. A testületi jellegű vádhatóság modellje ezen okból kifolyólag nem jellemző sem a tagállamokban, sem a nemzetközi szervezetekben, ideértve többek között a Nemzetközi Büntetőbíróságot, különös tekintettel arra, hogy a konkrét ügyekben gyors operatív döntéshozatalra van szükség. Előfordulhat, hogy azon céllal hatna ellentétesen, amely miatt létrehoznák az európai vádhatóságot. A rendelettervezet számos esetben kvázi testületi jóváhagyást irányoz elő. Továbbá a tervezet 7. cikke rendelkezik a „tíz tanácsa” felállításáról, melynek jogköre kiterjedne a belső eljárási szabályzat elfogadására. Ezen szabályzat az Európai Ügyészség működése szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír, ugyanis szabályozni fogja az Európai Ügyészség munkaszervezését, és általános szabályokat fog tartalmazni az ügyelosztására vonatkozóan. A magyar parlament indokolt véleményében említette a delegált ügyészek elhelyezkedésének esetleges visszasságait az európai ügyészi koordináta rendszerben, azonban a Bizottság ezt a feltételezést is cáfolta, ugyanis a delegált európai ügyészek funkcionális szempontból az Európai Ügyészség szerves részét képezik, és gyakorolják annak hatásköreit. A központi Ügyészségre ruházott utasítási jog elengedhetetlen az intézmény kielégítő döntéshozatala és működése szempontjából. Ezért a Bizottság meggyőződése, hogy az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló javaslat összeegyeztethető a szubszidiaritás elvével.

Az Európai Ügyészség hatáskörének terjedelmével kapcsolatban is felvetették aggályaikat a nemzeti parlamentek. A holland, a magyar, a román és a szlovén parlament nem támogatja az Európai Ügyészség kizárólagos hatáskörét. A holland, illetőleg az egyesült királyságbeli parlament azt is megfontolandónak találja, hogy az Európai Ügyészség felülírhatná a tagállami nyomozások során meghatározott prioritásokat. A ciprusi álláspont szerint a járulékos hatáskörre vonatkozó szabályok azon kockázatot hordozzák magukban, hogy ezáltal kiterjeszhetővé válik a javasolt jogszabály hatálya. A cseh Senát nézete szerint a Bizottság a tervezet indokolásában nem igazolta kellőképpen annak szükségességét, hogy az európai ügyészi szerv hatásköre az egyetlen tagállamot érintő bűncselekményekre is kiterjedjen. A Bizottság úgy véli az Európai Ügyészség konstrukciója azért lenne így a leghatékonyabb, mert ezáltal Uniós szerte biztosítható lenne a következetes nyomozási és vádemelési politika megelőzhető válna az uniós és a nemzeti szintű intézkedések közötti átfedés, illetőleg szükséges az, hogy az európai vádhatóság tudomással bírjon valamennyi ügyről, hogy

beazonosítható legyen a terheltek és ügyek közötti összefüggés. Az EUMSZ 86. cikke egyébként sem tesz különbséget egyetlen államot, illetve több államot érintő ügyek között, hanem általánosságban rendelkezik valamennyi uniós családi ügyről. Továbbá a szerv kizárólagos hatásköre nem jelenti azt, hogy ezeket az ügyeket kivonná a nemzeti bűnüldöző hatóságok hatásköréből, hiszen azok aktív közreműködésével végeznék a bűncselekmények felderítését, és a tagállamokban működő, delegált európai ügyészeket keresztül emelne vádat a nemzeti bíróságok előtt. A Bizottság hasonlóképpen vélekedik az Ügyészség járulékos hatáskörével³⁶ kapcsolatban, hiszen szintén nem azt célozza, hogy elvonná a tagállami hatáskört, hiszen konzultálniuk kell egymással annak meghatározása érdekében, hogy a járulékos hatáskör alkalmazásának fennállnak-e a feltételei, ugyanis nem kizárólag az Európai Ügyészség hatáskörét részesíti előnyben a nemzeti hatáskörrel szemben, hanem a járulékos hatáskörre vonatkozó szabály – a meghatározó jellegtől függően – a nemzeti hatóságok irányában is érvényesülhet. A Bizottság összességében úgy véli, hogy az Európai Ügyészség javasolt hatáskörének terjedelme összeegyeztethető a szubszidiaritás elvével.

Néhány év hallgatást követően 2017. április 3-án tizenhét tagállam (Ausztria, Belgium, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Cseh Köztársaság, Németország, Görögország, Spanyolország, Finnország, Franciaország, Litvánia, Luxemburg, Portugália, Románia, Szlovénia és Szlovákia) értesítette az Európai Bizottságot, a Parlamentet és Tanácsot, hogy mégis csak a megerősített együttműködés mellett döntöttek az Európai Ügyészség létrehozása céljából.³⁷ Az említett tagállamokhoz további tagállamok csatlakoztak (Lettország, Észtország, Ausztria és Olaszország), majd a Tanács 2017. október 12-én elfogadta a 2017/1939 rendeletet az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről.³⁸ Az európai ügyési szerv Eurojustból történő létrehozásával egy szupranacionális testület hozna döntést az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények esetében a vádemelésről, és a tagállami bíróság előtt is képviselné a vádat.³⁹ Az

³⁶ Az Ügyészség számára lehetővé teszi, hogy az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel összekapcsolódó bűncselekmények ügyében nyomozási és vádemelési feladatokat lásson el, amennyiben a különböző bűncselekményeknek elválaszthatatlanul kell egymáshoz kapcsolódnak, azonos tényálláson alapulnak, és az uniós bűncselekménynek kell hangsúlyosabbnak lennie.

³⁷ A megerősített együttműködés intézménye még nem elterjedt formája az együttműködésnek: a különböző állampolgárságú házaspárok házasságának felbontására és az egységes európai szabadalomra vonatkozó szabályanyag mellett az Európai Ügyészség lesz a harmadik megerősített együttműködés az Európai Unió történetében.

³⁸ HL 283/1 2017. október 31.

³⁹ Javaslat A TANÁCS RENDELETE az Európai Ügyészség létrehozásáról III. fejezet

Európai Ügyészség, szervezetét tekintve, egy központi és egy tagállami, decentralizált szintre tagolódik.⁴⁰ A központi szint élén az európai ügyész áll.

Jelenleg 28-ból 23 tagállam tagja az Európai Ügyészségnek. Az eddig távol maradók közül Hollandia 2018. május 14-én jelezte csatlakozási szándékát⁴¹ és 2018. augusztus 1. napjától a Bizottság az EPPO tagállami közzé felvette⁴². Málta nem sokkal Hollandia után, 2018. június 14-én jelezte csatlakozási szándékát⁴³ és a Bizottság a kérését 2018. augusztus 7. napján hagyta jóvá⁴⁴.

EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG VAGY TAGÁLLAMI SZUVERENITÁS?

Az Európai Ügyészséghez nem csatlakozó és a vonakodó, de már csatlakozott államok egyik legalátámasztottabbnak tűnő érve az, hogy az Európai Ügyészség a vádhatóság képviselével már olyan szeletet hasít ki a tagállami szuverenitásból, amely nem egyeztethető össze a szerződésekkel.⁴⁵ Nem vitás, hogy napjainkban az Unió további sorsát illetően koncepcionális eltérések léteznek. Ilyen körülmények között felelősségteljesen és óvatosan kell létrehozni olyan intézményeket, amelyek joggal kelthetnek gyanút a tagállami szuverenitás csorbítása tekintetében.⁴⁶

A szuverenitás fogalma a kezdetektől összefügg az állam fogalmával. A szuverén először az uralkodó volt, aki megszemélyesítette az államot, majd ezen attribútumok letéteményese Európában folyamatosan a nép lett. Ezt követően a fogalom absztrahálódott, és az állam a szuverén, mely büntetőhatalmát delegált módon, hatóságain keresztül gyakorolja. Amennyiben ez a mai kor Európájában megváltozna, megkérdőjeleződne az állam maga. A büntetőhatalom gyakorlása tradicionális állami hatáskör, azt saját jogszabályai által szabályozza, illetve saját intézményi rendszerein keresztül juttatja érvényre. Felmerül a kérdés: hogyan fér meg egymás mellett az állam szuverenitása és a nemzetközi, illetve az európai büntetőjog? Mennyire tekinthető egy állam szuverénnek, ha a büntetőjoggal

⁴⁰ Javaslat A TANÁCS RENDELETE az Európai Ügyészség létrehozásáról 6. cikk (1) bek.

⁴¹ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8939-2018-INIT/en/pdf> (letöltve: 2018. szeptember 26.)

⁴² A Bizottság (EU) 2018/1094 határozata (2018. augusztus 1.) Hollandiának az Európai Ügyészség létrehozásával kapcsolatos megerősített együttműködésben való részvétele megerősítéséről

⁴³ <https://www.gov.mt/en/Government/Press%20Releases/Pages/2018/June/14/pr181346.aspx> (letöltés: 2018. szeptember 26.)

⁴⁴ A Bizottság (EU) 2018/1103 határozata (2018. augusztus 7.) Máltának az Európai Ügyészség létrehozásával kapcsolatos megerősített együttműködésben való részvétele megerősítéséről

⁴⁵ http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_48 (letöltés dátuma: 2018. szeptember 26.) 2.

⁴⁶ Polt Péter: Az Eurojust és az Európai Ügyész Tendenciák, kérdések, alternatívák és lehetőségek. Budapest, PPKE-JÁK, 2016. 54.

kapcsolatos jogosítványait (nyomozás, váddal való rendelkezés, bírászkodás) nem önállóan gyakorolja, hanem átengedi valamely szupranacionális szervezetnek (ICC, OLAF, Európai Ügyészség)?

1. A szuverenitás és az állam kapcsolata

A szuverenitás és az állam fogalma között szoros kapcsolat áll fenn, a kettő feltételezi egymást. A mai kor viszonyai között az állam a szuverén, és az állami léthez szükségeltetik a szuverenitás.⁴⁷ A reláció demonstrálásához szükségét érzem annak, hogy az alábbiakban mindkét fogalmat vizsgálat tárgyává tegyem.

Az állam definícióját egyetlen nemzetközi szerződés sem határozza meg, azonban léteznek az államiság ismérveit meghatározó dokumentumok. A hágai konferencia által kijelölt testület, a Badinter-bizottság állásfoglalásában megállapította: „Az állam általában olyan közösségként határozható meg, mely szervezett és szuverenitás által jellemzett politikai hatalomnak alávetett területből és lakosságból áll.” Hozzátette továbbá, hogy „a belső politikai szervezet és az alkotmány rendelkezései pusztán tények, azonban tekintetbe kell venni a kormány terület és lakosság fölötti uralmának megállapításához.”⁴⁸ Az 1933-ban elfogadott, Az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló montevideói egyezmény” 1. cikke négykomponensű államfogalmat ad meg, amely alapján egy kérdéses szituációban górcső alá veszik a nemzetközi jogi értelemben vett államiságot. Az államiság objektív kritériumai a lakosság, a terület, a kormányzat és a más államokkal való kapcsolattartás képessége.⁴⁹ Bár a dokumentum regionális szerződésként jött létre, mára szokásjogi dokumentum vált belőle.

Ami a szuverenitás fogalmát illeti, a nemzetközi jog írott normái nem határozzák meg azt. A nemzetközi büntetőjogászok hajlamosak úgy tekinteni a szuverenitásra, mint a nemzetközi büntetőjog riválisára, gyakran megfélemlítve arról, hogy megfelelő mélységben tegyék vizsgálat tárgyává annak eltérő természete és alakíthatósága miatt. Alapvetően a szuverenitás elméletével foglalkozó jogfilozófusok két táborra oszthatók; vannak, akik az államra úgy tekintenek, mint monolit jogi személyre, míg mások sokkalta rugalmasabb entitásként, és a nemzetközi jogrendbe beillesztve, az állam alapvető jogaiból és kötelezettségeiből indulnak ki a fogalom elemzéséért.⁵⁰ Annak ellenére, hogy a

⁴⁷ JUNG, HEIKE: 'L'Etat et moi': Some Reflections on the Relationship between the Criminal Law and the State European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 6/3, Kluwer Law International 1998. 210.

⁴⁸ SHAW, MALCOLM N: Nemzetközi jog, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008, 179-180.

⁴⁹ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 26 December 1933, 1.cikk

⁵⁰ ROBERT CRYER: International Criminal Law vs. State Sovereignty: Another Round? The European Journal of International Law Vol. 16 no. 5 2005. 981-982.

szuverenitásnak nem létezik a mai napig a nemzetközi közösség által egyezményesen kialakult meghatározása, számos jogfilozófus és politikus is kidolgozott elméleteket erre vonatkozóan. Az alábbiakban bemutatom, hogy a különböző korszakokban milyen főbb elméletek alakultak ki a szuverenitásra, illetve, melyik érában ki volt tekinthető szuverénnek.

A középkor kései szakaszában a szuverenitás elérését a fejedelmek, oligarchák, hűbérurak célként tűzték maguk elé, és saját területükön államok voltak az államban. Gyakorolták a legfőbb állami jogosítványokat is, ide értve a büntetőhatalom gyakorlásának jogát is.

Jean Bodin 1576-ban dolgozta ki a szuverenitás elméletét. E szerint a szuverén nem maga az állam, hanem az őt megtestesítő uralkodó, aki „nincs más feltételhez kötve mint amit Isten és a természet törvénye parancsol”⁵¹. A ráruházott hatalomnál fogva az ország szuverénje – az uralkodó –, a népe feletti hatalomgyakorlás tekintetében tehát korlátlan volt. Bodin szerint „a szuverenitás egy állam állandó és abszolút hatalma ..., azaz a parancsolás legfőbb hatalma.”⁵² Maga a szuverenitás azonban nem abszolút; az isteni törvények, a magántulajon és a nemzetközi jog által korlátozott. Feloldotta a szuverenitás letéteményese és a szuverén közötti ellentmondást. Kimondta, hogy a szuverenitás az államhoz tapad és nem az állami hatalom letéteményeséhez. A szuverenitás gyakorlója csak az államformát határozza meg. Ha az egy személyben ölt testet, akkor monarchiáról beszélhetünk, ha az egész nép a szuverenitás gyakorlója, akkor demokráciáról, míg ha csak keveseknek adatott meg ez a jog, akkor arisztokráciáról.⁵³ A fent említett elvek mentén dolgozta ki az oszthatatlan szuverenitás elméletét, mint az államkénti elismeréshez elengedhetetlen tényezőt. A 16. században ugyanis minden állam igyekezett saját területén büntetőjogi normákat alkotni, és azokat saját nemzeti hatóságai útján végrehajtatni, azt a célt tűzve maga elé, hogy saját kézben egységesítse a büntető igazságszolgáltatást és kizárjon minden más, főként külföldi intézményt akár attól, hogy azok bűnüldöző feladatokat hajtsanak végre, akár attól, hogy ellenőrzésük alatt tartsák a nemzeti igazságszolgáltatás rendszerét.⁵⁴

Grotius 1625-ben megjelent könyvében a szuverenitás korlátait az isteni jogban és a természetjogban látta, és azt a hatalmat nevezte a legfőbbnek, melynek cselekedetei nincsenek alárendelve más jognak. A polgárság megjelenésével azonban megváltozott a szuverénról alkotott kép is. John Locke már nem az abszolút uralkodót ruházta fel a kizárólagos állami jogosítványokkal, hanem a

⁵¹ BODIN, JEAN: Az Államról (Válogatás), Gondolat Kiadó, Budapest, 1987, 78.

⁵² Bodin: i.m. 73-74.

⁵³ Bodin: i.m. 126.

⁵⁴ CRYER, ROBERT: i.m. 981.

természetjog tanaiból levezette a jogot arra vonatkozólag, hogy az uralkodóval szemben fel lehessen lépni, miközben a parlamenti szuverenitást hirdette.⁵⁵ Montesquieu és Rousseau a népet nevezte meg a szuverenitás letéteményeseként. Az ő elméletükben a nép, már nem mint a hatalom közvetett gyakorlója szerepel, hanem azt közvetlenül, képviselők nélkül teszi.⁵⁶ A XIX. században a szuverenitás összefonódott a nemzeti identitás fogalmával, azaz a nemzetállamiságon nyugodott. Majd a századfordulónál merült fel ismét a szuverenitás vizsgálata más államokkal való kapcsolataikkal összevetve. Kelsen akként kísérelte meg meghatározni a szuverenitás fogalmát, hogy megtisztította azt a szociológiai, pszichológiai és politikai elemektől, és csupán jogi értelemben tette vizsgálat tárgyává. Az államra úgy tekintett, mint a valóságban nem létező jelenségre, mely jogrendként fogható fel. Ez a jogrend más ország jogrendjének nincs alárendelve, a legmagasabb szinten helyezkedik el, független a nemzetközi jogrendtől is, ugyanis azt az állam maga, másokkal egyetemben hozza létre. Tehát Kelsen az államot a jogrenddel azonosította, és azt tekintette szuverénnek. Így ha ebben az értelemben vizsgáljuk meg az állami szuverenitás természetét, – azonosítva az államot a jogrenddel – mint független entitást, az nincs alárendelve sem más jogrendnek, sem más intézménynek, tehát független más államoktól. Az egyre formálódó nemzetközi kapcsolatokban és integrációs szervezetekben azonban az utóbbi szuverenitás fogalmak kezdtek meghaladottá válni. Az állami szuverenitás egy sajátos viszony, mely alapján az államot belső viszonyaiban centrális, míg más államokkal való viszonyaiban horizontális hatalmi struktúra jellemzi. A nemzetközi jog csupán azt körvonalazza, hogy mely cselekedetektől kötelesek magukat távol tartani az államok, pozitív oldalról nem határozza meg cselekvési lehetőségeiket, azaz a szuverenitás tartalmát, jellemzőit. Az állami főhatalom természetével kapcsolatosan, – melynek elvileg belső viszonyaiban korlátlanok kell lennie, és külső viszonyaikban is függetlennek –, úgy tűnik, kialakult egy ellentmondás; az ország korlátlan főhatalma szenvedett csorbát, korlátozottá vált. Következik ez abból, hogy kialakult egy olyan kapcsolatrendszer az államok között, mely során önállóan kell dönteni, azonban mégis más államokra figyelemmel. Ilyen értelemben nem beszélhetünk korlátlan főhatalomról, ugyanakkor ez a korlátozás magából az állami akaratból fakad, tehát tekinthető önkorlátozásnak, mely nem érinti a szuverenitást, azonban egy más állam általi erőszak (Ius ad bellum) a szuverenitás korlátozásának minősül.

Más megközelítésből a szuverenitással „egy hatalommal rendelkező egyént ruháztak fel, akinek valamely terület feletti rendelkezési joga ... igazoltan rászállt

⁵⁵ BENETT, JONATHAN: John Lock: Secound Treatise of Government, 2008, <http://fs2.american.edu/dfagel/www/Philosophers/Locke/LockesSecondTreatiseSmaller.pdf>, 2.

⁵⁶ Heger , Martin: Influences of EU law on national criminal law US-China Law Review Volume 8. 2011. 264.

vagy ráruházott isteni vagy történelmi hatalmon alapult.”⁵⁷ A II. világháborút követően a népakaraton nyugvó szuverenitás vált elfogadottá.⁵⁸ Ez a megközelítés érhető tetten az ENSZ alapokmányában is a felsorolt célok között. E szerint az ENSZ célja, hogy fejlessze az államok közötti kapcsolatot, melyek „az egyenlő jogok és a népek önrendelkezésének elvein alapulnak”. Továbbá az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 21. § (3) bekezdésében kimondja, hogy „a kormányok hatalmának alapja az emberek választásokon megjelenő akarata”⁵⁹

Ezen tézisekből kiindulva, jelen kor államközi viszonyait tekintve lehet-e olyan államról beszélni, amely döntései meghozatala során ne lenne tekintettel más államokra? Főként a vele gazdasági kapcsolatban álló, illetve szomszédos államokra, érdekeikre? Lehet-e szuverenitásról beszélni egy olyan korban, amely az integráció elmélyítését tűzte zászlajára? A felvetett kérdésekre adható válasz nemleges, amelyből következik, hogy egyáltalán létezik-e olyan állam, amely tisztán megfelelné e kritériumoknak. Európában, ahol az országok az integráció hívei, ilyen értelemben véve egyik állam sem lenne szuverén?⁶⁰ A világháborút követő évtizedek egyre inkább az integrálódás jegyében telnek, hiszen megalapul a NATO és az OECD, mint legjelentősebb tömörülések. Továbbá az ESZAK-ból és az EURATOM-ból kifejlődik az Európai Unió. Azonban az előbbi szerveződésektől az Európai Unió élesen megkülönböztetendő. Nem egy olyan tömörülésről van szó, mely egy-egy cél köré szerveződik, mint katonai, gazdasági célok, hanem közös irányba halad, számos közös területet felölelve.

Ezek a változások a külső szuverenitás fogalmának jogi és politikai koncepcióinak újragondolását is szükségessé tették. Nem lehetett elmenni a mellett, hogy az egyes nemzetállamok elvi egyenlősége mögött a formális, jogi és a valós, politikai szuverenitásuk közötti jelentős mértékű különbség adott. Ezt szolgálva választották el egymástól a szuverenitás fogalmának nemzetközi politikai és jogi értelmezését. Amíg politikai értelemben az államok közötti kapcsolatokban különböző fokozatokat különböztethetünk meg a függőség – és így szuverenitás – tekintetében, addig jogi értelemben csak a szuverenitás meglétéről vagy hiányáról beszélhetünk.⁶¹

⁵⁷ REISMAN, W. MICHAEL: Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law, *American Journal of International Law* 84., no. 4 1990, (October) 866-76.

⁵⁸ FRANCK, THOMAS M.: The Emerging Rights to Democratic Governance.” *American Journal of International Law* 86, no. 11192, 46-91.

⁵⁹ REISMAN, W. MICHAEL: i.m. 866-76.

⁶⁰ VALKI LÁSZLÓ: Mit kezd a szuverenitással a nemzetközi jog? in: A szuverenitás káprázata (szerk.: Gombár Csaba, Hankiss Elemér) *Politikai kutatások központja, Korridor, Budapest, 1996, 47.*

⁶¹ VALKI LÁSZLÓ: A Közös piac szervezeti és döntéshozatali rendszere, KJK, Budapest, 1977, 415-418.

Krasner a szuverenitás négy fogalmát különbözteti meg. Az egyik a jogi szuverenitás, amely alapja a nemzetközi elismerés és nem az adott állam éppen aktuális állapota. Akkor is létezik, ha az adott állam politikai egységként nem létezik (de iure szuverenitás). A második az interdependencia szuverenitás, amely inkább gazdasági jellegű megközelítés. Az adott állam mozgásterének korlátozottságát jelenti a tőke, személy, munkaerő áramlással szemben. Harmadikként említi belpolitikai szuverenitást, amely az államon belüli folyamatok állam általi kontrollját jelenti. (de facto szuverenitás). Utolsóként a vesztfáliai típusú szuverenitást veszi számba. Amely létét és korlátait az adott állam külső hatalomtól függő vagy független ráhatását adja meg a belpolitikára (pl. Nauru Ausztrália gyámsága alatt).⁶² Ez a megközelítés párhuzamot mutat a külső szuverenitás fogalmával. Külső szuverenitásról akkor beszélünk, amikor „a szuverén állam más államokhoz való viszonyában határozza meg saját önállóságát és függetlenségét. Szuverén tehát az az állam, amelynek más hatalmak nem parancsolhatnak, s nem szabhatják meg, hogy mi történjék az adott országban.”⁶³ Hasonlóan vélekedik Cimburzskij is miként úgy fogalmaz, hogy „a tényleges szuverenitás esetében egy állam belpolitikájába a szomszédainak nem lehet semmi beleszólása.”⁶⁴ Tovább erősíti az ilyen irányú gondolkodást, hogy a modern államok szuverenitásának alapját főként a nemzetközi elismertség adja, amely megelőzi a hatalom tényszerűségét, a de facto szuverenitást. Ez utóbbi az elismerésből eredeztethető. „A tényleges szuverenitás elismerés függővé válik és az elismerésből tényleges szuverenitás fakad. Az elismerés tehát maga is hatalmi erőre tesz szert.”⁶⁵

2. A szuverenitás és a jog kapcsolata

A jog felfogható a szuverenitás egyik jelentésének, jelentésrétegének is. Ebből adódóan a szuverén az, aki a jogot a rá ruházott és valamilyen módon származtatott (vallás, nép, öröklés) hatalmánál fogva megalkotja, jogosult megalkotni és jogosult mindenkire nézve kötelező jogforrásokat kibocsátani, amely közül nem egy éppen a szuverénre vonatkozik. Ez egyrészt a szuverén önkorlátozását, másrészt a jog kiszámítható működését jelentik. Nem szabad elmenni a mellett, hogy a büntető anyagi jogba foglalt tételek nyelvtani értelemben nem a társadalom valamennyi tagjának címzettek, hanem a bíró –

⁶² KRASNER, STEPHEN D.: Sovereignty: Organized Hypocrisy, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1999, 9-25.

⁶³ BAYER JÓZSEF: A politikai gondolkodás története, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 108.

⁶⁴ CIMBURSZKIJ, VLAGYIMIR: PONJATYIJE szuvereniteta i raspad Szovjetszkovo Szozjuza. In: Sztrana i Mir München, 1992. 1. szám. 11. o. Cimburzskij szuverenitás értelmezésének bemutatása magyarul Szilágyi Ákos „A szuverenitás fantomja, avagy a képzelt hely” című művében is megtalálható. 2012, 52–85.

⁶⁵ SZILÁGYI ÁKOS: A szuverenitás fantomja, avagy a képzelt hely, Kalligram, Pozsony, 2012, 53.

mint jogalkalmazó – várható döntését vetítik előre. „Aki mást megöl, bűntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”⁶⁶. Ez a parancs nem a vádlottra, hanem a szuverén egy részét megtestesítő bíróra vonatkozik, tehát a bírónak ad útmutatást arra, hogy a szuverén akaratát az emberölés elkövetőire hogyan alkalmazza. Ebből következően a jogforrás itt csak másodlagosan vonatkozik a széles jogkereső állampolgárokra, mert a szuverén maga a címzettje.

Tehát a jogot a szuverén használja egyrészt a szuverén működésének eszközeként és szabályokat alkot a társadalom tagjaira is.

A globalizáció azonban szeletenként elvesz a szuverenitásból. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy mivel magyarázzuk, hogy bizonyos normákat nem szuverének alkotnak és az azok megsértéséből eredő perek nem valamely államnak alárendelt bíróság előtt zajlanak le? A globalizáció eredményeképpen új jogrendszerek jöttek létre. Ennek egyik legfontosabb sarokköve a nemzetközi kereskedelmi bíróságok. Az elmúlt minimum 20 évben a nemzetközi kereskedelmi bíráskodás olyan mértékben átalakult és intézményesült, hogy a választott bíróságok mára a nemzetközi kereskedelemben előforduló jogviták legfontosabb szerződéses rendezési formáivá váltak.⁶⁷

A fentiekből úgy tűnik, hogy a globalizáció kibontakozása és a multinacionális társaságok fejlődése morzsánként kiveszi a szuverenitást az államok kezéből. Sok esetben már csak a választott bíróságok döntéseinek a végrehajtása marad ezekben az ügyekben az egyes államoknál.

3. A szuverenitás és a nemzetközi büntetőjog kapcsolata

Goldmann úgy véli ha nincs állam, nincsenek nemzetközi kapcsolatok sem.⁶⁸ Kiss pedig a konstrukcionizmus látásmódján át szemléli a szuverenitás és a nemzetközi kapcsolatok viszonyát. E szerint államok azért vannak, mert a szuverenitás nemzetközi normája létezik, amely az államokat, mint legfontosabb nemzetközi szereplőket konstruálja.⁶⁹ Szilágyi osztja a fenti álláspontokat és maga is úgy fogalmaz, hogy ahhoz, hogy valamely területi-politikai közösséget nemzetközi jogi szubjektumként ismerjenek el az arra feljogosított nemzetközi szervezetek, legalább de facto szuverénnek kell válnia ezen a területen”, amire „eséllyel csak

⁶⁶ Btk. 160. § (1) bek.

⁶⁷ SASSEN, SASKIA: Elveszített kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában, Helikon Kiadó, 2000. 30.

⁶⁸ GOLDMANN, KJELL: A nemzetközi kapcsolatok áttekintése. In: A politikatudomány új kézikönyve. Szerk: Robert E. Goodin – Hans-Dieter Klingemann, Budapest, 2003. Osiris Kiadó. 386.

⁶⁹ KISS J. LÁSZLÓ: Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében. Budapest, 2009. Osiris Kiadó. 365.

nemzetállammá szerveződve pályázhat. (...) Az a nép, amelyiknek nincs állama (...) a modern világban – jogilag legalábbis – nem létezik.”⁷⁰

A nemzetközi büntetőjog nem egy magától önállóan működő rendszer, melyet egy szupranacionális szerv hozott létre, hanem maga az államok közössége azzal, hogy szuverenitásuk e részéről önként lemondanak. Ebből következik, hogy csak abban az esetben, és csak addig áll fenn, amíg azt az országok kívánják.

A fentiekben bemutatott szuverenitás fogalomból kitűnik, hogy az erőszak egy, másik állam általi alkalmazása korlátozza a szuverenitást, így egy ily módon korlátozott állam szuverenitásáról nem beszélhetünk. A nemzetközi büntetőjog fejlődése az erőszak alkalmazásának tilalmából – mint jogellenességből – indul ki, majd ennek különböző formáiból, eljutva egészen egy, a nemzetközi közösség által alapított szupranacionális büntető bírói fórumig. Az alábbiakban e jogterület fejlődését mutatom be, majd azt, hogy ez milyen módon és mértékben érinti a büntetőhatalom gyakorlását.

A háborúindítás tilalma (*ius ad bellum*) és ennek a területszerzési módnak a tilalma a XX. század során alakult ki, több nemzetközi jogi dokumentumban, ezáltal bírósági ítéletekben is kimondásra került és a nemzetközi jog imperatív szabályai (*ius cogens*) közé emelkedett, amely egyben azt is jelenti, hogy az ilyen jellegű szabályok szokásjogi értékűnek tekintendők. A Nemzetek Szövetsége deklarálta elsőként a hódító háború indításának tilalmát, azonban a háború indítása ezáltal még nem vált tilalmazottá, és a cél legitimitása erősen vitatható volt az államok közötti konfliktusokban, így ha az erőszakot alkalmazó állam másként aposztrofálta a háború célját, vagyis hódító célzattal ruházta fel, máris legitímé vált. A Kellog-Briand paktum volt az első igazi áttörés, mely a háborúindítást magát tiltotta, tehát innentől kezdve az államok szuverenitása már nem volt háború útján felszámolható.⁷¹ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya deklarálja, hogy „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”⁷² Ezt a szabályt az ENSZ Közgyűlése az államok közötti baráti kapcsolatokról szóló határozatában is kimondta: „Semminemű, erőszakkal vagy erőszakkal történő fenyegetéssel megvalósult területszerzést nem lehet jogszerűnek tekinteni”⁷³ Majd ezt a tételt az ENSZ

⁷⁰ SZILÁGYI ÁKOS: i.m.23.

⁷¹ VALKI LÁSZLÓ: Mit kezd a szuverenitással ..., 47-52.

⁷² Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 2.cikk 4.bek.

⁷³ 2625 (XXV). Resolution adopted by the General Assembly during its twenty-fifth session Declaration on principles of international law concerning friendly relations and cooperation among states in accordance with the charter of the united nations, 24. October 1970.

Közgyűlése az agresszió definíciójáról szóló határozatában is megegyező tartalommal mondja ki.⁷⁴ Innentől kezdve alakult ki a nemzetközi közösség között egy olyan kooperáció, mely nem csupán az állam erőszakos, és jogszerűtlen cselekményét kriminalizálta, hanem az egyéni büntetőjogi felelősségre vonást is intézményesítette, az emberiséget és az államiságot súlyosan sértő cselekmények esetén.

A nemzetközi büntetőjog alkalmazására többségében azokban az esetekben van szükség, ha egy bűncselekmény több államot is érint, vagyis nemzetközi elemet tartalmaz. A belső jog szempontjából tekintve a nemzetközi elemmel bíró bűncselekmények elbírálása alapvetően háromféle módon történhet: a belső büntetőjog alkalmazásával, nemzetközi bűnügyi jogsegély igénybevételével, vagy szupranacionális büntetőjog kialakításával. A nemzetközi elemmel rendelkező deliktumok tartalma a történelem folyamán is e sorrendben alakult ki. A hagyományos bűnügyi együttműködés nemzetközi egyezmények mentén fejlődött, és a megkeresés elvén alapul, melynek értelmében a megkereső állam jogsegélykérelemmel fordul a megkeresett államhoz, amely belső joga szerint dönt a kérelem elbírálásáról. Ezekben az esetekben két állam egyenrangú, egymással mellérendelt viszonyban van, szuverenitásuk egyformán érvényesül. Ezt a modellt a szakirodalom horizontális együttműködésnek is nevezi. Amennyiben az adott bűncselekmény kettőnél több államot is érint, ez az együttműködési forma kevésbé hatékony, ahogyan sürgős esetekben sem célravezető alkalmazása.⁷⁵

A modern értelemben vett nemzetközi büntetőjog nagyjából huszonöt éves múltira tekint vissza, ugyanis innentől datálható a nemzetközi büntető bírói fórumok létrejötte, melyek az adott államtól elkülönült szervként döntenek a felelősség kérdésében, és az államok saját akaratából rendelkezik joghatósággal fölöttük. Ezen kritériumnak leginkább a Nemzetközi Büntetőbíróság felel meg, hiszen részes félként nem szerepel az ENSZ⁷⁶, nem kötelező erejű BT határozattal jött létre⁷⁷, hanem az államok közreműködésével létrehozott Statútum alapján kezdte meg működését. Tehát a dokumentumban felsorolt bűncselekmények elkövetése esetén a bírói fórum felléphet a részes állammal szemben. A Statútum joghatóságról rendelkező részben ennek a különböző esetkörei vannak, azonban amely a büntetőhatalom gyakorlása, így a szuverenitás szempontjából igencsak aggályosnak nevezhető, a 13. cikk 2. bekezdése akként rendelkezik, hogy a

⁷⁴ 3314 (XXIX). Resolution adopted by the General Assembly during its twenty-ninth session
Definition of aggression, 14. december 1974.

⁷⁵ LIGETI KATALIN: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004, 14-16.

⁷⁶ pl. a Sierra Leona Különleges Bíróság

⁷⁷ pl. az ICTY (Jugoszláviai-törvényszék), ICTR (Ruandai-törvényszék)

Biztonsági Tanács az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VII. Fejezetének megfelelően eljárva a főügyész elé utalja azt az esetet, amellyel kapcsolatban feltehető, hogy a Statútumban található bűncselekmények elkövetése forog fenn.⁷⁸ Eszerint az ICC egy olyan állammal, illetve polgáraival szemben is jogosult fellépni, mely nem részes állam, és nem írta alá a Szerződést, mindezt egy politikai testület döntése alapján. A fentiek értelmében még ennél a szervnél is megtalálható az a kényes pont, mely alapján, az állami szuverenitás a büntetőhatalom gyakorlásának vonatkozásában sérül.

A tágabb, hagyományos értelemben vett nemzetközi büntetőjoghoz képest az uniós büntetőjog természete eltérő az alábbiak miatt.

4. A szuverenitás és az európai büntetőjog

Az Európa történetében lezajló szuverenitás és integráció különböző intenzitással és eredménnyel zajlott a kontinensen.⁷⁹ A kezdetek abszolutista berendezkedését csak a francia forradalom indította el a demokrácia irányába. Napóleon törekvései kettős hatással voltak az európai integrációra. Egyrészt a nacionalista vonalat erősítették, melynek hozadékaként létrejött a német és az olasz egység, ami az integráció ellen hatott, azonban másrészt a Habsburg Birodalomban lezajló folyamatok éppen az integrációt segítették. A külső szuverenitás megőrzése miatt a nemzetállamok között az izoláció és a folyamatos konfliktusok váltak meghatározóvá, ami az első majd a második világháborúba vezetett. A II. világháború után két szuverenitással bíró államok közötti szövetség határai mentén alakult ki a hidegháborús, kétpólusú világrend. A szovjet vonal a tényleges szuverenitást helyezte előtérbe, míg a nyugati politikai tömb megközelítése ezt meghaladva az elismerésen alapuló szuverenitás fogalma felé mozdult el.

Az európai integrációt több iskola mentén ismerhetjük meg. Elsőként említendő az idealista-normativista iskolából származó föderalisták megközelítése, melynek a magva, hogy az egyes tagállamok szuverenitásuk egy részét szupranacionális szervezetre ruházzák át (Népszövetség, ENSZ), amely hatékonyabban gyakorolja ezen átruházott hatáskört. Az első jelentősebb eredménye a Pánerópa-mozgalom volt az I. világháború után, melynek meghatározó személyisége, Rochard Nicolaus Coudenhove-Kalergi gróf jelentősen segítette az európai integrációt az Európa Tanács tető alá hozásával is. Az Európa Tanács gyenge hatásköröket kapott és a kormányközi jelleg dominált. A föderalista irányzat egyik jelentős képviselője John Pinder, aki az irányzat megújítását javasolta. Álláspontja szerint a nemzetállamok szerepét nem vették elég komolyan a föderalisták,

⁷⁸ CRYER, ROBERT: i.m. 984-985.

⁷⁹ Bővebben: VIDA KRISZTINA: Az európai integráció története. In: Kende, Tamás – Szűcs, Tamás (Szerk.): Európai közjog és politika, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 11–48.

továbbá az euró bevezetését követően is törekedni kell a szorosabb integrációra a hadügy, a külügy és a környezetvédelem területein.⁸⁰

Másik irányzat a funkcionalizmus és a neofunkcionalizmus, amely nem a politikai, hanem a gazdasági együttműködést tekintette az európai integráció fő hajtóerejének, mely végül a Robert Schuman nevével összeforrt ESZAK megállapodásban érte el első eredményét. Azonban ennek a megközelítési módnak a gyökerei a két világháború közötti időszakra nyúlnak vissza. Az irányzat jeles képviselője David Mitrany, aki előre látta, hogy a XX. századra a gazdaság összefonódása és a technológia fejlődés miatt a nemzetállamok nem lesznek képesek feladataik elégséges szintű ellátására, így ezeket a feladatokat (egészségügy, posta, kommunikáció) szupranacionális szervezethez szükséges delegálni.⁸¹ Az ő gondolatait reformálta Haas, aki a túlcsoordulás (spillover hatás) elméletét dolgozta ki. Úgy véli az egyes szektorok integrációja során elérhető egy az integráció egy olyan foka, amely más területekre is továbbgyűrűzik, így elérvén egy magasabb szintű, politikai integrációt.⁸²

Harmadikként szükséges megemlíteni a neoliberaiszticizmust, amely az együttműködés magyarázataként a kölcsönös politikai és gazdasági függés mellett tette le a voksát, bár ez a megközelítés nem vált meghatározóvá. Robert Keohane és Joseph Nye szerint a létrehozott intézmények képesek helyrehozni az államok kollektív cselekvéséből származó hibákat, így javítva a piaci zavarokat.⁸³ Ebben a környezetben nélkülözhetetlen, hogy az államok – megosztva a szuverenitásukat – szakpolitikai irányok mentén létrehozzanak nemzetközi intézményeket, kormányzati hálózatokat,⁸⁴ azonban ezek az intézmények túlnőhetik az eredeti kereteiket⁸⁵.

Felvetődik a kérdés: mi a hajtóereje az európai intergrációnak? Az intergovernmentalizmus képviselőjeként számon tartott Morvacsik szerint „az

⁸⁰ PINDER, JOHN: European Community and Nation-State: A Case for Neofederalism? In: Nelsen, Brent F.- Stubb, Alexander C-G. (Szerk.): The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration, Macmillan, London, 1998, 189 – 194.

⁸¹ MITRANY, DAVID: A Working Peace System. In: Mitrany, David: The Functional Theory of Politics, London School of Economics & Political Science, M. Robertson, London, 1975, 125.

⁸² HAAS, ERNST B.: The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-57. Stanford, Stanford University Press. és Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization. Stanford, Stanford University Press, 1958.

⁸³ KEOHANE, ROBERT O. – NYE, JOSEPH S. JR.: Transnational Relations in World Politics, Cambridge, Mass, Harvard University Press, London, 1971.

⁸⁴ SLAUGHTER, ANNE-MARIE: A New World Order, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2005, 18 – 19.

⁸⁵ PIERSON, PAUL: The Path to European Integration: A Historical Institutionalist Analysis. In: Nelsen, Brent F. – Stubb, Alexander C-G. (Szerk.): The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration. Macmillan, London Pierson, 1998. 320 – 321.

európai integrációs folyamatot 1955 óta három tényező – a kereskedelmi előnyök rendszere, a jelentősebb kormányok relatív alkupozíciója és az államközi kötelezettségvállalások szavahihetősége – jellemzi. Ezek közül a legalapvetőbb a kereskedelmi érdekek.”⁸⁶

Utolsóként említem a mai felfogáshoz leginkább igazodó multi-level governance irányzatot. E szerint többlépcsős és többszereplős döntéshozatalai eljáráson és irányításon alapul az EU kormányzása. Ennek első típusa többcélú, korlátozott számú és szintű, egymástól jól elkülönült és egymással függelmi viszonyban lévő igazgatási egységekből áll, mely viszonylag állandó és csak jelentős áron alakítható át. Második típus éppen ennek ellenkezője: nagy számú, egy adott célra létrehozott, egymással horizontálisan és vertikálisan is fedésben lévő igazgatási egységből áll, amelyek között nincs függelmi viszony. A szintek száma a gazdaságossághoz igazodik, és a rendszer rugalmasan, a feladatok igénye szerint alakítható.⁸⁷

Megállapítható tehát, hogy a különböző felfogások együtt és egyszerre hatnak az európai integrációra, melyek közül egyik sem emelkedett ki és vált irányadóvá. Nem kerülhető meg azonban, hogy a XXI. század elejére a nemzetállami szuverenitásnak erős gátló tényezők ellenében kell megtalálnia az egyensúlyt az integráció és szuverenitás között. Még nem jött létre az a globális szuverén szereplő, mely a nemzetközi viszonyok legfőbb irányvonalait lefektetné. Az Európai Unió még mindig is a szuverén nemzetállamok közösségének tekinthető, melyek egyelőre nem szándékoznak jelentős területeken átruházni a döntési jogosítványukat, mert azáltal tovább csorbulna a szuverenitásuk.

Amikor egy nemzetközi szerződés aláírásra, majd ratifikálásra kerül, a részes felek tisztában vannak tartalmával, majd az eredetihez képest módosításokat, kiegészítő jegyzőkönyveket csak egyetértés esetén írnak alá. A nemzetközi büntetőjoghoz viszonyítva az Unió fejlődéstörténete egészen más utat járt be. A Szén-és Acélközösétől kezdve a gazdasági integráción át a közös politikán keresztül eljutottunk a közös büntetőpolitikáig. Az integrációs lépcsőfokok megtételével egyre nagyobb szeleteket veszítenek a tagállamok a szuverenitásukból. Ugyanis az alapítószerződések aláírásakor ezek a célok még nem körvonalazódtak. Azonban ezekre a lépésekre korántsem lehet úgy tekinteni, mint amelyek már a tagállamok akaratától elkülönülten, egy független, absztrahálódott szupranacionális szerv hozná a döntést, hanem a döntéshozó szervek tagjai és a tagállamok által delegált képviselőkből tevődik össze, így ebben

⁸⁶ MORAVCSIK, ANDREW: The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht, Cornell University Press, Ithaca, 1998, 3.

⁸⁷ HOOGHE, LIESBET – MARKS, GARY: Types of Multi-Level Governance. European Integration Online Papers, 1996. V. évfolyam 11. szám.

az értelemben véve a tagállam saját maga hoz döntést – a demokrácia szabályainak megfelelően –, mely rá nézve kötelező. A lényegi különbség más nemzetközi szervezetek döntéshozatali mechanizmusához képest a technikai lépésekben keresendő. Az EU tagállamait ratifikációra tekintet nélkül kötelezi a döntés, függetlenül attól, hogy beiktatták-e saját jogrendjükbe vagy sem. Az uniós szervek által alkotott kötelező erejű jogforrások a tagállami szabályozást megelőzve érvényesülnek. A szuverenitás hagyományos felfogásából közelítve ellentétben áll annak lényegi elemeivel, azonban mégsem a szuverenitás csorbulásaként szemléljük a folyamatot⁸⁸.

A klasszikus értelemben vett állam- és szuverenitás fogalom alapján nem lennének megfeleltethetőek Európa országai ezen kritériumoknak. Mégis mindnyájukra független, szuverén államként tekintünk. Figyelemmel arra, hogy a büntetőjog az állami szuverenitás talán legfőbb szimbóluma, hosszú ideig általánosságban a fenti kérdést akként ítélték meg, hogy az európai igazságügyi együttműködést tekintve a tagállamok kifejezetten nem ruházták át szuverenitásukat az Európai Közösségre, így az nem rendelkezik és nem is rendelkezhet saját büntető jogrenddel⁸⁹. Az uniós integráció kezdetén a büntetőjog kívül esett ezen a területen, és fel sem merült, hogy bármikor is uniós kompetenciába sorolják. Ennek a nézetnek a gyökerei a büntetőjognak, mint a legitim állami erőszak eszközének felfogásában rejlenek, mely szerint a büntetőjog az állami szuverenitás szerves eleme, s talán a szuverenitás utolsó védelmi vonala, amelyet nem szabad feladni⁹⁰.

A büntetőhatalom érvényre juttatása önmagáért ugyanis nem indikálná az országok közötti kooperációt. A tagállamok pusztán azon okból kifolyólag, hogy nagyobb eredményességi faktorról lépjenek fel a határokon átnyúló bűncselekmények ellen, nem mutattak hajlandóságot az együttműködésre. Ezért is más természetű az európai büntetőjog, hiszen más fajta célok hívták életre. Azért bátyázzák körbe olyan gondosan vészfékmechanizmusokkal az Alapszerződéseket, mert a tagállamok szuverenitását sokkal inkább érinti, mint például a mezőgazdasági vagy a halászati politika közös meghatározása. Az Európai Közösségek, majd a jelenlegi Európai Unió céljai között nem szerepelt egy európai szuperállam létrehozása, helyette az együttműködésen alapuló államok közössége volt a cél. Tehát leszögezhetjük, hogy az európai büntetőjog kialakulását a szükségszerűség hozta létre. Ugyanis míg a bűnelkövetők mozgása

⁸⁸ A nemzetközi szerződések és az Európai Unió alapszerződése közötti éles különbséget tompítja a Lisszaboni Szerződés azon rendelkezése, mely először lehetővé tette az EUSz. 50. cikkével a tagállamok kilépését az Európai Unióból. Az Egyesült Királyság élve az 50. cikk biztosította joggal, népszavazáson döntött a kilépésről és megindította a kilépési folyamatot.

⁸⁹ LIGETI KATALIN: Az Európai Közösség büntetőjoga. Állam és Jogtudomány 1998/3–4, 331.

⁹⁰ JUNG, HEIKE: L'Etat et mois. in: European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 1995/3, 241-270.

a tagállamok között lényegében korlátlan, addig a nemzeti bűnüldöző szervek kizárólag az adott tagállam határain belül járhattak el, ezért a megnövekedett nemzetközi bűnözésre a hagyományos nemzeti büntetőjog és a bűnügyi együttműködés hagyományos formái nem tudtak megfelelő választ adni.

Az Európai Unióban az új Európai Ügyészség mellett jelenleg az OLAF az egyetlen közösségi szerv, mely rendelkezik a költségvetést károsító csalások elleni fellépéshez szükséges jogkörrel, azonban bizonyossá vált, hogy a hatékony fellépéshez szükséges eszközök nem bizonyultak elégségesnek. Az OLAF 2016. évre vonatkozó jelentéséből⁹¹ kiderül, hogy a benyújtott javaslatok mindössze fele eredményezett vádemelést. A fenti hiányosság orvoslására hivatott az európai vádhatóság a megerősített együttműködésben részt vevő tagállamok esetében, ugyanis ily módon várhatóan emelkedni fog a pénzügyi bűncselekmények elleni fellépés eredményességi mutatója. Ha a tagállamok önként lemondanak szuverenitásuk e lényeges eleméről, akkor az Európai Ügyészség biztosítani fogja, hogy az uniós költségvetés védelme kellő hangsúlyt kapjon és áthidalja az abból adódó joghézagot, hogy az európai pénzügyi bűncselekmények tekintetében az uniós szervek nem jogosultak bűnügyi nyomozást folytatására, valamint vádemelésre. Ahogyan a tagállamok szorosabbra fűzik az együttműködést, veszítenek ugyan ezen „szeletekből”, melyek a szuverenitást testesítik meg. Elmondható, hogy az állami hatalom egyik egyértelmű jele a büntetőhatalom gyakorlása. Így az állami szuverenitás vitathatatlan korlátjaként említhető a más államokkal való kapcsolataikban a büntetőjogi kooperáció. Ez magától értetődően gyengíti az állam pozícióját, azáltal, hogy egyes hatásköröket másokkal megosztva gyakorol, vagy teljes mértékben lemond róla, egy szupranacionális szervre ruházva azt. Az európai büntetőjog kialakítása nem öncélú, a nemzetközi bűnözéssel a nemzeti bűnüldözés és igazságszolgáltatás nem tudta felvenni a versenyt, a meglévő eszközökkel nem lehetett reagálni. A későbbiekben felvázolt elméletek szerint a büntetőjogi főhatalom gyakorlása a szuverenitás része, melyek birtokosai csak szuverén államok lehetnek, tehát e jogosítvány hiányában szuverén államokról sem beszélhetünk. Ehhez az elmélethez képest nagy utat jártunk be. Vitathatatlan, hogy az Európai Unió tagállamai, mint szuverén államok gyakorolják a büntetőhatalmat, melynek egyik legerősebb jogosítványa a vádmonopólium. A fentiekben említett huszonhárom tagállam mégis kész azok egy részét, szupranacionális szerv fennhatósága alá helyezni. Azonban korántsem tekinthető indokolatlannak, hiszen a büntetőhatalomról való részleges lemondás – a bűnözés visszaszorítása által – eredményezheti az állam pozíciójának erősödését.⁹² A megerősített együttműködés elhatározása vitathatatlanul nagy

⁹¹ Rapport de l'OLAF 2016., Luxemburg, Office des publications de l'Union Européenne, 2017. 4.2 pont, 32-33.

⁹² Jung, Heike: L'Etat et moi: Some Reflections... 210-215.

lépés a bűnügyi együttműködés terén. Felvetődik a kérdés, hogy vajon kik lesznek a győztesek, és kik a vesztesek? Vajon azon tagállamok, akik erősebben ragaszkodnak szuverenitásuk egyik utolsó bástyájához, nevezetesen a vádmonopóliumhoz, kimaradva a megerősített együttműködésből, vagy azok, akik előtt ez által a bűnügyi együttműködés új dimenziói nyílnak meg.

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG LÉTREHOZÁSÁRA VONATKOZÓ MEGERŐSÍTETT EGYÜTTMŰKÖDÉS BEVEZETÉSÉRŐL SZÓLÓ RENDELET

Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló rendelet hatalmas előrelépés az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme terén; egy olyan kézzelfogható instrumentum, melyre az Európai Ügyészség koncepciójának megálmodói már több mint másfél évtizede várnak. Létrehozása nem szemlélhető önmagában, ugyanis az európai ügyési szerv az uniós koordináta-rendszerben át fogja szabni a tagállamok közötti bűnügyi együttműködésben részt vevő szervek pozícióját. Így nemcsak az európai vádhatóság működésének szabályozása szükséges, hanem annak elhelyezése az intézményi rendszerben, vagyis a releváns intézmények szervezeti szabályainak újragondolása is.

A jogszabály az Európai Ügyészséget egy egyszemélyi vezetés⁹³ alatt álló hivatali szervként határozza meg⁹⁴, amely egy központi és egy decentralizált szintből áll⁹⁵. Feladata az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények tetteseinek és részeseinek felkutatása⁹⁶, a nyomozás lefolytatása⁹⁷, vádemelés a nemzeti bíróság előtt és vádképviselés a nemzeti bíróság előtt⁹⁸.

A decentralizált szerkezet vitathatatlan előnye, hogy az Európai Ügyészség közvetlenül hasznosíthatja a nemzeti szakértelmet, amely magába foglalja többek között a nemzeti igazságszolgáltatási rendszer alapos ismeretét, a helyi nyelv ismeretét, valamint a helyi bűnüldözési rendszerbe való betagozódással és a helyi bírósági ügyek kezelésének gyakorlatával kapcsolatos információkat.

Az átlátható, hierarchikus viszonyok lehetővé teszik a gyors döntéshozatalt, ezáltal megoldva az uniós csalások elleni fellépés jelenleg alacsony prioritásának

⁹³ EPPO rendelet 11. cikk (1) bekezdés

⁹⁴ EPPO rendelet 8. cikk (1) bekezdés

⁹⁵ EPPO rendelet 8. cikk (2) bekezdés

⁹⁶ EPPO rendelet 25. cikk (1) bekezdés

⁹⁷ EPPO rendelet 28. cikk (1) bekezdés

⁹⁸ EPPO rendelet 36. cikk

problémáját. Mind a delegált európai ügyészek, mind az érintett személyek jogi képviselői a számukra ismerős nemzeti rendszerben fognak eljárni, ez utóbbi előny a delegált rendszernek tulajdonítható, mivel biztosítja, hogy a jogok védelme a számukra ismerős módon történik.

Néhány tagállam az OLAF mellett szükségtelennek tartja az Európai Ügyészség felállítását, így az EPPO rendelethez nem is csatlakoztak. Nagy-Britannia, Írország és Dánia élt az opt-out lehetőségével. Öt tagállam (Egyesült Királyság, Írország, Svédország, Magyarország és Lengyelország) egyelőre nem vesz részt a megerősített együttműködésben. Kétségtelen, hogy a vádról való rendelkezés jelentősen érinti a tagállami szuverenitást, azonban az sem vitatható, hogy az Európai Unió pénzügyeivel kapcsolatos bűncselekmények felderítésén túl az egységes vádhatóság is a sikeres büntetőjogi politika irányába mutat. Miben más az Európai Ügyészség mint az OLAF és hogy alakulhat kettőjük egymáshoz való viszonya a jövőben? Az alábbiakban megvizsgálom, hogy az OLAF és az Európai Ügyészség – mint a pénzügyi bűncselekmények elleni fellépésre létrehozott szervek – hogyan fognak egymásra hatni a jövőben, továbbá miképpen fog alakulni az Európai Csalás Elleni Hivatal jövője.

1. Az OLAF és az Európai Ügyészség kapcsolatának esetleges alakulása

A 85. és 86. cikk beiktatása az EUMSZ-be számos vitára adott alapot, többek között az OLAF helyzetének jövőbeli alakulása is napirendre került. Az OLAF olyan ügyekkel kapcsolatban gondoskodik főként adminisztratív jellegű feladatokat ellátásáról, amelyekben felmerülnek a pénzügyi érdekeket hátrányosan érintő szabálytalanságok. Tehát nem feladata a bűnüldözés, és a tagállamoktól sem vonja el a jogot a büntetőeljárás megindításához. Alapvetően a büntetőeljárás kezdeti szakaszában vesz részt. Az OLAF támogatja a tagállamok igazságügyi hatóságait ezen a téren végzett feladataik ellátásában, azonban az uniós szerv hatásköre korlátozott a tekintetben, hogy csupán az igazgatási vizsgálatok elvégzésére korlátozódik, melynek értelmében nem végezhet bűnügyi nyomozást, és az ehhez kapcsolódó információkhoz sincs hozzáférése. Továbbá a szerv által készített, – előzetes vizsgálat alapján – lefolytatott zárójelentés alapján sincs eljárási kötelezettségük a tagállamoknak, csupán ajánlási értékkel bírnak. Az OLAF reformja 2013-ban zajlott le, mely az igazgatási vizsgálatok hatékonyságának és átláthatóságának javítását célozta, azonban szignifikáns változás nem mutatható ki, és nem is várható, hogy a büntetőeljárásokban lefolytatott nyomozás és vádemelés szintjén érdemi változást hozzon.⁹⁹ Az OLAF olyan ügyek kivizsgálására rendelkezik hatáskörrel, amelyekben felmerülnek a pénzügyi érdekeket érintő

⁹⁹ Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) által lefolytatott vizsgálatokról szóló, 2013. szeptember 11-i 883/2013/EU, Euratom európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL L 248., 2013.9.18., 1. o.), amely 2013. október 1-jén lépett hatályba.

szabálytalanságok, azonban a tagállamoktól nem vonhatja el a jogot a büntetőeljárás megindításához. Az Európai Ügyészség és az OLAF kapcsolatát tekintve az EPPO Rendelet alapelvei szinten rögzíti a lojális együttműködés elvét, melynek értelmében az OLAF-nak – más uniós hatóságokat is ide értve – együtt kell működnie az Európai Ügyészséggel, és aktívan kell támogatnia az általa folytatott nyomozást és a vádhatósági eljárást¹⁰⁰. Az Európai Unióban jelenleg az OLAF az egyetlen közösségi szerv, mely rendelkezik a költségvetést károsító csalások elleni fellépéshez szükséges jogkörrel, azonban bizonyossá vált, hogy a hatékony fellépéshez szükséges eszközök nem bizonyultak elégségesnek. Az OLAF 2016. évre vonatkozó jelentéséből¹⁰¹ kiderül, hogy a benyújtott javaslatok mindössze fele eredményezett vádemelést. A fenti problémára kínál megoldást az Európai Ügyészség azzal, hogy számos, ezidáig az OLAF kompetenciájába tartozó cselekmény tekintetében az európai ügyészi szervnek nyomozási és vádhatósági jogköre lesz. Az EUMSZ. 86. cikke szerint és az EPPO Rendelet értelmében¹⁰² az Európai Ügyészség nemcsak a vádemelés és az ügy bíróság elé vitele tekintetében rendelkezik hatáskörrel, hanem az olyan elkövetők elleni nyomozások során is, amelyek az Unió pénzügyi érdekeit érintik¹⁰³. Ezen deliktumok a PIF irányelvben¹⁰⁴ felsorolt, az Európai Unió pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények. Az európai vádhatóság a határokon átnyúló áfa-csalásokban is eljárhat, azonban további feltétel, hogy a kár elérje a 10 millió eurót, és több tagállam területét érintse az eljárás¹⁰⁵.

Megvizsgálva a két szerv hatáskörét, akadnak átfedések, különösképpen a bűncselekményi kört érintően. Az OLAF által lefolytatott vizsgálatok alapján a tagállamok nem voltak kötelesek büntetőeljárást indítani, a Hivatal pedig nem rendelkezett nyomozati, valamint vádemelési jogkörökkel sem. Az EPPO Rendelet 5. cikkének 5. bekezdése értelmében az Európai Ügyészség indokolatlan késedelem nélkül megindítja és lefolytatja a nyomozásokat. Ezzel szemben az OLAF a hatáskörébe tartozó cselekmények elkövetésének gyanúja esetén a vizsgálati gyakorlat prioritásait és a Hivatal éves irányítási tervét¹⁰⁶ figyelembe véve, mérlegeléssel dönt az igazgatási eljárás lefolytatásáról. A két intézmény eljárási rendjét tekintve további különbségként említhető, hogy az OLAF igazgatási

¹⁰⁰ EPPO Rendelet Indokolása 69. pont

¹⁰¹ Rapport de l'OLAF 2016., Luxemburg: Office des publications de l'Union Européenne, 2017. 4.2 pont, 32-33.

¹⁰² Indokolás (10) bek.

¹⁰³ EPPO Rendelet 25. és 26. cikkei

¹⁰⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről HL 198/29 2017. július 28.

¹⁰⁵ EPPO Rendelet 22. cikk

¹⁰⁶ A Bizottság Határozata (1999. április 28.) az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) létrehozásáról (1999/352/EK, ESZAK, Euratom) (HL L 136., 1999.5.31., 20. o.) 5. cikk 5. bek.

eljárása és az Európai Ügyészség bűnügyi nyomozása az európai vádhatóság létrehozását követően egymással megelőzési viszonyban fog állni, az utóbbi javára¹⁰⁷. Amennyiben a hatáskörükbe tartozó ügyekben bűncselekmény elkövetésének gyanúja merül fel, elsődlegesen tehát az Európai Ügyészség indít eljárást. Az OLAF azonban változatlan hatáskörrel fog rendelkezni a pénzügyi érdekeket érintő bűncselekmények terén, amennyiben az igazgatási vizsgálatok lefolytatásának a megerősített együttműködésben részt nem vevő tagállamok területén van helye, valamint a 10 millió eurót el nem érő áfa-csalások körében. Az EPPO Rendeletben előirányzott, két intézmény közötti szoros együttműködés így többek között azt hivatott előmozdítani, hogy ugyanazon tényállás alapján egyidejűleg ne kerüljön sor igazgatási és bűnügyi nyomozásra. Tekintettel arra, hogy mindkét intézmény felelős lesz a közösségi pénzügyi érdekek védelméért, a Rendelet értelmében egymással szoros együttműködést kell kialakítaniuk, így az Európa Ügyészségnek lehetősége nyílik majd arra, hogy a saját ügyeiben való eljáráshoz használja az OLAF adatbázisait, és az általa folytatott nyomozás során kérheti az OLAF-tól, hogy az támogassa információk rendelkezésre bocsátásával, igazgatási vizsgálatok lefolytatásával, valamint egyes nyomozási feladatok elvégzésére utasíthatja¹⁰⁸. Azonban a fenti rendelkezések ellenére felmerülhetnek mind pozitív, mind negatív hatásköri összeütközések, amennyiben az eljárások olyan tagállam területét is érintik, mely magára nézve kötelezőnek fogadta el az Európai Ügyészség joghatóságát, míg a másik tagállam nem vesz részt a megerősített együttműködésben. Az ilyen helyzetek megelőzésére írja elő az EPPO Rendelet a lojális együttműködés kötelezettségét, illetőleg a már kialakult hatásköri összeütközések feloldását az Eurojust lesz hivatott előmozdítani.¹⁰⁹

2. Az Eurojust és az Európai Ügyészség közötti együttműködés jövőbeli alakulása

A 86. cikk beiktatása az EUMSZ-be¹¹⁰ számos kérdést hagy nyitva, az Eurojust jövőbeli pozíciójának kérdését azonban nyitva hagyta. Az Eurojust évente átlagosan körülbelül 1500, több tagállamot érintő ügyben nyújt segítséget a nyomozás lefolytatására és a vádemelésre hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok közötti együttműködéshez és koordinációhoz. Hozzájárult a kölcsönös bizalom kialakításához és az Unióban honos, igen nagy változatosságot mutató jogrendszerek és jogi hagyományok áthidalásához. Azonban nem rendelkezik jogkörrel arra, hogy csalással kapcsolatos ügyekben bűnügyi nyomozást folytasson le vagy vádat emeljen. Hatásköre arra terjed ki, hogy összehangolja és

¹⁰⁷ EPPO Rendelet 101. cikk (2) bek.

¹⁰⁸ EPPO Rendelet 101. cikk (3) bek.

¹⁰⁹ Di Francesco Maesa, Constanza: Repercussions of the Establishment of the EPPO via Enhanced Cooperation in: The European Criminal Law Associations' Forum, Max Planck Society For the Advancement of Science 2017. vol. 3. 157.

¹¹⁰ A 86. cikk rendelkezik az Európai Ügyészség felállításának lehetőségéről.

ösztönözze a nyomozási és vádemelési tevékenységet, és az információcsere terén tud segítséget nyújtani. Ha egy adott ügyben egy tagállam megtagadja a nyomozást vagy a vádemelést, az Eurojust nem kötelezheti ennek megtételére.

Az Eurojust adminisztratív támogatást nyújt az Európai Ügyészség számára a személyzet, a pénzügyek és az informatika terén. Így az Európa Ügyészségnek lehetősége nyílik majd arra, hogy a saját ügyeiben való eljáráshoz használhatja majd az Eurojust számítógépes infrastruktúráját, ezen belül ügyviteli rendszerét, ideiglenes munkafájljait és tárgymutatóját is. Emellett az Eurojust segítséget nyújthat a joghatóság problematikájának megoldásában az esetben, ha a vegyes ügyekben hatásköri összeütközés merül fel. E megoldás részleteit nem rendeleti szinten szabályozza az Unió, hanem azt az Európai Ügyészség és az Eurojust között a jövőben létrejövő megállapodás határozza majd meg.

ÖSSZEGRZÉS

Az Európai Ügyészség működésére vonatkozó szabályokra még csupán folyamatosan változó szabályozásként tekinthetünk, hiszen jövőbeli alakulásuk nagymértékben függ a tagállamok akaratától. A Bizottság által kiadott közlemények és a megjelent háttéranyagok alapján számos, ezidáig még megválaszolatlan kérdésre kapott az Unió választ. Azon tagállamok, akik kifogásolják a javaslatot, többnyire aziránt fejezték ki aggodalmukat, hogy a tervezet egy föderális felépítésű európai vádhatóság koncepcióját szabályozza, és kétség merül fel bennük arra nézve, hogy ezáltal nem sérülne-e a szubszidiaritás elve. Ugyanis a Bizottság egyértelműen arra az álláspontra helyezkedett, hogy hagyják el a „régii” kormányközi együttműködés hagyományos formáit, helyette a szövetségi szinthez hasonlatos megoldáshoz nyúljanak. Az elmúlt közel három évtizedben különböző indokok miatt az Unió folyamatosan arra törekszik, hogy a büntetőjog területén is bővítse hatásköreit. Az első és legnyilvánvalóbb magyarázata ennek a törekvésnek a nemzetközi bűnözés elleni kollektív védintézkedések megtétele, különösen az Unió pénzügyi érdekeinek védelmének területén. A második, hogy az uniós intézmények gördülékeny működésének kiszolgálása. A harmadik ambíció, hogy az Unió polgárai számára lehetővé tegyék az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést az Unió területén, és célja, hogy változtasson azon a véleményen, hogy az európaiak bizonyos része nagyobb fokú büntetőjogi védelmet élvez, mint mások. A közös intézkedések, melyek elősegítik a bizonyítékok cseréjét, az európai elfogatóparancs, és a közösségi büntetőhatalmat érvényre juttató intézmények. Ezek az attribútumok pedig mind szükségeltetnek egy bizonyos mértékű hatáskört a büntetőeljárásban, amely egészen odáig vezet, hogy létrejöjjön egy Európai Igazságszolgáltatási Térség és

akár egy európai büntetőeljárás rend,¹¹¹ amelynek egyik legjelentősebb mérföldöve az Európai Ügyészség létrejötte.

Kétségtelen, hogy az Európai Ügyészség létrehozása egy új büntető jogrend megalakulásához vezet. Az új intézmény komplexitása, valamint a megerősített együttműködés miatt nagyban függ majd azokról a speciális rendeletektől, melyeket a részes államoknak kell elfogadniuk. Ami biztosan kitűnik a szabályozásból, hogy ameddig valamennyi tagállam nem fogadja el magára nézve kötelezőnek az intézményt, az EPPO Rendelet hibrid rendszert fog megteremteni. Az OLAF-nak azon ügyekre korlátozódik majd a hatásköre, amelyek nem tartoznak az európai ügyészi szerv kompetenciájába. Ezért kérdéses, hogy miután az Európai Ügyészség a teljes Európai Igazságszolgáltatási Térség vonatkozásában létrejön, az OLAF képes lesz-e megtartani jelenlegi szerepét. Felmerülhet a lehetőség, hogy az intézmény az Európai Ügyészség nyomozási egységévé válik, azzal, hogy az Európai Ügyészség gyakorolja majd az irányítást az OLAF felett. Úgy vélem, megszűnését hosszútávon nem lehet teljes bizonyossággal kizárni. A felmerülő kérdések bonyolultságát nemcsak az egész térség vonatkozásában hiányzó konszenzus, hanem az európai büntetőjog egyre gyorsabban kibontakozó természete is árnyalja.

Az Európai Ügyészségről szóló részletes jogi szabályozás kialakítása mellett ugyanolyan fontos szegmenst képez a politikai konszenzus, melynek megvalósulása az egész térség vonatkozásában kétséges még.¹¹² Független szervként fog létrejönni, jelentősen javítani fogja az adófizetők pénzének védelmét, az uniós pénzeszközökkel kapcsolatos csalások elleni hatékony fellépést, és a jogállamiság fenntartása iránti elkötelezettséget lesz hivatott előkészíteni.

Úgy vélem, hogy az Európai Ügyészség biztosítani fogja, hogy az uniós költségvetés védelme egész Európában megfelelő hangsúlyt kapjon és áthidalja majd az abból adódó joghézagot, hogy a tagállami büntetőjogi rendszerek hatásköre országhatárokon belülre korlátozódik, míg az uniós szervek ugyanakkor nem jogosultak bűnügyi nyomozást folytatni. Az Európai Ügyészséggel kapcsolatos rendelet vitathatatlan előnye, hogy nem igényel nagy költségráfordítást, mert már meglévő erőforrásokra épít. A hatályos szabályozás szerint a szerv hatásköre a pénzügyi bűncselekményekre terjed ki, viszont megadja a lehetőséget a bővítésre. A hatáskör kiterjesztés hasonló utat járna be, mint anno az Europolnál. Eredetileg

¹¹¹ Vogler, Richard – Huber, Barbara: Criminal Procedure in Europe Max – Plank – Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Dunckler & Humblot Berlin 2008. 4-19.o.

¹¹² WHITE, SIMONE: A Decentralised European Public Prosecutor's Office Eucrim The European Criminal Law Association's Forum, Max Planck Society For the Advancement of Science, 2/2012 67. o.

e szervnek a hatásköre is csak a kábítószerrel kapcsolatos ügyletekre terjedt ki, majd fokozatosan terjesztették ki más szervezett bűncselekményekre is.¹¹³ Felmerülő kérdés továbbá az Eurojust jövője is. A Lisszaboni Szerződés az Eurojustból alakítaná ki, azonban még eltérőek az álláspontok azt illetően, hogy mi legyen az intézmény sorsa.¹¹⁴ A megerősített együttműködés keretei között kialakított Európai Ügyészség – melyet később uniós szintre bővítenének – hasznos abból a szempontból, hogy a kezdeti nehézségek hatékonyabban kiküszöbölhetőek, és viszonylag magas eredményességet lehetne produkálni, ugyanis olyan országok kooperációjáról lenne szó, akik egymásban nagyobb fokban bíznak, és jogrendszereik is jobban illeszkednek. Azonban az Európai Igazságszolgáltatási Térség koncepciójából kiindulva az ideális megoldás az lenne, hogy a teljes térség vonatkozásában alakítsák ki, és minden tagállamban egyformán bírjon joghatósággal.

Azon a tagállamok esetében, amelyek nem tudnak vagy nem kívánnak részt venni a megerősített együttműködésben, fennáll a lehetősége annak, hogy az elkövetők menedékhelyévé váljanak.¹¹⁵ Ez előfordulhat, ha a bűncselekményt nem résztvevő tagállam területén követték el, vagy határon átnyúló jellege miatt nem résztvevő tagállam is érintett, továbbá ha valamilyen szorosan kapcsolódó járulékos bűncselekményt nem részt vevő tagállamban követték el. Ezekre az esetekre szükséges lenne kidolgozni a nem részt vevő tagállamokra vonatkozó szabályokat, amellyel a rendelet lényegében adós maradt. Különösen fontos lenne a szabályozás Magyarország és Lengyelország esetében, amely két tagállam az EU alapok egyik legnagyobb kedvezményezettje, a korrupciós mutatók jóval a kívánatos alatt maradnak és ritkán kerül sor bíróság elé állításra¹¹⁶.

Ami OLAF és az EPPO viszonyát illeti a nem részt vevő tagállamok esetében fennáll a veszélye, hogy párhuzamosan indul igazgatási és büntetőeljárás, vagy éppen ellenkezőleg, egyáltalán nem folytatnak le eljárást. Ez uniós szinten negatív hatásköri összeütközéseket eredményezhet. Ezekben az ügyekben kiemelten fontossá válik az Eurojust koordinációja az EPPO és a részt nem vevő tagállamok hatóságai között.

¹¹³ KLIP, ANDRÉ: *European Criminal Law (An Integrative Approach)* Intersentia, Cambridge Antwerp Portland, *Ius Communitatis Series, Volume 2*, 2012 460. o.

¹¹⁴ G. SUGMAN, KATJA: *Interaction of supra-national and national criminal justice authorities in: Zlata Durdevic: Current issues in European criminal law and the protection of EU financial interests Austrian Association of European criminal law, Croation Association of European criminal law Zagreb, 2006. 155-158. o.*

¹¹⁵ Lordok Háza, Európai Unió Bizottsága: *“The impact of the European Public Prosecutor’s Office on the United Kingdom”*, Negyedik Ülész Jelentése, 2014-15.

¹¹⁶ A holland álláspont áttekintéséhez lásd: J. Van Der Hulst, *“No Added Value of the EPPO?”*, (2016) *eucri*m, 99-103.

Az EPPO rendelet 105. cikke szabályozza valamelyest az EPPO és a nem részt vevő tagállamok kapcsolatát, azonban ezek lényegében megegyeznek az EPPO és a harmadik országok, illetve nemzetközi szervezetek vonatkozásában előírtakkal¹¹⁷. E szerint az EPPO és a nem részt vevő tagállam az együttműködés megkönnyítése érdekében, összhangban az EPPO szükségleteivel¹¹⁸ munkamegállapodásokat köthetnek, továbbá az EPPO önállóan támaszkodhat a már meglévő uniós igazságügyi együttműködés eszközeire a részt nem vevő tagállamok vonatkozásában¹¹⁹. Úgy gondolom e kevésbé szabályozott együttműködés a joghatósági és hatásköri problémák mellett elkerülhetetlenül a büntetőeljárás széttöredezettségéhez vezethet.

Megoldást jelenthet egy külön rendelet elfogadása, amely szabályozza a megerősített együttműködésből kimaradó és az EPPO viszonyát hatásköri és együttműködési területen. Szabályozná továbbá a büntetőeljárás átadását és az addig beszerzett bizonyítékok felhasználhatóságát. Továbbá szükséges lenne az EPPO, az OLAF és az Eurojust egymáshoz és a kimaradó tagállamokhoz való viszonyát tisztázni és elkerülni a párhuzamos szabályozásokat.

IRODALOMJEGYZÉK

- A. WEYEMBERGH AND C. BRIERE, "The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor's Office (EPPO)",
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/603789/IPOL_IDA\(2017\)603789_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/603789/IPOL_IDA(2017)603789_EN.pdf), accessed 7 November 2017.
- BAYER JÓZSEF: *A politikai gondolkodás története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- BENETT, JONATHAN: *John Lock: Secound Treatise of Goverment*, 2008, <http://fs2.american.edu/dfagel/www/Philosophers/Locke/LockesSecondTreatiseSmaller.pdf>
- BODIN, JEAN: *Az Államról (Válogatás)*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.
- CIMBORSZKIJ, VLAGYIMIR: *Ponjatyije szuvereniteta i raszpad Szovjetszkovo Szozjuza*. In: Sztrana i Mir München, 1992. 1. szám.

¹¹⁷ Rendelet 104. cikk.

¹¹⁸ EPPO rendelet 105. cikk (2) bekezdés

¹¹⁹ A. WEYEMBERGH AND C. BRIERE, "The future cooperation between OLAF and the European Public Prosecutor's Office (EPPO)", [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/603789/IPOL_IDA\(2017\)603789_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/603789/IPOL_IDA(2017)603789_EN.pdf), accessed 7 November 2017, 25.

- COVOLO, VALENTINA: From Europol to Eurojust-towards European Public Prosecutor in: *The European Criminal Law Association's Forum*, Max Planck Society For the Advancement of Science, 2/2012.
- CRYER, ROBERT: *International Criminal Law vs. State Sovereignty: Another Round?* The European Journal of International Law Vol. 16 no. 5 2005.
- DI FRANCESCO MAESA, CONSTANZA: Repercussions of the Establishment of the EPPO via Enhanced Cooperation in: *The European Criminal Law Associations' Forum*, Max Planck Society For the Advancement of Science 2017. vol. 3.
- DR. KONDOROSI FERENC – DR. LIGETI KATALIN: *Az Európai büntetőjog kézikönyve*, Magyar Közlöny- és Lapkiadó, 2008.
- FEKETE BALÁZS: Vertikális hatáskörmegosztás az Európai Unióban in: *Vörös Imre, Horváth Balázs (szerk.): Az európai uniós jogfejlődés irányai a Lisszaboni Szerződés után* Hvg orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.
- FRANCK, THOMAS M.: *The Emerging Rights to Democratic Governance.* American Journal of International Law 86, no. 11192.
- G. SUGMAN, KATJA: Interaction of supra-national and national criminal justice authorities In: *Zlata Durdevic: Current issues in European criminal law and the protection of EU financial interests* Austrian Association of European criminal law, Croatia Association of European criminal law Zagreb, 2006.
- GOLDMANN, KJELL: A nemzetközi kapcsolatok áttekintése. In: *A politikatudomány új kézikönyve*. Szerk: Robert E. Goodin – Hans-Dieter Klingemann, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- GRÖNING LINDA: *A Criminal Justice System or a System Deficit? Notes on the System Structure of the EU Criminal Law* European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2010.
- HAAS, ERNST B.: *Beyond the Nation-State: Funcionalism and International Organization*. Standford, Standford University Press, 1958.
- HAAS, ERNST B.: *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-57*. Standford, Standford University Press.
- HERLIN-KARNELL, ESTER: A Critical Analysis if Its Impact on EU Criminal Law, in: *Eucrim The European Criminal Law Association's Forum*, Max Planck Society For the Advancement of Science 2/2010

- HOOGHE, LIESBET – MARKS, GARY: *Types of Multi-Level Governance*. European Integration Online Papers, 1996. V. évfolyam 11. szám.
- HORVÁTH ZOLTÁN: *Kézikönyv az Európai Unióról*, HVG orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.
- JUNG, HEIKE: L'Etat et mois. in: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 1995/3.
- JUNG, HEIKE: 'L'ÉTAT ET MOI': Some Reflections on the Relationship between the Criminal Law and the State in: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 6/3, Kluwer Law International 1998.
- KEOHANE, ROBERT O. – NYE, JOSEPH S. JR.: *Transnational Relations in World Politics*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, London, 1971.
- KISS J. LÁSZLÓ: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest, Osiris Kiadó, 2009.
- KLIP, ANDRÉ: *European Criminal Law, (An Integrative Approach)* Intersentia, Cambridge Antwerp Portland, Ius Communitatis Series, Volume 2, 2012.
- KRASNER, STEPHEN D.: *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1999.
- KUSCHBACH ERIK: *Nemzetközi és Európai Büntetőjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- LIGETI KATALIN: *Az Európai Közösség büntetőjoga*. Állam és Jogtudomány 1998/3–4.
- LIGETI KATALIN: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004.
- LIGETI KATALIN: *Toward a Prosecutor for the European Union*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2013.
- M. DELMAS MARTY – J.A.E. VERVAELE: *The implementation Corpus Juris Member States*, Intersentia, Antwerp-Groningen-Oxford Volume IV. 2001, v-vii.
- MALCOLM N. SHAW: *Nemzetközi jog*, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008.
- MARTIN HEGER: *Influences of EU law on national criminal law*. US-China Law Review Volume 8. 2011.

- MITRANY, DAVID: A Working Peace System. In: *Mitrany, David: The Functional Theory of Politics*, London School of Economics & Political Science, M. Robertson, London, 1975.
- MORAVCSIK, ANDREW: *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, Ithaca, 1998.
- PIERSON, PAUL: The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis. In: *Nelsen, Brent F. – Stubb, Alexander C-G. (Szerk.): The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. Macmillan, London, 1998.
- PINDER, JOHN: European Community and Nation-State: A Case for Neofederalism? In: *Nelsen, Brent F.– Stubb, Alexander C-G. (Szerk.): The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Macmillan, London, 1998.
- POLT PÉTER: *Az Eurojust és az Európai Ügyész Tendenciák, kérdések, alternatívák és lehetőségek*. Budapest, PPKE-JÁK, 2016.
- REISMAN, W. MICHAEL: *Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law*, American Journal of International Law 84., no. 4 1990, (October).
- VOGLER, RICHARD – HUBER, BARBARA: *Criminal Procedure in Europe*. Max – Plank – Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Duncker & Humblot Berlin 2008.
- SASSEN, SASKIA: *Elveszített kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában*, Helikon Kiadó, 2000.
- SLAUGHTER, ANNE-MARIE: *A New World Order*, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2005.
- SZILÁGYI ÁKOS: *A szuverenitás fantomja, avagy a képzelt hely*, Kalligram, Pozsony, 2012, 53.
- SCHUMAN, ROBERT: *Európáért*. Pécs, Pannónia Kiadó 2004.
- VALKI LÁSZLÓ: *A Közös piac szervezeti és döntéshozatali rendszere*, KJK, Budapest, 1977.
- VALKI LÁSZLÓ: Mit kezd a szuverenitással a nemzetközi jog? in: *A szuverenitás káprázata* (szerk.: Gombár Csaba, Hankiss Elemér) Politikai kutatások központja, Korridor, Budapest, 1996.

- VIDA KRISZTINA: Az európai integráció története. In: *Kende, Tamás – Szűcs, Tamás (Szerk.): Európai közjog és politika*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- WHITE, SIMONE: *A Decentralised European Public Prosecutor's Office*. Eucrim The European Criminal Law Association's Forum, Max Planck Society For the Advancement of Science, 2/2012.
- ZWIERS, MARTIJN WILLEM: *The European Public Prosecutor's Office*, Series Supranational Criminal Law: Capita Selecta, Volume 12. Intersentia Cambridge Antwerp Portland.

Internetes hivatkozások:

- http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_4_8_europai_ugyeszseg.pdf/a0de0d02-ae39-4970-9084-fab0eb5f74bb (letöltés ideje: 2018. szeptember 26.) 2.
- <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8939-2018-INIT/en/pdf> (letöltve: 2018. szeptember 26.)
- <http://euobserver.com/justice/121945> (letöltés ideje: 2013. december 15.)
- http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-102_en.htm (letöltés ideje: 2014. augusztus 23.)
- http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-183_en.htm (letöltés ideje: 2014. augusztus 21.)
- <http://europeanlawblog.eu/?p=2025> (letöltés ideje: 2013. december 15.)
- <https://www.gov.mt/en/Government/Press%20Releases/Pages/2018/June/14/pr181346.aspx> (letöltés ideje: 2018. szeptember 26.)

Közlemények:

- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a nemzeti parlamenteknek az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslat (2.) jegyzőkönyv szerinti, a szubszidiaritás elvére tekintettel történő felülvizsgálatáról Brüsszel, 2013.11.27. COM (2013) 851.
- Rapport de l'OLAF 2016., Luxemburg: Office des publications de l'Union Européenne, 2017.
- Report from the Commission to the European Parliament and The Council Protection of the European Union's Financial Interests – Fight against fraud Brussels, 14.7.2016 (COM 2016) 472 final
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a nemzeti parlamenteknek az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi

rendeletre irányuló javaslat (2.) jegyzőkönyv szerinti, a szubszidiaritás elvére tekintettel történő felülvizsgálatáról Brüsszel, 2013.11.27. COM (2013)

DR. PINTÉR ANDREA

EMBERCSEMPÉSZÉS

„A menekültek veszélyes utazásra vállalkoznak, hogy Európában biztonságra találjanak, de sokszor csalódás és halál lesz az osztályrészük. De nem helyeznénk az életünket irgalmat nem ismerő embercsempészek kezébe, és legfőképp nem kockáztatnánk az életünket, ha lenne más lehetőségünk. Megismertük a háború borzalmait, elvesztettük az otthonunkat. Az egyetlen vágyunk az, hogy békében éljünk.”

Melissa Fleming

1. BEVEZETÉS

Az embercsempészás a szervezett bűnözés egyik legvirágzóbb iparága, melynek gyökerei egészen az államhatárok megjelenéséhez nyúlnak vissza. Az évek alatt bekövetkezett főbb változásai között az elkövetők számának és bűnözési aktivitásának növekedését, a szervezeti működés átalakulását, valamint a technikai fejlődés ráhatását figyelhetjük meg. A bíróságok előtt ma már az embercsempész szervezetek határon átívelő, kölcsönös együttműködésen alapuló, strukturált formája jelenik meg.

Teljeskörű megítéléséhez a cselekményt nem elegendő csupán jogi aspektusból vizsgálat alá vonni, hanem figyelembe kell venni az egyes napjainkat meghatározó társadalmi, politikai és gazdasági jelenségeket. Ezek között a legismertebbek a korrupció, a szegénység, a munkanélküliség, a katonai fenyegetettség és az emberi jogok korlátozása, melyek egytől egyig szoros összefüggésben állnak a modernkori népvándorlással, egyben az embercsempészás fő mozgatórugójával: a migrációval.

A migráció, mint nemzetközi jelenség újszerűnek nem nevezhető, sőt voltaképpen egyidős a társadalmunkkal. Az igazi veszélyt a jelenség illegális válfajának létezése és annak ugrásszerű megnövekedése jelenti. Az illegális határátlépők között ugyanis sokszor veszélyes bűnözők vannak, akik nem egyszer nemzetközi terrorszervezetek tagjai is, így azoknak az ország területére való beengedése komoly nemzetbiztonsági kockázatot jelent. Érdemes hangsúlyt fektetni az embercsempész szervezetek terrorista szervezetekkel való óhatatlan összefonódására, melynek eredményeképpen az embercsempész szervezetek bevételei jelentik a nemzetközi terror szervezetek felfegyverzésének legfőbb

anyagi forrásait. Gondoljunk csak a '90-es években ismert Koszovói Felszabadítási Hadseregére más néven UCK-ra, melynek célja Szerbiával szemben Koszovó függetlenségének kivívása volt, más szemszögből azonban egy, az albán népiertást megvalósító félkatonai szervezet, mely a politikai céljainak megvalósításához szükséges kellő anyagi fedezettel kezdetben nem rendelkezett. Az anyagi források rövid távú kiszélesítése érdekében bevételre elsődlegesen az ember- és a kábítószer kereskedelem, valamint az embercsempészség útján tett szert.

Fentiekre figyelemmel az államoknak, valamint az Európai Uniónak az emberi jogok tiszteletben tartása mellett fokozott figyelmet kell fordítania az egyes biztonsági intézkedések megtételére, melyek egyben saját polgárainak, valamint határainak védelmét szolgálja.

A népvándorlás a történelemben rendszerint megismétlődő permanens jellegű folyamat, azonban a 2015-ben bekövetkezett válfaja a korábbiaktól eltérő módon még soha nem látott mértéket öltött. Ahogy Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke a migrációval foglalkozó 2017. februári valletai csúcson tartott nyitóbeszédében fogalmazott „bolygónkon még soha nem volt ilyen nagy azoknak a száma, akik lakóhelyüket elhagyva útra kelnek.”¹ A több milliós tömegeket mozgató migrációs folyamattal egyidejűleg az embercsempészségek száma is jelentős mértékben megemelkedett, ami a jogalkotót is azonnali jogszabály módosításra ösztökélte. Ennek megfelelően a tanulmány központi elemét a bírói gyakorlatot alapjaiban átíró 2015. évi CXL. törvénymódosítás képezi. A jogszabályi változások ismertetése mellett kifejezett célom az embercsempészet mai modern társadalom tükrében történő bemutatása. Ennek igazolására a Lenti Járásbíróságon tárgyalt valós jogesteket, valamint egyes napjainkban megtörtént tragikus kimenetelű és egyben általános megbotránkozást keltő eseteket hívok segítségül.

A pályamű megírásánál a Lenti Járásbíróság azért kap hangsúlyos szerepet, mert annak embercsempészséssel kapcsolatos büntetőjogi múltja – a szlovén-magyar határnak betudható módon – igencsak jelentős, sőt a bírói gyakorlatban máig ismeretes 4/2005. számú BJE határozat létrejöttében is nagymértékben közrejátszott. Mindemellett számos bírósági határozat – többek között a BH2008.319. – indult ki az „olasz folyosó” által az embercsempészséssel szignifikáns mértékben érintett Lenti Járásbíróság, mint elsőfokú bíróság ítéleteiből.

Az embercsempészséssel szemben való fellépéshez mindenképpen a nemzetek közös összefogására és egyben közös döntésére van szükség. Döntés arról, hogy

¹ GYENEI LAURA: Az Európai Unió migrációs politikája, *Iustum Aequum Salutare*, 2016. 12. évf. 2. sz. 301.

kívánjuk-e a problémát szabályozni, ha igen milyen módon, ki által és milyen eszközökkel.

2. A MIGRÁCIÓ, MINT AZ EMBERCEMPÉSZÉS INDIKÁTORA

A migráció, illetve azon belül az illegális migráció napjainkban kialakult helyzetének, nagyságrendjének rövid bemutatását fontosnak tartom a választott téma szempontjából, mert azok ok-okozati összefüggésben állnak egymással. Munkámat ezért a migrációhoz tartozó legfontosabb fogalmak tisztázásával, a migrációs válság nagyságának és európai kiterjedésének prezentálásával kezdem.

2.1. A migráció fogalma

A migráció rendkívül összetett és szerteágazó jelenség, fogalma is több szempontból definiálható.

Magának a migráció szónak a jelentése: lakóhely változtatása, költözés, vándorlás. Ez jut eszünkbe először a szó hallatán. Latin eredete arra utal, hogy ez a tevékenység az antik világban is létezett. Az emberi vándorlás, mint társadalmi jelenség egyidős az emberiséggel.

A pontos definícióját sokan sokféleképpen fogalmazták meg, fogalmi ismérveinek számos megközelítése látott napvilágot. Ezekből ismertetek néhányat:

Cseresznyés Ferenc így fogalmaz: „Migrációnak nevezzük azt a folyamatot, melynek során egyes személyek, vagy csoportok úgy váltanak lakókörnyezetet, illetve társadalmat, hogy ez a váltás időlegesből tartóssá, huzamossá válik.”²

Az Akadémiai Kislexikon a következő definíciót adja:

„A népesség térbeli, földrajzi mozgása. A migráció összefügg a gazdasági fejlődéssel. A fejlődő, iparosodó országok szívó hatást gyakorolnak az elmaradottabb, általában agrár jellegű országok népességére. Ehhez hasonló egy országon belül a városok, iparilag fejlődő területek népességvonzó hatása.”³

A Hadtudományi Lexikon szerint a migráció:

„A népesség mozgása, vándorlása egy országon belül vagy országok között. Ha egy országon belül vizsgálják a lakosság áramlását, akkor belső mozgásról, belső

² CSERESZNYÉS FERENC: Migráció az ezredfordulón, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 2.

³ BARABÁS ÉVA- BÁRÁNY LÁSZLÓNÉ: Akadémiai Kislexikon II. kötet, Akadémia Kiadó, Budapest, 1989. 197.

vándorlásról beszélnek, az országok közötti mozgást pedig migrációnak, vándorlásnak hívják.”⁴

„A nemzetközi vándorlás, mint spontán és természetes folyamat – az egyéni motivációkkal összhangban – szoros összefüggésben van a befogadó és a kibocsátó ország társadalmi-politikai helyzetével, gazdaságának állapotával, népességének lelki kondíciójával, a létfenntartáshoz szükséges javak szűkösségével vagy bőségével, valamint az adott társadalom tagjainak általános elégedettségével vagy elégedetlenségével.”⁵

„Migrációnak nevezik azt a folyamatot, melynek során egyes személyek vagy csoportok úgy váltanak lakókörnyezetet; illetve társadalmat, hogy ez a váltás időlegesebből tartóssá, huzamossá válik.”⁶

A fogalmi meghatározásokból kitűnik, hogy a migráció során az emberek tartózkodási helye megváltozik, ami lehet országhatáron belüli vagy országhatáron átnyúló is.

A definíciók azonban nem részletezik a migrációban résztvevőket és az elvándorláshoz vezető okokat.

2.2. A migráció szereplői:

- a migráns,
- a küldő állam,
- a tranzit állam és a
- fogadó állam.

„A migráns fogalma: lakóhelyét megváltoztató személy, egy területről elvándorló, illetve más országba betelepülő ember.

Küldő államnak nevezzük a legális és illegális vándorlás „forrását”, kiinduló államát, amit valami oknál fogva elhagy a migráns. Fogadó/célországnak nevezzük

⁴ ÁCS TIBOR-AMACZI VIKTOR: Hadtudományi Lexikon II. kötet, Akadémiai Nyomda, Budapest, 1995. 923.

⁵ TÓTH PÁL PÉTER: Népegymozgások Magyarországon a XIX. és XX. században. - In. Lukács Éva – KirályMiklós (szerk.): Migráció és Európai Unió. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 2001. 21.

⁶ TREIBEL, ANETTE: Migration in modernen Gesellschaften. - Weinheim und München, 1993. 21.

a vándorlási folyamatok célállomását. Transzit ország alatt pedig azon államokat értjük, amelyekben a migráns a célország elérése érdekében áthalad.”⁷

2.3. A migrációt kiváltó legfontosabb okok:

Okok tekintetében jelentős különbség figyelhető meg az önkéntes és a kényszmigráció között.

Önkéntes migráció esetén az ember saját elhatározásból dönt az elvándorlás mellett. Ezzel szemben kényszmigrációról akkor beszélünk, ha a migráció különféle kényszerítő körülmények miatt történik.

Ilyen kényszerítő okok lehetnek pl.:

- a háborús helyzet,
- az etnikai üldözés,
- a vallási, politikai nézetek különbsége,
- a természeti katasztrófák,
- klímaváltozás,
- az elszegényedés,
- a munkanélküliség stb.

Kétség sem férhet hozzá, hogy az imént felsorolt kiváltó okok egyike sem átmeneti jellegű, sőt kifejezetten tartós természetű, melyből az következik, hogy annak feloldása sem fog egyik napról a másikra megtörténni.

Az embercsempészet szempontjából kulcsfontosságú szerepet játszó migráció két lehetséges alfaja közül (legális/illegális) a konzekvens megközelítés érdekében a továbbiakban kizárólag az illegális migráció esetkörét vizsgálom.

⁷ SZÉP FERENC: A hazánkat érintő illegális migráció és az embercsempészet nyomozása, Hadtudományi Szemle, 2017. 10. évf. 4. sz. 536.

2.4. Az illegális migráció helyzetértékelése 2015-től napjainkig

2.4.1. Nemzetközi kitekintés

2015-ben rendkívüli migrációs válság alakult ki Európában, amely méretében, összetételében és kiváltó okainak tekintetében is egyedülálló.

„Az Európai Unió egyre komolyabb biztonságpolitikai kihívásként szembesül az illegális migráció jelenségével, tekintettel arra, hogy évről évre illegális migránsok áradata érkezik Európába. A legális és illegális migráció egyidős az emberiséggel. Valós veszélye az ellenőrizhetetlenség, továbbá a hozzá kapcsolódó és abból hasznot húzó cselekmények (pl.: az embercsempészet, emberkereskedelem, szervezett bűnözés, hamis úti,- és személyi okmányok előállítás, feketegazdaság növekedése, korrupció stb.). Számos gazdasági, egészségügyi, és szociális feszültségforrás okozója.”⁸

Európát és az Európai unió országait 2015. év elején érték el az „új típusú” illegális migráció első jelentősebb hullámai. A témával foglalkozó irodalmak csaknem mindegyike egyöntetűen úgy fogalmaz, hogy a 2015-ös migrációs hullám egyik fő kiváltó oka az úgynevezett „Arab Tavasz”, mint nemzetközi jelenség volt. Arab Tavasz kifejezés alatt a 2011 elején kirobbant kormányellenes tüntetés sorozatokat értjük, melyek az arab államokban törtek ki. Maga a fogalmi meghatározás az 1848-as európai forradalmi hullámra utal, hiszen ott már megismertkedhettünk a „népek tavasza” kifejezéssel.⁹ A szír polgárháborúként is ismertté vált események leginkább demokratizálódási hullám elindítását célozták. Az éhínség, pénztelenség, munkanélküliség és az egyes emberi jogok diktatórikus úton való elnyomása a vezetés mielőbbi eltávolítását kívánta. Az arab felvilágosodás hatására hirtelen milliók döntöttek otthonuk elhagyása mellett egy jobb jövő reményében.

A migránsokat kibocsátó országok főleg Szíria és Irak voltak, de sokan érkeztek Pakisztánból, Iránból és Afganisztánból is.

Az ENSZ 2017. évi becslése¹⁰ szerint Európa 32 millió fős nettó bevándorlással szembesülhet 2015 és 2050 között – s ez egy meglehetősen konzervatív becslésnek tekinthető, amely számos faktort nem vesz figyelembe.

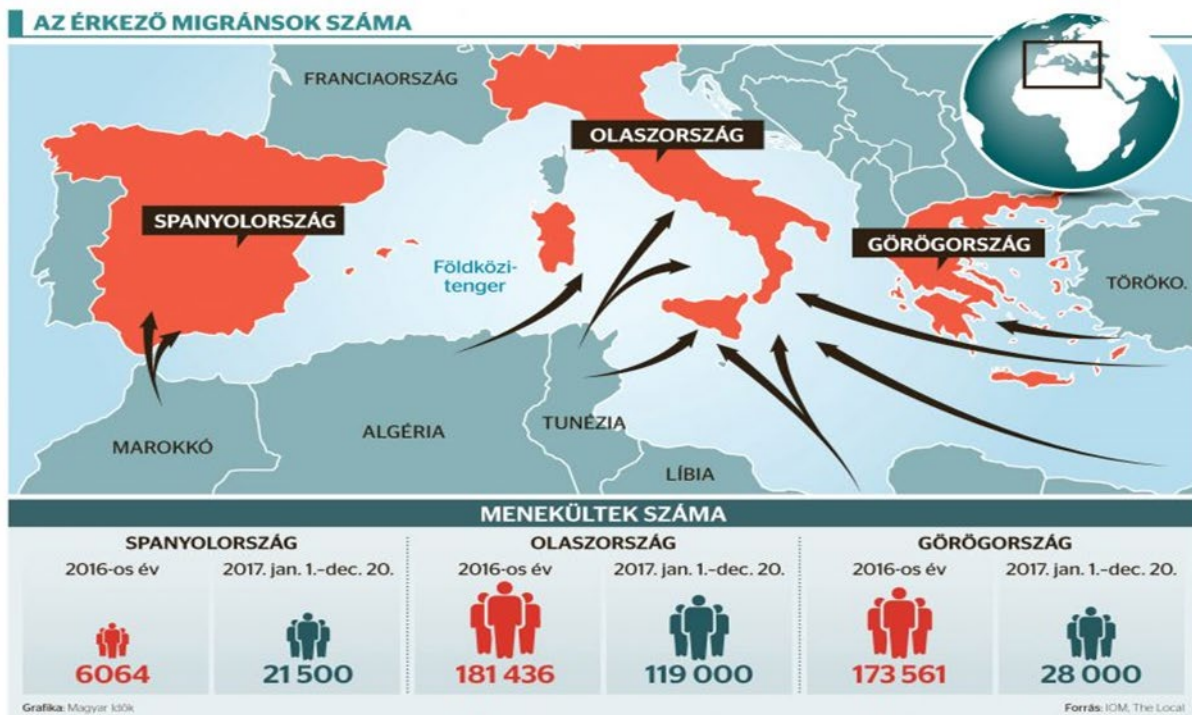
⁸ <http://emberijogok.kormany.hu/illegalis-migracio-magyarorszagon> (letöltés ideje: 2018.08.25.)

⁹ www.wikipedia.org/wiki/Arab_tavaszi (letöltés ideje: 2018.08.06.)

¹⁰ https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf (megtekintve: 2018.08.13.)

Míg a közép és közel-keleti térségből elsősorban Görögország irányába addig az afrikai országokból jellemzően Olaszország, illetve Spanyolország irányába veszik útjukat a migránsok.

A főbb migrációs útvonalakat és az érkező migránsok számát mutatja az alábbi ábra:

1. számú ábra: Az érkező migránsok száma

Forrás: <https://magyaridok.hu/kulfold/spanyolorszag-tomeges-bevandorlas-idei-vesztese-2625481/>

A Frontex¹¹ által nyilvántartott vándorlási útvonalak közül hazánkat, Szlovákiát, Csehországot érinti a Keleti földközi-tengeri útvonalon keresztül a nyugat-balkáni útvonal, valamint érkeznek migránsok Kelet-Európa felől. 2015 év első félévében az egyik legnagyobb forgalmú útvonal volt a nyugat-balkáni útvonal, ebben az évben legtöbbször Németországban, Svédországban, Olaszországban, Görögországban, Franciaországban és Magyarországon nyújtottak be menedékkérelmet. A menekültek letelepedési célja azonban Nyugat-Európa, így a Kelet-Közép Európai országok csupán tranzit országok.¹²

¹¹ Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség: segíti az uniós országok és a schengeni társult országok külső határigazgatás terén végzett munkáját, valamint a határellenőrzés uniós szintű harmonizációját

¹² https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex_hu (letöltés ideje: 2018.08.08.)

Észak-Afrikából a Földközi-tengeren át az EU felé.

Hans Peter Doskozil osztrák védelmi miniszter úgy fogalmaz: „Miután Magyarország és Macedónia megerősítette határai védelmét, új embercsempész útvonalak formálódnak. Megfigyelhető, hogy sok menekült Görögországból vagy Szerbiából kitér Bulgária vagy Románia felé, majd Szlovákián keresztül megy tovább Nyugat-Európa felé.”¹³

Az útvonalak további alakulása úgy gondolom a jövőben sem kizárt, ugyanis Lengyelország, Csehország és Szlovákia is kilátásba helyezte a szigorúbb fellépést, valamint Schengen felfüggesztését.

A jövőbeli migrációs mozgások volumenének növekedését vetíti előre a migrációs szándék alakulása is: a Gallup tavaly nyáron végzett globális felmérése szerint a világ felnőtt lakosságának 14%-a (vagyis 710 millió ember) költözne más országba, ha erre lehetősége nyílna (a szubszaharai Afrikában kimagasló, 31%-os az elvándorlási kedv). Egyes afrikai országokban, ahol ráadásul a népességnövekedés is leginkább jelentkezik, még ennél is többen, a lakosság 40–62%-a tervezi elhagyni otthonát (Sierra Leone 62 %, Nigéria 41 %).¹⁴

A fenti számok megdöbbentőek. A migráció megítélése ennek ellenére különböző.

Voltak olyan országok (például: Németország), akik kezdetben megoldást láttak a munkaerő piaci gondjaikra benne. Tudniillik Szíria egészen a polgárháború kitöréséig a közel kelet egyik legmódosabb állama volt, volt egyfajta „nyugatiassága”. Az ország a magas színvonalú iskolai képzéseinek köszönhetően bővelkedett a jól képzett, nagy tudású orvosokban és szakemberekben. Ez a réteg volt az, aki a polgárháború kirobbanása után először indult meg Nyugat-Európa országai felé. Motivációjuk között a jobb pénzkereseti lehetőség, a tisztességes megélhetés, a kedvezőbb műszaki és tárgyi feltételek szerepeltek. A jól képzett szakemberek magas színvonalú munkát tudtak végezni és ez valóban kedvező volt a célországoknak. Megváltozott a helyzet azonban, amikor a szír elit réteg mellett a szír közép- és alsó réteg is Európa felé vette az irányt. Ők a pénzhiány miatt sokszor nem érték el a Nyugat-Európát, hanem egyes tranzitállamok menekülttáborába kerültek. Ilyen tranzitállam volt többek között Törökország is, aki a területén rekedt migránsoktól mielőbb szabadulni kívánt. A török felfogás előidézéséhez elsődlegesen a menekülttáborok fenntartási költségeinek megemelkedése, valamint az Európai Unióval való nézeteltérése vezetett. A

¹³ <https://www.hirado.hu/2017/09/20/uj-embercsempesz-utvonlak-alakulnak-ki-a-balkanon/>
(megtekintve:2018.08.08.)

¹⁴ https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf
utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803?
utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803
(megtekintve:2018.08.13.)

migrációs hullám gerjesztette belpolitikai válságot az Európai Unió úgy akarta enyhíteni, hogy Ankarára bízta a csendőr szerepét. Ezzel Törökország nem értett egyet, ennek érdekében a menekülttáborok fenntartási költségeinek tudatos csökkentésével a migránsok önkéntes elmenetelét segítette elő. Itt kapcsolódtak be az embercsempészek, akik a menekülteknek a célországba való elérésre tettek ígéretet.

A szír térség mellett jelentős szerepe volt a migrációban a szubszaharai térségnek is, ahol a gazdag és szegény társadalmi rétegek egyidejű útnak indulása volt megfigyelhető. Ezeknek a migránsoknak a legnagyobb csoportja menedékkérőkből és alacsony végzettségű munkahelykeresőkből állt. Itt jelenik meg bevándorlás árnyoldala. A tömegekben sok a képzetlen, tanulatlan egyén, ami kiszolgáltatottá teszi őket. Ezt a kiszolgáltatottságot használják ki az embercsempészek és az embercsempészetre épülő nagyszabású bűnszervezetek. A félúton menekülttáborokban rekedt migránsoknak egyetlen célja a célországba való eljutás, ami azonban gyakorta anyagi nehézségekbe ütközik. Ennek legyőzése érdekében sokszor saját tulajdonú ingatlanai elzálogosításához, vagy a kiinduló országban rekedt családtagok anyagi támogatásához folyamodnak. Mint az köztudott az embercsempész szervezetek a határon átjutni kívánóktól jelentős összegeket szednek be, amelynek megfizetése anyagi problémák fennállása esetén sem jelent gondot, hiszen a modern embercsempészet világában már működik a „hitelezés” intézménye, vagyis a kért összeg részletekben való megfizetése. A szervezet minden bizonnyal pénzéhez jut, aminek az érintett vagy önként, vagy a szervezet behajtói útján tesz eleget.

A tömeges bevándorlás kezelése az egyik legnagyobb kihívás, amellyel a jövőben szembe kell néznie Európának. Az Európai Unió szerint:

„A 2015-2016-os migrációs válsággal a korábbiaknál is nyilvánvalóbbá vált, hogy az eltérő történelmi, gazdasági és kulturális örökséggel bíró tagállamok igen sokféleképpen vélekednek egyes migrációval összefüggő kérdések megítéléséről és számos ponton fent kívánják tartani saját jogalkotásukat és gyakorlatukat. Ezért az Európai Uniónak migrációs politikája formálása során figyelemmel kell lennie, hogy ne hatoljon be túlzott mértékben a tradicionálisan nemzeti hatáskörbe tartozó területekre. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az egyes tagállamok sok esetben képtelenek egyedül megbirkózni a válság okozta kihívásokkal, így mára egyértelművé vált, hogy a korábban az Unió látóterének perifériájára szorult

migrációs és menekültpolitika, amely immár Európa jövőjének záloga, megerősítésre vár.”¹⁵

Az Európai Unió főbb szervei folyamatosan dolgoznak a probléma megoldásán. Dimitrisz Avramopolusz a migrációs ügyekért, az uniós belügyekért és az uniós polgárságért felelős biztos megfogalmazásában:

„Az elmúlt években jelentős előrelépésekre került sor – mind az EU-n belül, mind pedig partnerországainkkal együttműködve. A helyzet azonban továbbra is instabil, és még bőven van tennivalónk. Ezért felszólítom a tagállamokat, hogy sürgősen biztosítsanak határőröket és eszközöket az Európai Határ- és Parti Őrség műveleteihez, valamint teljesítsék azon kötelezettségvállalásukat, hogy júniusban megállapodásra kell jutni a menekültügyi reformról. A helyzet ismét arra figyelmeztet minket, hogy semmiképp nem vesztegethetjük az időt.”¹⁶

„Az Európára nehezedő tömeges menekülthullám nyomása csak komplex összehangolt cselekvéssel csökkenthető. Ennek részét kell képezniük a következő folyamatoknak:

- a kiindulási helyen az elvándorlást előidéző tényezők orvoslása;
- az elvándorlási kiindulópont közvetlen környezetében lévő országok menekültügyi rendszereinek támogatása;
- a migrációs útvonalon fekvő országok bevonása a menekültkérdés kezelésébe;
- a hatékony és szigorú európai határvédelem;
- a menekültek gyors regisztrálása; illetve
- a menekültügyi eljárások gyorsítása.

Ezek megoldása nélkül Európa nem fogja tudni kezelni a migrációs hullámokat, már pedig erre a jövőben is nagy szüksége lesz, mivel a legtöbb stratégiai

előrejelzés szerint a migránsok és menekültek száma az elkövetkezendő évtizedekben – különböző okok miatt – növekedni fog.”¹⁷

¹⁵ <https://jak.ppke.hu/europajogi-tanszek/hallgatoinknak/targyleirasok/2017-2018-oszi-felev/europajog-3/europajog-3-nappali-kovetelmenyrendszer/az-europai-unio-migracios-es-menekultpolitikaja> (megtekintve: 2018.08.22.)

¹⁶ IP-18-3743_HU.pdf (letöltés ideje: 2018.08.06.)

¹⁷ NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT NÉZŐPONTOK – Javaslatok az európai menekültpolitika cselekvőképességének feloldásához 2015/2. Budapest, 2015. szeptember

„Az leszögezhető, hogy pillanatnyilag az Európai Unió az egyetlen regionális szerveződés a világon, amely a lehető legegységesebben fellépve, a legmagasabb szintű védelmet nyújtja az üldözés elől menekülő kényszervándoroknak, egyben jelentős anyagi forrásokat biztosítva a kapacitásfejlesztésre, képzésre és a menekültügyi rendszerek hatékony működtetésére.”¹⁸

2.4.2. Magyarországi helyzetkép

Magyarország az embercsempészet szemszögéből tranzitállomásnak tekintendő. A migránsok országunkon keresztül kívánnak az Európai Unióba, illetve a schengeni térségbe jutni. Az illegális határátlépők száma 2015-ben tetőzött, ez az év mérföldkőnek számított. A magyar nemzetvédelmi szerveket hirtelen, felkészületlenül érte a migránsok áradata. A migráns-csoportok összetétele a világ társadalmi és gazdasági változásainak hatására folyamatosan változik és alakul. A Magyarországra illegálisan vándorlók 90%-a jelenleg jellemzően Görögország – Macedónia – Szerbia útvonalon keresztül érkezik, nem kis feladat elé állítva ezzel hazánk dél-alföldi régiójának határellenőrző szerveit.”¹⁹

Hogyan védjük meg határainkat?

Főszabály szerint nincsen olyan nemzetközi vagy uniós jogi szabály, amely részletesen előírná, hogy egy állam hogyan védje, vagy ne védje a határait. Magyarország más államokhoz hasonlóan ebből adódóan szuverén módon dönt arról, hogy a külföldieket hogyan és milyen feltételek mellett engedi a saját területére belépni.²⁰

A magyar kormány elsődleges válasza az illegális bevándorlással szemben az 1401/2015. (VI.17) számú kormányhatározatában rögzített határzár kiépítése volt,²¹ mely véleményem szerint szokatlan, de ugyanakkor erőteljes fellépést jelentett. A határzár kiépítésével egyidejűleg Magyarország a jogszabályi rendelkezések szigorítása mellett döntött, egyben megnövelte a rendőri erők átcsoportosításával és új határőrizeti egységek létrehozásával a humánerőforrásokat. Mindezek visszاسzorító hatással bírtak, de az illegális

¹⁸ <https://jak.ppke.hu/europajogi-tanszek/hallgatoinknak/targyleirasok/2017-2018-oszi-felev/europajog-3/europajog-3-nappali-kovetelmenyrendszer/az-europai-unio-migracios-es-menekultpolitikaja> (megtekintve: 2018.08.22.)

¹⁹ <http://emberijogok.kormany.hu/illegalis-migracio-magyarorszagon> (letöltés ideje: 2018.08.25.)

²⁰ <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/a-bevandorlas-globalis-problema/> (megtekintve: 2018.08.06.)

²¹ http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_482-494.pdf (letöltés ideje: 2018.08.06.)

migráció fenyegetése továbbra is nagy ugyanis a határzár miatti helyzethez a migránsok gyorsan alkalmazkodtak és új útvonalakat kerestek.

2. számú ábra: Okoskerítés Bácsszentgyörgy és Gara között a magyar-szerb határon

Forrás:

<https://bacsmegye.hu/megye/2016/11/okoskerit-es-epult-a-magyar-szerb-hataron>

Egy biztos: az államhatárok megvédésének egzakt formái a mai napig nem kerültek tételesen kimunkálásra, írásba foglalásra. Azaz a törvényesség és az emberi jogok tiszteletben tartása mellett az adott állam önmaga határozza meg, hogy milyen eszközökkel és milyen úton próbál fellépni az illegális határátlépőkkel szemben.

A határozott fellépés ugyanakkor indokolt, mert a tömegével érkező, kiszolgáltatott emberek helyzetét használják ki az embercsempészek. Becslések szerint az Európába érkező menekültek csaknem 90 százaléka embercsempészekkel érkezik.

Mint ahogy az a leírtakból is kitűnik, a migráció szoros párhuzamba állítható az embercsempészéssel, hiszen az embercsempészség az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények egyike. Az embercsempészség iparággá fejlődését a tömeges illegális migráció idézte elő.

3. AZ EMBERCEMPÉSZÉS

„Az embercsempészség egyidős az államhatárokkal. A migráció átkos velejárója, amely újból és újból kinő, mint a hidra levágott feje. Kereslet van iránta, az elvándorlók, menekülők megfizetik.”²²

²² FÓRIZS SÁNDOR: Előszó, Gaál Gyula: Az embercsempész tevékenység megjelenési formáinak és módszereinek változásai a Magyar Köztársaság államhatárán 1991-2003 között, doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2005. 4.

Az embercsempészs ellen minden lehetséges eszközzel, így a jog eszköztárával is küzdeni kell.

Az embercsempészs jogi vetületeinek bemutatásával foglalkozom munkám következő részében.

Kutatási területeim:

- 1.) Az embercsempészs jogi aspektusai.
- 2.) Az embercsempészs szabályozása, a Btk. változása a 2015. évi XCL. törvény tükrében.
- 3.) Az egyéni és szervezett embercsempészs főbb elhatárolási pontjai.
- 4.) Az embercsempész bűncselekmények felderítésének nehézségei a bíró szemüvegén keresztül.

3.1. Az embercsempészs jogi aspektusai

Mint sui generis bűncselekmény viszonylag későn került szabályozásra a magyar Büntető Törvénykönyvben. Távoli előzményeit az 1900-as évek környékén találjuk meg. pl. kivándorlás tiltott közvetítése.

Fogalma:

A Magyarországon jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) 353. § (1) bekezdése szerint az embercsempészs törvényi tényállása a következő: „aki államhatárnak más által a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez segítséget nyújt, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.²³

Egy hétköznapi megközelítés szerint az embercsempészs fogalma az alábbiak szerint határozható meg: közvetlenül vagy közvetve pénzügyi vagy más anyagi haszonszerzés érdekében, személyek illegális belépésének elősegítése olyan szerződő államok területére, amelynek az adott személy nem állampolgára vagy állandó lakosa.²⁴

²³ 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) 353. § (1) bek.

²⁴ Article 3. Use of terms: For the purposes of this protocol: (a) „Smuggling of migrants” shall mean the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not national or a permanent resident (...)”

Az embercsempészség tekintetében ki kell emelni, hogy a jogalkotó által büntetni rendelt cselekményhez egy alapcselekmény társul. Ez az alapcselekmény pedig nem más, mint a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő határátlépés; ami azonban önmagában ma már nem bűncselekmény (ellenben a Szabs. 204. §-ban foglalt szabálysértési alakzat). Azt, hogy mi minősül jogellenes határátlépésnek az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX törvény, valamint a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény, valamint az 562/2006. EK rendelet más néven a Schengeni határellenőrzési kódex határozza meg. Illegális határátlépésnek minősül többek között, ha valaki az országot végrehajtandó szabadságvesztés hatálya alatt kívánja elhagyni, vagy ha a határátlépéshez valaki hamis vagy más személy úti okmányát használja fel.

A bűncselekmény megvalósítása szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az illegális határátlépőnek nyújtott segítségadás a schengeni tagállamok belső határai vagy külső határain való bejutáshoz történik.²⁵ [EBH.2016.B.6.] E tekintetben tehát téves az a felfogás, mely szerint ha ellenőrzés nélkül át lehet lépni a határt, állampolgárságra való tekintet nélkül, akkor nem beszélhetünk jogellenes átlépésről. A schengeni belső határokon ugyanis nem az államhatár szűnt meg, hanem csak egy ellenőrzési vonal. A schengeni térségre tekintettel tehát az embercsempészség nemcsak az államhatár közelében követhető el, hanem bárhol az országban, sőt az országon kívül is, feltéve, hogy e magatartás az országhatár jogellenes átlépését segíti elő.

Az országhatár jogellenes átlépését illetően kérdésként vetődik fel, hogy vajon egy, két különálló országot elválasztó határvonal tekintetében melyik állam büntetőjoga szerint lépünk fel az elkövetővel szemben. Ez az úgynevezett „kettős értékelés” tilalmával összeegyeztethető, avagy sem.

A feltett kérdésre válaszul a Lenti Járásbíróság ítéletét feldolgozó BH2008.319.²⁶ szolgál, miszerint két moldáv állampolgár részére fejenként 2900 euró ellenében vállalkozott az embercsempész szervezet arra, hogy őket Moldáviából Románián és Magyarországon keresztül Olaszországba juttatják. Az elkövetők a moldáv állampolgárokat Budapesten előre megbeszélt helyen felvették és velük a Rédicsei határállomás külterületéig hajtottak. A határátkelőt elérve az I.r. terhelt iránymutatása szerint a határátkelőt megkerülve a zöldhatáron át haladtak Szlovénia felé, ahol a II.r. terhelt várta őket Olaszország felé igyekezve, amikor a szlovén rendőrség a társaságot elfogta. Ismertetett jogesetben az elkövetőkkel szemben mind Szlovénia, mind pedig Magyarország saját büntetőjogi rendelkezései szerint lépett fel, mivel a szlovén és a magyar államhatár

²⁵ EBH.2016.B.6.

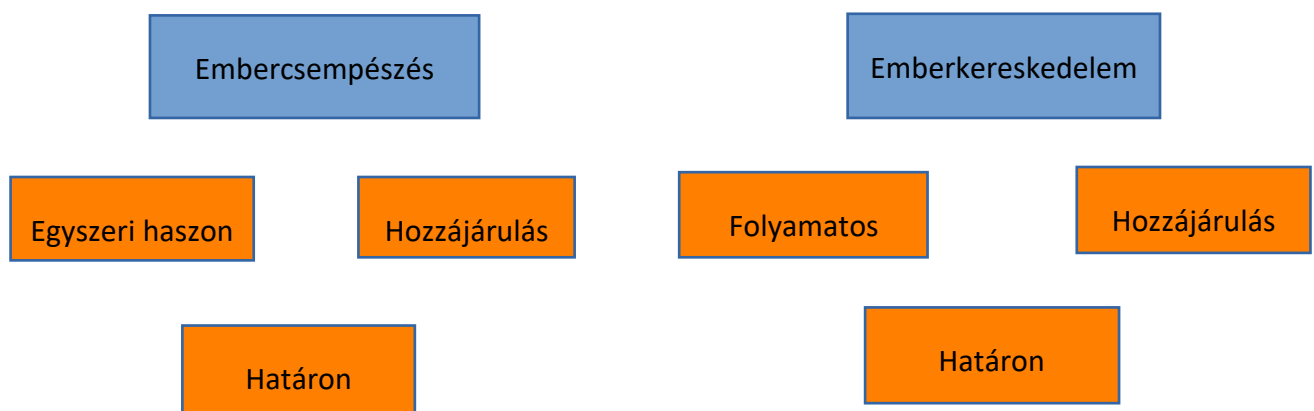
²⁶ BH2008.319.

védelméhez fűződő társadalmi érdek, azaz egyszerre két ország érdekei sérültek. Ennek fényében tehát kettős értékelésről nem beszélhetünk, mivel nem egy bűncselekmény miatt lépnek fel kétszer, hanem két ország két különálló bűncselekmény miatt. Érdekessége az esetnek továbbá, hogy e két ország büntetőjogi kódexe jelentősen eltér az embercsempészekkel szemben való fellépés tekintetében. Míg Magyarországon az elkövetőket a bíróság letöltendő fegyházbüntetésre ítélte, addig Szlovénia pénzbüntetést szabott ki velük szemben. (Szlovénia enyhe büntetőjogi fellépését általában véve az embercsempészéssel szemben az Európai Unió az a Tamperei Egyezményre utalva szóvá is tette.)

Az embercsempészás elhatárolása más bűncselekményektől:

Az embercsempészt fontos elhatárolni jogellenes tartózkodás elősegítésétől. Az elhatárolási pontok tekintetében a 2011. évi 157. bírósági határozat adja meg a választ. Ez kimondja, hogy a két bűncselekmény közötti legfőbb különbség az, hogy jogellenes tartózkodás elősegítése esetén az elkövető kizárólag jogellenes belföldön tartózkodáshoz nyújt segítséget, ellenben az embercsempészéssel, ahol az elkövető nem csupán a belföldi tartózkodást, hanem a határon történő illegális be és kijutást segíti elő.²⁷

Ugyancsak fontos az embercsempészás emberkereskedelemtől való elhatárolása, melynek rövid lényegét az alábbi ábra prezentálja:

Védett jogi tárgy:

Ahogy arra a tanulmány elején is utaltam az államnak kifejezett érdeke fűződik ahhoz, hogy a területére érkező embertömegek mennyiségi és minőségi szintjét ellenőrizni tudja. Ebből kiindulva nevezett bűncselekmény védett jogi tárgya álláspontom szerint 3 komponensű:

²⁷ BH2011.157.

1. az államhatár védelméhez,
2. a közbiztonság fenntartásához és
3. a szervezett bűnözés visszaszorításához fűződő társadalmi érdek.

Elkövetője (tettes, társtettes, felbújtó)

A bűncselekményt bárki elkövetheti, aki az államhatár átlépéséhez segítséget nyújt. Ez lehet férfi vagy nő, idős vagy fiatal, a jogalkotó előtt valamennyi azonos megítélés alá esik.

Nincs akadálya a társtettség megállapításának sem. A bírói gyakorlatban kialakult álláspont szerint társtettesként követik el a bűncselekményt, ha többen egymás tevékenységéről tudva és egymást segítve nyújtanak segítséget a határ átlépéséhez.

Kérdésként merült fel a jogirodalomban, hogy a bűnszervezeti elkövetés szükségszerűen feltételezi-e a társtettséget is. Más szóval egyedüli tettes bűnszervezeti elkövetést megvalósíthat-e? A Lenti Járásbíróság 2.B.198/2006/30. számú ítéletében I-III.r. vádlottakat bűnösnek mondta ki az államhatár átlépéséhez üzletszerűen segítséget nyújtva, társtettesként, bűnszervezetben folytatólagosan elkövetett embercsempészség büntetőjogi tényállás értelmében I-III. r. vádlott rendszeres haszonszerzés végett együttműködve egy Ványa és egy Zsenya néven azonosított moldáv férfiak által Moldovából irányított, embercsempész tevékenységet vagyoni haszonszerzés végett hosszabb időn át folytató bűnszervezetben kialakított feladatmegosztásnak megfelelően nyújtott segítséget több moldáv állampolgárnak a magyar-szlovén államhatár meg nem engedett módon történő átlépéséhez. A bemutatott jogeset tükrében tehát igazolást nyert, a társtettség bűnszervezet mellett való egyidejű megállapítása, miután az elkövetők többen, ugyanakkor egymás tevékenységéről tudva, összehangoltan működve vették ki részüket a bűnszervezet embercsempész tevékenységéből. A központi kérdés mindig a tudattartalom. A bíróság helyes érvek mellett rámutatott arra, hogy a terheltek tisztában voltak azzal, hogy több országhatáron keresztül is történő idegen országok állampolgárainak szervezett átjuttatásába kapcsolódnak be, és ez csak a bűnözői csoport szervezett együttműködése révén valósulhat meg. Ennél fogva az I-III. r. terhelte büntetőjogi felelősségének megállapítása, a cselekmény jogi minősítése és az alkalmazott joghátrány is összhangban áll a büntető anyagi jog szabályaival.

A Legfelsőbb Bíróság témába vágó 4/2005. BJE határozata szerint a bűnszervezetben elkövetés megállapítható azzal szemben is, aki - eseti jelleggel - akár egyetlen cselekményt tettesként vagy részesként valósít meg, ha a tudata a

bűnszervezet Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pontjában meghatározott tárgyi ismérveket átfogta.²⁸

Nem kizárt a felbujtás megállapítása sem. A felbujtói minősítés akkor állapítható meg, ha valaki a határátlépéshez segítséget nyújtó személyt ráveszi a segítségnyújtásra. A felbujtónak természetesen tudnia kell a határátlépés módjáról is.²⁹

Elkövetési magatartás:

A cselekmény elkövetési magatartása egy sui generis bűnsegédi magatartás.³⁰ A büntetett magatartás a határátlépéshez való tényleges segítségnyújtás, ami akár fizikai jellegű, de akár pszichikai jellegű is lehet. A kérdéskörrel részletesen foglalkozik az EBH.2003.928.³¹, mely szerint a fizikai segítségnyújtás - többek között - a határvonalig való kalauzolásban, a határon való átkísérésben, a határőrség félrevezetésében, az átlépést megkönnyítő eszközök rendelkezésre bocsátásában realizálódik. Viszont a pszichikai segítségnyújtás leggyakoribb módja, hogy az elkövető a határsértőt bátorítással, kétségei eloszlatásával vagy egyéb módon történő buzdításával segíti a cselekmény elkövetésében.

Az elkövetési magatartás gyakorlati bemutatásához a Lenti Járásbíróság egyik legjelentősebb embercsempész büntetőügyét kívánom feltárni. A 2.B.322/2005. számú ügy lényege szerint³² I-III.r. vádlottak Moldáviában és Magyarországon embercsempész tevékenységet folytató B. I. moldáv embercsempész által irányított bűnszervezetben I-II.r. vádlottak a bűnszervezet tagjaként a magyarországi tovább szállítás szervezőiként, azaz szállításban harmadik személyek felé alkalmi megbízást adóként és a szállítók összehangolóiként, a III.r. vádlott pedig a bűnszervezet tagjaként a szállítandó személyek elszállásolásában és ellátásában közreműködve – vagyoni haszonszerzés végett, míg I.r. és II.r. vádlottaktól alkalmi szállítási feladatot anyagi ellenszolgáltatásért felvállaló; - a bűnszervezeten kívül álló – IV.r. és V.r. vádlottak közösen segítséget nyújtottak 7 fő moldáv állampolgárnak a magyar-szlovén államhatár illegális átlépéséhez az alábbiak szerint:

I.r. vádlott a moldáv állampolgárok megérkezése után mobiltelefonon felvette a kapcsolatot a moldáv személyekkel és közölte velük, hogy 1-2 nap múlva bonyolítják a szállításukat Olaszországba. II.r. vádlott az egyes szállítási

²⁸ 4/2005.BJE

²⁹ Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály: Magyar Büntetőjog Különös rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 220.

³⁰ btk_indokolas.pdf (megtekintve: 2018.08.01.)

³¹ EBH.2003.928

³² Lenti Járásbíróság 2.B.322/2005. számú büntetőügye

folyamatokban működött közre, irányítói utasítása szerint felügyelte a szállítási folyamatokat, megjelölte annak útvonalait. III. r. vádlott az általa Budapest IX. kerületében bérelt lakásban gondoskodott a moldáv állampolgárok ellátásáról, ételmezéséről egészen azok tovább szállításáig. A szervezetben IV-V. r. vádlottakat, mint sofőröket bízták meg 200-200 euró fizetségért azzal, hogy a külföldieket személygépkocsikkal szállítsák Budapestről a magyar-szlovén államhatár, Lenti térségébe és őket Kálócfa település közelébe tegyék ki. Terveik szerint az utasokat ugyanis ott várta volna egy a bűnszervezethez tartozó további embercsempész személy, aki kísérőként juttatta volna át a moldáv állampolgárokat a zöld határon Szlovéniába. Ismertetett jogesetből jól érzékelhető módon kitűnik, hogy a segítségnyújtás I-V. r. vádlott által, részfeladatok ellátásával, leginkább fizikai támogatás útján valósult meg.

Az embercsempészség tekintetében vitatott a bűnsegély jogi megítélése is. A jogalkalmazók egy része akként gondolkodik, hogy az embercsempészség a tiltott határátlépés bűnsegélyi magatartása, míg mások önálló sui generis bűncselekménynek tekintik, mely több mint az általános értelemben vett bűnsegélyi magatartás. Az elfogadott álláspont szerint a segítségnyújtást a törvényhozó az embercsempészség tettesi befejezett alakjaként határozta meg, következésképpen a bűnsegély lehetősége fogalmilag kizárt. A tettességbe a bűnsegély minden esetben beleolvad.

Stádiumok: (kísérlet, előkészület, befejezett bűncselekmény)

Az embercsempészség ugyan sui generis bűncselekmény, mely esetben főszabály szerint a kísérlet megállapításának nincs akadálya. Ugyanakkor az embercsempészség esetében az elkövetési magatartás jellege kizárta teszi a kísérlet megállapíthatóságát.

A kísérletől eltérő módon a jogszabály az előkészület megállapíthatóságát lehetővé teszi, sőt a hatályos rendelkezések szem előtt tartása mellett azt büntetési formában végrehajtandó szabadságvesztéssel rendeli büntetni.³³ A bűncselekmény mindaddig előkészület, amíg az államhatár illegális átlépését a passzív alanyok még meg sem kezdték, de az elkövető már kifejtette az ahhoz szükséges előkészületi magatartást

Jellegzetes előkészületi magatartás lehet pl. az, amikor az embercsempész megállapodik a jogellenes határátlépésre készülő személlyel abban, hogy ehhez neki segítséget nyújt, találkozót beszél meg vele.

³³ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20170701/lr/chain6570> (megtekintve: 2018.08.01.)

A befejezettség kérdésében a bírói gyakorlat szerint az elkövető illegális határátlépéshez nyújtott segítségadásával egyidejűleg a bűncselekmény befejezetté válik, tekintet nélkül arra, hogy az illegális határátlépés megvalósult-e. A szóban levő bűntett ugyanis tevékenységi bűncselekmény, ami a jogellenes magatartás tanúsításával befejezetté válik. Az embercsempészség nem járulékos jellegű, akkor is megvalósul és befejezett, ha tiltott előkészülethez kapcsolódik.³⁴

Minősített esetei:

A bűncselekmény alapesetéhez képest a jogalkotó szigorúbban rendeli büntetni, ha az elkövető a bűncselekményt

1. vagyoni haszonszerzés végett
2. több személynek segítséget nyújtva
3. az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmény, ill. eszköz megsemmisítésével vagy megrongálásával
4. sértett sanyargatásával
5. fegyveres elkövetése
6. felfegyverkezve elkövetés
7. üzletszerű elkövetés
8. bűnszövetségben történő elkövetés útján valósítja meg.

Mit értünk ezek alatt pontosan?

Vagyoni haszonszerzés érdekében történő elkövetésről akkor beszélhetünk, ha az embercsempész az általa nyújtott segítségért cserébe anyagi ellenszolgáltatást vár. Ez lehet pénz, vagyoni értékű jog vagy egyéb értékkel bíró vagyontárgy is.³⁵ [BH.2005.311.] A modernkori embercsempészet tekintetében a bevételek tételei különfélék lehetnek. Főszabály szerint az ellenszolgáltatás maga a pénz, de ez megvalósulhat meglévő adósságok elengedésével vagy nagy értékű vagyontárgyak (pl.: Iphone telefon, autó) tulajdonjogának átruházásával is. Érdemes kiemelni, hogy nem vagyoni természetű ellenszolgáltatás (pl: nemi kapcsolat) nem alkalmas a minősített eset megvalósítására.

³⁴ EBH.2003.928.

³⁵ BH.2005.311.

Ugyancsak minősített esetként szerepelteti a törvény a több személynek nyújtott segítségadást. Ez a gyakorlati oldal figyelembe vétele mellett nem is tűnik életidegennek, hiszen az embercsempészek legtöbb esetben nem csak egy személynek nyújtanak segítséget a határátlépéshez, hanem rendszerint többeknek. (családoknak, nagyobb társaságoknak stb.) Belegondolva az embercsempész szemszögéből sem tűnik gazdaságosnak ekkora kockázat vállalása 1-2 személy határátléptetése érdekében.

Az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmény megsemmisítése vagy megrongálása szintén gyakran előforduló jelenség. Gondoljunk csak a magyar kormány által felállított határvédelmi „kerítésre” vagy az azt ért támadásokra. Az illegális bevándorláshoz fűződő kriminalitás fokozódása mutatkozik meg az illegális határátlépők agresszív fellépésében. Agresszív fellépés lehet pl. amikor a határátlépést kapuk ledöntésével, vagy annak palackokkal, kövekkel való megrongálásával képzelik megvalósítani.³⁶

A sértett sanyargatásával történő elkövetés véleményem szerint a legjellemzőbb a modern embercsempész elkövetési módok közül. Talán sokak számára ismeretes a 2015. augusztus 26. napján hajnalban bekövetkezett úgynevezett „parndorfi halálkamion” esete. Az irányadó tényállás szerint az embercsempész bűnszervezet tagjai 2015. február és 2015. augusztus között 31 alkalommal összesen 1200 embert juttattak Nyugat-Európába. Ezen 31 alkalom egyike volt 2015. augusztus 26. napja is, amikor – hangsúlyozom – hetvenegy (71) embert zsúfoltak egy szellőzésre és emberi szállításra egyébként is alkalmatlan hűtőkamionba. A kamionban 59 férfi, 8 nő és 4 gyermek utazott. Az embercsempészek a határt Hegyeshalomnál lépték át, majd a kamiont az osztrák A1-es autópályán Parndorf közelében az út mellett hagyták. Az embertelen „szállítási” körülmények és az oxigén maximális hiánya miatt a kamionban rekedt valamennyi menekült halála elkerülhetetlen volt.³⁷ A fenti példa is jól tükrözi sanyargatást megvalósító legfőbb ismertetőjegyeket, vagyis a bezártságot, az étel, ital hiányát, a szükségletek elvégzésétől való kényszerű megfosztást.

Fegyveres elkövetés esetében az elkövető különböző lőfegyvert, robbanószert vagy robbanóanyagot tart magánál pl: bomba, dinamit, detonátor. Fontos azonban, hogy a minősített eset megállapításához nem szükséges a fenti eszközök tényleges használata.

³⁶ <https://arsboni.hu/jogi-hatarzar%E2%94%80-buntetojogi-vedelem-az-illegalis-bevandorlas-ellen/> (megtekintve: 2018.08.17.)

³⁷ https://index.hu/belfold/2018/06/07/az_afgan_bandavezer_tudta (megtekintve: 2018.08.06.)

Felfegyverkezve követi el a bűncselekményt az, aki a Btk. 459. § (1) bekezdésének 6. pontja szerinti élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál.³⁸ Ilyen eszköz lehet pl.: kés, fejsze, bárd.

Az üzletszerű elkövetés fogalmára a jogszabály – Btk. 459. § (1) bek. 28. pontja – egzakt meghatározást ad, mely szerint üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik. A Kúria Bfv.1945/2015/6. A vagyoni haszonszerzés tekintetében leszögezi, nincs annak jelentősége, hogy az elkövető a bűncselekményt saját hasznára kövesse el, akként is elkövethető, hogy a vagyoni haszonból más személy is részesedik. Érdekes a jogi vetülete az üzletszerűség bűnszervezet mellett való megállapításának. A bűnszervezet jól ismert sajátossága a rendszeres haszonszerzés, mondhatjuk azt is, hogy a bűnszervezet fogalmába beleértjük az üzletszerűséget, azonban a magyar büntető törvénykönyv rendelkezései értelmében az üzletszerűség nem fogalmi eleme a bűnszervezetnek, ezáltal a kettő egymás mellett való alkalmazása a jog által biztosított.

Végül utolsóként a bűnszövetségben való elkövetést tünteti fel minősített esetként a jogszabály. Bűnszövetség a Btk. 459. (1) bek. 2. pontja szerint akkor létesül, ha két vagy több személy a bűncselekményt szervezetten követi el, vagy abban megállapodik. Feltétel ugyanakkor, hogy a bűncselekmény elkövetését az elkövetők legalább a bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bűnszervezet.³⁹

Célzat:

Az embercsempészség kétséget kizáróan célzatos bűncselekménynek tekintendő, a célzat az illegális határátléptetéshez való segítségnyújtás, amely megtörténhet anyagi ellenszolgáltatás fejében, de anélkül is.

Rendbeliség:

A bűncselekmény rendbeliségét a határon átjuttatott személyek száma határozza meg fogalmaz a BH1986.484.⁴⁰ A rendbeliség ez irányú megítélése azonban jelentősen megváltozott az ezredforduló idején javarészt a statisztika orientált hivatalok működésének betudható módon. Ma már a rendbeliség az elkövetési magatartások számához igazodik. Pl. ha valaki összesen 58 embert juttat át a

³⁸ Btk. 459. § (1) bek. 28. pont

³⁹ Btk. 459. § (1) bek. 2. pont

⁴⁰ BH1986.484.

határon akkor a korábbival ellentétes módon nem 58 rendbeli, hanem csupán 1 rendbeli embercsempészség megállapítására kerül sor.

Mellékbüntetés/Intézkedés:

Embercsempészség megállapítása esetén gyakorta alkalmazott mellékbüntetés a vagyonelkobzás. A Btk. 74. § (1) bekezdés c.) pontja szerint vagyonelkobzást kell elrendelni az embercsempészség elkövetője által a bűncselekmény elkövetésének ideje alatt szerzett vagyona⁴¹, egyúttal a 74. § (4) bekezdése szerint vélelmezni kell az ellenkező bizonyításáig azt, hogy az embercsempészséget üzletszerűen vagy bűnszövetségben elkövetőnek az elkövetés ideje alatt szerzett valamennyi vagyona vagyonelkobzás alá eső vagyon.⁴²

Az embercsempész büntetőügyek legnagyobb részében számos tétellel bővül a bűnjeljegyzék, melyről a bíróságnak ítélete meghozatalakor rendelkeznie kell. A fent kifejtetett „Alistar” esetben a bíróság 1 db Nokia típusú akkumulátort, 1 db Dialog Sim kártyát, 8 db Pannon feltöltőkártyát, 1 db Vodafone SIM kártya tartó tokot elkobozott, valamint 1 db Nokia 3410, 1 db Samsung, 1 db Siemens, 1 db Sony-Ericson és 1 db Alcatel típusú mobiltelefon vagyonelkobzását rendelte el.

E körben az az eszköz, amit az elkövetők a bűncselekmény elkövetéséhez ténylegesen felhasználnak elkobzás tárgyát, míg amivel csupán rendelkeznek, de ténylegesen nem kerül a bűncselekmény megvalósulásához felhasználásra, vagy mindez nem bizonyított, az vagyonelkobzás tárgyát képezi.

Érdekes kérdést vet fel, ha a vagyonelkobzás tárgya pénz. Amennyiben az elkövető a pénzhez ténylegesen hozzájutott, attól a vagyoni előnytől őt szükségszerűen meg kell fosztani, feltéve, ha ez kétséget kizáróan bizonyítást nyert. Kérdés lehet továbbá, hogy az elkobzott pénzösszeg pénznemét az ítélet miként határozza meg. Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény módosítását jelentő 2008. évi LXXX. törvény 71. § (4) bekezdése szerint a pénzösszeget a vagyonelkobzást elrendelő tagállami határozat kibocsátásának napján érvényes, a Magyar Nemzeti Bank által közzétett átváltási árfolyamon forintra átszámított összegben kell meghatározni.⁴³

A nyomozó hatóság előtt a legnagyobb feladatot az embercsempész büntetőügyekben lefoglalt gépjárművek megőrzése és azok állagmegóvása jelenti. Ez ugyanis jelentős költségeket emészt fel, illetve tárolásuk is komoly kihívást jelent. A bűncselekmények során felhasznált személygépkocsik lefoglalására

⁴¹ Btk. 74. § (1) bek. c.) pont

⁴² Btk. 74. § (4) bek.

⁴³ 2008. évi LXXX. törvénymódosítás 71. § (4) bek.

ugyancsak abban az esetben kerülhet sor kizárólag, ha azt bizonyítottan a bűncselekmény elkövetéséhez felhasználták. Pl.: ha egy autókölcsönző tevékenységet folytató cég ügyvezetője nem bír tudomással arról, hogy a tulajdonában álló gépjárművet bűncselekmény elkövetéséhez használják fel, akkor tőle azt elkobozni nem lehet. Hozzáteszem ezt az embercsempészek tudatosan ki is használják.

Pénzbüntetés kontra kiutasítás:

A Btk. 50. § (2) bekezdése szerint azt, akit haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, ha megfelelő jövedelme, vagyona van, pénzbüntetésre is kell ítélni.⁴⁴

A Btk. 59. § (1) bekezdés szerint pedig azt a nem magyar állampolgár elkövetőt, akinek az országban tartózkodása nem kívánatos, Magyarország területéről ki kell utasítani.⁴⁵

A pénzbüntetés alkalmazásánál arra kell figyelemmel lenni, hogy a terhelt a bűncselekményt haszonszerzés céljából követte-e el, és rendelkezik-e megfelelő jövedelemmel.

A kiutasítás alkalmazásánál pedig azt kell mérlegelni, hogy a terheltnek az országban tartózkodása nem kívánatos-e.

A Kúria Bfv.I.1.627/2016. számú határozata szerint a pénzbüntetés és a kiutasítás között a kiutasítás mindig elsőbbséget élvez. A Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontja szerint a kiutasítás mellett nem szabható ki pénzbüntetés, és nem fordítva. Tehát a kettő együttes alkalmazására a törvényi előírásokra figyelemmel törvényes lehetőség nincs.⁴⁶

3.2. Az embercsempészség szabályozása, a Btk. változása a 2015. évi XCL. törvény tükrében:

Magyarországon az illegális migrációra vonatkozó válaszreakcióként 2015. szeptember 15-én hatályba lépett a 2015. évi XCL. törvénymódosítás⁴⁷, mely az embercsempészség jogi megítélését és az addig kialakult bírói gyakorlatot jelentősen átformálta. A törvényi tényállásban bekövetkezett radikális változást az alábbi táblázat szemlélteti:

⁴⁴ Btk. 50. § (2) bek.

⁴⁵ Btk. 59. § (1) bek.

⁴⁶ Kúria Bfv.I.1.627/2016.

⁴⁷ 2015. évi XCL. törvény megjelent: Magyar Közlöny 124. szám 2015. szeptember 7.

2015. szeptember 15. előtt	2015. szeptember 15. után
<p>218. § (1)⁴⁸ Aki államhatárnak más által a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez segítséget nyújt, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.</p> <p>(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az embercsempészt</p> <p><i>a)</i> vagyoni haszonszerzés végett, vagy</p> <p><i>b)</i> államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva követik el.</p> <p>(3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az embercsempészt</p> <p><i>a)</i> a csempészett személy sanyargatásával,</p> <p><i>b)</i> fegyveresen,</p> <p><i>c)</i> felfegyverkezve,</p> <p><i>d)</i> üzletszerűen vagy</p> <p><i>e)</i> bűnszövetségben követik el.</p> <p>(4) Aki embercsempészésre irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.</p> <p>(5) Az embercsempésztés elkövetőjével szemben mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.</p>	<p>353. § (1)⁴⁹ Aki államhatárnak más által a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez segítséget nyújt, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.</p> <p>(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az embercsempészt</p> <p><i>a)</i> vagyoni haszonszerzés végett,</p> <p><i>b)</i> államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva, vagy</p> <p><i>c)</i> az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmény, illetve eszköz megsemmisítésével vagy megrongálásával követik el.</p> <p>(3) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha az embercsempészt</p> <p><i>a)</i> a csempészett személy sanyargatásával,</p> <p><i>b)</i> fegyveresen,</p> <p><i>c)</i> felfegyverkezve,</p> <p><i>d)</i> üzletszerűen vagy</p> <p><i>e)</i> bűnszövetségben követik el.</p> <p>(4) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha</p> <p><i>a)</i> a (3) bekezdés <i>a)</i> pontja szerinti embercsempésztést a <i>b)-e)</i> pontban meghatározott módon</p> <p><i>b)</i> a (3) bekezdés <i>b)</i> pontja szerinti embercsempésztést az <i>a)</i>, illetve a <i>c)-e)</i> pontban meghatározott módon követik el.</p> <p>(5) A (3) vagy (4) bekezdésben meghatározott bűncselekmény szervezője vagy irányítója tíz évtől húsz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.</p>

⁴⁸ Btk. 218. § (1)-(5) bek. (2015. szept. 15. előtti időállapot)

⁴⁹ Btk. 353. § (1)-(6) bek. (2015. szept. 15. utáni időállapot)

	(6) Aki embercsempészésre irányuló előkészületet követ el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
--	---

Főbb különbségek 2015. szeptember 15. előtt és azt követően:

Az Eljárásjogi Szemle című folyóirat szerint „a 2015. szeptember 15-ei törvénymódosítással az embercsempészet valamennyi alakzatának büntetési tétele szigorodott. Mindemellett külön tényállás lett és a legsúlyosabban büntetendő az, amikor az embercsempészet szervezője vagy irányítója a csempészett személy sanyargatásával, fegyveresen, felfegyverkezve, üzletszerűen vagy bűnszövetségben követi az embercsempészt, illetve minősítő körülmények halmozódása valósul meg.”⁵⁰ Ez esetben az elkövető cselekménye akár tíz évtől huszonöt évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.

Új tényállásként ékelődött a Btk. törvényszövegébe a 352/A. § szerinti⁵¹ „határzár tiltott átlépése, valamint a 352/B. §-ban⁵² foglalt „határzár megrongálása”, mint bűncselekmény.

Az újítások tekintetében hangsúlyozandó, hogy 2015. szeptember 15. napját követően az embercsempészet előkészülete is büntetendővé vált, méghozzá büntettként. Azt megelőzően az előkészületet a törvény „csupán” vétségként szabályozta.

A 2015. évi CXL. törvénymódosítás mindemellett azt a világos célt tűzte ki maga elé, hogy az embercsempészek tekintetében nem csupán a bűnszervezet megállapítása esetén kell a törvény teljes szigorával fellépni.⁵³ Ennek okszerű alátámasztására a Lenti Járásbíróság 1.B.88/2015. számú jogesetét kívánom példaként ismertetni. Ebben az alábbi tényállás fogalmazódott meg:

M.R. 2015. év szeptember közepén több országon keresztül, a zöldhatáron át illegálisan érkezett Magyarországra, ahol a magyar hatóságok által elfogásra került, elfogását követően pedig a debreceni menekülttáborban helyzeték el. M.R. interneten felvette a kapcsolatot édesapjával M.I. vádlottal, aki vállalta, hogy saját

⁵⁰ <http://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/a-maganyos-elkovetes-ertekelese-az-embercsempeszes-elleni-kuzdelemben-kulonos-tekintettel-a-komaromi-jarasi-ugyeszseg-gyakorlatara/> (letöltés ideje:2018.08.06.)

⁵¹ Btk. 352/A. §

⁵² Btk. 352/B. §

⁵³ KOPASZ ZSOLT: Ügyészégi tapasztalatok az államhatár rendjét érintő bűncselekményekkel összefüggő büntetőeljárásokról. Ügyészek Lapja, 2017. 24. évf. 5. sz. 65.

autójával a fiáért jön Magyarországra és őt úti okmányok nélkül, illegális úton Franciaországba magával viszi.

A megbeszéltek alapján M.R. 2015. szeptember 25. napján Budapestre, egész pontosan a Keleti Pályaudvarra utazott, ahol a késő esti órákban édesapja, M.I. vádlott várta őt. Ezt követően a vádlott a személygépkocsijába beültette fiát, majd vele az M7-es autópálya felé indult onnét pedig az M70-es autóúton folytatta útját. Az autóúton 2015. szeptember 26-án 02.50 órakor a vádlott a Tornyiszentmiklós-Pince határátkelőhelyhez ért azzal a céllal, hogy fiát a magyar-szlovén államhatáron jogszabályi rendelkezések megszegésével átcsempéssze.

Balszerencsájukre a határátlépési ponton a Zalaegerszegi Rendőrkapitányság Közrendvédelmi Osztályának járőrei fokozott rendőri ellenőrzést folytattak, melynek eredményeként a vádlott által vezetett járművet is ellenőrzésük alá vonták. A rendőrség eljáró tagjai hamar észlelték, hogy az autó utasai nem rendelkeznek az államhatár jogszerű átlépéséhez szükséges úti okmánnyal, ezért őket elfogták, majd a Lenti Járásbíróságra előállították. A bíróság a vádlottat annak büntetlen előélete miatt 1 év 6 hónap szabadságvesztésre ítélte, melynek végrehajtását 3 évi próbaidőre felfüggesztette.⁵⁴

Úgy gondolom a jogeset is méltóképpen tükrözi, hogy a törvénymódosítás hozta változásnak betudható módon egyéni elkövetés esetén is a büntetésnek kifejezetten végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására kell irányulnia.

Mi indukálta a szigorítást, illetve annak bevezetése okszerű volt-e?

A Btk. kommentár rendelkezései szerint „az illegális migrációhoz kapcsolódó kriminalitás, e cselekmények közrendet és közbiztonságot fokozottan veszélyeztető volta tette szükségessé a szigorítást”⁵⁵

Álláspontom szerint az embercsempészség mennyiségi és minőségi intenzív válása miatt a szigorítás bevezetése teljes mértékben szükségszerű volt. Miért? Az embercsempészségnek, mint bűncselekménynek legtöbbször nem az alapesete, hanem minősített esete fordul elő. Nem ritka tehát, amikor a határon átcsempészni kívánt embereket teljes mértékben embertelen körülmények között utaztatják, veszélyeztetve a szállított emberek életét és testi épségét. Előforduló eset az is, amikor az embercsempészek a határon illegálisan átkelni kívánó emberek ékszereit, pénzét elveszik, megvalósítva ezzel a teljes kizsákmányolás folyamatát. Mivel az embercsempésznél lényeg a rövid időn belül való célhoz

⁵⁴ Lenti Járásbíróság 1.B.88/2015/2. számú ítélete

⁵⁵ DR. KÓNYA ISTVÁN: Magyar Büntetőjog, kommentár a gyakorlat számára, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2017. 1320.

érésben rejlik a szállított emberek élelmezésére, szükségleteinek elvégzésére ritkán vagy legtöbbször egyáltalán nem kerül sor. Sok esetben az embercsempészethez úgynevezett „tapadó bűncselekmények” is társulnak, mint például a zsarolás, kényszerítés, okmányhamisítás, árucsempészség, ami ennél fogva még jelentősebb társadalomra veszélyességet jelent.⁵⁶ Mindezen okoknál fogva úgy gondolom helyes az a jogpolitikai álláspont miszerint ilyen és ehhez hasonló elkövetés esetén a törvény szigorával kell fellépni.⁵⁷ Elérni azt, hogy az elkövetők a jövőben hasonló magatartás tanúsításától tartózkodjanak, hiszen emberi élelekről van szó. Összességében a prevenciós célok érvényesülése kerül álláspontom szerint a középpontba.

Kérdésként merülhet fel, hogy Magyarországon az IBH, azaz az ideiglenes biztonsági határzár⁵⁸ kiépítése, valamint a Btk. törvényi rendelkezéseinek szigorítása és az élőerős védelem határvonal mentén való alkalmazása önmagában elegendő-e az embercsempészség visszaszorítására?

A válasz egyértelműen: nem. Annak érdekében, hogy egy globális méreteket öltő problémát orvosolni tudjunk összességében kell látnunk a jelenséget, és a gyökereket visszamenően kell feltárni annak kiváltó okait. Ezzel végső soron azt szeretném érzékeltetni, hogy a jogszabály szigora és a határzár kiépítése csupán rendezése, másképpen szólva szinten tartása, nem pedig a megoldása. A megoldás meglátásom szerint a migrációs hullám kiváltó okainak elhárításában rejlik. Ez az igazán nehéz feladat, ami szükségszerűen a teljes emberi összefogás meglétét az elszegényedő térségek fejlesztését és a fegyveres felkelések visszaszorítását teszi indokolttá *globális* szinten.

3.3. Az egyéni és szervezett embercsempészség főbb elhatárolási pontjai, az egyes embercsempész szervezetek felépítése

Az embercsempészség szervezettsége szempontjából három kategória különböztethető meg⁵⁹:

1. alkalmi embercsempész
2. kisméretű csoportok
3. szervezett, nemzetközi embercsempész hálózatok

⁵⁶ GAÁL GYULA-LUBASTYIK ZOLTÁN: A hazánkban működő embercsempész szervezetek jellemzői, Belügyi Szemle, 2002. 50. évf. 11-12. sz. 234.

⁵⁷ Kopasz Zsolt i.m. 65.

⁵⁸ http://hadmernok.hu/174_07_kui.pdf (letöltés ideje: 2018.08.06.)

⁵⁹ <http://archive.fo/evFh8> (megtekintve: 2018.08.08.)

A három lehetséges módozat közül a két legjelentősebbet: az 1. és 3. esetet teszem vizsgálat tárgyává.

Egyéni embercsempészet esetén az elkövető egyedül, azaz egy személyben nyújt segítséget a illegális határátlépéshez. Ez esetben tehát a bűncselekmény megszervezése és a kivitelezése is egy személyben történik. Erre volt példa a Lenti Járásbíróság 1.B.88/2015. számú, fent kifejtett jogesete, ahol M.I. egyedül mások segítségével valósította meg az embercsempészes bűntettét fia határon át történő illegális átléptetése útján. Ilyen és az ehhez hasonló elkövetések leginkább a '90-es évekre volt jellemző. Az alkalmoszerű, idegen szóval élve „ad hoc” típusú embercsempészeti forma a 90-es évek második felére egyre inkább visszaszorult.

Napjainkban leginkább az embercsempészet szervezett, internacionális formájával találkozhatunk, melynek felkutatása, felépítése és nyomon követése sokkal nehezebb feladatot ró a bűnüldöző szervekre.

Az embercsempész bűnszervezetek feltárása során elengedhetetlenül szükséges magának a bűnszervezetnek a pontos körülhatárolása. A bűnszervezet fogalma először 1997-ben vált ismertté az 1978. évi IV. törvény részeként, azonban azóta számos változáson ment keresztül. A jelenleg hatályos szabályozás szerint:

„bűnszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”⁶⁰

Hogyan ismerhető fel az embercsempész bűnszervezet, mik a legjellemzőbb vonásai:

- magas fokú szervezettség,
- a szervezet alsóbb szintjei a vezetéstől elszigeteltek,
- számos vezetőjük ma már magasan iskolázott,
- kis kockázat mellett az extraprofit elérése,
- modern technika alkalmazása,
- kihasználják a kiszolgáltatott helyzetben levőket.⁶¹

⁶⁰ <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-a-bunszervezeti-elkovetes-szabalyozasanak-kanyargos-utja/>
(letöltés ideje: 2018.08.07.)

⁶¹ BAROSS ZOLTÁN: Az embercsempészes aktuális kihívásai, Ügyészek Lapja, 2017. 24. évf. 5. sz. 72.

A magasfokú szervezettség tekintetében hangsúlyozni kívánom, hogy az embercsempész bűnszervezetek általában jól kiépített struktúrával rendelkeznek, ahol az egyes feladatok magas fokú precizitással kerülnek felosztásra. A lényeg pontosan a részfeladatok személyre szabott kiosztásában rejlik, amik mint az apró mozaikok egymásra rakódva építik fel az egészet. A bűncselekmény attól függetlenül megvalósul, ki milyen mértékben vesz részt a szervezeti működésben feltéve, hogy azok kapcsolódása célzott és az elkövetési magatartások kiegészítő jellegűek.⁶² [BH.2018.37] A bűnszervezetben elkövetés megállapítása körében jelentősége annak van, hogy maga a bűnszervezet milyen hosszán tevékenykedik, nem pedig annak, hogy ki mennyi ideig vesz abban részt. Az elkövető tudatának nem arra kell kiterjednie, hogy a bűnszervezet a törvényi előfeltételek szerint létrejött, hanem arra, hogy a bűnszervezet tárgyi sajátosságainak ismeretében annak „működéséhez” csatlakozik, illetve annak keretében cselekszik.⁶³[BH.2018.106]

Az EBH2006.1385-II.⁶⁴ szerint a bűnszervezetben elkövetett embercsempészség megállapításához egyetlen alkalommal történt közreműködés is elegendő lehet, feltéve, hogy az elkövető tisztában van azzal, hogy az illegális határátlépők eredményes segítése - célba juttatása - csak bűnöző csoportok szervezett együttműködése révén történhet meg

A csoportosulás a szervezeten belül sokszor nemzeti, etnikai vagy olykor rokoni alapon szerveződik, mely hierarchikus módon, (a korábbi piramis forma helyett) ún. hálószerű formában ölt testet. A szervezet legfelső szintjén helyezkedik el a „vezetői szint”. A vezető feladata a szervezet összehangolt működésének a biztosítása, az egyes munkafolyamatok ellenőrzése. A jobb és könnyebb értelmezés érdekében a Lenti Járásbíróság – ugyan a 2015. szeptember 15. előtti, de – szervezett embercsempészséget megvalósító jogesetét hívom segítségül. A tényállás az 1.B.63/2015. számú ügyben a következő volt:⁶⁵

2015. március 3-án az embercsempész bűnszervezet pakisztáni származású irányítója megbízásából A.A. III.r. vádlott közvetlen irányítása alatt S.A. I.r., S.G. II.r., S.G. IV.r., A.K.K. V.r. és A.D. VI.r. vádlottak – egymás tevékenységéről tudva - egy Iveco és egy Opel típusú személygépkocsival Magyarországi menekülttáborokban beszervezett és előre egyeztetett időpontokban Budapestre utaztatott, ott elszállásolt, onnét pedig szervezett módon a beszállítás helyéig kalauzolt

⁶² BH.2018.37

⁶³ BH.2018.106.

⁶⁴ EBH2006.1385-II.

⁶⁵ Lenti Járásbíróság 1.B.63/2015. számú büntetőügye

gazdasági menekülteket anyagi ellenszolgáltatás fejében Olaszországba csempészték.

Az ügyben a bíróság valamennyi vádlottat bűnösnek találta társtettesként elkövetett embercsempészés büntetvényében [Btk. 353. § (11) bekezdés, (2) bekezdés a/ és b/ pontja, (3) bekezdés a/ pontja] és velük szemben határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásáról határozott.

Az ismertetett jogeseten keresztül világítok rá a szervezeti felépítés egyes pontjaira.

Az ügyben megtartott valamennyi tárgyalás alkalmával a vádlottak egybehangzóan akként nyilatkoztak, hogy a szervezet központi irányítási feladatait, illetve magát a megbízást egy ún. „Iqual” vagy más néven „Eqbal” nevű férfi adta. Az ő szintje tehát a „megbízói szint” másképpen szólva a szervezet csúcsa. Alatta működött szervezőként vagy inkább kivitelezőként az ügyben is ismertté vált III.r. vádlott A.A. Az egyes tanúvallomásokból kétséget kizáróan megállapítást nyert, hogy a bűnszervezet pakisztáni származású irányítójának megbízásából A.A. III.r. vádlott volt a szervezet „szervezői” feladatokat ellátó tagja. Majd végül eljutunk a következő, alacsonyabb posztban levőkhöz a „szállítókhöz”. Nevezett esetben a szállítói feladatot S.A. I.r., S.G. II.r. és S.G. IV.r. vádlott látta el, akik hétköznapi értelemben vett sofőri tevékenységet folytattak a szervezetben. A legalsó szintet a „toborzó és sok esetben szállásadó” szint képezi. Az általam példaként megjelölt jogesetben ezzel A.K.K. V.r. vádlott volt megbízva, aki beszerzésben és a menekültek továbbszállításában vett részt, valamint A.D. VI.r. vádlott aki az szállított személyek budapesti elszállásolása útján vette ki részét a munkafolyamatokból. Megjegyzem nincs jelentősége annak, hogy ki, milyen mértékben, milyen mélységig vesz részt a bűncselekmény kiteljesülésében, hiszen ha az csupán rövid ideig is tart már megvalósul az embercsempészés bűnszervezetben való elkövetési formája.⁶⁶

Ugyan a fent kifejtett jogeset összesen 4 strukturális lépcsőt mutat be, az ennél jelentősebb embercsempész büntetőügyekben további szintekkel is találkozhatunk. Ilyen lehet például: a jogi tanácsadó, az útlevél hamisító, az előfutók vagy éppen a pénzforgalmi intézők szintje.⁶⁷

Az ügyben eljáró bíróval való jogeseti konzultációnak köszönhetően engedje meg nekem az olvasó, hogy az V.r. vádlott A.K.K. vonatkozásában egy érdekességre hívjam fel figyelmet. Az általa előadott történet lényege szerint azért érkezett Magyarországra, mert egy szerelmi viszály miatt vérbosszú veszélye leselkedett rá.

⁶⁶ BH.2018.37.

⁶⁷ Baross Zoltán i.m. 73.

A magyar hatóságok előtt hamar világossá vált, hogy A.K.K. által előadott történet a valósággal köszönőviszonyban sincs, ezért a menekültstátuszt tőle megvonták, ugyanakkor oltalmazotti státuszban részesítették. Ennek köszönhetően A.K.K. Magyarországon maradt, és egy budapesti székhelyű kebabozóban dolgozott tovább, mellyel havonta 230.000,- Ft jövedelemre tett szert az egyébként járó 60.000,- Ft összegű oltalmazotti segély mellé. A probléma a személyével kapcsolatban akkor körvonalazódott, amikor kiderült a valós ok amiért Magyarországra jött. Ez pedig nem volt más, minthogy tudatosan, szervezett embercsempészetben, pakisztáni irányítás alatt bűncselekmények elkövetésében vegyen részt. Mi volt az igazi probléma bírói szemszögből? Az, hogy az ítélet meghozatalakor az oltalmazotti státuszban felróható okból A.K.K. ország területéről való kiutasításának nem volt helye.

Az embercsempész szervezet következő jellegzetes ismertetőjegye az elszigeteltség. Ennek lényege az, hogy a szervezeti hierarchia magasabb szintjein működők az alsóbb szervezeti rétegekkel közvetlen módon érintkezésbe nem kerülnek.

Megfigyelhető napjainkban a szervezeti hierarchián belül a magasan iskolázott vezetők csoportja is. Nem hiába, fontos a szervezet hatékony és hosszú távú működése tekintetében az, hogy a vezetői pozícióban levők hatékonyan, intelligens módon tudják a feladatokat koordinálni az alacsonyabb szintek felé. Ennek hatására a legtöbb embercsempész ügyben a teljes szervezet felderítése nem történik meg, annak csak részegységei kutathatók fel, a teljes szervezet soha nem dől be. Ez azonban magas szintű tudást és irányítást feltételez.

Mi a szervezet fő működési célkitűzése? Az extraprofit elérése. A Lenti Járásbíróság fent megjelölt 1.B.63/2015. számú büntetőügyében az embercsempész szervezet tagjai a határon való átjuttatásért 16 fő migránstól mindösszesen 6.000-7.000 Euró, illetve 3.000-6.000 USD bevételre tett szert. A mai euró árfolyam figyelembevételével fejenként tehát csaknem 130.000,- Ft megfizetését vállalták a zöldhatáron való átjuttatásért cserébe. Ez az összeg példának okáért a 71 főt szállító „parndorfi esetben” csupán egy út alatt 9,23 millió Ft bevételnek megfelelő összeget jelentene úgy, hogy hangsúlyozom az általam feltárt jogesetben elfogott embercsempészek korábban már megközelítőleg 300 ember illegális határátlépéséhez nyújtottak segítséget. Ezek az összegek azonban korántsem nevezhetők magasnak.

Egy isztambuli embercsempész banda vezetője az alábbi tarifákat jelölte meg a német Spiegel tényfeltáró cikkében:⁶⁸

- 500 dollár fejenként átjutni a török-bolgár határon kisteherautóval,
- a török-görög hajójegy 1000-3000 dollár között van, attól függően, milyen szolgáltatást kér az „utazó”,
- a Németországba továbbjutás további 4000 dollár,
- repülőjegy Isztambulból Frankfurtba hamis papírokkal 15.000 dollár,
- egy biztonságos(nak mondott) hajóút Egyiptomból Olaszországba 2.500 dollár,
- Belgrádból a magyar határra jutni kb. 300 euró volt, de ez az ár kiugróan megemelkedett, ahogyan a tömeg megnőtt,
- a tömeg méretével a kishalak is dolgozni kezdtek: Magyarországon pl. számos „taxis” állt rendelkezésre, 2-300 euróért.

Napjainkban egész iparág épül a határon átkelni kívánó személyek segítésére, az Europol egyik kiadmánya⁶⁹ szerint 2015-ben az Európai Unióban az embercsempész-hálózatok megközelítőleg 4,7-5,7 milliárd EUR hasznot értek el.

Pár szót ejtve a magas színvonalú technikai fejlődés embercsempészetre gyakorolt hatásairól is. Jól tudjuk, hogy napjainkban számtalan eszközön keresztül és pláne számtalan módon tartjuk a kapcsolatot egymással. Mi kell ehhez? Egy jó telefon és adott esetben egy jól funkcionáló wifi hálózat. Ennek egyike sem jelent a mai világban különösebb kihívást. Ha mindez megvan a modern kori embercsempész már lehetőségek tömkelegéből válogathat, mint kapcsolattartási forma. Ilyen többek között: a Facebook, a Viber, a Skype, a Snapchat, a Twitter, az Instagram stb. Ha belegondolunk a legtöbb hivatalos hely, vendéglátó helyiség és a különböző közterek ingyenes wifi hálózattal felszereltek így internetes előfizetésre sincs feltétlenül szüksége az adott bűnelkövetőnek. Mindezek ráadásul csak a módoszatok voltak, de a választható eszközök sora is roppant szerteágazó. A kapcsolattartás ma már megvalósulhat telefonon, számítógépen, táblagépen, gps-

⁶⁸ <http://www.spiegel.de/international/europe/refugee-smuggling-a-big-business-in-the-balkans-a-1051461.html> (letöltés ideje: 2018.08.07.)

⁶⁹ SOCTA 2017: European Union Serious and organised crime threat assesment – Crime in the age of technology – <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>

ek, kamerák vagy különböző headszettek segítségével is. A telefonhívás és az sms álláspontom szerint már a múlté.

Végül pedig következzen az embercsempész bűnszervezet utolsó fő ismertetőjegye, vagyis az, hogy az embercsempész szervezetek fő célpontja a kiszolgáltatott helyzetben levő társadalmi rétegek. Azok, akik távol kerültek több száz vagy adott esetben ezer kilométerre a családjuktól, akik napok vagy hetek óta éheznek, akik anyagilag nehéz körülmények között élnek. Szintén célpontjai lehetnek a bűnszervezeteknek az országukban elhatalmasodó fegyveres megmozdulások elől elmenekülni kívánó egyes etnikai csoportok is. Miért pont ők? Mert ezek az emberek mindent megtesznek jobb életkörülmények megteremtése, egy jobb élet kialakításának reményében. Fontos azonban kiemelni, hogy míg az egyes jogvédő szervezetek a migránsok tényleges megsegítésére, addig az embercsempészek a migráns személyek megsegítése helyett ellenkezőleg azok kihasználására, a profit megszerzésére törekednek.

A bűnszervezeti ismérvek fent felsorakoztatott ismertetőjegyeit összegzi gyakorlati oldalról a Lenti Járásbíróság fent rögzített „Alistar” esetének indokolása is. E szerint: a bíróság a bűnszervezeti jelleg vizsgálata során abból indult ki, hogy moldáv tanúk egybehangzó vallomásai szerint hazájukban olyan embercsempészekkel kötöttek egymástól függetlenül megállapodást, akik részükre kifejezetten az Olaszországba való illegális kijutásuk teljeskörű lebonyolítását vállalták, ottani viszonyok között kimagaslóan nagy összegért 1500-3000 euróért. A bűnszervezet több felhajtó embere szervezte csoportokba a migránsokat, majd pedig további tagok biztosították külföldön az elszállásolást, ételmezést és a tovább utaztatást is. A bíróság álláspontja szerint a moldáv állampolgárságú személyek szervezett illegális utaztatása több országon keresztül olyan több személy előzetes, megszilárdult munkamegosztásáról tanúskodó összehangolt tevékenységet igényelt, amelyet számos részletre kiterjedő szervező munka előzött meg. Ennek fontos eleme volt a gazdasági menekültek kioktatása is arra az esetre, ha az akció kudarcot vall. A bűnszervezet szervezettségére, problémamegoldó képességére bizonyíték az is, hogy miután a tovább utaztatásba hiba csúszott és a várakozás előre nem várt idővel meghosszabbodott, a bűnszervezet viszonylag rövid időn újabb szervezőt talált a szállítás lebonyolítására. A hosszabb idejű szervezettségre utal a tanúk által elmondottak, miszerint a „felhajtók” bevett módszerrel működő, rutinszerű dologként meséltek nekik a kilátásba helyezett akcióról. A bűnszervezet további fogalmi eleme - a három vagy több személyből álló csoport - a konkrét ügyben ugyancsak vitán felül állt, említve a Ványa, Vászja, Zsenya, Vasil nevű elkövetőket.

3.4. Az embercsempész bűncselekmények felderítésének nehézségei a bíró szemüvegén keresztül:

Úgy vélem a felderítéssel kapcsolatban kialakult főbb bírói kihívások ismertetése is gyakorlati példa bemutatásán keresztül a legegyszerűbb. Kiindulópontként éppen ezért visszatérnék a Lenti Járásbíróság 1.B.63/2015. számú büntetőügyéhez. Az ügyben eljáró bíró számos bizonyítási problémára hívta fel a figyelmemet, az eset áttanulmányozását követően.

Az első kihívás magából a strukturált szervezetrendszerből és annak tartósságából ered. Ugyanis a szervezetet többen alkotják, mindenki kizárólag a saját feladatkörére bír rálátással. A hierarchián belül természetesen működik az alafölé rendeltségi viszony, ami miatt az egyes szintek között jelentős hatalombeli különbségek alakultak ki. Hétköznapi kifejezéssel élve a szervezetben vannak „nagy halak” és „kis halak”. Mivel jelentős pénzek és jelentős érdekek húzódnak a bűnszervezetek hátterében, ezért ha a rendszer úgymond megbukik, az a legkisebb szintekre fogja a hatását leginkább kifejteni. A Lenti Járásbíróság jogesetében is megfigyelhető volt, hogy a megrendelő lebuktatására, illetve felderítésére nem került sor. Leginkább a cselekménnyel érintett személyek megtorlástól való félelme miatt. Kijelenthető tehát, hogy az embercsempészettel tetten ért fél nagy valószínűséggel a szervezetben tevékenységet kifejtő más személyek felfedése érdekében információt szolgáltatni nem fog, pontosabban nem mer. Az embercsempész ügyek tárgyalásain továbbá kirajzolódott az is, hogy a félelem mellett az elkövetők azért sem tudják elősegíteni a bizonyítást, mivel csak részfeladatokról bírnak információval, az egész szervezet ún. háló vagy mátrixszerű felépítését, az egyes tagok szervezetben ellátott szerepét nem ismerik. Ez kifejezetten a konspiratív szervezeti működés központi elemét jelenti, hiszen a cél az, hogy ha valaki lebukik, az a többi társát ne tudja magával rántani.

Az embercsempész szervezet felderítése álláspontom szerint egy úton lehetséges, méghozzá az úgynevezett „információs” és „pénzelosztási” csatorna visszakövetése útján. Az embercsempész bűnszervezetekben ugyanis e két csatorna köti össze a résztvevőket. Így lehetséges az, hogy az információ és a pénz képes eljutni a magasabb szintektől egészen a kivitelezői szintig. Ezt igazolja pl. amikor az elkövetők a pénzt Pakisztánban kapják meg, a szállított migránsoknak pedig útjuk során már senki felé nincs fizetési kötelezettségük, mivel az általuk megfizetett összeg szétszétását maga a szervezet bonyolítja le. Hasonlóképpen működik ez az információs csatorna esetében is, ahogy az az „Alistar” esetből is kiderült, itt az I.r. vádlott világosan tudta Magyarországon ki, hol és mikor fogja a szállítási folyamatokat elvégezni, noha mindet nem ő szervezte meg. A bűnszervezeti tagság fokozott veszélyességét pontosan a mások által jóval előre leszervezett elő-és utófolyamatokban bővelkedő társasághoz való célzott csatlakozás átfogó tudata jelenti.

Eljáró bíró részéről gyakran a legnagyobb nehézséget az önmagukban és nem egyszer egymással is ellentmondásban álló vallomásokból való lényeges információ kinyerése jelenti. Kérdés lehet az, vajon mennyit hihetünk a migráns tanúknak, pláne ha azok többen vannak? Előfordul nem egyszer, hogy a bíróságnak már nincs lehetősége nevezett tanú meghallgatására, mivelhogy az idegenrendészeti eljárás lefolytatását követően Magyarországról kiutasításra került. Megfigyelhető volt továbbá az általam feltárt jogesetekben, hogy a migránsok sokszor ugyanabból a városból jöttek és ugyanoda is tartottak, céljuk tehát azonos volt, mégis egymással teljesen ellentétes vallomást tettek. Ennek oka arra vezethető vissza, hogy az embercsempészek a migránsokkal arra is „leszerződnek”, hogy ha elkapják őket és nem tesznek vallomást, vagy tesznek de valótlan tartalommal, akkor később ezt meghálálják nekik, azaz a lebukást követően is biztosítják számukra a célországba való eljutást, így érdekorientálttá téve őt. Annak érdekében, hogy a szervezet biztonsága garantálva legyen megesik, hogy maguk az bűnszervezeti tagok adják ki magukat migránsnak, ez úton garantálva az „ellenőrző funkciót”. Tény, hogy vannak olyan tanúk, akik teljeskörűen feltárják az esetet, viszont megítélésem szerint a bíró 18 tanú vallomása mellett nehezen tudja eldönteni melyik az az egy, amelyiknek fenntartás nélkül hitelt adhat.

Talán nem gondolnánk, de néha jobban hihetünk magának a lebuktatott embercsempésznek, mint a migráns tanúnak, mivel az alsóbb szinteken mozgó kivitelezők körében hamar kikristályosodik, hogy a legnagyobb veszíteni valójuk nekik van, hiszen „velük akarják elvitetni a balhét”. E mellett védőjének tájékoztatása alapján hamar rájön, hogy ha együttműködik a hatóságokkal, akkor viszonylag enyhe büntetést kap, mely mellett hamarabb szabadul.

A bíróság mellett a nyomozó hatóságot is nagy kihívás elé állítja az ilyen típusú ügyek felderítése. A bűnszervezet tagjai gyakorta több nemzetiségűek, több nyelven beszélnek. Jelentős költséggel jár tehát a tolmácsolás, valamint ezek az ügyek bonyolultságuk miatt nagyszámú emberi erőforrásokat kötnek le. A migránsok valótlan vallomásai, az ún. „ködösítés” szintén tévútra terelheti a nyomozást. Itt megjegyzem eljáró bírónak arra is ügyelnie kell, hogy a nyomozás során tett vallomások törvényesen történtek-e.⁷⁰ A rendőrség szerint az embercsempész büntetőügyek terjedelmes, több szálon futó felderítést igényelnek, amely során beépített emberek alkalmazására is sor kerülhet. Ez mind idő és pénz ráfordítást igényel a szervezet oldaláról.

⁷⁰ NÉMETH CSABA: Néhány gondolat az embercsempészes bírói gyakorlatáról, *Bírák Lapja*, 2006. 16. évf. 2.sz. 92-104.

Őszintén szólva a korábban kifejtett 63-as büntetőügyben már az kihívás elé állította a bíróságot, hogy a tárgyalásra Lenti város környékéről pastu nyelvű tolmácsot biztosítani tudjon. Valljuk be nem ez a legtöbbet és leggyakrabban használt nyelvek egyike. A tárgyaláson a vádlottak többsége személyi körülményein kívül másról vallomást nem kívánt tenni. Bíró kérdésére valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy a nyomozás során tett több vallomása közül „az utolsót tartja fenn”. A bíróság előtt – ügyészi észrevételre – akként nyilatkoztak, vallomásuk azért áll ellentmondásba egymással, mert a tolmács rosszul fordít. Fontos kiemelni azt is, hogy jelentős költségek merülhetnek fel egy-egy ilyen fordítással, ugyanis az embercsempész büntetőügyben tartott tárgyalások gyakran több órát vagy akár fél-fél napokat is igénybe vehetnek. Nehézséget jelent önmagában a gyanúsítottak szám, az általuk tett vallomások nyomon követése, az egyes logikai összefüggések megfigyelése. Mindez bírói részről magas fokú precizitást feltételez.

Nem segíti a bíró munkáját az azonosítással kapcsolatban jelentkező nehézségek sem. Az embercsempészek ugyanis gyakorta használnak hamis személyazonosságot.⁷¹

Mit tud a bíró saját maga megsegítésére bizonyítékként felhasználni?

A részbeni beismerő vallomásokat, a rendőri jelentéseket, bűnjeljegyzék adatát, az egyes mobilszolgáltatók adatszolgáltatását, lefoglalt mobiltelefonok SIM kártyájának adatait, Nemzeti Útdíjszolgáltató Zrt. adatait, gépjármű nyilvántartás adatát, idegenrendészeti iratot, tanúvallomásokat és a rendőri feljelentést.

Meggyőződésem szerint a bírónak a helyes döntés meghozatalához a bizonyítékok három fontossági sorrendben egymást követő szintjét kell szem előtt tartania. Elsődlegesen és nagy hangsúllyal az objektív bizonyítékokat kell helyesen értékelnie, értve ez alatt a szakértői véleményeket, a híváslista adatait, a bűnjeleket és a rendőrség jelentéseit. Második szintként az elkövetők vallomásait kell figyelembe venni, miután azok az érdekezéreltség miatt nagy részben igazodnak a valósághoz. Végül utolsóként, erős kritikával kezelve értékelendő a migránsok tanúvallomásai. Itt azt érdemes megvizsgálni, van-e közülük olyan, aki igazat mond, ha igen ki és milyen részben mond igazat.

Megjegyzem Lenti környékén az embercsempészet 1996 és 2006 között bekövetkezett csúcspontja óta az az ilyen típusú ügyek száma radikális mértékben visszaesett. Ennek oka az embercsempész útvonalak átrendeződésére vezethető vissza. A Zala megyei bíróságok (4) – Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Keszthely, Lenti –

⁷¹ SCHMIDT GÁBOR: „Tradíciók versus hatékonyság”. Nemzetközi együttműködés a szervezett embercsempészés miatt indult büntetőügyekben. *Ügyészek Lapja*, 2017. 24. évf. 5. sz. 80.

közül ma már az embercsempész ügyek leginkább a Nagykanizsai Járásbíróság illetékességi területéhez tartoznak az M7-es autópályának (valamint a határellenőrzések felszámolásának) köszönhetően. A kérdés csupán az, hogy a tettenérés az M7-es autópálya melyik kilométerkövéhez esik, ugyanis annak fényében dől el, hogy az ügyben Nagykanizsa vagy Lenti lesz az illetékességgel rendelkező járásbíróság. A határvonalat e tekintetben a 17-es kilométerkő képezi.

4. ZÁRÓ GONDOLATOK, ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ:

Az újkori embercsempészség társadalmi és büntetőjogi vetületeit vizsgálva számos újdonságra lettem figyelmes. Érzékelhető módon a '90-es években ismert piramis szerkezetű embercsempész bűnszervezetet ma már egy ún. mátrix típusú, hálószerű jól szervezett konspirációs forma váltotta fel.

Kedvezőleg hatott az embercsempész szervezetek működési alakulására a XXI. századi modern technika vívmányainak széleskörű tárháza. Míg harminc évvel ezelőtt feltehetőleg a technika hiánya, addig napjainkban a technika túlfeljeltsége állítja kihívás elé a bírói kart. Azt elvi élel leszögezhetjük, hogy ezeknek a büntetőügyeknek a felgöngyölítése jelentős személyi, technikai és anyagi áldozatokkal jár. Nehézsége miatt, próbatételt jelent mind a nyomozó hatóság, mind az ügyész, mind pedig a bíró számára.

Egy biztos, a monumentálisabb embercsempész bűnszervezetek teljeskörű feltárására legtöbb esetben nem kerül sor. Ennek alapvető oka az, hogy a szervezeten belül jellemzően egy szál sem marad elvarratlanul. Különös ismertetőjegye a szervezetnek a konspirációs működési elv, az anonimitás, valamint az egyes szintek közötti elszigeteltség.

Ahogy az a tanulmány korábbi részeiben részletesen kifejtettem a megoldás mindenekelőtt a szervezet két központi elemének: a pénz, továbbá az információ áramlásának nyomon követésével érhető el. Ehhez feltétlenül indokolt a nyomozásra fordított pénzügyi források kiszélesítése, a nemzetközi nyomozó hatóságok gyors-reagálású, intenzív együttműködése, valamint a technikai eszközök körének kibővítése.

Határozott véleményem szerint a fentiekén túl szükséges lehet a menekültügyi hatóságok eljárásának – a menekült és oltalmazotti státusz megadásának – érdemi újragondolása, figyelemmel arra, hogy az embercsempész elkövetőkkel szemben való jogi fellépés gátját állhatja.

A Magyarországon jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény (Btk.) rendelkezéseit új fényben megvilágító 2015. évi CXL. törvénymódosítás az embercsempészség magas fokú társadalomra veszélyességére reagáló racionális jogalkotói megfontolást

igazolja. Az új tényállásokkal bővülő, magasabb büntetési tétel kiszabását lehetővé tevő törvényi rendelkezések létrejöttét az elkövetési számok növekedése, valamint a bűnszervezetek robbanásszerű elterjedése egyaránt szükségessé tette. A szigorítás elsődleges jogalkotói célja a biztonságérzet helyreállítása és az elkövetési hajlandóság visszaszorítása volt. Ettől függetlenül a kriminológia tanai szerint az igazi visszatartó erőt nem maga a büntetési tétel, hanem a büntetés kikerülhetetlensége jelenti.

A bírák szerepe a törvényi előírások gyakorlatba való átültetésével, a tényállás helyes jogi minősítésével és az elkövető megfelelő módon való felelősségre vonásával jelentkezik. Ez azonban nem könnyű. A bizonyítási nehézségek dzsungeléből véleményem szerint a kiutat a sokszor ellentmondásos tanúvallomásokkal szemben az objektív bizonyítékok elsődleges értékelése biztosítja. Az embercsempész bűnszervezetek egészben való feltárásához minden bizonnyal – ettől függetlenül is – rögös út vezet, de összességében nem lehetetlen.

Megoldókulcsa a problémának véleményem szerint a kiváltó okok felszámolásában leledzik. Ehhez az szükséges, hogy az illegális határátlépők motivációját megtörjük, azaz a fegyveres összecsapások, az elszegényedés, a munkanélküliség és a szólásszabadság hiányát, mint fő problémát megoldjuk.⁷² A migrációval kapcsolatos fellépés nemzetközi szintű, multidiszciplináris összefogást feltételez, ugyanis ekkora feladattal megbirkózni önmagában egy nemzet sem lenne képes.

A bűncselekmény elkövetéséhez vezető társadalmi, gazdasági és politikai instabilitást, a kohéziós elemek szétesését jelentő migrációs válság visszaszorításához a jog önmagában azonban nem elegendő, annál jóval szélesebb körű látásmód szükséges. A kiváltó okok feltérképezése során arra az álláspontra jutottam, hogy a válasz jóval egyszerűbb, mint ahogyan azt legtöbben gondolnánk. A probléma fő forrása úgy hiszem saját magunkban rejlik, ezért ha valóban célul tűzzük ki a nevezett problémakör felszámolását akkor saját magunkon és a hozzáállásunkon kell elsődlegesen változtatnunk. Miért? Barack Obama szavait idézve „A válság az emberségünk szakítópróbája”. Ebből kiindulva tehát a kérdés az, hogy engedünk-e a szakításnak, vagy megbirkózunk vele.

Remélem a tanulmány gondolatébresztő hatást gyakorol valamennyi olvasóra nézve, hiszen ha ez sikerül, küldetésemet már eredményesnek tekinthetem.

⁷² A Földközi-tenger térségében kialakult helyzet és a migrációval kapcsolatos átfogó uniós megközelítés szükségessége, Az Európai Unió Hivatalos Lapja C58/29. (2018.02.15.)

Az embercsempészzel szembeni küzdelem mottójaként, egyben a tanulmány lezárásaként a John Fitzgerald Kennedy szavait használom:

„Nem azért vagyunk itt, hogy átkozzuk a sötétséget, hanem hogy meggyújtsuk azt a gyertyát, ami irányíthat bennünket a sötétségen keresztül egy biztonságos és józan jövőbe.”

BIBLIOGRÁFIA

Könyvek, szakcikkek:

GYENEI LAURA: Az Európai Unió migrációs politikája, *Iustum Aequum Salutare*. 2016. 12. évf. 2. sz.

CSERESZNYÉS FERENC: *Migráció az ezredfordulón*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.

BARABÁS ÉVA-BÁRÁNY LÁSZLÓNÉ: Akadémiai Kislexikon II. kötet, Akadémia Kiadó, Budapest, 1989.

ÁCS TIBOR-AMACZI VIKTOR: Hadtudományi Lexikon II. kötet. Akadémiai Nyomda, Budapest, 1995.

TÓTH PÁL PÉTER: Népeségmozgások Magyarországon a XIX. és XX. században. - In. LUKÁCS ÉVA-KIRÁLY MIKLÓS (szerk.): *Migráció és Európai Unió*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 2001.

TREIBEL, ANETTE: *Migration in modernen Gesellschaften*. - Weinheim und München, 1993.

SZÉP FERENC: A hazánkat érintő illegális migráció és az embercsempészet nyomozása, *Hadtudományi Szemle* 2017. 10. évf. 4. sz.

FÓRIZS SÁNDOR: Előszó, Gaál Gyula: Az embercsempész tevékenység megjelenési formáinak és módszereinek változásai a Magyar Köztársaság államhatárán 1991-2003 között, doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2005.

ERDŐSY EMIL-FÖLDVÁRI JÓZSEF-TÓTH MIHÁLY: Magyar Büntetőjog Különös rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2002

KOPASZ ZSOLT: Ügyészségi tapasztalatok az államhatár rendjét érintő bűncselekményekkel összefüggő büntetőeljárásokról. *Ügyészek Lapja*, 2017. 24. évf. 5.sz.

DR. KÓNYA ISTVÁN: Magyar Büntetőjog, kommentár a gyakorlat számára HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2017.

GAÁL GYULA-LUBASTYIK ZOLTÁN: A hazánkban működő embercsempész szervezetek jellemzői, *Belügyi Szemle*, 2002. 50. évf. 11-12. sz.

BAROSS ZOLTÁN: Az embercsempészás aktuális kihívásai, *Ügyészek Lapja* 2017. 24. évf. 5. sz.

NÉMETH CSABA: Néhány gondolat az embercsempészás bírói gyakorlatáról, *Bírák Lapja*, 2006. 16. évf. 2. sz.

SCHMIDT GÁBOR: „Tradíciók versus hatékonyság”. Nemzetközi együttműködés a szervezett embercsempészás miatt indult büntetőügyekben. *Ügyészek Lapja*, 2017. 24. évf. 5. sz.

A Földközi-tenger térségében kialakult helyzet és a migrációval kapcsolatos átfogó uniós megközelítés szükségessége, *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C58/29. (2018.02.15)

Felhasznált internetes források:

<http://emberijogok.kormany.hu/illegalis-migracio-magyarorszagon> (letöltés ideje:2018.08.25.)

www.wikipedia.org/wiki/Arab_tavasz (letöltés ideje: 2018.08.06.)

https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf (megtekintve: 2018.08.13.)

https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex_hu (letöltés ideje: 2018.08.08.)

<https://www.hirado.hu/2017/09/20/uj-embercsempesz-utvonalak-alakulnak-ki-a-balkanon/> (megtekintve:2018.08.08.)

https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803 (megtekintve:2018.08.13.)

<https://jak.ppke.hu/europajogi-tanszek/hallgatoinknak/targyleirasok/2017-2018-oszi-felev/europajog-3/europajog-3-nappali-kovetelmenyrendszer/az-europai-unio-migracios-es-menekultpolitikaja> (megtekintve: 2018.08.25.)

file:///C:/Users/user/Downloads/IP-18-3743_HU.pdf (letöltés ideje: 2018.08.06.)

<https://jak.ppke.hu/europajogi-tanszek/hallgatoinknak/targyleirasok/2017-2018-oszi-felev/europajog-3/europajog-3-nappali-kovetelmenyrendszer/az-europai-unio-migracios-es-menekultpolitikaja> (megtekintve: 2018.08.22.)

<http://emberijogok.kormany.hu/illegalis-migracio-magyarorszagon> (letöltés ideje:2018.08.25.)

<https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/a-bevandorlas-globalis-problema/> (megtekintve:2018.08.06.)

http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_482-494.pdf (letöltés ideje: 2018.08.06.)

file:///C:/Users/user/Downloads/btk_indokolas.pdf (megtekintve: 2018.08.01.)

<https://arsboni.hu/jogi-hatarzar%E2%94%80-buntetojogi-vedelem-az-illegalis-bevandorlas-ellen/> (megtekintve: 2018.08.17.)

https://index.hu/belfold/2018/06/07/az_afgan_bandavezer_tudta_hogy_alkalmatlan_emberszallitasra_a_halalkamion/ (megtekintve: 2018.08.06.)

<http://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/a-maganyos-elkovetes-ertekelese-az-embercsempeszes-elleni-kuzdelemben-kulonos-tekitettel-a-komaromi-jarasi-ugyeszseg-gyakorlatara/> (letöltés ideje: 2018.08.06.)

http://hadmernok.hu/174_07_kui.pdf (letöltés ideje: 2018.08.06.)

<http://archive.fo/evFh8> (megtekintve: 2018.08.08.)

<http://ujbtk.hu/toth-mihaly-a-bunszervezeti-elkovetes-szabalyozasanak-kanyargos-utja/> (letöltés ideje: 2018.08.07.)

<http://www.spiegel.de/international/europe/refugee-smuggling-a-big-business-in-the-balkans-a-1051461.html> (megtekintve:2018.08.07.)

<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>, (megtekintve: 2018.08.07.)

<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/346/id/A13Y1369.KK/ts/20170701/lr/chain6570> (megtekintve: 2018.08.01.)

Magyar joganyagok:

2012. évi C. törvény (Btk.) megjelent: Magyar Közlöny 2012. évi 92. szám

2015. évi XCL. tv.

2008. évi LXXX. törvénymódosítás

Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2008. évi LXXX. törvénymódosítás

4/2005.BJE

EBH.2016.B.6.

BH2008.319.

BH2011.157.

EBH.2003.928.

BH.2005.311.

BH1986. 484.

BH.2018.37.

BH.2018.37.

BH.2018.106.

EBH.2006.1385-II.

Kúria Bfv.I.1.627/2016.

Lenti Járásbíróság:

- 1.B.63/2015.
- 2.B.322/2005
- 2.B.198/2006., és az
- 1.B.88/2015. számú büntetőügye.

BÜNTETŐJOGI SZEKCIÓ
JOGHALLGATÓI TAGOZAT

KRIVÁN NORBERT

A TERHELTI EGYÜTTMŰKÖDÉS FORMÁI ÉS SZEREPE AZ ÚJ BE.-BEN

1. BEVEZETÉS

„...Miképp adjunk jogot a jognak
Hogy joga legyen jognak lennie.”

Somlyó György

Témámnak megfelelően próbáltam egy olyan idézetet hozni, amely a későbbiekben szépen körvonalazódik majd és tartalmat fog kapni. Többféleképpen lehet természetesen értelmezni, hasonlóképpen, mint a választott témámat is több aspektusban lehet megközelíteni. Vannak álláspontok, amik szerint ténylegesen azt a célt fogja szolgálni ezen intézmény, mint amely végett kodifikálása során megalkották,¹ vannak, akik szerint ezzel nem biztos, hogy az időszerűség és a hatékonyság elvei teljes mértékben megvalósulnak.

Természetesen az Új Be. legfőbb célkitűzései a hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, korszerűség, koherencia, illetőleg a bíróságok tehermentesítése és a bünygyi költségek csökkentése. Emellett, előnyben kellene részesíteni azon terhelteket, akik együttműködnek a hatóságokkal, illetőleg beismerő vallomást tesznek, azon ügyekkel szemben, ahol a terhelt bűnösségét több lépcsős hosszadalmas és költséges bizonyítási eljárás folyamán kellene megállapítani.² Ezen folyamat végett kellett egy rendszert létrehozni az Új Be.-ben. A terhelti együttműködésre több lehetősége is van a terheltnek ahhoz, hogy együttműködjön a hatóságokkal: már a nyomozási szakaszban is beismerő vallomást tehet és ennek fényében egyezsége köthet. De amint itt még úgy látja jónak, hogy hátha nem lesz elegendő bizonyíték ellene, de utóbb kiderül tévedett, akkor az előkészítő ülésen a Bíróság előtt tehet beismerő vallomást és köthet egyezsége. Amit természetesen még nem említettem az az, hogy a terhelt nem csak beismerő vallomást tehet, hanem az egyezsége nevezhetjük úgy, ahogy a köznyelv ismeri „vádalkunak”, tehát egy jelentősebb súlyú bűncselekményt tár fel, mely mellett az általa elkövetett cselekmény csekélynek minősül. De nevezzük nevén ezen, terhelt általi cselekményt: „köp”, tehát feldob, felad más személyeket, szervezeteket, sőt tovább megyek, saját felelősségre az Új Be. megtartotta a más szervezetek felderítésében való közreműködést, a saját bűncselekményért való

¹ 2017. évi XC törvény a büntetőeljárásról szóló törvény. (Továbbiakban: Új Be.)

² 2017. évi XC törvény indoklása a büntetőeljárásról 1. oldal

www.vaskuti.hu/hirek/Be_2017_XC_indokolás.doc (Letöltés dátuma: 2018.08.25.)

felelősségre vonás elengedése, vagy kisebb súlyú büntetés kiszabása érdekében. Ezen jogintézményt is átalakításon esett át, mely által alkalmazhatóbbá vált.

Ezen intézményt természetesen az Amerikai Egyesült Államokban elterjedt, Magyarországon mondjuk úgy eddig „nem volt használatos”. Volt hasonló intézmény az 1998. évi XIX., a büntetőeljárásról szóló törvényben (továbbiakban: régi Be.). Utóbbi intézmény a tárgyalásról lemondás, de közel 20 éves fennállása alatt nem hozta meg a hozzá fűzött reményeket. Azt is mondhatjuk, melyet majd a későbbiekben megindokolok, hogy használata egyenlő volt a nullával. Ezért is térek majd ki rá, hogy milyen jogintézmény is volt, és mi volt/lehetett az oka, hogy nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert így reális képet kapunk az Új Be.-ben kodifikált terhelti együttműködésről és ezek alapján le lehet majd vonni a konzekvenciát, hogy van-e benne lehetőség, és ha igen, működni fog-e a gyakorlatban. De ehhez tüzetesen kell górcső alá venni az Új Be. terhelti együttműködésre vonatkozó szakaszait.

Viszont, ami tény, hogy a rendszer működik, külföldön legalábbis. A következő fejezetekben erre néhány európai ország tekintetében példákat hozok, illetőleg az Amerikai Egyesült Államokat. Viszont itt volt az ideje, hogy az eddig „nem hivatalosan” használatos egyezségkötéseket „vádalkukat” beépítsék olyan formában az Új Be.-be, hogy hivatalos keretek között is lehessen arra használni és ajánlani a terhelteknek, melyre rendeltetett. Lehet mondani, hogy a fentebb említett elvek voltak a fő szempontok az Új Be. megalkotása során szem előtt tartva. Viszont, ha jobban megnézzük, a terhelteknek „ajándékot” adunk, ami a tárgyalásról lemondás esetén is elérhető volt, ellenben az Új Be.-ben teljesen más aspektusban jelenik meg a terheltek szemszögéből, mint az elődintézmény tekintetében. Véleményem szerint ezzel több bűncselekmény lesz felderítve, mint eddig volt. Ezzel egyúttal a következő fejezetekben tárgyalt nemzetközi és európai uniós elvárásoknak való megfelelést is teljesíteni lehet. Mindezt úgy megalkotva, hogy hatálybalépését követően ne kelljen azonnal változtatásokat végezni az Új Be.-ben.

Itt térnék vissza egy pillanat erejéig az idézethez tehát „*Miképp adjunk jogot a jognak, hogy joga legyen jognak lenni.*” Így hogyan alkossunk egy olyan rendszert, ami nem hivatalos keretek között eddig is működött, de mégis a kodifikációs munka folyamán szakaszt/szakaszokat kellene neki biztosítani, hogy hivatalosan is alkalmazni lehessen. Megtörtént, az Új Be-ben külön szakaszokat kapott, különböző részeken.

2. AZ ÚJ BE.-RŐL ÁLTALÁNOSSÁGBAN

Az Új Be. megalkotása szükségszerű volt, miután a büntetőjogi reformok kezdetén megalkották az Új Büntető törvénykönyvet (Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény, továbbiakban: Btk.), majd ezen kodifikációs munkát követve született meg a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL törvény. Tehát miután létrehozták a Btk.-t majd elfogadták a büntetés-végrehajtás szabályait - tehát az anyagi, illetve a büntetés-végrehajtási jog biztosítása után - meg kellett alkotni azt is, hogy milyen eljárás eredményeképpen lehet eljutni a bűncselekmény elkövetőjének, a bűncselekmény elkövetésétől a büntetés-végrehajtási intézet kapujába. Így elkerülhetetlen volt az Új Be megalkotása. A régi Be-t elfogadása óta több mint 100 törvény és alkotmánybírósági határozat érintette. (Pontosan 89 törvény és 15 AB határozat.) Ezek együttesen több, mint 2000 helyen változtatták meg az eredetileg elfogadott norma szöveget³, viszont ezek csak számok; a lényeg, hogy nem volt 20 évig érvényben és ez idő alatt számos változáson esett át.

Főbb változtatások történtek elsősorban a terhelti együttműködéssel kapcsolatban, magát a tárgyalásról lemondást, mint eljárás gyorsító eszközt először az 1999. évi CX. törvény iktatta be a büntetőeljárás kódexbe, pontosabban az 1973. évi I. törvénybe. Akkor még új Be., dolgozatomban írásakor már a régi Be.-ben kezdetek óta megtalálható a jogintézmény, igaz több változáson esett már át az idők folyamán.

Ilyen változtatás volt a 2009. évi LXXXIII. törvény⁴, mely büntetőeljárások időszerűségét próbálta meg orvosolni. Viszont ezen intézményt a régi Be. 2000. március 1.-jétől tartalmazta. Módosította a jogintézményt a 2011. évi LXXXIX., a 2011. évi CL. és a 2013. évi CCXXIII. törvények. Ezen intézményt a későbbi fejezetekben fogom taglalni és bemutatni, hogyan vált „holt intézménnyé”. Egyszóval történtek már jelentős változtatások a tárgyalásról lemondás körében is. Ezen okokból is látszott, hogy megérett a megreformálásra, ezáltal a hibák kikerülése mellett az Új Be.-t úgy alkotta meg a Kodifikációs Bizottság, melyet később Kodifikációs Tanácsadó Testületté (továbbiakban: Testület) alakítottak, hogy abban kiemelt szerepet kapott a választott témám. Fentebb említettem, hogy a büntetőeljárás gyorsítása cél volt a megalkotás folyamatában, és éppen itt volt az ideje, hogy a külföldön működő rendszert Magyarország is megpróbálja a gyakorlatban is alkalmazni.

³ 2017. évi XC törvény indoklása a büntetőeljárásról 2. oldal

www.vaskuti.hu/hirek/Be_2017_XC_indokolás.doc (Letöltés dátuma: 2018.08.25)

⁴ 2009. évi LXXXIII. törvény a büntetőeljárások időszerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról.

Találó az idézet, mely a pályázatomban főbb vonalát is megmutathatja.

„*Tempora mutantur et nos mutamur in illis* – Változnak az idők, és mi is változunk velük.” Ezen változás alól egyértelműen a büntetőeljárás törvénye sem maradhatott ki. Mint fentebb említettem, amennyi változtatáson esett át, már megérett egy teljes megújulásra, figyelembe véve a következő fejezetben említett elvárásokat.

3. NEMZETKÖZI ÉS EURÓPAI UNIÓS ELVÁRÁSOK

Ahhoz, hogy egy új jogintézmény bevezetésre kerüljön, vizsgálat alá kell venni a többi államot ahol már alkalmazzák, vagy legalábbis már alkalmazhatnák. Több nemzetközi és európai uniós elvárásnak is meg kellene felelni, melyek célul tűzték ki, illetve deklarálták, mivel a büntetőeljárás gyorsítása, illetőleg az eljárás ésszerű időn belül történő befejezésének kiemelt jelentősége van a büntetőeljárás során. Ennek kellene a legelső szempontnak lennie a kodifikációs munkálatok folyamán, vagy más államokban a jogszabály-módosítások során, illetőleg egy új jogintézmény bevezetésekor. Emellett nem sérülhetnek az olyan fontos elvek, mint például a tisztességes eljáráshoz való jog. Egy szó, mint száz nem, volt egyszerű dolga Testületnek az Új Be. megalkotása során.

Még mielőtt kitérnék a vádalkura, illetve a többi államra, ahol már formálisan, vagy ténylegesen a jogintézmény alkalmazzák, először tisztázni szeretném a fentebb említett nemzetközi és európai uniós elvárásokat is.

Tehát a törvénynek összhangban kell lennie az Európai Unió Alapjogi Chartájával, melyben megfogalmazásra kerül többek között az Igazságszolgáltatás Cím alatt a tisztességes eljáráshoz való jog.⁵

Az Európa Tanács keretében fogadták el az 1950. november 4.-én, Rómában kelt, Az emberi jogok európai egyezményét.⁶ Mindezek mellett figyelembe kellett vennie az Emberi Jogok Európai Bíróságának⁷ (továbbiakban: EJEB) gyakorlatát is.

Nemzetközi szinten 1948. december 10.-én a Közgyűlés fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely összefoglalja a világszervezet álláspontját a

⁵ Az Európai Unió Alapjogi Chartája VI. Cím 47. cikk

⁶ Magyarország vonatkozásában 1992. november 5-től kell alkalmazni, 1993. évi XXXI törvény hirdette ki. Hivatalos magyar elnevezés: „Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény”. Más néven Római Egyezmény.

⁷ Emberi Jogok Európai Bírósága az Európa Tanács által 1950-ben Rómában elfogadott „Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről” betartásának biztosítása érdekében 1959-ben létrehozott bíróság. Székhely Strasbourg.

minden embert megillető alapvető jogokról. További figyelmet érdemel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.⁸

Illetve nem lehetett figyelmen kívül hagyni az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18 számú Ajánlását sem.⁹ Felhívja a figyelmet, hogy a büntető igazságszolgáltatás gyorsítását és egyszerűsítését szolgáló közös tevékenység során messzemenőig tekintetbe kell venni az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Római Egyezmény) 5. és 6. cikkeiben lefektetett követelményeket.

Tisztán és érthetően világít rá a problémára, hogy a büntetőügyek késedelmes elbírálása rossz fényt vet a büntetőjogra, illetve a növekvő ügyek számát emeli ki, melyek az igazságszolgáltatás elé kerülnek. Világossá teszi, hogy az igazságszolgáltatás gyorsítását milyen módon is lehetne orvosolni, amelyre a továbbiakban röviden kitérek:

Kisebb és tömeges bűncselekmények intézésénél az alábbiak igénybevételét részesíti előnyben: „az úgynevezett sommás eljárás, az úgynevezett egyszerűsített eljárás, a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítése”.

Felhívja a tagállamok figyelmét, hogy a vádemelésről lemondást célszerűségi okból be kell vezetni, illetőleg megfogalmazza az oportunitás elvét, annak természetes bevezetését, illetőleg alkalmazási körének kiterjesztését.

További két dokumentumot kiemelnék: az egyiket a sértettekről, másikat pedig a gyanúsítottokról. A Tanács állásfoglalása a sértettek jogainak és védelmének különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozóan,¹⁰ illetőleg egy Bizottsági ajánlás a büntetőeljárás során gyanúsított és vádolt kiszolgáltató személyekre vonatkozó eljárási biztosítékokról.¹¹

Egyértelműen leszögezhetjük, amit már említettem, hogy a Testületnek nem volt egyszerű dolga az Új Be. megalkotása során. Ezen felsorolt Egyezmények, Irányelvek, Ajánlások, ha őszinte szeretnék lenni, csak a jéghegy csúcsa a nemzetközi és európai környezetben, melyeknek meg kellett felelni. Mivel a dolgozat elsődleges célja nem a vonatkozó nemzetközi és uniós jogi háttérnormák ismertetése, a tanulmány szerzője nem kívánja részletesen kifejteni a vonatkozó egyezmények és egyéb jogforrások szabályozását.

⁸ ENSZ Közgyűlés által 1966. december 16.-án elfogadott egyezmény. 1976. március 23.-án lépett hatályba.

⁹ Elfogadta a Miniszteri Bizottság 1987. szeptember 17.-én a miniszteri megbízottak 410. ülésén.

¹⁰ A Tanács állásfoglalása 2011. június 10. 2011/C 187/01.

¹¹ A Bizottság ajánlása 2013. november 27. 2013/C 378/02.

4. A VÁDALKU FOGALMA SZEREPE MÁS ÁLLAMOKBAN

Azért tartom fontosnak e fejezetet és hozok más európai államokat példának, mivel ugyan olyan kötelezettségeknek kell megfelelniük, mint Magyarországnak. Valamint angolszász államokat, mert ott a jogrendszer fontos eleme a vádalku intézménye.

Ahhoz, hogy megismerjük e jogintézményt, teljes mértékben vissza kell, hogy menjünk az alapokhoz, a kiinduló ponthoz. Azon országhoz/országokhoz, ahol kezdetektől alkalmazzák, ahol maga a kifejezés szó szerinti értelemmel bír. Ez nem más, mint az angolszász államok, tökéletes példája az Amerikai Egyesült Államok (továbbiakban: USA). Vannak európai államok, melyeknél már bevezetésre került, viszont még, ha a nemzetközi és európai környezet megengedi is a jogintézmény alkalmazását a büntetőperekben; sőt a büntetőeljárások gyorsító és célszerűségi szempontokat szem előtt tartva szeretné, hogy bevezetésre – alkalmazásra kerüljön, a gyakorlatban történő megvalósulása mégsem olyan egyszerű.¹² Tehát a fentiek tükrében az lehetőség hiába is engedné a jogintézmény alkalmazását, ez mégis olyan érzést vált ki, mintha ezzel az államok feladnának valamit magukból, hagyományaikból.¹³ Ezért is van, hogy vádalkunak emlegetik, viszont teljesen más aspektusban használják. Majdnem mondhatnám azt is, ahány állam, annyi változat. Még az USA viszonylatában is vannak különbségek az egyes államokban, az államonkénti külön jogi szabályozás végett. De magyar viszonylatban is eltérnek, hogy pontosan mely részek tekinthetők a vádalkunak. Vannak, akiknek az az álláspontja, hogy a gyanúsítottal való együttműködés és a Védelmi Program is ide sorolható.¹⁴ Mások szerint viszont már maga a megnevezése, hogy „vádalku” is félrevezető.¹⁵ De most csak mondjuk, hogy vádalku és vonatkoztassunk el minden eddig említett állásponttól. Számomra egyértelműen kiderül, hogy a terhelt beismerő vallomást tett és ezért enyhítő körülményként a büntetését például csökkentették. Vagy a régi Be. szerint a tárgyalásról lemondott, mert ezen intézmény eddig is volt, csak szépen lassan „holt intézmény” lett, mert nem hozta meg a hozzá fűzött jogalkotói szándékot.

Számomra, ha kimondom magamban, hogy vádalku, egyértelműen az jut eszembe, hogy a gyanúsított „feldobott” valakit vagy valakit, éppenséggel egy szervezetet a büntetés elengedése reményében.

¹² DR. PÁPAI-TARR ÁGNES: A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban (PhD értekezés). Miskolci Egyetem ÁJK, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc 2010. 235. oldal. Továbbiakban: Dr. Pápai-Tarr: PhD értekezés.

¹³ DR. PÁPAI-TARR: PhD értekezés 235. oldal.

¹⁴ PÁPAI – TARR ÁGNES: A büntetőeljárás gyorsításáról. Budapest, Gondolat, 2012. 98. o. Továbbiakban: Pápai – Tarr Budapest, Gondolat.

¹⁵ BÓCZ ENDRE: Az un. vádalkuról. Belügyi Szemle, 1995/10. 3. oldal.

A következő fejezetben/fejezetekben ismertetem, hogy a különböző államokban, miként is sikerült elsajátítani a jogintézményt, hogy építették be a büntetőeljárásukba, kisebb-nagyobb sikerrel. Mindezek után a magyar viszonyokat veszem górcső alá, régen és most. Összehasonlításként kitérve az Új Be.-ben meglévő formáiról véleményekről ki, mit sorol a terhelti együttműködéshez? Mit is gondolnak a vádalkuról? Milyen konklúziót lehet levonni, esetlegesen van e jövője Magyarországon, természetesen erre tényleges választ jelen helyzetben senki sem fog tudni adni, majd az elkövetkezendő években forrja ki magát a gyakorlatban.

4.1. Franciaország és a vádalku intézménye

Szó szerinti értelemben, mint vádalkuról nem beszélhetünk Franciaországban, az ottani hagyományok végett nem vezethettek be egy olyan jogintézményt, amely angolszász alapokra épült. Ezért is elleneztek sokáig, hogy egy olyan jogintézményt hozzanak be, mely valamilyen szinten is hasonlít, illetve köthető lehet a vádalkuhoz.¹⁶ A Büntetőeljárás Kódex két ehhez hasonló jogintézményt ismer. Pápai – Tarr Ágnes fordítása alapján egyik ilyen intézmény „büntetőjogi megegyezés”, míg a másik az „előzetes beismerésen alapuló megjelenés”.¹⁷ Tehát Franciaországban nem kimondottan a vádalku, mint jogintézmény kap helyett, hanem egy ahhoz hasonló, de mégis elkülöníthető forma. Franciaország ilyen nemes egyszerűséggel oldotta meg ezt a problémát, így ezáltal eleget tett a nemzetközi és európai nyomásnak az opportunitás elvét figyelembe véve. Arról nem is beszélve, hogy így nem is szakított a tradícióival.

4.2. Németország és az a bizonyos megállapodás (vádalku)

Németország jogrendszerében a legalitás elve az egyik fő vezérelv. Ebből következik, hogy az egész során, annak minden szakaszában megjelenik.¹⁸

Másik fontos elv, amelyből már konklúziót is lehet levonni, hogy szorosan kapcsolódik hozzá a büntetőeljárás gyors lefolytatása, illetőleg ésszerű időn belül történő terhelti értesítés, kihallgatás és a tárgyalás lefolytatása.¹⁹

¹⁶ Miskolci Jogi Szemle 6. évfolyam (2011) 2. szám. Pápai – Tarr Ágnes: >Vádalku< vagy amit Franciaországban annak neveznek. 17. oldal. Továbbiakban: Pápai – Tarr Jogi Szemle.

¹⁷ Pápai – Tarr Jogi Szemle. 18. oldal.

¹⁸ BARABÁS A. TÜNDE – KISS ANNA – MÉSZÁROS ÁDÁM: Tárgyalást kiváltó megoldások és ezek hatékonysága a hazai és az európai büntetőeljárásokban; elterelési lehetőségek. OKRI 2014. évi kutatása, Kézirat 11-12. oldal.

¹⁹ HERKE CSONGOR: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei: egyetemi jegyzet. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, ÁJK, 2011. 13. oldal. Továbbiakban: Herke Csongor egyetemi jegyzet.

A bíróságok tényfeltárását korlátozni nem lehet, az elengedhetetlen feltétele az ítéletnek. Ezzel kapcsolatban a vádlott beismerő vallomása sem változtathat.²⁰

Megállapodással kapcsolatban szigorú szabályok vannak. A bíró vezeti végig a megállapodást, abból kihagyni nem lehet. Több féle tilalom van megfogalmazva: többek között a vádlottat súlyosabb büntetéssel fenyegetni tilos, azért, hogy ijedtségből a vádlott beismerő vallomást tegyen. Úgyszintén tilos a jogorvoslati jogáról lemondani, egyszerűen azért, mert az eljárás ezen szakaszában még nem biztos, hogy tisztában van ezen intézmény súlyával. A megállapodás kizárólag a tárgyaláson nyilvánosan jöhet létre. Illetőleg ezen megállapodás eredményét a tárgyalási jegyzőkönyvben kötelezően rögzíteni kell.²¹

A megállapodás kapcsán a bíróság a résztvevő feleknek felvázolja, a megállapodás általa történő elfogadás feltételeit. Többek között a büntetés felső és alsó határát. Ezen állásponttal egyetemben a megállapodáshoz még szükséges a kölcsönös egyetértés a vádlott és az ügyész részéről.²²

4.3. Svájc és az oportunitás elve

Svájc az oportunitás elvét, mint eljárás gyorsítását úgy próbálta beilleszteni a büntetőeljárásba, hogy ezt elősegítő jogintézményeket hozott létre. Szem előtt tartva az igazságszolgáltatási szervezetrendszer túlterheltségét és ezzel együtt az eljárás ésszerű időn belül történő befejezését.

Meghatározza, hogy a büntetőjogi igényről való lemondásról csak és kizárólag a bíróság és az ügyészég rendelkezhet.

Majd ezen elveket követve megjelent a Megegyezés, mint sajátos jogintézmény. Ezen jogintézményt úgy tekintik, mint a terhelt és a sértett közötti megállapodást. Viszont erre csak a nyomozási szakban lehet sort keríteni, mert a jogintézmény a nyomozásra vonatkozó rendelkezések végen, a vádemelés előtt van.²³

Kitétel még, hogy ezen megállapodásra csak a magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén van mód. Kötelező az ügyész jelenléte a felek kölcsönös

²⁰ DR. ELEK BALÁZS: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban. Internetes forrás: <http://ujbtk.hu/dr-elek-balazs-koltseg-es-idotartalekok-a-buntetoeljarasban/> (Letöltés dátuma: 2018.08.26) Továbbiakban: Dr. Elek Balázs: Költség és időtartalékok.

²¹ DR. ELEK BALÁZS: Költség és időtartalékok.

²² DR. ELEK BALÁZS: Költség és időtartalékok.

²³ FARKAS KRISZTINA: A büntetőeljárás reformja Svájcban, különös tekintettel az eljárást gyorsító rendelkezésekre* 4. oldal. Internetes forrás:

<http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collgium%20Doctorum%20Publikaciok/Farkas%20Krisztina.pdf> Továbbiakban: Farkas Krisztina: A büntetőeljárás reformja.

meghallgatása és végezetül, amennyiben van rá mód és igény, létrejön a megállapodás megkötése. Amennyiben ez megtörtént, az ügyész az eljárást megszünteti a jegyzőkönyv révén.²⁴

4.4. Olaszország és a megegyezés

Olaszországban sem volt egyszerű az opportunitás elvének megvalósítása, viszont az eljárás ésszerű időn belül történő megvalósítása végett mégis a megegyezés bevezetésében látták ezen elv megvalósítását.

Elsősorban Olaszországban azt lehet leszögezni, hogy a vádalku intézményének nem volt valami pozitív visszacsengése a bevezetését követően. Még pedig azért, mert az első ismertebb eset a maffia elleni Marxi per volt, hogy a maffia felszámolásáért információkat szolgáltató enyhébb büntetésre számíthasson. Nem telt el sok idő, máris jöttek a hamis információk, hazugságok tengere csak, hogy enyhébb büntetést kapjanak az informátorok. Ezzel pedig természetesen megnehezítették az olasz igazságügy nyomozását, mert a félrevezetés megtörtént.

Kis kitekintő után nézzük meg, hogyan is néz ki Olaszországban a megegyezés. Tehát Olaszország a külön eljárások két fajtáját különbözteti meg: ezen belül a második fajtájánál a rendes eljárás valamelyik részét elengedik. Ezen belül megkülönböztet 5 fajtát, viszont jelen esetben 2 fajtának van jelentősége az úgynevezett „*il giudizio abbreviato*” azaz a rövidített eljárás, illetve a „*il patteggiamento*” tehát a megegyezés.²⁵

Ez első eljárásnál a terheltnek kell olyan indítvány tennie, melyben kéri a bíróságot, hogy rövidített eljárást szeretne.

A második eljárásnál a kódex megengedi, hogy a terhelt beleegyezése esetén ügyészi indítványra egy előzetes tárgyalás során a bíróság az ügyben ítéletet hozzon.²⁶ Ezt megelőzi, hogy a terhelt és az ügyész megállapodik a büntetés mértékében és ezen megállapodás lesz a bíróság elé tárva, aki megvizsgálja, hogy a jogi minősítés, illetőleg a büntetés mértéke megfelel-e a törvénynek. Ezután

²⁴ FARKAS KRISZTINA: A büntetőeljárás reformja. 4. oldal.

²⁵ HERKE CSONGOR: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, ÁJK, 2012 105. oldal. Internetes forrás:
<http://digitalia.lib.pte.hu/books/herke-csongor-a-francia-es-az-olasz-buntetoeljaras-alapintezmenyei-pte-ajk-pecs-2012/web/index.php?page=b101&wpid=3160> Továbbiakban:
Herke Csongor: A Francia és az olasz.

²⁶ DR. ELEK BALÁZS: Költség és időtakarékok.

ítéletet hoz, ezáltal elkerülve a költséges és időigényes bizonyítási eljárást és a tárgyalást.²⁷

4.5. A vádalku Angliában

Angliában az 1970-80-as években kisebb volt a jelentősége a vádalkunak, mint az USA-ban. Általánossá vált, hogy a vád és a védelem egyezkednek egymással.

A megállapodás többféleképpen történhetett. Egyik eset, hogy a vádlott a vád tárgyává enyhébb bűncselekményt ismer el és a vád ez alapján képviseli a vádat. Másik eset, hogy a vádlott az ellene felhozott több bűncselekmény közül csak az általa beismert bűncselekmények vonatkozásában képviseli a vádat, a többi bűncselekménnyel kapcsolatban pedig nem szolgáltat bizonyítékot.²⁸

Ebből is tisztán látszik, hogy kisebb a jelentősége a vádalkunak Angliában, mint az USA-ban, de erre a következő részben bővebben kitérek a „Vádalku hazája az USA” fejezetben. Angliában a vádhatóságnak nemcsak a büntetés mértékére, de a büntetés nemére sem tehet indítványt.²⁹

Amint a vádiratot felolvasták a vádlott nyilatkozhat, hogy elismeri e a bűnösségét vagy sem. Amennyiben beismeri akkor bizonyítékok ismertetése révén a bizonyítási eljárás teljesen mértékben lerövidül.

4.6. A vádalku hazája az USA

A büntetőügyek jelentős részében alkalmazzák az USA-ban a vádalku intézményét. Fontos leszögezni, hogy az USA-ban minden bűncselekmény tekintetében lehet vádalkut kötni. Szinte furcsa is lenne, ha a statisztika mást mutatna, hisz csak itt vert először gyökeret eme intézmény. Viszont az USA egyes tagállamaiban másként alkalmazzák, ez kissé megnehezíti a bemutatást, de az Egyesült Államok szövetségi szintű szabályai, a Szövetségi Büntetőeljárás kódex egyértelmű.³⁰

Magának a vádalkunak az a lényege röviden, hogy az ügyész, valamint a vádlott és a védője alkudozásba kezdenek, hogy a vádlott, mely bűncselekmények

²⁷ HERKE CSONGOR: A francia és az olasz. 106. oldal.

²⁸ MISKOLCZINÉ JUHÁSZ BOGLÁRKA: A 'vádalku' jogintézményét érintő kérdések az Amerikai Egyesült Államok hatályos szabályainak tükrében. PhD hallgató (PPKE JÁK). 69. o. Internetes forrás: ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20143sz/05.pdf

²⁹ DR. ELEK BALÁZS: Költség és időtartalékok.

³⁰ MISKOLCZINÉ JUHÁSZ BOGLÁRKA: A 'vádalku' jogintézményét érintő kérdések az Amerikai Egyesült Államok hatályos szabályainak tükrében. *Iustum aequum salutare* 10. évfolyam 3. sz. (2014). 65-94. 70. oldal. Továbbiakban: Miskolcziné

tekintetében hajlandó a bűnösségét beismerni és az ügyész csak ezen vádpontok alapján emel majd vádat. A beismerésért cserébe a többi vádpont alól vagy felmentést ad, vagy enyhébb büncselekménnyel tekintetében fogja képviselni a vádat.³¹

Pápai Tarr Ágnes külföldi szerzők alapján 3 nagy csoportba sorolja az USA-ban a vádalku jogintézményét.

- 1) *Charge Bargaining* – Rövid lényege, hogy a vádlott enyhébb súlyú büncselekmény tekintetében tesz beismerő vallomást, és az ügyész úgyszintén egy enyhébb súlyú büncselekmény tekintetében emel vádat, mint amilyen tekintetében először emelt volna (lopás vétségében tesz beismerő vallomást lopás büntette helyett).
- 2) *Count Bargaining* – Ezen kategória keretében több vádpont közül egyes vádak alóli mentesülést ad az ügyész (3 rablással vádolják a vádlottat, és egyik beismerésért cserébe az ügyes 2 vádponttól az ügyész eltekint).
- 3) *Sentence Bargaining* – Ez már a konkrét ítéletre illetve a büntetéskiszabására kiterjedő kedvezményekre vonatkozik (alacsonyabb büntetési tétel például).

Miután a mindkét fél által elfogadható megállapodás (*plea agreement*) megszületett, azt a nyilvános előkészítő ülésen (*arraignment*) terjesztik az eljáró bíróság elé. Ezután a bíró a vádlott által a megállapodásban elismert büncselekmény vonatkozásában hoz ítéletet, illetve állapítja meg a bűnösséget. A folyamatot még leegyszerűsíti, hogy a bíró bizonyítási eljárást mellőzi, és csak az elé tárt bizonyítékok alapján dönt.

A bíró szerepe az egyeztetés, megállapodás megkötésének a folyamatában tagállamonként változó. Egyes államokban a bíró nem vesz részt ebben a folyamatban, míg más tagállamokban a bíró is aktív résztvevője a megállapodás folyamatának és részt vesz az alkudozás folyamatában.³² Viszont ki kell emelni, hogy a szövetségi szintű szabályok és ezen bíróságok előtt lévő ügyekben a bírót kizárják az alkudozás folyamatából, tehát részvétele tilos eme egyeztetésen.

Itt természetesen lehetne érveket felsorolni pro-kontra értelemben, hogy a bíró részt vegyen-e az egyeztetésen alkudozás folyamatában, vagy sem. Viszont erre a részre az Új Be. vonatkozásában fogom felsorakoztatni érveket és ellenérveket, viszont az leszögezhető, hogy e téma vonatkozásában elég vékony mezsgyén lépünk és teljes mértékben mindenki által elfogadható álláspontot kialakítani

³¹ PÁPAI – TARR ÁGNES: Vádalku – Az amerikai, és a magyar valóság. Jogelméleti Szemle 2011/1.sz

³² Miskolcziné 72-73. oldal.

elég nehéz lenne. Viszont, mint említettem, későbbi részekben erre is külön ki fogok térni, melyből majd le lehet vonni a konklúziót.

Visszakanyarodva itt szeretnék kitérni, hogy a bíró szerepe az alkudozás során lehet, hogy államonként változó, ahogyan azt fentebb említettem, viszont a bíró szabad belátása szerint dönt, hogy vagy elfogadja a felek által elé terjesztett megállapodást, vagy elutasítja azt. Tehát elutasíthatja és nem köteles elfogadni a megállapodást.³³ Több lehetőség végett utasíthatja el ezen megállapodást: ilyen például a közösség érdekében történő elutasítás, vagy formai illetve tartalmi hibák végett.

Természetesen a megállapodásban a bíróságnak ezeken kívül még vizsgálnia kell, hogy az Alkotmányban rögzített jogáról önkéntesen mondott-e le a terhelt, ezáltal bizonyosságot nyer, hogy a megállapodás nem ütközik az alkotmányba, illetve rendelkezik-e olyan belátási képességgel, hogy tisztában van a megállapodásban foglaltakkal, annak jellegével. Ezt legelőször a *Boykin kontra Alabama* (1965) ügy kapcsán vizsgálta a bíróság, még jóval a vádalku, mint jogintézmény bevezetése előtt.³⁴

Említést tettem, hogy nyilvános előkészítő ülésen kell a bíróság elé tárnai a megállapodást, viszont ez alól is van kivétel. A bíróság a zárt tárgyalást engedélyezheti és a nyilvánosságot kizárhatja. Ez akkor érvényesül, amikor a megállapodás nyilvánosságra hozatalánál erősebb az, hogy a megállapodást megkössék, tehát a két érdek közül a megállapodás megkötéséhez fűződő érdek erősebbnek bizonyul.³⁵ Egyszerűen ez például olyankor fordulhat elő, amikor a megállapodásban szereplő tények végett a vádlott személye ezen megállapodás nyilvánosságra kerülése esetén veszélybe kerülne, tehát maga a vádlott személyének védelme természetesen előrébb kerül, mint hogy nyilvánosság elé kerüljön a megállapodás.³⁶

Az USA-ban egyértelműen működik ezen rendszer, az ügyek jelentős hányadát zárják le megállapodásokkal, tehát a vádalkuval és kevés azon ügyek száma, mely ténylegesen a bíróság elé kerül, eljárás keretében. Ez annak is köszönhető, hogy a vádalkut, mint intézményt itt kezdték el alkalmazni először és maga az eljárás is szerves részét képezi ezen intézménynek. Ha és amennyiben mindkét fél számára

³³ DR. ELEK BALÁZS költség és időtartalékok

³⁴ FANTOLY ZSANETT: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. Budapest, HVG-Orac, 2012. 162. oldal.

³⁵ Miskolczi 73. oldal.

³⁶ Miskolczi 73. oldal.

előnyös megállapodás születik, és a bíróság jóvá is hagyja azt, ha úgy nézzük, mindenki csak nyer.

Az ügyész szemszögéből egy bűncselekmény végett felelősségre vonta a vádlottat és gyorsan egyszerűen le is zárta az ügyet.

A bíróság szemszögéből csak a megállapodás kell megvizsgálnia és amennyiben a törvényi feltételeknek megfelel és teljes mértékben elfogadható, már ítéletet is hoz, és nem kell hosszas bizonyítást lefolytatnia.

A vádlott részéről pedig - mint fentebb említettem a jogintézmény csoportosításánál - amennyiben bizonyos bűncselekmények végett nem emelnek vádat ellene, illetve enyhébb bűncselekmény miatt emelnek vádat, vagy a büntetés kiszabás enyhébb, inkább választják ezen formáját a felelősségre vonásnak és nem bocsátkoznak egy kimenetelét tekintve kétséges bírósági eljárásba, amely során 12 pártatlan esküdt döntene a sorsáról, hogy bűnös vagy ártatlan. Azért valljuk be őszintén, amikor az a fél nyer, aki jobban meg tudja győzni az esküdteket, illetve jobb benyomást, empátiát tud kialakítani velük szemben. Persze ez az eljárás nem ilyen egyszerű, viszont az eljárásnak utóbbi részével nem szeretnék részletesen foglalkozni és végbemenő következtetéseket levonni. De elég csak megnézni a „*Tizenkét dühös ember*” című amerikai filmdrámát és az esküdtek hozzáállását mikor elfogadják a felkérést, hogy esküdtek lesznek, és mi minden befolyásolja a döntésüket. A dráma során mindössze egy ember kezdett el kételkedni a vádlott ártatlanságáról és ő sem azért, mert ártatlannak gondolta akkor még, hanem azért, mert csak ő foglalkozott azzal a ténnyel, hogy ők egy ember sorsa, de akár élete felett rendelkeznek, és ez a kételkedés mennyi bonyodalmat okozott a verdikt megszületésében.

5. AZ OPPORTUNITÁS BEVEZETÉSE MAGYARORSZÁGON

Ahogy a többi országban, Magyarországon is tenni kellett valamit az eljárás egyszerűsítése és gyorsításával kapcsolatban. A jogalkotók a „tárgyalásról lemondás” jogintézményének bevezetésében látták ezen elv megvalósításának lehetőségét. Fentebb már szót ejtettem a pontos bevezetéséről, a módosításaira külön kitérve. Szükségszerűnek érzem az intézmény rövid tartalmi bemutatását és taglalását, miért is nem működhetett és miért nem alkalmazták a gyakorlatban. Miért volt fontos más szemszögéből tekinteni a terhelti együttműködésre és ezáltal megalkotni az új Be.-t. Ezáltal olyan jogintézményeket felsorakoztatni benne a terhelti együttműködés kapcsán, melynek már remélhetőleg nem lesz olyan rövid pályafutása, mint például a tárgyalásról lemondásnak, mint eljárás gyorsítását szolgáló eszköznek.

Szükség természetesen van rá, már ha csak az eljárás időtartamát vesszük alapul, hogy egy ügy jogerős bírósági határozat meghozataláig az első fokú ügyészségre érkezéstől 2-3 évig is eltarthat, de rosszabb esetben 5 vagy még e felett is van rá precedens.

Évek	jogerős bírósági határozattal elbírált vádlottak száma (db)	1 éven belül		1-2 év		2-3 év		3-5 év		5 év felett	
		között									
		db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
2016	80274	49735	61,9	16166	20,1	7831	9,7	4666	5,8	1876	2,3
2015	79796	46697	58,5	17452	21,8	8666	10,8	5247	6,5	1734	2,1
2014	88315	51410	58,2	19542	22,1	9259	10,4	5976	6,7	2132	2,4
2013	78969	44824	56,7	17542	22,2	9234	11,6	5503	6,9	1866	2,3
2012	82864	46572	56,2	20120	24,2	9077	10,9	5130	6,1	1965	2,3

371. sz. táblázat

A számok tükrében amennyiben nem vesszünk el, láthatjuk, hogy az ügyek közel 60 százalékát az évek alatt sikerült lezárni. Viszont amennyiben az 1-2 éven belül lezárt ügyek kicsivel 20 százalék feletti részét nem nézzük, még így is az ügyek közel 20 százalékát nem sikerül 2 éven belül lezárni. 3-5 év között elbírált vádlottak száma 6-7 százalék között stagnál, nem nagy jelentőséggel, de 5 év felett is találunk minden évben 2 százalékot. Tehát ha táblázatot 3 év feletti részre vetítjük ki, majdnem az esetek 10 százaléka nincs elbírálva, ami a 2016-s évben közel 6500 ügyet jelent, ez a helyzet a többi évben sem változik jelentős mértékben. A 2015-s évben több mint 6800 ügy nincs elbírálva. Rosszabb a helyzet, ha a 2 év felett vesszük számításba az ügyeket, ebben az esetben 2016-s évre több mint 14.000 ügy, míg a 2015-s évben ez a szám több mint 15.000 ügy. Ezek tények szépíteni

³⁷ A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai I. A 2016. évi tevékenység Legfőbb ügyészség Budapest, 2017. Kiadja: Legfőbb ügyészség (1055 Budapest, Markó utca 16) Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy Tibor főosztályvezető ügyész. 69. oldal V/805 illetve 70. oldal V/806. Szerző saját

nem lehet, mind a nyomozó hatóságok, mind pedig a bíróságok le vannak terhelve. Ezért is elengedhetetlen volt egy működőképese terhelti együttműködési rendszert megalkotni az új Be. tükrében.

Fontos szempont volt még, hogy e végett nem egy esetben marasztalta el Magyarországot az EJEB. Pár példával szemléltetve: Cserny kontra Magyarország ügy: csalás és hamisítás vád alapján indított büntetőeljárás 1995. április 27.-én; majd 2010. április 8.-án bűnösnek találta a Pesti Központi Kerületi Bíróság, majd 2011. július 4.-én felmentő ítélet született a Budapesti Törvényszék által. Több, mint 16 évig tartott az eljárás.³⁸ A. B. kontra Magyarország ügyben úgyszintén marasztalás történt, az ügyben előzetes letartóztatás jogtalan hosszabbítását állapította meg az EJEB; a kérelmező 1 év 11 hónapot töltött előzetes letartóztatásban.³⁹ Csak két példa a marasztalásokkal kapcsolatban.

5.1. Tárgyalásról lemondás múltja

A jogintézmény teljesen új volt, bevezetésekor abban mindenki egyetértett, hogy ki kellett alakítani az egyszerűsített eljárásokat. Az akkori eljárásokat gyorsítani kellett.

Ezen megfontolásból került bevezetésre 1951-ben a bíróság elé állítás, amennyiben az ügy egyszerű megítélésű. Illetve ezt követte 1962-ben a tárgyalás mellőzése.⁴⁰

Új szemlélet volt, hogy a terhelt a beismerő vallomásaért cserébe, kisebb büntetési kereten belül szabhatott ki büntetést a bíróság. Természetesen, magát a bírósági bizonyítási eljárást lényegesen lerövidítve, illetőleg mellőzve.⁴¹

³⁸ Cserny kontra Magyarország ügy 65833/09. sz. kérelem. Ítélet Strasbourg 2014. február 18.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hungary%22%5D%2C%22sort%22:%5B%22kdate%20Ascending%22%5D%2C%22languageisocode%22:%5B%22HUN%22%5D%2C%22kdate%22:%5B%222013-09-23T00:00:00.0Z%22%2C%222018-09-23T00:00:00.0Z%22%2C%22itemid%22:%5B%222001-170720%22%5D%7D>
(letöltés dátuma: 2018. 09.14)

³⁹ A.B kontra Magyarország 33292/09. sz. kérelem ítélet Strasbourg 2013. április 16.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hungary%22%5D%2C%22sort%22:%5B%22kdate%20Ascending%22%5D%2C%22languageisocode%22:%5B%22HUN%22%5D%2C%22kdate%22:%5B%222008-09-23T00:00:00.0Z%22%2C%222018-09-23T00:00:00.0Z%22%2C%22itemid%22:%5B%222001-170666%22%5D%7D>
(letöltés dátuma: 2018. 09. 14)

⁴⁰ ERDEI ÁRPÁD (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. A kötet a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke által 2010. március 5-én rendezett konferencia előadásait tartalmazza. Fantoly Zsanett: Lemondás a tárgyalásról – Lemondás az igazságról? 139-153. oldal. 140. oldal. (Továbbiakban: Fantoly Zsanett: Lemondás a tárgyalásról.)

⁴¹ FANTOLY ZSANETT: Lemondás a tárgyalásról 140. oldal.

A jogintézmény lényege röviden, hogy a terhelt lemond a tárgyaláshoz fűződő jogáról, illetőleg arról, hogy élhessen a jogorvoslati jogával. A tárgyalásról lemondás eljárás feltétele, hogy a terhelt beismerje a bűncselekmény elkövetését, viszont nem elegendő, hogy a beismerés csak a releváns tényekre terjedjen ki, mint a tárgyalás mellőzése esetén, hanem a terhelt beismerő vallomásának a bűnösségre is ki kell, hogy terjedjen. Fontos kritérium még, hogy önkéntesnek és egyértelműnek kell lennie. Ezen elvek fontosságára a terhelti együttműködés megreformálása rész tekintetében térek majd ki az EJEK által hozott ítéletekkel illusztrálva.

Az említett eljárás ügyészi indítványra indul, ha az ügyész a kedvezményezéssel egyetért, melyet a terhelt tehet a nyomozás során, vagy a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napig. Ezáltal az ügyész meghallgatja, a terheltet majd közli, hogy elfogadja a kedvezményezést.⁴²

Az ügyészi indítvány után a bíróság nyilvános ülést tart. A bíróság a vádlott figyelmeztetése után dönt arról, hogy a beismerő vallomás, illetve a nyomozati iratok az ügy egyszerűbb elbírálására alkalmasak-e. Továbbiakban, a bíróság dönthet úgy, hogy az ügyet tárgyalásra utalja, amennyiben az alábbiak az ülésen nem fordulnak elő. Tehát, ha a vádlott a válaszadást megtagadja, vagy a vallomása a nyomozáson tett vallomásától lényegesen eltér, illetve, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a vádlott beszámítási képessége, beismerésének önkéntessége, hitelt érdemlőségére tekintettel kétely mutatkozik.⁴³ Ezzel még mindig nincs vége, mert amennyiben a vádtól súlyosabb minősítés kerül kilátásba a bíróság abban az esetben is tárgyalásra utalja az ügyet.⁴⁴

Mindezekből is tisztán látszik, hogy a bíróság az ügyészi indítványhoz nincs kötve és dönthet úgy, hogy tárgyalásra utalja az ügyet.

Kritérium még, hogy tárgyalásról lemondás csak nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetén van helye, megállapítva a büntetéskiszabási vonalak és ezeken belül a konkrét szankciókat.⁴⁵

5.1.1 Módosításának szükségessége

Megalkotása után, ahogy teltek az évek, be kellett látni, hogy a jogintézményt nem használják. Ezáltal nem tudja azt a szerepet betölteni, ami végett létrehozták. Ezt teljes mértékben alátámasztják a Büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység

⁴² 1998. évi XIX törvény a büntetőeljárásról 532-542. §.

⁴³ 1998. évi XIX törvény a büntetőeljárásról 538. § (1), (2). bek.

⁴⁴ 1998. évi XIX törvény a büntetőeljárásról 539. § (2). bek.

⁴⁵ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 85/A. §, 87/C. §.

kapcsán, az ügyészség által kiadott közérdekű statisztikai adatok. Alább néhány megye tekintetében kiemeltem a jogintézmény alkalmazását Magyarországon tekintetében, a 2005-s statisztikai adattáblából. Voltak olyan megyék, ahol egyáltalán nem alkalmazták, vannak olyan megyék ahol a több, mint 1000 megvádolt személy tekintetében 1, 2 esetleg 3 személlyel szemben vették igénybe. Volt kettő a többi megyéhez képest, ahol jelentősebben kiugrónak mondható, későbbiekben erre is kitérek.⁴⁶ A táblázat azon néhány megyére vonatkozó adatokat tartalmazza, amelyekből a magyarországi alkalmazás jelentősége kitűnik.

Ügyészségek	Vádirattal megvádolt személyek	Tárgyalásról lemondott vádlottak száma, akikkel szemben első fokú határozat született	
Főváros	9925	17	0,17%
Baranya megye	2126	4	0,19%
Csongrád megye	1587	6	0,38%
Pest megye	4593	86	1,87%
Veszprém megye	1649	1	0,06%
Zala megye	1202	24	2%
Összesen	21082	138	0,65%
Összes megye tekintetében	50361	340	0,68%

2. sz. táblázat

⁴⁶ A Büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2005. I. félév. Kiadja: A legfőbb ügyészség büntetőbírósági ügyek főosztálya és számítástechnika-alkalmazási és információs főosztálya

Ezen megyék vonatkozásában is szemrevételezhető, hogy mindösszesen az ügyek 0,65%-ban alkalmazták e jogintézményt. Minden megye tekintetében pedig 50.361 ügyből 340 tekintetében. Az arány majdnem semmit nem változik, 0,68% az összes megvádolt személy tekintetében. Ebben az említett kiugró megyék is benne vannak, ahol egyszerűen arról volt szó, hogy ahol a tárgyalást mellőzésének lett volna helye, helyette a tárgyalásról lemondást alkalmazták, mellyel véleményem szerint az ügyészégi legalitás talaját súrolták, teljes mértékben a penge élén táncoltak. Viszont még így is csak az ügyek 6,10 - 1,87 illetőleg 2 százalékát tette ki e gyakorlatuk. Már itt látszott, hogy valami baj van, lehet szépíteni, de a gyanúsítottak, később vádlottak, nem akartak olyan alkotmányos jogukról lemondani, mint a tisztességes eljáráshoz való jog.

5.1.2 Főbb módosítások

Természetesen elkerülhetetlen volt, hogy a jogintézmény több módosításon is átessen. Egyik fontosabb módosítás, amely kapcsán a jogintézményt már két terhelti kört érintett, az, hogy az általános mellett, létrehozták a különös lemondási szabályokat. Tehát, a bünszervezeti keretek között elkövető terhelt esetében, azaz, ha a bűncselekményt bünszervezetben követte el,⁴⁷ és amennyiben együttműködik a hatóságokkal a nyomozás során, illetőleg más büntetőügy bizonyítása kapcsán úgyszintén együttműködik az ügyésszel vagy a nyomozó hatósággal, de nem kerül megszüntetésre a nyomozás. Ezen esetnek már a nyolc évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén is helye van.⁴⁸

Főbb módosítás volt még, hogy ha a terhelt lemondását a vádhatóság elfogadta, akkor határozatot hoz róla és meghallgatja a terheltet. E meghallgatás folyamán az ügyész három dolgot közöl a terhelttel. A bűncselekmény leírását, mellyel kapcsolatban beismerő vallomást akar a terhelt tenni, a Btk. szerinti minősítését, az ide vonatkozó enyhítési lehetőségekkel, ezzel kapcsolatban a törvény úgy fogalmaz, hogy meghatározza, milyen nemű, mértékű, tartamú büntetést, illetve intézkedést vesz tudomásul.⁴⁹

Amennyiben e feltételeket a terhelt elfogadja, akkor közöttük létrejön egy írásbeli megállapodás, amely tartalmazza a fentebb említett témakörökön kívül mindkettejük nyilatkozatát arról, hogy milyen nemű, mértékű, tartamú büntetést, illetve intézkedést vesznek tudomásul.⁵⁰

⁴⁷ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 137. § 8. pont.

⁴⁸ Beiktatta: 2002. évi I. törvény 261. §. Régi Be. 535. § (1) bekezdés, régi Be. 537. §.

⁴⁹ Megállapította: 2009. évi LXXXIII. törvény 47. §.

⁵⁰ Lásd: 2009. évi LXXXIII. törvény 53. § (5).

Mindezek után az ügyész a megállapodás által vádat emel, és indítványozza az ügy nyilvános ülésen történő elbírálását.

Több út is rendelkezésre áll a megállapodás után, ha azzal a bíróság nem ért egyet, akkor az az ügyet tárgyalásra utalja. Amennyiben elfogadja, az ügyet nyilvános ülésen bírálja el. De van még egy apróság, ha és amennyiben az ügyész látja úgy, hogy a vádlott súlyosabb bűncselekményben bűnös, illetőleg más bűncselekményben bűnös, úgy indítványt tesz az ügy tárgyalásra utalására.⁵¹

Ahogy a tanulmányom elején is említettem, ezek a módosítások csak egyek a sok közül, amin a jogintézmény a bevezetése után átesett.

Ezen kívül már említést tettem még néhány módosításról, ahol a normaszöveget teljesen kitörölték és helyébe újat kodifikáltak. Ilyen volt a már említett 2011. évi LXXXIX. törvény, 2011. évi CL törvény, illetőleg még a 2013. évi CCXXIII. törvény.

Természetesen azt mondanom sem kell, hogy jelentősebb változást e kodifikációk sem hoztak az alkalmazásban.

De nézzük meg a 2009. évi módosítás utáni Ügyészségi statisztikát, illetőleg még a 2013. év utáni statisztikákat.

5.1.3 Alkalmazásának statisztikája a 2009. év után

Jóval a bevezetése után viszont a 2009. évi módosításra egy évvel a statisztika változást nem mutatott az alkalmazásban, sőt, ellenkezőleg, még annál is kevesebb ügy tekintetében alkalmazták, mint előtte.

Ügyészségek	Vádemelések összesen	Lemondás a tárgyalásról	
		darabszám	százalék
Fővárosi	15142	2	(0,0)
Bács-Kiskun megye	3675	12	(0,3)
Fejér megye	1817	3	(0,2)

⁵¹ Megállapította 2009. évi LXXXIII. törvény 47. §.

Hajdú-Bihar megye	3851	12	(0,3)
Tolna megye	1786	0	(0,0)
Összesen	26271	29	(0,1)
Összes megye tekintetében	74469	97	(0,1)
Változás az előző évhez képest			
2009	69975	210	(0,3)
2008	69470	308	(0,4)
2007	70456	349	(0,4)
2006	76835	328	(0,4)

⁵²3. sz. táblázat

Tehát ebből a statisztikai adattömbből láthatjuk, hogy az adatok mit sem változtak az előző évekhez képest, illetőleg amiről említést tettem, míg a 2009, 2008, 2007, 2006-s években még 300 felett volt a tárgyalásról lemondott személyek száma, addig 2010-re ez a szám éppen nem érte el a 100-t.

De megnézhetünk egy későbbi évet, amikor már az Új Be. kodifikációs munkálatai is megindultak és természetesen ezen Ügyészségi statisztikai adatokat is minden bizonnyal szemlélet alá vették.

⁵² ugyeszseg.hu/repository/mkudok578.pdf Ügyészségi statisztikai tájékoztató (Büntetőjogi szakterület) 2010. év Kiadja: Legfőbb ügyészség számítástechnika-alkalmazási és információs főosztály 33. oldal 35. sz. tábla. Szerző saját

	2013. év	2014. év	2015. év	2016. év
Vádemelések összesen	64.025	64.170	61.028	62.090
Lemondás a tárgyalásról	43	43	50	35
Összesítve százalékban megadva	(0,1)	(0,1)	(0,1)	(0,1)

⁵³4. sz táblázat

Hát ezen adatok egyértelműen elszomorítóak, mert jelen adatok fényében még jobban csökkent a tárgyalásról lemondás gyakorlati alkalmazása, míg korábban éppen, hogy 100 alatt volt, a további években már az 50-t sem érte el. Egyértelműen kinyilváníthatjuk, hogy a jogintézmény „holt intézménnyé” vált.

5.1.4 A jogintézmény alkalmazásának problémái

Az elgondolás jó volt, kodifikációs munka ezzel kapcsolatban úgyszintén megszületett, viszont fentebb látható, hogy az intézmény mégsem hozta meg a hozzá fűzött reményeket. Azaz, hogy a bírósági eljárások hatékonyságát és gyorsaságát javítsa. Azért fontos ezt kiemelni, mert ennek fényében kellett megalkotni az Új Be.-ben a terhelti együttműködés rendszerét és egyértelműen a lemondás a tárgyalásról nem sorolható ezek közé. Vagyis, hogy pontosabb legyen, nem ilyen formában. Ezen jogintézményt ilyen formában nem lehetett újra kodifikálni.

Ezen a véleményen volt többek között Dr. Miskolcziné Dr. Juhász Boglárka, aki szerint az igazság, illetőleg az igazságszolgáltatás veszítene-e valamit, ha ezen jogintézményt megváltoztatnák.⁵⁴

Ehhez többek között szerepet játszhatott, hogy megalkotása után aggályok merültek fel az intézmény kapcsán, többek között, hogy nem ütközik e az Alkotmányba, nem befolyásolja-e negatívan a terhelt jogait. Többek között csak

⁵³ ugyeszseg.hu/repository/mkudok8724.pdf 33. oldal 35. SZÁMÚ TÁBLA illetve az ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Buntetojogi_szakterulet_2016.pdf 33. oldal 35. SZÁMÚ TÁBLA. Szerző saját

⁵⁴ hvgorac.hu/pdf/BSZ_2017_1.pdf Büntetőjogi Szemle VI. Évfolyam, 2017/1. szám 68. oldal.

kiemelném az ártatlanság véelme, illetőleg az egyenlő elbánás elvét. Ilyen kontextusban már, ha a terhelt e jogairól nem mond le és például nem működik együtt az ügyészszéggel, illetőleg a bírósággal, akkor hátrányba kerülhet, ha már az együttműködésért „ajándék” jár.⁵⁵

Tehát egyértelműen kinyilvánítható, hogy változásra volt szükség, mégpedig jelentősre.

6. AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁS KONCEPCIÓJA

6.1. A kodifikáció folyamata

Láthatjuk, hogy sarkalatos pontnak számított, hogy a Kodifikáció során egy olyan Kódexet alkossanak, mely képes teljes terjedelmében a kilátásba helyezett célt szolgálni. Melyet már taglaltam fentebb, de a két legfontosabb jelszava a hatékonyság és gyorsaság.

A kérdés az, hogy képes lesz-e ezen feladat elérésére a Kódex? Tudunk-e alkalmazkodni a társadalmi elvárásokhoz? Illetve bírunk-e haladni a körülöttünk lévő világ gyors változásával?

A munkálatok már 2013-ban elkezdődtek Erdei Árpád professzor emeritus irányításával, akit Navracsics Tibor közigazgatás és igazságügyi miniszter bízott meg a Kodifikációs Bizottság vezetésével.⁵⁶ A törvényről egy változatot készítettek. A változás 2014-ben következett be, ahol megváltoztatták az eddigi Kodifikációs munkálatot ellátó rendszerét.

Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkársággá emelte a büntetőjogi szakterületet. Így a Büntető Eljárásjogi Főosztály, mely a Büntetőjogi Jogalkotásért Felelős Helyettes Államtitkárság egyik főosztályaként működik és kizárólag a Be.-kodifikációra tud koncentrálni.⁵⁷ Irányításával pedig dr. Miskolczi Barna miniszteri biztos, minisztériumba beosztott legfőbb ügyészszégi főosztályvezető-helyettes ügyész bízta meg. A kodifikációs munkát segítette, hogy a Kodifikációs Bizottságot Kodifikációs Tanácsadó Testületté alakították. Ezáltal a Kodifikációs Tanácsadó Testületnek a már elkészült szöveget kell véleményezni, míg a szakmai munka ezáltal a minisztériumban folyt. Ezáltal a Kodifikációs Bizottság feladatát a fentebb említett Büntetőjogi Jogalkotásért Felelős Helyettes Államtitkárság vette át és még

⁵⁵ Király Tibor Büntetőeljárásjogi Jog (2003) Osiris Kiadó VII. CÍM LEMONDÁS A TÁRGYALÁSRÓL 836. oldal

⁵⁶ <http://www.jogiforum.hu/hirek/39026> letöltés dátuma: 2018.09.09

⁵⁷ <https://jogaszvilag.hu/szakma/keszul-az-uj-be/> letöltés dátum: 2018.09.09

egy a minisztériumban működő szakértői testület is heti rendszerességgel történő ülésezése folytán segíti a szakmai munkát. Mindezen változtatások Trócsányi László igazságügyi miniszter döntése folytán jöttek létre.

Az így elkészült Be. javaslatot a Kormány 2015. február 11. napi ülésén elfogadta. Majd több, mint két évvel később az új büntetőeljárás kódexet 2017 júniusában fogadta el az Országgyűlés, és a jelen pályázat benyújtásakor már hatályba is lépett. Pontosán 2018. július 1-jén.

6.2. A terhelti együttműködés megreformálása

A terhelti együttműködés mérőföldkönek számít, ha csak azt vesszük számításba, hogy az eljárás gyorsítása, hatékonyságának növelése és természetesen az ügyészségek, bíróságok tehermentesítése a cél. Amennyiben a terhelt valamilyen szinten is együttműködik a hatóságokkal, akkor már rövidülnek az eljárások, nincs és nem kell több tucat tanút meghallgatni, egy garmada szakértőt felvonultatni, több tízezer oldalas nyomozati iratot áttanulmányozni és ez bizony nem napokat, heteket, vagy hónapokat jelentene, hanem *expressis verbis* éveket jelent az eljárás kapcsán. Viszont álláspontom szerint ez úgy nem működik, hogy a terhelt majd önszántából ezeket a tényeket aranytálon átnyújtja, hanem igenis adni kell neki valamit. Már Mária Terézia is megmondta igaz más kontextusban, de természetesen jelen helyzetben is helytálló: *„Etetni kell a juhot, ha nyírni, fejni akarjuk”*.⁵⁸ Jelen esetben véleményem szerint adni kell, ha kapni akarunk. Természetesen álláspontom szerint, mint a lemondás a tárgyalásról jogintézmény fentebb fejezetekben taglaltan bemutatva erre nem volt alkalmas. De már a nevében is benne van, hogy „lemondás”; senki sem szeret lemondani semmiről, legfőképp ilyen horderejű dolog keretében. Tehát még ha hajlott is volna a megállapodásra, mikor a jogintézmény neve felmerül, hogy például „akkor alkalmazzuk a lemondás a tárgyalásról intézményt” egyértelmű, hogy inkább kettő-három esetleg öt évet is ül a vádlottak padján, minthogy valamiről is lemondjon. Mennyivel másabban hangzik, hogy egyezségkötés és még a jogintézmény pontos nevesítésében is majdnem megegyezik.

Álláspontom szerint, a következő részben bemutatásra kerülő új jogintézmények kapcsán már természetszerűleg lehet állítani a terheltnek, hogy ezen intézménnyel nem sérülnek az alkotmányos jogai, illetőleg a tisztességes tárgyaláshoz való jog, mint univerzális joga. Egyértelmű, hogy a tárgyalásról lemondás kapcsán sem sérültek ezen jogai, mely kapcsán AB határozat is született.⁵⁹ Jelen határozatban az indítványozó kérvényezte, hogy a régi Be. 533-

⁵⁸ Mária Terézia: 1767. január 23. Urbéri rendelet

⁵⁹ 422/B/1999. AB határozat

541. §-ai valamint a Régi Btk. 87/C. S-a tekintetében állapítsa meg az alkotmányellenességét és semmisítse meg ezen részeket, tehát magát a jogintézményt tartotta alkotmányellenesnek. Természetesen az Alkotmánybíróság elutasította. Megállapította, hogy a tárgyalásról lemondás, mint jogintézmény az eljárás bírósági szakaszának az egyszerűsítését és gyorsítását szolgálja. Illetve az EJEB esetjogát is figyelembe kell venni természetesen, melyet már a tárgyalásról lemondás múltja részben említést tettem róla, hogy itt térnék ki rá. Ezen ítéletekben kimondja az EJEB, hogy nem sérül az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Cikk 1 bekezdésében megszövegezett tisztességes tárgyaláshoz való jog. Viszont, mint minden másnak, itt is megvannak a maga kritériumai, melyet az EJEB mondott ki az esetek kapcsán. Így ezt magának a terheltnek kell kérnie, szabad akaratából; ez történhet kifejezetten vagy esetleg hallgatólagosan,⁶⁰ és a lemondásnak egyértelműnek, valamint egyértelműen megszövegezettnak⁶¹ kell lennie és nem állhat közérdekkel szemben.⁶² Akkor sem sérül az említett joga, hogy ha a későbbiekben a bíróság úgy látja jónak, hogy mégis tárgyalást tart az adott ügyben.

7. TERHELTI EGYÜTTMŰKÖDÉS RENDSZEREZÉSE

2018. július 1.-jén hatályba lépett 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról több szakaszában is deklarálja a terhelti együttműködést. Ezáltal a terhelti együttműködés a majdani egész eljárás alatt alkalmazhatóvá válik, ezáltal szélesebb spektrumban növelve az oportunitás elvének érvényesülését: hatékonyabban és gyorsabban lefolytatható nyomozati szakasz, vádemelési szak és nem utolsó sorban a bírósági eljárás. Ez abból is adódik értelemszerűen, hogy a terhelt a büntetőeljárás bármely szakában kérheti a megállapodást, ebből is látszik, hogy nagy szerepet tulajdonít az Új Be. a terhelti együttműködésnek és ezen belül a beismerésnek, mivel még mindig ez az eljárás gyorsításának praktikussági szempontból a legjobb módja. Ezáltal hatósági és bírósági terhek

⁶⁰ Application no. 6878/75; 7238/75 Case Of Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium 59. §. 23 June 1981. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57522%22%7D> letöltés dátuma: 2018.09.10

⁶¹ Application no. 14518/89 Case Of Schuler-ZGRAGGEN v. Switzerland 58. §. 24 June 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57840%22%7D> letöltés dátuma: 2018.09.10

Application no. 48962/99 Affaire Exel v. République Tchèque 48-53. § 05 October 2005. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-69622%22%7D> Letöltés dátuma: 2018.09.10

⁶² Application no. 11855/85 Case Of Hakansson and Stureson v. Sweden 67. §. 21 February 1990. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57638%22%7D> letöltés dátuma: 2018. 09. 10.

csökkentése érhető el. Ne feledkezzünk meg a már fentebb tárgyalt enyhébb szankciókról ezért cserébe.

Álláspontom szerint amennyiben kizárólag a szűk körű terhelti együttműködési rendszert nézzük a kodifikációs munkában - és elválasztjuk egymástól a megállapodás (megegyezés) alapú terhelti együttműködést a nyomozó hatóság, illetőleg az ügyészség eljárásában, vagy más üggyel kapcsolatos együttműködését - abban az esetben három részt különíthetünk el egymástól.

Az LXIV. Fejezetben taglalt ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése, LXV. Fejezet egyezség a bűnösség beismeréséről és még az LXXVI. Fejezet az előkészítő ülésen belül az 504. § eljárás a bűnösség beismerése esetén. Ezáltal három nagyobb részben találhatjuk meg a terhelti együttműködést a törvényen belül szétszórta.

Ezáltal elkülöníthetjük a beismerésen alapuló együttműködési szándékot és így kétféle megegyezést kaphatunk, míg az egyiknél egy formális megegyezésről beszélhetünk abban az esetben, ha a bíróság magát az egyezséget a XCIX. Fejezet eljárás egyezség esetén résznel, mint külön eljárás keretében vizsgálja - és ahogyan későbbiekben kifejtem - elfogadja vagy elutasítja azt. Míg a másik esetben a már vádemelést követően történő egyezségről beszélhetünk, mely a már említett előkészítő ülésen történő beismerés általi egyezségkötés, melyre igazából a vádemelést követően a terhelt ezen jogát a már tárgyalási szakba került ügy tekintetében bíróság általi többszöri felhívásra is megteheti, viszont ez már semmiképpen nem összevethető az első megállapodási formával a terhelt részéről, de ezen cselekménye által még így is lényegesen lerövidíthetné a tárgyalást. Viszont erre véleményem szerint a fenti fejezetekben taglalt statisztikai adatok fényében sok esélyt nem látok. Azonban ez is az egyezség egyik formája a kodifikációban.⁶³ Ezáltal a bírósági eljárást gyorsító eszköz, megadva a terhelt azon jogát, hogy a vádemelést követően, de még a tárgyalás előtt az előkészítő ülésen egyezséget kössön, amennyiben ez részéről nem lehetséges a jogalkotó még mindig engedélyezi a tárgyalás közbeni egyezséget is.

Formáinak elhatárolása

Amennyiben másmilyen kontextusban közelítem meg magát az együttműködést, ugyanúgy három nagyobb részre tudom elkülöníteni, mégpedig az eljárás egyes részei viszonylatában. Így a terhelt már a feljelentés, illetőleg a nyomozati szakban is köthet egyfajta megállapodást, amellyel az ügyészségi intézkedés, vagy

⁶³ <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-terhelti-jogok-valtozasa-az-uj-buntetoeljarasi-torveny-tervezeteben/> letöltés dátuma: 2018.09.11

határozat kilátásba helyezése részben találkozhatunk. Két visszautalás tekintetében a 399. § (1) bekezdésére, illetőleg a 382. § (1) bekezdésére, melyre az XXXVII. Fejezet ügyési engedélyhez kötött leplezett eszközökön belül a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése 219. § (1) bekezdése, amelyet lentiekben úgyszintén kifejték, milyen változásokon esett át a Régi Be.-hez képest. Azonban ezen megállapodás keretében a kodifikációs munka során úgy határoztak, hogy vele szemben büntetőeljárást nem indítanak, illetve a már folyamatban lévő meg is szüntetik és ezen jogintézmény kapcsán is, mint említettem, a gyanúsítottak számára annyira kedvezővé alakították, hogy álláspontom szerint tudják alkalmazni majd.

Másik rész a vádemelést megelőző eljárás, itt természetesen az egyezségkötésen lesz a hangsúly, míg a harmadik rész a bírósági eljárás, amely kapcsán az előkészítő ülésen történő beismerés, illetőleg a tárgyalásig jutott ügyek tekintetében a tárgyaláson.

Amennyiben az egyezség elfogadása kapcsán a bíróság eljárást nézzük, abban az esetben pedig vagy a külön eljárási részben taglalt eljárás egyezség esetén, vagy ha az egyezség a vádemelés után az előkészítő ülésen került sor, akkor a már említett eljárás bűnösség beismerése esetén. Viszont még mindig a legcélszerűbb, ami persze a gyanúsítottak közül természetesen nem mindenki fog tudni megtenni, mindazonáltal ez a legérdekeltőbb, mert ennél még bíróság elé sem kerül az ügyességgel kötött megállapodás.

Következő fejezetekben a terhelti együttműködés szabályozását fogom vizsgálat alá venni, mik a legjelentősebb változtatások, mennyire átlátható a kodifikációs munka ezen rész tekintetében vagy épp ellenkezőleg, elveszünk a szakaszokban és a jogértelmezésben. Terhelti szemszögből érdekelté tudtuk-e tenni az egyezség megkötésében az alanyokat. Tudja-e majd növelni a gyorsaságot illetőleg hatékonyságot? Ezekre a kérdésekre kellene választ kapni és ezekre keresem is a választ.

8. A FORMÁLIS EGYEZSEGKÖTÉS A BŰNÖSSÉG BEISMERÉSE ESETÉN

Ezen részt az Új Be., mint fentebb már említettem, LXV. Fejezete taglalja a 407. §-tól a 411. §-al bezárólag, egyezség a bűnösség beismeréséről néven.

Ezen szakaszokban lett kodifikálva, hogy a vádemelés előtt a terhelt az ügyességgel egyezséget köthet a bűnösség beismeréséről és ennek következményeiről. Meghatározásra kerül a kedvezményezett kör, azon személyek köre pontosan, akik az egyezséget kezdeményezhetik. Ezáltal a terhelt

a védő és az ügyészség.⁶⁴ Fontos kritérium, hogy ha a terhelt egyezséget akar kötni, abban az esetben a védő kötelező eleme lesz a továbbiakban az egyezségi tárgyalásoknak. Ha nem kíván védőt meghatalmazni, az ügyészség feladata lesz a továbbiakban a védő kirendeléséről gondoskodni. De ez abban az esetben, ha az ügyészség a kezdeményezéstől nem zárkozik el. Mindezen kezdeményezést az ügyész már a 385. § által szabályozott gyanúsított kihallgatása során is közölheti, ezáltal a nyomozás során is lehetőség van az egyezségekre való felhívásra. Egyeztetés az egyezés tartalmi elemeiről, illetve a bűnösség beismeréséről folyik, az egyezés tárgyát képező bűncselekmény tényállásáról, illetőleg a Btk szerinti minősítésről nincs egyezkedés.⁶⁵

Innentől két út áll rendelkezésre: vagy létrejön az egyezés, ezáltal az ügyész a gyanúsított kihallgatás jegyzőkönyvébe foglalja az egyezkedés eredményét, ezen jegyzőkönyvet az ügyész, terhelt és a védő is aláírja. Másik eset, hogy egyezés nem születik az ügyben és az egyezkedés kapcsán született iratok bizonyítékként a továbbiakban nem használhatóak fel, mely jelen esetben egy jó jogalkotói elgondolás. Ugyanis ebben az esetben az egyezkedés ténylegesen minden nemű következmény nélkül folyhat és a vádemelés után nem jut el a bíróság elé. Tehát nyíltan lehet az egyezkedést folytatni.⁶⁶

Álláspontom szerint az egyezségkötésnek ezen formája tökéletesen alkalmazható lesz a gyanúsítottak vonatkozásában, mert egyrészt már a védő kötelező jellege, illetőleg az egyezés, ha és amennyiben nem jön létre - egyértelműen kimondja a törvény - hogy bizonyítékként nem lehet felhasználni a vádemelés előtti további részben, sem a vádemelés után a bíróságon. Tehát éppen ezért lesz sokkal inkább alkalmazható, mint a Régi Be.-ben lévő jogintézmény.⁶⁷

Következő szakaszok tekintetében a törvény ad egy taxatív felsorolást az egyezés kötelező tartalmi elemeiről.

a) bűncselekmény leírását és Btk. szerinti minősítését,

b) bűncselekmény vonatkozásában a terhelt nyilatkozatát arról, hogy a bűnösségét beismeri, és ennek érdekében vallomást tesz,

⁶⁴ 2017. évi XC. törvény 407. § (4) bekezdés. Továbbiakban: Új Be. illetve A büntetőeljárás törvény magyarázata Az új 2017. évi büntetőeljárás törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól. Szerkesztette: Belovics Erdei Árpád. Kiadó: HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest 2018. 496. oldal. Továbbiakban: A Be. magyarázata.

⁶⁵ Új Be. 408. § (1) bekezdés.

⁶⁶ Új Be. 408. § (2)-(4) bekezdés. Illetve A Be. magyarázata 497. oldal.

⁶⁷ A Be. magyarázata 497. oldal

c) büntetést vagy önállóan alkalmazható intézkedést.⁶⁸

Ezen szakasz is kitér rá, melyek az előzőekben is kiemelésre kerültek, a bűncselekmény tényállása és Btk. szerinti minősítése, amelyek kizárólag az ügyészség feladatai lesznek. E tekintetben nincs egyezkedés sem.

A büntetés kiszabására vonatkozásában változás nem történt, úgyszintén a Btk. 83.§-a kerül alkalmazásra, ezáltal hogy milyen nemű, mértékű, tartamú büntetés fogad el az ügyészség a terhelt és védő. Illetőleg a büntetés enyhítése, ellenkező esetben a végrehajtás felfüggesztése lehetséges amennyiben a Btk. ezt engedi. Külön feltételek esetén önállóan alkalmazható intézkedésre is irányulhat az egyezség, amennyiben úgyszintén a Btk. feltételei fennállnak.

Következő szakasz az alternatívákat tartalmazza, hogy az egyezségben mi lehet még benne. 411. § (3) bekezdése alakul érdekesen a terhelt vonatkozásában, mert itt kerül deklarálásra, hogy amennyiben a gyanúsított együttműködött vagy együttműködik a hatóságokkal vagy ügyészséggel; a későbbi fejezetben a leplezett eszközök fejezetnél erre külön kitérek. Abban az esetben a 399. (1) bekezdése alapján megszünteti az eljárást, illetőleg a 382. § (1) bekezdése alapján a feljelentést elutasítja. Ezen szakaszok alapján történő okok viszont kiemelt figyelmet fognak majd a következőkben kapni, mert állásponantom szerint olyan mértékben lett átformálva, hogy jobban alkalmazható lesz, mint eddig. Ezen ok természetesen a szakaszok bővítésében keresendő. De már itt is előkerül, hogy ha terhelt vállalja más büntetőügy bizonyítását, illetőleg együttműködik a nyomozó hatósággal, az is lehet egyezség tárgya. Ez természetesen állásponantom szerint azért is jó, hogy említésre kerül ezen együttműködési forma az egyezségkötés keretében, mert eddig a Régi. Be.-ben a feljelentés elutasításánál, illetve a nyomozás megszüntetésénél volt lehetőség ilyen mértékű együttműködésre. Jelen esetben pedig nem csak a leplezett eszközöknél a 219. §-nál a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezésénél van lehetőség rá, hanem még a vádemelés előtti egyezségkötésnél is. Ez állásponantom szerint jelentős mértékben hozzájárul majd az együttműködéshez. A kettő közötti lényeges különbség, hogy itt már a konkrét egyezségben fog szerepelni ezen együttműködés és a bíróságnak jóvá kell azt hagynia, mint egyezséget, míg a másikat az ügyészséggel kötik és a külön eljárási részben taglalt bírósági eljárás elé nem fog kerülni.

De most nézzük is meg az előbb említett külön eljárási részt, mert aki a vádemelés előtt köti meg az egyezséget arra, milyen eljárás is vonatkozik és ez miért is jobb és átláthatóbb, természetesen állásponantom szerint ezen rész kodifikációjában is van némi anomália, de ezt egyértelműen kifejtem a következő részekben. Tehát az

⁶⁸ Új Be. 410. § (2) bekezdés.

egyezség e formája formálisabbnak tekinthető, mint majd az előkészítő ülésen történő egyezségkötés. Illetve álláspontom szerint az lényegesen aggályosabb és majd kifejtem ezzel kapcsolatban is miért átláthatatlanabb véleményem szerint a kodifikációs munka.

8.1. Az egyezség megkötése utáni eljárás

Amennyiben az egyezség az LXV. Fejezetben foglaltaknak megfelelően kötődik meg, úgy ezen egyezsége az XCIX. Fejezetben foglalt bíróság eljárás fog vonatkozni. Ezen eljárás is a vád ismertetésével fog kezdődni és indítványok ismertetésével az ügyészség részéről. Majd a tájékoztatás a vádlott részére, ha a bíróság jóváhagyja az egyezséget, annak milyen következményei vannak.

Mindezek után a bíróság felhívása a vádlott irányába, hogy az egyezségben foglaltak alapján beismeri-e a bűnösséget és lemond-e a tárgyaláshoz való jogáról. Tehát itt is megjelenik természetesen a lemondás, de már nem, mint jogintézmény, hanem mint az egyezség egyik kelléke, ahhoz, hogy a bíróság azt jóváhagyhassa. Megint álláspontom szerint teljesen más aspektusban jelenik meg így a lemondás, mint a Régi Be. alapján. Ezután bíróság vizsgálja fennállnak-e a jóváhagyás feltételei. Ehhez szükséges, hogy a 407-409. §-nak megfeleljen, illetve a 410-411. §-ban foglaltakkal is egyezzen, vádlott megértése az egyezség jóváhagyásáról. Kötelező a beszámítási képesség és beismerés önkéntességének vizsgálata, ezzel szemben ésszerű kétely nem mutatkozhat. De a fentebb taglalt fejezetben kifejtettem, hogy ez az EJE esetjogai általi kötelező elem a lemondás tekintetében és egyezség megkötése érdekében. Végül, de nem utolsó sorban a beismerő nyilatkozat a bűnösségről egyértelmű, melyet az ügyiratoknak is alá kell természetesen támasztani.

Majd kétféle irányt vehet innentől az eljárás: tehát a bíróság az egyezséget vagy jóváhagyja, vagy megtagadja.

8.1.1 Eljárás jóváhagyás esetén

Amennyiben jóváhagyás történik, az előkészítő ülésen a bíróság végzéssel határoz, amely ellen fellebbezésnek nincs helye. Majd az 504-505. §-nak megfelelően folytatódik az eljárás, de a 736. § (2)-(7) bekezdés szerinti eltérésekkel. Kodifikálásra került, ha több vádlott esetében születik egyezség, de nem mindegyik tekintetében került sor jóváhagyásra, akkor a jóváhagyott egyezségekről egységesen tárgyalás alapján határoz majd a bíróság. Illetve, még az elkülönítés esetén történő jóváhagyás tekintetében az egyezség tárgyát képező ügyben az ítélet végett elkülönítheti, ha a feltételek fennállnak. Álláspontom szerint eddig volt érdemben aggály nélküli ezen formális egyezség, mert a 737. §

kimondja, ha az egyezség jóváhagyása után tárgyalás szükséges és a bíróság úgy látja, hogy a bizonyítás során aggály merül fel az egyezséggel kapcsolatban, akkor hatályon kívül helyezheti, ha az új tényállás, illetve minősítés végett az egyezséget meg kellett volna tagadni.

Természetesen ezután felsorolásra kerül, hogy inntól kezdve a terheltet és az ügyészt sem köti az egyezség, bizonyítás megisméltése, illetve az indítványok előterjesztése.

Kérdezem én, hogy ha egyszer egy egyezséget jóváhagytak annak tartalmát minden fél megismert, a bíróság tudni fog-e szubjektíven dönteni a vádlottal kapcsolatban, ha és amennyiben már beismerte a bűncselekmény elkövetését és nem csak beismerte, jóváhagyásra is került?

Ebben az esetben, miért nem lehet az egyezséget jóváhagyó végzés hatályon kívül helyezése után új eljárást is indítani másik bíró vonatkozásban, aki annak tartalmát már nem ismeri? A jóvá nem hagyott egyezséget pedig zártan kezelni, vagy éppenséggel teljesen megsemmisíteni a bizonyítékok közül, minden más bizonyíték természetesen pedig átadásra kerülne. Ez egészen más perspektívában mutatja be az intézményt, ez nem csak egy egyszerű kiskapu a bíróság és ügyészség számára ezen konkrétan nem csak Dávid de, még Góliát is átszisszan. Miért nem lehet az eljárást itt lezárni egyezség jóváhagyása esetén, ha és amennyiben más terhelt nincs az ügyben, illetve ha az elkülönítés feltételei is fennállnak? Miért kell visszautalni a 504-505. §-ra persze eltérésekkel, illetve a fenti két eseten kívül milyen esetben láthatja a bíróság jónak a tárgyalás tartását szükségesnek? Ezek álláspontom szerint elég nagy zavart kelthetnek az eddigi véleményem szerint tökéletes rendszerben. Illetve, ha már tárgyalás tartása szükséges, akkor miért is nem jelölnek igenis ki egy másik bírót. A problémám, hogy az egyébként nagyon szépen felépített formális egyezség, képzeljük csak el, hogy ezen apró szakasz végett lesz alkalmazhatatlan, mert a terheltek nem fognak belemenni, ahogy majd egy-két precedens értékű bírósági döntés kikerül ezzel kapcsolatban, hogy jóváhagyta majd mégis úgy látta jónak, hogy tárgyalás tart.

8.1.2. Megtagadás utáni eljárás

Amennyiben az egyezség jóváhagyásra nem kerül, az abban az esetben a bíróság megtagadja az egyezséget a 734. § alapján. Itt taxatív felsorolást ad a törvény mikor is van helye megtagadásnak.

a) a vád és a 424. § (2) bekezdése szerinti indítványok a jegyzőkönyvbe foglalt egyezségtől eltérnek,

b) a vádlott az előkészítő ülésen nem ismerte be a bűnösségét az egyezséggel egyezően, vagy nem mondott le a tárgyaláshoz való jogáról,

c) az egyezés jóváhagyásának feltételei nem állnak fenn,

d) a terhelt a 411. § (1) bekezdés e) pontjának megfelelően vállalt kötelezettségeinek nem tett eleget,

e) a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak⁶⁹

Itt egyértelműen látszik mikor van helye megtagadásnak és majd az 506-508. §-nak megfelelően folytatja az eljárást. Itt is természetesen megjelölésre kerül, hogy ezek után az egyezés sem ügyészséget, sem a terheltet nem köti. Az eljárás pedig teljesen más mederben folyik tovább, úgy mintha az előkészítő ülésen a terhelt a bűnösségét nem ismerte volna be. Ezzel természetesen részletesebben a következő fejezetekben fogok foglalkozni, mint a másik egyezségkötési forma, mely az előkészítő ülésen esedékes, de ez már nem nevezhető formális egyezségkötésnek, mint már említettem a terhelt részéről egyfajta belenyugvás jelent.

9. AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ EGYEZSÉG

Ezen részt a jogalkotó az LXXVI. Fejezetben taglalt előkészítő ülés részben fogalmazza meg. Először kodifikálja az előkészítő ülést, annak menetét, majd itt is két irányt vehet maga az eljárás és a kodifikáció alapján is így van. Eljárás a bűnösség beismerése esetén, illetve a be nem ismerése esetén. Tehát a fejezeten belül két külön részben kerül deklarálásra.

9.1. Előkészítő ülés meghatározása, menete

A bírósági eljárás e része a vádemelés után, de még a tárgyalás előtt tartandó nyilvános ülés., amely a tárgyalás előkészítése végett tartandó, a vádirat kézbesítésétől számított három hónapon belül. A vádlott és az ügyész jelenléte kötelező, amennyiben védő is részt vesz az eljárásban, nélküle sem tartható meg.

Majd az 500. § rendelkezik arról, hogy a bíróság ezen eljárás keretében az idézésben is már figyelmeztetheti, illetve figyelmezteti a vádlottat arra, hogy a vád tárgyává tett bűncselekményben beismerheti bűnösségét és ezen körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. Mint már többször kitértem rá, ezen lemondás elengedhetetlen feltétele a beismerésnek. Viszont itt is említésre kerül,

⁶⁹ Új Be. 734, § (1) bekezdés

ha és amennyiben a bíróság elfogadja a beismerésre vonatkozó indítványt, abban az esetben sem megalapozottságát, sem pedig a bűnösséget nem vizsgálja. Amennyiben ez természetesen nem történik meg, akkor majd az előkészítő ülésen előadhatja a védekezésére szolgáló tényeket és az ehhez kapcsolódó bizonyítékokat.

Már az előkészítő ülésen - természetesen amennyiben a megtartására a bíróság akadályt nem lát - annak megkezdése után, mint eddig a tárgyalás esetén, az ügyész ismerteti a vádat; ezen belül megjelöli a bizonyítás eszközeit és indítványt tesz a büntetés, illetve intézkedés mértékére. De a változás és újítás itt van, mert az ügyész arra az esetre is tesz indítványt, hogy ha a vádlott az ülésen beismeri a bűncselekmény elkövetését, akkor a bűncselekmény tartama is szerepel ezen esetkörben az ügyészi indítványban.

A bíróság mielőtt kihallgatná a vádlottat, ismét figyelmezteti, melyet már az idézésben is megtett, tehát hogy beismerheti a bűnösségét és annak milyen következményei vannak, viszont itt már tudja, hogy az ügyész erre az esetre milyen szankciókat helyez kilátásba. Pont ezért álláspontom szerint jó megközelítés a kodifikációban, ha és amennyiben a bíró úgy látja, hogy a vádlott nem értette meg esetlegesen az 500. § (2) bekezdését, tehát a beismerésre vonatkozó részt, abban az esetben védőt rendel ki és elnapolja a tárgyalást. Kétség sem fér hozzá, hogy ez egy jó kodifikációs lépés, mert lehetséges, hogy az elnapolással késleltetve lesz az eljárás, viszont amennyiben a vádlott a kirendelt védővel való konzultáció folytán mégiscsak beismeri a bűncselekményt és elfogadja az ügyészi indítványt erre az esetre, akkor az eljárás lényegesen lerövidül. Tehát épp azt lehet vele elérni, ami véget létrehozták és gyorsítsa az eljárást és hatékonyabb működést teremtsen az eljárásban.

Tehát a bíróság megkérdezi a vádlottat, hogy beismeri-e a bűnösségét. Jelen esetben, ha nem minden bűncselekmény tekintetében ismerte be a bűnösségét, akkor a bíróság a beismeréssel érintett résznél 521. § korlátjai között, egyébként pedig a vádról a tárgyaláson határoz. Viszont, ha elkülönítésnek van helye, mint a fent már taglalt formális egyezség kapcsán, az ügyet elkülöníti az ítélet kihirdetése végett. Így a vádlott által beismert bűncselekmény tekintetében az ügyet elkülöníti.

Mindezek után az eljárás itt is értelemszerűen két irányban folytatódik, úgy, mint a beismerés esetén illetve a be nem ismert bűnösség részekkel.

9.2. Eljárás belenyugvó vádlott esetén

A vádlott amennyiben úgy dönt, hogy az előkészítő ülésen mégis beismeri bűnösségét a bűncselekmény vonatkozásában, akkor az eljárásra az 504-505. § lesz az irányadó.

Erre sor kerül, ha a vádlott értelemszerűen beismerést tett és e vonatkozásban lemondott a tárgyaláshoz való jogáról. A bíróság így vizsgálja, hogy az eljárás iratai, vádlott kihallgatása, valamint a fent említett két tény tekintetében elfogadja-e a nyilatkozatot. Ennek az elfogadásnak is taxatív felsorolást ad a törvény, mely esetekben van helye, illetőleg ezek hiányában a további teendők mik lesznek. Felsorolás a formális egyezséggel majdnem egyezően itt is vizsgálni kell a beszámítási képességet, illetve az önkéntességet. Ezen kívül a vádlott megértette-e a beismerés következményeit, illetve a nyilatkozata egyértelmű és ezt az eljárás ügyiratai alá is támasztják. Úgyszintén egyezés, hogy a bíróság a feltételek megléte esetén végzéssel elfogadja. Majd a bíróság ezek után az előkészítő ülésen az ítéletét is meghozhatja, amennyiben annak akadályja nincsen.

Viszont megint megjelenik egy kiskapu, mint a formális egyezségnél, hogy ha nem intézhető el az ülésen, akkor a bíróság a tárgyalást nyomban megtarthatja, melyet már az 517-554. § lesz az irányadó. Ebben az esetben még az ülésen indítványokat terjeszthetnek elő a felek, illetve kikötés, hogy ezen indítványok a tényállás megalapozottságát és a bűnösséget nem érinthetik. Ezután kezdődik a tárgyalás a fent említett 517. §-l kezdődően. Ha és amennyiben a bíróság elfogadta a beismerő nyilatkozatot akkor nincsen vád ismertetés helyette az így hozott végzést ismerteti.⁷⁰

Tárgyalás tartása esetén a bizonyítás is másként zajlik a törvény értelmében, a bizonyítást mellőzheti a bíróság, ha az ügyész, vádlott, védő által valósnak elfogadott tények tekintetében, vádlott részéről természetesen ezt a beismerő nyilatkozat által meg is történik.⁷¹

Eddig természetesen ezen jogintézménnyel probléma nincs, viszont ezután a törvény külön szakaszban deklarálja a beismerő nyilatkozat általi elfogadás esetén a bizonyítást, konkrétan úgy, hogy mi történik az elfogadott bűnösségi nyilatkozat esetén, kikötésként, hogy bizonyításnak nincs helye a megalapozottságára a tényállás tekintetében és ezáltal értelemszerűen a bűnösség kérdésére sem, hiszen már beismerő nyilatkozat birtokában vagyunk ezen résznél.⁷² Korlátok közé szorítja, ami eddig természetesen jó is, viszont ha és amennyiben a korlátok között előterjesztett indítványok kapcsán a bíróságnak oly kételye támad, hogy a tényállás, illetve a Btk. szerinti minősítésnek nem lett volna helye a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának, abban az esetben ismételtén, mint az első egyezségi változatnál hatályon kívül helyezheti a végzést.⁷³ E tekintetben a beismerő nyilatkozat végzéséhez jogkövetkezmények nem fűződnek, és nem is

⁷⁰ Új Be. 517. § (4) bekezdés.

⁷¹ Új Be. 519. § (4) bekezdés.

⁷² Új Be. 521. §

⁷³ Új Be. 521. § (3) bekezdés.

alkalmazhatók, és ismét megnyílik az út korlátok nélküli indítványokhoz. Ezen szakasz elgondolkoztató, hogy amennyiben korlátok között mozognak az indítványok⁷⁴, mind az ügyési részről, mind a terhelti oldalról, hogyan történhet meg, hogy olyan indítvány kerül beadásra, mely az eddigi tényállást illetve Btk. szerinti minősítést egyszerűen felborítja. Ügyészségi részről azért, mert már az előkészítő ülés elején ennek értelmében kifejti álláspontját, hogy amennyiben a vádlott beismeri a bűnösségét a büntetés vagy intézkedés mértéke mellett tartamára is indítványt tett.⁷⁵

Ezáltal számomra értelmezhetetlen, hogy ha már az indítványokat is korlátok közé szorítják, illetve az ügyész is meghatározza, ebben az esetben mit ajánl fel a vádlottnak. Itt teszem fel a kérdést, hogy milyen indítvány kapcsán merülhet fel akkor mégis, hogy a tényállás illetőleg a Btk. szerinti minősítés nem lesz megfelelő a vádhoz képest, amelyre vonatkozólag teszi fel a bíróság is a kérdést, hogy e tekintetben elfogadja-e illetve beismeri-e a bűnösségét a bűncselekmény tekintetében? Természetesen innentől ismét minden tekintetben, mind indítványi, mind bizonyítási rész megnyílik és tizenöt napos idő intervallum megadását követően a törvény rendelkezése folytán, minden kezdődik előlről.⁷⁶

Ismét olyan körülmények közé kerültünk, hogy a bíró a már megtett beismerő vallomástól teljes mértékben el tud-e majd vonatkoztatni, illetve laikus szemmel nézni a vádlottra, hisz egy bizonyos bűncselekmény tekintetében már beismerte a bűnösségét és ezzel a kapuval a vádlott fogalmazhatunk nyersen „vert helyzetbe kerül”. Eddig a bűnösségét beismerte és tényállás változás végett, de legyen Btk. szerinti minősítés végett már egy-két hónap múlva az ártatlanságáról kell egyezkednie. Álláspontom szerint ezen intézmény kapcsán vannak megválaszolatlan kérdések, melyekre majd értelemszerűen az eljárások és bírósági határozatok fognak válaszokkal szolgálni. Viszont ez megint egy hézag a kodifikációban, hogy nincs meghatározva, mely esetekben kerülhet sor ezen eljárásra és így konkretizálva sincs, hogy mikor tud előfordulni ezen álláspont. Természetesen nem találunk fellebbezési lehetőséget sem, mert a törvény a végzés elleni fellebbezés lehetőségét már első körben kizárta, mely érthető abban az esetben, hogy beismerő vallomás elfogadásáról van szó, viszont jelen esetben e végzés hatályon kívül helyezése folytán fellepő anomáliáról van szó. Álláspontom szerint kodifikálni kellett volna ezen résznél és a formális résznél is, hogy a hatályon kívül helyezéssel szemben fellebbezésnek helye van, ha már a végzés ellen a törvényben külön kiemelésre került, hogy fellebbezésnek helye nincs.⁷⁷

⁷⁴ Új Be. 505. § (1)

⁷⁵ Új Be. 502. § (1) bekezdés.

⁷⁶ Új Be. 521. § (4) bekezdés.

⁷⁷ Új Be. 504. § (3) bekezdés.

Amennyiben a fenti anomáliák nem kerülnek felszínre, abban az esetben ezen egyezségkötés is alkalmazhatóvá válik. Jelen esetben a tárgyalást kell tartani; ebben az esetben beismerő vallomás révén az előkészítő ülés által lényegesen lerövidül és már a határozat meghozatala és kihirdetése következhetne,⁷⁸ de ismételten csak akkor, ha az aggályom a bizonyítási résznél nem kerül előtérbe és e szakasz alkalmazása megmarad a rejtett kiskapu intézményének.

9.3. Eljárás bűnösség be nem ismerése esetén

A törvényben ezen része az 507-508. §-ban került deklarálásra. Itt egyértelműen arról van szó, hogy a terhelt sem a vádemelés előtt, sem az előkészítő ülésen nem ismerte be bűnösségét az ellene felhozott vád/vádak tekintetében. Ezzel alávetve magát a tárgyalásnak, melynek idejét megbecsülni előreláthatólag nem lehet. Viszont még részükre is fennáll az egyezség megkötése és rövidebb tárgyalási eljárás amennyiben a tárgyalás közben úgy döntenek, mégis beismerik a bűnösségüket.

De amennyiben csak a tárgyalásra koncentrálunk, mivel magának a jogintézménynek a rendeltetése, hogy az eljárásokat hatékonyabban és gyorsabban vigye végbe így egyértelműen kitűnik, hogy a vádlottnak még mindig van lehetősége az előkészítő ülés után is beismereni a bűnösségét.

Sőt tovább megyek, az 524. § pont erről rendelkezik, hogy ha a vád alapjául szolgáló bűncselekmény tekintetében a vádlott beismerte bűnösségét, abban az esetben úgyszintén az 504. § (1)-(3) bekezdést kell alkalmazni. Ebben az esetben a büntetés kiszabás körülményeire is kihallgatásra kerül a vádlott, illetve a bizonyítási eljárást a bíróság befejezettnek nyilvánítja.

Viszont most azt kellene megmagyarázni, miért is jó a vádlottnak amennyiben eddig nem tette, ezután miért tenne beismerő nyilatkozatot. Ehhez elegendő megnézni az előző évek statisztikáját, illetve ugyanezen résznél már említést tettem, hogy az EJEB sem hiába marasztalta el Magyarországot évégett.

Tehát a bíróság ezen egyezség által, mivel az egész eljárást végigkíséri, így ezáltal az előkészítő ülés idézésében, magán az ülésen a tárgyaláson, illetőleg a vádlott kihallgatásánál is lehet ajánlani a vádlottnak. Lehetőség szerint amennyiben előzetes letartóztatásban vannak a vádlottak az eljárás ideje alatt, így amennyiben az előkészítő ülésen, illetőleg majd a tárgyaláson az ügyési indítvánnyal egyetértésben a bűnösségüket beismerik, azáltal lényegesen jobban járnak. Persze amennyiben tényleg nem ártatlanok. Nézzük meg egy egyszerű példával.

⁷⁸ Új Be. 549. §.

Az ügy négy évig elhúzódik, addig a vádlott előzetes letartóztatásban van. A bűnösségéhez kétség sem fér hozzá, de a hosszas bizonyítás végett mégis elhúzódik a tárgyalás. Ezáltal négy évet tölt előzetesben, amely éveinek beszámításáról, tehát az előzetesben töltött időről a Btk. 92. § (3) bekezdése rendelkezik, tegyük fel börtön fokozat esetén négy nap előzetes fogva tartás egy napnak felel meg. Tehát négy évet, azaz ezernégyszázhatvan napot tölt előzetesben és ebből mindössze egy évet számítanak be a büntetés kiszabásakor, ebből egyértelműsíthető, hogy a vádlottnak három teljes előzetesben töltött éve eltűnik. Viszont amennyiben úgy dönt, hogy egyezsége köt és egy tegyük fel legfelső határa tíz év, ami a bűncselekményért kiszabható, a Btk. 82. §-t kell alapul venni, tehát tíz év esetén legkevesebb öt év adható. Tehát ha elfogadja az ügyészi indítványt és a legkevesebb öt évi szabadságvesztést szabják ki rá, abban az esetben amennyiben a tárgyalás most lenne, úgy azáltal, ha és amennyiben egyezsége köt, 2023-ban szabadulhatna. Viszont, ha nem köt egyezsége, de a tárgyalás végén mégis elítélik négy év múltán úgy 2022-ben lesz vége a tárgyalásnak, kiszabják az öt évet. Azért veszek alapul itt is öt évet, mert enyhítő körülményként beszámítandó a tárgyalás ésszerű időn túli befejezése, és még a tevékeny megbánásról nem is ejtettem szót. Így a négy év előzetesben töltött időt beszámítva, ami egy teljes évnél felel meg, mint már említettem börtön fokozat esetén, 2027-ben szabadulhat. Tehát 2018-tól egészen 2027-ig volt elzárva, viszont egyezség esetén, mint írtam 2023-ban szabadulhat. Ez nagyon jó érv lehetne természetesen az egyezsége a vádlottak részéről amennyiben persze bűnösök, mert így mire vége lesz a tárgyalásnak, illetve vége lenne, már majdnem szabadulnak is. Egyéb esetben pedig azt az időt is előzetesben tölthetik.

10. REMÉNY, A BÍRÓSÁG BEVONÁSA NÉLKÜLI EGYEZSÉGRE

E jogintézmény az LXIV. Fejezetben taglalt ügyészségi intézkedés, vagy határozat kilátásba helyezése (továbbiakban: ügyészségi intézkedés), 404-406. §-ban került kodifikálásra. Jelentős kihatással van az ügyészségi intézkedésre a XXXVII. Fejezet ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök részénél a 219. §-ban megfogalmazódott megállapodás, a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése, milyen esetkörök tekintetében áll fent. Ezen szakaszokkal lehetőség nyílik, hogy elkerüljük a bírósági eljárást az egyezség jóváhagyására. Ezáltal az aggályosnak tartott kiskapus rész átugrására.

Ezen szakaszoknál a nyomozati szakban vagyunk, az ügyész az egész nyomozás alatt kezdeményezheti, hogy milyen intézkedés alkalmazására, vagy határozat meghozatalára lát lehetőséget, ha és amennyiben a gyanúsított beismerést tesz. Ismételten egy taxatív felsorolást találunk, milyen esetkörben, milyen intézkedést vagy határozatot hoz az ügyészség. Közvetítő eljárás végett felfüggesztésnek, illetve az eljárás megszüntetésnek is helye van. Feltételes ügyészi felfüggesztés

esetén úgyszintén megszüntethető az eljárást. Amennyiben vádemelés látszik szükségesnek, abban az esetben az XCVIII. és C. Fejezet általi külön eljárás végett megteszi a szükséges intézkedéseket.⁷⁹ Véleményem szerint a legfontosabb, hogy az együttműködés esetén a 399. § (1) bekezdés értelmében az eljárás megszünteti, illetve a 382. § (1) bekezdés során pedig a feljelentést elutasítja. Viszont itt ismét visszautalást találunk a már említett 219. §-ra, mely kapcsán a megszüntetés és elutasítás szóba jöhet egyáltalán. Ezért álláspontom szerint, e jogintézményt, az ügyészségi intézkedés szakaszainak figyelembevételével kell vizsgálni, mert szerves részét képezik. Így a leplezett eszközök ezen szakaszát ide sorolnám, mint terhelti együttműködési forma.⁸⁰ Erről tesz tanúbizonyságot a 404. § (3) bekezdése, melyben már kodifikálásra is kerül, hogy ha együttműködik a hatóságokkal az ügy, illetve más büntetőügy kapcsán, abban az esetben is alkalmazható az ügyészségi intézkedés. A polgári jogi igény érvényesítése is megkötés tárgyát képezheti, ha az együttműködés ezen formája valósul meg, illetve az utolsó egy tág feltételt foglal magában, melynek kapcsán egyéb kötelezettséget is előírhat az ügyészség a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében.

Következő szakaszban a tájékoztatás formájának meghatározása történik, mely kapcsán az ügyészség közli az intézkedés vagy határozat érdemi tartalmát és annak feltételeit. Ezen tájékoztatás írásban történik, de a gyanúsított jegyzőkönyvbe is foglalható.⁸¹

A törvény alapján a gyanúsítottnak erről a kihallgatás során kell nyilatkoznia, hogy a feltételeket elfogadja-e. Ezen nyilatkozata természetesen bizonyítékként nem használható fel, amennyiben az alábbi feltételek fennállnak. Tehát ha az ügyészség intézkedése vagy határozata a nyilatkozatban foglalt intézkedéstől vagy határozattal eltér, illetőleg, ha törvénysértő volt az intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése.⁸² Amennyiben a gyanúsított a vállalt kötelezettségeket nem teljesíti, illetve valótlan vallomást tesz, abban az esetben bizonyítási eszközként felhasználható lesz. Tehát a gyanúsítottnak jelen esetben megfontoltan kell cselekednie és nem szabad elhamarkodott egyezségbe belemennie, ha úgy látja, nem tudja majd teljesíteni a reá eső részt. Véleményem szerint ezért sincs időintervallum arra vonatkozólag, hogy a gyanúsítottnak erről azonnali döntést kellene hoznia. A törvény alapján a nyomozás során bármikor közölheti az ügyészséggel, vagy a nyomozó hatósággal, hogy elfogadja az ügyészségi feltételeket vagy kezdeményezést tehet, hogy mely esetekben tenne beismerő

⁷⁹ Új Be. 414. § (2) bekezdés

⁸⁰ Új Be. 404. § (2) bekezdés

⁸¹ Új Be. 405. §

⁸² Új Be. 406. § (2) bekezdés

vallomást és kötne egyezséget.⁸³ További pozitívum, amennyiben az ügyészség nem fogadja el a kezdeményezést, azzal nem ért egyet, mindez bizonyítékként nem használható fel. A bíróságot ezzel kapcsolatban nem tájékoztatja és az ügyiratokat sem nyújthatja be, amik a kezdeményezés folytán keletkeztek.

Ezen jogintézmény kapcsán megvan az esély arra, hogy bíróság elé sem kerül az ügy. Természetesen a 404. § (2) bekezdés d) pontja kivételével, de még abban az esetben is rövidített eljárás keretében. A két esetkör közül az egyik esetén az XCVIII. Fejezetben foglalt eljárás bíróság elé állítás esetén. Külön szakaszban kodifikálva beismerés esetén az eljárást. Másik eset a C. Fejezet büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás. Mindkét eljárási formánál megtalálhatók taxatív felsorolások, mely esetben alkalmazható az eljárás. A büntetővégzés meghozatali eljárás szövegezése egyszerűbb, mint a régi Be.-ben a tárgyalás mellőzése, melyet az intézmény felváltott.

11. EGYZEKEDÉS A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGRE VONÁS ELKERÜLÉSÉRŐL

Magát a jogintézményt a régi Be. is alkalmazta, igaz szűkebb körben és csak a feljelentés, nyomozás időtartalma alatt.⁸⁴ Jelentős változáson esett át, mely fentebb említésre került. A XXXVII. Fejezetben került meghatározásra az ügyészségi engedélyhez kötött leplezett eszközökön belül, a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése a 219. § alapján. Viszont a jogintézmény nagyobb körben kerül alkalmazásra elődjéhez képest, ezáltal potenciálisan emelkedik azon elkövetők száma, akikkel kapcsolatban az ügyészség és a nyomozóhatóság egyezséget tud majd kötni. Ez már inkább hasonlít az USA-ban működő vádalku intézményéhez. Mint a bevezetésben említettem, magának a szónak a boncolgatása közben, véleményem szerint inkább itt van helye, mint az egyezségkötésnél. Természetesen, mivel az ügyészségi intézkedés fejezethez is beemelték, mint már az előző fejezetben értekeztem róla, így azáltal maga a vádalku ott is megjelenik és nem csak, mint egyezségkötés. De ezen szakaszon belül a kodifikáció nem is egyezséget említ, hanem megállapodásként került a törvényszövegébe. Egy szó, mint száz, a tényen nem változtat, hogy ez a jogintézmény is a terhelti együttműködés lényeges, véleményem szerint a második leglényegesebb formája, az előző fejezetben említett ügyészségi intézkedéssel együtt. Ha nincs ügy, ami a bíróság elé kerüljön, abban az esetben nincs is eljárás és a bíróságok ilyen ügyek tekintetében már tehermentesítve lettek. Persze ebben jelentős szerepet játszik a jogintézmény megváltoztatása.

⁸³ Új Be. 406. § (4) bekezdés

⁸⁴ Régi Be. 175. § illetve 192. §

Egyszerűen arról van szó, hogy a bűncselekmény elkövetőjével, az ügyészség engedélyével, egyezséget, azaz megállapodást lehet kötni, amennyiben az ügy, illetve más büntetőügyben hozzájárul, hogy információt szolgáltasson vagy bizonyítékot ad át a hatóságoknak, illetőleg más megfogalmazásban, de az Új. Be. is meghagyta a felderítés általi információ vagy bizonyíték rendelkezésre bocsátását. Ezáltal vele szemben büntetőeljárást nem indítanak, vagy akár a folyamatban lévő meg is szüntetik. A folyamatban lévő büntetőeljárás a jogintézmény bővítését szolgálja, mert ezentúl nem csak az adott ügyben tudja a hatóság felajánlani, hogy eljárást nem indítanak, de a már megindult büntetőeljárást is megszüntethetik. Ezáltal szélesebb körben nyílik meg a lehetőség az ügyészség számára is, hogy kivel köthet ehhez hasonló megállapodásokat. Természetesen vannak kritériumok, melynek teljesülnie kell. Így a nemzetbiztonsági, illetve a bűnüldözési érdekek jelentősebbnek kell lennie, mint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása. Magát a nemzetbiztonsági érdek fogalmát a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény határozza meg. Jelentése röviden Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme. A bűnüldözési érdek egyértelmű, jelentősebb súlyú bűncselekmény felderítésében tud segíteni, illetve információt nyújtani. De van egy fontos kikötés: nem lehet megállapodást kötni, azzal szemben, aki más életét szándékosan kioltotta, vagy súlyos egészségromlást, illetve szándékos maradandó fogyatékoságot okozott. A régi Be.-ben még csak a szándékos emberölés került meghatározásra,⁸⁵ jelen törvényben bővült azon bűncselekmények száma, amely végett alkuról szó sem lehet.⁸⁶ Ezzel természetesen az állam elismeri, hogy az emberi életnél nincs nagyobb érték, még a nemzetbiztonsági érdek sem tud ezen felülkerekedni. Ellentétben az USA-val ahol megkötés nélkül, emberölés kapcsán is lehet vádalkut kötni. Egyéb esetben ezáltal, szűkítették a jogalkotók azon esetek körét - melyben csak vonatkoztassunk el mindentől és gondoljuk el mi lett volna ha - de még mindig van rá esély... Tehát mi történt abban az esetben, ha az elkövető szándékos emberölés tényállását követte el, viszont az ügyészséggel vádalkut akar kötni egy olyan ügy kapcsán, mellyel kapcsolatban, lehet ez az utolsó esély arra, hogy az adott szervezetet felszámolják. Előfordulhatott volna-e illetve előfordulhat-e, hogy az ügyészség a Btk. szerinti szándékos emberölés helyett a minősített halált okozó súlyos testi sértésben határozza meg, ezáltal kikerülve a régi és az új Be. által is kizáró okot, mint szándékos emberölés tényállásának megvalósítását. Egyértelműen akár meg is történhetett, meg is történhet. Így ezen plusz kritériumok teljes mértékben megfelelőek, viszont a törvényszöveg a régi jogalkotói szemléleten még mindig nem javított, ezzel meghagyva annak a lehetőségét, hogy az emberi élet felé emeljenek, az ügyészség általi „nagyobb célt”.

⁸⁵ Régi Be. 175. § (3) bekezdés illetve 192. § (5) bekezdés

⁸⁶ Új Be. 219. § (2) bekezdés

Térjünk vissza a megállapodásra, azaz a vádalkura. Tartalmaznia kell a bűncselekmény elkövetőjének adatait, a Btk szerinti minősítést és tényállás leírását annak a bűncselekménynek, amellyel kapcsolatban a felelősségre vonást elkerülik. Majd annak a bűncselekménynek a Btk. szerinti minősítését és tényállását, amellyel kapcsolatban segítséget nyújt a hatóságnak, ezzel kapcsolatos kötelezettségvállalást és ennek módját. Amennyiben sérelemdíj megtérítése is kilátásban van az általa elkövetett bűncselekmény kapcsán, az ezzel kapcsolatos adatokat.⁸⁷ Amennyiben a megállapodás teljesítése bekövetkezik, vele szemben büntetőeljárás nem indítható, illetve a folyamatban levőt meg kell szüntetni. Következő részekben a sérelemdíjas eljárások lebonyolításáról szólnak, de mindenképp megtérítésre kerül, amennyiben jogos a követelés.

Igazából ezt a megállapodást mondhatjuk szerencsésnek is, azon elkövető vonatkozásában, aki tud olyan információt, illetve bizonyítékot szolgáltatni, melynek kapcsán nem indítanak eljárást, megindult eljárás kapcsán pedig meg is szüntetik azt. Tehát, ha valaki „fel tud dobni” valakit, vagy valakit, akkor szabadon elsétálhat. Feltételezzük, hogy az elkövetők, csak úgy kövessenek el bűncselekményt, hogy legyen egy adu a kezükben a szabadulás reményében. Ezzel viszont tényleg a nyomozóhatóságok munkáját könnyítik meg, a bizonyítékok tekintetében. Illetve gyorsabb eljárást biztosítanak a bíróságoknak. Illetőleg nem került még mindig meghatározásra a „felderítésével” rendelkezésre bocsátott bizonyítékok és információk kapcsán, milyen kontextusban lehet értelmezni a törvény ezen szövegrészét. Tehát a gyanúsított önszántából általa ismert bünszervezet felderítésében nyújt segítséget, ezáltal már a hatóság tudomása által végzi a cselekményeit, melyre tekintettel nyomoznak/tak utána. Egyszerű példával illusztrálva kábítószer birtoklásának büntetetté valósította meg, de általa felszámolható lenne bünszövetség által jelentős mennyiségű kábítószerre elkövetett kábítószer-kereskedelmi (hálózat). Ebben az esetben engedélyezik a tevékenység folytatását bizonyíték szerzése végett?

Amennyiben az elkövető együttműködést tanúsít, abban az esetben, ha feljelentés van ellene, akkor az ügyészség a feljelentés elutasítás részénél belül, a 382. § által a feljelentést elutasítja, amennyiben a leplezett eszközök részénél taglalt feltételek fennállnak, ugyanazon kritérium által. Másik eshetőség LXIII. Fejezet - az eljárás megszüntetése részén belül - a 399. § általi eljárás megszüntetés kapcsán került deklarálásra, szintén teljesen megegyezve a leplezett eszközöknél alkalmazott rendszerrel. Így biztosítva, hogy amennyiben a 219. § általi együttműködést tanúsít, vele szemben eljárás nem indítható, feljelentés esetén a feljelentés elutasító ok, illetve eljárás esetén az eljárás megszüntető részénél is iktatásra került.

⁸⁷ Új Be. 219. § (3) bekezdés

Továbbiakban ezen két szakasz került beépítésre az ügyészségi indítványok részhez.⁸⁸

12. ÖSSZEGRZÉS

Ahogy a dolgozat elején kifejtettem az idézet kapcsán, hogy *sikerült-e jogot adni a jognak*, a kodifikáció során a törvény a terhelti együttműködést olyan formán változtatta meg, hogy alapjaiban változtatta meg a jogintézményt. Az elődjéhez képest - ami a tárgyalásról lemondás volt - fényévekre van.

Természetesen ehhez az is hozzájárult, hogy nem egy meglévő törvény szöveggörnyezetébe kellett beilleszteni nemzetközi és európai uniós nyomásra, hanem egy teljesen új törvény megalkotása során kellett véghezvinni eme folyamatot. Így átláthatóbb rendszerben lehet majd alkalmazni. Formáit a törvény alapján nagyszerűen el lehet különíteni, illetőleg a visszacsatolások, átváltások, egyik egyezségi formából egy másfajta, másik fejezet alatt szabályozott egyezségi típushoz.

Többek között ezért sem lehet összehasonlítani a jogintézményt egy angolszász államban működő formájával, mert jelentős különbség van aközött, hogy egy jogintézmény köré felépítenek egy rendszert, pontosabban fogalmazva a *common law* rendszer szerves részét képezi a vádalku. Minden államnak megvolt ezzel kapcsolatosan a problémája, viszont kisebb-nagyobb sikerrel, néhány állam kiemelésével próbáltam a problémára rávilágítani, miért is nem volt ez olyan egyszerű, mint ahogy az Európa Tanács Ajánlása kapcsán megjelent az opportunitás elve. Viszont Magyarország sem tétlenkedhetett tovább és az Új Be. kodifikációja kapcsán ezért is kapott figyelmet a terhelti együttműködés.

Célként tűzték ki a jogalkotók, hogy az eljárások hatékonyságát növelni, gyorsítani kell. Nem húzódnak el évekig az ügyek nagy többsége. A statisztikai adatok megmutatták, hogy igenis az ügyek közel 20 százaléka nem fejeződik be érdemi időintervallumon belül. Ezzel viszont a bíróságok terhei egyre csak növekedtek a fellépő bizonyítási eljárás költségeiről nem is beszélve. Ezért is tartom jó meglátásnak, hogy az együttműködés az egész eljárást végig kísérje. A feljelentett személynek, gyanúsítottak későbbiekben vádlottnak minden precedens értékű résznel joga legyen egyezkedést kezdeményezni, ezáltal megkímélve elsősorban magát, illetve a nyomozó hatóságokat, továbbiakban ügyészséget, majd a bíróságot az eljárástól.

⁸⁸ Új Be. 404. § (2) bekezdés c) pontja

A feljelentés után, majd a nyomozás során, amennyiben meg akar állapodni az ügyésséggel, mivel van olyan tényről bizonyítéka, avagy információja - amely ha az ügyész is úgy látja - amely jelentősebb súlyú, mint az általa elkövetett cselekmény; és mind nemzetbiztonsági mind a bűnüldözési érdek jelentősebb, akkor bizony akár eredményes is lehet az alku. Természetesen a törvény által nevesített kizáró ok fenn nem állása esetén. Ezen kezdeményezést nem csak gyanúsított, de ügyészi résztől is lehetséges. Már a gyanúsított kihallgatása során is az egész nyomozati eljárás ideje alatt.

Vádemelés előtt úgyszintén engedi a törvény mindkét fél részéről az egyezséget, de már másmilyen aspektusban, viszont a leendő vádlott természetesen a bizonyítékok kapcsán melyek már napvilágra kerültek láthatja, hogy legrosszabb esetben mi fog történni. Ennek kapcsán kap egy ajánlatot, mi is lenne az, amit az ügyésség elfogad. Ezáltal egy gyorsabb és egyszerűbb eljárás keretében bírálják el az ügyét, amelyet a törvény külön fejezet alatt tárgyal úgyszintén.

Ha és amennyiben még mindig nem mutat hajlandóságot az egyezségre, abban az esetben már a bíróság előkészítő ülés kapcsán fogja erre felhívni a figyelmét, már az idézésben. Az előkészítő ülésen, mely a tárgyalást előzi meg, még mindig tehet beismerő vallomást a csekélyebb büntetés érdekében. De itt még mindig nem állt meg a jogalkotó, mert amennyiben előkészítő ülésen sem akar egyezséget kötni, még mindig van esélye a tárgyaláson a közben is beismerő vallomást tenni és egyezséget kötni. Egyértelműen kimondja a törvény azt is, hogy ezen cselekmény csak és kizárólag védő jelenlétében lehetséges, amennyiben nincs kirendeléséről gondoskodni kell. Egyébként, ha csak az éveivel számol a vádlott és tisztán látja, hogy el fogják ítélni, még mindig akár egy éve folyamatban levő tárgyalás után is mondhatja, hogy hajlandó az egyezségre ezzel időt megtakarítva mind saját és a bíróságnak is.

Természetesen a helyzet nem ennyire egyszerű, viszont az együttműködés rendszerének alkalmazhatósága jelentősen hozzá fog járulni a rendeltetésének betöltéséhez. Azon esetek körét leszámítva, amelyekkel kapcsolatban aggályaimat fejeztem ki, ha nem jelentkeznek majd az eljárások folyamán, abban az esetben nem fogják elrettetni a gyanúsítottak és vádlottak sem az alkudozástól és az egyezségtől.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

A büntetőeljárás törvény magyarázata Az új 2017. évi büntetőeljárás törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól. Szerkesztette: Belovics Erdei Árpád. Kiadó: HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest 2018.

BARABÁS A. Tünde – KISS Anna – MÉSZÁROS Ádám: Tárgyalást kiváltó megoldások és ezek hatékonysága a hazai és az európai büntetőeljárásokban; elterelési lehetőségek. OKRI 2014. évi kutatása, Kézirat

Bócz Endre: Az un. vádalkuról. Belügyi Szemle, 1995/10

Büntetőjogi Szemle VI. Évfolyam, 2017/1. szám

DR. PÁPAI-TARR ÁGNES: A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban (PhD értekezés). Miskolci Egyetem ÁJK, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc 2010

ERDEI ÁRPÁD (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. A kötet a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke által 2010. március 5-én rendezett konferencia előadásait tartalmazza. Fantoly Zsanett: Lemondás a tárgyalásról – Lemondás az igazságról? 139-153. oldal.

FANTOLY ZSANETT: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. Budapest, HVG-Orac, 2012

FARKAS KRISZTINA: A büntetőeljárás reformja Svájcban, különös tekintettel az eljárást gyorsító rendelkezésekre

HERKE CSONGOR: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, ÁJK, 2012

HERKE CSONGOR: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei: egyetemi jegyzet. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, ÁJK, 2011

KIRÁLY TIBOR: Büntetőeljárás Jog (2003) Osiris Kiadó VII. CÍM LEMONDÁS A TÁRGYALÁSRÓL

Miskolci Jogi Szemle 6. évfolyam (2011) 2. szám. Pápai – Tarr Ágnes: >Vádalku< vagy amit Franciaországban annak neveznek

MISKOLCZINÉ JUHÁSZ BOGLÁRKA: A 'vádalku' jogintézményét érintő kérdések az Amerikai Egyesül Államok hatályos szabályainak tükrében. PhD hallgató (PPKE JÁK).

PÁPAI – TARR ÁGNES: Vádalku – Az amerikai, és a magyar valóság. Jogelméleti Szemle 2011/1.sz

PÁPAI – TARR ÁGNES: A büntetőeljárás gyorsításáról. Budapest, Gondolat, 2012

Internetes források

DR. ELEK BALÁZS: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban.

<http://ujbtk.hu/dr-elek-balazs-koltseg-es-idotartalekok-a-buntetoeljarasban/>

<http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collgium%20Doctorum%20Publikaciok/Farkas%20Krisztina.pdf>

<http://digitalia.lib.pte.hu/books/herke-csongor-a-francia-es-az-olasz-buntetoeljaras-alapintezmenyei-pte-ajk-pecs-2012/...>

<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20143sz/05.pdf>

http://hvgorac.hu/pdf/BSZ_2017_1.pdf

<http://www.jogiforum.hu/hirek/39026>

<https://jogaszvilag.hu/szakma/keszul-az-uj-be/>

<https://jogaszvilag.hu/szakma/a-terhelti-jogok-valtozasa-az-uj-buntetoeljarasi-torveny-tervezeteben/>

<https://jogaszvilag.hu/szakma/a-terhelti-jogok-valtozasa-az-uj-buntetoeljarasi-torveny-tervezeteben/>

Felhasznált törvények, Bírósági határozatok:

Európai Unió Alapjogi Chartája

A Tanács állásfoglalása 2011. június 10. 2011/C 187/01

A Bizottság ajánlása 2013. november 27. 2013/C 378/02

Cserny kontra Magyarország ügy 65833/09. sz. kérelem

A.B kontra Magyarország ügy 33292/09. sz . kérelem

Application no. 6878/75; 7238/75 Case Of Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium

Application no. 14518/89 Case Of Schuler-ZGRAGGEN v. Switzerland

Application no. 48962/99 Affaire Exel v. République Tchèque

Application no. 11855/85 Case Of Hakansson and Sturesson v. Sweden

422/B/1999. AB határozat

1998. évi XIX törvény a büntetőeljárásról

2002. évi I törvény

2009. évi LXXXIII. törvény a büntetőeljárások időszerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

2011. évi LXXXIX. törvény

2011. évi CL. törvény

2013. évi CCXXIII. törvény

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

SALYA FRUZSINA

A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG HATÁSA AZ EMBERCSEMPÉSZETRE

*„Az embercsempészség egyidős az államhatárokkal és a migrációval.
A migráció átkos velejárója, mely újból- és újból kinő, mint a hidra levágott feje.*

Kereslet van iránta, a menekülők – elvándorlók megfizetik.”¹

2017-ben több mint **728 ezren** folyamodtak nemzetközi védelemért az EU-ban. Azt megelőző évben, ezt a szám 1,3 millió fő volt.² Az utóbbi években egyre több helyen találkozhatunk a migrációs válság okozta problémákkal. A média és a különböző hírközlő portálok, a válsággal kapcsolatos hírek közlése során felváltva használják a migráns és a menekült kifejezéseket. Azonban ezek a fogalmak nem ugyanazt a személyi kör jelentik. A menekültek olyan emberek, akik fegyveres konfliktus vagy üldöztetés elől menekülnek.³ Helyzetük gyakran olyan veszélyes és elviselhetetlen, hogy országhatárokon átkelve közeli országokban keresnek biztonságot, amelytől kezdve nemzetközileg elismert "menekülteknek" számítanak, akik segítségre jogosultak az államok, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és más szervezetek részéről.⁴ Ezzel ellentétben a migránsok nem az üldöztetés vagy a halál közvetlen veszélye miatt indulnak útnak, hanem főleg azért, hogy életük jobbá tétele érdekében munkát találjanak és tanuljanak, vagy család-újraegyesítés miatt, esetleg más okból.

Az elmúlt négy évben megnövekedett azoknak a száma, akik Európai Unióban szeretnének letelepedni. Annak a megítélése, hogy e személyek menekültek vagy migránsnak minősülnek-e, igen kényes kérdés, amely megosztja az uniós lakosságot. Jelen tanulmánynak nem célja állást foglalni ebben a kérdésben. A dolgozat során a migrációval kapcsolatos embercsempészség jelentette kihívásokat szeretném bemutatni.

A Büntető Törvénykönyv több olyan magatartást is szankcionálni rendel, amelyek a migrációhoz kapcsolódhatnak. Ilyen az embercsempészség, emberkereskedelem,

¹ Fórizs Sándor: in Gaál Gyula: Az embercsempész tevékenység megjelenési formáinak és módszereinek változásai a Magyar Köztársaság államhatárain 1991-2003 között, PhD értekezés

² A migrációs válság számokban -

<http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170629STO78630/a-migracios-valsag-szamokban> (megtekintés: 2018. 08.17.)

³ 1951.évi menekültügyi egyezmény

⁴ Ahogyan a UNHCR látja: "menekült" vagy "migráns", melyik a megfelelő? -

<http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/pressrels/2015/unisinf513.html> (megtekintés: 2018.08.17.)

a jogellenes tartózkodás elősegítése, valamint a 2015. szeptember 15. napjától hatályosan három új határárral kapcsolatosan bevezetett bűncselekmény: a határárral tiltott átlépése, a határárral megromlása és a határárral kapcsolatos építési munka megakadályozása. Az új bűncselekmények bevezetése mellett a jogalkotó tovább súlyosította az embercsempészség büntetési tételét.

Magyarországot jelentősen érintő, 2014-2015-ben elindul illegális bevándorlás új hulláma megsokszorozta ezeknek a bűncselekményeknek a számát. Mint valamennyi migrációs válságnak, úgy a 2015. évben bekövetkezettnek is szükségszerű velejárója volt a szervezett embercsempészség bűncselekmények számának megnövekedése.⁵ Míg az 1990-es évek közepén a tiltott határátlépők mintegy 20-25 %-át segítették közreműködők napjainkban ez az arány 70% fölé nőtt. Az illegális migráció szervezését, irányítását nemzetközi bűnszervezetek vették át.⁶ Míg korábban jellemző volt az alkalmoszerű segítségnyújtási forma, addig napjainkban a szervezetszerű embercsempészségi forma a legjellemzőbb.

Az embercsempészek tevékenységére jellemző a magas fokú szervezettség, a konspiráltság, a cél-és tranzit országok jogrendszerének tanulmányozása, az azokból eredő lehetőségek maximális kihasználása.⁷ A technológia folyamatos fejlődése egyre nagyobb kihívás elé állítja a bűnüldöző hatóságokat. Kiemelt jelentősége van nemcsak a hazai, de a nemzetközi szinten az embercsempészet elleni fellépés megfelelő szabályozásának, mivel a nemzetközi együttműködés már nem csak Magyarország érdeke, hanem egész Európáé.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen kihívásokkal kell szembenézniük a bűnüldöző hatóságoknak az embercsempészséggel kapcsolatban. Kiemelt jelentősége van a nemzetközi nyomozócsoportok tevékenységének, valamint az Európai Unió tagállamainak nemzeti illetve nemzetközi bűnüldözési tevékenységének.

Mint már korábban volt róla szó, a migráció során érkező személyek minősítése megosztja az embereket. Ezáltal felmerül a kérdés, hogy a civil szervezetek azon tevékenysége, amely során embereknek segítenek elérni Európa határait, mennyiben jogszerű? Az egyes tagállamok jogszabályai keretei között, a

⁵ ZSIRAI VERONIKA: A magányos elkövetés értékelése az embercsempészség elleni küzdelemben-különös tekintettel a Komáromi Járási Ügyészség gyakorlatára, Eljárásjogi Szemle, 2018/1, 60-64. oldal

⁶ DR. NÉMETH CSABA: Néhány gondolat az embercsempészség bírói gyakorlatáról, Bírák Lapja, 2006/2. 92. oldal

⁷ GAÁL GYULA: Az embercsempészség elleni fellépés a határellenőrzésben, Belügyi Szemle 2003/6. 25. oldal

szervezetek által nyújtott segítség legálisnak minősül vagy bűncselekmény valósít-e meg?

Az embercsempészség államhatárokon átívelő voltából fakadóan, figyelmet érdemel a bírósági eljárások során a ne bis in idem elv érvényesülése. Ebben az esetben nem a nemzeti, hanem a tagállamok eljáró bíróságai által hozott ítéletek vonatkozásában kell vizsgálni. Ebből fakadóan a külföldi ítélet érvényének elismerésére vonatkozó szabályok is bemutatásra kerülnek, amely 2018. január 1-től nemzetközi szinten megújultak.

Az embercsempészettel kapcsolatban felmerül még a civil szervezetek tevékenységének jogszerűsége. Ebben az esetben azt vizsgálom, hogy a szervezetek által nyújtott segítség történhet-e törvényes keretek között és mikor valósít meg az is bűncselekményt.

A dolgozatom célja bemutatni azt a jelenlegi helyzetet, amellyel napjainkban a bűnüldöző hatóságoknak szembe kell nézniük. Az egyes problémák új és új kihívások elé állítják, mind a jogalkotókat, mind a jogalkalmazókat.

1. AZ EMBERCSEMPÉSZÉS BÜNTETŐJOGI ASPEKTUSAI

Az embercsempészség olyan migrációs bűncselekmény, amelynek célja bárhol a világban annak elősegítése, hogy valamely személyek úgy léphessenek be az állampolgárságuk szerinti eltérő ország területére, hogy beutazás és tartózkodás feltételeivel egyébként nem rendelkeznek.⁸

Az embercsempészség a migrációs folyamatok velejáróra, amely időről-időre valamely migrációt kiváltó hatás miatt nagy mértéket ölt. A 2014-ben elindult tömeges migrációt megelőző időszakban az embercsempészek tevékenységét, az alábbi magatartások jellemezték: az államhatárhoz történő szállítás, hamis, hamisított okmányok biztosítása, átkísérés a határon (úgynevezett: sétáltatók), államhatártól államhatárig történő szállítás. A tömeges méretű migráció a globális és a regionális biztonsági kihívásokra jellemző kategóriát képez, és a humanitárius tartalom mellett gyakran a biztonság veszélyeztetésében is megnyilvánul, ezért kezelése rendkívüli intézkedéseket is igényel.⁹ Magyarországnak a tömeges migráció okozta problémákra adott válasza a 2015. évi CXL. törvényben fogalmazódott meg, három új tényállás büntető törvénykönyvbe történő bevezetésével. Ezek a határzár tiltott átlépése, a határzár megrongálása valamint a határzárral kapcsolatos építési munka akadályozása. A 2015. szeptember 15-én

⁸Varga János: Embercsempészség a tömeges méretű migráció során, Magyar Rendészet 2016/6. 66. oldal

⁹ VARGA JÁNOS: i.m. 67.o

hatályba lépő törvény továbbá az embercsempészsnek mind az alapesetét, mind a minősített eseteit jelentősen súlyosította.¹⁰ A Btk. 353.§ (1) szerint „Aki államhatárnak más által jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez segítséget nyújt, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.¹¹ A védett jogi tárgy az államhatár átlépésének, a határforgalom jogszabályban meghatározott rendjéhez fűződő társadalmi érdek. Magyarország területét a Föld felszínén függőlegesen áthaladó képzeletbeli síkok összessége határolja (államhatár).¹² Az embercsempészet büntettét nem csak a Magyarország határát tiltott módon átlépni szándékozókra nyújtott segítségnyújtással lehet megvalósítani, hanem bármely állam határának átlépéséhez kapcsolódóan megvalósítható.¹³ Az a lényeges csupán, hogy az elkövető tevékenységével valakinek – aki lehet akár külföldinek, akár belföldinek, vagy akár menekültnek minősülő személy is – az államhatár tiltott módot való átlépését segítse.

Az elkövetési magatartás kizárólag aktív lehet, amely másnak a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő határátlépéshez történő segítségnyújtás továbbá bűnösség kizárólag szándékos lehet. Az elkövetőnek tudatában kell lennie azzal, hogy az általa „segített” személy jogellenesen akarja átlépni az államhatárt. A bűncselekmény annyi rendbeli, ahány személy tiltott határátlépéshez segítséget nyújtanak. Ebből kifolyólag nem ritka, hogy a terhelt terhére rótt bűncselekmények több tized vagy század rendbeliek.

A bűncselekményt bárki megvalósíthatja, aki az alannyá válás általános feltételivel rendelkezik. A határátlépéshez történő segítségnyújtást a sui generis bűnsegédi magatartásként rendeli büntetni a törvény. A Btk. 353.§ (1) rendelkezése önmagában szabálysértésnek minősülő cselekményekhez kapcsolódó bűnsegédi magatartást minősít sui generis cselekménnyé. Az elkövetési magatartás azért bűncselekmény, mert sérti illetve veszélyezteti az állami szuverenitás teljes körű érvényesítését.¹⁴ A segítségnyújtás megvalósulhat mind fizikai, mind pszichikai formában. Utóbbi esetén az elkövető tiltott határátlépésre vonatkozó szándékát erősíti a bűnsegéd. Fizikai bűnsegéd esetén jellemző az államhatár egyik pontjáról a másikra történő szállítás.

A Kúria 2014 novemberében tartott tanácsülésen meghozott végzésében hatályában fenntartotta a másodfokon eljáró bíróság határozatot. A IX. rendű vádlott a felülbírálati indítványában arra hivatkozott, az eljáró bíróság tévesen

¹⁰ GAÁL GYULA: Az embercsempészet büntetőjogi aspektusból, Belügyi Szemle, 2016/12. 83. oldal

¹¹ 2012. évi C. törvény 353.§ (1)

¹² Az államhatárról szóló 2007.évi LXXXIX. törvény 1.§ (1) bekezdés

¹³ Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: Büntetőjog Különös rész II. Rejtjel Kiadó, Budapest 2015. 134. oldal

¹⁴ BH 2018.2.37.

állapította meg a társ-tettségét. Álláspontja szerint ő csak más elkövetőknek nyújtott segítséget, ekként bűnsegélyért lett volna elmarasztható. Az embercsempészség azonban sui generis bűncselekmény. Adott esetben a jogalkotó az egyébként bűnsegélyként értékelendő tevékenységet önálló törvényi tényállásban szabályozta, megalapozva ezzel a súlyosabb elkövetői minőség megállapításának lehetőségét. Embercsempészség bűncselekménye vonatkozásában a bűnszervezetben elkövetés megállapítását megalapozza annak ismerete, hogy a cselekmény a terhelt által ismert körülmények között kizárólag szervezet, láncolatosságot útján követhető el.¹⁵

A Kúria 14/2013. számú büntető elvi határozatában mondta ki, hogy ha az adott ország területére való belépés, illetve a határátlépés szükséges feltételei a belépéskor, illetve az államhatár átlépésekor nincsenek meg, akkor a külföldi tartózkodása jogellenes lesz. Ebben az esetben az ország területére való belépés, az államhatár átlépése is jogellenes, függetlenül attól, hogy az államhatáron van-e ellenőrzés, vagy nincs. Ami nem ellenőrzött, az ugyanis nem azt jelenti, hogy engedélyezett. A Kúria megállapította, hogy érvényes, a határ átlépésére jogosító úti okmány nélküli, harmadik ország állampolgárának segítése.

1.1. Folytatólagosság

A Btk. 12.§ (2) bekezdése szerint nem bűnhalmazat, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközökben többször követ el.¹⁶

A bűnhalmazat fogalmához szorosan kapcsolódik a folytatólagosság meghatározása, amely egy, a jogalkotó által létrehozott kategória. Lényege, hogy ha az elkövető ugyanazt a bűncselekményt rövid időközönként többször követi el egységes akarat-elhatározással, azonos sértett sérelmére, akkor nem bűnhalmazatot kell megállapítani, hanem bűncselekményegységet (törvényi egység).

A folytatólagosság egységébe tehát az ugyanolyan cselekmények tartoznak, nincs jelentősége annak, hogy az egyik cselekmény a bűncselekmény alapesetét, a másik a minősített többséget valósítja meg. A folytatólagos bűncselekmény, mint törvényi egység minősítése a legsúlyosabb minősítő körülményt megvalósító rész-cselekményhez kapcsolódik.¹⁷

¹⁵ Kúria Bf.II.816/2014/8

¹⁶ 2012. évi C. törvény 12.§ (2)

¹⁷ BK.114

A folytatólagosság egyik fontos ismérve a sértett azonossága, azonban embercsempésznél a sértett azonossága nem kérdéses. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy embercsempészás bünteténél a folytatólagos elkövetés – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén- az „azonos sértett sérelmére” elkövetés hiányában is megállapítható.¹⁸

A Zalai Megyei Bíróság ítéletében folytatólagos cselekményt állapított meg, azzal az indoklással, hogy a rövid időközönként történt elkövetés egy-két, de akár több hónapos is lehet, azonban ez esetben fokozottan kell vizsgálni az egységes elhatározás fennállását.¹⁹

2. BŰNSZERVEZET

A tizenegy minősített eset közül az egyik leggyakoribb a bűnszervezetben való elkövetés. A Btk. értelmező rendelkezései szerint a bűnszervezet három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.²⁰ A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha az embercsempészt bűnszövetségben követik el.²¹ Az embercsempészet a kábítószer és fegyvercsempészet mellett a legjelentősebb szervezett bűnözési tevékenység. A szervezett bűnözés legfőbb jellemzője, hogy több, egymással szoros és rendszeres kapcsolatban álló bűnözői csoport végzi, amelynek célja az, hogy törvénytelen tevékenységüket lehetőleg törvényesnek feltüntetve minél nagyobb nyereségre tegyenek szert. Az európai bűnszervezetek mintegy 30 százaléka embercsempészéssel foglalkozik, mert a szervezők viszonylag keveset kockáztatva óriási haszonra tesznek szert. Az embercsempész bűnszervezetek – hasonlóan más bűnszervezetekhez – is a legrövidebb idő alatt, a legkisebb kockázattal, a legnagyobb haszonra akarnak szert tenni. Ennek érdekében a csempésztett személyek életét is hajlandóak kockára tenni.²² Nyitrai Endre szerint hazai bűncselekmények vonatkozásában három fő csoportot célszerű megkülönböztetni: klasszikus, hagyományos bűnszervezet, speciális bűnszervezet, terrorista bűnszervezet.²³ Az embercsempészt végző személyek

¹⁸ BH 2008.12.319 I

¹⁹ Zalai Megyei Bíróság – Bf.397/2005/6.

²⁰ Btk. 459.§ (1) bekezdés 1.

²¹ Btk. 353.§ (3) bekezdés e) pont

²² Boross Zoltán: Az embercsempészás aktuális kihívásai, *Ügyészek Lapja*, 24. évfolyam, 5. szám 69. oldal

²³ Nyitrai Endre: A szervezett bűnözés története, *Rendvédelmi –történeti füzetek*, 25. évfolyam, 43-46. szám

http://epa.oszk.hu/02100/02176/00017/pdf/EPA02176_rendvedelem_43-46_047-062.pdf

(Letöltés: 2018. 09.06.)

csoportja az esetek túlnyomó többségében speciális bűnszervezetként határozható meg. Az ilyen bűnszervezetek tevékenységére jellemző, hogy hierarchikus felépítésűek, a résztvevőknek meghatározott szerepük van, magas fokú konspiráció jellemző a működésre, a szervezet legalsó szintjén található tagok parancsokat hajtanak végre, nem ismerik a felsőbb szinteken álló személyeket, valamint a szervezet vezetőjét. Általában, csak a végrehajtó személyeket vonják felelősségre, és a konspiráció miatt nem tudják megnevezni, a magasabb szinten lévő, vezető személyeket. A bűnszervezet vezetői az alsó „végrehajtó” állomány kivonását követően újra tudják szervezni a bűnszervezetet, illetve működésben tudják tartani.²⁴

A bűnszervezetben történő elkövetésre a bírói gyakorlatban számtalan esetet találhatunk. Általánosságban elmondható, hogy a bűnszervezet fogalmát az eljáró bíróságok meglehetősen tágan értelmezik. Az embercsempészetet elkövető csoportok, bűnszervezetként történő minősítésének kérdése állandó kihívás a bíróságok számára. Ahhoz, hogy a bűnszervezetben történő elkövetést a terhelt terhére ítéleti bizonyossággal meg lehessen állapítani, bizonyítani kell a hosszabb időre szervezettséget, a tervszerűséget, a fokozott konspirációra való törekvést és a munkamegosztás, valamint azt, hogy a terhelt tudata átfogta azt, hogy egy bűnszervezet tagjaként követi el a bűncselekményt. Egy 2008-ban kihirdetett ítélet a terhelt bűnösségét mondta ki harmincad rendbeli társ-tettesként, bűnszervezet megbízásából elkövetett embercsempészés büntetében. A terhelt a társaival megállapodott abban, hogy az Ukrán Köztársaság területéről a Magyar Köztársaság területére, engedély nélkül bejutott személyek szállítását megszervezik, illetve azt kivitelezik. A bíróság az ítéletében kimondta, hogy bűnszervezetben követi el az embercsempészés büntetést az, aki a társaival abban állapodik meg, hogy a zöld határon átjuttatott harmadik országbeli személyeknek Magyarország területén továbbszállítását anyagi ellenszolgáltatás fejében megszervezi, azt lebonyolítja és e megállapodás alapján társ-tettesként egyetlen cselekményt valósítanak meg.²⁵

A minősítés szempontjából lényegtelen, hogy az elkövető csupán egyszer vett részt a bűnszervezet tevékenységben, esetei jelleggel végez el feladatokat, vagy állandó tagja a bűnszervezetnek. A Legfelsőbb Bíróság 4/2005. BJE számú jogegységi határozata kimondta, hogy a bűnszervezetben elkövetés megállapítható azzal szemben is - aki eseti jelleggel - akár egyetlen cselekményt tettesként vagy részesként valósít meg, ha a tudata a bűnszervezet Btk. 137.§ 8. pontjában meghatározott tárgyi ismérveket átfogta.²⁶ A jogegységi határozat

²⁴ Nyitrai Endre : i.m.

²⁵ BH 2011.11.299

²⁶ Legfelsőbb Bíróság 4/2005. BJE

szerint amennyiben bizonyított, hogy a bűncselekményt egy tényleges bűnszervezet működéséhez kapcsolódva, illetve annak keretei között követték el, úgy a végrehajtás körülményeiből különösen a konkrét magatartás mások megelőző vagy további láncolatossági cselekményeit feltételező jellegéből ezek szükségszerű és ezért előre láthatóan bekövetkező eseményeiből lehet következtetést vonni arra, hogy az alkalomszerű tettes cselekménye megvalósításakor a bűnszervezetben elkövetést felismerte. A bűnszervezet (tárgyi oldali) jellemzőinek – ide értve a hosszabb időre szervezettséget is – nem a bűnszervezethez csatlakozó elkövető, hanem a bűnszervezet oldalán kell fennállnia, következésképpen egy más működő bűnszervezet eseti jelleggel, akár egyetlen cselekményben való részvétellel is lehetséges kapcsolódni.²⁷

A bűnszervezetben történő elkövetés már nem az egyes bűncselekmények minősítő körülmény, hanem az általános részben előírt büntetési tételkeretet növelő körülményt képez. Ezért az ítélkezési gyakorlat szerint nem minősítő körülményként, hanem büntetéskiszabási rendelkezés körében történő megjelölése indokolt.²⁸

Az összehangolt működés a bűnszervezet fogalmi összetevője, amely tartalmát tekintve nem más, mint a benne cselekvő személyek egymást erősítő hatása. Ugyanakkor az összehangoltság meglétének nem feltétele a bűnszervezetben cselekvők közvetlen kapcsolata, a más cselekvések, más cselekvők kilétének konkrét ismerete.²⁹

A 6/1999. Büntető jogegységi határozat szerint a törvény külön rendelkezése alapján büntetendő előkészületi cselekmények általában attól függetlenül minősülnek egy vagy több rendbelinek, hogy az előkészületi cselekmények alanyának célja egy vagy több bűncselekmény elkövetésére irányul, és a folytatóság megállapítása akkor sem indokolt, ha az előkészületi rész-cselekmények között a folytatóság egységében leírtakhoz hasonló kapcsolat ismerhető fel.³⁰

Aki annak tudtában, hogy illegális határátlépőknek az államhatárra szállítását többek szervezett együttműködése tette lehetővé, azok tovább utazásában, az ország elhagyásában több alkalommal, a társaival közreműködik, az embercsempészés büntettét bűnszervezetben valósítja meg akkor is, ha e tevékenységbe való kapcsolódása viszonylag rövidebb ideig tart.³¹A

²⁷ EBH 2005.1288.

²⁸ Legfelsőbb Bíróság – Bfv.I.636/2009/6

²⁹ Legfelsőbb Bíróság 2009.96. határozata

³⁰ 6/1999. Büntető Jogegységi Határozat

³¹ BH 2018.2.37

bűnszervezetben elkövetett embercsempészség megállapításához egyébként akár egyetlen alkalommal történt közreműködés is elegendő lehet, feltéve, hogy az elkövető tisztában van, azzal, hogy az illegális határátlépők eredményes segítése – célba juttatása – csak bűnözői csoportok együttműködése révén valósulhat meg.³²

Hasonló jogi kérdést felvető ügyben hozott döntést a Kúria 2012-ben. Az ügyben első fokon eljáró bíróság embercsempészség büntette miatt indult büntetőügyben a III. rendű vádlott tekintetében nem állapította meg a bűnszervezetben elkövetést. Az indoklásban kifejtette a bíróság, hogy csupán az alkalomszerű elkövetés volt megállapítható, az nem hogy tudomással bírtak volna arról, hogy olyan csoport működéséhez járul hozzá, mely hosszabb időre szerveződött, és ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése a célzata a benne résztvevőknek.

Társ tettesként folytatólagosan elkövetett embercsempészség büntettét valósítja meg az a terhelt, aki további hét terhelt-társával együtt egy hosszabb időn keresztül, szervezeten és összehangoltan működő csoporthoz csatlakozva négy esetben vesz részt a zöldhatáron átlépett migráns személyeknek az ország belsejébe szállításában. Az elkövetőnek a bűnszervezetben elkövetést átfogó tudattartalmára vont következtetés alapját nem a bűnszervezet belső, hanem olyan küldő tárgyi jellegű ismérvei jelentik, amelyek a kívülállók számára is felismerhetők.

Mindezek alapján a Kúria megállapította, hogy a másodfokú bíróság helyesen minősítette bűnszervezetben való elkövetésnek a III. rendű vádlott cselekményét.³³

A dolgozatban már korábban említésre került, hogy mely jogellenes cselekmények kapcsolódnak az illegális migrációhoz. Mivel az egyes törvényi tényállások hasonlóak lehetnek, a jogalkalmazás során kialakították azok egymástól való elhatárolását. Az embercsempészséget a jogellenes tartózkodástól az határolja el, hogy a jogellenes tartózkodás elkövetője kizárólag vagyoni haszonszerzés céljából nyújt segítséget a jogellenes belföldi tartózkodáshoz, addig embercsempészség nem csak a belföldi jogellenes tartózkodást segíti elő, hanem az államhatárnak a tiltott módon történő átlépését is.³⁴

A Legfelsőbb Bíróság 2012-ben végzésével jóváhagyta a másodfokú bíróság ítéletét abban, az ügyben, melyben embercsempészek bűnszervezetben követték el a bűncselekményt. Főként Ukrajna területéről érkező, sokszor ismeretlen

³² EBH 2006.1385.

³³ Kúria Bfv.I.1469/2012.12

³⁴ BH 2011.6.157 I.

állampolgárságú személyeket kísérték át a zöldhatáron és szállították tovább őket Magyarország területén. A felülvizsgálati eljárásban a terheltek arra hivatkoztak, hogy a cselekményük nem valósítja meg az embercsempészt bűncselekményét, csupán a Btk. 214/A.§ szerinti jogellenes tartózkodás elősegítését. A Kúria az indoklásban kifejtette, hogy a jogellenes tartózkodás elősegítése és az embercsempésztés szubszidiárius viszonyban. Erre utal az a rendelkezés is, miszerint a 214/A. § szerinti jogellenes tartózkodás elősegítésének bűncselekménye csak akkor állapítható meg, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. A két bűncselekmény közötti hasonlóság, hogy mind a kettő sui generis bűnsejtel, azaz az elkövetési magatartás segítségnyújtás.

Az elhatárolás szempontjából jelentősége van annak, hogy mihez történik a segítségnyújtás: az embercsempésztés esetében az államhatár engedély nélküli,³⁵ vagy meg nem engedett módon történő átlépéshez, míg a jogellenes tartózkodás elősegítése esetében a törvényben meghatározott külföldiek kizárólag a jogellenes belföldön való tartózkodásához.

3. NYOMOZÁS

Az embercsempésztés egy országhatárokon átívelő bűncselekmény, amely elleni hatékony fellépés jelen esetben, nem csak Magyarország, hanem az egész Európai Unió, továbbá Európa érdeke is. A nemzetközi szintű bűnözés elleni eredményes fellépés érdekében az egyes nemzeti hatóságoknak együtt kell működniük. Gaál Gyula meghatározott mind nemzetközi, mind állami szinten olyan tárgyköröket, amelyeknek a megfelelő szabályozása es kialakítása hiányában az együttműködés lehetetlen. Véleménye szerint nemzetközi szinten szükség van:

- > Európán belüli egységes bevándorlás- és menekültpolitika kialakítására
- > Központi nyilvántartás kialakítására
- > Az illegális migrációval kapcsolatos áldozatok védelmének megfelelő szabályozása
- > Együttműködő államok közötti harmonizáció az embercsempésztés tekintetében³⁶

A nemzetközi együttműködésnek két szintjéről beszélhetünk. Első szinten a nyomozóhatóságok, második szinten pedig az ügyészségek, bíróságok közötti együttműködésről van szó. Az utóbbit nevezzük igazságügyi együttműködésnek,

³⁵ Legfelsőbb Bíróság – Bfv.I.456/2010/7.

³⁶ GAÁL GYULA: Az embercsempésztés elleni fellépés a határellenőrzésben, i.m. 26. oldal

melynek tovább két formáját különböztetünk meg. A nemzetközi egyezmények alapján történő jogsegélyforgalmat, valamint a kölcsönös elismerés elvén alapuló közös nyomozócsoportok felállítását.³⁷

Mivel az embercsempészség nem csak az Európai Unió tagállamait érinti, fontos annak bemutatása is, hogyan és mi alapján történik az együttműködés az EU tagállamai között valamint a tagállamok és harmadik országok között. 2000. május 29-én az EU Miniszterek Tanácsa elfogadta a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményt, amelynek célja az uniós bíróságok, rendőrségek és vámhatóságok közötti együttműködés ösztönzése és korszerűsítése a meglévő megállapodásokat kiegészítő rendelkezések útján, az emberi jogok védelméről szóló európai egyezmény (EJEE) tiszteletben tartása mellett. Az újabb migrációs hullám jelentette kihívásokra tekintettel, újabb jogszabályokat fogadtak el amelyek hatékonyabbá teszik a nemzetközi együttműködést. A 2014/41/EU irányelv (a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatáról) szerint az olyan bírósági határozat, amelyet valamely tagállam (ún. kibocsátó állam) igazságügyi hatósága ad ki abból a célból, hogy egy másik tagállamban (ún. végrehajtó állam) bizonyítékszerzés céljából nyomozási cselekményt végezzenek el.³⁸

Abban az esetben, ha az uniós tagállamnak, egy nem uniós tagállammal kell bűnügyi együttműködést folytatnia, az együttműködésre főszabály szerint Kölcsönös jogsegély alapján történő együttműködés alapszabályai szerint foglaltakat kell alkalmazni. Az egyik ilyen alapszabály a 1959. április 20-i Európai egyezmény a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről (továbbiakban: „Európai Kölcsönös Jogsegély-egyezmény”). Az Európai Kölcsönös Jogsegély-egyezmény 13. és 22. cikke rendezi az ítéletekkel kapcsolatos információ tagállamok/szerződő felek közötti továbbításának rendjét. Ennek értelmében a részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy egy adott büntetőügyben való felhasználás érdekében, a bűnügyi nyilvántartásukban rendszerezett adatokról kivonatot készítenek, illetve felvilágosítást adnak egy másik részes állam igazságügyi hatóságának a megkeresése alapján, feltéve hogy ezt saját igazságügyi hatóságai részére is megtennék. Ezt meghaladóan a megkereséseket a megkeresett állam saját szabályai és gyakorlata alapján teljesítik. A Schengeni Végrehajtási Egyezmény kölcsönös bűnügyi jogsegélyre vonatkozó cikkei az Európai Kölcsönös Jogsegély-egyezmény, valamint a Benelux Szerződés releváns rendelkezéseit egészítik ki, illetve annak végrehajtását segítik elő.

³⁷ SCHIMDT GÁBOR: „Tradíciók versus hatékonyság” Nemzetközi együttműködés a szervezett embercsempészség miatt indult büntetőügyekben, *Ügyészek Lapja*, 2017/5. 81. oldal

³⁸ Európai Nyomozási Határozat

(http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_17_Europai_Nyomozasi_Hatarozat.pdf/47653ebc-c532-4d75-8b7c-fc8a23c2e00d)

Bizonyos kivételektől eltekintve az igazságügyi hatóságok közötti, közvetlen kapcsolatteremtést, a megkeresések közvetlen megküldését teszi lehetővé.

A két rendszer közötti lényeges különbség, hogy az uniós jogforrás közvetlen jogsegélyforgalmat tesz lehetővé azzal, hogy lehetőség nyílik a jogsegélynek a megkereső állam joga szerinti teljesítésre, míg az Európai Kölcsönös Jogsegély-egyezmény a jogsegélyek küldése és fogadása az érintett államok központi hatóságain keresztül történik és a teljesítés jellemzően a megkeresett állam jogán alapul.³⁹

3.1. Közös nyomozócsoporthok (Joint Investigation Team – JIT)

A közös nyomozócsoporth a nemzetközi együttműködés olyan eszköze, amely két vagy több állam illetékes igazságügyi (bírák, ügyészek, nyomozási bírák ...) és bűnüldöző hatóságai közötti megállapodáson alapul, korlátozott időtartamra és meghatározott célra jön létre annak érdekében, hogy az érintett egy vagy több államban bűnügyi nyomozásokat folytasson.⁴⁰

A közös nyomozócsoporthok létrehozásának jogi kereteit a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. évi uniós egyezmény 13. cikke és a közös nyomozócsoporthokról szóló 2002. évi kerethatározat adja.

A JITs Network gyakorlati útmutatója a következő esetekben tartja megfelelőnek a közös nyomozócsoporthok létrehozását. Az egyik esetkör, amikor bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozás során egy tagállamnak bonyolult és nagy ráfordítást igénylő, más tagállamokat is érintő bűnügyi nyomozást kell folytatni. A másik esetben több tagállam folytat olyan bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozást, amelyek körülményei az érintett tagállamok összehangolt és egyeztetett fellépését teszik szükségessé.⁴¹

A közös nyomozócsoporthok kialakítása során felmerülhetnek olyan problémák, amelyek rendezése kívülálló beavatkozó segítsége nélkül nem oldható meg. Az egyik legjelentősebb ilyen probléma, amikor két vagy több ország párhuzamosan vagy közösen folytat nyomozást, és valamelyik állam magának kívánja a domináns pozíciót. Ez egy természetes reakció, hiszen minden állam a leghatékonyabb

³⁹ Schmidt Gábor: i.m.

⁴⁰ Az Európai Unió Tanácsa: Közös Nyomozócsoporthok, Gyakorlati útmutató-

<http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-HU.pdf> (Letöltés: 2018.09.07.)

⁴¹ Az Európai Unió Tanácsa: Közös Nyomozócsoporthok, Gyakorlati útmutató-

<http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-HU.pdf> (Letöltés: 2018.09.07.)

bűnüldözési rátát akarja elérni és azt mutatni, hogy az általuk folytatott hatósági tevékenységek kiemelkedően sikeresek. Éppen ezért a nyomozócsoporthoz felállítására alkalmazandó jogszabályok kimondják, hogy a nemzeti hatóságok közötti kölcsönös megállapodás az együttműködés és az egyenrangúság elvén alapszik. Ez azt jelenti, hogy a közös nyomozócsoporthoz keretében való együttműködés nem érinti a bűnüldöző és az igazságügyi hatóságok hatásköreinek nemzeti jog szerinti gyakorlását. A felek a gyakorlatban megegyezhetnek abban, hogy egyikük, például azaz állam, amelyik a leginkább érintett, vagy amelyiknek a legjobb rálátása van a bűnszervezet tevékenységeire, kezdeményező szerepet kapjon, illetve de facto megszervezze a nemzeti hatóságok közötti együttműködést.⁴²

A nyomozócsoporthoz kialakítása rendszerint egy megállapodás minta alapján történik. A közös nyomozócsoporthoz létrehozásáról szóló megállapodás mintája olyan nem kötelező erejű közös alap, amelyet a szakemberek az adott ügyben felmerülő konkrét igényekhez igazíthatnak. A standard rendelkezéseket éppen ezért a nemzeti jogszabályi előírások vagy az eseti megoldások tükrözése érdekében olykor átfogalmazzák. A megállapodás minta egy olyan hasznos listát is tartalmaz, amely pontokba szedi a legtöbb olyan kérdést, amelyet a közös nyomozócsoporthoz rendeznie kell ahhoz, hogy a tevékenységét biztonságosan végezhesse.⁴³

Az Eurojust-nak kiemelkedő szerepe van a közös nyomozócsoporthoz kialakításában és hatékony működésében. Az Eurojust-ot a Tanács 2002/187/IB határozata hozta létre, amelyet a Tanács 2008. december 16-i 2009/426/IB határozata módosított (Eurojust Határozat). Magyarország 2004 óta tagja az Eurojustnak. Az Eurojust feladata a nemzeti nyomozó hatóságok és ügyészségek hatékonyságának növelése a határokon átívelő, súlyos és szervezett bűncselekmények ügyeiben, és végső soron annak előmozdítása, hogy a bűncselekményt elkövetők felelősségre vonása gyorsan és eredményesen megtörténjék.⁴⁴ Tevékenysége során elősegíti az igazságügyi együttműködést megelőzi, szükség esetén pedig feloldja a joghatósági összeütközéseket, koordinálja a nyomozási és ügyészégi eljárásokat, koordinációs központokat és értekezleteket szervez valamint a harmadik államokból érkező vagy feljűk

⁴² Az Európai Unió Tanácsa: Közös Nyomozócsoporthoz, Gyakorlati útmutató-
<http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-HU.pdf> (Letöltés: 2018.09.07.)

⁴³ Az Európai Unió Tanácsa: Közös Nyomozócsoporthoz, Gyakorlati útmutató-
<http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-HU.pdf> (Letöltés: 2018.09.07.)

⁴⁴ <http://www.eurojust.europa.eu/Pages/languages/hu.aspx>

irányuló igazságügyi együttműködés iránti kérelmek teljesítését koordinálja és elősegíti.

A fent említett tevékenységeket kívül az Eurojust jelentős anyagi támogatást tud nyújtani, a JIT - megállapodás fennállása alatt a fordítási költségek átvállalásával és a nyomozás hatékony lefolytatásához szükséges technikai eszközök (pl.: laptop, mobiltelefon) biztosításával.⁴⁵

Harmadik államokkal történő közös nyomozócsoportok felállítására nem nyújtanak lehetőséget az uniós jogforrások. Ez problémát okoz a gyakorlatban is, hiszen a nem európai uniós tagállamokkal történő együttműködést jelentősen megnehezíti. Megfelelő igazságügyi együttműködés kialakítására lenne szükség például Szerbiával vagy Törökországgal. Magyarország tagja az Europolnak, amely az Eurojust-hoz hasonlóan szakmai és anyagi támogatásokat nyújt a tagállamoknak a hatékony együttműködés érdekében. Annak érdekében, hogy az együttműködés ne csak az uniós tagállamok egymás közötti viszonyában lehessen sikeres, az Europol a harmadik országokkal folytatott sikeres együttműködés érdekében előrelépéseket tett. A harmadik országokkal folytatott együttműködés rendkívül lényeges a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelemben, amint azt a Külügyek Tanácsa 2017. júniusi ülésén megfogalmazott, az EU-nak a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos külső tevékenységeiről szóló következtetések, valamint a vonatkozó uniós regionális stratégiák is kiemelték. Az új Europol-rendelet 2017. május 1-jei hatálybalépése előtt az Europol régi jogalapja szerint megállapodásokat kötött több harmadik országgal a stratégiai és technikai információk cseréjére szolgáló együttműködési keret biztosítása céljából. E megállapodások némelyike a személyes adatok cseréjét is lehetővé teszi.⁴⁶ Ilyen megállapodást kötöttek többek között Szerbiával is.⁴⁷ Azonban a migráció szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró tranzit országgal, Törökországgal a mai napig nincs olyan megállapodás, ami elősegíthetné és irány mutatna az uniós tagállamok és Törökország közötti igazságügyi együttműködésnek. (Kiváltó oka lehet az a tény is, hogy az EU ellenzi Törökország Európai Unióhoz történő csatlakozását. Ennek természetesen megvannak a

⁴⁵ Schmidt Gábor: i.m.

⁴⁶ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, AZ EURÓPAI TANÁCSNAK ÉS A TANÁCSNAK - Tizenegyedik eredmény jelentés a hatékony és valódi biztonsági unió megvalósításáról
(<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0608>)

⁴⁷ Az Europol a következő harmadik országokkal kötött olyan megállapodásokat, amelyek lehetővé teszik a személyes adatok cseréjét: Albánia, Ausztrália, Bosznia-Hercegovina, Kanada, Kolumbia, Macedónia, volt Jugoszláv Köztársaság, Grúzia, Izland, Liechtenstein, Moldova, Monaco, Montenegró, Norvégia, Szerbia, Svájc, Ukrajna és az Egyesült Államok.

politikai és gazdasági okai is, ugyanakkor az embercsempészet és a migráció szempontjából rengeteg kihívás elé állítja az EU-t a megállapodás hiánya.

3.2. Nyomozás a gyakorlatban

A Magyarországon elkövetett embercsempész tevékenységet két csoportra oszthatóak. Az egyik csoportba az a szervezett bűnözés tartozik, amely során az elkövetők a schengeni területre történő illegális beutazást segítik elő, addig a másik csoportban a már illegálisan bejutott migránsoknak nyújtanak segítségek az embercsempészek, ahhoz, hogy más országba tovább utazhassanak.

Az illegális migránsok illegális továbbutazásának megszervezésében szerepet vállaló bűnszervezetek elleni fellépés alapköve a nemzetközi bűnügyi együttműködés.⁴⁸ A közvetlen információcsere, az adatok egymásnak történő szolgáltatása mind a hatékonyságot növelik. Mint már korábban volt róla szó az Europol megállapodást kötött többek között Szerbiával is a személyek adatok cseréjét illetően.

A gyakorlatban a közös bűnüldöző munka során párhuzamos nyomozások zajlanak.⁴⁹ A párhuzamos nyomozásoknak olyan esetekben van relevanciája, amikor több állam is észleli bűnözői tevékenységet. Tökéletes példa erre az, amikor egy embercsempész Szerbiából Magyarországra tervez szállítani illegális migránsokat. Ebben az esetben a magyar és a szerb nyomozó hatóságok nem hoznak létre közös nyomozócsoportot, hanem saját maguk folytatják le a nyomozást, egymással párhuzamosan, a saját illetékességi területükön. A hatóságok által megszerzett információk átadása eljárási jogsegély keretében történik. Ez azonban sokkal időigényesebb, mint a közös nyomozócsoportok közötti kommunikáció, hiszen nincsen személyes kapcsolat a hatóságok között. Emiatt csorbul a nyomozások időszerűsége.⁵⁰

A közös nyomozások során a legtöbb esetben az együttműködés adminisztratív úton valósul meg, amelynek során információ- és adatcsere történik. Egy-egy jelentősebb ügynél azonban a személyes találkozók szükségessége jelentős, a döntések előkészítése vagy a kapcsolatos kialakítása szempontjából. Ezek viszont jelentős költségekkel járnak, amik nem mindig fedezhetőek az Eurojust vagy az Europol nyújtotta támogatásokból. Ennek a problémának az orvosolása végett hozták létre a Fimathu – projektet. A projekt lényege az embercsempész szervezett bűnözői csoportok felderítése a nemzetközi bűnügyi információcsere

⁴⁸ BALOG GÁBOR: Az embercsempészés elleni bűnüldöző munka nemzetközi vetületei, tapasztalatai, Belügyi Szemle, 2016/12. 99. oldal

⁴⁹ Tükörnyomozásnak is nevezik más néven.

⁵⁰ Balog Gábor: i.m.

gyakorlatának és folyamatainak továbbfejlesztése, a fennálló problémák és hiányosságok felismerése, megoldási lehetőségek kidolgozása. A projekt időtartama alatt a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Illegális Migráció Elleni Osztály állományának tagjai számos műveleti találkozón, nemzeti szakértői egyeztetésen, valamint közös nyomozásokban vettek részt Hollandiában, Ausztriában, Németországban, Csehországban, illetve Szerbiában, emellett a külföldi partnerek fogadására is több ízben sor került.⁵¹ A projekt 90 százaléka uniós támogatásból valósult meg. A projekt eredményességét bizonyítja, hogy összesen 7249 illegális bevándorlót fogtak és Ausztria valamint Magyarország területén 821 embercsempészt azonosítottak.⁵²

Habár a legújabb migrációs hullám kezdte 2014-ben volt, az elmúlt négy évben a migráció és azzal kapcsolatos bűncselekmények ugyanolyan fenyegetést jelentenek. Ezt bizonyítja azt is, hogy 2017 tavaszán az Unió elfogadta a súlyos és szervezett bűnözés elleni küzdelemre vonatkozó újabb négyéves tervét. Az „uniós szakpolitikai ciklusként” is ismert terv a 2021-ig tartó időszakra szól. A Tanács által elfogadott 10 uniós prioritás az Europol által készített, az EU súlyos és szervezett bűnözés általi fenyegetettségének értékelésében (EU SOCTA) szereplő ajánlásokon, valamint egyéb értékeléseken és szakpolitikákon alapul.⁵³ A 10 prioritásban lévő bűncselekmény között a harmadik helyen szerepel az Unióba irányuló illegális bevándorlás elősegítése. Az Európa Tanács által közzétett összefoglaló szerint Az Európába irányuló migráncsempészt java részben embercsempészek irányítják. Jelenleg a migránsok 90%-a fizet embercsempészeknek azért, hogy eljuthasson Európába. Az Unió a kiszolgáltatott helyzetben lévő migránsokat kihasználó bűnszövetkezetek felszámolására törekszik, különösen azokéra, amelyek, emberi életet veszélyeztető módszereket alkalmaznak, online kínálják a szolgáltatásaikat, üzleti modelljük részeként okmányokkal való visszaélést követnek el.⁵⁴

⁵¹ FIMATHU- MAGYARORSZÁGOT ÉS AUSZTRIÁT ÉRINTŐ ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ ELLENI KÜZDELEM (<http://www.police.hu/a-rendorsegrol/europai-tamogatasok/egyeb-forrasok/fimathu-magyarorszagot-es-ausztriaterinto>)

⁵² EUROPOL SUPPORTS SUCCESSFUL COOPERATION BETWEEN AUSTRIA AND HUNGARY AGAINST ILLEGAL IMMIGRATION-(<https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/europol-supports-successful-cooperation-between-austria-and-hungary-against-illegal-immigration>)

⁵³A szervezett bűnözés elleni küzdelem az Unióban – (<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-fight-against-organised-crime-2018-2021/>)

⁵⁴A szervezett bűnözés elleni küzdelem az Unióban – (<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-fight-against-organised-crime-2018-2021/>)

3.3. Nyomozást végző szervek

Az, hogy a rendőrség helyi, területi vagy központi szerve végzi az embercsempészet nyomozását, az ügy megítélésétől függ. Egyszerű megítélésű ügyekben, a bűncselekmény elkövetésének helye szerinti illetékes rendőrkapitányság folytatja le a nyomozást. Bonyolultabb ügyekben, valamint olyan esetben, amikor minősítő körülmény kerülhet megállapításra a területileg illetékes megyei rendőr- főkapitányság nyomoz. Ha a beszerzett információk arra utalnak, hogy az embercsempészet bűnszervezetben, több nemzetet érintően folyik, akkor általában a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Ellenni Főosztály Kiemelt Migrációs Ügyek Osztálya folytat nyomozást. Az előbb leírtak képezik a főszabályt, azonban egyedi esetekben lehetséges az eltérés.⁵⁵

4. A SCHENGENI-TÉRSÉG ÉS A BŪNÖZÉS

A schengeni államok között nincs állandó határellenőrzés, ami megnöveli a külső határok ellenőrzésének fontosságát. A schengeni térségbe tartozó országok arra hagyatkoznak, hogy más uniós országok színvonalas határellenőrzést és határőrizeteket biztosítanak. Magyarország 2007. december 21-én vált a Schengeni megállapodás teljes jogú tagjává. Jelenleg az Európai Unió 28 tagállamából, 22 a Schengeni-övezet tagja (Magyarország szempontjából kiemelkedően fontos, hogy Horvátország és Románia nem tagjai). 1995-ben valósult meg a határsorompók nélküli Európa. A személyek szabad áramlása a schengeni térség polgárai számára uniós alapjog, egyike az európai integráció legnagyobb sikerének. A belső határellenőrzés nélküli térség részeként ezek az országok nem végeznek határellenőrzéseket belső határaikon (vagyis két schengeni állam közötti határszakaszon) külső határaikon (vagyis egy schengeni állam és egy nem schengeni állam közötti határszakaszon) egyértelműen meghatározott kritériumokon alapuló, harmonizált ellenőrzéseket végeznek. Ennek eredményeként az uniós polgárok és a nem uniós polgárok egyaránt szabadon utazhatnak a schengeni térségen belül: csak akkor ellenőrzik őket, amikor a külső határt átlélik.⁵⁶ Magyarország a szomszédos országai közül Ukrajna, Románia, Szerbia és Horvátország határán tart kötelező határellenőrzést. Ukrajna kivételével mind a három állam érintett a migráció kapcsán. Különösen a szerb – magyar határnál jelentkezett olyan méretű illegális migráció, amely kezelésére már nem volt elég a határőrség. Magyarország 2015. szeptemberben építette meg

⁵⁵ Szép Ferenc: A hazánkat érintő illegális migráció és az embercsempészet nyomozása, Hadtudományi Szemle, 2017. X. évfolyam 4. szám 544. oldal

⁵⁶ Európai Bizottság: A schengeni térség, http://publications.europa.eu/resource/ellar/09fcf41f-ffc4-472a-a573-b46f0b34119e.0008.03/DOC_1 (Letöltés: 2018.09.10.)

a fizikai határzárát, amely jelentősen visszaszorította az országba érkező illegális bevándorlók számát.

A Schengeni-övezet jelentette szabad mozgás nagyban megkönnyíti a részes államok polgárainak az életét, mind munkavállalás, mind utazás szempontjából. Azonban a belső határokon lévő ellenőrzés hiánya zöld utat jelent a Schengeni-övezetbe bejutott embercsempészek és illegális bevándorlók számára. Ezért bír kiemelkedő jelentőséggel a külső határok megfelelő ellenőrzése. A probléma súlyára tekintettel az Európai Bizottság a 2012-2027-es időszakra vonatkozó költségvetési tervezetben jelentős összegeket kíván fordítani az uniós határvédelemre és a migráció kezelésére. A javasolt összeg csaknem háromszoros emelkedést jelent a 2014–2020-as időszakban erre a célra elkülönített 13 milliárd euróhoz képest. Új Integrált Határigazgatási Alapot hoz létre, és tovább erősíti az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökséget, amely mintegy 10 000 határőrből álló készenléti alakulattal rendelkezik majd. A határigazgatási alap a vámellenőrzések elvégzéséhez is segítséget fog nyújtani a tagállamoknak a berendezés beszerzések támogatása révén. A finanszírozás a következő célokat fogja szolgálni: a migráncsempészet és az emberkereskedelem felszámolása, a veszélyt jelentő személyek elfogása és feltartóztatása, a tengeri kutatás-mentés támogatása, a határőrök felszerelése és képzése, valamint gyors működési támogatás biztosítása a migrációs nyomással küzdő tagállamoknak.⁵⁷

Egy, a Kecskeméti Törvényszék által elbírált ügyben, a III. rendű vádlott védője arra hivatkozott, hogy ha határellenőrzés nélkül át lehet lépni a határt állampolgárságra tekintet nélkül, akkor nem beszélhetünk jogellenes átlépésről. A téves védői érvelést cáfolja a 2016/399. Schengeni határellenőrzési kódex is, amely szabályozást tartalmaz a harmadik országok állampolgárainak részére a beutazási feltételek és a határok átlépése tekintetében. A bíróság az indoklásában kifejtette, hogy a Schengeni belső határokon ugyanis nem az államhatár szűnt meg, hanem csak egy ellenőrzési vonal. A harmadik országbeli állampolgároknak nem csak a külső határokon kell megfelelniük a határátlépés feltételeinek, hanem minden egyes tagállamban külön-külön is. Ezért érvényes, a határátlépésére jogosító úti okmány nélkül, harmadik ország állampolgárának segítése a más schengeni tagállamba való beutazáshoz megvalósítja az embercsempészés bűncselekményét. A segített személyek a belső határon csak harmadik országbeli állampolgárok lehetnek, mivel az uniós

⁵⁷ Európai Bizottság Magyarországi Képvisellete: A Bizottság számottevően több forrást kíván a határvédelemre és a migráció kezelésére fordítani (https://ec.europa.eu/hungary/news/20180613_borders_hu)

polgárok rendelkeznek a szabad mozgás jogával, és az nem az úti okmányukon, személyi igazolványukon alapul, hanem az állampolgárságukból következik.⁵⁸

Hasonló ügyben kellett dönteni a Kúriának 2012-ben, amikor az első- és másodfokú ítélet ellen a II. rendű terhelt védője felülvizsgálati indítványt nyújtott be arra hivatkozással, hogy az embercsempészség bűncselekményét a tényállás tekintetében, az ún. külső határokon lehetett elkövetni. Ugyanis aki az Európai Unió területére jogellenes már belépett személynek a belső határon történő átjutásához nyújt segítséget, az megítélése kizárólag a Btk. 214/A.§ szerinti bűncselekményt, a jogellenes tartózkodás elősegítésének vétségét követi el.

A Kúria az indoklásban kifejtette, hogy az akkor hatályos 562/2006 EK rendelet⁵⁹ célja, hogy a külső határokon történő átkelésre vonatkozó szabályok meghatározásával, és a belső határokon végzett ellenőrzések visszaállításával javítsa az integrált határ-ellenőrzési politika jogalkotási oldalát. Magyarország alávetette magát az uniós rendeletnek. A Schengeni Egyezmény aláírásával a szerződéshez csatlakozott államok nem mondtak le a szuverenitásukról. A schengeni térségben a belépési szabályokat csak részben szabályozza az Európai Unió illetve a schengeni joganyag, vagyis csak egy része uniformizált. A huzamosabb tartózkodás szabályozása tagállami hatáskörbe tartozik. Tehát a schengeni tagállamokba érvényes tartózkodási engedéllyel nem rendelkező, Nyugat-Európába illegálisan továbbjutni szándékozó ún. harmadik országok állampolgárainak (migránsoknak) a belső határon való átlépéshez nyújtott segítségnyújtás megvalósítja az embercsempészség bűncselekményét.⁶⁰

Míg korábban a járművekben való elrejtőzés volt a legnépszerűbb embercsempészeti módszer, addig ma már egyáltalán nem jellemző. Ennek oka, hogy a schengeni követelményeknek megfelelően a határellenőrzések során kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a gépjárművek átellenőrzésének. A járművek zárt részeiben, vámmzárral biztosított rakódó tereiben tartózkodó személyek észlelésére korszerű technikai eszközökkel is rendelkeznek (a kilélegzett széndioxidot érzékelő és a szívdobbanást jelző készülékek, átvilágító berendezések), s gyakran szolgálati kutyák is segítik a munkájukat.⁶¹ Napjainkban az embercsempészség az ún. zöldhatárokon zajlik, amik a határátkelőhelyek közötti terepszakaszokat jelölik. Az úgynevezett „kísérők” segítik az illegális határátlépő

⁵⁸ Kecskeméti Törvényszék 2. Bf.364/2016/37.

⁵⁹ Hatályon kívül helyezte az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex)

⁶⁰ Kúria – Bfv. II.573/2012/5.

⁶¹ VARGA JÁNOS: Embercsempészség a tömeges méretű migráció során, Magyar Rendészet, 2016/6. 72. oldal

személyeket az átkelésben, megmutatva számukra a legbiztonságosabb utat, és ha további szolgáltatást is nyújtanak, akkor elkísérik ahhoz a járműhez, amelyik tovább fogja szállítani őket.

5. AZ UNIÓ ÁLLÁSPONTJA ÉS A VÁLSÁG KEZELÉSE

Az Európát terhelő, szinte egymást érő migrációs hullámok komoly kihívás elé állították az Unió vezetését. Azonban a 2008-ban kirobbanó világgazdasági válság megnehezítette a tagállamok közötti hatékony együttműködés finanszírozását. A válság a Frontex⁶² költségvetésére is kihatott, amely így kisebb összeget tudott fordítani az embercsempészség felszámolására. Frontex kiemelt technikai támogatást nyújt azoknak az országoknak, amelyekre súlyos migrációs nyomás nehezedik. Ezt kiegészítő műszaki eszközök (pl. légi járművek és hajók) és különlegesen képzett határigazgatási szakemberek helyszínre történő küldésének összehangolása révén valósítja meg.

Az emberei jogok érvényesülése kiemelt jelentőséggel bír a határellenőrzések során is. Annak érdekében, hogy az emberi jogok maradéktalanul érvényesüljenek az Európai Unióban és a schengeni térségben, a Frontex széleskörű együttműködés keretében egységes követelményeket és ajánlásokat dolgozott ki a határőrök alap- és középszintű felkészítésére vonatkozóan, valamint speciális képzéseket szervezett.⁶³

Az Európai Unió 2013 októberében hozta létre az európai határőrizeti rendszert, az Eurosur-t. Célja, hogy erősítse a tagállamokon belüli és tagállamok közötti együttműködést, hogy megakadályozza és kezelje az olyan súlyos bűncselekményeket, mint a kábítószer-kereskedelem és az emberkereskedelem, és hogy jelentősen csökkentse a halálesetek elfogadhatatlanul magas számát a tengeren érkező bevándorlók esetében. Az Eurosur létrejöttének nagy szerepe van az embercsempészség módszerek megváltozásának. Míg korábban hamis okmányokat szolgáltatottak az elkövetők és gépjárművel átszállítottak néhány illegális bevándorlót a határokon, addig ma ipari méretekben zajlik az embercsempészség. A migránsok megnövekedett számára tekintettel megváltoztak az elkövetési alakzatok. A vagyoni haszonszerzés mindennél jobban motiválja az tetteket, így minél több embert akarnak átcsempészni a határon. Az embercsempészek sokszor az emberi életet kockáztatják azzal, hogy tömegeket szállítanak például egy furgonban. 71 áldozatot követelt, az Ausztriában megtalált tehergépjármű, amely migránsokat szállított, de azok megfulladtak az út során.

⁶² Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség

⁶³ VARGA JÁNOS: Embercsempészek kontra Európai Unió és Magyarország, Magyar Rendészet, 2017/3. 151. oldal

6. CIVIL SZERVEZETEK TEVÉKENYSÉGÉNEK JOGSZERŰSÉGE

Az emberi jogok érvényesülésének kiemelkedő szerepéről már korábban is volt szó a tanulmányban. Azonban véleményem szerint nem lehet elmenni amellett a kérdés mellett, hogy meddig jogszerű a humanitárius illetve civil szervezetek migránsoknak nyújtott segítsége, és mikor valósít meg bűncselekményt?

A Frontex jelentése szerint a nyílt vizeken történő embermentő műveletek közel 40 százalékát, civil szervezetek hajtják végre. Ez jelentősen hátráltatja az embercsempészet felszámolása érdekében tett kísérleteket, ugyanis az embereket nem lehet kikérdezni a bűnszervezetek tevékenységéről. A legjelentősebb problémát azokban az országokban jelentik a civil szervezetek tevékenysége, amelyek a Földközi- tenger térségében helyezkednek el. A Frontex által végzett, jogszabályi alapokon nyugvó határvédelmi tevékenység ellenére egyre több civil szervezet tevékenykedik. A szicíliai ügyészség a Frontex európai part- és határvédelmi ügynökséggel és az olasz haditengerészettel együttműködésben indított vizsgálatot. A vizsgálat célja az, hogy kiderítsék tiszta pénzből működnek-e a civil szervezetek vagy, hogy egyetlen céljuk az, hogy minél több migránst hozzanak be az unió területére.

A Közel-Keleti menekültek bármelyik országból is induljanak el és bármelyik Európai országba tartsanak, nagy valószínűséggel a Földközi-tengeren át vezet az útjuk. Ebből kifolyólag a legnagyobb számú menekülttel Olaszországnak valamint Görögországnak kell szembe néznie. Az utóbbi két évben Európa két részre szakadt, a tekintetben, hogy az Európába érkező menekültek tényleg menekültek-e vagy pedig migránsok, továbbá tényleg kötelessége-e befogadni őket az Európai országoknak. Bár a menekültek csupán tranzit országgént tekintettek Olaszországra, az ott létük olyan mértékű problémákat okozott az országnak, hogy e migrációs útvonal népszerűségét egy új magatartási kódexszel próbálta meg csökkenteni.

2017 júliusában az olasz kormány egy magatartási kódexet fogadott el, azzal a céllal, hogy a Földközi-tengeren humanitárius és mentési tevékenységet végző különböző nem kormányzati szervek munkáját szabályozza és átláthatóvá tegye. A szabályozás továbbá lehetőséget ad a hajók fedélzetén való [rendőri jelenlétre](#) az embercsempész tevékenység feltárása és kivizsgálása érdekében.⁶⁴ Az új szabályok értelmében a civil szervezetek hajóinak maguknak kell biztonságos kikötőbe vinniük a kimentett embereket, nem adhatják át őket uniós járőrhajóknak. Azok az NGO-k, amelyek nem írják alá a magatartási kódexet kizárásra kerültek a szervezett humanitárius és mentési tevékenységből. A magatartási kódex létrehozásával szorosabb együttműködés alakult ki az olasz és

⁶⁴ <http://www.ajtk.hu/kutatoai-blog/128/csokkenoben-a-foldkozi-tengeri-migracio?/>

a líbiai kormány között, így nemzetközi szinten léptek fel az embercsempészettel szemben.

2018. augusztus 25-én, Magyarországon életbe lépett a bevándorlási különadó. Ezzel a szankcióval Magyarország, Olaszországhoz hasonlóan a migráció méretének csökkentését kívánja elérni. A különadó bevezetését a bevándorlás okozta államháztartási többletkiadásokhoz való hozzájárulás indokolja, amit a bevándorlást segítő magyarországi tevékenység vagy Magyarországon székhellyel rendelkező szervezet bevándorlást segítő tevékenységének anyagi támogatása után kell fizetni. Bevándorlást segítő tevékenységnek minősül minden olyan program, akció, tevékenység, amely közvetlenül vagy közvetve a bevándorlás [az emberek véglegesnek szánt áttelepülését lakóhelyük szerinti országból másik országba, ide nem értve a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény 1. § (1) bekezdés szerinti eseteket] előmozdítására irányul és média kampányok, média szemináriumok folytatása, és az azokban való részvétel; oktatásszervezés; hálózatépítés és működtetés vagy a bevándorlást pozitív színben feltüntető propaganda tevékenység keretében valósul meg.⁶⁵

A 2002. évi, jogellenes tartózkodáshoz történő segítségnyújtásról szóló irányelv értelmében az Unió tagállamainak büntetőjogi tételeket megállapító jogszabályokat kell elfogadni arra az esetre, ha bárki migránsok szabálytalan belépését, átutazását vagy tartózkodását segíti elő. Az állásfoglalás ugyanakkor leszögezi, hogy az irányelv arra is felhatalmazza a tagállamokat, hogy a büntetendő cselekmények közül kivételként kiemeljék a humanitárius segítségnyújtást.

Az Európai Parlament álláspontja szerint a segítséget nyújtó egyének és civil szervezetek a nemzeti hatóságoknak segítenek a humanitárius segítség eljuttatásában azokhoz, akiknek szükségük van rá, például tengeri vagy szárazföldi mentőakciók révén. A problémát az jelenti, hogy az irány 2002-es megszületése óta mindössze néhány tagállam ültette át az irányelvet a nemzeti jogába, így a humanitárius szervezetek által nyújtott tevékenységek könnyen minősülhetnek bűncselekménynek az egyes tagállamok alkalmazta jogszabályok szerint.

Ennek megoldása érdekében, 2018. július 8-án az Európai Parlamenti képviselők állásfoglalásukban kifejtették, hogy az EU tagállamainak biztosítani kellene, hogy a migránsoknak nyújtott humanitárius segítség nem minősül bűncselekménynek és az Európai Bizottságnak egyértelműsíteni kellene, hogy milyen típusú

⁶⁵ 2018. évi XLI: törvény az egyes adótörvények és más kapcsolódó törvények módosításáról, valamint a bevándorlási különadóról

segítségnyújtásra nem érvényesek büntetési tételek.⁶⁶ Az esetek, amelyek kiváltó okként szolgáltak a Parlamentnek, a következők: Májusban egy spanyol önkéntes csoportot felmentettek az embercsempészet vádja alól Görögországban. A spanyolokat azért vádolták meg, mert Törökországból Lesbosz szigetére érkező migránsoknak segítettek. Máltában jelenleg két, civil szervezetek által működtetett mentőhajót tartanak vissza a hatóságok, az egyik kapitányát pedig a Máltába való belépéshez szükséges okmányok hiányával vádolják.

7. EMBERI JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A migránsok számának megnövekedésével, az embercsempészet is nagyobb méreteket öltött. A bűnszervezetek irányítói a lehető legtöbb bevételre szeretnének szert tenni, azáltal, hogy minél több embert juttatnak el a kívánt országokban. Azonban a legtöbb esetben a migránsok az embercsempészek pénz éhségének áldozatai lesznek. Embertelen körülmények között tartják, illetve szállítják őket, az emberi jogaikra tekintet nélkül. 2015-ben 300 000 migráns érte el Európát, és ebből egyes kimutatások szerint 2600 halt meg az út során. Az ENSZ álláspontja szerint az embercsempészség elleni hatékony fellépés, akkor valósulhatna meg, ha az országok nyitottabban állnának a migránsok befogadásához és megkönnyítenék számukra az országba való bejutást és az ott tartózkodást. 2016. szeptember 19-én fogadták el a New York-i Nyilatkozatot. A Nyilatkozatot aláírók elkötelezettségüket fejezik ki a menekültek és migránsok jogainak védelme iránt és kijelentik, hogy a menekültekért az egész világközösség felelősséggel tartozik. A Nyilatkozat passzusai kitérnek többek között a menekültek ellátására, az oktatásra, a kizsákmányolásokról és az idegengyűlölet megelőzésére, valamint a humanitárius segítségnyújtások hatékony felhasználására. Már 2016 óta napirenden van egy migrációs csomag elfogadása, amely teljes körűen kezelné a migrációs válsághelyzeteket. USA 2017 decemberében bejelentette, hogy nem kíván részt venni a tervezetnek már az elkészítésben sem. Nyilatkozatukban elmondták, hogy teljes mértékben támogatják a menekülteket, de jogot formál arra, hogy a saját migrációs politikáját meghatározhassa. 2018. július 24-én Magyarország is bejelentette, hogy kilép a migrációs csomag elfogadási folyamatából. A csomagot 2018. december 10-11.-én fogadják majd el Marokkóban.⁶⁷

Mint láthatjuk, nemzetközi törekvések vannak arra, hogy a migráció okozta problémák olyan módon legyenek kezelve, amely sem a befogadó államok, sem a

⁶⁶ Európai Parlament - <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20180628IPR06814/ne-legyen-buntetendo-a-migransoknak-nyujtott-humanitarius-segitseg>

⁶⁷ Global Compact For Migration - <https://www.iom.int/global-compact-migration>

migránsok jogait és érdekeit nem sérti. Azonban nem minden állam vélekedik ugyanúgy a migráció kérdéséről, így a tagállamok közötti konszenzus szinte lehetetlen. Ez pedig utat nyit az embercsempészeknek, hiszen azokba a cél- vagy tranzit országok, amelyek nem hajlandók migránsokat befogadni, csak az embercsempészek segítségével érhetőek el, de csak illegális módon.

Bár a tagállamoknak jogukban áll ellenőrizni, hogy kik lépnek be és tartózkodnak a területükön, az emberi jogi normákat a bevándorlási törvény végrehajtása során is be kell tartaniuk. Ez egyes tagállamokban olyan intézkedéseket is magában foglal, mint a rendezetlen jogállású bevándorlók kórházak vagy iskolák közelében történő letartóztatása. Az EU tagállamai nem alkalmazhatnának olyan nyomozási módszereket, amelyek gyakorlatilag ellehetetlenítik az egészségügyi ellátáshoz, az oktatáshoz vagy az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést.⁶⁸

8. ÜGYÉSZSÉGI ÉS BÍRÓSÁGI SZAKASZ

Az embercsempész bűnszervezetek hierarchikus felépítésből fakadóan, ritkán lehet felelősségre a szervezet legfőbb vezetőit és irányítóit. Abban az esetben, ha elkapják az elkövetés során az embercsempészeket, valamilyen hazugsággal védekeznek, például, hogy stopposként vette fel az általa szállított embereket. Az embercsempészek hamis okmányokat adnak át az migránsoknak, akik nem beszélnek az okmány szerinti állampolgárságuk nyelvét. A bizonyítást hátráltató tényező, hogy a szállított személyek nem beszélnek azt a nyelvet, amit az embercsempész így nem lehet ellenőrizni a vallomásokat.

Az egész büntetőeljárás megindítását akadályozza az a körülmény, hogy a terheltek személyazonossága nem megállapítható. Nincsenek személyi okmányaik, ha vannak is sok esetben hamisak, amiket az embercsempészek szereztek be számukra. Nem szerepelnek nyilvántartásokban, vagy egyszerűen fiatalokúaknak vallják magukat.

Az ügyészeti tapasztalatok alapján elmondható, hogy a legtöbb esetben azért került megszüntetésre a nyomozás vagy az eljárás, mert a terheltek ismeretlen helyre távoztak el.

Komoly nehézségeket okoz továbbá a nyomozás pongyolasága. A vádlott és az utasok kihallgatása elnagyolt, szembesítésükre igen ritkán kerül sor, az utasok idegenrendészeti eljárás keretében hamar elhagyják az országot. A tárgyalás

⁶⁸ A rendezetlen jogállású bevándorlók alapvető jogai az Európai Unióban (letöltés: 2018.09.14.)

gyakran zajlak a vádlott és az utasok távollétében, így a bíróság csak a nyomozás során felvett vallomásokra alapozhatja a tényállást.⁶⁹

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról kimondja (továbbiakban: új Be.), hogy a büntetőeljárásban mindenki jogosult az anyanyelvét használni, továbbá senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri.⁷⁰ Az anyanyelv használatának joga fundamentális elve a magyar büntetőeljárásnak, mely alapján az eljárás során mindenki eljárási jogállásától függetlenül saját anyanyelvét, törvényel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott körben regionális vagy kisebbségi nyelvét, vagy az általa értett más nyelvet mind írásban, mind pedig szóban szabadon használhatja.⁷¹

A 2010/64/EU irányelv rögzíti, hogy tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jogot ésszerű határidőben, bizonyos minőségi követelményeknek megfelelően biztosítani kell az érintettek számára. A Be. 542/K. §-a értelmében sem a vádirat, sem pedig az ügydöntő határozat kötelező fordítására vonatkozó általános szabály a határozással kapcsolatos bűncselekmény miatt folyamatban lévő eljárásban nem alkalmazható. E körben a jogalkotói indokolás arra utal, hogy „az eljárás minél gyorsabb befejezése érdekében bizonyos fordítási szabályok alkalmazására nincs lehetőség.”⁷²

Az új Be. kodifikációja során a jogalkotó felismerte az akkor hatályos Be. szabályai jelentette problémát. Ennek kiküszöbölése érdekében a határozással kapcsolatos bűncselekmények miatti eljárás szabályai közé beépítette a nyelvhasználattal kapcsolatos rendelkezéseket is. Az új Be. 883.§ szerint a terhelt a vádirat, illetve az ítélet lefordításáról lemondhat.⁷³ Ez a szabályozás már összhangban áll az Irányelv rendelkezéseivel. Azonban a fent hivatkozott jogszabály alapján az ügydöntő végzések fordításáról nem mondhat le a terhelt, annak lefordítása minden esetben kötelező.

Az embercsempészéssel kapcsolatos bűnügyekben a nyomozás egyik fontos feladata a telefonos kapcsolatok feltérképezése; emiatt indokolt a vádlottak bűntársak telefonszámairól történő elszámoltatása.⁷⁴ Ennek kiemelt jelentősége van, ugyanis az embercsempészek elleni büntetőeljárásban, a bizonyítás a

⁶⁹ DR. NÉMET CSABA: i.m.

⁷⁰ 2017. évi XC. törvény 8.§ (2), (3)

⁷¹ BARTKÓ RÓBERT: Az anyanyelv használatához való jog eróziója az illegális migráció elleni küzdelemben, Eljárásjogi Szemle, 2017/4.

⁷² BARTKÓ RÓBERT: i.m.

⁷³ 2017. évi XC. törvény 883.§

⁷⁴ Lenti Városi Bíróság 2. B. 322/2005/80. számú ítélete

legnehezebb pont. A személyi bizonyítékokon túl nagy jelentősége lehet a felhasznált mobiltelefonok forgalmának és cellapozíciók értékelésének.⁷⁵

Nagycenki Tamás a tanulmánya során összesen 14 esetet vizsgált meg, amelyben felmerült a bűnszervezetben történő elkövetés gyanúja. A bíróságok a bűnszervezetben történő embercsempészes vonatkozásában a terheltek felelősségét az alábbi bizonyítékok alapján állapították meg: terhelti vallomások, tanúvallomások, jelentések (terheltek elfogásáról, szálláshelyek azonosításáról, hívószámokról, híváslisták elemzéséről), házkutatásról, lefoglalásról szóló határozatok, jegyzőkönyvek, helyszíni szemle jegyzőkönyvek, lefoglalt iratok, határregisztrációs adatok, telefonlehallgatások hanganyaga, adóhatósági és pénzügyi adatközlések, mobiltelefon előfizetői szerződések, híváslisták, cellainformációk, telefonok memóriatartalma, felismerésre történő bemutatási jegyzőkönyvek, igazságügyi műszaki szakértői vélemények, gépjármű-nyilvántartási adatok, idegenrendészeti iratok.⁷⁶

A 2015. szeptember 15. napjai törvénymódosítással az embercsempészes valamennyi alakzatának büntetési tétele szigorodott. Mindemellett külön tényállás lett és a legsúlyosabban büntetendő az, amikor az embercsempészes szervezője vagy irányítója a csempészt személy sanyargatásával, fegyveresen, felfegyverkezve, üzletszerűen vagy bűnszövetségben követi el az embercsempészt, illetve a minősítő körülmények halmozódása valósul meg. Amennyiben az embercsempészes szervezője vagy irányítója a kifejtett módon bűnszervezetben követi el a bűncselekményt, akkor tíz évtől huszonöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető a cselekménye.⁷⁷

2008-ban a Legfelsőbb Bíróság végzésével hatályában fenntartotta a Békés Megyei Bíróság ítéletét, amelyben bűnszervezetben elkövetett embercsempészes büntette miatt ítélte el a vádlottakat. Az irányadó tényállás szerint a vádlottak 2005 áprilisától mintegy 7 hónapon keresztül foglalkoztak azzal, hogy Romániából meg nem engedett módon a Magyar Köztársaság területére migránsokat jutattak. A felülvizsgálati indítványban a II. rendű terhelt védője arra hivatkozott, hogy a védenca tekintetében a bűnszervezetben elkövetés hibásan került megállapításra. A Legfelsőbb Bíróság által hozott végzés indoklásában kifejtette, hogy a Btk. 98.§ (1) bekezdésének alkalmazhatósága szempontjából közömbös a bűnszervezetben kifejtett cselekvés bűnszervezeti hierarchián belüli helye, szerepe. A bűnszervezethez kapcsolódó elkövetés büntetéskiszabási tényezőként történt

⁷⁵ Német Csaba: i.m.

⁷⁶ Nagycenki Tamás: Bűnszervezetben történő embercsempészes bizonyítási nehézségei a bírósági határozatok tükrében, *Ügyészségi Szemle*, 2018./1.

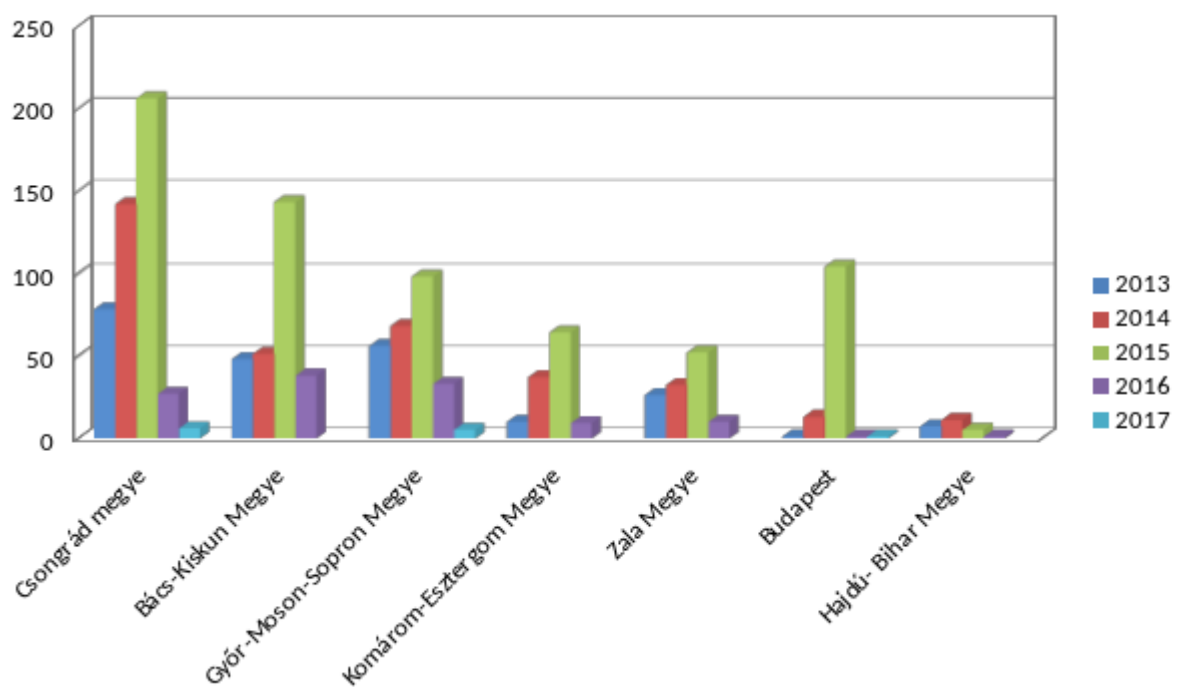
⁷⁷ Zsirai Veronika: i.m.

szabályozásának e sajátosságához kapcsolóan elegendő a bűnszervezet működéséhez történő bármely hozzájárulás. ⁷⁸

Az előbbi jogeset kiválóan mutatja, hogy korábban nem volt releváns az elkövetőnek, a bűnszervezetben betöltött pozíciója.

A 2015. évi CXL. törvény Btk.-t módosító rendelkezései, az embercsempészség vonatkozásában azt a célt szolgálták, hogy az embercsempészekkel szemben, már nem csak a bűnszervezet megállapítása esetén kell a törvény teljes szigorával fellépni. ⁷⁹

A fizikai határzár megépítésével csökkent a Magyarország területére érkező migránsok száma, így kevesebb eljárás is indult. Míg az azt megelőzően indul büntető eljárásokban az embercsempészség elszaporodottságát, mint súlyosító körülményt lehetett a terheltek terhére róni, 2016 után ez már nem volt lehetséges.

Saját készítésű diagram⁸⁰

A diagram 2013-tól kezdve tartalmaz adatokat az embercsempészség bűncselekményének elkövetéseiről. A 2013-at megelőző években stagnáló volt ez a szám, így véleményem szerint nem volt jelentősége a feltüntetni az adatokat. A

⁷⁸ Legfelsőbb Bíróság – Bfv. II.173/2008/5.

⁷⁹ Komáromi Zsolt: i.m.

⁸⁰ Az adatok a Prevenációs Bűnüldözési-Statistikai Adattárból származnak.

kiválasztott megyék megfelelően alátámasztják a dolgozatban már korábban leírtakat. Míg Csongrád és Bács-Kiskun megyékben a Magyarország területére embereket beszállító, addig Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyében azokat az embercsempészeket sikerült elkapni, akik Nyugat-Európába próbálták tovább szállítani migránsokat. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a 2015-ben bevezetett hármass határvédelem elérte a kíván célokat. A fizikai határzár, a jogszabályok szigorítása valamint a határvadászok és katonák személyében megvalósuló élő határvédelem visszaszorította az elkövetések számát.

A jelenleg hatályos Btk. 353.§-a az államhatár és nem a Magyarország államhatárának átlépéséhez kapcsolja a bűncselekmény elkövetését, így minden olyan esetben, mikor az elkövetőt külföldön elfogják, vizsgálni kell, külföldön elítélték-e embercsempészésért. Ezután kerülhet sor a külföldi ítélet érvényének az elismertetésére.⁸¹

A büntetési nemek közül, az eljáró bíróságok a kiutasítást valamint a szabadságvesztés büntetést alkalmazza a leggyakrabban. Ezen túlmenően elkobozzák azokat a dolgokat, amelyeket a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak. Embercsempészés esetén a felhasznált dolgok köre rendkívül tág, beleértve a mobiltelefonok, gépkocsikat, egyéb eszközöket.

A kiutasítással kapcsolatban minden esetben meg kellett vizsgálnia, hogy nincs-e valamilyen törvényben meghatározott akadálya a kiutasításnak. Nem utasítható ki az, aki menedékjogot élvez.⁸² A menedékjog az a jogcím, ami az azt megszerző külföldit feljogosítja arra, hogy Magyarország területén tartózkodjon, és egyidejűleg védelmet is biztosít számára a visszaküldés, a kiutasítás és a kiadatás ellen.

9. NE BIS IN IDEM

A törvény kimondja, hogy *„Büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a Negyedik Részben, valamint a XXIX. fejezet II. és III. Címében meghatározott esetét.”*⁸³ A ne bis in idem elvének deklarációja a törvényben alapvető követelmény tekintettel arra, hogy minden jelentős nemzetközi egyezményben, továbbá az Alaptörvényben is rögzítve van ennek a követelménye. A ne bis in idem annak tilalmát foglalja magában, hogy

⁸¹ NÉMETH CSABA: Gondolatok az embercsempészés bírói gyakorlatáról, Belügyi Szemle 2006/9. 125-139.

⁸² 2012.évi. C. törvény 59.§ (2)

⁸³ 2017.évi XC. törvény 6.§ (3) bekezdés d) pont

meghatározott személlyel szemben, ugyanazon büntetendő cselekmény miatt - azt követően, hogy büntetőjogi felelősségéről jogerős döntés született - újabb, büntető szankció alkalmazására irányuló eljárást indítsanak, illetve büntető jogkövetkezményt alkalmazzanak. Abban az esetben, ha az elkövető több állam területén követ el bűncselekményt, fenn áll a kétszeres eljárás alá vonás, illetve az elítélés esélye. Az olyan jellegű bűncselekményeknél, mint az embercsempészet ez a probléma nem csak egy adott államban léphet fel, hanem nemzetközi szinten is. Az ország határokon átívelő bűncselekmények vonatkozásában könnyen megeshet, hogy nem csak egy, hanem több államban is eljárás alá vonják az elkövetőt. Ez teszi indokolttá, hogy a dolgozat bemutassa a külföldi ítélet érvényének elismerésére vonatkozó hazai szabályozást, továbbá azt, hogy lehetne a ne bis in dem elv csorbulását megakadályozni.

9.1. A külföldi ítélet érvényének elismerése

Bár minden állam bűncselekménynek minősíti az embercsempészt, más-más módon szankcionálja. Az embercsempészt elleni hatékony fellépés érdekében szükség lenne az büntetőjog dinamikus harmonizációjára az Európai államok között. Az Európai Unió⁸⁴ az Amszterdami Szerződésben célul tűzte ki, hogy a szabadság, a jog és a biztonság térségét valósítja meg. A közös európai büntetőjogi térség kialakításának egyik legfontosabb előfeltétele a nemzeti bűnüldöző hatóságok közötti kölcsönös bizalom és támogatás, valamint az egyik legfontosabb alapelv tiszteletben tartása, a bírósági határozatok kölcsönös elismerése az uniós tagállamokban. A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvény szerint a külföldi ítélet érvényének elismerésére irányuló eljárás egy különleges eljárás, amelynek kizárólagos célja valamely külföldi bíróság ítéletének elismerése, amely folytán az olyanná válik, mintha magyar bíróság hozta volna.⁸⁵ A jelenlegi helyzet a jogszabályi környezet módosítását kívánta, amely a 2017. évi XXXIX. törvénnyel meg is történt. A külföldi ítélet a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű, ha a külföldi ítéletet magyar bíróság e törvény alapján elismerte. El nem ismert külföldi ítélet a büntetőeljárásban nem vehető figyelembe.⁸⁶

A 2018. január 1-jén hatályba lépett új szabályozás lényege, hogy megkülönbözteti az uniós tagállamok valamint a harmadik országok ítéleteit. Az uniós tagállamok ítéletei kapcsán már nem az ítéletek érvényének elismeréséről lesz szó. A 2012. évi CLXXX. törvény a figyelembe vétel és a megfeleltetés fogalmakat használja. A harmadik országok ítéletei tekintetében ugyan megmarad az elismerés, de nem az ítélet érvényét, hanem magát az ítéletet fogja elismerni a bíróság. A külföldi

⁸⁴ Akkor még Európai Közösség volt.

⁸⁵ A 1996. évi XXXVIII. törvény 47. § (3) bekezdés.

⁸⁶ 2017. évi XXXIX. törvény 47. § (1)

ítélet akkor ismerhető el, ha az elkövetővel szemben külföldön folyamatban volt eljárás, valamint a kiszabott büntetés, illetve az alkalmazott intézkedés nem ellentétes a magyar jogrendszer alapelveivel.⁸⁷ Ez utóbbi rendelkezést nem lehet alkalmazni az Európai Unió tagállamainak bírósága által hozott ítélet vonatkozásában. Azonban az embercsempészéssel kapcsolatos büntetőeljárások szempontjából jelentősége lehet. A migrációs útvonalak olyan országot is érintenek, mint Szerbia, ami nem uniós tagállam. Ha egy embercsempész ellen Szerbiában megindul a büntetőeljárás és a terheltet elítélik, majd később Magyarországon a megindult büntetőeljárás során, már csak a szerb ítéletet kell elismerni. Az elismerésre azonban csak abban az esetben kerülhet sor, ha megfelel a fentebb hivatkozott jogszabály alkotta feltételeknek.

A külföldi ítélet elismerésére irányuló eljárás eredményeképpen sem válik a külföldi ítélet magyar ítéletté, az megőrzi külföldi ítélet jellegét, azonban – az elismerést követően – osztja a magyar bíróság ítéleteinek érvényét. A külföldi ítélet érvényének elismerése és a külföldi bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának átvétele során az ítélet átalakításakor a magyar bíróság nem súlyosbíthatja a terhelt büntetőjogi helyzetét.⁸⁸

A Debreceni Ítéltábla 2018 májusában végzéssel határozott egy olyan ügyben, ahol az embercsempészés elkövetői közül, 2 vádlott tekintetében már jogerős döntés született Németországban. Az másodfokú bíróság ítélete ellen az ügyész fellebbezést jelentett be, arra hivatkozással, hogy a német ítéletben megállapított tényállás és magyar bíróság által megállapított tényállás nem fedik le egymást maradéktalanul, ugyanis az elkövetés helye a német ítéletben az osztrák-magyar, míg a magyar ítéletben a magyar-osztrák államhatár. A Debreceni Törvényszék, mint másodfokú bíróság két vádlott tekintetében is büntethetőségi akadály fennálltát állapította meg. Így a VII. rendű és a VIII. rendű vádlottak tekintetében helyesen vonta le azt a következtetést, hogy az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezése mellett jogerősen ítélt dologra hivatkozással meg kell szüntetni az eljárást.

A Debreceni Ítéltábla a végzésében helyben hagyta a Törvényszék ítéletét, és a német ítélet magyar fordítása alapján a tényállást helyesbítette.

A indoklásban az Ítéltábla kifejtette, hogy jelen ügyben az volt a kérdés, hogy mi a „res iudicata” hatása, mely kérdés felmerülésének alapfeltétele az korábbi jogerős elítélés, tekintettel arra, hogy anyagi jogerőhatás kiváltására kizárólag a bíróság ügydöntő határozata képes.

⁸⁷ 2017. évi XXXIX. törvény 47.§(3)

⁸⁸ Kúria Bt.I.1.232/2017. számú ügyben hozott határozata

Az ügyben is érvényesült a *ne bis in idem* elve. Az eljáró bíróság, a végzésében hosszasan részletezte, hogy kire és mire terjed ki a többszöri eljárás tilalma. Ezt a kérdéskört a személyi és tárgyi terjedelem szempontjából kell vizsgálni, mely vizsgálatra a tettazonosság szabályai voltak alkalmazandók.

A *ne bis in idem* elve alanyi vonatkozásban személyazonosságot feltételez, csak azt a személyt védi, aki a megelőző büntetőeljárás terheltje volt, míg tárgyi terjedelmet illetően a kizáró hatás érvényesüléséhez a jogerős ítélettel befejezett és a később meginduló büntetőeljárás tárgyának azonosnak kell lennie, azaz a két történeti esemény azonossága szükséges.

A 2017.évi XXXIX. törvény 24.§-a alapján a tagállami ítéletek minden további külön eljárás nélkül érvényesülnek.

Ezekre hivatkozással az Ítéltábla megállapította, hogy habár külföldi és a magyar ítélet nem teljesen egyezők, nem fedik le teljes mértékben egymást, a két ítéleti tényállás alanyai és tárgyi azonosságú, egymáshoz időben, térben és tárgyuk alapján elválaszthatatlanul kötődő cselekmények együttese.⁸⁹

Amíg a bíróságot határozatának meghozatalánál köti a külföldi bíróság által megállapított tényállás, addig a minősítés nem, illetve részben. Ez azt jelenti, hogy a magyar bíróság megállapíthat rendbeliség (halmazat) helyett folytatóságosságot (egységet), például több rendbeli embercsempészet büntette helyett (1 rendbeli) folytatólagosan elkövetett embercsempészet büntettét, illetve megállapíthat minősítő körülményt is, például bűnszövetséget, üzletszerűséget, ha az a tényállásban le van írva, vagy a bűncselekmény megnevezésében szerepel illetve mellőzhet is bűnszervezetben elkövetést, ha a külföldi elkövetési körülmény a hazai jog szerint adott esetben a bűnszövetség minősítő körülménnyel azonos.⁹⁰

A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvény szerint a külföldi ítélet a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű, ha a külföldi ítéletet magyar bíróság e törvény alapján elismerte. El nem ismert külföldi ítélet a büntetőeljárásban nem vehető figyelembe.⁹¹ Ez az eljárás azonban ellentétes az európai bűnügyi nyilvántartási rendszer létrehozásáról szóló 2009/135/IB tanácsi kerethatározattal. A 2009/315/IB kerethatározat annak érdekében jött létre, hogy megalkossa és fejlessze az ítéletekkel kapcsolatos, információk tagállamok közötti cseréjét szolgáló informatikai rendszert. Egy ilyen rendszernek képesnek kell lennie arra, hogy a könnyen megérthető formába továbbítsa részére az ítéletekre vonatkozó

⁸⁹ Debreceni Ítéltábla - Bhar.2.134/2018/6

⁹⁰ FEJES PÉTER: A külföldi ítélet érvényének elismerése – *corpus alienum in iure criminali?*,

Ügyészségi Szemle, 2016/2. szám 6-30. oldal

⁹¹ 1996.évi XXXVIII. törvény 47.§ (1)

információkat. Egységes formátumot kell ezért kialakítani, amely lehetővé teszi az információk egységes, elektronikus és az automatikus fordítást megkönnyítő formában történő cseréjét, valamint létrehozza a tagállamok központi hatóságai közötti, ítéletekkel kapcsolatos elektronikus információcsere megszervezésének és megkönnyítésének bármely egyéb módját.⁹²

Amennyiben egy tagállam, egy másik tagállam bírósága által hozott ítélet érvényének elismerése céljából egy külön eljárást folytat le, az ellentétes a kerethatározatban foglaltakkal. Az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy minden részes állam elismeri más része államban hatályos büntetőjog alkalmazását még akkor is, ha saját nemzeti jogának alkalmazása eltérő eredményre vezetett volna.⁹³ Sem az EU Szerződéseknek, sem a Schengeni Megállapodásoknak, sem pedig az annak végrehajtásáról szóló egyezmények nincs olyan rendelkezése, amely „ne bis in idem” elv alkalmazását harmonizációtól, vagy akárcsak tagállamok büntetőjogi szabályainak közelítésétől tenné függővé.⁹⁴

A *ne bis in idem* elv alapvető jogelv az Unióban, amelyet a Charta is elismer, és amelyet az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata alakított. Ezért a végrehajtó hatóságnak jogosultnak kell lennie az európai nyomozási határozat (ENYH) végrehajtásának megtagadására, ha az ellentétben állna ezzel az elvvel. Az ENYH alapját képező eljárások előzetes jellegére tekintettel, a végrehajtást nem lehet megtagadni, ha annak célja a *ne bis in idem* elvvel való esetleges ütközés megállapítása, vagy ha a kibocsátó hatóság biztosítékot nyújtott arra vonatkozóan, hogy az ENYH végrehajtásának eredményeképpen átadott bizonyítékot nem használják fel olyan személy büntetőeljárás alá vonására vagy szankcionálására, akinek az ügyét azonos tényállás alapján már jogerősen elbírálták egy másik tagállamban.⁹⁵

A harmadik országbeli állampolgárokkal szemben az Unióban hozott ítéletekkel kapcsolatos információkat nem gyűjtik össze az állampolgárság szerinti tagállamban, mint az uniós állampolgárok esetében, hanem csupán megőrzik őket azokban a tagállamokban, ahol meghozták az ítéleteket. Ezért kizárólag akkor

⁹² A Tanács 2009/316/IB kerethatározata (2009. április 6.) a 2009/315/IB kerethatározat 11. cikke alkalmazásában az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) létrehozásáról (letöltés: 2018.09.14.)

⁹³ Európai Unió Bírósága C-436/04. számú ítélet.

⁹⁴ SOMOGYI GÁBOR: A Kúria iránymutatása a „res iudicata” terjedelméről az EU-s tagállamban büntető ügyben hozott határozat elismeréséről, Európa Jogi Szaktanácsadói Hálózat, 2018.06.05 (letöltés: 2018.08.29.)

⁹⁵ Az európai parlament és a tanács 2014/41/eu irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0041> (letöltés: 2018. 09.20.)

nyerhető teljes körű áttekintés egy harmadik országbeli állampolgár bűnügyi előéletéről, ha információ iránti megkeresést intéznek minden tagállamhoz.⁹⁶

10. ZÁRÓ GONDOLATOK

Úgy gondolom, hogy nem túlzás azt kijelenteni, hogy az utóbbi négy évben olyan jelentős változások következtek be Európa szerte, amelyek hatásai számos területen érzékelhetőek. Többek között a politikában, a határellenőrzési rendszerben vagy éppen a bíróságokon.

Az embercsempészás elkövetésének megsokszorozódásával, olyan probléma nehezedett mind a bűnüldöző szervek, mind a jogalkotók vállára, amely azonnali megoldásokat kívánt. Azonban egy ilyen jellegű bűncselekménynél nem elég egy állam fellépése, több ország összehangolt, harmonikus fellépésére van szükség a hatékonyság érdekében.

Az elkövetők számára könnyű és gyors pénzszerzési lehetőségnek ígérkezett az embercsempészás, azonban a lebukás veszélyének elkerüléséhez egy konspiráltan működő szervezetrendszerre van szükség. Ennek hiányában a lebukás szinte biztos. Különös tekintettel a 2015-ben bevezetett intézkedésekre, amelyek minden lehetséges téren megnehezítették az embercsempészek dolgát. Az elkövetési statisztikák alapján, ezek a rendelkezések meghozták az eredményeket. A migrációs hullám azonban nem ért véget, napjainkban is emberek százai érik el Európa határait, azzal a szándékkal, hogy Nyugat-Európában telepedjenek le. Mivel a sok Közép-Európai ország nem állt nyitottan a befogadás vagy akár csak az országon történő áthaladás kérdéshez, a migránsok nem tudnak illegális módon, okmányok nélkül áthaladni, például Magyarország területén sem. A másik két lehetőség, hogy új útvonalon haladnak tovább vagy embercsempészek szolgáltatásait veszik igénybe.

Napjainkban az embercsempészás fejlett technikai háttérrel rendelkezik, így a leleplezés sikerének érdekében a bűnüldöző szerveknek lépést kell tartani ezen a téren is a fejlődésekkel és a változásokkal. Ezek igen nagy anyagi háttérrel igényelnek, amit sokszor nem tudnak az államok maguknak biztosítani. Ezért is van kiemelt jelentősége például az Unión belüli együttműködésnek.

⁹⁶ Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS): a Tanács kialakította álláspontját - <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2017/12/08/european-criminal-records-information-system-ecri-council-agrees-its-position/> (letöltés: 2018.09.12.)

Mivel az embercsempészek vagyoni haszonszerzés céljából követi el a bűncselekményeket, a szigorítások ellenére sem hagytak fel a bűnözéssel. Statisztikai adatok szerint az embercsempészés visszaszorulásával megnőtt a kábítószer behozatal és kereskedelem. A már meglévő bűnszervezetek tovább működnek.

A bíróságokra nehezedő ügyteher mellett jelentősége van az ügyek bonyolultságának is. A külföldi ítéletek érvényének elismerése újabb és újabb problémákat vet fel. Minden országban törekednek az egységes bírói gyakorlat kialakítására, amely megkönnyíti a jogalkalmazást. Jelen esetben azonban gyorsan és meglehetősen rövid idő alatt kellett reagálni, így sokszor a nem megfelelő szabályozás hiányában eltérő álláspontok alakulhattak ki.

Az embercsempészás egy állandó probléma. Éppen ezért fontos a már megkezdett munka folytatása, az elkövetési módok tanulmányozása, a hatékony együttműködés és a prevenció. Lehet, hogy egy időre sikerült visszaszorítani az elkövetést, de embercsempészás mindig volt, van és lesz.

FORRÁSJEGYZÉK

Nemzetközi jogforrások

- 1951.évi menekültügyi egyezmény
- A Tanács jogi aktusa (2000. május 29.) az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyegyezménynek az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikke szerinti létrehozásáról
- Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről (1959.április 20)
- A Tanács 2009/426/IB határozata (2008. december 16.) az Eurojust megerősítéséről és az Eurojust létrehozásáról a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából szóló 2002/187/IB határozat módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról
- A Tanács 2009/316/IB kerethatározata (2009. április 6.) a 2009/315/IB kerethatározat 11. cikke alkalmazásában az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) létrehozásáról

Magyar jogforrások

- 1978.évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1996. évi XXXVIII. törvény a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről
- Az államhatárról szóló 2007.évi LXXXIX. törvény
- 2012.évi. C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről
- 2015. évi CXXVII. törvény az ideiglenes biztonsági határzár létesítésével, valamint a migrációval összefüggő törvények módosításáról
- 2017.év XXXIX. törvény az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 2018. évi XLI: törvény az egyes adótörvények és más kapcsolódó törvények módosításáról, valamint a bevándorlási különadóról

Irodalomjegyzék

- BALOG GÁBOR: Az embercsempészség elleni bűnüldöző munka nemzetközi vetületei, tapasztalatai, Belügyi Szemle, 2016/12. szám
- BARTKÓ RÓBERT: Az anyanyelv használatához való jog eróziója az illegális migráció elleni küzdelemben, Eljárásjogi Szemle, 2017/4.
- BLASKÓ – HAUTZINGER – MADAI – PALLAGI – POLT – SCHUBAUER: Büntetőjog Különös rész II. Rejtjel Kiadó, Budapest 2015.
- BOROSS ZOLTÁN: Az embercsempészség aktuális kihívásai, Ügyészek Lapja, 24. évfolyam, 5. szám
- FEJES PÉTER: A külföldi ítélet érvényének elismerése – corpus alienum in iure criminali?, Ügyészeti Szemle, 2016/2. szám
- FÓRIZS SÁNDOR: in Gaál Gyula: Az embercsempész tevékenység megjelenési formáinak és módszereinek változásai a Magyar Köztársaság államhatárain 1991-2003 között, PhD értekezés

- GAÁL GYULA: Az embercsempészség elleni fellépés a határellenőrzésben, Belügyi Szemle 2003/6.
- GAÁL GYULA: Az embercsempészség büntetőjogi aspektusból, Belügyi Szemle, 2016/12.
- NAGYCENKI TAMÁS: Bűnszervezetben történő embercsempészség bizonyítási nehézségei a bírósági határozatok tükrében, Ügyészségi Szemle, 2018./1.
- NÉMETH CSABA: Néhány gondolat az embercsempészség bírói gyakorlatáról, Bírák Lapja, 2006/2.
- NÉMETH CSABA: Gondolatok az embercsempészség bírói gyakorlatáról, Belügyi Szemle 2006/9.
- SCHIMDT GÁBOR: „Tradíciók versus hatékonyság” Nemzetközi együttműködés a szervezett embercsempészség miatt indult büntetőügyekben, Ügyészek Lapja, 2017/5.
- SOMOGYI GÁBOR: A Kúria iránymutatása a „res iudicata” terjedelméről az EU-s tagállamban büntető ügyben hozott határozat elismeréséről, Európa Jogi Szaktanácsadói Hálózat,
- SZÉP FERENC: A hazánkat érintő illegális migráció és az embercsempészség nyomozása, Hadtudományi Szemle, 2017. X. évfolyam 4. szám
- VARGA JÁNOS: Embercsempészek kontra Európai Unió és Magyarország, Magyar Rendészet, 2017/3.
- VARGA JÁNOS: Embercsempészség a tömeges méretű migráció során, Magyar Rendészet, 2016/6.
- ZSIRAI VERONIKA: A magányos elkövetés értékelése az embercsempészség elleni küzdelemben-különös tekintettel a Komáromi Járási Ügyészség gyakorlatára, Eljárásjogi Szemle, 2018/1, 60-64. oldal

Magyar Bírósági Határozatok

- BK.114
- BH 2008.12.319 I.
- BH 2011.11.299
- EBH 2005.1288.

- Legfelsőbb Bíróság 2009.96.
- EBH 2006.1385.
- BH 2011.6.157 I.
- Kecskeméti Törvényszék 2. Bf.364/2016/37.
- Lenti Városi Bíróság 2. B. 322/2005/80.
- Kúria Bt.I.1.232/2017.
- 6/1999. Büntető Jogegységi Határozat
- Legfelsőbb Bíróság 4/2005. BJE
- Zalai Megyei Bíróság – Bf.397/2005/6.
- Legfelsőbb Bíróság – Bfv. II.173/2008/5.
- Legfelsőbb Bíróság – Bfv. I.636/2009/6
- Legfelsőbb Bíróság – Bfv. I.456/2010/7.
- Kúria - Bfv. II.573/2012/5.
- Kúria - Bfv. I.1469/2012.12
- Kúria - Bf. II.816/2014/8
- Debreceni Ítéltábla - Bhar.2.134/2018/6
- BH 2018.2.37.
- BH 2018.2.37

Nemzetközi Bírósági Határozatok

- Európai Unió Bírósága C-436/04. sz.

Internetes források

- A migrációs válság számokban -
<http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170629STO78630/a-migracios-valsag-szamokban>

- Ahogyan a UNHCR látja: "menekült" vagy "migráns", melyik a megfelelő?
<http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/pressrels/2015/unisinf513.html>
- Nyitrai Endre: A szervezett bűnözés története, Rendvédelmi –történeti füzetek, 25. évfolyam, 43-46. szám
http://epa.oszk.hu/02100/02176/00017/pdf/EPA02176_rendvedelem_43-46_047-062.pdf
- Európai Nyomozási Határozat
(http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_17_Europai_Nyomozasi_Hatarozat.pdf/47653ebc-c532-4d75-8b7c-fc8a23c2e00d)
- Az Európai Unió Tanácsa: Közös Nyomozócsoportok, Gyakorlati útmutató-
<http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/JITs%20Practical%20Guide/JIT-GUIDE-2017-HU.pdf>
- The European Union's Judicial Cooperation Unit -
<http://www.eurojust.europa.eu/Pages/languages/hu.aspx>
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak és a Tanácsnak - Tizenegyedik eredmény jelentés a hatékony és valódi biztonsági unió megvalósításáról - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0608>
- Fimathu- magyarországot és ausztriát érintő illegális migráció elleni küzdelem -
<http://www.police.hu/a-rendorsegrol/europai-tamogatasok/egyeb-forrasok/fimathu-magyarorszagot-es-ausztri-at-erinto>
- Europol supports successful cooperation between austria and hungary against illegal immigration -
<https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/europol-supports-successful-cooperation-between-austria-and-hungary-against-illegal-immigration>
- A szervezett bűnözés elleni küzdelem az Unióban -
<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-fight-against-organised-crime-2018-2021/>
- Európai Bizottság: A schengeni térség -
http://publications.europa.eu/resource/cellar/09fcf41f-ffc4-472a-a573-b46f0b34119e.0008.03/DOC_1

- Európai Bizottság Magyarországi Képvisellete: A Bizottság számottevően több forrást kíván a határvédelemre és a migráció kezelésére fordítani - https://ec.europa.eu/hungary/news/20180613_borders_hu
- [http://www.ajtk.hu/kutato-i-blog/128/csokkenoben-a-foldkozi-tengeri-migracio?-/](http://www.ajtk.hu/kutato-i-blog/128/csokkenoben-a-foldkozi-tengeri-migracio?/)
- Európai Parlament - <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20180628IPR06814/ne-legyen-buntetendo-a-migransoknak-nyujtott-humanitarius-segitseg>
- Global Compact For Migration- <https://www.iom.int/global-compact-migration>
- A rendezetlen jogállású bevándorlók alapvető jogai az Európai Unióban - [file:///C:/Users/Salya%20Fruzsina/Downloads/1848-FRA-Factsheet_FRIM_HU_BAT%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Salya%20Fruzsina/Downloads/1848-FRA-Factsheet_FRIM_HU_BAT%20(2).pdf)
- Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS): a Tanács kialakította álláspontját - <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2017/12/08/european-criminal-records-information-system-ecri-council-agrees-its-position/>

CSÁTI VERONIKA

A GYERMEK TANÚ A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

1. ELŐSZÓ

„Tárgyilagos tanú persze nincs. Minden tanú hajlamos rá, hogy ahhoz, amit átélt, kitalált elemeket keverjen akaratlanul is. Az eset, amelynek tanúja, a tanún kívül és benne is lejátszódik. A maga módján észleli az esetet, jegyzi meg emlékezetében, és az emlékezet is rajtahagyja jegyeit: minden emlékezet más tükröz... Minél több a tanú, annál ellentmondóbbak a vallomások, több mint ötven oldal telt meg ellentétes állításokkal. Végül az időkülönbség: az eset ekkor már egy és háromnegyed éve történt. A képzeletnek volt ideje, hogy átformálja az emlékezetet, s ehhez még fontoskodás, vágyképzetek, stb. járultak, újabb ötven oldalt lehetett volna megtölteni azok vallomásával, akik úgy képzelték, jelen voltak a gyilkosság során, holott nem voltak jelen.”¹

Friedrich Dürrenmatt: Igazság-ügy

Bírói értekezletet tartott a közelmúltban a Szekszárdi Törvényszék Büntető Kollégiuma. Az értekezleten megvitatták a gyermekkorú tanúk kihallgatásának eljárási kérdéseit és a bizonyítás gyakorlati tapasztalatait. Gyakran előfordul bírósági eljárások során, hogy 14 év alatti kiskorú gyermeket kell tanúként meghallgatni, ennek a gyakorlati tapasztalatait dr. Domonyai Alexa büntető kollégiumvezető összegezte, majd ezt követően előadást tartott a témában dr. Maráth Gabriella, a Budai Központi Kerületi Bíróság nyomozási bírója. Orosházi Józsefné igazságügyi pszichológus szakértő a gyermekkorúak kihallgatásának pszichológiai hátteréről és következményeiről szólt, majd az értekezlet zárásaként dr. Szabó Árpád igazságügyi orvosszakértő ismertette a legújabb módszereket a gyermekkorúak életkorának vizsgálatok, valamint fényképfelvételek alapján történő meghatározásáról. Az értekezlet megállapította, hogy a gyermekkorúak kihallgatása magas fokú szaktudást kíván meg a nyomozó bíróktól éppúgy, mint a perben eljáró bírától, hogy a kihallgatás ne okozzon újabb sérelmeket, lelki

¹ FRIEDRICH DÜRRENMATT (2003): Válogatott elbeszélések 5. Igazság-ügy. Európa Könyvkiadó, Budapest

traumát a 14 év alatti kiskorúakban. Speciális technikát tanulhattak meg a bírák a tekintetben, hogy miként vegyék fel a kapcsolatot a gyermekekkel, miként hallgassák ki őket, olyan kényes témákat érintő ügyekben is, melyekben a kiskorú gyermekek váltak szexuális bűncselekmények áldozataivá. A pszichológus szakértő ismertette a kihallgatás során figyelembe veendő gyermekek részéről tanúsított mozgásokat, reakciókat, metakommunikációs jeleket, melyek a szavahihetőségük kapcsán nyújtanak eligazítást a kihallgató bíróságnak.² Tanulmányomban igyekszem bemutatni a gyermekjogok történeti fejlődését, a gyermekbarát igazságszolgáltatás működésének feltételeit hazai és nemzetközi standardok tükrében, továbbá a gyermekkorú tanú meghallgatásának szabályait az Új Büntetőeljárás törvény alapján. Tanulmányom célja néhány megfontolandó intézkedés bemutatása, amellyel a gyermekbarát igazságszolgáltatás hazai érvényesülését lehet biztosítani, illetve végső célként a gyermek tanú traumatizálódásának elkerülését.

2. A GYERMEKJOGOK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

2.1. Előzmények

A gyermekek jogaival és a rájuk vonatkozó speciális szabályokkal először az újkorban kezdtek el foglalkozni. Az iparosodás elterjedése, a francia forradalom és az amerikai függetlenségi háborút követően jelentek meg az emberi jogok első deklarációi. Ezek útján fejlődtek ki a gyermeki jogok, és az alapvető emberi jogok mentén kaptak nagyobb hangsúlyt.³ A polgári társadalmak kialakulásával kezdtek a gyermekekre, mint speciális csoportokra vonatkozó elkülönített, differenciált szabályok megjelenni. Németországban a polgári jogszabályok büntetéssel sújtották azokat a szülőket, akik elhanyagolták, vagy bántalmazták gyermeküket, míg az Amerikai Egyesült Államokban 1899-ben létrehozták a Fiaalkorúak Bíróságát.⁴ A XX. század második felétől egyre több nemzetközi dokumentum és egyezmény jelent meg, amely biztosítani kívánta a gyermekek jogait. Ellen Kay svéd pedagógus 1902-ben a XX. századot „a gyermekek évszázadának” nevezte és ezzel a címmel könyvet jelentetett meg, amely felkavarta az addigi állóvizet.⁵ Eglantyne Jebb Nek megállapította a Save The Children Found (Mentsétek meg a gyermekeket) nevű szervezetet, amely kidolgozta a Gyermekek Chartája című szabálygyűjteményt, amelyet 1924-ben a Népszövetség közgyűlése „Genfi

² <https://www.teol.hu/tolna/kozelet-tolna/kulonleges-eset-a-tanu-ha-gyerek-609380/> (2018.07.01.)

³ SZABÓNÉ DR. SÁRI ADRIENN: Gyermekkorú tanú kihallgatása a büntető eljárás során a gyermekközpontú igazságszolgáltatásban, Jogi Fórum Publikáció, Miskolc, 2017. október 30.

⁴ MÉSZÁROS DÓRA: Út a gyermekbarát igazságszolgáltatás felé. In: Acta Iuvenum Caroliensia, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi kar, Budapest, 2012. 2. kötet 93-97.o.

⁵ PUKÁNSZKY BÉLA: A nevelés lényege: nem nevelünk. Új Pedagógiai Szemle 1999. október, 112. o.

Nyilatkozat” néven fogadott el. Az ENSZ a II. világháborút követően ezt nem erősítette meg, hanem 1948-ban elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, így jogi alapját a „Genfi Nyilatkozat” elvesztette. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a gyermekek jogaival nem foglalkozott olyan hangsúllyal, mint a Genfi Nyilatkozat. A jelenlegi jogi szabályozásban a XXI. század első évtizede hozott jelentős előrelépést.⁶

2.2. Az Európai Unió szabályok

A Lisszaboni Szerződés egyik célkitűzése a gyermekek jogainak előmozdítása és védelme (3. cikk, 3. bekezdés). Ezeket a jogokat az Európai Unió Alapjogi Chartája is tartalmazza, amely 24. cikkében elismeri, hogy a gyermekek mindenek felett álló érdekét kell szem előtt tartaniuk. A Gyermekek Jogairól Szóló New York-i Egyezményt minden uniós tagállam ratifikálta, ennél fogva a szabályai betartásának figyelemmel kísérése az Európai Unió feladata is, amelyben a legmeghatározóbb és a legnagyobb szerep a Bizottságnak jut.⁷ A Bizottságnak szinte teljes monopóliuma van a törvény kezdeményezésben, mivel a Bizottság javaslata alapján jogosult jogi aktus kibocsátására a Parlament és a Tanács.⁸ Az Európai Unió Bizottsága 2011-ben az Európai Unió gyermekjogi ütemtervéről közleményt adott ki. Ebben összefoglalja azokat az elképzeléseket, amelyekre vonatkozóan a jövőben jogalkotási javaslatot kíván előterjeszteni. Az ütemterv a New York-i Gyermekekjogi Egyezményrel és az Európai Unió Alapjogi Chartájával összhangban határozza meg a gyermekek jogaival kapcsolatos jogalkotási tevékenység irányát. Magába foglalja az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatását a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, illetve annak megvalósítására vonatkozó javaslatokat.⁹ A közvélemény és az iránymutatás nem bír kötelező jogi erővel, ezért is nevezzük soft-law-nak az uniós jogforrások között, ennek ellenére a tagállamok rendszerint követik azokat. Az iránymutatások egyfajta harmadik jogforrásként szolgálnak, amelyek a kibocsátót kötelezik, rájuk a bíróság előtt hivatkozni lehet.¹⁰

A gyermekbarát igazságszolgáltatás kérdését a bizottság az ütemterv középpontjába helyezi. A gyermekek jogvédelme szempontjából nagyon fontos, hogy valóban hozzáférjenek az igazságszolgáltatáshoz, ehhez azonban szükséges, hogy megfelelő tájékoztatást kapjanak a jogaikról, valamint olyan közeget, légkört

⁶ Szabóné dr. Sári Adrienn i.m.

⁷ Mészáros Dóra i.m.

⁸ HORVÁTH ZOLTÁN: Kézikönyv az Európai Unióról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011.

⁹ Elfogadta a Miniszteri Bizottság 2010. november 17. napján a miniszterek képviselőinek 1098. találkozásán

¹⁰ VÁRNAY ERNŐ – PAPP MÓNIKA: Az Európai Unió joga. Komplex Kiadó, Budapest, 2010. 216-218.o.

kell teremteni az eljárások során, amely a gyermek érdekét szolgálja és sem fizikailag, sem lelkiileg nem okoz számukra sérülést. A gyermekek a legtöbb káros hatásnak a bírósági eljárás szakaszában vannak kitéve, részese lehet bűncselekmény elkövetőjeként ennek, tanúként, áldozatként, esetleg polgári ügyekben, illetve családi jogviták során.¹¹

2.3. Az Európai Unió gyermekjogi ütemterve

A Bizottság szerint, hogy az Unió ezen a területen is mintaszerűen cselekedhessen, szükség van a gyermekjogok határozottabb érvényesülésére és a szakpolitikai célok konkrét jogalkotási cselekvésre váltására. Kiemeli, hogy az ENSZ Gyermekek Jogairól Szóló Egyezményében foglalt elvek és normák a jövőben is iránymutatásul kell, hogy szolgáljanak a gyermekek jogait érintő uniós politikák és fellépések tekintetében.¹²

Bizottság az ütemtervben konkrét feladatként három részterületet különít el, ezek a területek a következők:

a) gyermekbarát igazságszolgáltatás

b) a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek védelmére irányuló célzott uniós fellépés

c) a gyermek szerepe az Unió külső fellépéseinél.

A gyermekbarát igazságszolgáltatással foglalkozó része az ütemtervnek megfogalmazza (2.1. pont), hogy a gyermekek jogi érdekeinek védelme szempontjából minimális követelmény, hogy ténylegesen hozzáférjenek az igazságszolgáltatáshoz. Ehhez az szükséges, hogy a gyermekek koruknak, fejlettségüknek és szellemi képességüknek megfelelően tájékoztatást kapjanak, véleményt nyilváníthassanak, illetve döntést hozhassanak. A jogi védelem csak úgy valósul meg, ha számukra érthető módon kapnak tájékoztatást arról, hogyan védhetik meg az érdekeiket az eljárás alatt, illetve miként élhetnek jogaikkal. Problémaként megjelöli az Európai Bizottság, hogy a gyermekkorúakkal az eljárásban felnőttként bánnak, ugyanakkor nem biztosítják számukra a szükségleteiknek és a sebezhetőségüknek megfelelő garanciákat. A gyermekjogi ütemterv a teljes jogrendszerrel átfogva célozza meg az alapvető jogok érvényesítését.¹³ 2012. február 15-én az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága

¹¹ Szabóné dr. Sári Adrienn i.m.

¹² Szabóné dr. Sári Adrienn i.m.

¹³ EMRI GERGELY: Gondolatok a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. Ügyészek Lapja, Huszonkettedik évfolyam, 2015/2.

elfogadta a Gyermekjogi Stratégiát, amellyel gyakorlati javaslatokat kíván adni a gyermekbarát szolgáltatások kiépítésére és népszerűsítésére vonatkozóan.

2.4. A Gyermekjogi Jogairól Szóló New York-i Egyezmény és az Európai Unió gyermekjogi ütemtervének magyarországi vetülete

Magyarország elnökségének az idején, 2011. február 15-én került sor az Európai Bizottság Európai Uniós gyermekjogi ütemtervének kihirdetésére, amely már konkrét feladatokat fogalmazott meg a tagállamok számára. Az ütemterv kapcsán a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (továbbiakban KIM), a Belügyminisztérium és az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2011 őszén a Gyermekbarát Igazságszolgáltatásért Munkacsoportot¹⁴ hozta létre, melynek tevékenységében bár véleménynyilvánítási joggal csak, de részt vesz a bíróság, az ügyészség, az Alapjogi Biztos Hivatala, az Országos Gyermek-egészségügyi Intézet, a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat és az Országgyűlés Hivatala. A KIM ennek jegyében a 2012. évet a „Gyermekbarát igazságszolgáltatás évének” nyilvánította. Az ütemtervben foglaltak végrehajtása során a 32/2011. (XI.18.) KIM rendelet előírta a rendőrségeknél és a nyomozó hatóságoknál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakítását. Az ütemtervben foglaltak alapján az Országos Bírósági Hivatal Elnöke célul tűzte ki, hogy 2014. december 31-ig minden 7 engedélyezett bírói létszámnál nagyobb létszámú bírósági épületben gyermekbarát meghallgató szobákat kell kialakítani. 2014 áprilisában 44 bíróságon alakítottak ki a célnak megfelelő helyiséget. A 20 törvényszékből 15 rendelkezik saját gyermekmeghallgató szobával.¹⁵

¹⁴ A bizottság honlapja elérhető: <http://gyermekbarat.kormany.hu/gyermekbarat-igazsagszolgáltatatas-munkacsoport-felallitasa> (2018. 07. 27.)

¹⁵ Emri Gergely i.m.

3. GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

„ A gyermekbarát igazságszolgáltatási rendszer megnyugvást és gyógyírt hozhat; nem okoz újabb fájdalmat és nehézséget; nem sérti a gyermekek jogait.”¹⁶

A büntetőjog a polgári társadalmak kezdetétől védelemben részesíti a gyermeket az ellene irányuló olyan támadásokkal szemben, amelyek a családi állását és elhelyezését, testi, szellemi, erkölcsi fejlődését, tartására irányuló kötelezettség teljesítését vagy egészséges szexuális fejlődését veszélyeztették.¹⁷ A XX. század második fele a gyermekjogok történetének legmeghatározóbb korszaka volt, ekkor kerültek elfogadásra az e területre vonatkozó fontosabb nemzetközi és regionális dokumentumok. Napjainkban immár e jogok gyakorlati érvényesülése foglalkoztatja a társadalmat. A XXI. század feladata és egyben kihívása a korábban deklarált elvek egyre pontosabb tartalommal való megtöltése, illetve azok gyakorlatban való érvényre juttatása. Nincs ez másként a büntető igazságszolgáltatás területén sem.¹⁸

„A gyermekek sokféleképpen kerülhetnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással, például ha a szülei elválnak, vagy nem tudnak megegyezni a gyermek elhelyezéséről, amennyiben bűncselekményt követnek el, vagy annak tanúivá, illetve áldozatává válnak, vagy ha menedéket kérnek. Ha a gyermekek olyan igazságszolgáltatással kerülnek kapcsolatba, amely nem gyermekbarát, a jogukat számos korlátozás vagy sérelem érheti.”¹⁹

3.1. Történeti előzmények Magyarországon

A gyermekek kifejezett védelmét, kíméletét célzó eljárási rendelkezéseket sem az 1896. évi Bűnvádi Perrendtartás, sem a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény nem tartalmazott. Az első jelentős szabályt az 1962. évi 8. törvényerejű rendeletben találjuk. Az 1962. május 13. napján kihirdetett újabb büntetőeljárási kódex 134.§-a értelmében a gyermek és fiatalok személy tanúkenti

¹⁶ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. Előszó.

¹⁷ KERESZI KLÁRA: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban). Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet Tudományos Kiadványai, 7.

¹⁸ SZÁSZ GABRIELLA: Anomáliák a gyermekbarát büntetőeljárásban? Ügyészek Lapja, Huszonegyedik Évfolyam, 6. szám, 2014.

¹⁹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az EU gyermekjogi ütemterve. COM(2011) 60., 6.o.

kihallgatásánál a tanú gondozója (szülő, törvényes képviselő, stb.) és pedagógus is jelen lehetett. A tvr. egyetlen kifogásolható szabálya, hogy a hatóság belátásához kötötte az említett rendelkezés alkalmazását. Tehát az eljáró hatóság döntött arról, hogy az említett személy jelenlétét mikor teszi lehetővé. Új szabályt vezetett be a gyermekkorú tanúk kihallgatásával kapcsolatban a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény. A korábbi Be. 63. § (3) bekezdése szerint gyermekkorút csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha vallomása olyan bizonyítékot tartalmazhat, amely előreláthatóan másként nem pótolható. A korábbi Be. szintén úgy rendelkezett, hogy a gyermek és fiatakorú tanú kihallgatásánál –a hatóság belátása szerint- a gondozója és nevelője jelenlétét is lehetővé tette. Fontos hangsúlyozni, hogy a törvény nem tette kötelezővé a fent említett személyek jelenlétét, és azt a bírói gyakorlat sem kívánta meg. Példaként említeném a Legfelsőbb Bíróság BH 1996.520. számú eseti döntését, amely kifejezetten arról rendelkezik, hogy a gyermek és a fiatakorú tanúkénti kihallgatásánál gondozójának és nevelőjének a jelenléte nem kötelező, sőt egyenesen eljárási szabálysértésnek minősül, ha a bíróság ezeknek a tanúknak nyomozás során tett vallomását emiatt kizárja a bizonyítási eszközök köréből.²⁰

3.2. A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmáról

A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2010. november 17-én elfogadott iránymutatása tartalmazza.²¹ A dokumentum meghatározása szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermekek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrált, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot” (II/c. pont.).

E definícióból olyan alapelvek, úgynevezett minimumkövetelmények bonthatók ki, amelyek túlnyomórészt a felnőttekre vonatkozó szabályozásban is megjelennek,

²⁰ KOMP BÁLINT JÁNOS: A gyermekek védelme a büntető igazságszolgáltatásban- különös tekintettel a gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi és hazai eredményeire, Doktori Műhelytanulmányok,2015.

²¹ Elérhető:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_HU.pdf (Letöltve:2018.08.04.)

azonban a gyermekek - vagyis a 18 éven aluliak- részvételével zajló eljárásokban többlet-tartalommal bírnak, tekintettel a gyermekek kiszolgáltatottságára, valamint speciális szükségleteire.²²

Az iránymutatás a korábban keletkezett nemzetközi dokumentumokban foglaltakkal egyezően határozza meg, hogy a 18 év alatti személlyel szemben folyamatban lévő eljárásban a gyermek mindenek felett álló érdekeinek kell érvényesülnie, megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a méltóságuk tiszteletben tartására, a diszkriminációval szembeni védelmükre, továbbá a jogállami garanciák maradéktalan betartására. Általánosságban említi meg, hogy a büntetethetőségi korhatár nem lehet túl alacsony és azt törvénybe kell foglalni, a kiskorúakat érintő ügyeket soron kívül kell elintézni, továbbá fontos az is, hogy a kiskorú meghallgatásához és véleménynyilvánításhoz való joga ne sérüljön. A tájékoztatáshoz való jog kapcsán az iránymutatás kiemeli, hogy a gyermekeket érintő bírósági határozatokat a gyermek számára érthető módon és nyelvezettel kell megmagyarázni, különös figyelemmel azokra, amelyek az ő véleményével ellentétes döntést tartalmaznak.²³

Véleményem szerint a gyermekek különböző akadályokkal szembesülnek, ha büntetőeljárás alá vonják őket, és abban érdekeiket szeretnék érvényesíteni, jogaik tiszteletben tartását próbálják elérni. Ilyen nehézség például a cselekvőképességük korlátozottsága²⁴, de az is, ha a gyermekkorból²⁵ eredő sajátos védelem jogának szeretnének érvényt szerezni. Ha gyermekközpontú igazságszolgáltatásról beszélünk, az ma elsősorban a gyermekkorú sértetteket és tanúkat védi, miközben a 18 éven aluli terhelteket ugyanúgy megilleti a speciális védelem. A gyermekjogi megközelítés, tehát a gyermekbarát igazságszolgáltatás az Európa Tanács irányelve szerint a gyanúsított, vádlott gyermek szükségleteinek fokozott figyelembevételét is előírja.²⁶ A gyermekbarát igazságszolgáltatás princípiumainak köréből, a teljesség igénye nélkül, az alábbiakat tartom szükségesnek kiemelni: tájékoztatáshoz való jog, megfelelő kommunikáció, „gyermekbarát” nyelvhasználat, tanácsadáshoz való jog, véleménynyilvánításhoz való jog, indokolatlan késlekedés elkerülése, gyermekbarát környezet kialakítása, eljárási formalitások mellőzése, gyermekeket befolyásoló tényezők kizárása,

²² Szász Gabriella i.m.

²³ Emri Gergely i.m.

²⁴ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3> (2018.09.01.)

²⁵ Stephen Golub - Anne Grandjean: Promoting equitable access to justice for all children. UNICEF Insights, issue 1, 2014.

²⁶ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045f5a9> (2018.08.20.)

gyermekkel foglalkozó szakemberek képzése, továbbá multidiszciplináris szemlélet.²⁷ Különösen súlyos kockázata van az alapvető jogok, gyermekjogok, eljárási garanciák sérülésének, ha az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatba kerülő 18 éven aluli személy marginalizált kisebbséghez tartozik, vagy a többségi társadalomtól eltérő kulturális háttérrel bír. Ez a két veszélyeztető faktor a külföldi állampolgárok esetén egyszerre van jelen.²⁸

Ezekben az esetekben már önmagában a büntetőeljárás is egy interkulturális folyamat, ami speciális felkészültséget és tudást igényel. Erre –a személyi állományt és a módszertani útmutatók hiányát tekintve- jelenleg nem tud rendszerszintű választ adni a magyar igazságszolgáltatás.²⁹ Tanulmányomban egy-egy, a hazai büntetőeljárásunkból kiragadott jogszabályi rendelkezésre, gyakorlatra kívánok rávilágítani, melyek a nemzetközi elvárásoknak nem minden tekintetben felelnek meg.³⁰ Az Európai Unió célkitűzései között kiemelten kap helyet a gyermekek jogainak védelme, amellyel a Lisszaboni szerződés kiemelten foglalkozik. Az Európai Unióról szóló szerződés³¹ 3. cikkének 3. bekezdése előírja az Unió számára a gyermekek jogainak érvényre juttatását, védelmét, és a szerződéshez csatolt és jogforrásnak minősülő Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke is kiemeli, hogy a gyermekek önálló jogokkal rendelkeznek. 2009-ben a Stockholmi Program³² végrehajtásáról szóló bizottsági cselekvési terv feladatként határozza meg, hogy az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellegét erősíteni kell (9. oldal 2.3.1. pont).³³ 2011. február 15. napján az Európai Bizottság kihirdette az Európai Unió gyermekjogi ütemtervet³⁴, amely már konkrét jogalkotási feladatokat is meghatározott az uniós tagállamok számára. Amint azt már említettem, a gyermekjogi ütemterv kiemeli, hogy minden uniós tagállam ratifikálta az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezményét, ezért az Egyezmény elveinek és normáinak a jövőben is iránymutatással kell szolgálniuk a gyermekek jogait érintő uniós politikák és fellépések számára. A Bizottság megfogalmazta azon álláspontját is, hogy itt az ideje a gyermekjogok határozottabb érvényesülésének és a szakpolitikai célok konkrét jogalkotási cselekvésére

²⁷ Szász Gabriella i.m.

²⁸ GYURKÓ SZILVIA- NÉMETH BARBARA- BALÁZS RÉKA: Az eljárási jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése Magyarországon, büntetőeljárás alá vont külföldi fiatalkorú esetén. *Belügyi Szemle*, 65. évfolyam, 42.o.- 52.o.

²⁹ Gyurkó Szilvia- Németh Barbara- Balázs Réka i.m.

³⁰ Szász Gabriella i.m.

³¹ http://eu.kormany.hu/download/9/d4/20000/EU_EUM_szerzodes.pdf (2018. 08. 05.)

³² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ajl0034> (2018. 08. 05)

³³ http://EU.KORMANY.HU/DOWNLOAD/9/D4/20000/EU_EUM_szerzodes.pdf (2018. 08. 05.)

³⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=HU> (2018.08.05.)

váltásának, annak érdekében, hogy az Unió ezen a területen mintaszerűen cselekedhessen.³⁵

3.3 Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 2014. évi záró észrevételei

Részben már a fenti erőfeszítéseket is vizsgálva, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága - amely a Gyermekek jogairól szóló New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény 44. cikke alapján, minden részes tagállamnak ötévente elkészített jelentését vizsgálja arról, hogy milyen intézkedéseket tett az egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása érdekében - a hazánkról szóló 2014. évi záró észrevételeiben a pozitív megjegyzések mellett néhány erős kritikát is említett. A jelentés pozitívként határozta meg többek között a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény gyermekeket kifejezetten védő új tényállásait, a Gyermekvédelmi törvény pozitív irányú módosításait, a Családvédelemről szóló 2011. évi CCXI. törvény megalkotását, valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény azon rendelkezéseit, melyek szerint a gyermek véleményét figyelembe kell venni az őt érintő eljárások során. A jelentés 56. pontjában a fiatalkorúak bíróságával kapcsolatban a bizottság aggodalmát fejezte ki a tekintetben, hogy nincsen elkülönült fiatalkorúak bírósága Magyarországon, a fiatalkorúak ügyeit is a rendes bíróságok tárgyalják. Kifogásolták továbbá a büntethetőségi korhatár 14 évről - bizonyos bűncselekmények esetén - 12 évre történő leszállítását. Kritikaként említik továbbá a fiatalkorúak hosszú, sok esetben egy évet is elérő előzetes letartóztatását, a szabálysértési elzárás fiatalkorúakkal szemben történő alkalmazását, a szabálysértési pénzbírság elzárásra történő átváltoztatását, továbbá a resztoratív joghátrányok alkalmazásának hiányát. A szabálysértési ügyek kapcsán az Alkotmánybíróság - igaz markáns különvélemények mellett - állást foglalt a fiatalkorúakat érintő szabálysértési elzárások kapcsán, amikor a 3142/2013. (VII.16.) AB határozatában³⁶ elutasította az alapvető jogok biztosának azon indítványát, miszerint a fiatalkorúak szabálysértési elzárása az Alaptörvénybe ütközik. A bizottság felhívta Magyarországot, mint tagállam figyelmét, hogy a következő ötéves ciklusban tegyen intézkedéseket a fenti problémák megoldása érdekében. A következő tagállami jelentés 2019. november 5. napján esedékes.³⁷

³⁵ Emri Gergely i.m

³⁶ http://www.mkab.hu/letoltesek/abk_2013_15.pdf (2018. 08. 05.)

³⁷ A Gyermekjogi Bizottság záró észrevételei, 2014. A jelentés angol nyelvű szövege elérhető: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/HUN/CO/3-5&Lang=En (2018. 08. 05.)

3.4. Megfontolandó intézkedések

A gyermekbarát kihallgató szobák létrehozása óriási lépés volt, azonban az minden jogalkalmazó számára világos, hogy pusztán ettől nem lesz gyermekbarát az igazságszolgáltatás. A sokszor elképesztő állapotú bírósági infrastruktúra nehezen ad lehetőséget arra, hogy a gyermekkorú sértettek, tanúk külön bejáraton jöjjenek be az épületbe, és a nyomasztó beléptetés, átvizsgálás nélkül, teljesen elkülönített folyosón várjanak, miközben nem látnak fegyveres bv. örök által megbilincselve előállított felnőtteket. Az ezen való változtatás tisztán költségvetési kérdés. Az Országos Bírósági Hivatal elnökének tanúgondozói kezdeményezése és a bírósági tanúgondozói hálózat működése³⁸ összekapcsolható lenne ezen feladat rendezésével.³⁹

A szakemberek hatékony képzésének megszervezése szintén fontos lépés. A gyermekkorúak kihallgatása akár a büntető, akár a civilisztikai eljárásokban igencsak speciális feladat, különösen nehéz ez akkor, ha a kiskorúnak történetesen a saját szülei ellen kell tanúskodnia.⁴⁰ Ezt felismerve az Egyesült Királyságban az igazságügy-minisztérium 2011-ben iránymutatásokat dolgozott ki a gyermekkorú sértettek és tanúk kihallgatásához. „A legjobb bizonyíték megszerzése a büntetőeljárásokban: Útmutatás a sértettek és tanúk kihallgatásához és a speciális intézkedések alkalmazásához.” címmel megjelent⁴¹ iránymutatások az eljárás minden résztvevője számára hasznos információkat tartalmaznak, beleértve a rendőrséget, a pártfogókat és a szociális munkásokat, valamint a jogászokat is.⁴² Ilyen a gyakorló jogászoknak szóló iránymutatás kidolgozása – gyermekpszichológus szakértők bevonásával – hazánkban is lehetséges lenne, jelenleg ugyanis nincs olyan módszertani útmutató, amely megfelelő információt adna arról, hogy hogyan kell egy gyermeket a lehető legkisebb ártalom okozásával kihallgatni.⁴³

³⁸ A bírósági tanúgondozói hálózat működéséről lásd: <http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/a-birosagi-tanugondozasrol> (2018. 08. 05.)

³⁹ Emri Gergely i.m.

⁴⁰ KEREZSI KATALIN: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban). Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 187. o.

⁴¹ Az iránymutatás szövege elérhető: <http://www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf> (2015. 08. 05.)

⁴² Az ezzel kapcsolatos jó gyakorlatokat foglalja össze az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének kiadványa. Elérhető: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_hu.pdf (2018. 08. 05.)

⁴³ LUX ÁGNES: Gyermekközpontú igazságszolgáltatás- Gyermekjogi Projekt. AJB Projektfüzetek, 2013/1., 67.o.

Véleményem szerint jelenleg védhetetlen az a nemzetközi kritika, amely sajnos megalapozottan állítja, hogy a fiatalok bírájává, ügyészévé történő kijelölés Magyarországon semmiféle képzettséghez vagy gyakorlathoz nem kötött, nincsen olyan szabály, ami az Országos Bírósági Hivatal Elnöke, illetve a Legfőbb Ügyész számára támpontot adhatna a kijelölés során a megfelelő jogászok kiválasztására. Ezen szabályozás a fentiekben ismertetett nemzetközi dokumentumok követelményeinek bizonyosan nem felel meg.⁴⁴ Az utóbbi években több egyetemen lehetőség nyílt a jogászoknak szakjogász képzés keretein belül megszerezni a fiatalok ügyeinek szakjogásza címet, azonban ez nem jelenti azt, hogy a fiatalokat érintő ügyekben kizárólag ezek a szakemberek járnának el. Megfontolandó lenne a fiatalok ügyeire vonatkozó kizárólagos illetékesség visszaállítása azzal, hogy a székhelyi járásbíróságokon csak meghatározott gyakorlattal és speciális végzettséggel rendelkező bírákat lehetne kijelölni. Ezen újonnan kijelölt bírák más ügyek tárgyalásától történő mentesítése eredményezhetné az eljárások tényleges soronkívülségét és ezáltal a fiatalok előzetes letartóztatásának rövidülését.⁴⁵

Új alternatív, resztoratív jellegű joghátrányok bevezetésével és konzekvens alkalmazásával a magyar igazságszolgáltatás büntetési szemlélete enyhíthető, ezek jogalkotó általi kialakítása a fiatalokkal szembeni eljárásokban különösen indokolt lenne. A magyar szankciórendszert Vaskuti András korábbi javaslatai szerint a különböző elkövetői életkorokhoz kapcsolódóan lehetne átalakítani, például a zárt nevelőintézet és a javítóintézet közötti átmeneti forma kialakításával, vagy a házi őrizet büntetőjogi szankcióként való alkalmazásával.⁴⁶ Az elektronikus biztonsági rendszerrel felügyelt házi őrizet, mint a szabadságvesztés alternatívájának bevezetése Nagy Ferenc szerint⁴⁷ sem lenne megoldhatatlan. Az alternatív szankciók kialakítása kapcsán – az Európa Tanács közösségi büntetésekről szóló ajánlásának⁴⁸ megfelelően – olyan büntetések, intézkedések létrehozása lenne indokolt, amelyek nem szakítják ki az elkövetőt a saját közösségéből, de előírások révén szabadságkorlátozó elemeket is

⁴⁴ Emri Gergely i.m.

⁴⁵ Emri Gergely i.m.

⁴⁶ VASKUTI ANDRÁS: A fiatalok büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései. Virág György (szerk.) OKRI Szemle 2009. OKRI, Budapest, 2009. 164-175. o.

⁴⁷ NAGY FERENC: A büntetőjogi szankciórendszer reformja, Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben. Büntetőjogi kodifikáció, 2001/2. 10. o.

⁴⁸ Recommendation No. R(92)16, Appendix-Glossary, p.11. Elérhető: <http://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%2892%29+16+on+the+Europeam+rules+on+community+sanctions+and+measures.pdf/01647732-1cf7-4ea8-88b-a-2c041bc3f5d6> (2018.08.05.)

tartalmaznak, koncentrálna arra, hogy a fiatalokúval szemben alkalmazott szankció fő célja nem a büntetés, hanem a nevelés.⁴⁹

A gyermekkorú elkövetők vonatkozásában a pönalizáció, depönalizáció kérdése a jogásztársadalom több évtizedes vitája, amely egy-egy kirívó és országos sajtóvisszhangot kiváltó eset⁵⁰ kapcsán fel-fellángol. A Btk. 16.§-ában foglalt rendelkezés már hatályba lépése előtt jelentős társadalmi vitát és számos nemzetközi szervezet komoly tiltakozását váltotta ki.⁵¹ A nyugat-európai államokban a fiatalokúak igazságszolgáltatási rendszerében két alapvető nézet jellemző. Az egyik a nevelési modell, amely szorosan véve magára az elkövetőre, annak személyiségére koncentrálna, az ő nevelését, rehabilitációját tartja szem előtt, míg a másik irányzat az igazságszolgáltatási modell, melynek fókuszában maga a cselekmény áll, ennek fő célja a fiatalokú elkövető társadalomba való visszailleszkedésének megvalósítása. A két modell eltérő szemlélete a büntethetőségi korhatárok meghatározásában markánsan megjelenik, így a nevelési modellt követő országok a büntethetőségi korhatárt kissé magasabb életkorban, míg az igazságszolgáltatási modellt követők általában kissé alacsonyabb életkorban határozzák meg.⁵² A büntethetőségi korhatár olyan jogpolitikai kérdés, amely Európában igen vegyes képet mutat. Svájcban hét, az Egyesült Királyságban tíz év, Belgiumban, Spanyolországban valamint Portugáliában tizenhat év a korhatár. Mindenesetre jóval több olyan európai ország van, ahol 14 éves vagy e feletti életkort tartanak irányadónak.⁵³ Magyarországon a jogalkotó a Btk. 1961-től évtizedekig állandó rendelkezését⁵⁴ – miszerint az elkövetéskor 14. évet be nem töltött személy büntetőjogi felelősségre vonása kizárt – megváltoztatta. Az ezzel kapcsolatos kritikákra azonban csak az Országgyűlés reagálhat, ez nem jogalkalmazói feladat.⁵⁵

⁴⁹ Emri Gergely i.m.

⁵⁰ A „Blaha réme” Áldozat és elkövető egyszerre. Forrás: <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=6619> (2018.07.29.)

⁵¹ Az UNICEF tiltakozása elérhető: <http://www.csagy.hu/hirek/item/551-az-unicef-tiltakozas-a-buntethetosegi-korhatar-leszallitasa-ellen> (2018.08.02.)

⁵² GYURKÓ SZILVIA: a büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek- és fiatalokú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények körüli dilemmák. Virág Gy. (szerk.) Kriminológiai Tanulmányok 45. OKRI, Budapest, 2008, 73-91.o.

⁵³ TÓTH MIHÁLY: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén. Elérhető: <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen> (2018.08.05.)

⁵⁴ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 20.§, A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

⁵⁵ Emri Gergely i.m.

4. A GYERMEKKORÚ TANÚK KIHALLGATÁSÁNAK SZABÁLYAI AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSRÓL SZÓLÓ 2017. ÉVI XC. TÖRVÉNY ALAPJÁN AZ EURÓPAI ÉS A NEMZETKÖZI STANDARDOK TÜKRÉBEN

A gyermekkorúak büntetőeljárás során történő meghallgatása – a gyermek eljárási pozíciójától függetlenül – speciális kérdéseket és problémákat vet fel. Ezen fejezet célja a gyermekmeghallgatás tárgyában született nemzetközi dokumentumok és hazai jogszabályok ismertetése, továbbá az Országos Kriminológiai Intézet kutatásának bemutatása.

A világunk felnőtt világ, az eszközök, körülmények és szabályok elsősorban felnőttekre szabottak. Így van ez a büntetőeljárásokban is: az erőszaknak, visszaéléseknek kitett gyermek többnyire olyan jogrendszerrel, olyan legális megoldásokkal kerül kapcsolatba, amelyeket a felnőttek sajátosságait és jellemzőit szem előtt tartva alkottak meg, és amelyek szabályait legtöbbször egyáltalán nem érti. A büntetőeljárást ezért olyan feltételek között és olyan szabályok megteremtésével kellene lefolytatni, amelyek lehetővé teszik az eljárásban részt vevő gyermekek újabb traumatizálódásának, másodlagos vagy többszörös áldozattá válásának megelőzését vagy minimalizálását.⁵⁶ Az OKRI kutatásának alapkérdése volt, hogy milyen speciális kérdéseket, problémákat vet fel a gyermekkorúak büntetőeljárás során történő meghallgatása. A gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények általában súlyosan traumatizálják az áldozatot, és az eljárások további sérülések veszélyével fenyegetnek. Ugyanakkor ezek az ügyek jellemezően bizonyítékhiányosak, és a gyermek vallomása, az abból feltárható tények és ismeretek központi fontosságúak a felderítésben és bizonyításban. A gyermek meghallgatása ezért mind az áldozat sorsa, mentális egészsége, mind a történetek bizonyíthatósága szempontjából kiemelkedő jelentőségű.⁵⁷

4.1. Nemzetközi dokumentumok

A gyermekkorú sértettek és tanúk büntetőeljárásbeli jogaira vonatkozó szabályokat az Európai Unió gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni

⁵⁶ PARTI KATALIN – SOLT ÁGNES – VIRÁG GYÖRGY: A gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és a nemzetközi standardok tükrében, Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Tanulmányok 55., Budapest, 2018.

⁵⁷ Parti Katalin – Solt Ágnes – Virág György i.m.

irányelve⁵⁸, a bűncselekmények áldozatainak európai uniós irányelve⁵⁹, valamint az Európa Tanács Lanzarote egyezménye⁶⁰ rendelkezésein keresztül mutatom be. Amint azt már említettem, az Európai Bizottság 2011-ben a gyermekek jogainak uniós érvényesítése érdekében egy ütemtervet fogadott el, amelyben a gyermekkorú áldozatok jogainak igazságszolgáltatási rendszerben történő garantálása kiemelt figyelmet kap.⁶¹ A gyermekbarát igazságszolgáltatás modelljében gyermek az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban elérte. A gyermek így a magyar igazságszolgáltatásban alkalmazott terminológia szerint megfelel a kiskorú fogalmának, így ideértendő természetesen a fiataikorú, aki az anyagi jogi szabályok szerint akkor is fiataikorúnak tekintendő, ha a határozat hozatalakor a tizennyolcadik életévét már betöltötte.⁶² Magyarországnak az Európai Unió tagjaként, illetve a gyermekek jogairól szóló egyezmény ratifikálójaként a bemutatott nemzetközi dokumentumoknak megfelelően kell kialakítania a saját stratégiáját a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítására.⁶³

Az általános elvek közé tartozik

- az ismételt vagy másodlagos viktimizáció elkerülésének elve, vagyis, hogy a büntetőeljárásban való részvétel önmagában lehetőség szerint ne tetézzé a bűncselekmény idején eleve elszenvedett traumát, különös tekintettel a kihallgatásokra és az elkövetővel való személyes találkozásra⁶⁴,

⁵⁸ Az Európai Parlament és Tanács 2011/92/EU Irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (a továbbiakban EU GYSZK)

⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU Irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (továbbiakban:EU ÁI)

⁶⁰ Magyarországon kihirdette a 2015. évi XCII. törvény az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatás elleni védelemről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról (a továbbiakban:LE)

⁶¹ Gyurkó Szilvia: A gyermekbarát igazságszolgáltatás. In: Vókó György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest,2017.

⁶² Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

⁶³ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

⁶⁴ EU ÁI 9., 17.,53.,54.,55.,57.,58,63. preamb. bek. és 18. cikk, EU GYSZK 24., 30. preamb.bek., LE 30.2,31.1 cikk

- az indokolatlan késedelem megelőzése, a bűncselekmény feljelentése és a sértettet érintő tanúkihallgatások megkezdődése között ne teljen el indokolatlanul hosszú idő⁶⁵,
- a szervezetek közötti együttműködés és az együttműködésen alapuló ügykezelés, a „bizalmi kör” megteremtése érdekében a gyermekkorú sértettek és tanúk számára biztosítani kell a jogi képviselőt abban az esetben, ha a szexuális visszaélés a családon belül történt és a törvényes képviselő érintett az elkövetésben, vagy tanúként kizáró ok áll fenn a törvényes képviselőként való fellépésével szemben⁶⁶.

A büntetőeljárásban való kihallgatás elvei a következők

- speciális eljárási szabályok kidolgozása a gyermekkorúak részvételével zajló eljárás nyomozati és bírósági szakaszára⁶⁷,
- az eljárásban részt vevő gyermekkorú sértettet megilleti az életkorának és szellemi szintjének megfelelő tájékoztatáshoz való jog a büntetőeljárás menete és jogai tekintetében⁶⁸, továbbá megilleti a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog⁶⁹,
- a büntetőeljárás során az eljárás alá vont gyermekkorú sértett és tanú meghallgatása az erre a célra kialakított vagy ennek megfelelően átalakított speciális helyiségben kell, hogy történjen⁷⁰,
- az eljárás során a gyermekkorút megilleti az a jog, hogy ne érintkezzen személyesen az elkövetővel, tehát a szembesítést és a gyanúsítottal/vádlottal azonos tárgyalásra vagy kihallgatásra idézést kerülni kell⁷¹,
- a gyermekkorú kihallgatását egy speciálisan erre kiképzett, felkészített személy vezesse⁷²,

⁶⁵ EU ÁI 20. (a) cikk, EU GYSZK 20.3 (a) cikk, LE 30.3, 35.1 a cikk

⁶⁶ EU ÁI 18. preamb. bek., EU GYSZK 30. preamb. bek., 19.1 cikk, LE 14.1 cikk.

⁶⁷ EU ÁI 58.,59.,66. preamb. bek. 1.1.,18.,23.1 cikk, LE 30.1-4, 31.1 cikk.

⁶⁸ EU ÁI 21.,26.,30.,31. preamb. bek. 1.1, 3.,4.,6. cikk, LE 31.1 a,b, 31.2, 31.6 cikk.

⁶⁹ EU ÁI 34.,36. preamb. bek. 5.2-3.,7.1-7.8. cikk, LE 31.6 cikk

⁷⁰ EU ÁI 9.1,9.3,12.1,18,22.1,22.4,26.cikk, EU GYSZK 20.3 cikk, LE 35.1.b cikk

⁷¹ EU ÁI 58. preamb. bek. 19.1-2. cikk, EU GYSZK 30 preamb. bek., LE 31.1 cikk

⁷² EU ÁI 23.2 (b) cikk, EU GYSZK 20.3 (c) cikk, LE 35.1.c cikk

- a büntetőeljárásban részt vevő gyermek legnagyobb kímélete érdekében lehetőség szerint egy és ugyanazon személy vezesse le a kihallgatásokat a teljes eljárásban⁷³,
- a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a kapcsolati erőszak sértettjeinek kihallgatását a sértettel azonos nemű személy vezesse le⁷⁴,
- a szükségesnél többszöri kihallgatására ne kerüljön sor, illetve kihallgatására csak a legszükségesebb esetben kerüljön sor⁷⁵,
- a gyermekkorú sértett és tanú kihallgatását lehetőség szerint audiovizuális módon rögzítsék, amely felvétel a bíróság előtt bizonyítékként felhasználható a sértett és a tanú további közvetlen idézése és meghallgatása helyett⁷⁶,
- lehetővé kell tenni, hogy a gyermekkorú sértettet vagy tanút telekommunikációs eszköz útján hallgassák ki⁷⁷,
- a gyermekkorú sértettet megilleti a jog ahhoz, hogy jogi képviselő vagy egy általa választott személy képviselje az eljárásban⁷⁸,
- a bíróság elrendelheti a nyilvánosság kizárását a tárgyalásról, hogyha a gyermekkorú, vagy a szexuális erőszak sértettje vagy tanúja személyiségi jogainak védelme és a reviktimizálódástól való megóvása ezt szükségessé teszi⁷⁹,
- a büntetőeljárásban részt vevő gyermekkorú vagy a szexuális erőszak sértettje azonosíthatóságának megakadályozása, illetve személyiségi jogainak megóvása érdekében meg kell tenni a szükséges intézkedéseket⁸⁰,
- a gyermekkorú sértettek és tanúk mentális folyamatainak megértése elősegíti egyfelől az eljárás alá vont személy lehető kímélete elvének való megfelelést, másfelől a bizonyítékgyűjtést és az elmondottak bizonyítékként való felhasználását. Erre tekintettel a hatóság mindama tagja, aki ilyen személyekkel kerül kapcsolatba, megfelelő képzésben kell, hogy részesüljön az ilyen sértettek és tanúk azonosításához és a velük való bánásmód

⁷³ EU ÁI 23.2 (c) cikk, EU GYSZK 20.3 (c) cikk, LE 35.1.b cikk

⁷⁴ EU ÁI 23.2 (d) cikk, eU GYSZK és LE – nincs erre vonatkozó rendelkezés

⁷⁵ EU ÁI 20(b) cikk, EU GYSZK 20.3 (e) cikk, LE 35.1 (e) cikk

⁷⁶ EU ÁI 24.1 (a) cikk, EU GYSZK 20.4 cikk, LE 35.2 cikk

⁷⁷ EU ÁI 58. preamb. bek. 23.3 (a) (b) cikk, EU GYSZK 20.5 (b) cikk, LE 36.2 (b) cikk

⁷⁸ EU ÁI 13.,24.1 (c) cikk, EU GYSZK 20.3 (f) cikk, LE 35.1.f cikk

⁷⁹ EU GYSZK 20.5 (a) cikk, LE 36.2.a cikk

⁸⁰ EU GYSZK 20.5 cikk, LE 21.1 cikk

elsajátításához. Érintettek ebben különösen a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság, a védőügyvédek, a gyermekvédelmi és egészségügyi alkalmazottak, illetve bármely személy, aki munkája során kapcsolatba léphet gyermekkorú sértettekkel, például a járőrszolgálatot teljesítő rendőrök, ezért a továbbképzésnek folyamatosnak kell lennie⁸¹.

- A szexuális visszaélések bejelentése érdekében állandó segélyvonalat kell üzemeltetniük a tagállamoknak, a tagállami segélyvonalaknak összehangolt és standardizált szolgáltatást kell nyújtaniuk⁸².

A terápiás és mentális egészségügyi szolgáltatásokra, illetve a sértett sérülékenységből adódó intézkedésekre a következő jogszabályi előírások vonatkoznak:

- Minden tagállamnak meg kell tennie a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy a sértettek rövid és hosszú távon részesülhessenek a felépülésükhöz szükséges fizikai és pszichoszociális ellátásban. Az ellátásnak a sértett szükségleteihez kell igazodnia⁸³.
- Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy a sértettet az eljárás teljes folyamatában meghallgassák, bizonyítékokat terjeszthessen elő, és hogy kifejezze szükségleteit és aggodalmait, személyesen vagy képviselője által⁸⁴.
- Az igazságszolgáltatás szerveinek együtt kell működniük a sértettek számára szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetekkel – például családon belüli erőszak esetén a gyanúsított vagy vádlott közös háztartásból való eltávolítása érdekében, vagy a gyermekkorú sértett vagy tanú családból való kiemelése érdekében, azonban csakis a gyermek érdekének szem előtt tartásával. Fontos rendelkezés, hogy a sértett mellett a hozzá közel álló személy számára is biztosítani kell a terápiás kezelés lehetőségét⁸⁵.
- Minden tagállam elismeri, hogy a büntetőeljárás alá vont gyermekkorú sértetteknek és tanúknak speciális szükségleteik vannak, és egyedi a

⁸¹ EU ÁI 61,63. preamb. bek., 25. cikk, EU GYSZK 30A preamb. bek., LE 5.1,5.2,35.1.c,36.1 cikk

⁸² EU ÁI 38, 62. preamb. bek., 26.1 cikk, LE 10.1 cikk. Magyarországon a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány által működtetett 116 000 számon gyermekkorúak is tehetnek bejelentést őket érő bűncselekményről, a szolgáltatást azonban nem kifejezetten a szexuális erőszak bejelentésére hozták létre- ilyen jelenleg nem működik az országban.

⁸³ LE 14.1 cikk. Magyarországon intézményes terápiás ellátást csak az ESZTER Alapítvány rendelője biztosított, 2016 óta azonban a rendszeres ellátás nem megoldott.

⁸⁴ EU ÁI 1.2,10.1,10.2 cikk,EU GYSZK 19.3 cikk

⁸⁵ EU ÁI 38. preamb. bek., 8.1-5,9.1-3,25.4 cikk, EU GYSZK 31. preamb. bek., 18.1 cikk, LE 14.1 cikk

helyzetük. Ennek megfelelően személyre szabott ellátásban kell, hogy részesüljenek⁸⁶.

- A büntetőeljárás során az állomány szakképzett tagja vagy szakember segítségét kell igénybe venni a sértett pszichoszociális állapotának felméréséhez, a kihallgatás lefolytatásához, valamint a fizikai és pszichikai vizsgálatok elvégzéséhez⁸⁷.

A gyermekkorú sértettet érintő orvosi vizsgálatnak a szükséges minimumra kell korlátozódnia, és csak abban az esetben végezhető el, ha a bizonyítékok feltárása érdekében feltétlenül szükséges, illetve ha a tőle várható eredmény más bizonyítékkal nem helyettesíthető⁸⁸.

A nemzetközi dokumentumok mindezekén túl az információmegosztás és kompetenciafejlesztés tárgyában is fontos követelményeket támasztanak a tagállamok irányában. A tagállamoknak ismeretterjesztő előadásokkal, kampányokkal, kutatások finanszírozásával és oktatással kell elősegíteniük a gyermekek szexuális kizsákmányolása jelenségének megértését, a kockázatok csökkenését, a bejelentések és feljelentések növekedését. Úgynevezett forródrótokat kell létesíteni a bejelentésekhez, tudatosítani kell a gyermekekkel intézményes körülmények között kapcsolatba lépők számára a szexuális abúzus jeleit. Az ismeretterjesztés és a kampányok potenciális felülete az internet. Az ismeretterjesztésben, figyelemfelvásban a civil szervezetekkel való együttműködése a főszerep⁸⁹.

4.2. A magyar büntetőeljárás bemutatása az OKRI kutatása alapján

Egy az OKRI-ben 2016-ban lefolytatott kutatás Budapest és öt megye 2015-ben jogerős ítélettel lezárt, erőszakos szexuális bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásainak iratvizsgálatát ölelte fel, összesen 153 ügy vizsgálatára került sor. A gyermekek elleni bűncselekmények túlnyomó részét a családon belül követik el, és e cselekmények döntő többsége a gyermekek elleni szexuális visszaéléssel, abúzussal kapcsolatos. Ezért az adott vizsgálati minta alkalmas annak szemléltetésére, hogy a gyermekkorúakat érintő büntetőeljárásokban miképpen érvényesülnek a gyermekbarát igazságszolgáltatás elvei. A mintában összesen 132 kiskorú sértettet azonosítottak, ami a mintába kerülő sértettek több mint kétharmada, pontosan 70,2 % volt. A kiskorú sértettek túlnyomó része (84 %) a cselekmény elkövetése idején még nem töltötte be a 14. életévét. A törvényhozó

⁸⁶ EU ÁI 9., 55.,56. preamb. bek., 22.1,22.4 cikk, EU GYSZK 19.3 cikk

⁸⁷ EU ÁI 66. preamb. bek, 25.4 cikk, EU GYSZK 30,36. preamb. bek., LE 5.1,5.2 cikk

⁸⁸ EU ÁI 20 (c) (d) cikk, EU GYSZK- nincs rendelkezés, LE- nincs rendelkezés.

⁸⁹ EU ÁI 62. preamb. bek., 26.2 cikk, EU GYSZK 34,45, preamb. bek., 23.1-3.cikk, LE 5,6,8 cikk

célja, hogy a 14. életévét be nem töltött személyt lehetőleg ne hallgassák ki tanúként a büntetőeljárás során – amennyiben tehát a bizonyítandó tényt más bizonyítási eszköz is igazolja, a 14. életévét be nem töltött személy tanúkénti kihallgatását mellőzni kell. A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 22.§ (1) bekezdése szerint „a tizennegyedik életévét meg nem haladott személy tanúkénti kihallgatását megelőzően be kell szerezni azokat a bizonyítékokat, amelyek elkerülhetővé teszik a gyermekkorú kihallgatását”. A 2017. évi XC. törvény (továbbiakban új Be.) a tizennegyedik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekményre már nem fő szabályként, hanem csak kivételként ad lehetőséget, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható (új Be. 88.§).⁹⁰

4.2.1. A 14. életévét be nem töltött személy kihallgatása a tárgyaláson

A mintába kerülő 18. életévüket be nem töltött sértettek közül 127 személy esetében volt az iratokban releváns információ arra, hogy hányszor hallgatták ki az eljárásban. A 18. évüket be nem töltött sértettek kihallgatására átlagosan több mint kétszer került sor. Csupán 10 % volt azok aránya, akiket egyszer sem hallgattak ki az eljárás során, mintegy negyedüket egyszer vagy kétszer, de volt olyan is, akit három-négy esetben, és mintegy 10 % volt, akiket öt vagy ennél is több alkalommal is meghallgattak. A hatóság a legfiatalabb sértettek esetében már jobban ügyelt a reviktimizálódás és a traumatizálódás elkerülésére – így a 14 éven aluliakat leginkább csak egy-két alkalommal hallgatták ki a büntetőeljárás során. Az esetek túlnyomó részében az iratokban nincs egyértelmű adat arról, hogy a kiskorú sértett kihallgatásáról készült-e bármilyen felvétel a jegyzőkönyvön kívül, mivel ezt a jegyzőkönyvben nem tüntették fel. A 14. életévüket be nem töltött kiskorú tanúk meghallgatásáról mindenesetre többször készült bármilyen formában audio vagy audiovizuális felvétel, mint a 14-18 évesek kihallgatásáról. Ez a bírói szakban jut jelentőséghez, hiszen ha van ilyen felvétel, akkor fölöslegessé válhat a kiskorú sértett személyes meghallgatása a tárgyalásokon. Az eljárást a sértett lehető kíméletével kell lefolytatni, különös tekintettel a kiskorú sértettekre. Ebbe a körbe tartozik a kihallgatás rendje és a kihallgató személye is. Nemcsak a kvalifikáltság, hanem a kihallgató személy neme is számít a megfelelő légkör megteremtésénél, ennek jelentőségéről a későbbiekben fogok szólni. Mind a lány, mind pedig a fiú sértettek esetében a hatóság több azonos nemű kihallgatót biztosított, mint ellenkező neműt. A 14. életévét be nem töltött sértettekre itt is jobban figyelt a hatóság, esetükben az említett arányok markánsabban

⁹⁰ Parti K.–Solt Á.–Virág Gy. i.m.

mutatkoznak. Ez az OKRI kutatásainak eredményében úgy mutatkozik, hogy a 14. életévüket be nem töltött lány sértetteket 50 esetben azonos nemű személy hallgatta ki, 34 esetben viszont ellenkező nemű volt a kihallgató. Hasonló arány mutatható ki a 14. év alatti fiú sértettek esetén is, hiszen 18 kihallgatás közül 5 esetben ellenkező nemű volt a kihallgató⁹¹. A régi Be. – függetlenül attól, hogy a nyomozási bíró kihallgatta-e, vagy sem – biztosította a 14. életévét be nem töltött személy bírósági szakban való kihallgatásának lehetőségét. Ez tárgyaláson nem volt lehetséges ugyan, viszont nemcsak kiküldött vagy megkeresett bíró, hanem zártcélú távközlő hálózat útján is megtörténhetett. A törvény nem a perbíró személyével való közvetlen találkozástól zárta el a 14. életévét be nem töltött személyt, hanem a perbíró által tartott tárgyalás közvetlenségétől, illetve a más személyekkel való közvetlen találkozástól. Amennyiben a nyomozási bíró a 14. életévét be nem töltött tanút a nyomozás során már kihallgatta, a tárgyalásra csak akkor volt idézhető, illetve azon csak akkor volt kihallgatható, ha az különösen indokolt volt, még akkor is, ha a tanú a tárgyalás időpontjában már betöltötte a 14. életévét⁹². Az új Be. a nemi erkölcs elleni bűncselekmények tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettje esetére kizárja a tárgyaláson való meghallgatást azzal, hogy azt a rendőrség, az ügyészség és a bíróság által készített hang- és képfelvétellel kell helyettesíteni. A vádemelést követően a bíróság az eljárási cselekményt csak a kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezheti el – a törvény nem nevesíti a nyomozási bírót e körben. A sértett jelenlétét a tárgyaláson telekommunikációs eszközzel kell biztosítani és a sértett az őt kihallgató bírón, ügyészen vagy a nyomozó hatóság tagján kívül mást nem láthat⁹³ [új Be. 89. § (4) bek.].

4.2.2. Nyilvánosság kizárása a tárgyalásról

Az aktakutatás eredményei szerint a bíróság a tárgyaláson főként a 14. életévüket betöltött sértetteket hallgatta meg közvetlenül, míg a 14. évet be nem töltött sértettek esetében mellőzte a személyes idézést, és az írásbeli jegyzőkönyvek felolvasásával vagy az audiovizuális felvételek megtekintésével, meghallgatásával garantálta a sértett kíméletét. Figyelemre méltó azonban, hogy így is a 14. életévét még be nem töltött sértettek közül 28-at (a gyermekkorú sértettek negyedét), a bíróság személyesen is meghallgatott a tárgyaláson. Fontos megjegyezni azt is, hogy ez főként olyan esetekben történt, amikor a nyomozási bíró előzőleg nem hallgatta ki a sértettet. A nyomozási bíró szerepe tehát a kiskorú sértettek kihallgatásában kiemelkedő jelentőségű volt, hiszen hiteles módon helyettesítette a bíróság által alkalmazott személyes meghallgatását, ez pedig a sértett további

⁹¹ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

⁹² 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

⁹³ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

viktimizálódását előzhette meg. Az új Be. szerint a nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt indult eljárások során a vádemelést követően a tizenhét éves életévét be nem töltött sértett részvételét igénylő eljárási cselekmények csak kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezhetőek el [új Be. 89. § (4) bek. e) pont]. Az iratok szerint a bíróságok olyan esetekben sem zárták ki a tárgyalás nyilvánosságát, amelyekben a kiskorú sértettet személyesen meghallgatták a tárgyaláson. Ebben a kérdésben nem volt nagy jelentősége annak, hogy a kiskorú tanú 14 éven aluli vagy már betöltötte ezt az életkort, hiszen a bíróság mindkét életkori csoportban ritkán látta szükségesnek a nyilvánosság kizárását a sértett tanú kímélete érdekében.⁹⁴ Az OKRI kutatás alapján ez azt jelentette, hogy a 14. életévét be nem töltött sértett esetén a bíróság 6 esetben zárta ki a nyilvánosságot, 20 esetben azonban nem. Ugyanez mutatkozik a 14-18 év közötti sértettek esetén is, ugyanis ebben a korosztályban 2 esetben zárta ki a bíróság a nyilvánosságot, 14 esetben azonban nem.

4.2.3 Különleges bánásmódot igénylő sértettek szembesítése az új Be. alapján

A kiskorúak védelmét szolgáló alapvető rendelkezések a szembesítés esetére tett megszorítások. A régi Be. szerint a 14. életévét be nem töltött szembesítésére csak akkor kerülhet sor, ha a szembesítés a kiskorúban nem keltett félelmet [rég. Be. 124. § (3) bek.]. A kiskorút az erre vonatkozó indítvány után egyébként is csak a nyomozási bíró hallgathatta ki, ezért ilyenkor szembesítésre is csak a nyomozási bíró előtt kerülhetett sor (esetleg tárgyalási szakban zártcélú távközlő hálózat útján kerülhetett sor a kihallgatásra, ilyen módon viszont a szembesítés fogalmilag kizárt volt). A régi Be. több konkrét rendelkezése tehát (gondozó, törvényes képviselő, esetleg pszichológus szakértő jelenléte, zártcélú távközlő hálózat útján történő meghallgatás) alapvetően megteremtette annak lehetőségét, hogy a 14. életévét be nem töltött tanú a kihallgatásával együtt járó pszichés és egyéb káros hatásokat ne szenvedje el, kiküszöbölve ezzel a személyiségfejlődésben bekövetkező esetleges károsodást. Az új Be. a különleges bánásmódot igénylő (például kiskorú) sértettek szembesítésére is szigorúbb szabályokat ír elő. Így a tizenhét éves életévét be nem töltött tanú vagy a nemi erkölcs elleni cselekmény miatt indult büntetőeljárásban a különleges bánásmódot igénylő sértett szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el [új Be. 87. § (3) bek., 89. § (3) bek.], a tizenegy éves életévét be nem töltött tanú szembesítése pedig egyenesen kizárt [új Be. 88. § (2) bek.]. Az említett aktakutatásban a 14 évesnél fiatalabb sértettek körében is alkalmazták a hatóságok szembesítést (9%), igaz, itt az idősebb kiskorú sértettekhez viszonyítva jóval ritkábban. A régi Be. minden 18.

⁹⁴Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

életévét be nem töltött személy esetén lehetővé tette a törvényes képviselő, a gondozó és a támogató jelenlétét a kihallgatáson, azonban ha a tanú és a törvényes képviselője között érdekellentét merült fel, akkor ezt a jogot a gyámhatóság gyakorolta. Ezek a szabályok a tanú érdekeinek védelmét szolgálták, különösen a gyámhatóság jelenléte érdekellentét esetén, hiszen ezáltal teljes körű garanciát adtak a tanú vallomásának bizonyítékként történő felhasználásához. Ez a szabály azonban csak lehetőség volt, azaz ezeket a személyeket értesíteni kellett, mivel jelenlétük lehetséges volt, de nem volt kötelező, és az értesítés elmaradása esetén a kihallgatást meg kellett ismételni. Hasonlóképpen az új Be. is lehetővé teszi az eljárás során a törvényes képviselő, a gondozó, támogató, illetve a feljelentő által megjelölt nagykorú személy jelenlétét a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt érintő eljárási cselekményeknél [új Be. 59.§ (1) bek. a) e) g) h) pont]. A törvényes képviselő a „segítő” pozíciójában vehet részt az eljárásban. Az új Be. tehát, az európai és a nemzetközi dokumentumoknak megfelelően, kibővíti a gyermekkorúak által igénybe vehető támogató személyek körét, amennyiben a gyermekkorú mellett részt vevő nagykorú személynek nem kell „törvényes képviselőnek” lennie, hanem a segítő személyt a gyermek is meghatározhatja⁹⁵. Az OKRI kutatásából kiderül, hogy a 14. életévét be nem töltött sértettek esetében 10 esetben történt, és 93 esetben nem történt szembesítés. Ezzel szemben azonban a 14 évet betöltött, de a 18. életévét be nem töltött sértettek esetén 13 esetben történt szembesítés, és csak 7 esetben nem.

4.2.4. Gyermekmeghallgató szobák alkalmazása a számadatok tükrében

A 2013. évi CLXXXVI. törvény iktatta be – 2014. január 1-jei hatálybalépéssel – a büntetőeljárás kódexbe azt a szakaszt, amely a gyermekmeghallgató szobák alkalmazásáról rendelkezik. A büntetőeljárásban érintett gyermekek számára minden esetben szükséges, hogy meghallgatásukra biztosítva legyenek a legszükségesebb tárgyi körülmények, így a megfelelően barátságos, nyugodt helyiség. Erre figyelemmel, lehetővé kell tenni, hogy a nyomozási bíró előtti meghallgatásuk is gyermekmeghallgató szobákban történhessen. „Ha a büntetőeljárás során megalapozottan feltehető, hogy a gyermekkorú tárgyaláson történő kihallgatása fejlődését károsan befolyásolná, a nyomozó hatóság – gyermekmeghallgató szoba egyidejű rendelkezésre bocsátásával – a gyermekkorú nyomozási bíró általi kihallgatását kezdeményezi az ügyésznél.”⁹⁶ Ennek a lehetőségét kívánta megteremteni az a Be.- módosítás, amely előírta, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút a nyomozási bíró gyermekmeghallgató szobában hallgassa ki, amennyiben erre lehetősége van, azaz az illetékeségi

⁹⁵ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

⁹⁶ A rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet 1. § (6) bekezdés.

területén lévő rendőrkapitányságon található gyermekmeghallgató szobában [régi Be. 211.§ (4a) bek.]. Az új Be. a gyermekmeghallgató helyiségek alkalmazását lehetőségként ugyancsak felveti a tizennegyedik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárás cselekmények esetén [új Be. 88.§ (1) bek. b) pont], valamint a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy esetén, ha az eljárás nemi erkölcs elleni bűncselekmény miatt indult [új Be. 89.§ (4) bek. a) pont]. A 32/2011. (XI.18) KIM rendelet értelmében a Budapesti Rendőr-főkapitányságnak és a megyei rendőr-kapitányságoknak illetékességi területükön gondoskodniuk kell legalább egy gyermekmeghallgató szoba kialakításáról [32/2011. (XI.18) KIM rendelet 1.§ (5) bek.]. Bár a bíróságokra nem vonatkozik az előírás, az Országos Bírósági Hivatal is célul tűzte ki, hogy 2014. december 31-ig minden hét főnél nagyobb létszámú bírósági épületben gyermekmeghallgató szobákat alakítson ki. A gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről szóló 1/2013. (I.8.) ORFK utasítás szerint a gyermekmeghallgató szoba használata kötelező a büntetőeljárás során a 14. életévét meg nem haladott személy kihallgatása során azon területi, vagy helyi nyomozó hatóságoknál, amelyek illetékességi területén rendelkezésre áll tanúsítvánnyal rendelkező gyermekmeghallgató szoba és a nyomozási bíró a gyermekkorú személy általa történő meghallgatására irányuló ügyési indítványt elutasítja. Igénybevitelükre elsősorban a büntetőügyekben kerül sor, amelyekben a kiskorút, mint sértettet, illetve mint tanút hallgatják meg, de ezen túlmenően a családjogi és polgári peres ügyekben is egyre nagyobb számban merül fel az igény egy kifejezetten a kiskorúak védelmét szolgáló helyiség kialakítására. A szobában a meghallgatáson csak a gyermek és a bíró, valamint a szülők vannak jelen.⁹⁷ A 14. életévet be nem töltött kiskorú tanú kihallgatásánál nem találunk jogszabályi előírást a pszichológus jelenlétére. Az új Be. ennél némileg szigorúbb annyiban, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárás cselekmény esetén lehetőségként felkínálja az igazságügyi pszichológus szakértő eljárási cselekményen való jelenlétének elrendelését [új Be. 87.§ (1) bek. b) pont]. Az aktakutatás alapján megállapítható, hogy a gyermekmeghallgató szobák használata jelenleg annyira nem szerepel a nyomozó hatóság, illetve a bíróság mindennapos rutinjában, hogy még azokban az esetekben sem használták őket, ha egyébként rendelkezésre álltak. A mintába került esetekben a meghallgatószobákat kizárólag a 14. életévüket be nem töltött sértettek esetében és ott is rendkívül ritkán használták. Ha a számokat nézzük, ez azt jelenti, hogy a 14. életévüket be nem töltött sértettek meghallgatásánál a 111 esetből csupán 12 alkalommal használták a meghallgatószobákat, míg a 14. évet betöltött, de a 18. évet be nem töltött sértettek kapcsán a 21 esetből egyszer sem használták a

⁹⁷ Komp B. J.: A gyermek védelme a büntető igazságszolgáltatásban- különös tekintettel a gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi és hazai eredményeire. Doktori Műhelytanulmányok, 2015.

szobát meghallgatásra. Habár tehát a jogszabályok gondoskodtak a gyermekmeghallgatás tárgyi feltételeinek felállításáról, nem köteleztek a teljes körű alkalmazásra, és a jogalkalmazók nem kaptak felkészítést a helyiségek megfelelő alkalmazásáról. Ez esetlegessé és választhatóvá tette a technika alkalmazását, ami súlyos gyermekjogi sérelemmel, másodlagos viktimizációval járhat, adott esetben csökkentheti a nyomozás és a büntetőeljárás hatékonyságát.⁹⁸

4.3. Gyermekmeghallgató helyiségek alkalmazásának célja

Az évek óta létező gyermekmeghallgató helyiségekkel kapcsolatos tapasztalatok eléggé vegyesek. A gyermekmeghallgató szoba célja és értelme a gyermek biztonságérzetének elősegítése. A meghallgatószobák kialakítására azonban többségében a rendőrségen vagy bíróságon belül olyan helyen került sor, amelynek eléréséhez rendőrökkel, fogvatartottakkal és ítéletre váró bűnelkövetőkkel kell találkozni a gyermeknek, ami önmagában is félelemkeltő. A szoba kialakítása sem minden gyermek számára optimális: a játszósobát imitáló helyiség elterelheti az érdemi meghallgatáshoz szükséges figyelmet és zavarhatja a koncentráció kialakulását, idősebb gyermekek esetében pedig a kisgyermekjátékokkal telezsúfolt, rózsaszín falú helyiség banális és nevetséges hatást kelthet. Minden interjúalany egyetértett abban, hogy a meghallgatást végző szakember kompetenciáján és készségein múlik a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulása, a gyermek biztonságérzetének megőrzése és a másodlagos traumatizálódás elkerülése, amely végső soron a meghallgatószobák használatának célja. Mindemellett viszont a szobák nagy előnye, hogy videófelvétel készíthető bennük, fel vannak szerelve az ehhez szükséges technikai eszközökkel, így a gyermek meghallgatása az eljárás folyamán visszanezhető. A videófelvétel alkalmazásának és felhasználásának szabályai azonban egyelőre kiforratlanok. A rögzítés, a lezárás és a személyiségi jogok érvényesülése tekintetében még ki kell alakítani a pontos eljárásjogi szabályokat.⁹⁹

5. BARNAHUS-MODELL, AVAGY A GYERMEKHÁZ INTÉZMÉNYE A NEMZETKÖZI GYAKORLATBAN

Az egyik legígéretesebb nemzetközi kezdeményezés a Barnahus (Gyermekeház) modell, amely a jogi eljárásokban a gyerekek eljárási pozíciójának javítását és további traumatizálásuk elkerülését tűzte ki célul. A Barnahust az amerikai

⁹⁸ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

⁹⁹ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

Children's Advocacy Center (CAC) modell¹⁰⁰ adaptálásával alakították ki, és ma már kulcsszerepe van az északi államok igazságszolgáltatásában és gyermekvédelmi rendszerében egyaránt. Az első Gyermekház 1998-ban Izlandon kezdte meg működését. Azóta számos Barnahus jött létre, elsősorban skandináv országokban, de az elmúlt évben Litvániában, Észtországban és Fehéroroszországban is alapítottak ilyen házakat, és más néven ugyan, de Zágrábban is működik hasonló intézmény. A Barnahus egy gyermekbarát, interdiszciplináris, és az érintett hatóságok és szervezetek együttműködésén alapuló (multiagency) központ, ahol egy helyen és együtt dolgoznak a különböző szakemberek a szexuális abúzus felderítésén úgy, hogy közben megfelelő támogatást nyújtanak az áldozattá vált gyermekeknek is. A tevékenység alapja a rendőrség, az ügyészség, az egészségügyi és a gyermekvédelmi szervezetek partneri együttműködése. A Barnahus-koncepció meghatározó eleme az a törekvés, hogy elkerüljék a gyermek ismételt, különböző hatóságok által, különböző helyeken történő meghallgatását, és így az újbóli viktimizációt, amelynek káros hatásai ugyancsak súlyosak lehetnek. A vizsgálatok azt is jelzik, hogy az ilyen kihallgatások lefolytatására speciális képzettséggel nem rendelkezők által végzett ismételt meghallgatások (különösen a szuggesztív, sugalmazásokat tartalmazó kérdezési technika) nagy valószínűséggel torzítják a gyermekek beszámolóit, és ezért rontják a bűnügyi nyomozások hatékonyságát és sikerét is. A Barnahus másik célja, hogy olyan gyermekbarát környezetet teremtsen a gyermekmeghallgatások számára, ami csökkenti a gyerek szorongását, következésképpen elősegíti az eljárás számára fontos információk megszerzésének esélyét. A Barnahus-modellben – a CAC-modelltől eltérve – arra törekednek, hogy a Gyermekházban felvett vallomás lehetővé tegye a gyerek további meghallgatásának elkerülését az eljárás során. Ez megköveteli az emberi jogi és eljárásjogi alapelvek érvényesülését a Gyermekházban történő meghallgatásban, vagyis a tisztességes eljárás, a védelemhez való jog, a fegyveregyenlőség követelményeinek maradéktalan betartását. A lakóövezetben elhelyezkedő Gyermekház jellegében „gyermekszerű”, a stílust és a környezetet úgy alakítják ki, hogy az kényelmes és megnyugtató legyen. A meghallgatást egy speciális gyermekmeghallgató szobában, a bizonyítékalapúan kidolgozott meghallgatási protokollnak megfelelően, az erre vonatkozó képzés birtokában lévő szakember végzi. A meghallgatást végző pozíciója, szakmai háttere országonként eltérhet. Az eredeti izlandi modellben a kihallgató pszichológus, de több államban rendőr végzi ezt a tevékenységet, azonban minden esetben a gyermekmeghallgatás és az ehhez kapcsolódó kérdezési protokoll technikája tekintetében speciálisan képzett

¹⁰⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=F1XfVzBs1c8;>
[http://www.nationalchildrensalliance.org/cac-model,](http://www.nationalchildrensalliance.org/cac-model)
http://www.nationalchildrensalliance.org/sites/default/files/downloadfiles/NCA_CACmodel.pdf
(letöltve: 2018. 08. 28.)

szakemberről van szó. A meghallgatást egy másik szobában követi figyelemmel a bíró, a gyermekvédelmi hatóság szociális munkása, a rendőr, az ügyész, a védő és a gyermek képviselője, akik közvetlenül – a kihallgatást végzőn keresztül – tehetnek fel kérdéseket a gyermeknek. A meghallgatásról videófelvétel készül, amely később bizonyítékként szerepel az eljárásban. Ez lehetővé teszi, hogy a legtöbb esetben csupán egyszer kerüljön sor a gyerek meghallgatására, és ne kelljen megjelennie a bíróság előtt is. A meghallgatás után gyermekgyógyász, illetve gyermeknőgyógyász által végzett orvosi vizsgálatra is van lehetőség a Gyermekház megfelelően felszerelt orvosi szobájában. A vizsgálat eredményét ugyancsak rögzítik, és szerepel a bizonyítási eszközök között. A Gyermekház a meghallgatáson és az orvosi bizonyítékok biztosításán túl terápiás lehetőséget is nyújt a gyermek és családja számára. Az izlandi Barnahus létrehozását mintegy ötven hasonló skandináv és néhány további európai centrum megalakítása követte, és dolgoznak már további házak létrehozásán is. A modellt jó gyakorlatként ajánlja számos Európa tanácsi standard, így a gyermekbarát igazságszolgáltatási irányelvek, a gyermekbarát igazságszolgáltatási ajánlások, és 2017-ben elismerte és támogatta a Lanzarote egyezményt monitorozó Lanzarote Bizottság is¹⁰¹. A Gyermekház-modell hazai adaptációja, megfelelő jogi szabályozás, a szükséges felkészülés, szakember- és jogalkalmazó-képzés esetén alkalmas lehetne arra, hogy felváltsa a meghallgatósobák jelenlegi rendszerét, és ne csupán a jelenleg is meglévő, bár esetleges, de sokszor túlhangsúlyozott technikai feltételrendszer, hanem a gyermekkorúak lelki-pszichológiai védelme is érvényesülhessen. Ezen a téren nagy szükség lenne szakmai vitákra, a módszer széleskörű megismertetésére¹⁰².

6. A VALLOMÁS BEFOLYÁSOLÁSA, AVAGY A GYERMEK TANÚVALLOMÁSOK INFORMÁCIÓTARTALMÁNAK TORZULÁSI LEHETŐSÉGEI A BÜNTETŐELJÁRÁS SORÁN

A tanúvallomás az egyik legfontosabb bizonyítási eszköz a büntetőeljárás folyamán. Ezt mutatják a magyar adatok, amelyek szerint ez a leggyakoribb, százezres nagyságrendben mérhető bizonyíték.¹⁰³ Ezt az eredményt az Egyesült Államokban és Angliában végzett vizsgálatok is alátámasztották. Éppen ezért rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy a tanúvallomásból nyert adatok megfelelnek-e a valóságnak, ugyanis a hamis tanúzást a törvény szigorúan bünteti.

¹⁰¹ Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The framework. 1st implementation report. Lanzarote Committee, 4 December 2015. <https://rm.coe.int/lanzarote-1st-implementation-report-en/168072b952> (2018.07.29.)

¹⁰² Parti K.–Solt Á.–Virág Gy. i.m.

¹⁰³ FENYVESI CSABA- HERKE CSONGOR- TREMMEL FLÓRIÁN: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.

Hamis vagy torz adatok sajnálatos módon azonban nem csupán akkor születhetnek, ha valaki szándékosan meg akarja téveszteni a nyomozó hatóságot vagy a bíróságot. A valóban megtörtént események és az elhangzó vallomás között akkor is hatalmas különbségek adódhatnak, ha a tanú nem rosszhiszemű, hanem megpróbál együttműködni a hatóságokkal. Ennek oka, hogy az események észlelése, emlékezetben tárolása, majd visszaidézése folyamán a személy akarata ellenére számtalan módon torzulhat az információ. A gyermeket kikérdező pszichológus szakértő számára ez annak vizsgálatát jelenti, hogy a tanú mennyiben adja elő élmény- és életszerűen a történetét, érzékelhető-e külső személy általi befolyásolás, illetve hogy mennyiben tapasztalható a valóság és képzelet oly mértékű keveredése a gyermek mondandójában, amely már lehetetlenné teszi egzakt szakértői vélemény kialakítását. E fejezet célja, hogy röviden összefoglalja, melyek azok a speciális jellemzők és információtorzulási lehetőségek, amelyeket egy gyermekkorú tanú kikérdezésekor figyelembe kell venni¹⁰⁴.

6.1. A tanúvallomás létrejöttének szakaszai

A vallomás létrejöttének szakaszai a következők:

- a később leírni kívánt esemény átélése, észlelése
- a megfigyelt esemény emlékezetben való tárolása
- annak reprodukálása, visszaidézése.

Torzulás mindhárom szakaszban előfordulhat, és ez ahhoz is vezethet, hogy a valóban megtörtént eseményektől nagymértékben eltérő vallomás alakuljon ki. Az első két szakasz hatékonysága nagyrészt a tanú képességeitől, illetve az esemény körülményeitől függ. A harmadik szakasz az, ahol a kihallgatást végzőnek lehetősége van az esetleges befolyásolásra, illetve ahol a tanú szándékosan is torzíthatja a vallomását¹⁰⁵.

Azt, hogy egy gyermek milyen mértékben figyel meg egy eseményt, nagymértékben befolyásolja előzetes tudása. Ezt bizonyítja Goodman, Quas, Batterman-Faunce, Riddlersberger és Kuhn vizsgálata is, ennek során azt találták, hogy három-tízéves gyermekek be tudnak számolni egy súlyos orvosi beavatkozásról a koruktól függetlenül, mivel előzetes tudásuk volt arról, hogy mi fog velük történni. Ezzel együtt azonban fontos megjegyezni, hogy ha egy

¹⁰⁴ KULCSÁR GABRIELLA- PÁSZTOR ATTILA: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle, 2007/5.

¹⁰⁵ Kulcsár G.- Pásztor A. i.m.

gyermeknek nincs előzetes tudása valamely eseményről, és emiatt nem érti pontosan, hogy mi az, ami történik vele, még nem jelenti feltétlenül, hogy az eseményre nem tud visszaemlékezni. Eisen és Goodman szerint egy gyermek mindenre emlékszik, ami az ő személyes élete szempontjából nagy jelentőségű, így azokra is, amelyek a biztonságát fenyegetik, márpedig a gyermekkorú tanúk esetében általában biztonságot fenyegető eseményekről van szó. Az, hogy a megfigyelt események csupán gyengén vagy határozottan rögzülnek a memóriában, több tényező függvénye. A legfontosabb tényező az életkor. Sokáig kérdéses volt, hogy a gyerekek egyáltalán hány éves kortól őrizhetnek emlékeket. A tanúkihallgatás szempontjából a határ hozzávetőlegesen kétéves kornál van. Ekkor fejlődik ki ugyanis megfelelőképpen az úgynevezett autobiografikus emlékezet, amely lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy saját életükkel kapcsolatos egész történeteket megőrizzenek. Más kérdés, hogy ezek koherens felidézéséhez mindenképpen szükségük van felnőtt segítségére¹⁰⁶. A felnőtt általi kikérdezés azonban csak akkor valódi segítség, ha megfelel a szakszerűség szempontjainak, ezt a későbbiekben tárgyalom. Az emlék erőssége függ attól is, hogy a gyerek a történéseknek csupán megfigyelő tanúja volt, vagy részese is. Ha vele történt az esemény, általában sokkal több részletet képes megjegyezni, és kevésbé hatnak rá utólagos befolyásoló tényezők. Az is fontos tényező, hogy egy gyermek hányszor van kitéve hasonló élménynek. Egy tapasztalat többszöri ismétlődésének az emlék erőssége szempontjából jó és rossz oldala is van. Egyrésztől az ismételten átélt élmény feltehetőleg erőteljesebben fog megőrizni olyan eseményekhez képest, amelyeket csak egyszer élt át a gyermek. Másrésztől viszont fennáll a veszély, hogy egy idő után már nem tud visszaemlékezni konkrétan egy-egy ilyen megtörtént esetre, hanem a sok hasonló esemény alapján kialakul a fejében egy forgatókönyv arról, hogy az adott dolog hogyan szokott történni. Ez azt eredményezheti, hogy egy konkrét eseményre való rákérdezésnél kihagy olyan részleteket a történetből, amelyek nem illeszkednek a fejében kialakult esemény-forgatókönyvbe. A kikérdezőnek éppen ezért törekednie kell arra, hogy a gyermek fejében lévő ún. „forgatókönyveket” kiiktassa. Erre jó módszer, ha eléri, hogy a gyermek érzelmi szempontok szerint szétbontsa az eseménysort. Így például fel lehet tenni arra vonatkozó kérdéseket, hogy a sorozatos visszaélések során melyiket tartotta a gyermek leginkább félelemkeltőnek, melyik volt a legelső, illetve a legutolsó alkalom pl. egy ismétlődő szexuális erőszak esetén. Általánosságban érvényesnek mondható az az evidensnek tűnő szabály, hogy minél gyorsabban történik az esemény után a gyermek kikérdezése, annál pontosabb és részletesebb a felidézés. Ez problémásnak tűnhet abból a szempontból, hogy nagyon sokszor fordul elő, hogy

¹⁰⁶ Renate Volbert – Max Steller: Aussagefähigkeit von Kindern: Entwicklungspsychologische Aspekte der forensischen Aussagepsychologie. Kriminalistik-Verlag, Heidelberg, 1998. Idézi: Gabriele Jansen 131. o.

egy ügyre sokára derül fény, vagy a nyomozás elhúzódik, és mire a gyermeket kihallgatják, hetek, hónapok vagy akár évek telhetnek el. Azonban fontos azt is megjegyezni, hogy a súlyos stressz utáni túl gyors kikérdezés ronthat is a felidézés minőségén, mivel fokozhatja a trauma hatását, ez regresszióhoz és így a teljesítmény romlásához vezet. Az utólagos tapasztalatok egyrészt erősíthetik az emlékeket, másrészt módosíthatják is azokat. Egy egyszerű beszélgetés a történekről, ahogy azt már korábban említettem, segíthet a gyermeknek abban, hogy jobban megértse mi történt vele, és ezáltal jobban emlékezzen rá. Az utolsó és egyetlen manifeszt szakasza egy vallomás létrejöttének a kihallgatás során történő felidézés. Azt, hogy minden információ elhangzik-e, amire a gyermek emlékszik, és hogy az elhangzó információk mennyire felelnek meg a valóságnak, számos dolog befolyásolhatja. Fontosak egyrészt a külső körülmények, illetve magának a megfigyelt vagy átélt eseménynek a jellemzői, másrészt pedig a gyermek adottságai, belső tulajdonságai, amelyek hátráltatják, de elő is segíthetik az átéltekről való pontos tudósítást. Amint az említettem, a külső körülményeknek is jelentős szerepük van a vallomás befolyásolásában. Az elkövető, vádlott jelenléte a vallomástételkor jelentős befolyásoló tényező. Douglas P. Peters vizsgálatában gyerekek végignéztek egy megrendezett rablást, ezután egy részüket úgy hallgatták ki, hogy jelen volt az elkövető is. Ebben a csoportban ötször kevesebb gyerek számolt be a látottakról, mint abban a csoportban, ahol az elkövető jelenléte nélkül történt a kikérdezés.¹⁰⁷ Ez a jelenség jelentős gyakorlati probléma az olyan helyzetekben, amikor az a személy hozza el a gyermeket meghallgatásra, aki az ügyben később gyanúsítottá válik. Talán a legfontosabb külső körülmény a tanúvallomás megtétele szempontjából maga a kihallgatási technika. A nem megfelelő kérdezési mód a gyerekek fejében lévő információk torzulásához vagy helytelen előadásához vezethet. Bruck és Ceci összegyűjtöttek több lehetséges befolyásolási forrást.¹⁰⁸ Ezek közül a legfontosabb és a legveszélyesebb a kihallgató előítélete vagy elfogultsága az adott történettel kapcsolatban, pl. ha meg van győződve arról, hogy szexuális bántalmazás történt, és mindenképpen e hipotézis megerősítésére próbál bizonyítékokat szerezni. A legnagyobb probléma, hogy sokszor a kihallgató maga sem veszi észre, hogy elfogult, és ily módon nem gondol arra, hogy esetleg elfogultan kérdez¹⁰⁹. Ilyen esetben fennáll a veszélye, hogy elköveti azokat a hibákat, amelyeket Bruck és Ceci a továbbiakban felsorol. Ilyen hiba, ha a kérdező ismételtén ugyanazt a kérdést

¹⁰⁷ DOUGLAS P. PETERS: Confrontational stress and children's testimony: some experimental findings. Presentation, Society for Research in Child Development, Seattle WA, April 21. 1991. Idézi: Andreas Kapardis Psychology and Law. Cambridge University Press, 2003.

¹⁰⁸ MAGGIE BRUCK – STEPHEN J. CECI: Amicus Brief for the Case of State of New Jersey v. Michaels Presented by Committee of Concerned Social Scientists. Psychology, Public Policy and Law, 1/1995.

¹⁰⁹ RENATE VOLBERT – VOLKER PIELERS: Suggestive Beeinflussung von Kinderaussagen. Psychologische Rundschau, 1996. Idézi: Gabriele Jansen i.m.

teszi fel többször, ez ugyanis oda vezethet, hogy a gyermek úgy érzi, hogy azért kérdezik tőle még egyszer ugyanazt, mert hibásan válaszolt, és ezért megváltoztatja eredeti válaszát. Sokat számít a kihallgató emocionális hangneme is. Ha pl. a kihallgató azt kérdezi vádló hangnemben, hogy „Félsz elmondani?“, vagy azt mondja hasonló hangsúllyal, hogy „Jobban fogod érezni magad, ha elmondod.“, a gyermek feltehetőleg akkor is igyekszik majd elmesélni valamit, ha eredetileg nem lett volna mit elmondania, azaz konfabulál. Azért is fontos, hogy a kihallgató megpróbálja elkerülni a hasonló jellegű félrevezető viselkedésmódot, mivel a gyermek előtt egyfajta autoritást képvisel, és így a gyermek feltehetőleg igyekszik megfelelni a kimondott, de még a ki nem mondott igényeinek is. A megfelelési vágy veszélye olyan komolyan fennáll, hogy felnőttek esetén is fontos odafigyelni erre az aspektusra. Erre hívja fel a figyelmet Tremmel, Fenyvesi és Herke, amikor a szuggesztiós veszélyről beszél a tanúk kapcsán, akik általában megbíznak a kihallgatójukban, ezért meg akarnak felelni kéréseiknek. Szerintük az összefüggő előadás biztosításával csökkenthető a szuggesztió.¹¹⁰ A számos országban alkalmazott ún. kognitív interjú, amely négy alapvető emlékezetserkentő stratégián alapul (érzelmi összetevők rekonstruálása, apró részletek felidézése, időrendi sorrend felállítása és nézőpontváltás), alkalmas eszköznek tűnik a kihallgatásra.¹¹¹ Poole és Lamb egyúttal felhívják a figyelmet arra, hogy gyermekeknél való alkalmazása során óvatossá kell lenni azzal az instrukcióval, amely arra kéri a tanút, hogy vizuálisan képzelje maga elé az esemény kontextusát, mert a vizualizáció hamis emlékek kialakulásához vezethet gyermekeknél.¹¹² A kihallgatási stratégia megtervezésének szempontjából nem csupán az fontos, hogyan kell beszélni a gyermekkel a kikérdezése során, hanem legalább ennyire lényeges, sőt a konkrét kérdések megfogalmazásának előfeltétele, hogy a kérdező tisztázza magában, pontosan mit is akar megtudni, és hogy mennyi és milyen információt várhat el a gyermektől. Ugyanis ha olyan kérdéseket tesz fel, amelyekben a gyermek nagyon bizonytalan, akkor elképzelhető, hogy konfabulált választ kap. Ez leginkább a bírósági tárgyaláson üt vissza, ahol a védelem mindent megtesz a tanúvallomás igazságtartalmának megkérdőjelezésére, és az ilyen bizonytalan válaszokkal a szakértő teret ad arra, hogy a gyermek egész vallomása kétségessé váljon a bíró szemében. Éppen ezért a gyermeknek – képességeit figyelembe véve – kizárólag olyan kérdést szabad feltenni, amelyet reálisan megválaszolhat.¹¹³

¹¹⁰ TREMMEL FLÓRIÁN – FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR: *Kriminalisztika, Dialóg-Campus, Budapest-Pécs*, 205. 376. o.

¹¹¹ CSERNYIKNÉ PÓTH ÁGNES: A bűnfeltáró munka pszichológiai aspektusai. *Rendvédelmi füzetek*, 2002/2. 12.o.

¹¹² DEBRA A. POOLE – MICHAEL E. LAMB: *Investigative interviews of children. A guide for helping professionals.* American Psychological Association, Washington D.C. 1998.

¹¹³ Kulcsár G.- Pásztor A. i.m.

6.2. Helyes kérdezési technika

Összegzésképp tehát elmondható, hogy a gyermekkorú tanúkról elfogadott az irodalomban, hogy befolyásolhatóságuk fokozott mértékű, félénkek és a kihallgatás is riasztólag hat rájuk.¹¹⁴ A gyermek vallomásaira vonatkozó számos tényezőt a tudományos közösség általában elfogad. Jelentőssé válhat a befolyásolhatóságban a korkülönbség is, hiszen a gyermekeket könnyen irányítani lehet szándékosan is, hogy hamis vagy pontatlan vallomást tegyenek. Amint azt már említettem, helytelen kérdezési technikák miatt is eltérhet a gyermek emlékezete a valóságtól. Probléma lehet, ha a kérdező meg van győződve arról, hogy mi történt, ezért hajlamos a kérdést úgy feltenni, hogy a válaszok igazolják a hipotézist. A „nem tudom” típusú válaszok után a kérdező hajlamos olyan kérdéseket feltenni, amelyekkel szemben gyermeknek kicsi az ellenállása. A kérdező nem vesz tudomást olyan válaszokról, amelyek nem támasztják alá a hipotézist.¹¹⁵ Ezzel szemben a helyes kihallgatásnál világossá kell tenni a gyermek számára, hogy nem baj, ha nem tud válaszolni egy kérdésre, hagyni kell, hogy azt mondja, nem tudom vagy nem emlékszem, s nem kell megpróbálni elérni, hogy azt válaszolja, amit a kérdező hallani akar. A gyermek szabad emlékezőképessége éppen olyan fontos, mint a felnőtteké, ezért a lényeg, hogy nem szabad alkalmazni befolyásoló vagy rávezető kérdéseket. A nyitott kérdéseket viszont többször is meg lehet ismételni. Ne legyen félbeszakítva kérdésekkel a gyermek vallomása. Ha eldöntendő kérdést kell feltenni, azt mindig csak a végén, miután már megpróbált a kihallgató nyitott kérdések segítségével információhoz jutni. Csak a nyitott kérdéseket szabad ismételni, ugyanis abban az esetben, ha a kihallgató nem veszi figyelembe a direkt kérdésekre adott válaszokat, és ismételten felteszi azokat, a gyermek lassan ráeszmél arra, hogy mit is akarnak tőle hallani. Az ilyen jellegű befolyásoló kérdések megtiltása a tárgyaláson is különösen fontos pervezetői feladat lenne.¹¹⁶

7. AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLOGUS SZAKÉRTŐ SZEREPE A GYERMEK TANÚ MEGHALLGATÁSÁBAN

Az igazságügyi pszichológus szakértők szerepe, a szakvélemények bírói értékelése a gyakorlatban kiemelt jelentőségű, perdöntő lehet. Ezért különösen hangsúlyos, hogy kik, hogyan és milyen körülmények között hallgatják meg a gyermeket. A

¹¹⁴ GÖDÖNY J. (1968.) Idézi: Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Miskolc, 2007.

¹¹⁵ ZAJAC R. – GROSS J. – HAYNE H.: Asked and answered: questioning children in the courtroom. Psychiatry, Psychology and Law 10.1 (April 2003)

¹¹⁶ ELEK BALÁZS: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban (Ph.D értekezés) Miskolc, 2007. (Letöltve: 2018. 08. 01.)

pszichológus szakértő polgári peres ügyekben és büntetőügyekben vizsgál gyermekeket. Előbbiekben a szülői felügyeleti jog, a kapcsolattartás szabályozása, megváltoztatása során rendelhetnek ki szakértőt, a büntetőügyekben pedig akkor, amikor a gyermekkorú a sértett, vagy az elkövető/gyanúsított. Előfordul, hogy a 12 és 14 éves kor közötti gyermekeknél pszichológus szakértők közreműködésével pszichiáterek vizsgálják a belátási képességet. Jelenleg a klinikai pszichológusi protokoll egységes szakmai működést garantál ugyan, az igazságügyi szakértés protokollja azonban hiányos: az igazságügyi pszichológusi szakértői működési köréről és tevékenységéről szóló 10-es számú módszertani levél¹¹⁷ már hatályát veszítette, a 20-as számú módszertani levelet¹¹⁸ viszont még nem fogadták el¹¹⁹, jelenleg tehát ex lex állapot van. Arra vonatkozóan, hogy a szakértő hol, milyen helyiségben hallgathatja meg a gyermeket, semmilyen egységesen alkalmazott szabály nincs. Kívánatos volna egy barátságos, de semleges, nem hatósági épületben lévő meghallgatósoba, amelyben hang- és képrögzítő eszköz is rendelkezésre áll, ez azonban csak a szakértők töredéke számára biztosított. Legtöbbször irodában, lakásban, néhányan rendőrségi gyermekmeghallgatókban találkoznak a gyermekkel. A pszichológus szakértők között jelenleg valódi szakmai vita zajlik, amely érzékelhetően rányomja a bélyegét munkájukra. Egyfelől erős a lobbitevékenység a tekintetben, hogy a gyermekmeghallgatást csak gyermekpszichológusi szakvizsga birtokában lévő szakemberek folytathassanak, másfelől a legtöbbször ezen álláspont ellen érvelnek. A leginkább helytálló érv véleményem szerint, hogy a gyermekpszichológusok száma elenyésző, sőt van olyan megye, ahol egyáltalán nincsen ilyen szakember. Az igazságügyi szakértőkről szóló törvény szerint ugyan a bíróságok a másodfokú ítéleteket kötelesek megküldeni a szakértőnek, azonban ez a gyakorlatban egyelőre nem gyökeresedett meg, így a szakértők visszajelzést jellemzően nem kapnak a munkájukról, amit joggal hiányolnak.¹²⁰

¹¹⁷ A módszertani levél megtekinthető:

http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/10_mszlev.pdf

¹¹⁸ A módszertani levél megtekinthető:

http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/20_mszlev.pdf

¹¹⁹ A 2005. évi XLVII. törvény 30/A § (1) bek. értelmében a MISZK elnöksége a szakértői tevékenység egységes és magas színvonalú ellátása érdekében szakértői módszertani levelet ad ki. A szabályozás 2009. október 1. napjától hatályos, de a MISZK elnöksége egyetlen módszertani levelet sem fogadott el. XX-ISZFO/2944/2/2012. KIM tájékoztató.

¹²⁰ A 2016. évi XXIX. tv. az igazságügyi szakértőkről kimondja, hogy a hatóság a szakértő számára köteles megküldeni az ügy érdemében hozott jogerős döntés másolati példányát [56. § (1)-(2) bek.]. A tv. új rendelkezése biztosítja, hogy a szakértő maga is visszajelzést kapjon az általa készített szakvélemény hatóság általi megítéléséről, elfogadhatóságáról. Ennek megfelelően a törvény szerint a hatóság a szakértő számára köteles megküldeni az ügy érdemében hozott jogerős döntés másolati példányát. Garanciális szempontból került sor annak kimondására, hogy az iratok megküldésének kötelezettsége a hatóságot akkor is terheli, ha a szakértő szakvéleményét a bizonyítékok köréből alkalmatlanság vagy más ok miatt kirekesztette.

Több igazságügyi pszichológus szakértő javasolja és tartaná optimálisnak, hogy a szakvéleményeket egy háromtagú pszichológus szakértői bizottság készítse el oly módon, hogy a gyermeket egyetlen pszichológus vizsgálja, amelyről kép- és hangfelvétel készül, s az így elkészült felvételt elemzi a bizottság és alakítja ki közös véleményét. Hasznos lenne ez azért is, mert az egymás utáni pszichológiai vizsgálatok egyre torzabb képet adhatnak az alanyról, az ismétlések miatt a vizsgálati módszerek elvesztik megbízhatóságukat. A szakemberek hangsúlyozzák, hogy szerepük van a nemeknek is: a bizottságban mindkét nem képviseltetné magát, ez fontos lehet a vélemény indokolásánál.¹²¹

7.1. Az igazságszolgáltatás szereplőinek eltérő szempontjai

A meghallgatáskor az igazságügyi pszichológus szakértőt, a nyomozót, a nyomozási bírót és az ügyészt egymástól eltérő szempontok vezetik. A pszichológus feladata arra irányul, hogy a bíróság kérdéseire válaszolva szakvéleményt adjon arról, hogy a gyermek élményszerűen adja-e elő a történetet, azaz a bűncselekmény, amelynek áldozata vagy tanúja volt, valóban úgy történhetett-e, ahogyan elmondja. A nyomozó hatóság, bár maximálisan törekszik a gyermek kíméletére, elsődleges célja az, hogy minél több és részletesebb tényadatot szerezzen a gyermektől annak érdekében, hogy a bűnelkövető ellen bizonyítékokat szerezhessen. A nyomozási bíró és az ügyész a vádemeléshez elegendő bizonyítékul szolgáló tényt igyekszik gyűjteni, és érvelésük szerint ez a gyermek, illetve a sértett érdekét szolgálja. A meghallgatást végzők azonban úgy érezhetik, a gyermek kíméletes kérdezése nem feltétlenül segíti elő a nyomozást, illetve a vádemelést. A gyakorlatban az eljárás e szakaszában részt vevőknek priorizálniuk kell az eltérő szempontokat. A gyermek meghallgatása során ez sokszor oda vezet, hogy kifejezetten nyomást helyeznek a gyermekre annak érdekében, hogy a vele történeteket minél részletesebben és alaposabban mondja el. A nyomozó hatóság leginkább akkor hallgat meg gyermekkort, mikor pl. szexuális bűncselekmény történt, amely miatt nagyon fontos az azonnali reagálás, hiszen az őrizetbe vétel mindössze három napig tarthat, ezalatt kell a nyomozást végző készenléti csoportoknak elegendő bizonyítékot gyűjteniük, hogy az előzetes letartóztatás feltételei fennálljanak. Az őrizet rövidege miatt általában a gyermekkortú sértettet is be kell vonni az eljárásba, egyéb bizonyíték hiányában.¹²²

¹²¹ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

¹²² Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

7.2. Szaktudás és továbbképzés, mint a rendszer működésének feltételei

Annak elismerése, hogy a gyermekkel való bánásmód, kommunikáció fontos és speciális szaktudás volna, a gyermekmeghallgatást végző szervek számára egyelőre rendszerszinten fel sem vetődik, még akkor sem, ha egyes szereplők ennek tudatában vannak, nyitottak a képzésre, és a pszichológusi szaktanácsadó segítségét is fontosnak tartják. A gyakorlatban a gyermeket többször, különböző szakember hallgatja meg az eljárás során. Mégis, a cél az, hogy a gyermek meghallgatásainak számát minimalizálni kell, minden szereplő számára jól ismert és az eljárás során valóban igyekeznek ezt szem előtt tartani. Van azonban egy jókora hiátus az elvárások és szempontok terén: még a jogszabályok szintjén sem fogalmazódik meg az a szakmai igény, amely a gyermek büntetőeljárás során keletkezendő újabb sérüléseinek elkerüléséhez legalább annyira szükséges és alapvető volna, mint a meghallgatások mennyiségének minimalizálása. Ez pedig a meghallgatások minősége. Arra ugyanis, ahogyan a gyermeket kezelik, ahogyan kommunikálnak vele a meghallgatás során, semmiféle képzés nincsen és semmiféle elvárás a képesítést illetően nem fogalmazódik meg, sem a rendőr, sem az ügyész, sem a nyomozási bíró esetében.¹²³ A rendőrség évek óta külön figyelmet fordít a gyermekkorúakkal kapcsolatos eljárásokra. A szakvonalak szerinti szakirányítást a kijelölt vonalvezetők végzik.¹²⁴ A gyermek- és ifjúságvédelmi szakvonal vezetői, az ORFK szakreferensének irányításával belső képzéseket, továbbképzéseket szerveznek, amelyek a gyermekekkel való kívánatos bánásmódot hivatottak elősegíteni. A felkészült szakemberek száma azonban messze elmarad a szükségestől. Nem pusztán azoknak lenne indokolt a továbbképzés és képzés – a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulása érdekében –, akik kifejezetten a gyermekkorú-meghallgatásokat vezetik, hanem a rendőrség egésze számára szükséges lenne, hiszen minden rendőr találkozhat gyermekkorúval az eljárások során. Különösen fontos ez azért is, mert a kiskorú elkövetőkkel szemben, a gyermekprostitúció alanyaival szemben előítéletesség tapasztalható. Az ebből fakadó viktimizáló bánásmód rendszerabúzusként értelmezhető, és ilyenként sürgős beavatkozásért kiált. További hiányosság a kihallgatástechnikai képzés, amely a gyermekmeghallgatásokat végző szervek mindegyikénél szükséges gyakorlati szaktudás volna. A rendőrök élhetnek és élnek a lehetőséggel, hogy a meghallgatások során pszichológus szaktanácsadó segítségét kérjék. Nehezményezték, hogy a szaktanácsadóként felkért pszichológust nem rendelhetik ki szakértőként a későbbiekben. A szupervízió fontossága megkérdőjelezhetetlen az e területen dolgozók számára, ennek ellenére nem

¹²³ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

¹²⁴ 51/2007. (OT 31.) ORFK utasítás a rendőrség bűnügyi tevékenységének szakmai irányításáról.
http://www.police.hu/sites/default/files/51_2007.pdf (Letöltve: 2018. 09. 06.)

jellemző, hogy intézményes szakmai segítség igénybevételére volna lehetőségük. A rendőrök, a bírók és az ügyészek esetében is kiváltképp nehezen kezelhető kérdéskörrel van szó, mert az egyén személyes sérülékenységének bevallása a pályára való alkalmasság kérdését vetheti fel, legalábbis így értelmeződik a gyakorlatban, ez pedig a stabil megbízhatóságba és a sérthetetlenségbe vetett alapvető szakmai követelménnyel áll szemben. Egyedül az igazságügyi pszichológus szakértők esetében adott a szupervízió, az esetmegbeszélés, a szakmai támogatás.¹²⁵

7.3. Az ügyészség döntési joga a gyermek meghallgatásánál

Bár az ügyészek önállóan nem hallgatnak meg gyermekeket, a nyomozási bíró vezette meghallgatásokon jelen vannak, és kérdéseket is tehetnek fel. Az ügyészségnek nagy szerepe van abban, hogy a 14 év alatti kiskorú meghallgatását ki végzi a büntetőeljárás alatt. Mivel egyrészt a tárgyalási szakban való meghallgatást kiváltja a nyomozási bíró meghallgatása, másrészt bizonyítéknak számít a bíró előtti vallomás, a megyei ügyészségek egy része automatikusan nyomozási bíróra bízta a 14. életévét be nem töltött sértett, de sokszor a tanúk meghallgatását is. Vannak ügyészségek és ügyészek, amelyek, illetve akik nem gondolják, hogy ez az automatikus megoldás volna a legmegfelelőbb. A nyomozási bíró vezette gyermekmeghallgatás ellen szóló főbb szempontok a következők:

- Vannak olyan típusú cselekmények, amelyek esetén a gyorsaság a legfontosabb, a nyomozás sikere múlhat ezen. Ilyen esetekben kulcsfontosságú, hogy a gyermeket azonnal meghallgassák, és ne várjanak a sokszor heteket vagy hónapokat is igénybe vevő nyomozási bírói meghallgatás időpontjára.
- Az a speciális kihallgatási technika és pszichológiai érzék és tudás, amely szükséges ahhoz, hogy egy kisgyermeket meghallgassanak, a nyomozási bíró kompetenciáján messze kívül esik. Sem képzésük során, sem a gyakorlati munkájuk során nincs lehetőségük ezt a fajta speciális tudást megszerezni.
- A nyomozási bírók a rendőrségen kialakított gyermekmeghallgató szobát rendszerint nem használják, egyéb jó gyakorlat híján saját irodájukban vagy egy éppen üres tárgyalóban hallgatják meg a gyermeket egy ügyész, egy jegyzőkönyvvezető és egy gyermek számára legtöbbször idegen eseti gyám jelenlétében.

¹²⁵ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

- A nyomozási bírói meghallgatás után a gyermeket a nyomozó hatóság már nem hallgatja meg, s ez sokszor kifejezetten nehezíti a nyomozást.
- A nyomozó hatósági meghallgatások esetében jóval gyakoribb, hogy a meghallgatást végző rendőr pszichológus szaktanácsadó segítségét kéri, emellett gyermekmeghallgató helyiségben történik a meghallgatás, amelyen – a kialakított kép- és hangrögzítésnek is köszönhetően – kevesebb személy vesz részt, és közvetlenebb, biztonságosabb viszony alakul ki a gyermek tanú és a kihallgató személy között.¹²⁶

A nyomozási bíró a 14. életévét be nem töltött gyermeket meghallgathatja, a meghallgatás anyaga bizonyítási eszköz, amely egyben a tárgyalóbírói meghallgatást kiváltja. Így lehetőség van arra, hogy a gyermeket – akár sértett, akár tanú – a lehető legkevesebbszer terheljék a vallomástétel és az események felidézésével. A gyermek kímélete, mint a gyermekbarát igazságszolgáltatás legfőbb szempontja érvényesül a büntetőeljárás törvény e szabályozásával. Azonban a nyomozó hatósági meghallgatáshoz képest a nyomozási bíró általi meghallgatás a gyermek számára több szempontból is megterhelő. A kiskorúak nyomozó hatóság előtti tett vallomását a bíróság nem fogadja el bizonyító erejűnek, ez erősíti annak gyakorlatát, hogy a nyomozási bíró végzi a meghallgatást. Meg kell említeni azonban két fontos adalékot, az egyik, hogy bár a perbírók a gyakorlatban jellemzően nem élnek azzal a lehetőséggel, hogy a nyomozó hatóságnál rögzített meghallgatás jegyzőkönyvét vagy a videófelvételt a tárgyalás anyagává tegyék, erre is van példa és lehetőség. Ezzel a gyakorlattal, amely a gyermek kíméletének célját szolgálja, a nyomozási bírói és a kiküldött bírói meghallgatás is elkerülhető. A másik, kifejezetten előremutató változást az új büntetőeljárás törvény segíti elő, amely a XIV. fejezet 89.§ (5) bekezdésben megfogalmazza, hogy ha különleges bánásmódot igénylő sértett a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje, és a 14. életévét nem töltötte be, akkor „...a sértett nyomozás során tett tanúvallomása bizonyítási eszközként felhasználható”. Összességében az látszik, hogy a nyomozó hatósági meghallgatások professzionálisabbak, mint a nyomozási bíró által vezetettek. Az ügyészek felelőssége azonban, hogy helyesen ítélik meg, milyen esetben célszerű nyomozási bíróra, és milyen esetben a nyomozóra bírni a gyermekmeghallgatást. Az ügyészek feladata eldönteni, hogy melyik cselekménytípus és melyik sértett, illetve milyen körülmények fennállása esetében indokolt az egyik vagy a másik meghallgatás.¹²⁷

¹²⁶ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

¹²⁷ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

8. DE LEGE FERENDA

A büntetőeljárás során a gyermek meghallgatása nem pusztán azért káros a gyermekre, mert az esetek elenyésző részében tudják mellőzni, vagy egyszer meghallgatni a gyermeket, hanem azért is, mert a gyermek meghallgatását olyan szereplők végzik, akik semmilyen formában nincsenek felkészítve, sem képezve a gyermekkel való kommunikáció speciális voltára. A nyomozási bírók képzésében nem pusztán a gyermekkel való bánásmód és kommunikáció képzése hiányzik teljesen, hanem a kihallgatás módszertana és a meghallgatás nem jogi aspektusai terén sincs megfelelő előképzésük.¹²⁸ Így a büntetőeljárás-jogi szabályok körében a jogalkotó hiába fordít különös figyelmet a gyermekek legfőbb érdekére, és hiába fáradozik a másodlagos traumatizálódástól való megóvására olyanformán, hogy a meghallgatás elkerülését szorgalmazza és a meghallgatások számának minimalizálására törekszik, ha a gyermekkorút meghallgató nyomozási bírónak és rendőrnek nincs meg a meghallgatáshoz szükséges szakértelme. Alapvető hiányosság, hogy a jogalkotó nem rendelkezik a gyermekek meghallgatásához szükséges speciális szakképesítés szabályairól. A jogalkalmazók intézményes képzésére és rendszeres továbbképzésére van szükség a gyermekek büntetőeljárás folyamán történő meghallgatásáról, a további traumatizálás elkerülésének lehetséges eszközeiről. Az igazságszolgáltatás gépezetében a gyermeket meghallgató szakemberek előképzettsége, kihallgatási rutinja, és speciálisan a gyermekekkel való kommunikáció, a pszichológiai biztonság megteremtéséhez vezető út kiépítéséről való tudása rendkívül változó, összességében pedig elégtelen. Az igazságügyi pszichológus szakértőn kívül – akinek jó esetben vannak ismeretei a másodlagos traumatizáció megelőzésének fontosságáról és mikéntjéről – nincs olyan szereplője az igazságszolgáltatásnak, aki a gyermekek meghallgatásához szükséges megfelelő képzettség birtokában lenne. Habár a tanulmányban nem térek ki külön a veszélyeztetett – fogyatékos, migráns, vagy más okból kommunikációs vagy viselkedési nehézséggel küzdő – gyermekcsoportok szükségleteire, a jogalkalmazók és a szakemberek felkészítése a speciális szükségletű gyermekek meghallgatása esetén is elengedhetetlen. A gyermekeket akár tanúként, akár sértettként involváló büntetőeljárások során az eljárás összes résztvevője, a hatóság minden tagja is traumatizálódhat azzal, hogy kapcsolatba lép a sértettekkel és a tanúkkal. A traumatizálódás elkerülése és feloldása miatt fontos lenne számukra a szupervízió, a pszichológiai ellátás, vagy legalább valamilyen utólagos megbeszélés lehetősége, ám ez a gyakorlat hazánkban nem alakult ki. Nemcsak az intézményrendszer, hanem a

¹²⁸ Az EU által támogatott, nyolc ország bevonásával készült, és itthon is akkreditált magyar nyelvű képzés, amely a gyermekekkel bármely jogi, gyermekvédelmi eljárás során kapcsolatba kerülő szakemberek számára nyújt továbbképzési lehetőséget, és amely a tanulmányban felvetett problémák kezelésére nyújt segítséget, ezen a linken érhető el: <http://goo.gl/HKCrM6N>.

rendszerszintű elfogadottság is hiányzik: az igazságszolgáltatás szereplői a kompetenciájuk megkérdőjeleződésétől tartanak a szupervízióra és saját pszichológiai ellátásukra irányuló releváns igényeik megfogalmazása esetén. A nemzetközi dokumentumok által irányadónak tekintett interdiszciplinaritás, a szervezetek közötti együttműködés alapvetően hiányzik Magyarországon. A gyermekvédelmi szervek, a gyámügy, az iskolai dolgozók és a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság közötti párbeszéd fejlesztésére további erőfeszítések szükségesek. Ennek lehetséges fórumai a továbbképzés, a szupervíziós csoportok, illetve a szakmai kerekasztalok, tanácsadó-hálózatok kialakítása. Magyarország a gyermekek jogairól, lehető kíméletéről és a gyermekközpontú igazságszolgáltatásról szóló európai és nemzetközi dokumentumok részese, és az új büntetőeljárás törvény is sokat tett a gyermekek büntetőeljárásbeli meghallgatásának korszerűsítése, az európai standardoknak megfelelés érdekében. A gyakorlatban azonban számos részletkérdés kidolgozásra vár.¹²⁹

A büntetőeljárások során történő gyermekmeghallgatások terén alapvető változások bevezetésére van szükség:

- Az eseti gyám ismerős, a gyermek számára megbízható felnőtt legyen.
- A gyermek meghallgatását kizárólag olyan személyek végezhessek, akik szakirányú felkészítést kaptak, és megfelelnek az előírt szakmai feltételeknek.
- Szükséges a meghallgatásról készült videófelvétel felhasználásának kidolgozása, pontos eljárásjogi szabályok kialakítása a tárgyalási szakban.
- Megfontolást érdemel, hogy az igazságügyi pszichológus szakértői véleményezés háromtagú pszichológus szakértői bizottság által történjen, a pszichológusok módszertani javaslata szerint.
- A jogalkotó rendelkezzen a gyermekek meghallgatásához szükséges speciális szakképesítés szabályairól.¹³⁰

Bár e tanulmánynak nem tárgya a büntetőeljárásokon kívül zajló gyermekmeghallgatások vizsgálata, fontos megemlítenünk, hogy a büntető- és polgári peres eljárások között nincs nagy különbség a tekintetben, hogy a gyermek az eljárás alatti meghallgatások alkalmával mennyire sérül. Egy családjogi perben, elhelyezési pereskedés esetén a gyermekek ki vannak téve szüleiknek és a gyermekvédelmi rendszer szereplőinek, a gyermekek meghallgatása, többszöri vizsgálata rendszeres és rendkívüli módon sérti a gyermek legfőbb érdekét. Furcsa

¹²⁹ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

¹³⁰ Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

és indokolatlan distinkció, hogy míg a büntetőeljárásokban – teljesen helyénvalóan – a gyermekmeghallgatások alkalmával akkor is érvényesülnek a különleges bánásmód szabályai, ha a gyermek tanú, addig sem a közigazgatási hatósági eljárások során, sem a polgári peres ügyekben nem gyakorlati szempont a gyermekmeghallgatások számának minimalizálása, annak ellenére, hogy a gyámhivatali eljárások, bontóperek, családjogi perek alkalmával a gyermek az esetek döntő többségében súlyosan sérül. Ezekben az esetekben a rendszer nem nyújt védelmet a gyermek számára, így a gyermeki jogok ezen eljárásokkor inkább sérülnek.¹³¹

Összegezve tehát, a gyermekkorúak büntetőeljárás során történő meghallgatása – a gyermek eljárási pozíciójától függetlenül – speciális kérdéseket és problémákat vet fel. Jogalkalmazók intézményes képzésére és rendszeres továbbképzésére van szükség a gyermekek büntetőeljárás során történő meghallgatásáról és a további traumatizálás elkerülésének lehetséges eszközeiről, tehát a gyermekmeghallgatások terén a fent említett alapvető változtatások bevezetésére van szükség a gyermekek érdekében.¹³²

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól
2. 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény
3. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
4. 2005. évi XLVII. törvény.
5. 2015. évi XCII. törvény az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatás elleni védelemről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról (LE)
6. 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
7. 2017. évi XC. törvény indokolása
8. 34/2015. (XI.10.) IM. rendelet

¹³¹ Gyurkó Szilvia: Rám is gondoljatok. A gyerekközpontú válás lépései. Bookline Könyvek, Budapest, 2015.

¹³² Parti K. – Solt Á. – Virág Gy. i.m.

9. 51/2007.(OT 31.) ORFK utasítás a rendőrség bűnügyi tevékenységének szakmai irányításáról
10. 68/2008. BK vélemény
11. A „Blaha réme” Áldozat és elkövető egyszerre.
<http://eletmod.transindex.ro/?cikk=6619>
12. A bírósági tanúgondozói hálózat működéséről <http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/a-birosagi-tanugondozasrol>
13. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
14. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
15. A Gyermekjogi Bizottság záró észrevételei, 2014.
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/HUN/CO/3-5&Lang=En
16. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény
17. ARDAY ADRIENN, A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük "különösen" a tanút?, Collega, 2001, 1. sz.
18. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>
19. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU Irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (EU ÁI)
20. Az Európai Parlament és Tanács 2011/92/EU Irányelve a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (EU GYSZK)
21. Az UNICEF tiltakozása <http://www.csagyi.hu/hirek/item/551-az-unicef-tiltakozas-a-buntethetosegi-korhatar-leszallitasa-ellen>
22. BALOGH J.-MORAVCSIK E. (1908): A tanúvallomások pszichológiájának tárgyalása. Jogi tudományi Közlöny, 1908.

23. BÁNYAI-DREDÁN DÓRA: Gyermekkorú áldozat meghallgatásának pszichológiai szempontjai.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:G2j8BP650hYJ:www.bironokegyesulete.hu/tanulmanyok/B_Dredan_Dxx_Gyermek%25E1ldozatok_kihallgat%25E1sa.doc+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
24. BERKOVICS ANDREA: Bizonyítási problémák a kiskorúak veszélyeztetése miatti eljárásokban. Belügyi Szemle (Miskolc) 1987/4. sz.
25. BH 2005.343.
26. BOGÁR-MARGITÁN-VASKUTI: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-Kerszöv, Budapest, 2005
27. BÓLYAI JÁNOS: A gyermekkorúak videofelvételes kihallgatása Nagy-Britanniában. Budapest, 2000.
28. CSEHNÉ DR. VARGA GABRIELLA: A tanú kihallgatásának taktikája a nyomozásban, Ügyészségi Értesítő, 1977/4.
29. CSERNYIKNÉ PÓTH ÁGNES: A bűnfeltáró munka pszichológiai aspektusai. Rendvédelmi füzetek, 2002/2.
30. CSORBA ROLAND: Az orvos szerepe a tizennyolc évesnél fiatalabb lányok elleni szexuális bűncselekmények bizonyításában. Belügyi Szemle (Miskolc) 2015/4. sz. 39–
31. DEBRA A. POOLE – MICHAEL E. LAMB: Investigative interviews of children. A guide for helping professionals. American Psychological Association, Washington D.C. 1998
32. DESTEK MIKLÓS: Szakértős bizonyítás közlekedési büntetőügyekben. Belügyi Szemle (Miskolc) 1998/2. sz. 54–62. o.
33. DOUGLAS P. PETERS: Confrontational stress and children's testimony: some experimental findings. Presentation, Society for Research in Child Development, Seattle WA, April 21. 1991.
34. ANDREAS KAPARDIS: Psychology and Law. Cambridge University Press, 2003.
35. DR. IBOLYA TIBOR: Kihallgatási taktika a nyomozásban (megtalálható: <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf>)
36. DR. MAKAI LAJOS: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban, Bírák Lapja, 2008. XVIII. 1.sz.

37. DR. MALÉT-SZABÓ ERIKA: A gyermekkorúak kihallgatásának és a gyermekmeghallgató szobák használatának pszichológiája, Kriminológiai tanulmányok 74., Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014.
38. DR. ÓDOR ÉVA: A gyermekkorú tanú kihallgatásának különös szabályai a polgári perekben és a büntetőeljárásban, Jogi Fórum Publikáció, 2016.
39. DR. SZENTMIKLÓSSY-SZABÓ BOGLÁRKA: Gondolatok a gyermekkorú tanú kihallgatásának befolyásolhatóságáról
http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2011/gondolatok_a_gyerme_kkoru_tanu_kihallgatasanak_befolyasolhatosagarol/
40. ELEK BALÁZS: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban (Ph.D értekezés)Miskolc, 2007.
41. ELEK BALÁZS: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle (Miskolc) 2011/3. sz. 93–111. o
42. EMRI GERGELY: Gondolatok a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. Ügyészek Lapja, Huszonkettedik évfolyam, 2015/2.
43. Európai Unió Alapjogi Ügynökségének kiadványa. Elérhető:
http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_hu.pdf
44. FENYVESI CSABA- HERKE CSONGOR- TREMMEL FLÓRIÁN: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.
45. FRIEDRICH DÜRRENMATT (2003): Válogatott elbeszélések 5. Igazság-ügy. Európa Könyvkiadó, Budapest
46. GÖDÖNY J. (1968.) Idézi: Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Miskolc, 2007.
47. GYURKÓ SZILVIA- NÉMETH BARBARA- BALÁZS RÉKA: Az eljárási jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése Magyarországon, büntetőeljárás alá vont külföldi fiatalkorú esetén. Belügyi Szemle, 65. évf.
48. GYURKÓ SZILVIA: A gyermekbarát igazságszolgáltatás. In: Vókó György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2017.
49. GYURKÓ SZILVIA: Gyermekközpontú igazságszolgáltatás Magyarországon Belügyi Szemle 2013/9.

50. GYURKÓ SZILVIA: Rám is gondoljatok. A gyerekközpontú válás lépései. Bookline Könyvek, Budapest, 2015.
51. HÁGER TAMÁS: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítékezésben, Jura, PTE ÁJK,2014/2.
52. HAJDÚ MAGDOLNA: A bűncselekmények áldozatainak védelme, Belügyi Szemle, 2003, 2-3. sz.
53. HALÁSZ ERNA: Gyermek tanúk: a rajzolás szerepe az emlékezésben. Pszichológia 29(3) (2009).
54. HORVÁTH ZOLTÁN: Kézikönyv az Európai Unióról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011.
55. HORVÁTH, K.: Kikérdezési módszerek hatása az emlékezetre gyerekkorban. Pszichológia 33(2) (2013).
56. http://eu.kormany.hu/download/9/d4/20000/EU_EUM_szerzodes.pdf
57. http://EU.KORMANY.HU/DOWNLOAD/9/D4/20000/EU_EUM_szerzodes.pdf
58. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/10_mszlev.pdf
59. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/20_mszlev.pdf
60. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_HU.pdf
61. <http://www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerablewitnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf>
62. http://www.mkab.hu/letoltesek/abk_2013_15.pdf
63. http://www.nationalchildrensalliance.org/sites/default/files/downloadfiles/NC_A_CACmodel.pdf
64. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ajl0034>
65. JACSÓ ISTVÁN, A vallomások befolyásoló tényezők, Magyar Jog, 1975, 8. sz.
66. KEREZSI KLÁRA: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban). Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet Tudományos Kiadványai, 7.

67. KERTÉSZ IMRE, A még különösebben védett tanú, Belügyi Szemle, 2001, 11. szám, 29-45
68. KERTÉSZ IMRE, A tanú védelemre szorul, Magyar Jog, 1993, 4.szám, 193-199.
69. KIRÁLY RÉKA ZSUZSA, Gyermek a tárgyalóteremben, Belügyi Szemle, 2002, 1. sz.
70. KOMP BÁLINT JÁNOS: A gyermekek védelme a büntető igazságszolgáltatásban – különös tekintettel a gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi és hazai eredményeire, Doktori Műhelytanulmányok 2015.
71. KULCSÁR GABRIELLA- PÁSZTOR ATTILA: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle, 2007/5.
72. LÉHNER ZSUZSANNA: Szexuális bűncselekmények gyermekáldozatai a büntetőeljárásban <http://www.jogiforum.hu/hirek/22242>
73. LIZICZAY SÁNDOR: Tanútípusok a büntetőeljárásban I.. Belügyi Szemle (Miskolc) 2007/1. sz.
74. LIZICZAY SÁNDOR: Tanútípusok a büntetőeljárásban II. Belügyi Szemle (Miskolc) 2007/2. sz.
75. LLOYD, SIOBHAN - BURMAN, MICHELE, A gyermek elleni erőszak nyomozása Skóciában, Belügyi Szemle, 2000, 4-5. sz.
76. LUX ÁGNES: Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás- Gyermekjogi Projekt. AJB Projektfüzetek, 2013/1.,
77. MAGGIE BRUCK – STEPHEN J. CECI: Amicus Brief for the Case of State of New Jersey v. Michaels Presented by Committee of Concerned Social Scientists. Psychology, Public Policy and Law, 1/1995.
78. MAKAI LAJOS, A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban, Bírák Lapja, 2008, 1. sz.
79. MÁTYÁS FERENC: Célegyenesben az új Be. II. rész <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/celegyenesben-az-uj-be-ii-resz>
80. MEDVIGY FERENC: A gyermekkorú tanú szerepe a nyomozásban. Belügyi Szemle (Miskolc) 1980/3. sz.
81. MEIER, BERND-DIETER, A gyermektanúk jogállása a büntetőeljárásban, Magyar Jog, 1992, 2. sz.

82. MÉSZÁROS DÓRA: Út a gyermekbarát igazságszolgáltatás felé. In: Acta Iuvenum Caroliensia, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi kar, Budapest, 2012. 2. kötet
83. NAGY ALEXANDRA: Fókuszban a gyermekközpontú igazságszolgáltatás, avagy a gyermekmehhallgató szobák működése, 2014 <http://arsboni.hu/fokuszban-a-gyermekkozpontu-igazsagszolgáltatasa-avagy-a-gyermekmehhallgato-szobak-mukodese/>
84. NAGY FERENC: A büntetőjogi szankciórendszer reformja, Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben. Büntetőjogi kodifikáció, 2001/2.
85. NAGY LAJOS: A bírói tényállásmegállapítás és a tanú vallomása. Állam- és Jogtudomány 1962. 3. sz.
86. NAGY LAJOS: A büntetőbírói döntés pszichológiájának néhány kérdése. Állam-és Jogtudomány 1970. 3. sz.
87. NAGY LAJOS: A büntetőbírói döntések logikai szerkezetének néhány kérdése. Állam-és Jogtudomány 1971. 4. sz.
88. NÉGYESI LÁSZLÓ, Szükséges-e tanúként kihallgatni a szexuális bűncselekmény hatéves sértettjét?, Belügyi Szemle, 2001, 9. sz.
89. OROSHÁZI JÓZSEFNÉ: Pszichológus szakértő a rendőrség munkájában, Belügyi Szemle 2004/6.,
90. Országos Bírósági Hivatal: Gyermek-központú Igazságszolgáltatás bírósági koncepciója, 2012
91. PARTI KATALIN – SOLT ÁGNES – VIRÁG GYÖRGY: A gyermekkorúak meghallgatása a büntetőeljárás során Magyarországon az európai és a nemzetközi standardok tükrében, Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Tanulmányok 55., Budapest, 2018.
92. Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The framework. 1st implementation report. Lanzarote Committee, 4 December 2015. <https://rm.coe.int/lanzarote-1st-implementation-report-en/168072b952>
93. PUKÁNSZKY BÉLA: A nevelés lényege: nem nevelünk. Új Pedagógiai Szemle 1999. október

94. Recommendation No. R(92)16, Appendix-Glossary, p.11. <http://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%2892%29+16+on+the+European+rules+on+community+sanctions+and+measures.pdf/01647732-1cf7-4ea8-88b-a-2c041bc3f5d6>
95. RENATE VOLBERT – MAX STELLER: Aussagefähigkeit von Kindern: Entwicklungpsychologische Aspekte der forensischen Aussagepsychologie. Kriminalistik-Verlag, Heidelberg, 1998. Idézi: Gabriele Jansen 131. o
96. RENATE VOLBERT – VOLKER PIELERS: Suggestive Beeinflussung von Kinderaussagen. Psychologische Rundschau, 1996.
97. STEGMAJERNÉ DR. VARGA ZSUZSANNA: A gyermekkorú tanú és a tanúvédelem. Jogi Fórum Publikáció, Budapest 2016.
98. STEPHEN GOLUB - ANNE GRANDJEAN: Promoting equitable access to justice for all children. UNICEF Insights, issue 1, 2014.
99. SZABÓNÉ DR. SÁRI ADRIENN: Gyermekkorú tanú kihallgatása a büntető eljárás során a gyermekközpontú igazságszolgáltatásban, Jogi Fórum Publikáció, Miskolc, 2017. október 30.
100. SZÁSZ GABRIELLA: Anomáliák a gyermekbarát büntetőeljárásban? Ügyészek Lapja, Huszonegyedik Évfolyam, 6. szám, 2014.
101. SZENTMIKLÓSSY-SZABÓ BOGLÁRKA: Gondolatok a gyermekkorú tanú kihallgatásának befolyásolhatóságáról. Debreceni Jogi Műhely, Vol. 8, 2011/4. szám
102. TÓTH MIHÁLY: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizen. Elérhető: <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen>
103. TREMMEL FLÓRIÁN – FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR: Kriminálisztika, Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2005.
104. UNGI ESZTER, A családon belüli erőszak az ítélkezési gyakorlatban, Bírák Lapja, 2003, 2. sz.
105. VÁRI VINCE: A gyermekbarát igazságszolgáltatás büntetőjogi és rendőrségi vonatkozásai, Magyar Rendészet 2013/3-4
106. VÁRNAY ERNŐ – PAPP MÓNIKA: Az Európai Unió joga. Komplex Kiadó, Budapest, 2010.

107. VASKUTI ANDRÁS: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései. Virág György (szerk.) OKRI Szemle 2009. OKRI, Budapest, 2009.
108. XX-ISZFO/2944/2/2012. KIM tájékoztató
109. ZAJAC R. – GROSS J. – HAYNE H.: Asked and answered: questioning children in the courtroom. *Psychiatry, Psychology and Law* 10.1 (April 2003)

**MUNKAJOGI, KÖZIGAZGATÁSI JOGI
ÉS EURÓPAI JOGI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT**

DR. DÁNIELNÉ DR. KISS ILDIKÓ

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁS SZERVEZETI RENDSZERÉNEK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

I. BEVEZETÉS

A Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter kiemelte, hogy „a magyar közjogi gondolkodás, és a jogi garanciák iránti társadalmi igény újra megérett, a politikai környezet pedig jelen pillanatban alkalmas arra, hogy a közigazgatás tevékenysége felett ellenőrzést gyakorló, a bírói függetlenség garanciáit biztosító szervezetrendszerben működő önálló közigazgatási bíróságról közösen gondolkozhassunk.”¹

A hazai jogirodalmat, az aktív közigazgatásban dolgozó szakembereket, a bírósági igazgatást, valamint a politikát közel 30 éve foglalkoztatja a közigazgatási különbírászkodás kialakításának problematikája, vagyis annak kérdése, hogy az egységes bírósági rendszerbe integrálódó vagy attól teljesen elkülönülő közigazgatási bírósági szervezet alakuljon ki. Az Alaptörvény 2018. június 29-ei módosítása alapján úgy tűnik, hogy a jogalkotó különálló szervezetrendszert kíván kialakítani, mely számos megválaszolendő kérdést vet fel és jelentős érdekek ütközéséhez vezethet.

Tanulmányomban a külföldi közigazgatási bírósági modelleket, a hazai történelmi hagyományokat, a rendszerváltás óta a közigazgatási bírászkodásban elért jelentős eredményeket, valamint a jogállami és nemzetközi elvárásokat sorra véve kívánom bemutatni, hogy a közigazgatási különbírászágnak milyen követelményeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy a hozzá fűzött reményeket megvalósítsa. Továbbá vázolni kívánom azt, hogy az igazságügyi miniszter által létrehozott szakértői bizottság milyen tényezők mentén kívánja a különálló szervezetrendszer alapjait lerakni és az egyeztetés során 2018. szeptember első feléig milyen eredmények születtek.

A kiindulópont az, hogy olyan szervezeti megoldást kell kialakítani, ami megfelel a működés jelenlegi és jövőbeli követelményeinek, a közigazgatási bírászkodás

¹ Részlet a Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter elhangzott beszédéből In.: <http://www.lb.hu/hu/sajto/darak-peter-meg-kell-orizni-jelenlegi-kozigazgatasi-biraskodas-ertekeit> (letöltés: 2018. 06. 30.)

rendeltetésének és lehetővé teszi feladatai jelenlegi magas színvonalon történő ellátásának fokozását, hatáskörei gyakorlását.

II. A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁS DIFFERENCIA SPECIFIKÁJA

A közigazgatási bíráskodás a jogállam egyik garanciája, a közjogi-közigazgatási jogviszonyok megítélésének bírói fóruma. Az államhatalmi ágak elválasztásnak elve csak akkor érvényesülhet, ha a végrehajtó hatalom döntéseinek törvényességét egy független fórum ellenőrzi. A hatalmi ágak önállósága azonban megkívánja a közöttük lévő együttműködést is. „A közigazgatási bíráskodás révén lebomlik az a merev doktriner válaszfal, amely a három hatalmi ágot egymástól elkülöníti. A törvényhozás, a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás a közigazgatási bíráskodás bevezetése révén megtartja a szervezeti különállását, de egy újfajta, a korábbihoz képest megnövelt funkcióhoz juttatja a bíróságokat.”²

A közigazgatási bíróság feladata, hogy eljárásával a közigazgatási tevékenységgel megvalósított jogsértéssel szemben – erre irányuló megalapozott kérelem esetén – hatékony jogvédelmet biztosítson.³ Mivel az államigazgatás túlsúlya, erőfölénye a dolog természetéből adódik, és aktív, eredménycentrikus tevékenység jellemzi, megfelelő kontroll nélkül könnyen túlsúlyossá válhat az állami szervek rendszerében. Ezért a közigazgatási jogsértésekkel szemben külső kontrollt kell biztosítani. Ez a szerv csak kívülálló, független ítélkező szerv lehet.

A modern közigazgatási bíráskodásnak a következő funkciókat kell ellátnia:

1, Az állampolgárok és szervezeteik alanyi jogait és jogos érdekeit védje, vagyis lásson el a szubjektív jogvédelmet.⁴

² Gáspárdy László: A közigazgatási perek, In.: Polgári perjog, különös rész (szerk. Wopera Zsuzsa) KJK Kerszöv Kiadó, Budapest 2005. 165. o.

³ Közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) 2.§ (1) bekezdése

⁴ A jogvédelem terjedelme szempontjából a jogirodalom megkülönbözteti az objektív jogvédelmet deklaráló, és a szubjektív jogvédelmet nyújtó közigazgatási bírósági modellt. Az előbbi a közérdek védelme érdekében kívánja helyreállítani a közigazgatás törvényes működését, az utóbbi jogpolitikai célkitűzése az egyén személyes jogainak védelme érdekében biztosítja a keresetindítási jogot a közigazgatás döntéseivel szemben. Vannak rendszerek, melyek élesen elhatárolják az anyagi jogok sérelmét az érdeksérelemtől.

Az objektív jogvédelem célja, hogy a törvényesség érdekében bárki, aki az érdekét bizonyítani tudja, rendelkezék keresetindítási joggal. Nem kell a kérelmezőnek bizonyítani, hogy az aktus valamely anyagi jogát megsértette, elég ha egyszerűen érdeksérelemre hivatkozik. Nem személyhez kötött a jogvédelem, hanem a törvényesség feltétlen, személytől független védelmét kívánja szolgálni. In.: dr. Haid Tibor alezredes: A közigazgatási bíráskodás főbb modelljei, portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2010/1/10_haidtibor.pdf (letöltés: 2018. 06. 30.) 151. o.

2, Objektív jogvédelmi funkciója is van a közigazgatási bírászkodásnak. A közigazgatás legalitása, törvényhez kötöttsége által a tárgyi jogrend védelme is megvalósul.

3, A közigazgatási döntést stabilizáló hatása tükröződik a bírói ítéletben, mivel az ítélethez anyagi jogerő kötődik.

4, Az egész jogrendszer számára fontos a bíróságok, így a közigazgatási bíróságok jogfejlesztő szerepe, a jog fejlődőképességének megtartása.

5, Nem elhanyagolható funkciója a közigazgatásra kifejtett reguláló hatása, vagyis a közigazgatási jogalkalmazói gyakorlat orientálása.⁵

III. A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁS NEMZETKÖZI MODELLJEI

1. Az egyes modellek

A történelmi körülmények hatására a közigazgatási bírászkodás szervezetének négy modellje alakult ki. A csoportosítás a jogvédelem szervezeti jellegzetességén alapul. Abból indul ki, hogy a létrehozott jogvédelmi szervezet az állami apparátuson belül hol helyezkedik el, valamint, hogy a közigazgatási bírászkodás tartalmát, minőségét és jellegét milyen mértékben befolyásolja a jogbiztosító fórum hatásköre, és a jogérvényesítési eljárás rendje.

Bírósági szervezetbe integrált modell (angolszász modell)

Az angolszász modellben a közigazgatási bírászkodás beintegrálódik a rendes bírósági szervezetbe. Lényegét tekintve közigazgatási bírászkodásnak nem is nevezhető. Kivételesen adminisztratív tribunálok és speciális jogszolgáltató szervek is eljárhatnak közigazgatási jogvitákban. A felülvizsgálat célja, hogy a kérelmezőt jogvédelembe részesítse a közigazgatással szemben. A keresethez való jog igazolása szigorúbb, mint a kontinentális rendszerekben. A közigazgatási bírósági eljárásnak nincsenek külön eljárási szabályai, a polgári eljárásjog szabályait alkalmazzák a közigazgatási jogvitákban. Angliában csak a legmagasabb szintű bírói fórumok jogosultak a közigazgatás aktusainak az ellenőrzésére. A bírói ítéletek deklaratívak, kinyilvánítják a helyes jogot, de alkalmazásuk elmaradásához

⁵ F. Rozsnyai Krisztina: A közigazgatási bírászkodás megteremtésének sarokkövei, In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bírászkodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlih Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011. 73. o.

nem fűződik semmiféle szankció.⁶ Ez a modell folyamatosan változik, napjainkban egyre inkább elkülönült, önállósodó szervezeti megoldásokkal találkozunk.

A rendes bírósági szervezettől elkülönült, önálló szervezetben működő közigazgatási bíróságok (német – osztrák modell)

Ebbe a csoportba a német és az osztrák közigazgatási bírósági megoldást soroljuk. Az önálló közigazgatási bíróságnak két fajtája van: az osztrák megoldás egyfokú, egyetlen közigazgatási bíróság működik Bécsben,⁷ míg Németországban a közigazgatási bíráskodás hierarchikusan építkezik, három szintből áll: tartományi elsőfok, tartományi fellebbvitel és a szövetségi felülvizsgálati bíróság. A közigazgatási bírák külön közigazgatási perrendtartás alapján járnak el, a közigazgatásban csak egyfokú eljárás van, a teljes jogorvoslati feladatkört a közigazgatási bírósági fórum látja el, biztosítva a törvényességi felügyeletet. Szervezeti és működési önállóság jellemzi a német közigazgatási bíróságokat. A bíróság előtt konkrét egyedi aktusok támadhatók meg, a panaszosnak alanyi joga megsértését kell igazolnia. A szubjektív jogvédelemre törekvő rendszerben a joggyakorlat egyre szélesebb körben védelmezi az alanyi jogok körét, ezáltal fokozatosan bővül a bírósághoz fordulás lehetősége a végrehajtó hatalom aktusaival szemben.⁸

Közigazgatásba integrálódott bírósági felülvizsgálat (francia modell)

Franciaországban a közigazgatási bíróság szervezete a közigazgatáson belül helyezkedik el, de attól függetlenül működik. A rendes bíróságok is gyakorolnak kontrollt a közigazgatás törvényes működése felett, de csak szűk körben. A közigazgatási bíráskodás szervei jogosultak eljárni, ha az egyik fél közigazgatási szerv és az eljárásban a közigazgatási jog szabályait kell alkalmazni. A rendes bíróságok közigazgatási ügyekben eljárva csak törvényellenességet állapíthatnak meg. A közigazgatási bíráskodás csúcsszerve az Államtanács, mely a végrehajtó hatalomtól függetlenül létező, nem utasítható. Jogerős döntéseket hozhat, hatásköre nem vonható el. A francia rendszer célja az objektív jogvédelem, vagyis a köz érdekében fellépni, a közigazgatás törvényessége megőrzése céljából.⁹ Ma már azonban a bírói jelleg erősödése jellemzi a közigazgatási fellebbviteli bíróságok működését.

Vegyes modell (olasz, belga modell)

⁶ DR. HAID TIBOR alezredes: A közigazgatási bíráskodás főbb modelljei, 164. o.

⁷ WOPERA ZSUZSA: Közigazgatási bíráskodás, Novotni kiadó, Miskolc 2009. 39. o.

⁸ DR. HAID TIBOR alezredes: A közigazgatási bíráskodás főbb modelljei, 159. o.

⁹ DR. HAID TIBOR alezredes: A közigazgatási bíráskodás főbb modelljei, 155 –156. o.

Azért nevezzük vegyes modellnek a negyedik típust, mert a fent említett klasszikus megoldások egyes elemeit vegyíti. Az olasz és a belga rendszer a francia modellel mutat rokonságot, azzal az eltéréssel, hogy ezekben az országokban az Államtanács az igazságszolgáltatás részeként működik. Olaszországban a közigazgatási bíráskodás kifejezetten a közigazgatási határozatok törvényességének ellenőrzésére irányul és azokat megsemmisítheti. Különbíróként működnek elsőfokon a regionális közigazgatási bíróságok, másodfokon pedig az Államtanács Igazságszolgáltatási Tagozata és a Szicília Tartomány Közigazgatási Igazságügyi Tanácsa jár el. A közigazgatási bíróságok elkülönülnek a rendes bíróságoktól és saját irányítási szervük van.¹⁰

2. A magyar közigazgatási bíróságok helye

A jelenlegi magyar rendszer átmenet az angol és a német között, de a német modellhez áll közelebb, mivel a magyar közigazgatási bíráskodás elkülönül a közigazgatási és a rendes bírói szervezettől. Tradicionálisan a hazai közigazgatási bíráskodás lényege a jogszerűség kérdésében való állásfoglalás. „A közigazgatási bíráskodás semmiképpen sem sorolható a tágabb értelemben vett „civilisztikai” bíráskodás körébe, ezzel szemben azt valójában az ítélkezési tevékenység sui generis részének kell tekinteni.”¹¹

3. A modellekből levonható tanulságok

A közigazgatási bíráskodás szervezetének nemzetközi modelljei alapján a következő tanulságok vonhatók le:

- Nincs jó, vagy kevésbé jó modell, csak modell van. Mivel minden ország közigazgatási bíráskodása a megszületéskori politikai erőviszonyok terméke, s további fejlődését is ezek befolyásolják. Elsősorban a születés pillanata határozza meg a bírói szervezet további sorsát.
- A közigazgatási bíráskodás része az adott jogrendszernek, a jogszolgáltatás adott mechanizmusába illeszkedik. E tényezőknek megfelelően, azokkal harmonizálva épülhet ki a szervezete, alakulhatnak ki a működésének szabályai.

¹⁰ WOPERA ZSUZSA: Közigazgatási bíráskodás, 41. o.

¹¹ Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport: A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2013. 3. o. (In: http://ww.kuriabirosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_kozigazgatasi_perjog_joggyakorlat-elemzo_csoport_osszefoglalo_velemenye.pdf (letöltés: 2018. 06. 30.)

- A szervezet és a működés sem változatlan. Minden ország keresi, hogy mennyiben javíthatja, teheti a változó körülményekhez jobban igazodóvá a közigazgatási bíráskodását. Ezekben a törekvések megfigyelhetők a modellek egymáshoz igazodásának, hasonulásának óvatos tendenciája. A közigazgatáshoz kötődő bíráskodás egyre függetlenebbé válik, egyre többet vesz át a hagyományos bírósági eljárás garanciális értékeiből. A bírói szervezetbe ágyazott bírósági felülvizsgálat is kialakítja a viszonylagos szervezeti önállósággal rendelkező közigazgatási bírósági szerveket, a jogszolgáltatás szakosodása a közigazgatási jogviták tekintetében is viszonylag önálló szervezet kialakítását eredményezi.
- Minden modellben egyre általánosabbá válik a tisztességes és pártatlan bíráskodás nemzetközileg kialakult követelményrendszeréhez való igazodás. A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése érdekében minden modellben törekednek a két vagy három bírói fórum kialakítására és a jogorvoslat biztosítására.¹²
- Az európai uniós összehasonlításban jelenleg többségben vannak azon államok, amelyekben egészben vagy részben elkülönült, önálló közigazgatási bírósági szervek működnek. Azokban az országokban, ahol a közigazgatási bíráskodás elkülönül, ott az alkotmányok nagyobb részben említést is tesznek róla.

IV. A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁS TÖRTÉNETI ALAPJAI

1. A közigazgatási bíráskodás kialakulása

A XIX. században alakult ki a közigazgatási bíráskodás jogintézménye, mellyel a közigazgatás felett bírói kontroll jött létre. Ebben az időben ugyanis az állami befolyás kiterjedése nagymértékben megnövelte a végrehajtói hatalom egyénekre gyakorolt hatását.

Sipta István jogtörténész szerint „a XIX. század második felében egyértelművé vált Montesquieu tévedése, hiszen kiderült, hogy a hatalmi ágak elkülönítése és a miniszteri felelősség intézménye nem zárta ki a hatalomkoncentrációt, nem akadályozta meg az alkotmányos többség hatalmi törekvéseit. Egyre határozottabbá vált a gondolat, hogy az államjogi biztosítékok körébe be kell vonni az önkormányzati rendszert, és ki kell építeni a közigazgatási bíráskodást. A közigazgatási jogvédelem általánossá válása jelentős részben azon belátás

¹² dr. Petrik Ferenc Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, Hvg Orac Lap – és Könyvkiadó Kft. Budapest 2011, 204–205. o.

eredménye, hogy a közigazgatási eljárás csak korlátozottan alkalmas az egyéni jogok tiszteletben tartására. A közigazgatás az általános és a közérdeket tartja szem előtt, így nagy az egyéni jogok háttérbe szorulásának a veszélye. A közigazgatási szervrendszerben előterjesztett panasz sem biztosított elegendő jogvédelmet, mivel azt a felsőbb közigazgatási szerv bírálta el. A bírói eljárás révén viszont az egyéni jogvédelem magasabb szinten biztosított, mivel a végrehajtó hatalomtól független bíróságok megfelelő garanciát kínálnak. A bírói eljárás alkalmasabbnak tűnt az egyéni jogok védelmére azért is, mert az érdekkiegyenlítés az érintett felek személyes közreműködése, mindkét fél meghallgatása, és az eljárás résztvevőinek cselekvő részvétele mellett zajlott. Ezzel magyarázható, hogy a közigazgatási hatóság határozatainak bírósági ellenőrzését a XIX. század közepétől csaknem minden európai államban jogállami alapkritériumnak tekintették.”¹³

2. A közigazgatási bíráskodás története hazánkban

A magyar közigazgatási bíráskodás története több mint egy évszázados múltra tekint vissza, melyben voltak hosszabb – rövidebb ideig tartó megszakítások.

Hazánk történetének rendi korszakában a közigazgatási bíráskodás előfeltételei hiányoztak. Az 1848-as változások teremtették meg a közigazgatási intézkedésekkel szembeni jogvédelem feltételeit, mivel a jogegyenlőség deklarálásával a korábbi idők renden kívüli elemei is igényt támaszthattak az állam nevében született intézkedésekkel szembeni bírói védelemre.

Az 1869. évi IV. törvény a bírósági szervezet átalakításáról rendelkezett, ezzel megtörtént az igazságszolgáltatás és a végrehajtás szétválasztása. A törvény előkészítése során felmerült a bírói jogvédelem közigazgatási döntésekkel szemben való kiterjesztésének gondolata is, de az indítvány erős ellenállásba ütközött.

A közigazgatási bizottságokról szóló 1876. évi VI. törvénycikk megpróbálta rendezni a közigazgatási bíróságok kérdését. Ezen testület a törvényhatóságok területén az egész közigazgatás felett felügyeletet gyakorolt és ellenőrzési joggal bírt. Az új testület a közigazgatási bíráskodás hagyományos feladatkörét ellátva sok ügyben fellebbviteli jogkörrel rendelkezett. Fellebbezési és panaszügyekben állampolgári kérelmek alapján is dönthetett.

Concha Győző munkássága nyomán már az 1870-es években foglalkoztatta a jogtudományt és a törvényhozást a közigazgatási bíráskodás megteremtésének

¹³ Sipta István: A közigazgatási bíráskodás történeti modelljei, In.: Jogtörténeti szemle 2015. évfolyam 3. szám, 40 o.

gondolata. Már akkor is az volt a legfontosabb kérdés, hogy különbíróságot hozzanak-e létre, vagy a fennálló rendes bíróságok hatáskörébe utalják-e a közigazgatási viták eldöntését. A rendes bíróság keretei között megmaradó intézmény híveinek érve az volt, hogy a jog minden életviszonyban egyenlő lényegű és egyenlő erejű. A különbíróságot támogatók pedig a közigazgatási bíráskodásnak az aktív közigazgatással való bensőséges kapcsolatát hangsúlyozták.¹⁴

2.1. A hazai példa – a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság

A közigazgatási bíráskodás hazai történetében mérföldkőnek számít az 1883-as év, amikor is megkezdte működését a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság, mely a Magyar Királyi Kúria bíráival egyenlő ranggal és jelleggel bíró budapesti székhelyű, önálló pénzügyi bíróság volt. A testület létrehozásáról rendelkező 1883. évi XLIII. törvénycikk meghatározott ügykörökben, elsősorban adó- és illetékügyekben először engedte meg a közigazgatási határozatok ellen a bírói felülvizsgálatot.

A Pénzügyi Közigazgatási Bíróság 1897 januárjában beolvadt az akkor újonnan létrejövő Magyar Királyi Közigazgatási Bíróságba. Az önálló és az ügyek szélesebb körére kiterjedő közigazgatási bíráskodást az 1897. január 1-jével hatályba lépett Magyar Királyi Közigazgatási Bíróságról szóló 1896. évi XXVI. törvénycikk hozta létre.

Ezen bírói testület a rendes bíróságtól elkülönült szervezettel rendelkezett. A kormány eredetileg kétfokú közigazgatási bíróságot akart létrehozni, de kényszerűségből az elsőfokúnak tervezett vármegyei közigazgatás alacsony szakmai színvonala miatt csupán a budapesti székhelyű, országos határral rendelkező Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság állt fel.

Két osztálya volt: az úgynevezett általános közigazgatási osztály és a pénzügyi osztály. Mindkét osztályban több tanács működött, ezek az elnök mellett fele részben bírói képesítésű, fele részben az adott szakmát képviselő tagokból álltak.

A hatáskörébe tartozó ügyek taxatívén fel voltak sorolva, mely ügycsoportok a bíróság közel ötvenéves működése alatt folyamatosan bővültek.

A bíróság előtt folyó eljárás panasszal indult, melyben valószínűsíteni kellett a közigazgatási határozat által okozott jogsérelmet. Külön közigazgatási perrend alapján öttagú tanácsban járt el.

¹⁴ Közigazgatási bíráskodás, szerkesztette: dr. Imre Miklós, Hvg Orac Lap -és Könyvkiadó Kft, Budapest 2007. 23. o.

Az eljárása nyilvános, írásbeli és kontradiktórius volt. Reformatórius jogkörrel volt felruházva, kivételesen alkalmazott kasszációt. Az eljárása egyfokú volt, véglegesen döntött, határozatával szemben rendes perorvoslatra nem volt lehetőség, rendkívüli jogorvoslatként újrafelvételi panaszt lehetett benyújtani.

Kérelemre vagy hivatalból tárgyalás tartását rendelhette el, de ez kivételesnek számított, ugyanis a bíróság működésének 52 éve során mindössze 8 esetben tartottak tárgyalást.

A közigazgatási bíróság osztályülései elvi döntvényeket, jogegységi és elvi jellegű határozatokat hoztak, melyek azonban nem voltak kötelezőek a közigazgatási szervek számára.¹⁵

Élén az elnök állt, aki a Kúria elnökével egyenrangú volt.

A közigazgatási bírák egy részét magasabb ítélőbírói állás viselésére képesítéssel és legalább 10 évi bírói gyakorlattal rendelkező bírák közül választották ki, másik részét pedig olyan szakemberek soraiból, akik valamely közigazgatási ágazat fogalmazói szakában legalább 5 évig szolgáltak.

Az 1907. évi LX. törvénycikk kiterjesztette a bíróság hatáskörét a kormány és a miniszterek rendeleteinek felülbírálatára, így a mai szóhasználatnál élve bizonyos fokú alkotmánybírói jogkört is kapott.¹⁶

Szintén 1907-ben a Kúria és a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elnökéből, valamint 8-8 bíróból álló Hatásköri Bíróság jött létre a rendes bíróságok és a közigazgatási bíróság közötti hatásköri viták elbírálása céljából.¹⁷

¹⁵ Közigazgatási bíráskodás, szerkesztette: dr. Imre Miklós, 25. o.

¹⁶ Wopera Zsuzsa: Közigazgatási bíráskodás, 43–45. o.

¹⁷ Sipta István jogtörténész tanulmányozva a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság működését arra az álláspontra jutott, hogy a történelmi múltunk által legitimált szervezeti megoldás a rendes bíróságoktól elkülönült közigazgatási bíróság.

A történelmi irodalom három legfontosabb érve az önálló közigazgatási szervezet mellett:

- A rendes bíróságoktól nem várható el az ítélezés alapját képező, kellő mélységű speciális szakismeret. Mind a pénzügyi, mind az általános hatáskörű közigazgatási bíróság összeállításánál figyelembe vették a szakmaiság követelményét: az ítélő bírák fele a bírói tisztség viselésére képesítettek közül, másik része pedig elméleti képzettséggel és gyakorlati tapasztalattal rendelkező közigazgatási szakemberekből állt. A korabeli bírák tárgyi ismeretének nemcsak az ítélezésben volt meghatározó szerepe, hanem a bíróságok döntvényei jelentős mértékben segítettek a közigazgatási tudomány fejlődését.
- A magyar közigazgatási judikatúra összehasonlító elemzését végző kutatók fontos szempontnak tartják, hogy a külön közigazgatási bíróságok gyorsabban döntenek, hiszen tevékenységük során nagyobb szakmai rutinra tesznek szert.
- A szervezeti elkülönítés mellett szól, az is hogy a közigazgatás sui generis tevékenység, tehát a

2.2. A szocialista időszak

A második világháborút követően fokozatosan csökkent a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság hatásköre, majd 1949-ben megszüntették. Ennek elvi alapja az volt, hogy amit a „népi kormány helyesnek ítél, azt semmiféle bírósági határozattal ne lehessen megváltoztatni.”¹⁸ A közigazgatási bíróság intézményének a megszüntetéséről az 1949. évi II. törvény rendelkezett.

1949 és 1990 között a közigazgatási bíráskodás kontinuitása csak bizonyos kis területen maradhatott fenn. Az államigazgatási határozatokkal szembeni bírósági jogorvoslatról az 1957-ben hatályba lépő államigazgatási eljárás szabályairól szóló törvény (Áe.) csak szűk körben rendelkezett, melyhez 1973-ban hatályba lépett a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (rég. Pp.) III. novellájával a Pp-be iktatott új, XX. fejezete, mely az államigazgatási határozatok megtámadása iránti perek szabályait foglalta össze. A 63/1981. (XII.5.) MT. rendelet tételesen felsorolva, 23 ügycsoport esetén tette lehetővé a közigazgatási határozatok bíróság általi felülvizsgálatát.¹⁹

2.3. A közigazgatási bíráskodás újraéledése

Az **Alkotmány** 1989. évi XXXI. törvénnyel történő módosítása teremtette meg a közigazgatási bíráskodás alkotmányos alapját. Mivel az Alkotmány 50.§ (2) bekezdése kimondta a módosítás nyomán, hogy a bíróság ellenőrzi a közigazgatási határozatok törvényességét. Továbbá az Alkotmány 57.§ (5) bekezdése rögzítette azt, hogy mindenki jogorvoslattal élhet az államigazgatási vagy más hatósági döntéssel szemben.

1989 végén az igazságügyi minisztérium előterjesztette a bíróságokról szóló törvény módosítását. Az akkori Legfelsőbb Bíróság javaslatára rendelkeztek a

közigazgatási ügyeknek sajátos természetük van. Ezek megítélésében a méltányossági és célszerűségi szempont nagyobb szerepet játszik, a bírói döntés szélesebb diszkrecionális hatalmat igényel. A polgári ítélezésben a bírák az igazság kiderítésére törekednek, a közigazgatási perekben általában a közigazgatási határozat törvényességének ellenőrzésére kerül sor. A különálló szervezet előnye, hogy a közigazgatási bíráskodás civilisztikától eltérő szelleme jobban ki tud bontakozni, az ítélezés kedvező hatást gyakorolhat a közigazgatási szakpolitika tartalmára is. In.: Sipta István: Történeti érvek az önálló közigazgatási bíráskodás és a körültekintő igazság-szolgáltatási reformok mellett, Közérdekvédelem – A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhli Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011. 73. o.

¹⁸ dr. Petrik Ferenc Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, 62–63. o.

¹⁹ Horváth E. Írisz: A magyar közigazgatási bíráskodás története, Iustum Aequum Salutare III. 2007/2. In.: epa.oszk.hu/02400/02445/00005/pdf/EPA02445_ias_2007_2_161-173.pdf (letöltés: 2018. 06. 30.)169–170. o.

közigazgatási kollégiumról is a bírósági kollégiumok felsorolásánál. A Legfelsőbb Bíróságon 1989. évi XLVII. törvény hatályba lépésétől van jogszerűen Közigazgatási Kollégium (törvényes alap nélkül, de ténylegesen 1988 novemberétől).²⁰

1989-ben komoly szakmai vita bontakozott ki arról, hogy a közigazgatási bíróságok újjászervezése a rendes bírósági szervezetrendszer keretében történjen-e avagy a hagyományoknak megfelelően egy különálló testület jöjjön-e létre. Az egyik vélemény szerint a különbíróság előnye abban áll, hogy a rendes bíróságtól elkülönülő közigazgatási bíráskodás jobban érzékelhető a külvilág számára. A szerkezeti különállás a közigazgatási bírói életpálya és ezzel a közigazgatási bírói specifikálódás kialakulását is lehetővé teszi. Az ellenvélemény szerint a létező rendes bírósági rendszeren belül kell a közigazgatási bíráskodást megteremteni. Ezen álláspont mellett a fő érv az volt, hogy így gyorsabban és olcsóbban lehet létrehozni a közigazgatási bíráskodást. Ezenkívül az egységes bírói szervezet a jogrendszer egységét jobban kifejezésre juttatja.²¹

A vita gyakorlati jelentősége az Alkotmánybíróság **32/1990. (XII.22.) AB határozatával** lezárult. Ugyanis a határozat megállapította, hogy mulasztásos alkotmányértés valósult meg azáltal, hogy csak a rendelet által felsorolt ügykörökben lehet a bíróság általi felülvizsgálatot kezdeményezni. A testület az alkotmányellenesség orvoslására nagyon szűk határidőt szabott, amit csak a rendes bírósági szervezetbe integrálódó közigazgatási bíráskodás megteremtésével lehetett elérni.

A közigazgatási bíráskodás szabályai az 1991. évi XXVI. törvényen nyugodnak. Az akkori körülmények a hatályos Pp.-től való komolyabb eltérést vagy az önálló jogi szabályozást nem tették lehetővé.

Az idő folyamán a rendes bírósági szervezetbe beépülve külön közigazgatási tanácsok jöttek létre. A hatáskör kettévált, az országos illetékességű szervek határozatainak megtámadása, valamint az állam elleni kártérítési ügyek a megyei bíróságok hatáskörébe tartoztak, míg a többi közigazgatási ügy a helyi bíróságokhoz került.

1998-ban az összes közigazgatási ügy elbírálása a megyei bíróságokhoz került azzal, hogy a közigazgatási perek fellebbviteli fokát érdemben megszüntették.²²

²⁰ A Közigazgatási perrendtartás magyarázata – A közigazgatási eljárás szabályai II., (szerk.: dr. Pertik Ferenc) Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 30. o.

²¹ Herbert Krüpper: Magyarország átalakuló közigazgatási bíráskodása https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_59_Kupper.pdf (letöltés: 2018. 06. 30.) 9. o.

²² Herbert Krüpper: Magyarország átalakuló közigazgatási bíráskodása, 10. o.

A közigazgatási ügyszak szakmai színvonalának emelkedésében nagy szerepe van az 1993. óta működő **Magyar Közigazgatási Bírák Egyesületének**, mely folyamatosan magas szintű szakmai munkát végez. Az egyesület célként fogalmazta meg, hogy az igazságszolgáltatást, a közigazgatási bíráskodást érintő jogszabályok a jogállamiság követelményének megfeleljenek, a bíróvá válás és a bírói életpálya a jogállami, szakmai követelményeknek megfelelő legyen, szorgalmazza az egységes szemléletű közigazgatási bíráskodás kialakítását, valamint elősegíti a közigazgatási bírák tudományos tevékenységét, megismerteti a tapasztalataikat.²³

2.4. A közigazgatási bíróságok helyzete 2013 és 2017 között

A 2011. évi igazságügyi reform nemcsak a bíróságok régi elnevezéséhez tért vissza, hanem új bírósági szervezeti és bírói jogállási törvényt is hozott. A közigazgatási bíráskodás szerkezetében szembetűnő változás eredményezett a reform, mivel a munkaügyi bíróságokra telepítették az elsőfokú közigazgatási bíráskodást.²⁴ Így 2013. január 1-jével létrejöttek a **közigazgatási és munkaügyi bíróságok**, ezáltal a közigazgatási bíróságok szervezetenként elkülönültek az úgynevezett rendes bíróságoktól.

A közigazgatási és munkaügyi bíróságok jogállása megegyezett a korábbi munkaügyi bíróságokéval, amely a járásbíróságokéhoz igazodott. Ezáltal a bírósági szervezetben a korábban megyei szinten lévő közigazgatási bíráskodás egy szinttel lejjebb „csúszott”. A közigazgatási és munkaügyi bíróságok nem rendelkeztek önálló jogi személyiséggel, hanem a törvényszék jogi személyiségéhez tartoztak. Egyebekben is a közigazgatási és munkaügyi bíróságok a törvényszékek kihelyezett egységeként, a törvényszéki elnökök igazgatása és pénzügyi felügyelete alatt működtek, valamint a törvényszék elnöke bizonyos kérdésekben közvetlenül beleszólhatott a közigazgatási és munkaügyi bíróságok igazgatásába.²⁵

²³ Magyar Közigazgatási Bírák Egyesületének Alapszabálya In.:

http://www.kmbiro.org/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=37 (letöltés: 2018. 06. 30.)

²⁴ Közös szervezeti egység létrehozását indokolta, hogy a munkaügyi bíróságok a helyi bírósági szinten korábban is elbíráltak közigazgatási típusú ügyeket, mégpedig eljártak a társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata iránti perekben. (In.: Bszi. 19.§-hoz fűzött miniszteri indoklás)

²⁵ Példaként említhető, hogy a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) szerint a törvényszék elnökének igazgatási jogkörébe tartozik a törvényszék területén működő közigazgatási és munkaügyi bíróság elnöke által végzett igazgatási tevékenység irányítása és ellenőrzése. A törvényszék elnöke nevezi ki közigazgatási és munkaügyi bíróság elnökét és elnökhelyettesét. A törvényszék elnöke állapítja meg a bírósági

Azonban a közigazgatási és munkaügyi bíróságok jogállása nem teljesen volt azonos a járásbíróságokéval. Illetékességük azonos volt a törvényszékekével: egy – egy megye, illetve a főváros egész területére terjedtek ki. A közigazgatási és munkaügyi bírósági beosztási pótléka 15%, volt szemben járásbíró 10%-os pótlékával. A közigazgatási és munkaügyi bíróságok mint a törvényszékek kihelyezett egységei, a rendes bírósági rendszerhez tartoztak.

A fellebbezési szintet a törvényszékek képezték. A Fővárosi Törvényszék kivételével a törvényszékeken nem működtek külön közigazgatási ügyszakok, csupán a polgári ügyszak közigazgatási szakágai voltak, kollégiumi szinten pedig összevont polgári-közigazgatási-munkaügyi kollégiumok működtek. A fellebbezéseket a közigazgatási szakban tevékenykedő polgári bírák bírálták el. Egyedül Budapesten volt külön közigazgatás jogi ügyszak, 2-3 külön közigazgatási tanáccsal.

A harmadik bírósági szintet a **Kúria** képezte, mely a felülvizsgálati eljárásokat folytatta le.

Ezenkívül bizonyos ügyekben elsőfokon is eljárta, mint például a Nemzeti Választási Bizottság határozata ellen benyújtott bírósági felülvizsgálati ügyek. Itt közigazgatási ügyszak, valamint közigazgatási és munkaügyi kollégium is működik.²⁶

A szakmaiság fokozódását jelentette, hogy 2013-ban megkezdték működésüket a **közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok**, melyek a törvényszékek közigazgatási és munkaügyi ügyszakában eljáró bíráinak, valamint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok bíráinak speciális szakmai testületei. Alapvető feladatuk az ítélezés szakmai színvonalának emelése és a jogalkalmazás egységességének biztosítása.²⁷

A Kúrián a közigazgatási és munkaügyi kollégiumon belül megkezdte működését a közigazgatási osztály, ebben az osztályban egy-egy bírósági bírósági kapcsolatot tart a regionális kollégiumokkal, és a kollégiumok közötti kapcsolattartást elősegíti. Ily módon Magyarország közigazgatási bírái között intézményesített szakmai hálózat

épület használatának rendjét, határozza meg a közönség és az ügyfélforgalom számára nyitva álló épületrészeket.

²⁶ Herbert Küpper ezt a rendszert „álvegyes rendszernek” nevezi, mivel a közigazgatási pereket elsőfokon a rendes bírósági rendszerhez tartozó kihelyezett egység (mely csak látszólag az elnevezése alapján önálló), másod – és harmadfokon azonban a rendes bíróságok bírálják el. In.: Herbert Krüpper: Magyarország átalakuló közigazgatási 11. o.

²⁷ A közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok működése, Országos Bírósági Hivatal kiadványa 2016. In.: http://birosag.hu/sites/default/files/kmrk_2016_0713_1.pdf (letöltés: 2018. 07. 30.) 5. o.

jött létre, ami a közigazgatási bíráskodás szerkezeti önállósulásának is kiindulópontjául szolgálhat.²⁸

Időközben egyfajta specializálódás is kialakult a bíróságok között. A régi Pp. 2015 őszén történő módosítása nyomán az elfogadhatatlanság tárgyában hozott menekültügyi határozat felülvizsgálatára a Szegedi, a Pécsi, valamint a Zalaegerszegi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság több megyére kiterjedő illetékessége lett megállapítva. A közbeszerzési törvény alapján indult közigazgatási perekben kizárólag a Kecskeméti és a Székesfehérvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság lett az illetékes. Továbbá amennyiben az elsőfokon eljáró közigazgatási szerv illetékessége az egész országra kiterjedt, a perre a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság kizárólagosan illetékes volt.²⁹

2.5. A közigazgatási bíráskodás szervezete 2018. január 1-jétől

2018. január 1-jén hatályba lépett a **Közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény** (továbbiakban Kp.), mely a közigazgatási perek külön eljárási kódexe. Érdeme többek között, hogy a bírói utat kiszélesítette, a perjogi szabályok között szabályozást nyertek a mulasztási perek, a köztisztviselési peres ügyek és a marasztalási perek szabályai, a közigazgatási perrendtartás szabályait kell alkalmazni közszolgálati jogvitákra is. A Kp. bevezette a három hivatásos bíróból álló tanács felállítását, de emellett egyes pertípusban megtartja az egyesbíró előtti hatáskört.

Jelentősen változtak a közigazgatási perek hatásköri és illetékességi szabályai, melyek kihatással voltak a közigazgatási és munkaügyi bíróságok szervezetére is. Az úgynevezett „népközeli” ügyek, vagyis a társadalombiztosítási, szociális vagy gyermekvédelmi ellátással, illetve állami foglalkoztatási szerv által nyújtott ellátással vagy támogatással kapcsolatos perek esetén a felperes belföldi lakóhelye – jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet esetén a székhelye –, ennek hiányában a közigazgatási szerv székhelye szerinti közigazgatási és munkaügyi bíróság az illetékes.³⁰

Az ügyek súlyától, bonyolultságától függően bizonyos pertípusok kizárólagos hatásköri és illetékességi szabályozás folytán a Fővárosi Törvényszék előtt indulhatnak.³¹ A fent említett ügyeken kívül a többi közigazgatási perre 8 elsőfokú

²⁸ Herbert Krüpper: Magyarország átalakuló közigazgatási bíráskodása, 13. o.

²⁹ Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (rég Pp.) 326.§ (7) és (14) bekezdései

³⁰ Kp. 13.§ (4) bekezdése

³¹ A Kp. 12.§ (2) bekezdése alapján a Fővárosi Törvényszék elsőfokú hatáskörébe tartozik a központi államigazgatási szervekről szóló törvény szerinti önálló szabályozó szerv, autonóm államigazgatási szerv és kormányhivatal, a vasúti igazgatási szerv és a légiközlekedési hatóság, a

közigazgatási és munkaügyi bíróság az illetékes, több megyére kiterjedő illetékességgel.

A regionális illetékességgel rendelkező közigazgatási és munkaügyi bíróságok a következők:

- 1 Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 2 Budapest Környéki Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 3 Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 4 Veszprémi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 5 Pécsi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 6 Miskolci Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 7 Debreceni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság,
- 8 Szegedi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság.³²

A fent említett illetékességi szabályok változása okán az elsőfokú ügyek jelentős része a regionális illetékességgel rendelkező közigazgatási és munkaügyi bíróságokhoz került. 2017-ben megindult ezen bíróságok személyi állományának bővítése és az ehhez szükséges tárgyi feltételek biztosítása.

Hazánkban jelenleg **8 közigazgatási és munkaügyi regionális kollégium** működik. A regionális kollégiumok és azok vezetői figyelemmel kísérik a régió területén működő bíróságok joggyakorlatát, felismerik és feltárják az esetleges jogalkalmazási anomáliákat. Biztosítják a minőségi és időszerű ítélkezéshez szükséges információk áramlását, összekötik a különböző bírósági szinteket. Az összegyűjtött információk alapján megteszik a jogegység, illetőleg a szakmai munka színvonalának emelése érdekében szükséges intézkedéseket. Így például különböző segédanyagokat készítenek, állásfoglalást, véleményt fogadnak el, az

közttestület és a Magyar Nemzeti Bank közigazgatási tevékenységével kapcsolatos per. A Kp. 12.§ (3) bekezdése szerint a Fővárosi Törvényszék dönt – az egész országra kiterjedő illetékességgel – a közigazgatási szerv kijelölésére irányuló eljárásban, a gyűlekezési jog gyakorlásával kapcsolatos perben, a minősített adatok megismerésével kapcsolatos perben, továbbá mindazon közjogi jogvitákban, amelyeknek elbírálását törvény a közigazgatási ügyben eljáró bíróság hatáskörébe utalja.

³² Kp.13.§ (3) bekezdése

összeűjtött információkat megosztják a többi regionális kollégiummal, illetve továbbítják a Kúria felé.³³

Másodfokon a fellebbezések elbírálására a **Fővárosi Törvényszék** kizárólagosan illetékes. Továbbá a Fővárosi Törvényszék jelöli ki az eljáró bíróságot illetékességi összeütközés esetén, vagy ha az illetékes bíróság nem állapítható meg.³⁴

A **Kúria** jár el másodfokon a Fővárosi Törvényszékhez tartozó ügyekben. A hatáskörébe tartozik a helyi önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközésének vizsgálatára irányuló eljárás, a helyi önkormányzat jogalkotási kötelezettségének elmulasztása miatti eljárás és az alkotmányjogi panasz orvoslása eljárási eszközének megállapítására irányuló eljárás. A Kúria jelöli ki hatásköri összeütközés esetén az eljáró bíróságot, elbírálja a közigazgatási és munkaügyi bíróságok és a Fővárosi Törvényszék mulasztása miatt előterjesztett kifogásokat és az ugró fellebbezéseket. Lefolytatja a felülvizsgálati eljárást.³⁵ Emellett a Kúria Közigazgatási és Munkaügyi Kollégiumának feladata a közigazgatási tárgyú ügyek tekintetében a jogegység biztosítása és a joggyakorlat elemzése. Jelenleg a Kúrián 27 közigazgatási és munkaügyi bíró dolgozik.

VI. A KÖZIGAZGATÁSI KÜLÖNBÍRÓSÁGI SZERVEZET MEGTEREMTÉSÉNEK SAROKKÖVEI

1. Az Alaptörvény hetedik módosítása

2018. június 29-én hatályba lépett az Alaptörvény hetedik módosítása, mellyel a jogalkotó megteremtette az alkotmányos alapját a közigazgatási bíróság, mint különbíróság létrehozásának. A jelenleg hatályos Alaptörvény 25. cikke, melyet az Alaptörvény módosítás 6. cikke módosított, kimondja, hogy Magyarországon rendes és közigazgatási bíróságok működnek. A közigazgatási bíróságok döntenek közigazgatási jogvitákban és törvényben meghatározott egyéb ügyben.

A közigazgatási bírósági szervezet legfőbb szerve a Közigazgatási Felsőbíróság, mely a Kúriával azonos jogállású bíróság. Feladatai közé tartozik a közigazgatási bíróságok jogalkalmazása egységének biztosítása és a közigazgatási bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.³⁶

³³ A közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok működése, Országos Bírósági Hivatal kiadványa 2016. 5–6.o.

³⁴ Kp.13.§ (11) bekezdése és 15.§ (3) bekezdés a) pontja

³⁵ Kp. 7.§ (2) bekezdés b) pontja, 7.§ (3) bekezdése, 12.§ (4) bekezdése, 15.§ (3) bekezdés b) pontja, 36.§ (2) bekezdés b) és c) pontjai, valamint 101.§-a

³⁶ Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdése

Továbbra is a rendes bíróságok döntenek büntetőügyben, magánjogi jogvitában és a törvényben meghatározott egyéb ügyben. A rendes bírósági szervezet legfőbb szerveként megmarad a Kúria, amely biztosítja a rendes bíróságok jogalkalmazásának egységét, a rendes bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.³⁷

A Közigazgatási Felsőbíróság elnökének megválasztására és megbízatásának tartamára vonatkozó alaptörvényi szabályozás a Kúria elnökre vonatkozó szabályozással megegyező.

Az Alaptörvény záró, vegyes rendelkezései szerint a bíróságok a közigazgatási bírósági szervezet felállításáról szóló sarkalatos törvény hatálybalépéséig a jelenlegi formájukban működnek, a bíróságok igazgatásának központi feladatait az Országos Bírósági Hivatal elnöke végzi.³⁸

Az Alaptörvény hetedik módosítása újabb lépés a közigazgatási bíráskodás újrapozicionálása terén, megadta a szükséges jogalkotási munkák alapvető kereteit.

2. Szakértői bizottság felállítása

Az igazságügyi miniszter létrehozott egy szakértői bizottságot. A bizottság elnöke Kiss György akadémikus, tagjai többségében bírák, a Kúria elnöke, az OBH elnökének delegáltjai, a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesületének elnöke, továbbá a magyar jogtudomány elismert képviselői. A munkabizottság az alakuló ülését 2018. június 15-én tartotta meg, a jövőben rendszeresen fog üléseket tartani azért, hogy a jogalkotás számára irányt mutasson.

A bizottság az első ülésen a közigazgatási bíráskodás alapvető szervezeti kérdéseinek megtárgyalásával kezdte meg a munkáját, többek között a bíróság szervezeti szintjeit, a hatáskör telepítést és az illetékesség szempontjait, továbbá a hatásköri viták elbírálásának kérdéseit vitatta meg és szó esett a munkaügyi bíróságok új helyének megkereséséről is.

3. Az új szervezet által felvetett kérdések³⁹

A közigazgatási különbíróság felállítása számos kérdést vet fel. A kérdések egy része szakmai természetű, másik része politikai döntést igényel. Három témakörre

³⁷ Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése

³⁸ Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezésének 28. pontja

³⁹ dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter beszéde a Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián In.:

lehet osztani a megválaszolandó kérdéseket: szervezeti, jogállási és igazgatási kérdések.

3.1. Szervezeti kérdések

- 1 Hogyan épüljenek fel a bírósági szintek? Mivel az Alaptörvény közigazgatási bírósági szervezetrendszeréről beszél, ezért egyértelmű, hogy a Közigazgatási Felsőbíróság mellett lesz még legalább egy bírósági szint.
- 2 A Közigazgatási Felsőbíróság a Kúriával azonos jogállású, a közigazgatási jogvitákban eljáró legfelsőbb bírói fórum lesz, elsődlegesen fellebbviteli fórum, de bizonyos ügyekben első és végső fokon eljáró bíróság is. Még nem dőlt el az, hogy mely ügyek tartoznak egyik vagy másik csoportba.
- 3 Hogyan alakul a regionális közigazgatási bíróságok jogutódlása, mi tartozik az alsófokú közigazgatási bíróság hatáskörébe, és mi lesz a „népközeli ügyekkel”? A bírósági szervezet lehet kétszintű: regionális és a Felsőbíróság, de lehet három szintű is, kiegészülve a helyi szinttel. Ebben a kérdésben való döntés összefügg azzal is, hogy hogyan rendelkeznek a közigazgatási perrendtartás hatáskör és illetékesség szabályai, valamint meg kell vizsgálni az ügyek számát és a bírói létszámokat is.
- 4 Nagyban befolyásolja a szervezeti kérdéseket az, hogy milyen lesz a jogorvoslati fórumrendszer. Ezt alapvetően meghatározza annak a ténye, hogy a közigazgatási szervezeten belül az adott ügyben volt-e jogorvoslatra lehetőség. Ugyanis az Alkotmánybíróság szerint az alkotmányosság szempontjából elegendő az egyfokú jogorvoslat. Ha a közigazgatási hatósági eljárás kétfokú volt, akkor elegendő az egyfokú bírósági eljárás, ahol egyfokú volt, vagy nem is volt megelőző közigazgatási hatósági eljárás ott elképzelhető a kétfokú jogorvoslat a közigazgatási bírósági eljárásban.⁴⁰
- 5 Eldöntendő kérdés az is, hogy a Fővárosi Közigazgatási Bíróság bizonyos kiemelt ügyekben országos illetékességgel rendelkezzen-e, ha igen, ez mely ügyeket érintene.

<http://www.lb.hu/hu/sajto/darak-peter-meg-kell-orizni-jelenlegi-kozigazgatasi-biraskodas-ertekeit> (letöltés: 2018. 06. 30.)

⁴⁰A jogorvoslatához való joggal az Alkotmánybíróság több határozatában is foglalkozott. A 71/2002. (XII. 17.) AB határozat hangsúlyozza, hogy a közigazgatási és a bírósági eljárás egymást kiegészítő és ellensúlyozó viszonyban van. A jogorvoslatához való alkotmányos alapjogot is ebben az összefüggésben kell biztosítani általában a határozat végrehajtását megelőzőn.

- 6 Legyen-e a Felsőbíróságon horizontális jogorvoslat, működjön-e kis- és nagy kamara is, hogyan különüljenek el a hatáskörök?
- 7 A jogalkotónak mérlegelnie kell a felülvizsgálat lehetőségének biztosítását. Ezek az ügyek nagyon gyakran elhúzódnak. A pergazdaságosság szempontjából szükség lenne egy előszűrőre.
- 8 A kollégiumok vagy más elnevezésű speciális szakmai csoportok működésével kapcsolatban kérdéses, hogy vannak-e olyan ügycsoportok, amelyeket érdemes kollégiumi rendszerbe szervezeten, tehát valamely szakági vagy tanácsai szinten kezelni. Meg kell vitatni azt, hogy ezekre a tanácsokra, szakágakra az elsőfokú közigazgatási bíróságokon is szükség van-e vagy csak a felsőbb szintű bíróságokon.
- 9 A bírói út terjedelmére vonatkozó generálklauzula szükségképpen növeli a hatásköri összeütközések előfordulásának lehetőségét. E probléma kezelésére több megoldás is elképzelhető. Ezeket a vitákat eldöntheti egy erre kijelölt fórum: ez lehet egy hatásköri bíróság vagy hatásköri tanács, amely Közigazgatási Felsőbíróság és a Kúria meghatározott számú bírójából áll. Ha erre nincs külön fórum, úgy a megelőzés elve érvényesülhet. A bizottság ezt a kérdést megvitatta és arra az álláspontra helyezkedett, hogy egy hatásköri bíróság felállítása tűnik a legjobb megoldásnak, melyben lehetőség szerint azonos számú taggal vennének részt a Kúria és a Közigazgatási Felsőbíróság képviselői. Esetlegesen ebben a testületben más hivatásrendekből is lehetnének tagok vagy megfigyelők és az ügyészség részvétele is kérdéses. A Hatásköri Bírósággal kapcsolatban meg kell határozni azt, hogy a működési keretét ki biztosítja, az elnöklés rendje hogyan alakuljon.
- 10 A Közigazgatási Felsőbíróság és a Kúria viszonyát érinti az a kérdés, hogy miként történne a joggyakorlat egységének biztosítása a közigazgatási bíráskodásban. Indokolt-e a rendes bíróságoktól eltérő megoldás.
- 11 Szükséges végiggondolni azt, hogy mi legyen a sorsa a jelenleg hatályos Kúria által hozott közigazgatási jogegységi határozatoknak, kollégiumi állásfoglalásoknak.
- 12 Az önálló közigazgatási bírósági szervezetrendszer megteremtése óhatatlanul együtt jár a munkaügyi bíráskodás leválasztásával. A közigazgatási és munkaügyi bíróság jogutódlási kérdéseinek tárgyaláskor meg kell találni a munkaügyi bíráskodás méltó helyét. A bizottság egyelőre csak annyit állapított meg, hogy mindenképpen támogatja a munkaügyi bíráskodás valamilyen pozitív megkülönböztetését a bírósági szervezetrendszeren belül, mert a munkaügyi bírák és a jogkereső közösség érdekeit is ez szolgálja a leghatékonyabban. Másrészt a munkaügyi bíráskodást helyben, a

megyeszékhelyeken kell tartani, tehát törvényszéki illetékesség kialakítása indokolt és nem a regionális szinten történő megvalósítás. Kérdéses az is, hogy a munkaügyi kollégiumok milyen szintű bíróságokon működjenek, a Kúrián legyen-e önálló munkaügyi kollégium.

13 A szolgálati bíróságot illetően kérdésként merül fel, hogy egy szolgálati bíróság járjon-e el a rendes és a közigazgatási bírósági szervezetrendszer érintő ügyekben, vagy legyen mindkét szervezetrendszernek külön szolgálati bírósága. A szolgálati bíróság határozataival szembeni jogorvoslat hány fokú legyen és mely fórum járjon el másodfokon.

3.2. Jogállási kérdések

- A bírói függetlenség kiemelt fontosságú, alkotmányos érték, melynek az új szervezeti rendszerben is érvényesülnie kell.
- Szükséges lenne kialakítani külön közigazgatási bírói jogállást, amihez meg kell határozni a szakmai követelményeket, az összeférhetetlenségi szabályokat, az átjárhatósági feltételeket és az illetményrendszert is. Egy új illetményrendszer megteremtése bérfeszültséget okozhat, ezért célszerű lenne a rendes bírósági és a közigazgatási bírósági illetményrendszert egymáshoz igazítani.
- A jelenlegi közigazgatási bírák vonatkozásában a jogutódlási kérdések, és a szerzett jogok megtartásának szükségessége tárgyalandó meg, ugyanakkor az átalakítás következtében megnyíló új bírói státuszok betöltésének feltételrendszeréről is gondolkodni kell. Ehhez kapcsolódóan meg kell határozni azt, hogy a szakmai tudás miként kerüljön ellenőrzésre, az esetleges kompetencia felmérés hogyan valósuljon meg. Eldöntendő az, hogy új pályázók esetén a 7/2011 (III. 04.) KIM rendelet kerüljön-e alkalmazásra vagy egy külön rendelet megalkotása szükséges-e.
- Szabályozni kell azt is, hogy ki írja ki és ki értékelje a közigazgatási bírói, illetve a bírósági vezetői pályázatokat, ki nevezi ki a közigazgatási bíróságot és a bírósági vezetőket. A megnyíló új bírói státuszokat mikortól lehet betölteni, mennyi helyet kell kiírni, ennek becslése miként fog történni.
- A Közigazgatási Felsőbíróság elnökének választását az Alaptörvény hetedik módosítása rendezi, de eldöntendő, hogy milyen eljárásban és ki nevezi ki a helyettes elnököt.
- Kérdéses az is, hogy ki rendelkezik a betöltetlen bírói álláshelyek rendszeresítéséről, és átcsoportosításáról.

3.3. Igazgatási kérdések

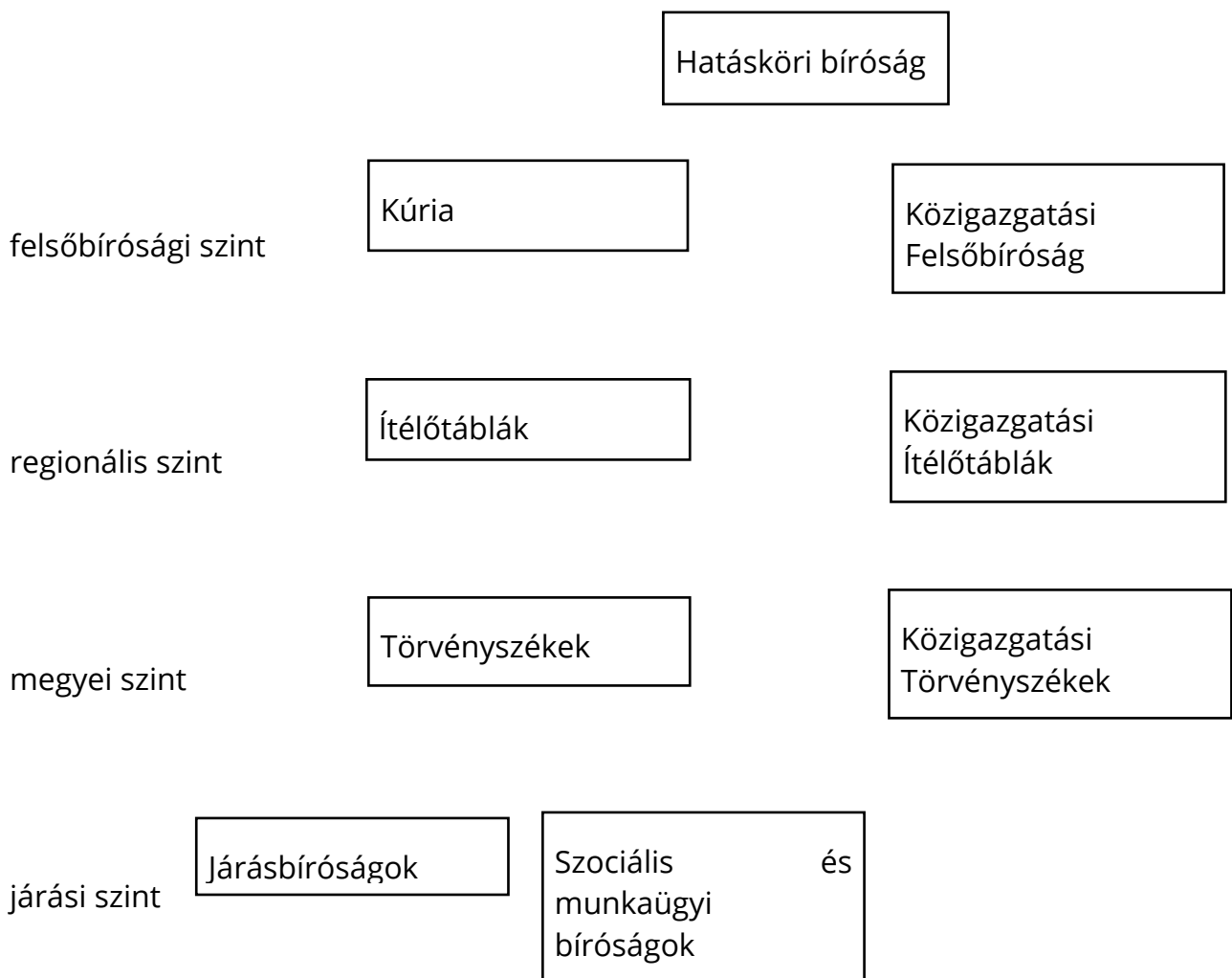
- Dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter álláspontja szerint az önálló közigazgatási bírósági szervezetrendszer felállításával meg kell teremteni annak elkülönült igazgatását is. Így egyfajta versengő modell fog kialakulni a bíróságok igazgatásában. Ezért elengedhetetlen a rendes bíróságok igazgatásáért felelős Országos Bírói Hivatallal, valamint az Országos Bírói Tanáccsal történő együttműködés kialakítása. Azt is el kell dönteni, hogy kapjon-e szerepet a közigazgatási bíróságok külső igazgatásában az igazságügyi miniszter, ha igen, milyen jogosítványai legyenek. Természetesen erről csak a bírói függetlenség szem előtt tartásával lehet gondolkodni. Az igazságügyi miniszter elképzelése szerint ő legfeljebb kvázi „gondnoki feladatokat” látna el, vagyis költségvetési, épületgazdálkodási és egyéb kérdésekkel foglalkozna, továbbá esetlegesen a bírók kinevezési eljárásában is részt venne, akként, hogy meghallgatná az első három helyre besorolt pályázót és véleményezné őket.
- A közigazgatási bíróságok igazgatásában kiemelt szerepet kell kapnia a bírósági önigazgatási szerveknek. El kell dönteni, hogy milyen legyen az önigazgatási szervek összetétele. A bírói többség evidencia, de meg kell határozni azt, hogy mások is részt vehetnek-e ezekben a testületekben, továbbá hogy kik rendelkezzenek az önigazgatási szervekben tanácskozási jogkörrel, milyen jogosítványai legyenek a szerveknek, milyen ügydöntő és egyéb hatáskörökkel ruházza fel azokat a jogalkotó.
- Meg kell vizsgálni a bírósági elnökök szerepét is. El kell dönteni azt, hogy az elnökök kizárólag csak ítélezési tevékenységgel foglalkozzanak-e vagy gazdasági jellegű ügyekben is lássanak-e el vezető szerepet. Elképzelhető akár egy gazdasági vezető kinevezése, aki az igazgatási feladatokkal foglalkozna, vagy ezen feladatok egy része központi igazgatási kérdésként is kezelhető lenne.
- Miként alakuljon a közigazgatási bíróságok hozzáférése a közhiteles nyilvántartásokhoz. Továbbá a rendes bíróságok elektronikus rendszerét használják-e, vagy szükséges-e kiépítenie egy elkülönült rendszert.
- Miként történjen a közigazgatási bíróságok statisztikai adatszolgáltatása, elkülönüljön-e a rendes bíróságok adatszolgáltatásától.
- Mikortól valósuljon meg az elkülönülő irattározás, szükséges-e egyes iratok átadása.
- Milyen kapcsolata legyen a közigazgatási bíróságoknak a jogalkotóval, ehhez milyen fórumok biztosítása szükséges.

A tervek szerint a 2019. tavaszi országgyűlési ülészakra fog elkészülni a fenti kérdéseket megválaszoló törvény javaslata.

VII. A SZAKÉRTŐI BIZOTTSÁG ELŐTT SZÓBA KERÜLT BÍRÓSÁGI SZERVEZETI MODELLEK

1. A bírósági résztvevők által felvázolt szervezeti modell⁴¹

Az igazságügyi miniszter által létrehozott szakértői bizottság első ülésén 2018 júniusában a jelenlegi bírósági rendszer képviselői a következő szervezeti rendszer felállítását indítványozták.

⁴¹ 2018. július 3-i rendkívüli regionális kollégiumvezetői megbeszélés anyaga

Rendes bíróságok:

- **Járásbíróságok** járnának el a helyi szinten, ezen ítélkező fórumok döntenének az elsőfokú polgári, valamint büntető peres és nemperes eljárásokban.
- **Szociális és munkaügyi bíróságok** a törvényszékek székhelyén egy-egy törvényszék egész területére kiterjedő illetékességgel járnának el a hatáskörükbe tartozó szociális és munkaügyi peres és nemperes eljárásokban.
- **Törvényszékek** első fokon intéznék a hatáskörükbe tartozó polgári, és büntető peres, nemperes eljárásokat, továbbá a járásbíróságtól, valamint a szociális és munkaügyi bíróságtól érkező határozatokkal szemben előterjesztett fellebbezéseket bírálnák el másodfokon. Ezenkívül a törvényszék illetékességi területéhez tartozó járásbíróságok közötti kijelölési ügyekben határoznának. Az elképzelések szerint a törvényszékeken szociális és munkaügyekkel foglalkozó speciális szaktanácsok, kollégiumok működnének.
- **Ítéltáblák** másod- és harmad fokon intéznék a járásbíróságokról és a törvényszékekről érkező ügyeket, és az illetékességi területüket érintő kijelölési ügyekben járnának el.
- **Kúria** az eljárásokhoz kapcsolódóan felülvizsgálati jogkörrel rendelkezne, másod- és harmadfokon a fellebbezéseket bírálná el, a kettő vagy több ítélőtábla illetékességi területét érintő bíróságok közötti kijelölési ügyekben határozná és az alkotmányjogi panasz esetén követendő eljárást folytatná le. A jogegységesítés érdekében a polgári, a büntető, a szociális és a munkaügyi területeken jogegységi és elvi bírósági határozatokat, elvi bírósági döntéseket hozna, valamint elemezné a joggyakorlatot.

Közigazgatási bíróságok

- **Közigazgatási Törvényszékek** regionális illetékességgel rendelkeznének, hatáskörükbe a Kp. szerinti közigazgatási jogvita tartozna, vagyis az aktusfelülvizsgálat, a közigazgatási cselekmények, mulasztások vizsgálata, és a teljesítés kikényszerítése. Az elképzelések szerint a közigazgatási törvényszékeket a Kp. hatályba lépése nyomán a 2018. január 1-jétől regionális illetékességgel rendelkező 8 közigazgatási és munkaügyi bíróság székhelyén hoznák létre.

- **Közigazgatási Ítéltáblák** hatáskörébe tartoznának a közigazgatási törvényszékek végzéseivel – és ha a Kp. megengedi – az ítéleteivel szemben előterjesztett fellebbezések elbírálása. Elsőfokon hatáskörébe a Kp. 12.§-a szerinti ügyek, valamint – osztrák mintára – a környezetvédelmi, a felsőoktatással összefüggő, a menekült és idegenrendészeti ügyek tartoznának.
- **Közigazgatási Felsőbíróság** döntene az alapjogot érintő felülvizsgálati eljárásokban (pl.: befogadási ügyek), elbírná a hatáskörébe tartozó fellebbezéseket, ugró fellebbezéseket, vizsgálná a közigazgatási törvényszékek mulasztását, eljárna az eljárás elhúzódása miatti kifogás tárgyában és határozná a hatáskörébe tartozó kijelölések kérdésében. A tervek szerint a Felsőbíróság hatáskörébe tartozna az önkormányzati normakontroll, valamint a közigazgatási bírósági joggyakorlat egységesítése, elvi állásfoglalások kialakítása, a joggyakorlat elemzése.

A **Hatásköri Bíróság** döntene a Kúria és a Közigazgatási Felsőbíróság közötti hatásköri összeütközések esetén.

A szakértői bizottság bíróságról érkező résztvevői 2018. júliusi álláspontja szerint csak úgy valósítható meg a továbbiakban is az igazságszolgáltatás egységessége, valamint a rendes és a közigazgatási bírósági szervezetrendszer közötti egyenjogúság, ha mindkét szervezetrendszer felett az igazgatási feladatokat az Országos Bírósági Hivatal látná el.

A 2017. év teljes ügyérkezésének adataiból kiindulva várhatóan a következők szerint alakulna a közigazgatási bíróságok ügyterhe:

- közigazgatási törvényszékek: 19.157 ügy,
- közigazgatási ítéltáblák: 4.748 ügy (ebből elsőfokú ügy: 2.729, másodfokú peres ügy: 545, másodfokú nemperes ügy: 1.474),
- Közigazgatási Felsőbíróság: 1.757 ügy (ebből felülvizsgálati ügy: 1.670, elsőfokú ügy: 87).⁴²

⁴² 2018. július 3-i rendkívüli regionális kollégiumvezetői megbeszélés anyaga

2. 2018. szeptember elején kirajzolódni látszó megoldás

Úgy tűnik, hogy 2018. szeptember elején a szakértői bizottság tagjainak többsége a kétszintű bírósági rendszer mellett foglal állást. Eszerint az elsőfokú bíróságok a regionális illetékességgel rendelkező közigazgatási bíróságok, melyek szervezeti egységeként a megyeszékhelyeken kirendeltségek működnének, a második szintet pedig a Közigazgatási Felsőbíróság képezi.

Regionális Közigazgatási Bíróságok: Az elképzelések szerint a Kp. hatályba lépése nyomán 2018. január 1-jétől regionális illetékességgel rendelkező 8 közigazgatási és munkaügyi bíróság székhelyén hoznák létre az elsőfokon eljáró regionális közigazgatási bíróságokat.

Vélhetően a Kp. 12.§ (2) és (3) bekezdése szerint a Fővárosi Törvényszék hatáskörébe és kizárólagos illetékességébe tartozó ügyek a regionális illetékességgel rendelkező bíróságokhoz kerülnek át, mert a specializáció így is biztosított lenne a kétfokú rendszerben.

Ezen bíróságok önálló jogi személyiséggel rendelkeznének, az igazgatási feladataikat a regionális bíróságok elnökei látná el. Egyes nagyobb számban előforduló ügyek elbírálására csoportok, bizonyos szekciók vagy ügyszakok is létrehozhatók.

A közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok valószínűleg jogutód nélkül megszűnnek, és a regionális közigazgatási bíróságokon megújult formában jönnének létre a közigazgatási kollégiumok.

A Kp. 13.§ (4) bekezdése szerinti társadalombiztosítási, szociális vagy gyermekvédelmi ellátással, illetve az állami foglalkoztatási szerv által nyújtott ellátással vagy támogatással kapcsolatos ügyeket a megyeszékhelyeken létrehozott elsőfokú közigazgatási bíróságok a **regionális közigazgatási bíróság kirendeltségi helyeként** funkcionálva bírálják el. Így a bírósághoz fordulás joga mindenki számára biztosított lenne. A kirendeltségi helyek a regionális közigazgatási bíróságok szervezeti egységei lennének, az igazgatási feladatokat a regionális közigazgatási bíróság elnöke látná el. Valószínűleg az intézményi elhelyezésüket a rendes bírósági szervezetrendszerhez tartozó törvényszékek biztosítanák.

Közigazgatási Felsőbíróság: a közigazgatási bírósági szervezetrendszer második szintjét képezné.

Ebben a fórumban három szint kialakítása tűnik indokoltnak:

- A Közigazgatási Felsőbíróság a Kp. 12.§ (4) bekezdésében meghatározott ügyekben⁴³ elsőfokon járna el.
- Amennyiben a Kp. megengedi a regionális közigazgatási bíróságok határozataival szemben előterjesztett fellebbezéseket bírálja el másodfokon.
- A Kp. XIX. fejezetében rendkívüli perorvoslatként szabályozott felülvizsgálati eljárást folytatja le.

Ezenkívül egyéb ügyek is tartoznak majd a Közigazgatási Felsőbíróság hatáskörébe. Az eljáró bíróságot kijelöli hatásköri és illetékességi összeütközés esetén, elbírálja a regionális közigazgatási bíróságok mulasztása miatt előterjesztett kifogásokat. Emellett a Felsőbíróság közigazgatási kollégiumának feladatát képezi a közigazgatási tárgyú ügyek tekintetében a jogegység biztosítása és a joggyakorlat elemzése.

A Közigazgatási Felsőbíróságon is működik majd közigazgatási kollégium. Az elképzelések szerint a kollégiumi ülésein meghívottként részt vehetnek majd a regionális közigazgatási bíróságok kollégiumvezetői, illetve a regionális közigazgatási bíróságok kollégiumi ülésein a Közigazgatási Felsőbíróság delegált

⁴³ Közigazgatási Felsőbíróság elsőfokú hatáskörébe tartozó ügyek:

- a) a helyi önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközésének vizsgálatára irányuló eljárás,
- b) a helyi önkormányzat jogalkotási kötelezettségének elmulasztása miatti eljárás és
- c) az alkotmányjogi panasz orvoslása eljárási eszközének megállapítására irányuló eljárás.

tagjai tanácskozási joggal rendelkeznének, így biztosítva az információ áramlást és a joggyakorlat egységesítését.

A közigazgatási bírósági rendszer irányítása vélhetően ketté fog válni. Egyrészt a Közigazgatási Felsőbíróság elnöke szakmai vezető lesz, akinek a feladatát képezi többek között az ítélkezés szakmai színvonalának fokozása, kollégiumi ülések tartása, szakmai fórumok szervezése, az ügyelosztási rend elkészítése.

Az igazgatási vezető várhatóan az igazságügyi miniszter lesz, aki kvázi „kancellárként” eljárva biztosítja majd a tárgyi feltételeket, a költségvetési forrásokat és meghatározza az intézményi kereteket.

A tervek szerint egy különálló testület, **Hatásköri Bíróság** döntene a közigazgatási és a rendes bírósági rendszer között felmerülő hatásköri összeütközések esetén.

VIII. KÉT- VAGY HÁROMSZINTŰ BÍRÓSÁGI RENDSZER KIÉPÍTÉSE INDOKOLT?

1. Jelenleg hatályos jogorvoslati rend

A különbíróság létrehozása során a legfontosabb szervezeti kérdés az, hogy az új szervezet hány fokú legyen. Mint láttuk a fenti modelleknél, ennek kérdése még egyértelműen nem eldöntött.

A bírósági szintek kialakítása során figyelemmel kell lenni a Kp. hatásköri és illetékességi szabályaira, a jogorvoslati jog megfelelő biztosítására, a bírói létszámokra, és az egyes bíróságok várható ügyterhére.

A Kp. és az Általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (továbbiakban Ákr.) által kiépített jogorvoslati rendszer a kétszintű bírósági modellt támogatja.

Mindkét jogszabály miniszteri indokolása szerint a jogállamiság elvének inkább megfelelő a közigazgatási szervezeten kívüli eljárási típus, vagyis a közigazgatási per, a közigazgatási szervezeten belüli jogorvoslattal, a fellebbezéssel szemben. Ugyanis az eljárási szabályok egyik fő célja a végleges döntés meghozatalának, kikényszerítésének elősegítése. Ezért kiemelkedő szereppel rendelkezik az anyagi jogerő intézménye, amely a döntést megválaszolhatatlanná teszi.⁴⁴ Ez hangsúlyváltást irányoz elő, mivel főszabállyá teszi a bírósághoz való közvetlen fordulás lehetőségét, és kivételes esetekben teszi lehetővé a perlést megelőzően a fellebbezést a magasabb szintű közigazgatási hatósághoz.

⁴⁴ Ákr 113.§-hoz fűzött részletes indokolás

Az Ákr. 116.§ (1) bekezdése szerint fellebbezésnek kizárólag akkor van helye, ha azt a törvény kifejezetten megengedi, vagy ha azt kivételes jelleggel ágazati törvény lehetővé teszi. Hasonló a Kp. szabályozása is. A Kp. 99.§ (1) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság ítélete ellen a fél akkor élhet fellebbezéssel, ha ezt a törvény lehetővé teszi. Ezt a korlátozást a Kp. úgy enyhíti, hogy a fellebbezés mellett tartalmaz rendkívüli perorvoslati eljárásokat is: a felülvizsgálatot, a perújítást és az alkotmányjogi panasz esetén követendő eljárást.

Mindezekre figyelemmel a jogorvoslati alapmodell három elemből áll:

- közigazgatási (elsőfokú) eljárás,
- elsőfokú közigazgatási bírósági eljárás, valamint
- kivételes jelleggel a másodfokú közigazgatási bírósági eljárás.

A másodfokú bírósághoz való fellebbezési jog szűk körben való biztosítása megfelel a hatékony jogvédelem kívánalmának. Ugyanis a több fokon és ezért hosszabb ideig zajló eljárások meghaladják azt a határt, ameddig hatékonyan minősíthető egy jogorvoslati eszköz.⁴⁵

Mivel az elsőfokú bírósági határozattal szemben csak szűk körben lehetséges a fellebbezés, ezért az egységes joggyakorlat kialakításában kiemelkedően fontos szerepe van a felülvizsgálati eljárásnak. A felülvizsgálati eljárás csak indokolt, a Kp. 118.§ (1) bekezdésében meghatározott esetekben folytatható le, amennyiben a befogadásról a Kúria háromtagú tanácsa határozott.

2. A kétfokú bírósági szervezet jogorvoslati rendje

Hatékonyan akkor tud majd működni a kétfokú különbírósági rendszer, ha az elsőfokú bírósági döntéssel szembeni fellebbezés kiiktatásra kerül, a Közigazgatási Felsőbíróság minden ügyre kiterjedő felülvizsgálati jogkörének biztosítása mellett, amelybe az előszűrő rendszer megmaradna. Ebben a rendszerben az ugró fellebbezés értelmét vesztené. Ehhez a Kp. módosítására lesz szükség.

A megfelelő specializáció megteremtése és a társasbíráskodás visszaállítása mellett az egyfokúság célravezető a közigazgatási perekben. Nincsen olyan alkotmányos kötelezettség, amely egy általános kétszintű bírósági rendszer működésének alkotmányosságát megkérdőjelezné. Ugyanis az Alkotmánybíróság

⁴⁵ F. Rozsnyai Krisztina: A közigazgatási bíráskodás megteremtésének sarokkövei, In.:

Közérdekvédelem – A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlich Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011. 86. o.

gyakorlata szerint elég az egyfokú jogorvoslat biztosítása és a közigazgatási perben eljáró elsőfokú bíróság is jogorvoslati fórumnak számít, mivel az alapügyben eljáró szervtől különböző szerv bírálja el a jogorvoslati kérelmet.⁴⁶ Az Alkotmánybíróság több döntésében rámutatott arra is, hogy a korábbi Alkotmány – ami a jelenleg hatályos Alaptörvényre is igaz – nem teremtett alanyi jogot, hogy a már önmagában is jogorvoslatot megvalósító közigazgatási bírói döntés még további jogorvoslattal (a bírósági szervezeten belüli fellebbezéssel) is megtámadható legyen.⁴⁷

A fellebbezés beiktatása tovább növelné a perek elbírálásának időtartamát és szembe menne az ítélezési gyakorlat időszerűségi kívánalmával.

A fentiek alapján egy egyfokú bírósági jogorvoslati rendszer rajzolódik ki, amelyben a jogegység hatékony biztosítása érdekében minden érdemi döntés ellen biztosított a felülvizsgálat. A felülvizsgálat széles körben való alkalmazása szükséges ahhoz, hogy a Közigazgatási Felsőbíróságnak legyen ráhatása a gyakorlatra a jogegységesítő munka eredményessége érdekében. Ezért a kétfokú bírósági rendszer kiépítése indokolt. A minőség a fokok számának növelésével nem feltétlenül változna. Az ítélezés minőségét ugyanis nem a jogorvoslati lehetőségek száma, hanem döntően az eljáró bíró szakértelme befolyásolja.⁴⁸

IX. KÖVETELMÉNYEK A KÖZIGAZGATÁSI KÜLÖNBÍRÁSKODÁSSAL SZEMBEN

A következő követelményeknek kell megfelelnie a közigazgatási különbíráskodásnak:

1. Európai Unió elvárások

Mivel hazánk 2004. május 1-je óta az Európai Unió tagja, így az új szervezetrendszer kialakítása során nemcsak a hazai elvárásokat és történelmi hagyományokat kell figyelembe venni, hanem az uniós követelményeket is.

Az Unió különböző igazgatási és igazságszolgáltatási szervei által meghatározott alapelvek, irányelvek és szabályok, valamint a bírósági döntések és a különböző

⁴⁶ Lásd 38/1991. (VII.3.) AB határozat

⁴⁷ DR. KOVÁCS ANDRÁS – DR. F. ROZSNYAI KRISZTINA – DR. VARGA ISTVÁN: A közigazgatási perorvoslatok szabályozásának lehetőségei európai perspektívában, In.: Magyar Jog 2012. decemberi szám, 708. o.

⁴⁸ DR. KOVÁCS ANDRÁS – DR. F. ROZSNYAI KRISZTINA – DR. VARGA ISTVÁN: A közigazgatási perorvoslatok szabályozásának lehetőségei európai perspektívában, 711. o.

állásfoglalások jelentős hatással vannak a tagállamok bírósági tevékenységének továbbfejlesztésére.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a bíróság fogalmát tágan értelmezi. Eszerint a bíróság legfontosabb kritériuma, hogy dönt. Az nem szükséges, hogy az államszervezet szempontjából betagozódjon az igazságszolgáltatásba, lehet a közigazgatás autonóm része is. További kritérium a nemzetközi bíróság gyakorlata alapján a függetlenség és a pártatlanság, melynek mind a bírók, mind a bíróság szempontjából érvényesülnie kell. A függetlenségnek nemcsak ténylegesen kell fennállnia, hanem annak látszatát is meg kell őriznie. A bírói függetlenséggel kapcsolatban követelmény továbbá az, hogy az alapelvei alkotmányi szinten, részletes szabályai pedig törvényi szinten kerüljenek megfogalmazásra. A bírósági szervezetre vonatkozó legfontosabb előírás, hogy azt törvény hozza létre.⁴⁹

Az Európa Tanács ajánlásban fogalmazta meg az általa követendőnek tartott szempontokat. Ezek az alábbiak: függetlenség, hatékonyság, bírói státusz, amelyet kiegészíthet a közigazgatási (belső) jogorvoslat, az ombudsmani ellenőrzés, és a permegelőző, elhárító, valamint békítő mechanizmusok.⁵⁰

Azért is fontos az uniós követelményeknek való megfelelés, mert napjainkra egyre fokozottabban érvényesül a közigazgatási bíráskodás „európaizálódása”, mivel az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali ügyeinek tekintélyes része közigazgatási ügy, amelyeknek egységes megítélése közös érdek. A közigazgatási jog területén a jogharmonizációban kiemelkedő szerepe van az Európai Közigazgatási Legfelsőbb Bíróságok Egyesületének is, mely szervezet rendszeresen áttekinti az európai közigazgatási bírósági rendszerek sajátosságait, megtárgyalja a közigazgatási bíráskodás csaknem minden lényeges kérdését.⁵¹

Megjegyzendő, hogy a közigazgatási ügyszak jelenleg is bekapcsolódik az Európai Unió joggyakorlat vérkeringésébe az Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózaton keresztül, ahol külön szekcióként működik. Ezen jó gyakorlat fenntartása az új szervezetrendszerben is indokolt.

⁴⁹ F. ROZSNYAI KRISZTINA: Közigazgatási bíráskodás Prokusztész-ágyban, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2010. 217. o.

⁵⁰ DR. DARÁK PÉTER: A magyar közigazgatási bíráskodás európai integrációja, a doktori értekezés tézisei In.: ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/darak-peter/darak-peter-vedes-tezisek.pdf (letöltés: 2018. 06. 30.) 13. pont

⁵¹ DR. DARÁK PÉTER: A magyar közigazgatási bíráskodás európai integrációja, a doktori értekezés tézisei, 14. pont

2. Alkotmányos követelmények

A közigazgatási bíráskodás az Alaptörvénybe tartozó szabályozási tárgykör, vagyis az Alaptörvény alkotórésze. De nemcsak az Alaptörvény része, hanem „fokmérő és következmény” is egyben. Ugyanis a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatának mikénti megvalósulása és hatásosságának mértéke az állam jogrendszerében érvényre jutó általános elvek függvénye. Azaz az állam alkotmányában rögzített általános elvek következménye a közigazgatási bíráskodás konkrét formája és működése, de egyben jelzi is ezen elvek jelenlétét.⁵²

A közigazgatási bíráskodás a jogállam garanciája, alaptörvényi alapját a hatalommegosztás elvének érvényesülését kimondó rendelkezés mellett az Alaptörvény hetedik módosítása nyomán a 25. cikkben foglalt különbírói szervezetre vonatkozó rendelkezések jelentik.

A közigazgatási fórumrendszerrel szemben az Alaptörvény által előírt elvárás a jogorvoslat megfelelő biztosítása. E jogorvoslatot a jogalkotó szabadon alakíthatja ki akár a közigazgatási szervezetrendszeren belüli jogorvoslat révén, akár egyfokú közigazgatási eljárást követően úgy, hogy bíróság előtti eljárásban biztosít jogorvoslatot a közigazgatási szerv döntésével szemben.

Az Alaptörvény 26. cikke deklarálja a bírói függetlenséget, melynek biztosítása a közigazgatási különbíróssággal szembeni is elvárás.

3. Bírói függetlenség

A közigazgatási bírósággal szemben fontos követelmény az, hogy biztosítsa a szervezet a politikai hatalomtól és a végrehajtó hatalomtól való függetlenséget. A közigazgatási bíráskodásra is vonatkoznak azok a jogállami, alkotmányos előírások, amelyek a bírói függetlenség általánosan elfogadott követelményei.

A bírói függetlenség legfontosabb elemei:

- a bíró érdemi tevékenységében az utasíthatóság és a befolyásmentesség kizárása,
- a bíró elmozdításának és áthelyezhetőségének törvényi korlátozása,
- a bíró mentelmi joga,
- az összeférhetetlen szabályozása, és

⁵² MARTONYI JÁNOS: Államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata, Budapest KJK, 1960 7. o.

- a bíró gazdasági függetlensége.⁵³

A bírói függetlenség biztosítékai összefüggő rendszert alkotnak, a figyelem középpontjában mégis a befolyásolhatóság kizárása szokott lenni, vagyis a bíró az eléje terjesztett ügyben szabadon, belső meggyőződése és a tényállás saját maga által történő értékelése szerint, részrehajlás mentesen, valamint a hatályos törvényi rendelkezéseknek megfelelően döntsön.

4. Párbeszéd a közigazgatási bíróság és az Alkotmánybíróság között

Az alkotmánybíráskodás és a közigazgatási bíráskodás között szoros az intézményi szinten megvalósuló kapcsolat. Patyi András szemléltető hasonlata szerint „a közigazgatási bíráskodás és az alkotmánybíráskodás testvérek. Nem ikrek ők, mert nem egykorúak. De olyanok ők mint a test és az árnyék: feltételezik, keresik és nem ritkán meg is teremtik egymást”.⁵⁴

Az Alaptörvény hatályba lépése óta az Alkotmánybíróság és a közigazgatási bíróságok kapcsolata sokrétűbbé vált. Az Alaptörvény egyértelműen az Alkotmánybíróság és a közigazgatási bíróságok közös feladatává teszi az alapjogok védelmét. E közös feladat hatékony megoldása érdekében az Alkotmánybíróság saját tevékenységét az alkotmányos vonatkozásokra kell, hogy leszorítsa. A közigazgatási bíróságoknak és a Kúriának pedig el kell fogadniuk az Alkotmánybíróság határozatainak erga omnes hatályát. Alapjogot érintő ügyekben tehát kulcsfontosságú a bíróságok közötti párbeszéd. Az Alkotmánybíróság alapjogi üzenetei a közigazgatási bíróságok szűrő rendszerén keresztül érvényesülnek a mindennapi gyakorlatban és ezzel érvényesítik az alapjogi jogalkalmazást a bírói függetlenség sérelme nélkül.

A közigazgatási és az alkotmánybírási eljárások kapcsolódási pontjai:⁵⁵

- Közigazgatási bírák által előterjesztett bírói kezdeményezés, mint ex post konkrét normakontroll. A közigazgatási bírák indítványozóként járhatnak el egyedi normakontroll eljárásban, mikor is a bírónak az előtte folyamatban lévő egyedi ügy elbírálása során olyan jogszabályt kell alkalmaznia,

⁵³ Európai Tanács Miniszteri Bizottsága állásfoglalása 1994. In.:

[www.europatanacs.hu/pdf/CMRec\(94\)12pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec(94)12pdf) (letöltés: 2018. 06. 30.)

⁵⁴ PATYI ANDRÁS: Közigazgatási bíráskodás de constitutione ferenda, In.: In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlich Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011. 39. o.

⁵⁵ dr. Sulyok Tamásnak az Alkotmánybíróság elnökének az előadása a Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián In.: <http://www.lb.hu/hu/sajto/darak-peter-meg-kell-orizni-jelenlegi-kozigazgatasi-biraskodas-ertekeit> (letöltés: 2018. 06. 30.)

amelynek az alaptörvény-ellenességét, illetve nemzetközi szerződésbe ütközését észleli, vagy az alaptörvény-ellenességét az Alkotmánybíróság már megállapította.

- A közigazgatási jog feletti egyéb normakontroll, amikor is az indítványozók nem a közigazgatási bírúk, de az indítvány tárgya közigazgatási tárgyú jogszabály. Ilyen például a köztársasági elnök indítványára előzetes normakontroll eljárásban született 1/2017. (I.17.) AB határozat, melynek tárgya a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény bizonyos szabályainak vizsgálata volt.
- A közigazgatási bíróságok ítéleteinek felülvizsgálata az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (Abtv.) 27.§-a szerinti alkotmányjogi panasz alapján alapvető jog sérelme esetén. Ez erős és hatékony új hatáskör az alapjogi védelem megvalósítására. Ugyanis az alapjogi bíráskodás az egész bírósági szervezetrendszer feladata az Alkotmánybíróság ultima ratio-s kontrollja mellett.
- Olyan normakontroll eljárás, ahol a vizsgált jogszabály a bírósági szervezetrendszerre, vagy a bíróságra vonatkozó jogszabály. Ennél az eljárásnál jellemzően a bírói függetlenség garanciáit védi az Alkotmánybíróság.

Követelmény, hogy ezen kapcsolati rendszer a jövőben felálló közigazgatási különbíróság tekintetében is fennmaradjon.

5. Igazságszolgáltatás egységessége és a jogbiztonság

Az igazságszolgáltatás egységességében az állampolgári jogegyenlőség elve nyilvánul meg. Az egységes bírói gyakorlat követelménye mindig is az alkotmányosság és a jogállam eszméje volt.

Feleljen meg a közigazgatási bíráskodás a bírói hatalom egységessége követelményének, a bíróságok elvi iránymutatását végző fórumok közötti összhang hiánya ne adjon lehetőséget az ellentmondások kialakulására. A tagolt bírósági szervezeti rendszerben különleges garanciális szervezeti megoldások szükségesek ahhoz, hogy ez megvalósuljon.

A párhuzamos legfelső bíróságok rendszere magában hordozza a „bíróságok háborújának” veszélyét, és rendszerszintű feszültséget okozhat. Az igazságszolgáltatás egységességének követelménye fejeződik ki abban, hogy a rendes bírósági szervezet és az attól elkülönülő közigazgatási bírósági rendszer felett a csúcson van egy fórum, ahol végső soron meg tudják teremteni az

egységes értelmezést, az eltérő álláspontokat közelíteni tudják egymáshoz. Európa azon országaiban ahol elkülönülő bírósági szervezeti rendszerek léteznek, ez a feladat részben a hatásköri bíróságra, részben az alkotmánybíróságra hárul. A különböző szervezeti megoldások mellett sem hiányozhat tehát az igazságszolgáltatás egységességét biztosító szervezeti rend.⁵⁶

Az igazságszolgáltatás egységessége elvének a másik aspektusát jeleníti meg az a követelmény, hogy a közigazgatási bírák jogállása és védelme legyen azonos a többi bíróéval, kiválasztásuk és kinevezésük ettől ne különbözzék. Az eltérő szabályozás feszültséget teremtene a bírói karon belül, mely rontaná a bíróságok közvélemény általi megítélését is.

6. A közigazgatási bíróság, mint szakszabóság

A közigazgatási bírósággal szemben követelmény, hogy ne egy olyan hatóság legyen, mely közigazgatási ügyeket old meg, hanem a bírói ítélkező tevékenység egyik ágát valósítsa meg, a közigazgatási bíráskodás legyen a bírói tevékenység része. További elvárás az, hogy biztosítsa a szervezet a szakmai követelmények érvényesülését, a közigazgatási ügy sajátosságainak megfelelő eljárási rendet, tehát a szakszabósági jelleget.⁵⁷

A közigazgatási perben a polgári perekhez képest eltérő szemléletű bíráskodást kell kialakítani. Ugyanis a polgári perben a bíró aktívan részt vesz a jogviszony formálásában, meglehetősen nagy szabadsággal keresheti meg a legjobb megoldást. A közigazgatási per ennél szűkebbre vonja a bíró mozgásterét, mert ezekben az ügyekben a per tárgya a közigazgatási határozat törvényessége. A bíró nem a méltányosabb, a jobb, az igazságosabb megoldást keresi, hanem a perben azt kell ellenőriznie, hogy az eljáró közigazgatási szerv döntése megfelel-e a törvényeknek, nem sért-e jogszabályt. A közigazgatási bíróságnak a tárgyi jogvédelmet is szolgálnia kell.⁵⁸

A szakszabóság kialakításához nélkülözhetetlen a közigazgatási bírák folyamatos szakirányú képzése, és a Közigazgatási Felsőbíróságnak az egységes joggyakorlat megteremtését célzó tevékenysége.

⁵⁶ DR. PETRIK FERENC: Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, 210. o.

⁵⁷ DR. PETRIK FERENC: Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, 21. o.

⁵⁸ DR. PETRIK FERENC: Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, 213. o.

X. A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁS FELADATELLÁTÁSÁNAK KERETEIT MEGHATÁROZÓ EGYÉB TÉNYEZŐK

A hatékony, magas színvonalú közigazgatási bíráskodás megteremtése nem szűkíthető le egyszerűen szervezeti kérdésekre. Nélkülözhetetlen volt a közigazgatás bíráskodás eljárási rendjének kimunkálása és a bírói út terjedelmének kijelölése. Ezen tényezők ismeretében kell meghatározni az adekvát szervezeti formát, struktúrát, valamint szükséges megteremteni a közigazgatási bírói életpályamodellt ahhoz, hogy az új eljárásrendhez és a megújuló szervezeti struktúrához igazodó, a közigazgatásból érkező szakembereket is integráló profi bírói kar alakuljon ki.

1. Külön eljárási rend – a Közigazgatási perrendtartás

A közigazgatási per nem egy különleges polgári per. A közigazgatási bíráskodás alapproblémája korábban az volt, hogy olyan eljárási szabályokat kellett a közigazgatási perben alkalmazni, amelyeket teljesen eltérő anyagi jogviszonyokra szabtak. Kialakult az a szakmai egyetértés, hogy a közigazgatási perjogot külön kell választani a polgári perrendtartástól, és a közigazgatási per céljának, tárgyának és szerkezetének megfelelő olyan önálló eljárásjogot kell kialakítani, amely lehetővé teszi a közigazgatási jogviták gyors, szakszerű elbírálását.⁵⁹ Ezért sor került a közigazgatási eljárásjog kodifikációjára és 2018. január 1-jén hatályba lépett a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.), amely a közigazgatási bíróságok részletes, a polgári perrendtartástól elkülönült eljárási kódexe lett. Az eljárásjog szoros kapcsolatban áll a szervezettel, elsődlegesen azért mert a Kp. az eddigiéknél jóval szélesebb körben biztosít jogorvoslatot.

2. Tárgyi hatásköri szabályok

A 2018. június 29. napjától hatályos Alaptörvény 25. cikkének (3) bekezdése szerint a közigazgatási bíróságok döntenek közigazgatási jogvitákban és törvényben meghatározott egyéb ügyekben. Az Alaptörvény generálklauzulaként a Kp. 4.§-ban meghatározott közigazgatási jogvita fogalmára utal vissza, így a közigazgatási bíráskodás hatásköre kiterjed minden olyan jogvitára, amelynek tárgya valamely közigazgatási jogalany közigazgatási jog által szabályozott döntésének, cselekményének vagy mulasztásának törvényessége. A közigazgatási szerződés közigazgatási cselekménnyé minősítése tovább szélesítette a közigazgatási jogvita fogalmának tárgyi körét. Ezzel összhangban a Kp. fő célkitűzése az, hogy a jogalanyok számára teljes jogvédelmet biztosítson.

⁵⁹ F. ROZSNYAI KRISZTINA: A közigazgatási bíráskodás megteremtésének sarokkövei, 83. o.

3. Közigazgatási bíró – a közigazgatási bírói ethosz

Szakszerű közigazgatási bíráskodás csak professzionális közigazgatási bírói kar kialakításával valósítható meg. A közigazgatási per levezetése a polgári perekétől eltérő bírói öntudatot igényel.

Az ügyek szakszerű, érdemi eldöntésére való képességet elsősorban nem az határozza meg, hogy honnan vezet az út a bírói hatalomhoz, hanem a személyes alkalmasság. Ehhez két külön úton lehet eljutni: a bírói karrierpályán – az ügyszakra speciálisan felkészített bírósági fogalmazói, titkári és bírói beosztáson – keresztül, valamint a már kiképzett közigazgatási szakjogászokat kell beépíteni a közigazgatási bírói karba.⁶⁰ Ugyanakkor az aktív közigazgatásból érkező szakemberek aránya a bírói karban nem mindegy. Mivel a közigazgatási bíró ítélkező tevékenységet végez, ezért a leendő bírói karban nagyobb arányban kell a szakmai gyakorlattal rendelkező, bírósági szervezetben kiképzett bírókat, bíróvá kinevezett bírósági titkárokat foglalkoztatni, mint a közigazgatásból érkezett szakembereket.

A közigazgatási bírók szakmai felkészültsége szoros összefüggésben áll a bírósági szervezettel. Olyan szervezet kialakítása szükséges, amely biztosítja a bírák számára a folyamatos szakmai fejlődést és az egyes ügycsoportoknak megfelelő specializálódást, mely folyamatos képzésekkel, oktatással és a szakmai követelményrendszer meghatározásával biztosítható.

Alapvető jelentőségű lenne egy különálló közigazgatási bírói kar létrehozása, valamint a közigazgatási bírói életpálya kimunkálása. Az új bírói kar kiépítése során figyelemmel kell lenni arra is, hogy a mostani bírói karban olyan létező értékek vannak, amelyeknek számbavétele nélkül az új közigazgatási fórumrendszer nem alakítható ki, vagy amelynek figyelmen kívül hagyása jelentős értékvesztéssel járhat. „Ha az elmúlt 27 év jogállami értékeit tovább akarjuk vinni, biztosítani kell, hogy a jelenleg meglévő bírói habitus az új szervezetben képes legyen a kívülről jövő kollégák beilleszkedését elősegíteni.”⁶¹

⁶⁰ KOZMA GYÖRGY: Közigazgatási bíróság vagy közigazgatási különbíróság, In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlich Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011. 30. o.

⁶¹ Darák Péter a Kúria elnökének beszéde a Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián In.: <http://www.lb.hu/hu/sajto/darak-peter-meg-kell-orizni-jelenlegi-kozigazgatasi-biraskodas-ertekeit> (letöltés: 2018. 06. 30.)

XI. ÖSSZEGZÉS – ÁLLÁSPONTOM

A jogalkotó több mint negyed évszázados halogatás után az Alaptörvény hetedik módosításával lerakta a közigazgatási bíróság, mint különbíróság alapjait. A kereteket meghatározta, melynek tartalommal való kitöltése, a részletes szabályok kimunkálása az igazságügyi miniszter által felállított szakértői bizottság feladata.

Ahhoz, hogy a közigazgatási különbíróság felállításáról gondolkodni lehessen, nemcsak politikai döntésre volt szükség, hanem a hazai közigazgatási bíráskodásnak és közjogi gondolkodásnak is meg kellett érnie arra, hogy megindulhasson a rendes bíróságoktól elkülönült szervezetrendszer kiépítése.

Ha visszatekintünk a hazai közigazgatási bíráskodás múltjára, akkor megállapíthatjuk, hogy hatalmas fejlődésen ment keresztül a közjogi ítélkezés, mely elsősorban a magyar közigazgatási bírák erőfeszítésének és fáradhatatlan munkavégzésének köszönhető.

A rendszerváltás idején már csak emlék volt a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság működésének dicsőséges időszaka. Ugyanis a történelmünk haladó, hagyományai által legitimált, és közjogunkat hatékonyan szolgáló, önálló jogi kultúrát teremtő intézményét a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróságot a szocialista rendszer teljesen elsorvasztotta, a bíróság által megteremtett gyakorlatot eltörölte. Ezért 1989-ben szinte a semmiből kellett megteremteni annak a lehetőségét és intézményi kereteit, hogy az állampolgári jogok védelme a közigazgatási határozatok felülvizsgálata által biztosított legyen.

Az Alkotmánybíróság 32/1990. (XII.22.) AB határozata alapján az idő rövideje miatt 1990-ben nem hozták létre a szervezetileg elkülönített közigazgatási bíróságot, hanem azt a rendes bíróságok keretein belül helyezték el. Ezt a megoldást azonban elsősorban nem elvi, hanem anyagi szempontok motiválták. Az alkotmánybíróság határozata kötelezte az Országgyűlést arra, hogy tegye lehetővé valamennyi közigazgatási határozattal szemben a bírósági felülvizsgálatot, s így a rendelkezésre álló rövid idő és az anyagi erőforrások szűkössége szinte determinálta ezt a szervezeti megoldást.

Ugyanakkor az igazságügyi reformoknak és az országos bírósági igazgatásnak köszönhetően megindult a közigazgatási bíróságok önállósodásának folyamata.

2013. január 1-jén létrejöttek a **közigazgatási és munkaügyi bíróságok**. Így elsőfokon a közigazgatási bíráskodás sokkal jobban látható lett, mint korábban. Ezáltal a „közigazgatási bíróság” elnevezést viselő bíróságok léteznek, és azok létét sokkal jobban tudatosítja az állampolgárok felé, a jogi szakmában és a bírói karon belül is, mint a pusztán közigazgatási tanácsok. Ilyen értelemben az elsőfokú

közigazgatási bírászkodás kihelyezése a valódi önállósághoz vezető út első lépését jelentette.

Az önállósodás második lépcsőfokaként említhető a **regionális közigazgatási és munkaügyi kollégiumok** felállítása 2013-ban. A regionális kollégiumok felállításával új szakmai fórum jött létre. A regionális kollégiumokban az adott régió bírái közösen összeülhetnek és szakmai kérdéseket beszélhetnek meg, ami az egységes jogalkalmazást elősegíti. A Kúrián működő közigazgatási és munkaügyi kollégium és a regionális kollégiumok folyamatosan tartják egymással a kapcsolatot és így az ország közigazgatási bírái között egy intézményesített szakmai hálózat jött létre.

Ahhoz, hogy közigazgatási különbíróságról gondolkozhassunk elengedhetetlen volt a közigazgatási perjog külön kódexbe való foglalása, mely tovább erősítette a közigazgatási bírászkodás sui generis voltát, és nélkülözhetetlen lett a szakszerű közigazgatási ítékezésben. A 2018. január 1-jén hatálya lépett **Közigazgatási Perrendtartás** nagymértékben hozzájárul a szakmai önállóság közvetítéséhez is.

A közigazgatási bíróságok önállósodásának folyamatában és a szakmaiság növelésében külön is kiemelendő a **Kúria** Közigazgatási és Munkaügyi Kollégiumának magas színvonalú munkavégzése az egységes joggyakorlat kimunkálása és az elvi állásfoglalások kialakítása révén.

A közigazgatási bírák szakmai elkötelezettségét és öntudatát tükrözi, hogy a rendszerváltást követően nagyon hamar, 1993-ban létrejött a **Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete**, mely a közigazgatási tárgyú, valamint a bíróságokat érintő jogi normák megalkotásakor a bírósági igazgatást erősítve a szakmai és bírósági érdekek érvényesítésében részt vett. Továbbá a közigazgatási különbírósági szervezetrendszer kialakítása során is a kodifikációs munkában a közigazgatási bírák álláspontját jeleníti meg.

A gyors és átfogó társadalmi fejlődés minden korábbinál nagyobb hatással van a közigazgatási bírászkodásra is. A nemzeti hagyományokat és sajátosságokat össze kell vetni a nemzetközi tapasztalatokkal. Hazánk közigazgatási bírászkodására is jelentős hatást gyakorolnak az Európai Unió szervei és bírósága, valamint más nemzetközi bírói fórumok tevékenysége. Ennek közvetítésében jelentős szerepe van az **Európa Jogi Szaktanácsadói Hálózat Közigazgatási Szekciójának**, melynek tagjai hozzájárulnak ahhoz, hogy a magyar közigazgatási bírák döntései az uniós joggal összhangban legyenek.

Mindezek eredményeként mára már nemcsak arról beszélhetünk, hogy a magyar közigazgatási bírászkodás újjászületett, hanem arról is, hogy mind az

időszerűségét, mind a hatékonyságát illetően az Európai Unióban első helyen áll.⁶² Az elért eredmények biztosítják a stabil alapot az új szervezetrendszer kialakításához.

Hogyan fog felépülni a közigazgatási különbíróság szervezete? Egyelőre még csak találgathattuk a részleteket illetően, mivel jelenleg is zajlik a munka az igazságügyi miniszter által felállított szakértői bizottságban. Annyi biztos, hogy a teljes fórumrendszerre kiterjedő szervezeti önállóság fogja jellemezni a közigazgatási különbíróságot. Ahogy a tanulmányomban is vázoltam, az új szervezetrendszer kialakítása rengeteg kérdést vet fel, melyek megválaszolása folyamatban van. A tervek szerint az igazságügyi minisztérium 2019 tavaszára fogja a közigazgatási különbíróság felállítására vonatkozó sarkalatos törvény tervezetét kidolgozni.

Amióta a rendszerváltás idején felmerült a közigazgatási különbíróság létrehozásának gondolata, azóta a szakembereket folyamatosan foglalkoztatja annak a kérdése, hogy hány fokú legyen az új szervezet. Az Alaptörvény 25. cikkének (3) bekezdésének szövegezéséből egyértelműen kiderül, hogy a jogalkotó többszintű bíróságban gondolkodik. Ahogy korábban ismertettem az Ákr. és a Kp. célkitűzéseinek és jogorvoslati rendszerének a kétszintű szervezetrendszer kiépítése felelne meg jobban, ezt a megoldást időszerűségi és egyéb célszerűségi indokok is alátámasztják.

Az **elsőfokú közigazgatási bíróságok** a Kp. hatályba lépése nyomán 2018. január 1-jétől regionális illetékességgel rendelkező 8 közigazgatási és munkaügyi bíróság székhelyén működnének. Megkezdődött ezen bíróságok személyi állományának feltöltése, és a nagyobb létszámhoz szükséges tárgyi feltételek biztosítása, valamint a teljeskörű regionalizáció lehetővé tenné azt, hogy nagyobb számú közigazgatási bíró legyen egy bíróságon, mely elősegítené a munka szakmai színvonalának fokozását, és a bírák specializációját. Ezért a nagyobb létszámmal

⁶² Az Európai Bizottság idén ötödik alkalommal közzétett, az uniós tagállamok igazságszolgáltatásának hatékonyságát, minőségét és függetlenségét bemutató Igazságügyi Eredménytábla által felállított szempontok alapján Magyarország összességében jól teljesít. Az európai igazságügyi eredménytábla a polgári jogi, a kereskedelmi és a közigazgatási ügyek tekintetében hasonlítja össze a tagállamok igazságszolgáltatását. A közigazgatási ügyeket valamennyi ítélkezési szinten a magyar bíróságok bírálják el a leggyorsabban az EU-ban. Az elsőfokú civilisztikai perek intézése is tovább gyorsult hazánkban: a magyar bíróságok az 5. leggyorsabbak az Európai Unióban. A polgári, gazdasági és közigazgatási ügyszakban a folyamatban lévő ügyek száma csökkenő tendenciát mutat, a magyar bíróságokon a 4. legkisebb az ügyhátralék. Itt is kiemelkedik a közigazgatási és munkaügyi bíróságok teljesítménye: az egy lakosra jutó folyamatban lévő első fokú közigazgatási ügyek száma hazánkban a 2. legalacsonyabb. Magyarországon a 4. legmagasabb a továbbképzésen részt vevő bírák aránya, és a magyar bíróságok a legjobbak között vannak az elektronikus ügyintézésre való áttérésben is. In.: <https://birosag.hu/media/aktualis/igazsagugyi-eredmenytábla-magyarország-az-első> (letöltés: 2018. 09. 03.)

és nagyobb illetékességi területtel rendelkező bíróságok hatékonyabban működnének, mintha azokat a megyeszékhelyeken megyei illetékességgel alakítanák ki. Továbbá osztom a jogirodalomban elterjedt azon álláspontot, miszerint az sem fogadható el, hogy a közigazgatási perek általános hatáskörű bírósága járási szinten történjen, mivel a jogerős döntést hozó másodfokú közigazgatási szervek többsége nem járási szinten látja el a feladatát.⁶³ A regionális illetékességgel rendelkező elsőfokú közigazgatási bíróság jobban megfelel a Kp. illetékességi szabályainak is.

Rozsnyai Krisztina 2011-ben tett javaslata szerint a közigazgatási különbírószági rendszerben szükség lenne ügyszakokra a közigazgatási pertípusok legnagyobb fajtái szerint. Ezáltal megfontolandó a pénzügyi (adó, illeték, vám stb.) és szociális (társadalombiztosítási ügyek, családtámogatási ügyek stb.) perek elkülönítése az általános közigazgatási ügyszaktól. Az ügyszakok nem önmagukért való elkülönítést jelentenének, hanem eltérő kiegészítő képzési követelmények érvényesülnének az ezen ügyszakokba való beosztásnál.⁶⁴ Az elsőfokú bíróságon történő specializáció megvalósítását magam is célravezetőnek tartom, hiszen a közigazgatási ügyek természetüket illetően nagyon eltérőek, más szemléletmódot és a bíró részről nagy szakmai jártasságot igényelnek a különböző tárgyú ügyek megítélése. Rozsnyai Krisztina ezt a javaslatát még a Kp. hatályba lépése előtt tette. A javaslatot azzal egészíteném ki – figyelemmel a közigazgatási perrendtartás szabályaira –, hogy indokolt lenne a közzolgálati perek teljes elkülönítése is külön ügyszakba. Ha az ügyek mennyisége nem is teszi lehetővé külön ügyszakok létesítését, akkor csoportok kialakítsa lenne célravezető, úgy mint például a nagyobb bíróságokon a polgári ügyek tekintetében a családjogi és a vagyoni jogi csoport elkülönítése.

A nagyobb létszámú bírói kar lehetővé tenné az első szinten is a kollégium felállítását. Várhatóan a **közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok** jogutód nélküli megszűnnek. Ezen kollégiumok illetékessége a 2018. január 1-jén felállított regionális illetékességgel rendelkező közigazgatási és munkaügyi bíróságok illetékességi területével megegyezik. Ezért a regionális kollégiumok megszüntetése és az újonnan felálló regionális közigazgatási bíróságokon a közigazgatási kollégiumok felállítása nem fog nehézségbe ütközni. A mostani regionális kollégiumok működése, kiépített fórumrendszere megfelelő mintát nyújt az új szervezetnek. A regionális kollégiumok megszűnésével kiküszöbölhető azon anomália is, miszerint jelenleg előfordul több regionális kollégium esetén,

⁶³ A Közigazgatási perrendtartás magyarázata – A közigazgatási eljárás szabályai II., 34. o.

⁶⁴ F. ROZSNYAI KRISZTINA: A közigazgatási bíráskodás megteremtésének sarokkövei, 91. o.

hogy a kollégiumvezető szolgálati helye és a kollégium székhelye eltérő megyében van, továbbá így a munkaügyi ügyszak elkülönítése is megtörténne.

Regionális szinten továbbra is szükségesnek tartom a közigazgatási joggal foglalkozó európai jogi bírói és titkári jogállású szaktanácsadók megbízását.

Célszerűnek tartom az úgynevezett „népközeli ügyeknek” az adott megye székhelyén történő tartását. Az ítélezési fórum akár **kirendeltségi hely** vagy más elnevezés alatt a regionális illetékességgel rendelkező bíróság szervezeti egységeként működne. Ezen ügyek ugyanis a társadalom szélesebb és szociálisan rászorultabb körét érintik. A regionális közigazgatási bíróság székhelyétől távolabb élő ügyfelek számára megnehezítené a bírósághoz fordulás jogának gyakorlását, ha nem indíthatnának pert a lakóhelyük szerinti megye székhelyén.

A közigazgatási bírósági szervezet második szintjén a **Közigazgatási Felsőbíróság** képezi, melynek az ítélező tevékenység és a jogegység biztosítása mellett feladatát képezi a közigazgatási tárgyú, jogalkotást igénylő gyakorlati problémák közvetítése a törvényhozó felé. A jelenleg a Kúrián működő közigazgatási és munkaügyi kollégium közigazgatási bíróinak megtartásával a Felsőbíróság közigazgatási kollégiumának alapja adott. A Felsőbíróság és regionális közigazgatási bíróságok közötti folyamatos kapcsolattartás céljából a Kúria közigazgatási ügyszakában működő kapcsolattartói hálózat fenntartása a továbbiakban is szükséges, ezáltal a jelenleg jól működő intézményesített szakmai hálózat az új szervezeti rendben is tovább tudna prosperálni.

Üdvözítőnek tartom, hogy a szakértői bizottság a rendes bíróságok és a közigazgatási bíróságok közötti hatásköri viták orvoslására **Hatásköri Bíróság** felállítását tervezi. Amint láttuk ez a testület kiválóan működött a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság idején is. A Hatásköri Bíróság felállításakor – mind a személyi állományát, mind jogköreit illetően – indokolt a történelmi példát mintaként figyelembe venni.

A tervek szerint a közigazgatási bíróságok **központi igazgatása** ketté fog válni. A szakmai irányítást a Közigazgatási Felsőbíróság elnöke fogja ellátni, míg az intézményi keretek biztosítása és az egyéb pénzügyi kérdésekben való döntés az igazságügyi miniszter feladata lesz. A két vezető közötti hatáskör megosztásnál azonban mindenképpen követelmény – a bírói függetlenség alkotmányos elvárására figyelemmel – hogy a szakmai vezető a munkavégzése során a végrehajtó hatalomtól független legyen.

A Közigazgatási Felsőbíróság és a regionális közigazgatási bíróságok vezetési és irányítási rendszerét a jelenleg hatályos Bszi. VIII. fejezete alapján kellene kiépíteni. Eszerint bírósági vezető mind a Közigazgatási Felsőbíróság és mind a regionális közigazgatási bíróságok tekintetében az elnök, az elnökhelyettes, a

kollégiumvezető, a kollégiumvezető-helyettes, a csoportvezető, a csoportvezető-helyettes és a tanácselnök.

A végrehajtó hatalomtól való függetlenséget garantálná, ha a közigazgatási bíróságok önigazgatási szerveiben kizárólag bírók vennének részt. Célszerűnek tartom a Bszi. IX. fejezetében szabályozott bírói testületek kialakítását. Ezek szerint a közigazgatási bíróságok bírói testületei a következők lennének: Közigazgatási Felsőbíróság teljes ülése, a regionális közigazgatási bíróságok összbírói értekezletei, a Közigazgatási Felsőbíróság és a regionális közigazgatási bíróságok kollégiumai és bírói tanácsai.

Pontosan nem ismert még, hogy külön jogállási törvény fogja-e szabályozni a közigazgatási bírák jogállását, valamint hogy külön szervezeti törvény fog-e rendelkezni a közigazgatási különbírói szervezetről. Meglátásom szerint a fent említett kérdésekben külön törvényi szabályozás helyett a közigazgatási bírák jogállásáról a Bjt.-ben, a közigazgatási szervezetrendszeréről a Bszi.-ben lenne célszerű rendelkezni. Így elkerülhető lenne a párhuzamos szabályozás. A jogalkotó akár külön szervezeti törvényben, akár a Bszi.-ben szabályozza a különbírói szervezeti rendet, alapvető követelmény, hogy az Alaptörvény 26. cikkében deklarált **bírói függetlenség** a jövőben is biztosított legyen a közigazgatási bírák részére.

Az egységes szabályozás érdekében célszerű lenne az igazságügyi alkalmazottak szolgálati viszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény (Iasz.) hatálya alá besorolni a közigazgatási bíróságokon dolgozó igazságügyi alkalmazottakat is.

A közigazgatási bírósági rendszerben szükséges **közvetítői hálózat** kiépítése. Ugyanis a Kp. megteremtette a közigazgatási perekben is a bírósági közvetítés lehetőségét, így a különbírói rendszerben nemcsak célszerű lenne a közvetítői hálózat kiépítése, hanem egyben jogszabályi kötelezettség is.

A szakmai munka magas színvonalon történő ellátása továbbra is elvárás, melyre való felkészülés elsősorban mind a két szinten szervezett **kollégiumi ülések tartásával, szakirányú képzésekkel** érhető el. Meglátásom szerint lehetőséget kellene biztosítani az arra nyitott közigazgatási bíráknak, hogy a közigazgatásban gyakorlati idő eltöltésével „testközelben” szerezhessenek tapasztalatot annak tényleges működéséről, az aktív közigazgatásból érkező szakembereket pedig segíteni kell abban, hogy a bírói készségeket el tudják sajátítani.

A hatékony igazságszolgáltatás érdekében a közigazgatási és a rendes bírósági rendszernek folyamatosan **kapcsolatot kell tartania** egymással. Ez a kapcsolattartás nemcsak a Hatásköri Bíróság ülésein szükséges, hanem közös kollégiumi ülések tartásával, képzések szervezésével és egyéb fórumok létesítésével kell a párbeszédet biztosítani a két szervezet tagjai között. Osztom

Petrik Ferenc azon álláspontját, miszerint „magánjogi ismeret nélkül nincs jó közigazgatási bíró”.⁶⁵ Nagyon ritka a bírói gyakorlatban az, hogy „tisztá formában” forduljon elő közigazgatási ügy. A közigazgatási ügyek nagy része polgári jogi, családjogi elemekkel átszőtt vitás ügy, melyek elbírálásához civilisztikai ismeretek is szükségesek, ezért a közigazgatási bírácoknak széles látókörrel kell rendelkezniük. Szükséges a két bírósági rendszer közötti átjárhatóság szabályait is kidolgozni.

A külön szervezeti rend kiépítésével szükségképpen együtt jár a **munkaügyi bíróságok** új helyének megtalálása, a bíróságok rendszerében való elhelyezése. 2013.-ban a közigazgatási és munkaügyi bírászkodás sorsának összekötése szakszerűtlen és önkényes volt, ugyanis mindkét területnek saját igényei, fejlődési perspektívái vannak. Egyetérték a szakértői bizottság azon elképzelésével, miszerint elsőfokon a rendes bírósági szervezeten belül, de a járásbíróságoktól elkülönült szervezeti egységként funkcionáljanak a munkaügyi bíróságok, míg másodfokon a jelenlegi rendszerhez hasonlóan a törvényszékek, felülvizsgálati ügyekben pedig a Kúria járjon el. A Kúrián külön munkaügyi kollégium felállítása is indokolt.

A fentiekben az új közigazgatási bírósági szervezetrendszer kialakításával felmerülő leglényegesebb kérdésekre és az általam célszerűnek tartott megoldásokra kívántam a figyelmet felhívni. Azonban a kodifikációs munka során nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a hazai közigazgatási bírászkodás jelenleg is európai színvonalú. Napjaink közigazgatási bírászkodásának olyan jelentős értékei vannak, melyek megtartása alapvető fontosságú. Ezért a magas szakmai színvonalon működő közigazgatási különbíróság nem képzelhető el a jelenleg is kiemelkedő teljesítményt nyújtó közigazgatási bírói kar megtartása nélkül. A jövő közigazgatási bíróságát illetően az alkotmányos követelményeknek, és a nemzetközi elvárásoknak megfelelő, a bírói függetlenséget biztosító, a XXI. század társadalmi igényeihez igazodó szervezetrendszerben szükséges gondolkodnunk.

Tanulmányomat Wlassics Gyula, az egykori Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elnökének 1929. január 7-én elhangzott szavaival zárom, melyek napjainkban, a közigazgatási szervezeti reform küszöbén is aktuálisak.: „Nekem rendíthetetlen a hitem az emberiség fokozatos haladásában. Minden kornak megvannak a maga követelményei. Meg kell értenünk a mai helyzetünk követelményeit is. Meg kell értenünk, hogy a mi intézményeinkben is mi az, ami már tarthatatlan, de egyúttal meg kell becsülnünk azt is, ami igazi tradicionális érték. Ezt az értéket azonban hűen megőrizve, a haladás szellemében kell a fejlesztő munkát tovább folytatni. A közélet egész terén, az igazságszolgáltatási reformok területén is csak ezzel a

⁶⁵ DR. PETRIK FERENC: Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, 214. o.

megértéssel szolgálhatjuk igazán eredményesen nagy világ történeti próbát jelentő korunkban igazságtalanul sújtott, kegyetlenül megcsönkített hazánk jobb jövőjét.”⁶⁶

XII. FELHASZNÁLT IRODALOM:

- A Közigazgatási perrendtartás magyarázata – A közigazgatási eljárás szabályai II., (szerk.: dr. Pertik Ferenc) Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017.
- A közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok működése, Országos Bírósági Hivatal kiadványa 2016. In.: http://birosag.hu/sites/default/files/kmrk_2016_0713_1pdf
- 2018. július 3-i rendkívüli regionális kollégiumvezetői megbeszélés anyaga
- BÓDINÉ BELIZNAI KINGA: Wlassics Gyula a Közigazgatási Bíróság élén (1906 – 1933) In.: www.mjsz.uni-miskolc.hu/201702/9_bodinebeliznaikinga.pdf
- DR. DARÁK PÉTER: A magyar közigazgatási bíráskodás európai integrációja, a doktori értekezés tézisei In.: ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/darak-peter/darak-peter-vedes-tezisek.pdf
- Európai Tanács Miniszteri Bizottsága állásfoglalása 1994. In.: [www.europatanacs.hu/pdf/CMRec\(94\)12pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec(94)12pdf)
- F. ROZSNYAI KRISZTINA: A közigazgatási bíráskodás megteremtésének sarokkövei, In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlih Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011.
- F. ROZSNYAI KRISZTINA: Közigazgatási bíráskodás Prokusztész-ágyban, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2010.
- GÁSPÁRDY LÁSZLÓ: A közigazgatási perek, In.: Polgári perjog, különös rész (szer. Wopera Zsuzsa) KJK Kerszöv Kiadó, Budapest 2005.
- DR. HAID TIBOR ALEZREDES: A közigazgatási bíráskodás főbb modelljei, In.: portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2010/1/10_haidtibor.pdf

⁶⁶ Bódiné Beliznai Kinga: Wlassics Gyula a Közigazgatási Bíróság élén (1906 – 1933) 119. o. In.: www.mjsz.uni-miskolc.hu/201702/9_bodinebeliznaikinga.pdf (letöltés: 2018. 06. 30.) 119. o.

- HERBERT KRÜPPER: Magyarország átalakuló közigazgatási bírászkodása In.: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_59_Kupper.pdf
- HORVÁTH E. ÍRISZ: A magyar közigazgatási bírászkodás története, Iustum Aequum Salutare III. 2007/2. · In.: epa.oszk.hu/02400/02445/00005/pdf/EPA02445_ias_2007_2_161-173.pdf
- DR. KILÉNYI GÉZA: A közigazgatási bírászkodás néhány kérdése In.: Magyar Közigazgatás, 1991. 4. szám
- KOZMA GYÖRGY: Közigazgatási bíróság vagy közigazgatási különbíróság, In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bírászkodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlih Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011.
- DR. KOVÁCS ANDRÁS – DR. F. ROZSNYAI KRISZTINA – DR. VARGA ISTVÁN: A közigazgatási perorvoslatok szabályozásának lehetőségei európai perspektívában, In.: Magyar Jog 2012. decemberi szám
- Közigazgatási bírászkodás, szerkesztette: dr. Imre Miklós, Hvg Orac Lap -és Könyvkiadó Kft, Budapest 2007.
- Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport: A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2013. 3. o. (In: http://www.kuria-birosag.husites/default/files/joggyak/a_kozigazgatasi_perjog_joggyakorlat-elemzo_csoport_osszefoglalo_velemenye.pdf)
- Magyar Közigazgatási Bírák Egyesületének Alapszabálya In.: http://www.kmbiro.org/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=37
- MARTONYI JÁNOS: Államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata, Budapest KJK, 1960.
- PATYI ANDRÁS: Közigazgatási bírászkodás de constitutione ferenda, In.: In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bírászkodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlih Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011.
- DR. PETRIK FERENC Közigazgatási bíróság – közigazgatási jogviszony, Hvg Orac Lap – és Könyvkiadó Kft. Budapest 2011,
- SIPTA ISTVÁN: A közigazgatási bírászkodás történeti modelljei, In.: Jogtörténeti szemle, 2015. 3. szám

- SIPTA ISTVÁN: Történeti érvek az önálló közigazgatási bírászkodás és a körültekintő igazságszolgáltatási reformok mellett, In.: Közigazgatási bíróság vagy közigazgatási különbíróság, In.: Közérdekvédelem – A közigazgatási bírászkodás múltja és jövője, szerkesztette: Varga Zs. András – Fröhlih Johanna PPKE JÁK – KIM Budapest, 2011.
- dr. Sulyok Tamásnak, az Alkotmánybíróság elnökének előadása, Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián In.: <http://www.lb.hu/hu/sajto/darak-peter-meg-kell-orizni-jelenlegi-kozigazgatasi-biraskodas-ertekeit>
- dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter beszéde a Kúria és a Magyar Közigazgatási Bírák Egyesülete által 2018. június 18-án közösen megrendezett szakmai konferencián In.: <http://www.lb.hu/hu/sajto/darak-peter-meg-kell-orizni-jelenlegi-kozigazgatasi-biraskodas-ertekeit>
- WOPERA ZSUZSA: Közigazgatási bírászkodás, Novotni kiadó, Miskolc 2009.

Jogsabályok

- Magyarország Alaptörvénye
- A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.)
- Általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.)
- Közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.)
- Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (régi Pp.)

DR. VÍGH EDINA

A MUNKAKÖRI ALKALMASSÁG

1. BEVEZETÉS

„Megfelelő embert a megfelelő helyre!” A fenti mondat 1855-ben hangzott el Lyard angol alsóházi képviselő szájából. A megállapítás kifejezi azt a statikus pályaalkalmassági felfogást, amely szerint minden pályára, munkahelyre, pozícióra van egy alkalmas személy, aki képes azt ellátni. A feladat csupán az, hogy megkeressük ezt az egyént. Az alkalmasság kérdése az ipari forradalom után, a munkamegosztás megindulásával került az érdeklődés középpontjába. Az az elképzelés alakult ki, hogy az emberek különböző mértékben rendelkeznek képességekkel, amelyek különböző mértékben teszik őket alkalmassá egy adott pályára.¹

A munkavállaló munkaköri alkalmassága komplex vizsgálatot igénylő kérdés, amely egyes foglalkoztatási jogviszonyokban speciális követelményekkel bővíthet. Az alkalmasságra vonatkozó szabályozás ennek megfelelően rendkívül sokrétű. Dolgozatomban bemutatom a munkaviszony létesítésekor a munkavállaló munkaköri alkalmasságának megállapításához szükséges vizsgálat szempontjait, majd a vizsgálat egyes típusait. Tekintettel arra, hogy a foglalkoztatási jogviszony jellege alapján adott esetben külön előírások érvényesülnek a dolgozóval szemben, fontosnak tartottam ezeknek a követelményeknek a megjelentését is a tanulmányomban. Foglalkoztam a terhesség, mint a munkavállaló egészségi állapotát befolyásoló tényezővel és annak a munkaköri alkalmasságra gyakorolt hatásával is. A dolgozat második részében kiemelten foglalkozom a munkakör betöltésére való alkalmatlanság (egészségügyi, szakmai) problémakörével, ezzel összefüggésben a munkaviszony megszüntetésének lehetőségével.

2. MUNKAKÖRI ALKALMASSÁG

2.1. A felek együttműködési kötelezettsége

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) 51. (3) bekezdés 1. mondatában általános jelleggel rögzíti, hogy a munkavállalót csak olyan munkára lehet alkalmazni, amely testi alkatára, fejlettségére, egészségi

¹ DR. BUDAVÁRI-TAKÁCS ILDIKÓ: Karriertervezés. Szent István Egyetem Budapest, 2011., tananyag (elektronikus elérés https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/2010-0019_Karriertervezes/ch02.html, letöltés ideje: 2018.09.10.)

állapotára tekintettel rá hátrányos következményekkel nem járhat. Emellett a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Mvt.) is kimondja, hogy a munkavállaló csak olyan munkával bízható meg, amelynek ellátására egészségileg alkalmas, rendelkezik az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzéshez szükséges ismeretekkel, készséggel és jártassággal.² A fenti követelményeknek való megfelelés érdekében a munkáltató kötelezettsége az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés feltételeinek biztosítása. Ehhez kapcsolódóan a munkáltató köteles a munkába lépést megelőzően és a munkaviszony fennállása alatt rendszeres időközönként ingyenesen biztosítani a munkavállaló munkaköri alkalmassági vizsgálatát.³ A munkavállaló pedig csak a biztonságos munkavégzésre alkalmas állapotban, a munkavédelemre vonatkozó szabályok, utasítások megtartásával, a munkavédelmi oktatásnak megfelelően végezhet munkát. Köteles munkatársaival együttműködni, és munkáját úgy végezni, hogy ez saját vagy más egészségét és testi épségét ne veszélyeztesse. Így különösen köteles a részére előírt orvosi – meghatározott körben pályalkalmassági – vizsgálaton részt venni.⁴

Az Mt. 10. § (1) bekezdése értelmében a munkavállalótól csak olyan nyilatkozat megtétele vagy adat közlése kérhető, amely személyiségi jogát nem sérti, és a munkaviszony létesítése, teljesítése vagy megszűnése szempontjából lényeges. Fentiek alapján a munkakör betöltéséhez szükséges alkalmassági vizsgálatok elvégzése sem sértheti a munkavállaló személyiségi jogait, azok elvégzéséhez a munkavállaló beleegyezése szükséges. A feleket terhelő együttműködési kötelezettség alapján és a tisztességes joggyakorlás elvét is figyelembe véve, a munkavállaló köteles arra, hogy az alkalmassági orvosi vizsgálaton feltett kérdésekre valóságosan, legjobb tudomása szerint válaszoljon.⁵

A munkavállalóval szemben csak olyan alkalmassági vizsgálat alkalmazható, amelyet munkaviszonyra vonatkozó szabály ír elő, vagy amely munkaviszonyra vonatkozó szabályban meghatározott jog gyakorlása, kötelezettség teljesítése érdekében szükséges.⁶ Ilyen lehet különösen a felvételi eljárás során alkalmazott egészségügyi, pszichológiai alkalmassági vizsgálat, szakmai, személyiségi teszt is. A munkáltató a munkavállaló egészségével kapcsolatban csak a munkaviszony létesítése szempontjából lényeges tájékoztatást kérheti, feltéve, hogy jogszabály vagy munkaviszonyra vonatkozó szabály ezzel kapcsolatban valamilyen egyéb követelményt nem ír elő. A munkavállaló azonban köteles a munkáltatót tájékoztatni arról, ha megállapított munkaképesség-csökkenéssel rendelkezik

² Mvt. 50. §

³ Mt. 51. § (4) bekezdés

⁴ Mvt. 60. § (1) bekezdés f) pont

⁵ EBH2005. 1237.

⁶ Mt. 10. § (1) bekezdés 2. mondat

vagy valamilyen, az egészségéhez kapcsolódó társadalombiztosítási ellátásban – pl. baleseti járadékban – részesül. Ezt meghaladóan bármilyen egészségi állapotra vonatkozó kérdés csak orvosi kérdés lehet, amely a magántitok körébe tartozik.⁷ A munkaviszony alanyainak az egészségi állapotnak megfelelő munkakör biztosítása körében hatékonyan, jóhiszeműen és tisztességesen kell együttműködni. (Legfelsőbb Bíróság Mfv. I.10.304/2004.) A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében⁸ elvi jelentőséggel határozta meg, hogy a munkakör betöltéséhez szükséges alkalmassági vizsgálatok elvégzéséhez a munkavállaló beleegyezése szükséges, azonban az együttműködési kötelezettség teljesítése céljából – amennyiben a munkaköri alkalmasság megítélésénél kétely merül fel – a munkavállaló célhoz kötötten köteles hozzájárulni az orvosi adatainak az alkalmassági orvosi vizsgálatot végző orvossal való közléséhez.

2.2. Alkalmassági vizsgálat

Az Mt. 51. § (3) és (4) bekezdésében foglalt munkaköri alkalmassági vizsgálatra vonatkozó részletes előírásokat a munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről szóló 33/1998. (VI. 24.) NM rendelet (a továbbiakban: R.) tartalmazza. Az R. Értelmező Rendelkezéseiben foglalt definíció szerint munkaköri alkalmassági vizsgálatnak minősül annak megállapítása, hogy egy meghatározott munkakörben és munkahelyen végzett tevékenység által okozott megterhelés a vizsgált személy számára milyen igénybevételt jelent és annak képes-e megfelelni. Az Mvt. és az R. hatálya kiterjed minden olyan munkáltatóra és munkavállalóra, akik szervezett munkavégzés keretében állnak jogviszonyban. Így ide tartozik többek között a munkaviszonyban, közfoglalkoztatási, kormányzati szolgálati, állami szolgálati, közszolgálati, közalkalmazotti jogviszonyban, a bírói szolgálati viszonyában, igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyában, valamint az ügyészségi szolgálati viszonyban történő munkavégzés.

A munkaköri alkalmasság vizsgálatának célja – többek között – annak elbírálása, hogy a munkavállaló a munkavégzésből és a munkakörnyezetből eredő megterhelés által okozott igénybevétele egészségét, testi, illetve lelki épségét nem veszélyezteti-e, nem befolyásolja-e egészségi állapotát kedvezőtlenül. A vizsgálat meghatározza továbbá azt, hogy milyen munkakörben és milyen feltételek mellett foglalkoztatható állapotrosszabbodás veszélye nélkül, amennyiben átmenetileg vagy véglegesen megváltozott munkaképességű; szenved-e olyan betegségben,

⁷ Berki Katalin - Handó Tünde - Horváth István - Lőrincz György - Magyarfalvi Katalin - Suba Ildikó - Szűcs Péter: A Munka Törvénykönyve magyarázata. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 269.o.

⁸ BH2005. 368.

amely miatt munkaköre ellátása során rendszeres foglalkozás-egészségügyi ellenőrzést igényel; valamint külföldön történő munkavégzés esetén egészségi szempontból várhatóan alkalmas-e az adott országban a megjelölt szakmai feladat ellátására.⁹ A munkaköri alkalmassági vizsgálat – az általános orvosi vizsgálattal megállapítható esetet kivéve – nem terjedhet ki a szellemi képesség és az elmeállapot véleményezésére.¹⁰

A munkaköri alkalmasság véleményezése a munkaköri alkalmasság esetében a munkáltató által megjelölt munkakörre történik.¹¹ Az R. rendelkezései a munkakörökhöz kapcsolódóan rögzítik a foglalkoztatás egészségügyi alkalmasságának a feltételeit. Az adott munkakörben történő foglalkoztatás tekintetében az orvosi alkalmasság igazolásának a hiánya csupán az adott munkakörre teremthet foglalkoztatási tilalmat, a munkavállaló ugyanannál a munkáltatónál más munkakörben történő foglalkoztatásának nem lehet az akadálya. Erre tekintettel az adott munkakörben történő foglalkoztatás orvosi alkalmassági igazolásának a hiánya önmagában a munkaviszony érvénytelenségét nem eredményezheti.¹²

2.3. A vizsgálatokat végző személyek, illetve szervek

A munkaköri alkalmasság vizsgálatát és véleményezését első fokon – fő szabály szerint – a foglalkozás-egészségügyi alapszolgáltatás nyújtására jogosult foglalkozás-egészségügyi orvos végzi.¹³ A foglalkozás-egészségügyi szolgálat tevékenysége a munkáltató feladatai ellátásával függ össze, ily módon a működési körébe tartozónak minősül.¹⁴ Az egészségügyi alkalmasság kérdése orvosszakértői kérdés, tehát arról, hogy a munkavállaló az adott munkakör ellátására alkalmas-e, kizárólag a foglalkozás-egészségügyi orvos dönthet. Az alkalmasság megítélése szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a felperes a saját állapotát hogyan ítélte meg, illetve az őt kezelő orvos az alkalmasság kérdéséről milyen tájékoztatást adott.¹⁵

A munkáltató állítja ki az R. 14. számú melléklete szerinti munkaköri vizsgálatokra szóló „beutalót”, amelyben a betöltendő munkakörre vonatkozó minden fontosabb paramétert, illetve az egészségi állapot tekintetében fontosabb kockázati tényezőt megad a munkaköri alkalmassági vélemény elbírálásához. A

⁹ R. 3. § (4) bekezdés a) pont aa)-ab) alpont, d) pont, f)-g) pont

¹⁰ R. 3. § (6) bekezdés

¹¹ R. 3. § (1) bekezdés a) pont

¹² Kúria Mfv.10.399/2012/4.

¹³ R. 11. § (1) bekezdés

¹⁴ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.596/1999/3.

¹⁵ Szekszárdi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság M.7/2015/23.

foglalkozás-egészségügyi orvos azonban a vizsgálat eredményeként elkészített munkaköri alkalmassági véleményben (szakmai alkalmassági orvosi vélemény) a munkáltatóval csak annyit közölhet, hogy a vizsgált személy „alkalmas”, „ideiglenesen nem alkalmas” vagy „nem alkalmas” az adott munkakör ellátására. Az alkalmatlanság oka kizárólag a vizsgált személy írásbeli hozzájárulásával közölhető.¹⁶ Az R. 16. számú melléklete szerinti foglalkoztathatósági szakvéleményben azonban már konkrétan megjelölésre kerülnek azok a tényezők és korlátozások, melyek figyelembe vétele szükséges az érintett foglalkoztathatóságához, és amelyekből a munkavállaló egészségügyi problémáiról, betegségeiről következtetni lehet (például jó színlátást igénylő, ép hallást igénylő, együttműködést igénylő munkát nem végezhet).

Ha a munkavállaló vagy a munkáltató a munkaköri alkalmasság első fokú véleményével nem ért egyet, az orvosi vélemény kézhezvételétől számított 15 napon belül kérheti a munkaköri alkalmasság másodfokon történő orvosi elbírálását az első fokon eljáró szervnél. A vizsgálatot másodfokon a munkáltató telephelye szerint illetékes foglalkozás-egészségügyi szakellátó hely végzi.¹⁷ A munkaköri alkalmasság tárgyában készített szakvélemény ellen az R. a bírói jogorvoslat lehetőségét nem biztosítja. A foglalkozás-egészségügyi alkalmasságról szóló másodfokú orvosi vélemény ugyanis nem közigazgatási határozatnak, hanem szakvéleménynek minősül, ezért – közigazgatási határozat hiányában – a foglalkozás-egészségügyi szolgálattal szemben a vélemény felülvizsgálata iránt sem a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.) XX. fejezete szerinti közigazgatási per, sem a régi Pp. 349. § (5) bekezdés szerinti, a munkaügyi bíróság hatáskörébe tartozó eljárás nem indítható. Ha a vizsgált személy munkaviszonyban, illetve ezzel egy tekintet alá eső jogviszonyban áll, a munkáltatónak az alkalmasságról szóló vélemény alapján tett intézkedése a régi Pp. 349. § (1) bekezdése alapján munkaügyi perben vitatható. A munkaszerződés megkötésére irányuló eljárásban keletkezett vélemény a régi Pp. 349. § (2) bekezdés a) pont alapján lehet munkaügyi vita tárgya. A foglalkozás-egészségügyi alkalmasságról szóló másodfokú szakvélemény közvetve ezen eljárások keretében tehető vitássá.¹⁸ Feltehetően a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény hatálybalépésével a fenti jogalkalmazási elv változatlanul érvényesülni fog.

¹⁶ R. 13. § (1) és (5) bekezdései

¹⁷ R. 12. § (1) - (2) bekezdései

¹⁸ 1/2004. Közigazgatási-polgári jogegységi határozat

2.4. Vizsgálat típusai

A munkaköri alkalmasság orvosi vizsgálata lehet előzetes, időszakos és soron kívüli, továbbá meghatározott esetekben záróvizsgálattal egészül ki.¹⁹ A munkáltatónak írásban kell meghatároznia a munkaköri alkalmassági vizsgálatok rendjét, valamint a vizsgálatokkal kapcsolatos feladatait, beleértve az időszakos munkaköri alkalmassági vizsgálatok irányát és gyakoriságát is.²⁰

2.4.1. Előzetes

A munkáltató csak olyan munkavállalót foglalkoztathat, aki részt vett előzetes munkaköri alkalmassági vizsgálaton. Ennek megfelelően előzetes munkaköri alkalmassági vizsgálatot kell végezni elsősorban a munkáltató által foglalkoztatni kívánt személynél a munkavégzés megkezdését megelőzően.²¹ Ha a munkavállaló az előzetes munkaköri alkalmassági vizsgálaton „nem alkalmas” minősítést kap, a munkáltató által nem foglalkoztatható, illetve ha már a munkaviszony létrejött, azt fel kell számolni.

2.4.2. Időszakos

Az időszakos alkalmassági vizsgálat nem kötelező valamennyi munkavállaló esetében, kizárólag akkor, ha azt az Mt., az Mvt., az R. vagy egyéb jogszabály előírja. Az időszakos alkalmassági vizsgálat célja a munkaköri alkalmasság újbóli véleményezése. Az R. évenként ismétlődő vizsgálatot ír elő például a 18. életévét be nem töltött munkavállalók, az idősödő munkavállalók, a fokozott pszichés terhelésnek kitett munkavállalók, valamint a pszichoszociális kóroki tényezők hatásának kitett munkavállalók részére.²² Az Mvt. alapján a munkarendje szerint rendszeresen vagy az éves munkaidejének legalább egynegyedében éjszakai munkát végző munkavállaló részére a munkaviszony fennállása alatt a munkáltató a munkaviszonyra vonatkozó szabályban előírt időszakonként köteles biztosítani az orvosi alkalmassági vizsgálatot.²³

Külön jogszabály is írhat elő időszakos alkalmassági vizsgálatot. Így az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény (a továbbiakban: Eütev.) 20. (2) bekezdése szerint az egészségügyi dolgozó

¹⁹ R. 3. § (2) bekezdés

²⁰ R. 15. § (1) bekezdés a) pont

²¹ R. 4. § (1) bekezdés a) pont

²² R. 6. § (1) bekezdés a), b), e, f) pont. Idősödő munkavállalónak az Értelmező Rendelkezők szerint az egyéni irányadó nyugdíjkorhatárt betöltött személyt tekinti (R. 1. § n) pont)

²³ Mvt. 49. § (3) bekezdés

az egészségügyi szolgáltató rendelkezése szerinti gyakorisággal időszakos alkalmassági vizsgálaton vesz részt. Adott esetben továbbá nem jogszabályba ütköző a munkáltató magatartása, ha a munkavállalóját, illetve közalkalmazottját hosszabb idejű távollétét követően orvosi alkalmassági vizsgálatra küldi, munkavédelmi oktatáson való részvételre kötelezi, és erkölcsi bizonyítványt kér tőle.²⁴

2.4.3. Soron kívüli

Jogszabályban meghatározott esetben soron kívüli alkalmassági vizsgálatot kell elvégezni. Ennek elrendelése jogszabályban előírt feltételekhez kötött, azonban egymagában annak megsértéséhez nem fűződik önálló szankció.²⁵ Soron kívüli alkalmassági vizsgálatot kell végezni, ha a munkavállaló egészségi állapotában olyan változás következett be, amely feltehetően alkalmatlanná teszi az adott munkakör egészségét nem veszélyeztető és biztonságos ellátására, továbbá heveny foglalkozási megbetegedés, eszméletvesztéssel járó vagy ismétlődő munkabaleset előfordulását követően. Soron kívüli vizsgálatot kell elrendelni a munkavállaló olyan rosszulléte, betegsége esetén is, amely feltehetően munkahelyi okokra vezethető vissza, illetve 30 napos keresőképtelenséget követően, vagy abban az esetben, ha a munkavállaló munkavégzése – nem egészségi ok miatt – 6 hónapot meghaladóan szünetel.²⁶ A Kúria egy eseti döntésében megállapította, hogy amennyiben a munkáltató 30 napos keresőképtelenséget követően a munkavállalóját nem küldi soron kívüli munkaköri alkalmassági vizsgálatra, és ezáltal az együttműködési kötelezettségét megszegi, nem hivatkozhat a munkavállaló munkából való távolmaradása esetén munkavégzésre irányuló kötelezettsége megszegésére, erre azonnali hatályú felmondás nem alapítható.²⁷

Soron kívüli alkalmassági vizsgálat elrendelésének kötelező esetei mellett kezdeményezhet – többek között – a foglalkozás-egészségügyi orvos, a munkáltató és maga a munkavállaló is vizsgálatot. A munkáltató jogszerűen rendelhet el adott esetben – akár soron kívül is – orvosi vizsgálatot olyan munkavállaló esetében, akinek teljesítménye jelentősen romlott, munkatársaihoz való viszonya megváltozott, és olyan magatartást tanúsított, amely miatt a többiek nem akartak vele együtt dolgozni. Ezzel a munkáltató nem sérti meg a felperes önrendelkezési jogát, és nem valósít meg rendeltetésellenes joggyakorlást sem.²⁸ Adott esetben az

²⁴ Kúria Mfv.I.10.628/2016.

²⁵ BH2016. 215.

²⁶ R. 7. § (1) bekezdés a), c), d), f) pont

²⁷ R. 7. § (3) bekezdés a), e), g) pont

²⁸ Kúria Mfv.10.484/2015/1.

a munkahelyi konfliktus, mely hosszabb ideje fennáll az osztályvezető és annak helyettese között, alapot adhat az érintettek vonatkozásában a soron kívüli pszichológiai alkalmassági vizsgálat elrendelésére.²⁹

2.5. Speciális vizsgálatok

Egyes különös foglalkoztatási jogviszonyok esetében a foglalkoztatás feltétele, hogy az adott állásra jelentkező vállalja, hogy aláveti magát külön jogszabályban meghatározott speciális vizsgálatoknak. Például az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény 20. § (1) bekezdése szerint egészségügyi tevékenység végzésére csak az az egészségügyi dolgozó jogosult, aki egészségi, mentális és fizikai (a továbbiakban együtt: egészségi) állapotára tekintettel az adott tevékenység végzésére képes és alkalmas (a továbbiakban: munkaköri alkalmasság). A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) 106. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy a hivatásos állomány tagjának meg kell felelnie a miniszter által meghatározott, a szolgálati beosztásának és életkorának megfelelő egészségi, pszichikai és fizikai alkalmassági követelményeknek.

A munkakörök betöltéséhez szükséges végzettségeket, képesítéseket is előírhatnak jogszabályok, mint például a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 66. § (3) és (4) bekezdése. Képesítési követelményeket a munkáltató is előírhat. A közsolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) 39. § (6) bekezdés a) pontja értelmében jogszabály vagy jogszabály által meghatározott esetben a munkáltatói jogkör gyakorlója a kormányzati szolgálati jogviszony létesítését meghatározott iskolai végzettséghez és szakképzettséghez, szakképesítéshez, munkaköri követelményhez, illetve gyakorlati idő letöltéséhez, valamint egészségi és pszichikai alkalmassághoz, továbbá képességhez kötheti.

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) 33. § (1)-(3) bekezdései az állomány tagjának a katonai szolgálatra való alkalmasságához szintén meghatározott képzettséget – a tiszti rendfokozattal rendszeresített beosztás betöltéséhez legalább főiskolai vagy felsőfokú alapképzésben szerzett alapképzésű végzettség, az altiszti rendfokozattal rendszeresített beosztás betöltéséhez legalább érettségi bizonyítvány, a legénységi beosztásokhoz pedig legalább alapképzésű iskolai végzettség – írnak elő. Emellett az állomány tagjának meg kell felelnie a szolgálati beosztáshoz kapcsolódó egészségi, pszichikai és fizikai alkalmassági feltételeknek. A szolgálati beosztás betöltésének további feltétele a

²⁹ Kúria Mfv.II.10.121/2017/4.

vagyonnyilatkozat-tételi kötelezettség esedékességkori teljesítése, a jogszabályban meghatározott nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső munkakörben pedig az állami élet és a nemzetgazdaság jogszerű működéséhez indokolt, valamint – amennyiben szükséges – a nemzetközi kötelezettségvállalásokból fakadó biztonsági feltételeknek való megfelelés (a továbbiakban együtt: nemzetbiztonsági alkalmasság).

Adott esetben pályaalkalmassági vizsgálat elvégzését is előírhatja az ágazati jogszabály. A bírók jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (a továbbiakban: Bjt.) 4. § (1) bekezdés g) pontja szerint Magyarországon bírónak az a harmincadik életévét betöltött személy nevezhető ki, aki a pályaalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas. A pályaalkalmassági vizsgálat magában foglalja az egészségi, fizikai és pszichikai alkalmassági vizsgálatot. Ennek során vizsgálni kell a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló pszichikai és egészségi okokat, valamint a bíró személyiségének intelligencia- és karakterjellemzőit.³⁰

Alkalmazási feltételt jelenthet hatósági engedély megléte, például ahogyan ezt a meghatározott harmadik országbeli személyek magyarországi foglalkoztatása esetében a foglalkoztatásról szóló 1991. évi IV. törvény 7. §-a előírja. Jogszabály, vagy a munkáltató megkövetelheti a munkavállalótól a büntetlen előéletet is. Ilyen jogszabályi rendelkezést tartalmaz például a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Kjt.) vagy a Kttv. Olyan esetben, amikor az adott munkakör betöltésének, vagy már a munkaviszony létesítésének is előfeltétele a büntetlen előélet, a munkáltató képviselője nem csak jogosult, de köteles is az erre vonatkozó hiteles okirat átadására felhívni a munkavállalót.

Egyes munkaköröknél törvényi felhatalmazás alapján a drogteszt alkalmazása az érintettek egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságának minősítésénél megengedett. E témakörben irányadó 2005. június 22-i adatvédelmi biztosi állásfoglalás szerint munkahelyi alkohol- és drogtesztet csak jogszabályi felhatalmazás alapján, a különös biztonsági kockázattal járó tevékenységet végzőknél lehet jogszabályszerűen végezni, és kizárólag egészségügyi végzettséggel rendelkező személy végezheti, továbbá követelmény, hogy a dolgozó az eredményről másolatot kapjon annak érdekében, hogy a jogorvoslathoz való joga megnyílhasson, ha annak eredményét vitatja. Ezen túlmenően önkéntes dolgozói hozzájáruláson alapuló teszt elvégzésénél mindig

³⁰ Bjt. 6. § (1)-(2) bekezdései

vizsgálni kell a teszt elvégzéséhez szükséges hozzájáruló nyilatkozat „kikényszerítettségét”.³¹

3. MUNKAVÁLLALÓ TERHESSÉGE, MINT AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT MEGVÁLTOZÁSÁNAK SPECIÁLIS ESETE

Az egészségi állapot kifejezés a jogviszony folyamatos jellegére tekintettel a mindenkori, és nem csak a munkaszerződés megkötésekor fennálló állapotra vonatkozik. A munkáltató a munkavállaló egészségi állapotának változására tekintettel köteles a munkafeltételeket, a munkaidő-beosztást megfelelően módosítani. Az Mtv. 50/A. §-a továbbá rögzíti, hogy „a sérülékeny csoportba tartozó munkavállalókat a külön jogszabályban foglaltak szerint óvni kell az őket különösen érintő egészségkárosító kockázatoktól.” Az R. Értelmező rendelkezései szerint pedig a sérülékeny csoportba sorolhatóak a várandós, nemrégén szült, anyatejet adó nők és szoptató anyák.

Az Mt. 60. § (1)-(2) bekezdései értelmében a munkavállaló számára, ha a munkakörében történő foglalkoztatás feltételei nem módosíthatóak, egészségi állapotának megfelelő munkakört kell felajánlani, ha várandóssága megállapításától gyermeke egyéves koráig – munkaköri alkalmasságára vonatkozó orvosi vélemény alapján – a munkakörében nem foglalkoztatható. A munkavégzés alól fel kell menteni, ha az egészségi állapotának megfelelő foglalkoztatása nem lehetséges. A munkavállaló a felajánlott munkakörnek megfelelő alaphétre jogosult, amely a munkaszerződés szerinti alaphéternél kevesebb nem lehet. A felmentés idejére alaphétre illeti meg, kivéve, ha a felajánlott munkakört alapos ok nélkül nem fogadja el.

A munkavállaló együttműködésének fontos szerepe van az Mt. 60.§-ában rögzített munkáltatói kötelesség teljesítése szempontjából. A munkáltató ugyanis csak abban az esetben tudja teljesíteni új munkakör-felajánlási kötelezettségét, ha tudomást szerez a munkavállaló várandósságáról és arról, hogy a munkavállaló egészségének védelmében eredeti munkakörében az eredeti munkafeltételek mellett nem foglalkoztatható. A munkavállaló együttműködését megkövetelő előírásból következik, hogy köteles a munkaköri alkalmasságára vonatkozó orvosi véleményt a munkáltatónak bemutatni, és a szükséges orvosi vizsgálatokon részt venni.³² Az együttműködési kötelezettségből ered továbbá az is, hogy a

³¹ DR. PÉTERFALVI ATTILA: Az adatvédelmi biztos beszámolója 2005., Adatvédelmi Biztos Irodája, Budapest, 2006. <https://www.naih.hu/files/Adatvedelmi-biztos-beszamoloja-2005.PDF> (letöltés ideje: 2018. 09.10.) 341-342. o.

³² DR. BANKÓ ZOLTÁN – DR. BERKE GYULA – PROF. DR. KISS GYÖRGY: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó letöltés ideje: 2018. szeptember 16.)

munkavállaló kellő indok nélkül nem utasíthatja el a felajánlott munkakört.³³ Sem a jogszabály szövege, sem az ahhoz fűzött indoklás nem ad támpontot ahhoz, hogy mi minősülhet alapos oknak. Az Mt-hez fűzött Kommentár szerint ilyen lehet az, ha a felajánlott munkakör nem felel meg a munkavállaló végzettségének, képzettségének vagy személyi körülményeire, életkorára, egészségi állapotára tekintettel számára aránytalan sérelmet okoz.³⁴

4. A MUNKAVÁLLALÓ ALKALMATLANSÁGA, MINT FELMONDÁSI OK

Az Mt. szabályozza a munkáltató felmondásának okait. A 66. § (1) bekezdése szerint a munkáltató felmondását köteles megindokolni. A (2) bekezdés értelmében a felmondás indoka a munkavállaló munkaviszonnyal kapcsolatos magatartásával, képességével vagy a munkáltató működésével összefüggő ok lehet. A munkavállaló képességére alapított felmondási ok kapcsán vizsgálat alá vonható a munkaköri alkalmasság kérdése. Az Mt-hez fűzött Kommentár szerint a munkavállaló képességének hiánya okszerű indoka lehet a munkáltatói felmondásnak. A képesség hiánya megmutatkozhat egészségbeli, vagy szakmai alkalmasság területén is. Az egészségügyi alkalmatlanságot foglalkozás-egészségügyi orvos szakvéleménye, a szakmai alkalmatlanságot az általános magatartási követelmények alapján elvárt szakértelem hiánya (pl. az átlagostól jelentősen, rendszeresen elmaradó teljesítmény, a vezetői képességek, a munkaszervezés hiánya) alapozza meg. Ennek megfelelően az egészségügyi alkalmasság orvosi szakkérdés, így annak megítélésében az orvosszakértői vélemény a bíróság által értékelendő egyik bizonyíték, míg a munkakörre való szakmai alkalmatlanság a bíróság megítélését igénylő jogkérdésnek minősül.³⁵

Az egységes bírói gyakorlat szerint a munkaköri feladatokra való alkalmatlanság azt jelenti, hogy a munkavállaló a számára kijelölt munkafeladatokat valamely személyében rejlő ok (képesség, adottság, készség) hiánya miatt nem tudja ellátni. Ennek megállapítása nem történhet meg olyan időszakban, amely alatt a munkavállalót a törvény a munkavégzési kötelezettsége alól mentesíti.³⁶

A Kjt. 30. § (1) bekezdés c) pontja akként rendelkezik, hogy a munkáltató a közalkalmazotti jogviszonyt felmentéssel megszüntetheti, ha a közalkalmazott munkaköri feladatainak ellátására tartósan alkalmatlanná vált vagy munkáját nem végzi megfelelően. Amennyiben az alperes a felperest tartós alkalmatlanságára

³³ DR. KÁRTYÁS GÁBOR-DR. PETROVICS ZOLTÁN-DR. TAKÁCS GÁBOR: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó letöltés ideje: 2018. szeptember 18.)

³⁴ Bankó Zoltán - Berke Gyula - Kiss György: i.m.

³⁵ Legfelsőbb Bíróság Mfv.E.10.247/2003/1.

³⁶ EBH2006. 1538.

hivatkozva mentette fel, jogszerűen nem térhet át a Kjt. 30. § (1) bekezdés c) pontja második fordulata szerinti nem megfelelő munkavégzés bizonyítására.³⁷

A jelenleg hatályos Kttv. 63. §-a szintén meghatározza az egészségügyi okból történő alkalmatlanságot, mint felmentési okot. Ha a foglalkozás-egészségügyi orvos megállapítja, hogy a kormánytisztviselő egészségügyi okból a feladatai ellátására alkalmatlan, a kormányzati szolgálati jogviszonyt felmentéssel meg kell szüntetni. Emellett a Kttv. felmentési okként jelöli meg a nem megfelelő munkavégzést, mint szakmai alkalmatlanságot. A korábban hatályban volt a köztisztviselők jogállásáról 1992. évi XXIII. törvény szabályozása szerint a tisztviselőt szakmai alkalmatlanság miatt csak abban az esetben lehetett felmenteni, ha a munkáltató a tisztviselő alkalmatlanságát előzetesen minősítési eljárásban megállapította, és azt kellő időben a köztisztviselő nem támadta meg. A felmentés indokaként megjelölt alkalmatlanság valóságának bizonyítására elegendő volt tehát, ha a minősítési eljárásban a köztisztviselő alkalmatlanságát a minősítést végző megállapította.³⁸ Ugyanakkor a bíróság a minősítés eredményét nem vizsgálhatta tekintettel arra, hogy a minősítés a munkáltató mérlegelésébe tartozó kérdés.³⁹ A jelenleg hatályos Kttv. 63. § (2) bekezdés b) pontja akként rendelkezik, hogy a kormányzati szolgálati jogviszonyt felmentéssel meg kell szüntetni, ha a kormánytisztviselő munkavégzése nem megfelelő. A jelenleg hatályos Kttv, valamint Kjt. rendelkezései értelmében a munkáltatónak a felmentést megelőzően lehetősége van a közalkalmazott, valamint közsolgálati tisztviselő minősítésére. Mivel a minősítés a munkaköri feladatok ellátásának átfogó értékelésére szolgál, a szakmai alkalmatlanságra alapított felmentés előtt célszerű ezt a vizsgálatot elvégezni.

4.1. Felmondási korlátozások

A felmondási jog gyakorlására a munkáltató – a munkavállaló személyi körülményei okán – meghatározott esetekben korlátozott mértékben jogosult. Az Mt. alapján – különös tekintettel a munkavállaló képességével összefüggő felmondás esetén – az alábbi felmondási korlátozások érvényesülnek.

4.1.1. Védett kor

A gyakorlatban „védett kor”-nak nevezett jogintézmény fogalmilag felmondási korlátozás, mivel ez alatt az időszak alatt a munkáltató élhet ugyan a felmondás jogával, azonban az általános szabályokhoz képest joggyakorlása nehezített. A

³⁷ Kúria Mfv.II.10.552/2013/4.

³⁸ Legfelsőbb Bíróság Mfv.II.10.690/2000/3.

³⁹ Kúria Mfv.I.10.592/2011/9.

védelmi időszak az Mt. szerint az öregségi nyugdíjkorhatár betöltését megelőző öt évre vonatkozik. A munkáltató a nyugdíjasnak nem minősülő munkavállaló határozatlan időtartamú munkaviszonyát – a munkavállaló magatartására hivatkozással – felmondással csak akkor szüntetheti meg az Mt. 66. § (4)-(5) bekezdése szerint, ha a munkavállaló a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, illetőleg egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi. A munkavállaló képességével (alkalmatlanság) összefüggő okból akkor szüntethető meg a munkaviszony, ha a munkaszerződésben meghatározott munkahelyen – ennek hiányában azon a munkahelyen, ahol a munkavállaló munkáját szokás szerint végzi – nincs a munkavállaló által betöltött munkakörhöz szükséges képességnek, végzettségnek, gyakorlatnak megfelelő betöltetlen másik munkakör vagy a munkavállaló az e munkakörben való foglalkoztatásra irányuló ajánlatot elutasítja. Önmagában a felmondásnak a felajánlható munkakör hiányára tett megállapítása az Mt. 66. § (5) bekezdésének külön megjelölése nélkül sem értelmezhető kiterjesztő módon, ilyenkor is kizárólag a munkaszerződésben megjelölt munkahely az irányadó.⁴⁰

4.1.2. Anya és gyermekét egyedül nevelő apa

Ha a gyermek 3 éves koráig az anya vagy a gyermekét egyedül nevelő apa szülési vagy a gyermek gondozása céljából fizetés nélküli szabadságot nem vesz igénybe, ebben az esetben a munkavállaló munkaviszonyát – magatartására hivatkozással – csak lényeges kötelességszegésre alapított felmondással szüntetheti meg a munkáltató. Szintén irányadó a munkavállaló képességével összefüggő felmondás esetén, hogy ebből az okból akkor szüntethető meg a munkaviszony, ha a munkáltatónál a munkahelyen nincs a munkavállaló által betöltött munkakörhöz szükséges képességnek, végzettségnek, gyakorlatnak megfelelő betöltetlen másik munkakör vagy a munkavállaló az e munkakörben való foglalkoztatásra irányuló ajánlatot elutasítja [Mt. 66. § (4)-(5) bekezdés].

4.1.3. Rehabilitációs ellátásban vagy rehabilitációs járadékban részesülő munkavállaló

Az Mt. 66. § (7) bekezdése akként rendelkezik, hogy a munkáltató a rehabilitációs ellátásban vagy rehabilitációs járadékban részesülő munkavállaló munkaviszonyát a munkavállaló egészségi okkal összefüggő képességével indokolt felmondással akkor szüntetheti meg, ha a munkavállaló eredeti munkakörében nem foglalkoztatható tovább és a munkavállaló számára állapotának egészségi

⁴⁰ EBH2016. M.29.

szempontból megfelelő munkakört nem tud felajánlani, vagy a munkavállaló a felajánlott munkakört alapos ok nélkül nem fogadja el.

A felmondási korlátozás azt a munkáltatói kötelezettséget tartalmazza, hogy a munkáltató mérje fel azokat a munkaköröket, amelyek a munkavállaló képességének, végzettségének, gyakorlatának megfelelőek, azokat ajánlja fel a munkavállalónak. A védett munkavállalónak olyan munkakört, és ezen belül olyan munkát kell felajánlani, amelyet az adott képességeinek megfelelően el tud látni. A felajánlandó munkakörrel kapcsolatos további követelmény a végzettség, amely jelenthet azonos képzettségi szintet, például felsőfokú végzettség, valamint azonos képzettségi szakot is. A munkáltató adott esetben alacsonyabb képzettséget, végzettséget igénylő munkakört is köteles felajánlani a munkavállaló részére. A gyakorlat követelménye pedig azt jelenti, hogy a munkavállaló számára azonos gyakorlatot, tapasztalatot kívánó munkakört kell felajánlani.⁴¹

4.2. Egészségügyi alkalmatlanság

A munkavállaló képességével összefüggő felmondási ok lehet az egészségügyi alkalmatlanság, amelyet mindig a munkavállaló munkaszerződéses munkakörére vonatkozóan kell értékelni, figyelemmel a Mvt. 49. § (1) bekezdésében, valamint az R-ben foglaltakra. Amennyiben nem a felperes valódi munkakörben vizsgálták, és nem a valódi munkakör tekintetében mondták ki a vizsgálatot követően az alkalmatlanságát, a munkáltató pedig nem a ténylegesen ellátott munkakörre való alkalmatlanság miatt mondott fel, jogellenesen szüntette meg munkaviszonyt. Annak utóbb nem lehet jelentősége, hogy a perben a foglalkozás-egészségügyi orvos, vagy igazságügyi orvosszakértő igazolja, hogy a felperes a tényleges munkakörében sem dolgozhatott volna az egészségi állapota miatt, mert csak a felmondásban szereplő indokokat lehet vizsgálni, újabb szempontot már nem lehet figyelembe venni.⁴²

Az egészségügyi alkalmatlanság a felperes személyében rejlő önhiba⁴³, ezért az a munkavállaló, aki az alkalmassági vizsgálaton nem alkalmas minősítést kapott, az adott munkakörben nem foglalkoztatható.⁴⁴ Amennyiben pedig a perben bizonyítást nyer, hogy az adott munkakör betöltéséhez megkövetelt egészségügyi alkalmasság már a jogviszony létesítésekor (kinevezéskor) sem állt fenn, abban az esetben a jogviszonyt érvénytelenség miatt meg kell szüntetni. A Legfelsőbb Bíróság Mfv. II. 10.249/2010/3. számú eseti döntésének tényállás szerint a

⁴¹ Bankó Zoltán - Berke Gyula - Kiss György: i.m.

⁴² BH2015. 3.78.

⁴³ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.723/1999.

⁴⁴ R. 16. §

hivatásos állomány tagja a szolgálati jogviszonyba történő kinevezése előtt az irányadó jogszabályban előírt orvosi vizsgálatokon való részvételt megkezdte, és ott „nem alkalmas” minősítést kapott, ezáltal a kinevezés időpontjában nem valósult meg a hivatásos szolgálat létesítéséhez szükséges alkalmazási feltételek egyike. Miután a másodfokú orvosi vizsgálat a „nem alkalmas” minősítést megerősítette, a kinevezés kezdettől fennálló érvénytelensége alapján kellett az alperesnek intézkedést tenni. Eszerint az érvénytelen jognyilatkozat alapján létrejött szolgálati viszonyt azonnali hatállyal meg kellett szüntetni, és a felmentés szabályait, illetve jogkövetkezményeit kellett megfelelően alkalmazni.

Az. R. 16. §-a értelmében az a munkavállaló, aki a munkaköri alkalmassági vizsgálaton nem vett részt, nem foglalkoztatható az adott munkakörben. A Kúria ezzel összefüggésben azonban az Mfv.10.410/2012/3. számú eseti döntésében azt állapította meg, hogy a kötelező orvosi munkaköri alkalmassági vizsgálat elmulasztása önmagában nem alapozhatja meg a munkavállaló alkalmatlanságát. Egy korábbi, Legfelsőbb Bíróság által hozott döntés értelmében pedig a jogszerűen elrendelt munkaköri alkalmassági vizsgálaton való részvétel megtagadása és ezzel a foglalkoztatás akadályozása jogszerű indoka lehet a felmondásnak.⁴⁵

A munkavállaló egészségügyi alkalmassága a munkaviszony fennállása alatt folyamatosan fennálló követelmény. Amennyiben a munkáltató álláspontja szerint a munkavállaló egészségügyi okból alkalmatlanná válik az adott munkakör ellátására, ebben az esetben megnyílhat a munkáltató felmondási joga (pl. rokkantság esetén). A munkáltatói jogkör gyakorlója akkor jár el helyesen, ha a felmondási jog gyakorlását megelőzően megkeresi a foglalkozás egészségügyi tevékenységet ellátó orvost (üzemorvos) annak közlése végett, hogy a munkavállaló a munkaszerződés szerinti munkaköre betöltésére egészségügyi szempontból alkalmas-e, majd az orvosi vélemény kézhezvételétől számított tizenöt napon belül kéri a munkaköri alkalmasság másodfokú elbírálását. Ha az alkalmatlanságot az üzemorvos megállapítja, tisztázni kell, hogy van-e a munkavállaló egészségi állapotának megfelelő másik munkakör.⁴⁶ Az egészségügyi alkalmatlansággal indokolt felmondásnál a munkáltatónak azt kell bizonyítani, hogy a munkavállaló az adott munkakör betöltésére ténylegesen alkalmatlan. A munkáltató felmondásában megjelölt alkalmatlanságot a ténylegesen betöltött munkakörnek megfelelő egészségügyi kockázatok alapján kell vizsgálni.⁴⁷ Ha a munkavállaló az összes bizonyíték alapján döntött abban a kérdésben, hogy a felperes a felmentéskor egészségügyi okból alkalmatlan volt az adott munkaköre

⁴⁵ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.11.000/2002.

⁴⁶ DR. CSÉFFÁN JÓZSEF: A Munka Törvénykönyve és magyarázata. Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 2010. 225-226. old.

⁴⁷ BH2015. 78.

betöltésére, a felmentés jogszerű.⁴⁸ Jogvita esetén azonban a felmentési ok valóságát és okszerűségét a munkáltatónak kell bizonyítania és a munkáltató érdekkörében eljáró foglalkozás-egészségügyi orvos véleményére alapított intézkedésért a munkáltató helytállni tartozik, ha a vélemény utóbb megdőlt.⁴⁹

Egy eseti döntésben kimondta a Kúria, hogy jogszerűen szüntette meg a munkaviszonyt a munkáltató felmondással, miután a felperest a munkáltató a munkavégzés során rendszeres gépjárművezetést igénylő munkakörben alkalmazta, de az elsőfokú munkaköri alkalmassági vélemény alapján foglalkozásszerűen gépjárművet nem vezethetett. A munkáltatóra a munkaköri alkalmassági vélemény kötelező, annak figyelembevételével kell a munkavállalót foglalkoztatnia. Amennyiben adott munkakörülmények mellett a munkavállaló foglalkoztatása a munkaalkalmassági vélemény alapján nem lehetséges, egészségügyi alkalmatlanság miatt a munkaviszony jogszerűen felmondható.⁵⁰ A keresőképtelenség a munkaköri feladatok ellátására való alkalmatlanságot azonban nem alapozza meg,⁵¹ továbbá a III. csoportú rokkantságnak, azaz 67%-os munkaképesség-csökkenésének megállapítása, mint a rokkantsági nyugdíjra való jogosultság feltétele nem jelenti egyben a köztisztviselő feladatai ellátására való alkalmatlanságát.⁵²

A munkakörben való foglalkoztatás megállapítására – a fentiekben foglaltaknak megfelelően – a foglalkozás-egészségügyi orvos véleménye az irányadó, akinek álláspontjához a munkáltató kötve van. Következésképpen az ítélkezési gyakorlat abban, hogy amennyiben a munkáltató a jognyilatkozatát egy más által adott szakvéleményre alapítja, annak helyességéért, valóságáért, megalapozottságáért a munkavállalóval szemben helytállni köteles.⁵³ Amennyiben a felmentés idején az orvos a munkavállalót alkalmasnak találta a munkavégzésre, és a munkáltató felülbírája az orvosi alkalmasságot, holott erre a jogszabály nem adott lehetőséget, az alkalmatlanságra hivatkozó felmentés jogellenes.⁵⁴

A bírói gyakorlat szerint a munkaügyi bíróságot azonban a munkaköri alkalmasságra vonatkozó orvosi vélemény nem köti. Ezért a munkaköri alkalmatlanságra alapozott munkáltatói felmondás ellen indított munkaügyi vitában orvosszakértőt rendelhet ki a dolgozó állapotára vonatkozó tények, körülmények tisztázása érdekében. Különösen szükséges a szakértői bizonyítás

⁴⁸ Legfelsőbb Bíróság Mfv.E.10.247/2003/1.

⁴⁹ BH2018. 92.

⁵⁰ Kúria Mfv.I.10.776/2016/3.

⁵¹ EBH2006. 1538.:

⁵² Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.727/1996/4.

⁵³ Kúria Mfv.I.10.564/2015/4.

⁵⁴ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.466/2010/5.

elrendelése, ha a munkavállaló vitatja az alkalmatlanságát, vagy az azt megállapító vélemény helyességéhez egyébként kétség fér.⁵⁵ A Kúria előtt Mfv.10.353/2015/1. számon folyamatban volt perben megállapításra került, hogy a munkáltató jogellenes szüntette meg a munkavállaló munkaviszonyát egészségügyi alkalmatlanság miatt. A per tényállása szerint a felperes gondozó munkakörben állt munkaviszonyban az alperesnél, majd szociális asszisztens munkakörben továbbra is az alperes által üzemeltetett, elsősorban pszichiátriai kórképpel rendelkező betegek gondozását, egészségügyi, fizikai ellátását végezte. Soron kívüli foglalkozás-egészségügyi vizsgálaton vett részt, amelynek eredményeként megállapították, hogy a munkaköre betöltésére, a másodfokú szakvélemény szerint pedig ápoló munkakör ellátására nem alkalmas, más munkakörbe helyezésekor maximum 10-15 kilogrammig emelhet. Az alperes felmondással a munkaviszonyt megszüntette azzal az indokkal, hogy a felperes a munkaköre ellátására egészségügyi állapota miatt nem alkalmas, rehabilitációs munkakört a részére biztosítani nem tudnak. Az elsőfokú bíróság a munkaviszony megszüntetése jogellenessége tárgyában előterjesztett keresetet alaposnak találta. A bíróság kifejtette, hogy az elsőfokú és a másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vélemény a felperest munkaköre ellátására alkalmatlannak minősítette, az e véleményen alapuló munkáltatói intézkedés ellen indított munkaügyi vitában azonban orvosszakértő kirendelésének volt helye, aki a perbeli esetben a felperest munkaköre ellátására korlátozottan alkalmasnak ítélte. Ezért a munkáltatói felmondásban foglalt, a munkaköri alkalmatlanságra alapított indok valótlan. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet a nem fellebbezett részében helybenhagyta. A Kúria a felülvizsgálati eljárásban megállapította, hogy az eljáró bíróságok jogszerűen folytattak le bizonyítást a felperes munkaköri egészségügyi alkalmasságára vonatkozóan tekintettel arra, hogy a felperes vitatta a foglalkozás-egészségügyi első- és másodfokú szakvéleményben foglalt egészségügyi alkalmatlanságára vonatkozó megállapításokat. Figyelemmel arra, hogy a perben kirendelt igazságügyi orvosszakértő a felperes korlátozott alkalmasságát véleményezte a munkaköre ellátására, az alperesre háruló bizonyítási teher folytán az eljáró bíróságok jogszerű következtetést vontak le arról, hogy a felmondás oka nem valós, a felperes a munkaköre ellátására nem volt alkalmatlan, ezért a munkaviszonya megszüntetésére jogellenesen került sor.

Az Mt. alapján a munkáltató nem jár el rendeltetésellenesen akkor, amikor az egészségügyi okból alkalmatlan minősítés ellenére nem szünteti meg az alperesnél fennálló jogviszonyt, ugyanis a törvényi rendelkezések szerint a felmondás egy lehetőség a munkáltató részére, nem pedig kötelezettség. Nem tekinthető tehát joggal való visszaélésnek, ha nem él a jogviszony

⁵⁵ BH1990. 362.

megszüntetésére vonatkozó jogával, hanem a jogviszonyt fent kívánja tartani.⁵⁶ Az EBH2017. M.16. számú elvi döntés ítéleti tényállása szerint a felperes munkáltatóként a munkakörre egészségügyi alkalmatlanságot megállapító orvosi véleményt követően arról értesítette felperest, hogy nem tudja foglalkoztatni, nincs felajánlható munkaköre, így munkavégzés hiányában munkabér nem jár a részére. A munkaviszony megszüntetésére azonban nem került sor, a munkáltató fenntartotta a munkaviszonyt. Az adott ügyben abban a jogkérdésben kellett állást foglalni, hogy a munkavállaló munkaszerződés szerinti munkaköre betöltésére megállapított egészségügyi alkalmatlansága esetében a munkaviszony megszüntetése hiányában van-e foglalkoztatási kötelezettsége a munkáltatónak. A döntésben elvi éllel mondta ki a Kúria, hogy amennyiben a munkavállaló a munkaszerződés szerinti munkakörben egészségi alkalmatlanság miatt nem foglalkoztatható, de nem keresőképtelen, és a munkáltató fenntartja a munkaviszonyt, az Mt. 51. § (1) bekezdéséből következően a foglalkoztatási kötelezettsége – mint a munkaviszonyból eredő alapvető munkáltatói kötelezettség és a munkaviszony egyik tartalmi eleme – fennáll, egymagában az egészségügyi alkalmatlanság nem szünteti meg, és nem is függeszti fel.

Az Mt-ben foglalt szabályozással szemben meghatározott különös jogszabályi rendelkezések szerint az egészségügyi alkalmatlanság ex lege megszünteti az adott foglalkoztatási jogviszonyt. A Hjt. 62. § (2) bekezdése b) pontja akként rendelkezik, hogy a szolgálati viszonyt felmentéssel meg kell szüntetni, ha az állomány tagja az egészségi vagy a pszichikai állapota alapján a katonai szolgálatra alkalmatlan. Hasonlóképpen a Hszt. vonatkozó rendelkezései értelmében amennyiben a hivatásos szolgálati viszony létesítésének egyik törvényi feltétele, a hivatásos szolgálatra egészségi szempontból való alkalmasság megdől, a hivatásos szolgálati jogviszony a továbbiakban tartható fenn. Ennek megfelelően rendelkezik az R. 35. § (2) bekezdése, miszerint a munkáltatói jogkört gyakorló eljáró a jogerős felülvizsgálati orvosi határozat alapján 30 napon belül köteles intézkedni az érintett szolgálati viszonyának rendezéséről, amely a hivatásos szolgálatra való alkalmatlanság orvosi megállapítása esetén kizárólag a szolgálati viszony megszüntetését eredményező intézkedést, vagyis felmentést vonhat maga után.

A Kttv. 63. § (1) bekezdése alapján szintén kötelező felmentési ok az egészségügyi alkalmatlanság, továbbá ebben az esetben a munkáltatót munkakör-felajánlási kötelezettség terheli, amely olyan munkakörökre terjed ki, amelyek megfelelnek a kormánytisztviselő képzettségének, besorolásának és egészségügyi állapotának. Az állás-felajánlási kötelezettség elmulasztása, mint jogellenes eljárás,

⁵⁶ Fővárosi Törvényszék Mf.680.840/2017/3.

érvénytelenséget eredményez. Felmentésre akkor kerülhet sor, ha ilyen munkakör nincs, vagy az áthelyezéséhez a kormánytisztviselő nem járul hozzá.⁵⁷

Egészségügyi alkalmatlanság miatt történő felmentéssel összefüggésben felmerülhet a munkavállaló kártérítési igénye. A Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.288/2010/6. számú eseti döntésében megállapította, hogy a felperes hivatásos szerződéses katonai szolgálata – a honvédség által szervezett sportnapon – során szenvedte el a sérülését, amelynek eredményeként szolgálatra egészségügyi alkalmatlansága miatt szüntették meg a jogviszonyát. A sérülése mind a tanult szakmájában, mind pedig a szabadidős tevékenységében hátrányt okoz, ezért a felperest olyan mértékű nem vagyoni kártérítés illeti meg, amely az előállott hátrány kompenzálására alkalmas.

Meghatározott jogviszonyok esetében felmerülhet a fizikai alkalmatlanság kérdése is. Amennyiben a munkavállaló korlátozott egészségügyi alkalmassága mellett fizikai okból alkalmatlan a katonai szolgálatra, jogviszonya ex lege szűnik meg, ugyanis a Hjt. erre az esetre nem a jogviszony megszüntetését, hanem a törvény erejénél fogva annak megszűnése megállapítását írja elő. A Hjt. 79. § (4) bekezdése akként rendelkezik, hogyha az állomány tagja a megismételt ellenőrzésen sem felel meg a fizikai követelményeknek, szolgálati viszonya törvény erejénél fogva szűnik meg.⁵⁸ A Hszt. hasonlóképpen rendelkezik, amikor kimondja, hogy a hivatásos állomány tagjának a szolgálati viszonyát felmentéssel meg kell szüntetni, ha minősítése, pszichikai, fizikai vagy egészségi állapota alapján a hivatásos szolgálatra alkalmatlanná vált.⁵⁹

4.3. Szakmai alkalmatlanság

A munkavállaló képességével összefüggő ok lehet a munkaköre betöltésére való szakmai alkalmatlansága. Ez akkor állapítható meg, ha a dolgozó nem képes a feladatait az átlagos színvonalon, megfelelő minőségben, illetve mennyiségben teljesíteni, vagy a munkaköre által megkövetelt szakismeretekkel nem, vagy hiányos szakismeretekkel rendelkezik, a munkakörének ellátásához szükséges gondosság, körültekintés folyamatos tanúsítására nem képes, vagy hiányzik a munkafeladatai ellátásához szükséges személyes tulajdonsága.⁶⁰

Az alkalmatlanság kérdésében nem általánosságban, hanem konkrétan az adott munkáltató és az adott munkakör, illetve munkavállaló figyelembevételével kell

⁵⁷ DR. BÉRCES KAMILLA: Kommentár a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvényhez (elektronikus elérés: Complex Jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 16.)

⁵⁸ Kúria Mfv.II.10.633/2017/4.

⁵⁹ Hszt. 82. § (2) bekezdés aa) pont

⁶⁰ Kúria Mfv.II.10.311/2014/5., Mfv.II.10.552/2013/4., Mfv.II.10.227/2014/4:

állást foglalni. Alkalmatlanságra hivatkozó felmondásban meg kell jelölni az alkalmatlanságot kiváltó magatartásokat. Az alkalmatlanság akkor valósít meg jogszerű felmondási indokot, ha az bizonyított objektív, konkrét tényeken alapul, nem elegendő a munkáltató szubjektív véleménye. Az ezen indokra alapított felmondás akkor jogszerű, ha az annak alapjául szolgáló bizonyított tényekből okszerűen következik, hogy a munkavállaló miért nem képes ellátni a munkakörét. Ilyen lehet például a hasonló munkát végző társai hibaszázalékát többszörösen meghaladó hibával történő munkavégzés. Amennyiben a munkáltató a szakmai alkalmatlanság körében több konkrét okra is hivatkozik, még nem teszi jogellenessé a felmentést az a tény, ha egyes okok nem kellően bizonyítottak, azonban a bizonyított okok annak megállapítását súlyuknál fogva aggálytalanul alátámasztják. Az alkalmatlanság, mint felmentési ok valóságát és okszerűségét a felmentés időpontjához képest kell vizsgálni, ezért a felmentésben közölt indokok utóbb nem bővíthetők.⁶¹ A felmondás indokának összefoglaló jelleggel történő megjelölése alkalmas lehet, amennyiben abból kitűnik, hogy az alperesnél miért nincs lehetőség a jogviszony további fenntartására.⁶²

Az felmondás okaként megjelölt kötelezettségszegéseket, hiányosságokat azok súlya, gyakorisága figyelembevételével kell értékelni, így állapítható meg, hogy azok együttesen megalapozzák-e az adott munkakörre való alkalmatlanságot.⁶³ A következetes bírói gyakorlat szerint a felmentési indok jogszerűségéhez kisebb munkavégzésbeli hiányosságok, illetve jelentéktelen mulasztások általában nem elegendőek, ugyanis azok a felmentést okszerűen nem támasztják alá.⁶⁴

A tartalmatlan, közhelyszerű indokolás miatt a felmondás jogellenes. Nem elégíti ki a világos indokolás követelményét például a munkavállaló munkaköri alkalmatlanságára való pusztán hivatkozás, ha nem tűnik ki belőle az a közelebbi konkrét körülmény, amely az alkalmatlanságot kiváltja. Ennek megjelölése viszont részletezés nélkül is világossá teszi az indokolást. Elegendő tehát annak előadása a felmondás indokolásában, hogy például az anyagkönyvelő rendszeresen elemi számítási hibákat követ el, de nem feltétlenül szükséges azoknak az eseteknek a tételes ismertetése, hogy melyek voltak és mikor, melyen körülmények között történtek a hibák.⁶⁵

A szakmai alkalmatlanság, mint felmondási ok két nagyobb alcsoportra bontható: egyrészt a szűkebb értelemben vett szakmai alkalmatlanság, amely esetében a munkavállaló képességének, képzettségének a hiánya állapítható meg, míg a

⁶¹ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.040/2007/3., Mfv. I.10.904/1997.

⁶² Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.269/1997/2.

⁶³ BH2004. 158.

⁶⁴ Kúria Mfv.II.10.311/2014/5.

⁶⁵ MK 95. számú állásfoglalás

másik esetben a felmondás indoka a munkavállaló összeférhetetlen magatartása. Adott esetben nehézséget okozhat annak elkülönítése, hogy egy konkrét ügyben a munkavállaló képessége, szakmai szempontú nem megfelelő munkavégzése, vagy pedig jogsértő magatartása az, ami miatt az adott munkakör betöltésére alkalmatlanná vált.

4.3.1. Képesség, képzettség hiánya

A munkakörre való alkalmatlanságot megalapozza, ha a munkavállaló az adott munkakör betöltéséhez szükséges végzettséggel, képzettséggel nem rendelkezik. Amennyiben már a munkaviszony létesítésekor sem rendelkezett az előírt képzettséggel, akkor a munkaviszonyt semmisség alapján meg kell szüntetni.

A Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntése⁶⁶ szerint a közalkalmazott felperes kinevezésének semmisségét az alapozta meg, hogy a felperest az alperes szaktanár (matematika, fizika, informatika) munkakörben alkalmazta anélkül, hogy rendelkezett volna az ehhez szükséges végzettséggel és képzettséggel. Az alperesnél nem volt felajánlható napközis tanár, illetve olyan munkakör, aminek betöltésére végzettsége és szakképzettsége alapján a felperes alkalmas lett volna. A felmentés egyértelműen tartalmazta, hogy a felperes nem rendelkezett az ügy elbírálásakor hatályos, a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényben taxatív módon felsorolt végzettséggel és szakképzettséggel, így munkaköre ellátására tartósan alkalmatlanná vált, valamint kinevezése jogszabályba ütközés okán érvénytelen. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy ilyen esetben a semmisséghez fűződő jogkövetkezményeket kell alkalmazni: miután a semmisség rövid időn belül nem volt kiküszöbölhető és a munkáltatónak volt felróható, ezért úgy kellett tekinteni, mintha a jogviszony érvényesen létrejött volna, így a felmentéshez fűződő jogkövetkezményeket (felmentési idő és végkielégítés) kellett alkalmazni. Hasonló következtetésre jutott a Legfelsőbb Bíróság az Mfv.I.10.993/2010/4. számú eseti döntésében, ahol azt is megállapította, hogy amennyiben a munkáltató a felperest kinevezésekor nem, csak később tájékoztatja arról, hogy a munkakörére előírt képesítési feltételeknek nem felel meg, és csak később hívja fel, hogy szerezze meg a szükséges szakképesítést, nem jelenti azt, hogy a munkáltató rendeltetésellenesen gyakorolja a jogait. Önmagában ugyanis az a munkáltató tévedés, hogy a felperes alkalmazásakor az alperes a képesítését jogszerűnek értékelte, még nem jelent rendeltetésellenes joggyakorlást.

Meg kell állapítani a szakmai alkalmatlanságot abban az esetben is, ha az adott munkakörhöz megkövetelt végzettséget a munkavállaló határidőre nem szerzi

⁶⁶ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.11.181/2009/4.

meg. A Legfelsőbb Bíróság a Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.11.099/2000/3. számú eseti döntésében kimondta, hogy a pedagógus munkakörben foglalkoztatott felperesek az alkalmazási feltételekkel nem rendelkeztek, tanulmányaikat türelmi időben nem kezdték meg, a munkakörük ellátására tartósan alkalmatlanná váltak, ezért jogviszonyuk megszüntetése törvényesen történt. A per tényállása szerint a felperesek meghatározott ideig nem szerezték meg a munkakörük betöltéséhez előírt felsőfokú szakirányú iskolai végzettséget, illetve nem kezdték meg felsőfokú intézményben a tanulmányaikat.

A munkavállaló munkájával, magatartásával szemben felhozott konkrét kifogás hiányában önmagában egy szakmai kérdéseket tartalmazó teszt-lap sikertelen kitöltése nem alapozza meg az alkalmatlanság megállapítását. A nagyszámú bizonylat között felmerülő néhány késedelmes adatrögzítés önmagában a munkakör betöltésére vonatkozó alkalmatlanságot okszerűen szintén nem alapozza meg.⁶⁷ A néhány nap betanulási idővel együtt is mindössze egyhónapos munkavégzés során feltárt hibák nem szolgáltatnak kellő alapot a munkaviszony felmondással történő megszüntetésére.⁶⁸ A tanár néhány esetben történt, öt-tíz perces - az órakezdés késedelmével nem járó - késése alkalmatlanság megállapítására önmagában nem alkalmas (BH2007. 63.).

A szakmai alkalmatlanság megállapítására adott esetben a munkáltató szakértőt is igénybe vehet. Egy eseti döntésében⁶⁹ a Legfelsőbb Bíróság nem állapította meg a hegedűtanárként közalkalmazotti jogviszonyban álló felperes szakmai alkalmatlanságát annak ellenére, hogy az alperesi munkáltató a felmondás indokát szakértői véleményre alapította. A per adatai szerint alperes igazgatója által felkért szakértő 1 alkalommal óralátogatáson vett részt, 2 alkalommal vizsgálatot tett, majd ezt követően a felperes oktatói munkájáról szakértői véleményt adott. A szakvélemény tartalmára tekintettel az alperes a felperes közalkalmazotti jogviszonyát tartós alkalmatlanság címén megszüntette. Indokolásában – hivatkozással a szakértői véleményben foglaltakra – előadta, hogy a felperes növendékei rendszeresen az átlagosnál jóval gyengébben teljesítenek. Az elsőfokú bíróság által levont jogkövetkeztetés szerint az alperes az eljárás során nem bizonyította a felperes tartós alkalmatlanságát, ez ugyanis csak akkor állapítható meg, ha a közalkalmazott hosszú időn keresztül, sorozatosan a szakma alapvető szabályait, a munkáltató elvárásait megsértve végzi munkáját. A perbeli esetben nem volt bizonyított, hogy a felperesi növendékek a vizsgákon jóval az átlag alatt teljesítettek, azonban ha ez megállapítható is lenne, önmagában ebből nem következne a felperes tartós alkalmatlansága. A Legfelsőbb Bíróság

⁶⁷ BH2004. 158.

⁶⁸ Legfelsőbb Bíróság Mfv.II.10.010/2010/3.

⁶⁹ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.939/2008/3.

hatályában fenntartotta a másodfokú – elsőfokú ítéletet helybenhagyó – ítéletet és megállapította, hogy alperes a nála 20 éve tanító zenepedagógus alkalmatlanságát a hangszerkezelés oktatásában, pedagógiai módszereiben felmerülő esetleges hiányosságokkal okszerűen bizonyítani nem tudta.

4.3.2. Magatartásbeli alkalmatlanság

A szűkebb értelemben vett szakmai alkalmatlanság mellett felmondási ok lehet a munkavállaló magatartásbeli összeférhetlensége is, amely a munkakör betöltésére vonatkozó alkalmatlanságot eredményezhet. A munkavállaló magatartása folytán összeférhetetlen helyzet keletkezhet, ha a munkavállaló a munkahelyi közösségbe nem tud beilleszkedni, deviáns magatartást tanúsít, munkatársaival szemben az adott körben szokatlan és folyamatosan arrogáns, elviselhetetlen hangnemet használ, a munkáltatói elvárásokat, érdekeket figyelmen kívül hagyja.⁷⁰ Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság az Mfv.II.10.803/2006/4. számú eseti döntésében megállapította, hogy a munkavállaló vezetéssel szemben tett kijelentései, a munkavállalók megosztására alkalmas aláírásgyűjtés, a titkárnőjével a munkahelyen folytatott kapcsolata a vezetői tekintélyt csorbító, az együttműködési kötelezettséget sértő és a munkahelyi légkört zavaró magatartás, amelyek összességükben a felmondás okszerű indokául szolgáltak.

Abban az esetben, ha ugyan a dolgozó szakmai hozzáértésével kapcsolatosan kétség nem merülhetett fel, azonban az egyéniségében, a személyiségében rejlő okok miatt, az alperes munkaszervezetébe nem tudott beilleszkedni, rugalmatlansága miatt több vezetőtársával konfliktusba került, továbbá a beosztottjaival sem tudott jó kapcsolatot kialakítani, megállapítható a felperes alkalmatlansága.⁷¹ Az óvónő szakmai alkalmatlanságát felvető folyamatként értékelt, hosszabb időn át és többször jelentkező tiltott, a gyermekek fejlődését veszélyeztető pedagógiai módszerek alkalmazása esetén a munkáltató jogszerűen él a Kjt. 30. § (1) bekezdés c) pontja alapján felmentéssel.⁷²

A Kjt. 30. § (3) bekezdése szerint, ha az alkalmatlanság a közalkalmazott munkavégzésével vagy magatartásával függ össze, a felmentés előtt lehetőséget kell adni számára a vele szemben felhozott kifogások elleni védekezésre, kivéve, ha az eset összes körülményeiből következően ez a munkáltatótól nem várható el. A Legfelsőbb Bíróság Mfv. E. 10.586/2004. számú perben hozott ítéletében – a Kjt. fenti rendelkezését alkalmazva – kimondta, hogy ha a tanárral szemben a

⁷⁰ Cséffán i.m.: 227. old.

⁷¹ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.040/2007/3.

⁷² Kúria Mfv. 10.425/2016/1.

tanároktól és a diákoktól származó kifogások merültek fel, melyek egyértelműen igazolták a közalkalmazott szakmai és emberi alkalmatlanságát, ezeket a közalkalmazottal ismertették, a munkáltató a felmentést megelőzően további vizsgálatra nem volt köteles. Az ítéleti tényállás szerint az alperes alkalmazásában matematika-fizika szakos tanárként állt felperes magatartásával és szakmai munkájával kapcsolatban a tanítványok szüleitől és a tanártársaktól sorozatos bejelentések érkeztek az alperes igazgatójához. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a becsatolt iratanyag (tanári és diákoktól származó feljegyzések) a felperes szakmai és emberi magatartása folytán egyértelműen az alkalmatlanságára tartalmaztak adatokat, és ezek ismeretében az alperestől nem volt elvárható, hogy a felperest e körülményekre tekintettel meghallgassa. Hasonló álláspontra helyezkedett a Legfelsőbb Bíróság egy másik eseti döntésében⁷³, amelyben a munkaidő rendszeres be nem tartása, az együttműködési kötelezettség megszegése, és a gyermekekkel való megengedhetetlen bánásmód kellő alapot adott a munkáltatónak a közalkalmazotti jogviszony alkalmatlanság címén való megszüntetésére, valamint a felperes magatartása miatt a munkáltatótól nem volt elvárható – az együttműködési készség hiányára tekintettel –, hogy a felperessel közölje a vele szemben felhozott kifogásokat.

Jelentősége lehet – az alkalmatlanság alapján történő felmentés jogszerűsége körében – a munkavállaló beosztásának. Más megítélés alá esik például a vezető, vele szemben jellemzően többlet magatartási követelmények érvényesülnek. A vezetői munkakör bizalmi munkakör, és a bizalom megrendülése esetén a munkáltatótól nem várható el a munkaviszony fenntartása. Megállapításra került a Fővárosi Törvényszék egy eseti döntésében a közalkalmazott munkaköri alkalmatlansága. A felmentést megelőzően elrendelt minősítésben alperes utalt az etikai, erkölcsi szabályok megtartásának fontosságára, ami felperessel, mint bölcsőde-vezetővel szemben kiemelten fontos elvárás. A bíróság megállapítása szerint a tényállásban szereplő felperesi magatartás – a közalkalmazott egy kirándulás alkalmával tevékenyen részt vett a borpincészetben történt pohár eltulajdonításban – jogszerű alapját képezheti a felperes munkaköri alkalmatlanságának megállapításának. A perbeli esetben felperes bölcsőde-vezetőként az irányítása alatt álló intézmény dolgozóival közös kiránduláson tanúsította a terhére rótt magatartást, ami nyilvánvalóan előidézhette a saját, illetve kívülállók előtt az alperesi intézmény negatív megítélését.⁷⁴ Aki a munkáltató szervezet funkciójából adódó különös elvárásokat, érdekeket figyelmen kívül hagyja és figyelmeztetés ellenére nem hagy fel a nyilvánvalóan jogsértő magatartásával, a munkaköri feladatainak ellátására tartósan nem alkalmas.

⁷³ Legfelsőbb Bíróság Mfv.II.10.082/2007/4.

⁷⁴ Fővárosi Törvényszék: Mf.637.040/2014/8.

Megalapozza továbbá a felmentést munkavállaló munkatársaival való sorozatos, tartós együttműködési kötelezettséget sértő magatartása.⁷⁵

Az alkalmatlanság körében értékelendő a felperes munkahelyen tanúsított – nem a munkavégzéssel szorosan összefüggő – magatartása, munkatársaihoz és feletteseihez való viszonya is.⁷⁶ Adott esetben a tanár dolgozónak a tanártársakkal szembeni etikátlan - rendszeresen ellenségeskedés szítása, óráin a tanulók előtt tanártársaira negatív, őket szakmailag megalázó, tekintélyüket csorbító megjegyzéseket tett - magatartása önmagában megalapozza a munkaviszonyának felmondását.⁷⁷

Az Mfv.I.10.120/2013/4. számú eseti döntésében a Kúria a közalkalmazott felmentésének jogszerűségét állapította meg. Kimondta, hogy a Kjt. 30. § (1) bekezdés c) pontja alapján nemcsak a szakmai alkalmatlanság értékelhető, hanem a munkavállaló személyében rejlő magatartásbeli összeférhetlenség is. Az ügy tényállása szerint a véradásban asszisztensként közreműködő személy egy kiszálláson – amint tudomást szerzett arról, hogy a helyi önkormányzat a véradók megbecsülésének elismeréséül minden véradó részére 1.000 forint pénzbeli adományt nyújt – maga is jelentkezett a véradásra. Annak ellenére, hogy a donorvizsgáló orvos a kiállított véradói kérdőív és vizsgálat alapján véradásra alkalmatlannak minősítette, a pénzt eltette. A felmentés indokolása tartalmazta, hogy a közalkalmazott etikátlan magatartást tanúsított azáltal, hogy ellenérték fejében, munkatársait tevékenységük ellátásában akadályozva maga is véradásra jelentkezett. Hangsúlyozta a munkáltató a felmentésben, hogy a felperes közalkalmazotti jogviszonya fennállása alatt több ízben részesült figyelmeztetésben kifogásolható munkavégzés, illetve magatartás miatt. A felperes a munkahelyi közösségbe nem tudott beilleszkedni, a munkatársai nem szívesen dolgoztak vele együtt, felettese pedig úgy ítélte meg, hogy vele kapcsolatban állandóan konfliktusok adódnak. Mindez olyan szubjektív összeférhetlenséget eredményezett, amely csak felmentéssel volt megszüntethető. A munkáltató a felmentésről szóló döntését hosszabb folyamat eredményeként hozta meg, a felperest többször figyelmeztették, hogy az előírt magatartási normákat tartsa be. A perben megállapítást nyert, hogy nem a véradás ténye volt a felperesnek felróható magatartás, hanem az, hogy ennek során nem tartotta be a munkáltató által elvárt szakmai és etikai szabályokat. Jelen perben a felperes munkatársaival való kapcsolata, az emberi tényezők voltak azok, amelyek a jogviszony fenntartását lehetetlenné tették.

⁷⁵ BH2002. 204., EBH2005. 1250., BH.2007. 162.

⁷⁶ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.764/2007/4.

⁷⁷ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.601/2008/2.

A munkavállalónak a munkaviszonyán kívüli magatartása is szolgálhat a felmondás indokául tekintettel arra, hogy a bírói gyakorlat szankcionálja a magánéletben elkövetett, adott hivatással, közszféréval össze nem férő magatartást. A BH2000. 267. számú döntés értelmében, ha a közalkalmazottnak a jogviszonyán kívüli magatartása, amennyiben az közvetlenül és valóságosan hat a jogviszonyára, és alkalmazója érdekszféráját hátrányosan befolyásolja, az alkalmatlanságra alapított felmentés jogszerű indoka lehet. A törvényen alapuló gyakorlat ugyanis a felektől a jogviszony fennállása alatt jóhiszemű és tisztességes eljárást kíván meg, és ha a közalkalmazott magatartása ezeknek a kívánalmaknak hosszabb időn keresztül nem felel meg és emiatt lehetetlen a vele való együttműködés, a jogviszony alkalmatlanság címén megszüntethető, mert az alkalmasság kérdése nem szűkíthető a szűken vett munkavégzésre. Mindebből következik az, hogy a közalkalmazottnak munkahelyi kötelezettsége teljesítésén túl is olyan magatartást kell tanúsítania, amely méltó a közalkalmazotti jogviszonyához, munkaköréhez és beosztásához. Ennek megfelelően a felperesnek közalkalmazotti jogviszonyán kívül is úgy kell eljárnia, hogy magatartása megfeleljen az adott tevékenységre vonatkozó szabályoknak, szakmai előírásoknak, szokásoknak.⁷⁸

4.3.3. Méltatlanság és bizalomvesztés

Az alkalmatlanságtól el kell különíteni a méltatlanság, valamint a bizalomvesztés fogalmát. A Kttv. 63. § (2) bekezdése szerint a kormányzati szolgálati jogviszony kötelező felmentési esetei közé tartozik, ha a kormánytisztviselő hivatalára méltatlanná válik, valamint ha a vezetőjének bizalmát elveszti. A Hszt. szintén különválasztja a felmentési okok körében az alkalmatlanságot attól az esetkörtől, amikor az állomány tagja a hivatásos szolgálatra méltatlanná vált. A korábban hatályban volt ágazati jogszabályok nem nevesítettek külön tényállást, hanem valamennyi, munkavállaló kifogásolható magatartása esetén az alkalmatlanságot, mint felmentési okot alkalmazták. Így a rendőr alkalmatlanságát állapította meg a Legfelsőbb Bíróság abban az ügyben, amelyben a felperes a szomszédjával keletkezett vitája elintézésének törvényes módja helyett önhatalmú erőszakos megoldását választotta, holott vele, mint rendőri vezetővel szemben fokozott elvárás érvényesült. A per tényállása szerint a felperes szomszédjával együtt vasvillával felfegyverkezve feltehetőleg ittas állapotban a bezárt kapun át bement XY lakos udvarába, és ott vele, valamint a fiával kutyatartás miatti vitás kérdés kapcsán dulakodni kezdett. Az osztályvezető-helyettesi beosztását betöltő rendőrszázados rendfokozatú felperessel szemben az állományilletékes parancsnok szolgálaton kívüli magatartása miatt etikai eljárást rendelt el. A

⁷⁸ Kúria Mfv.II.10.998/2011/4.

feljelentés folytán megindult nyomozati eljárás során felvett és beszerzett jegyzőkönyvek adatai, valamint a felperes személyes meghallgatása alapján az etikai bizottság határozatában kimondta a felperes hivatásos szolgálatra méltatlanná válását, amely alapján az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője parancsában a felperes szolgálati viszonyát felmentéssel megszüntette, mivel az etikai bizottság a felperest a szolgálatra méltatlannak nyilvánította. A Legfelsőbb Bíróság – a másodfokú, felperes keresetét elutasító ítéletet helybenhagyó – döntésében megállapította, hogy a fegyveres szerv működéséhez szükséges közbizalom fenntartása a felperes által bizonyítottan megvalósított magatartással is súlyosan sérült. Azáltal, hogy a rendőrtiszt másokkal szemben önbíráskodás jellegű erőszakos magatartást tanúsított, szolgálatra alkalmatlanná vált.⁷⁹

A jelenleg hatályos jogszabályok rendelkezések már cizelláltak, és ennek megfelelően elkülönítetten szerepelnek az egyes felmentési okok. Adott esetben azonban problémát okozhat annak meghatározása, hogy az irányadó ágazati jogszabály mely rendelkezése alkalmazandó a munkavállaló kifogásolható magatartása esetén. Két, viszonylag friss elvi bírósági határozat foglalkozik a méltatlanság és a bizalomvesztés kérdésével, amelyek segítséget nyújthatnak a fenti jogintézményeket szabályozó rendelkezések alkalmazásához. Az EBH2018. M.2. számú döntésben elvi jelleggel rögzítette a Kúria, hogy a hivatalára méltatlanná vált kötelező felmentési ok fennálltára akkor lehet megalapozott következtetést levonni, ha a munkáltató nemcsak a kormánytisztviselő által tanúsított kötelezettségszegést bizonyítja, hanem azt is, hogy a kötelezettségszegést is megvalósító magatartás a kormánytisztviselő által betöltött beosztás tekintélyét, vagy a munkáltatója jó hírnevét, illetve a jó közigazgatásba vetett bizalmat súlyosan rombolja, mely miatt nem várható el, hogy a munkáltató a jogviszonyát a továbbiakban fenntartsa. Az EBH2016. M.24. számú elvi döntés értelmében pedig a kormányzati szolgálati jogviszonyt felmentéssel meg kell szüntetni, ha a kormánytisztviselő vezetőjének bizalmát elveszti, azaz nem a vezetői iránti szakmai lojalitással látja el feladatait. A vezetője bizalmát elvesztette felmentési indok a kormánytisztviselő magatartásában vagy munkájában megnyilvánuló és bizonyítható objektív tényen alapulhat.

5. KONKLÚZIÓ

A tanulmányban feldolgozott jogesetek tükrében megállapítható, hogy a munkavállaló alkalmatlansága a jogalkalmazás során viszonylag gyakran előforduló felmondási ok. A szabályozás sokrétű, az ágazati szabályok nem tekinthetők egységesnek, mivel egyes jogszabályokban jól elkülöníthetőek az egyes felmondási/felmentési tényállások, míg más esetben az alkalmatlanság

⁷⁹ Legfelsőbb Bíróság Mfv. II. 10.427/2008.

tágabb esetkörrel foglal magába. Az ítélkezési gyakorlat viszonylag egységesnek tekinthető, a legnagyobb jelentősége a felek együttműködési kötelezettségének van, amelynek a munkaviszony létesítését megelőzően folytatott tárgyalások, egyeztetések kezdetétől a munkaviszony fennállása alatt a felek magatartását átható alapelveként kell érvényesülnie.

IRODALOMJEGYZÉK

DR. PÉTERFALVI ATTILA: Az adatvédelmi biztos beszámolója 2005., Adatvédelmi Biztos Irodája, Budapest, 2006. <https://www.naih.hu/files/Adatvedelmi-biztos-beszamoloja-2005.PDF> (letöltés ideje: 2018. 09.10.)

DR. BANKÓ ZOLTÁN – DR. BERKE GYULA – PROF. DR. KISS GYÖRGY: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez (elektronikus elérés: Complex jogtáron keresztül, utolsó letöltés ideje: 2018. szeptember 16.)

DR. BERKI KATALIN – DR. HANDÓ TÜNDE – DR. HORVÁTH ISTVÁN – DR. LŐRINCZ GYÖRGY – DR. MAGYARFALVI KATALIN – DR. SUBA ILDIKÓ – DR. SZŰCS PÉTER: A Munka Törvénykönyve magyarázata. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgálató Kft. Budapest, 2006.

DR. BÉRCES KAMILLA: Kommentár a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvényhez (elektronikus elérés: Complex jogtáron keresztül, utolsó ideje: 2018. szeptember 16.)

DR. BUDAVÁRI-TAKÁCS ILDIKÓ: Karriertervezés. Szent István Egyetem Budapest, 2011., tananyag (elektronikus elérés: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/2010-0019_Karriertervezes/ch02.html, letöltés ideje: 2018.09.10.)

DR. CSÉFFÁN JÓZSEF: A Munka Törvénykönyve és magyarázata. Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 2010.

DR. KÁRTYÁS GÁBOR – DR. PETROVICS ZOLTÁN – DR. TAKÁCS GÁBOR: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez (elektronikus elérés: Complex jogtáron keresztül, utolsó letöltés ideje: 2018. szeptember 18.)

DR. SÁROSI VERONIKA

A "SHARING ECONOMY" MUNKAJOGI KÉRDÉSEI MAGYARORSZÁGON ÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1. ALAPVETÉSEK

A dolgozatomban a téma „újszerűsége” miatt nehéz volt konkrét jogszabályi háttérrel találkozni, de arra törekedtem, hogy a létező szabályozást és az ítélkezési gyakorlatot megismertessem az olvasóval. Fontos elemezni, hogy a sharing economy fogalma és története mit jelent napjainkban. Ezután hangsúlyt szerettem volna helyezni arra, hogy a gazdasági fejlődés munkajogot érintő kérdései kiemelkedő szerepet kapjanak annak ellenére, hogy az adott jogviszonyt érintő első kérdések általában az adójogot érintik. Kitérek arra is, hogy az elmúlt évben elfogadásra került az Európai Unió Szociális Alappillére, mely a munkajog szempontjából is fontos elemeket tartalmaz. A kérdés bemutatása körében fontosnak tartottam, hogy a Magyarországon jelenlévő közösségi gazdaság megjelenési formáival is foglalkozzak, így többek között az Uber és az Airbnb adta kihívásokkal is.

A fenti kérdések megvitatása körében rendkívül fontos, hogy tisztában legyünk a munkavégzésre irányuló jogviszonyok elválasztásával is. Ebben a körben a munkaviszony, a vállalkozási és a megbízási jogviszony elválasztása, illetve az elválasztás minősítő jegyeinek megvitatása szükséges, hogy értelmezni tudjuk a dolgozat témáját.

Az Európai Unió Bíróság (továbbiakban: EUB) 2017 decemberében hozta meg az ítéletén az Uber kontra spanyol taxisokat érintő kérdésben, melyben igen fontos megállapításokat tett az uniós és a tagállami hatáskör vonatkozásában, valamint munkajogra vonatkozó kérdésekben is.

Ezen kívül fontosnak tartottam bemutatni azt az ítéletet, amelyet a közelmúltban – 2018 nyarán – az Egyesült Királyságban hoztak, ahol egy hasonló közösségi szolgáltató ügyében került sor döntéshozatalra, mely befolyásolt emberi jogi kérdéseket is.

1.1. Bevezetés a sharing economy fogalmába, történetébe

Az internetes keresőprogramokba beütve a sharing economy fogalmát megszámlálhatatlan oldal, jogi dokumentum, szakcikk, könyvajánló bukkan fel a találatok között. Akik kevésbé követik a gazdasági fejlődés okozta változásokat

talán Magyarországon először az Uberrel, vagy az Airbnbvel felmerülő problémák és kihívások okán szembesültek a sharing economy kérdéseivel.

A sharing economy esetében az angol használja a gig-economy kifejezést, magyarul a közösségi gazdaság jelzővel illetik, ugyanakkor az angol megfelelőjét a magyar fórumokon is többen használják. Gyakorlatilag magában foglalja azt a jelenséget, amely során az emberek az általuk „birtokolt” javakat, vagyont, vagy szolgáltatást megosztják egymással. Az előbbieket megosztására pedig legtöbb esetben az internetet hívják segítségül. Ebben a körben gyakran utalnak a P2P (azaz peer to peer) fogalomra, amely szerint az informatikai hálózat végpontja egymással közvetlenül kommunikálnak.¹ A kifejezést azért használják a közösségi gazdaság esetében is, mert a felhasználók interneten keresztül kapcsolódnak egymáshoz és közvetlenül kommunikálnak. Több esetben előkerül még a C2C (consumer to consumer) fogalma is, hiszen a gyakorlatban jelentős számban ez úgy jelenik meg, hogy „fogyasztók” osztják meg egymás között a saját tulajdonukat.

A Sharing Economy Szövetség honlapján fellelhető egy leírás, amely magyarázatot ad a jelenség kialakulása, annak valószínűsíthető okaira. Ezek szerint „gazdasági és szociális rendszert jelent, amely az árukhoz, a szolgáltatásokhoz, az adatokhoz és a tudáshoz egy másokkal megosztott, azaz közösségi hozzáférést tesz lehetővé”.² Kiemeli, hogy ezeknek a felhasználatlan javaknak, szolgáltatásoknak, termékeknek a megosztása, felhasználása, vagy újrahasznosítása minden esetben az információtechnológia segítségével történik meg. Az alap gondolat egy gazdasági jószág megosztásáról szól, amely mind a közösséget mind pedig a magánszemélyt segíti. Ez a típusú megosztás megjelenhet for-profit és non-profit, cserekereskedelem és közösségi termelés formájában is. Az egyéni birtokláshoz képest ez a forma lényegesen nagyobb hozzáférést biztosít az individuumok számára, hiszen egy-egy dolog hasznosítására többen kapnak lehetőséget.

A közösségi gazdaság a 2000-es évek közepén tűnt fel. Alapvetően válaszokat akart adni, megoldást akart keresni az egyre növekvő népességre, a rendelkezésre álló véges erőforrások hatékonyabb felhasználására.³

Annak ellenére, hogy a konkrét formák megjelenése a 2000-es évek közepén történt a munkajog átalakulásáról, annak jövőbeli szükségességéről már az 1999-es Supiot – jelentésben is szó esett. A jelentés azt a kérdést feszegeti – már az 1990-es évek végén – hogy a válságban lévő munkajogi keretekkel a későbbiekben

¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Peer-to-peer> (megnyitva: 2018. augusztus 28., 20.05 óra)

² <https://www.sharingeconomy.hu/fogalom/> (megnyitva: 2018. augusztus 7.; 08.30 óra)

³ <https://www.sharingeconomy.hu/fogalom/> (megnyitva: 2018. augusztus 7.; 09.30 óra)

mit lehet tenni.⁴ A jelentésben foglaltak szerint a különböző típusú foglalkoztatás elősegíti az új trendek kialakulását. A leírtak szerint 3 szinten érzékelhető a változás:

1. – az egyéni vállalkozások fejlődése és támogatása szemben az alkalmazotti jogviszonyokkal;
2. – az alárendeltség elvének előretörése, mely meghatározza a munkaszerződéseket;
3. – munkák kiszervezése, vagy alvállalkozók részvétele a folyamatokban, amelyek a fővállalkozótól függenek.⁵

Összességében tehát arról van szó, hogy a munkajog keretei túl merevek és sokkal rugalmasabb viszonyok alkalmazása szükséges a jövőben.⁶ Álláspontom szerint amennyiben a gazdaság és a munkajog kapcsolatának változására tekintettel a keretek bővítése már 20 évvel ezelőtt indokoltnak tűnt, úgy az napjainkban még inkább igaz.

A közösségi gazdaság az eddigi egyedüli birtoklás helyett azt helyezi előtérbe, hogy több egyén kapjon lehetőséget az adott termékhez, szolgáltatáshoz, a „jószághoz” való hozzáférésre, elérésre. Maga a közösségi gazdálkodás a történelem megelőző időszakában sem volt ismeretlen, ugyanakkor a technológiai fejlődés, az internet előre törése a folyamatokat nagyban meggyorsította és szélesebb rétegek körében tette használhatóvá.

Sok esetben a közösségi gazdaság körében használt „foglalkoztatási formák” el sem jutnak odáig, hogy munkajogi kérdéseket vessenek fel. Az Uber megjelenése Magyarországon elsősorban a taxisok ellenszenvét váltotta ki, hiszen nem voltak olyan adófizetési, bejelentési kötelezettségeik az Uber sofőröknek, így olcsóbb szolgáltatást tudtak nyújtani.⁷

Azokban az országokban azonban, ahol például az Uber, mint csupán szolgáltatás szervező működik még mindig, az évekig ott „dolgozók” rájöttek, vagy kezdenek rájönni, hogy a szabadság, a betegszabadság, táppénz, a munkáltató nyugdíj

⁴ <http://dfk-online.sze.hu/...> (megnyitva: 2018. augusztus 7.; 10.00)

⁵ https://medelnet.eu/images/stories/docs/supiotreport_en.pdf (megnyitva: 2018. augusztus 31.; 08.00 óra)

⁶ <http://docplayer.hu/69502404-A-sharing-economy-munkajogi-kihivasai-kulonos-tekintettel-az-uberizalt-munkaerore.html> (megnyitva: 2018. augusztus 7.; 10.00 óra)

⁷ <http://docplayer.hu/69502404-A-sharing-economy-munkajogi-kihivasai-kulonos-tekintettel-az-uberizalt-munkaerore.html> (megnyitva: 2018, augusztus 7.; 23.00)

fizetési kötelezettségének hiánya, valamint egyéb, tipikusan a munkaviszonyokhoz kapcsolódó előnyök teljes hiánya hosszabb távon súlyos problémákat vet fel.

Több ítélet született már különböző Európai Unió (továbbiakban: EU) tagországban, azonban a különböző formában, a közösségi gazdaság elvei alapján szerveződött formák esetében nem azonos az ítélkezési gyakorlat.

1.2. A gazdasági fejlődés és a munkajog elválaszthatatlansága

A gazdasági növekedéssel és a technológia fejlődésével a jognak is egyre bonyolultabb helyzetekkel kell szembenéznie. Azzal is tisztában vagyunk, hogy a jog mindig sokkal lassabban alakul, mint ahogyan azt a gazdasági és technológia folyamatok indokolnák. Éveknek is el kell ahhoz telni, hogy alkalmazkodjon a megváltozott viszonyokhoz. Gondoljunk csak az egyes tartós fogyasztási cikkek kötelező jótállásáról szóló kormányrendelet mellékletére, amely taxatív módon sorolja fel azoknak a termékeknek a listáját, amelyekre kötelező jótállás vonatkozik. A listát legutóbb 2014-ben módosították, amikor több mint 10 év után olyan eszközök kerültek a listára, amelyeket az emberek nagy gyakorisággal használnak. A helyzet a munkajog szempontjából is hasonló, hiszen az újabb, vagy ha tetszik átalakulóban lévő munkavégzésre irányuló jogviszonyok „lekövetése” nehézkes.

A Sharing economy egy új formát biztosít az embereknek arra, hogy digitális platformokat újszerűen használjanak fel és ott akár magánszemélyként oszthatnak meg egymással termékeket és szolgáltatásokat. A Sharing economy által „elfoglalt” terület napról napra nő, az emberek egyre több dolgot osztnak meg, amelyre különböző online platformokat hoznak létre.⁸

Manapság már a tudás megosztása is egészen más jelent, mint azt eddig gondoltuk, például a QuiShare nevű cég ezzel foglalkozik. Habár nem tekinthet vissza évtizedes múltra már több, mint 20 országban van jelen: leginkább Európában, ugyanakkor megvetette a lábát Chilében, Libanonban, Marokkóban és Kanadában is. A QuiShare gyakorlatilag egy inkubátorként működik, közös platformot jelent az embereknek a kísérletezéshez, amellyel lehetővé teszik, hogy a tagok hozzáférjenek a közös tudáshoz, eszközökhöz. Az emberek nemzetközi hálózatoként tekintenek rá, ahol tanulhatnak és inspirációt kaphatnak.⁹

A Sharing economy tehát napról napra nő, minden alkalommal bővül az a kör, amely vonatkozásban erről a fajta gazdaságról beszélhetünk: ruhák, közlekedés,

⁸ Journal of Dispute Resolution, 2017 J Disp Resol. 197, Arbitration Clause Issues in Sharing Economy Contracts, Clarissa Laughin

⁹ Arun Sundararajan: The Sharing Economy: The end of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism

nyaralások, pénz, termékek, szolgáltatások: olyan dolgokat osztanak meg az emberek, amelyekre a régmúltban nem is gondoltunk volna. Bizonyos szempontból szükség van a gondolkodásunk átalakítására is, ezzel együtt a jog átalakítására, hiszen olyan területeket érint, amelyek jog által történő szabályozása elengedhetetlen. Ez peer to peer típusú „iparág” egy vihar erejével tört be és egyáltalán nem tűnik úgy, hogy a közel jövőben ez a növekedés lassulni fog. Az embereknek lehetőségük van arra, hogy fuvarokat keressenek maguknak, otthonaikat idegenekkel osszák meg, kutya szittert keressenek, elérhetővé tegyék az internetes hozzáférésüket, vagy a Turon kocsit béreljenek maguknak. Ahogyan a fogyasztóvédelmi, valamint a munkajog terén gyakoriak a választott bírósági kikötések, egyre nagyobb igény jelentkezik arra is, hogy a Sharing economy területén is legyenek arbitrációs klauzulák. Egyre több ilyen típusú cég ad lehetőséget arra, hogy a felmerülő viták rendezésére arbitrációs utat választhasson a foglalkoztatott. Az elmúlt években azért is nőtt meg ezekben az ügyekben a választottbírósági eljárás, mert a foglalkoztatási jogviszony kettős megítélése okán a rendes bírósági út egyelőre nem mindig nyitva az így foglalkoztatott magánszemélyek előtt.

Jelenleg nincsen olyan szabályozás, amely a Sharing economy kérdéskörében egységesen szabályozná az adózási, a biztosítási, valamint a munkajogi kérdéseket. A Sharing economyval kapcsolatos vitákat tehát legtöbbször arbitrációs eljárás során rendezik, hiszen a bíróságok nem járnak el – különösen munkajogi – minden kérdésben. Számtalan esetben pl. az Uber ellen a sofőrök által indított eljárás sokat is Választottbíróság előtt rendezték, ugyanakkor most több UBER sofőr közösen próbál fellépni Amerikában az Uber ellen vitatva azt, hogy független vállalkozóként dolgoznak. A perben azt kívánják bizonyítani, hogy a céggel fennálló jogviszony a munkaviszony, nem pedig a vállalkozási jogviszony jegyeit hordozza magán.

Pontosan nem lehet tudni, hogy napjainkban hány cég működik a Sharing economy elvei alapján. Különböző források, egymástól eltérő számokat mutattak ki például a The Mesh, amely egyébként követi a Sharing economy növekedését - nagyjából 9.731 céget számolt össze világszerte, amelyek ilyen elv alapján működnek.

Rengeteg cég használja fel az internetet, vagy egyéb digitális platformokat arra, hogy peer to peer vállalkozást indítson, vagy működtessen. Lényeges megemlíteni pl. AirBnb-t, ahol az emberek szállásokat foglalhatnak szerte a világon az AirBnb internetes oldalán, vagy okostelefon applikáción keresztül. Az AirBnb már 65 000 városban, 191 országban több, mint 60 millió vendéget szolgált ki 2008 óta.

Az Uber, amely közlekedési szolgáltatást nyújt az emberek számára több, mint 500 városban működik világszerte. Az Uber tovább fejlesztése az UberEats pl. étel

kiszállítására alkalmas, a különböző cégeknek való kiszállítást pedig UberRush néven tesznek eleget. Napjainkban már prémium típusú kocsik foglalására is lehetőséget biztosít az UberBlack vagy az Uberlux, de a kerekesszékesek számára megfelelő kocsit is tudnak küldeni szükség esetén. Annak ellenére, hogy ezek a Sharing economy alapuló cégek kevesebb, mint egy évtizeddel ezelőtt kerültek megalapításra, versenyképesek, sőt piacvezetők is lehetnek akár. Ha csak az AirBnb példájánál maradunk: több, mint 2 millió szobát listáz ma 191 országban, 10 évvel azután, hogy a céget megalapították. 2016 augusztusában az AirBnb értékét 30 milliárd dollárra becsülték, így a második legértékesebb amerikai start up cég lett az Uber után (amelyet egyébként 68 milliárd dollárra értékelnek).¹⁰

Annak ellenére, hogy ez egy jól és rendkívül gyorsan növekvő iparág számtalan jogi problémával küzd. Példának okáért még mindig nem tisztázott, hogy az AirBnb vendéglátók hotelek által fizetett adóval megegyező mértékű fizetésére köteles-e, mint ahogy az Ubernél sem tisztázott, hogy szükséges-e a sofőröknek a taxisokhoz hasonló kötelezettségeket teljesíteni.

A legnagyobb problémám ezekben az esetekben az, hogy általában vállalkozóként kívánják a cégek nekik dolgozókat minősíteni, és nem akarják a munkavállalói státuszhoz fűződő munkáltatói kötelezettségeiket teljesíteni. Még az is előfordulhat, hogy a különböző bíróságok, amelyek a jogviszonyok tisztázása érdekében azonos tesztet végeznek el, az adott jogviszonyokkal kapcsolatban különböző következtetésre jutnak egymáshoz hasonló ügyekben. Az Uber esetében sem került még tisztázásra egyértelműen, hogy vállalkozóként vagy munkavállalóként tekintenek-e a sofőrökre.¹¹

Ahogy azt egy későbbi részben kifejtem a helyzetet az Európai Unióban az is bonyolítja, hogy az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EUB) az Ubert közlekedési szolgáltatásnak minősítette. A közlekedési szolgáltatásokkal összefüggő szabályozás tagállami hatáskörbe tartozik, így a közel jövőben nem várható, hogy az EU tagállamokban koherens szabályozás szülessen a kérdésben.

Anélkül, hogy egy megfelelően tisztázott jogi helyzet alapján kerülne egy kvázi megfeleléségi teszt alkalmazásra a bíróságok által, továbbra is különböző ítéletek születhetnek. Többek között alkalmazzák az ellenőrzési jogon alapuló tesztet: aki maga végez úgy munkát, hogy ebben személyesen vesz részt és azt a másik fél ellenőrzi, vagy azt joga van ellenőrizni, az munkavállalónak minősíthető. Ebből következően nagyon lényeges, hogy a munkáltató a vállalkozás fölött ellenőrzési

¹⁰Journal of Dispute Resolution, 2017 J Disp Resol. 197, Arbitration Clause Issues in Sharing Economy Contracts, Clarissa Laughin

¹¹Journal of Dispute Resolution, 2017 J Disp Resol. 197, Arbitration Clause Issues in Sharing Economy Contracts, Clarissa Laughin

joga rendelkezzen. A vállalkozásra való lehetőség tesztje azt vizsgálja, hogy az adott személynek van-e arra esélye, hogy a munkahelyén vállalkozási tevékenységet végezzen. A gazdasági beállítások tesztjének lényege az, hogy mennyi magánszemély függ attól a vállalkozástól vagy cégtől, amely őket foglalkoztatja.¹²

1.3. Az Európai Unió Szociális Alappillére

Jean Claude Juncker 2015. szeptember 9-én az Európai Parlament előtti felszólalásában azt mondta, hogy szeretné felállítani az Európai Unió Szociális Alappilléret. Célja ezzel az volt, hogy a változásokhoz alkalmazkodva létrehozza és kifejlessze ezt a pillért.

A pillért maga 3 kategórián belül, 20 alapelvet és jogot tartalmaz. A célja az, hogy egy fair és jól funkcionáló munkapiacot és jóléti rendszereket hozzon létre, valamint biztosítson hatékony jogokat az Európai Unió állampolgárainak.¹³

Az Európai Unió Szociális Alappillérenek 2017 novemberében történő felállítása a témám szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír. Attól függetlenül, hogy a gyakorlatban történő alkalmazása, hasznosítása ennyi idő távlatában nehezen értékelhető, maga az elfogadása is jelentős. Álláspontom szerint a pillér tervei többek között azért is került sor, mert az elmúlt évtizedben a munka világa rendkívüli módon megváltozott. Az alábbiakban felsorolás szerűen kifejtem, hogy melyek a legfőbb kategóriák és az azon belül elfogadott alapelvek. Mind a három kategória kapcsolódik a munkához és a munkajoghoz, hiszen biztosítani kívánja az esélyegyenlőséget és a hozzáférést a munkapiachoz, a méltányos munkafeltételeket és a szociális védelmet. Nem kell külön hangsúlyozni, hogy a munkavállalók szociális védelmét úgy lehet megteremteni, ha a munkavállalói státuszok elismerésre kerül.

Az alábbi három kategóriához húsz alapelv került lefektetésre az alappillérben:

1. esélyegyenlőség és hozzáférésem munkapiachoz,
2. méltányos munkafeltételek,
3. szociális védelem és társadalmi befogadás.

¹²Journal of Dispute Resolution, 2017 J Disp Resol. 197, Arbitration Clause Issues in Sharing Economy Contracts, Clarissa Laughin

¹³Leyra Maiso Fotecha: The European Pillar of Social Rights, ERA, online megjelenés: 2017. szeptember 5.

A kategóriákhoz 20 alapelv tartozik az alábbiak szerint:

Az első kategóriába tartozó alapelvek:

- Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás,
- Nemek közötti egyenlőség,
- Esélyegyenlőség,
- A foglalkoztatás aktív támogatása,

A 2. kategóriába tartozó alapelvek:

- Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás,
- Bérek,
- Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén,
- Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel,
- A munka és a magánélet közötti egyensúly,
- Egészséges, biztonságos és megfelelően kialakított munkakörnyezet; adatvédelem,

A 3. kategóriába tartozó alapelvek:

- Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása,
- Szociális védelem,
- Álláskeresési járadék,
- Minimum jövedelem,
- Időskori jövedelem is öregségi nyugdíj,
- Egészségügyi ellátás,
- A fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadása,
- Tartós ápolás – gondozás,
- Lakhatási segítség nyújtás a hajléktalanok számára,

– Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés.¹⁴

A Szociális Alappillért alapvetően pozitívan fogadták, ugyanakkor sokan kíváncsiak rá, hogy milyen gyakorlati hatásai lesznek.

1.4. Néhány példa a Sharing economy létezéséről Magyarországon

Magyarországra az Amerikai Egyesült Államoktól, vagy Nyugat-Európától eltérően később törtek be a Sharing economy cégei. Fontos megemlíteni, hogy itthon leginkább az Uber és az AirBnb kapott nagyobb figyelmet.

Az Uber 2014 novemberében jelent meg hazánkban, működését pedig 2016. július 24-én hagyta abba egy akkori törvénymódosítás miatt.

Tulajdonképpen megjelenésétől kezdve rendkívül sokan használták – valószínűleg azért, mert korábban is ismerték külföldről – és egyre több sofőr is részt vett a személyszállításban.

A rendszer a külföldön indult szisztémákkal azonos volt, hiszen egy online applikációt kellett letölteni ahhoz, hogy kocsit tudjunk rendelni. Az alkalmazás előre kiszámolta, hogy kb. mennyibe fog kerülni az aktuális fuvardíj. A sofőr és az utas között készpénz nem cserélt gazdát, a regisztráció bankkártyával történt, így a pénzt az Uber kapta meg, aki meghatározott összeg levonása után azt a sofőröknek utalta ki.

Arra tekintettel, hogy az Uber nem egészen két évig működött hazánkban, a munkajogot érintő kérdések kevésbé merültek fel vele kapcsolatban. A legnagyobb probléma az volt, hogy a taxisoknak előírt jogi kötelezettségeket – adózás, taxi sárgára festése stb. – a nem hivatásos Uber sofőrök számára nem volt kötelező. Éppen azért a taxisok úgy érezték, hogy a fizetési kötelezettségeik mellett egy olyan versenytársat kaptak, akivel az egyébként is alacsonyabb áraik nem tudnak versenybe szállni.

Többek között a taxisok nyomásának köszönhetően 2016 júliusában az Országgyűlés módosította a 176 / 2015 (VII. 7.) Kormányrendeletet, illetve a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvényt is.

A módosítás lényege az volt, hogy súlyos bírságot kaphattak azok az utazás szervező applikációk, amelyek nem tartották be a taxi társaságokra érvényes helyi

¹⁴ https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hu (megnyitva: 2018. szeptember 22., 15.00 óra)

szabályozást. Ennél nagyobb szigorú jelentett az is, hogy amennyiben a szabályokat nem tartották be úgy az applikáció ideiglenes blokkolásra kerülhetett. A blokkolást a Nemzeti Média- és Hírközlési hatóság szervezi és ellenőrzi. A határozatnak valamennyi elektronikus hírközlési szolgáltatóra kötelező.¹⁵

Az Uber a fentiekre tekintettel döntött úgy, hogy 2016. július 24-én kivonul Magyarországról, ugyanakkor fenntartotta, hogy a jogi környezet változása esetén fontolóra veszi a visszatérését.

Az AirBnb jelenléte sem munkajogi kérdéseket vet fel Magyarországon (egyelőre), itt is inkább az adózással kellett és kell foglalkozni hiszen az AirBnb a mai napig él és virágzik Magyarországon is.

Tisztázni volt szükséges, hogy az AirBnb-nél egy ingatlan bérbeadásáról vagy szálláshely szolgáltatásról van e szó. Az AirBnb ugyanis úgy működik, hogy az adott fogyasztó egy meghatározott városban keres magának szállást, amelyet magánszemélyek adnak ki.

Ingatlan bérbeadásról akkor lehet szó a Ptk. szerint, ha a felek bérleti szerződést kötnek. Nem jellemző, hogy az ingatlan bérbeadáson kívül egyéb szolgáltatás biztosítása: takarítás, ágynemű stb.

A szálláshely szolgáltatás esetén egy rövidebb idejű tartózkodásról van szó és éjszakákban vagy napokban mérhető legtöbb esetben. Üzletszerű tevékenységről van szó, más vendégeknek kerül kiadásra az adott szálláshely. Itt szóba kerülhet a takarítás illetve ágynemű vagy törölköző biztosítása is. Amennyiben az AirBnb szolgáltatást magánszemély végzi, úgy a következő teendők lesznek:

- Az önkormányzat jegyzője állítja ki az engedélyt, amely a szolgáltatás nyújtásához kötelező,
- Az adóhatóságnak be kell jelentenie és a magánszemélynek adószámot kérnie,
- El kell döntenie, hogy ÁFA köteles lesz-e vagy sem.¹⁶

A fentiek alapján is látszik, hogy a magánszemélyek esetében adózási kérdésként merül fel a Sharing economy lehetőségeinek kihasználása Magyarországon. Így

¹⁵ Dr. Kovács Tímea: Közösségi megosztáson alapuló szolgáltatások szabályozása az Uber példáján keresztül és a kapcsolódó angol kifejezések (forrás: <http://www.jogiforum.hu/blog/5/175>, megnyitva: 2018. szeptember 27., 10.00 órakor)

¹⁶ <http://mgi-bpo.hu/hu/news/airbnb-adozasi-tudnivalok> (megnyitva: 2018 szeptember 25., 10.00 órakor)

van ez attól függetlenül, hogy az esetleges takarítást, vagy egyéb szolgáltatásokat ő maga végzi el.

2. A MUNKAVÉGZÉSRE IRÁNYULÓ JOGVISZONYOK ELVÁLASZTÁSA

A munkaviszony, a megbízási és a vállalkozási jogviszonyok elválasztása már hosszú ideje témául szolgál a munkajogászok számára. A munkavégzésre irányuló jogviszonyok elhatárolása az elmúlt évek fejlődésére tekintettel ismét előtérbe került, különös tekintettel arra, hogy a sharing economyhoz kapcsolódó foglalkoztatási jogviszonyokat egyelőre nem tudják „beleszorítani” a jelenleg ismert és elfogadott keretek közé.

Ebben a körben szót kell még ejteni az 576/2001. számú munkaügyi elvi határozatról. Erre azért fontos kitérni, mert a határozatban levont következtetésekből kitűnik, hogy milyen régóta foglalkoztatja a munkajogászokat az elválasztás problémája. Az akkor hatályos Ptk. és Mt. szabályainak figyelembe vételével megállapítja, hogy abban az esetben, ha a munkavállaló:

- a munkáltató eszközeivel,
- a munkáltató által meghatározott helyen és időben,
- a munkáltató utasításai alapján

végez munkát, akkor feladatát nem megbízási szerződés, hanem munkaviszony alapján látja el.¹⁷

A munkavégzésre irányuló jogviszonyok tekintetében a legfontosabb azt kiemelni, hogy azokat nem az elnevezésük, hanem a tartalmuk alapján kell megítélni. Nem az a fontos, hogy a felek egy adott jogviszonyt például megbízási szerződés elnevezéssel illetnek, ha az tartalmilag a munkaszerződés elemeit foglalja magában.¹⁸ Ezzel azért is lényeges foglalkozni, mert mind a munkaügyi, mind az adóhatóság jogosult azt átminősíteni. Ennek többek között adózási szempontból is jelentősége van.

Amennyiben egy adott jogviszonyt munkaviszonnyá minősítenek úgy a munkáltató felelősségre vonható abban a körben, hogy a vonatkozó munkajogi szabályokat betartotta-e. Vannak olyan munkák, amelyek tipikusan vagy munkaviszonyhoz, vagy a polgári jog által szabályozott jogviszonyhoz köthetők,

¹⁷ 576/2001. munkaügyi elvi határozat

¹⁸ DR. KOZMA-FECSKE IVETT: A munkaviszony, megbízási és vállalkozás elhatárolása (forrás: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-munkaviszony-megbizas-vallalkozas-elhatarolasa/>, megnyitva: 2018. szeptember 10., 09.00 órakor)

ugyanakkor több olyan szakma is létezik, amely akár munkaviszonyban, akár megbízási jogviszonyban is teljesíthető.¹⁹

A 7001 / 2005. (MK 170.) FMM-PM együttes irányelvét merre hatályon kívül helyezték, ugyanakkor az ítélkezési gyakorlatban – a munkavégzésre irányuló jogviszonyok elválasztása tekintetében – mankóként szolgál.

Lényeges, hogy az irányelv és a joggyakorlat egyaránt megkülönböztet elsődleges és másodlagos minősítő jeleket a jogviszonyok elválasztása tekintetében.²⁰ A különböző elhatárolási szempontok segítenek minket abban, hogy eldönthessük az adott foglalkoztatás milyen típusú jogviszonyban történik.

A munkaviszonyra vonatkozó elsődleges minősítő jegyek az alábbiak:

- A feladatait munkakörként határozza meg,
- Az elvégzendő feladat konkrétan és közvetlenül kerül meghatározásra,
- A munkáltatót foglalkoztatási kötelezettség terheli,
- A munkavállalónak rendelkezésre kell állnia,
- A munkavállalónak a munkáltató által meghatározott helyen és időben munkára képes állapotban kell megjelenie,
- A munkáltató és a munkavállaló közötti jogviszonyt alá-fölérendeltségi viszony határozza meg: feladatát a szervezet rendszerben betagozódottan végzi, a munkáltató egyoldalúan utasíthatja,
- A munkavállalót a munkaviszonyban személyes munkavégzési kötelezettség terheli.

Megbízási és vállalkozási jogviszonyra vonatkozó elsődleges minősítő jegyek az alábbiak:

- A megbízási szerződést általában egy konkrét munkára vagy szolgáltatásra kötik meg,
- Eseti jellegű,

¹⁹ DR. KOZMA-FECSKE IVETT: A munkaviszony, megbízási és vállalkozás elhatárolása (forrás: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-munkaviszony-megbizas-vallalkozas-elhatarolasa/>, megnyitva: 2018. szeptember 10., 09.00 órakor)

²⁰ A munkavégzésre irányuló jogviszonyok formái összefoglaló tájékoztató (forrás: www.jogpontok.hu, megnyitva: 2018. szeptember 12., 22.00 órakor)

- A felek attól csak közös megegyezésre térhetnek el,
- Nem feltétel a személyes közreműködés a munkaviszonnyal ellentétben,
- A munkával elérhető eredmény létrehozása döntő,
- Nem alá-fölérendeltségi, hanem mellérendeltségi viszony jellemzi a feleket.

A munkaviszonyra vonatkozó másodlagos minősítő jegyek:

- A munkáltató irányítási, utasításadási és ellenőrzési joga a munkavégzés minden szakaszára kiterjed,
- A munkavégzés időtartamát és a munkaidő beosztását a munkáltató határozza meg,
- A munkáltató határozza meg a munkavégzés helyét,
- A munkavégzés a munkáltató által biztosított eszközökkel történik,
- A munkáltató köteles biztosítani a biztonságot és egészséget nem veszélyeztető munkakörülményeket,
- munkaszerződést kötelező írásba foglalni, melynek elmaradása esetén az írásba foglalást a munkavállaló 30 napon belül kérheti.

A megbízási és vállalkozási jogviszonyra vonatkozó másodlagos minősítő jegyek:

- Az irányítási, utasításadási és ellenőrzési jog a munkaviszonnyal ellentétben nem minden részletre terjed ki,
- A szerződések lényege a teljesítés, a munkaidőt nem a megbízó határozza meg csupán a teljesítés határidejét,
- Maga a megbízott vagy a vállalkozó szervezi és határozza meg a munkáját,
- Arról, hogy a feladatot hol kívánja elvégezni, hogyan kívánja teljesíteni általában a megbízott is a vállalkozó maga dönt,
- A díjfizetésre akkor kerül sor, amikor a feladatot teljesítette,
- A teljesítéshez a saját eszközeit használja nem pedig a megbízóét,
- A biztonságos munkakörnyezet megteremtése a megbízott és a vállalkozó feladata.

A 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről azokra munkaviszonyokra terjed ki, amelynek alanyai a munkáltató és a munkavállaló. A munkaviszony olyan foglalkoztatási jogviszony, amely meghatározott munka, feladat tevékenység elvégzésére jön létre a munkát biztosító munkáltató és a munkát ellátó munkavállaló között.

A munkavégzésre irányuló jogviszonyok elválasztása több szempontból is fontos lehet. Amíg egy megbízási szerződés megkötése esetén a megbízott nem rendelkezik szabadnappal, nincsen végkielégítése, addig a munkaviszonyban ez mind „jár” a munkavállalónak. A különböző adóterhek, járulékok fizetése is a munkáltatót terheli. Ezekben az esetekben a munkavállaló jogosult szabadnapra és táppénzre is. Ez a megbízási jogviszonyokra nem jellemző.

Elhatárolható még úgyis a vállalkozási jogviszony, hogy vállalkozás esetén a vállalkozó minden esetben valamilyen eredmény létrehozására köteles. A munkavállaló nagy általánosságban a folyamatok csak egy részét végzi el és annak teljesítésével a munkaviszonya nem szűnik meg.

Nagyon lényeges hogy a megbízási és vállalkozási jogviszony esetén helyettst állíthatnak maguk helyett a teljesítésre kötelezettek. Munkaviszonyban a munkavállaló személyesen köteles ellátni a feladatait.

Lényeges megemlíteni, hogy míg munkaviszonyt az Mt., addig a megbízási és a vállalkozás jogviszonyt a Ptk. szabályozza. A munka törvénykönyvén kívül az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény és szabályoz foglalkoztatási jogviszonyokat.

Elkülöníthetőek ezek a jogviszonyok az alapján is, hogy kik lehetnek az alanyai. Munkát végző személy az a magánszemély lehet aki a 16. életévét betöltötte – 15 éves kortól a fiatalkorú védelme érdekében a törvény szigorúbb feltételeket támaszt a munkavégzéshez: gyámhatóság engedélye alapján a jogszabályban meghatározott kulturális, művészeti, sport, hirdetési tevékenység keretében végezhetnek munkát iskolaszünetben. Megbízási és vállalkozási jogviszonyt magánszemély, egyéni vállalkozó, és cég folytathat. Munkavállalók esetében érvényesül a minimálbérre garantált bérminimumra és egyebekre vonatkozó rendelkezések, még a megbízási jogviszonyban bruttó számfejtett díjról beszélhetünk, vállalkozási jogviszonyban pedig számlát kell kiállítani a díjazásról.

Fontos megjegyezni, hogy az elválasztásnál nem kell, hogy az adott jogviszony az összes fent felsorolt ismérvek megfeleljen. A munkaviszony jellemzői nem feltétlenül állnak fenn a jogviszonyok esetében. Előfordulhat ugyanis, hogy a munkavállaló a munkavégzés során a saját eszközét használja. Attól, hogy a

munkaviszony nem minden ismérve jellemzi az adott jogviszonyt, a munkavégzés történhet munkaviszony keretében.²¹

3. C-434/15. - ASOCIACIÓN PROFESIONAL ELITE TAXI ÉS AZ UBER SYSTEMS SPAIN ÜGYE AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA ELŐTT

Az előzetes döntéshozatali eljárás az EUB előtt

Az előzetes döntéshozatali eljárást az Európai Unió működéséről szóló szerződés (továbbiakban: EUMSZ) 267. cikke szabályozza:

Az Európai Unió Bírósága hatáskörrel rendelkezik előzetes döntés meghozatalára a következő kérdésekben:

- a) a Szerződések értelmezése;
- b) az uniós intézmények, szervek vagy hivatalok jogi aktusainak érvényessége és értelmezése;

Ha egy tagállam bírósága előtt ilyen kérdés merül fel, és ez a bíróság úgy ítéli meg, hogy ítélete meghozatalához szükség van a kérdés eldöntésére, kérheti az Európai Unió Bíróságát, hogy hozzon ebben a kérdésben döntést.

²¹ Forrás: www.jogpontok.hu, Munkavégzésre irányuló jogviszonyok formái összefoglaló tájékoztató anyag (megnyitva: 2018. szeptember 21., 19.45 óra)

²² Forrás: <https://www.lawyer-monthly.com/2017/12/is-there-room-for-the-court-of-justice-of-the-european-union-post-brexit/> (megnyitva: 2018. szeptember 15., 11.30 óra)

Ha egy tagállam olyan bírósága előtt folyamatban lévő ügyben merül fel ilyen kérdés, amelynek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség, e bíróság köteles az Európai Unió Bíróságához fordulni.

Ha egy tagállami bíróság előtt folyamatban lévő ügyben olyan kérdés merül fel, amely valamely fogva tartott személyt érint, az Európai Unió Bírósága a lehető legrövidebb időn belül határoz.²³

Az előzetes döntéshozatali eljárásban az alapügy a tagállami bíróság előtt folyik, célja pedig az, hogy az uniós jog egységes alkalmazását és értelmezését biztosítsa. A tagállami bíróság egy uniós jogszabály értelmezése végett fordul az EUB-hoz, ahova konkrét kérdéseket intéz. Az EUB nem dönti el magát a jogvitát, hanem megválaszolja a jog alkalmazására vonatkozóan feltett kérdéseket, majd ezt követően a tagállami bíróságnak az ítéletben foglaltak tartalmát kötelező figyelembe vételével kell eldöntenie a jogvitát. A fenti cikkből egyértelműen következik, hogy az EUB nemzeti jogszabályokat nem értelmez, erre hatásköre nincsen, kizárólag az uniós joggal foglalkozik.²⁴

Az Asociación Profesional Elite Taxi és az Uber Systems Spain ügyben (továbbiakban: az Ügy) a barcelonai 3. számú kereskedelmi bíróság fordult az EUB-hoz, mely esetben annak eldöntésére nem volt szükség, hogy az indítványozó bíróságnak minősül e.

Az előzetes döntéshozatali eljárás kötelező arra a bíróságra nézve, amely az előterjesztést tette.²⁵ Ez tehát azt jelenti, hogy az adott tagállam az értelmezett uniós jogszabályt nem alkalmazhatja és értelmezheti az EUB által hozott ítélettel eltérően. Ez azzal magyarázható, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás legfőbb célja az egységes jogértelmezés-, valamint alkalmazás biztosítása. Abban az esetben, ha az EUB ítélete nem volna kötelező az előterjesztő számára, úgy maga az eljárás nem érné el a célját. Az EUB határozata a kézbesítés időpontjától kötelező.

Fontos kiemelni, hogy az előzetes döntéshozatal kvázi-precedens jelleggel bír. Ugyan elmondható, hogy az az előzetes döntéshozatali eljárás során az EUB

²³ EUMSZ 267. cikk (elérés: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU>, megnyitva: 2018. szeptember 9., 08.40 óra)

²⁴ Karoliny Eszter –Komanovics Adrienne – Mohay Ágoston – Pánovics Attila – Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió joga, 168. o. (Dialóg Campus Kiadó, 2015., Szerkesztette: Mohay Ágoston, Szalayné Sándor Erzsébet)

²⁵ Karoliny Eszter –Komanovics Adrienne – Mohay Ágoston – Pánovics Attila – Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió joga, 171. o. (Dialóg Campus Kiadó, 2015., Szerkesztette: Mohay Ágoston, Szalayné Sándor Erzsébet)

ítéletei nem alkotnak valódi precedens rendszert, ugyanakkor maga az intézmény is előszeretettel hivatkozik meghatározott ügyekben a saját, azt megelőzően meghozott határozataira. Abban az esetben tehát, ha egy adott tagállami bíróság úgy ítéli meg, hogy az előtte folyamatban lévő ügy tartalmilag azonos kérdéseket vet fel egy korábban az EUB által már elbírált ügyben, úgy azt maga is eldöntheti. Ilyen esetben a nemzeti bíróságoknak nincsen utalási kötelezettségük sem tehát, de kizárólag akkor, ha az ügyek tényállás és jogkérdés tekintetében megegyeznek.²⁶

3.1. Az Ügy

Az alapügy az Asociación Profesional Elite Taxi (továbbiakban: Elite Taxi) – amely Barcelona taxisainak szakmai szervezete – és az Uber Systems Spain SI (továbbiakban: Uber Sp.) – amely az Uber Technologies Inc.-hez kapcsolódó társaság – között volt folyamatban. Az előterjesztés a Juzgado de la Mercantil n 3 de Barcelona (barcelonai 3.számú kereskedelmi bíróságtól) 2015. augusztus 7-én érkezett, előterjesztésére az alapügyben eljáró bíróság 2015. július 16-i határozatával került sor. Az ügyben észrevételeket terjesztett elő a feleken kívül a spanyol, a francia, a holland, a lengyel, a finn és az észt kormány, Írország, a Görög Köztársaság, az Európai Bizottság és az EFTA Felügyeleti Hatóság is.

Az ügy tárgya azzal volt kapcsolatos, hogy az Uber Sp.:

- szükséges vezetői és hatósági engedélyek nélkül;
- okostelefon alkalmazásának segítségével;
- díjazás ellenében;
- nem hivatásos sofőrök által;
- saját gépjárművük használatával;
- városon belül helyváltoztatást igénylő személyek összekapcsolásával

nyújt szolgáltatást.

Több állam részéről érkezett olyan észrevétel, mely szerint a spanyol bíróság által a döntéshozatalra utalt határozat nem volt kellően pontos. Az EUB ugyanakkor kifejtette, hogy a megjelölt spanyol jogszabályok, valamint a kérdések kellően

²⁶ Karoliny Eszter –Komanovics Adrienne – Mohay Ágoston – Pánovics Attila – Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió joga, 172. o. (Dialóg Campus Kiadó, 2015., Szerkesztette: Mohay Ágoston, Szalayné Sándor Erzsébet)

pontosak annak elbírálásához. Utalt arra is, hogy az EUB kizárólag akkor utasítja el az előzetes döntéshozatalra vonatkozó előterjesztést, ha az alapügy tényállásával vagy tárgyával kapcsolatban nem merül fel uniós jogértelmezési kérdés, ha a kérdés hipotetikus jellegű, vagy nem állnak az EUB rendelkezésére azok a ténybeli vagy jogi elemek, amelyek a kérdés eldöntéséhez szükségesek. A lengyel kormány emellett arra is hivatkozott, hogy az adott kérdés eldöntése tagállami hatáskörbe tartozik, azonban az EUB úgy döntött, hogy az iratokból kitűnően a szolgáltatást egy olyan társaságon keresztül nyújtják, amely egy másik tagállamban – jelen esetben a Holland Királyságban – fejti ki a tevékenységét.

3.2. A vonatkozó irányelvek

Az EUB ítéletének értelmezéséhez szükséges a felmerülő EU irányelvek vonatkozó rendelkezéseinek ismerete. Az alábbiakban az ítéletet az irányelvi rendelkezések után ismertetem.

Az értelmezést igénylő kérdések több Európai Uniósi irányelvhez is kapcsolódtak:

- I.) az 1998. július 20-i 98/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvel módosított, a műszaki szabványok és szabályok terén történő információszolgáltatási eljárás megállapításáról szóló, 1998. június 22-i 98/34/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 1. cikke, mely értelmében:

2. pont „szolgáltatás”: az információs társadalom bármely szolgáltatása, azaz bármely, általában térítés ellenében, távolról, elektronikus úton és a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére nyújtott szolgáltatás.

E meghatározás alkalmazásában:

— „távolról” azt jelenti, hogy a szolgáltatást a felek egyidejű jelenléte nélkül nyújtják,

— „elektronikus úton” azt jelenti, hogy a szolgáltatás kezdőpontjától való elküldése és célállomásán való fogadása adatok feldolgozására (beleértve a digitális tömörítést is) és tárolására szolgáló elektronikus berendezés útján történik, valamint annak elküldése, továbbítása és vétele teljes egészében vezetéken, rádióon, optikai vagy egyéb elektromágneses eszköz útján történik,

— „a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére” azt jelenti, hogy az adatok továbbításával nyújtott szolgáltatás egyéni kérelemre történik.

- II.) 2000/31/EK irányelv:

- 2. cikkének a) pontja visszautal az előzőekben kifejtettekre a szolgáltatás fogalmának értelmezése tekintetében.
- 3. cikk: Belső piac

(1) Minden tagállam biztosítja, hogy a területén letelepedett szolgáltatók által nyújtott, információs társadalommal összefüggő szolgáltatások megfeleljenek azoknak az adott tagállamban alkalmazandó nemzeti rendelkezéseknek, amelyek beletartoznak a szabályozott területbe.

(2) A tagállamok nem korlátozhatják a szabályozott területtel összefüggő okokból az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások másik tagállamból történő nyújtásának szabadságát.

(3) Az (1) és a (2) bekezdés nem alkalmazható a mellékletben említett területekre.

(4) A tagállamok tehetnek a (2) bekezdéstől történő eltérésre irányuló intézkedéseket egy adott, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás tekintetében, ha a következő feltételek teljesülnek:

a) az intézkedés:

i. szükséges a következő okok egyike miatt:

- közrend, különösen a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése és üldözése, ideértve a kiskorúak védelmét és a faji, nemi, vallási vagy nemzeti alapú bármilyen gyűlöletre uszítás és az egyének emberi méltóságának megsértése elleni harcot,

- közegészség-védelem,

- közbiztonság, ideértve a nemzetbiztonsági és honvédelmi érdekek védelmét,

- a fogyasztók védelme, ideértve a befektetők védelmét is;

ii. egy olyan, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás ellen irányul, amely az i. alpontban említett célokat sérti, vagy e célokat komolyan és súlyosan veszélyezteti;

iii. az említett célokkal arányos.

III.) 2006/123 irányelv:

- preambuluma értelmében a közlekedési szolgáltatások nem tartoznak az irányelv hatálya alá, ideértve a taxikat is.

- a 9. cikk (1) bekezdése az alábbiakról rendelkezik:
- (1) A tagállamok a szolgáltatási tevékenység nyújtására való jogosultságot, illetve annak gyakorlását nem kötik engedélyezési rendszerhez, kivéve az alábbi feltételek teljesülése esetén:

a) az engedélyezési rendszer nem alkalmaz hátrányos megkülönböztetést az érintett szolgáltatóval szemben;

b) az engedélyezési rendszert a közérdeken alapuló kényszerítő indok támasztja alá;

c) a kitűzött cél kevésbé korlátozó intézkedés útján nem valósítható meg, különösen azért, mert az utólagos ellenőrzésre túl későn kerülne sor ahhoz, hogy az valóban hatékony legyen.

3.3. A spanyol jog

Az Ügyben a barcelonai agglomeráció taxisairól volt szó, mely szolgáltatást a taxiszolgáltatásokat szabályozó, 2003. július 4-i 19/2003 del Taxi törvény, valamint a barcelonai közlekedés városi igazgatótanácsa által 2004. július 22-én elfogadott városi taxirendelet szabályozza.²⁷

Fontos azonban ebben a körben megemlíteni, hogy a taxirendelet 2004-ben született, amikor még a közösségi szolgáltatások jelenlegi formájukban nem törtek be az európai piacra, így ez, az esetleges szabályozás lehetőségét is elveti.

Az ítéletben foglaltak szerint a fenti törvény 4. cikke határozza meg azokat a feltételeket, amelyek teljesítése ahhoz szükséges, hogy adott személy városi taxiszolgáltatást nyújtson. A szolgáltatás nyújtásához ugyanis egy előzetes engedély beszerzése szükséges. Az engedély megszerzése a törvény értelmében személyhez kötött, így feljogosítja a tevékenység folytatásához minden általa használt gépjármű tekintetében. Az engedélyek kiállítása – városi taxiszolgáltatás esetében - annak az önkormányzatnak a hatáskörébe tartozik, amelynek területén a tevékenységet végezni kívánja. Helyközi taxiszolgáltatás esetében a tevékenység folytatása a közlekedésért felelős miniszter által kiállított engedélyhez kötött.

²⁷ az EUB nagytanácsa által 2017 december 20-án meghozott ítélet a C-434/15. sz. ügyben (elérés: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:62015CJ0434&from=HU>, megnyitva: 2018. szeptember 9.; 16.00 óra)

Az Elite Taxi 2014. október 29-én terjesztett elő keresetet a barcelonai 3. számú kereskedelmi bíróság előtt az Uber Sp.-nel kapcsolatban és az alábbiakat kérte:

- 1.) állapítsa meg, hogy az Uber Sp. sérti a hatályos szabályozást, valamint megtévesztő és tisztességtelen versenymagatartásnak minősül az 1991. január 10-i Ley 3/1991 de Competencia Desleal (a tisztességtelen versenyről szóló törvény) értelmében;
- 2.) kötelezze az Uber Sp.-t arra, hogy hagyja abba azt a tisztességtelen magatartást, mely során segítséget nyújt a csoport tagjának abban, hogy mobiltelefonon, illetve internetes felületen keresztül lefoglalási szolgáltatást kínál;
- 3.) tiltsa el a további tevékenységétől.

Az Uber beadványaiban azt kívánta hangsúlyozni, hogy egy applikáción keresztül keresztül kizárólag a keresletet és a kínálatot kívánja összehozni. Ugyanakkor az Uber azt teszi lehetővé, hogy az utasok okostelefon applikáció segítségével találjanak maguknak olyan sofőrt, akik számára városi közlekedési szolgáltatást nyújtanak.²⁸

3.4. A kérdések és az EUB döntése

A barcelonai 3. számú kereskedelmi bíróság megállapította, hogy az Uber Sp. tevékenysége nemzetközi platformhoz kapcsolódik és sofőrjeik nem rendelkeznek a Spanyolországban érvényes taxirendelet által előírt engedéllyel, illetve vezetői engedélyekkel.

Annak megállapítása okán, hogy az Uber Sp. megsérti e a spanyol versenyszabályokat, valamint, hogy a tevékenysége tisztességtelennek minősül-e meg kell vizsgálnia, hogy szükséges-e előzetes hatósági engedéllyel rendelkeznie. Meg kell határozni tehát, hogy közlekedési, vagy információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak, vagy a kettő kombinációjának minősül-e. Álláspontja szerint a szolgáltatás fenti minősítésétől függ, hogy előírható-e az előzetes hatósági engedély megszerzésének a kötelezettsége. Amennyiben ugyanis a szolgáltatás a 2006/123 vagy a 98/34 irányelv hatálya alá tartozik, úgy a szolgáltatás nem minősül tisztességtelennek. Kiemelte a spanyol bíróság, hogy az Uber egy olyan online felületet biztosít, amely ugyanolyan néven működik és lehetőséget biztosít az autók lefoglalására, valamint utal arra is, hogy az Uber ezt

²⁸ Munkajog 2018/3, dr. Gyulavári

a tevékenységet haszonszerzési céllal fejti ki. A barcelonai 3. számú kereskedelmi bíróság tehát az alábbi kérdésekkel fordult az EUB-hoz:

- 1.) Amennyiben [a 2006/123 irányelv] 2. cikke (2) bekezdésének d) pontja kizárja az említett irányelv hatálya alól a közlekedési tevékenységeket: az [Uber Systems Spain] által haszonszerzés céljából, a gépjármű tulajdonosa és a városon belüli helyváltoztatást igénylő személy között, az összekapcsolódásukat lehetővé tevő informatikai eszközök- az [Uber Systems Spain] kifejezéseivel élve: interfész és »okostelefon, illetve műszaki platform« szoftver alkalmazása – kezelésével folytatott közvetítési tevékenységet pusztán közlekedési tevékenységnek vagy elektronikus közvetítési szolgáltatásnak kell-e tekinteni, illetve az információs társadalom önálló szolgáltatásának minősül-e [a 98/34 irányelv] 1. cikkének 2. pontja értelmében véve?
- 2.) E tevékenység jogi természetének meghatározása tekintetében részben az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak minősíthető-e, és ebben az esetben, az elektronikus közvetítési szolgáltatásra a szolgáltatásnyújtás szabadságának elve vonatkozik-e, amint azt a közösségi jogszabályok – az EUMSZ 56. cikk, a [2006/123] irányelv, illetve a [2000/31] irányelv – meghatározzák?

Az EUB ítéletében foglaltak szerint az első két feltett kérdés együttes megválaszolást kívánt. A kérdés tehát az volt, hogy az adott szolgáltatás az EUMSZ 58. cikkének, a 2006/123, valamint 2000/31 irányelv hatálya alá tartozik-e, vagy sem. Közlekedési szolgáltatástól elkülönülő szolgáltatásnak minősül a közvetítői szolgáltatás, amely városon belül helyváltoztatást igénylő személyek és nem hivatásos sofőrök közötti kapcsolat felvételét, a lefoglalást biztosítja. Az EUB kifejti, hogy jelen esetben az Uber Sp. gyakorlatilag lehetővé teszi a kapcsolat felvételét a városon belüli helyváltoztatás céljából kereső utasoknak a nem hivatásos sofőrökkel. Ez tehát megfelel azoknak feltételeknek, amelyek „az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak”, illetve a közvetítői szolgáltatásnak a 98/34 irányelv szerint: „általában térítés ellenében, távolról, elektronikus úton és a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére nyújtott szolgáltatás”. Ezzel ellentétes a 2006/123 irányelv 2. cikke, mely kimondja, hogy a nem tömegközlekedési jellegű szolgáltatás, mint a taxiszoállítás „közlekedés területén nyújtott szolgáltatásnak” minősül. Megállapítja az ítélet, hogy az alapügyben kérdéses szolgáltatást nem lehet kizárólag közvetítői szolgáltatásként értelmezni, miután ebben az esetben azon felül, hogy informatikai eszközök révén a foglalást lehetővé teszi, városi közlekedési szolgáltatáskínálatot hoz létre, amelyet az utasok számára szervez meg.

Ugyan a szolgáltatás nem a sofőrök kiválasztásán alapul, de sem a sofőrök nem tudnák a szolgáltatást nyújtani, sem az utasok nem tudnák az igénybe venni az Uber nélkül. Szintén kiemeli az ítélet, hogy a feltételrendszert szintén az Uber dolgozza ki, hiszen megállapítja a legmagasabb fuvardíjat, amelyet az ügyfél az Ubernek fizet ki, egy részét maga részére visszatartja. Ellenőrzést gyakorol a sofőrjei felett is. Így tehát mindez egy átfogó szolgáltatás részének tekinthető, így „közlekedés területén nyújtott szolgáltatásnak” minősül.

Az EUB utal arra is az ítéletben, hogy ez megfelel az ítélkezési gyakorlatának, amennyiben a fenti fogalom nem csupán a közlekedési szolgáltatásokat foglalja magában: személyek, áruk közlekedési eszközzel egyik helyről a másikra történő mozgásának fizikai cselekményéhez elválaszthatatlanul kapcsolódó szolgáltatást. Így erre a szolgáltatásra az EUMSZ 58. cikke vonatkozik, amely szerint a szolgáltatásnyújtás szabadságára a közlekedés alcím szabályai vonatkoznak. Így tehát az EUMSZ szerződés rendelkezéseivel összhangban tagállami feladat az ehhez hasonló közvetítői szolgáltatások szabályozása.

- 3.) Amennyiben megállapításra kerül, hogy az Uber Systems Spain által végzett szolgáltatás nem közlekedési szolgáltatás, és ezért a 2006/123 irányelv által meghatározott tényállások közé tartozik: az 1991. január 10-i, a tisztességtelen versenyről szóló, 3/1991. számú törvény 15. cikkének tartalma – amely a versenytevékenységet szabályozó rendelkezések megsértésére vonatkozik – nem ellentétes-e az 2006/123 irányelvel, konkrétan a letelepedés szabadságára és az engedélyezési rendszerekre vonatkozó 9. cikkel, amennyiben úgy hivatkozik belső törvényekre vagy jogszabályokra, hogy nem veszi figyelembe azt, hogy az engedélyek, a hatósági engedélyek és vezetői engedélyek megszerzésének rendszere nem lehet korlátozó jellegű vagy aránytalan, azaz semmilyen észszerűtlen módon nem akadályozhatja a letelepedés szabadságának elvét?
- 4.) Ha megállapításra kerül, hogy az Uber Systems Spain által nyújtott szolgáltatásokra a [2000/31] irányelv alkalmazandó: egy másik tagállamból származó elektronikus közvetítési szolgáltatás szabad nyújtásának oly módon történő tagállami korlátozása, hogy a szolgáltatást hatósági engedélyhez vagy egyéb engedélyhez kötik, vagy a szolgáltatót bírósági határozat útján, a tisztességtelen versenyre vonatkozó nemzeti jogszabályok alkalmazása alapján az elektronikus közvetítési szolgáltatás abbahagyására kötelezik, olyan érvényes intézkedésnek minősül-e, amely a [2000/31] irányelv 3. cikke (4) bekezdésének megfelelően a (2) bekezdés alóli kivételt képezi?

A 3. és 4. kérdésre való válaszadást az EUB arra tekintettel mellőzte, hogy az adott ügyben a 2006/123, illetve a 200/31 irányelvek nem alkalmazandók.

3.5. Konzekvenciák

Az ítéletnek több fajta szempontból is van jelentősége. Azzal, hogy az EUB az Uber által nyújtott szolgáltatást egyszerű digitális platform helyett közlekedési szolgáltatásnak minősítette, tagállami hatáskörbe utalta azt.

A „kért értelmezésnek kizárólag azt kell lehetővé tennie, hogy el lehessen helyezni az Ubert az uniós jog szintjén annak érdekében, hogy el lehessen dönteni tevékenysége e jog hatálya alá tartozik-e és, ha igen milyen mértékben. Elsődlegesen tehát arról van szó, hogy elsősorban a szolgáltatásnyújtás szabadságát illetően vonatkoznak-e az uniós jog követelményei az Uber működési feltételeinek esetleges szabályozására vagy az az EU és a tagállamok megosztott hatáskörébe tartozik a helyi közlekedés területén, amelyet mindeddig nem gyakoroltak uniós szinten.”²⁹

Első olvasásra talán úgy tűnhet, hogy az EUB ezzel megpróbálta levenni a „terhet” a válláról, hogy kényszerítse a tagállamokat az általa elfogadott értelmezésre. Ebben az esetben azonban véleményem szerint meghagyta tagállamok lehetőségét arra, hogy maguk döntsenek az adott szabályok alkalmazandóságáról.

Az ügy főtanácsnoka szerint az Uber nem hasonlítható több, más közösségi szolgáltatáshoz sem. Például a hitelek és légitársaságok a digitális platformokon eladásokat végeznek, az árakat ők határozzák meg, abba maga a platform nem szólhat bele.³⁰ Az Uber szolgáltatásába, áraiba stb. maga a platform szól bele.

Szintén nem sorolnám ide azokat a szolgáltatásokat, amelyek a költségek megosztásán és nem haszonszerzésen alapulnak. A Magyarországon is nagy népszerűségnek örvendő „telekocsi” rendszerben nagyobb távolságra van lehetősége a sofőröknek kiárusítani az üres helyeket és megosztják a felmerülő költségeket (benzin, autópálya matrica). Az ilyen típusú platformok szintén nem vesznek részt semmilyen más módon a szabályozásban és ellenőrzésnek, csak felületet biztosítanak az „eladásra”.

Habár úgy tűnhet, hogy az ítéletnek nincsenek munkajogi vonatkozásai, de ugyanakkor mégis fellelhető néhány támpont. Abban az esetben, ha az Ubert az EUB kizárólag információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak minősítette

²⁹ Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó: az Uber applikáció vagy taxitársaság? (Munkajog, 2018/3, <https://munkajogilap.hu/az-europai-birosag-es-a-gordiuszi-csomo-az-uber-applikacio-vagy-taxitarsasag/>)

³⁰ Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó: az Uber applikáció vagy taxitársaság? (Munkajog, 2018/3, <https://munkajogilap.hu/az-europai-birosag-es-a-gordiuszi-csomo-az-uber-applikacio-vagy-taxitarsasag/>)

volna, úgy azért a szolgáltatásért kizárólag maga a sofőr felel. Amennyiben ilyen meghatározásról esett volna szó, akkor ez a vállalkozási jogviszony ismérveit hordozza magán. A szolgáltatás azonban a közlekedési szolgáltatás minősítést kapta, amely alapján az Uber taxi szolgáltatást nyújt, így valójában a taxisok – mint alkalmazottak – munkavállalónak minősülhetnek.

Érdekessége az ügynek, hogy az Uber azóta újrakezdte barcelonai működését, azonban minden, a taxisok számára előírt feltételt teljesít.³¹

4. INDEPENDENT WORKERS' UNION OF GREAT BRITAIN ÉS A DELIVEROO KÖZÖTTI JOGVITÁBAN SZÜLETETT ÍTÉLET

32

Ahogy a foglalkoztatás kérdése átalakul az utóbbi években, úgy ébrednek rá az ilyen keretek között foglalkoztatott magánszemélyek, hogy nem rendelkeznek a munkaviszony által nyújtott többletgaranciákkal. Idén nyáron született az Egyesült Királyságban egy olyan ítélet, amely a hasonló foglalkoztatás kérdéseit boncolgatja és a jövőre nézve talán abba az irányba tereli a jogi helyzetet, ami a hasonlóan munkát vállaló személyeknek kedvez.

³¹ Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó: az Uber applikáció vagy taxitársaság? (Munkajog, 2018/3, <https://munkajogilap.hu/az-europai-birosag-es-a-gordiuszi-csomo-az-uber-applikacio-vagy-taxitarsasag/>)

³² Forrás: <https://www.telegraph.co.uk/technology/2017/11/14/deliveroo-wins-landmark-legal-victory-riders-working-rights/> (megnyitva: 2018. szeptember 15. 11.25 óra)

4.1. Az ügy háttere

Az ügyben szereplő felek és az eljáró testület:

- Központi Választottbíróság (továbbiakban: VB; eredeti nyelven: Central Arbitration Committee);
- Brit Szabadúszók Szakszervezete (továbbiakban: Szakszervezet; eredeti nyelven: Independent Workers' Union of Great);
- RooFoods Limited T/A Deliveroo (továbbiakban: Deliveroo).

A Szakszervezet 2016. november 28-án fordult a VB-hoz annak érdekében, hogy ismerjék el a kollektív tárgyalások lefolytatására való jogosultságát, amelyet a Deliveroo a korábbiakban megtagadott tőlük. A Szakszervezet ugyanis a VB előtt megkereste a Deliveroot, aki kérelmüket arra hivatkozással utasította el, hogy a futárok nem munkavállalók, így nincsen lehetőségük arra, hogy kollektív tárgyalásokat folytassanak. A Szakszervezet 2016. november 6-án kereste meg a Deliveroot, akik már november 21-én elutasították a kérelmüket.

A Deliveroo futárai meghatározott területeken szállítanak ki ételt különböző éttermektől a megrendelőknek. A kiszállítási területeken (zónákban) a futárok egy-egy teljesített megrendelés után kapnak meghatározott összeget. A területeken eltérő fizetséget kapnak a Deliverootól a kiszállításokért. Amennyiben az adott időben éppen nem kapnak „fuvart” azt az utasítást kapják, hogy tartózkodjanak az adott zóna közepén és várjanak a következő kiszállításra. A Deliveroo gyakorlatilag földrajzi zónákra tagolta a kiszállítási övezeteket, üzleti és a munkaerő szempontjából is szabályoz, így tényleges ügyvezetési és ellenőrzési feladatokat gyakorol a kiszállítók felett.

A Deliveroo a Szakszervezetnek küldött válaszában elutasította, hogy a futárok munkavállalóként dolgoznak nála, illetve azt is, hogy tényleges ügyvezetési feladatokat látna el a vonatozásukban. A Szakszervezet egy meghatározott területen dolgozó futárok érdekében akart fellépni, azonban a Deliveroo elutasította, hogy a Szakszervezet által megjelölt „Camden Zóna” létezik és felhívta a Szakszervezetet, hogy jelölje meg hány futár dolgozik az állítólagos területen. A Deliveroo azt is kiemelte, hogy a Szakszervezet nem tudott meggyőzni meghatározó létszámú futárt még abból a „körzetből” sem, ahol állítólag kizárólagosan dolgoznak.

A kérdés tehát a futárok munkavállalóként történő elismerése volt, valamint az, hogy a Szakszervezet rendelkezett-e szüksége mértékű támogatással. Az eljárás során lényeges pont volt, hogy hány futár csatlakozik a Szakszervezethez. Mindkét – a tárgyalásban résztvevő fél - fél egyetértett abban, hogy az eljárás során listáztott

neveket és egyéb személyes adatokat bizalmasan kezelik. A Szakszervezetet támogató futártoktól papír alapon és online, személyes nyilatkozatok kerültek beküldésre. Az érintettek a „Camden Zónában”(Camden Town/Kentish Town) végeztek munkát Londonban. A folyamat során a Szakszervezetet támogató futárok száma is folyamatosan változott, hiszen a Deliveroo több listát is benyújtott többek között olyan futárok nevével, akik eleinte támogatóan léptek fel a Szakszervezet terveit illetően, majd a későbbiekben visszaléptek attól.

4.2. A meghallgatás

A felek jelenlétével zajló meghallgatásra 2017 májusában került sor Londonban, amely 4 napon keresztül tartott. A tanács lehetőséget biztosított a résztvevő feleknek a bizonyítékok feltárására. A VB az eljárással kapcsolatban hangsúlyozta, hogy nem volt feladata a Deliveroo által a futárok számára biztosított „fizetés” megfeleléségének, méltányosságának a vizsgálata. A tanács annak a vizsgálatát sem tartotta feladatának, hogy a Deliveroo által alkalmazott gyakorlat a vonatkozó munkajogi szabályok, vagy a minimálbér kifizetésének kijátszására irányul-e.

4.3. Egyéb információk

A Deliveroot 2013-ban alapították Londonban, amely azóta nagyjából 150 városban működik. Fő profilja az étel és ital kiszállítás a különböző éttermekből családi otthonokba, vagy irodákba. A Deliveroo kereskedelmi megállapodásokat kötött/köt éttermekkel és egyéb partnerekkel, akiknek a cég végzi el az étel és ital kiszállításukat. Ezeket a megállapodásokat „supplier agreements” néven regisztrálták, azaz szállítói megállapodásként.³³

Nyilvánvalóan maguknak az éttermeknek is megéri gazdasági szempontból ez a típusú megállapodás, hiszen így nem kell külön, a kiszállítással foglalkozó egységet fenntartaniuk munkavállalókkal, számukra közlekedési eszközt, vagy bérletet biztosítani, nem jelentkezik munkajogi szempontból adófizetési, járulékfizetési kötelezettségük stb.

4.4. A foglalkoztatás kérdése

A Deliveroo által regisztrált biciklis és motoros futárok tehát az egyes kiszállítások után kaptak „fizetést”. A Deliveroo online lehetőséget biztosít a jövőbeli futárok számára, hogy munkára jelentkezzenek, csatlakozzanak a közösségükhöz. A

³³ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/.../Acceptance_Decision.pdf (megnyitva: 2018. szeptember 15., 09.00 óra)

futárokat „Roomen” és „Roowomen” néven emlegetik, megszólításuk is ehhez igazodik, nem gender specifikusan „Hi Roos” megszólítást alkalmazza (Roo Community/ ún. Roo Közösség). Leírásukban szerepel, hogy a futárok közössége rendkívül életteli, akik nélkül maga a Deliveroo sem létezne. A jelentkezőknek egy online jelentkezési lapot kell kitölteniük, amelyet egy telefonos interjú követ. A Deliveroo kifejtette, hogy kerülné ezeknek a telefonos beszélgetéseknek az interjúként való meghatározását. Ennek ellenére ezek a beszélgetéseket arról szólnak, hogy felméri a jelentkező megfelelőségét a cég által támasztott minimum feltételeknek, amelyeket a futárokkal szemben megkövetelnek. Ezek után behívják őket egy próbára, ahol egy Deliveroo reprezentatív ellenőrzi a jelentkezőt, a közlekedési eszközét, illetve a vezetési képességeit.

Amennyiben a jelentkező megfelelt kap egy „Congratulation on passing your trial shift!” üzenetet, amelyben gratulálnak neki, hogy sikeresen teljesített a próba műszakot. A Deliveroo ebben a körben is kerülni kívánta, hogy a „trial shift”-et próbamunkaként határozzák meg. Miután megfelelt a Deliveroo reprezentatív előtti próbán, a cég a saját épületébe invitálta meg őket, ahol teljesíteniük kellett egy online kurzust. A tesztet a futároknak 100%-os eredménnyel kell teljesíteniük. A kiválasztási folyamattal a Deliveroonál egy külön csapat foglalkozik a „Driving Hiring Team”.

Atanács az eljárás során teljes körűen feltárta a Deliveroo és a futárok közötti „foglalkoztatási” kérdéseket.

A bizonyítás során feltárták a Deliveroo általi „foglalkoztatás” részleteit. A cég részéről teljes mértékben szabályozottak voltak a munkavégzés kérdései: így az hogyan mossanak a futárok kezét, hogyan reprezentálják a Deliveroot, milyen márkajeleket tartalmazó felszerelést (póló, kabát stb.) kell viselniük, amikor a kiszállásokat a Deliveroo számára végzik.

Az erkölcsi bizonyítvány beszerzése szintén kötelező volt és azt a Deliveroo fizette ki. A belépésnél a futárnak 150€ kellett fizetnie, hogy megkapja a felszerelési csomagját, amelyet – állapotától függően – visszavettek tőle amennyiben abbahagyta a munkát. Az ügyben érintett területre (Camden Zone) a Deliveroo csak néhány új személyt „vett fel” annak érdekében, hogy az egyébként ott már kiszállítók számára elég munkát tudjon biztosítani.

Kiemeli a leírás azt is, hogy az első meghallgatás előtt új szerződés került megalkotásra a Deliveroo részéről. Az újonnan belépők számára kötelező volt az új szerződés aláírása, míg a korábban szerződött futárokat abba az irányba terelték, hogy a régi szerződés helyett írják alá az újat. Az új szerződésnél nem volt arra lehetőség, hogy az egyénileg megvitassák, vagy azon változtatásokat

eszközöljenek, az kizárólag a Deliveroo által kidolgozott feltételek és elvárásokat tartalmazta. A munkákat a Deliveroo applikáción keresztül kapják meg a futárok.

Az új szerződés lehetőséget biztosít arra, hogy kvázi helyettesítésről gondoskodjon az applikáció felhasználója, de kéri, hogy a különböző megrendelések között az applikáció eredeti felhasználói között ne történjen csere. Az új szerződés kimondja, hogy nem kötelesek – vagy nem kizárólag – a Deliveroo számára dolgozni, mint ahogyan a cég sem köteles számukra munkát adni és nem zárja ki azt sem, hogy más cég, akár versenytárs számára szállítsanak ki. A kikötés az, hogyha nekik kívánnak dolgozni úgy azt azon a területen tehetik meg, ahol a Deliveroo működik, amennyiben nem kívánnak rendeléseket felvenni úgy „nem elérhető” státuszt is használhatják.

Leírásra került a kiszállítást mikéntje is: az útvonalat nem jelölik meg számukra, azt kell használniuk, amely a legrövidebb idő alatt elérhető, biztonságos és hatékony. Felszólítja a professzionális munkavégzésre is, amikor a Deliveroo: többi futárral, az éttermekkel és a megrendelőkkel is.

Az új szerződés kitér a szükséges felszerelésekre is. Szükséges tehát, hogy a futár rendelkezzen saját telefontal, biciklivel, motorral, vagy robogóval. A szerződés azt is lefekteti, hogy a futároknak rendelkezniük kell minden olyan jogszabály által előírt dokumentációval, amelyek a közlekedési eszközök használata vonatkozásában indokolt. Kimondja azt is, hogy amennyiben motorral vagy robogóval járnak úgy megfelelő fejező és ruha is szükség annak érdekében, hogy a kiszállítást biztonságosan tudják végezni. Felszólítja arra is a futárokat, hogyha a biztonságukat befolyásoló tényező felmerül arról a Deliveroot értesítsék.

Nem szállíthatnak ki abban az esetben hogyha akármilyen kábítószeres vagy alkoholos befolyásoltság alatt állnak, illetve utal arra is, hogy a Deliveroo folyamatosan frissíti a biztonsági követelményeit.

Ahogy az már az előzőekben említettem, a futárok pénzt mindenki szállítás után kapnak. A Deliveroo előkészít egy bérpapírt kéthetes időintervallumokra vonatkozóan. A futárok kérhetik, hogy másként történjen a fizetés, amennyiben számukra más időköz kedvezőbb. Akármilyen borraivalót, vagy fizetséget, amelyet a futárok a kiszállítások során kapnak, megtarthatnak. Az új szerződés azt is rögzíti, hogy a futár maga felelős akármilyen adókötelezettség, vagy a nemzeti egészségügyi járulék, az esetlegesen felmerülő büntetések megfizetéséért.³⁴

³⁴ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/.../Acceptance_Decision.pdf (megnyitva: 2018. szeptember 15., 09.00 óra)

Ez nyilvánvalóan arra vonatkozik, hogy a futárok a szerződésre tekintettel keletkező fizetési kötelezettségüknek nem tesznek eleget, úgy azért a Deliveroo semmilyen felelősséget nem vállal.

Lefekteti az új szerződés azt is, hogy csak az jelentkezhetsz futárnak, aki az Egyesült Királyság területén legálisan tartózkodik. Rögzíti azt is, a tevékenységre vonatkozó jogi kötelezettségeknek való megfelelés a futárt terheli, ahogy az is, hogy az ételt megrendelőnek biztosítsa az útvonala követhetőségét³⁵ (tehát tegye lehetővé, hogy a telefonján keresztül kövesse a tartózkodási helyét).

A harmadik személyekkel szemben fennálló felelősség szintén a futárokat terheli. Biztosítással sem maga a Deliveroo rendelkezik, hanem a futároknak kell gondoskodniuk arról, hogy a felmerülő problémákat megoldják. Amennyiben a futár pedig engedélyt ad valakinek arra, hogy őket helyettesítse: az általuk okozott kárt is megtéríteni kötelesek.

Az új szerződés részletesen kitér arra is, hogy a Deliveroo futárok mely esetekben gondoskodhatnak a helyettesítésükről, a helyettesítő személyért milyen felelősséggel tartoznak, milyen feltételeknek kell megfelelniük. Míg a futár azonnali hatállyal megszüntetheti – írásos értesítéssel – a munkáját a cégnél, addig a Deliveroo köteles egy hét „felmondási időt” biztosítani a futár számára. Természetesen ez utóbbi nem vonatkozik a szerződési kötelezettség súlyos megszegésének esetére.

Kitér a szerződés arra is, hogy a futár köteles megvédeni a jelszavát, valamint az applikációba történő bejelentkezéshez szükséges adatait is (ennek némileg ellentmond, hogy az új szerződés szerint a helyettes számára megadhatja a jelszavát, habár a felelősséget vállalnia kell érte).

Az új szerződés tartalmazza a vonatkozó jogszabályokat és kiemeli, hogy a szerződés minden a felek közötti megegyezést tartalmaz, tehát egyéb kötelezettségük egymással szemben nincs.

A szerződés szerint a Deliveroo nem biztosít sem nyugdíjat, sem más egyéb típusú támogatást - mint életbiztosítás, vagy állandó egészségbiztosítás - a futárok számára. Megszünteti a megelőző szerződésben foglaltakat, mely szerint a futár nem viselheti a versenytársak ruháját, illetve köteles legalább egy Deliveroo márkajelzéssel ellátott felszerelést viselni.

³⁵ https://assets.publishing.service.gov.uk/.../Acceptance_Decision.pdf (megnyitva: 2018. szeptember 15., 09.00 óra)

A szerződés aláírása után a futár le tudja tölteni a Deliveroo applikációt, amelyet több készüléken is használhat, de egyszerre csak egy készüléken lehet bejelentkezve.

A futárok számára nincs előírt munkaidő, hiszen szabad bejelentkezési rendszerben dolgoznak azokban az időpontokban, amikor a Deliveroo végez kiszállítást. Egyetlen feltétel, hogy három hónap alatt legalább egyszer teljesítsenek megrendelést.

A futárok az elérhető státuszukat bármikor nem elérhetőre változtathatják, kivéve akkor, ha már elfogadtak egy rendelést és vállalták annak a kiszállítását.

A megrendelést a futár 3 percen belül utasíthatja el, ekkor ezt a rendszer felajánlja egy másik futár számára. Amennyiben a futár elfogadja a feladatot, úgy megkapja a szükséges információkat az étteremre/partnerre vonatkozóan. A Deliveroo ugyan javasol számukra útvonalat, de azt nem kötelező követniük. Másik rendelést csak abban az esetben kaphatnak, ha az előző státuszát teljesítette változtatják. Kiemelendő, hogy az éttermek és egyéb partnerek minden információt megkapnak a rendelésen keresztül: a rendelés számát, a futár teljes nevét valamint telefonszámát is.

4.5. A helyettesítés kérdése

A Deliveroo nem tiltja, hogy a futár valakit maga helyett megbízzon az általa vállalt szolgáltatás teljesítésére. Ettől függetlenül nagyon ritka, hogy átadná a feladatát valaki másnak. A helyettesítés kérdése különös azért fontos, mert ehelyett azt is megteheti, hogy nem jelentkezik be az applikációba, vagy státuszát nem elérhetőre változtatja. Ebben a körben azonban a VB megjegyzi, hogy a futárt sebezhetővé teszi, hogy a Deliveroo egy hetes felmondási idő betartásával megszüntetheti a köztük létrejött megállapodást.

Abban az esetben elképzelhető a helyettesítés, ha pl. a futár szabadságra megy, mely időszakra egy barátjának megadhatja a jelszavát. Ezekben a szituációkban a Deliveroo nem tudja követni, hogy ki veszi fel a rendelést. Ugyanakkor – ahogy azt már a korábbiakban kifejtettem - az új szerződés szerint a futár teljes felelősséggel tartozik az őt helyettesítő személyért, így nem éri meg számára, hogy valaki más részére átadja a hozzáférést az applikációhoz.³⁶ Nagyfokú bizalom szükséges tehát ahhoz, hogy a futár az egyébként bizalmasan kezelendő jelszavát más részére más számára elérhetővé tegye.

³⁶ https://assets.publishing.service.gov.uk/.../Acceptance_Decision.pdf (megnyitva: 2018. szeptember 15., 09.00 óra)

Amennyiben a futár nem kívánja teljesíteni a kiszállítást azután, hogy azt elfogadta, telefonon jelezheti a Deliveroo felé a kiszállítás törlését. A Deliveroo a jövőben változtatni kíván ezen a gyakorlatán és lehetőséget kíván adni arra, hogy a rendelés elfogadása után az applikáción keresztül törölhessék a vállalást.

A futárok egyszerre több szolgáltatónak is dolgozhatnak, az új szerződés ezt nem tiltja meg számukra. Amennyiben három hónapig nem jelentkeznek be az applikációba és nem teljesítenek kiszállítást úgy törlésre kerülnek a futárok közül.

4.6. A munkavállalói státusz kérdése

A szakszervezetekről és munkaügyi kapcsolatokról szóló törvény 296. szakasza az alábbiak szerint határozza meg a munkavállaló fogalmát:

(1) E törvény hatálya alatt munkavállaló az a természetes személy, aki dolgozik, általában dolgozik vagy munkát keres,

(a) munkaszerződés alapján,

(b) vagy más típusú szerződés alapján, amely alapján vállalja, hogy valamely munkát vagy szolgáltatást egy másik fél részére személyesen végez, aki nem a szakmai ügyfele,

(c) ...

(2) E törvény hatálya alatt munkáltató, aki számára egy vagy több munkavállaló dolgozik, dolgozott vagy általában dolgozik, illetve nála munkát keresnek.

A munkavállalók jogairól szóló törvényben a munkavállaló fogalma másként került meghatározásra:

230. szakasz (3) szerint e törvény hatálya alatt munkavállaló,

(a) aki munkaszerződést köt, vagy az alapján dolgozik,

(b) aki más típusú szerződést köt, vagy az alapján dolgozik, - akár kifejezetten, vagy hallgatólagosan, szóban, vagy írásban – a természetes személy a szerződés alapján vállalja, hogy valamely munkát vagy szolgáltatást egy másik fél részére személyesen végez, akinek a státusza nem a természetes személy által működtetett valamilyen szakmai vagy üzleti ügyfél vagy vállalkozás.

Látható, hogy a fent említett két törvényben a munkavállaló definíciója nem azonos, amelynek eleinte nem tulajdonítottak nagy jelentőséget. Ugyanakkor megállapítást nyert, hogy a jogalkotó célja nyilvánvalóan megvolt azzal, hogy nem

ugyanazt a definíciót használta a munkavállalóra meghatározására a két jogszabályban.

A felek egyetértettek abban, hogy a köztük létrejött szerződés hatályos, jogilag kötelező érvényű volt. Ugyanakkor abban is egyetértettek, hogy itt nem egy munkaszerződésről volt szó. A Deliveroo nem utalt magára ügyfélként a futárok vonatkozásában.

A Deliveroo ragaszkodott ahhoz az állásponthez, mely szerint nem a futároknak nem volt munkavégzési kötelezettségük, valamint nem volt szükséges a személyes szolgáltatásnyújtás, amellyel a szakszervezet nem értett egyet.

Abban mindkét fél egyetértett, hogy a munkavégzés teljes mértékben a felek közötti szerződésben foglaltaktól függött. Egy korábbi ügyben ma bíróság megközelítése szerint lényeges megállapítás volt, hogy az ilyen típusú szerződésekben a kereskedelmi szerződésektől eltérően a felek nincsenek mellérendelt helyzetben.

Az igazi kérdés az lehet, hogy a Deliveroo célja az volt ezzel a típusú szerződéssel, hogy elkerülje a futárok munkavállalóként történő elismerését. Ez természetesen vonatkozik magára az írásos feltételekre is, ugyanakkor a megállapodást egészében kell vizsgálni. Természetesen a bizonyítékok feltárása során vizsgálni kell azt is, hogy a felek milyen elvárásokkal írták alá ezt a megállapodást, valamint azt is hogyan hajtották végre a megállapodást. Példának okáért attól függetlenül, hogy a megállapodás lehetőséget biztosít arra, hogy helyettesítsék az adott természetes személyt, az is lehetséges, hogy erre soha nem került sor.

A tanács legfőbb problémája az volt, hogy a Deliveroo gyakorlatilag teljes rugalmasságot biztosított a futároknak: a futár döntése volt, hogy bejelentkezik-e az applikációba (amikor ő szeretne), bejelentkezése esetén is mondhatta, hogy nem vállalja a kiszállítást; sőt a kiszállítást elvállalása után is törölhette a kiszállítást egy telefonhívással. A kérdés az, hogy ilyen feltételek mellett mi motiválhatta volna a futárokat arra, hogy maguk helyett más személy teljesítse a munkát? Miért érte meg a Deliveroonak, hogy engedélyezze a futárok számára a helyettesítést? Figyelembe véve, hogy rendkívüli energiákat fektetett az általa „alkalmazott” futárok képzésére. Ebben a helyzetben a helyettesítés tehát sem a futároknak sem pedig a cégnek nem volt szükséges. Ettől függetlenül – ha nem is nagy számban – néhány esetben valóban sor került a helyettesítésre, amely a futárok kizárólagos döntése volt és a Deliveroo ebbe nem szólhatott bele. Ez attól függetlenül így történt, hogy a Deliveroo célja ezzel az intézkedéssel mi volt. Egyértelműen kitűnik, hogy a futárt a Deliveroo nem büntette meg azokban az esetekben, amely alkalmakkor a kiszállításra nem személyesen került sor.

Ugyan néhány futár a Deliveroo-t csak időszakos munkának tekintette, de a legtöbben kvázi teljes munkaidőben dolgoztak. Szándékosan azokhoz az éttermekhez közel tartózkodtak, ahonnan a Deliveroo a megrendeléseket kapta, annak érdekében, hogy a Deliveroo az algoritmus alapján a munkát nekik ossza ki.

A tanács számára szintén kérdésként merült fel a közbiztonság és az élelmiszer higiénia kérdése arra tekintettel, hogy Deliveroo által létrehozott új megegyezés az ezzel kapcsolatos teljes felelősséget a futárok vállára helyezte. Helyettesítés esetén a Deliveroo teljesen elveszíti az ellenőrzés lehetőségét, hiszen nem tudja ellenőrizni, hogy ki végzi el a szolgáltatást. A tanács döntése szerint a futárok nem minősülnek munkavállalónak.

4.7. A Szakszervezet álláspontja

A VB szerint a futárok nem minősülnek munkavállalónak, így el kellett utasítania a szakszervezet kérelmet arra vonatkozóan, hogy elismerjék jogosultságát a kollektív tárgyalásokra, a szabadság, a fizetések, valamint a munkaórák vonatkozásában. Ettől függetlenül a tanács úgy döntött, hogy a vonatkozó jogszabályok alapján elvégzi az elfogadhatósági tesztet ebben a kérdésben.

A 36. §1. bekezdés a) pontja alapján:

Ezen jogszabályhely alapján meg kellett állapítani, hogy elérte-e a Szakszervezet a 10 %-os munkavállalói támogatást a kollektív tárgyalások lefolytatása tekintetében.

A menedzser 2017. május 15-én azt mondta, hogy a munkavállalók 19,6 %-a százaléka támogatja a szakszervezetet. Ugyanakkor a későbbiekben ez a szám jelentősen lecsökkent tekintettel arra, hogy több futár visszavonta a nyilatkozatát, vagy meg sem adta azt, így a támogatottság 11 %-ra csökkent. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a 11 % is meghaladja az elvárt 10 %-ot.

A 36. §1. bekezdés b) pontja:

A futárok többsége szükséges ahhoz, hogy a Szakszervezetet elismerje abban a körben, hogy az jogosult legyen kollektív szerződés megkötésére a közösség nevében.

A VB-hoz nem érkezett kérelem abban a vonatkozásban, hogy feltárja milyen mértékű a szakszervezet támogatottsága jelen pillanatban, illetve abban a vonatkozásban sem, hogy ebben a körben bizonyítékokat szerezzen. Ettől

függetlenül a bíróság arra megállapításra jutott, hogy a Szakszervezet nagy eséllyel elérte volna a szükséges támogatottságot.

Teljesen egyértelmű, hogy a Deliveroo az eljárás megindulására tekintettel megpróbált nyomás gyakorolni a futárokra, illetve félrevezette őket a Szakszervezet terveivel kapcsolatban.

– A Deliveroo azt állította a futárainak, hogy a szakszervezet elismerése esetén elvesztenék a rugalmas „munkaidőre” való jogosultságukat.

– A Deliveroo azt is állította, hogy a szakszervezet elismerése esetén az adót és az egészségbiztosítási járulékot a fizetésükből le kell vonni.

– A Deliveroo üzenetet küldött, hogy a kérdéses zónában dolgozó futárok dolgozzanak inkább egy másik körzetben (Islingtonban), így kiszállításonként 1 £-tal több fizetést ajánlottak nekik.

– A Deliveroo a futárok számára 2017 február 22-én ülést szervezett pontosan ugyanabban az időpontban, amikor a szakszervezet találkozót szervezett nekik. A Deliveroo emellett Amazon Vouchereket ajánlott a futároknak annak érdekében, hogy távol tartsa őket a szakszervezet által szervezett találkozótól.

Álláspontjuk szerint a Deliveroo magatartásának köszönhetően a futárok között félreértés volt a Szakszervezet céljaira, terveire vonatkozóan. A cég által alkalmazott taktikák megnehezítették a Szakszervezet dolgát a szükséges támogatottság megszerzése vonatkozásában. Amennyiben erre sor került volna: egy törvényes szavazás szervezhettek volna a futárok között, amely a Szakszervezet számára lehetőséget teremtett volna az együttműködés kiharcolására és a továbbiakban a Deliveroonak nem lett volna esélye arra, hogy távol tartsa a futárokat a szervezett ülésektől, vagy netán a részvételük miatt büntesse meg őket.

A teszt megállapította, hogy álláspontja szerint a futárok többsége csatlakozott volna a szakszervezet elismeréséhez főleg arra tekintettel, hogy félreértés volt a munkaidő rugalmassága, és az adó levonás kérdésében is.

4.8. A munkáltató védekezése a munkavállalói státusz kérdésével kapcsolatban

Először is a munkáltató kiemelte, hogy véleménye szerint a Szakszervezet nem tudta megszerezni a szükséges többséget, hiszen a támogató nyilatkozatot nem írták elegendően alá.

- A cég kiemelte, hogy a Szakszervezet rendkívül erőszakos módon próbálta felkeresni a futárokat annak érdekében, hogy írják alá a támogató nyilatkozatot.
- A futárok többsége azt mondta a szakszervezetnek, hogy nem kívánnak a tagjai lenni, vagy visszavonták a támogató nyilatkozatukat.
- A Deliveroo álláspontja szerint sok futár nem is értette mit jelentene számukra a munkavállalóként történő elismerés. A Szakszervezet egy rendkívül homályos képet festett a futároknak arról, hogy mi változik, amennyiben a Deliveroo számára munkavállalóként dolgoznak. Más cég számára a munkavállalói státusz elérése esetén nem dolgozhattak volna, amely szintén nem volt egyértelmű a Szakszervezet tájékoztatása alapján.
- A Deliveroo álláspontja szerint a futárok vállalkozók voltak így nem is volt arra lehetősége, hogy megakadályozza őket abban, hogy részt vegyenek a szakszervezet által szervezett üléseken.
- Visszautasította a Deliveroo a Szakszervezet azon vádját is, hogy szándékosan szervezett vele egy időpontban ülést. A Deliveroo a védekezésében azt is kiemelte azt a 9 hónapos tevékenységet, amely alatt a Szakszervezet támogatókat próbált szerezni, de így sem sikerült elérniük a szükséges támogatottságot. Elutasította azt is, hogy ebben az egyetlen időpontban véletlenül megszervezett ülés akadályozta volna meg a Szakszervezetet a megfelelő támogatás elérésére.
- Álláspontja szerint a vonatkozó jogszabály szerint szükséges többséget a Szakszervezet nem tudta elérni, azt bizonyítani nem tudta. ¶

4.9. A konklúzió

A tanács álláspontja szerint a szakszervezetnek sikerült a szükséges 10 %-os támogatottságot elérnie és ezt bizonyítani. Kiemelte a VB azt is, hogy a szakszervezetnek rendkívül nehéz volt elérnie a futárokat. Egyébként is lényeges figyelembe venni azokat a növekvő problémákat és kihívásokat, amelyek napjainkat áthatják a gig economyt érintő munkavállalással összefüggésben. Abban az esetben, hogyha a futárok a munkavállalónak minősülnek a vonatkozó jogszabály értelmében, akkor a VB véleménye szerint a Szakszervezet elérte azt a szükséges támogatottsági arányt, amelyet a kollektív tárgyalásokra való jogosultság megszerzéséhez teljesítenie kellett. Kiemeli a konklúzióban a bíróság a munkáltató jelenlétét a vitában, amely a „munkavállalói” oldalt mindig elbizonytalanítja. Vannak, akik egyáltalán nem csatlakoznak a Szakszervezetekhez, illetve akik visszavonják a támogató nyilatkozatukat, mert tartanak a munkáltató megtorlásától.

A döntés értelmében tehát a Deliveroo futárai nem minősülnek munkavállalónak, ugyanakkor az elfogadhatósági tesztet a Szakszervezet teljesítette.³⁷

Az ügy természetesen nagy port kavart, így az OECD blogján is megjelent egy írás „European war on labour rights” címmel. Ugyanis a Legfelsőbb Bíróság engedélyt adott az ítélet teljes körű felülvizsgálatára. A VB döntése emberi jogi kérdéseket is érintett: ugyan a Deliveroo futárai nem olyan munkavállalók, akiknek joguk van kollektív szerződés megkötéséhez, ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) 11. cikkelye szerint joguk van a kollektív alkuhoz.

„Gyülekezés és egyesülés szabadsága

1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.”

A megjelent írásban foglaltak szerint a fenti cikk lehetőséget biztosít a kollektív tárgyalások lefolytatásához.

A blog szerint ez az első Szakszervezet, aki a gig economy „által” foglalkoztatottak közösségeként próbál fellépni és védeni az érdekeiket. A Legfelsőbb Bíróság ugyan egyetértett azzal, hogy a futárokat nem lehet munkavállalónak tekinteni, de az EJEE 11. cikke alapján nem lehet elvonni tőlük a jogot a közös fellépésre. Érdekes fordulatként értelmezi, hogy egy munkajogi kérdésből emberi jogi kérdés lett, amely közelebb viszi a foglalkoztatottakat ahhoz, hogy elismerjék a jogukat. Ezzel a jövőben lehetőséget kapnak arra, hogy ezeket az óriási cégeket az emberi jogaik alapján próbálják rákényszeríteni a jogaik elismerésére. Az ügy egyébként olyan szempontból is hatással volt a munkajogi helyzetre, hogy a Deliveroo az eljárás alatt változtatott a fuvarozókkal kötött szerződéseken.³⁸

4.10. A Pimlico Plumbers ügy

Ezen kívül a Legfelsőbb Bíróság ítéletet hozott egy hasonló ügyben, ahol a vízvezeték szerelőket - akik a Pimlico Plumbersnek dolgoztak - végül munkavállalónak ismertek el és nem egyéni vállalkozónak. A bíróság 2018. június 13-án hozta meg az ítéletét. Mr. Gary Smith 2005 és 2011 között dolgozott a Pimlico Plumbersnek, mint vízvezeték- és fűtésmérnök. Az együttműködésük két

³⁷ https://assets.publishing.service.gov.uk/.../Acceptance_Decision.pdf (megnyitva: 2018. szeptember 15., 09.00 óra)

³⁸ <https://www.oecd-forum.org/channels/722-digitalisation/posts/37023-european-war-on-labour-rights> (megnyitva: 2018. szeptember 20.; 21.30 órakor)

megegyezés alapján történt, amelyek közül az egyiket 2009-ben módosították. 2011-ben Mr. Smith keresetet indított a munkaügyi bíróság előtt, amelyben kifejtette, hogy jogellenesen elbocsátották, a béréből nem jogszabályszerűen vontak le összegeket, nem kapott fizetett szabadságot, illetve fogyatékosága miatt hátrányos megkülönböztetés érte. A munkaügyi bíróság úgy döntött, hogy Mr. Smith nem volt munkavállaló, így nem indíthat pert jogellenes munkaviszony megszüntetése miatt. Ugyanakkor megállapította, hogy Mr. Smith dolgozó volt az 1996-os Munkavállalói Jogokat tartalmazó törvény, valamint az 1998-as Munkaidőről szóló törvény alapján és a 2010-es Egyenlőségről szóló törvény alapján foglalkoztatottnak minősült. Erre tekintettel Mr. Smithnek joga volt három kérelmét tovább vinni, amelyek a későbbiekben érdemi megfontolás tárgyát képezték. Az ítélet ellen a cég nyújtott be fellebbezést, amelyet felsőbb szinten is elutasították, de ügyüket tovább vitték a Legfelsőbb Bíróságra, ahol szintén elutasították az alperes céget (jelen esetben cégeket). A Legfelsőbb Bíróság egyetértett a munkaügyi bírósággal abban a körben, hogy a 3 vizsgált jogszabály szerint Mr. Smith valóban munkavállaló. Munkáját a vállalkozás számára személyesen végezte és a cég nem minősült ügyfelének. Az ítélet kiemelte, hogy Mr. Smithnek egy-egy munka elvállalása után korlátozott lehetősége volt arra, hogy az elvállalt munkát egy másik Pimliconál dolgozónak átadja. A szerződés alapján Mr. Smithtől elvárták a személyes munkavégzést és jelentősen korlátozva volt annak a lehetősége, hogy maga helyett helyettessel végeztesse el a munkát. A bíróságnak meg kellett vizsgálnia azt is, hogy a Pimlico minősülhetett-e Mr. Smith ügyfelének, megrendelőjének. A szerződéseket teljes egészében kellett vizsgálni, mely során kérdés volt az is, hogy amennyiben a Pimlico nem ajánlott számára munkát elvállalhatott-e egyéb megbízásokat más megrendelőktől. A Pimlico jelentős kontrollt gyakorolt Mr. Smith felett, az adminisztráció, illetve az öltözéke tekintetében is. A Pimlico határozta meg azt is, hogy mikor és mekkora mértékű fizettséget ad Mr. Smithnek. Az ítéletben tehát megállapította a bíróság, hogy a Pimlico nem minősülhet Mr. Smith ügyfelének.³⁹

A döntés közel 4,8 millió alvállalkozót érinthet az Egyesült Királyságban. A blog idézi az Egyenlőség és Emberi Jogi Bizottság vezetőjét, Rebecca Hilsenrathot: „Amennyiben egyenruhát viselsz, vagy márkajelzéssel ellátott járművet vezetsz, vagy kizárólag egy vállalkozásnak dolgozol, akkor alkalmazott vagy... ha megfelelsz ezeknek a feltételeknek akkor jogod van ahhoz a védelemhez és szabályozáshoz, amely a munkával jár, hogy biztonságos és produktív munkát végezhess.” Ennek

³⁹ <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2017-0053-press-summary.pdf> (megnyitva: 2018. szeptember 20; 22.00 óra)

köszönhetően munkavállalók ezrei kaphatnak lehetőséget a munkaviszonnyal járó előnyök kihasználására úgy, mint a táppénz vagy a fizetett szabadság.⁴⁰

Meg kell jegyezni, hogy Deliveroo a meghozott döntés után alkut kötött 50 futárral, amelynek részleteiről a nyilvánosságot nem tájékoztatták. A cég egy nagyobb összeget fizetett ki a futároknak annak érdekében, hogy ne pereskedjenek.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Izgalmas kérdés, hogy az említett ítéletekben nem csupán munkajogi, hanem adózási, emberi jogi és egyéb jogterületeket érintő kérdések is felmerültek. Annak ellenére, hogy az EUB és az angliai bíróság előtti ügyek nem kizárólag vagy csak burkoltan tartalmaztak munkajogi kérdéseket, az ítéletekből mégis levonhatók a konklúziók.

Arra tekintettel, hogy az EUB által hozott döntés szerint az UBER által nyújtott szolgáltatás közlekedési szolgáltatásnak minősül, szabályozása tagállami hatáskörbe tartozik. A barcelonai ügy után az Uber teljesítette a spanyol taxi társaságokra vonatkozó elvárásoknak megfelelő kötelezettségeket. Habár ezek inkább regisztrációval, valamint egyéb, a taxizást befolyásoló kötelezettségek voltak lényegében a munkajogot is érintő választ jelentenek.

Sok esetben a jogban nem jártas foglalkoztatottak nem is tudják, hogy milyen jogok illetik meg őket munkavállalóként és közel sem biztos, hogy ezek által a cégek által aláíratott „megegyezések”, vagy „szerződések” pontos és érthető tájékoztatást adnak számukra arról, hogy milyen adózási, avagy járulékfizetési kötelezettségük keletkezik, ha vállalkozóként elkezdnek dolgozni. Az is kérdésként merülhet fel, hogy pl. a Deliveroonak dolgozó futárok egyáltalán azzal tisztában voltak-e, hogy bármilyen fizetési kötelezettségük keletkezik a nyújtott szolgáltatás után.

Az ítéletek, habár nem adtak helyt a kérelmezőnek ugyanakkor más utat kerestek arra, hogy felsőbb fórumok megvitassák a kérdést.

Nem állítottak akadályt abban a körben, hogy az adott kérdést emberi jogi kérdéseket felverő irányba tereljék. Nem állapította meg a munkaviszony jelenlétét a Deliveroo ítélet, ugyanakkor esélyt adott arra, hogy az eljárásban jelenlévők emberi jogokra való hivatkozással találjanak megoldást az adott helyzetre. Az EUB az Uber ítéletben sem kívántak a döntéshozók állást foglalni a munkajogi kérdésekre vonatkozóan, ugyanakkor olyan megközelítést alkalmaztak,

⁴⁰ <https://www.oecd-forum.org/channels/722-digitalisation/posts/37023-european-war-on-labour-rights> (megnyitva: 2018. szeptember 20., 21.30 óra)

amely előremutató lehet a munkavégzésre irányuló jogviszony típusának meghatározása vonatkozásában.

Álláspontom szerint az adott munkaviszonyokat kellene újra értelmezni és az adott gazdasági helyzet figyelembe vételével dönteni abban a kérdésben, hogy munkaviszonyról vagy vállalkozási jogviszonyról van-e szó.

A dolgozatomban kifejtettem, hogy az adott jogviszonyoknak melyek a az elkülönítő jegyei. Ugyanakkor, mint az az előzőekben kifejtésre került egy-egy minősítő jegy hiánya nem határozza meg az adott munkavégzésre irányuló jogviszony típusát.

Az adott gazdasági viszonyokat figyelembe véve a munkaerőhiány a Kelet-Európában jelentős. A munkáltatók az egyik oldalról a munkaerő megtartása érdekében több támogatást kívánnak nyújtani a munkaviszonyban dolgozók számára, ugyanakkor az adóterhek és a világ változásainak köszönhető új lehetőségek arra ösztönzik őket, hogy a növekvő elvárásoknak megfelelően a közösségi gazdaság adta kereteket használják ki. Sok esetben találtunk példát arra is, hogy az állam által elrendelt kötelezettségeket sem a munkáltató, sem a munkavállaló nem teljesíti, így végül a fekete gazdaságot erősítik.

Ugyan a fentiekben kifejtett jogviszonyok nem erősítik minden szempontból a munkavégzésre irányuló jogviszonyok elválasztásra épülő kritériumainak való megfelelést, de rendelkeznek azokkal a jegyekkel, amelyek megalapozhatják pl. egy munkaviszony elismertségét.

Hangsúlyoznám, hogy attól, hogy egy munkavállaló saját eszközeit használja a munkavégzésre nem feltétlenül jelenti azt, hogy kizárólag egy vállalkozási jogviszony megállapítására kerülhet sor, hiszen az adott jogviszonyt összességében kell elemezni, figyelembe véve a meghatározó körülményeket.

Az adott változások közepén véleményem szerint újra kell fogalmazni a mai munkavégzésre irányuló jogviszonyokra vonatkozó elkülönítő kritériumokat. A fentiek fényében nem biztos az, hogy a valódi helyettesítés kérdése és a személyes munkavégzés mennyire jelentős egy-egy jogviszony megítélésénél.

A fent megnevezett a szolgáltatók – amelyek nem kizárólag az eladás elősegítésére „szakosodnak” –, hanem használják és kihasználják a rendelkezésükre álló munkaerőt is. Jeremias Prassl, az Oxfordi Egyetem docense szerint a közösségi gazdaság vállalatai valójában nem is használnak új technikákat. A digitális platformokat hasonlítja a régebbi diszpécser szolgálatokhoz, hiszen a taxisoknak a közelmúltban – gyakran még napjainkban is – ezen keresztül osztották ki a munkát. Véleménye szerint az interneten létező vállalatok sem tesznek mást.

Álláspontja szerint a munkajog szabályai megfelelőek, csak alkalmazni kellene a fennálló helyzetekre ahelyett, hogy megpróbálnák azokat kikerülni.

„A munka jövője nem valami olyan, ami meg fog velünk történni, hanem azt nekünk kell kialakítani és megalkotni” – mondta el a vele készített interjúban.⁴¹

A fentiekben fényében – jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban kb. 50 millió magánszemély dolgozik alkalmi munkavállalóként – az ismert munkajogi szabályok átdolgozása, vagy a megváltozott viszonyokhoz alakított értelmezése szükséges ahhoz, hogy a munkajog, valamint garanciái a jövőben is „életben maradhassanak” és támogatást nyújtsanak a munkavállalók számára.

6. IRODALOMJEGYZÉK

1. KAROLINY ESZTER –KOMANOVICS ADRIENNE – MOHAY ÁGOSTON – PÁNOVICS ATTILA – SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET: Az Európai Unió joga, 168. o. (Diálogo Campus Kiadó, 2015., Szerkesztette: Mohay Ágoston, Szalayné Sándor Erzsébet)
2. Journal of Dispute Resolution, 2017 J Disp Resol. 197, Arbitration Clause Issues in Sharing Economy Contracts, Clarissa Laughin
3. ARUN SUNDARARAJAN: The Sharing Economy: The end of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism
4. LEYRA MAISO FOTECHA: The European Pillar of Social Rights, ERA
5. Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó: az Uber applikáció vagy taxitársaság? (Munkajog, 2018/3, <https://munkajogilap.hu/az-europai-birosag-es-a-gordiuszi-csomo-az-uber-applikacio-vagy-taxitarsasag/>)
6. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/663126/Acceptance_Decision.pdf
7. EUMSZ 267. cikk (elérés: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU>, megnyitva: 2018. szeptember 9., 08.40 óra)
8. 576/2001. munkaügyi elvi határozat
9. <https://en.wikipedia.org/wiki/Peer-to-peer>

⁴¹

https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/ez_a_forradalom_nem_az_aminek_latszik_sulyos_ar_at_fizethetunk.659759.html (megnyitva: 2018. szeptember 10., 08.05 órakor)

10. <https://www.sharingeconomy.hu/fogalom/>
11. <http://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202017/r%C3%A1cz.pdf>
12. https://medelnet.eu/images/stories/docs/supiotreport_en.pdf
13. <http://docplayer.hu/69502404-A-sharing-economy-munkajogi-kihivasai-kulonos-tekintettel-az-uberizalt-munkaerore.html>
14. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hu
15. <http://mgi-bpo.hu/hu/news/airbnb-adozasi-tudnivalok>
16. DR. KOZMA-FECSKE IVETT: A munkaviszony, megbízás és vállalkozás elhatárolása (forrás: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-munkaviszony-megbizas-vallalkozas-elhatarolasa/>)
17. A munkavégzésre irányuló jogviszonyok formái összefoglaló tájékoztató
Forrás: <https://www.lawyer-monthly.com/2017/12/is-there-room-for-the-court-of-justice-of-the-european-union-post-brexit/>
18. <https://www.oecd-forum.org/channels/722-digitalisation/posts/37023-european-war-on-labour-rights>
19. <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2017-0053-press-summary.pdf>
20. <https://www.oecd-forum.org/channels/722-digitalisation/posts/37023-european-war-on-labour-rights>

**MUNKAJOGI, KÖZIGAZGATÁSI JOGI
ÉS EURÓPAI JOGI SZEKCIÓ
JOGHALLGATÓ TAGOZAT**

SZABÓ ÁDÁM

A KÖZIGAZGATÁSI PER ÉS KÖZIGAZGATÁSI JOGKÖRBEŒ OKOZOTT KÁR MEGTÉRÍTÉSE IRÁNTI PER ÖSSZEFÜGGÉSEI - A JELEN ÉS A JÖVŐ AZ ÖNÁLLÓ KÖZIGAZGATÁSI PERRENDTARTÁS FÉNYÉBEN

MERRE TOVÁBB KÖZIGAZGATÁSI JOGKÖRREL OKOZOTT KÁRFELELŐSSÉG?

1. BEVEZETÉS

Pályázatomban a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítési iránti pereket veszem górcső alá. Véleményem szerint a kutatási téma relevanciáját az adja, hogy a több évszázad eredményeként kialakult jogállamiság eszménye az állampolgárt és idővel a többi jogalanyt is jogvédelemben kívánja felruházni, amelynek keretében megvalósul az állam által okozott jogellenes kárfelelősség megállapíthatósága, a kártelepítés rendszere és a helytállási kötelezettség rendezése. Fontosnak tartom azokat az eszközöket és garanciális feltételeket, amelyeket a jogrendszer biztosít a jogalanyok számára, hogy az állam szerveinek jogellenes magatartásával szemben fellépjenek. Pályázatom központi témáját egy tágabb kontextusba helyezem, először bizonyos jogelméleti kérdéseket és teóriákat tárgyalok, amelyek kapcsolatba hozhatók az állami kárfelelősség megszilárdulásával és kiteljesedésével. Teszem mindezt jogtörténeti és dogmatikai megközelítéssel, ahol a szabályozás általános rétegeitől jutok el a speciális felelősségi alakzatig.

A magyar közhatalmi kárfelelősség bemutatásánál röviden kitekintek az 1989-1990 előtti évtizedek joggyakorlatára, amelyet összevetek a rendszerváltáskor kialakuló új szabályozással és az évek alatt kikristályosodó újabb joggyakorlattal. A közhatalmi, kiváltképp a közigazgatási jogkörrel okozott kárfelelősség dogmatikai változásait is lekövetem, már csak amiatt is, mert e felelősségi alakzat bizonyos fogalmai és tartalmi elemei évekig a joggyakorlaton alapultak, figyelembe véve a korábbi szabályozás némi bizonytalanságát. Az új Ptk. hatálybalépése nem hozott fordulatot a közhatalmi kárfelelősség rendszerében, hanem a már meglévő gyakorlatot építette be a normaszövegbe, kiegészítve a korábban bizonytalannak gondolt egyes kérdésekkel. Megállapítható, és a jogirodalomból levezethető, hogy a hatályos magyar szabályozás továbbra is

visszafogott az európai trendek viszonylatában, ennek egyik megnyilvánulása a súlyos jogsértés doktrínája. Vagyis az állammal és annak szervezeteivel szembeni fellépés az állam károkozása esetén továbbra is szigorú mércét támaszt a kárfelelősség megállapíthatóságához.

A jogtörténeti és dogmatikai rendszerben történő tárgyalás után két szempontból foglalkozom a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősséggel. Elsőként magát a tényállást, a tényállás fogalmi és tartalmi elemeit elemzem, amelyet e kárfelelősségi alakzat statikájaként veszek figyelembe, szemben a dinamikával, amely alatt a kárfelelősség megtérítésének aspektusairól értekezem, elsősorban a közigazgatási perek és a közigazgatási kárfelelősség megtérítése iránti perek viszonyában, alapvető eljárásjogi vonatkozásokban. A hatályos szabályozást egyfajta lehetséges modellként foglalom össze.

Pályázatom önálló kutatása egy társadalomtudományi megközelítést alkalmaz a statisztikai analízis módszerével, ahol három adathalmazt viszonyítok egymáshoz, amelyek mind jelentőséggel bírnak a téma szempontjából: a közigazgatási hatósági tevékenység elsőfokú döntései, a közigazgatási perek, valamint a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek. Az általam képzett meta adatok mind hivatalos statisztikai adatgyűjtésekből kerültek kinyerésre. Jellemzően viszonyszámokkal és statisztikai trendbecsléssel végeztem elemzéseimet. Az eredményekből levonom a főbb következtetéseket, amelyeket röviden összevetek a szakirodalomban foglalt jogelméleti álláspontokkal.

2. JOGELMÉLETI ALAPOK

Dolgozatom központi témáját egy tágabb kontextusban kívánom elhelyezni, méghozzá az állami kárfelelősség kialakulásának jogtörténeti és jogirodalmi rendszerében. Röviden összefoglalom az állami kárfelelősség történeti aspektusait, az állam kárfelelősségének főbb dimenzióit, a közhatalom károkozása kapcsán felmerülő kártelepítési modelleket, valamint egy absztrakt és nemzetközileg szabályozott kontrollmechanizmusokból eredeztethető közhatalommal szembeni általános jogorvoslati modellt. Ezt követően szólok a közhatalmi kárfelelősség közelmúltbeli fejlődéséről, a polgári kódexek dogmatikai fejlődéséről. A közhatalmi kárfelelősség szabályozásának jogpolitikai céljaival pályázatomban nem foglalkozom, e helyütt Eörsi Gyula gondolatait említem meg, aki szerint a szabályozás legfontosabb jogpolitikai célja a biztonság, amely mai modern fogalmaink szerint a jobbiztonságot vagy a jogállamiságot jelenti.¹

¹ Borbás Beatrix (2014): Az immunitási tünetekről az állami kárfelelősség terén – az új Ptk. felsejülő fényeinél. Magyar Jog, 64. évf., 5. sz., pp. 268-277

2.1. Az állami (kár)felelősség

Az állam polgári jogi felelőssége jogtörténetének vizsgálatakor felmerülő alapkérdés a közjogi előjogok és a magánjog jogelvek versenye, az előjogok és a jogelvek konfliktusa. Az állam évszázadokon át teljes immunitást (a felelősségre vonás teljes hiánya) élvezett, amely egyebekben kapcsolatba hozható az állami szuverenitás fogalomtörténetének változásával. A változást a kapitalista társadalmak kialakulása hozta meg, amely időszaktól kezdve az állam egyre több alkalommal jelent meg gazdasági szereplőként a piacon, mind inkább polgári jogviszonyokban, amelyet a mellérendeltség és a kialakuló privátautonómia jellemzett, ebből kifolyólag igény mutatkozott az állami előjogok fokozatos lebontására, és egyre nagyobb hangsúlyt kapott az állami kötelezettségek kikényszerítéséhez fűződő piaci igénynek való megfelelés. Az állami felelősség kialakulásához két egymástól eltérő elmélet kapcsolódik: az egyik funkcionális szemléletű, ahol a *ius imperii* (közhatalmi szereplői minőség) immunitást biztosít az állam számára, míg a *ius gestionis* (kereskedelmi szereplői minőség) alapján az államot a magánjog jogalanyaként felelősség terheli. A jogfejlődésre alapvetően ez az irány jellemző. A római jogi eredetű *fiscus*-elmélet alapján vannak bizonyos állami intézmények, amelyekkel szemben fennáll az állam felelőssége, míg vannak teljes immunitást élvező szervezetek.²

A polgári forradalmak egyik nagy eredménye az ún. alanyi közjogok tana, amely értelmében az állampolgároknak törvényekben biztosított (garantált) jogaik vannak, amelyet az állam csak igen szűk körben korlátozhatott. Amennyiben az állam az állampolgár tulajdonában kárt okozott, a kár megtérítésére igényt tarthatott, amelyet már a közjogban szabályoztak, idővel a kár megtérítését az állampolgár mellett egyéb jogalanyok (jogi személyek, szervezetek stb.) is érvényesíthették.³

Az állam felelőssége manapság négy összefüggésben értelmezhető: (1) a közigazgatási szervek tevékenységével összefüggő felelősség, (2) az elmaradt jogalkotás és diszfunkcionális jogszabályi környezetért való felelősség, (3) az államot terhelő, a jogszabályoktól független többlet-felelősség, amely morális, erkölcsi gyökerű (ezen belül: (3a) politikai felelősség, (3b) a nem jogszabály alapú kártérítési és kárenyhítési felelősség, (3c) a felelősség idődimenziója a közpolitikai felelős tervezése szempontjából), valamint (4) a veszélyes üzemi felelősség

² Chiovini Márk (2013): Az állam kártérítési felelőssége a hatályos és az új polgári törvénykönyv tükrében. In: Koller Kármén Csenge – dr. Tar Adrienn (szerk.): Új Polgári Törvénykönyv. Aktuális kérdések. Bibó István Szakkollégium, Budapest http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujptk.pdf (letöltve: 2018. július 28.)

³ Fazekas Marianna (szerk.) (2017): Közigazgatási jog. Általános rész II. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 219

mögöttes állami felelőssége, függetlenül a felróhatóságtól, a vétkességi alakzattól.⁴

Vannak különféle elméletek, amelyek az állami kárfelelősség kapcsán azzal a kérdéssel foglalkoznak, hogy ha már megvalósult az állam jogellenes károkozása, akkor a kárfelelősség kire telepítendő: az államra (államigazgatási szervre) vagy az állam nevében eljáró hivatalnokra. A kárfelelősség államra telepítését a következő teóriák indokolják. A *culpa in eligendo* teória szerint azért az állam viseli a felelősséget az alkalmazottja, hivatalnoka károkozásáért, mert az állam vétkes a hivatalnok kiválasztásáért (problémás azonban az az eset, amikor a hivatalnok évtizedekig végzi hiba nélkül a munkáját, és az állam oly sok idő elteltével mégis a jóval korábbi kiválasztásért felelne). A képviselő teória azzal próbálta magyarázni a kártelepítést, hogy a hivatalnok mint képviselő jár el az állam mint képviselt nevében, és ekkor a képviselő magatartását a képviseltnek kell beszámítani (problémás mert nem a polgári jogi értelemben vett képviselői-képviselti viszony áll fenn a felek között, a speciális jogviszony tartalma pedig részben kiterjed a közigazgatási hatáskör gyakorlására is). Harmadik teória a közigazgatás kifogástalan működése, amely mögött leginkább a jól szervezett munkavégzés és a hivatalnokok kontrollja áll, amely alapján a hivatalnok jogellenes magatartása, károkozása be sem következne. Vagyis a hivatalnok hibája lényegében a szervezet hibájából következik, annak szükségképpen eredménye. Ez utóbbi társadalmi elvárás (a szerv kifogástalan működése) áll talán a legközelebb a kárfelelősség államra, az államigazgatási szervekre történő telepítéséhez (és nem közvetlenül a hivatalnokra), amely hasonlatos az alkalmazotti kárfelelősség polgári jogi alakzatához.⁵

Végezetül szót kívánok ejteni a közhatalmi kontrollrendszer osztályozásának két csoportjáról: (1) a politikai, és (2) a jogi kontrollmechanizmusokról. A politikai kontroll főbb jellemzői: a szükségszerűség, az alkotmányos meghatározottság, a jogalkalmazáshoz képesti külső tevékenység, nem jogalkalmazási jellegű tevékenység, valamint az ország- és rendszerfüggőség. Szemben a politikai kontrollal a jogi, jogalkalmazói kontroll mindig a közhatalom szabályosságát vizsgálja, megvalósulhat jogorvoslati vagy egyéb, alternatív formában is. A legerősebb közhatalmi (közigazgatási) jogorvoslati kontrollmechanizmus a közigazgatás bírósági kontrollja. A közhatalommal szembeni jogorvoslat nemzetközi jogi beágyazottságát mutatja egyrészt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 8. cikke, másrészt a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikk 3. a) pontja, amelyek értelmében deklarációra került a

⁴ Rixer Ádám (2011): Az állam felelősségének egyes kérdései. De iurisprudencia et iure publico, 5. évf., 1. sz. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-1-06.pdf> (letöltve: 2018. július 28.)

⁵ Szamel Lajos (1986): Az államigazgatás felelősségi rendszere. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, pp. 144-146

jogsérelmet szenvedő fél hatékony jogorvoslathoz fűződő joga akkor is, ha a jogsértést hivatalos minőségében eljáró személy idézi elő. Egyesek szerint a két nemzetközi dokumentum említett cikkei valójában két önálló jogosultságot foglalnak magukban, nevezeten a közhatalmi döntések bírósági felülvizsgálata körében realizálódó jogorvoslati jogot, valamint a tágabb értelemben vett közhatalmi jogsértésekkel szembeni általános jogvédelmet. Többen arra a megállapításra jutottak, hogy a hatósági eljárások során megsértett alapvető jogokkal szembeni jogvédelemhez fűződő jog önálló alapvető jog. A jogvédelem jogának kettős természete az alapvető jogi minőségből és az egyéb alapvető jogok érvényre juttatásának garanciájából ered.⁶

2.2. A magyar jogfejlődés közelmúltbeli aspektusai és a jogszabályváltozások vázlatja

2.2.1. A rendszerváltás évei

A rendszerváltás alapvető változást eredményezett az állam jogalanyiségének elismerésében és megerősítésében. A Polgári Törvénykönyv módosításáról szóló 1991. évi XIV. törvény 3. §-a az államot jogi személyiséggel ruházta fel, az állam a polgári jogi jogviszonyokban ettől kezdve egyenrangú jogalanyként vesz részt. A jogalanyiség deklarálása a piacgazdaság kiteljesedése irányába tett újabb lépést jelentett, ahol az állam a vagyoni jogviszonyokban (jogilag rendezett formában) félként jelenik meg, korábbi immunitását elvesztette, az általa okozott károkért felelősséggel tartozik, sőt ugyanolyan módon perelhetővé vált, mint minden más jogalany.⁷ A közigazgatás károkozásának megtérítése iránti per korábban úgy működött, tekintettel az államigazgatási határozatok felülvizsgálatának korlátozottságára, hogy az egyén polgári bírói úton kívánt (közigazgatási jogi) igényt érvényesíteni az államigazgatási szervekkel szemben.⁸

Alapvető változások történtek a közhatalmi kárfelelősség megtérítése iránti perekben is, a változás tetten érhető az e tárgyú perek mennyiségi növekedésében, valamint az összetételükben történő változásokban. Két alapvető

⁶ VARGA ZS. ANDRÁS (2009): Az Emberi Jogok Egyetem Nyilatkozatának hatása jogszemléletünkre. A közhatalom perlése mint alapvető jog. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf., 2. sz., pp. 103-126 <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20092sz/07.pdf> (letöltve: 2018. július 29.)

⁷ CHIOVINI MÁRK (2013): Az állam kártérítési felelőssége a hatályos és az új polgári törvénykönyv tükrében. In: Koller Kármén Csenge – dr. Tar Adrienn (szerk.): Új Polgári Törvénykönyv. Aktuális kérdések. Bibó István Szakkollégium, Budapest http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujptk.pdf (letöltve: 2018. július 28.)

⁸ PETRIK FERENC (2013): Közigazgatási bírói út. Hatásköri szabályok. *Magyar Jog*, 60. évf., 12. sz., pp. 705-713

oka idézte elő a változásokat: egyrészt a valódi demokratikus változások, beleértve a magánszemélyek és a gazdasági szereplők közhatalommal szembeni magasabb elvárásait, másrészt a közhatalom különböző diszfunkciói (többek között gazdasági anomáliák az átmenet során stb.). A korábbi államigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség átnevezését később az alapozta meg, hogy az e perek alpereseinek összetételében gyökeres változások következtek be a rendszerváltást követő időszakban: 40%-a államigazgatási, 35%-a önkormányzati, a maradék 25%-a pedig bírósági szervezet lett.⁹

A több évszázadig tartó folyamat eredményeként az állami immunitás eszméje ténylegesen felbomlott, azonban Magyarországon a 20. század második felében, az akkoriban csak komoly korlátozásokkal megvalósuló államigazgatási jogkörben okozott kárfelelősségi alakzat fejlődött tovább, amely az állami felelősségre vonás lehetőségét továbbra sem szélesítette ki (továbbra is szűk körben értelmezhető). Ez a korlátozott felelősségre vonási alakzat a nyugat-európai országokban már az 1970-es években meghaladottá vált, egyesek úgy vélik, hogy a magyar bírói gyakorlat, szemben az európai trendekkel, meglehetősen visszafogott a kirívóan súlyos jogsértések doktrínájának általános elfogadásával.¹⁰

Az állami kárfelelősség szabályozásának technikájára a magyar jogirodalom különböző álláspontokat ismer. Kecskés László (még a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény megalkotása előtti) véleménye, mely szerint a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség alakzata túlságosan fellazult, hogy azt az alkalmazotti felelősség körében tárgyalják, időközben beépült a hatályos magánjogi kódexbe. Szamel Lajos úgy véli, hogy az állam jogszerű és jogellenes károkozását és a felelősség kérdését külön jogszabályban lenne érdemes szabályozni, mert az a közhatalmi jelleg miatt nehezen illeszthető be a magánjog dogmatikai rendszerébe. Lajer Zsolt azon az állásponton helyezkedik el, hogy a korábban államigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség nem is önálló kategória, az csak az általános károkozási és kártérítési viszonyrendszerben értelmezhető, ahol a közhatalmi jogszabályhely lényegében a helytállási kötelezettség telepítését (másként fogalmazva: kit terhel megtérítési kötelezettség) rendezzi.¹¹

Szintén a rendszerváltásig nyúlnak vissza egy, a téma szempontjából kulcsfontosságú jogintézmény csírái: a közigazgatás bírósági kontrolljának

⁹ DR. UTTÓ GYÖRGY (2010): Közhatalmi kárfelelősség a három Polgári Törvénykönyv tükrében. Magyar Jog, 57. évf., 10. sz., pp. 597-607

¹⁰ ZOVÁNYI NIKOLETT (2016): Szereptévesztés megtámogatva. Az állam magánjogi szerepkörének anomáliái. Magyar Jog, 63. évf., 6. sz. pp. 359-365

¹¹ BALLA MÁRIA (2011): Az állam kártérítési felelőssége a magyar jogban. Jogtudományi Közlöny, 66. évf., 5.sz., pp. 294-298

megteremtése, amely egy nehézkes és lassú fejlődéstörténet eredménye. Ennek egyik oka az az uralkodó nézet volt, amely szerint a hatalommegosztásnak oly szigorú keretek között kellett érvényesülnie, hogy a végrehajtó hatalom és bírói hatalmi ágak egymástól teljesen szétválasztva működtek, ezt a nézetet váltotta fel utóbb a jogállam doktrínája, amely kiterjesztette a bíróság hatáskörét a közigazgatás törvényességének ellenőrzésére. Ma alkotmányos, jogállami követelmény a közigazgatási felett gyakorolt törvényességi kontroll, amelynek alapjai egészen az 1989-1990-es rendszerváltásig nyúlnak vissza, amikor a már működő Alkotmánybíróság megállapította az Országgyűlés mulasztását a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatára vonatkozó törvényi szabályozás tárgyában, és felhívta a törvényhozást a törvényhozási mulasztás orvoslására. Az Országgyűlés a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának kiterjesztéséről szóló 1991. évi XXVI. törvénnyel tett eleget törvényhozói kötelezettségének, amellyel módosította a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvényt, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt, valamint az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvényt, ezzel megteremtve a közigazgatás bíróságok általi törvényességi kontrolljának alkotmányos alapjait. Az alkotmányos alapok megteremtését követően az Alkotmánybíróság határozataiban több esetben vetődött fel az a kérdés, hogy a bíróság közigazgatás felett gyakorolt törvényességi felügyelete meddig terjedhet, pusztán formális jogszerűséget vizsgálhat vagy a jogállami követelmények ennél szélesebb jogkört kívánnak meg. Az Alkotmánybíróság arra az elvi megállapításra jutott [39/1997. (VII. 1.) AB határozat], hogy a formális jogszerűség önmagában nem biztosít hatékony és érdemi jogvédelmet, ahhoz hogy a bíróság érdemi jogszerűségi vizsgálatot folytathasson le, vizsgálnia szükséges a perbe vitt jogokat és kötelezettségeket, továbbá fontos, hogy a bíróságot nem köti a közigazgatási aktusban (határozat) foglalt tényállás, azt a bíróság a jogszerűség szempontjából felülbíráhatja.¹²

2.2.2. A „régí” Ptk. államigazgatási jogkörben okozott kárfelelőssége

Többen felhívták a figyelmet arra a dogmatikai szempontra, amely szerint az államigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség nem önálló felelősségi alakzatként létezett a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.), hanem (elő)feltételezte a régi Ptk. 339. § (1) bekezdése általános kártérítési rendelkezését. Az említett szakasz alapján a felelősség megállapításához a következő négy konjunktív feltétel szükséges: (1) a jogellenes magatartás, (2) a kár, (3) az ok-okozati összefüggés, valamint (4) a vétkesség. A régi

¹² PATYI ANDRÁS – KÖBLÖS ADÉL (2016): A közigazgatási bíráskodás alkotmányos alapjai. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 4. évf., 3. sz., pp. 8-29

Ptk. 339. § (1) bekezdéshez képest jelentett többletfeltételt a rendes jogorvoslatok kimerítse az államigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség megállapításánál.¹³

A régi Ptk. „Az alkalmazott, szövetkezeti tag, képviselő és megbízott károkozása” cím alatt, ennek egyik speciális eseteként szabályozta az államigazgatási jogkörben okozott kárt, szemben a hatályos magánjogi kódexszel, ahol a közigazgatási jogkörben okozott kár a tágabb értelemben vett közhatalom gyakorlásával okozott kárért való felelősség szabályai között került elhelyezésre. A régi Ptk. rendelkezése szerint az államigazgatási jogkörben okozott kárt akkor lehetett megállapítani, ha a kár a rendes jogorvoslatban nem volt elhárítható, illetve a károsult a kárt elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket igénybe vette (az eredeti jogszabály szövegezés az eljáró bűnösségének vagy vétkességének büntető vagy fegyelmi eljárásban történő megállapításának követelményét is tartalmazta, amelyet az 1977. évi Ptk. Novella hatályon kívül helyezett).¹⁴ A régi Ptk. 349. § (2) bekezdését az 53/1992. (X. 29.) AB határozat semmisítette meg, ez a rendelkezés az államigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti követelés 1 éves elévülési igényérvényesítésére vonatkozott.¹⁵ Indítványozók beadványukat arra alapozták, hogy az 1 éves elévülési időkorlát sérti a bíróság előtti egyenlőség követelményét és a jogegyenlőség alkotmányos előírását.

2.2.3. A polgári kódex újrakodifikálása a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség tükrében

Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója (a továbbiakban: Koncepció) 2002. január 31. napon jelent a Magyar Közlöny 15. száma II. kötetében, amelynek deklarált célja a koncepció társadalmi egyeztetésre bocsátása a magyar jogásztársadalom számára. A Koncepció az állami kárfelelősség átalakítását javasolta a korábban kikristályosodott joggyakorlat jogszabályi szintre emelésével. Egy, a korábbinál szigorúbb szabályozás szükségessége mellett érvelt, amely alapján az állami kárfelelősség rendszerét új alapokra kell helyezni, azt az alkalmazotti felelősség köréből ki kell emelni. A Koncepció nevesíti a közhatalommal szemben támasztott első számú követelményt: a közjót. A károkozásért való felelősség alóli mentességre csak abban az esetben van mód, ha a kárt tevékenységi, ellenőrzési és ügyintézési körön kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő. Érdekességként

¹³ FÜLÖP GYÖRGYI (2003): Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén. Polgári Jogi Kodifikáció, V. évf., 5. sz., pp. 18-23 <http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/dr-fulop-gyorgyi-az-allam-karteritesi-felelossege-a-kozossegi-jog-megsertese-eseten-pjk-20035-18-23-o/497> (letöltve: 2018. július 29.)

¹⁴ Régi Ptk. 349. § (1) bekezdés

¹⁵ Régi Ptk. 349. § (2) bekezdés

felvillantom, hogy a Konceptió a jogszabályalkotással (jogalkotással) okozott állami kárfelelősség rendezését külön feladatként határozata meg.

A Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez (a továbbiakban: Szakértői javaslat) című munkában a korábbi Konceptió elvét tovább szőve differenciáltabb szabályozást tartott kívánatosnak a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség területén. A Szakértői javaslat a normaanyagba beépítésre javasolja a korábbi évtized bírói joggyakorlatát, valamint megfogalmazza a kártérítési igényérvényesítés közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatának többletkövetelményét. Ami a Konceptióban foglaltakon túl e helyütt kiemelendő, az a közhatalmi kárfelelősséget megalapozó károkozás mértéke, amely a bírói gyakorlatnak megfelelően akkor alapozza meg a közhatalmi kárfelelősséget, ha a jogalkalmazással okozott kár vagy jogértelmezési tévedés kirívóan súlyos mértékű.¹⁶

A polgári kódex újrakodifikálásának folyamatában 2007-ben végbemenő változások (az igazságügyi miniszter átvette a normaszövegezés feladatát) vezettek el az Országgyűlés által 2009-ben elfogadott, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény (a továbbiakban: 2009-es Ptk.) megalkotásához, amely azonban több okból sohasem lépett hatályba. A 2009-es Ptk. 5:556. § (1) bekezdése tartalmazta volna a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség szabályait, ahol mind a Konceptiónak, mind a Szakértő javaslatnak eleget téve kiemelésre került volna az alkalmazotti kárfelelősség szabályozási tárgyköre alól. Kodifikációs szempontból a normaszövegbe a hatósági jogalkalmazói tevékenység fogalma került megfogalmazásra, ahol a rendes jogorvoslat kimerítésének többletkövetelménye megjelent, bár a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatáról nem rendelkezett. Csupán érdekességként emelem ki, hogy a 2009-es Ptk. 5:556. § (3) bekezdése a helyi önkormányzat helytállási kötelezettségét külön szakaszban szabályozta volna. A 2009-es Ptk. hatálybalépéséről a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény rendelkezett volna, amelyet azonban a felkészülési idő nem megfelelően megállapított időtartamára (rövidségére) tekintettel az Alkotmánybíróság az 51/2010. (IV. 28.) AB határozatával megsemmisítette. Az említett AB határozat a kellő felkészülési idő mellőzésének megállapítása mellett rámutatott arra a problematikára is, amely a 2009-es Ptk.-t két lépcsőben léptette volna hatályba bizonyos átmeneti normaanyag megteremtésével, amely mind a jogalkalmazókat, mind a természetes és a jogi személyeket összezavarta volna (bizonytalanság). A bizonytalanságnak a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény

¹⁶ VÉKÁS LAJOS (szerk.) (2008): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Complex, Budapest

hatályba nem lépésről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi LXXIII. törvény vetett végleg véget. 2010-től ismét felállították a Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottságot, amely folytatta a korábban megkezdett munkáját.¹⁷

A T/7971. számú törvényjavaslat (a továbbiakban: Törvényjavaslat) részletes indokolása a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség szabályait a kimunkált bírósági gyakorlatnak megfelelően tartalmazza, és tovább pontosítja. A Törvényjavaslat tisztázza azt a korábban fennálló bizonytalanságot, amely alapján nem volt egyértelmű a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatának előzetes követelménye a kártérítési per megindításához. A javaslat pontos szervezeti hierarchiát vázol fel abban a kérdésben, hogy mely szervezet tartozik helytállni a közigazgatási jogkörben okozott kárért. A Törvényjavaslat továbbra sem javasolja elkülönülten tárgyalni a jogalkotással okozott kárért való felelősséget, továbbra is elzárkózik egy újabb speciális felelősségi alakzat megteremtésétől.

2.3. Az „új” Ptk. közigazgatási jogkörrel okozott kárfelelősségének szabályrendszere

Az Országgyűlés által 2013. február 11. napon elfogadott és 2013. február 26. napon kihirdetett, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) LXXI. fejezete a közhatalommal gyakorlásával okozott kárért való felelősség szabályait a korábbi bírói gyakorlattal összhangban módosította.¹⁸ A kárfelelősség megállapításánál továbbra is relevanciával bírnak a Ptk. 6:518-521. §-ai, amely értelmében a kárfelelősség akkor állapítható meg, ha a tevékenység jogellenes, a kár bekövetkezett, az ok-okozati összefüggés fennáll, valamint a magatartást tanúsító vétkes. A Ptk. a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség szabályozását dogmatikai szempontból két pillérré alapítja: tárgyalja egyrészt a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősséget [Ptk. 6:548. §], másrészt a bírósági, ügyészségi, közjegyzői és a végrehajtói jogkörben okozott kárfelelősséget [Ptk. 6:549. §]. A Ptk. 6:549. § (2) bekezdése szerint a közjegyzői és a végrehajtói jogkörben okozott kárért való felelősség szabályaira a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség szabályait kell megfelelően alkalmazni, ahol a kártérítési kereset előfeltétele a rendes jogorvoslat kimerítése.

¹⁷ FAZEKAS JUDIT (2015): Történeti áttekintés a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. és 2013. évi V. törvények kodifikációjáról. In: Keserű Barna Arnold – Kőhidi Ákos (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Győr <http://dfk-online.sze.hu/.../fazekas.pdf> (letöltve: 2018. július 28.)

¹⁸ VÉKÁS LAJOS (szerk.) (2013): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, Budapest, p. 955

2.4. A hatályos közigazgatási jogkör gyakorlásával okozott kárfelelősség szabályrendszerének értékelése

A hatályos szabályozás jogi értékelése abból a szempontból vizsgálható, hogy az mennyiben vette át a Konceptióban és a Szakértői javaslatban foglalt, a jogfejlesztésre vonatkozó javaslatokat. A normaszöveg továbbra sem tartalmazza a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség fogalmát, valamint nem került be a normaanyagba a hibás jogértelmezés és a méltányossági jogkörrel kapcsolatos problémakör. Bár a különböző szakmai dokumentumok tartalmazták, a jogalkotással okozott kárfelelősség szabályai sem kerültek nevesítésre (speciális felelősségi alakzatként).¹⁹

Kritikaként fogalmazódik meg továbbá, hogy hiányzik a magyar jogrendszerből a közhatalom kárfelelőssége kapcsán a fokozott elvárhatóság feltétele, amely akár a jogállami elvekkel is megalapozható lenne. Ez lényegében azt a társadalmi elvárást fejezi ki a közhatalom gyakorlóival szemben, hogy éppen a közhatalmi státusából következően magasabbak az elvárások (szigorúbb mérce alkalmazása) az ilyen típusú intézményekkel szemben. A hatályos modell elleni egyik érv a közigazgatási per egyfajta eljárási akadálynak titulálása a jogkereső állampolgárok szempontjából, amely alapján egyesek arra a következtetésre jutnak, hogy a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek másodlagos jogi eszközzé válnak, amely a kárigény érvényesítését jogtechnikailag (elsősorban eljárásjogi értelemben) nehezíti.²⁰

3. A KÖZIGAZGATÁSI JOGKÖRBEŊ OKOZOTT KÁRFELELŐSSÉG STATIKÁJA - A JOGVISZONY TÁRGYA ÉS TARTALMA

Ebben a fejezetben a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség statikájával, nevezetesen a tényállás elemeinek részekre bontásával és bemutatásával foglalkozom mélyrehatóbban. Az általános felelősségből kiindulva közelítek a károkozás tényállásbeli specifikumához, majd vizsgálom a közigazgatási jogkör fogalmának tartalmát. A közigazgatási jogkör jelentését kétféleképpen részletezem. Egyfelől a kimunkált bírói gyakorlat szerinti értelmezést foglalom össze, másfelől példákat hozok a tényállást kimerítő lehetséges magatartások körére különböző csoportosítások segítségével. A tartalmi megközelítés szükségességét az adja, hogy a Ptk. továbbra sem határozza meg a közigazgatási

¹⁹ CHIOVINI MÁRK (2013): Az állam kártérítési felelőssége a hatályos és az új polgári törvénykönyv tükrében. In: Koller Kármén Csenge – dr. Tar Adrienn (szerk.): Új Polgári Törvénykönyv. Aktuális kérdések. Bibó István Szakkollégium, Budapest http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujptk.pdf (letöltve: 2018. július 28.)

²⁰ Borbás Beatrix (2014): Az immunitási tünetekről az állami kárfelelősség terén – az új Ptk. felsejő fényeinél. Magyar Jog, 64. évf., 5. sz., pp. 268-277

jogkör fogalmát, ebből kifolyólag a bírói gyakorlat által kimunkált jelentéstartalmat vizsgálhatjuk.

3.1. Felelősségtani alapvetések

Ismeretes, hogy a jogi felelősségnek az alábbi összetevői vannak: (1) a személy, akitől valamilyen magatartást vár el a társadalom, (2) a norma, (3) a normát megszegő emberi magatartás, (4) a szankció, valamint (5) maga a felelősségre vonás. Az általános felelősségen túl az „államigazgatási” felelősségrendszer attól sajátos, hogy más a rendeltetése, más körre alkalmazandó felelősségrendszer, továbbá vannak sajátos formái, amelyek más (jog)területen nem jellemzőek. Fontos megjegyezni, hogy az államigazgatás (ma inkább a teljes közigazgatás) felelőssége a teljes rendszert illetően (tehát mint egység) nem létező kategória, az pusztán a rendszer alanyainak felelősségében ragadható meg (legyenek azok személyek, szervezetek stb.).²¹

A közigazgatási kárfelelősség kapcsán érdemes röviden szólni a kárfelelősség egyes funkcióiról. Az egyik legalapvetőbb funkció a reparációs funkció, amely azokban az esetekben a legeredményesebb, ahol a lehető legkevesebb feltételhez kötik a kártérítést. Az érdekvédelmi funkció egyben a reparációs funkció korlátja, amely arra utal, hogy a közigazgatási rendszer felelőssége nem általános és nem is abszolút, ez a differenciált felelősségi szabályok alkalmazásával, vagyis a speciális szabályozáson keresztül jut érvényre. A közigazgatási kárfelelősség sajátos funkciója a bírósági kontrollfunkció (kárfelelősség megállapítása a bíróság feladata). Végül a negyedik, egyben az általános kárfelelősséghez is köthető funkcióként a prevenciót emelhetjük ki.²²

3.2. A károkozás

A tényállásbeli kárfelelősség mélyebb elemzéséhez itt is Ptk. 6:518-521. §-ai szolgálnak támpontként. A kár objektív oldala a jogellenesség, amely a kár immanens része, vagyis a jogszabályi rendelkezés adta felhatalmazás során tanúsított magatartás akkor sem (annak ellenére sem) lesz károkozás, ha az a vagyonban értékcsökkenéshez vezet, csak akkor, ha a magatartás jogellenes is. Eörsi Gyula jogtudós arra hívta fel a figyelmet, hogy a polgári jogi kárfelelősséget csak az objektív jogellenesség alapozhatja meg. A közhatalmi károkozás körében kiemelten vizsgálni szükséges az objektív jogellenesség és a kár közötti ok-okozati

²¹ Szamel Lajos (1986): Az államigazgatás felelősségi rendszere. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, pp. 31-46

²² Fazekas Marianna (szerk.) (2017): Közigazgatási jog. Általános rész II. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 222-223

összefüggést, amelynek oka a közhatalommal felruházott szerv jogszabályok adta felhatalmazás alapján történő cselekvése, ezért könnyen ahhoz a téves logikai következtetéshez juthatnánk, hogy pusztán a jogszabályok felhatalmazására hivatkozással a jogellenesség kizárható volna, ezáltal a közhatalmi szerv kimenthetné magát a kárfelelősség alól. A különböző jogágak (közigazgatási jog, polgári jog) felelősségi alakzatainak különbözősége pedig azt eredményezheti, hogy egy más jogági (akár közigazgatási jogi) jogszabály megsértése önmagában is jogellenes lesz, azonban az még nem feltétlenül alapozza meg a polgári jogi kárfelelősséget. Emiatt tekintik többen a polgári jogi közhatalmi kárfelelősségre vonást inkább egy jogvédelmi, mintsem jogorvoslati eszköznek. A károkozás objektív jogellenességével szemben a károkozás szubjektív oldala a felróhatóság. Az általános kárfelelősségi alakzatban e két feltétel szoros kapcsolatban áll egymással. Megjegyzendő, hogy a közhatalmi kárfelelősség körében a vétőképtelenség, mint kimentési ok fel sem merülhet. A jogirodalomban uralkodó nézet szerint az általános kárfelelősség alapja elsősorban a felróhatóság (mentesülés a felelősség alól abban az esetben, ha a fél bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható volt), ugyanakkor a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség esetén a jogellenesség hangsúlyosabbá válik, az lényegében megelőzi a szubjektív felróhatóságot.²³

Véleményem szerint igaz az a felvetés, hogy hasonlóan a bírósági jogkörben okozott kárfelelősség alakzatához, a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség alakzatában is egyfajta kettős mérce érvényesül, ugyanis az általános kárfelelősséghez képest a közigazgatási kárfelelősség megállapításakor szigorúbb (ennek alkotmányosságát többen elemezték már) követelményrendszer érvényesül a gyakorlatban, kifejezetten igaz ez a felróhatóság kritériumára.²⁴

A közhatalom gyakorlása során okozott kárfelelősség körében a felróhatóság vizsgálatakor nem a vétkességre helyeződik a hangsúly, hanem arra, hogy a közigazgatási szerv úgy járt-e el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A közigazgatási szerv eljárásában a felróhatóság két mozzanatban vizsgálható: (1) a tevékenység vagy a mulasztás sértett-e jogszabályt, (2) de pusztán a jogszabálysértés még nem alapozza meg a szerv felróhatóságát, mert például a téves jogszabály-értelmezés bár törvénysértő, ettől függetlenül nem feltétlenül

²³ Varga Zs. András (2009): Az Emberi Jogok Egyetem Nyilatkozatának hatása jogszemléletünkre. A közhatalom perlése mint alapvető jog. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf., 2. sz., pp. 103-126

²⁴ Pákozdi Zita (2011): A bírói jogkörben okozott károk megtérítése és a tisztességes eljárás. *Miskolci Jogi Szemle*, 6. évf., 2. sz., pp. 87-100

állapítható meg a felróhatóság, hasonlóan a közigazgatási szerv bizonyos jogszabályi elemek figyelmen kívül hagyásának eseteiben.²⁵

3.3. A közigazgatási jogkör

Az elmúlt időszak joggyakorlata taposta ki az utat az államigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség hatásköri kiterjesztésére, amely már az államigazgatási alrendszer mellett az önkormányzati alrendszer közhatalmi tevékenységére is kiterjesztette hatókörét, vagyis az önkormányzati határozat vagy az önkormányzat közhatalmi tevékenységének mulasztása is megalapozhatja a közhatalmi kárfelelősséget.²⁶ A hatályos szabályozás továbbra sem tartalmazza a közigazgatási jogkör fogalmát. Korábban a Legfelsőbb Bíróság (a továbbiakban: LB) Polgári Kollégiuma PK 42. számú állásfoglalásában (a továbbiakban: PK 42.) fejtette ki véleményét az államigazgatási jogkörben okozott kár fogalmának tartalmát illetően. A PK 42. szerint államigazgatási jogkörben okozott kár alatt a közhatalom gyakorlásával összefüggő szervező-intézkedő tevékenységgel, illetve ennek elmulasztásával okozott kárt kell érteni. Az LB több eseti döntésében azt is kimunkálta, hogy mi határozza meg azt, hogy a károkozás közhatalmi feladatok ellátása körében történt-e. Arra a megállapításra jutott, hogy a közhatalmi károkozás megállapíthatóságánál nem az adott szerv szervezeti minősége (alkotmányos vagy közigazgatási jogi jogállása), hanem annak tevékenységi jellege a meghatározó. Mindebből az következik, hogy a közigazgatási szervezet belső működésével kapcsolatos gazdasági-technikai-műszaki jellegű feladatok (a hatósági jogkörön kívül első tevékenységfajták) nem alapozzák meg a közigazgatási jogkörben okozott károkért való felelősséget. Pusztán felillantva megjegyzem, hogy a jogfejlődés során az LB a 3/2004. PJE határozatban azt is megállapította, hogy a közjegyző közhatalmi tevékenységet gyakorol akkor, amikor közokiratot készít (függetlenül a szolgáltatást igénybe vevő megbízásától), ezért felelősséggel tartozik a közhatalmi tevékenysége gyakorlásával okozott kárért. Ez a joggyakorlat alapozta meg hosszú ideig az LB álláspontját és gyakorlatát, ezzel a meghatározó nézettel egy ízben helyezkedett ellentétes álláspontra az LB.²⁷ A 4/2006. számú PJE határozat rendelkező része értelmében a büntetőeljárásban bűnjelként lefoglalt dolgot a nyomozó hatóság, az ügyészség és

²⁵ Petrik Ferenc (2013): Közigazgatási bírói út. Hatásköri szabályok. Magyar Jog, 60. évf., 12. sz., pp. 705-713

²⁶ MIKÓ SÁNDOR (2013): A jogellenesség vizsgálatának gyakorlata a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított perekben. Magyar Jog, 60. évf., 12. sz., pp. 723-729

²⁷ CHIOVINI MÁRK (2013): Az állam kártérítési felelőssége a hatályos és az új polgári törvénykönyv tükrében. In: Koller Kármén Csenge – dr. Tar Adrienn (szerk.): Új Polgári Törvénykönyv. Aktuális kérdések. Bibó István Szakkollégium, Budapest http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujptk.pdf (letöltve: 2018. július 28.)

a bíróság is közhatalmi tevékenységeként őrzi és kezeli (függetlenül a belső működéssel kapcsolatos technikai-műszaki jellegtől). Az indokolásból kitűnik az LB érvelése, amely szerint a polgári jogi letét célja – az őrzés – és a bűnjel őrzésének célja – a lefoglalás – alapvetően eltér egymástól. Az intézkedésként foganatosított lefoglalás az idézett jogegységi határozat szerint közhatalmi jellegű.

A jogirodalom felhívja a figyelmet arra, hogy a közhatalom gyakorlásának egyik tipikus (sok esetben a leggyakoribb) esete a közigazgatás hatósági tevékenysége, amely szélesebb jelentéssel bír mint az általános közigazgatási hatósági eljárási törvény közigazgatási hatósági ügy fogalma. Több, a törvény hatálya alá nem tartozó hatáskör van, amely ugyan nem tartozik az eljárásjogi kódex hatálya alá, azonban közhatalmi jellegű tevékenységnek minősül. Az, hogy mely szerv milyen tevékenysége meríti ki a közigazgatási jogkör tág fogalmát, esetről esetre állapítható csak meg a bírói ítélezés során (ebbe a körbe sorolhatjuk a rendvédelmi szervek egyes közhatalmi típusú tevékenységét vagy a kvázi közigazgatási szervek által kifejtett egyes cselekményeket is). A hatósági tevékenység mellett a hatósági felügyelet és a hatósági ellenőrzés jogellenessége is megvalósíthatja a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősséget. A közigazgatási jogkör kategóriája végső soron tágabb kategória, mint a közhatalom gyakorlása, a közigazgatás jogi aktusai mellett egyes aktusnak nem minősülő cselekmények is e körbe vonhatók a felelősség megállapításakor. Iránytűként szolgálhat a közigazgatási jogkör megítélésénél az az alapvető elvárás, hogy akár a cselekvés, akár a mulasztás közvetlenül hasson külső jogalanyok helyzetére: jogára, érdekére.²⁸

4. A KÖZIGAZGATÁSI JOGKÖRBE OKOZOTT KÁRFELELŐSSÉGET KIMERÍTŐ MAGATARTÁSOK KÖRE

Több szerző is foglalkozott a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősséget kimerítő magatartások csoportosításával. Jellemzően kétféle tipológia található a szakirodalomban: az egyik a tipikus magatartásokat a jogsértés mibenléte alapján kategorizálja, a másik a legérintettebb szakigazgatási és ágazati szabályok alapján képez csoportokat. A két rendszerezés felvillantásánál a felsorolás módszerét választottam.

A jogsértés mibenléte szerinti lehetséges csoportosítás²⁹:

²⁸ FAZEKAS MARIANNA (szerk.) (2017): Közigazgatási jog. Általános rész II. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 223-226

²⁹ MIKÓ SÁNDOR (2013): A jogellenesség vizsgálatának gyakorlata a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított perekben. Magyar Jog, 60. évf., 12. sz., pp. 723-729

- mulasztások:
 - határidők túllépése, az ügyintézési határidő elmulasztása: a jogellenességet önmagában megalapozza, de a felróhatóságot nem minden esetben (BH. 2002.226.-kárpótlási ügy, jogellenes, de nem felróható, mert a törvény hatálybalépését követően indult ügyek nagy száma általános késedelmet idézett elő az ügyek elintézésében);
 - közigazgatási szerv mulasztása (általában): jogellenes (BH. 2008.229. – földhivatal a széljegyzést elmulasztotta, jogellenes és felróható, BH. 2005.430. – közigazgatási szerv nem hozott alakszerű határozatot a végrehajtás elrendeléséről, jogellenes volt);
- tájékoztatás (tágabb értelemben ez az eset is a jogszabálysértés körébe tartozik):
 - tájékoztatási kötelezettség elmulasztása: az ügyfelet a jogairól és a kötelezettségeiről tájékoztatni szükséges, amely a közigazgatási szerv azon feladatainak egyike, amely a gyors és ésszerű eljárást is elősegíti (BH. 1997.225.-nyomtatvány kitöltés megtörtént, átvették, elismervényt nem kapott, felperes többször sürgette a szervet az ügy elintézésében, alperes arra érdemben nem reagált, a szerv hivatalos válaszát a póthatáridő lejárta után kapta meg, a jogvesztő határidőt a felperes elmulasztotta);
 - téves tájékoztatás: a közigazgatási szervnek a lehető legkisebb hátrány okozásával kell eljárniuk, fontos, hogy a közigazgatási szerv jogellenes magatartása okozza a rendes jogorvoslat elmaradását, ebbe a körbe sorolható azon esetek köre is, amikor a közigazgatási szerv mulasztása miatt maradt el a fellebbezés vagy a téves tájékoztatás miatt gondolja sürgősen szükségesnek a fél (KGD. 1992.211.-téves tájékoztatást kapott a felperes, hogy ingatlana beépíthető, benyújtotta az építési tervvázlatokat, akkor szerzett tudomást a beépítési akadályról az útszélesítés miatt, a szerv jogellenesen elmulasztotta bejegyeztetni az ingatlan-nyilvántartásba az építési tilalmat);
- közigazgatási szerv maga ismeri el a jogellenességet:
 - hivatalbóli döntés-felülvizsgálatban történik az elismerés;
 - fellebbezési eljárásban történik az elismerés;
 - szabályszerű határozat visszavonása: a nem jogszabálysértő határozatok jogellenes visszavonása (BH. 1996.368.-közterületen

kiskereskedő tevékenység folyt, a korábban kibocsátott jogszerű határozatot a szerv visszavonta, a kárfelelősséget megállapították)

- jogszabály téves értelmezése: csak nagy szűk körben, kivételesen eredményeznek jogellenességet, csak a súlyos és kirívó jogsértés esetén áll meg a jogellenesség és a kárfelelősség (pl. ha a jogalkalmazás során a hatóság a jogszabály céljával teljesen ellentétesen cselekszik vagy a joggyakorlattól teljesen eltérő következtetésre jut), amennyiben maga a jogszabály több értelmezési lehetőséget hordoz, akkor mentesül a hatóság a felelősség alól;
- okszerűtlen mérleges: csak akkor jogellenes, ha a mérlegelés kirívóan okszerűtlen;
- bizonyítékok bizonyító erejének mérlegelése: nem eredményez jogellenességet, erre kártérítési igényt nem lehet alapozni, még akkor sem, ha az elsőfokú hatóság és a másodfokú hatóság a bizonyítékokat eltérően értékeli.

Az érintett szakigazgatások és ágazatok szerinti csoportosítás³⁰:

- építési ügyek (pl. hiányos építési engedély, indokolatlanul elhúzódó eljárás, többszöri téves tájékoztatás a felépíteni kívánt ingatlan méretéről stb.)
- földhivatali ügyek (pl. végrehajtási jog vagy széljegyzet bejegyzésének felróható elmulasztása, alkalmatlan okirat alapján történő bejegyzések, hamis adásvételi szerződés alapján történő bejegyzés, rangsor figyelmen kívül hagyása stb.);
- rendészeti igazgatás (pl. jogellenes lefoglalások, tárolás során károsodó ruhaneműk, tömegoszlátások során tanúsított súlyos hibák és szakszerűtlenség stb.);
- egyéb ügyek (pl. önkormányzat nem gondoskodik arról, hogy védje az egészséges környezethez való jogot, közterület-használati engedély jogellenes visszavonása stb.).

A közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség dinamikája – a kárigény érvényesítése

Miután kifejtettem a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség tényállásbeli elemeit, rátérek az igényérvényesítés egyes eljárásjogi kérdéseire, amelyet a kárigény dinamikájaként aposztrofáltam. Fentebb már említést tettem a közhatalom kontrolljáról és annak szükségességéről általánosságban, e helyütt a teljes kárigény kiváltó okával, a közigazgatás jogszerűtlen cselekvéseivel (vagy

³⁰ FUGLINSZKY ÁDÁM (2015): Kártérítési jog. HVG-ORAC, Budapest, pp. 531-533

mulasztásával) indítom gondolatmenetemet, amely szintén indukálja a közigazgatás feletti jogszerűségi kontrollt. A közigazgatással szembeni mai elvárások és a tévedhetetlenség mítoszával történő leszámolás után térek ki a hatályos eljárásjogi modell főbb mozzanataira (nem tárgyalom külön az alapeljárásokat, a rendes és a rendkívüli jogorvoslatokat egy-egy szakaszban), amely a tágabb értelemben vett közigazgatás károkozásával kezdődik, és a jogszerűtlen közhatalmi tevékenység megállapításán keresztül jut el egy polgári jogi verdiktumig. Itt alapvetően arra hívom fel a figyelmet, hogy melyek azok a főbb kapcsolódási pontok (függőségi vagy független), amelyek meghatározzák a közigazgatási per és a közigazgatási jogkörben okozott kártérítés megtérítése iránti

4.1. A közigazgatási bíráskodás szükségessége – a közigazgatás tévedhetetlenségének mítosza

A közigazgatással szemben támasztott elvárások folyamatos változáson mennek keresztül: míg a 19. században a jogállami beágyazottságú közigazgatás megteremtése volt a cél, addig a 20. században a legalitáson túl (annak törvényi keretét megteremtve), összhangban a Magyary Zoltán által megjelölt célokkal, az eredményesség állt a középpontban, amelyet a 21. század fordulójától a hatékonyság vezérfonala vett át.³¹ Nap, mint nap találkozunk hatóságokkal, közigazgatási szervekkel, amelyek különböző jogosultságokat állapítanak meg és kötelezettségeket rónak ránk. A közigazgatástól, mint végrehajtó hatalmi ágtól határozott elvárásunk a jogszerűség. A modern állam különböző belső kontrollmechanizmusokkal próbálja kiszűrni az állam által megvalósított jogsértéseket, ugyanakkor a közigazgatás sajátos belső kontrollja nem elégséges a részleghajlások kezelésére, ezért a szervezetrendszerrel elkülönülő, külső mechanizmusokra van szüksége, amely megalapozza számunkra a közigazgatási tévedések külső (bírószékek általi) orvoslását.³²

Egyed István 19. századi jogtudós közigazgatási bíráskodással foglalkozó műveiben az önálló közigazgatási bíráskodás szükségessége mellett érvel, egyrészt azért, mert a közigazgatási tevékenység körében meglévő működési hiányosságok rövidtávon nem küszöbölhetők ki, másrészt megállapítja, hogy a közigazgatás jogalkalmazása során hibák, tévedések mindig is lesznek, ezért a közigazgatási bíráskodás a jogvédelem szempontjából garanciális jellegű. Egyed a közigazgatási bíráskodás vegyes rendszere mellett teszi le a voksát, ahol a

³¹ NAGY-GÁL ESZTER (2014): Magyary Zoltán vs. Magyary Program. *Studia Iuvenum Iurisperitorium*, 7. sz., pp. 237-268 <http://sii.ajk.pte.hu/files/studia-iuvenum-iurisperitorium-7-2014.pdf> (letöltve: 2018.07.29.)

³² HORVÁTH E. ÍRISZ (2007): A magyar közigazgatási bíráskodás története. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf., 2. sz., pp. 161-173 <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20072sz/13.pdf> (letöltve: 2018. július 29.)

közigazgatási bírósági szervezetrendszer elkülönül a közigazgatás szervezetrendszerétől és a polgári bíraskodástól, amelyet a speciális anyagi jogi normaanyag és a speciális szaktudás tesz indokolttá.³³

4.2. A hatályos modell: a közigazgatás károkozása – (főszabályként) közigazgatási per – magánjogi kárigény érvényesítése

A Ptk. hatálybalépése előtti időszakban a joggyakorlat a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség megtérítése iránti per megindításához pusztán a rendes jogorvoslat kimerítését kívánta meg, a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát, mint rendkívüli jogorvoslati lehetőséget nem. Amennyiben azonban a közigazgatási határozat felülvizsgálata során az ügyfél a közigazgatási pert elvesztette, közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti per már nem indíthatta meg (PK. 43. állásfoglalás).³⁴

Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) 114.§-a meghatározza, hogy a közigazgatási pert (mint általános jogorvoslati eszköz) a véglegessé vált döntés ellen lehet megindítani, amennyiben az Ákr. 116. § (1) bekezdése lehetőséget biztosít fellebbezésre, akkor a közigazgatási per megindításának előfeltétele a fellebbezés elbírálása [a hatályát veszített közigazgatás hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény 109. §-a, amely szabályozta a jogerős döntés bírósági felülvizsgálatának feltételeit]. A magyar közigazgatási jogtudományban több szerző részletesen foglalkozott a közigazgatási jogerőtannal (és annak előzményeként a polgári perjog jogerőtánával³⁵), ahol megkülönböztetjük egymástól az alaki (relatív) és az anyagi (abszolút) jogerőt, itt azonban csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a közigazgatási per megindításának feltételei szempontjából a véglegesség csupán az alaki jogerőt jelenti.³⁶

A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.) 2. §-a határozza meg a közigazgatási bíróság feladatainak főbb motívumait: a közigazgatási tevékenységgel okozott jogsérelemmel szembeni hatékony

³³ DARÁK PÉTER (2016): A közigazgatási bíraskodás Egyed István elemzésében. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 4. évf., 4. sz., pp. 44-54

³⁴ MIKÓ SÁNDOR (2013): A jogellenesség vizsgálatának gyakorlata a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított perekben. Magyar Jog, 60. évf., 12. sz., pp. 723-729

³⁵ PAULOVITS ANITA (2010): A jogerő kérdése a perjogtudományban és a közigazgatásban. Miskolci Jogi Szemle, 5. évf., 1. sz., pp. 40-57 http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201001/6_paulovitsanita.pdf (letöltve: 2018. augusztus 11.)

³⁶ PAULOVITS ANITA (2011): A közigazgatási határozatok jogereje a magyar jogtudományban Boér Elektől Magyar Zoltánig. Miskolci Jogi Szemle, 6. évf., 1. sz., pp. 5-30 http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201101/3_paulovitsanita.pdf (letöltve: 2018. augusztus 11.)

jogvédelem biztosítását [Kp. 2. § (1) bek.], a közigazgatási jogvita tisztességes, koncentrált és költségtakarékos elbírálását [Kp. 2. § (2) bek.], valamint a közigazgatási per kereseti kérelemhez kötöttségének elvét [Kp. 2. § (4) bek.]. A közigazgatási bíróság nemcsak aktus-felülvizsgálatot végez, tehát nemcsak ellenőrzi a határozatok törvényességét, hanem sok esetben magát a döntést hozza meg többek között a következő jelentős kérdésekben: kik a felek, milyen hatásköri- és illetékességi szabályokat kell alkalmazni stb. Két bírósági modell létezik a határozatok felülvizsgálatára, az egyik az objektív jogvédelmi bíraskodás, amely a törvényességet helyezi előtérbe, a másik modell az alanyi jogvédelmet. Tisztán az egyik vagy a másik modell nem helyes, a kettőnek együtt kell érvényesülnie a jogszolgáltatás során. A bírói gyakorlat alakította ki az aktus-felülvizsgálat körébe tartozó, egyebekben szélesebb körű hatáskört a közigazgatási hatósági ügyekben hozott határozatok, a nem hatóságok által hozott döntések, melyek joghatást váltanak ki (quasi hatósági határozatok) és az közjogi jogot vagy kötelezettséget megállapító bármilyen határozat vagy intézkedés.³⁷

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) törvénytervezetét a T/11900. számú törvényjavaslat (a továbbiakban: Pp. törvényjavaslat) tartalmazta. A javaslat 20. §-hoz fűzött részletes indokolása (törvényszék általános hatásköre) kiemeli, hogy a közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítése iránti perek a pertárgy értékétől függetlenül a törvényszék hatáskörébe tartoznak, amelyek sok esetben sérelemdíj megfizetése iránti perrel is párosulnak. Az indokolás egyértelműen kifejezi a törvényalkotó szándékát, amely a közhatalmi kárfelelősség tárgykörét magánjogi jogvitának tekinti (megjegyzem, hogy korábban felvetődött egy olyan konstrukció is, amely alapján a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség elbírálása szintén a közigazgatási és munkaügyi bíróságok hatáskörébe tartozott volna³⁸). A Polgári Perjogi Kodifikációs Munkabizottság által jegyzett szakértői javaslat szintén amellet foglal állást, hogy a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség vitathatatlanul a magánjog körébe tartozik, ezért továbbra is indokolt a jogvita törvényszéki hatáskörben tartása [a hatályát veszített polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 23. § (1) bekezdés b) pontja rendelkezett erről az utolsó hatályos állapot szerint].³⁹A Pp. törvényjavaslatának részletes indokolása utal az önálló közigazgatási perrendtartás kodifikálásának folyamatára, amely szükségessé teszi a két perrendtartás egymáshoz való viszonyának hatásköri

³⁷ PETRIK FERENC (2013): Közigazgatási bírói út. Hatásköri szabályok. Magyar Jog, 60. évf., 12. sz., pp. 705-713

³⁸ Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Közigazgatási joggyakorlat elemző csoport (2014): Közigazgatási perjog (Összefoglaló vélemény), Budapest http://lb.hu/sites/default/files/joggyak/kozigazgatasi_perjog.pdf (letöltve: 2018.09.27.)

³⁹ Varga István (szerk.) (2016): Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás koncepciójára. HVG ORAC, Budapest

rendezését. A Pp. 24. § (3) bekezdéséhez fűzött indokolás rendezi a korábbi évtizedek bizonytalanságát, vagyis a közigazgatási jogkörben okozott kárigény deklarált előfeltétele a közigazgatási bíróság jogsértést megállapító jogerős döntése (amennyiben biztosított a közigazgatási bírói út).

Fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mely esetekben beszélhetünk a közigazgatási perről, mint eljárásjogi előfeltételről a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti perek megindításakor. A Kp. segíti az eligazodást azokban a kérdésekben, hogy egyáltalán milyen ügyekben biztosított a közigazgatási per. A negatív megközelítés alapján (tehát mely esetek nem tartoznak a hatáskörébe?) közigazgatási per többek között az alábbi esetekben nem biztosított: (1) ha a közigazgatási szerv, mint szabálysértési hatóság jár el, (2) a jegyző birtokvédelmi eljárása, (3) a büntetés-végrehajtási intézetek eljárásai során elkövetett jogsértések, (4) a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala hatósági tevékenysége során tanúsított magatartások. Egyesek arra is felhívják a figyelmet, hogy a Pp. kifejezett rendelkezése hiányában a fent említett eljárásjogi előfeltétel nem vonatkozik a közigazgatási jogkör gyakorlásával kapcsolatos sérelemdíj megtérítése iránt indított perre, vagy az e tevékenység folytán a személyiségi jogsértéshez vezető megtérítési perekre.⁴⁰

Ami a közigazgatási és polgári bíróság viszonyát illeti, megállapítható, hogy a polgári bíróságot köti a közigazgatási bíróság döntése [Pp. 24. § (2)], továbbá a polgári bíróság előtt a kárigény megtérítése céljából indított per előfeltétele is a közigazgatási bírói út igénybevétele [Pp. 24. § (3)]. Amennyiben ez az előfeltétel nem teljesül, akkor annak következménye a keresetlevél visszautasítása. A közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti perben a közigazgatási bíróság ítéletének anyagi jogereje köti a polgári bíróságot. Ez két dolgot jelent: egyrészt nem állapíthatja meg a kártérítési ügyben a bíróság a közigazgatási bíróság jogszabálysértését, másrészt arról sem rendelkezhet, hogy a közigazgatási bíróság a keresetet alapos ok nélkül utasította-e vissza.⁴¹

A Pp. törvényjavaslat részletes indokolása kitér arra az esetre is, ha ugyan a közigazgatási bírói utat igénybe veszik, a közigazgatási bíróság a keresetet ítéletében mégis elutasítja. Az indokolás felhívja a figyelmet arra, hogy önmagában a kereset visszautasítása nem akadályozza a közigazgatási jogkör gyakorlásával okozott kár megtérítése iránti per megindításának, ha a közigazgatási bíróság a közigazgatási szerv jogsértését megállapította, és a keresetet érdemben arra hivatkozással utasította el, hogy az az ügy érdemére nem hatott ki. Ebben az

⁴⁰ Wopera Zsuzsa (szerk.) (2017): A polgári perrendtartásról szóló 2016. CXXX. törvény magyarázata. Complex, Budapest, pp. 62-64

⁴¹ Dr. Bella Mária (2011): Közigazgatási perben hozott ítélethez fűződő jogerőhatás érvényesülése a közigazgatási jogkörben okozott kártérítési perben. Magyar Jog, 58. évf., 8.sz., pp. 482-484

esetben is abból kell kiindulnunk, hogy a közigazgatási bíróság – igaz a keresetet elutasító ítéletében – a jogsértést jogerősen megállapította.

5. KUTATÁS TRENDBECSLÉSEL – HOL TARTUNK MOST ÉS MIRE KÖVETKEZTETHETÜNK AZ ÜGYFORGALMI ADATOKBÓL?

Általánosságban elmondható, hogy a közhatalommal szembeni kártérítési tárgyú perek száma Magyarországon meglehetősen alacsony, bár fokozatos növekedés tapasztalható a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek számában, ami pedig a perek eredményességét illeti, a pernyertesség száma továbbra is csekély.⁴² Ebből az alapfelvetésből kiindulva pályázatomban arra keresem a választ, hogy az elmúlt évek friss statisztikai adatiból, kiváltképpen az egyes ügyforgalmi adatokól milyen trendek rajzolódnak ki a jövőt illetően. Kutatásomban jellemzően társadalomtudományi módszerek segítségével elemzem az elmúlt évekből rendelkezésre álló adatokat, hogy abból következtetéseket vonhassak le az előttünk álló időszakra. Lényegében az elmúlt időszak trendjeit vetítem ki a jelenre statisztikai trendbecsléssel, amelyet tovább gördíték a következő évekre.

5.1. Módszertan

Kutatásom módszertana a társadalomtudományokban oly kedvelt statisztikai trendbecslés. Három tágabb értelemben vett ügyforgalmi adatcsoportot vizsgálok meg: az elmúlt négy félév közigazgatási hatósági statisztikai adatait (2015-2017), a közigazgatási perekre vonatkozó adatokat (2013-2017), valamint a közigazgatási jogkörben okozott károk megtérítése iránti perek alakulását (2013-2017). Mindhárom csoportban foglalkozom röviden a jogorvoslati szakaszok adataival is. Egyből szembetűnik, hogy a közigazgatási hatósági információk az elmúlt négy félévből származnak, szemben a bírósági statisztikákkal. Ennek oka, hogy e helyütt pusztán egyes előkérdések vázaltszerű bemutatására, segítségül hívására kívánom felhasználni a közigazgatási hatósági statisztikai adatokat. Kutatásom középpontjában a közigazgatási perek és a közigazgatási jogkörben okozott károk megtérítése iránti perek statisztikai állnak, ezért itt nagyobb merítéssel dolgoztam.

Mindjárt megjegyzéseket kell fűzök a fenti adathalmazokhoz. A közigazgatási hatósági statisztikai adatok forrása a Központi Statisztikai Hivatal gondozásában működő Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (a továbbiakban: OSAP), amely nagyszámú összegző adatot biztosít számomra. Amire fel kell hívjam a figyelmet az az, hogy az OSAP adatgyűjtése az adatszolgáltatási kötelezettek köre

⁴² Borbás Beatrix (2014): Az immunitási tünetekről az állami kárfelelősség terén – az új Ptk. felsejülő fényeinél. Magyar Jog, 64. évf., 5. sz., pp. 268-277

vonatkozásában évről évre eltéréseket mutat, így az adatok összehasonlíthatóságát csak ennek tisztázásával tudom elvégezni. Az OSAP adatgyűjtésben jól kirajzolódik egy olyan tendencia, amely alapján kijelenthető, hogy mind az adatkörök, mind az érintett szervezetek köre egyre szélesedik, továbbá az eredmények egyre cizelláltabb módon állnak az érdeklődők rendelkezésére. Azt is hozzá kívánom még tenni, hogy a köztudomásúlag a legtöbb hatósági ügygel foglalkozó szervezetek adatai (megyei- és fővárosi kormányhivatalok, járási és kerületi hivatalok, önkormányzatok, adóhatóság) az általam vizsgált időszakokban minden esetben a rendelkezésemre állnak. Az adatkinyerések során egy-két helyen talákoztam a hivatalosan közzétett statisztikai állomány hivatkozási hibájával, amely azt jelenti, hogy hivatkozási hiba miatt a táblák nem tartalmaztak adatot, ezért a hibás adattábla az elemzésben 0 értéket kapott.

Az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) OSAP ügyforgalmi statisztikája, ahogyan korábban már szóltam erről, az elmúlt öt év statisztikáját vizsgálja, tehát egy jóval nagyobb időintervallumot fog át az elemzés, összehasonlítva a közigazgatási hatósági adatokkal. 2013-ban és 2014-ben az OBH OSAP évkönyvei még elkülönülten tartalmazták a közigazgatási jogkörben okozott károk megtérítése iránti pereket és a bíróságok ellen indított kártérítési pereket, 2015-től viszont egységesen a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek egységes kategóriája került megfogalmazásra. Megvizsgálva a 2013-2014-es megoszlásokat, a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek döntő többsége a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség köréből került ki (83-87%-a). Ismerve ezt az arányt, az elemzésben egységesen a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perekkel számoltam (beleértve minden olyan tényállást, amely kimeríti a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősséget).

Elemzésemben statisztikai trendbecslés mellett különböző megoszlási viszonyszámokat is számoltam, hogy a fent említett egyes adatcsoportok összevetéséből különböző következtetéseket vonhassak le, figyelembe véve a megszorító és a korlátozó megjegyzésekkel. Ezen megszorító és korlátozó szempontokat a legtöbbször a statisztikai adatgyűjtés metodikájának változása és a hibás adatállományok indokolták.

Elemzésemben az alábbi adatállományok egymáshoz való viszonyát vizsgálom:

- 1. Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntései – közigazgatási perek**
- 2. Közigazgatási perek – közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek**

3. Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntései – közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek

4. Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntései – közigazgatási perek – közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek

A közigazgatási hatósági ügyeknél az elsőfokú közigazgatási döntések számát és a jogorvoslati eljárásban született döntések számát veszem alapul. A közigazgatási pereknél mindig a tárgyévben a közigazgatási és munkaügyi bíróságokon befejezett közigazgatási peres ügyek számát használom fel, kitekintve a tárgyévben befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyekre. A közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek körében a törvényszékeken a tárgyévben befejezett elsőfokú polgári peres ügyek közül azokat, ahol a perek tárgya a közhatalom gyakorlásával okozott kár.

A megoszlási viszonyszámok és a statisztikai trendbecslések eredményeinek bemutatását követően kísérletet teszek a főbb irányok, trendek és következtetések levonására. A következtetések ismertetésénél reflektálok az szakirodalomban foglalt ismeretek és tézisek főbb megállapításaira, azokat eredményeimmel összevetve.

5.2. Minta

Kutatásom mintájának bemutatáskor a három adathalmaz forrásait foglalom össze: a közigazgatási hatósági ügyek forrását, a közigazgatási perek forrását, végül a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti perek adatforrását. Az 1. sz. táblázatban a közigazgatási hatósági ügyek összefoglalója látható 2015-2017-es évekből, féléves bontásban. Az adatok a Miniszterelnökség oldalán közzétett Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program 2015-2017-es eredményeiből származnak. A közigazgatási hatósági ügyek kategóriájába az elsőfokú döntések kumulált számát és a jogorvoslati eljárásban hozott döntések összes számát soroltam (az összes döntést, függetlenül a döntés formájától). A vizsgált 6 félévben első fokon meghozott döntések féléves átlaga meghaladja a 40 milliót. Szembeötlő a jogorvoslati eljárásban hozott döntések elenyésző száma az elsőfokú döntések számához viszonyítva, amely az elsőfokú döntések 1%-át sem éri el (0,25%).

év	félév	elsőfokú döntések összesen (db)	jogorvoslati eljárásban döntések összesen (db)	elsőfokú- jogorvoslati döntések aránya (%)
----	-------	--	--	--

2015	I. félév	41 764 515	86 990	0,21%
	II. félév	33 961 061	93 993	0,28%
2016	I. félév	44 031 934	107 825	0,24%
	II. félév	35 764 396	92 348	0,26%
2017	I. félév	45 245 313	122 041	0,27%
	II. félév	39 592 546	99 432	0,25%
ÁTLAG		40 059 961	100 438	0,25%

1. sz. táblázat: A mintában szereplő közigazgatási hatósági ügyek (2015-2017)

Forrás: OSAP 1229 Statisztika féléves eredményei (Miniszterelnökség weboldalán közzétéve)

A 2. sz. táblázatban a mintában szereplő tárgyévekben befejezett közigazgatási perek ügyszámát gyűjtöttem össze, amely mellett külön tüntettem fel a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyek számát. Az elmúlt 5 évben évente átlagosan több mint 13 ezer befejezett közigazgatási peres ügyet tárgyaltak a közigazgatási- és munkaügyi bíróságok, a befejezett fellebbezett közigazgatási perek évi átlagos száma 376, amely az évi átlagos közigazgatási perek számának közel 3%-át jelenti.

év	befejezett közigazgatási peres ügyek (db)	befejezett fellebbezett közigazgatási perek ügyek (db)	arány (%)
2013	12 768	650	5,09%
2014	12 274	337	2,75%
2015	14 698	208	1,42%

2016	14 148	343	2,42%
2017	12 923	343	2,65%
ÁTLAG	13362	376	2,87%

2. sz. táblázat: A mintában szereplő közigazgatási peres ügyek (2013-2017)

Forrás: Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyvei

év	elsőfokú polgári peres ügyek (közhatalom gyakorlásával okozott kár) (db)	befejezett peres ügyek (közhatalom gyakorlásával okozott kár) (db)	fellebbezett polgári peres ügyek (közhatalom gyakorlásával okozott kár) (db)	befejezett peres ügyek (közhatalom gyakorlásával okozott kár) (db)	arány (%)
2013	1 031		288		27,93%
2014	1 246		249		19,98%
2015	1 697		296		17,44%
2016	2 141		351		16,39%
2017	2 130		337		15,82%
ÁTLAG	1 649		304		19,52%

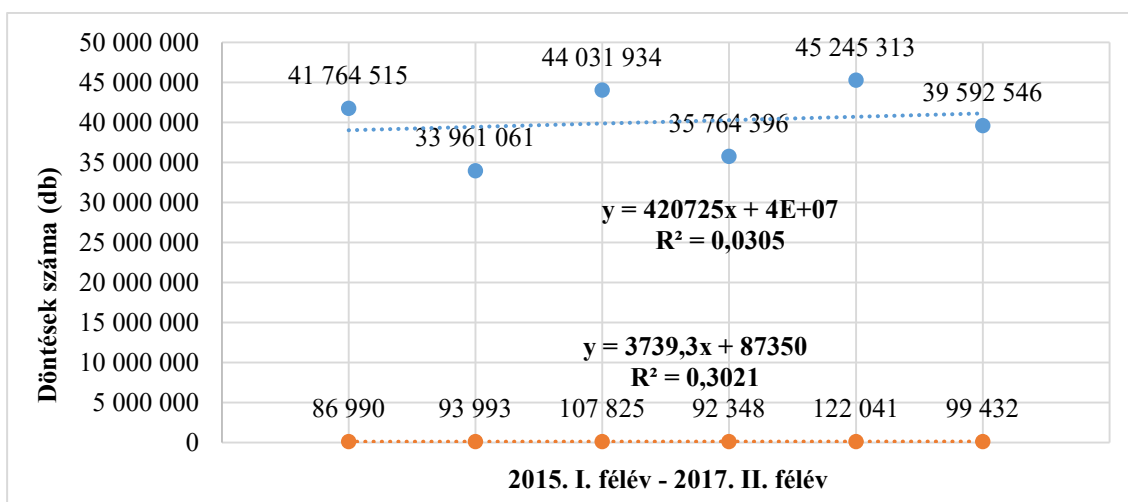
3. sz. táblázat: A mintában szereplő közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése tárgyú peres ügyek (2013-2017)

Forrás: Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyvei

A 3. sz. táblázatban a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek kimutatása látható. Fentebb már tettem róla említést, de még egyszer ki kell emeljem, hogy a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése iránti polgári perek e helyütt ismertetett adatai nemcsak a közigazgatási jogkörben okozott kártérítési pereket foglalja magában, hanem többek között a bíróságok ellen indított kártérítési pereket is (továbbá ügyészség, közjegyző, végrehajtás stb.). 2013-2014-es eredmények viszont jól megmutatják, hogy a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek több mint 80%-át a közigazgatási jogkörben okozott kártérítési perek adják. A kategória összevontan kezelésének másik indoka az az egyszerű tény, hogy a hivatalos OSAP statisztikában 2015-től kezdve nem jelennek meg elkülönülten az előbb említett kategóriák. Éves átlagban több mint 1600 közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési pert tárgyaltak a törvényszékek országshoz. Az ítéletátlak által tárgyalt fellebbezett közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek évente átlagosan meghaladták a 300 eljárást, ez az éves átlagos befejezett alapeljárások közel 20%-a, vagyis a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek elsőfokú ítéleteit a felperesek közel 1/5-e vitatta, vagyis fellebbezés nyújtott be.

5.3. Eredmények: múlt - jelen - jövő

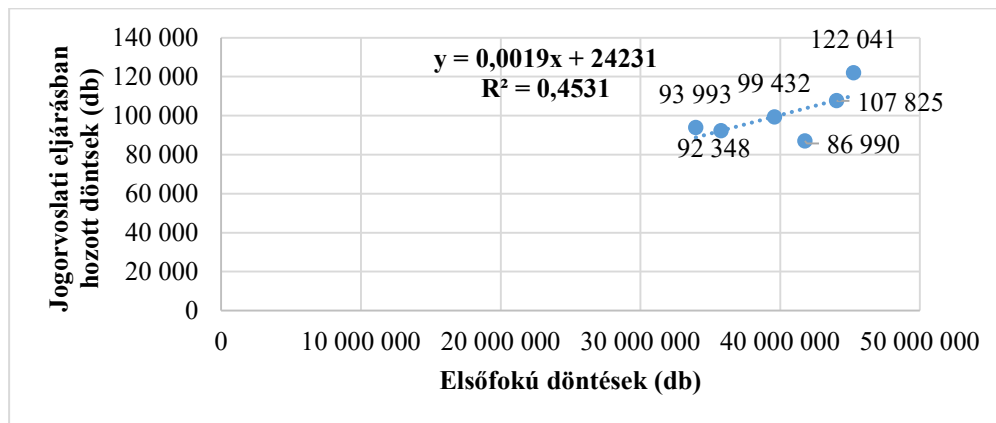
Az eredményeket a következő elvek mentén ismertetem. Először bemutatom az egyes adathalmazok trendjeit a maguk egészében (más adatok történő viszonyítás nélkül). Ezt követően megvizsgálom az alapeljárásra vonatkozó adatok (meghozott döntések száma vagy befejezett eljárások száma) és a jogorvoslati eljárások száma közötti kapcsolatot (és trendeket). Végül kitérek az általam vizsgált adathalmazok kapcsolódásaira, összefüggéseire a Módszertanban szereplő felsorolás sorrendjében.

1. sz. ábra: A közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek és a jogorvoslati eljárás során meghozott döntéseinek trendjei (2015-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

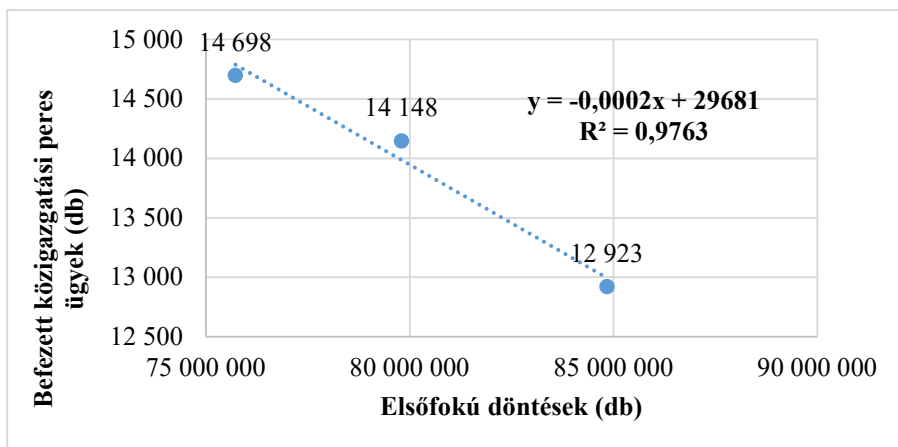
Az 1. sz. ábrán a közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú eljárásban meghozott összes döntéseinek száma (kék) és a jogorvoslati eljárásban meghozott döntések (narancssárga) száma látható 2015. év elejétől kezdődően, féléves bontásban (összesen 6 félév). Az elmúlt hat félév statisztikai adatai egy enyhén növekvő trendet rajzolnak ki elénk mindkét esetben, az elsőfokú döntések szórása közel 4,5 millió db döntés, a jogorvoslati döntéseké közel 13 ezer db döntés. Látható, hogy az évek előrehaladása (időmérés) a trendeket kevésbé magyarázza (R^2 értéke gyenge kapcsolatot mutat).

2. sz. ábra: A közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek és a jogorvoslati eljárás döntéseinek kapcsolata (2015-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

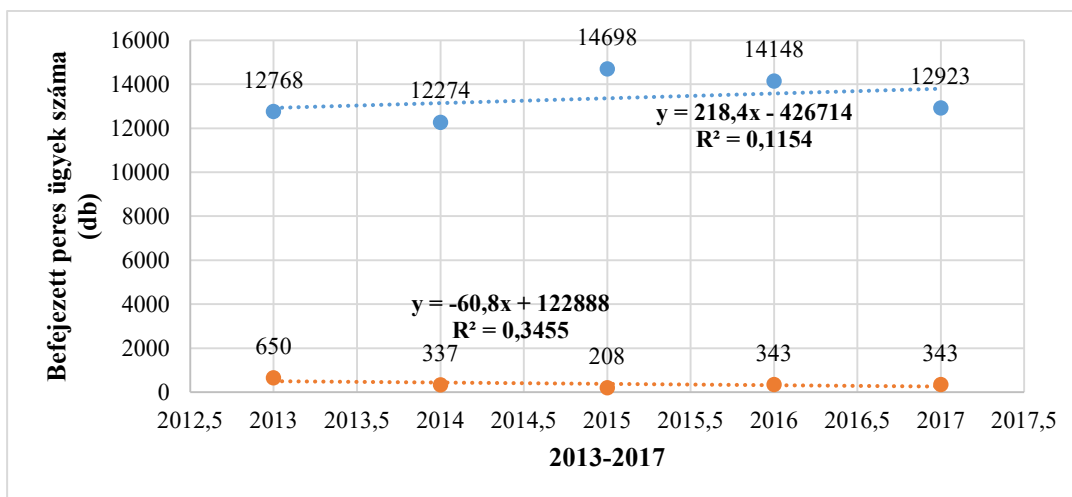
A 2. sz. ábrán a közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek számát viszonyítottam a jogorvoslati döntések számához. A trendfüggvény egy fokozatos növekedést mutat. A féléves elsőfokú döntések és a jogorvoslati eljárásban meghozott döntések korrelációját vizsgálja a kapott érték 0,45, amely egy közepesen erős lineáris kapcsolatot mutat az elsőfokú döntések és a jogorvoslati döntések száma között, amely annyit jelent, hogy az elsőfokú döntések fokozatos növekedésével a jogorvoslati eljárásban meghozott döntések egyenesen arányos növekedése várható nagy bizonyossággal. Elvégeztem egy e helyütt be nem mutatott számítást is, amikor a féléves adatokat évekre kumulálva számítottam ki a korrelációs együtthatót, ahol az érték 0,99 lett, vagyis egy erős (majdnem teljes) lineáris kapcsolat rajzolódott ki az elsőfokú döntések számának növekedése és a jogorvoslati döntések számának növekedése között.

3. sz. ábra: A közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek száma és a befejezett közigazgatási peres ügyek kapcsolata (2015-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

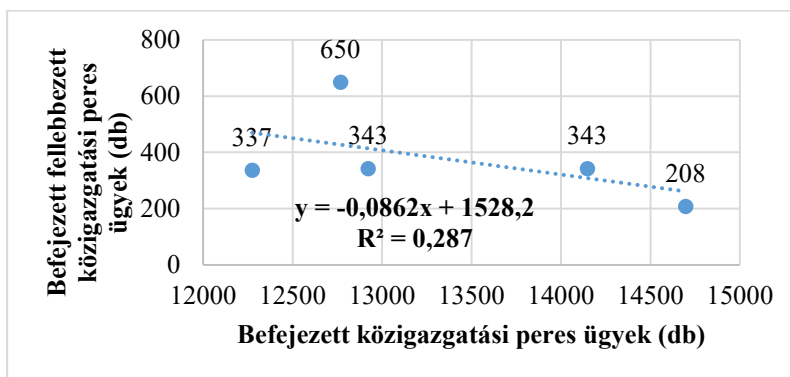
A 3. sz. ábrán egy gondolatkísérletet teszek a közigazgatási hatósági eljárásban, első fokon meghozott összes döntések számának és az azonos időszakban befejezett közigazgatási peres ügyek számának összevetésére. Az ábra egy fordítottan arányos kapcsolatot mutat, amely annyit jelent, hogy az elsőfokú közigazgatási hatósági döntések számának folyamatos növekedésével fordítottan arányosan csökkennek az adott évben befejezett közigazgatási peres ügyek. A korrelációs együttható 0,97-es értéke is ezt a trendet támasztja alá. Mindebből az következik, hogy ha a következő évek trendjeit kívánjuk megbecsülni, akkor nagy valószínűséggel az elsőfokú közigazgatási hatósági eljárások döntéseinek növekedése a közigazgatási peres ügyek csökkenését eredményezi.

4. sz. ábra: A befejezett közigazgatási peres ügyek és a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyek trendjei (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

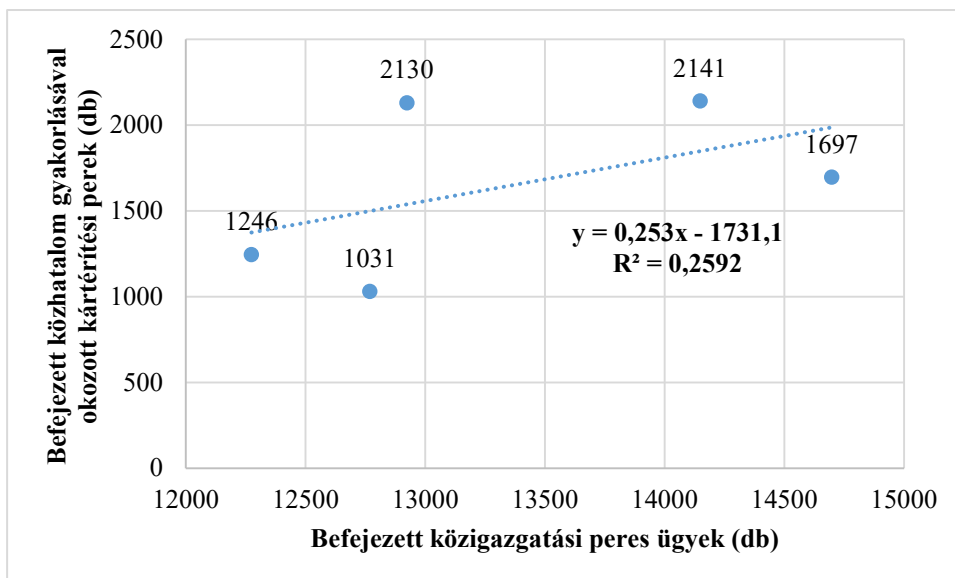
A 4. sz. ábra egy szétnyíló ollóra hasonlít akkor, amikor a két trendvonalat vizsgáljuk. Egyrészt bemutatásra kerülnek a tárgyévben befejezett közigazgatási peres ügyek (kék), másrészt a befejezett fellebbezett közigazgatási perek (narancssárga). Míg a befejezett közigazgatási peres ügyek növekvő tendenciáról árulkodnak, addig a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyek éppen ellenkezőleg, enyhe csökkenést sejtetnek. Az évek előrehaladta és a peres ügyek száma közötti kapcsolat a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyeknél magasabb értéket mutat ($R^2=34,6$), de alapvetően ez a trend is egy gyenge, enyhe kapcsolattal magyarázható. A befejezett közigazgatási peres ügyek számát az elmúlt 5 év elhanyagolható mértékben magyarázza, tehát mindkét trendnél óvatosságra int.

5. sz. ábra: A befejezett közigazgatási peres ügyek és a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyek kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

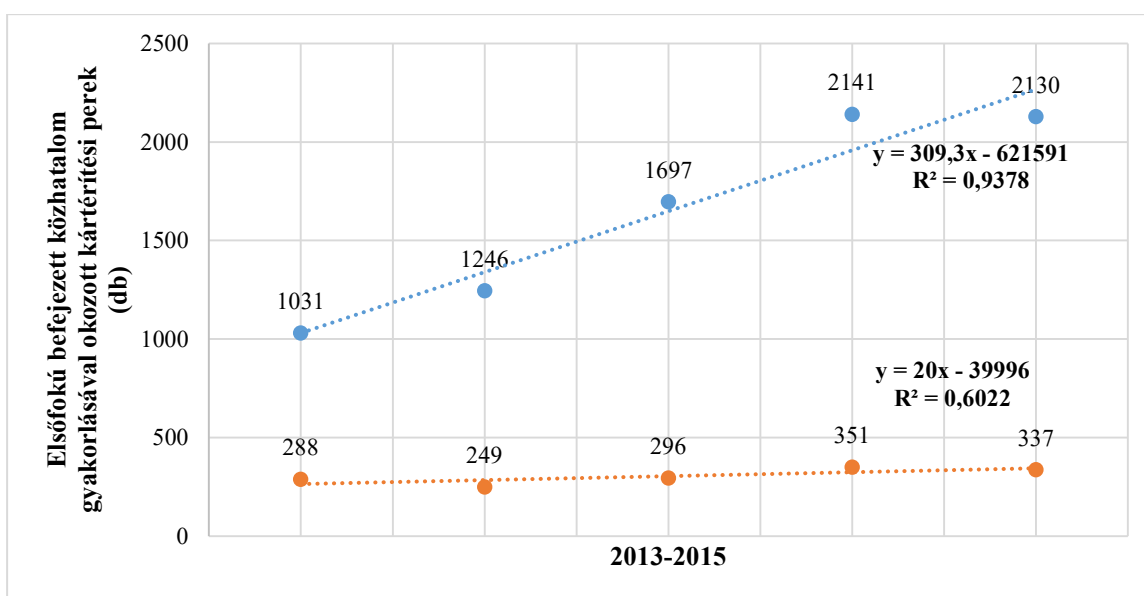
Az 5. sz. ábrán egy enyhén fordítottan arányos kapcsolat látható a befejezett közigazgatási perek száma és a befejezett fellebbezett közigazgatási perek száma között ($R^2=0,29$). A kettő adathalmaz kapcsolata ugyanakkor gyenge, viszont egybecseng a 4. sz. ábrán látható szétnyíló olló formával. Itt viszont korántsem bizonyos, hogy mi történik akkor, ha a befejezett közigazgatási perek száma nő, akkor ténylegesen csökken-e a befejezett fellebbezett közigazgatási perek száma (valószínűsége alacsony a trend ellenére).

6. sz. ábra: A befejezett közigazgatási peres ügyek és a közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítése tárgyú perek kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

A 6. sz. ábra a befejezett közigazgatási perek számát viszonyítja a közhatalom gyakorlásával okozott (befejezett) kártérítési perek számához. A kirajzolódó gyenge kapcsolat ($R^2=0,26$) ellenére mégis egy egyenesen arányos enyhe növekedés mutatkozik meg. Fenntartva a gyenge kapcsolat tényét, mégis azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a befejezett közigazgatási perek számának gyarapodása a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek kismértékű emelkedését vázolja fel, még egyszerűbben mondva, minél több közigazgatási per van, annál több a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési per.

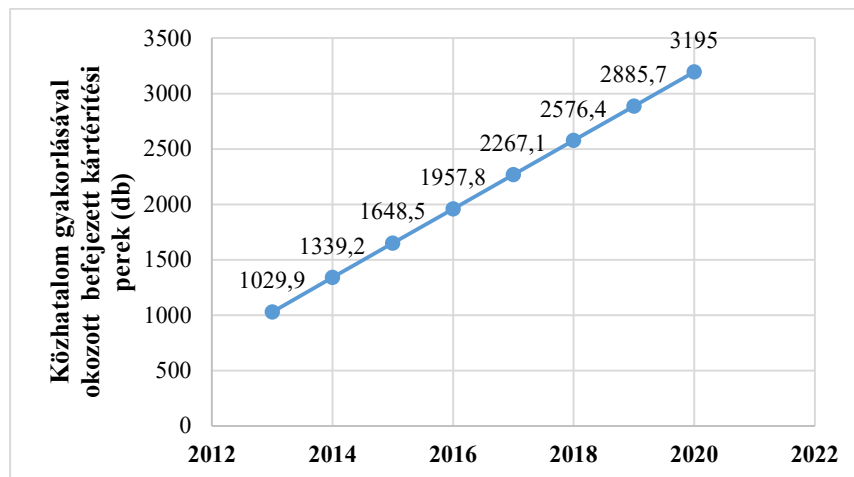

7. sz. ábra: A befejezett polgári peres ügyek és a fellebbezett befejezet polgári peres ügyek trendjei – közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek

(2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

A 7. sz. ábra a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek alakulását és az ugyanezen tárgyú fellebbezett perek változását mutatja. A korábban ismertetett trendekhez és adatokhoz viszonyítva itt határozott tendenciákat láthatunk. A közhatalom gyakorlásával okozott befejezett kártérítési perek meghatározó növekedését mutatnak évről évre, ráadásul az idő múlása erősen magyarázza az e tárgyú perek dinamikus növekedését ($R^2=93,8$). A korrelációs együttható szoros kapcsolatából arra következtethetünk, hogy nagy eséllyel további növekedést várhatunk a közhatalom gyakorlásával okozott perek számában.

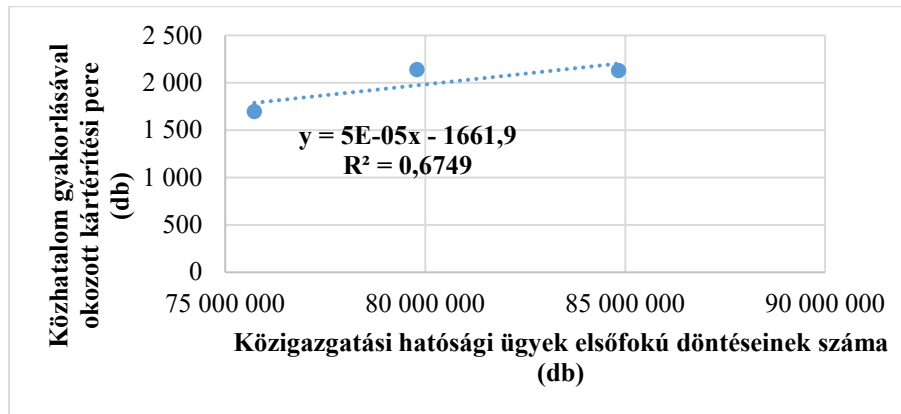

8. sz. ábra: Trendbecslés a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek alakulására (2018-2020)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

A 8. sz. ábrán mutatom be saját statisztikai trendbecslésemet, ahol a fentebbi trendvonalak és irányok meghúzásán túl számszerűsítve bocsátkoztam becslésekbe. A becslés alapját a közhatalom gyakorlásával okozott befejezett kártérítési perek adják 2013-2017 közötti időszakból, ahol a korábbi évekből származó adatokkal számoltam tovább. Ahogy látható, a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek dinamikus növekedését tapasztaljuk, ha 3 évre előre tekintünk. A 3 éves előre tekintésben a 2018-as év adatai is szerepelnek, tekintettel arra, hogy az idei év kumulált adatai még nem állnak rendelkezésre. A becslés alapján a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek éves

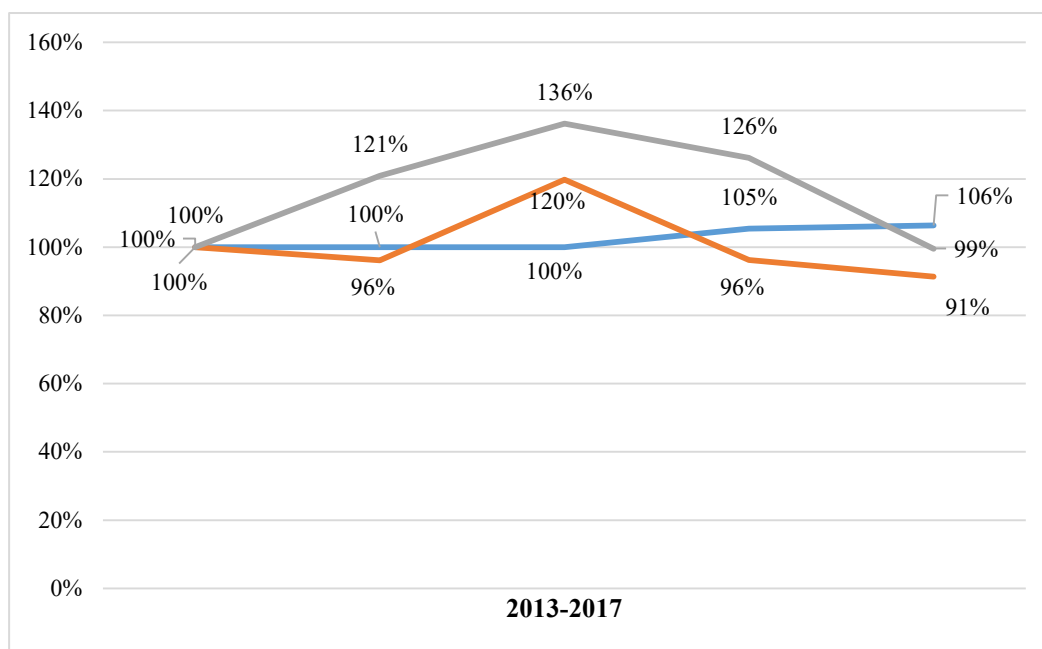
volumennövekedésére is következtethetünk, évente átlagosan kb. 300-al több ilyen tárgyú per prognosztizálható.

9. sz. ábra: Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek száma és a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

A 9. sz. ábrán a közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek számát viszonyítom a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perekhez. Arra következtethetünk, hogy minél több elsőfokú közigazgatási hatósági döntés születik, annál több közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési pert tárgyalnak a bíróságok, és hoznak döntést a ebben a tárgykörben. A korrelációs együttható is a közepesnél erősebb kapcsolatot mutat a két adatkör között ($R^2=0,68$), vagyis a lineáris kapcsolatból következően továbbra is elvárhatjuk a két adathalmaz együtt mozgását és változását. Ez a kapcsolat erőssége miatt várhatóan fordítva is, amennyiben csökken a közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek száma, akkor a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek száma is csökkeni fog. Erre a korábban ismertetett statisztikai adatok alapján kevésbé van esély, figyelembe véve a folyamatosan növekvő közigazgatási hatósági tevékenységek eredményeként megszülető döntéseket.

10. sz. ábra: Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntései, a befejezett közigazgatási perek és a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek volumen változásai és kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

A 10. sz. ábrán egy más szempontból világítom meg a három, általam vizsgált statisztikai állományt. Az állományok volumen-változására láncviszonyszámokból következtek, külön-külön megvizsgálva az állományok évről-évre realizálódó mozgását (szürke: közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek; narancssárga: közigazgatási perek; kék: közigazgatási hatósági tevékenység elsőfokú döntései). Legnagyobb arányban a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek száma változott a vizsgált időszakban (2013-2017), legkisebb arányban a közigazgatási hatóságok elsőfokú döntései. Ami a volumen-változásokat illeti, egyedül a közigazgatás elsőfokú döntéseinek száma növekedett stabilan, kilengések (hullámzás) nélkül. Ugyanez már nem mondható el a másik két állományról, ahol a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek 1/3-os, a közigazgatási perek 1/5-ös maximális elmozdulást mutattak, ráadásul pozitív irányba. Fel kívánom hívni a figyelmet arra is, hogy a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek és a közigazgatási perek volumen-változása némi párhuzamosságra enged következtetni. Ahogy megugrott a közigazgatási perek száma, közel hasonló módon ugrott meg a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek nagyságrendje.

6. ÖSSZEGRZÉS

A szakirodalomban olvasható volt, hogy a magyar közhatalmi és ennek részeként a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség relatíve magas mércét támaszt a kárfelelősség megállapíthatóságára. Egyesek felvetették a hatályos szabályozással kapcsolatos aggályukat, amely szerint a közigazgatási jogkörben okozott károk megtérítése iránti perek (főszabályként) előfeltételeként szabott közigazgatási bírósági eljárását, valamint jogerős döntését a közigazgatás jogellenes tevékenységéről, gátat szab a jogkereső jogalanyok számára. Kutatásom alapján ez a felvetés megdőlni látszik, ugyanis folyamatos és dinamikus növekedést tapasztalunk szinte minden adathalmaz esetén. Évről évre egyre több közigazgatási hatósági döntés születik első fokon, és egyre több a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési per is. Ez alól egyetlen kivételt találtam: a befejezett közigazgatási perek számát, teszem hozzá érthető módon és logikusan, amely a növekedést mutató közigazgatási hatóságok elsőfokú döntéseivel szemben, azzal fordítottan arányosan, de hasonló léptékben csökken. Igaz a szakirodalomban felvetett azon tézis, hogy a közigazgatási alrendszerek egyre több döntést bocsátanak ki első fokon, ahol a jelenlegi ütem és trend várhatóan megmarad. Érdekes kérdés, hogy mi állhat annak hátterében, hogy fokozatos növekedést tapasztalunk a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek számában, amelyet egy további, akár jogszociológiai vizsgálódás is elemzés tárgyává tehet. Végezetül ismételten kiemelem, hogy a hármas viszonyrendszerben, vagyis akkor, amikor a közigazgatási hatóságok elsőfokú döntéseinek, a közigazgatási perek számának és a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek volumenváltozását vizsgáltam, egy olyan összefüggést találtam, amely szerint a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek volumenváltozása a közigazgatási perek számához igazodik, azt követi le, függetlenül a közigazgatás mindennemű elsőfokú döntéseinek volumentől. Úgy gondolom, hogy a magyar társadalom jogtudatának és jogismeretének hiányosságai miatt bőven van potenciál a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősségben és az igényérvényesítésben, amely nem egyfajta utolsó mentsvárként szolgálhatna, hanem egy valódi jogvédelmet jelenthetne az állammal, az állam szervezeteinek jogellenes tevékenységével szemben. A másik oldalról, vagyis a közigazgatás oldalán a magasabb társadalmi elvárások miatt jobban ösztönözhetné a rendszert (másként a közigazgatás egészét, beleértve az államigazgatási és az önkormányzati igazgatási alrendszereket) a professzionalizmusra és a jogszerű, hatékony közzolgálati munkavégzésre. A hatékony jogvédelem biztosítása és a közzolgálati professzionalizmus találkozása (összhangja) egy ideális fejlődési pályára állíthatná a közigazgatás működését, mindemellett elfogadva azt a ténymegállapítást, hogy rendszerbeli tévedések és hibák mindig is lesznek.

7. IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom:

Balla Mária (2011): Az állam kártérítési felelőssége a magyar jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 66. évf., 5.sz., pp. 294-298

Borbás Beatrix (2014): Az immunitási tünetekről az állami kárfelelősség terén – az új Ptk. felsejülő fényeinek. *Magyar Jog*, 64. évf., 5. sz., pp. 268-277

Chiovini Márk (2013): *Az állam kártérítési felelőssége a hatályos és az új polgári törvénykönyv tükrében*. In: Koller Kármén Csenge – dr. Tar Adrienn (szerk.): Új Polgári Törvénykönyv. Aktuális kérdések. Bibó István Szakkollégium, Budapest http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujptk.pdf (letöltve: 2018. július 28.)

Darák Péter (2016): A közigazgatási bíráskodás Egyed István elemzésében. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 4. évf., 4. sz., pp. 44-54

Dr. Bella Mária (2011): Közigazgatási perben hozott ítélethez fűződő jogerőhatás érvényesülése a közigazgatási jogkörben okozott kártérítési perben. *Magyar Jog*, 58. évf., 8.sz., pp. 482-484

Dr. Uttó György (2010): Közhatalmi kárfelelősség a három Polgári Törvénykönyv tükrében. *Magyar Jog*, 57. évf., 10. sz., pp. 597-607

Fazekas Judit (2015): *Történeti áttekintés a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. és 2013. évi V. törvények kodifikációjáról*. In: Keserű Barna Arnold – Kőhidi Ákos (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Győr <http://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/lenkovics%20k%C3%B6tet/fazekas.pdf> (letöltve: 2018. július 28.)

Fazekas Marianna (szerk.) (2017): *Közigazgatási jog. Általános rész II*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Fuglinszky Ádám (2015): *Kártérítési jog*. HVG-ORAC, Budapest

Fülöp Györgyi (2003): Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén. *Polgári Jogi Kodifikáció*, V. évf., 5. sz., pp. 18-23 <http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/dr-fulop-gyorgyi-az-allam-karteritesi-felelossege-a-kozossegi-jog-megsertese-eseten-pjk-20035-18-23-o/497> (letöltve: 2018. július 29.)

Horváth E. Írisz (2007): A magyar közigazgatási bírászkodás története. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf., 2. sz., pp. 161-173

<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20072sz/13.pdf> (letöltve: 2018. július 29.)

Mikó Sándor (2013): A jogellenesség vizsgálatának gyakorlata a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított perekben. *Magyar Jog*, 60. évf., 12. sz., pp. 723-729

Nagy-Gál Eszter (2014): Magyary Zoltán vs. Magyary Program. *Studia Iuvenum Iurisperitorium*, 7. sz., pp. 237-268 <http://sii.ajk.pte.hu/files/studia-iuvenum-iurisperitorium-7-2014.pdf> (letöltve: 2018.07.29.)

Pákozdi Zita (2011): A bírói jogkörben okozott károk megtérítése és a tisztességes eljárás. *Miskolci Jogi Szemle*, 6. évf., 2. sz., pp. 87-100 http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201103/8_pakozdzita.pdf (letöltve: 2018. augusztus 11.)

Patyi András – Köblös Adél (2016): A közigazgatási bírászkodás alkotmányos alapjai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 4. évf., 3. sz., pp. 8-29

Paulovits Anita (2010): A jogerő kérdése a perjogtudományban és a közigazgatásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 5. évf., 1. sz., pp. 40-57

http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201001/6_paulovitsanita.pdf (letöltve: 2018. augusztus 11.)

Paulovits Anita (2011): A közigazgatási határozatok jogereje a magyar jogtudományban Boér Elektől Magyary Zoltánig. *Miskolci Jogi Szemle*, 6. évf., 1. sz., pp. 5-30 http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201101/3_paulovitsanita.pdf (letöltve: 2018. augusztus 11.)

Petrik Ferenc (2013): Közigazgatási bírói út. Hatásköri szabályok. *Magyar Jog*, 60. évf., 12. sz., pp. 705-713

Rixer Ádám (2011): Az állam felelősségének egyes kérdései. *De iurisprudentia et iure publico*, 5. évf., 1. sz. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-1-06.pdf> (letöltve: 2018. július 28.)

Szamel Lajos (1986): *Az államigazgatás felelősségi rendszere*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest

Varga István (szerk.) (2016): *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás koncepciójára*. HVG ORAC, Budapest

Varga Zs. András (2009): Az Emberi Jogok Egyetem Nyilatkozatának hatása jogszemléletünkre. A közhatalom perlése mint alapvető jog. *Iustum Aequum*

Salutare, 5. évf., 2. sz., pp. 103-126 <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20092sz/07.pdf>
(letöltve: 2018. július 29.)

Vékás Lajos (szerk.) (2008): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex, Budapest

Vékás Lajos (szerk.) (2013): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Complex, Budapest

Wopera Zsuzsa (szerk.) (2017): *A polgári perrendtartásról szóló 2016. CXXX. törvény magyarázata*. Complex, Budapest

Zoványi Nikolett (2016): Szereptévesztés megtámogatva. Az állam magánjogi szerepkörének anomáliái. *Magyar Jog*, 63. évf., 6. sz. pp. 359-365

Jogsabályok:

2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2016. évi CL. törvény a közigazgatási rendtartásról

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2010. évi XV. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról

2010. évi LXXIII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatályba nem lépéséről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról

2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2004. évi CXL. törvény a közigazgatás hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

1991. évi XXVI. törvény a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának kiterjesztéséről

1991. évi XIV. törvény a Polgári Törvénykönyv módosításáról

1977. évi Ptk. Novella

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1972. évi IV. törvény a bíróságokról

1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről

1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

Alkotmánybíróság joganyaga:

- 39/1997. (VII. 1.) AB határozat
- 53/1992. (X. 29.) AB határozat

Bíróságok joganyaga:

- Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma PK 42. számú állásfoglalása
- Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma PK 43. számú állásfoglalása
- 4/2006. PJE határozat
- 3/2004. PJE határozat

Egyéb:

- Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója (2002). Magyar Közlöny, 15. sz., II. kötet MK_02_015_II.pdf (letöltve: 2018. július 28.)
- T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről (2012) <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf> (letöltve: 2018. július 28.)
- T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról (2016) <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (letöltve: 2018. július 29.)
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/hng.pdf (letöltve: 2018. július 29.)
- Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Közigazgatási joggyakorlat elemző csoport: Közigazgatási perjog (Összefoglaló vélemény), Budapest (2014)

- http://lb.hu/sites/default/files/joggyak/kozigazgatasi_perjog.pdf (letöltve: 2018.09.27.)
- Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyve - 2017. évkönyvek <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2017-evkonyvek#> (letöltve: 2018.09.22.)
- Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyve - 2016. évkönyvek <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2016-evkonyvek> (letöltve: 2018.09.22.)
- Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyve - 2015. évkönyvek <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2015-evkonyvek> (letöltve: 2018. szeptember 22.)
- Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyve - 2014. évkönyvek <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2014-evkonyv> (letöltve: 2018. szeptember 22.)
- Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyve - 2013. évkönyvek <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2013-evkonyv> (letöltve: 2018. szeptember 22.)
- 2017. év második félévi hatósági statisztika (OSAP 1229) <http://www.kormany.hu/download/1/83/61000/1229%20hat%C3%B3s%C3%A1gi%20statisztika%202017%20%20f%C3%A9l%C3%A9v.zip#!DocumentBrowse> (letöltve: 2018. szeptember 22.)
- 2017. év első félévi hatósági statisztika (OSAP 1229) <http://www.kormany.hu/download/3/a6/51000/1229%20nyilv%C3%A1ntart%C3%A1si%20sz%C3%A1m%C3%BA%20OSAP%20hat%C3%B3s%C3%A1gi%20statisztika%202017%201.zip#!DocumentBrowse> (letöltve: 2018. szeptember 22.)
- 2016. év második félévi hatósági statisztika (OSAP 1229) http://www.kormany.hu/download/e/1b/01000/hat%C3%B3s%C3%A1gi_statisztika_2016_2.zip#!DocumentBrowse (letöltve: 2018. szeptember 22.)

- 2016. év első félévi hatósági statisztika (OSAP 1229)
http://www.kormany.hu/download/8/d9/e0000/hat%C3%B3s%C3%A1gi_statisztika_2016_1.zip#!DocumentBrowse (letöltve: 2018. szeptember 23.)
- 2015. év második félévi hatósági statisztika (OSAP 1229)
http://www.kormany.hu/download/d/9b/a0000/hat%C3%B3s%C3%A1gi_statisztika_2015_2.zip#!DocumentBrowse (letöltve: 2018. szeptember 23.)
- 2015. év első félévi hatósági statisztika (OSAP 1229)
http://www.kormany.hu/download/7/7c/80000/hat%C3%B3s%C3%A1gi_statisztika_2015_1.zip#!DocumentBrowse (letöltve: 2018. szeptember 23.)

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZEK

1. sz. táblázat: A mintában szereplő közigazgatási hatósági ügyek (2015-2017)
Forrás: OSAP 1229 Statisztika féléves eredményei (Miniszterelnökség weboldalán közzétéve)

2. sz. táblázat: A mintában szereplő közigazgatási peres ügyek (2013-2017)
Forrás: Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyvei

3. sz. táblázat: A mintában szereplő közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése tárgyú peres ügyek (2013-2017)
Forrás: Országos Bírósági Hivatal Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program Statisztikai évkönyvei

1. sz. ábra: A közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek és a jogorvoslati eljárás során meghozott döntéseinek trendjei (2015-2017)
Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

2. sz. ábra: A közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek és a jogorvoslati eljárás döntéseinek kapcsolata (2015-2017)
Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

3. sz. ábra: A közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek száma és a befejezett közigazgatási peres ügyek kapcsolata (2015-2017)
Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

4. sz. ábra: A befejezett közigazgatási peres ügyek és a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyek trendjei (2013-2017)
Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

5. sz. ábra: A befejezett közigazgatási peres ügyek és a befejezett fellebbezett közigazgatási peres ügyek kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

6. sz. ábra: A befejezett közigazgatási peres ügyek és a közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítése tárgyú perek kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

7. sz. ábra: A befejezett polgári peres ügyek és a fellebbezett befejezet polgári peres ügyek trendjei – közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

8. sz. ábra: Trendbecslés a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek alakulására (2018-2020)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

9. sz. ábra: Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntéseinek száma és a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

10. sz. ábra: Közigazgatási hatósági ügyek elsőfokú döntései, a befejezett közigazgatási perek és a közhatalom gyakorlásával okozott kártérítési perek volumen változásai és kapcsolata (2013-2017)

Forrás: Saját készítésű ábra (2018)

**BÍRÓSÁGI ÁLTALÁNOS IGAZGATÁSI
SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT**

DR. BODA ZOLTÁN

TELJESÍTMÉNYSZEMLE ÉS MUNKATEHER MÉRÉS A BÍRÓSÁGOKON

*„Két szeme van az embernek,
az egyikkel a végcélt kell nézni,
a másikkal a köztes utat.”*

(Kemény Dénes, a háromszoros olimpiai bajnok
férfi vízilabda válogatott szövetségi kapitánya)

I. BEVEZETÉS

Az idei Mailáth György tudományos pályázat mottója: **Változás és állandóság a bíróságokon – a XXI. század kihívásai**. A pályázati kiírás ezzel kapcsolatban egy latin mondást idéz, mely így hangzik: *„Tempora mutantur, et nos mutamur in illis – Változnak az idők, és mi is változunk velük”*. Ezen gondolatmenet mentén haladva szeretnék felvázolni egy ún. „munkateher evolúció” modellt, melyben mindkét címben szereplő fogalom (teljesítmény-menedzsment és munkateher mérés) hangsúlyos szerepet kap. Arra is szeretnék rávilágítani, hogy milyen szoros összefüggésben állnak, továbbá gondolatébresztőnek is szánom annak kapcsán, hogy a bírósági munkateher hatékony és méltányos elosztása nem csupán kötelezettség, hanem a vezetők számára nyitva álló óriási lehetőség is.

Az igazságszolgáltatás központi igazgatásának egyik legfontosabb feladata az egyes bírák munkateher közötti aránytalanság felszámolása, és az arányosság hosszú távon való biztosítása az ítélkezés időszerűségének javítása érdekében. (Örkény 2012).

A pályázati mottóval összefüggésben arra szeretném a figyelmet felhívni, hogy az ország számos bíróságán állandósult feltöltés alapú vagy automatikus szignálási rend helyett a XXI. század bíróságának egyik legnagyobb kihívása a munkateher arányos, egyenlő elosztásának megvalósítását szolgáló változások átvezetése. Ennek kapcsán szeretném részletezni az ún. munkateher evolúció modellt, mely elsőre lehet, hogy idealisztikusnak tűnik, de álláspontom szerint elvezethet egy olyan bírósági szervezetrendszerhez, ahol a bírák számára lelkesítő és örömteli a munkavégzés.

Nagyon fontos, hogy a bírósági emberi erőforrás- és teljesítményszemle az igazgatási tevékenységen belül olyan specializált ismereteket és szakembereket kívánó személyi tevékenységgé nője ki magát, hogy a lehető leghatékonyabban

tudjon hozzájárulni az igazságszolgáltatási szervezetrendszer teljesítményének növeléséhez.

Arra is hangsúlyt kívánok fektetni, hogy célszerű lenne, ha a teljesítménymenedzsment-tevékenységeket nem csak az igazgatási vezetők látnák el, hanem a velük egy teamben levő személyzeti specialisták és szakemberek.

II. BEVEZETÉS ÉS FOGALOM-MEGHATÁROZÁSOK

II./1. Emberi erőforrás menedzsment

A humán erőforrás gazdálkodás (HRM) vagy emberi erőforrás menedzsment (továbbiakban: EEM) célja az emberi erőforrásokkal való gazdálkodás, az emberi erőforrások fejlesztése és hatékonyságának növelése, és ezen keresztül a szervezeti hatékonyság biztosítása az egyéni és szervezeti célok egyidejű figyelembe vételével. Napjaink egyik meghatározó trendje a tudományos és technológiai fejlődéssel – és különösen az információtechnológia (IKT) fejlődésével, valamint a gazdaság és társadalom szerkezetének átalakulásával – párhuzamosan a humán tőke, ezen belül különösen az emberi tudás (szervezeti környezetben az emberi kompetenciák) szerepének felértékelődése. Mind a gazdasági, mind a társadalmi folyamatokban egyre inkább az embert tekintik a legfontosabb erőforrásnak¹, mely tudása, szakértelme, motivációja és lehetőségei² révén a szervezeti hierarchia minden szintjén (a vezetők, a tanácsadók, a dolgozók stb. együttműködése révén) meghatározó szerepet játszik a szervezetek eredményességében, hatékonyságában és sikerességében. (Bakacsi–Gelei 2010: 231, Chikán 1997: 253, Dajnoki 2015: 42, Hajós–Berde 2007: 6-7, Karolinyné 1999a: 82, Karolinyné–Poór 1999: 26-27, Kóvári 1991: 10-11, Szabó 2014: 10-12, Szeghegyi 2007: 8-9, Szepesi 2001: 240-243)

Az emberi vagy humán tőke szűkebb értelemben a szervezet működésében érintett személyek szaktudását (képzettségét, szakismereteit, tapasztalatait stb.) és mindazon képességeit jelenti, amelyek a szervezeti célok elérése érdekében hasznosíthatók. Általánosabb értelemben a szervezeten belül az emberi tőke a szellemi, intellektuális vagy tudástőke része (a társadalmi tudástőke és a szervezeti

¹ „A világ menedzsment-sajtója minden égtájon versengve zengi az »emberi tényező« jelentőségét.” (Chikán 1997: 253)

² **Az emberi erőforrás teljesítményét, hatékonyságát befolyásoló három legfontosabb tényezőt foglalja magában az ún. AMO modell:** a *képesség* (A) (tudás/szaktudás, tapasztalatok, készségek, jártasságok stb.), a *motiváció*, (M) és az emberi képességek hasznosítása, kiteljesítése számára rendelkezésre álló *lehetőségek* (O) (például a szervezeten belüli hatáskör, az erőforrásokhoz való hozzáférés joga, az egyének számára rendelkezésre álló hatalom vagy irányítási lehetőség stb.) együttese. (Bálint 1998: 80-81, Karolinyné 2017: 27)

tudástőke mellett), de egyszersmind szerves része a szervezet tagjainak együttműködése révén kialakult ún. társas vagy közösségi tőkének is. A szervezeten belül az egyik legfontosabb termelési tényezőt jelenti, amely „ritka, utánozhatatlan, ill. helyettesíthetetlen” (Karolinyné 2017: 25). Az emberi tőke szempontjából legfontosabbak a szervezet működésének belső érintettjei (az alkalmazottak, a menedzserek stb.); azonban a szervezet céljainak megvalósulásához a szervezeti működés külső érintettjei is nagyban hozzájárulhatnak (a fogyasztók vagy ügyfelek, az állami és nemzetközi intézmények, pl. az Európai Unió Bírósága stb.). Az emberi tőke általánosabb értelemben magában foglalja mindazt, ami a szervezeti siker, az eredményes és hatékony tevékenység szempontjából lényegesnek tekinthető, például az érintettek motivációját, értékrendjét, előfeltevéseit, hiedelmeit, elkötelezettségét, jellemző személyiségvonásait, szocializációját, társas kapcsolatrendszerét. Egy adott szervezeten belül ezek egy meghatározott részét a közösség viselkedési normaként elfogadja és (mintegy „íratlan szabályként”) a közösség tagjaitól elvárja. Ez az ún. szervezeti kultúra határozza meg az emberek szervezeten belüli együttműködését. (Bakacsi 1996: 29-49, 229-232, Baron–Armstrong 2007: 5-11, Bock 2015: 37-39, Chikán 1997: 22–23, Csiszárík–Kocsir 2009: 48-50, Csordás 2012: 230, Dajnoki 2015: 42, Fitz-enz 2000: 8-10, Gyekiczky 1994: 37-43, Juhász–Matiscsákné 2013: 20-22, Karolinyné 2017: 24-26, Kun 2009: 68-73, Tóthné Sikora 2012a: 26)

Az EEM emberi erőforrást középpontba állító szemlélete és alapvető tételei különösen helytállóak a bírósági szervezetrendszerrel összefüggésben. Az ítélezési tevékenység elképzelhetetlen az emberi intellektuális képességek, tudásalapú tapasztalat és motiváció nélkül.

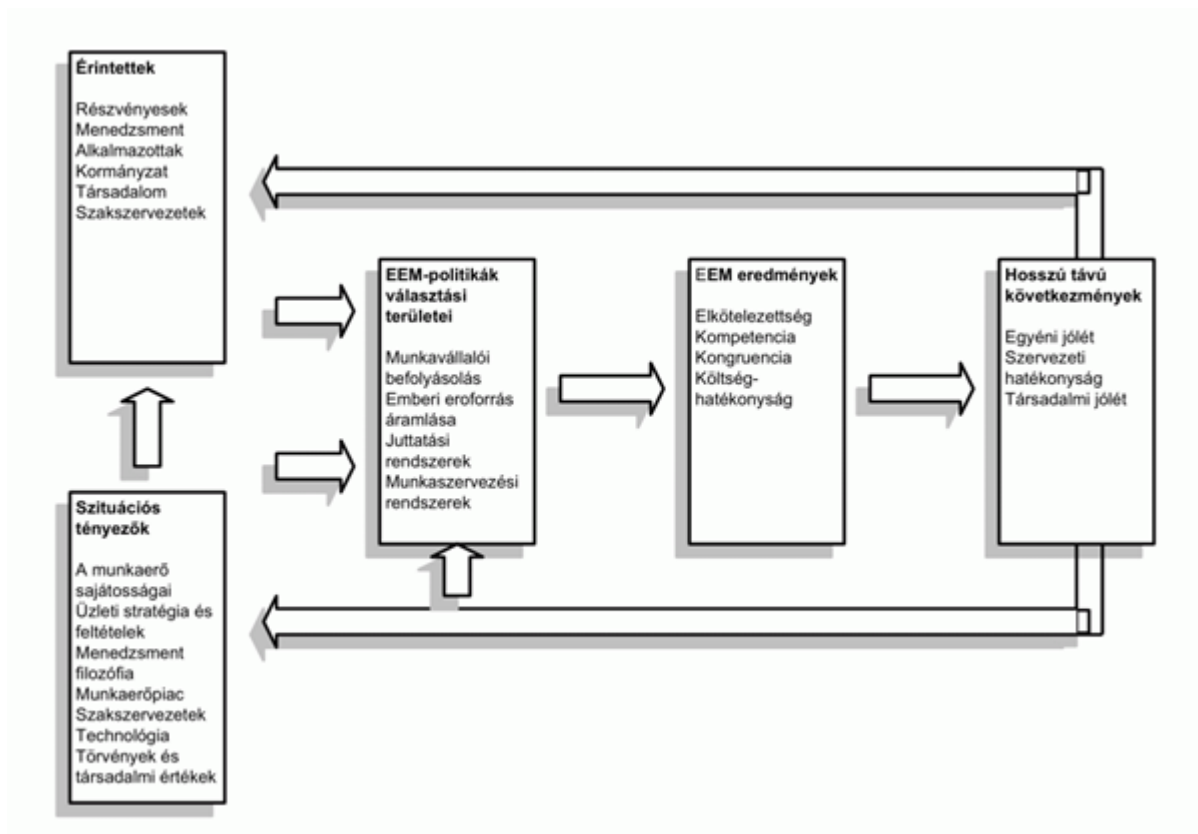
Az EEM sikeres megvalósítása lényegében a szervezeti célok és az egyéni, munkavállalói célok összhangba hozását jelenti és optimális esetben biztosítja az alkalmazottak elkötelezettségét a szervezet, ill. a szervezeti célok iránt (ez egyfajta „pszichológiai szerződésként” is felfogható az alkalmazottak és a vezetés között). A megfelelő teljesítmény érdekében az alkalmazottak magas szintű motiváltságát (elégedettségét, jólétét) fenn kell tartani, amely lehetővé teszi, hogy képességeiket, tudásukat a lehető leghatékonyabban hasznosítsák a szervezeti célok megvalósítása érdekében. (Bakacsi 2010: 12-14, Chikán 1997: 254-255, Dajnoki 2015: 42, McKenna–Beech 1998: 22-23, Sobel 2005: 132-133, Torrington 2014: 154-155, Tóthné Sikora 2012c: 83-84)

A korszerű EEM néhány kiemelten fontos célja és elve:

- Az emberi erőforrás minden szervezet legfontosabb értéke, nincs olyan tevékenység, amely közvetlenül vagy közvetve ne kapcsolódna valamilyen emberi tevékenységhez. Ez nemcsak a szervezet belső működésére igaz,

hanem a szervezet külső érintettjei (például az ügyfelek) vonatkozásában is. Ezáltal az emberi erőforrás középpontba állítása és hatékony menedzselése a szervezet sikerének legfőbb záloga.

- A szervezet csak akkor lesz sikeres, ha az általa követett emberi erőforrás stratégia és célrendszer, és ezzel összefüggésben a személyügyi politika és irányelvek szorosan, integráns módon kapcsolódnak a szervezet küldetéséhez és stratégiai célkitűzéseéhez (amelyek megfogalmazásakor a menedzsment gondosan elemzi és figyelembe veszi a makro- és mikrokörnyezet hatását a szervezetre, beleértve ebbe a belső és külső érintettek körét). A menedzsereknek a kitűzött stratégiai céloknak megfelelően kell a szervezeti struktúrát, valamint az értékláncot (a technológiát, a szolgáltatási rendszert, az informatikai rendszert stb.) kialakítani és működtetni, és ezeknek megfelelően kell az alkalmazottakat kiválasztani. Ezeket a célokat kell a vezetőknek folyamatosan közvetíteni és mindenkor „politikusan” érvényesíteni az alkalmazottak felé érthető, számukra elfogadható és kellően motiváló formában (pl. egy lelkesítő jövőkép megformálásával, az alkalmazottak bevonásával, a szervezeten belüli formális és informális kommunikációs csatornák folyamatos fejlesztésével, a konfliktusok kezelésével, a problémák csoportos és lehetőleg konszenzusos megoldásával stb.).
- Az alkalmazottak kiválasztása és foglalkoztatása során az EEM rendkívül erősen függ a külső környezeti (szituációs) tényezőktől (például a gazdasági tényezők közül a munkaerő-piaci helyzettől, ld. 1. ábra).
- A szervezeti kultúra (ezen belül a menedzsment filozófiája, a fontosnak tartott értékek, a munkahelyi légkör, a menedzsment viselkedéskultúrája és vezetési stílusa stb.) igen erősen befolyásolják az alkalmazottakat a jobb teljesítmény és minőség elérésében. A szervezet menedzsmentjének, és ezen belül különösen az emberi erőforrás menedzselésével foglalkozó vezetők felelőssége, hogy a szervezet értékrendjét erősítse és/vagy szükség esetén megváltoztassa; pl. a menedzsment által határozottan, „teljes elkötelezettséggel” képviselt értékek teljes körű, minden alkalmazottal történő elfogadtatása elvezethet oda, hogy az egész szervezet ezeknek az értékeknek a szellemében működjék.

1. ábra. Az EEM funkciók és befolyásoló tényezők rendszerszintű ábrázolása az ún. Harvard-modell alapján (forrás: Juhász–Matiscsákné 2013: 21)

A Harvard-modell a fentieket egységes elméleti keretbe foglalja. Eszerint az EEM stratégiai céljainak kijelölésekor az érintettek elvárásait kell összhangba hozni az adott szituációt meghatározó környezeti tényezőkkel. Az EEM feladata annak az elérése, hogy a „megfelelő emberek megfelelő helyen, megfelelő problémákon, megfelelő motivációval dolgozzanak” (Tóthné Sikora 2012b: 43), törekedve az alkalmazottak kompetenciájának, kreativitásának, kongruenciájának³ és elkötelezettségének biztosítására. A cél az eredményes és hatékony munkavégzés biztosítása és folyamatos javítása, ami optimális esetben elvezet a szervezet hosszú távú, stratégiai céljainak megvalósításához és az érintettek igényeinek (és „jólétének”) kielégítéséhez. (Bálint 1998: 63-67, Boxall 2007: 50-52, Chikán 1997: 157-167, 256-262, Juhász–Matiscsákné 2013: 20-22, Tóthné Sikora 2012b: 43-45).

³ A *kongruencia* a verbális közlések és a nemverbális üzenetek összhangját jelenti (Goetsch-Davis 2014: 181). Mivel a kongruencia lényegében a kimondott szavak, a belső (esetleg titkolt) gondolatok és a megfigyelhető cselekedetek, „tettek” közti harmóniát (vagy éppen diszharmóniát) jelzi, ha a menedzser inkongruenciát érzékel, érdemes azonnal kezelnie, pl. nyíltan kimondva az alkalmazott előtt, és ezáltal egy „ajtónyitogató kérdéssel” elindítani a konfliktuskezelés, a problémamegoldás mechanizmusát (vö. Gordon 1993: 58-63 et passim).

Leginkább arra kell rámutatni, hogy az EEM eredményes és hatékony működésének fokmérője nem feltétlenül a különböző módszerek, eljárások, technikák stb. formális bevezetése és alkalmazása (azaz egyfajta „szervezeti kiválóság” elérése), hanem az, hogy az alkalmazottai milyen mértékben teljesítenek, és ezáltal a szervezet mennyire lesz sikeres.

A sikeresség egyik kulcsfontosságú tényezője az, mennyire illeszkedik a szervezet az ügyfelek változó igényeihez, és különösen fontos a szervezet számára ügyfelei elégedettsége. Általánosabb megközelítésben a felhasználói igények mind a szervezet belső érintettjeitől (pl. az alkalmazottaktól vagy a menedzserektől mint „belső felhasználóktól”), mind külső érintettjeitől (bírószékeken pl. az ügyfelektől, a különböző társadalmi szereplőktől, uniós szervektől stb.) származhatnak. A sikeresség további tényezői a szervezet teljesítménye, termelékenység, gazdaságossága, nyereségessége stb., de emellett érdemes megemlíteni még a szervezet megbízhatóságát, rugalmasságát és az ügyfelek számára nyújtott komplex szolgáltatások (fogyasztószolgálat) színvonalát is. (Bakacsi 2010: 16, 119-120, Chikán 1977: 374-375, Dajnoki 2015: 43, Hajós-Berde 2007: 7, 10-11, Karolinyné-Poór 1999: 25-27, Sápiné Duduk 2017: 6-9)

A kiválóság és a siker kapcsolatrendszerére szempontjából igen tanulságos Andor László egy 1982-es előadáson elhangzott mondata, miszerint „[a] kiváló vállalatok között csak mutatóban volt nyereséges” (idézi Bakacsi 2010: 119).

A szervezet stratégiai céljainak megvalósítása a szervezet képességei (vagy kompetenciái) segítségével lehetséges. Az alapvető szervezeti képességek a technológia, az ezt működtető emberi erőforrás, valamint a szervezeti működés formális és informális keretét biztosító szervezet és szervezeti kultúra. Ezek között a legfontosabb az emberi erőforrás. Az alkalmazottak kompetenciái magában foglalják az alkalmazottak azon képességeit (szakmai tudásukat, gyakorlati tapasztalataikat, meghatározott személyiségvonásaikat, munkával kapcsolatos attitűdjeiket, elkötelezettségüket stb.), amelyek lehetővé teszik a hatékony munkavégzést – megfelelő bizalom mellett, amely biztosítja a szükséges erőforrásokhoz való hozzáférést (hatáskört) és ezáltal elegendő mozgásteret nyújt. Az eredményes menedzselés következtében olyan fontos, új szervezeti képességek jöhetnek létre, melyek egyrészt a megfelelő belső struktúrák, alrendszerek, folyamatok, funkciók stb. létrehozásával és működtetésével elősegítik a hatékony munkavégzést, másrészt alakítják a szervezeti kultúrát, befolyásolják és ösztönzik az alkalmazottakat szervezetspecifikus kompetenciáik folyamatos fejlesztése érdekében. Ebben a megközelítésben az EEM egyik alapfeladata az alkalmazottak motiválása mellett kompetenciájuk maximalizálása. (Bálint 1998: 20-21, 80-84, Kádár 2012: 38, Karolinyné-Poór 1999: 26, Sobel 2005: 119, Szabó 2014: 7-10, Tasi 2011: 102-103, Veresné Somosi 2011: 11-13)

Röviden összefoglalva az EEM főbb feladatait és ezek lehetséges tartalmát:

EEM célok, feladatok	Lehetséges tartalom
<p>(1) EEM stratégia és személyzeti politika kialakítása; emberi erőforrás stratégia tervezése</p> <p>megfelelés a szervezet céljainak, elveinek és értékeinek, valamint az érintettek elvárásainak (<i>szervezeti integritás</i> elősegítése)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - összhang, konzisztencia biztosítása a szervezet küldetése, célrendszere és stratégiája, valamint az EEM céljai és megoldásai között (vertikális integráció) - (belső) összhang, konzisztencia biztosítása az EEM célok és feladatok között (horizontális integráció) - a külső és belső érintettek igényeinek a figyelembe vétele az adott környezeti (szituációs) feltételek mellett; az ügyfelek igényeinek középpontba állítása - hozzájárulás a szervezet sikerességéhez (az eredményes és hatékony működéshez stb.) - hozzájárulás az egyéni és társadalmi jóléthez (humanizáció, <i>társadalmi felelősség vállalása</i>; vö. „felelős vállalat” koncepció, szolgáltató bíróság); egyéni, szervezeti és társadalmi célok összhangba hozása

EEM célok, feladatok	Lehetséges tartalom
<p>(2) munkakörök elemzése és tervezése munkaerő tervezése szervezet kialakítása, munkafolyamatok és munkatevékenységek megszervezése</p>	<ul style="list-style-type: none"> - szervezeti folyamatok és képességek (tevékenységek, technológia, erőforrásigény stb.) meghatározása (<i>belső folyamatok nézőpontja</i>) - munkakörök megtervezése és specifikálása; hatáskörök és felelősségek meghatározása - rugalmas munkakörök kialakítása; munkakörök bővítése és gazdagítása; rotáció; hatáskör bővítése, megfelelő szintű autonómia biztosítása - projekt és teammunkák szervezése - munkaidő kihasználása, gazdálkodás a munkaidővel - a munkakörökhöz szükséges munkaerő létszámának és kompetenciájának meghatározása - gondoskodás a megfelelő (humánus, biztonságos, egészséges stb.) munkakörülményekről
<p>(3) jól képzett és motivált, kompetens alkalmazottak biztosítása a szervezet számára (<i>felvétel</i>); munkaerő-ellátás gazdálkodás az emberi erőforrásokkal kompenzációs rendszer kialakítása személyzeti, adminisztrációs ügyek intézése</p>	<ul style="list-style-type: none"> - a megfelelő munkaerő toborzása, kiválasztása és alkalmazása (kinevezés) - munkakör-értékelés, a munkakörök fontosságának meghatározása - bér megállapítása (pl. versenyképes bér juttatása); jutalmazások; anyagi és nem anyagi jellegű juttatások biztosítása - (formális és informális) szerződéskötés; biztonságos munkahely nyújtása (pl. a „szervezet család” filozófia, életpálya modell stb.) - munkaerő megőrzése; alacsony szintű fluktuáció elérése

EEM célok, feladatok	Lehetséges tartalom
<p>(4) a munkaerő szaktudásának és képességének kihasználása; az emberi erőforrás hatékony irányítása és működtetése</p> <p>(operatív) humán controlling</p> <p>munkakör- és teljesítményértékelés; a munka <i>teljesítményének és minőségének</i> növelésén keresztül a szervezeti hatékonyság növelése</p> <p><u>teljesítménymenedzsment</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> - a munkatevékenység (munkavégzés) irányítása és szabályozása - a személyzeti (minőségi stb.) irányelvek és politika képviselése az alkalmazottak felé - magas teljesítmény és kontrollált munkaerőköltség elérése; költséghatékonyságra törekvés (<i>pénzügyi nézőpont</i>) - munkaerő megbízhatósága; alacsony szintű hiányzás elérése - vezetői (benne személyzeti, teljesítményértékelési, minőségügyi stb.) <i>információs rendszer</i> kialakítása - teljesítménymutatók (indikátorok) meghatározása (pl. pénzügyi mutatók, hatékonysági és termelékenységi mutatók stb.) - érdekeltségi rendszer (a teljesítménnyel kapcsolatos elvárások és a díjazás összhangjának) kialakítása - a teljesítmény mérése, értékelése és szükség esetén beavatkozás (a feltárt hibák vagy hiányosságok kiküszöbölése) - tevékenységek folyamatos javítása és tökéletesítése (pl. ötletek és javaslatok elvárása; javítás kis lépéseken keresztül, <i>kaizen</i>)
<p>(5) emberi erőforrások fejlesztése</p> <p>karrier-, tudás- és tehetségmenedzsment</p> <p>szakmai személyiségfejlesztés</p> <p><u>kompetenciamenedzsment</u></p> <p>érzelmi intelligencia fejlesztése</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>a munkaerő kompetenciájának folyamatos fejlesztése (továbbképzések, coaching, szupervízió stb.) (tanulási és fejlődési nézőpont)</i> - az önértékelés és önfejlődés elősegítése; az <i>előmenetel</i> és a szakmai fejlődés lehetőségének biztosítása - a szervezeti tudás menedzselése; tanuló szervezet kialakítása (más szervezetek „jó gyakorlatainak” átvétele, tapasztalatok kicserélése; szervezeti tudás dokumentálása, tudáshálózatok kialakítása stb.)

EEM célok, feladatok	Lehetséges tartalom
<p>(6) alkalmazottak ösztönzése, <u>motiválása</u>; ösztönzési rendszer kialakítása</p> <p>dolgozói elégedettség növelése; optimális <u>szervezeti kultúra</u> kialakítása</p>	<ul style="list-style-type: none"> - a szervezet stratégiai céljainak tudatosítása; motiváló jövőkép megformálása - a menedzsment által vallott értékek és attitűdök („etikus magatartás”) képviselése, és elvárása minden alkalmazottól (teljes körű részvétel) - munka elismerése, a dolgozók megbecsülése (fizetésemelés, előléptetés stb.) - elégedett, a szervezeti célok iránt (teljesen) elkötelezett munkaerő biztosítása, aki optimális esetben a munkáját önmegvalósításként éli meg
<p>(7) munkatevékenységek összehangolása</p> <p>harmonikus munkakapcsolatok kialakítása, személyi és szervezeti konfliktusok kezelése</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>hatékony szervezeti kommunikáció megvalósítása</i> (értekezletes tartás; csoportos problémamegoldás, „minőségi körök” stb.) - közösség, team vagy csapatépítés; coaching - csapatépítő elvek (együttműködésre törekvés, tolerancia stb.) és etikus magatartás fenntartása - személyes problémák kezelése (pl. értő figyelem) - szervezeti problémák megoldása (konszenzus keresése, nyertes-nyertes módszerre törekvés stb.)

EEM célok, feladatok	Lehetséges tartalom
<p>(8) a változás problémájának kezelése; a változtatás mint problémamegoldás, a stratégiai, szervezeti és munkahelyi problémák feltárása és megoldása</p> <p>változások hatékony menedzselése az érintettek számára előnyös módon</p>	<ul style="list-style-type: none"> - változások hajtóerőinek (mozgatórugóinak) és fékezőerőinek meghatározása - változtatások mélységének és pontos céljainak meghatározása; jövőkép megalkotása, stratégia és akcióterv kidolgozása - szervezet fejlesztése; szervezeti változások hatékony irányítása (változásokkal szembeni ellenállás leküzdése, konfliktusok kezelése stb.) - szervezeti struktúra (alrendszerek, munkafolyamatok, tevékenységek stb.) átalakítása - szervezeti kultúra átalakítása
<p>(9) megfelelés a külső és belső környezeti elvárásoknak</p> <p>környezeti (szituációs) tényezők figyelembe vétele</p> <p>jó kapcsolatok kialakítása a szervezeti működés érintettjeivel</p>	<ul style="list-style-type: none"> - jogbiztonság; megfelelés a hatályos törvényeknek és jogszabályoknak - munka-, biztonság- és egészségvédelem - érdekegyeztetés; együttműködés az érdekvédelmi szervezetekkel - <i>a dolgozók bevonása a vezetésbe (delegálás); részvétel a döntések meghozásában (participáció)</i> - szociális kérdések kezelése, jóléti ügyek intézése - ügyfélkapcsolatok fejlesztése, visszajelzések kezelése <i>(vevő vagy ügyfél nézőpontja)</i>

(Bagdy–Wiesner 2005: 30-31, Chikán 1997: 43-47, 251-256, Dobák 1996: 140-144, 169-171, Elbert–Poór 1999: 141-145, Farkas 1999: 401-424, Hajós–Berde 2007: 10-15, Kádár 2012: 13-14, Karolinyné–Balogh 2017: 398-404, Karolinyné–Poór 1999: 25-28; Kotter 1999: 27-32, Kóvári 1991: 12-23, Liker 2008: 23-37, Pataki 2014: 17-20, Poór–Pláveczky 1999: 194-197, Roóz 2008: 21-24, Russell–Jones 2005: 8-60, Takács 2015: 221-225; Tóthné Sikora 2012c: 88-89, Zéman–Tóth 2012: 422-438)

A fejezet elején már említettem, hogy az EEM alapvető célja az emberi erőforrások hatékony működtetésén keresztül a szervezeti hatékonyság biztosítása. Az EEM általános funkciói lényegében minden szervezetben megjelennek (több-kevesebb

súllyal), konkrét tartalmuk és kapcsolatrendszerük azonban szervezetenként különbözhet. Például bíróságok esetén a magas teljesítmény elsősorban magas színvonalú és időszerű ítélkezési tevékenységet jelent, a minőségi termék és szolgáltatás szorosan kapcsolódik az ügyfél-elégedettséghez, a megfelelő számú és kompetens alkalmazottak foglalkoztatása pedig elsősorban a bírákra és igazságügyi alkalmazottakra vonatkozatható.

Végül érdemes megjegyezni, hogy egyes EEM funkciók nemcsak a szervezeten belül erre szakosodott szervezeti egységekkel, hanem kiszervezéssel (outsourcing), külső szakember, cég vagy vállalat bevonásával is megvalósíthatók. A fejlett világ nagyvállalatai sok esetben folyamodnak ehhez az eszközhöz, például külső, tanácsadó cégeket alkalmazva egyes EEM feladatok megoldására. Tipikusan ilyenek például továbbképzési programok szervezése és lebonyolítása, coaching vagy szupervízió igénybe vétele, toborzás, vagy leépítések és elbocsátások humánus megvalósítása kihelyezéssel (outplacement), innovatív informatikai megoldások stb. (Karolinyné-Poór 1999: 48, Torrington 2014: 500-502)

Az EEM egyik kiemelt funkcionális területe a teljesítménymenedzsment. A továbbiakban ezzel és a többi funkcionális területtel való kapcsolatával foglalkozom.

II./2. Teljesítménymenedzsment

Az EEM egyik legfontosabb funkciója a teljesítménymenedzsment (TM), amelynek általános célja a munkatevékenységek irányításával és az emberi erőforrás hatékony működtetésével a munkavállalók szaktudásának és képességeinek maximális kihasználása, valamint a bennük rejlő potenciál minél nagyobb mértékű kibontakoztatása a szervezet stratégiai célkitűzéseinek megvalósulása érdekében. A TM tevékenységei közvetlenül (dicsérettel, érdekeltségi és ösztönzési rendszer kialakításával, a munkahelyi konfliktusok kezelésével stb.) vagy közvetve (a munkateljesítmény ciklikus értékelésével, kompetenciafejlesztéssel, vezetői példamutatással, optimális szervezeti kultúra kialakításával stb.) a munkavállalók, ezen keresztül a szervezet teljesítményének (jövőbeli) növelésére irányulnak.

Ez rendszerszinten magában foglalja

- a szervezet eredményességét és hatékonyságát, gazdaságosságát,
- az ügyfelek elégedettségét,
- a működés átláthatóságát és felügyelhetőségét (pl. a mérhetőség és kontrollálhatóság biztosítását, stratégiai teljesítményértékelési rendszer kialakítását),

- a rugalmas és gyors alkalmazkodást a környezethez, a szervezet megújulási, innovatív képességét,
- a folyamatos tanulást és fejlődést (egyéni szinten, pl. kompetenciafejlesztéssel; szervezeti szinten, pl. a szervezeti tudás menedzselésével; a vezetők szintjén, pl. „kétkörös tanulással”; ez magában foglalja, hogy a vezetők folyamatosan követik és értékelik mind a stratégiai célok megvalósulását, mind ezek sikerességét).

A TM hatékony működésének alapja egy jól kialakított és működtetett teljesítményértékelési rendszer (TÉR), továbbá a szükséges, releváns információkat a vezetés és minden érintett alkalmazott számára biztosító információs rendszer⁴, a munkavállalói teljesítmény fokozását célzó motivációs, ösztönzési rendszer, és a munkaerő kompetenciájának fejlesztésére irányuló intézményi terv. A TÉR kialakításakor a küldetésből és a szervezet stratégiai célkitűzéseiből kiindulva, „felülről lefelé” haladva kell meghatározni a kritikus sikertényezőket (pl. stratégiai térképek, ill. kudarctérképek készítésével), a munkafolyamatokat, a tevékenységeket és teljesítmény elvárásokat, valamint az ezekhez szükséges szervezeti képességeket, például az erőforrás- és kompetencia követelményeket. (Chikán–Wimmer 2003: 147-148, 201-202, 213-214, Dobák 1996: 169-171, Kádár 2012: 15-17, Kaplan–Norton 2004: 18-29, 33-37, Kaplan–Norton 2002: 39-43, 95-98, Kaplan–Norton 2005: 50-75, Karolinyné 1999c: 281, Magyary 2013: 7-8, Neely–Adams–Kennerley 2004: 9-12, 25-32, 199-225, Révész 2015: 41, Török 2016: 3-4)

Egy adott (pl. bírósági) szervezetrendszerrel szemben támasztott intézményi, rendszer szintű teljesítmény-elvárások tehát a következők lehetnek (2. ábra):

⁴ „A Balanced Scorecard hangsúlyozza, hogy a pénzügyi és nem pénzügyi mutatóknak egy, a szervezet minden szintjén, minden alkalmazott számára hozzáférhető információs rendszer részét kell képezniük. Az első vonalban levő alkalmazottaknak tisztában kell lenniük döntéseik és tetteik pénzügyi következményével, a felsővezetőknek pedig meg kell érteniük azt, hogy mi áll a hosszú távú pénzügyi sikerek hátterében.” (Kaplan–Norton 2004: 19)

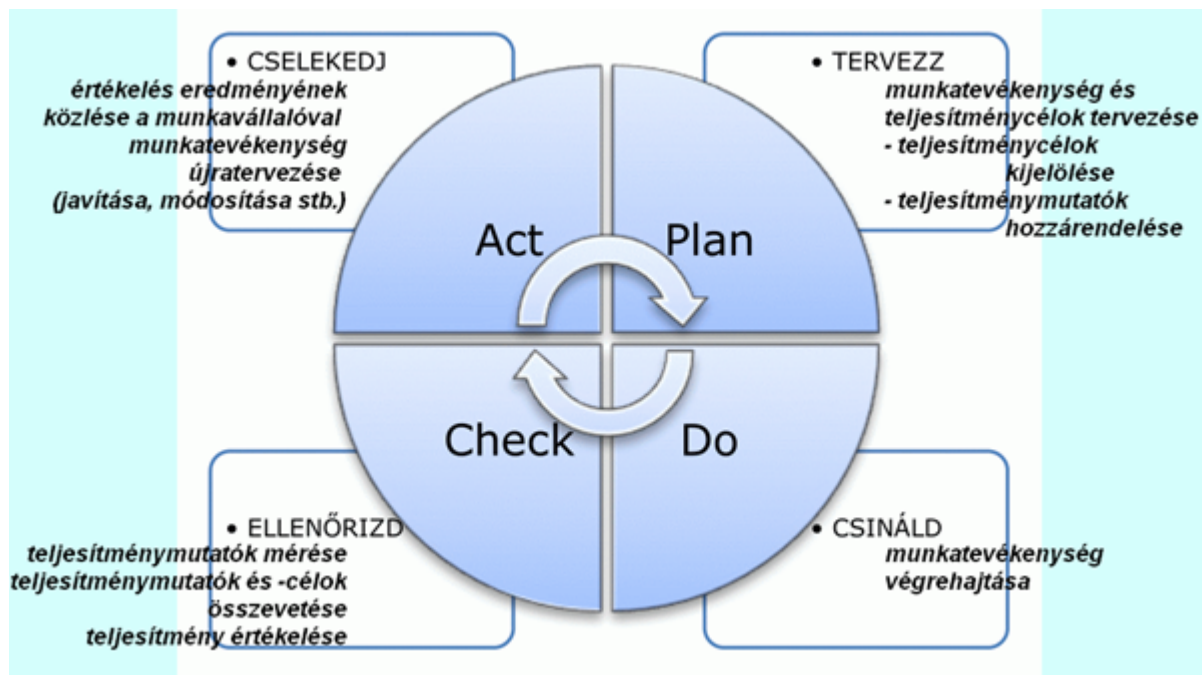
2. ábra. Rendszer szintű teljesítmény-elvárások (az eredeti kép forrása: Magary 2013: 7; a módosított ábra saját szerkesztés)

A szervezet (ezen belül egyes szervezeti egységek, csoportok, emberek), a munkafolyamatok és a munkatevékenységek teljesítményének meghatározásakor legtöbbször a hozzájuk kapcsolható tevékenységek gazdaságosságát, hatékonyságát és eredményességét (economy, efficiency, effectiveness; ún. 3E modell) veszik figyelembe (egyes esetekben társítva ezekhez a minőség kritériumát is). A teljesítmény adott munkavállalóhoz rendelése és mérhetősége szempontjából lényeges, hogy a meghatározandó teljesítmény mennyiségi és minőségi mutatókkal, ún. teljesítménymutatókkal (indikátorokkal vagy teljesítmény-mérőszámokkal) jellemezhető legyen, valamint a jellemzett dolgozó felelősségi- és hatásköre, befolyási és támogatási tartománya megfelelően meghatározott legyen.

A teljesítménycélokat (tervcélokat, teljesítmény- és fejlődési elvárásokat, megfelelőségi / eredménykritériumokat, referenciaszinteket stb.) a tevékenységek tervezése során a menedzsment az érintettek bevonásával, aktív részvételével, konszenzusra törekedve jelöli ki (pl. rendszeres tervező értekezletek vagy megbeszélések keretében). A teljesítmény ciklikus értékelésekor a tervezés során meghatározott teljesítménymutatók mérése, kiértékelése és összevetése történik meg a munkafolyamatok tervezésekor előre kijelölt célkitűzésekkel (az ún. PDCA szabályozási ciklus lépéseit követve, ld. 3. ábra). Az értékelési ciklus visszacsatolást tartalmaz, ami magában foglalja az értékelés eredményének közlését a munkavállalóval (a szervezeti kultúra által meghatározott módon⁵), ill. a

⁵ Rendkívül tanulságos a Google alelnökének részletes elemzése a TM/TÉR nehézségeiről és lehetőségeiről (Bock 2015: 153-179). Három megállapítása (1) konszenzusra, mindenki megalégedésére szolgáló elképzelést lehetetlen találni, de (2) az emberek komolyan veszik a TM-t és (3) a kísérletezés elengedhetetlen. Az utóbbival összefüggésben következik az egyik legfontosabb tanulság: **„Használható módszer híján [...] magunknak kellett kidolgozni a saját**

tervcéloktól való eltérés, az ún. teljesítmény-rés függvényében a munkatevékenység újratervezését (pl. a hibák kijavítását, az erőforrás-hozzárendelések megváltoztatását, a tervcélok módosítását stb.).

3. ábra. A PDCA vagy Deming ciklus⁶, a folyamatos fejlesztés alapmodellje

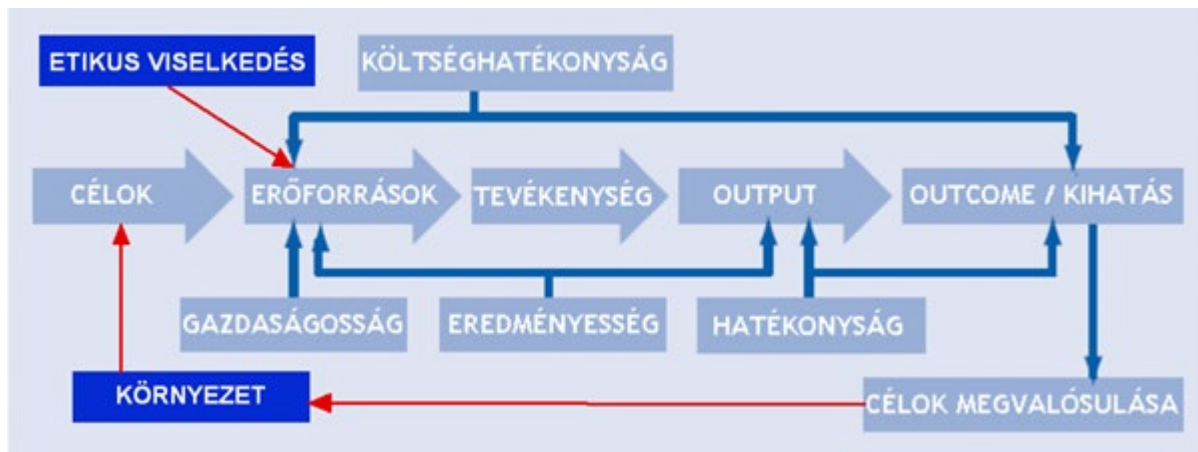
a TM értékelési ciklusából vett példákkal (eredeti kép: Kádár 2012: 5; a példák hozzáadása saját szerkesztés)

A jól mérhető mennyiségi jellemzők (a múlt teljesítményét tükröző eredménymutatók, pl. pénzügyi mutatószámok, teljesítményadatok stb.) mellett további szempontokat is figyelembe kell venni, különös tekintettel a jövőbeli teljesítményt leginkább befolyásoló tényezőkre, az ún. teljesítményokozókra. Ilyenek lehetnek például a minőségi termék- és szolgáltatás jellemzői; a munkavállalók személyiségjellemzői, kompetenciája és a bennük levő potenciál; a dolgozók szerepe a szervezeti értékek és kultúra megőrzésében; az érintettekkel szembeni humánus elbánás és méltányosság (equity; ún. 4E modell), az értékelt erőforrás (pl. dolgozó, szervezeti egység) hozzájárulása más tevékenységek

rendszerünket." (161) Ugyanis minden nehézsége ellenére a Google kitart a TM/TÉR alkalmazása mellett „az igazságosság érdekében” (168).

⁶ Érdemes megjegyezni, hogy a PDCA vagy Deming ciklus szorosan kapcsolódik a folyamatos fejlesztés (kaizen) koncepciójához. A **kaizen modell** kulcselemei: a csapatmunka, a fegyelem, a munkamorál, a minőségi körök és a fejlesztési javaslatok. A kaizen jelentőségét a kiválóságra törekvő szervezetekben mutatja, hogy egyike például a Toyota vállalatvezetési filozófiájában alkalmazott négy magas szintű alapelvnek (vö. ten Have 2009: 68-69, 110-111, Liker 2008: 26-28, Maurer 2017: 7-15, 21-37).

teljesítményéhez; az etikus viselkedés és a szervezet integritása; a szervezet hírneve, „imázsa”; a környezeti hatások, különös tekintettel az érintettek (fenntartók, tulajdonosok, alkalmazottak, ügyfelek, társadalmi-gazdasági környezet, nyilvánosság, befolyásos érdekcsoportok stb.) igényeire és elvárásaira (ethics, environment; ún. 5E modell, 4. ábra). (CAF 2013: 102-104, Gordon 1993: 262-266, Gyökér–Finna–Krajcsák 2010: 95-98, Kaplan–Norton 2004: 18-28, Karolinyné 1999c: 279-284, Kisilowski–Kisilowska 2016: 260-265, Neely–Adams–Kennerley 2004: 10-12, 15-32, Révész 2015: 38-41, Wimmer 2001: 541-560)

4. ábra. Az 5E modell összefüggésrendszere (eredeti kép: CAF 2013: 102; a „környezet” és „etikus viselkedés” hozzáadása a modellhez saját szerkesztés)

A TM középpontjában a TÉR, ezen belül a munkatevékenységek rendszeres, ciklikus értékelése áll, amelynek elsődleges célja a közösen kitűzött teljesítménycélok elérésének biztosítása. Az értékelés feladata az alkalmazottak teljesítményének szabályozása, és ezen keresztül a szervezeti célok elérésének elősegítése. Azonban a korszerű TM integrált szemléletében a teljesítményértékelés tevékenységei szoros kapcsolatban állnak, egyes esetekben elválaszthatatlanul összefonódnak az EEM további funkcióival:

- A teljesítménycélok közös kialakításakor (pl. a rendszeres tervezői megbeszéléseken) lehetőség nyílik a menedzsment és az alkalmazottak közötti formális és informális kommunikációra. Ez felhasználható a konfliktusok kezelésére (ezáltal a munkakapcsolatok harmonizálására), a vélemények és tapasztalatok kicserélésére, egymás attitűdjének jobb megismerésére, a kölcsönös bizalom erősítésére, az elvek és értékek, prioritások és elvárások tisztázására, az etikus viselkedés szabályainak rögzítésére, és ezen keresztül a szervezeti kultúra erősítésére.
- A kitűzött teljesítménycélok elérése igényli az alkalmazottak megfelelő szintű motiválását. Az alapvető szükségletek kielégítése mellett (humánus munkafeltételek, állás és munkahely biztonsága, elfogadható bér,

együttműködő közösség, munkahelyi stressz minimalizálása stb.) kiemelkedő teljesítmény elérése csak személyre szabott, magasabb szintű motivációs eszközökkel lehetséges. A cél a munka és szervezet iránti elkötelezettség biztosítása, és ennek megfelelő szervezeti kultúra kialakítása. A különböző menedzsment filozófiák közül a teljes körű minőségmenedzsment (TQM) képviseli a leghatározottabban ezt a szemléletet, célul tűzve ki a teljes elkötelezettséget a szervezet minden alkalmazottja számára – tehát az elvárások a dolgozókra, a beosztottakra és a menedzserekre egyaránt vonatkoznak (miközben a megfelelő szervezeti kultúra kialakításában a felső vezetés felelőssége a legnagyobb).

- A munkatevékenység értékelésekor fel kell tárni a tevékenységek kompetenciaszükségletét, valamint a tevékenységek és alkalmazottak erős és gyenge pontjait. Ez maga után vonja a tevékenységek folyamatos javítását és tökéletesítését (a munkaköri leírások és más szervezeti dokumentációk naprakészen tartásával), és a munkavállalók kompetenciájának fejlesztését (pl. a rossz gyakorlatok felszámolását, a továbbképzési szükségletek meghatározását, tréningeken való részvételt, tanácsadást, coaching igénybe vételét stb.). A menedzsment ezáltal világos képet kap az alkalmazottak képességeiről és potenciájáról, amely segíti a hatékony munkaerő-tervezést, személyzetfejlesztést és tehetséggondozást. Az alkalmazott pedig visszajelzést kap a teljesítményéről, amely segíti a reális önértékelést és az önfejlődést. (Elbert-Farkas 1999: 309-312, Karolinyné 1999c: 257, 281-284, Poór et al. 2017b: 115-124)

A hatékony TM kulcskérdése, hogy az egyes munkatevékenységeket az arra legalkalmasabb alkalmazottak lássák el, vagyis a munkakörök kompetencia-igényei (ún. kompetenciaprofilja) és a dolgozók egyéni kompetenciái megfeleljenek egymásnak. Számos munkakör esetében a kompetenciák meghatározása úgy lehetséges, hogy a „jó gyakorlatot” formalizálják, például úgy, hogy az adott tevékenységeket sikeresen, kiválóan ellátó dolgozók viselkedését, attitűdjeit mint követendő példákat veszik alapul (és az ezeket leíró magatartásformákat különböző skálakon értékelik). (Davenport-Prusak 2001: 83-91, Henczi-Zöllei 2007: 32-40, Mohácsi 1999: 462-463, 471-473)

A szervezeti TM egy olyan eszköz, amely az egyéni teljesítményeken keresztül fokozza a szervezet teljesítményének növelését. Ezáltal elősegíti a szervezeti célok elérését, közvetve a külső környezethez való sikeres alkalmazkodást. Egy olyan komplex rendszert alkot, amely az egyéni teljesítményértékelést összekapcsolja a tevékenységek és folyamatok javításával és folyamatos tökéletesítésével, a harmonikus munkakapcsolatok kialakításával és a

szervezeti kultúra optimalizálásával, valamint az ösztönzési rendszerrel és a kompetenciafejlesztéssel.

II./3. Szervezeti kultúra

A szervezeti kultúra a szervezet tagjai által közösen elfogadott értékek, normák, viselkedési szabályok konzisztens rendszere. Magában foglalja a szervezet tagjainak közös vélekedéseit, hiedelmeit a szervezetről, környezetéről és egymásról, kognitív és egyszersmind szimbolikus keretet adva a szervezet tagjainak közös, összehangolt cselekvéséhez. Egy informatikai metaforával élve a szervezeti kultúra „az elme szoftvere”, a gondolkodás egyfajta közösségi programozottsága. A szervezeti kultúra a szervezet tagjainak összetartozását, identitását fejezi ki, ezért nagy mértékben ellenáll a változtatásnak. Ha egy új alkalmazott nehezen illeszkedik be (nem „integrálódik”), a közösség nagyon könnyen „kiveti” magából – emiatt a szervezeti kultúra változtatásának szinte mindig felülről, a menedzsment irányából kell kiindulnia. A vezetők mintegy a „kirakatban vannak”, a tagok által megfigyelhető viselkedésük, attitűdjeik (pl. tisztességes, etikus magatartásuk, a szervezeti célok iránt elkötelezett hozzáállásuk, segítőkészségük, igazságos döntéseik stb.) követendő például szolgálnak a szervezet tagjai számára. (Bakacsi 1996: 226-232, Dajnoki 2015: 100-105, Dara 2010: 1.6, Farkas 1999: 405-413, Hofstede–Hofstede 2008: 34-43)

A szervezeti kiválóságra törekvés korszerű megoldásai – a teljes körű minőségmenedzsment (TQM), az „éppen időben” (just in time, JIT) elvű termelési és elosztási rendszerek, a karcsú szervezet/vállalat (lean enterprise), az üzleti folyamatok újjáalakítása (business process reengineering, BPR), a tanuló szervezet, az értékteremtő vállalat, a kiegyensúlyozott stratégiai mutatószámrendszer (balanced scorecard, BSC) és a stratégiai térképek, a teljesítményprizma, a tudásmenedzsment, a Hat Sigma (Six Sigma) stb. – közös eleme, hogy az emberi erőforrást és ennek hatékony menedzselését helyezik a szervezeti működés középpontjába. A rugalmas és innovatív szervezeti magatartás alapja az alkalmazottak kompetenciája és a szervezet ún. tudás-infrastruktúrájához való hozzáférésük, valamint a szervezet tanulóképessége és a szervezeti tudás hatékony menedzselése. A sikeres, „győztes” szervezetek közös jellemzője, hogy stratégiájukat gyorsan cselekvéssé tudják alakítani, a folyamatokat és tevékenységeket hatékonyan szervezik meg és működtetik, és folyamatosan fejlesztik a szervezeti képességeket (tudást, technológiát, kompetenciát stb.). Emellett maximalizálják az alkalmazotti hozzájárulást, szolgáltatásaik középpontjába állítják a felhasználói és társadalmi igényeket (vö. szolgáltató bíróság), valamint megfogalmazzák elvárásaikat a szervezet érintettjei felé és törekednek ezek érvényesítésére. (Chikán 1997: 374, Chikán–Wimmer

2003: 51-52, 193-194, Kaplan–Norton 2004: 14-18, Karolinyné–Poór 1999: 80-81, Kisilowski–Kisilowska 2016: 152-155, Poór et al. 2017a: 75-78)

Korábban láttuk, hogy a TÉR teljesítménymutatókon, -mérőszámokon és -mérésen alapuló, alapvetően folyamatszempléletű és szabályozásközpontú (kontroll alapú) menedzsment eszköz. Ezzel szemben a TQM „a minőségbiztosítás legfejlettebb megoldása” (Sebestyén 1999: 522), egy érték-központú menedzsment filozófia, amely a vezetők és az alkalmazottak teljes elkötelezettségére épít, és meghatározott alapelvek érvényesítésével a szervezeti kultúra optimalizálását tűzi ki célul. A TÉR és TQM közötti különbséget jól mutatja, hogy hol (miben, kiben) keresheti a menedzsment a gyenge szervezeti teljesítmény okát. A TÉR működtetése során elsősorban a folyamatokat és az alkalmazotti teljesítményt kell javítani; a TQM szemléletében a kiváló szervezeti teljesítmény elérése főként a vezetőkön múlik, így az alkalmazottak teljesítményét és a menedzsment (rendszerszintű) felelősségét egyaránt vizsgálni kell, de a vezetők felelőssége jóval nagyobb. (Chikán–Wimmer 2003: 167-168, Karolinyné 1999c: 279-281).

Véleményem szerint célszerű ötvözni a kétféle megközelítés pozitívumait, és ezáltal kialakítható olyan TÉR, amely konzisztens a TQM alapelvekkel. Lássunk erre néhány fontos példát:

- A szervezeti folyamatok és tevékenységek folyamatos javítása és állandó tökéletesítése, amely TQM alapelv, egy jól kialakított TÉR szerves részét alkotja.
- A megfelelően működő TM a szervezeti, csoport- és egyéni teljesítmények tervezését megegyezésszerű, konszenzusos keretek között alakítja ki. Ez megfelel a TQM ember- és érték-központú szemléletmódjának, amely az egyéni és szervezeti célok teljes összhangba hozását tűzi ki célul. A szervezeti célok elfogadása (ideális esetben interiorizációja) egyéni célokként rendkívül magas szintű személyes motivációt, teljes elkötelezettséget eredményez a szervezet és a végzett munka iránt – ebben az esetben az alkalmazottak napi munkájukat önmegvalósításként élik meg, így amikor dolgoznak, ezt nemcsak a szervezetért (és főként nem kényszerből) teszik, hanem önmaguktól és önmagukért dolgoznak, magáért a munka örömeért (ld. később az élmény munkateher koncepcióját).
- A TM stratégiai szemléletében a szervezeti céloknak, valamint az érintettek érdekeinek (pl. a felhasználói és társadalmi elvárásoknak) az összehangolása a szervezet hosszú távú sikeres működését alapozza meg. A TQM legfontosabb alapelve, amely a felhasználókat (ügyfeleket) a szervezeti működés középpontjába állítja, lényegében ugyanezt fejezi ki.

Érdekes azonban egy nagyon fontos különbségre is rávilágítani, amely mutatja a különböző menedzsment filozófiák mögött húzódó szervezeti kultúrák közötti különbségséget.

- A TM/TÉR alapvetően szabályozásközpontú szemléletében a hatékony működést (és ezáltal a kiváló teljesítményt) az biztosítja, hogy minden, a szervezet által „fontosnak”, értékesnek ítélt tevékenységet ellátó dolgozó előtt közösen elfogadott tervcélok lebegnek (egy rövid kitérőt téve jegyezzük meg, hogy a lean szemléletű vállalatirányítás célja az, hogy csak az értékteremtésben fontos szerepet játszó tevékenységek maradjanak meg, és a veszteséget termelő tevékenységeket szüntessük meg). A kialakított teljesítménymutatókat és a kitűzött tervcélokat egy jól kialakított információs rendszer teszi hozzáférhetővé a menedzserek és az alkalmazottak számára. Ezáltal a menedzserek naprakész adatok segítségével tervezik, irányítják és működtetik a szervezetet, az alkalmazottak pedig azonnali visszajelzést kapnak a teljesítményükről. Ebben a szabályorientált (Quinn) szervezeti kultúrában mindenki pontosan tudja a feladatát és eszerint végzi a munkáját. A szervezet mintegy „olajozott gépként” funkcionál (Hofstede, Stevens), a kultúra a szakmai bürokrácia alapú (Mintzberg) vagy szerepkultúrának (Handy) felel meg. Ha azonban a folyamatoknak csak a kimenetét szabályozzuk (szabványosítjuk), a jóval gyengébben szabályozott divíziós forma alapú (Mintzberg) vagy feladatcultúrához (Handy) jutunk el. Egy szervezet (pl. bíróság!) kultúrája egyszerre több típushoz is tartozhat, például egy TÉR révén szabályozott szervezet kultúrája egyszerre szerep és feladat jellegű is lehet. (Bakacsi 1996: 232-242, Handy 1986: 73-82, Hofstede-Hofstede 2008: 300-320, Womack-Jones 2009: 21-25)
- A TQM a dolgozók belső motiváltságára helyezi a hangsúlyt. Mivel a dolgozók a teljesítménymutatók és tervcélok alapján értékelt munkavégzést nem kényszernek, hanem kihívásnak érzik, ez nemcsak maximális teljesítményre, hanem egyéni kompetenciájuk folyamatos fejlesztésére, tevékenységük javítására és állandó tökéletesítésére sarkallja őket. Ez mind egyéni, mind szervezeti szinten rendkívüli rugalmasságot eredményez, ami azonban csak nagyfokú önállóság, megfelelő hatáskör mellett teljesezhet ki. Ez személyiségkultúrát (Handy) eredményez, ami jóval nehezebben irányítható, mint a felelősség- és hatásköröket formálisan előíró szervezeti-vezetési struktúra. Ez különösen akkor okoz problémát, ha a szervezetben vannak olyanok, akik nem megfelelően (nem a szervezeti célok iránt) motiváltak, és a viszonylag tág hatáskörökkel visszaélnek. Emiatt hangsúlyozza a TQM a teljes körű részvétel elvét – a személyiségkultúra csak akkor igazán működőképes, ha mindenki elkötelezett a szervezeti célok iránt. Azonban ha ez teljesül, a szervezet szárnyal – erről szólnak a „sztár”

óriásvállalatok sikertörténetei (Toyota, Apple, Google stb.). Nem véletlen, hogy a Virgin legendás alapítója, Richard Branson könyvében épp Peter Drucker híres mondását idézi: a szervezeti „kultúra megeszi a stratégiát reggelire” (Branson 2016: 197).

III. BÍRÓSÁGI TELJESÍTMÉNYMENEDZSMENT

Az OBH Elnökének 2016. évi beszámolója szerint „ahhoz, hogy az egyes bírák a munkájukat a társadalom bizalmától övezve végezhessék, a bírósági igazgatásnak is meg kell felelnie a XXI. századi elvárásoknak. Olyan modern megoldásokra kell itt gondolnunk, mint a proaktivitás, a társadalmi környezet bevonása, a bürokrácia csökkentése, a szolgáltatói modell, az ügyfélbarát kommunikáció, a monitoring és kontrolling rendszerek használata, az átláthatóság, a kompetencia alapú foglalkoztatás, az integritás, valamint az elégedettség és teljesítménymérés.” (OBHE 2016: 13)

Mindezt a menedzsment nyelvén megfogalmazva: a XXI. században annak érdekében, hogy jól teljesítő bíróságok működjenek Magyarországon, a verseny- illetve piaci szférában megszokott EEM mechanizmusok beépítése szükséges, a korszerű TM funkciók és trendek alkalmazása, ill. követése pedig szerves részét kell, hogy képezzék a magyar bírósági szervezetnek.

Az Alaptörvényben rögzített küldetés kapcsán az OBH Elnöke már a 2012. I. félévére vonatkozó beszámolójában ehhez minőségi célkitűzést is társított, amikor a magyar bírósági szervezetrendszerre vonatkozó stratégiai célkitűzésként fogalmazta meg, hogy a független bírók magas színvonalon és időszerűen ítéelkezzenek. Továbbiként fogalmazta meg az alábbiakat (OBHE 2012: 12):

- az emberi erőforrások optimális elosztása, hasznosítása,
- tárgyi feltételek biztosítása, azok optimális elosztása és hasznosítása,
- a bírósági szervezet integritása, az ítéelkezési és igazgatási munka átláthatósága, utóbbi kiszámíthatósága és ellenőrzöttsége,
- a bíróságához való hozzáférés egyszerűsítése,
- a képzési rendszer fejlesztése, együttműködés a többi hivatásrenddel.

A bírósági igazgatási modellváltás kapcsán az alábbi követelmények fogalmazódtak meg a bírósági szervezettel szemben:

- a személyi és szervezeti számonkérés szükségessége,

- a bíróságok és a bírák munkaterheinek arányosítása,
- a központi öngazgatási testület személyi összetételének átalakítása,
- a bírák pályaaalkalmassági vizsgálatának, kinevezésének és a bírói munka értékelésének újragondolása,
- újfajta bírói teljesítménymérő rendszer és életpályamodell kialakítása,
- az önálló közigazgatási bíróság felállításának igénye.

Az új igazgatási modell is megjelenít teljesítménymenedzsmentet, hiszen annak célja nem más, mint a bírói függetlenség maximális biztosítása mellett a bírósági szervezet hatékony működése (Bíróság 2012). Ebből a szempontból meghatározó az, milyen színvonalú és hatékonyságú EEM tevékenység folyik a bírósági szervezetekben. A bírósági szervezetben hatékonyan működtetett, szabályozás (kontroll) alapú TÉR mint szerep- és/vagy feladatkultúra, és a bírók legmagasabb szintű motiválása érdekében megvalósított, számukra maximális hatáskört és függetlenséget nyújtó TQM alapú személyiségkultúra összehangolása lehet az új igazgatási modell alapja.

- Az EEM/TM alapvető funkciója a munkafolyamatok, -tevékenységek és dolgozók irányítása és vezetése. A közvetett irányítás vagy szabályozás (kontroll) a dolgozatomban követett megközelítés szerint elsősorban a már korábban említett teljesítményértékelési ciklus felügyeletét, koordinálását jelenti, emellett a tevékenységek hatékony elvégzéséhez szükséges kompetenciákat közvetíti a munkaerő-ellátásért és az emberi erőforrások fejlesztéséért felelős funkcionális részlegek (felelősök, operatív vezetők stb.) felé, és ezzel áttételesen szabályozza a tevékenységek végrehajtását. A vezetés vagy közvetlen irányítás mint vezetői funkció célja, hogy a dolgozók felé közvetítse, kommunikálja a szervezeti célokat és elvárásokat, fokozza a dolgozók motivációját és elkötelezettségét, és befolyásolásukkal érje el, hogy maximális teljesítményt nyújtsanak a szervezeti célok megvalósulása érdekében. (Dobák 1996: 140)

A versenyszférában, nagyvállalati környezetben az EEM tevékenységeket legtöbbször két csoport végzi:

- a szervezet operatív vezetői (a bíróságon az igazgatási vezetők) és
- a személyzeti specialisták vagy menedzserek.

Az első vonalbeli, operatív vezetők az alkalmazottak (közvetlen) irányítói és vezetői, a személyzeti specialisták vagy menedzserek pedig elsősorban az egyes EEM

funkcionális területek stratégiai szemléletű tervezéséért és koordinálásáért felelősek, és összehangolják az EEM tevékenységeket a fenntartó, a felső vezetés és a szervezeti működés további érintettjeinek az igényeivel. Az operatív vezetők felelősek rendelkezési területük erőforrásainak hatékony felhasználásáért, beleértve ebbe az emberi erőforrásokat is. Nekik kell értékelniük beosztottaik teljesítményét és szakmai fejlődését, és ösztönözni, motiválni őket.

Az operatív vezetők napjai rendszerint „forgószélben” telnek (tervezett és nem tervezett értekezletekkel, tárgyalással és megbeszélésekkel, telefonbeszélgetésekkel, konfliktus- és problémamegoldással, stb.) – és eközben a bíróságon az igazgatási vezetők még bíraskodnak is. Ebben a környezetben létkérdés a hatékony időgazdálkodás, például az idő feltérképezése, a felmerülő problémák kategorizálása és ennek megfelelő kezelése (ld. 5. ábra).

		Sürgős	Nem sürgős	
Fontos	Q1 - Megcsinálni	<ul style="list-style-type: none"> • Krízis • Nyomasztó ügyek • Határidős feladatok • Találkozók 	Q2 - Betervezni	<ul style="list-style-type: none"> • Felkészülés • Tervezés • Erő gyűjtés, pihenés • Eszközök csiszolása • Kapcsolatok ápolása
	Nem fontos	Q3 - Delegálni, csökkenteni	<ul style="list-style-type: none"> • Megszakítások • Beérkező üzenetek, levelek azonnali elolvasása • Néhány jelentés 	Q4 - Elhagyni

Eisenhower mátrix

5. ábra. Az Eisenhower mátrix, a hatékony időgazdálkodás modellje: Válaszd szét a sürgőset és a fontosat! (Csutorás 2015, 5. tipp)⁷

A kisebb szervezetekben (csakúgy, ahogy egyes bíróságokon) általában nincs szervezetenként elkülönülő EEM, így az operatív vezetők között oszlik meg a személyzeti menedzsment minden funkciója a munkabeosztástól a toborzásig, a kiválasztástól a bérezésig. Ahogy a szervezet mérete nő és a specializáció fokozódik, úgy jelenik meg először az adminisztratív ügyeket bonyolító ügyintéző, majd pedig egy önálló EEM szervezeti egység. (Dobák 1996: 140-141, Drucker

⁷ Kép forrása: https://adaptiveconsulting.hu/wp-content/uploads/2015/10/Eisenhower_Matrix.png (2018-09-15)

1992: 35-46, Karoliny-né-Poór 1999: 41-43, McChesney-Covey-Huling 2017: 22-23, ten Have 2009: 74-75)

Álláspontom szerint az önálló EEM egység irányában a bíróságokon is történt már előrelépés, hiszen az OBH Elnökének 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítása (a bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról) 22/A.§ (3) bekezdése szerint a Fővárosi Ítéltábla és a 600 fő engedélyezett létszámot meghaladó törvényszék elnöke létrehozhat Emberi Erőforrás Gazdálkodási Főosztályt vagy Osztályt. Ezek az osztályok – ahol személyzeti specialisták és menedzserek is alkalmazhatók lennének – számos EEM funkciót elláthatnának, óriási terhet levéve az igazgatási vezetőkről!

Felvetődhet az a kérdés is, hogy belülről menedzseljük-e az emberi erőforrásokat vagy esetleg egyes esetekben érdemes lehet kívülről is?

A bíróságokon az outsourcing az alapvető EEM funkciókat illetően rendszeridegen lenne, azonban megoldás lehetne az Emberi Erőforrás Gazdálkodási Osztályok (EEGO) létrehozásának engedélyezése a 600 főt el nem érő törvényszékeken is, ahol (együttműködve a bírósági vezetőkkel és alkalmazottakkal) akár „külsős” HR, ill. egyéb szakemberek foglalkoztatása is indokolt és célravezető lehetne egyes EEM feladatok hatékonyabb ellátására. Ilyen szakember lehet pl. egy munka és szervezetpszichológus, HR tanácsadó, coach stb.

Hasonlóan más szervezetekhez, a bírósági szervezet teljesítményét is számos tényező befolyásolja, azonban a legnagyobb mértékben az emberi erőforrás, és különösen az egyéni kompetenciák erősítik (vagy gyengítik), amelyek a kiemelkedő teljesítmény elérésének alapjai. Mindehhez figyelembe kell vennünk, hogy a szervezeti hatékonyság kulcsának, az emberi erőforrásnak a menedzselése számos szakterületre támaszkodhat, mint például pszichológia, szociológia, vezetéstudomány, és számos más határterület vagy periférikusan érintett terület. (Bogárdi 2007: 6, Mohácsi 1999: 462-464)

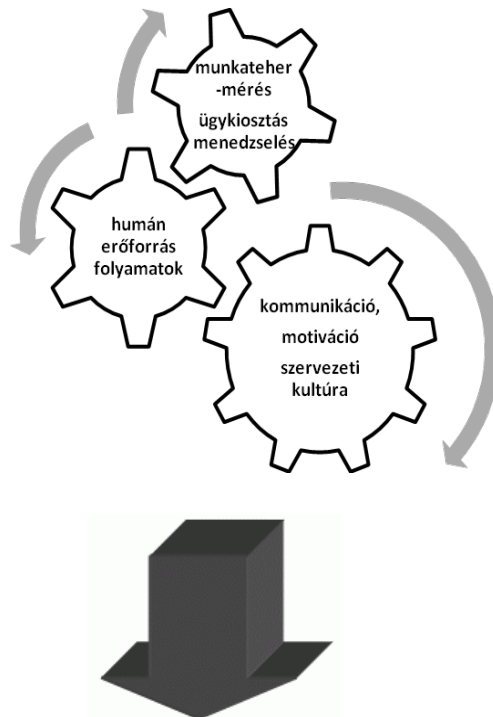
A bírósági TM kapcsán kiemelten fontosnak tartom, hogy fókuszában a kompetencia és annak fejlesztése álljon.

Ennek egyik legfontosabb eleme a képzési rendszer fejlesztése, amelynek különböző formái (on-the job és off-the-job képzések, élethosszig történő tanulás, eLearning stb.) hazai és nemzetközi szinten egyaránt az EEM kiemelt, az innováció szempontjából kulcsfontosságú területei közé tartoznak. (Dobák 1996: 143-144)

A teljesítmény szempontjából nagyon fontosak az ítékezés tárgyi feltételei is (elhelyezés, munka- és informatikai eszközökkel való ellátottság, stb.), hiszen a munkakörülmények a feladatok ellátásának alkalmasabbá tételét szolgálják. Ide tartozhat az ügyvitel elektronizálása is (pl. „távoli asztal” útján történő elérés), mivel az adminisztratív terhek csökkentésével a dolgozók munkaidejének egy része felszabadul, ami az emberi erőforrások optimális elosztásában is segítséget jelenthet és növelheti a költséghatékonyságot.

Álláspontom szerint – amennyiben nem vizsgáljuk a bírósági TM pénzügy és tárgyi-, ill. eszközfeltételeit, és az egyéni szubjektumra, a kompetenciára helyezük a hangsúlyt – a mai bírósági TM alapjának három pillére van (6. ábra):

- I. humán erőforrás folyamatok: felvétel, előmenetel, létszámgazdálkodás, képzés (különös tekintettel a kompetenciafejlesztésre);
- II. hatékony vezetői kommunikáció, tudatos motiváció és a szervezeti kultúra fejlesztése;
- III. munkateher-mérés és ügykiosztás menedzselés (ítélkezési tevékenység támogatása).

6. ábra. A bírósági TM három alappillére

A bírósági TM célja, hogy az OBH stratégiai célkitűzéseit helyi törvényszéki szintre leképezzék. Vagyis meg kell teremteni a tartósan jól működő bíróságot, ahol a naprakészség mellett megvalósul mind a dolgozói-, mind pedig az ügyfél-elégedettség.

Kik végezzék a három pilléren alapuló TM-tevékenységeket?

A szervezet operatív vezetőit (igazgatási vezetők) személyzeti specialisták és menedzserek segíthetnék. Célszerű lenne megteremteni annak lehetőségét, hogy minden törvényszék létszámtól függetlenül létrehozasson EEGO-t. Ezek az osztályok állandó jelleggel vagy megbízás alapján dolgozhatnak szakemberek, specialisták: szervezetfejlesztési és/vagy emberi erőforrás tanácsadó (HR) szakemberek, munka- és szervezetpszichológusok, kommunikációs trénerok, személyzeti menedzserek stb.

Az EEM tevékenységeket végző (operatív) vezetők és a menedzserek kulcsszerepet töltenek be a maximális szervezeti teljesítmény és a szervezeti célok elérése szempontjából. Ez a megállapítás különösen fontos, ha a szervezeti kultúrát szeretnénk optimalizálni (ami a TQM alapú vezetési filozófia egyik alapcélja). Mindehhez elengedhetetlen a megfelelő szervezeti háttér biztosítása. Ez magában foglalja az EEM funkciókért felelős szervezeti egységek és személyek mellett olyan támogató struktúrák kialakítását, amelyek segítik az EEM/TM tevékenységek hatékony végrehajtását. Egy TQM alapú szervezetben a támogató struktúrák egyfajta „párhuzamos szervezetet” alkotnak a hagyományos szervezeten belül; ennek főbb elemei a felsőbb szintű menedzserekből álló irányító bizottság („minőségi tanács”) és a hozzá kapcsolódó albizottságok („minőségi tanácsok”), a problémamegoldó és minőségjavító teamek („minőségi körök”), és a kijelölt kulcsemberek („minőségi tisztek”) hálózata, akik biztosítják a hatékony és kétirányú kommunikációt azokkal az alkalmazottakkal, akik az „első vonalban” dolgoznak. (Tenner–DeToro 1997: 188-192)

Minden törvényszéken működhetne kvázi csúcsszervként egy-egy teljesítménymenedzsment team, melyben szerepet kapnának a törvényszék vezetői (elnök és helyettese, kollégiumvezetők, oktatásfelelős), a Gazdasági Hivatal és az Informatikai Osztály vezetői (kötségvetési és pénzügyi források, valamint informatikai háttérért felelősként), valamint a személyzeti specialistákkal kiegészített EEGO.

A TM teamek feladata, olyan szervezetfejlesztési tevékenység lenne, melyben a szervezeti és az egyéni célok összehangolása lehetőséget teremt a teljesítmény növelésére. A TM tevékenységek megvalósításának kézenfekvő módszere lenne, ha a törvényszéki team az egyes célok megvalósításához szükséges feladatokat delegálná az alsóbb szintek vezetői felé, akik aztán a felügyeletük alá tartozó

kiseb csoportok tagjait már egyéneként tudják megszólítani (pl. a szabálysértési csoportvezető a csoportja tagjait, vagy az irodavezető az irodai dolgozókat, a jegyzői koordinátor a jegyzőket). Fontos, hogy partneri viszony kell, hogy kialakuljon a vonalbeli vezetéssel a stratégia tervezésében és a megvalósításában, ahol a dolgozó is bevonásra kerül – összhangban a TQM alapú szervezet alapvetően decentralizált jellegével.

Ehhez feltétlenül ki kell dolgozni egy objektív TÉR-t is, ami alapján jól működhet a teljesítménymérés és annak alapján megvalósulhat a visszacsatolás is (pl. sikerült-e megvalósítani a célkitűzéseket, ha nem, akkor mi lehetett az oka, mik az erősségek és fejlesztendő területek?).

Ennek kapcsán hangsúlyozni kell, hogy a vezetői kommunikáció kiemelt jelentőséggel bír, hiszen amennyiben az alsóbb szintek felé megfogalmazott teljesítményelvárások nem egyértelműek és világosak, úgy a célkitűzések megvalósulása veszélybe kerülhet.

Azonban a fenti mechanizmus nem lesz hatékony, ha a vezetői TM team tevékenysége kontroll nélküli, vagyis ennek a team-nek is felülről meg kell határozni elérendő célkitűzéseket! A team menedzsment hatékonyságának fokmérője a dolgozói elégedettség. Ugyanúgy, mint az általuk kitűzött és megvalósításra ledelegált célkitűzések megvalósításánál, a feljükk megfogalmazott elvárások teljesüléséhez is társítani kell értékelést és visszacsatolást.

Értelemszerűen a törvényszéki team munkáját az OBH ugyanilyen TM team-je felügyelhetné (az OBH is képzett szakértői gárdát tart fenn a HR jellegű igazgatási feladatok ellátására). Számukra szintén meghatározó a TM három pillérén alapuló támogatása. Vagyis hangsúlyt kell fektetni a vezetőkkel kapcsolatos humán erőforrás folyamatokra (leginkább a vezetők kiválasztását és kompetencia-alapú képzését illetően), a hatékony kommunikációra, a vezetők motiválására („vezetői kultúra” fejlesztéssel kiegészítve), és a vezetői munkateher mérésére és elosztására.

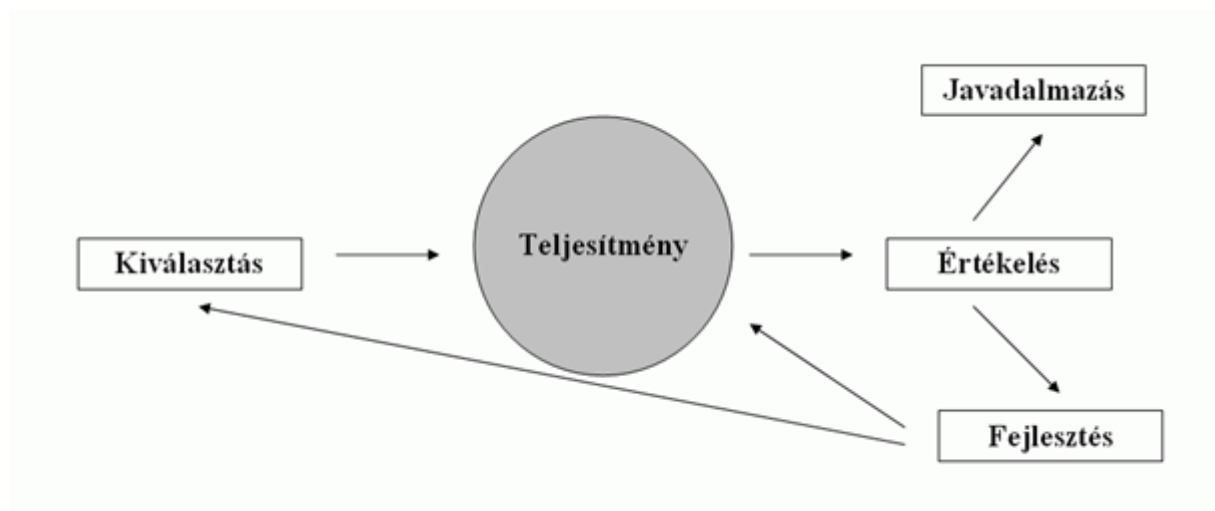
Mindegyik TM pillér egy-egy önálló dolgozat témájául szolgálhatna. Nehéz kiemelni közülük azt, amelyik leginkább hat a bírósági teljesítményre. Jelen dolgozatomban leginkább a felvétel, a képzés és az ítélkezési tevékenység támogatását (munkateher-mérés és ügyelosztás) fejtem ki részletesebben, miközben jelzem a további EEM funkciókkal való összefüggéseket és kapcsolódási pontokat is.

III./1. Humán erőforrás folyamatok

A.) Felvétel

Felvételen (kiválasztás) a szervezethez a „belépési pontokon” történő csatlakozást értem: fogalmazóként, titkárként, bíróként, igazságügyi alkalmazottként.

A stratégiai EEM (SEEM) azt az általános irányt jelöli ki, amelyet a szervezetnek követni kell, hogy alkalmazottjai révén elérje céljait. Olyan általános, az alkalmazottakat közvetlenül vagy közvetve érintő, hosszú távú és a szervezet egészére is kiható kérdésekkel foglalkozik, mint a stratégia, jövőkép, struktúra, értékek, kultúra, minőség, elkötelezettség, teljesítmény, kompetencia, fejlesztés. A jól képzett és motivált, kompetens alkalmazottak biztosítása a szervezet számára ciklikusan történik (ld. 7. ábra). A ciklus elemei közül a kiválasztás – mint általános funkció – magában foglal minden olyan tevékenységet, ami az emberek alkalmazásával, ill. áthelyezésével, a szervezeti pozíciók közötti mozgásával kapcsolatos. (Dabasi Halász 2012: 150-151, Karolinyné 1999b: 91-92, Karolinyné–Elbert 1999: 160)

7. ábra. A SEEM kiválasztási-fejlesztési ciklusa (forrás: Karolinyné–Elbert 1999: 160)

A stratégiai EEM ciklus kiindulópontja, illetve végeredménye a kiválasztás.

Maga a kiválasztás a legalkalmasabb jelöltet keresi. A munkakörre való alkalmassági követelményeknek 4 típusa van: személyügyi, egészségügyi, fizikai, pszichológiai. Nyilvánvalóan a bíróságon a pszichológiai alkalmasság a legfontosabb. Ehhez tartozó alapvető tényezők az egyén mentálhigiénés állapota, motivációja, képességei, készségei és személyisége. (Bokodi 2014: 6-7)

Ahol a munkaerő-piaci helyzet kedvezőtlen, a megfelelően képzett jelentkezők megnyerésére sokkal tervezettebb, költségesebb és több időt igénylő programok kidolgozására van szükség. Ilyen szempontból problémát jelenthetnek a vidéki kisvárosok, a főváros speciális helyzete, a nyugatra történő kivándorlás, a verseny a multinacionális cégekkel, stb. (Karolinyné–Elbert 1999: 164)

A toborzás belső és külső forrásait különböztethetjük meg (Karolinyné–Elbert 1999: 165-169, Karolinyné–Ásványi–Bálint 2017: 174-182)

Belső források a jelenlegi alkalmazottak, akik a szervezeten belül előléptethetők vagy áthelyezhetők. A belső jelentkezők jobban minősíthetők, mint a külsők, mert a szervezet figyelemmel kísérhette eddigi eredményeiket és hibáikat. További előnye az idő- és költségmegtakarítás. Javítja a dolgozók hangulatát és növeli motivációjukat, ha a szervezet a sikeres teljesítményt előreléptetéssel honorálja.

- A belső előléptetés következtében a megüresedett pozíciókat a szervezeten belülről lehet betölteni. Mindez egyfajta láncreakciót indíthat el, ami kedvezően hathat az alkalmazottak hangulatára.
- Fontos azonban megjegyezni azt, hogy egy szervezet még akkor sem mondhat le teljesen a külső alkalmazottak felvételéről, ha a belső előléptetési politikát alkalmazza. Az új alkalmazottakat azonban sokszor érdemesebb az ún. belépési pontokon (a „karrierút” legalsó szintjein) felvenni. Ez azzal az előnnyel jár, hogy a magasabb beosztásokban nem kell ismeretlen emberekkel kísérletezni. Azonban minden szervezet, amely kizárólag belülről léptet elő, valamilyen mértékben tapasztalhatja azt a hatást, hogy egy vezetői pozícióba előléptetett alkalmazott az új munkakörben már nem a várakozásnak megfelelően teljesít, mert elérte saját „inkompetencia szintjét”.
- A másik lehetőség az alkalmazottak előléptetés nélküli áthelyezése, ami azért lehet fontos, mert ezáltal az alkalmazottak olyan átfogó képet kapnak a szervezetről, ami elősegítheti a későbbi előmenetelt (pl. egy jegyző irodára kerül, hogy később irodavezető lehessen).
- A belső források közé sorolható még az újraalkalmazás és a visszahívás is. A szervezet már ismeri a dolgozók teljesítményeit, az újraalkalmazott dolgozók pedig ismerik a feladathoz tartozó felelősségi köröket, így hamarabb érhetnek el magasabb teljesítményszintet, mint a kívülről felvett dolgozók.

A külső forrásoknak is vannak előnyei, ugyanis a kintről jött emberek új ötleteket, nézőpontot, kapcsolatokat és energiát hozhatnak magukkal. Továbbá kívül maradnak a belső alkalmazottak között folyó előléptetési csatározásokon.

- A szervezet megjelentethet álláshirdetést, és alkalmazhatja a közvetlen jelentkezés módszerét is. Ekkor a jelentkezők („betévedők”) rendszerint jelentkezési lapot, ill. önéletrajzot adnak be.
- Az egyik legötletesebb módszer az ún. alkalmazotti közvetítés. Akár pénzbeli, akár egyéb jutalommal, elismeréssel arra lehet ösztönözni az alkalmazottakat, hogy segítsenek a szakképzett munkaerőt megtalálni és megszerezni (ez a bíróságon is alkalmazható lehet).
- Az intelligens, tehetséges és lelkes jelentkezők felkutatására egyre inkább elterjed hazánkban is az ún. egyetemi megkeresés, ill. az állásbörze. Indokolt a törvényszékek képviselőinek jelenléte az állásbörzéken.
- Számos toborzásra specializálódott, munkaerő-közvetítő szakcég vehető igénybe. Sok szervezet fordul magánügynökségekhez, ún. fejtáncosokhoz is.

Újdonságként a külső toborzásban a közigazgatáshoz hasonlóan létrehozható akár egy országos elérésű internetes álláshirdetési portál is (pl. birosagallas.hu).

A helyes kiválasztási mód jelentős teljesítménynövekedést és költségmegtakarítást eredményezhet. A hatékony munkaerő kiválasztás a TM szerves részét képezi.

A sikeres kiválasztási folyamat főbb lépései a következők (Karolinyné–Elbert 1999: 172-176, Matiscsákné 2012: 185-202):

(1) Pályázati anyag áttekintése

(2) Kezdeti szűrés: lecsökkenti azt az időt, amit a személyzeti osztály arra szán, hogy kizárja a nem megfelelően képzett vagy nem kívánatos jelentkezőket. Természetesen minden jelentkezővel udvariasan kell bánni!

(3) Tesztelés: az alkalmassági tesztek rendszerint kitöltendő feladatlapok vagy szituációs gyakorlatok. Ezek célja az egyén bizonyos tulajdonságainak vizsgálata. Bár a személyiség nagyon fontos szerepet játszik a munkavégzés sikerében vagy sikertelenségében, a személyiségtesztek sokszor ellentmondásosak, és a velük történő kiválasztás nem megbízható. Igen hasznosak lehetnek az ún. teljesítménytesztek, amelyek az egyén tudása alapján jósolják meg a teljesítményét. Az ún. munkaminta-vételezés még ennél is jobb módszer, mert az elvégzendő munka ismeretét méri fel, miközben a jelentkező leendő munkakörének egy részét végzi el vizsgafeladatként (pl. jegyzőknél gépírás-vizsga).

(4) Interjúk: a piaci szektor nagyvállalatainál nem ritka a többkörös interjúztatás. Az első körös interjú főként a jelentkezőnek az állás iránti érdeklődésére irányul. A további interjúk céljai, hogy megállapítsák, a jelentkező

- rendelkezik-e a munka elvégzéséhez szükséges képességekkel?
- megfelelően hosszú ideig lesz-e motivált?
- beillik-e a szervezeti képbe, illetve az adott munkacsoportba?

(5) Háttérvizsgálat

(6) Vezetői interjú (pl. az igazgatási vezető tudta nélkül senki ne nyerjen kinevezést!)

(7) Döntés, állásajánlat

(8) Orvosi (alkalmassági) vizsgálat

(9) Elhelyezés, beillesztés

Meg lehetne valósítani a professzionális bírósági „állásinterjúztatást” – akár többkörös módon. Ezeket minden további nélkül bonyolíthatnák a törvényszéki TM team tagjaiként a HR szakemberekkel kiegészített Emberi Erőforrás Gazdálkodási Osztályok.

A bíróságok működése nagyban hozzájárul a gazdasági-társadalmi rend védelméhez. Ezért nem szabad a bírói (és igazságügyi alkalmazotti) munka gazdasági értékét alábecsülni. A társadalom érdekelt abban, hogy a magyar igazságszolgáltatásban magas színvonalú ítélkezés folyjon. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha ténylegesen a legjobb munkavállalók lépnek be a bírói szervezetbe (és a szervezet meg is tudja őket tartani). (Ludányi 2017: 937)

A bírósági szervezetrendszerbeli kiválasztási folyamatot célszerűnek látom kettéválasztani aszerint, hogy bíróról, illetve egyéb igazságügyi alkalmazottakról beszélünk. A jogszabályi környezet is megteszi ezt az elválasztást, hiszen a bírák kiválasztásának előre meghatározott, szigorú eljárási rendjét rögzítik a jogszabályok, míg az igazságügyi alkalmazottak felvétele csupán helyi bírósági gyakorlatokra támaszkodik (kivéve fogalmazók).

A bírók esetében is tehetünk különbséget aszerint, hogy a „klasszikusnak” mondható fogalmazó-titkár-bíró karrierívét bejárva válik valaki bíróvá (előmenetel), vagy egyéb jogász hivatásrend tagja sikeres álláspályázatot követően nyer el bírói kinevezést.

Utóbbi esetben beszélhetünk HR szempontból kiválasztásról (felvétel). Az első esetben a felvétel korábban, fogalmazói vagy titkári kinevezéskor ölthet testet.

Igazságügyi alkalmazottak:

a) Bírósági fogalmazók

A központi fogalmazói felvételi eljárás előreláthatólag rendkívüli eredményességet produkál, mivel kompetenciaalapú, így várhatóan a legkiválóbb és a bírói hivatásra leginkább alkalmas jogászejelöltek kerülnek kiválasztásra. Fontosnak tartom, hogy az eljárás a bírói munkához nélkülözhetetlen kompetenciák előzetes felmérésére törekszik.

Szeretném kiemelni ennek a felvételi eljárásnak a fontosságát a bírósági szervezeti TM szempontjából, hiszen a bírósági teljesítmény növelése már itt elkezdődhet. A bírósági szervezet teljesítménye leginkább azáltal lesz kiváló, hogy az arra legalkalmasabb személyek bírászkodnak, és erre már a fogalmazói kiválasztásnál érdemes odafigyelni.

A versenyvizsgát követően a törvényszékekre pályázók az elnökök által szervezett meghallgatáson vesznek részt. A 90%-os eredményt elérő pályázók felvétele kötelező és a szabadon pályázható státuszok olykor korlátozott számából adódóan ez a meghallgatás formálisnak tekinthető. Azonban ha például több státusz is van és nincs „kötelezően” fogalmazónak kinevezendő pályázó, úgy a meghallgatásnak komoly szerepe lehet. Az elnök már nincs teljesen kötve a pontszámi rangsorhoz, attól eltérhet (az eltérést az OBH Elnöke felé azonban meg kell indokolnia).

Fontos, hogy a meghallgatás ne formális legyen, és a benne részt vevők komoly hangsúlyt fektessenek arra, hogy a legalkalmasabb jelölt kerüljön kiválasztásra, aki nem csak, hogy előreláthatólag remek bíróvá válhat, hanem fontos, hogy olyan személy legyen, aki „sikeresen” be fog tudni illeszkedni egy adott fogalmazói közösségbe és később is remek titkár-, illetve bíró kolléga lesz. Arra is törekedni kell, hogy ne csak jó „szakemberek”, hanem kiváló „kollégák” („emberek”) kerüljenek a szervezetbe. Mindezt a TM szempontjából is szem előtt kell tartani, hiszen egy „összeférhetetlen” kolléga olyan komoly károkat is okozhat hosszú távon, amelyekre nem is gondolnánk.

Minden munkahelyen akadnak olyanok, akik mérgezik a hangulatot. Amennyiben a vezetés erre a jelenségre azonnal nem reagál, az akár a legjobb munkatársak felmondásához is vezethet. A modern HR egyik fő célja, hogyan lehet az alkalmazottak számára pozitív, ösztönző légkört kialakítani. (Karácsony 2016)

A meghallgatáson az adott törvényszék vezetőinek segítségére lehetnek az EEGO-k személyzeti specialistái is.

A fogalmazók felvétele kapcsán úttörő kezdeményezésnek tartom a Debreceni Törvényszéken megalakult Igazságügyi Kiválóságok Oktatási Nevelési Hálózat (I.K.O.N.) munkáját, amely a bírósági erőforrás optimalizálására alakult. Rájöttek arra, hogy ha már az egyetemisták kompetenciafejlesztésénél az erősségeikre és a bennük rejlő lehetőségekre helyezik a hangsúlyt, nem hagyva figyelmen kívül gyengeségeiket sem, akkor tájékozott, logikus gondolkodású, az interaktív oktatásra nyitott, gyors, kreatív, ötletes, erős igazságérzetű, önálló pályakezdőkkel állhatnak majd szemben.

Ennek szellemében a Debreceni Törvényszék és a DE Állam- és Jogtudományi Kara közötti együttműködési megállapodás keretében 2017. májusában pilot formában Bírói Hivatásra Való Felkészítő Tréninget hirdettek meg az egyetem joghallgatói részére, annak érdekében, hogy a rendszerbe a legjobbak kerülhessenek be. Ez illeszkedik az új szemléletű bírósági fogalmazói felvételi eljárás koncepciójához: azon jelöltek nyerjenek felvételt a bírósági fogalmazói álláshelyekre, akik a legjobban teljesítenek, és az ellátandó feladat elvégzésére alkalmas képességgel és készséggel rendelkeznek. (Baji 2018)

Hasznosnak tartanám, ha hasonló jellegű tréningek minden jogi egyetemen nyitott lehetőségként állnának a hallgatók előtt. Ugyanis a foglalkozásokat követően – a kompetenciafejlesztésnek is köszönhetően – várhatóan valóban a legelhivatottabb és legrátermettebb fogalmazó-jelöltek fognak a bíróságokra pályázni, akik később a szervezet igazi nyereségei lehetnek. A bírósági szervezeti kultúra megismerését is elősegíthetik a tudatos pályaszocializáció kialakításával.

b) Bírósági titkárok

Ez a karrierállomás a bíróvá válás folyamatában stratégiai jelentőségű, hiszen innentől kezdve akár önálló hatáskörben eljárva, önálló aláírási joggal, kvázi „kisbíróként” lehet igazságszolgáltatási tevékenységet ellátva a leghatékonyabban felkészülni a bírói ítélezésre. Például egy szabálysértési ügyszakos titkár bíróság elé állításos eljárás keretében tárgyaláson büntetőjogi intézkedéseket alkalmaz, illetve büntetéseket szab ki. Ugyanúgy, mint a bírók, mindezt önállóan, utasításoktól mentesen, függetlenül teszik.

Látható, hogy a jogszabályok is egyre több és több bírói hatáskört telepítenek titkárokra, így az ő teljesítményük is kihat az egész szervezet teljesítményére, hiszen ezzel közvetetten tehermentesítik a bírákat (mindez költséghatékony, és emelheti az érdemi ítélezés színvonalát – egy bíró ne intézzon titkár által is intézhető ügyet).

Titkári kinevezésre lehetőség nyílik egy státusz megüresedésekor, vagy annak betöltésére alapvetően „hivatott”, leszakvizsgázott fogalmazó vagy ügyintéző hiánya esetén „külső pályázóként”. Az ilyen kinevezésre vonatkozó szabályozás teljes hiánya azonban nem várt következményekkel járhat. Olyan idejétmúlt gyakorlat sem elképzelhetetlen, hogy még csak állásinterjú vagy felvételi meghallgatás sincs, és semmilyen kompetenciaalapú kiválasztási módszerrel nem esnek keresztül a jelentkezők. Az egyetemről frissen kikerült jogász fogalmazó-jelöltek a versenyvizsga keretében nagyon komoly szűréseken esnek keresztül, azonban titkárként átlátható, releváns szakmai és egyéb kompetenciákat felmérő kiválasztási folyamat hiányában kerülhetnek kinevezésre több éves gyakorlattal rendelkező kollegák.

Úgy vélem, hogy a titkári kiválasztás jelenlegi helyzete reformot kíván. Erre több megoldás is elképzelhető, beszélhetnénk akár a fogalmazókéhoz hasonló kiválasztási rendszerről is. Ez központilag nehezen lenne megszervezhető, így erről helyi, törvényszéki szinten kellene gondolkodni (eltérő a törvényszékek helyzete pl. fluktuáció szempontjából is). Olyan kiválasztási eljárások kidolgozása válna célszerűvé, amelyek végső célja megegyezik a fogalmazói versenyvizsgáéval: cél, hogy egy masszívan kompetenciaalapú eljárás és HR szemszögű meghallgatás után nyerhessen el valaki titkári kinevezést. Természetesen itt is kulcsszerepet játszhat a TM team.

A korábbi szakmai életúton szerzett tapasztalat is komoly figyelembe vehető szempont. Például egy olyan ügyvéd vagy ügyész, aki évek óta a tárgyalóteremben szerzett tapasztalatot az ítélezési tevékenységről, előreláthatólag hatékonyabban tud hozzájárulni munkájával a bírósági teljesítmény növeléséhez. Minden törvényszék alapvető érdeke, hogy már titkári szinten a legfelkészültebbek dolgozzanak a bíróságokon.

c) Egyéb igazságügyi alkalmazottak

Munkájuk nagyon nagy részben hozzájárul a bírói munka hatékonyságához is! Nem mindegy, hogy milyen ügyintézők, irodai dolgozók, jegyzők, stb. kerülnek a szervezetbe.

Sokszor bevett gyakorlat, amikor a bírósági elnök egy rövid beszélgetés után dönt arról, hogy kerüljön-e kinevezésre egy már ott dolgozó kolléga ismerőse. A dolgozói ajánlásnak vannak előnyei, azonban hiányzik a gondos kiválasztási folyamat több lépcsője, így a jelölt jövőbeli alkalmasságát nem mindig lehet megbízhatóan megbecsülni.

Célravezető lenne az állásinterjúztatás egy új rendszerét megvalósítani. Ebben minden törvényszék – a helyi sajátosságokat figyelembe véve – kialakíthatná a

saját „felvételi protokollját”. Fontos azonban, hogy ez feleljen meg a világosság, átláthatóság és következetesség követelményeinek.

Hasznos lenne, ha a meghallgatáson HR ismeretekkel rendelkezők is részt vennének (TM team, EEGO).

Fontosnak tartom, hogy a kompetenciák és készségek mellett a jelölt személyisége is középpontba kerüljön.

Követendőnek tartom a világ egyik legismertebb és legsikeresebb cégének, az Apple-nek a filozófiáját, mely szerint az ideális jelentkező valamennyire ért a számítógépekhez, és nagyon ért az emberek nyelvén. A cél, hogy olyan kivételes kollégákat tudjanak szerződtetni, akikre szükség lesz ahhoz, hogy az ügyfelek minden várakozását felülmúlják – újra és újra. Az Apple egyik HR vezetője elmondta, hogy szívesebben vesz fel egy tanárt, aki nem ért a számítógépekhez, mint egy számítógépes szakembert, aki nem ért a tanításhoz. A megfelelő munkatársak felvételével lehetővé teszik, hogy az Apple irányítói vezessenek, ne pedig parancsokat osztogassanak vagy igazgassanak.

Az Apple tehát nem technikai tudásuk alapján veszi fel a munkatársait. A személyiség számít, az, hogy mi sugárik belőlük. Olyan embereket alkalmaz, akik örömeiket lelik abban, hogy segítenek másoknak megtanulni az Apple által kínált eszközök a használatát. Az Apple ügyfélkultuszt teremt a vevői számára, ami azért maradhat fenn sokáig, mert a munkatársait személyiségük alapján szerződteti – amit nem lehet tanítani (Gallo 2013: 41-45).

A bíróságon is megvalósítható egy személyiségközpontú felvételi protokoll, melyet kiegészíthetnek munkaminta-vételezési teljesítménytesztek is. Így kiváló kollégákat nyerhet a szervezet, akiket egy jól kidolgozott betanítási rendszerben a bírósági ügyviteli szabályokra könnyen meg lehet tanítani.

Például a jegyzői munkakörben kiválóan alkalmazhatóak a feladat-típusú tesztek. Náluk nélkülözhetetlen a gépírástudás, amely könnyen mérhető, és több, személyiségében és motiváltságában alkalmas jelölt közül akár döntő kiválasztási szempont is lehet. Akár egy tárgyalótermi szituáció, akár egy diktálás vagy egy másolás utáni gépelés feladattal könnyen felmérhető, hogy a jelölt gépírása elérje a kívánt szintet.

Bírák:

A más hivatásrendből érkezők kiválasztása (nem előmenetel) szigorúan kötött eljárási rend szerint működik. A KIM rendeletbeli pontrendszert érik azzal kapcsolatban kritikák, hogy kissé nélkülözi a kompetenciaalapúságot, azonban

ennek a kiválasztási módszernek kétségtelenül a legerősebb pontja a kiszámíthatóság.

A pontrendszerben nevesített szempontok a jogalkotói akaratot tükrözik, azok a bírósági TM kérdéskörén kívül esnek. HR szempontból a kiválasztási folyamat kapcsán azt szükséges kiemelni, hogy maguk a bíróságok mit tehetnek, ha a modern EEM-szemléletet meg szeretnék jeleníteni.

Véleményem szerint ez nem más, mint a meghallgatás némi újragondolása HR szempontból. Fontos lenne, hogy a helyi bírói tanácsok kompetencia-alapú pályázati meghallgatásokat tartsanak, különösen „külső” pályázók esetében.

Elgondolkodtató, hogy a bíróvá válás utolsó fordulóját jelentő elbeszélgetésen bíróságokra specializált HR-szakember nem vesz részt, hanem kizárólag az adott bíróság elnöke, a bírói tanácsok, az érintett kollégium tagjai hallgatják meg a jelöltet, akiknek jelentős befolyásuk van a jelöltek rangsorára. Néhányan felvetik a meghallgatásokon az objektív mérce hiányát is. Nem véletlen, hogy nagyvállalatoknál, ahol a cégvezetők szeretik személyesen irányítani az egyes állásjelentkezők kiválasztását, rendszerint részt vesz a szervezet adottságait jól ismerő HR szakember is a meghallgatásokon. A vezető hozza szakmai, igazgatási ismereteit, a HR-es szakmai, módszertani tudását a kiválasztási folyamatban. (Ludányi 2017: 950)

A belépők toborzásának és kiválasztásának fenti fejlesztése kapcsolódhat egy bírósági munkahelyi tudatos brand-építéshez is (ide csak a legkiválóbbak nyerhetnek felvételt).

B.) Előmenetel

Előmenetelről akkor beszélhetünk, amikor a dolgozó karrierútján a következő szakaszba lép.

TM szempontból hangsúlyos, hogy az előmenetel a minőségi munka elismerését jelzi, és ezzel a bírói munka minőségének javulását célozza. Két fő előmeneteli rendszert tudunk megkülönböztetni. A szenioritást, ahol a szervezetben eltöltött idő, és az ahhoz kapcsolódó, vélelmezetten nagyobb szakmai tapasztalat az előrejutás alapja. A meritokratikus, vagyis teljesítményalapú modellben objektív mérésekkel rangsorolják a bírákat, elsődlegesen a fellebbviteli bíróságok ítéleteikről alkotott véleménye alapján. (Ludányi 2017: 942-943) A bíróságon megszokott előmeneteli mechanizmusban a meritokratikus modell még háttérbe szorul a szenioritással szemben.

Fontos kiemelni, hogy ez a motiváció nem csupán a bíróknál, de az igazságügyi alkalmazottak előmenetelével összefüggésben is értelmezhető! Ugyanis pl. egy irodai munkatársat vagy egy jegyzőt is ösztönöz annak lehetősége, hogy egy magasabb szintű bíróságon teljesíthet szolgálatot.

Szükséges tehát más munkaköröknél is kiszámítható előmeneteli rendszer kialakítása. Nem elképzelhetetlen egy pontrendszer kialakítása sem (pl. iskolai végzettség, szolgálati idő, teljesítményértékelés alapú minősítés, stb. szempontok figyelembe vételével). Több alkalmas jelölt közül előmeneteli választásnál ugyanis fontos a döntést objektív értékelésre alapozni. Ugyanúgy, mint a bíróknál, egyéb munkakörökben is ilyen „igazságosságra” célszerű törekedni.

C.) Létszámgazdálkodás

Országos viszonylatban az OBH Elnöke, helyi szinten pedig a törvényszékek elnökei a státuszok elosztásával, illetve „mozgósításával” hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a bíróságok teljesítményeinek színvonala közel egységes lehessen. (Pl. ha egy törvényszék egyik helyi bíróságán ugrásszerűen megnőnek a két éven túli ügyek, míg egy másik helyi bíróságon az ügyteher normalizálódott, akkor a törvényszék elnöke kirendeléssel segíthet a megnövekedett munkateherrel működő helyi bíróságon. A team kiegyenlítési tervet készíthet, a törvényszékek közötti egyenlőtlenségek esetén ez központi feladat.)

Az emberi erőforrások optimális elosztásában nagy segítséget jelenthetne egy bírói és igazságügyi alkalmazotti álláshelyeket és létszámhelyzetet rögzítő országos elektronikus nyilvántartási rendszer bevezetése is.

A létszámgazdálkodás szorosan összekapcsolódhat a munkateher-méréssel (IV. Fejezet).

D.) Képzés, kompetenciafejlesztés

A képzési rendszer fejlesztése magától értetődően hat az ítélkezés színvonalára. Emellett a bíróságoknak tanuló szervezetté kell válnia, és érdemes alkalmaznia a tudásmenedzsment dinamikusan fejlődő eszköztárát is.

A képzések megreformálásában az OBH Európában is egyedülálló munkát végzett el eddig. Örömteli az a tendencia, hogy kezdenek háttérbe szorulni a frontális jellegű képzési formák és módszerek. Ma már új igényeket kell kielégíteni, gondoljunk csak az újabb generációk tagjaira, hiszen nekik már másfajta igényeik vannak, mint az idősebb kollégáiknak (mondhatni ők már másképp tanulnak). Ebben a „generációs érzékenységben” azonban fontos fenntartani az idősebb generációknak szentelt figyelmet is, például azért, mert őket hangsúlyosan be lehet vonni a fiatalabb kollégák képzésébe.

Egyre inkább szemmel látható az a központi törekvés, hogy a bíróképzések minden szinten készségfejlesztéssel, a bírósági fogalmazó és -titkár képzések pedig hangsúlyosabb gyakorlati szakmai ismeretátadással egészülnek ki. Mindezek elősegítik a megfelelő szakmai szemlélet és attitűd kialakulását (8. ábra).

8. ábra. Különböző tudásfajták egymásra épülése a bírói, titkári és fogalmazói képzésben (forrás: Új generációs szórólap)

A modernkori bírósági képzésrendszer – az európai trendeknek megfelelően – a hatékony kompetenciafejlesztés jegyében állapítja meg a képzés hangsúlyait. Ilyen megközelítésben a fenti modell további szintjei tárulnak fel. Például a kompetencia ún. jéghegymodelljében a harmadik szint (szemlélet, attitűd) az alábbi összetevőkre, alszintekre bomlik: szociális szerepek, énkép, személyiségvonások és motivációk. A kompetencia kézmodelljében pedig az első szintnek (ismeretek) az elméleti felkészültség, a második szintnek (képességek, készségek) a gyakorlati készségek (szakmai módszerek, technológiai tudás stb.) és a tapasztalatok, a harmadik szintnek pedig a kapcsolat kialakítási készségek, valamint az értékrend és a cselekvési indítékok felelnek meg. (Roóz 2006: 206-207)

Képzők:

A hatékony képzési rendszerben természetesen fontos, hogy motivált és lelkes képzők működjenek közre.

A képzőknek nemcsak a szakmai háttérüket (rangidősséget, publikációikat stb.), hanem a pedagógiai és didaktikai képességeiket is értékelni kell, ugyanis egy megalapozott tudományos és szakmai háttérrel rendelkező bíró még nem feltétlenül jó oktató. Módszertani, szociális és pszichológiai kompetenciákkal kell rendelkeznie. (EJTN 2016: 10)

Képzői életpálya:

A képzési feladatok ellátásának ösztönzésében célszerű lehet egy képzői életpálya kidolgozásán is fáradozni.

A képzőket érdekeltté kell tenni, aminek kézenfekvő eszköze lehet számukra valamilyen előny biztosítása. A bírák esetében az egyik leginkább motiváló tényező az előmenetel.

A képzővé válás és ezen feladat minőségi elvégzésének ösztönzése a pontrendszer kapcsán is megvalósítható. A jogalkotó is módosíthatja a vonatkozó KIM rendeletet, többletpontokkal „jutalmazhatja” a képzőket. Az objektivitásra törekvés megkívánja azonban egy hatékony képző-értékelő rendszer kidolgozását is, hiszen pusztán a képzői teendők pontozása könnyen a képző által végzett munka minőségének alacsony színvonalát eredményezheti (a pontokért „cserébe” olyanok is elvállalnának képzési, mentorálási feladatokat, akik azután nem eléggé lelkesen végzik ezt a feladatot; ld. jelenleg a pályakezdő bírói instruktori és mentori tevékenységért 3 pont jár). Alapvető társadalmi érdek a bíróságok hatékony működése, és a jogalkotó maga is – a képzési rendszer ilyen irányú változtatásával – hozzájárulhat a bírósági TM-hez.

A helyi bírói tanácsok is kialakíthatnak képzői tevékenységet motiváló gyakorlatot. Egy előmeneteli pályázatnál a kollégium véleménye 20 pontot is érhet. A tanácsok ezzel a 20 ponttal „sáfárkodhatnak” a képzési minőség javítása érdekében akár úgy, hogy a pontok nagyobb részét az instruktor- vagy mentortevékenység minőségének ellentételezésére fordítják. Természetesen ehhez is szükséges helyi és objektív képző-értékelő módszertant párosítani.

Képzéstípusok:

A) Központi

Véleményem szerint központi szinten két képzéstípust feltétlenül meg kell tartani és tökéletesíteni, mert – egyéb képzések mellett – nagy mértékben hozzájárulnak a magas szintű ítélkezéshez:

Az interaktív készség-alapú képzések segítenek a résztvevőknek – többek között – abban, hogy kezeljék a rájuk nehezedő munkaterhelést az emlékezési képességeket javító, a stresszt csökkentő és egészség-fejlesztési technikák segítségével; feloldják a szervezeti egységen belül összeütközéseket; stb. Az interperszonális készségek képzésének ezért kiemelkedő helyet kell kapniuk akár már fogalmazói szinten is, de titkároknál különösen. Ezekbe szakembereket is feltétlenül be kell vonni, pl. kommunikációs trénereket, munka-és szervezetpszichológusokat, mediátorokat, szaktanácsadókat stb. (vö. EJTN 2016: 21)

A bírósági TM kulcsszereplői az igazgatási vezetők, így nélkülözhetetlenek a vezetőképzések.

A vezetési stílus egészén belül olyan vezetési jellemzők irányába kell elmozdulni, amelyek lényegesnek tartják a humán erőforrás fejlesztési orientációt, előtérbe helyezve a például az oktatást és a kompetenciafejlesztést (a „kézi vezérlés”, ellenőrzés és utasítás, parancs helyett), a tanácsadást (a mások helyett történő döntéshozatal helyett), a munkatársak bevonását (a diktatórikus, „egyszemélyes” döntés helyett), az értékek figyelembe vételét (a formális, normákon alapuló teljesítményértékelés helyett), a támogató és mediátor, a munkatársakat „menedzselő” szerepet (a hagyományos „főnök” szerep helyett). (vö. Elbert–Farkas 1999: 293)

Fontos, hogy a törvényszéki TM team-ek is ezzel az emberi erőforrást fejlesztő irányultsággal végezzék a munkájukat! Különösen támogatandó az a szemlélet, ami a központi vezetőképzések kapcsán megjelenik, ugyanis látható, hogy ezek professzionális tematika mentén, a témában jártas menedzser-, pszichológus és egyéb szakemberekkel a legjobban igyekeznek támogatni a vezetői készségek fejlesztését.

A képzettek körét is szélesíteni kellene. Nem csak a „csúcsvezetőknek” szükséges a részvétel, hanem az alsóbb szintű vezetőknek is (team-tagok, csoportvezető, irodavezető, koordinátor és helyettesek stb.), hiszen ők is – bár kisebb csoportok mellett – felelősek az általuk irányítottak teljesítményéért, ők is embereket menedzselnek.

B) Helyi

A munkahelyi (helyi) képzésben a coaching szemléletének előtérbe kerülése is fokozná a teljesítményt. Olyan coaching szellemű képzések rendszeresítése lehet indokolt, melyek az önirányított tanulásra épülnek, a kompetencia alapú egyéni fejlesztést célozzák, és az egyenrangú partnerszemlélet közvetítésével csapatépítő hatásúak is. Hozzájárulhatnak ezzel a teljesítményt növelő munkahelyi légkör fenntartásához.

A helyi képzési módszertanban a következő módszerek bevezetését javaslom:

- Tutorálás vagy mentorálás

A módszer lényege, hogy egy tutorált/mentorált személy (pl. egy fogalmazó) és egy tapasztalt, didaktikailag képzett gyakorló szakember dolgozik együtt azért, hogy egy konkrét szakterületen (a szakmai ismeretek és követelmények, képességek és készségek stb. vonatkozásában) tanuljanak egymástól egyenrangú helyzetben, elsősorban a gyakorlatra helyezve a hangsúlyt. (EJTM 2016: 48)

A mai instruktorbírói szerepkört át kellene formálni bírósági mentorprogrammá, ahol a mentorok feladata, hogy segítsék az új bírót a vonatkozó témák

megismerésében, beleértve a bírósági mentorprogram paramétereit, a joggyakorlat lezárásának részleteit, az alkalmazási eljárásokat és politikákat, az etikai megfontolásokat, és a bírósági közösségi életre vonatkozó tippeket. A mentorok megközelítését hozzá kell igazítani az új bírák eltérő személyiségének és tanulási stílusának kezeléséhez.

- Szupervízió

A szupervízió a szakmai tanácsadás egyedi (és meglehetősen költséges) formája. Három fél érintett benne: a munkáltató (aki meghatározza a szupervízió célját), a szupervizor (aki speciálisan képzett, általában külső szakember), és a szupervizált személy vagy személyek. A cél, hogy a szupervízió tartósan javítsa a szupervizált személyek szakmai képességeit és készségeit, legyen szó egy egész szervezetről, csoportokról vagy egyénekről.

A szupervizor kíséri a szupervizált személyeket a mindennapi szakmai munkavégzés során. Célja, hogy felderítse a szerepdinamikákat, valamint a lehetséges diszfunkciókat egyrészt a szupervizáltak között, másrészt a szupervizáltak és harmadik felek között kapcsolatokban, és ezáltal segítse a szupervizáltakat használható módszereket találni szakmai képességeik és készségeik fejlesztésére. (EJTN 48-49)

- Intervízió (egyenrangú személy általi szupervízió)

Az intervízió lényegében a csoportos szupervízió egy fajtája – szupervizor nélkül. A „szupervizáltak” kölcsönösen felügyelik egymást. Az intervízió így sokkal informálisabb (és olcsóbb), mint a szupervízió fent leírt formája, és előnye a különösen bizalmas környezet létrehozása. Az intervíziós csoport ugyanis kizárólag azonos rangú személyekre korlátozódik, és a részvétel benne szigorúan önkéntes. Alkalmazásával hasznos lehet például annak a megvizsgálása, hogy egy tapasztalt kolléga hogyan vezeti a tárgyalást, és segíthet feltárni (és megváltoztatni) olyan régóta fennálló személyes sajátosságokat, amikkel a megfigyelő bíró nem is volt tisztában. (EJTN 49-50)

Az intervízió formái adott esetben részét képezhetik az azonos szintű kollégák teljesítmény-jelentést célzó értékelési mechanizmusának.

III./2. Hatékony vezetői kommunikáció, motiváció és szervezeti kultúra

Az első pillér szerinti leghatékonyabb kiválasztás és képzés megvalósulásával a TM-ciklus még nem zárult le! Ahhoz, hogy a megfelelően kiválasztott és képzett munkatársak teljesítménye még inkább fokozódjon, a törvényszéki TM team-ek munkájának nagyon fontos részterületéhez érkeztünk el. A cél hatékony

kommunikációval eszközölt tudatos motiválás útján egy lelkesítő szervezeti kultúra fejlesztése.

Vezetői kommunikáció

A szervezeti kommunikáció hatékonysága, és ennek részeként a vezetők kommunikációja nagymértékben összefügg a teljesítménnyel. A TM team-ek munkáját a rossz kommunikáció gyakorlatilag tönkretelheti. A jó vezetői kommunikáció eredményei leginkább a munkatársak életében és a hatékony munkavégzésben jelentkeznek. Ezzel pedig egyenes arányban javulhat a szervezet eredményessége is. (Kovács 2018, Nagy 2018)

Motiváció

A vezetők feladata a tudatos motiválás. Ezért a bírósági TM team-eknek leginkább arra kell figyelemmel lenniük, hogy a bírók mellett a teljes bírósági szervezetrendszer minden dolgozójának motiválása is kulcskérdés, hiszen elképzelhetetlen tartós bírói motiváció motiválatlan személyi környezetben.

Hangsúlyozni kell, hogy nem mindenkit ugyanazzal a motivációs eszközzel lehet motiválni – van, aki egyes előnyöket, ösztönzőket többre értékeli, mint mások. Ki lehet alakítani bíróság-specifikus motiváló gyakorlatokat is. (Boda 2017: 828, 852-53)

A bírósági motiváció pszichológiájának is ugyanaz a kulcsa, mint az egyéb szervezetekben: a dolgozók saját szükségleteik kielégítése érdekében hajlandóak a szervezeti célok megvalósításáért meghatározott erőfeszítéseket tenni. Az alkalmazotti motiválásban az egyik legígéretesebb lehetőség három alapvető pszichológiai szükséglet – az autonómia, a valahová tartozás (kötődés) és a kompetencia – újrafelfedezése. (Bakacsi 2010: 65-68, Fowler 2015: 43-53)

Szervezeti kultúra

A szervezeti kultúra fogalmát, jelentőségét és összefüggését az TM-vel a II./3. alfejezetben részletesen taglaltam.

III./3. Ítélezési tevékenység támogatása

Az ítélezési tevékenységet számos tényező befolyásolja, a TM kapcsán minden mindennel összefügg. A hatékony igazságszolgáltatásra önmagában kihat az, hogy kikből lesznek bírók (kik kerülnek kiválasztásra, kinevezésre), ők milyen képzésben részesülnek, hogyan hat rájuk a szervezeti kultúra, a motivációs spektrumban milyen szinten állnak, stb.

A bírósági vezetők kezében álló, az ítélkezési tevékenységet leginkább támogató megoldás azonban maga az ügyek kiosztásának menedzselése, vagyis a szignálási rend meghatározása, illetve korrekciója, melyet alább, a IV. fejezetben részletezek.

IV. MUNKATEHER MÉRÉSE, ÉS ÖSSZEFÜGGÉSE A TELJESÍTMÉNYMENEDZSMENTTEL

Az emberi erőforrások (státuszok) országosan arányos és méltányos elosztására (létszámgazdálkodás!) – mely a szervezeti szintű TM-ben nélkülözhetetlen – csak azt követően van lehetőség, hogy statisztikailag is alátámasztható módon meghatározásra kerül az, hogy egy-egy törvényszéken mekkora az ügyteher. (Hangsúlyozni szükséges, hogy a munkateherrel összefüggésben egységesen a „ténylegesen működő” tárgyaló tanácsokat célszerű figyelembe venni és az összehasonlítás is csak ehhez viszonyítva értelmezhető. Bár fontos megjegyezni azt is, hogy ennek alapja az engedélyezett létszám!)

A bírósági TM minőségében rejlő kulcspotenciál az ügyek kiosztásának menedzselése, vagyis a munkateher objektív mérésén alapuló szignálási rend meghatározása, hiszen ez az időszerűség biztosításának fontos eszköze.

„Rá kell venni” a bírákat, hogy az ügyeket belső készletéből fejezzék be minél produktívabban. Ehhez kiváló eszköz a szignálási rend átgondolása, akár országosan egységes, előre rögzített szempontrendszer szerint minden ügyszakban. Önmagában motivációs eszköz lehet, hiszen a bírákat tudatosan érdekeltté kell tenni abban, hogy törekedjenek a naprakészségre és ehhez nyújt segítséget egy következetes és átlátható ügykiosztási rendszer is. (Boda 2017: 870)

Egy országosan egységes gyakorlat alapján megvalósított munkateher-mérés és annak alapján történő szignálás állandósítása után nyílik lehetőség arra, hogy a központi igazgatás a létszám-gazdálkodási tevékenységét akként tervezze meg és hajtsa végre, hogy azzal hozzájáruljon a teljes szervezet teljesítményének növeléséhez, az objektív adatokkal alátámasztott ügyteherhez igazodó bírói és igazságügyi alkalmazotti státuszok méltányos elosztásával.

Az egyes bíróságokra nehezedő ügyteher mérésére szolgáló szempontrendszer kialakításának lényege, hogy az konszenzusos alapon történjen.

Probléma például, hogy vannak olyan ügycsoportok, melyek nem minden törvényszéken fordulnak elő, illetve egyes nehézségű ügycsoportok törvényszékenként nagyságrendekkel eltérő számban jelentkeznek (pl. a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvényben meghatározott ügýtípusokban a Fővárosi Törvényszéknek kizárólagos illetékessége van, pl. kiadatási letartóztatás).

Véleményem szerint az OBH által a kollégiumvezetőknek szervezett workshop szintjén szükségeltetik azon szempontrendszer meghatározása, mely szerint az ügyek nehézségi kategóriákba besorolhatóak és amelynek alapján az ország összes bíróságán egységes alapon működtethető az ügykiosztás. Lásd példaként: szükséges a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességéhez tartozó ügyek bekategorizálása az országos konszenzus alapján elfogadott nehézségi szempontrendszer szerint.

Az egyes ügyszakok szakmai vezetőinek részvételével meg kell határozni a bírói munkaidő igény számításához szükséges tényadatok körét (ki kell választani a kezdőiratoknak azokat a jellemzőit, amelyek már a lajtromozáskor ismertek), és ki kell dolgozni kiszámításának módját. (Örkény 2012: 20-21)

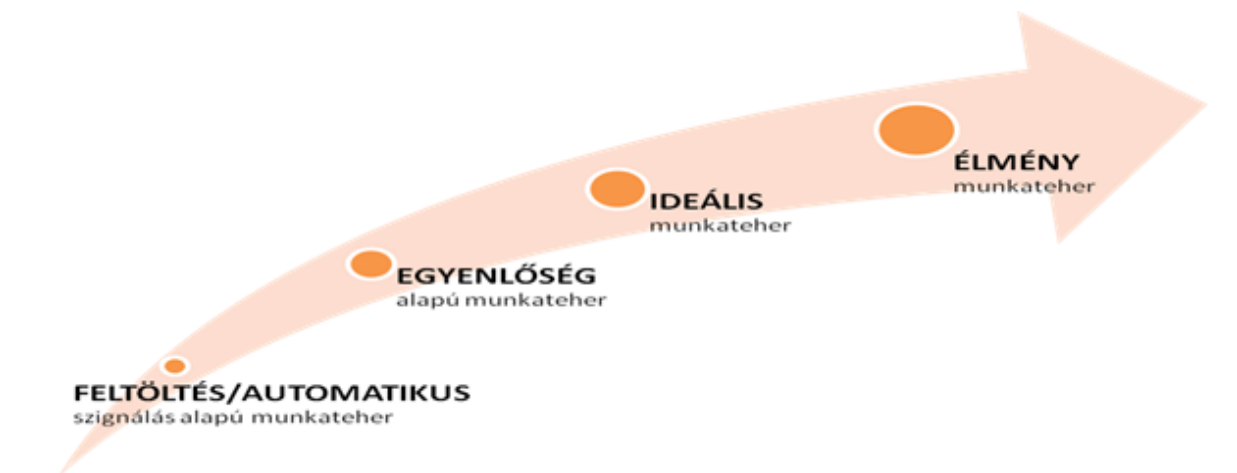
Az igazságügyi alkalmazottak munkaterhének mérése is kulcsfontosságú!

A munkateher meghatározása által a teljesítmény is összehasonlíthatóvá válik. A munkáltató az igazságügyi alkalmazott munkáját köteles folyamatosan értékelni. Az Iasz. 53.§ (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az értékelésben csak kellően alátámasztott, tényeken alapuló megállapítások szerepelhetnek. Az Iasz. módosításával a teljesítmény-bérezés is megjelent (lásd: 54/A.§ (6) bek.), náluk így a pénzbeli motiválás is szóba kerül! Egyebekben a törvény 53.§ (9) bekezdése szerint az értékelés valótlan megállapítása ellen bírósághoz is lehet fordulni (amit nyilván minden munkáltató el akar kerülni).

V. MUNKATEHER EVOLÚCIÓ⁸

A munkateher evolúció elmélet szerint a feltöltés alapú (vagy automatikus szignálás) munkateher helyett meg kell valósítani az egyenlőség alapú munkateher bevezetését, mely kiteljesedését követően az ideális munkateher is célként tűzhető. Végezetül az ideális munkaterhen túl el lehet gondolkodni akár az élmény munkateher elérésén is.

⁸ A fejezethez felhasznált forrás dr. Kahler Ilona előadása a „Debreceni Jó gyakorlat börzén”. (<https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20180703/tanacskozás-debreceni-torvenyszek-jo-gyakorlatarol>, 2018. július 3.

9. ábra. A munkateher evolúció folyamata

A munkateher-evolúció modell kifejezi, hogy a TÉR szabályozáson alapuló szerep-és/vagy feladatkultúráját fokozatosan kiteljesítve a szervezet a személyiségkultúra (TQM) felé halad. (Az alábbi ábrák pusztán illusztrációk.)

V./1. Feltöltés/automatikus szignálás alapú munkateher

A feltöltés vagy automatikus alapú szignálási rendszerben 4 teljesítményt „romboló” faktor is rejlik:

- egyenlőtlen, így önmagában „igazságtalan”;
- demotiváló, mert a bírát nem teszi érdekeltté a teljesítmény növelésében és a jobb képességű bírát is visszafogja a produktivásukban, sőt elősegíti kiégésüket;

- kisebb vezetői felelősségvállalást feltételez, hiszen könnyebb a jó képességűeket terhelni és a gyengébbeket kímélni;
- retorzív ellenőrzést igényel, mely egyfelől az igazgatási kapacitás nagy részét felemészti, ugyanakkor a rendszer kijátszására ösztönözheti a bírakat és a velük szemben alkalmazott retorziók pedig rossz munkahelyi morált, légkört teremtenek.

V./2. Egyenlőség alapú munkateher

Az ügyek pusztán darabszám alapján történő egyenlő elosztása lehet az egyik oka az időszerűtlenségnek (gyenge teljesítménynek).

Az egyenlő számú és súlyú szignálásra épülő ügykiosztásnak 4 teljesítményt növelő hozadéka lehet:

- egyenlő, így igazságos, bizalomra építhető, átlátható és számonkérhető;
- folyamatos motiváció, mert a hatékonyságnak meg lesz a „jutalma”;
- támogató ellenőrzés, amellyel folyamatos partneri kapcsolat építhető a bírakkal és a kiválóan teljesítők szakmai tapasztalatainak megosztásával a támogatásra szoruló bírák felzárkóztatásában is segítséget nyújt;
- bírói önálló felelősség előtérbe kerülése, hiszen a bírók teljesítményének hatékonyságát – az önirányítás lehetőségét visszakapva – csak a képességeik, szorgalmuk és elkötelezettségük határozza meg.

Az egyenlőség alapú munkateher megvalósításának célja egyértelműen a TM-ben keresendő: ügyhátralék folyamatos csökkentése, a hatékonyság és időszerűség javulása, a kollégák motivált munkavégzése, a vezetők felelősségvállalása az

alkalmatlan vagy gyengén teljesítő kollégákkal szemben, a jó képességűek túlterhelésének megszüntetése, a dolgozói- és ügyfél-elégedettség, a nagyobb társadalmi megbecsülés.

Az egyenlőség alapú munkateher megvalósítása azonban nem csupán a bírákra értelmezhető! Törekedni kell arra, hogy az igazságügyi alkalmazotti munkakörökben is megvalósuljon, legyen szó titkárokról, jegyzőkről, irodai dolgozókról, stb. Az ő munkájukkal is szigorúan konszenzusos, megegyezéssel alapon kialakítható olyan szempontrendszer, amely alapján munkájuk mennyisége objektíve mérhető, teljesítményük összehasonlítható.

Vegyük példának a jegyzői munkakört, ahol – példálózó jelleggel – a következőket lehet akár figyelembe venni: leírás (karakterszám/oldalszám), kiadás mennyisége (pl. felterjesztés, iratmegküldés, idézés, megkeresések, stb.), tárgyaláson töltött idő, jegyzőkönyv javítással töltött idő, iratrendezés, feltöltés, faxolás, stb.

Nyilván egy-egy bírónak eltérő a tárgyalási stílusa (pl. valaki rövidebb ideig tárgyal, más hosszabb ideig, több tanút hallgat meg – ez kihat a tárgyaláson töltött időre), eltérő lehet a bírák írásbafoglalási gyakorlata (van aki diktál, van aki minden ítéletét magának írja – ez a leírt karakterek számát befolyásolja) stb. Azonban egy további értékelési szempont lehet a másoknak való besegítés is! Hiszen pl. annak, akinek a bírója az ítéleteit magának írja, marad szabad kapacitása a többiekhez képest (ti. akiknek a bírója diktál), amit a többi tanács vagy az iroda munkájának a segítségére fordíthat.

Csupán ötlet jelleggel példálóztam néhány figyelembe vehető szemponttal – a lényeg, hogy egységes elhatározást követő megegyezés után legyenek lefektetve azok a szempontok, amik alapján mindenkinek egyformán mérhetővé válik a teljesítménye.

A munkateher mérése és annak egyenlő arányú elosztásának legnagyobb kihívása azonban annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a különböző ügyszakokban (és még inkább a különböző munkakörökben) dolgozók munkaterhe hogyan hasonlítható össze, és ennek alapján hogyan hozható egyensúlyba!? Például hogyan mérhető össze egy szabálysértési és végrehajtási ügyszakos bírósági titkár munkája, illetve egy jegyzőé és egy irodai dolgozóé? Egy érdekes felvetés lehet akár az is, hogy a törvényszéki TM team-ek munkaterhe hogyan viszonyulhat egymáshoz?!

V./3. Ideális munkateher

Az egyenlő munkateher az egyén szempontjából még nem biztos, hogy ideális! Az ideális munkateher az adott bíró egyéni igény-és kényelmi érzetét nem terheli túl, azonban a magától elvárt munkavégzésre fordított időt és energiát kimeríti („nem túl sok, nem túl kevés...pont elég”).

Alapja az egyenlőség alapú munkateher, mely kiegészül 2 további „TM-hozadékkal”:

(1) kiegyensúlyozottság:

- munka és magánélet egyensúlya
- családbarát és egészsége életmódot támogató intézkedésekkel a stressz csökkentés (Ne feledjük, hogy „A boldog munkavállaló többet termel!”)
- kollégákkal minőségi és értékes kapcsolatépítés
- megfelelő munkakörnyezetben a szervezeti és egyéni jóllét, vagyis a dolgozói elégedettség (mely hozzájárulhat az ügyfél-elégedettséghez is)

(2) megvalósulhat a szervezeti érdekek mentén haladó, egyéni kiteljesedést támogató életpálya, melyben megjelenik:

- az egyéni ambíciók támogatása
- karrierépítés
- kreativitás, produktivitás, proaktivitás

- a folyamatos tanulás és fejlődés lehetősége

Kiemelendő az egyéni ambíciók megvalósítása és a tanulás lehetősége, hiszen mind a kettő a szervezet alapvető érdeke. A tanulás (fejlődés) lehetőségének biztosítása nem más, mint az ember alapvető pszichológiai szükségletének, a kompetenciának a kielégítése. A bírakat az is motiválja, hogy folyamatosan tökéletesítsék tudásukat, egyre jobbak és jobbak legyenek – hiszen a tanulásra és fejlődésre való hajlamuk, szükségletük sosem vész el. (Boda 2017: 846)

Az egyéni ambíciók (ld. oktatási tevékenység, közösségi programok szervezésében részvétel, országos munkacsoporti munkavégzés, igazgatási feladatok ellátása) támogatása szintén növeli az egyéni elégedettségérzésen keresztül a hatékonyabb teljesítményre való törekvést.

V./4. Élmény munkateher

Az élmény munkateher olyan ideális munkateher, amelybe a bíró teljesen elmerül, örömmel töltődik fel, abban teljesen feloldódik, és bármi áron folytatni törekszik.

Az ideális munkateher előnyeiben felül megjelenik az élményközpontúság, melyben

- lelkesítő és örömteli a munkavégzés
- emlékezetes a közösségi élet
- az oktatás interaktív és élményszerű és
- szerepet kap a mesterséges intelligencia is.

Miért fontos, hogy élmény is legyen a munkavégzés, és hogyan kapcsolódik ez a TM-hez?

Amennyiben egy vezetőnek csak az a fontos, hogy jobb teljesítményre sarkallja a beosztottait és közben egyáltalán nincs tekintettel az érzéseikre, akkor őt úgy fogják megítélni, hogy csak az önös érdekek vezérik. Ezzel nemcsak a valahová tartozás érzését rombolja, de a teljesítményt is! (Boda 2017: 844)

A törvényszéki TM team-ek munkája is összefügg a munkateherrel, hiszen a legtöbb munkájuk akkor van, ha egy adott törvényszék szignálói az automatikus alapú ügykiosztást követik, és annál „kevesebb”, minél inkább sikerül megvalósítani az élmény alapú munkateher-elosztást.

Természetesen nem szabad szem előtt téveszteni, hogy a munkateher mérése a TM alapjának csupán az egyik pillére, még az élmény munkateher esetén is nagy odafigyelést kell szentelni a másik két pillérre, vagyis a humán erőforrás folyamatokra, és a kommunikációra, motivációra, szervezeti kultúrára!

VI. ZÁRSZÓ

Az emberi erőforrások stratégiai alapú és integrált menedzselése nélkül a bíróság sem képes a vele szemben támasztott összetett elvárásokat kielégítve versenyképesen működni. (Szakács 2013: 1, Ludányi 2017: 950)

A bírósági szervezetrendszerben a modern HR megoldásokat alkalmazó személyzeti specialisták és menedzserek segítségével már a kiválasztásnál megkezdődhet a hatékony szervezeti teljesítménymenedzsment. A professzionálisan kiválasztott jelöltek számára a legmagasabb szintű, kompetencia-alapú képzést kell nyújtani, módszertani fejlesztésekkel és képzői életpálya kialakításával – mindezt összekapcsolva a szervezeti tudásmenedzsmentben rejlő lehetőségek kihasználásával. A cél egy tanuló szervezet létrehozása, melyben a szervezeti kultúra virágzik – egy lelkesítő motivációs rendszer fenntartása mellett, amelyben a munka kihívás és élmény. Ebben a szervezetben a közös szakmai akaratot tükröző konszenzusos módszer alapján valósul meg a munkateher-mérés és egy ösztönző, teljesítményt növelő ügykiosztási rendszer. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a bíróság Magyarország minőségi szolgáltatója legyen.

VII. IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

BAGDY EMŐKE; WIESNER ERZSÉBET 2005. A szakmai személyiségfejlesztéssel szembeni elvárások és kritériumok. In: Bagdy Emőke; Wiesner Erzsébet (szerk.) 2005. Szupervízió. Egyén – csoport – szervezet. Budapest: Print-X-Budavár K. 27–41.

[Baji 2018] Bírósági fogalmazók és titkárok kompetenciafejlesztése: interjú dr. Baji Dóra Antóniával, a 2017-es Mailáth György Tudományos Pályázat második helyezettjével | Debreceni Törvényszék.

<https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20180219/birosagi-fogalmazok-es-titkarok-kompetenciafejlesztese-interju-dr-baji-dora> (2018-02-19)

BAKACSI GYULA 1996. Szervezeti magatartás és vezetés. Budapest: Közgazdasági és Jogi K.

BAKACSI GYULA 2010. A szervezeti magatartás alapjai. Budapest: Aula K.

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_543_07_A_szervezeti_magatartas_alapjai/adatok.html (2018-08-19)

BAKACSI GYÖRGY, GELEI ANDRÁS 2010. Szervezeti tanulás – tanuló szervezet. In: Bakacsi 2010: 229–249.

BÁLINT JULIANNA 1998. Minőség – Tanuljuk és tanítsuk. Budapest: Műszaki K.

BARON, ANGELA; ARMSTRONG, MICHAEL 2007. Human Capital Management. Achieving Added Value through People. London–Philadelphia: Kogan Page.

[Bíróság 2012] Tájékoztató a bírósági szervezet változásáról.

<https://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/tajekoztato-birosagi-szervezet-valtozasarol> (2018-08-20)

BOCK, LASZLO 2015. A Google-titok. Tippek a világcég alelnökétől. Budapest: Bookline K.

BODA ZOLTÁN 2017. A bírói munkát motiváló tényezők. In: Mailáth György tudományos pályázat 2017. Díjazott dolgozatok. Budapest: OBH. 828–876.

<https://birosag.hu/mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat/mailath-2017/dijazottak-es-dijazott-dolgozatok-2017> (2018-09-16)

BOGÁRDI MILÁN 2007. Toborzás, kiválasztás és munkaerő megtartás az ezredforduló után. Budapest: BGF.

BOKODI MÁRTA 2014. Kiválasztási és interjútechnikák. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. (ÁROP – 2.2.21 Tudásalapú közszolgálati előmenetel – Magyar Program)

<https://cmsadmin-pub.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/kivalasztasi-es-interjutech-nikak.original.pdf> (2018-09-15)

BOXALL, PETER 2007. The Goals of HRM. In: Boxall, Peter; Purcell, John; Wright, Patrick (eds.) 2007. The Oxford Handbook of Human Resource Management. Oxford University Press, 48–67.

BRANSON, RICHARD 2016. A Virgin-módszer. Minden, amit a vezetésről tudok. Budapest: HVG K.

[CAF 2013] CAF 2013 modell. Fejlesztési módszertan. Szervezeti önértékeléshez kapcsolódó módszertani útmutató. 2013. április 30.
https://magyaryprogram.kormany.hu/download/d/53/70000/6_A_CAF_modszertan.pdf (2018-08-30)

CHIKÁN ATTILA 1997. Vállalatgazdaságtan. Budapest: Aula K.

CHIKÁN ATTILA, Demeter Krisztina (szerk.) 2001. Az értékteremtő folyamatok menedzsmentje. Termelés, szolgáltatás, logisztika. Budapest: Aula K.

CHIKÁN ATTILA, Wimmer Ágnes 2003. Üzleti fogalomtár. Budapest: Alinea K.

CSISZÁRIK-KOCSIR ÁGNES 2009. A nevelési-oktatási feladatellátás finanszírozási aspektusai és körülményei a helyi önkormányzatoknál. [Doktori (PhD) értekezés.] Gödöllő: SZIE Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola.

CSORDÁS TAMÁS (2012). Teljesítménymenedzsment, teljesítményértékelés. In: Matiscsákné Lizák 2012: 229–252.

CSUTORÁS ZOLTÁN 2015. A hatékony időgazdálkodás 14 tippje.
https://www.adaptiveconsulting.hu/idogazdalkodas_tippek/ (2015-01-03)

DABASI HALÁSZ ZSUZSANNA 2012. Emberi erőforrások tervezése. In: Matiscsákné Lizák 2012: 143–165.

DAJNOKI KRISZTINA (szerk.) 2015. Munkaerőpiaci és HR ismeretek. Debrecen: Debreceni Egyetem.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/216870/file_up_4_MUNDO_ME%20piaci_HR_ism_online.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2018-08-19)

DARA PÉTER 2010. SME teljesítménymenedzsment. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_d5_1095_1097_smet_eljesitmenymenedzsment_scorm/adatok.html (2018-09-10)

DAVENPORT, THOMAS H.; PRUSAK, LAURENCE 2001. Tudásmenedzsment. Budapest: Kossuth K.

DOBÁK MIKLÓS (szerk.) 1996. Szervezeti formák és vezetés. Budapest: Kereskedelmi és Jogi K.

DRUCKER, PETER F. 1992. A hatékony vezető. Az eredményes irányítás kézikönyve. Budapest: Park K.

[EJTN 2016] EJTN Kézikönyv az igazságügyi képzési módszertanáról Európában. Brüsszel, 2016. január.

http://www.ejtn.eu/PageFiles/11019/JUST_HU-TRA-00.pdf (2018-09-18)

ELBERT, NORBERT; POÓR JÓZSEF 1999. Munkakörelemzés és -tervezés. In: Poór-Karolinyné (szerk.) 1999: 127–157.

ELBERT, NORBERT; FARKAS FERENC 1999. Az emberi erőforrás fejlesztése. In: Poór-Karolinyné (szerk.) 1999: 291–331.

FARKAS FERENC 1999. Változásmenedzselés – kultúraváltás. In: Poór-Karolinyné (szerk.) 1999: 401–428.

FITZ-ENZ, JAC 2000. The ROI of Human Capital. Measuring the Economic Value of Employee Performance. New York etc.: AMACOM, American Management Association.

FOWLER, SUSAN 2015. Motiváció magasabb szinten. Fejlődés, hatékonyság, elköteleződés. Budapest: HVG K.

GALLO, CARMINE 2013. Apple élmény. A példátlan márkahűség nyomában. Budapest: Akadémiai K.

GOETSCH, DAVID L.; DAVIS, STANLEY: QUALITY Management for Organizational Excellence: Introduction to Total Quality. Pearson, 2014.

GORDON, THOMAS 1993. Vezetői Eredményesség Tréning. V.E.T. Balatonfenyves: Studium Effektive.

GYEKICZKY TAMÁS 1994. Emberi erőforrás és modernizációs stratégiák. Szociológiai adalékok az emberierőforrás-fejlesztések és az emberitőke-beruházások társadalomtörténetéhez. Budapest: T-Twins K.

GYÖKÉR IRÉN, FINNA HENRIETTA, KRAJCSÁK ZOLTÁN 2010. Emberi erőforrás menedzsment. Budapest: BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézet.

HAJÓS LÁSZLÓ, BERDE CSABA (szerk.) 2007. Emberi erőforrás gazdálkodás. Debrecen: DE AMTC AVK.

http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/06-Emberi_ero-forras_gazdalkodas.pdf (2018-08-19)

HANDY, CHARLES B. 1986. Szervezetek irányítása a változó világban. Budapest: Mezőgazdasági K.

HENCZI LAJOS, ZÖLLEI KATALIN 2007. Kompetenciamenedzsment. Budapest: Perfekt K.

HOFSTEDE, GEERT; HOFSTEDE, GERT JAN 2008. Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere. Pécs: VHE K.

JUHÁSZ ISTVÁN, MATISCSÁKNÉ LIZÁK MARIANNA 2013. Emberi erőforrás-gazdálkodás. Eger: Eszterházy Károly Főiskola.
<http://mek.oszk.hu/14100/14112/> (2018-08-19)

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0021_55_emberi_eroforras_gazdalkodas/adatok.html (2018-08-19)

KÁDÁR KRISZTIÁN 2012. Stratégiai tervezés a közigazgatásban.
<https://cmsadmin-pub.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/kadar-krisztian-strategiai-tervezes-a-kozigazgatasban.original.pdf> (2018-08-30)

KAPLAN, ROBERT S.; NORTON, DAVID P. 2002. A stratégiaközpontú szervezet. Budapest: Panem–IFUA Horváth & Partner K.

KAPLAN, ROBERT S.; NORTON, DAVID P. 2004. Balanced ScoreCard. Kiegyensúlyozott stratégiai mutatószámrendszer. Eszköz, ami mozgásba hozza a stratégiát. Budapest: KJK-Kerszöv–IFUA Horváth & Partner K.

KAPLAN, ROBERT S.; NORTON, DAVID P. 2005. Stratégiai térképek. Hogyan alakulnak át az immateriális javak pénzügyi eredménnyé? Budapest: Panem K.

KARÁCSONY ZOLTÁN 2016. Erre megy a HR 2017-ben. Haszon 14. évf. (2016) 12. sz. 54–56.

KARLOVITZ JÁNOS TIBOR (szerk.) 2015. Fejlődő jogrendszer és gazdasági környezet a változó társadalomban. Komarno: International Research Institute s.r.o.

KAROLINY MÁRTONNÉ 1999a. Az emberi erőforrás menedzsment története. Múlt, jelen és jövő. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 57–88.

KAROLINY MÁRTONNÉ 1999b. Emberi erőforrás tervezés és auditálás. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 89–125.

KAROLINY MÁRTONNÉ 1999c. Teljesítményértékelés. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 253–289.

KAROLINY MÁRTONNÉ 2017. Áttekintés az emberi erőforrás menedzsmentről. In: Karolinyné– Poór (szerk.) 2017: 23–59.

KAROLINY MÁRTONNÉ ÁSVÁNYI ZSÓFIA, BÁLINT BRIGITTA 2017. Erőforrás-biztosítási rendszerek: toborzás, kiválasztás, beillesztés és leépítés. In: Karolinyné– Poór (szerk.) 2017: 165–202.

KAROLINY MÁRTONNÉ BALOGH GÁBOR 2017. A vertikális és horizontális integráció rendszere: EEM-stratégia, -tervrendszer, -értékelés és -kontrolling. In: Karolinyné– Poór (szerk.) 2017: 397–431.

KAROLINY MÁRTONNÉ ELBERT, NORBERT F. Erőforrás-biztosítás: toborzás, kiválasztás, leépítés. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 159–191.

KAROLINY MÁRTONNÉ POÓR JÓZSEF 1999. Áttekintés az emberi erőforrás menedzsmentről. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 23–55.

KAROLINY MÁRTONNÉ POÓR JÓZSEF (szerk.) 2017. Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Rendszerek és alkalmazások. Budapest: Wolters Kluwer.

KISIŁOWSKI, MACIEJ; KISIŁOWSKA, IZABELA 2016. Administratógia. Hogyan érjünk el sikereket közigazgatási vezetőként? Budapest: HVG K.

KOTTER, JOHN P. 1999. A változások irányítása. Budapest: Kossuth K.

KOVÁCS TITUSZ 2018. A vezetői kommunikáció alapjai (I. rész).
[https://www.hrportal.hu/hr/a-vezetoi-kommunikacio-alapjai-\(i-resz\)-20050608.html](https://www.hrportal.hu/hr/a-vezetoi-kommunikacio-alapjai-(i-resz)-20050608.html) (2018-09-18)

KÓVÁRI GYÖRGY 1991. Gazdálkodás az emberi erőforrásokkal. Budapest: Országos Munkaügyi Központ.

KUN ANDRÁS ISTVÁN 2009. Az oktatási sorting elmélet és empirikus tesztelésének problémái. [Doktori (PhD) értekezés.] Debrecen: DE Közgazdaságtudományi Doktori Iskola.

LIKER, JEFFREY K. 2008. A Toyota-módszer. 14 vállalatirányítási alapelv. Budapest: HVG K.

LUDÁNYI ZOLTÁN JÁNOS: Az előmenetel, mint a bírák jobb munkára ösztönzésének eszköze. In: Mailáth György tudományos pályázat 2017. Díjazott dolgozatok. Budapest: OBH. 928–967.
<https://birosag.hu/mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat/mailath-2017/dijazottak-es-dijazott-dolgozatok-2017> (2018-09-16)

[Magyary 2013] Teljesítménymenedzsment fejlesztési módszertan a szervezeti célok meghatározására, valamint a szervezeti teljesítmény indikátorok kidolgozásának támogatására. Budapest: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium–Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal. (Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program)
https://magyaryprogram.kormany.hu/download/7/63/70000/1_A_Szervezeti_celok_teljesitmenyindikatorok_modszertan.pdf (2018-09-11)

MATISCSÁKNÉ LIZÁK MARIANNA 2012. Személyzetbeszerzés: Toborzás és kiválasztás. In: Matiscsákné Lizák Marianna (szerk.) 2012. 167–204.

MATISCSÁKNÉ LIZÁK MARIANNA (szerk.) 2012. Emberi erőforrás gazdálkodás. Budapest: Complex K.

MAURER, ROBERT 2017. Kaizen. Változz félelem nélkül. Budapest: Kulcslyuk K.

MCKENNA, EUGENE; BEECH, NIC[K] 1998. Emberi erőforrás menedzsment. Budapest: Panem K.

MOHÁCSI GABRIELLA 1999. Kompetencia alapú emberi erőforrás menedzsment. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 461–490.

NAGY BÉLA 2018. A jó vezetői kommunikáció jelentősége.
<https://comline.hu/jo-vezetoi-kommunikacio-jelentosege/> (2018-09-18)

NEELY, ANDY; ADAMS, CHRIS; KENNERLEY, MIKE 2004. Teljesítményprizma. Az üzleti siker mérése és menedzselése. Budapest: Alinea K.

MCCHESENEY, CHRIS; COVEY, SEAN; HULING, JIM 2017. A megvalósítás 4 alapszabálya. Hogyan érhetjük el létfontosságú céljainkat? Budapest: Harmat K.

[OBHE 2012] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének beszámolója. 2012. I. félév.
http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnokei-beszamolok/obhe_beszamolo_-2012_ifelev_teljes.pdf (2018-08-30)

[OBHE 2016] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2016. évi beszámolója.
http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/birosagi_hirek/elnokei_beszamolo_2016_online.pdf (2018-08-30)

ÖRKÉNY LÁSZLÓ 2012. Arányos ügyteher elosztás az igazságszolgáltatásban – elvek és teendők. Debreceni Jogi Műhely 9. évf. (2012) 1. sz.

PATAKI BÉLA 2014. Változásmenedzsment. Budapest: BME.

POÓR JÓZSET et al. 2017a. Az emberi erőforrás menedzsment befolyásolói és mozgatórugói. In: Karolinyné–Poór (szerk.) 2017: 61–95.

POÓR JÓZSEF et al. 2017b. Munkakör- és kompetenciaelemzés. In: Karolinyné–Poór (szerk.) 2017: 97–128.

POÓR JÓZSEF, Karoliny Mártonné (szerk.) 1999. Személyzeti/emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Budapest: Közgazdasági és Jogi K.

POÓR JÓZSEF, PLÁVECZKY GÁBOR 1999. Munkakör-értékelés. In: Poór–Karolinyné (szerk.) 1999: 193–221.

RÉVÉSZ ÉVA ERIKA 2015. Szervezeti szintű teljesítménymenedzsment a hazai közigazgatás ügynökség-típusú szervezeteiben. Új magyar közigazgatás 8. évf. (2015) 4. sz. 37–49.

ROÓZ JÓZSEF 2006. Az emberierőforrás-menedzsment alapjai. Budapest: BGF–Perfekt K.

RUSSELL-JONES, NEIL 2005. Változásmenedzsment üzleti zsebkönyv. Budapest: Manager K.

SÁPINÉ DUDUK ILDIKÓ 2017. Üzleti teljesítmény és versenyképesség a nagyvállalati versenyelőnyök és versenyhátrányok pénzügyi összefüggéseiben. [Doktori (PhD) értekezés.] Debrecen: DE Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.

SEBESTYÉN LÁSZLÓ 2001. Minőségmenedzsment. In: Chikán–Demeter (szerk.) 2001: 501–529.

SOBEL, MILO 2005. MBA dióhéjban. Budapest: HVG K.

SZABÓ SZILVIA 2014. Kompetencia alapú emberi erőforrás gazdálkodás. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem.

<https://cmsadmin-pub.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/kompetencia-alapu-emberi-eroforras-gazdalkodas.original.pdf> (2018-02-21)

SZAKÁCS GÁBOR 2013. Személyügyi menedzsment. (A közszerológati stratégiai emberi erőforrás menedzsment alapjai.) Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest.

http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/8/de/b0000/Szak%C3%A1cs%20G%C3%A1bor_Szem%C3%A9ly%C3%BCgyi%20menedzsment_tananyag.pdf (2018-09-18)

SZEGHEGYI ÁGNES 2007. Emberi erőforrás menedzsment. [Távoktatási elektronikus jegyzet.]

<https://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/Jegyzet-TAV-EEM.pdf> (2018-08-19)

SZEPESI ZSUZSA 2001. Az emberi erőforrás. In: Chikán-Demeter (szerk.) 2001: 240–261.

TASI MIKLÓS 2011. Vállalatirányítási rendszerek. Tatabánya: Edutus Főiskola.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0017_19_valliranyitasi_rendszerek/adatok.html (2018-08-21)

TORRINGTON. DEREK et al. 2014. Human Resource Management. Pearson.

TAKÁCS ANDREA 2015. Sikeres szervezeti átalakítás a változásmenedzsment kulcs elemeivel. In: Karlovitz (szerk.) 2015: .220–231.

TEN HAVE, STEVEN ET AL. 2009. Legsikeresebb vezetési modellek. Budapest: Manager K.

TENNER, ARTHUR R.; DETORO, IRVING J. 1997. Teljes körű minőségmenedzsment. TQM. Budapest: Műszaki K.

TÓTHNÉ SIKORA GIZELLA 2012a. Az emberi erőforrás elméleti alapjai és fejlődése. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 23–40.

TÓTHNÉ SIKORA GIZELLA 2012b. Az emberi erőforrás gazdálkodás környezeti tényezői. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 41–81.

TÓTHNÉ SIKORA GIZELLA 2012c. Emberi erőforrás szerepek, tevékenységi területek és szervezeti keretek. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 83–108.

TÖRÖK LÁSZLÓ 2016. Teljesítménymenedzsment innovációja egy könnyűipari közép vállalat-kozásnál /szervezeti teljesítmény növelése egy új motivációs rendszerrel/. International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS) Vol. 1. (2016) No. 1. 1–9.

VERESNÉ SOMOSI MARIANN 2011. Alapvető képesség: a szervezeti és az egyéni képesség fejlesztése. Magyar Minőség 20. évf. (2011 május) 5. sz. 11–20.
http://quality-mmt.hu/wp-content/uploads/2016/06/2011_05MM.pdf (2018-08-21)

WIMMER ÁGNES 2001. Teljesítménymérés. In: Chikán-Demeter (szerk.) 2001: 531–567.

WOMACK, JAMES P.; JONES, DANIEL T. 2009. Lean szemlélet. A veszteségmentes, jól működő vállalat alapja. Budapest: HVG K.

ZÉMAN ZOLTÁN, TÓTH ANTAL 2012. A humáncontrolling, a controlling rendszer funkcionális részrendszere. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 407–442.

DR. BAJI DÓRA ANTÓNIA
VEZETŐI KOMPETENCIÁK A BÍRÓSÁGI SZERVEZETBEN

VEZETŐI GÉNEK?

„A gének csak lehetőségeket teremtenek, de sosem jelentenek végzetet.”¹

I. ELŐSZÓ

A brit tudósok 2013. év januárjában hozták nyilvánosságra a *The Independent* brit lapban, hogy felfedezték az rs4950 kódjelű "vezetői" gént, amely öröklődik és kapcsolatba hozható azzal, hogy az emberek vezetővé válnak. A szakemberek szerint további kutatások szükségesek annak megértéséhez, hogy az rs4950 jelű gén milyen kölcsönhatásban áll más környezeti tényezőkkel.²

Hosszasan gondolkoztam a „vezetői gén” beazonosításáról szóló tudományos eredményről. Egy gén? A bírósági szervezetben is egyetlen gén lenne felelős azért, hogy valaki jó vezető-e vagy sem?

¹ Szendi Gábor programozó matematikus, pszichológus, forgatókönyvíró, dramaturg, Semmelweis Egyetem Magatartás-tudományi Intézet egykori tudományos munkatársa, klinikus

² <https://www.profession.hu/cikk/20130116/bebizonyosodott-a-vezetesre-szuletni-kell/2096>, letöltés és megtekintés: 2018.09.01.

A kérdés nem hagyott nyugodni, így amikor a 2018. Mailáth György Tudományos Pályázatnál a „Vezetői kompetenciák a bírósági szervezetben” című téma megjelent, úgy gondoltam, a brit tudományos kutatási eredményt egy kicsit más nézőpontból is megvizsgálom.

Jó néhány vezetési elméletről szóló könyv elolvasása közben találtam rá egy érdekes történetre:

„Volt egyszer egy lelkes fiatal, aki olyan különleges vezetőt keresett, aki képes a mai változó világban is hatékonyan vezetni és igazgatni. Olyasvalaki után kutatott, aki arra ösztönzi az embereket, hogy egyensúlyba hozzák a munkát és a magánéletüket, hogy így mindkettő sokkal sikeresebb és élvezetesebb legyen. Éveken át járta a világot, és mindent tűvé tett egy efféle vezető után.

Amikor az ifjú ellátogatott a „keménykezű” vezetők irodájába, azzal szembesült, hogy az ottani vezetők eredményorientált főnökek tartották magukat, gyakorlatiasnak, realistának és profitorientáltak. A „kedves” vezetők irodájában a beosztottak győztesnek látszottak, a vezető együttműködő, támogató, figyelmes és emberséges volt, miközben a vállalat maga vesztesre állt.

Az ifjú ettől csak még jobban összezavarodott. Úgy látta, mindkét típus, csak részben lehet hatékony. Úgy vélte, amolyan „félíg vezetők”.

Már réges régen feladta volna a keresést, ám volt egy hatalmas előnye: pontosan tudta, Ő mit keres. „Ezekben a változó időkben – gondolta – a leghatékonyabb vezetők önmagukat és a munkatársaikat is úgy vezetik, hogy az embereik és a szervezetük egyaránt profitáljon a jelenlétükből.”

Ekkor csodálatos történetek jutottak el hozzá egy különleges vezetőről. Azt hallotta, az emberek szeretnek vele dolgozni, és közös erővel kimagasló eredményeket érnek el. Csak félíg meddig hitte, amit hallott, de kíváncsi volt, hogy megosztja-e vele a titkait ez a különleges vezető.”³

Az ifjú megtalálta-e azt, akit keresett? Várjunk még vele. Találkoztak.

Hasonló titkot próbáltam jómagam is kutatni. Egy ilyen különleges vezetőnek születni kell, genetikailag kódolva van, elegendő-e az „önismeret” szemüvegén történő vezetői attitűd, vagy érdemes más perspektívából is vizsgálni?

³ Ken Blanchard , Spencer Johnson: Egyperces menedzsment, HVG Kiadó Zrt Budapest 2017, 13-14.o.

A 2018. évi Mailáth György Tudományos Pályázat „Változás és állandóság a bíróságokon – a XXI. század kihívásai” engem is nagy kihívás elé állított, viszont tudtam, mit keresek.

II. BEVEZETÉS

A bírósági szervezet kiemelt hangsúlyt fektet a bírósági vezetők felkészültségének, vezetői képességeinek, készségeinek továbbfejlesztésére. A bírósági vezetőképzés a társszervek és az európai bíróságok viszonyában is kiemelkedő színvonalú.

Az Országos Bírósági Hivatalnak (OBH) 2018. évben is folytatódott a Magyar Igazságügyi Akadémián a „Vezetőképző - komplex kompetenciafejlesztő tréning” elnevezésű programja. A képzés során a résztvevők megismerhetik a legmodernebb munka- és szervezetpszichológiai, vezetési és menedzsment modelleket, elméleteket, és megtanulhatják, hogyan lehet azokat a bírósági gyakorlatba átfordítani. Az önismeret „szemüvegén” keresztül nyernek bepillantást saját vezetői működésükbe.⁴

Az Országos Bírósági Hivatal Elnöke a Nyíregyházi Törvényszék 2018. május 16. napján megtartott összbírói értekezlet sajtótájékoztatóján kiemelte: „A bíróságok élén olyan magasan képzett, menedzser szemléletű vezetőkre van szükség, akik gyorsan és hatékonyan tudnak reagálni a modern kor kihívásaira, a változásokra.”⁵

Ez a szemlélet hatja át ebben a változó világban a magyar bírósági rendszer szervezeti kultúráját.

A szervezeti szintű gondolkodáshoz képest megpróbáltam a vezető - mint ember - aspektusából vizsgálni, milyen lehetőségei vannak egy bírósági vezetőnek arra, hogy „vezetői génekkel” vagy anélkül is csúcsteljesítményt érjen el. Ehhez alkottam meg a „perspektivikus-ráció” fogalmát, a „tisztánlátás” képességét, amit a pályázatomban szeretnék bemutatni.

Számos szakirodalom foglalkozik a „jó vezető” fogalmával, a vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonságával⁶, hogy hogyan vezetnek a legjobb vezetők⁷, az

⁴ [https://birosag.hu/media/aktualis/fokuszban-vezetoi-kompetenciafejlesztes, letöltés és megtekintés](https://birosag.hu/media/aktualis/fokuszban-vezetoi-kompetenciafejlesztes, letoltés és megtekintés): 2018.08.27. 9:18

⁵ <https://birosag.hu/media/aktualis/felkeszult-magasan-kepzett-vezetok-szuksegesek-birosagok-elere> Letöltés és megtekintés: 2018.07.20. 14:39

⁶ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Könyvkiadó 2007

⁶ DAWSON CHURCH: Génjeink csodája, Human Training Kft, felelős kiadó: Sággy András 2011 43.o.

⁷ BRIAN TRACY ÉS SZABÓ PÉTER: Hogyan vezetnek a legjobb vezetők? Szabó Péter felelős kiadó 2015

aranyat érő vezetői ismeretekkel⁸, a csúcsteljesítményű vezetésről⁹, arról, hogy a jó vezetők esznek utolsónak¹⁰, az érzelmi és digitális intelligencia jövőbeli kulcs szerepével, a karizmatikus vezetéssel¹¹, azonban a hogyanra ennél jóval nehezebb választ találni.

A kutatások alátámasztották, ma már nem létezik olyasmi, hogy eleve elrendelt képesség. Az agy alkalmazkodó-képes, és képzésével szert lehet tenni olyan készségekre, kompetenciákra, amelyekkel korábban nem rendelkezünk.

A lehetőségek téra igenis bővíthető, és folyamatosan alakítja mindaz, amit életünk során teszünk. A tanulás tehát nem arra való, hogy elérjük vele lehetőségeink határait, hanem arra, hogy tágítsuk őket.¹²

A gondolataink és érzéseink egész bonyolult kapcsolatrendszer szerint kapcsolhatják ki-be a génjeink egyes csoportjait.

A tudomány kezdi megérteni, hogy bár rögzített génkészletünk lehet a kromoszómáinkon, az, hogy ezek közül a gének közül melyik válik aktívá, szoros kapcsolatban van a szubjektív tapasztalatainkkal és azzal, hogy hogyan dolgozzuk fel ezeket a tapasztalatokat.

Az érzelmeink és viselkedésünk alakítják az agyunkat azzal, hogy idegpályák kialakulását stimulálják, és megerősítik a régi mintákat, vagy új pályákat alakítanak ki.

Ha egy témára sokat gondolunk, vagy egy dolgot gyakran teszünk, akkor testünk idegsejtjeinek megnövekedett információ mennyiséget kell továbbítania. Gondolataink, a tudatosságunk minősége megnöveli az információ áramlást bizonyos idegpályákon. a génjeinket minden nap befolyásolja a gondolataink és érzéseink teremtette környezet.

Pályamunkám a bírósági szervezeten belüli vezetői kompetenciákról szól. Egy olyan hivatásról, amely különleges szakértelmet és elkötelezettséget igényel a folyamatosan változó felgyorsult világban, az állandósság értékeinek megőrzésével.

⁸ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013

⁹ ANDREW S. GROVE: csúcsteljesítményű vezetés, Bagolyvár Könyvkiadó 1998

¹⁰ SIMON SINEK: A jó vezetők esznek utolsónak, HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2017

¹¹ SIMON TYLER, A karizmatikus vezetés könyve, HVG Kiadó Zrt 2016

¹² ANDERS ERICSSON-ROBERT POOL: Csúcsteljesítmény HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2018 19.o.

Egy új szemlélet megalkotásával próbáltam komplex módon vizsgálni a vezetővé válás folyamatát, valamint a vezetők jelentőségét és felelősségét a digitalizálódó társadalomban.

Az általam kidolgozott perspektivikus-ráció elmélete egy olyan gondolkodásmód, amely mindenkinek szól. Annak a vezetőnek, aki „csak” saját magát vezeti, és olyan vezetőknek is, akik csoportokat, bíróságokat, szervezeteket, embereket irányítanak. A perspektivikus-ráció, a tisztánlátás képessége. Ez a szemlélet és ennek a fejlesztése az igazságszolgáltatás függetlenségének egyik garanciája lehet, hiszen magán az emberen és a gondolkodásmódján múlik, mindentől és mindenkitől független. Egy lehetőség.

A téma kiválasztásával pedig szerettem volna adózni Magyarország azon kúriai elnökének, aki az országbírói címet is viselte, és emlékét illetve hagyatékát az OBH elnöke által alapított tudományos pályázat is őrzi, Mailáth Györgynek.

Benne a mindenkor vezetői kompetenciái munkálkodtak. Hitelességével, elkötelezettségével példát mutatott, számos érdeme mellett Országbíróként és a főrendiház elnökeként felszólalásaiban, mint utána rendre utódai is, szót emelt a bírák megbecsüléséért.

III. KOMPETENCIA ÉS VEZETÉS

1. Kompetencia

„A kompetenciát úgy kell tekinteni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában.” (Coolahan)

A kompetencia a *competencia* latin szóból ered, hatáskört, illetékességet; hozzáértést; alkalmasságot, képességet jelent.

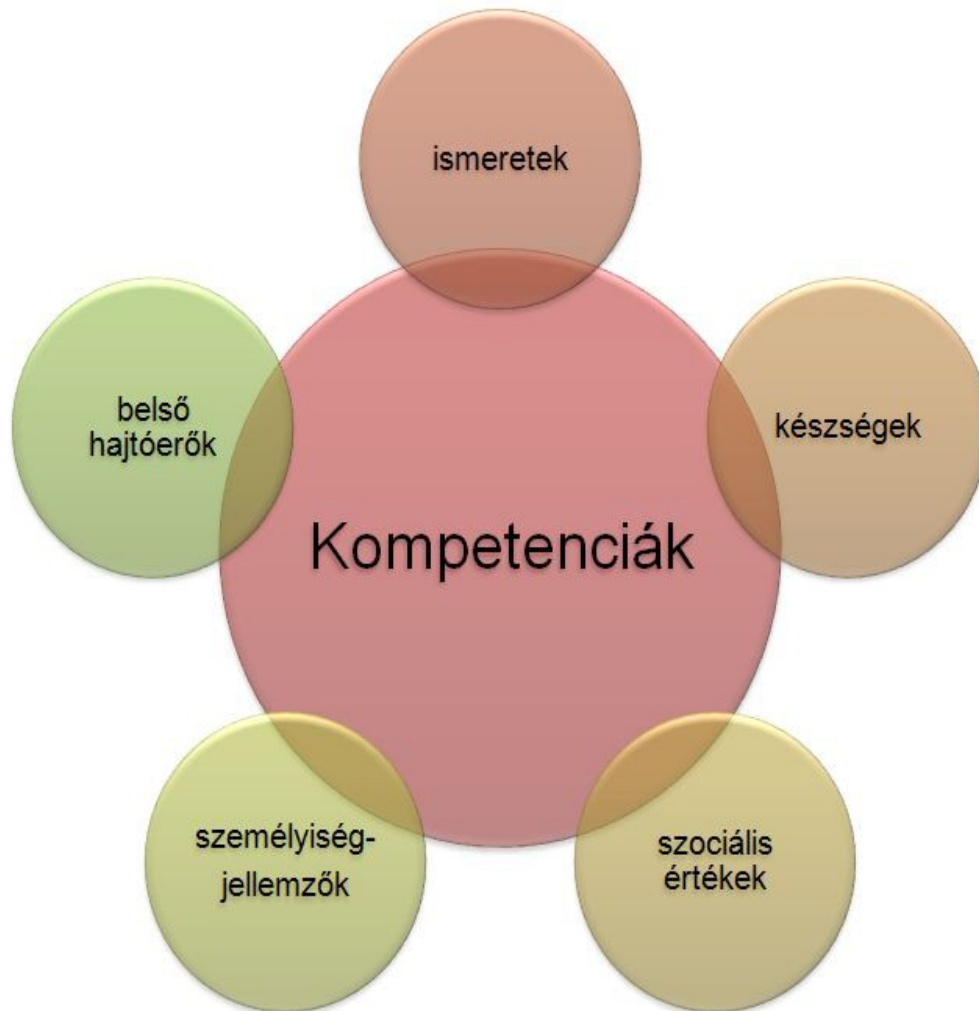
A kompetencia nem szinonimája a képességnek (*skill*), hanem képesség (*ability*) komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására.

A fogalom magában foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és az értékeket egyaránt.

A pedagógia kompetenciafogalma **készségek** és **képességek** együttesét jelenti, melyek segítségével, valaki problémamegoldásra képes egy adott területen, jelenti továbbá az illetőnek azt a hajlandóságát is, hogy a problémamegoldásra való képességét alkalmazza és kivitelezze.

A fogalom magában foglalja az illető tudását, tapasztalatait éppúgy, mint személyes adottságait. A kompetencia a döntést, kivitelezést, megvalósulást szolgáló képességrendszer.

A kompetencia összetevői:¹³

2. Vezető és vezetés

2.1. A vezetés történelme

Bár a vezetés a [munkamegosztás](#) kezdetétől fontos szerepet töltött be az emberiség történelmében, a róla kialakult nézetek egészen korunkig, túlnyomó

¹³Dr.Baji Dóra Antónia Parainesis az y és z generációhoz c. 2017. évi Mailáth György Tudományos pályázat 24.o.

részben csupán a hatalom megszerzése ([hadvezetés](#)) és gyakorlása ([uralkodás](#)) módszerének tekintették.

Minden kor „uralkodó osztálya” saját beavatott tudományának, és [társadalmi kiváltságának](#) tekintette azt.

A [történelem](#) folyamán a vezetés, [gazdagság](#) és [hatalom](#) egymáshoz való viszonya sokáig nem volt tisztázott. Gyakran a gazdagságból származó hatalmat (vagy fordítva) vezetési képességnek tartották.

Történelmileg az [arisztokratikus](#) gondolkodók feltételezték, hogy a vezetési képesség a „kék vér” és „jó gének” következménye. Ezzel ellentétben, a [demokratikusabb](#) érzelműek olyan természetes [adottságú](#), [tehetséges](#) vezetőkre mutattak, mint például a tehetségüknek köszönhetően sikeres életpályát befutó [napóleoni](#) ezredesek.

Hasonlóképpen a hagyományszeretők, a [római pater familias](#) államvezetéséről beszélnek, míg a [feminista](#) gondolkodás az érzelmileg ráhangolt, érzékeny és egyet- és együtt érző útmutatást hozza fel. A [19. században](#) az [anarchista](#) gondolat kidolgozása magát a vezetés fogalmát megkérdőjelezte. Erre a kérdésre adott egyik válasznak tekinthető a [Leninizmus](#), amely a fegyelmezett és képzett [elvtársak](#) egy elit csoportját ruházta fel a [proletárdiktatúrát](#) létrehozandó [szocialista forradalom élharcosainak](#) feladatával.

A vezetés más történelmi nézetei a vallási és világi vezetés látszólagos elméleti különbségeit mutatták ki. A [császári-pápista hitelvek](#) évszázadokon keresztül volt a támogatók és ellenzők keresztüzében. A [politikai](#) életben a vezetést az államférfiak, -nők gyakorolják.¹⁴

A folyamatszabályozás három szerepköre – a jeladás, végrehajtás és ellenőrzés – nem mindig különül el. Ténylegesen elemeiben csaknem minden tevékenységünkben megtalálható mindhárom funkció. Modern vezetéselméleti tanulmányok (például [Stephen R. Covey](#)) egyre növekvő mértékben hangsúlyozzák e vezérlési rendszerek mikro-szinten való felismerésének fontosságát arra utalva, hogy az egyre növekvő komplexitású felépítményekben egyre nagyobb szerep jut az egyén tudatosságának.¹⁵

¹⁴ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vezet%C3%A9selm%C3%A9let> Letöltés és megtekintés.2018.07.20. 18:14

¹⁵ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vezet%C3%A9selm%C3%A9let> Letöltés és megtekintés.2018.07.20. 18:28

2.2. Magyarországon a bírósági szervezet kialakulása és a bírósági vezetőség történelme

Magyarországon az Országbíró, mint legfőbb vezető a bírósági szervezetben, országos bíróvá a 13. század elején vált, miután az udvari gazdasági teendőit átadták a tárnokmesternek. Munkáját a familiárisai közül választott alországbíró és ítélmesterek segítették.

Az országbíró a nádor után következő nagybírója volt az országnak, és aki mint ilyen, hiteles pecsét alatt bírói parancsokat bocsáthatott ki, bizonyításokat, megbízásokat a hiteles helyekhez adhatott. I. Mátyás az állam bírói intézményét rendezvén, 1486. évi dekrétumában az országbíró a második helyre, a nádor után sorolja; később a Hétszemélyes Tábla közbírója és a nádor akadályoztatása esetében elnöke, a királyi táblához pedig kinevezte az országbírói ítélmestert, az al-országbíró. Az 1608. évi III. törvénycikk szerint az országbíró a nádor halála után egy év múlva a király helyett a nádorválasztó országgyűlést összehívja, valamint még a főrendi táblának és a helytartó tanácsnak tagja és másodelnöke volt.

A 19. század végére azonban az országbíró állásának közjogi jelentősége sokkal csekélyebb volt; az 1896. évi LIV. törvénycikk értelmében az országbíró a Kúria semmitő osztályának elnöke volt, az 1881. évi LIX. törvénycikk alapján a semmitőszék a legfőbb ítélőszékkel egyesítettvén, a Királyi Kúria elnöke lett. 1882. január 1-jétől a Magyar Királyi Curia, mint egységes bíróság járt el. A Magyar Kúria 1949-ben megszüntetésre került. Az 1949. évi XX. törvénnyel elfogadott Alkotmány a törvényszékeket megyei bíróságokként, az ítélőtáblákat felsőbbbíróságokként, míg a Magyar Kúriát a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságaként jelölte meg.

A politikai rendszerváltással, az 1989-es alkotmány-módosítással a legfőbb bírósági fórum a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága elnevezést kapta. A jogállamiság alapjainak fokozatos kiépítésével együtt néhány jelentős átalakítás már az első években is érintette a bírósági szervezetet. A bírák kinevezése a köztársasági elnök hatáskörébe került; a bírói öngazgatás szerveiként intézményesültek az összbírói értekezletek, a bírói tanácsok. Az igazságügy-miniszter igazgatási partnereként megalakult az Országos Bírói Tanács. Az átfogó bírósági reform megalapozásához és megvalósításához sor került az Alkotmány módosítására. A törvényalkotó - az indokolás szerint - abból indult ki, hogy az igazságszolgáltatás nagymértékben kibővült feladatainak jogállami szinten történő ellátása csak átfogó, minden kapcsolódó részt érintő reformmal lehetséges, ezért az eljárásjogok és a bírósági szervezet, a bíróságok igazgatása, valamint a bírák jogállása, javadalmazása területén alapvető változások szükségesek.

A törvény az előbbiekre figyelemmel a bírósági szervezetet, mint a végrehajtó hatalomtól elkülönült egységes szervezetet határozta meg, és a bírói függetlenség alapvető biztosítékeként a bíróságok igazgatásának olyan rendszerét kívánta kialakítani, amely a politikailag semleges bírói hatalmat elkülöníti a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól. Ennek érdekében az igazságügy-miniszternek a bíróságok igazgatásával kapcsolatos jogosítványait megszüntette. A bíróságok igazgatására létrehozta a kétharmad részben a bírák által választott bírákból, egyharmad részben delegáltakból álló Országos Igazságszolgáltatási Tanácsot. Az OIT lett a bírósági igazgatás legfelsőbb irányító szerve. A bíróságok igazgatásában közreműködő bírói testületek véleményezési jogkört kaptak.

A háromszintű bírósági rendszert - a jogorvoslati fórumként működő ítélőtáblák beiktatásával - a jogalkotó négy szintűvé alakította. Indokolása szerint ez a megoldás lehetővé teszi a hatáskörök ésszerűbb telepítését, a jogorvoslati rendszer differenciáltabb szabályozását. Megállapította, hogy a Legfelsőbb Bíróság addigi hatásköre és az ebből következő munkaterhe nem teszi lehetővé a bírósági jogalkalmazás egységének biztosításával kapcsolatos alkotmányos feladatainak ellátását, indokolt ezért, hogy a másodfokú ügyeinek döntő része az ítélőtáblákhoz kerüljön.¹⁶

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény és a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény elfogadásával a bírósági szervezetben új típusú központi igazgatási rendszer lépett életbe, amely az igazságszolgáltatásban a rendszerváltozás után a második nagy átalakítást valósította meg.

2012. január 1. napjától olyan letisztult irányítási modell jött létre, amelyben az ítélkezés szakmai felügyelete és a központi igazgatás pregnánsan elválik egymástól. Az ítélkezés egységességének és szakmai színvonalának biztosítása a Kúria elnökének, a bíróságok központi igazgatása pedig az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnökének feladatkörébe került.

„Az OBH elnöke tevékenységét nem kontroll nélkül, hanem az állampolgárok, valamint az egyéb hivatásrendek előtt transzparensen és az Országos Bírói Tanács felügyelete alatt látja el. Ez a változás lehetővé tette mind a bíróságok központi igazgatásának, mind a bíróságok szakmai irányításának a korábbinál hatékonyabb és átláthatóbb működését.

Az igazságszolgáltatás feladatát Magyarországon a Kúria, az ítélőtáblák, a törvényszékek, a járásbíróságok és kerületi bíróságok, valamint a járási és a

¹⁶ <http://kuria-birosag.hu/hu/kuria-tortenete>, letöltés és megtekintés: 2018.07.20. 19:07

közigazgatási és munkaügyi bíróságok látják el,¹⁷ élükön elnökök, elnökhelyettesek, és létszám függvényében csoportvezetők, csoportvezető-helyettesek.

Napjainkban a vezetőket attól függően, hogy a szervezet hierarchiájában milyen szinten állnak, különböző vezetési szintekre tagoljuk a bírósági szervezeten belül is.

- Az úgynevezett felső vezetés. Az ehhez a szinthez tartozó vezetők a hierarchia csúcsán helyezkednek el. Ezen a szinten döntenek a szervezet céljairól, itt határozzák meg a szervezeti politikát és a célok elérését szolgáló stratégiákat (OBH Elnökének stratégiai célkitűzései). Ezeknek a vezetőknek a feladatai közé tartozik a szervezet külvilág felé mutatott arculatának meghatározása is.
- A szervezet legtöbb vezetője a középvezetői szinthez tartozik. Ide tartoznak mindazok a vezetők, akik a felső szintű vezetés és az operatív vezetés között helyezkednek el. Az ő feladataik közé elsősorban a felső szintű vezetők által kidolgozott politika megvalósítási stratégiájának kérdései tartoznak, illetve az operatív vezetés munkájának koordinálása.
- A munka végrehajtásáért felelős vezetők az alsó, vagy operatív vezetők.

A három vezetői szint feladatainak különbözőségét jól példázza az alapvető vezetői képességek különböző mértékének szükségessége szintenként. Az említett alapvető vezetői képességek:

- technikai (mennyire szükséges az adott vezetőnek a szakma specialitásait ismernie),
- humán (mennyire kell tudnia az adott vezetőnek a vezetése alá tartozó embereket kezelni, irányítani),
- konceptuális (milyen mértékben kell az adott vezetőnek az általa vezetett egységet a teljes rendszer egészéhez illeszteni, milyen gyakran kell stratégia alkotással foglalkoznia)¹⁸.

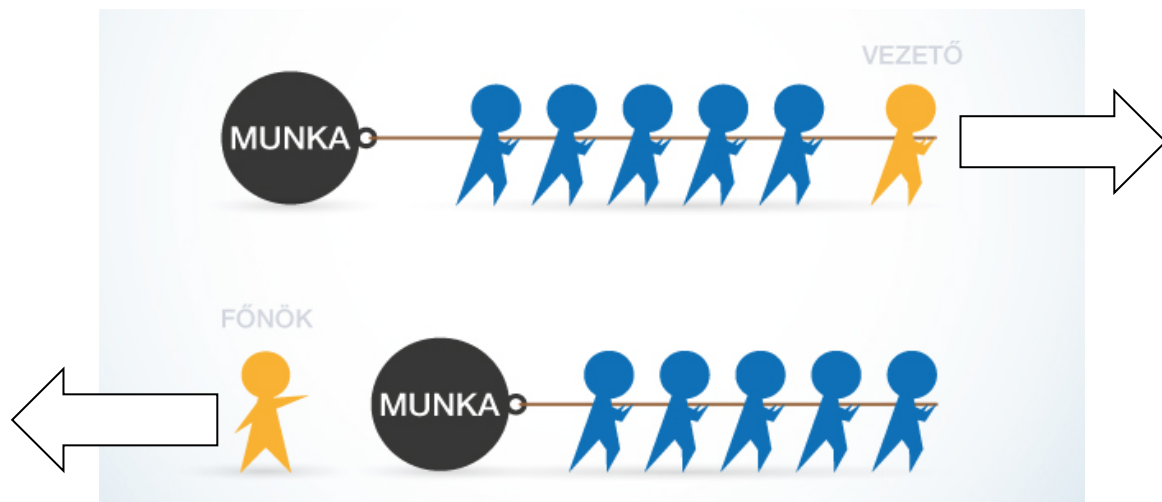
A három vezetői szint feladatainak azonossága:

- A XXI. század kihívásainak való megfelelés.

¹⁷ <https://birosag.hu/obh> Letöltés és megtekintés: 2018.07.20.18:54

¹⁸ http://centroszet.hu/tananyag/vezetes/262_vezeti_szintek.html , letöltés és megtekintés: 2018.07.20. 19:42

3. Vezető vagy Főnök?

19

„Akkor élsz, ha másokért élsz”²⁰

Maga a vezetés az az, amikor valamilyen cél érdekében egy ember befolyásolja a többi embert. Az ember, aki befolyásol, az a *vezető*. A főnök lényegében ennek egy szinonimája, azonban ma már különbséget szokás tenni a kettő között.

1. Egy főnök mindig tudja, mit és hogyan kell csinálni, egy vezető viszont meg is mutatja.
2. Egy főnök „parancsol”, egy vezető megkér.
3. Egy főnök büntetéssel fenyeget, vagy legalábbis szinte sosem dicsér, csak akkor szólal meg, ha negatívumot mondhat, míg egy vezető támogat, dicsér, motivál.
4. Egy főnök elvárja a tiszteletet, egy vezető kiérdemli.
5. Egy főnök áthárítja a felelősséget az alkalmazottjaira, vagy egy pozitív esetben csak magának tudja be a sikert, míg egy vezető kiáll a csapata mellett.²¹

¹⁹ <https://www.cvonline.hu/blog/2018/karriertanacsok/fonok-vagy-vezeto/16781> Kép letöltés és megnyitása: 2018.07.20. 20:30

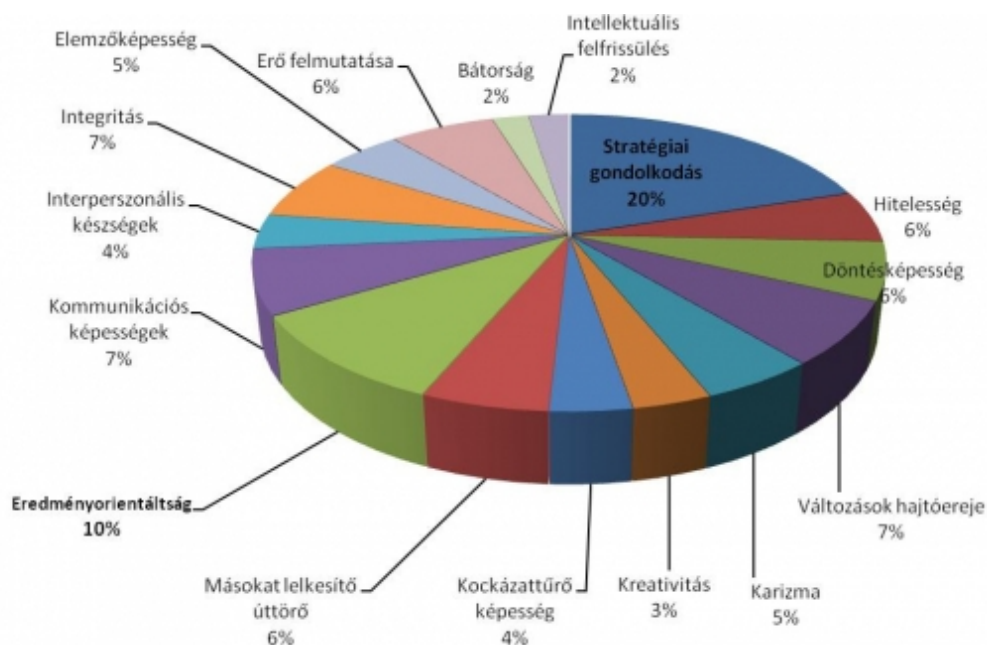
²⁰ SZÉCHENYI ISTVÁN, Levél Béla fiához

²¹ <https://www.cvonline.hu/blog/2018/karriertanacsok/fonok-vagy-vezeto/16781> Letöltés és megnyitása: 2018.07.20. 20:32

6. Egy főnök túlterheli a munkavállalóit, egy vezető, ha növeli a terhelést mindig ad valamit cserébe (dicséret, előléptetés, más beosztás), különben a tehetséges alkalmazott inkább odébb áll.
7. Egy főnök nem hagyja, hogy az emberek kövessék a szenvedélyüket, míg a vezető bátorítja a szenvedéllyel fűtött tehetséges alkalmazottakat, hogy a munkájuk során megérezhessék a flow-élményt, hiszen a kutatások azt bizonyítják, akik kiélhetik szenvedélyüket, ötször hatékonyabban dolgoznak.²²

Gróf Széchenyi István a „Legnagyobb magyar” az „Új Magyarország megteremtője”, a lángelme éleslátásával ismerte fel nemzete haladásának legfőbb akadályait s a honszeretet szenvedélyével küzdött eszméi érdekében. Béla fiához írt Intelmében hangsúlyozta, „Akkor élsz, ha másokért élsz”, ez a hitvallása napjainkban is helytálló.

4. A vezetői kompetenciák

23

Számos kutatás foglalkozott már azzal, hogy melyek azok a legfontosabb kompetenciák, amelyekkel egy vezetőnek rendelkeznie kell. Az ábra szemléletesen

²²JEFF BOSS, a Forbes.com szerzője

²³https://www.google.hu/search?q=vezet%C5%91i+kompetenci%C3%A1k&newwindow=1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKUWjUw_3-ua_cAhWhsaQKHb-DAb0Q_AUICigB&biw=1429&bih=994, a kép letöltése és megtekintése: 2018.07.21.7:25

mutatja, hogy rendkívül összetett és sokoldalú „elvárások” fogalmazódnak meg a vezetőkkel szemben.

4.1. „Változás és állandóság” – a bírósági vezetők kihívásai

A XXI. században, Herakleitosz Kr.u.1. századi görög filozófus szavai visszacsengnek: „Semmi sem állandóbb, csak a változás maga”, és éppen ez a gondolat a 2018. évi Mailáth György Tudományos pályázat mottója is: „Változás és állandóság”.

Napjainkban az internet, a digitalizáció, a hálózatok koráról, ember és gép együttműködéséről beszélünk.

A munka olyan fogalmak által meghatározott, mint a mesterséges intelligencia, robotika, önjáró autók, szervezeti dizájn, ember, mint legfontosabb erőforrás, digitális bíróság, elektronikus kapcsolattartás.

Mi az, ami ma mégis más? Változás mindig volt, azonban az kétségtelen, hogy a változás korábban lassabban ment végbe.

Ami egyfelől megmozgat és energiát ad, az másfelől kiegészéshez is kimerültséghez, előírások szerinti munkavégzéshez, felmondás fontolgtatásához vezethet, újítások elmaradását idézheti elő.

Egy Capgemini tanulmány lényegre törően összefoglalta, mit jelent mindez a vezetők számára:

„A vezető lehetőségei végesek, hogy meghatározott idő alatt ambiciózus, ugyanakkor reális célokat érjen el, minimális ráfordítással.

Vagy törvények, szabályok és kollégái egyéni leterhelhetősége ellen vét, vagy szem elől téveszti a szervezet és tagjai fenntartható fejlődését.”²⁴

„Eddig leginkább az volt a jellemző, hogy a kiemelkedő teljesítményt nyújtó szakértők vállaltak vezetői pozíciót. A tapasztalatok szerint, azok a vezetők, akik magas szintű szakmai tudással rendelkeznek, azoknak a vezetői kompetenciája kevésbé fejlett, viszont, ha kiemelik őket, komoly szakmai űrt hagynak maguk mögött.”²⁵

²⁴ KATRIN GREBER, RENATA FREISTER: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018 14.o. vö. Capgemini Consulting, Change Management Studie 2010, 54.o.

²⁵ KATRIN GREBER, RENATA FREISTER: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018 14.o.

A XXI. század vezetőkkel szemben támasztott kihívása óriási a bírósági szervezetben is: az együttműködés új formái, agilis struktúrák kialakítása. Erős, bírósági szervezetben otthonosan mozgó vezetőkre van szükség, akik részvételen alapuló vezetést alkalmaznak, akik hisznek az emberekben és bíznak saját képességeikben.

Az agilis eljárások lehetőséget teremtenek a problémák korai észlelésére és megoldására.²⁶

Az agilis szemléletű vezetés rugalmas alkalmazkodás a folyton változó körülményekhez, újraértékelés, feltárás, cselekvés. A dolgozók – egyéni szükségleteivel együtt – részesei a folyamatoknak. Az agilis vezetés a csapatot állítja a középpontba – kreatív, gyors és felelősséggel cselekvő csapatot – anélkül hogy a dolgozót, mint egyént figyelmen kívül hagyná.

A bürokrácia, az elhúzódozó szervezeti folyamatok már a múlté, ahogy az egyszemélyes vezetés is. A vezetés egyre indirektebbé válik. A gondolkodás már nem hagyható kizárólag a menedzsmentekre, hanem engedni kell, hogy az alkalmazottak is részt vállaljanak a vezetésből. Így elősegíthető egy nyitott, inspiráló közösség kialakulása és felhasználhatóvá válik a kollektív intelligencia.²⁷

5. A jövő kulcskompetenciái: érzelmi intelligencia és digitális kompetencia

Milyen kompetenciákkal, tulajdonságokkal kell rendelkeznie a holnap bírósági vezetőjének? Mi számít fontosnak a változások korában? Teljesen új kompetenciákra lesz szükség?

5.1. Érzelmi intelligencia

Az érzelmi intelligencia – kombinálva a csapatba vetett bizalommal – a jövő kulcskompetenciái közé tartozik.

A dolgozókat felhatalmazni, „képesé tenni” – egyike a vezetői feladatoknak. Ehhez hozzátartozik a jó kapcsolatok kiépítése és ápolása is, azaz a múltból hozott „értékek”, hagyományok, mint „állandóság” szerepe.

Az olyan szociális, személyes és módszertani kompetenciák, mint az empátia, rugalmasság, feladatok prioritásának meghatározása, megoldási – és döntési

²⁶ KATRIN GREBER, RENATA FREISTER: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018 15.o.

²⁷ KATRIN GREBER, RENATA FREISTER: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018 17.o.

folyamatok menedzselése, mindig fontosak voltak, ami megváltozott, az a kompetenciák mélysége és megjelenési formája.

Több pszichológus, köztük Gardner, úgy véli, hogy a hagyományos intelligenciára irányuló mérésekkel, mint az IQ-tesztek, nem lehet teljesen megmagyarázni ezt a kognitív képességet. (Smith 2002) A területre irányuló komolyabb kutatások az 1980-as években indultak meg Peter Salovey és John „Jack” Mayer vezetésével.

Az ő munkájuk, ami fejlődőképességnek bizonyult, az intelligencia részévé tette a fogalmat. Az érzelmi hányados először Keith Beasley cikkében jelent meg 1987-ben.²⁸

Kitágítva Howard Gardner intelligenciafajtáinak meghatározását, Salovey az érzelmi intelligencia öt kategóriáját jelölte ki. Goleman (1995) átvette Salovey definícióját, és a következő öt érzelmi készség kategóriát határozta meg:

1. *Az érzelmek felismerése.* Az öntudat – az érzelem azonnali tudatosítása – pillére az érzelmi intelligenciának. Minél biztosabb valaki az érzéseiben, annál hatékonyabban irányítja életét, mert egyértelmű számára, hogyan viszonyul ténylegesen személyes döntéseihez. Ide tartozik az érzelmi tudatosság, pontos önértékelés, önbizalom.
2. *Érzelmek kezelése.* Képesség arra, hogy az érzelmeket az ember a kívánalmaknak megfelelően tudja alakítani. Akinél ez a képesség gyenge, állandó harcra kényszerül gyötrelmes érzéseikkel, akiknél viszont fejlett, sokkal hamarabb túljut a kudarcokon és válságokon az élet minden területén. Ilyen az érzelmi önkontroll, kongruencia (hitelesség), rugalmasság, kezdeményezőkézség, optimizmus.
3. *Önmotiválás.* Az érzelmek megfelelő célokra való mozgósítása elengedhetetlen a figyelem összpontosításához, az önmotivációhoz, a kiváló teljesítmény eléréséhez, a kreativitáshoz.
4. *Mások érzelmeinek felismerése.* Az empátia, amely szintén az érzelmi tudatosságra épül, alfája az emberekkel való bánásnak. Akikben van empátia, érzékenyebben veszi a finom társas jelzéseket, melyek mások igényeit, vágyait közvetítik.
5. *Kapcsolatkezelés.* A kapcsolattartás művészete nagyrészt abban áll, hogy az ember képes arra, hogy mások érzelmeire hatni tudjon. Ilyen az ösztönző erő, meggyőzőerő, mások fejlődését elősegítő képesség, katalizálóképesség,

²⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89rzelmi_intelligencia, letöltés és megtekintés: 2018.08.24. 23:14

konfliktuskezelő képesség, csapatmunkára és együttműködésre való képesség²⁹

Ezek a készségek aranyalapjai a vezetői adottságoknak.

Annyi bizonyos, hogy a valóban hatékony vezetők az érzelmi intelligencia előző kategóriájából legalább egy-egy kompetenciájában kiemelkedően erősek. A kimagaslóan hatékonyak ötben vagy annál többen.³⁰

Az emberek adottságai természetesen különböznek. A képességek színvonala idegrendszeri adottság, semmi kétség, viszont az emberi agy rendkívül képlékeny, állandóan tanul. Az öt területen többnyire kondicionáláson múlik a teljesítmény és célzott erőfeszítéssel javítható.³¹

Az érzelmi intelligencia, mint a jövő kulcskompetenciájának a megjelenési oka, a megváltozott keretfeltételekben keresendő, aminek jellegzetessége, hogy rövid időn belül több információ és újítás vált szükségessé.

5.2. Digitális intelligencia

A digitalizáció hatására egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a kutatók a digitális intelligenciának.

A Digital Intelligence (DQ) projekt nemzetközileg elismert szakemberek és szervezetek együttműködésére épül. A digitális környezet javítása mellett a DQ projekt a digitális intelligenciát olyan szociális, érzelmi és kognitív képességek összességéként definiálja, amelyek alapvetőek a digitális élethez.

Ide tartozik a tudás, valamint az olyan készségek és képességek, amelyek segítik az érzelmek dekódolását, illetve a viselkedés szabályozását, és amelyek szükségesek ahhoz, hogy kezelhetőek legyenek a digitális kor kihívásai és igényei.

Ezeknek a képességeknek a tudáson felül olyan emberi értékekben kell gyökerezniük, mint az empátia, a tisztelet, a becsületesség és a megfontoltság. Ezek az értékek lehetővé teszik a technológia bölcs és felelős használatát, amely – a remények szerint – jellemezni fogja a jövő vezetőit.

Most nő fel az első olyan generáció, amelyik már a digitális világba született. A projekt célja, hogy minden gyermeket képessé tegyen arra, hogy digitális vezetőkké váljanak – olyan egyénekké, akiket erős identitás és pozitív értékek

²⁹ John Man Dzsingiszknán vezetői módszerének titka, HVG Kiadó, 212.o.

³⁰ John Man Dzsingiszknán vezetői módszerének titka, HVG Kiadó, 213.o

³¹ DANIEL GOLEMAN, Érzelmi intelligencia, Háttér Kiadó Budapest, Alaptíva 1987 (1995), 72-73.o.

jellemeznek, és az által, hogy ők a technológia mesterei, képesek új lehetőségeket teremteni egy jobb jövő érdekében.³²

Meglátásom szerint a XXI. század egyik legnagyobb kihívása lesz a digitális intelligencia fejlesztése a jövő vezetői számára. Az, hogy a mesterséges intelligencia uralta digitális változó világban az alapvető emberi értékek, minőségi emberi kapcsolatok meg tudjanak maradni, a vezetők pedig egy munkavállaló központú szemlélettel vezessék szervezetüket, nagy társadalmi felelősségvállalást kíván.

Mint látható, a jövő törvényszerűen abba az irányba mutat, hogy a különböző folyamatok és stratégiák gyorsabb változást, igazítást igényelnek – s ezzel együtt természetesen megváltoznak a munkakörülmények is. Ezért fontos, hogy a bírósági szervezet vezetői is képesek legyenek új helyzetekre rugalmasan reagálni, és az együttműködést motiváló kereteket kialakítani.

Mindehhez:

- magas fokú változási készség,
- stratégiai gondolkodás,
- és mindnek előtt, jó kommunikációs készség szükséges.³³

A vezetőkkel kapcsolatos kognitív, emocionális és viselkedési elvárások továbbra is folyamatosan változnak. Az innováció, a csapatmunka támogatása, a szakértelem fejlesztése megköveteli e három szint összehangolt működését, bármelyik „vezetői szinten” is áll a bírósági vezető.³⁴

„A jövő vezetői gyakorlott koncepciózus, stratégiás gondolkodók lesznek, teljes integritás és intellektuális nyitottság jellemzi őket, új utakon járnak. A lojalitás érdekében egyre heterogénebb és függetlenebb csapatokat vezetnek, melyek hierarchiában nem feltétlenül állnak alattuk. Az együttműködés érdekében le kell, hogy mondjanak szervezeten belüli és kívüli hatalmukról – vagy hatalomigényükről” (Egy új világ vezetői, Leadership 2030, HayGroup)

A bírósági vezetői kompetenciák három szintje:

³² http://orientpress.hu/cikk/2016-09-07_a-digitalis-korban-digitalis-intelligenciaval-kell-birni, letöltés és megtekintés: 2018.08.25. 13:41

³³ Katrin GreBer, Renata Freister: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018 48-47.o.

³⁴ Katrin GreBer, Renata Freister: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018 48-47.o.

KOGNITÍV (megismerő)	EMOCIONÁLIS (érzelmi)	VISELKEDÉSI
<ul style="list-style-type: none"> • koncepciózus (ötletes) és stratégiai gondolkodás • komplexitás redukciója (összetettség áttekinthetővé tétele) • összefüggések felismerése • változások kidolgozása • hierarhiamentes gondolkodás • nyitottság és kíváncsiság 	<ul style="list-style-type: none"> • sokszínűséggel (nemek, generációk) szembeni érzékenység • erkölcs és magas fokú integritás • kétértelműség tolerálása és elviselése 	<ul style="list-style-type: none"> • bizalom és nyitottság • lojalitás elérése • funkciókat és szervezeteket átívelő együttműködés • heterogén csapatok vezetése

35

IV. „PERSPETIVIKUS-RÁCIÓ” – A TISZTÁNLÁTÁS KÉPESSÉGE

1. A perspektívaváltás tudománya

Mit jelent a perspektivikus-ráció?

A perspektíva szónak konkrét és átvitt értelemben is többféle jelentése van. A szó a latin *perspicere* (keresztülrát, átlát) származéka, s a képzőművészetbe gyaníthatóan úgy került be, hogy a falfestményeken, a falra akasztott táblaképeken ábrázolt tér látványának valóságosságát fejezték ki vele. A perspektíva szabályainak megfelelően szerkesztett képen megkülönböztethető a részletek távolsága (távlat), a kép mélysége. Átvitt értelemben egy terv, életpálya várható sikerességére utal, máskor arra, hogy egy nézőpont elég hatékony a megfigyelt jelenség áttekintésére³⁶. Jelen helyzetben – a perspektíva nézőpontot jelent, még hozzá a bírósági szervezeten belüli vezetői kompetenciákra fókuszálva.

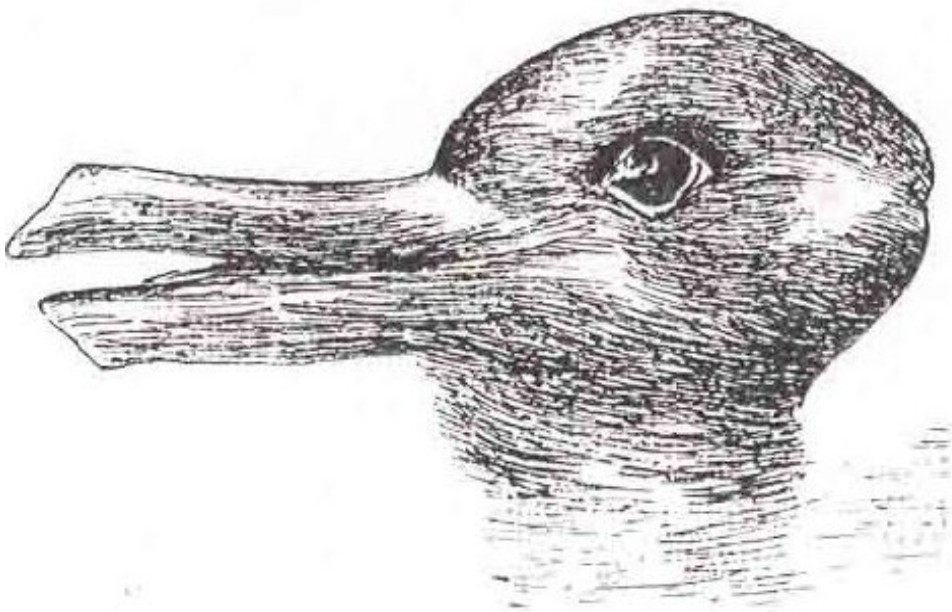
Így a perspektíva jelenti a bírósági szervezet sikerességét, másrészt azt, hogy az eredményességre nem elegendő egy nézőpont hatékony áttekintése, ahhoz teljes körű „tisztánlátás” szükséges.

³⁵ KATRIN GREBER, RENATA FREISTER: *Agilis és sikeres vezetés*, Z-press Kiadó Kft 2018 47.o.

³⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Perspekt%C3%ADva>, letöltés és megtekintés: 2018.07.21. 8:43

Szükséges a szemléletváltás, a perspektíva váltás, és a váltáshoz, változtatáshoz való vezetői hajlandóság. Először a bírósági vezetőnek kell tudnia perspektívát váltani, és más szemszögből is látni. Megfigyelni egy másik nézőpontból először saját magát, majd a magasabb és alacsonyabb szintű bírósági vezetők, bírók, igazságügyi alkalmazottak és a fizikai dolgozók nézőpontján keresztül is vizsgálni. Végül a tisztánlátás érdekében képesnek lenni mindezt láttatni is. Ez a perspektivikus ráció essenciája, azaz a nézőpont (perspektíva) helyes megítélése (ráció), avagy a tisztánlátás képessége. Ehhez szükségesek a vezetői kulcskompetenciák.

Ennek legszemléltetőbb eszköze az alábbi kép:

37

Ahhoz, hogy a világot megértsük, fontos, hogy a bejövő érzéketeket értelmes információkká szervezzük. A **Gestalt-pszichológusok** úgy vélik, hogy az egyik módja annak, hogy ez megvalósuljon, az egyéni szenzoros **ingerek** észlelése, mint egy egységes egész által lehetséges. A Gestalt szerveződés több illúzió megmagyarázására használható, beleértve a kacsanyúl illúziót, ahol a kép egésze oda-vissza kapcsol hol **kacsát**, hol **nyulat** mutatva; és azt is megmagyarázza, hogy az alak-terület illúzióban miért cserélhető fel az alak és a terület.

³⁷ http://www.wikiwand.com/hu/Optikai_csal%C3%B3d%C3%A1s, a kép letöltése és megtekintése: 2018.07.21. 9:01

Az agynak megvan a képessége arra, hogy ismert tárgyakat értelmezzen, melyek egységes alakúak vagy méretűek.

Az ismeretlen tárgyak viszont nem mindig követik az alakállandóság szabályait és megváltozhatnak, amikor megváltozik a **perspektíva**.

A tárgyak nevei, színei, megszokott formái és egyéb információi, amelyeket látunk, azonnal felbukkannak az idegi körünkből és befolyásolják a téri reprezentációt.

“Látjuk” a legfontosabb információkat a legjobb háromdimenziós kép elemeiről, amelyet az idegi hálózatunk létrehozhat. Akkor keletkeznek illúziók, amikor a látvány tudattalan elemzését tartalmazó “ítéletek” ellentétben állnak az észszerű szempontokkal.³⁸

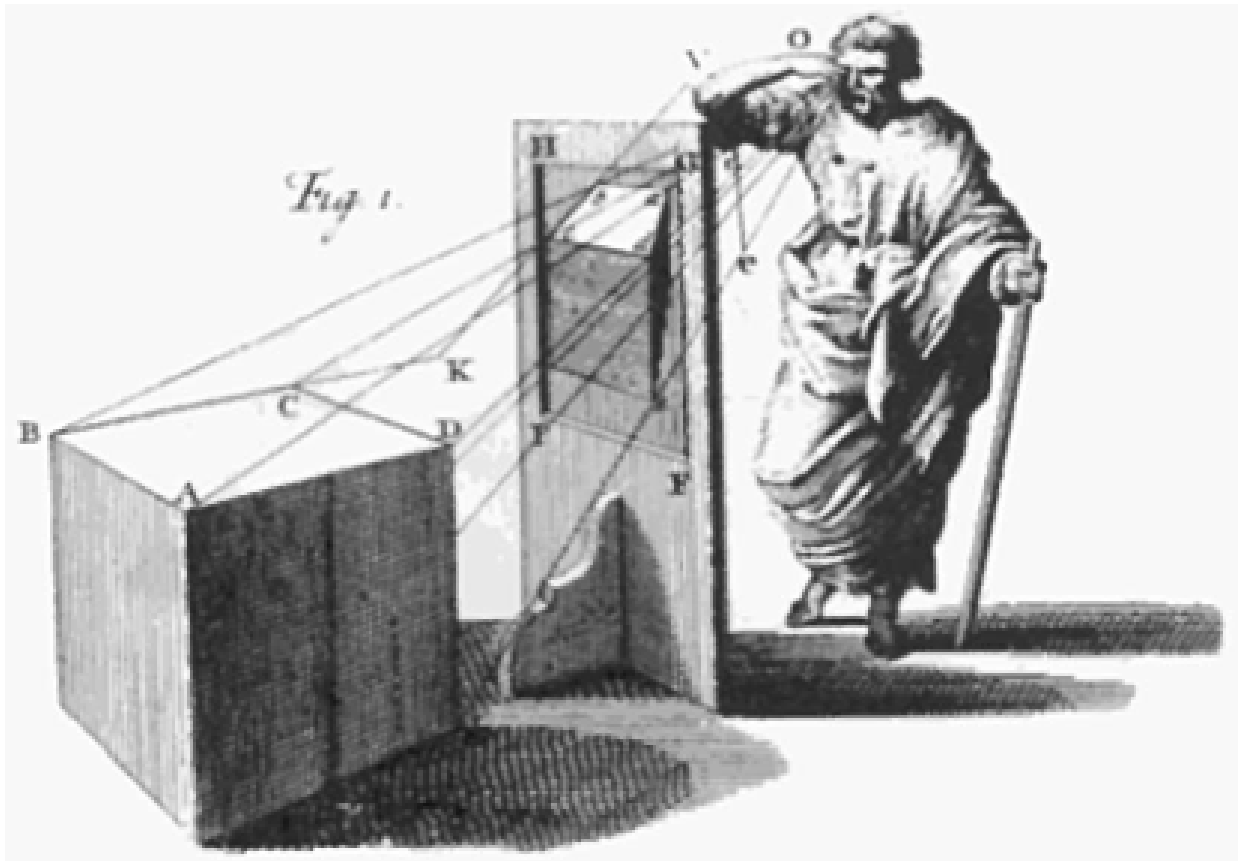
Ahhoz, hogy a több nézőpont szerinti vizsgálódás bekövetkezessen, nagy szerepe van tehát az emberi agynak, a tudatos gondolkodásnak és a tudatos gyakorlásnak. Amikor valaki ráébred, hogy mindig több nézőpontból nézhet a világra, akkor arra is rájön, nincs abszolút igazság.³⁹ Az egyik nézőpont szerint „kacsa”, a másik szerint „nyúl”. Kinek van igaza?

A „tisztánlátáshoz” a komfortzónából kilépve, meg kell próbálnia az embernek először saját magát más perspektívából látnia, majd megismerni mások nézőpontját is.

Az általam megalkotott „perspektivikus-ráció” egy olyan gondolkodásmódot jelent, amely életünk sikerpontja lehet. Látni és gondolkodni másképp, és nem arra várni, hogy a másik változzon.

³⁸ http://www.wikiwand.com/hu/Optikai_csal%C3%B3d%C3%A1s, letöltés és megtekintése: 2018.07.21. 9:06

³⁹ Fredrik Haren gondolat.ébresztő, HVG Kiadó Zrt Budapest, 2010, 74.o.

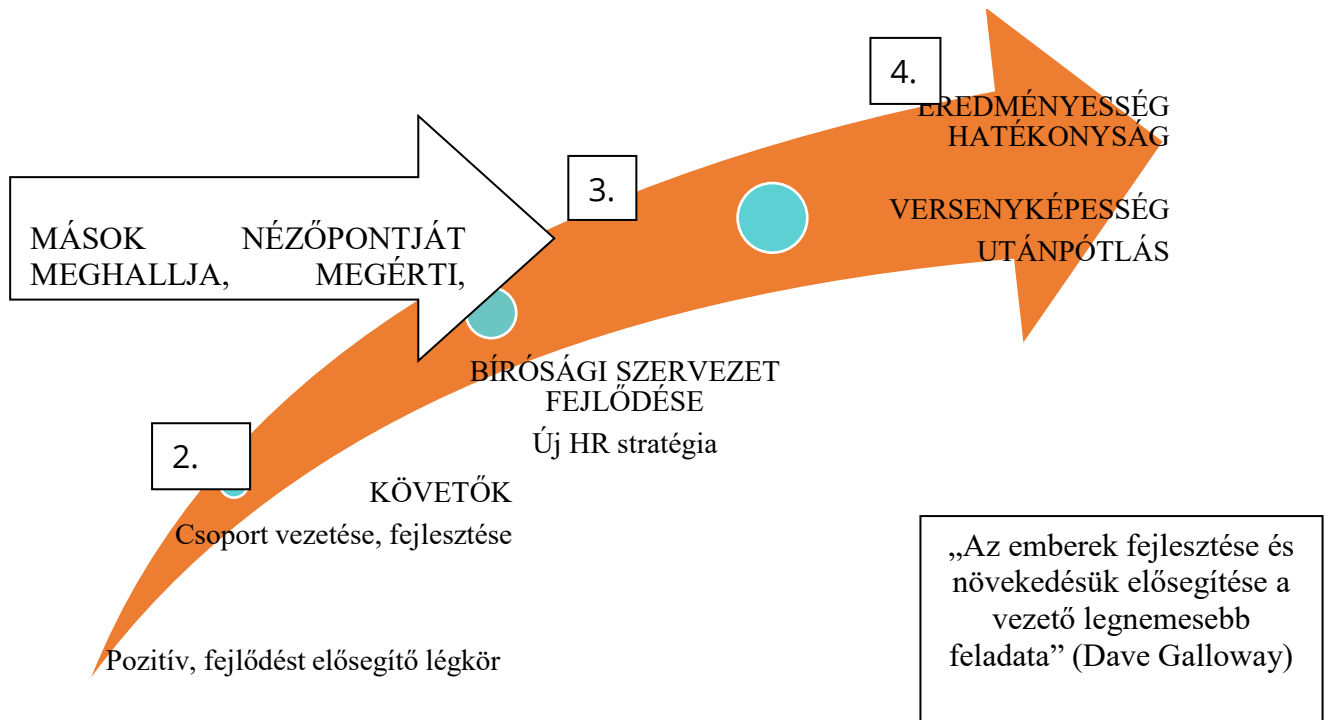
40

„Először te érts meg másokat, és csak azután próbáld megérteni magad”⁴¹

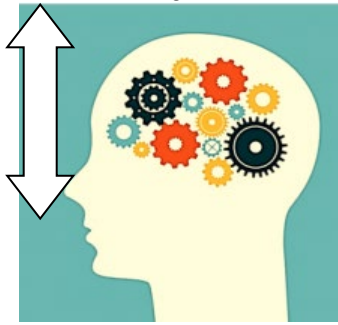
⁴⁰ <https://www.google.hu/...1yIOymO0wY560M> Kép letöltése és megtekintése: 2018.07.27. 19:36

⁴¹ Stephen R. Covey (1932. október 24. - 2012. július 16.) amerikai pedagógus,professzor, szerző, üzletember

2. A perspektivikus-ráció modellje a bírósági szervezetben

VEZETŐ - fejlődési szemléletű- munkavállaló központú

1.

SAJÁT MAGÁT MÁΣ NÉZPONTBÓL IS
VIZSGÁLJA „önmaga tudatos vezetése”

FŐNÖK - rögzült szemléletű

Sokakat lehúz maga körül, negatív
légkör

„Az emberek személyeket
hagynak ott, nem cégeket”
(John C. Maxwell)

BEOSZTOTTAK

SZERVEZET
HANYATLÁSA

MÁSOK NÉZŐPONTJÁT
NEM LÁTJA, NEM HALLJA,
NEM ÉRTI

EREDMÉNYTELENSÉG
UTÁNPÓTLÁS?

A magyar bírósági szervezetnek célja, hogy a rendszerben dolgozókat nagyobb teljesítményre sarkallja, ki tudja hozni munkavállalóiból a tehetséget és az eredményeket, amely hozzájárul a hatékony és időszerű igazságszolgáltatás versenyképes, minőségi fenntartásához. Ugyanakkor célja, hogy a jól kvalifikált, képzett munkavállalóit a rendszerben tartsa és motiválni tudja. A cél megvalósításához nélkülözhetetlenek a bírósági szervezet professzionális vezetői.

A perspektivikus-ráció elméletét és ábráját abból a célból alkottam meg, hogy nyomon követhető legyen, melyik szemlélettel honnan, hova juthat el egy vezető, illetve juttathatja el a „csapatát”, a „bíróságát”, az egész bírósági szervezetet. Ez a hivatás nem a vezetői génekkal kezdődik és még nem is a vezetői kinevezéssel, hanem a tudatos gondolkodással.

A kezdeményezések vakvágányra futhatnak, ha a szervezet résztvevői, vezetői mind egyszerre szeretnék saját nézőpontjukat elfogadtatni. Legtöbbször az történik, hogy a szervezeti környezetben, ahol kevés az idő és hajt a produktivitás és hatékonyság kényszere, csak azért tartanak szünetet és hallgatják meg a

másikat, hogy azután ismét magukhoz ragadhassák a szót és folytatható legyen a „saját” nézőpont taglalása.

Az teszi varázslatossá ezt a módszert, hogy abban a pillanatban, amikor ráébred az ember, hogy a siker tulajdonképpen a másik mondanivalójának tényleges megértése, fókuszot vált, és elkezd valóban figyelni a másokra. A korábbi versenyszellem a saját üzenet elfogadtatására ösztökélt, most minden erővel érdemes azon lenni, hogy meghalljuk valaki más üzenetét. Óriási a különbség⁴², ráadásul hosszú távon a félreértések elkerülhetők, kevesebb konfrontálódás, a felszabaduló energia pedig a közös célok elérésére fordítható.

Már önmagában azzal hatékony változás érhető el a vezetői kommunikációs teljesítményben, ha Stephen R. Covey professzor „Először te érts meg másokat, és csak azután próbáld megérteni magad” elve hat a rációra.

Kizárólag csak ezután jöhetnek a követők, a változás, a fejlődés, a hatékonyság, az eredmények, fordítva nem működik.

A jövő agilis szemléletű vezetést kíván meg, amely tartós eredményességet és hatékonyságot úgy hozhat, ha a vezető a követői, kollégái erőforrásait is fejleszti, csapatban gondolkodik. Ezt elérni igazi kihívás a jelen és a jövő bírósági vezetői számára is.

3. Agilis szemléletű vezetés és az agilis gondolkodásmód

Az agilis szó latin eredetű, jelentése: életrevaló, serény, tevékeny, mozgékony, ügyes, hatékony⁴³ Az előzőekben már szó volt arról, hogy az agilis vezetés a rugalmas alkalmazkodás a folyton változó körülményekhez, ahol a dolgozók, egyéni szükségletekkel együtt részesei a folyamatoknak.

Ahhoz, hogy egy vezető saját agilis gondolkodásmódjával megismerkedhessen érdemes az alábbi önellenőrző kérdőívet kitöltenie, amely abban segít, hogy saját gondolkodásmódjára reflektáljon, és vezetői magatartását felülvizsgálja. (Értékelés 1-től 5-ig terjedő skálán 1=alig, 5= teljes mértékben igaz, ahogy jelenleg önmagát és csapatát látja)

1. Tisztában vagyok vezetői feladataimmal.	
--	--

⁴² MARTIN BJERREGAARD ÉS COSIMA POPA, Hogyan legyünk vezetők? HVG Kiadó Zrt, 2018 91.o.

⁴³ <https://idegen-szavak.hu/agilis>, letöltés és megtekintés: 2018.07.27

2. Tudom, mennyi vezetői érzékkel rendelkezem.	
3. Tudom, mit jelent számomra a vezetés.	
4. Az önszerveződés és felelős munkavégzéshez kellő szabadság biztosított kollégáim számára.	
5. Tisztában vagyok kollégáim erősségeivel, képességeivel, így lehetőség van ezek alapján történő munkaelosztásra.	
6. Bizalommal viseltetek kollégáim iránt.	
7. Amennyiben még nem teljes a bizalmam, tudom, miért van úgy.	
8. Tolerálok a kollégáim vétette hibákat és a fejlődés lehetőségét látom ezekben.	
9. Rendszeresen adok visszajelzést alkalmazottaimnak.	
10. Rendszeresen reflektálok saját munkámra és alkalmazottaimat is arra biztatom, adjanak visszajelzést nekem erre nézve.	
11. A csapatban kialakult konfliktusokat lehetőségnek tekintem a személyem és csapatom továbbfejlődése szempontjából.	
12. Segítem felszínre kerülni a bennem és a kollégáimban rejlő kreatív potenciált.	
13. Tudom, mi motiválja kollégáimat.	
14. Azon dolgozom, hogy kollégáim a bennük rejlő lehetőségeket kibontakoztathassák.	
15. Tudom, milyen fejlődési céljai vannak kollégáimnak.	
16. Tartom magam kijelentéseimhez és elkötelezettem teszem a dolgom.	
17. Teljesítményüket értékelendő kellő elismerésben részesítem kollégáimat.	

18.Nehéz helyzetben is meglátom a csapatom elért eredményeket.	
19.A jó eredmények érdekében különböző moderációs és kreatív módszereket alkalmazok csapatomban.	
20.Fontos számomra a párbeszéd kultúra.	
ÖSSZPONTSZÁM:	

44

„Kiértékelés:

- 1-39: Agilis készségei még kevésbé mutatkoznak meg. Válasszon ki egy-két kijelentést, melyeket szívesen átdolgozna. Haladjon lépésről lépésre és jutalmazza meg magát az első sikerekért.
- 40-59: jó úton jár. Dolgozzon tovább önmagán és csapaton, s építse fel lépésről lépésre az agilis gondolkodásmódot.
- 60-79: haladó szinten van. Csak így tovább! Tudatosítsa magában, milyen eredményeket ért el eddig.
- 80 felett: erőteljesen jellemző az agilis gondolkodásmód. Továbbra is járjon elől jó példával és terjessze a szellemiséget a szervezetben.” Azért ne bízsa el magát.

A pontértékek tájékoztató jellegűek és nem normatív értékek.⁴⁵

A perspektivikus ráció elmélete alapján most az előző kérdőív eredményét más perspektívából is meg kell vizsgálni. Ugyanannyi pontszám születne-e, ha a kérdőívet kitöltőt a fenti szempontok szerint a kollégája, a követője, a beosztottja, a felettese vagy a családtagja értékelné?

A legtöbb ember két teljesen eltérő mércét használ akkor, amikor magát ítéli meg, és amikor másokat. Másokat általában a cselekedeteik alapján ítél meg az ember,

⁴⁴ Katrin Greber és Renate Freisler az Agilis és sikeres vezetés önellenőrző kérdőív 80-81.o

⁴⁵ Katrin Greber és Renate Freisler az Agilis és sikeres vezetés. Új vezetői kompetenciák és szemlélet fejlesztése című gyakorlat és módszertani könyvében egy önellenőrző kérdőíve 80-81.o.

viszont saját magát a szándékai alapján. Még, ha helytelen dolgot is tesz, ha úgy véli, hogy csak jót akart, akkor felmenti vele magát.

Ahhoz, hogy valaki igazán sikeres legyen vezetőként, először meg kell tanulnia, hogyan álljon félre a saját útjából, azaz meg kell tanulnia önmagát vezetni.⁴⁶

4. A perspektivikus-ráció (tisztánlátás) origója

4.1. Az „ego”

„A legkisebb csoport, amit valaha is vezetni fogsz, az Te magad vagy – de ez a legfontosabb mindközül. Ha ez jól megy, akkor elnyered a jogot arra, hogy nagyobb csoportokat is vezethess.”⁴⁷

Ha az ember őszinte saját magával, akkor elismeri, hogy saját magát a legnehezebb vezetni. A legtöbb embernek nem a konkurencia miatt kell aggódnia. Nem mások az okai ugyanis annak, hogy nyernek vagy veszítenek, hanem saját magukat tehetik alkalmassá vagy alkalmatlanná is a vezetésre.⁴⁸

Három belső erő dolgozik az emberben, gyakran egymásnak feszülve: a lélek (a lelkiismeretünk), az ego (alacsonyabb szintű lélek) és a test. A lélek azt akarja tenni, ami helyes, az ego azt akarja, hogy igaza legyen, a test pedig csak meg akar menekülni ettől az egésztől. Azaz a test azt akarja tenni, ami jólesik, az ego, ami jól néz ki, a lélek pedig azt, ami jó.

Az igazi szabadság lényege nem az, hogy azt csinálja az ember, amihez kedve van, sokkal inkább az, hogy képes azt csinálni, amit igazán akar, amit kell, annak ellenére, amihez az adott pillanatban kedve lenne.⁴⁹

Mikor felülkerekedik valaki a hajlamaikon, és ellenáll, akkor önuralmat gyakorol. Csak akkor tehet szert önbecsülésre, mikor képes felelős döntést hozni és aszerint is cselekszik. Az önbecsülés és önuralom egybefonódik.

Az ego és az önbecsülés általában fordított viszonyban áll egymással. Minél magasabb az önbecsülés, annál kisebb az ego. Magas önbecsülésnél kevesebb „én” marad a képben, és több lesz a „mi”.

⁴⁶ John C. Maxwell-től: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 32.o.

⁴⁷ Idézet John C. Maxwell-től: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 36.o.

⁴⁸ John C. Maxwell-től: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 33.o.

⁴⁹ DR. DAVID J. LIEBERMAN: Olvass az emberekben, Édesvíz Kiadó Budapest 2017, 100-101.o.

Így már tisztábban látni a valóságot, mivel az ego eltorzítja a világos perspektívát. Az ego az, ami megállít.⁵⁰

Az ember minden problémájának forrása. Minden konfliktus, félelem, féltékenység, depresszió csakis az egóból táplálkozik.

Hogyan ismerhető fel, amikor elhatalmasodik, és mi a teendő ilyenkor?

Számos kutató és elméleti szakember vizsgálta már az ego és a vezetés közti dinamikát.

Az egyik alapvető vezetői hibának tartja a szakirodalom általánosságban fogalmazva, hogy „a vezetők egocentrikusak, hiányzik belőlük az empátia, alapvetően abból indulnak ki, és azt hiszik, hogy a többiek tökéletesen értik őket.” (J.Keith M.2012.)⁵¹

Egyrészt érdekes azzal is foglalkozni, hogy az ego bizonyos mértékben előnnyé is válhat, hiszen, az ego adja a nehézségekkel való szembenézéshez szükséges energiát és kitartást, azonban mindezt egészséges adag alázattal kell egyensúlyban tartani. Az ego olyan, mint „az ember legjobb barátja”. Mindig ott van az ember mellett, védelmezi, teljes hűséggel. Ugyanakkor mohón keresi másokban a hibát, ítélkezik és kritizál. Az emberhez van kötve, de nem azonos vele. Egy különálló én – a kollektív tudattalan elkülönített aspektusa – ezért folyamatosan elválaszt másoktól, és a versengésre, támadásra, hárításra és védekezésre ösztökél, megakadályoz a tisztánlátásban⁵², holott a perspektivikus-ráció alappillére a tisztánlátás.

Az ember saját egója, még véletlenül sem engedné meg, hogy először magában keresse a hibát. Az ego – ahogy Osho fogalmaz – a „hamis én”.⁵³

Tisztánlátás nélkül nincs tervezés. A vezető amint tisztában lesz a prioritásaival, és képes mindvégig követni azokat útja során, elkezdheti tervezni az életét. „Teremts olyan jövőt, ami kívülről is olyan, mint amire belül vágysz”. Ha ez sikerül, biztos lehetsz abban, hogy megtalálod sikerpontodat, ami egyben azt is jelenti, hogy hatalmas lépésekkel haladsz majd előre. Az egyetlen kiút tehát a növekedés, a fejlődés előre.⁵⁴

⁵⁰ DR.DAVID J. LIEBERBMAN: Olvass az emberekben, Édesvíz Kiadó Budapest 2017, 130-131.o.

⁵¹ J. KEITH MURNINGHAN, Ne dolgozzunk mások helyett HVG Kiadó Zrt 2013, 43.o.

⁵² MARTIN BJERGEGAARD ÉS COSIMA POPA, Hogyan legyünk vezetők? HVG Kiadó Zrt, 2018, 171-173.o.

⁵³ OSHO Az ego könyve Amrita Kiadó 2005

⁵⁴ BRIAN TRACY-CHRISTINA STEN Siker-pont, Bagolyvár Könyvkiadó Budapest, 2016, 16.o.

A tudósok mind szélesebb körben kezdik felismerni, hogy sokkal nagyobb mértékben képes az ember egész élete során fejleszteni elméjét és tanulni, mint ahogy korábban sejtették. Genetikai állomány természetesen egyedi.

Temperamentumok és adottságok eltérnek, ám a tapasztalás, a gyakorlás és az egyéni erőfeszítések jelentősen befolyásolják, milyen utat járhat be valaki.

4.2. A rögzült és a fejlődési szemléletmód közötti különbség

A meggyőződés, hogy az emberi tulajdonságok megváltoztathatatlanok – vagyis rögzült szemléletmód – állandó öngazolásra készíti az embert. Ha valaki csupán bizonyos intelligenciával, egy bizonyos személyiséggel, szemlélettel, erkölcsi érzéssel, látásmóddal rendelkezik, kénytelen bizonygatni, hogy mindez elegendő, és a jövőben is az lesz. Egyszerűen kínosnak érezné, ha úgy tünne, hogy a fenti alapvető jellemzők bármelyikének terén hiányosságai vannak.⁵⁵

Ez a meggyőződés, megint az ego, aki közbeszól, aki állandóságra és tartóságra vágyik, és megakadályoz, félelmében attól, hogy másképp, más perspektívából is el kezdjen gondolkozni az ember.

A fejlődési szemléletmód szerint ezek a tulajdonságok nem egyszerűen leosztott kártyák, amelyekkel a vezető kénytelen játszani. A kapott lapok csupán a kiindulópontot jelenthetik ahhoz, ahova fejlődhet valaki. A fejlődési szemléletmód alapja a meggyőződés, hogy a vezető alapvető tulajdonságai kellő erőfeszítéssel, egytől egyig fejleszthetők.⁵⁶

A kutatások eredményei szerint a legtöbb ember rosszul becsüli fel saját képességeit, a hibás önértékelésű ember, rögzült szemléletmódú.

Ugyanis, ha az ember hisz abban, hogy fejlesztheti önmagát, akkor kézenfekvő, hogy pontos információkkal szeretne rendelkezni jelenlegi képességeiről, még akkor is, ha azok nem különösebben hízelgőek.

Ezzel szemben, aki különböző tulajdonságait szilárdan jónak vagy rossznak tartja, bizonyos eredményeit felnagyítja, túlbecsüli, míg a többit kimagyarázza, fogalma sincs arról, hogy egyáltalán nem ismeri önmagát.⁵⁷ Ezzel lemond a fejlődés lehetőségéről is.

⁵⁵ CAROL S DWEK, Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 17.o.

⁵⁶ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 18.o.

⁵⁷ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 25.o.

Milyen szemlélettel rendelkezik valaki? Az alábbi kijelentéseket olvasva, el kell dönteni, melyikkel ért egyet és melyikkel nem.

1. Az intelligencia alapvető tulajdonság, amelyet nem lehet jelentősen megváltoztatni.
2. Az ember tanulhat új dolgokat, de az intelligenciaszintjét nem lehet megváltoztatni.
3. Akármennyi intelligenciával rendelkezik is az ember, az bármikor, jelentősen megváltoztatható.
4. Az ember egész élete során alapvetően megváltoztathatja az intelligenciaszintjét.

Az 1. és 2. kijelentés rögzült szemléletmódra, míg a 3. és 4. a fejlődési szemléletre utal. elképzelhető, hogy a kevert típushoz tartozik valaki, de ebben a kérdésben a legtöbb ember el tudja dönteni, melyek a rá leginkább jellemző válasz.⁵⁸

Most az intelligencia szót helyettesítsük művészi tehetséggel, üzleti érzéssel, végül vezetői kompetenciával.

Végül a „tisztánlátás” érdekében egy családtag, felettes, követő vagy beosztott is kitöltheti rá. Ő is úgy látja vajon, ahogy saját magát értékelte? Ezt mindenkinek érdemes kipróbálnia!

A fejlődési szemléletű emberek nagy figyelmet fordítanak a tudásuk bővítését szolgáló információkra. Csak ők tekintik elsődleges fontosságúnak a tanulást.

A fejlődési szemléletű vezető mindig megkérdőjelezi azt az állítást, hogy a dolgokat lehetetlen megváltoztatni.⁵⁹

Mi az igazán fontos? Minél több sikert és megerősítést, vagy inkább minél több kihívás?

Ezt a döntést nem csupán a szellemi kihívások esetén kell meghozni. Többek között azt is el kell dönteni, milyen emberi kapcsolatokban szeretne élni valaki.

⁵⁸ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 27.o.

⁵⁹ FREDRIK HAREN gondolat.ébresztő, HVG Kiadó Zrt Budapest, 2010,24.o.

Olyanban, amely az „egót” növeli és mindenben a tökéletességet igazolja vissza, vagy éppen olyanban, amely folyamatos kihívások elé állít és fejlődésre készítet, és ennek befogadására is meg van a hajlandóság?⁶⁰

A rögzült szemléletű emberek elvárják, hogy a szükséges képességek birtokában legyenek, a tanulási folyamat előtt. Hiszen, ha az ember tehetséges, akkor tehetséges, ha pedig nem, akkor nem.

Valójában mit próbálnak bizonyítani a rögzült szemléletmóddal rendelkezők, akik a fejlődés helyett a sikert választják? Azt, hogy különlegesek és felsőbbrendűek.

Vajon Juhász Andor, miért nevezte magát egy „egyszerű, köznapi jogásznak”?⁶¹

A bírói karrier csúcsára jutott Juhász Andorról, aki kúriai elnökként az egyenes jellem és a szakmai feddhetetlenség mintaképe volt, a Jogállam című folyóirat 1925/7. számában ezt jegyezték le: „Nem kereste a túlzásokat, szertelenségeket. Nem kereste a feltűnést. Nem befolyásoltatta magát pillanatnyi ötletek által. Mindenkor a másoknak jót akaró és az igazságot kereső ember varázsa áramlott belőle.”⁶² Ő korát megelőző, fejlődő szemléletű kiválóság volt.

4.3. Vezetés a rögzült és a fejlődési szemléletmód tükrében

A „főnök” szemléletű vezetők éppúgy, ahogyan minden rögzült szemléletű ember, a felsőbbrendű és az alsóbbrendű emberek alkotta világban élnek. Általában rendkívül sokat foglalkoznak „saját hírnevük és személyes érdemeik elismertetésével” – olyannyira, hogy akár a társaság tönkretételére is készek, ha már nem ők állnak az élén.

A kutatók a „főnökök” több, mint kétharmadánál „túl nagy egót” tapasztaltak, amely vagy az általuk irányított társaság összeomlását, vagy a másodrendű pozícióból való kitörés megghiúsulását eredményezte. Ahelyett, hogy a jóból kiválónak emelkedő szervezet szervezetekhez hasonlóan nagyszerű vezetőgárdát építenének, arra a rögzült szemléletből táplálkozó elvre alapoztak, hogy egy igazi „zseninek” nincs szüksége kiváló csapatra. Nem kell más, mint egy csomó segítő, akik megvalósítják „fantasztikus” ötleteit.

⁶⁰ CAROL S DWEK, Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 35.o.

⁶¹ Juhász Andor 25 éves korában 1889-ben szeretett Etájához írt személyes hangvételű leveléből. Bíróságtörténeti kiállítás Debreceni Járásbíróság, Juhász Andor hagyatéka

⁶² <http://www.jogiforum.hu/arckepcsarnok/8> letöltés és megtekintés: 2018.07.28. 17:29

A „zsenik” nem is akarják, hogy kiváló csapat legyen körülöttük, sokkal inkább magányos nagyhalak akarnak lenni, akik magukat másokhoz mérve igyekeznek saját felsőbbrendűségüket hangsúlyozni. „Akkor még nem én voltam a főnök”.

A „főnök” szemléletű vezetőkről készült önéletrajzok egyikében sem szerepel, hogy ezek a vezetők mentorként támogatták volna munkavállalóikat, vagy oktatási-fejlesztési programokat indítottak volna számukra.

A „zsenik” saját hiányosságaikkal sem hajlandók szembe nézni, uralkodóknak járó előjogokat gyakorolnak.⁶³

A fejlődési szemléletű vezetők életrajzát ezzel szemben meghatározza a személyes fejlődés gondolata, és az ennek érdekében tett erőfeszítések és intézkedések sora.

A fejlődési szemléletű vezetőkhez méltón mindnyájan azzal kezdték, hogy felébresztették az emberi lehetőségekbe és fejlődésbe vetett hitet – és nem csak önmagukban, hanem minden munkatársukban is. Ahelyett, hogy a szervezetre saját felemelkedésük eszközeként tekintettek volna, felismerték a bennük lévő lehetőséget, amelyeknek megvalósítása nem csupán saját magukat, de munkatársaikat és az egész szervezetet is előrelendítheti. A hangsúlyt saját hatalma helyett a csapatmunkára helyezi.⁶⁴

A valódi önbizalom azt jelenti, hogy meg van a bátorság nyitottnak lenni, befogadni a változásokat és új elképzeléseket, akárhonnán érkezzenek is. A valódi önbizalom nem a címekben és rangokban, az elegáns öltönyökben, a menő kocsikban van. Sokkal inkább az alkalmazott szemléletben és a fejlődésre való nyitottságban.⁶⁵

A vezetői szemléletmód ugyanakkor hatással van a munkavállalók gondolkodására. A csoportgondolkodás kifejezést Irving Janis amerikai pszichológus vezette be valamikor az 1970-es években. Arra a jelenségre utal, amikor egy csoporton belül minden résztvevő hasonlóan kezd gondolkodni. A legérdekesebb pedig, hogy közvetlen kapcsolat áll fenn a csoportgondolkodás kialakulása, valamint a rögzült szemlélet jelenléte között.⁶⁶

A csoportgondolkodás jelensége akkor is tapasztalható, ha egy csoport tagjait elvakítja a tökéletességük és felsőbbrendűségük tudata. Kialakulhat úgy is ez a jelenség, hogy a rögzült szemléletű vezető megbünteti az ellenkezőket, akik így véleményüket nem lesznek hajlandók kifejni. A vezetők egójuk védelmében

⁶³ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 182.o.

⁶⁴ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 188.o.

⁶⁵ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 190.o.

⁶⁶ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 201.o.

elfojtják a véleménykülönbségeket, a dolgozók pedig, hogy elnyerjék vezetőik elismerését, besorolnak mögéjük.⁶⁷

A szemléletmód fejleszthető!

A munkahely is fejlődésszemléletűvé tehető, ehhez pedig az első lépés, hogy a vezető váljon azzá.

Vannak olyan helyzetek, amikor okosabb lenne nem védekezni és hátrítani hibázás esetén?

Lehetséges, hogy sokkal többet lehet tanulni a kapott visszajelzésekből, ha nem hagyja az ember hogy azt az egoja személye elleni „támadásnak” vegye?

Hogyan teremthető a mostaninál több alkalom a tanulásra?

Az ember hogyan fordul mások felé a munkahelyen?

Milyen módszerekkel segíthető elő a munkatársak fejlődése?

Hogyan alakítható ki az együttműködés szelleme, a csapatmunka?

Teremthető-e olyan környezet, amely támogatja az alternatív szemléleteket és az építő jellegű kritikai gondolkodást?⁶⁸

4.4. Itt az idő!

Ahhoz, hogy valaki valóban tökéletes életet alkosson magának, első lépésként azt kell elérnie, hogy kristálytisztá legyen számára, ki ő és mi az, ami fontos számára.

⁶⁷ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 204.o.

⁶⁸ CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015, 214.o.

Ez azt jelenti, hogy tisztában van az értékeivel, erősségeivel, fejlesztendő területeivel.

Gondolatainak, mondandóinak és tetteinek is ura. Így lehetővé válik, hogy, olyan életet tervezzen magának, amelyet szeretne, vezetőként pedig elérje a csúcsteljesítményt.

Amennyiben tudja, miben hisz, és mire törekszik, ismeri a visszatartó gondolatokat (ego), meg tudja tervezni saját életpályáját és alkotni jövőképét.

Elsődlegesen mindenki a saját életének a vezetője, ő a felelős saját jövője megteremtéséért. Vezetőként pedig a stratégiai tervezés kiindulópontja kell, hogy legyen, hogy leírja, miként képzei el a csapatát, szervezetét a jövőben.

Mit élvez leginkább jelenlegi munkájában? Milyen speciális jártasságot szeretne elsajátítani? Mit szeretne a szervezeten belül megvalósítani?

Az ideális karrier építéséhez például lehet, hogy ki kell lépni a komfortzónából. A második terület, ahol létre kell hozni az ideális jövőképet, a családról és az emberi kapcsolatokról szól. A boldogsága az embernek 85 százalékban az élete részét képező, de nem megfelelő embereken múlik.

Sokan passzívan élik az életüket, azaz elfogadják, ami „történik” velük, bármi legyen is az. Sokkal kevesebbet beérik, mint amire képesek volnának.⁶⁹ Könnyebb nekik felelősöket találni, kifogásokat keresni, azaz az ego által irányítottá válni, mint kezükbe venni a saját életük irányítását.

Az óra-teszt egy olyan módszer, amelynek segítségével megtudható, megfelelő helyen van-e az ember.

Mit jelent neki az óra?

Azoknak, akik a számukra nem ideális munkát végzik, vagy nem inspirálja őt a munkájuk, az óra szigorú munkafelügyelő, mert meghatározza, mikor kezdenek, mikorra végezzenek, és mikor hagyják abba a munkát.

Ezek a típusú emberek nem szeretik az órát, és gyakran úgy érzik, mintha megállt volna. Nem köti le a munkájuk, utolsó pillanatban érkeznek, elsőként távoznak, figyelmük is könnyen kalandozik.

Ellenben, ha valaki a számára megfelelő munkát végzi, a munka feltölti őt energiával, és egész nap úgy érzi, mintha versengenie kellene az idő múlásával. Az

⁶⁹ BRIAN TRACY-CHRISTINA STEN: Siker-pont, Bagolyvár Könyvkiadó Budapest, 2016, 48, 51.o.

óra azt mutatja ezeknek a típusú embereknek, mikor kell befejezniük a számukra élvezetet nyújtó munkát, így mindig többet igyekeznek elvégezni egy adott idő alatt. Aki a számára megfelelő munkát végzi, szívesen tanul, amikor csak ideje engedi, és nem mondja azt, hogy nincs rá ideje, mert talál rá alkalmat. Ha viszont nem érzi magában a vágyat a fejlődésre, lehet, hogy nem a megfelelő munkahelyen dolgozik, személye, értékei és az adott pozíció nem illik össze.⁷⁰

Az ember „miértje” a küldetése, az életcélja. Aki tisztában van a „miértjével”, tudni fogja, milyen munkára mondjon igent vagy nemet. Akik küldetésből élnek, sosem öncélúan cselekszenek.

Ők is jól járnak, de mindvégig érzik, mindvégig vezetni őket a biztos tudat, hogy amit tesznek, az számít. A munkájukkal az emberiség javát szolgálják.

A vágyott váltáshoz, a megvalósítás stratégiájához pedig három kérdésre érdemes választ adni.

1. Mit kell megtanulni?
2. Milyen kapcsolatokat kell mindehhez kiépíteni?
3. Mivé kell fejlődni?

A nézőpont helyes megítélése ott kezdődik, hogy saját magát megtanulja az ember vezetni. Nem hagyja, hogy az ego irányítsa, lebeszélje, kifogásokat keressen, ha pedig mégis ezt tenné, felismeri, hogy éppen meg akarja akadályozni, hogy azzá váljon, amivé igazán szeretne.

Mindenki maga jelöli ki az utat saját maga számára nincs más felelős. Az Ő döntése és felelőssége hogy „Főnök” lesz vagy „Vezető” a csoportjában, amiből csapatot is tud kovácsolni.

5. A vezetővé válás és a csoportvezetés felelőssége

5.1. Csoportot vezetni

A „csoport” szónak számos jelentése van a hétköznapi beszédben éppúgy, mint a tudományokban. Az emberek csoportjait feloszthatjuk mikro- és makro – primer és szekunder csoportokra is, kis és nagy csoportokra. A kics csoport olyan emberek együttese, amelyben a résztvevő egyének egymást közvetlenül érzékelik, s egymással folyamatosan vagy rendszeresen interakcióba lépnek. Ebben az

⁷⁰ BRIAN TRACY-CHRISTINA STEN: Siker-pont, Bagolyvár Könyvkiadó Budapest, 2016, 69.o.

értelemben életünk folyamán tagjai vagyunk párhuzamosan és egymás után is különböző csoportoknak, így a munkahelyi közösségeknek is.⁷¹

Hogy mi a vezető szerepe egy csoportban? Milyen irányú működése szükséges ahhoz, hogy a csoport is célszerűen működjön?

Három fő funkciója: csoport megalakítása és fenntartása, a csoportkultúra kialakítása, a csoportfolyamat megvilágítása. A csoport nem csak az összetételén, a célokon vagy a vezető szemléletén múlik, hanem a vezető személyes stílusán is.

A vezető stílusának kétségtelenül van egy általános, főképpen az ő személyiségjegyeit, beállítódását, viselkedésmódját magába foglaló része. Emellett van egy különös, a csoporttörténetekhez, a csoportirányításhoz kapcsolódó, s rá jellemző beavatkozásmódokból álló része. A két rész elemzéséből lehet következtetni a vezető stílusára.

Előnyös általános vezetői tulajdonságok:

- spontaneitás
- bizalom
- közlésmód
- szilárd azonosság, a vezető identitása, én-azonossága
- humorérzék
- kiváltott érzések és indulatok kezelése
- esendőség, a vezető is tévedhet
- háttérbe húzódás – bár a vezető központi helyet foglal el, de ez nem azt jelenti, hogy mindig neki kell a történetek középpontjában állni
- légkörteremtés
- a csoport elfogadása
- a résztvevő egyének elfogadása
- empátias viselkedés

⁷¹ RUDAS JÁNOS: Delfi örökösei Orilod és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft 2016, 16.o.

- az érzések közlése
- konfrontáció és visszajelzés
- személyes problémák kifejezése.

Előnyös különös vezetői tulajdonságok:

- evokatív, előhívó magatartás, egyéneket, csoportokat reagálásra készíteti
- koherens összefüggések keresése, kialakítása (kognitív tanulás)
- támogatás, csoport tagjainak segítése, jutalmazása
- szervezés
- az „én” bevonása, a csoport tanulása érdekében a vezető saját személyét állítja a figyelem középpontjába, példát mutat.⁷²

Négy intervenció-együttes, amelyek összefoglalják mindannak a lényegét, amit a vezető csinálhat a csoportban, azaz a négy stiláris vezetői viselkedéstípus:

1. Az érzelmi készítés: az érzelmi stimulálás, az érzések megnyilvánulását, a kihívást, a konfrontálást, a személyi értékek, attitűdök, meggyőződések felfedését, csoporttagként való gyakori részvételt, buzdítást és a figyelem önmagára vonását rejti magában.

E vezető arra készíteti a csoportot, hogy szeressék az ő stílusát, értékeit, viselkedését, meggyőződését.

Ezeket a vezetőket a tagok úgy érzékelik, mint karizmatikus, inspiráló, befolyásos, ösztönző, önmagukban hívó, látomással vagy küldetéstudattal rendelkező emberek.

2. A törődés: ez a fajta vezetői stílus magába foglal védelmet, barátságnyújtást, szeretet és a tagok gyakori felhívását visszajelentés-kérésre, úgyszintén támogatást, dicséretet, bátorítást. Az ilyen vezetők megfelelő melegséget, elfogadást, őszinteséget fejeznek ki és a csoportban lévő többi emberrel való igazi törődés jellemzi őket. Ezeket a típusú vezetőket a csoport úgy érzékelik, mint akik adást, megértést, őszinteséget, törődést, együttérzést, melegséget, nyitottságot, kedvességet szimbolizálják.

⁷² RUDAS JÁNOS: Delfi örökösei Orilod és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft 2016, 91-92.o.

3. A jelentéstulajdonítás: kognitív (megismerő) hangsúlyú vezetői viselkedést foglal magában arra vonatkozó elképzelésekkel, hogy miképp értsünk meg, fejtsünk ki valamit, tisztázzuk, értelmezzük, hogyan változzunk. Az ilyen vezetőket úgy érzékelik, mint a valóság értelmezőit, megfontolás céljából adnak magyarázatot.
4. A szervezési viselkedés együttes olyan intervenciós kategóriákkal határozható meg, mint a határvonalak meghúzása, szabályok, korlátok, normák javaslása vagy rögzítése, célok, mozgásirányok kijelölése, idő beosztása, ütemezés, megállítás, blokkolás, a döntéshozatallal való foglalkozás. A hangsúly az előíró viselkedésben van, ahol az akciók formáját és típusát a vezető szervezi meg. Úgy érzékeli a csoportot, mintha „filmrendezői” megközelítést venne fel. Leállítja az akciókat és a csoport vagy az egyén sajátos viselkedésére összpontosít.

Ezt a négy funkcionális kategóriát összevetették a kutatások során a csoportok eredményességét jelző mutatókkal.

Ennek alapján a leghatékonyabb vezetői stílusnak azt tekinthetjük, amely a mérsékelt érzelmi készletési szintű, magas törődési szintű, használja a jelentéstulajdonítást és mérsékelt a szervezési funkcióban.

Ellentétként a legkevésbé hatékony vezetők, azok, akik nagyon alacsony vagy nagyon magas érzelmi készletési szintet mutatnak, alacsonyak a törődésben, nagyon kevés jelentéstulajdonítást végeznek, és túl kevés vagy túl sok szervezési viselkedést tanúsítanak.⁷³

A vezetőnek kiemelkedő szerepe és felelőssége van abban, hogy a csoportból lesz-e csapat, a beosztottakból követő, a szervezet fejlődésnek indul-e a változás útján.

Az előzőekben bemutatott vezetői tulajdonságok közül van-e olyan, amelyet egy vezetőnek nélkülözni lehetne a bírósági szervezetrendszerben? Amennyiben igen, az mivel helyettesíthető, vagy éppen miért lenne elhagyható egy jó vezető stílusából?

Igazán érdekes az összefüggés az munkahelyi csoportok, szervezetek vezetése és önismereti csoportok vezetése között.

Az előzőekben vázolt vezetői stílusok Rudas János pszichológus, tréner a hazai önismereti, személyiség- és készségfejlesztő, valamint tréningcsoportok

⁷³ RUDAS JÁNOS: Delfi örökösei Orilod és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft 2016, 94-95.o.

vezetésének kiemelkedő képviselőjének, a Delfi örökösei című szakirodalmából származik.

Magyarország egyik legnagyobb önismereti csoportszakértője a tréning csoportok vezetőivel szemben határozta meg a fentebb részletezettek szerint, milyen kompetenciákkal is kell, hogy rendelkezzen egy igazán hatékony önismereti csoportvezető, mindamelllett, hogy éreztette súlyát a vezetői felelősségnek.

Hazánkban a tréning csoportok, önismereti csoportok vezetői számára intézményesített, több lépcsős képzés az elfogadott, kizárólag tanúsítvány birtokában jogosult valaki csoportot vezetni, és egyre szigorúbb követelményeket támasztanak, hiszen emberekkel foglalkozni, embereket irányítani a legnagyobb felelősség. A tréning csoportok vezetői általában 15 fős csoportot vezetnek.

Az összefüggést abban látom, hogy általánosságban elmondható, az önismereti csoportokat vezetőknek, illetve egyéb szervezeteket, csoportokat, vállalatokat, és így a bírósági vezetőknek is azonos alapkompentenciákkal kell rendelkezniük, hiszen a Rudas féle szakirodalomban meghatározott fontos általános vezető stílusokat egy jó vezető tudatosan alkalmazza.

6. A pozitív fejlődést elősegítő légkör megteremtése és a követők

Ahhoz, hogy a vezető pozitív légkört tudjon teremteni maga körül, követői legyenek, eredményes és hatékony legyen szervezete, szükséges, hogy perspektivikusan tudjon gondolkodni. Képes legyen a fókuszváltásra, hogy és minél több nézőpontot megértsen, végül tisztán lásson döntése meghozatalakor.

6.1. A vezetés változást hoz

A vezetés sokat kíván az egyéntől.

Mit jelent a vezetés?

A vezetés hajlandóság a kockázatvállalásra.

A vezetés szenvedély, hogy valami mást, valami újat alkosson másokkal.

A vezetés a jelen valósággal való elégedetlenség.

A vezető felelősséget vállal, míg mások kifogásokat keresnek.

A vezető kész kitűnni a tömegből.

A vezetés nyitott elmét és nyitott szívet jelent.

A vezetés az ego elsüllyesztésének a képessége annak érdekében, hogy a legjobbat érje el.

A vezetés felébreszti másokban azt a képességet, hogy merjenek nagyokat álmodni.

A vezetés mások ösztönzése azáltal, hogy látást ad nekik arra nézve, hogy ők mit tudnak hozzátenni egy-egy dologhoz.

A vezetés egy ember ereje arra, hogy sok ember erejét célirányosan egyesítse.

A vezetés nem más, mint mikor a szíveddel mások szívéhez szólsz.

A vezetés a szív, a fej, és a lélek integrálása.

A vezetés a törődés képessége, és e törődés felszabadítja mások ötleteit, energiáit és képességeit.

A vezetés valóra vált álom. A vezető pedig mindenekelőtt bátor.

Akiknél ezek a gondolatok felgyorsítják a pulzust, felkavarják a szívet, azokban a vezetés további tanulása pozitív változást fog eredményezni saját magukban és mások életében is ezt idézheti elő.

Amennyiben ez a szemlélet hiányzik, úgy marad a negatív légkör, és a főnök beosztott viszony, illetve a lehetőség arra, hogy más szemlélettel kezdjen el gondolkodni, fókuszt váltani, hiszen sosem késő!

6.2 „Ha tudni akarod, mennyire sikeres egy vezető, figyeld meg az embereit”⁷⁴

A vezetők elkerülhetetlenül jobbá vagy rosszabbá teszik a helyzetet vezetteik számára. Bárhol, ahol a vezető jó, ott a csapat is javul, a szervezet fejlődik, ahol pedig a vezető (főnök) rossz, ott ez mindenkinek, akire a vezető csak hatással van, nagyban megnehezíti az életét. A vezetői képesség határozza meg a személy hatékonyságának a szintjét.

A kiemelkedő vezetés jelei elsősorban a követők között jelennek meg. Az emberek a szervezetek, vagy csapatok sikereit általában sok mindennek tulajdonítják: a jó lehetőségeknek, a gazdasági helyzetnek, a jó munkaerőnek, a csapatmunkának, az erőforrásnak, az időzítésnek, az összhangnak, illetve a szerencsének. S bár ez mind

⁷⁴JOHN C.MAXWELL-től: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 103.o.

igaz, hogy ezek bármelyike jelentős tényező lehet, mégis az egyetlen olyan dolog, amely minden jól működő szervezetnél egyaránt megtalálható, a jó vezetés.⁷⁵

A legjobb vezetők nagyon is tudatosan törekszenek alkalmazottjaik fejlesztésére. A vezetők lehetnek akár jók, akár rosszak, mindig hatást gyakorolnak embereikre.

Minden vezetőnek van két közös jellemzője: először is tartanak valahová, másodsor pedig képesek másokat is rávenni arra, hogy velük tartsanak.

Gyakorlatilag ez a második tulajdonság az, ami elválasztja az igazi vezetőket a szimuláns vezetőktől. Ugyanakkor önmagában az, hogy valakinek vannak követői, az még nem szükségszerűen teszi az illetőt jó vezetővé. Vezetőként sohasem szabad az emberek lojalitását még azelőtt elvárni, hogy felépült volna velük a kapcsolat és méltónak bizonyulna az emberek bizalmára. A követők hűsége és ragaszkodása jutalomként adatik annak a vezetőnek, aki arra méltón rászolgált.

Az emberek követési hajlandósága nem a pozíció függvénye, hanem a teljesítményé és az indítékoké. A sikeres vezetők a dolgozóik javát helyezi előtérbe, soha nem pozícionálja úgy be magát előttük, hogy „én vagyok a főnök”. Először megnyeri az alkalmazottai tiszteletét, majd csak ezt követően növekszik a követési hajlandóság iránta. Amikor a vezető elsőként bizonyít teljesítményével, akkor az azt követő lojalitás gyakran határtalan lesz.⁷⁶

Ehhez viszont a vezető hitelessége alapelv.

A követők ugyanis sosem bíznak az olyan vezetőkben, akikről tudják, hogy jellembeli fogyatékosai vannak, és nem is követik sokáig. Stevan Berglas, a Harvard Medical School pszichológusa azt állítja, hogy azok az emberek, akik nagy magasságokba törnek, de híján vannak a jellem szilárd alapjának, amely a stresszhelyzetekben fenntartaná őket, a vesztükbe rohannak.

Meggyőződése, hogy az ilyen ember sorsa öntelt, kínzó érzelmi hiány, pusztító hazardírozás vagy házasságtörés – egy vagy több tényezőjéhez vezethet, és mindegyikkel szörnyű árat fizetnek a jellemgyengeségért.

A vezető szavainak az élet minden területén összhangban kell lennie tetteivel, legfontosabb forrása otthon, a munkahelyen és a közösségben is, a jelleme.

⁷⁵ JOHN C. MAXWELL-től: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 104.o.

⁷⁶ JOHN C. MAXWELL-től: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 106-107..o.

A vezetők számára a nélkülözhetetlen tisztelet feltétele, hogy az ember etikailag fedhetetlen legyen. Nem csupán a helyes és a helytelen közötti választóvonal felső oldalán áll, de még a határterületet sem érinti.⁷⁷

Erre lehet fejlesztendő területként is tekinteni. Ez esetben tudatosan keresni kell a „repedéseket”. A család, munka, házasság, hitélet területeinél beazonosítani, hogy az ego mikor háritott, mikor keresett felmentést, hol volt, ahol a könnyebbik utat választotta, megalkudott, cserbenhagyott. A jellem helyreigazítása akkor veszi kezdetét, mikor az ember szembenéz hibáival, tettei következményeivel, vállalja a felelősséget és bocsánatot kér, felvállalja a múltbéli tetteinek következményeit és új jövőt épít.

6.3. Milyen kompetenciák szükségesek még ahhoz, hogy a vezetők őszinte követői legyenek?

Vezető személyes varázsa

Aki olyan emberré szeretne válni, aki vonzást gyakorol másokra, annak, mint minden jellemvonást, a „személyes varázs” jellemvonást is érdemes fejlesztenie.

Az emberek kedvelik az olyan vezetőket, akik élvezik az életet, ők azok, akik inkább ünnepelnek, mint panaszkodnak. Válság helyzetet is lehetőségként és nem stresszhelyzetként élik meg. Mosolyognak és kedvesek. Pozitív légkört teremtenek.

Az egyik legfontosabb dolog továbbá, amit emberkért tehet egy jó vezető, hogy a remény ajándékát tudja adni. Miközben vezeti az embereket, önmagából is tud adni. Megosztja bölcsességét, erőforrásait, de a legfontosabb, tud a másik ember fejével gondolkodni.

A perspektivikus-ráció elve alapján fókuszot vált. Azok a vezetők árasztanak személyes varázst, akik hamarabb gondolnak másokra és az érdekeikre, mint saját magukra.

A személyes varázs és az őszinte követés gátjai.

- Büszkeség: senki nem szívesen követ olyan vezetőt, aki mindenki másnál különbnek, felsőbbrendűnek érzi és mutatja magát.
- Bizonytalanság: ha saját magával szemben bizonytalan, azt mások is megérik.

⁷⁷ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 16-17.o.

- Ingatag kedély: ha az emberek nem tudják, mit várhatnak a vezetőől, inkább semmit se várnak.
- Tökéletességmánia: az emberek becsülik a kiválóság vágyát, ám rettegnek a valóságtól elrugaskodott vezetői elvárásoktól.
- Cinizmus: az emberek nem szeretik az olyanok borúlátását, akik derült égből is villámcsapást várnak.⁷⁸

Vezetői elkötelezettség

Az emberek nem követik az elkötelezettség nélküli vezetőket. A valódi elkötelezettség ösztönzi és vonzza az embereket. Csak akkor hisznek a vezetőben, ha ő is hisz az ügyben, hiszen először a vezetőt fogadják el, azután a jövőképét.

Aki vezetőként változást szeretne vinni mások életébe, saját szívébe kell tekintenie, mennyire tartja magát elkötelezettnek a vezetői hivatásában.⁷⁹

Az elkötelezettséghez pedig szenvedély kell. Ha nincs meg egy vezetőben a kellő motiváció és szenvedély, akkor hogyan várhatja el mástól, hogy kövesse?⁸⁰

Hogyan állapítható meg, hogy valaki valóban szenvedélyes-e, hiszen az igazán szenvedélyes emberek nem használják ezt a szót. Ha valaki azzal a feltűnően kézenfekvő fordulattal kezd egy mondatot, hogy a „Szenvedélyem a...”, majd olyan általánossággal folytatja, hogy a munka, a család, abból egyértelműen kiderül, hogy valójában egyetlen igazi szenvedélye van: a szenvedély szó minél gyakoribb használata. A szenvedélyes emberek nem viselik a mellükön szenvedélyük jelvényét, azt a szívükben hordják. Megélik.⁸¹

Vezetői kommunikáció

A kiváló kommunikációs készség kifejlesztése feltétlenül szükséges az eredményes vezetéshez. Ha a vezető nem képes világosan, korrekt módon átadni egy üzenetet és cselekvésre ösztönözni másokat, akkor még az sem számít, hogy van üzenete.

A kommunikáció nem csupán azon múlik, mit mond a vezető, hanem azon is, hogyan. Az eredményesen kommunikáló vezetők arra összpontosítanak, akikkel beszélnek.⁸²

⁷⁸ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 23-26.o.

⁷⁹ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 30.o.

⁸⁰ SIMON TYLER: A karizmatikus vezetés könyve, HVG Kiadó Zrt 2016, 15. o.

⁸¹ E. SCHMIDT, J. ROSENBERG, A. EAGLE: Google Így vezetünk mi, HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2015, 131.o.

⁸² JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 35-36.o.

A legjobb vezetők ugyanakkor aktív hallgatók. A vezetés titka a megértésben rejlik, így ez a vezető kommunikációjának az alapja. Elengedhetetlen, hogy érzékeny legyen a vezető a kollégái reményei és álmai iránt, hogy ezen keresztül kapcsolódni tudjon hozzájuk. Ehhez meg kell őket hallgatni és érteni. A perspektivikus-ráció alapján akkor lehet a leghatékonyabban a másik emberhez kapcsolódni, ha a vezető képes a fókuszváltásra, megpróbál a kollégája szemszögéből, perspektívájából is látni, csak ekkor fogja tudni megérteni. Ez nagyfokú érzékenységet és érzelmi intelligenciát igényel a vezetőtől, arról nem is beszélve, hogy mindez igen sok energiát is kíván tőle. Egy-egy elejtett mondat, tekintet, mozdulat az, amit fókuszált figyelemmel a vezetőnek észre kell vennie.

Amíg a saját mondandójával van elfoglalva, és arra összpontosít, hogy el ne felejtse, mit szeretne majd mondani, addig nem fog tudni az alkalmazottjaihoz kapcsolódni, amíg pedig ez nem valósul meg, őszinte követői sem lesznek. A meghallgatás a tanulás legjobb módja. Egy cseroki közmondás szerint „Hallgasd meg a suttogást és a sikolyt nem kell majd hallanod.”

Ez a képesség a kommunikációnak egy nagyon különleges területe, ugyanakkor a vezetői kompetenciák közül az egyik legfontosabb, hiszen, ha a beosztottak úgy látják, hogy a vezetőjük már egyáltalán nem figyel oda rájuk, akkor elkezdnek keresni olyan valakit, aki aktív figyelmet tanúsít irányukba, a bizalom így ezzel a személlyel fog kiépülni.

Senki nem juthat el a legmagasabb szintre és juttathatja oda szervezetét anélkül, hogy ne lenne jó meghallgató. Mégpedig azért nem, mert nem tudja a legjobbat kihozni a beosztottaiból úgy, hogy nem is ismeri őket. Ezáltal azt sem fogja megtudni, hogy a kollégái hogyan gondolkodnak, és mivel járulhatnak hozzá a szervezet előmeneteléhez.

Olyan esetben pedig, ha még a kommunikáció formális lehetősége sincs meg, és a vezető fél információk alapján ítélik, kellő körültekintés nélkül, a perspektivikus-ráció ábrájának lefelé vezető útjára lépett. (Lásd: 16.old.)

Öt kommunikációs készség, ami elengedhetetlen a hatékony vezetőknél:

1. Inspirálni, történetet mesélni, megnyerni és eladni.
2. Megérteni, amit mások mondanak.
3. Konfliktusokat és félreértéseket megoldani.
4. Nyitottnak és egyértelműnek lenni még nehéz témákkal kapcsolatban is.

5. Olyan környezetet teremteni, hogy az emberek érezzék, a következmények nélkül elmondhatják az igazságot⁸³, a névtelen és titkos „információáramlás” nélkül.

Vezetői szakértelem

A kimagasló színvonalú teljesítmény mindig választás kérdése, akaratlagos cselekvés. A vezető is elvárja alkalmazottaitól a szakértelmet, viszont ők is ugyanezt várják el a vezetőtől és még sokkal többet. A jó vezető mindig többet tesz az elvártnál. Számára az elég jó, soha nem elég jó. Ugyanakkor nem csak magas szinten teljesítenek, de követőit, beosztottjait is ugyanerre ösztönzi és motiválja.

Míg a „főnökök” a fennmaradásuk érdekében kizárólag kapcsolatteremtő készségükre támaszkodnak, az eredményes vezetők e készségüket magas fokú szakértelemmel ötvözik, hogy a kiválóság és a befolyás új szintjére emeljék a szervezetet.⁸⁴

Aki jó vezető akar lenni, ahhoz jó tanulónak is lennie kell.

Mit jelent a vezetői szakértelem?

Kétségtelen, hogy a vezetőnek az adott szakterületen kellő jártassággal kell rendelkeznie. A kellő szaktudás megszerzése, az ilyen irányú folyamatos képzés azonban megtanítja a vezetőt a munkatársak központú igazgatási feladatok ellátására? Ha ez nem veleszületett tehetség, akkor mi a vezetői szakértelem?

A bírósági szervezetet vizsgálva jó bíróból jó vezető lesz? A jó vezető kiváló bíró volt? Egyáltalán szükséges-e az összehasonlítás?

A vezetővé válás folyamatában, nem csak a szakmai (hiszen alapvetés, hogy a vezető a szakmájához magas szinten értsen), hanem sokkal inkább a személyiségbeli, döntéshozatali, mérlegelési, kommunikációs és egyéb kompetenciák számítanak. Mindez abban a sajátos kulturális környezetben, amiben a szervezet létezik.⁸⁵

Előfordul, hogy egy kiváló szakember, vezetőként nem tud olyan eredményeket elérni, mint a szakmájában, gyakorta szakmai úrt is hagy maga után, ha kiemelik. Ugyanakkor az is előfordulhat, hogy egy átlagos szaktudású ember kiváló vezetői

⁸³ MARTIN BJERREGAARD ÉS COSIMA POPA: Hogyan legyünk vezetők? HVG Kiadó Zrt, 2018, 87.o.

⁸⁴ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 45.o.

⁸⁵http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/sporttudomany/a_vezeti_magatarts_leadership.html letöltés és megtekintés: 2018-08-18- 10:37

kompetenciákkal igazgatási területen nagyobb sikereket, eredményeket ér el, mint szakmája területén.

A vezetőnek a vezetői szakértelmet folyamatosan tanulnia kell. Rick Warren a Céltudatos élet szerzője így fogalmaz: „Abban a pillanatban, hogy megszűnsz tanulni, megszűnsz vezetni is.” A tanulásra való hajlandóság fenntartása nagyon fontos. A sikeres vezetők valaminek a megtanulását, vagy elérést nem egy fix végcélnek tekintik, ami felé menni kell. Az egyik legmegkapóbb tulajdonságuk az a szinte ragályos vágy, amivel a jövő felé tekintenek – mindig új kihívásokat keresnek, és azzal a tudattal élnek, hogy még sok tanulni- és tennivaló várja őket.⁸⁶

A vezetői szakértelem tanulása nyilván sokféle formában megmutatkozhat.

Minden felmerülő problémát, változást is a tanulás lehetőségének tartják, ilyen szemlélettel állnak a megoldás megkereséséhez. Először is Önmaguk legjobb vezetőjévé szeretnének válni, hogy az ember mindig tud jobb és jobb lenni. Ilyen hozzáállással a hibák és a kudarcok nem a veszélyt, hanem inkább a fejlődés és tanulás lehetőségét jelentik számukra.

Zsenialitásuk pedig abban rejlik, hogy nem csak megteremtik – saját példamutatásukkal – a fejlődni akarás légkörét, hanem követőit is motiválni tudják és lehetőségként nyújtani a tanulást és fejlődést.

A vezető vezetőként nem csak önmaga fejlesztéséért felelős, hanem meg kell teremtenie a pozitív fejlődést elősegítő légkört azok számára, akiket vezet. Ha ezt nem teszi, vagy megakadályozza, azok az emberek, akik igenis akarnak fejlődni, nehezen tudnak e téren előrébb jutni és végül más lehetőségek felé néznek⁸⁷. „Az emberek személyeket hagynak ott és nem szervezeteket.”⁸⁸

Aki meg tudja teremteni a pozitív fejlődést elősegítő légkört, akkor nem csak a szervezetben lévő emberek fognak növekedni és fejlődni, hanem jó képességű emberek is fognak majd az ajtón kopogtatni, hogy részesei lehessenek a csapatnak, ez pedig az egész szervezetet átformálja.

Aki lehúzó, negatív légkört teremt maga körül, az a perspektivikus-ráció ábrájának lefelé vezető útjára léphet. (Lásd: 16.old. ábra)

⁸⁶ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 163.

⁸⁷ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 165.

⁸⁸ John C. Maxwell idézet

A „főnök” „tisztán nem látása” azt jelenti, hogy észre sem veszi, hogy negatív légkört teremtett maga körül. Kizárólag egy nézőpontból vizsgálódik, a saját maga perspektívájából. Meg sem hallja a környezete visszajelzéseit.

Vezetői ítélőképesség

„Az okos vezetők csak a felét hiszik el annak, amit hallanak. A jó ítélőképességű vezetők pedig tudják, melyik felét kell elhinniük.”⁸⁹

Az ítélőképesség úgy írható le, mint a dolgok lényegének meglátása, egyaránt támaszkodik az ösztönös megérezésre és az ésszerű gondolkodásra. Egyik sincs meg a másik nélkül.⁹⁰

Az ítélőképesség lehetővé teszi, hogy a vezető meglásson (érzelmi intelligencia) egy részleges képet, a megérezései alapján a helyükre illessze a hiányzó elemeket és eljusson a dolog valódi lényegéhez, ahelyett hogy a „gödört még mélyebbre ásná”. Ehhez nagyon fontos a lehető legszélesebb körű informálódás, azaz a perspektivikus-ráció elve alapján, minden nézőpont megvizsgálása, meghallgatása.

Hangsúlyos, hogy az ítélőképesség és az ítélkezés nem keverendő össze. Az ítélkező magatartás a „főnök” jellemvonása, nem a vezetőé.

Vezetői nagylelkűség, altruizmus

A vezető nagylelkűsége az elégedettségéből fakad. Egy vezető nem mérhető le azzal, hogy őt hány ember szolgálja, hanem azzal, hogy ő hány embert szolgál.

A nagylelkűség megköveteli, hogy másokat maga elé helyez. A nagylelkű hozzáállás megőrzésének az egyetlen módja az, ha szokásává teszi az adakozást a vezető az idejéből, figyelméből, pénzéből és erőforrásaiból.

Akit a kapzsiság szolgál, nem lehet jó vezető.

Ki a nagylelkű vezető?

- Aki szüntelenül keresi a módját, hogy értékeket közvetíthessen másoknak.
- Pénzt „áldoz” önmagánál nagyobb dolgokra.
- Megosztja másokkal élettapasztalatát.

⁸⁹ John C. Maxwell idézet

⁹⁰ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 70.o.

- Segít azokon, akik neki nem tudnak segíteni és semmit adnak cserébe.⁹¹

Freud és követői szerint az emberi természetben kevés a hajlandóság a jóra. Az altruisztikus⁹² vonások vagy a kedvesség nem tévesztendő össze a valódi önzetlenséggel. Az altruizmus önzetlen segítőkészséget jelent, odafigyelést a másokra.

Vezetői pozitív hozzáállás

Aki sikeres vezető szeretne lenni, az nem nélkülözheti a pozitív hozzáállást, amely a másokkal folytatott személyes érintkezéseire is kihatással van.

Az átlagember mindig másra vár (ego), hogy valaki más motiválja. Úgy érzi, a körülmények felelősek a vele való történésekért.

Mindenki saját maga választja meg a hozzáállását, és változtatni is csak saját maga tud rajta.

A hozzáállás a siker ismerve, döntő fontossággal bír, mert meghatározza a cselekedetet. „Amilyen vagy, olyan embereket vonzol magadhoz”.

Egy vezető nem várhatja el a beosztottaktól, hogy derűsek és pozitívak legyenek, ha ő maga nem az.⁹³

Vezetői felelősség

A vezető elsődleges felelőssége a valóság meghatározása. Ez a képesség azt jelenti, reálisan kezd gondolkodni, hogy tetteinek következményeit a körülötte lévőknél sokkal tisztábban és messzebbre kiterjedően lássa. Ez azért fontos, mert aki vezető, attól a többiek függenek. A „tisztánlátás” érdekében a vezető megvizsgálja a helyzetet, ami gyakran rosszabb, mint gondolja, a folyamatot, ami általában hosszabb, mint gondolja és az árat is, ami mindig többbe kerül, mint gondolja. Viszont mindezen ismeretek birtokában hozza meg a felelősségteljes döntést.

A jó vezetők soha nem teszik magukévá az áldozatok gondolkodásmódját. Felismerik, hogy életükért és helyzetükért mindig ők a felelősek, nem a szüleik, házastársuk, gyerekük, a kormány, a főnök vagy munkatárs.

⁹¹ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006,45.o.71.o.

⁹² Altruisztikus szó jelentése: másokra tekintettel levő, önzetlen

https://idegen-szavak.hu/produkt%C3%ADv/letöltés_és_megtekintés: 2018.08.18.12:15

⁹³ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006,45.o.98.o.

Ezek csak az ego kifogásai és hárításai, így nem panaszkodnak. Szembenéznek mindennel és minden tőlük telhetőt megtesznek, tudván, csak akkor kapnak hosszú távon lehetőséget a csapat vezetésére, ha bebizonyítják, hogy képesek viselni a terheket. Bármit hajlandóak megtenni a szervezetük számára a szükséges munka elvégzéséért. A kiválóság vágya hajtja őket, és saját alkalmazottjukként gondolnak saját magukra.

A felelősségteljes személy csúcstulajdonsága, hogy képes befejezni a dolgokat eredményesen és lelkiismeretesen.

Aki vezetni akar, annak produktívnak⁹⁴ kell lennie.⁹⁵

Milyen a felelősségteljes vezető?

- Nehéz körülmények között is kitart, megáll és elgondolkodik, hogyan érhet el sikert, a hátrányból képes előnyt kovácsolni.
- Elismeri, ha valami nem elég jó, aztán változtat és magasabbra teszi saját magának is a mércét.
- Mindent megtesz, hogy még jobban végezze a munkát.
- Megkérdőjelezi mentségeit.
- Példát mutat, és nem példát statuál.
- Fegyelmezett életmódot folytat az élet minden területén.
- A megfelelő embert megtalálja a megfelelő helyre és meg is tudja tartani.
- Mindig az eredményt és a célt tartja szem előtt.⁹⁶

6.4. A követők

Az előzőek alapján megállapítható, egy vezetőnek őszinte követői akkor lesznek, ha fókusza a kollégáira helyeződik, ez vezet a pozitív fejlődés légkörének megteremtéséhez. A vezetőnek egyre inkább az agilis és a munkavállaló élményeire fókuszáló működést kell a stratégia középpontjába állítania, és ez az

⁹⁴ Produktív szó jelentése: alkotó, termelő; termékeny; eredményes

<https://idegen-szavak.hu/produkt%C3%ADv> letöltés és megtekintés: 2018.08.18. 12:22

⁹⁵ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 45.o. 121.o.

⁹⁶ JOHN C. MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Kiadó, 2006, 132-133.o.

attitűd kell, hogy jellemezze a hosszú távon eredményeket elérni kívánó szervezeteket is.

A következőkből álló csoportból lesz végül a csapat. A csapat nem együtt dolgozó emberek csoportja, sokkal inkább egymásban bízók embereké.⁹⁷

POZITÍV FEJLŐDÉST ELŐSEGÍTŐ LÉGKÖR

⁹⁷ SIMON SINEK, DAVID MEAD, PETER DOCKER: Találd meg a miértedet, HVG Kiadó Zrt 2018, 125.o.

KÖVETŐK

CSAPAT

6.4.1. A követőkből álló csapat – és a változásra való hajlandóság

A vezetés lényege jórészt abban rejlik, hogy a vezető kialakítja a hajlandóságot a munkatársakban arra, hogy kövessék a vezetőt az ismeretlenbe, valami nagyszerű dolog ígérete alapján. Ez pedig nem mehet végbe változások nélkül. A vezetők embereket nem tudnak megváltoztatni, viszont tudnak olyan környezetet teremteni a fentebb említett kompetenciák útján, amely hozzájárul ahhoz, hogy mások eldöntsék, szeretnének-e változni.

„Minden jó vezető arra ösztönzi követőit, hogy bízzanak benne. A kiváló vezetők azonban arra sarkallják követőiket, hogy bízzanak önmagukban.”⁹⁸

Ezt úgy teszik, hogy motiválják a többieket. Az emberek akkor tudják a képességeiket a legjobban kibontakoztatni, ha alakulnak és formálódnak. Ez nem valószínű azonban, akkor, ha nincs jelen egy hatékony, fókuszváltásra képes vezető.

Az alkalmazottak részéről a változásra való hajlandóság segítheti a szervezet fejlődését, ehhez viszont nem csak a vezetőknek, hanem a tagoknak is folyamatosan fejlődniük kell.

A vezetőknek a követők fejlesztésében való eredményességét az határozza meg, ha a vezető:

- Nagy becsben tartja az embereit – ez gondolkodásbeli kérdés.
- Elkötelezett az irányukba – ez időbeli kérdés.
- Becsületes és korrekt velük szemben - ez jellembeli kérdés.
- Nagy hatással van rájuk - ez pedig vezetői képesség kérdése.

⁹⁸ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 107.o.

A vezető megérti, hogy nagy szerepe van abban, hogyan teljesítenek a követői, és hogy a személyes vezetői sikerének mércéje a beosztottjai teljesítménye és elégedettsége. Ha körülnéz, és azt látja, hogy nem követik őt, nem változnak, nem fejlődnek és nem sikeresek, akkor ezt a kérdést teszi fel: „Mi a baj velem”, „Mit tudok másképp csinálni, hogy segítsék a csapatomnak nyerni?”

A vezetőnek azt a nemes célt kell szolgálnia, hogy másokat felemeljen. A vezetőnek meg kell mutatnia, hogy végsőkéig kitart a csapata mellett, hiszen ahogy Richard Templar fogalmaz a Cégvezetés szabályairól című könyvében: „Csapat nélkül a vezető egy üres papír, amely arra vár, hogy teleírják őket”.⁹⁹

6.4.2. Követők, akik nem egyformán tudnak „szárnyalni”

Nyilvánvaló, a vezető törekvéseire nem minden ember reagál egyformán. Vannak olyanok, akiknek az élete elkezd teljesen megváltozni, és van, akinek nem. Jim Rohn előadó és tanácsadó egyik írása a vezetés első szabályaként rögzítette: „Ne akarj kacsából sas madarat faragni, mert nem fog működni.”¹⁰⁰

A vezetőnek arra kell ösztönöznie embereit, hogy a komfortzónájukból mozduljanak ki, ne pedig az erősségeik zónájából.

Ha nem méri fel helyesen a dolgozók erősségeit és gyengeségeit, és egy kacsából próbál sas madarat faragni és fordítva, akkor frusztrált lesz a kacska és a sas is.

A „kacsák”, ugyan sosem fognak szárnyalni és a magasból vadászni, hiába járnak „sas-iskolába”, mert ahhoz nem értenek, viszont kitűnő úszók, kiváló víz alatti vadászok, képesek csapatban dolgozni és több ezer kilométert kitartóan vándorolni.

A sas madaraknak is lehetne mondani, hogy ússzanak vagy gyalogoljanak. Hozzá vannak szokva, hogy gyorsan haladnak és magasan szárnyalnak, így könnyen frusztrálhatják azok, akik vissza akarják őket fogni.

Végül pedig, nem csak a sas és a kacska frusztrálódik, ha nem a „helyén” van, hanem emiatt a vezető is.

A vezetés lényege, hogy a megfelelő emberek a megfelelő helyre kerüljenek. A vezetőnek ezért kulcskompetenciája az érzelmi intelligencia, hogy képes legyen meglátni, alkalmazottai közül kinek mi az erőssége.

⁹⁹ RICHARD TEMPLAR: Cégvezetés szabályai, Scolar Kiadó 2016, 207.o.

¹⁰⁰ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 116.o.

Megfelelő emberek, megfelelő pozícióba helyezve.¹⁰¹ Ezzel elérhető a pozitív légkör megteremtése is, hiszen mindenki olyan helyre kerül, ahol jól érzi magát, nem frusztrálódik, erősségeit kamatoztatni tudja, a szervezet hatékonysága pedig nő.

Ahogy Mark Shumann is fogalmaz a „Tehetségmágnesek” című könyvében, „a mágnes, ha valami az erőterébe kerül, azt magához vonzza, s amit egyszer megragad, azt meg is tartja. Egy vezetőnek is ugyanígy mágnesként kell magához vonzania a tehetséges munkavállalókat és meg kell tartania mindazokat, akik eredményeket hoznak”,¹⁰² viszont a vezetőnek azt is tudnia kell, hogy a mágneses térben kit hova helyezzen.

A vezető ezen ismeretei birtokában pedig kiválóan tudja, hogy kinek milyen feladatot delegálhat ahhoz, hogy a lehető legeredményesebb legyen.

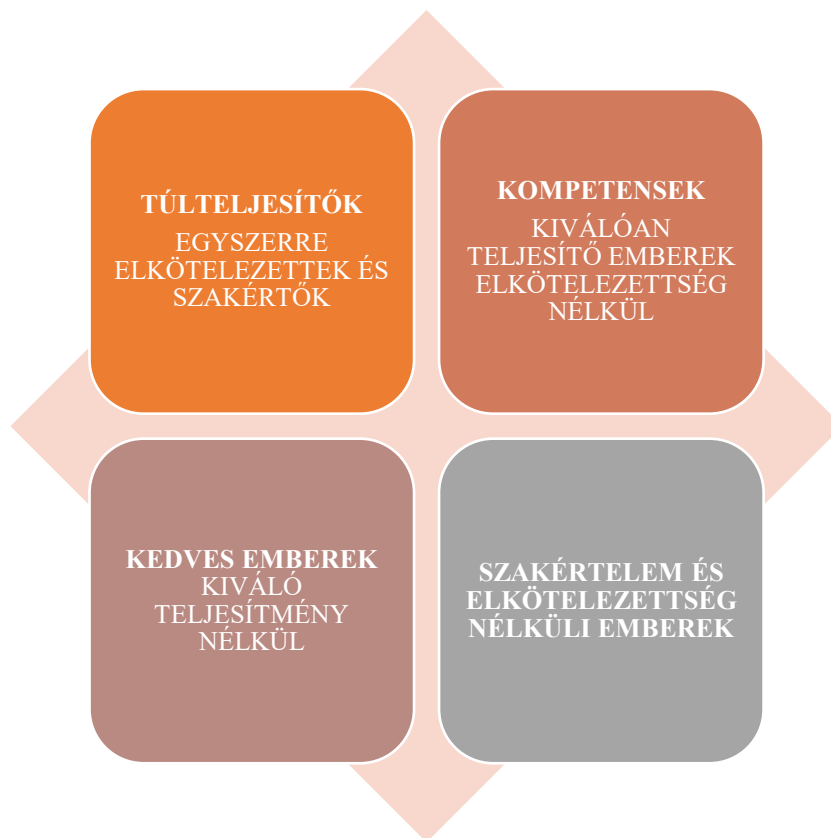
6.4.3. Hogyan mérheti és értékelheti a vezető alkalmazottait?

A vezető ahhoz, hogy a megfelelő embert a megfelelő helyre megtalálja, és a megfelelő feladatokat tudja neki delegálni, két síkon mérheti és értékelheti alkalmazottjait, követőit: a szakértelem és az elkötelezettség síkján.

Ez a két kritérium, lehetővé teszi, hogy a vezető négyféle kategóriába sorolhassa csapatának tagjait:

¹⁰¹ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 122.o.

¹⁰² MARK SHUMANN: Tehetségmágnesek, , HVG Kiadó Zrt 2010, 13.o.

Túteljesítők

A vezető legértékesebb emberei, az eredmények 80%-a nekik tulajdonítható. Ők alkotják az alkalmazottak 20%-át, akikre alapozni lehet. Az igazi követők. A vezető, amit tehet: megbecsüli őket.

Kompetensek

Megfelelő szakértelemmel rendelkező emberek, ám nem elkötelezettek a szervezet vagy a vezető által képviselt értékek iránt. Ők jelentik a külső és belső problémák forrását. Ezek a típusú emberek fognak panaszkodni, machinálni, és figyelmen kívül hagyni a vezető akaratát, gyakran a körülöttük lévőket is demoralizálják. Velük szemben azt a stratégiát kell alkalmazni, hogy jó csapatjátékossá, követővé formálódjanak.

Kompetencia nélküli elkötelezettek

Kedves emberek, de nem nyújtanak kiváló teljesítményt. Őket képezni kell. Velük kapcsolatban a vezető feladata az, hogy lehetőséget nyújtson számukra a szükséges képzés és tapasztalat megszerzéséhez.

6.4.4. Szakértelem és elkötelezettség nélküli alkalmazottak

A legrosszabb kategória, ide tartoznak azok az emberek, akik nélkülözik a szakértelmet és az elkötelezettséget. Miután beazonosításra kerültek, érdemes a szervezetnek minél hamarabb eltávolítani őket, mielőtt a többieket is lehúzza. Igazi veszélyforrás hosszú távon.¹⁰³

6.4.5. Megbecsülés és tisztelet

Ahhoz, hogy minél több „túteljesítő” követője legyen a vezetőnek és a meglévőket pedig meg tudja tartani hosszú távon, négy alapvető viselkedésformára kell odafigyelnie a kollégáival szemben:

- megbecsülés
- elismerés
- csodálat
- figyelem.

A tisztelet a kulcsa a legjobb emberek megtartásának. Korábban a delegálás, az információcsere és visszajelzés kérése elképzelhetetlen volt. A főnök, a beosztottjainak parancsolt, mint valami alsóbbrendű lényeknek. Ha a vezető kielégíti a függőségre, függetlenségre és kölcsönös függőségre való igényeit az alkalmazottainak, bevonó vezetői stílust alkalmaz, engedélyezi a tévedést, segít az embereinek tanulni és fejlődni, a tiszteletet fogják érezni és nem akarnak más munkahely után nézni majd.¹⁰⁴

6.5. A delegálás művészete

A delegálás az a képesség, hogy a megfelelő munkát a megfelelő módon a megfelelő emberre bízva a vezető. Két lehetőség közül választhat: vagy egyedül csinál mindent, vagy valaki másra bízva. A helyes delegálás annyit tesz, mint olyan emberre bízni egy adott feladatot, aki megfelelő minőségben teljesít. A hatékony delegálás képessége kulcs a vezetői terhek csökkentésének.

A hatékony delegálásnak hét összetevője van.

¹⁰³ BRIAN TRACY ÉS SZABÓ PÉTER: Hogyan vezetnek a legjobb vezetők? Felelős kiadó. Szabó Péter. Guruló Egyetem Kft 2015,170-171.o.

¹⁰⁴ BRIAN TRACY ÉS SZABÓ PÉTER: Hogyan vezetnek a legjobb vezetők? Felelős kiadó. Szabó Péter. Guruló Egyetem Kft 2015, 162-165.o.

- Megfelelő ember kiválasztása.
- Feladat igazítása az illető képességeihez, megbizonyosodás arról, hogy az illető képességei folytán képes a feladat elvégzésére.
- Hatékony delegáció, amivel felszabadítja magát a vezető arra, hogy számára annál értékesebb feladatokkal foglalkozzon. Minél több tanítható és delegálható feladatot tud átadni a vezető, annál több ideje marad azokra a feladatokra, amiket csak egyedül tud elvégezni.
- Az új alkalmazottaknak kevesebb feladat, hogy önbizalmuk nőjön, és tapasztalatot szerezzenek.
- Teljes feladat legyen delegálva, hiszen, ha 100%-ban felelős valaki egy feladatért, az hihetetlen motiváló erő a kimagasló teljesítményre.
- Egyértelmű legyen, milyen eredményeket vár el a vezető, mérhetővé kell tenni, hiszen koordinálni is így lehet.
- Olyan légkör megteremtése, ahol átbeszélhetők a feladatok, nyitottság, és kérdések befogadása.

A delegálás azonban nem azonos a felelősségátruházással! Ugyanis a teljes felelősség mindenképp a vezetőé marad, azaz ő lesz elszámoltatható az eredményekért.

Ezért nem mindegy, hogy a vezető ki tudja-e választani a feladat elvégzésére legalkalmasabb személyeket.¹⁰⁵

A folyamatos kontroll azonban nagyon fontos, hiszen a kontroll az a folyamat, amely során megbizonyosodik a vezető, hogy a delegált feladat a megfelelő időben és keretek között elkészült. Nem elég az elvárásokat meghatározni, majd távozni. Felügyelni kell, hogy a munka megfelelő minőségben készül-e el. Az egyik legjobb ellenőrző módszer a „körbesétáló irányítási módszer”, amikor a vezető rendszeresen jelen van az emberei körében, egyik szemét a munkafolyamaton tartva.

7. A legjobb vezetők

Összességében a legjobb vezetők az alkalmazottak körében végzett felmérések szerint három jellemzővel rendelkeznek.

¹⁰⁵ BRIAN TRACY ÉS SZABÓ PÉTER: Hogyan vezetnek a legjobb vezetők? Felelős kiadó. Szabó Péter. Guruló Egyetem Kft 2015, 106.o.

1. **Struktúra.** Mindenki pontosan tudja, mit kell tennie, miért kell a feladatot elvégeznie és milyen színvonalat várnak el tőle.
2. **Odafigyelés.** A vezető érezteti az embereivel, hogy valóban fontosak számára és képes a nézőpontváltásra.
3. **Szabadság.** A jó vezető elegendő szabadságot biztosít az embereinek a munkájuk elvégzéséhez.

A legjobb vezető úgy bánik az embereivel, ahogy szeretné, hogy vele is bánjanak, úgy vezeti az embereit, ahogy szeretné, hogy őt is vezessék.¹⁰⁶

Ez a vezetés aranyszabálya, az eredményesség és hatékonyság alappillére, a perspektivikus-ráció esszenciája. A legjobb vezető nézőpontot tud váltani és úgy vezet, ahogy szeretné, hogy őt is vezessék, ezzel pedig példát mutat.

A szakirodalmi felsorolást kiegészíteném egy negyedik nagyon fontos jellemzővel: **MINTA.**

A vezető - tudatosan vagy tudattalanul – „modell” alkalmazottai számára. Tudatos, pozitív mintával és példamutató viselkedésével adhat kollégáinak minden időben iránymutatást és tartást. A dolgozók példamutatással történő sikeres vezetése és motiválása nem mesterkélt dolog, hanem belső beállítódás és hiteles viselkedés kérdése. Hozzátartozik gyengeségei felvállalása, a tanulás az örök kíváncsiság is. Modellszerepe, ahogy kifelé, éppúgy befelé is hat.

Az agy boldogsághormont, dopamint választ ki, mikor a személy viselkedése eredményeként sikert ér el. Egy kedves szó vagy mosoly a jutalmazó rendszert ugyanúgy képes aktiválni, mint az apró meglepetések vagy nem várt elismerések. A jókedv ragályos!¹⁰⁷

7.1. Az utánpótlás

A vezető a jövő mintája is, a változás és állandóság mérföldköve, az utánpótlás jelene.

Rendkívül hangsúlyos, hogy a vezető szervezetén belül felelős a minőségi utánpótlás kineveléséért. Az újgeneráció egy egészen új világot hoz a szervezeti

¹⁰⁶ BRIAN TRACY ÉS SZABÓ PÉTER: Hogyan vezetnek a legjobb vezetők? Felelős kiadó. Szabó Péter. Guruló Egyetem Kft 2015, 110-111.o.

¹⁰⁷ KATRIN GREBER ÉS RENATE FREISLER az Agilis és sikeres vezetés. Új vezetői kompetenciák és szemlélet fejlesztése című gyakorlat és módszertani könyvében egy önellenőrző kérdőív 117-118. o

kultúrákba és néhány év múlva ők alkotják majd a bírósági vezetőség többségét. Képzésük, fejlesztésük társadalmi felelősségvállalás.

Az újgenerációs vezetői utánpótlás jelöltjei a mai „y” generáció, az 1990-1995. év között születettek. Kommunikációjuk jellemzően virtuális térben zajlik, számtalan digitális eszközre támaszkodnak, online jelenlétük megszakíthatatlan. Elutasítják az értelmetlen, kemény munkát, a tekintélytiszteletet, a hierarchiát, lazán értelmezik a hagyományokat, pragmatikus gondolkodásúak, s ebből adódóan legnagyobb erősségük, hogy mindent megkérdőjelezve fellazítják a megkövesedett struktúrákat. Értékelik a versenyhelyzetet, az önálló döntéshozatal, nagyfokú önmegvalósítás lehetőségét, gyorsan tanulnak. Sikerességüknek viszont tipikus hátráltatója lehet, hogy nem tartják nagyra a soft killeket¹⁰⁸, és alábecsülik az érzelmi intelligencia jelentőségét.

Mára a valóság ez lett: az y generáció valódi, sikeres gazdasági hajtóerővé vált. A Z generáció vezetése hamarosan az y generáció vezetésének fő kihívása lesz.¹⁰⁹

Ezért van fontos szerepe a vezetőnek abban, hogy milyen mintát mutat a jövő vezetői számára.

Ahhoz, hogy a tudományos dolgozatomban kimunkált vezetői kompetenciákkal a bírósági szervezetet hatékonyan irányítani tudja majd a jövő nemzedéke, érdemes egy kicsit körültekinteni, más szervezeteknél hogyan történik a vezetők kinevezése.

7.2. Vezetők és kinevezésük

A pályázatomban már utaltam arra, hogy Magyarországon egy „önismereti csoport” vezetése milyen szakmai hozzáértést kíván meg. Kíváncsi voltam arra, hogy más szervezetek, intézmények vezetőjévé milyen előfeltétellel válhat valaki. Így fókuszot váltottam és egy másik perspektívából is megvizsgáltam az egyéb intézmények vezetőinek kinevezési mechanizmusát. Szándékosan nem a bírósági társhatóságok vezetői kinevezését, hanem egy egészen más, minél távolabbi nézőpontot választottam, így azt, hogy hogyan lehet valaki iskolai intézményvezető

¹⁰⁸ Soft skill szó jelentése: ezeknek a "puha faktoroknak" napjainkban egyre növekszik a fontossága a legnagyobb vállalatoknál. A 10 soft skill: a csapat-orientáció, a kommunikáció készség, a szervezőképesség, a flexibilitás, mobilitás, emocionális intelligencia, motiválhatóság, akaratosság, kreativitás, analitikus és logikus gondolkodás - a 10 soft skill további öt eleme, amely különlegesen fontos lehet egy vezető kiválasztásánál. Szempontok, amelyek meghatározóbbak lehetnek, mint bármilyen szakképzettség.

¹⁰⁹ DR. BAJI DÓRA ANTÓNIA, Mailáth György Tudományos Pályázat 2017. Parainesis az „Y” és „Z” generációhoz, 13.o.

és egy autósiskola vezetője a jogszabályok tükrében, összehasonlítva a bírósági vezetők kinevezésével.

7.2.1. A bírósági vezetők kinevezése

Hazánkban a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 118. § (1) és (2) bekezdése határozza meg, hogy ki a bírósági vezető és mi a feladata.

A Bsz. 130. § (1) bekezdése írja elő, hogy a bírósági vezetői állást pályázat útján kell betölteni, ha e törvény vagy a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény eltérően nem rendelkezik. A (2) bekezdése tartalmazza, a pályázatot a Kúria elnökhelyettesi állására a Kúria elnöke, a többi vezetői állásra a kinevezésre jogosult írja ki. A pályázatnak a vezetői tisztség elnyeréséhez szükséges valamennyi feltételt tartalmaznia kell.

A Bsz. 130.§ (3) bekezdése értelmében a benyújtott pályázatnak - tanácselnöki pályázat kivételével - tartalmaznia kell a pályaművet, amely a pályázónak a megpályázott tisztségtől függően a bíróság, a kollégium, illetve a csoport működésével kapcsolatos hosszú távú terveiről, és azok megvalósításának ütemezéséről szól.

A pályázatnak tartalmaznia kell a hozzájárulást ahhoz, hogy a kinevezésre jogosult a pályázó bírói értékelésének és vezetői vizsgálatának iratait beszerezze és kezelje.

7.2.2. Nevelési-oktatási intézmény vezetőinek kinevezése

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 67. § (1) bekezdése alapján a nevelési-oktatási intézményben az intézményvezetői megbízás feltétele, hogy a vezetői helyre pályázónak pedagógus-szakvizsga keretében szerzett intézményvezetői szakképzettsége legyen.

A szakképzettség az ország számos felsőfokú oktatási intézményében megszerezhető, IV. féléves képzési idővel.

A BME GTK Műszaki Pedagógia Tanszéken például az alábbi tematika szerint történik az intézményvezetők képzése:

¹¹⁰ https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/birosagi_hirek/vezetoi_palyazatok_hq.pdf,
letöltés és megtekintés: 2018.08.22. 17:54

KÖZOKTATÁSI VEZETŐ, PEDAGÓGUS SZAKVIZSGA SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉSI SZAK ÓRA ÉS VIZSGATERVE (2013. szeptembertől)

	Tantárgyak (Egy kontaktórához 20 óra egyéni tanulás tartozik)	I. félév k.ó.+ v.t.+ kr.			II. félév k.ó.+ v.t.+ kr.			III. félév k.ó.+ v.t.+ kr.			IV. félév k.ó.+ v.t.+ kr.			Összesen	
		k.ó.	v.t.	kr.	k.ó.	v.t.	kr.	k.ó.	v.t.	kr.	k.ó.	v.t.	kr.	k.ó.	k.r.
JG	01. Közigazgatási vezetési ismeretek	7	v	4										7	4
OSZ	02. Köznevelési rendszer- és szervezettan	7	ék	4	4	ék/sz	3							11	7
VEL	03. Köznevelési intézmény és környezete	4	ék	3	4	v	2							8	5
VEL	04 Integráció és szegregáció	3	v	2										3	2
OSZ	05. Pedagógus szerepek és hatékonyság				4	v	3							4	3
OSZ	06. Sajátos pedagógiai, pszichológiai ism. és módszerek				3	ék	3							3	3
JG	07. Tanügyigazgatás							8	v	7				8	7
VEL	08. Alkalmazott vezetéselmélet							8	ék	7	7	ék/sz	4	15	11
OSZ	09. Emberi erőforrás fejlesztése, minősítés							8	v	7				8	7
GYT	10. Gyakorlat	24	ék	12	12	ék	7	16	ék	9	7	ék	3	59	31
GYT	11/A. Tréning I.	Szervezeti kommunikáció													
		Iskolamarketing				18	v	3							
		Konfliktuskezelés						3							
		Szakértés/szaktanácsadás módszertana						3							
	11/B. Tréning II.	Intézményvezetés módszertana											3		
	Személyzetfejlesztés, minősítés módszertana										18	v	3	18	12
	Vizsgaszervezés/értékelés módszertana											3			
	Tanügyigazgatás gyakorlata											3			
VT	12. Választható tantárgyak (**)	Adatvédelem és információs szabadság													
VT		Szakképzés-igazgatás													
VT		Értékelési és mérési módszerek									8	v	6	8	6
VT		Felnőttképzési akkreditáció													
VEL		Szervezési technikák													
	13. Szakdolgozat konzultáció							5	ék	-	5	ék	-	10	-
	14. Szakdolgozat													10	
	Összesen	45		25	45		30	45		30	45		25	180	110
	Konzultációk száma:	3			2			3			2			10	

* a IV. félév során 1 tárgy felvétele kötelező

** a szabadon választható tárgy, térítés ellenében felvehető

111

7.2.3. Autósiskola vezetője

Amennyiben valaki önálló autósiskolát szeretne létrehozni és irányítani, ennek előfeltétele az érvényes iskolavezetői képesítés megszerzése.

A 24/2005. (IV.21.) számú GKM rendelet 29. § (1) bekezdése alapján közúti járművezető és közúti közlekedési szakember képzés csak az iskolavezetői névjegyzékben lévő iskolavezető irányításával folytatható. A GKM rendelet 30.§-a alapján az iskolavezetők képzése - a közlekedési hatóság engedélye alapján - szakirányú műszaki felsőoktatási intézményekben történik. A 21.§ (4) bekezdése értelmében az iskolavezetői vizsgára az bocsátható, aki az iskolavezetői tanfolyamot igazoltan elvégezte.

¹¹¹ http://kozoktvez.mpt.bme.hu/images/PDF/kozoktvez_oraterve_1718_2.pdf letöltés és megtekintés: 2018.08.03. 16:13

Összefoglalva megállapítható, hogy egy autósiskola vezetőjénél, egy nevelési-
oktatási intézmény vezetőjénél, egy 15 fős önismereti tréning csoportot
vezetőjénél jogszabályok által előfeltételként van meghatározva, hogy csak akkor
pályázhat vezetői állásra, ha az ahhoz szükséges szakképesítést megszerezte.

A jelenlegi hatályos szabályozás alapján a bírósági vezetőknél nincs előfeltételként
meghatározva vezetői szakképzettséget igazoló oklevél vagy egyéb tanúsítvány
megszerzése ahhoz, hogy pályázhasson a posztra. A hangsúly inkább a már
kinevezett vezetők képzésén van.

8. A jövő perspektívája

8.1. Bírósági vezetői utánpótlásképzés

Az Európai Igazságügyi Képzési Hálózat 2015-ben kezdte meg a vezetőképzéssel
kapcsolatos munkát. Célul tűzték ki egy olyan bírósági, ügyészégi vezetőképzési
tematika kidolgozását, amelyet majd ajánlásként a résztvevő országok
rendelkezésére bocsátanak.

Ahogy a pályamunkám bevezetőjében említettem, hazánkban mára hagyománya
van a vezetőképzésnek a bírósági szervezetben. Az Országos Bírósági Hivatal
(OBH) egy komplex képzési rendszert alakított ki.¹¹² Tudatos gondosságot fordít
ugyanakkor a vezetői utánpótlásra is, hiszen olyan kompetencia fejlesztő
tréningeket is szerveznek, ahol lehetőség van a vezetői ambíciókkal rendelkező
jelölteknek a képzésére is.

¹¹² https://www.google.com/search?q=friss+jogsi&client=firefox-b-ab&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiN9PqzqvTcAhXC2qQKHQKECrYQ_AUICigB
Kép letöltése és megtekintése: 2018. 08.17. 16:49

¹¹³ <https://birosag.hu/media/aktualis/vezetokepzes-vezetoertekeles-visszapillantoban>, letöltés és
megtekintés: 2018.08.29. 22:46

A jövő bírósági vezetőinek minőségi utánpótlása, kulcskérdés a szervezet működése szempontjából. Az OBH utánpótlás kompetencia fejlesztő tréningjei mellett – a bírósági közvetítők képzéséhez hasonló – vezetői akkreditált képzés indítása, vagy vezetői szakjogász képzés még hatékonyabban készíthetné fel a jövő vezetőit. Akár a vezetői pályázat benyújtásának is előfeltétele lehetne a bírósági vezetői szakképzettség megszerzése, ahogy ez kritérium egy autósiskola vezetőjénél, egy nevelési-oktatási intézmény vezetőjénél, és egy tréning csoport vezetőjénél is.

8.2. Munkavállaló-központú vezetés

A munkavállaló-központú vezetés a XXI. század kihívása nem csak a bírósági vezetők számára, hanem a bírósági szervezet részére is.

Az OBH különös hangsúlyt fektet az országos szintű fejlesztésekre, amely az Elnöki stratégia céljainak elérését szolgálják.¹¹⁴

Az OBH elnöke 2015. június 23-án hirdette meg „A szolgáltató bíróságért” elnevezésű, 10 pontból álló országos programot, melyhez valamennyi törvényszék és ítélőtábla csatlakozott.

A tíz hónapra meghirdetett program célja a közös fellépés volt az igazságszolgáltatásba vetett bizalom erősítése érdekében.

A bírósági életpálya-modell teljes körű kidolgozása a 2015. április 2. napján megalakult Bírói Életpálya Szakértő Testület (BÉSZT) feladata. Az életpálya részét képezi az illetményrendszer, a rendszeres illetményen felül adható juttatások, a bírák és igazságügyi alkalmazottak szociális (egészségügyi) ellátása, a munkakörülmények javítása, a teljesítmények elismerése, a szakmai előmenetel biztosítása, továbbá az erkölcsi elismerések.

A bírói életpálya-modell I. pillére az önerőből megvalósítható többletjuttatási rendszerre vonatkozó javaslat, a „Megtartó Program”. A II. pillérben kaptak helyet a bírói és az igazságügyi alkalmazotti illetményrendszer átalakítására vonatkozó javaslatok. A III. pillér a bíróságfejlesztés stratégiai elvi alapjaira fókuszál, egy komplex szervezetfejlesztési programot tartalmaz, melynek az emberi erőforrás mellett részét képezik az informatikai fejlesztések, az épületgazdálkodás, valamint a szervezetfejlesztésre vonatkozó módszerek. A IV. egyben utolsó pillérben pedig, a jogállási törvények és a kapcsolódó rendeletek módosítására, és jogszabály alkotására vonatkozó kezdeményezések találhatók.

¹¹⁴ <http://birosag.hu/obh> letöltés és megtekintés: 2018.08.22.19:06

A „Megtartó Program” célja a bírósági szervezet munkaerejének megtartása, az utánpótlás biztosítása, a szervezet iránti elkötelezettség és a tisztas helytállás elismerése, valamint a bíróságok családbarát munkahelyként történő megerősítésének céljával összhangban a bírák és igazságügyi alkalmazottak támogatása. Ezen célkitűzéshez kapcsolódik az OBH elnöke által 2016. I. félévében meghirdetett Fenntartható Fejlődés Program, melynek második pillére az életpálya. A program résztvevőiként a bíróságok a dolgozók életminőségének javítását, az adminisztratív terhek csökkentését, a kompetencia alapú munkavégzést és olyan, inspiráló munkakörnyezet kialakítását célzó vállalásokat tette.¹¹⁵

Az országos programok hatására látványos eredmények születtek. A törvényszékek motiválhatóságukról tettek tanúbizonyságot és egészséges versenyszellem alakult ki, amely nem csak országos szinten hozott jelentős változást és fejlődést, hanem nemzetközi szinten is kiváltotta az elismerést.

A munkavállaló-központú vezetés lényege, hogy a szolgáltatás és fenntarthatóság minőségi megtartása mellett a fókusz a bírósági munkavállalókra helyeződik.

Akár egy új országos program indulhatna, „Munkavállaló-központú program” elnevezéssel, ahol kifejezetten a bírósági vezetők és alkalmazottai közötti minőségi kapcsolat kerülne fókuszba, hogy a pozitív fejlődést elősegítő légkörben a követők a közös célért még hatékonyabban munkálkodhassanak. Ennek már előhírnöke a „Megtartó Program” az igazságügyi alkalmazottak bérrendezése, illetve a Bírői Életpálya Szakértő Testület tagjai által kidolgozott életpályamodell.

Ezt a fajta központi törekvést erősítette az is, hogy az elmúlt évben négy törvényszék nyerte el a „családbarát munkahely” címet az Emberi Erőforrások Minisztériumától.¹¹⁶

Az országban ismertté vált Debreceni Modell alapvetése szintén ezt a szemléletet erősíti, a hangsúly a munkavállalókon van: „Minden igazságügyben dolgozónak, bírónak, jegyzőnek, irodai alkalmazottnak meg kell adni a lehetőséget és meg kell teremteni annak az alapját, hogy hivatását örömmel, megelégedettséggel, a társadalom tiszteletét élvezve egész pályája során emberfeletti terhek nélkül, kizárólag munkaidejében, zavartalanul gyakorolhassa.”¹¹⁷

¹¹⁵ https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnoke-beszamolok/obhe_beszomolo2016ifelev.pdf, letöltés és megtekintés: 2018.09.12.9:26

¹¹⁶ <http://www.origo.hu/itthon/20180129-hando-tunde-interju-orszagos-biroi-hivatal-biroi-tanacs.html>, letöltés és megtekintés: 2018.08.23.

¹¹⁷ A bírósági munkateher egyenlő elosztását támogató segédanyag, előadó dr.Kahler Ilona a Debreceni Törvényszék Elnöke, Debreceni Modell workshop, 2018. július 03.

Céljuk, hogy „egy mindenki által szerethető bírósági rendszer jöjjön létre”¹¹⁸, a bírósági munkateher evolúciójának megteremtése útján.¹¹⁹

8.3. HR osztályok bővítése

A munkavállalói élményre fókuszáló működés a fenntartható fejlődés motorja a bírósági szervezetben is.

A humán erőforrás stratégiai szerepének erősítése, a digitális transzformáció támogatása, a munkaerő hosszú távú megtartása, emberközpontú HR szemlélet.

A kreativitás, érzelmi intelligencia és a kognitív rugalmasság lesznek azok a készségek, amelyek kiemelik az emberi erőforrást és lehetővé teszik, hogy a gépek fölé emelkedhessenek, ahelyett, hogy azok leváltanák őket.

Ezeket tartják ma a legfontosabb kérdéseknek a magyarországi vállalatok emberi erőforrással foglalkozó szakemberei. A szakemberek ezen belül a vezetői szemléletváltást határozzák meg az elkövetkező néhány év fő feladatának, ráadásul úgy vélik, a HR stratégiai szerepét adatokon és méréseken alapuló működéssel lehetne leginkább erősíteni. A digitális trendek azonban nemcsak a “bürokratív” eljárásokat egyszerűsítik, hanem a hangsúlyokat is átrendezik. A HR funkciója egyre inkább átalakul: a folyamatok globalizációja, a digitalizáció és az automatizáció lefedik az operatív funkciókat, a HR-nek ezért egyre inkább az agilis és a munkavállalói élményre fókuszáló működést kell a stratégia középpontjába állítania.¹²⁰ Ez tökéletesen összhangban van, azon vezetői kompetenciákkal, amelyet a dolgozatomban mutattam be, a munkavállaló központú vezetési szemlélettel.

Jelenleg az Országos Bírósági Hivatal elnökének a bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI. 30.) OBH utasítás módosításáról szóló 20/2017 (XII.29) OBH utasítás 22/A. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy az az ítélőtábla és a törvényszék elnöke szakmai munkát segítő szervezeti egységet, a pontos elnevezésének és feladatainak megjelölésével a bíróság szervezeti és működési szabályzatában hozhat létre. A 22/A.§ (3) bekezdés e.) pontja szerint a

¹¹⁸ <https://debreceitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20170913/debreceeni-modell>, interjú dr.Szurdi Bélával a debreceni Törvényszék Elnökhelyettesével, letöltés és megtekintés 2018.08.23. 8:41

¹¹⁹ A bírósági munkateher egyenlő elosztását támogató segédanyag, előadó dr.Kahler Ilona a Debreceni Törvényszék Elnöke, Debreceni Modell workshop, 2018. július 03.

¹²⁰ <http://www.mmonline.hu/cikk/ez-kell-a-munkavallalok-megtartasahoz/>, letöltés és megtekintés: 2018.08.22. 18:31

Fővárosi Ítéltábla és a 600 fő engedélyezett létszámot meghaladó törvényszék elnöke hozhat létre Emberi Erőforrás Gazdálkodási Főosztályt vagy Osztályt.

Amennyiben törvényszékenként – létszámtól függetlenül, vagy alacsonyabb létszámban meghatározva – az elnökök számára lehetőség nyílna HR osztályok létrehozására, vagy regionális HR központok működnének, jóval hatékonyabban megvalósítható lenne a munkavállalói élményre fókuszáló működés.

Belső humán erőforrással, HR szakjogászok bevonásával a toborzás, a munkaerő megtartás, és a senior munkavállalóhoz való hozzáállás jóval személyközpontúbb lehetne. Mindez tökéletesen illeszkedne az OBH elnökének stratégiai célkitűzéseire is, mint az emberi erőforrások optimális elosztása, hasznosítása.

8.3.1.Változás és állandóság a bíróságokon a XXI. században

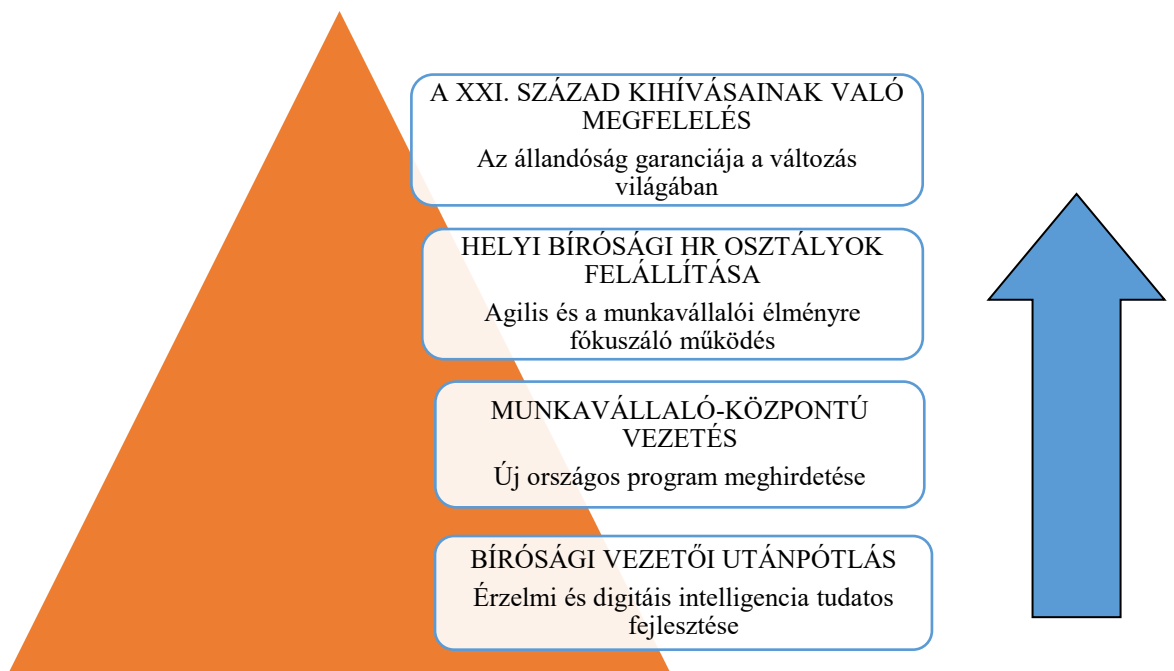
A mai változó világban az egyetlen állandóság az ember, a munkavállaló, akinek folyamatosan biztosítani kell azt az érzést, hogy fontos és értékes a szervezet számára. Ezt megvalósítani a digitalizáció térhódítása, a „mesterséges intelligencia” megjelenése mellett, komoly kihívás a bírósági szervezet számára is.

Érdekes megfigyelni, hogy amíg a jövő az „e-világ” irányába mutat, addig ezzel szemben a vezető, illetve a szervezetek jövő kulcskompetenciája az érzelmi intelligencia, illetve a digitális intelligencia, amelyek a szociális, érzelmi és kognitív képességeket foglalják össze. Ez az a terület ahol a mesterséges intelligencia, a robotika egyelőre nem tud teret hódítani. Ebben látom a 2018. évi Mailáth György Tudományos pályázat „mottójaként” megfogalmazott állandóság garanciáját a változás korában.

Ezeknek az alapvető emberi értékeknek a megtartása társadalmi felelősségvállalást kíván, ahhoz, hogy a digitális élet élhető legyen társadalmunk számára, így a bírósági szervezet részére is.

A HR legnagyobb feladata, hogy szervezeten belül a kreativitást, érzelmi intelligenciát és a kognitív rugalmasságot tudatosan fejlessze, mert csak e képességek birtokában tud megküzdeni a digitális éra kihívásaival és szükségleteivel a magyar bírósági rendszer is.

Erre a feladatára a bírósági szervezetnek is fel kell készülnie, így minél több HR osztály felállításával, jóval hatékonyabban lehetne megfelelni a XXI. század kihívásának, segítve ezzel a bírósági vezetők munkáját is.

8.4. Elmélet a gyakorlatban – nemzetközi kitekintés

A pályázatomban nevesített vezetői kompetenciák komoly kihívások elé állítják a vezetőket. Kíváncsi voltam, hogy az elmélet a gyakorlatban hogyan működik. Azaz, lehetséges-e a magas sztenderdek tartva az eredményeket „hajszolni”, és egy követőkből álló elhivatott munkaközösséget kialakítani?

„A The Conference Board kutatását az amerikai Forbes [szemlélte](#), amiben 60 000 vezetőről gyűjtöttek össze és vizsgáltak 360 fokos teljesítményértékeléseket, azaz beosztottak, felettesek, velük egy szinten lévő kollégák és belső ügyfelek visszajelzései alapján történő vezetői értékeléseket.

Az eredmény az lett, hogy a felső 13 százalék mindkét tekintetben a legjobbak között szerepelt, tehát a legjobb vezetők mindkettőre tudnak figyelni.”¹²¹

A „jó” vezetők minden szervezetben jelen vannak. Rendelkeznak a leglényegesebb kompetenciákkal. Felismerni, motiválni, megtartani őket „a feladat” valamennyi szervezet számára.

¹²¹ <https://forbes.hu/legyel-jobb/a-legsikeresebb-vezetokben-mind-megvan-ez-a-6-szuperkepesség/>, letöltés és megtekintés: 2018. 09.19. 12:34

V. BEFEJEZÉS

A tudományos munkámban tudtam, mit keresek, a hogyanra a választ, ahhoz hasonló titkot, amit az „ifjú” is keresett.

„Sok-sok évvel később az ifjú hálával idézte fel, hogy a különleges ember milyen *nagylelkűen osztotta meg vele idejét és tudását*, mely roppant értékesnek bizonyult:

*Az önmagukkal elégedett emberek jó eredményeket érnek el.*¹²². A vezető is hálás volt, új követőre talált az ifjú személyében.

Az önmagával és a környezetével elégedett emberek tudnak csúcsteljesítményt nyújtani.

Jómagam igyekeztem széleskörűen, több perspektívából megvilágítva levezetni a vezetővé válás folyamatát, végül komplex módon bemutatni, hogy a XXI. század milyen komoly kihívás elé állítja a bírósági vezetőkön keresztül az egész bírósági szervezetet is.

A vezetői génekkel kapcsolatban a 2013. évi eredmények óta semmilyen kutatási eredményeket nem publikáltak, így a vezetői gének léte nem bizonyított. Az viszont igen, hogy a vezetés tanulható, méghozzá tudatos gyakorlással. Ahhoz, hogy mindez megvalósulhasson, a kiindulási alap a perspektíva váltás, szemléletváltás, amely, magában a bírósági vezető gondolkodásában kell, hogy először megfogalmazódjon.

Jó vezetőkre mindig szükség lesz. Ha kizárólag a vezetői géneket hordozó személyek lennének alkalmasak a vezetői feladatok ellátására, sokan hátra dőlhetnének, nem lennének motiválhatóak és fejleszthetőek. Valaki azért, mert örökölte a vezetői gént, és úgy lenne vele, hogy felesleges bármilyen erőfeszítést is tennie, született vezető, valaki pedig azért, mert nem örökölte, így nem ő a felelős azért, ha valami nem működik hatékonyan az irányítása alatt.

Célszerű a felelős gének kutatása helyett a tudatos gyakorlásra helyezni a hangsúlyt, és hinni abban, hogy aki a vezetői hivatásban elkötelezett, annak elérhető a csúcsteljesítmény.

A XXI. század agilis és sikeres bírósági vezetéséhez jóval többre van szükség, mint rs4950 jelű génre. Minden vezető egyedi és megismételhetetlen, örökséget hagy maga után, hogy milyet, az viszont az ő döntése.

¹²² Ken Blanchard , Spencer Johnson: Egyperces menedzsment, HVG Kiadó Zrt Budapest 2017, 20., 102.o.

Aki tudatosan választja meg örökségét, lehetősége lesz arra, hogy a jövő nemzedékére pozitív hatást gyakoroljon. Egy dolog felismerni azonban az örökséget, és egy másik ténylegesen át is adni. Az örökség létrehozása nagymértékben függ az adott személy attitűdjétől, ehhez viszont helyes perspektívából kell szemlélnie a dolgokat.

Vezetőként ne az legyen a cél, hogy nélkülözhetetlen legyen a követői számára, hanem olyasvalamit hagyjon rájuk, ami nélkülözhetetlen számukra.

A 2018. Mailáth György Tudományos Pályázat általános igazgatási-szekcióban témaként megjelölt értékek, akár a hagyományápolás, a bírói hivatásra való felkészítés, a teljesítménymenedzsment, a bírói életpálya népszerűsége¹²³, nélkülözhetetlenek a bírósági szervezeti kultúrában. Azonban megvalósulásuk a jelen és a jövő vezetőin fog múlni.

A jó örökséget maga után szándékozni hagyó vezetőnek a helyes perspektívája: „Befektetni a következő nemzedékbe”,¹²⁴ hiszen az ő feladatuk lesz majd a digitális változó világban az „állandó”, emberi értékek megtartása.

A DNS senkinek nem a sorsa. „A gének csak lehetőséget teremtenek”¹²⁵. Ha valaki jó vezetővé szeretne válni a bírósági szervezetrendszerben, a siker kulcsa a saját kezében van, és nem a génjeiben.

„Az emberek egy mondatban foglalják majd össze a vezető életét, a vezetőnek itt a lehetőség, hogy megválassza, mi legyen az.”¹²⁶

Az általam megalkotott perspektivikus-ráció elmélete is egy ilyen lehetőséget kínál.

„Tempora mutantur et nos mutamur in illis – Változnak az idők, és mi is változunk velük.”¹²⁷

A vezető képességeinek talán legfőbb mércéje az, hogy a személye az idő előrehaladtával is releváns marad-e.¹²⁸

¹²³ <https://birosag.hu/mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat-2018>, letöltés és megtekintés: 2018.09.20. 13:41

¹²⁴ JOHN C. MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 302-303.o.

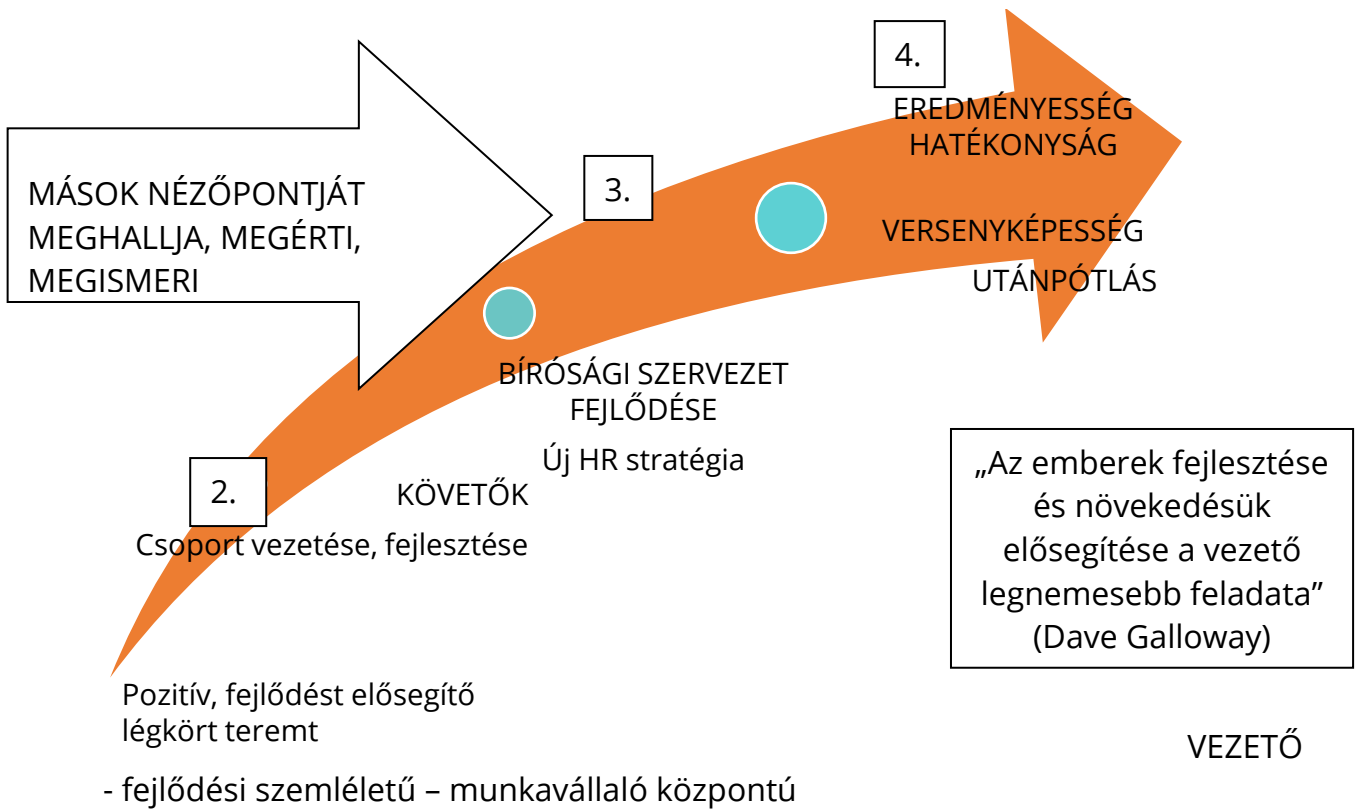
¹²⁵ Idézet: Szendi Gábor

¹²⁶ John C. Maxwell Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013, 298.o.

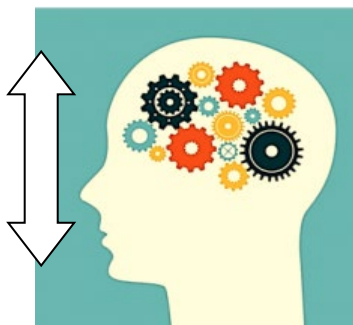
¹²⁷ <https://birosag.hu/mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat-2018>, letöltés és megtekintés: 2018.09.12. 9:34

¹²⁸ Margot Morrell, Stephane Capparell: A Shackleton-modell, HVG Kiadó Zrt Budapest 2008, 271.o.

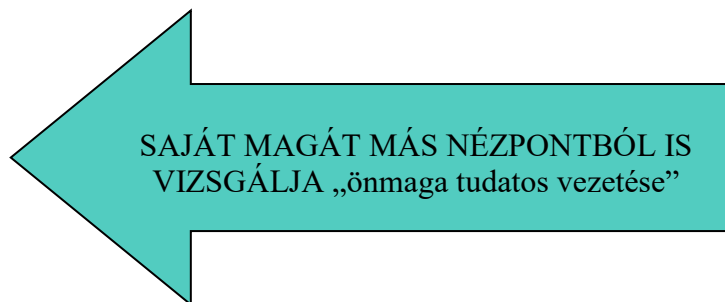
AZ „ÖRÖKSÉG”

1.

FŐNÖK - rögzült szemléletű -
Sokakat lehúz maga körül, negatív
légkör

SAJÁT MAGÁT MÁΣ NÉZPONTBÓL IS
VIZSGÁLJA „önmaga tudatos vezetése”

BEOSZTOTTAK

SZERVEZET
HANYATLÁSA

„Az emberek személyeket
hagynak ott, nem cégeket”
(John C. Maxwell)

MÁΣOK NÉZŐPONTJÁT
NEM LÁTJA, NEM HALLJA,
NEM ÉRTI

EREDMÉNYTELENSÉG
UTÁNPÓTLÁS?

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- A bírósági munkateher egyenlő elosztását támogató segédanyag, előadó dr.Kahler Iлона a Debreceni Törvényszék Elnöke, Debreceni Modell workshop, 2018. július 03
- ANDERS ERICSSON-ROBERT POOL: Csúcsteljesítmény HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2018
- ANDREW S. GROVE: Csúcsteljesítményű vezetés, Bagolyvár Könyvkiadó 1998
- BRIAN TRACY ÉS SZABÓ PÉTER: Hogyan vezetnek a legjobb vezetők? Felelős kiadó. Szabó Péter. Guruló Egyetem Kft 2015
- BRIAN TRACY-CHRISTINA STEN: Siker-pont, Bagolyvár Könyvkiadó Budapest, 2016
- CAROL S DWEK: Szemléletváltás, HVG Kiadó Zrt Budapest 2015

- DANIEL GOLEMAN: Érzemi intelligencia Háttér Kiadó Budapest, Alapítva 1987 (1995)
- DAWSON CHURCH: Génjeink csodája, Human Training Kft, felelős kiadó: Sággy András 2011
- DR.BAJI DÓRA ANTÓNIA: Parainesis az y és z generációhoz c. 2017. évi Mailáth György Tudományos pályázat
- DR.DAVID J. LIEBERBMAN: Olvass az emberekben, Édesvíz Kiadó Budapest 2017
- E.SCHMIDT, J. ROSENBERG, A.EAGLE: Google Így vezetünk mi, HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2015
- FREDRIK HAREN: gondolat.ébresztő, HVG Kiadó Zrt Budapest, 2010
- JOHN C.MAXWELL: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága, Bagolyvár Könyvkiadó 2007
- JOHN C.MAXWELL: Aranyat érő vezetői ismeretek, Takács Károly felelős kiadó 2013
- JOHN MAN: Dzsingiszván vezetői módszerének titka, HVG Kiadó
- KATRIN GREBER, RENATA FREISTER: Agilis és sikeres vezetés, Z-press Kiadó Kft 2018
- KEN BLANCHARD, SPENCER JOHNSON: Egyperces menedzsment, HVG Kiadó Zrt Budapest 2017
- MARGOT MORRELL, STEPHANE CAPPARELL: A Shackleton-modell, HVG Kiadó Zrt Budapest 2008
- MARK SHUMANN: Tehetségmágnesek: HVG Kiadó Zrt 2010
- MARTIN BJERGEGAARD ÉS COSIMA POPA: Hogyan legyünk vezetők? HVG Kiadó Zrt, 2018
- OSHO: Az ego könyve Amrita Kiadó 2005
- RICHARD TEMPLAR: Cégvezetés szabályai, Scolar Kiadó 2016
- RUDAS JÁNOS: Delfi örökösei Orilod és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft 2016
- SIMON SINEK: A jó vezetők esznek utolsónak, HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2017

- SIMON SINEK, DAVID MEAD, PETER DOCKER: találd meg a miértedet, HVG Kiadó Zrt Budapest, 2018

Internetes források:

- <http://birosag.hu/obh>, letöltés és megtekintés: 2018.08.22.19:06
- http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/birosagi_hirek/elnoke_beszamolo_2016_online.pdf, letöltés és megtekintés: 2018.08.23. 16:20
- http://centroszet.hu/tananyag/vezetes/262_vezeti_szintek.html, letöltés és megtekintés: 2018.07.20. 19:42
- <https://forbes.hu/legyel-jobb/a-legsikeresebb-vezetokben-mind-megvan-ez-a-6-szuperkepesség/>, letöltés és megtekintés: 2018. 09.19. 12:34
- http://kozoktvez.mpt.bme.hu/images/PDF/kozoktvez_oraterv_1718_2.pdf, letöltés és megtekintés: 2018.08.03. 16:13
- <http://kuria-birosag.hu/hu/kuria-tortenete>, letöltés és megtekintés: 2018.07.20. 19:07
- <https://birosag.hu/mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat-2018>, letöltés és megtekintés: 2018.09.20. 13:41
- <http://szakoe.hu/az-autosiskola-alapitasarol/> letöltés és megtekintés: 2018.08.03. 18:37
- http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/sporttudomany/a_vezeti_magatarts_leadership.html letöltés és megtekintés: 2018-08-18- 10:37
- <http://www.jogiforum.hu/arckepcsarnok/8> letöltés és megtekintés: 2018.07.28. 17:29
- <http://www.mmonline.hu/cikk/ez-kell-a-munkavallalok-megtartasahoz/>, letöltés és megtekintés: 2018.08.22. 18:31
- <http://www.origo.hu/itthon/20180129-hando-tunde-interju-orszagos-biroi-hivatal-biroi-tanacs.html>, letöltés és megtekintés: 2018.08.23.
- <http://www.origo.hu/itthon/20180129-hando-tunde-interju-orszagos-biroi-hivatal-biroi-tanacs.html>, letöltés és megtekintés: 2018.08.23.
- http://www.wikiwand.com/hu/Optikai_csal%C3%B3d%C3%A1s, a kép letöltése és megtekintése: 2018.07.21. 9:01

- http://www.wikiwand.com/hu/Optikai_csal%C3%B3d%C3%A1s, letöltés és megtekintése: 2018.07.21. 9:06
- <https://birosag.hu/mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat-2018>, letöltés és megtekintés: 2018.09.12. 9:34
- <https://birosag.hu/media/aktualis/felkeszult-magasan-kepzett-vezetok-szuksegesek-birosagok-elere> Letöltés és megtekintés: 2018.07.20. 14:39
- <https://birosag.hu/media/aktualis/vezetokepzes-vezetoertekeles-visszapillantoban>, letöltés és megtekintés: 2018.08.29. 22:46
- <https://birosag.hu/obh> Letöltés és megtekintés: 2018.07.20.18:54
- https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/birosagi_hirek/vezetoi_palyazatok_hq.pdf, letöltés és megtekintés: 2018.08.22. 17:54
- https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnokibeszamolok/obhe_beszomolo2016ifelev.pdf, letöltés és megtekintés: 2018.09.12.9:26
- <https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20170913/debreceni-modell>, letöltés és megtekintés 2018.08.23. 8:41
- https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89rzelmi_intelligencia, letöltés és megtekintés: 2018.08.24. 23:14
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Perspekt%C3%ADva>, letöltés és megtekintés: 2018.07.21. 8:43
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vezet%C3%A9selm%C3%A9let> Letöltés és megtekintés.2018.07.20. 18:14
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vezet%C3%A9selm%C3%A9let> Letöltés és megtekintés.2018.07.20. 18:28
- <https://idegen-szavak.hu/agilis>, letöltés és megtekintés: 2018.07.27
- <https://www.cvonline.hu/blog/2018/karriertanacsok/fonok-vagy-vezeto/16781> Kép letöltés és megnyitása: 2018.07.20. 20:30
- <https://www.google.com/...AUICigB> Kép letöltése és megtekintése: 2018.08.17. 16:49
- <https://www.google.hu/...UK00nNkyKKQ> Kép letöltés és megtekintése: 2018.07.21. 8:28

- <https://www.google.hu/...cskukzncFVFx1M>, Ábra letöltése és megtekintése: 2018.08.17. 14:41
- <https://www.google.hu/...1429&bih=994> , a kép letöltése és megtekintése: 2018.07.21.7:25
- <https://www.profession.hu/cikk/20130116/bebizonyosodott-a-vezetesre-szuletni-kell/2096>, letöltés és megtekintés: 2018.09.01.
- Széchenyi István, Levél Béla fiához
<https://www.cvonline.hu/blog/2018/karriertanacsok/fonok-vagy-vezeto/16781> Letöltés és megnyitása: 2018.07.20. 20:32

DR. BALÁZSY PÉTER

A BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZÉS ELETRONIZÁLÁSÁNAK LEHETSÉGES ÚTJAI

1. PROBLÉMAFELVETÉS

A bíróságok elektronizálásával alapvetően kevés – akár elméleti, akár gyakorlati megközelítésű – tudományos írás foglalkozik, holott napjainkban a bíróságok fejlesztésének központi kérdését jelenti az, hogy miként lehet a modern technikai vívmányokat bevonni a munkafolyamatokba és a kapcsolattartásba. Ezzel szemben a közszféra egy más területén – a közigazgatásban – már jóval korábban megkezdődtek az ez irányú kutatások. Ennek oka többrétű.

Egyrészt a közigazgatás lényegesen nagyobb szervezet, mint a bíróság: több tisztviselőt foglalkoztat, több ügyfél kerül vele kapcsolatba, és ebből fakadóan többen is kutatják. Ehhez kapcsolódik, hogy az állampolgároknak időnként muszáj a közigazgatási hatóságokhoz fordulniuk, nem kerülhetik azt el – például személyazonosító igazolvány igénylése –, míg a bíróságnál ilyen erős kényszer nincs: bírósági eljárást általában akkor kezdeményezünk, ha valamilyen érdekünk fűződik hozzá, vagy nem úgy jártunk el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható (vagy legalábbis ezt állítják rólunk), azaz velünk szemben indul eljárás. Ebből következik, hogy egy átlagos, törvénytisztelő állampolgár jóval ritkábban kerül kapcsolatba a bíróságokkal, mint a közigazgatással. Meg kell azt is említeni, hogy a bírósági eljárások – a peres eljárások – sokkal inkább igénylik az akár többszöri személyes jelenléteket, mint a közigazgatási eljárások. Sőt, sokszor a felek maguk is szeretnének részt venni az őket érintő tárgyalásokon, és ez némileg árnyalja az elektronikus kapcsolattartás terjedelmét.

Érdeemes azt is megemlíteni, hogy a felsőoktatásban jóval komolyabb kutatóbázisa alakult ki a közigazgatásnak. A kamerateisztika oktatását már 1777-ben megkezdték hazánkban. Nagy lendületet adott a közigazgatás tudományos kutatásának, hogy 1978-ban önálló felsőoktatási intézmény jött létre e célra: az Államigazgatási Főiskola. A Főiskola 2000-ben kerül összevonásra a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemmel, majd 2003-tól a létrejövő Budapesti Corvinus Egyetem egyik karaként működött tovább.¹ Napjainkban a közigazgatási felsőoktatás szerepe még tovább nőtt, nem véletlen, hogy a kar immáron a Nemzeti Közszolgálati Egyetem szerves részeként működik.

¹ Temesi István: A közigazgatási dolgozók képzésének története. Magyar Közigazgatás, 2011/3. szám. 93-96. o.

Az elektronikus ügyintézés hőszejében – jómagam ezt a 2000-es évekre teszem² – a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatásszervezési és Urbanisztikai Tanszéken már komoly kutatómunka folyt e téren.³ Ezek a kutatások nagyban hozzájárultak a közigazgatás elektronizálásához, még akkor is, ha egy részük meghaladta a kor rendelkezésre álló infrastrukturális feltételeit. Ebből fakad, hogy néhány elgondolás zsákutcába jutott: a 2000-es évek közepén a közigazgatással való kapcsolattartás jövőképét az SMS és WAP alapú mobiltechnológiákban vagy éppen a digitális televíziózásban látták. Ezek a megközelítések elsősorban azon alapultak, hogy akkoriban az internet lefedettsége jóval alacsonyabb volt a televízióhoz vagy a – legfeljebb – WAP alapú adattovábbítást lehetővé tevő mobilhálózatokhoz képest.⁴ E megoldásokat végül a vezeték nélküli internet elsodorta. Ma már az internet mobil eszközökön is korlátlanul elérhető, ami a WAP technológia kimúlását eredményezte. A mobil eszközök vonatkozásában, napjainkban inkább az applikációk fejlesztése vált meghatározóvá, amelyek megkönnyítik a hozzáférést egyes internet alapú szolgáltatásokhoz. A digitális televíziózás hazánkban – a műholdas sugárzást leszámítva – elég későn terjedt el, addigra pedig már fel sem merült az ilyen célú alkalmazása. Az időközben létrejött VoD és az internet alapú HbbTV szolgáltatások egyértelműen a szórakoztatás irányába vitték el ezen technológia fejlesztését.

A fentiek okán, míg a közigazgatás elektronizálása – különösen az ügyfélkapcsolatok terén – a 2000-es évek közepétől erőteljes fejlődésnek indult, addig a bíróságokon alig-alig történt ilyen fejlesztés. Néhány területen – például a cégeljárások esetén – ugyan sikeresen bevezetésre került az elektronikus ügyintézés, de a 2000-es évek végére jelentős lépéshátrányba kerültek e téren a bíróságok a közigazgatáshoz képest. A bíróságok elavult informatikai eszközei nem hogy az elektronizálást nem tették lehetővé, hanem még a napi ügyintézési feladatokat – úgy mint a szövegszerkesztést – is jelentősen hátráltatták. A helyzetet jól példázza, hogy még a 2010-es évek közepén is találkozni lehetett olyan számítógéppel a bíróságon, amelyen Windows 2000 verziójú operációs rendszer futott.

A helyzet azóta sokat változott. A jogalkotó a hosszú évekig tartó halogatás után bevezette előbb a polgári eljárások terén, utóbb a büntetőeljárások esetében is a meghatározott személyi körre kiterjedő, kötelező elektronikus kapcsolattartást,

² Például az Ügyfélkapu a 2000-es évek közepén indult el.

³ Részletesen: http://www.e-governement.hu/digitalcity/domainstart/urb_domain.jsp?dom=AAAAGCAI (letöltés: 2018.09.01.)

⁴ Budai Balázs Benjamin: M-government; sms és wap alapú önkormányzati ügyintézés.

Infokommunikáció és Jog, 2006/3. szám melléklete. 10-11. p.

Tózsza István: T-Government digitális interaktív televízió, az eközigazgatás jövője.

Infokommunikáció és Jog, 2006/3. szám melléklete. 11-13. p.

megindult – és ami nagyon fontos: folyamatos – az informatikai eszközök cseréje. Azt gondolom, hogy az elektronikus kapcsolattartás terén a bíróságok felzárkóztak a közigazgatás mellé, sőt ma már olyan projektek is folyamatban vannak, amelyekkel lépéselőnybe is kerülhet a bíróság. Ilyen például az E-Akta bevezetése, amely biztosítani fogja azt, hogy az ügyfelek az iratokba akár otthonról is betekinthessenek.⁵

A jelenleg is megvalósuló „Digitális Bíróság” elnevezésű projekt alapvetően három pillérre épít:

- bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése
- bírósági eljárások iratainak elektronizálása (E-Akta) és a bírósági periratok elektronikus betekintésének biztosítása
- a bírósági szakrendszerek és a Központi Kormányzati Szolgáltatás Busz (KKSZB) közötti kapcsolat megteremtése, azaz a közhiteles nyilvántartásokhoz való hozzáférés megteremtése.⁶

Ezek a fejlesztések alapvetően a bíróságok „külső” irányba való elektronizálását mozdítják elő: az anonimizált határozatok közzététele a nyilvánosság elvének érvényesülését segítik, az E-Akta az ügyfelekkel történő kapcsolattartást egyszerűsíti, míg a közhiteles nyilvántartásokhoz való hozzáférés a más szervekkel való együttműködést hivatott elősegíteni – bár kétségtelen, hogy utóbbi fejlesztés a napi munkavégzést is segíteni fogja.

A „külső” irányba történő elektronizálás tehát rohamos léptekkel halad előre, azonban a „belső” elektronizálás, azaz az ügyviteli, ügyintézési tevékenység elektronizálása még számos kiaknázatlan lehetőséget rejt magában. Noha ezen a téren nem következett be akkora digitális robbanás, mint a kapcsolattartás esetén, és történtek is előrelépések (például hangfelismerő eszközök tesztje), még most is több olyan megoldást, technológiát alkalmaznak más szervek, amelyek a bírósági munkavégzést is megkönnyíthetnék, hatékonyabbá, gyorsabbá tehetnék.

A bíróságok vonatkozásában az elektronikus kapcsolattartás kérdésével aránylag sok publikáció foglalkozik, ellenben az ügyvitel, az ügyiratkezelés és az ügyintézés témájában nem igazán lelhető fel tanulmány. Ezzel szemben a közigazgatás esetén – az előbb említett tudományos megalapozottságnak köszönhetően – több ilyen témájú publikáció született az elmúlt években, évtizedekben. Adódik a lehetőség, hogy az így megszerzett ismereteket a bírósági szervezetre is alkalmazzuk, de

⁵ <http://www.mabie.hu/index.php/944-2019-januar-1-tol-bevezetik-az-e-aktakat> (letöltés: 2018.09.01.)

⁶ <http://projektjeink.birosag.hu/digitalis-birosag> (letöltés: 2018.09.01.)

fontos azt látni, hogy a közös pontok ellenére a bírósági ügymenet sajátos: aki eltöltött némi időt a közigazgatásban, pontosan tudja, hogy a hasonlóságok ellenére a bíróságok ügyintézése más elvek, metódusok szerint történik. Ez jórészt az eltérő jogi környezetből fakad: a bírói függetlenségből fakadóan teljesen eltérő az, hogy egy döntést ki írhat alá, hogyan alakul a kiadmányozás joga, más jellegű az ügyfélkapcsolat, ezért az iratmozgás, iratok tárolása is eltérően alakul. Másrészt ezen tanulmányok egy része igencsak elméleti jellegű, ami olykor azt eredményezi, hogy elvesznek azok a kapcsolódási pontok, amelyek alapján mindezt a gyakorlat nyelvére le lehetne fordítani. Egyszerűen megfogalmazva: lehet, hogy tudjuk mi a tudományosan is megalapozott elérendő cél, ugyanakkor azt már nem tudjuk meg, hogy ezeket a célokat milyen, a gyakorlatban is megvalósítható eszközökkel, technológiákkal, módszerekkel lehetne elérni.

A fentiek okán jelen írásomnak nem az a célja, hogy ezeket a tudományos elméleteket összegyűjtse és rendszerezze. A célom az, hogy gyakorlati megközelítéssel néhány olyan ötletet vessek fel, amelyek a bírósági dolgozók munkavégzését megkönnyítik és ezáltal a bírósági szervezet hatékonyságát növelik.

A közigazgatást érintő szakirodalomban e terület megnevezésére elterjedt a back-office kifejezés használata. Back-office alatt a következő elemeket és területeket szokás érteni:

- gerinchálózat(ok),
- nyilvántartások, adatbázisok,
- a nyilvántartások és az azok karbantartására szolgáló rendszerek együttműködési képessége (interoperabilitás),
- vezetői információs rendszerek (VIR) és döntéstámogatás,
- irat- és dokumentumkezelés,
- valamint az ezeket kiszolgáló eszköz és szoftverrendszerek.⁷

2. A BÍRÓSÁGI ÜGYVITEL ELEKTRONIZÁLÁSÁNAK ELŐNYEI

Az ügykezelés elektronizálása természetesen a bíróságokon is hosszabb múltra tekint vissza. A peres ügyek elektronikus lajstromozása 1993-ban indult meg, és

⁷ PÉTERFALVI NORBERT – BUDAI BALÁZS BENJÁMIN – RÁTAI BALÁZS – LIGETI ÁGOTA – ERDEI CSABA: AZ elektronikus közigazgatás alapjai, szabályozott elektronikus ügyintézési szolgáltatások, IT biztonság. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 21. p.

2004-ig a papír alapú iktatással párhuzamosan működött. 2004-ben került bevezetésre a jelenleg is használt Bírósági Integrált Információs Rendszer (továbbiakban: BIIR), amely a papír alapú lajstromozást végleg felváltotta.⁸ A régi lajstromkönyvek még a mai napig fellelhetőek a bíróságok irattárában. Ekkoriban az elektronizálás legfontosabb célja a könnyebb keresetőség megteremtése volt. A lajstromkönyvek lapozgatása helyett a BIIR rendszerben számos szempont alapján lehet keresést folytatni (például: felperes, alperes neve, ügyszám stb.).

Napjainkban az elektronizálással szembeni elvárások egyik legfontosabbika, hogy ezáltal csökkenthető az adott tevékenységre fordított munkaidő. Ez kapcsolódhat az adminisztratív tevékenységhez, kisebb részben pedig akár az ítélkező tevékenységhez is. Számos bíróságon a dolgozók a legfőbb problémaként a nagyfokú leterheltséget fogalmazzák meg. A leterheltség nyilvánvalóan csökkenthető a munkaerő bővítésével, ugyanakkor a közszférát szigorú létszám-gazdálkodási keretek korlátozzák, emiatt sokkal rugalmatlanabb a létszám-gazdálkodás a magánszférához képest. Ráadásul bevétel-teremtési lehetőség híján, a béreket a központi költségvetésből kell kigazdálkodni, ellenben a magánszférával, ahol – persze csak elvi síkon – több dolgozó alkalmazásával több termék állítható elő, ami a bevételeket növeli. Az elektronizálással az esetleges leterheltség csökkenthető, és bár kiépítési költsége van, az nem jelent olyan folyamatos kiadást, mint mondjuk a munkabér.

Az előbbiekből fakadóan az elektronizálás fontos szerephez juthat az egyre fokozódó munkaerőhiány enyhítésében is. A jelenség a bíróságokon elsősorban a nem jogi vagy igazgatási végzettségű igazságügyi alkalmazottak esetében okozhat problémákat. Általános elv, hogy azokban az országokban, amelyek képzési rendszere az általános ismeretek elsajátítására helyezi a hangsúlyt, nagyobb a munkavállalói mobilitás, mint ott, ahol a specifikus ismeretek megszerzése a hangsúlyos.⁹ A jelenség nem csak oktatási rendszerek között, hanem végzettségi szintek, típusok vonatkozásában is vizsgálható: az általános ismeretek megszerzésére épülő érettségivel rendelkező munkavállaló mobilitása nagyobb lehet, mint mondjuk egy szakmunkásé, hiszen nem csak adott szektoron belül, más munkáltatónál tud elhelyezkedni, hanem a szektorok között is könnyedén átjárhat. Az már most is megfigyelhető hazánkban, hogy egyes területeken – például a kereskedelem terén – elsősorban a multinacionális vállalatok között megindult a bérverseny a munkaerő átcsábítása, megtartása érdekében. Egy-egy ilyen fokozódó bérversenyben a véges anyagi lehetőségekkel rendelkező és

⁸ FARKAS HENRIETTA REGINA: Közszolgáltatások a digitális világban avagy az elektronizálódás hatásai a bírásokodásra. Infokommunikáció és Jog, 2016/1. szám. 4. p.

⁹ JOHNSON, WILLIAM R.: The Demand for General and Specific Education with Occupational Mobility. The Review of Economic Studies, Volume 46, Issue 4. Oxford University Press, Oxford, 1979. 695-705. p.

egyébként is rugalmatlan közszféra könnyen elvérezhet. A multinacionális vállalatokkal szemben a közszféra hagyományos más előnyei – például biztos munkahely, előmenetel a fizetésben, bejelentett „munkaviszony” – is elhalványulhatnak, hiszen ezeket sok esetben a magánszférában is biztosítani tudják. A másik jelenség, ami problémákat okozhat, hogy a közszféra egyre nehezebben tudja megszólítani a fiatal, középfokú végzettséggel rendelkező munkavállalókat. Ez az alkalmazottak átlagéletkorának emelkedését okozhatja.

A fenti probléma nagyon összetett és nem is az elektronizálás az, ami ezt megoldhatná: ugyanakkor segítséget nyújthat a hatások enyhítésében. Az elektronizálás arra nem alkalmas, hogy munkaerőt kiváltsuk vele – hiszen alapvetően ez a szakma igényli az emberi munkaerőt¹⁰ –, arra viszont igen, hogy az átmeneti munkaerőhiány hatásait enyhítsék. Ezzel a jelenséggel előbb-utóbb a bíróságnak is szembe kell néznie: az első fázisban – amelynek jelei egyes bíróságokon már most is mutatkoznak – a nagyobb mértékű fluktuáció megjelenése, illetve a megüresedő álláshelyek huzamosabb ideig tartó betöltetlen állapota várható. Az átmenetileg betöltetlen álláshelyekből fakadó többlet munkateher csökkentésére – a korábban kifejtett okokból adódóan – alkalmas lehet az elektronizáció.

A fentiekén túl fontos megjegyezni, hogy az elektronizálással gyorsabbá tehetőek egyes munkafolyamatok, csökkenthető a hibalehetőség, ezáltal gyorsabb, hatékonyabb és precízebb munkavégzés érhető el.

3. A HATÉKONY ELEKTRONIZÁLÁS ELŐFELTÉTELEI: AZ INFRASTRUKTÚRÁVAL ÉS A SZEMÉLYÁLLOMÁNNYAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

Az elektronizálás rendszerint valamilyen szintű infrastrukturális fejlesztést megkíván – nem mindegy azonban, hogy az milyen szintű. Az egyes bíróságok között természetesen akadhatnak különbségek, de úgy látom, hogy jelenleg pozitív irányba haladnak az informatikai fejlesztések, beruházások, és egy ideje ezek folyamatosan zajlanak, nem csupán alkalomszerű fellángolásról van szó. Ez fontos, mert ha megfelelő infrastrukturális alapok állnak rendelkezésre, akkor az elektronizálás kisebb ráfordítással – akár hardveres, akár szoftveres fejlesztésekkel – megoldható. Ezekre részletesen a konkrét példánál térek ki.

Hasonló a helyzet a személyállomány terén: itt is lehet építeni a már meglévő tudásra. Az elektronizálás nem feltétlenül jelent bonyolult, ismeretlen folyamatokat, amelyek elsajátításához hosszú időre lenne szükség. A

¹⁰ Léteznek persze olyan technológiák, amelyek a legegyszerűbb munkafolyamatok kiváltására alkalmasak lennének, de ezek még a jóval fejlettebb országokban sem terjedtek el.

későbbiekben bemutatandó példák mindegyike könnyedén elsajátítható – például kézikönyv vagy egy egyszeri oktatás keretében.

A személyállomány terén egy fontos kérdésre szeretnék részletesebben is kitérni: az informatikusok szerepének fontosságára. Ma már a hivatalokban, bíróságokon elengedhetetlen az informatikusok alkalmazása, ugyanakkor erre a közszféra illetményrendszere nincs tekintettel: a szigorú bértáblák kötik a feleket, és az így megállapított illetmény nem feltétlenül találkozik a munkaerő-piaci igényekkel. Nem feltétlenül az anyagi források hiányoznak, hanem a jogszabályi keretek kötnek. Ebből is fakad, hogy a közszféra az informatikai rendszerek fejlesztését, üzemeltetését gyakran kiszervezi, és így az az abszurd helyzet is előállhat, hogy a magáncég által a projektbe bevont informatikusokra levett költségek többszörösen is meghaladják a közszféra kötelékébe tartozó informatikusok illetményét, hiszen a kiszervezések (közbeszerzések) esetén az ellenszolgáltatás terén jóval nagyobb a felek szabadsága. Mindezzel nem arra akarok utalni, hogy a kiszervezés rossz, hanem hogy minden projekt esetében célszerű lenne vizsgálni, hogy az „házon belül” vagy kiszervezéssel oldható meg hatékonyabban. Például egy különös szakértelmet igénylő, egyszeri szoftverfejlesztés esetén feltehető, hogy azt egy arra specializálódott cég hatékonyabban meg tudja valósítani, míg egy rendszeresen felmerülő, általános ismereteket igénylő munkát lehetséges, hogy hatékonyabban tudna megoldani egy erre felállított hivatali team. Persze ha a közszféra nem tud olyan béreket biztosítani – akár jogszabályi, akár anyagi okokból –, amellyel ilyen teamek felállíthatóak lennének, úgy e kérdés vizsgálata értelmetlen.

A másik fontos dolog, amire szeretnék rámutatni, hogy – tapasztalatokból is okulva – más a jogász és más az informatikusi gondolkodás. Pokol Béla szerint a társadalom fejlődésével – a funkcionális elkülönülési folyamattal – kialakultak bizonyos alrendszerek (például jog, politika, tudomány stb.), és ezek egyre inkább elkülönülnek, professzionalizálódnak, így kiemelkednek a mindennapi élet világából. Tehát szocializáció, tanulás szükséges ahhoz, hogy egy-egy ilyen alrendszerben az ember tevékenykedni tudjon. Egy-egy funkcionális alrendszer elkülönülését a többitől és a mindennapi élettől az biztosítja, hogy a valóság eseményeit egy saját, csak rá jellemző értékduálon (bináris kódon) keresztül dolgozza fel.¹¹ Bár jogelméleti megállapításról van szó, a gyakorlati életben is fontossággal bír. A bíróságok vezetését alapvetően jogászok látják el, ők fogalmazzák meg, hogy egy-egy informatikai fejlesztéssel szemben milyen elvárásaik vannak. A jogász a programozáshoz nem ért, az informatikus – aki a fejlesztést megvalósítja – pedig a joghoz nem ért. Ha a két szakterület közötti

¹¹ POKOL BÉLA: Társadalomtudományi trilógia II. Jogelmélet. Századvég Kiadó, Budapest, 2005. 11-18. p.

kommunikáció az eltérő „bináris kódok” okán félrecsúszik, az problémákhoz vezethet.

Ennek egy eklatáns példája – bár ez csak feltételezés a részemről, az eset körülményeit nem ismerem – az elektronikus tértivevények: azok ugyanis kezdetben nem tartalmazták az irat, intézkedés sorszámát, csak az ügyszámot, ami igen jelentős többlet munkát okozott a bíróságokon. A jogászok számára evidens, hogy egy tértivevény tartalmazza a sorszámot, az informatikusoknak viszont nem. Hogy hol siklott félre a kommunikáció, azt nem tudjuk, azt viszont igen, hogy a bírósági dolgozók közel egy éven át szorgosan keresgethették, hogy mely elektronikus tértivevény mely sorszámhoz kapcsolódik.

Ahogy az a fenti példa is szemlélteti, kiemelten fontos, hogy a bíróság részéről precízen és teljes körűen kerüljön meghatározásra az, hogy egy-egy informatikai fejlesztéstől, programtól mit várunk el. Ekkor ki kell lépni a jogász szerepből és át kell gondolni, hogy mi az, ami jogásként evidens, de más szakmák képviselőinek – jelen esetben az informatikusoknak – nem az.

4. A KIINDULÓPONT: KIVÁLTHATJA-E AZ E-AKTA A PAPÍR ALAPÚT?

Az elektronizáció távlati irányait nagyban befolyásolja az, hogy a jövőben kell-e papír alapú aktákat is vezetni, vagy elegendő az e-akta megléte. Az elektronikus dokumentumkezeléssel kapcsolatban – a közigazgatást alapul véve – az alábbi előnyök fogalmazhatók meg:

- „megszűnik az elveszett irat fogalma, az elektronikus iratarchiválásnak köszönhetően minden bejövő és kimenő, illetve a hivatalban belső használatra keletkezett dokumentum visszakereshető,
- nagymértékben csökkennek az adatrögzítéssel, postázással, iktatással, irat-előállítással járó adminisztratív terhek,
- megszűnnek az állandó hibaforrást jelentő redundáns adatbázisok, nyilvántartások, egy adatnak csak egyszer szükséges bekerülnie a rendszerbe, így a többszörös adatrögzítés terhétől megszabadul a hivatal,
- az ügyintézők érdemi munkája könnyebb lesz, mivel az ügyszükséges információk, belső adatbázisok utánajárás nélkül, azonnal rendelkezésre állnak,
- mérhetővé válik az egyéni munkateljesítmény és a korábbiakhoz képest pontosabban definiálható az egyéni felelősség kérdése, csökkennek a visszaélési lehetőségek,

- csökken a határidőből való kicsúszás esélye, a rendszer jelzi a határidők lejártát vagy annak közeledtét,
- lényegesen felgyorsul a belső hivatalos kommunikáció, nő az ügyek elintézésének sebessége,
- áttekinthetőbbé, pontosabbá tehető az önkormányzat költségvetésével való gazdálkodás
- a vezetők lényegesen több információ birtokában hatékonyabb, megalapozottabb döntéseket hozhatnak.”¹²

Bár a fenti megállapítások egy része csak a közigazgatásban értelmezhető, többségük a bíróságok vonatkozásában is helyt áll.

Harsági Viktória – alapozva Alexander Roßnagel, Daniel Wilke, Wolfram Viefhues és Astrid Stadler kutatásaira – kifejezetten a bíróságok vonatkozásában vizsgálta az e-akta előnyeit:

- nincs helyhez kötöttség, nem szükséges a fizikai mozgásuk, helytakarékos,
- bárhonnán hozzáférhető (otthondolgozás során, helyszíni bizonyítás esetén),
- keresőfunkció alkalmazhatósága,
- az iratbetekintés egyszerűbbé válik,
- a statisztikai adatszolgáltatás egyszerűbbé válik.¹³

Az e-akta hátrányai akkor válnának igazán lényegessé, ha kivezetésre kerülne a papír alapú akta: mindaddig, amíg az irat papír formájában is létezik, az esetleges hátrányok kiküszöbölhetőek. A párhuzamos alkalmazásnak egy fontos hátránya azonban van: a többlet munkaigény, ami az elektronikus irat kinyomtatásával, illetve a papír alapú irat digitalizálásával együtt jár.

Álláspontom szerint a papír alapú akták még sokáig velünk fognak élni, és ennek alapvetően két fő okát látom.

¹² BUDAI BALÁZS BENJÁMIN – TÓZSA ISTVÁN: E-közigazgatás. Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debrecen, 2007. 85. p.

¹³ HARSÁGI VIKTÓRIA: Az elektronikus kommunikáció hatása a polgári igazságszolgáltatásra, különös tekintettel az elektronikus kézbesítés és ügykezelés kérdésére. Magyar Jog, 2010/10. szám. 612-617. p.

Az egyik, hogy a papír alapú kapcsolattartás megszűnése még hosszabb távon sem reális. A polgári perek esetén a kötelező jogi képviselő bővítésével – akik elektronikus kapcsolattartásra kötelesek – ugyan bővült az elektronikus kapcsolattartás kizárólagossága, de járásbíró előtt induló ügyekben továbbra is eljárhatnak a felek személyesen.¹⁴ A kötelező elektronikus kapcsolattartás büntetőügyekben is hasonlóan alakul.¹⁵ A személyesen eljáró felet, a vádlottat, tanút aligha lehet jelen társadalmi viszonyok között elektronikus kapcsolattartásra kötelezni. Még mindig nagyon jelentős azok száma – főleg az idősebb korosztályban –, akik egyáltalán nem ismerik a számítógép használatát, vagy ismerik ugyan, de csak olyan alapszinten, hogy gondot okozna nekik egy olyan bonyolultabb rendszer használata, mint mondjuk az Ügyfélkapu. Mindez még több évtizedig fennálló probléma lesz. De ha minimálisra is csökken a „digitális írástudatlanok” száma, még mindig problémát fog okozni a periférián élők helyzete – például a létminimum alatt élők, hajléktalanok –, akik nem rendelkeznek internet-hozzáféréssel. Vélhetően valamiféle kézbesítési megbízotti rendszer kialakítása lehet a megoldás, csak hogy ez pont azokat terhelné többletköltségekkel, akik amúgy sem bővelkednek benne. Mindaddig, amíg a társadalomnak egy széles körét érintik a fenti problémák, addig komolyan felmerül a kötelező elektronikus kapcsolattartás okozta alapjogi sérelem (például bírósághoz fordulás joga, védekezéshez való jog stb.).

Amíg a felek valamelyike papír alapon tart kapcsolatot, addig kérdéseket vet fel a papír alapú akta kivezetésének gondolata. Mit teszünk például a fél által papír alapon beadott beadványokkal? Digitalizáljuk, majd megsemmisítjük? Az eredeti vétíveket kidobjuk? Vagy létrehozunk egy részleges papír alapú aktát, ahol csak ezek az iratok kapnak helyet? De ha teljes egészében át is térünk az elektronikus kapcsolattartásra, még felmerül a kérdés, hogy mit csinálunk azokkal az okiratokkal, amelyeket eredetiben, papír alapon nyújtanak be a felek (szerződések vagy éppen házassági bontóperben az eredeti házassági anyakönyvi kivonat).

Tehát, elvben lehetőség van a papír alapú akta kivezetésére, de hogy helyette valamilyen részleges – tehát a papír alapon keletkezett beadványokat tartalmazó – papír alapú „okirattár” alkalmazása szükséges, az egészen biztos. Kérdés, hogy amennyiben az ügyfelek jelentős száma tart kapcsolatot papír alapon, úgy mennyi értelme van a papír alapú akta elvetésének.

A másik fontos ok, amely miatt a papír alapú akta még sokáig élni fog, hogy az e-akta kizárólagosságának bevezetésére nem adottak a tárgyi követelmények: nincsenek meg sem azok a hardveres, sem azok a szoftveres feltételek, amelyek

¹⁴Vö. a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 72. §, 608. §.

¹⁵Vö. a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 149-150. §.

biztosítanak a megfelelő, gördülékeny munkavégzést. Erre részletesen a következő pontban térek ki.

A fellelhető tanulmányok jelentős része kitér arra az igencsak valószínű problémára, hogy a papír alapú akták eltűnése ellenérzéseket válthat ki a dolgozókból, hiszen az e-aktából való dolgozás kétségtelenül megszokást igényel. A magas fokú elutasítottság pedig azt eredményezheti, hogy az elektronikus iratok ugyanúgy kinyomtatásra kerülnek, csak az egyfajta jegyzetként fognak funkcionálni.¹⁶

Egy 2014-ben készült felmérés az 1988 és 1994 között – azaz az Y generáció utolsó éveiben – született egyetemi hallgatók tanulási szokásait vizsgálta. A tanulmányból kitűnik, hogy a hallgatók túlnyomó többsége akkor is kinyomtatja a tananyagot, ha az elektronikusan rendelkezésre áll. A másik fontos megállapítás, hogy ez a korosztály igényli az elektronikus tananyagok meglétét – leginkább a formázhatóság, a kereshetőség és a terjeszthetőség okán –, de a tanulás során már a papírt részesíti előnyben.¹⁷ Bár a bírói munkavégzés lényegesen eltér az egyetemi tanulástól, itt is fontos szerepe van az ügy megtanulásának. Éppen ezért lényeges, hogy hogyan tanulunk. A felmérésben vizsgált korosztály fog a következő években a bíróvá válás küszöbéhez érkezni. Ebből az következik, hogy a következő körülbelül egy évtizedben még alapvetően olyan emberek fognak bíróvá válni, akik igénylik a papír alapú dokumentumok meglétét. Az a korosztály, amelyik már beleszületett a digitális technológiák világába, csak ezt követően jelenhet majd meg a bírói testületben. Ez a korosztály lehet, hogy nyitottabb lesz az e-aktákból történő munkavégzésre, de az még évtizedek kérdése, mire ők kerülnek többségbe. Ilyen távlatokban pedig nem igazán van értelme előre tervezni, hiszen az informatika addig rengeteget változhat (lásd a bevezetőben említett WAP technológia sorsát). A fentiek tükrében bizonyosan megállapítható, hogy a Z generációt megelőző korosztályokat sokkal nehezebb lesz meggyőzni arról, hogy a papír alapú aktát elengedje. Éppen ezért a papír alapú akták kivezetését csak megfelelő támogatottság mellett szabad megvalósítani, különben a bírói dolgozószobákban halmokban fognak állni az e-akta kinyomtatásával létrehozott „árnyékakták.”

¹⁶ Budai – Tózsza i. m. 2007. 86. p.

Harsági i. m. 2010. 612-617. p.

Farkas i. m. 2016. 4. p.

¹⁷ HÁHNER PETRA: Papír versus képernyő – egyetemi hallgatók és a digitális szövegolvasás. Információs Társadalom, 2014/4. szám. 89-93. p.

Összegezve az előbbieket, álláspontom szerint a papír alapú akták még sokáig velünk maradnak. Tanulmányomban tehát azt tekintetem kiindulópontnak, hogy a papír alapú akta és az e-akta is az eljárások része marad.

5. PÉLDÁK AZ ELEKTRONIZÁLÁS LEHETSÉGES IRÁNYAIRA

5.1. Az e-aktában rejlő lehetőségek kihasználása

Az e-akta igen hasznos segítség lehet mind a bírósági dolgozók, mind az ügyfelek (szakértők, más hivatalok) részére, de látni kell annak korlátait is. Álláspontom szerint a BIR-O felület – ez a BIIR alrendszere – alkalomszerű tevékenységek elvégzésére alkalmas, a napi munkavégzésre viszont még a papír alapú akta alkalmasabb. Az e-akta alkalmas az iratbetekintés távolról történő megvalósítására, valamint az otthondolgozást is könnyítheti abban az esetben, ha egy nagyobb terjedelmű iratnak csak egy kis részére van szükségünk. Ilyenkor nem kell a teljes iratanyagot cipelni. De milyen fejlesztések szükségesek ahhoz, hogy az e-akta a napi munkavégzés során is vetélytársa legyen a papír alapú iratoknak?

Ami a hardveres feltételeket illeti: szükséges, hogy minden tárgyalóteremben legyen számítógép, hiszen akta nélkül nem lehet tárgyalást tartani. De mindez nem elég: büntetőügyekben és egyes esetekben polgári ügyekben – például a távortartásos ügyekben, vagy ha más okból a jegyzőkönyv nem hangszalagon, hanem a tárgyaláson készül – legalább két számítógépre lenne szükség, hiszen egy számítógépen nem lehet egyszerre aktát nézni és jegyzőkönyvet vezetni. Elvben mindez megvalósítható hordozható számítógépekkel is, de az több okból is komoly kompromisszumot jelentene.¹⁸

A másik nagyon fontos szempont, hogy határozatok írása során elengedhetetlen, hogy egyidejűleg láthassuk az aktát és a szövegszerkesztőt: az nem járható út, hogy az ablakokat folyamatosan váltogatni kelljen. Ezt legalább nagyméretű képernyők üzembe helyezésével, de inkább két képernyős üzemmód megteremtésével lehetne kiküszöbölni. Szabó Anna és Kádár Mercédesz a Drezdai Szociális Bíróságon 2011-ben tett látogatásuk során arról számoltak be, hogy az elektronikus eljárás bevezetésével – más informatikai fejlesztésekkel együtt –

¹⁸ Problémát jelenthet a laptop kisméretű képernyője, valamint az érintőpad körülményesebb kezelése. Szükség lehet adapter és egér használtára is, amit szintén vinni kell a tárgyalásokra. Ezeket aztán a tárgyalóteremben össze kell szerelni, és Wi-Fi hálózat hiányában a hálózati kábelt is csatlakoztatni kell. Mindez azt eredményezné, hogy a bírónak egy táskányi informatikai eszközt kellene a tárgyalásokra magával hordoznia.

nagyméretű, dupla monitoros munkaállomások kerültek kialakításra.¹⁹ Problémát jelenthet, hogy a kisméretű bírói laptopok az e-aktából történő munkavégzése csak külső képernyő csatlakoztatásával lennének alkalmasak.

Szintén nagyon fontos feltétel, hogy az e-aktához megfelelő hálózati kapacitást is biztosítani kell. Ha kizárólag e-aktákból lehet dolgozni, az óriási mértékű többlet forgalmat fog jelenteni a hálózatokon, így azok bővítése válhat szükségessé. Ehhez rendkívül stabil bírósági hálózat is szükséges, amely az előre tervezett, kisszámú és rövid ideig tartó karbantartásokon kívül nem áll le: üzemzavar esetén ugyanis a teljes bíróság megbénulna, semmilyen tevékenységet nem lehetne folytatni, így például a tárgyalásokat sem lehetne megtartani.

Ami a szoftver kérdését illeti: a BIR-O rendszer jelen formájában nem alkalmas az e-aktából történő mindennapos munkavégzésre. A fő probléma az, hogy a program nem egységes egészként kezeli az aktát, hanem iratonként, sőt mellékletenként. A másik probléma, hogy az iratokat nem lehet a BIR-O programban megnyitni, onnan csak letölteni lehet. A dokumentumok megtekintésére már külső alkalmazás – rendszerint Adobe Acrobat Reader – szükséges. Hogy néz ki ez a gyakorlatban? Ha egy beadványt – például egy keresetlevelet – meg akarunk nyitni, akkor le kell tölteni az elektronikus űrlapot, majd magát a beadványt mellékletenként. Ha a keresetlevélnek tíz melléklete van, akkor ez tizenkét kattintást jelent, pontosabban ennek többszörösét, hiszen ekkor még csak a letöltéshez kapcsolódó párbeszédablakok nyílnak meg, amelyek maguktól be sem zárnak, tehát egyenként kell bezárni azokat (arról nem is beszélve, hogy mindehhez még megerősítést is kér a program). Jelen példánál maradva, ez azt eredményezi, hogy tizenkét (Adobe Acrobat) ablak lesz nyitva a számítógépen, de ha a különböző párbeszédablakokat nem zárjuk be, akkor több tucat is nyitva lehet egyszerre. Ember – és számítógép – legyen a talpán, aki ezt egy teljes aktára vonatkozóan végig tudja csinálni. Ez teljesen átláthatatlan munkafelületet eredményez, amit tovább fokoz az, hogy az egyes pdf dokumentumoknak a számítógép generál betű- és számsorból álló nevet, tehát még az elnevezésükből sem lehet kiindulni. Sokszor problémát okoz az is, hogy a mellékletek elnevezése nem egyezik a tartalmukkal vagy éppen a sorszámuk eltér a beadványokban foglaltaktól. Ezekhez képest ugyan elenyésző, de számomra igen kellemetlen az, hogy amennyiben a BIR-O programban meg van nyitva egy ügy, úgy a BIR-O alkalmazást már nem lehet tálcára helyezni, ami még nehezebbé

¹⁹ SZABÓ ANNA – KÁDÁR MERCÉDESZ: Elektronikus eljárás a Drezdai Szociális Bíróságon. Budapest, 2011. 1. o. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/szabo_anna-kadar_mercedesz_elektronikus_birosagi_eljaras_a_drezdai_szocialis_birosagon\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/szabo_anna-kadar_mercedesz_elektronikus_birosagi_eljaras_a_drezdai_szocialis_birosagon[jogi_forum].pdf) (letöltés: 2018.09.01.)

teszi az ablakok közötti váltogatást, illetve a kezdőképernyőhöz (asztalhoz) történő visszatérést.

Végül hozzá kell tenni azt is, hogy a BIR-O rendszerben lévő dokumentáció nem is teljes, hiszen nem tartalmazza például a bírói utasításokat vagy a postai vétíveket. Számomra a fentiek azt sugallják, hogy a BIR-O program – egyelőre – inkább tekinthető a papír alapú akta elektronikus dokumentumtárának (és kézbesítési rendszerének), mintsem e-aktának.

Az e-akta magasabb szintű használhatóságához elengedhetetlen lenne, hogy a teljes akta, egyetlen kattintással megnyitható legyen, és a betöltésére ne kelljen várakozni. Ez megvalósulhat akár a BIR-O programon belül, de akár más szoftver alkalmazásával is. Jó megoldás, ha opcióként megmarad az irat pdf-ben történő letöltésének lehetősége, illetve Adobe Acrobat szoftverrel való megnyitása, de ne az legyen az alapértelmezett.

Az aktának lapozhatónak kell lennie, úgy mintha egy e-bookot olvasnánk. A lapozhatóság mellett fontos az átláthatóság és a gyors kereshetőség is, ezért célszerű a képernyő szélén az iratok sorszáma alapján tartalomfát létrehozni. Amennyiben a beadványhoz, jegyzőkönyvhöz mellékletek kapcsolódnak, azt célszerű külön lenyíló választólistával egyenként is indexelni. Hasonló megoldással találkozhatunk az elektronikus jogtárakban a jogszabályok fejezeteinek, címeinek stb. jelölése kapcsán. Mint láthattuk, a digitális dokumentumoknál fontos a kereshetőség szerepe, így egy keresőfunkció beépítése sem lenne előnytelen.

Javítaná az akták áttekintését, ha azt a felhasználó maga is indexekkel, könyvjelzőkkel láthatná el: ezeket értelemszerűen csak az adott felhasználó (például bíró) látná, az iratbetekintések során az ügyfelek nem találkoznának ezekkel. Nem szükségszerű, de mindenképpen felhasználóbarát megoldás lenne, ha a könyvjelzőhöz rövid megjegyzések is fűzhetők lennének. Ezzel a funkcióval lehetővé válna az elektronikus bírói jegyzetek készítése. Ezek a jegyzetek – ellenkező utasítás hiányában – az ügy lezárásával automatikusan törölhetők. Nyilván itt fontos arra figyelni, hogy miképpen zárul az ügy: ha csak új számra lajstromozás történik (például mert a félbeszakadás oka megszűnt), akkor nem célszerű az automatikus törlés. Ezeket össze lehet kapcsolni a BIR-O programban felkínált befejezési módokkal. Hasonló segítséget jelentene a virtuális szövegkiemelő funkció.

Meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy több irat egyszerre legyen látható – akár a képernyő megosztásával, akár külön fűleken, ahogyan például a jogtárakban is működik. Lényeges, hogy ezek a programon belül működjenek, ne az operációs rendszerben nyissanak meg újabb és újabb ablakokat.

Ügyelni kell arra is, hogy a jelenleg általánosan használt Adobe Acrobat Reader alapvető funkciói (például nyomtatás, kicsinyítés-nagyítás, teljes képernyős üzemmód, a dokumentum elforgathatósága arra az esetre, ha vízszintes fekvésű irat kerülne benyújtásra stb.) az e-aktában is rendelkezésre álljanak.

Szokták mondani, hogy a szokások rabjai vagyunk. Jelen esetben erről többről van szó: alapvetően a papír alapú dokumentumokhoz vagyunk szocializálódva. Rengeteg innovatív találmány, fejlesztés bukott meg azért, mert nem volt tekintettel a szocializációs beágyazottságokra. Jó példa erre a 3D televíziózás, amely már évek óta csak vergődik. Joggal gondolhatták a fejlesztők, hogy ahogyan a színes televízió felváltotta a fekete-fehéret, vagy ahogyan az LCD a képcsöves tévét, úgy a 3D tévé is felváltja a hagyományost. Egy dologra azonban nem gondoltak: hogy az emberek nem akarnak a fejükön mindenféle „kütyüvel” tévézni. Mert nem ezt szoktuk meg. Ebből fakadóan az e-akta akkor lehet sikeres, ha a lehetőségekhez mérten a legnagyobb mértékben hasonlít a papír alapú aktához, emellett pedig nyújtani tudja azokat az előnyöket, amelyek a papír alapú aktánál, rendeltetésénél fogva, nem elképzelhetők (például a keresőfunkció).

5.2. Az iratmozgás adminisztrálásának elektronizálása

Érdekes, hogy míg az iktatás és a lajstromozás óriási változásokon ment keresztül a számítógépek elterjedésével, addig a bíróságon belüli iratmozgással kapcsolatos adminisztratív teendők szinte pontosan ugyanúgy zajlanak, mint száz évvel ezelőtt: átadókönyvek vezetésével. Az iroda a napi „postával” érkező akták, utóiratok ügyszámát az adott tanács beadókönyvébe bejegyzi, majd az átvevő aláírásával igazolja azok átvételét. Az elintézett akták irodára történő visszajuttatása hasonlóan zajlik, ezt a szakzsargon kiadókönyvnek nevezi. Előfordul, hogy amennyiben a bíró (titkár, ügyintéző) nem egy szobában dolgozik a jegyzőjével, akkor egymás között is átadókönyvet vezetnek. Az elektronikus lajstrom egyetlen változást hozott e téren: az akták hollétét manuális módon a BIR-O rendszerben is rögzítik.

Az átadókönyv fogalmát a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (a továbbiakban: BÜSZ) értelmező rendelkezései határozzák meg: eszerint átadókönyv az ügyirat átadását, átvételét igazoló, bekötött és lapszámozással ellátott könyv.²⁰ Kiemelendő, hogy a BÜSZ 5. § (2) bekezdése szerint az átadókönyv elektronikusan nem vezethető. A bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról szóló 17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás (a továbbiakban: Beisz.) 2016. december 31. napjáig akként rendelkezett, hogy az iratokat a bírácoknak, a bírósági titkároknak, az ügyintézőknek, a leírási feladatokat végzőknek

²⁰BÜSZ 2. § 1. pont.

és az irodának rendszerint átadókönyvvel kell átadni.²¹ A „rendszerint” szócskából az tűnt ki, hogy nem feltétlenül kötelező – a kizárólag papír alapon vezethető – átadókönyv használata, ami tulajdonképpen megteremtette a kikaput az elektronizálásra. 2017. január 1. napjától a Beisz. kimondja, hogy a papír alapú iratokat a bírácoknak, a bírósági titkároknak, az ügyintézőknek, a leírás feladatokat végzőknek és az irodának – ha a Bszi. 16. § b)-e) pontjaiban írt bíróság elnöke elrendelte – átadókönyvvel kell átadni, az elektronikus úton érkezett iratokat, ha ennek a feltételei adottak, a BIR-O lajstromprogram útján. Ha a lajstromprogram útján történő bemutatás feltételei nem adottak, az iroda az elektronikus iratokat kinyomtatja és a papír alapú iratokra vonatkozó szabályok szerint mutatja be.²² Míg tehát a BÜSZ az átadókönyv vezetését kizárólag papíron engedi, addig a Beisz. az elektronizálás lehetőségét azzal teremti meg, hogy az átadókönyv kötelező használatának elrendelését a bíróság elnökének döntésére bízza.

Az átadókönyvekkel az a probléma, hogy – különösen nagyobb bíróságokon – jelentős adminisztratív teherrel jár azok vezetése, ráadásul az akta hollétét a BIR-O programban is párhuzamosan rögzíteni kell. Az átadókönyv egy esetben jut fontos szerephez: amikor az aktát nem találjuk.

Sokunk számára ismerős lehet a helyzet, amikor azzal szembesülünk, hogy egy aktánk elveszett. Persze az esetek többségében csak előkerül az az akta, más kérdés, hogy annak keresése több embert, akár órákra is leköt. ²³ Az akta átmeneti elvesztését sok dolog okozhatja, de az egyik tipikus eset, amikor egyszerűen csak rossz helyen keressük: nem ott van az akta, ahol a BIR-O program azt jelzi. Ez fakadhat abból, hogy tévesen rögzítik a rendszerben az akta lelőhelyét, vagy az akta átmeneti elvitelét nem rögzítik, és azt elfelejtik visszahozni. Ilyenkor kezdődik az átadókönyv böngészése, hogy kiderüljön: kiment-e az akta, vagy egyáltalán, bejött-e. Az átadókönyv szerepe tehát annyi, hogy a lajstrom téves bejegyzése esetén igazolni lehessen az akta mozgását. Mindez azonban szükségtelen, ha eleve kizárjuk a téves bejegyzés lehetőségét.

Számos közigazgatási szervnél alkalmaznak vonalkódos rendszert, ami nemcsak kizárja a tévedés lehetőségét, hanem lényegesen fel is gyorsítja a munkafolyamatot. Megjegyzem, a bíróságokon sem teljesen ismeretlen ez a technológia, hiszen a leltározás során jelenleg is ilyen eszközöket használnak. De példaként említhetjük a könyvtárakat is: ma már ott sem manuálisan rögzítik, hogy melyik könyvet ki kölcsönözte ki. A vonalkód mellett elterjedt megoldás a könyvtárakban, hogy a fémszálat (címkét) helyeznek el a könyvben (RFID

²¹ A Beisz. 2016. december 31. napjáig hatályban volt 87. § (3) bekezdése.

²² Beisz. 87. § (4) bekezdés.

²³ Megnyugtató véget megjegyzem, hogy ma már az akta rekonstruálása az elektronikus aktáknak köszönhetően jóval könnyebb, mint korábban volt.

technológia), így a pult kijelölt részén történő elhelyezés esetén a számítógép rádiófrekvencia alkalmazásával észleli és azonosítja a könyvet.

A vonalkód nem újdonság, a kereskedelemben már évtizedek óta alkalmazzák. A kezdeti megoldást az 1D vonalkódok jelentették, ahol lineárisan, egymás mellett helyezkedtek el a vonalak. Később pöttyök, háromszögek, téglalapok alkalmazásával ezt kétdimenziósra terjesztették ki, ezzel növelve a tárolt adatmennyiséget.²⁴ Néhány példa a jelenleg is használt vonalkódokra:

1. ábra: Felső sor (1D kódok): Code39, Codabar, Code128, UPC-A; Középső sor (1D kódok): UPC-E, EAN-13, EAN-8, I2of5; Alsó sor (2D kódok): Codablock, PDF417, Data Matrix, QR.²⁵

A rendszer működése a következő: minden akta rendelkezik egy vonalkóddal, amit az akta átadásakor egy vonalkódovalasóval le kell olvasni, az eredményt pedig a számítógép rögzíti. Többletkiadással a rendszer bevezetése jár, hiszen a vonalkódovalasókat be kell szerezni, ezen kívül azonban nincs szükség más hardveres beruházásra – a vonalkódok előállításán kívül – hiszen a vonalkódovalasót USB porton keresztül a jelenlegi számítógépekhez is csatlakozhatni lehet. Természetesen a számítógépet, illetve a BIR-O rendszert

²⁴ RADVÁNYI TIBOR – BIRÓ CSABA – TAKÁCS PÉTER – SZIGETVÁRY PÉTER: Áttérés a vonalkód rendszerről az RFID-ra. MAFIOK 2013 közlemények. Matematikát, Fizikát és Informatikát Oktatók Konferenciájának kiadványa. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2013. 2. p. http://www.uni-miskolc.hu/~matsefi/mafiok/cikkek/MAFIOK_2013_Biro_Radvanyi_Takacs_Szigetvari_atteres.pdf (letöltés: 2018.09.01.)

²⁵ KATONA MELINDA – NYÚL LÁSZLÓ: Automatikus azonosítás és hitelesítés vizuális kódokkal. Híradástechnika, 2014. LXIX. évfolyam. 41. p.

szükséges a megfelelő illesztőprogramokkal ellátni. Az átadókönyv felváltására tehát ilyen módon elektronikusan is lehetőség lenne.

Ami nehézségként jelentkezhet – különösen a nagyobb terjedelmű, régóta húzódó ügyek esetén – hogy az iratborító sérülékeny, elhasználódik („rojtosodik”), ami a vonalkódok sérülésével járhat együtt. Emiatt számítani kell arra, hogy a vonalkódok pótlása gyakran válhat szükségessé. Az aktaborítók élettartamát növelné ugyan, ha azt a puhafedelű könyvekre jellemző, kartonizált – azaz fóliával megerősített – módon állítanák elő, ám az növelné az aktaborítók árát.

A másik azonosítási módszer a rádiófrekvenciás azonosítás (RFID) lehet. Ennek létezik aktív és passzív változata aszerint, hogy a tagek (címkék) rendelkeznek-e saját energiaforrással. A bírósági alkalmazási területhez jobban illeszkedő passzív tag a leolvasás rádióhullámaiból nyeri az energiát, erre aktiválódik. Ezen módszer előnye, hogy a vonalkódos azonosítással szemben nem igényel egyenkénti leolvasást, tehát például egy egész aktakupac is egyszerre leolvasható. Mindez lényegesen meggyorsítja a munkafolyamatot. Ezen kívül a rajta tárolható adatmennyiség nagyobb, a tárolt adatok – a vonalkóddal ellentétben – változtathatók, a címke a vonalkóddal szemben újrahasználható és bár ez típusfüggő, de valamennyivel jobban ellenáll a külső hatásoknak. Hátránya, hogy a leolvasóberendezések drágábbak – az árkülönbség akár tízszeres is lehet –, mint ahogyan a címke ára is.²⁶ Látható, hogy az előnyök nagyobb része bírósági alkalmazás esetén szükségtelen, tulajdonképpen csak a relatív tartóssága és a gyorsabb munkavégzés szól mellette. Ezek az előnyök nem elegendőek ahhoz, hogy a lényegesen magasabb beruházási és működési költséget kompenzálják.²⁷

5.3. A határozatszerkesztés könnyítésének lehetőségei

Mint arra már utaltam, az ítélező tevékenység automatizálására – a tudomány jelen állása szerint – nem sok lehetőség van. Azon szűk területeken, ahol erre lehetőség van, ott már most is találunk példát az elektronizálásra. Megemlíthető a szabálysértési ügyek közül a pénzbírság átváltoztatásáról hozandó végzés, amelyet a Szombathelyi Törvényszék által fejlesztett ún. „Robot Titkár” nevű

²⁶ Radványi – Biró – Takács – Szigetváry i. m. 2013. 4-7. p.

²⁷ Könyvtárakban azért terjedt el a használatuk, mert még nagyobb intézmények esetén is elegendő néhány leolvasókészülék, továbbá a könyvek tartósan állományban vannak, lassabb a selejtezési és gyarapodási ütemük, mint a bírósági aktáké. Ezen kívül a kölcsönzés (és visszaadás) folyamatát nem csak meggyorsítja, hanem a könyvtárosi közreműködést is mellőzhetővé teszi. Az sem mellékes, hogy a címkékkel megakadályozható a könyvek eltulajdonítása.

alkalmazás állít elő.²⁸ Olyan ügyekről van szó, amelyekben a törvényi feltételek fennállása esetén, mérlegelést nem tűrően, előre meghatározott tartamú elzárásra kell átváltoztatni a meg nem fizetett pénzbírságot. Természetesen ebben az esetben is csak a végzés meghozatala elektronizált, a törvényi előfeltételek vizsgálatát titkár vagy ügyintéző végzi. Mégis, egy ilyen alkalmazás jelentős munkatehertől szabadíthatja meg a bírósági alkalmazottakat.

Ezen túlmenően, bizonyos mértékű elektronizálásnak minden határozat esetén helye lehet, kérdés az, hogy milyen mértékben. Elképzelhető oly' módon, hogy csak a végzések vagy ítéleteket stb. legminimálisabb közös elemeit vonjuk e körbe, de lehetséges az is, hogy ezt határozattípusonként tesszük meg. Minél több elemet vonunk e körbe, annál formalizáltabb lesz egy határozat. Alapvetően nincs ezzel semmi gond, de a többség szeret a saját szájíze szerint határozatot szerkeszteni: minél formalizáltabban lehet elkészíteni egy határozat, annál inkább előfordulhat a részleges automatizálás elutasíttósága. Olykor egészen alapvető kérdésekben sem lehet megtalálni a közös nevezőt: például egyes bíróságok a polgári perekben perorvoslati részre olyannyira önálló részként tekintenek, hogy külön „perorvoslat” kifejezéssel választják el a rendelkező résztől, míg más bíróságok nem választják külön. Teljesen mindegy, hogy melyik álláspontot fogadnánk el, a vége az lenne, hogy az egyik álláspont képviselői ráerőltetnék a meggyőződésüket a többiekre. Ráadásul a határozat ugyanolyan érthető – vagy a fanyalgók nézőpontjából ugyanolyan érthetetlen – mindkét megoldással.

Noha sokszor felmerül a határozatok egységesítésének kérdése, azt gondolom, ezzel nincs különösebb probléma. Persze mindannyian találkoztunk már olyan határozattal, aminek a küllemével, szerkezetével szemben testünk minden porcikája tiltakozott, de ezt egyénileg kell kezelni. Egy képzeletbeli példával élve: ha az ítélet Comic Sans betűtípussal készült,²⁹ akkor arra nem az a megoldás, hogy az ország összes bírósági dolgozójának számítógépéről töröljük ezt a karakterkészletet, hanem az adott dolgozónak jelezzük a problémát. Másrészt egy átlagos, törvénytisztelő állampolgár élete során nem sok bírósági ítélettel találkozunk, tehát összehasonlítási alapja sincsen, így őt nem feltétlenül fogja zavarni a határozatok kisebb mértékű szerkezeti eltérése. Harmadrészt olykor az ügy egyedi jellemzői is befolyásolhatják a határozatok szerkezetét. Egy sok vádlottas, sok cselekmények büntetőügyben vagy egy keresethalmazatokkal, viszontkeresetekkel teletűzdelt polgári ügyben segítheti a döntés megértését az

²⁸ https://szombathelyitorvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/news/2016evi_beszamolo.pdf (letöltés: 2018. 09.01.)

²⁹ Némi iróniával megjegyzem, a példának ez a része nem fiktív, meglepően gyakran találkozni ilyen betűtípussal írt ítéletekkel: talán csak az általános iskolákban örvend nagyobb népszerűségnek ez a karakterkészlet.

indokolás egyedi szerkezete. A túlzott formalizáció ebben az esetben a visszájára fordulhat.

Ennél fogva az automatizálást kisebb mértékben tartom reálisnak: az ügyszámot, a sorszámot, a fejrészt, valamint a záró részt mindenképpen lehet. A Beisz. 27/A. §-a e körben jelenleg is számos rendelkezést tartalmaz, tehát nem jelentené a formai előírások számottevő szigorítását. A határozatszerkesztés ennél kiterjedtebb automatizálásához azt gondolom, hogy széleskörű konzultáció lenne szükséges a tekintetben, hogy van-e rá igény, és ha igen, milyen körben, milyen tartalommal. Ráadásul minél szélesebb körű az automatizálás, annál inkább specifikussá válik egy-egy határozat tartalma, így az jelentősebb előkészítést igényel, és folyamatos felülvizsgálatot is, tekintettel a jogi környezet állandó változására. Ennek alkalmazása tehát komoly megfontolást és előkészítést jelent, de külföldi és a hazai közigazgatási szerveknél alkalmazott példák azt mutatják, hogy egy-egy átgondolt fejlesztés sikeres lehet.

A technikai megvalósítása történhet úgy, hogy a BIR-O rendszerbe beépül egy határozatszerkesztő modul, így az adatbázist nem kell más szoftverrel összekapcsolni. Hátrány lehet azonban, ha a szövegbeviteli felület nem egyezik meg az általánosan használt szövegszerkesztő alkalmazással, ugyanis ez nehézséget okozhat a napi felhasználás során. A másik probléma, hogy ez tovább növelné a BIR-O program adatforgalmát.

A másik megoldási lehetőség, hogy a szövegszerkesztő alkalmazásba épül be bővítményként egy alkalmazás. A Microsoft Word lehetőséget biztosít bővítmények használatára, ezáltal megvalósítható az összekapcsolás az adatbázisokkal. Tudomásom szerint, tervben van, hogy a jövőben ezen szoftvercsomag használatára tér át a bírósági szervezet.

Ugyanakkor a nyílt forráskódú szoftverek alkalmazásában is számos lehetőség rejlik. A nyílt forráskódú szoftverek lényege, hogy azt bárki futtathatja, másolhatja, a forráskódját tanulmányozhatja, átalakíthatja, az így elkészült változatot közzéteheti.³⁰ Nagy előnye tehát ezen szoftvereknek az ingyenesség. A nyílt forráskód okán jóval nagyobb lehetőség nyílik a szoftver személyre szabására, így külön bővítmények fejlesztése nélkül is elérhetőek a kívánt célok. A bíróság jelenleg ilyen szövegszerkesztő alkalmazást – a LibreOffice-t – használ.

A nyílt forráskódú szoftverek számos előnyös vonása miatt sok országban születtek olyan előírások, amelyek szerint a közigazgatásban ezeket a szoftvereket

³⁰ BUDAI BALÁZS BENJÁMIN: Az e-közigazgatás elmélete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014. 315-316. p.

előnyben kell részesíteni (például Hollandia, Horvátország).³¹ A nyílt forráskódú szoftverek hazai elterjedését részben szocializációs okok gátolják. Az oktatási rendszer rendkívül Microsoft-központú, ezért az emberek ódzkodnak más szoftverek használatától, holott például az említett LibreOffice alkalmazás semmivel sem bonyolultabb, mint a fizetős társa.

A határozatszerkesztés könnyítése nem csak az automatizálással érhető el, hanem más aspektusból is vizsgálhatjuk a témát.

A határozatokban sokszor szükség van arra, hogy a felek (szakértők stb.) által csatolt iratokból hosszabb terjedelemben szó szerint, vagy közel szó szerint idézzünk (például szerződések vagy általános szerződési feltételek kikötéseit, szakértői vélemény egyes megállapításait, bűnjelek listáját stb.). Ezen dokumentumok hiába állnak rendelkezésre elektronikusan, a legtöbb esetben azok nem szerkeszthetők. Persze a szerkeszthetőség – körülményesebben – megoldható más módon (szkenneléssel), de sokkal egyszerűbb lenne, ha a számítógépen rendelkezésre állna konvertáló szoftver. Az interneten számos ingyenes alkalmazás érhető el. Ha magasabb szintű megoldásra törekszünk, megoldható lenne, hogy maga a BIIR rendszer rendelkezzen konvertálási funkcióval, így onnan már eleve szerkeszthető formában is letölthetővé válnának a dokumentumok.

A fájlok konvertálásának könnyítése a dokumentumok lajstromba történő feltöltése során is hasznos lehet. Célszerű lenne a BIIR rendszer akképpen történő fejlesztése, hogy ne legyen szükség a szövegszerkesztővel elkészített fájlok előzetes pdf formátumba történő konvertálására, hanem ezt a BIIR végezné el a feltöltés során.

Szintén gyakori probléma, amikor olyan végzések, iratok lefordítása válik szükségessé, amelyek a fejrészen és a keltezésen kívül nem, vagy csak minimálisan tartalmaznak egyedi elemet (például egy dátumot a tárgyalás időpontjáról). Célszerű lenne ezeknek az idegen nyelvű nyomtatványoknak a szerkeszthető formában történő összegyűjtése, hiszen rengeteg költséget meg lehet takarítani a fordítás mellőzésével. Büntetőügyekben az Intraneten fellelhető ilyen gyűjtemény, célszerű lenne ezt polgári ügyekre is kiterjeszteni. Szükség van továbbá a meglévők felülvizsgálatára is, tekintettel az új eljárási kódexek hatálybalépése.

Az ítélkezési tevékenység automatizálására ugyan nincs lehetőség, de ez a tevékenység is megkönnyíthető alkalmazások használatával. E tekintetben a „piac” megelőzte a bíróságokat, ma már az interneten vagy a jogtárakban számos

³¹ NEMESLAKI ANDRÁS (szerk.): E-közszolgálatfejlesztés – elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 172. p.

hasznos alkalmazás lehető fel, úgy mint határidő számítás, kamat kalkulátor, útiköltség kalkulátor stb.

6. ÖSSZEGRÉS

Az elektronikus kapcsolattartás bevezetésével érezhetően felgyorsult az ügyek intézése, amelyet – a jogalkotói szándék szerint – az új eljárásjogi törvények még tovább fognak gyorsítani. Nem vitás azonban, hogy ehhez még időre van szükség, mind az ügyfelek, mind a bíróság oldaláról. Az elektronikus kapcsolattartással azonban nem csökkent a bírósági ügyteher, inkább más feladatok jelentek meg. Már nem kell annyi borítékot és vétívet megcímezni, ugyanakkor ki kell nyomtatni az elektronikus beadványokat, a papír alapú beadványokat digitalizálni kell, az iratokat a lajstromba fel kell tölteni és még sorolhatnánk. Ha a papír alapú akta megszűnne, a bírósági ügykezelés teljesen átalakulna. Ennek azonban még álláspontom szerint nem állnak fenn a feltételei. Éppen ezért jelen körülmények között is célszerűnek látszik bizonyos területeken az elektronizálás annak érdekében, hogy az egyes munkafolyamatok gyorsabbá és egyszerűbbé váljanak. Az általam felvázolt javaslatok egyike sem olyan, ami a mai technikai szint mellett – kisebb-nagyobb anyagi beruházással – ne lenne hozzáférhető.

Jelenleg is zajlik egy nagyon fontos technikai fejlesztés előkészülete: a hangfelismerő eszközök tesztje. Ez az eszköz alkalmas lehet arra, hogy a bíróságokat a múltból – a kazettás magnók korából – a jövőbe repítse át. Erre az írásomban nem tértem ki, hiszen nem az elméleti megvalósíthatóság a kérdés, hanem az, hogy ezen eszközök miként váltják be a hozzájuk fűzött reményeket a gyakorlatban. Ezt nem lehet egyik napról a másikra megvalósítani és nem is érdemes kapkodni, mert ez mindenkinek egy hosszú tanulási folyamat lesz, amely folyamatot egy jól előkészített alappal le lehet rövidíteni.

Nem csak a hangfelismerő eszközök esetén, hanem minden más informatikai fejlesztés esetén kiemelten fontos a megfelelő előkészítés. Az informatikai fejlesztésekben sok lehetőség rejlik, ám az csak akkor érhet célt, ha valóban hatékonyan tud működni – ebben a körben fontos szerepe van az előkészületnek. Egy nem megfelelően átgondolt informatikai fejlesztés pedig nem alkalmas arra, hogy előre vigyen, az csak hátráltatni fog.

IRODALOMJEGYZÉK

BUDAI BALÁZS BENJAMIN: M-government; sms és wap alapú önkormányzati ügyintézés. Infokommunikáció és Jog, 2006/3. szám melléklete. 10-11. p.

BUDAI BALÁZS BENJÁMIN – TÓZSA ISTVÁN: E-közigazgatás. Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debrecen, 2007.

BUDAI BALÁZS BENJÁMIN: Az e-közigazgatás elmélete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014.

FARKAS HENRIETTA REGINA: Közszolgáltatások a digitális világban avagy az elektronizálódás hatásai a bírászkodásra. Infokommunikáció és Jog, 2016/1. szám. 3-7. p.

HARSÁGI VIKTÓRIA: Az elektronikus kommunikáció hatása a polgári igazságszolgáltatásra, különös tekintettel az elektronikus kézbesítés és ügykezelés kérdésére. Magyar Jog, 2010/10. szám. 612-617. p.

HÁHNER PETRA: Papír versus képernyő – egyetemi hallgatók és a digitális szövegolvasás. Információs Társadalom, 2014/4. szám. 84-94. p.

JOHNSON, WILLIAM R.: The Demand for General and Specific Education with Occupational Mobility. The Review of Economic Studies, Volume 46, Issue 4. Oxford University Press, Oxford, 1979. 695-705. p.

KATONA MELINDA – NYÚL LÁSZLÓ: Automatikus azonosítás és hitelesítés vizuális kódokkal. Híradástechnika, 2014. LXIX. évfolyam. 40-47. p.

NEMESLAKI ANDRÁS (szerk.): E-közszolgáltatásfejlesztés – elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.

PÉTERFALVI NORBERT – BUDAI BALÁZS BENJÁMIN – RÁTAI BALÁZS – LIGETI ÁGOTA – ERDEI CSABA: Az elektronikus közigazgatás alapjai, szabályozott elektronikus ügyintézési szolgáltatások, IT biztonság. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.

POKOL BÉLA: Társadalomtudományi trilógia II. Jogelmélet. Századvég Kiadó, Budapest, 2005.

RADVÁNYI TIBOR – BIRÓ CSABA – TAKÁCS PÉTER – SZIGETVÁRY PÉTER: Áttérés a vonalkód rendszerről az RFID-ra. MAFIOK 2013 közlemények. Matematikát, Fizikát és Informatikát Oktatók Konferenciájának kiadványa. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2013.

http://www.uni-miskolc.hu/~matsefi/.../MAFIOK_2013_Biro_Radvanyi_Takacs_Szigetvari_atteres.pdf

SZABÓ ANNA – KÁDÁR MERCÉDESZ: Elektronikus eljárás a Drezdai Szociális Bíróságon. Budapest, 2011. http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/szabo_anna-kadar_

[mercedesz_elektronikus_birosagi_eljaras_a_drezdai_szocialis_birosagon\[jogi_forum\].pdf](#)

TEMESI ISTVÁN: A közigazgatási dolgozók képzésének története. Magyar Közigazgatás, 2011/3. szám. 90-98. o.

TÓZSA ISTVÁN: T-Government digitális interaktív televízió, az e-közigazgatás jövője. Infokommunikáció és Jog, 2006/3. szám melléklete. 11-13. p.

<http://www.e-government.hu/digitalcity/domainstart/...>

<http://www.mabie.hu/index.php/944-2019-januar-1-tol-bevezetik-az-e-aktakat>

<http://projektjeink.birosag.hu/digitalis-birosag>

https://szombathelyitorvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/news/2016evi_beszamolo.pdf

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól (BÜSZ)

17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról (Beisz.)

WWW.BIROSAG.HU

2019

